OLTENIA

„OLTENIA“

Lotru
Cerna
GORJ
TG. JIU
R. VÂLCEA
VÂLCEA
Gilort
MEHEDINȚI
T-SEVERIN
Motru
Jiu
Olteț
Olt
CRAIOVA
ROMANAȚI
DOLJ
CARACAL
Dunărea

OLTENIA

AMINTIRI OLTENE

de ALEXANDRU MARCU

ÂND legământul dintre tine şi locul naşterii este pus la încercare de îndoiala că, în realitate, locul de care se leagă înfiriparea ta la viaţă şi, mai ales, locul deplinei tale formaţiuni sufleteşti şi spirituale, acela este adevăratul punct de plecare al întregii tale fiinţe în viaţă şi carieră, atunci trăeşti în credinţa că amândouă aceste locuri se cer iubite în sufletul tău.

De micul sat Borolea, cu pridvoarele, faţă în faţă, deschise în ascunzişul adăpostit al unei văi depe malul Prutului, tocmai sus, nu departe de Miorcanii amicului poet Ionică Pillat (el este de acolo, sau din Argeş?), de Borolea copilăriei tatălui meu şi a bunicului nostru medelnicerul Costache, nu m'am putut învrednici să mă bucur decât foarte târziu, atunci când preotul Vâlcu a refăcut biserica pe care cu un secol în urmă o ridicase, evlavie din evlavie, acelaş cuvios bunic, îngropat cu toţi ai lui în preajma ctitoriei. Confruntarea ce-a urmat atunci, între urmaş şi bătrânii satului, tovarăşi de joacă în copilărie cu părinţii lui, a avut loc sub copacul cel mare din curtea de odinioară, risipită acum pentru el, dar sub care se face până azi hora satului, în amintirea cerdacului din care îi era drag străbunului s'o privească,

Dealurile între care se ascund aceste amintiri târzii moldovene, nu se deosebesc mult de cele care domină Craiova şi care au fost de fapt dealurile adevăratei mele copilării.

Pentru prima oară, venind acolo, le-am perindat din tren; mai apoi, din

clasă în clasă şi din copilărie spre adolescenţă, le-am urcat adesea pe jos, singur, spre a-mi emoţiona în faţa apusurilor de pe ele, inspiraţia de candidat la poezie, sub înduioşetoarea privire a lui Lamartine.

Aşa s'a înfiripat, din clasa a doua primară (prima am făcut-o la Iaşi, sub semnul lui Gh. Asachi, marele meu precursor italianizant) şi până la bacalaureat (precedat de o excursie în Italia, hotărîtoare pentru toată îndrumarea vieţii mele), aşa s'a înfiripat la Craiova, acum câteva decenii, lumea colegilor, lumea cărţilor, lumea iubirilor, lumea profesorilor, lumea bucuriilor, lumea primelor mele decepţii.

Oricât de fugară s'ar încerca această evocare de acum (pe care o socotesc numai o exercitare pentru adevăratele „amintiri"), când este vorba de lumea cărţilor, nu pot uita biblioteca mea de literatură, alcătuită în primele clase de liceu, firește inegal: din volumaşele disparate ale „Bibliotecii pentru Toţi" (cărămizii şi „Minerva" (albastru deschis); nu pot uita prima mea încercare literară: o traducere a unei cărţi din bibliotecă; dar, cred că nu mă înşeală memoria, o bizară încercare de a traduce din românește în franţuzește, cu dicţionarul, cuvânt cu cuvânt, căci sintaxa m'a ajutat prea puţin, una din fabulele lui La Fontaine. Cu vremea însă, prin clasa cincia de liceu, biblioteca mea şi-a evacuat toate încăperile, spre a face loc unui oaspete de onoare: Victor Hugo, în colecţia Nelson, cea cu copertele de pânză ivoire şi cu titlurile de aur, instalat la locul de cinste al admiraţiei mele; aproape întreg Victor Hugo, dela *Hernani*, la studiile critice despre Shakespeare; şi bine înţeles, la *Notre-Dame de Paris*, pe care de altfel l-am tradus într'o vacanţă, cuvânt cu cuvânt, aspirând la marea cinste a consacrării prin tipar, fie şi într'una din colecţiile noastre „Pentru Toţi".

Toată acea avere, intelectuală şi realmente pecuniară (căci fiecare volum Nelson costa aproape un franc), fusese agonisită de mine personal, datorită succesului iniţiativei de a organiza loterii inter-familiare şi chiar interamicale, pentru obiectele lucrate la traforaj (cu o iscusinţă pentru care mă simt îndreptăţit la cel mai categoric orgoliu), după modele (mari foi cu figuri albastre), pe care un magazin din Bucureşti le aducea pe atunci dela Ettore Ferrari din Milano (şi iată, după „figurinaio" evocat de mine în prefaţa *Itinerarului Adriatic*, stabilit cel de al doilea punct de contact direct al copilăriei mele cu Italia, pre-

cizând că al treilea, timpuriu şi acela, evocă tot numele de Ferrari, dar pentru prima gramatică italiană ce mi-a căzut sub ochi).

Între lumea cărţilor şi lumea iubirilor (acestea trăite mai mult ca pretext, pentru ca experienţa cărţilor — în care domina Poezia — să nu pară o ficţiune şi pentru ca *Les Méditations* să fie retrăite cu adevărat prin romanţioasele lunci din împrejurimile Craiovei), uşor de tot s'a înfiripat şi lumea celor dintâi inspiraţii literare: o piesă de teatru, bine înţeles o dramă, intitulată, tot bine înţeles, *Rivale*, şi multe, multe poezii (plus o mare poemă filozofico-elegiacă, intitulată *Visare de Poet*). Unele din aceste poezii au figurat chiar pe fişele — mici dreptunghiuri de hârtie albă — Societăţii literare a liceului nostru, declamate de însuşi autorul lor şi ascultate de atâtea dintre domnişoarele eleve dela Şcoala Centrală — cea cu ziduri înalte — de peste drum.

Dar iată lumea profesorilor, aceasta evocată acum de mine cu acelaş respect, cu care m'am sculat din banca a doua la intrarea lor în clasă. Pe mulţi — d-l Vasile Mihăilescu de Istorie, d-l Stăureanu de Franceză, d-l Poşulescu de Chimie, sau d-l Tudor Ştefănescu de Latină — îi întâlnesc încă şi întâlnirea lor mă emoţionează profund, mai ales când întâmplarea face să lucrăm în aceeaşi comisie de bacalaureat, pe care tot întâmplarea face s'o prezidez eu. Două sunt însă numele de foşti profesori craioveni, spre care se îndreaptă totală şi rectilină recunoştinţa mea: D-l C. D. Fortunescu, care mi-a citit primele încercări poetice şi mi-a arătat cel dintâi Italia în 1913; şi d-l I. M. Marinescu, care mi-a fost, înainte de Vasile Pârvan, adevăratul îndrumător spre cariera Literelor. Cât despre lumea profesorilor dispăruţi din viaţă, aceeaşi recunoştinţă se îndreaptă spre profesorul meu de Română din primele clase de liceu, domnul Nache Niculescu, pentrucă m'a învăţat Gramatica limbii noastre cum n'am mai uitat-o nici acum şi respectul de cartea citită, cum n'a mai făcut-o decât apoi, în Facultate, Mihalache Dragomirescu.

De numele primului meu profesor de Română dela Craiova — parcă îl văd cu buzunarele cusute pe dinafară ale surtucului larg, de pânză, şi într'un buzunar cu o carte îndoită sul, ca să ne-o dea nouă s'o citim în clasă şi în alt buzunar cu alune americane pentru el şi pentru noi — de numele domnului Nache Niculescu se leagă însă şi lumea colegilor mei dela Craiova, din care se face evocată acum amintirea lui Mihăescu Gheorghe, cunoscut mai apoi în ţară şi străinătate sub numele de Gib.

Gib Mihăescu a venit la liceul nostru cred dela Râmnicul Vâlcea — el era din Drăgăşani — şi s'a înscris, din clasa cincia, la „clasic". A se fi înscris pe atunci la „clasic" (noi cei mai mulţi eram la „modern") însemna a fi avut precise aptitudini pentru Greacă şi Latină, sau (şi era cazul lui) să nu fi avut nici una pentru Chimie şi Matematică, deşi este cunoscută pasiunea cu care Gib a cultivat încă din liceu studiile de Astronomie. Nenumărate pot fi amintirile despre clasa noastră şi despre prietenul bun şi iubit Gib Mihăescu — ca despre orice clasă şi despre unul sau altul dintre colegi. Aşa este gluma că el era al şaselea dintre toţi (întrucât la „clasic" erau exact şase elevi); sau amintirea zilei când domnul Nache Niculescu ne-a scos pe amândoi la tablă şi ne-a sărutat pe rând pentru aceeaşi compoziţie; sau eterna lui bună dispoziţie la cele mai grele „teze", căci concursul nostru nelimitat îl ştia sigur, printr'un acord tacit între noi şi talentul lui de scriitor, de pe atunci real şi care se cerea alimentat de Maupassant, Flaubert sau François Coppée, pe cât de ostil se arăta tuturor materiilor de şcoală; sau, înfine, amintirile din urmă, dela Bucureşti, din primul an de studenţie, cu acelaş Maupassant ascuns, de frica noastră, la Fundaţie, sub Planiol-ul examenelor dela Drept şi cu evocarea serii când i l-am prezentat lui Crainic, spre a-i citi povestirea cu *Rusoaica,* pentru *Gândirea* primelor începuturi.

Acum s'ar impune evocată însă cu mai multă stăruinţă, o altă împrejurare legată de memoria lui Gib Mihăescu şi de urbea lui, quasi natală, Râmnicul-Vâlcea: cum am jucat noi teatru acolo.

Piesa a fost, se înţelege, *Peneş Curcanul;* regisorul, unul din fraţii Bobescu; actorii noi, cel puţin douăzeci de elevi din clasa şasea sau a şaptea; publicul, părinţii noştri; iar, după cea dintâi reprezentaţie la fostul Teatru Naţional al Craiovei, impresarul turneului în provincie, la Râmnicul Vâlcea, cu *Peneş Curcanul,* Gib Mihăescu.

Pe atunci la Râmnicul Vâlcea, ca în toate oraşele noastre, nu exista firesţe, nici cinematograf; astfel că sala în care am jucat, a fost o berărie, iar scena — scena pe care la un moment dat se lua Griviţa cu asalt — avea suprafaţa mai multor mese alăturate. Decorul, singurul decor, înfăţişa un salon, cu scaune şi vase de flori pictate pe zid ca la fotografii ambulanţi. Iar în dosul decorului, desbrăcaţi de noi ca să le luăm uniformele, stăteau cei câţiva soldaţi din garnizoana Râmnicul Vâlcea, care nu încăpuseră pe scena asaltului şi care, atunci

când un actor mai impetuos a călcat pe decor, au apărut la lumina rampei, în acea ținută, în aclamațiile generale, în care se confundau, ca silueta lor albă printre noi, râsetele înțelegătorului public și admirația pentru bravul *Peneș*.

Bietul Gib astăzi nu mai este, iar cei mai mulți din colegii noștri, din lumea colegilor noștri dela Craiova, sunt comandanți de unități în Armata cea mare a țării, luând parte la asediu cu adevărat.

Lor le închin aceste evocări, scrise pentru convingerea că de fapt viața noastră lăuntrică, după cum cunoaște stări sufletești în prezent, așa cunoaște puncte luminoase în trecut; și că aceste puncte luminoase, unul lângă altul, pot să tragă uneori acele linii de fosforescență, care să ne lege ființa de cele mai înduioșetoare amintiri, adevărate enigme când este vorba de legea care le-a selecționat dintre altele, dar, nu mai puțin, adevărate forțe sufletești când începem să le apreciem poezia.

ALEXANDRU MARCU

PÂRGA DIN OGORUL MITROPOLIEI OLTENE

de † NIFON CRIVEANU

N a şaptea zi a lunei lui Noemvrie, în anul mântuirii 1939, a luat fiinţă din nou Mitropolia Olteniei, care acum se cheamă Mitropolia Olteniei, Râmnicului şi Severinului.

La 11 ani după înfiinţarea celei dintâi Mitropolii, a Ungro-Vlahiei, adică în 1370, Vladislav Vodă a înfiinţat Mitropolia Severinului pentru poporul binecredincios din Bănia Olteniei, de care, pe acea vreme, ţineau şi laturile româneşti din ţinutul Făgăraşului, al Almaşului şi al Severinului. Şi era aceasta ca o cetate a sufletului românesc împotriva vrăjmaşilor cutropitori din afara Ţării, ca şi a vrăjmaşilor unelţitori din cuprinsul ei. Precum era şi ca o cetate spirituală a sufletului creştinesc drept credincios împotriva celor ce căutau să ademenească poporul român la lege streină de sufletul lui.

Dar — se ştie bine — această Mitropolie dăinueşte abia până în anul 1419, căpetenia spirituală trebuind să pribegească fie la Strehaia, precum spune legenda, fie în Ardeal la Feleac şi apoi Prislop, cum grăeşte hronica vremurilor, ca mai târziu să se purceadă la înfiinţarea unei Mitropolii transilvănene la Alba Iulia.

A fost voia Domnului şi a fost şi chibzuinţa oamenilor, ca Episcopia Râmnicului Noului Severin, ce s'a înfiinţat în 1503 sub oblăduirea Voevodului Radu cel Mare, să îmbrace, după sute de ani, haina mai strălucită a Mitropoliei Olteniei, care fiinţează, iată, aproape de 4 ani.

Ridicarea Episcopiei Râmnicului la o treaptă mai înaltă, de Mitropolie a Olteniei, însemna săvârşirea unei dreptăţi istorice, legându-se din nou firul rupt de sute de ani de către vrăjmăşia cutropitorilor pământului oltenesc. Şi era, în acelaş timp, consacrarea marei vrednicii a poporului olţean, vioiu la minte, harnic la faptă, bărbat în luptă, inimos şi stăruitor la lucru, iubitor de neam şi apărător de Ţară.

Şi era şi o încoronare a frunţii mândrei Olteni, care a fost vatră de vajnic românism şi altar de curată credinţă creştină. Şi al cărei bogat pământ şi frumos ţinut este împodobit nu numai cu atâtea bogăţii pământeşti, ci şi cu foarte mari bogăţii spirituale, precum sunt schiturile, mânăstirile şi bisericile vechi, care alcătuesc tot atâtea comori ale trecutului nostru istoric.

De altfel eparhia Olteniei, cu populaţia creştinească cea mai numeroasă şi mai curată dintre toate eparhiile Ţării, în afara de eparhia Ungro-Vlahiei, merita o asemenea cinstire, nu numai prin mulţimea credincioşilor şi întinderea ţinutului, ci şi prin tot ceea ce ea aducea Ţării şi Bisericii, ca contribuţie de vieaţă naţională, culturală şi religioasă de-a-lungul veacurilor trecute.

Doar în Oltenia trăiseră şi ocârmuiseră cei mai de seamă Domnitori şi Voevozi români ca: Mircea cel Mare, Mihai Viteazul, Matei Basarab, Constantin Brâncoveanu, Tudor Vladimirescu, cari toţi alcătuesc mândria vieţii noastre româneşti. Şi care au ridicat neamul pe cele mai înalte culmi de glorie naţională, culturală şi religioasă.

Şi tot aci păstoriseră cu mare cinste vlădici cu bună podoabă împodobiţi ca Antim, Damaschin, Chesarie, Filaret, Calinic ş. a., cari sunt podoabe ale Bisericii noastre strămoşeşti.

Şi s'au arătat îndreptăţite gândul şi fapta ctitorilor nouii Mitropolii a Olteniei. Roadele culese în ogorul Bisericii Oltene, în cei 3 ani şi mai bine de fiinţare a ei, adeveresc aceasta.

Ca mărturie a vigoarei şi vredniciei sale, să lăsăm a grăi însăşi înfăptuirile realizate în primii trei ani şi jumătate dela fiinţarea ei [1]), noi socotind că orice vorbă, oricât de meşteşugită ar fi ea, grăieşte mai puţin convingător decât fapta, oricât de modestă ar fi ea. Şi aceasta cu atât mai mult, cu cât volumul de faţă vrea să înfăţişeze viaţa olteneasă sub toate laturile şi în toate înfăptuirile ei.

Cea dintâia preocupare a Mitropoliei reînfiinţate a fost lucrul în ogorul cultural şi misionar.

Frumosul trecut cultural religios al Olteniei, precum şi cerinţele vremurilor noastre, impuneau şi îndreptăţeau această întâie preocupare a sa culturală şi misionară.

Misionarism. Drept aceea 48 de preoţi misionari de circumscripţie, 5 misionari de judeţ şi un misionar şef pe Eparhie, la care s'au adăogat 10–15 misionari şi misionare dintre laici, toţi bine pregătiţi în cursuri misionare ţinute la R.-Vâlcea şi la Craiova, în 1940, au pornit la lucru rodnic de reînviorare a sentimentului religios în popor şi de readucere la dreapta credinţă a celor rătăciţi în diferite secte. Dintre aceştia s'au reconvertit 304 inşi.

S'au împărţit broşuri religioase-morale, gratuit sau contra cost, în valoare de 560.000 lei.

Dar Biserica olteană a trimis misionarii săi în toate spitalele cu răniţi de războiu

---

1) Vezi şi broşura: *Seceriş în ogorul Bisericii Oltene, Craiova 1943.*

sau în spitalele civile, precum şi la toate închisorile militare sau civile din eparhie, spre a duce acolo cuvânt de mângâiere a suferinţei sufleteşti şi a celei trupeşti, prin predici, slujbe religioase, spovedanie, şezători, coruri, etc.

Deasemenea, au mers în toate marile fabrici, cămine de ucenici, ateliere de confecţiuni, în marile centre de lucrători C. F. R., în porturi, în lagăre de prizonieri, ca şi în lagăre de internaţi politici, spre a duce pretutindeni cuvânt de îndrumare şi de împuternicire sufletească, folosind în acest scop atât cărţi de rugăciune, broşuri, iconiţe, cât şi filmul religios însoţit de cuvântare, având la îndemână în acest scop 2 aparate de proiecţiuni.

Dar zelul misionar al Bisericii oltene s'a manifestat frumos şi rodnic prin *mergerea în Transnistria a circa 200 preoţi* şi ieromonahi olteni, cari au lucrat acolo între 5—6 luni fiecare, iar uneori mai îndelungată vreme.

S'au lucrat în Transnistria circa 30.000 zile şi s'au restaurat 130 biserici.

S'au construit din nou 6 biserici.

S'au oficiat mii de botezuri şi cununii.

S'au înfiinţat 100 cămine culturale şi 10 dispensare.

S'au dăruit bisericilor din Transnistria 30 rânduri de odăjdii, 300 cărţi de ritual, 100 Sf. Antimise şi 90 obiecte sacre.

Deasemenea s'au împărţit gratuit în Transnistria 15.000 cărţi de rugăciuni, 10.000 cărţi şi broşuri religioase, 1300 iconiţe, 4000 cruciuliţe, 29 000 calendare de perete, toate în valoare de circa 1.400.000 lei.

S'au înfiat 20 parohii din Transnistria de către diferite parohii înstărite din Oltenia, cărora li s'au trimis cele necesare pentru cult, după putinţă.

Activitatea cultural-misionară din Transnistria va fi pentru Mitropolia Olteniei şi pentru Preoţimea olteană un motiv de mare mulţumire sufletească şi un titlu de mândrie.

Activitate Culturală. In ogorul cultural, Mitropolia Olteniei organizează dimpreună cu Universitatea Creştină (Populară) „Solidaritatea", *cursuri de vară* la R. Vâlcii, atât în vara anului 1940 cât şi în vara anului 1942.

Organizează o serie de *conferinţe* în Craiova, în anii 1940–1942, în vremea Postului mare.

Infiinţează în capitalele de judeţ, în toate oraşele din Eparhie, ca şi în parohiile mai mari, *cercuri de studii religioase*, în care preoţii fac recenzia uneia sau alteia din lucrările teologice de seamă şi se fac discuţiuni în legătură cu recenzia respectivă şi cu bunul mers al Bisericii.

Pentru zidirea sufletească a poporului tipăreşte de 4 ani foaia săptămânală *„Lumina Creştină"* în 28.500 exemplare, cu un abonament mic de 24—32 lei pe an, adică nici 3 lei pe lună. Foaia aceasta se împarte gratuit, în 1500 exemplare, unităţilor militare din Oltenia şi din Ţară, ca şi spitalelor de răniţi. Precum se împarte în 1600 exemplare spitalelor civile, şcolilor de ucenici şi închisorilor din eparhie, parohiilor din Transnistria, etc.

A tipărit *cartea de rugăciuni pentru popor*, în trei ediţii, în 80.000 exemplare, cuprinzând 162 pagini şi desfăcându-se cu 5 lei exemplarul.

Pentru ostaşi s'a tipărit o carte de rugăciuni anume, în 50.000 exemplare, cuprinzând 64 pagini, ce s'au împărţit gratuit ostaşilor pe front şi răniţilor în spitale, ca „dar duhovnicesc din partea Mitropoliei Oltene".

Tot ostaşilor li s'au împărţit gratuit iconiţe, cruciuliţe, medalioane şi broşuri în valoare de peste 100.000 lei.

A tipărit anual *calendarul de perete* pentru popor, în câte 250.000 exemplare.

A tipărit *Anuarul Mitropoliei* oltene, cuprinzând 900 pagini şi 5 hărţi, care anuar nu se mai tipărise de 15 ani în eparhie.

Publică „*Revista de Istorie Bisericească*", singura şi cea dintâia revistă de specialitate din Ţară.

Indeamnă la înfiinţare şi susţine *Căminele culturale*, care sunt în eparhie în număr de 712 şi *coruri bisericeşti* 458 la număr. Deasemenea susţine cele 1054 *biblioteci parohiale*, cu circa 270.000 volume şi 53.000 cititori.

Invăţământul religios. Organizează temeinic învăţământul religios în şcolile primare, orânduind pentru control 5 revizori pe judeţ şi 136 sub-revizori pe circumscripţie. In vremea din urmă controlul se face prin cei 21 protoierei de judeţ, potrivit orânduielilor în vigoare.

Seminarul Monahal dela mânăstirea Cernica desfiinţându-se în anul 1941, Mitropolia Olteniei cere stăruitor şi obţine reînfiinţarea acestui seminar, cu internat în localul vechiului seminar din R. Vâlcea şi cu cursuri la seminarul teologic din localitate.

Infiinţează 2 *şcoli de cantori:* una la Craiova şi alta la Tg. Jiu, pe lângă cea existentă dela mânăstirea Cozia şi mai apoi dela R.-Vâlcii.

Dă întreg sprijinul său organizaţiei *premilitarilor*, orânduind preoţi cateheţi, cari să predice, să conferenţieze şi să alcătuiască coruri.

Tipografia. Urmând vechei tradiţii culturale religioase a eparhiei oltene, Mitropolia îşi are o tipografie proprie şi o editură cu două serii de lucrări: una pentru preoţi şi intelectuali sub denumirea de „Viaţa Creştină" şi alta pentru popor, purtând numele de „Cartea Creştină".

Colportajul. Mitropolia a organizat cu bune roade serviciul colportajului, prin care a desfăcut în popor circa 300 000 broşuri în valoare de aproape 2.100.000 lei, icoane şi iconiţe în valoare de 320.000 lei şi 11.000 cruciuliţe în valoare de 94.000 lei.

Biblioteca. Mitropolia sporeşte anual cu numeroase cărţi noui vechea bibliotecă eparhială, care cuprinde cărţi vechi de mare valoare.

Societatea Renaşterea. Preoţimea olteană este organizată, de 20 ani, în societatea preoţească „Renaşterea", care activează cu bogate roade în popor, prin 137 centre parohiale, în toate laturile vieţii religioase, culturale, naţionale şi filantropice.

In fiecare parohie se oficiază slujbe în sobor de către 8—10—14 preoţi, se ţin predici, se oficiază parastase pentru eroi şi maslu pentru bolnavi, se fac procesiuni cu caracter religios şi în legătură cu lucrarea câmpului, se ţin şedinţe publice după amiază, cu conferinţe, tâlcuiri biblice, coruri, lecturi, poezii, piese de teatru, jurnal parohial şi, eventual, film religios.

Se împart ajutoare pentru săraci, orfani şi văduve. Se dăruiesc, sau se desfac contra cost, broşuri religioase-morale. Toate acestea pentru o cât mai bună îndrumare sufletească a poporului. S'au ţinut cam 5400 şedinţe, cu tot atâtea predici şi conferinţe, şi peste 5400 de slujbe în sobor ale centrelor parohiale.

Preoţimea tipăreşte revista „Renaşterea", una dintre cele mai bune reviste eparhiale, cuprinzând 80—120 pagini. Numărul de pe Noemvrie-Decemvrie 1941 a fost închinat Basarabiei şi Transnistriei.

Preoţimea scoate *6 reviste pentru popor*: a) „Foaia pentru suflet" în Iaşi-Gorj„ Pâinea Vieţii" în Tg. Jiu, „Făclia" în Comanca-Romanaţi, „Vremea Nouă" în Vârciorova-Mehedinţi, „Datina Strămună" în Balş-Romanaţi şi „Izvoraşul" în Bistriţa-Mehedinţi.

Centre duhovniceşti monahale. O frumoasă mişcare de viaţă culturală şi duhovnicească a luat fiinţă în cinul monahal oltean, care organizează slujbe în sobor cu predici şi şedinţe culturale-misionare în popor, ţinute lunar la fiecare din mânăstirile mari din Eparhie şi cu participarea tuturor stareţilor şi a vieţuitorilor respectivei mânăstiri. Monahii, doritori de cultură, sunt tot mai instruiţi în şcolile teologice, iar mânăstirile şi schiturile de monahi sunt mai toate conduse de stareţi licenţiaţi în teologie.

Activitatea filantropică. Biserica olteană şi slujitorii săi s'au aplecat cu iubire şi cu milă creştină asupra suferinţei şi lipsei omeneşti şi a purces, încă din primul an al fiinţării Mitropoliei Olteniei, adică acum 4 ani, la *înfiinţare de cantine şcolare* în toate cele 5 capitale de judeţ, unde iau masa gratuit între 50-150 eleve şi elevi săraci din şcoalele primare.

Ele funcţionează de atunci regulat sub conducerea şi cu întreţinerea Sf. Mitropolii, a Preoţimei oltene şi cu daruri ale poporului oltean.

Pentru cantine, Mitropolia a dăruit până acum circa 200.000 lei. Asemenea cantine s'au înfiinţat şi se conduc de preoţi în foarte multe parohii din Eparhie.

Mitropolia *a primit* cu părintească dragoste *165 preoţi şi diaconi basarabeni, ardeleni, bucovineni şi dobrogeni* în anul 1940, după pierderea Basarabiei, Bucovinei, Cadrilaterului şi a unei părţi din Ardeal. Toţi au fost numiţi de îndată la una sau la alta din parohiile eparhiei şi unora li s'a acordat şi ajutor în bani sau în lemne de circa 100.000 lei, iar alţii au luat masa gratuit la cantina preoţească din Craiova „Iubirea Aproapelui".

Mitropolia a *organizat şi înzestrat Spitalul de răniţi Z. I. No. 226* din Craiova. Toate spitalele de răniţi din războiu din întreaga Oltenie au fost vizitate de I. P. S. Mitropolit şi de preoţii olteni din oraşe, cu care prilej s'au împărţit daruri în alimente, prăjituri, fructe, iconiţe, cruciuliţe, cărţi de rugăciuni, broşuri, etc. şi s'au oficiat şi mici slujbe.

Orfelinatul din Mânăstirea Hurezi. Mitropolia înfiinţează în 1942 orfelinatul de băieţi orfani din războiul actual, *primul orfelinat înfiinţat de Biserică* în Ţară la noi. Funcţionează cu 30 elevi şi este întreţinut complect cu îmbrăcăminte şi masă de Biserica Olteană. Conducerea imediată o au monahiile din mânăstire, iar cursurile şcolare se predau de o învăţătoare.

S'au împărţit *săracilor ajutoare* de Crăciun şi de Sf. Paşti, de către Sf. Mitropolie, în bani, alimente şi lemne, în valoare de circa 430.000 lei.

S'au ajutat *preoţii la studii*, studenţi, elevi şi văduve de preoţi, cu suma de circa 400.000 lei.

S'a dăruit *bisericilor în construcţie* şi căminelor culturale suma de circa 600.000 lei.

Ţinem să accentuăm că Mitropolia Olteniei nu are averile altor eparhii, fie în fonduri băneşti, fie în moşii, vii, mori, bălţi, etc., ci singura avere ce are, este folosinţa celor 500 ha. pădure, care se exploatează într'un ciclu de 30 ani.

Palatul Invalizilor. S'a subscris pentru această casă a ostaşilor invalizi 1.009.448 lei, de către preoţii, diaconii şi cântăreţii din eparhie şi 100.000 lei de către Sf. Mitropolie.

Împrumutul Reîntregirii. Preoţimea olteană, precum şi stareţii şi stareţele din mânăstirile oltene, au subscris, din toată inima, suma de 9.376.257 lei, iar Sf. Mitropolie 1.000.000 lei. Funcţionarii Mitropoliei au subscris 186.500 lei, iar chiriarhul locului 200.000 lei.

Biserica din Olăneşti-Vâlcea. Pentru comemorarea biruinţei armatei române dela Odesa şi pentru pomenirea eroilor români, morţi în lupta de eliberare a Basarabiei şi Bucovinei, Mitropolia Olteniei a luat iniţiativa şi a început zidirea unei biserici la Olăneşti-Vâlcea, în care scop a donat 500.000 lei, iar din parohii s'a strâns până acum suma de peste 3.000.000 lei.

Diferite colecte pentru Instituţiuni naţionale şi de binefacere. In cursul anilor 1940-1942 s'a colectat din parohii, de către preoţi direct sau de către comitete în care lucrau şi preoţii, suma de lei 23.625 500 lei, pentru Crucea Roşie, Darul Ostaşului, Consiliul de patronaj, Ajutorul de Iarnă, Spitalele cu răniţi de război, cantinele şcolare, sinistraţii de cutremur, etc.; iar preoţii au dăruit în acelaş scop suma de circa 1.800.000 lei.

Pentru aceleaşi instituţiuni s'au colectat daruri în natură: 22 vagoane grâu, 44 vagoane porumb, 5 $^1/_2$ vagoane fasole, 1 vagon făină, 4 vagoane cartofi, 1 vagon mălaiu, 1 vagon ceapă, 5000 pasări, 50.000 ouă, 1.200 kgr. cozonaci, 12.000 perechi ciorapi, 4.200 perechi mânuşi, 1.200 cămăşi, 1.600 flanele, 1 900 kgr. lână, 15 vagoane lemne, 3.000 kgr. săpun şi alte mii obiecte de îmbrăcăminte, veselă, etc.

Activitatea Administrativă. Cele 1.072 parohii cu peste 1.700.000 suflete, deservite de 1.368 preoţi şi 39 diaconi, au cunoscut, în cei 3 ani şi jumătate de fiinţare a Mitropoliei, o administraţie conştiincioasă, cu restabilirea principiului de autoritate în Biserică şi cu observarea tot mai accentuată a disciplinei bisericeşti.

S'au făcut, în acest răstimp, de către Chiriarh, 420 vizite canonice şi inspecţiuni ino-

pinate, cu care prilej s'a predicat ori s'a cuvântat, s'au acordat ajutoare băneşti pentru construcţiuni şi restaurări de biserici, sau pentru cantine şcolare, şi s'a cercetat o casă sau alta de gospodari. Deasemenea au mai fost vizitate de către Chiriarhul locului, în 34 rânduri, spitalele de răniţi de războiu din Oltenia.

Cancelaria, în care au lucrat Chiriarhul, 3 consilieri, un secretar eparhial şi 11 funcţionari, a rezolvat şi expediat, numai în primii trei ani, 72 000 hârtii, adică în medie 24.000 hârtii pe an.

Activitatea economică. Printr'o chibzuită gospodărie şi prin muncă devotată s'a reuşit ca bugetul Sf. Mitropolii, care era în anul 1939/1940 în sumă de 2.500.000 lei, să sporească la circa 8.500.000 lei în 1942—1943.

S'a sporit considerabil inventarul Sf. Mitropolii.

S'au verificat peste 5.000 bugete şi 5.000 conturi de gestiune.

S'a lucrat la întocmirea inventarului bunurilor mobile şi imobile ale Mitropoliei, ca şi ale parohiilor şi mânăstirilor eparhiale.

S'a stăruit energic şi s'au putut redobândi dela banca Râmnicului, aflată în moratoriu, peste 3.500.000 lei. Şi suntem pe punctul de a fi despăgubiţi de Stat cu suma de circa 9.000.000 lei, pierdută prin conversiune şi care sumă era socotită ca pierdută pentru totdeauna.

Iată în scurt şi cât mai concentrat cu putinţă activitatea Mitropoliei Olteniei, dela înfiinţarea sa şi până azi, adică timp de 3 ani şi jumătate.

Frumoasele roade ale acestei activităţi le aducem ca prinos curat la Altarul Sfintei noastre Biserici şi al scumpei noastre Patrii.

Sunt roade culese în ogorul Bisericii oltene în primii ani de muncă, când, ca în orice ogor, mai mult se desfundă terenul, se brăzdează adânc şi se pregăteşte acest teren pentru rodirea ce va să vină.

Cultivarea de până acum a acestui ogor se va continua a se face, şi de acum înainte, tot mai sistematic, tot mai adânc, tot mai conştiincios, ca rodirea să fie cât mai bogată.

Am vrea ca, precum Oltenia este grânarul Ţării, tot astfel Biserica Olteană să fie ca un grânar spiritual al Ţării, care să îndestuleze foamea duhovnicească a poporului cu pâinea bogatei rodiri spirituale.

Şi până departe de noi să fie căutată şi aşteptată această hrană duhovnicească. Cât am dori, ca această hrănire şi îndestulare să fie şi pentru fraţii noştri români din ţinutul Timocului, sau din satele româneşti mărginaşe din Jugoslavia!

In acest scop, ar fi foarte bine venită *înfiinţarea unui centru universitar*, sau cel puţin a unor şcoli superioare, a unor facultăţi, ce sunt de atâta vreme cerute şi aşteptate de toată suflarea românească a celor peste un milion şapte sute de mii cetăţeni ai Băniei Oltene. Sau măcar înfiinţarea unei Academii de Teologie în Craiova, oraşul de reşedinţă al reînfiinţatei Mitropolii, care vede neputincioasă sutele de studenţi olteni mergând

la studii depărtare de sute de kilometri până la Cernăuți, Chișinău și București, sau începând a popula Academiile de Teologie din Ardeal, cu atât de puțini studenți băștinași, fără a putea să le prilejuiască în cuprinsul Olteniei cultura de care e însetat sufletul lor.

Luând ființă un centru universitar, sau cel puțin o Academie de Teologie, lucrarea misionară a Mitropoliei Olteniei ar dobândi colaborarea atât de prețioasă a unui învățământ superior teologic, a unui învățământ universitar.

Odată cu activitatea misionară și spirituală, ne preocupă *clădirea unei frumoase reședințe mitropolitane*, de dorit în imediata vecinătate a Catedralei Mitropolitane Sfântul Dumitru și care să aibe alăturea tipografia sa proprie, serviciul colportajului, cancelaria, muzeul bisericesc eparhial, locuințele slujitorilor Catedralei și pe cât posibil ale funcționarilor cancelariei. Bine ar fi să se adaoge o încăpere și pentru cantina școlară înființată și susținută de Sf. Mitropolie și de Preoțimea craioveană.

Ne gândim, de asemenea, la *înființarea unor cămine-internate* pentru fiii și fiicele de preoți, ca și pentru fiii și fiicele de buni creștini și buni români, mai cu osebire a eroilor și a invalizilor de război. Am început de curând *organizarea muzeului eparhial*, cu obiecte sacre, odăjdii, cărți, icoane ale trecutului nostru religios și cultural de mare valoare. Se vor organiza *retrageri spirituale* cu preoți și bine credincioși creștini la una sau alta din mânăstirile oltene. Se va da atenție deosebită *trimiterii tinerilor teologi la studii* în străinătate pentru cât mai buna pregătire cărturărească a teologilor de mâine. Iată numai câteva din preocupările pentru viitor ale Mitropoliei Oltene.

Vrem ca Oltenia să fie o cetate spirituală puternică, atât pentru apărarea dreptei credințe creștine și păstrarea curatei tradiții strămoșești, cât și pentru o apropiată ofensivă misionară, culturală și spirituală, în scopul împuternicirii sufletului neamului și al izbăvirii a tot sufletul cel creștinesc.

NIFON CRIVEANU
Mitropolitul Olteniei

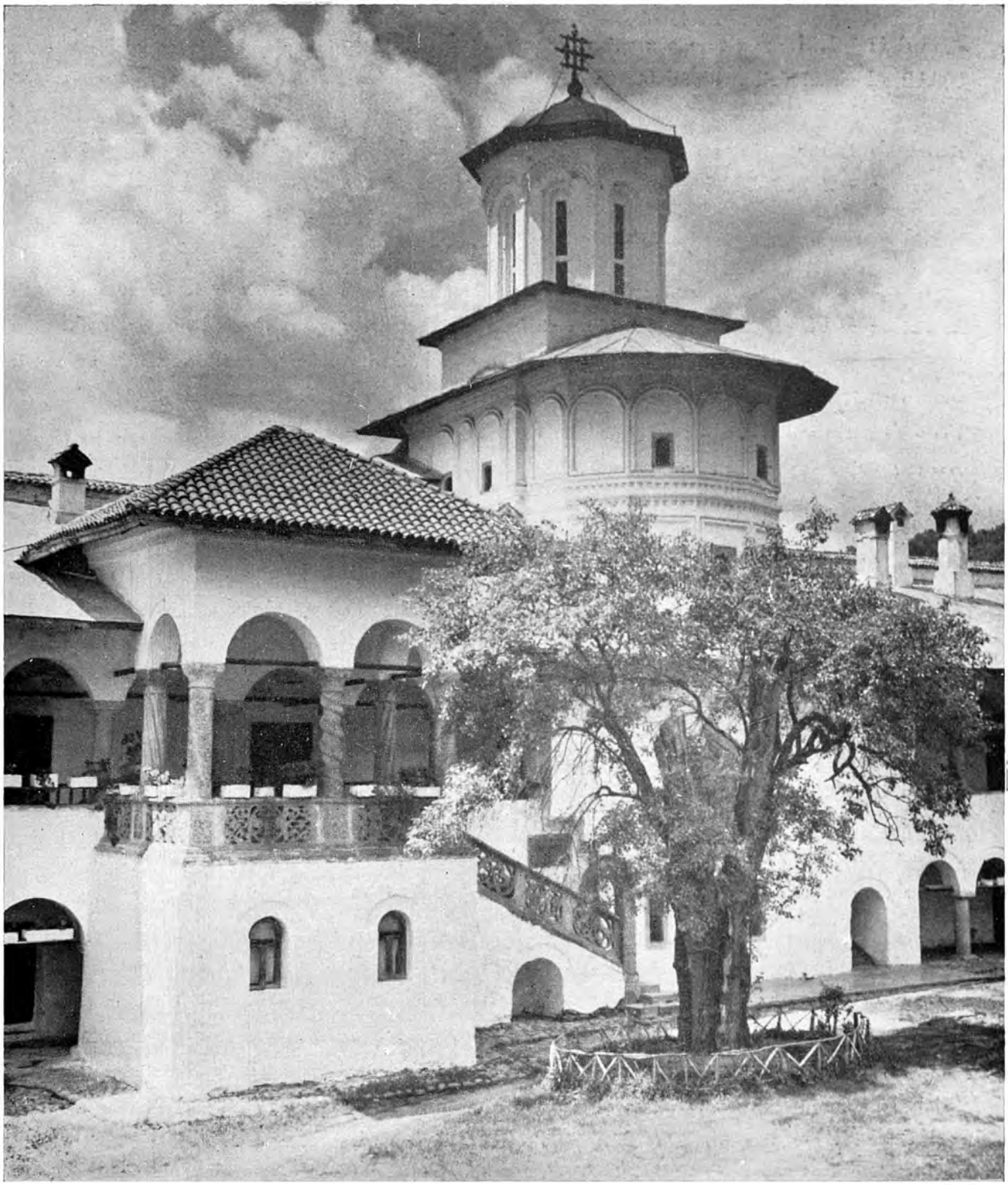

Paraclisul Mânăstirii Horez.

CLIMATUL SUFLETESC OLTEAN

de C. RĂDULESCU MOTRU

ANIFESTĂRILE sufleteşti ne apar în conştiinţă atât de luminoase şi de unitare, că nici pe departe nu bănuim cât de întunecată şi de complicată este origina lor. Purtătorul de înţeles, cuvântul, bunăoară, este la lumina conştiinţei într'un mănunchi unitar şi armonic cu simţurile, cu inteligenţa şi cu voinţa, ca şi cum el ar forma cu toate acestea un singur tot nedespărţit; pe când, în realitatea lui, ştiinţa ni-l arată ca pe un produs al evoluţiei organismului nostru, material şi spiritual; ieşit din împerecherea multiplelor funcţiuni ale acestuia, după cum au cerut nevoile vieţii, sau destinul. Până a avea cuvântul, cu unitatea lui de înţeles, de care ne servim noi acum, strămoşii şi strămoşii strămoşilor noştri au trebuit să se mulţumească cu gesturi, cu interjecţii, cu articulaţii improvizate în semne convenţionale, cu indicaţii vagi de metaforă, ajutându-se cu tot felul de mişcări corporale şi intonaţii pentru a se face înţeleşi. Noi, acei de acum, găsim pe deagata, în forme luminoase şi unitare, manifestările sufleteşti, pe care acei dinaintea noastră le cunoşteau numai în chip întunecat şi împrăştiat. Aceasta şi face ca noi, acei de acum, să ne bucurăm de un climat sufletesc mai ordonat de cât aveau aceia dinaintea noastră. Noi trăim, oarecum, într'un climat de loc adăpostit în mediu cultural; pe când acei dinaintea noastră trăiau în mijlocul intemperiilor, în loc încă necultivat.

Din această cauză, fiecare generaţie de oameni, când vine pe lume, are o altă conştiinţă, prin care vede această lume, de cum a avut generaţia care a precedat-o. Acei veniţi în urmă au posibilitatea să vadă mai clar şi mai unitar decât acei dinaintea lor. Pe măsură ce'şi urmează destinul, conştiinţa omenească devine mai ordonată şi mai pătrunzătoare; fiindcă, în mod excepţional, ea singură pe lume, are darul să crească moştenindu-se de la o generaţie la alta. În ordinea naturală a vieţii omeneşti este aşa dar un progres continuu. Unde înaintaşii au avut

presimţiri vagi, urmaşii lor au simţiri clare; unde înaintaşii au avut îndoieli, urmaşii au hotărîri. Căci, dacă toate râurile de pe pământ merg la vale, pentru a-şi stinge existenţa lor în uniformitatea mărei aşa cum fac şi celelalte forme de energie fizică, stingându-se în uniformitatea morţii, destinul generaţiilor omeneşti este dimpotrivă altul: generaţiile omeneşti se diferenţiază, prin energia lor sufletească, din ce în ce mai mult pentru a-şi înfăptui menirea pe care a dat-o Dumnezeu fiecăreia. Aşa că la popoarele alese de destin, pentru a-şi înfăptui menirea, dată lor de Dumnezeu,—şi acesta este cazul tuturor popoarelor cu vitalitate,—găsim totdauna un climat sufletesc prielnic progresului. Generaţia nouă este primită cu dragoste şi cu respect, fiindcă ea vine cu prestigiul de a putea împlini aceea ce n'a putut împlini generaţia care a precedat-o.

Într'un asemenea climat sufletesc, am avut fericirea să-mi petrec şi eu anii copilăriei, pe pământul Olteniei, în a doua jumătate a secolului trecut. Dragostea de copii este un sentiment general în firea omenească, şi care nu lipseşte Românilor de pretutindeni; ea îmbracă însă în sufletul de Oltean o înfăţişare particulară, care nu se întâlneşte pretutindeni în cuprinsul neamului românesc. Olteanul face din copil temelia familiei. O căsătorie fără copii în ochii Olteanului locuitor de sat, este o căsătorie nedesăvârşită în legea lui Dumnezeu. Păcatul nu-l atinge pe acela care o desface. În legea lui Dumnezeu, este, după el, căsătoria cu copii mulţi şi frumoşi. Cel mai mare păcat pentru Olteanul de sat este de a-şi părăsi copiii. De aceea naşterea unui copil, dintr'o însoţire întâmplătoare, schimbă numai decât caracterul acesteia şi o face pe viaţă. Recunoaşterea copiilor naturali prin căsătorii contractate ulterior este de un uz frecvent în toată Oltenia. Cine nu cunoaşte acest mare rol, pe care-l are copilul în întemeierea familiei din satul oltenesc, şi judecă pe oamenii din Oltenia după normele individualismului economic, care a dirijat redactarea codului Napoleon, acela ajunge să-şi facă despre aceşti oameni păreri foarte greşite. El se crede în mijlocul unor păgâni, fără respect pentru taina sfântă a căsătoriei, când de fapt în satul oltenesc legăturile de familie sunt mai puternice ca ori unde, fiindcă aci ele sunt întemeiate pe dragostea de copil, iar nu pe simpla formă a unui contract.

Cu această dragoste pentru copil merge alături în climatul sufletesc al olteanului şi încrederea în simţul de orientare al copilului. Copiii de olteni, încă dela vârsta de 5—6 ani, duc vitele la păşunat; stau înaintea carului, care este să se încarce; conduc boii la plug chiar, fără a provoca neliniştea părinţilor. Am văzut adesea copii de zece ani înjugând boii la car, deşi abia puteau ridica jugul la înălţimea boilor. Nu numai băieţii, dar adesea şi fetele. Nu mai vorbesc de încrederea pe care o au părinţii în copiii lor, când aceştia caută drumul prin pădure sau printr'un sat cu cărări întortochiate. Când un orăşan se rătăceşte prin vr'un sat din Oltenia, nu-l veţi vedea niciodată călăuzit de o persoană în vârstă, ci totdeauna de un copil. Aceasta şi face că Olteniі, încă de la o vârstă fragedă, au curajul să colinde prin locuri depărtate de satul lor, încercând tot felul de întreprinderi negustoreşti. Încrederea în care sunt crescuţi de mici, îi îmbie să treacă peste sentimentul de nostalgie, care este în firea Românului de pretutindeni. Am

întâlnit Olteni în cele mai depărtate oraşe ale României, şi nu atât în întreprinderi negustoreşti stabile, cât în întreprinderi improvizate, şi pe durată scurtă. Căci Olteanul porneşte cu uşurinţă la drum; colindă mult şi încearcă multe. Chiar dacă rămâne însă timp îndelungat printre străini, caracterele sale specifice nu şi le pierde. Un Oltean se cunoaşte cu uşurinţă, oricât de lungă vreme ar trăi printre străini, nu numai după vorbă, dar şi după atitudine. În sufletul neamului românesc el şi-a făurit un tip propriu pe care nu-l putem defini în termini ştiinţifici, dozându-i elementele componente, după ce are moştenit dela strămoşi şi după ce are sub influenţa mediului lui de viaţă, dar pe care-l putem recunoaşte totuşi, prin intuiţie, de câte ori îl întâlnim şi-l comparăm cu alte tipuri. În rândurile ce urmează, vom încerca şi noi să-l prezintăm, nu în intuiţie fizică, fiindcă aceasta este pentru moment din cale afară greu de făcut, dar într'un contur destul de precis, pentru a fi diferenţiat de celelalte tipuri ale familiei româneşti.

Când Olteanul îţi vorbeşte, simţi în vorba lui o sinceritate aspră pe care n'o simţi în vorba Moldovanului, ce curge în mod firesc ca o dulce şuerătură; nici în vorba Transilvăneanului, poleită cu îngrijire, ca o etichetă ce trebue să-i ridice valoarea. Ce este, în vorba lui, urmă de „dacism", şi ce este dobândit prin influenţa rusticităţii unei vieţi seculare, cine le poate spune? Ni le va putea spune probabil ştiinţa viitoare, aşa cum face psihologia ştiinţifică desvăluindu-ne origina cuvântului pe care-l întrebuinţăm astăzi, în gesturile şi vociferările oamenilor primitivi. Tot astfel, voioşia sgomotoasă a Olteanului, — „fluerând, haiduceşte, olteneşte, ca la noi" — după cum se exprimă un tânăr poet oltean (Ciurezu), este greu de confundat cu voioşia Românului macedonean, a Vrânceanului, sau a Moţului, deşi trăiesc şi aceştia pe munţi şi dealuri, aşa cum trăiesc cei mai mulţi Olteni. Să fie în această voioşie urme din vechiul cult al lui Dionisos, caracteristic Thracilor, sau să fie influenţa spaţiului Oltean, care, prin varietatea şi frumuseţea priveliştelor sale, împinge la o înfrăţire a omului cu natura? Cine poate spune? Frunza de pădure şi floarea din câmpie sunt tovarăşe nedespărţite de sufletul oltenesc. Versurile poeţilor populari olteni sunt tot aşa de pline de imagina lor, ca şi brodăriile şi ţesutul de covoare al sătencelor oltence. Foarte probabil că în acest colţ al României, care se numeşte Oltenia, dacă nu în tot cuprinsul acesteia, în judeţele ei de munte, în orice caz: în Mehedinţi, în Gorj şi Vâlcea, trebuie că s'a păstrat o continuitate de viaţă istorică, pe timp foarte îndelungat, fiindcă numai aşa se poate explica sentimentul de înfrăţire a omului cu natura, în forma în care o găsim la Oltean. Căci la Oltean înfrăţirea cu natura nu are nimic din misticismul nordic, şi nici din cel oriental. Olteanul este frate cu natura; dar nu se pierde în totalul naturei, cum se pierd scenele de vis, sau valurile de ocean. Olteanul preţueşte natura ca pe o mamă, care i-a dat naşterea, dar care din naşterea lui şi-a făcut ea însăşi un scop. In climatul lui sufletesc nu stăpâneşte nici misticismul, nici pesimismul tragic. Cât de adânc ar fi convins el, că este adus pe lume de bulgării eredităţii ancestrale şi de şuvoaele cosmosului, păstrează totuşi în sinea lui îndoiala marei întrebări: nu cumva naşterea sa este o chemare a lui Dumnezeu?

„Când lovesc cu pieptu'n maluri către soare,
„Nu ştiu singur din vâltoare ce-i al meu...
„— Ori mă'npîng din urmă bulgări şi şuvoaie,
„Ori mă strigă din adâncuri Dumnezeu".

scrie acelaş tînăr poet oltean, Ciurezu, amintit mai nainte, în *Rev. Fund. Regale* de la 1 Iulie 1942.

Cu toate că sunt clădite numeroase mânăstiri în judeţele Olteniei, Oltenii nu au înclinare spre viaţa mistică. Mânăstirile lor sunt clădite din alte porniri, de cât acelea spre misticism, când ele nu sunt clădite chiar de străini, precum este mânăstirea Tismana în Gorj. Exemplele sfinţilor, cari au căutat să fugă de lume pentru a se dedica ascetismului, n'au prea găsit imitatori în mijlocul Oltenilor. Aceştia sunt mai curând înclinaţi să considere bunurile pământeşti ca o răsplată dată de Dumnezeu acelor cari muncesc şi sunt cu inima curată de păcate. De aceea la sărbătorirea hramurilor de mânăstiri şi de biserici în Oltenia lipseşte cu desăvârşire austeritatea de ţinută pe care o întâlnim aiurea. Idealul de viaţă al Oltenilor are totdeauna un ţel precis în sfera realizărilor pământeşti. Obiectivul lui, oricât de înalt ar fi, se sprijină totdauna pe realitate. Oltenii sunt realişti. Dintre ei au ieşit: iscusiţi conducători de oaste, ca boierii Craioveşti, şi un întregitor de hotare, ca Marele Voevod Mihai Viteazu; înţelepţi sfătuitori, dătători de legi şi datini, ca Voevozii Neagoe, Matei Basarab şi Constantin Brâncoveanu; reformatori şi chiar revoluţionari politici ca Tudor Vladimirescu; toţi bărbaţi de energie, cu scopuri bine conturate în lumea realităţilor; nici unul aproape iscoditor de interpretări noi în domeniul credinţei religioase, sau de creaţii durabile pe planul imaginaţiei. Magia cuvântului şi a formei artistice, ca şi fanatismul credinţei dogmatice n'au găsit teren prielnic în sufletul oltean. Oltean-ul, în orice activitate întreprinde, ţine să se afle pe un teren solid şi controlabil. In religie, el nu urmăreşte motive de nelinişte, care să-l ducă la întrebări asupra tragicului vieţii, din potrivă, el urmăreşte prin ea împăcarea sufletelor şi dreptate pentru toţi. Preoţii olteni sunt buni părinţi de familie, şi adesea buni gospodari; niciodată propagatori, şi nici chiar cititori de eresuri filosofice cu privire la menirea ortodoxismului, sau la interpretarea unui simbol din cultul religios. Gândirea lor, în materie de lucruri bisericeşti, nu se deosebeşte prin nimic de gândirea celorlalţi laici. Iată o dovadă între multe altele. Am asistat, pe timpul când eram în liceul din Craiova, la o discuţie între preoţi, şi încă între cei mai de seamă preoţi olteni. Discuţia avea de obiect reforma cerută de preotul Brănescu, profesor de religie la liceu, de a se înlocui potcapul preoţesc prin pălăria obişnuită a civililor. Reforma cerută de preotul Brănescu făcuse mare sgomot. Preotul Brănescu fusese dat în judecată, şi el urma să fie scos şi din profesorat, dacă preoţii craioveni nu-i luau apărarea. In discuţia la care am asistat s'au redactat tocmai motivele de apărare. In primul rând s'a găsit că potcapul trebue înlocuit din motive igienice, fiindcă el lasă ochii acelui care-l poartă prea descoperiţi la razele soarelui. Apoi la motivele igienice, s'au adăogat motivele estetice şi naţionale. Pălăria civilă dă o înfăţişare mai plăcută şi mai naţională, pe când potcapul dă o înfăţişare displăcută şi orientală. Cu această apărare a colegilor săi

craioveni, preotul Brănescu nu şi-a pierdut catedra ; ceva mai mult, a sfârşit prin a fi cel mai iubit preot din Oltenia. In timpul acestei discuţii şi multă vreme după aceea, am găsit şi eu că apărarea era cum nu se poate mai completă. Mai târziu însă, după ce am ieşit din climatul sufletesc oltean şi am cunoscut şi alte tipuri de preoţi prin străinătate, am ajuns să înţeleg, că apărarea era completă numai din punctul de vedere oltenesc, adică pe câtă vreme religia este considerată ca o igienă morală, iar nu ca o revelaţie, care se impune prin credinţele şi riturile sale specifice. Uniforma de preot este pentru oltean o uniformă ca orice uniformă, deci supusă la schimbările pe care le cere igiena sau estetica. In alte climate sufleteşti însă uniforma de preot este fixată pe vecie, fiindcă ea este încorporată în ritual. Olteanul stă pe planul religiei umaniste, pe când alte neamuri stau pe planul religiei transcendente. Aceasta nu însemnează că Olteanul este pe o treaptă de religiozitate inferioară, faţă de alte neamuri, ci însemnează numai că Olteanul, şi cu el şi alte neamuri desigur, are, în materie de credinţă religioasă, o diferenţiere a sa proprie. Omenirea prezintă, între neamurile sale, pe unele cu tendinţe spre o religie transcedentă, chiar cu începere din starea lor de primitivitate ; şi pe altele, din contră, cu tendinţe spre o religie umanistă. Vârsta şi cultura nu aduc schimbări în specificul lor religios : neamurile vin pe lume şi rămân cât trăiesc, unele înclinate să creadă într'o ordine de religie umanistă, şi altele într'o ordine de religie transcendentă, fiindcă unele sunt ancorate sufleteşte în realism şi altele în misticism.

O altă dovadă că Olteanul este ancorat sufleteşte în realism, şi nu în misticism, ne-o aduce cazul ciobanului Lupu, din comuna Maglavit în Dolj, care a pretins a fi văzut şi comunicat cu Dumnezeu, cu „Moşul" din Cer, cum zicea dânsul ; caz despre care s'a vorbit aşa de mult în ultimii ani. Care a fost impresia produsă de acest caz extraordinar asupra locuitorilor din Oltenia ? Cu desăvârşire trecătoare. După câteva luni de emoţie provocată, în bună parte, în mod artificial, de organele de publicitate din Bucureşti, persoana ciobanului Petrache Lupu, precum şi persoanele acelora din jurul lui, erau până în cele mai mici detalii discutate şi judecate, în lumina bunului simţ, de toţi locuitorii satelor olteneşti. Mistica revelaţiei n'a prins nicăeri. Câteva încercări negustoreşti, dar şi acestea fără urmări. Astăzi, nici un preot oltean nu mai face aluzie la acest caz.

Pe terenul artei, deasemeni, climatul sufletului oltean se întinde pe acelaş plan realist. Magia cuvântului, care a dat multor altor Români prilej de originalitate literară, a fost pentru Olteni un izvor aproape neexplorat. Ce a făcut un Mihai Eminescu, un Ion Creangă, un Mihail Sadoveanu şi alţii, din cuvântul moldovenesc, n'a făcut niciun oltean din cuvântul oltenesc. Cuvântul oltenesc a rămas nepus în valoare de meşteşugul versului şi al prozei cu originalitate literară. Cultivarea lui s'a extins numai pe terenul lucrărilor de caracter raţionalist. În artă, el s'a mărginit la poezia populară, la satiră, la epigramă, la elocinţă ; adică acolo unde gândirea logică predomină. Un bun cunoscător al folclorului şi literaturii olteneşti, d-l C. D. Ionescu, crede că

această nepunere în valoare vine din cauză, că, între olteni, nu s'a produs până acum un Eminescu, sau un Creangă, dar că odată şi odată va veni şi vremea ca să se pună în valoare cuvântul oltenesc. (vezi *Specificul Oltenesc* în Revista *Ramuri*, Dec. 1905). Este posibil, negreşit, şi acest eveniment, fiindcă în destinul unui neam neprevăzutul joacă un mare rol; deocamdată însă, constatarea pe care trebue să o facem este că magia cuvântului n'a ajuns să inspire pe literaţii olteni. Cei mai apreciaţi dintre aceştia au scris, până acum cel puţin, încătuşaţi de normele gândirei logice, iar nu sub inspiraţia frumuseţii artistice a cuvântului oltenesc. Aşa bunăoară: Traian Demetrescu, în cele mai reuşite din poeziile sale nu ajunge să înlăture tendinţa de a demonstra; el ţine ca cititorul său să ştie din ce motive sufere, sau este fericit.

Aş vrea să dorm, să liniştesc
Durerea mea din piept,
Şi'n lumea'n care pătimesc
Să nu mă mai deştept.

Dar când la tine mă gândesc,
Nestrămutat amor,
Aş vrea în veci să te iubesc,
Să fiu nemuritor!

(Aş vrea... în *Freamăte*).

Din persistenţa pe care o are tendinţa de a demonstra, adesea poeziile sale iau un caracter epigramatic.

Cunosc această lume bine,
Căci ea adesea m'a'ngrozit...
Dar cine n'o cunoaşte, cine,
Din câţi au plâns şi-au suferit?

Cunosc iubirea arzătoare,
Şi ea adesea m'a zdrobit;...
Dar cine n'o cunoaşte oare
Din câţi au inimi şi-au iubit?

Cunosc prietenia'n fine
Mai plină'n simţimânte mici;...
Dar cine n'o cunoaşte, cine,
Din câţi au numai falşi amici?

(Cunosc... în *Freamăte*).

Să se observe aci întrebuinţarea lui „în fine". Adică: după alte multe argumente, vine şi trista cunoştinţă a prietenilor falşi!

Demonstraţia cere apoi în mod obişnuit comparaţia, iar comparaţia devine cu atât mai concludentă, cu cât îmbracă forma unei alternative, între două situaţii opuse. Traian Demetrescu face o largă întrebuinţare a alternativei între stări opuse:

Voi cari faceţi din femeie
Un simplu corp trebuincios
Să vă desfete nervii, carnea,
Găsiţi-l — este cu prisos...

Voi care faceţi din femeie
Un ideal înalt, divin,
Să zic: găsiţi-l, e a zice
Găsiţi dulceaţă în venin!

(Voi şi voi... în *Freamăte*).

Compare cineva versurile poetului oltean cu versurile lui Eminescu şi va vedea de'ndată, cât de necioplite sunt ele faţă de versurile acestuia din urmă. Traian Demetrescu nu se preocupă de formă. Cuvântul la el nu-şi are un farmec al său aparte de care trebue ţinut seamă, ci el este un simplu mijloc de comunicare.

Versurile mele scumpe,
Când veţi fi eşite în lume,
Nu'ncercaţi de loc a face
Mie stare, vouă nume;
Cu aceste glorii vane
Al meu suflet nu se leagă,
Dar aş vrea, ca ori şi cine
Tot ce-am scris să înţeleagă.

(Versurile mele în *Poezii*).

Cu asemeni dorinţe a debutat Traian Demetrescu în 1885, când Eminescu îşi terminase opera poetică, prin care desvăluise lumii originalitatea şi armonia cuvântului românesc din Moldova.

La Eminescu, lanţul argumentării logice este acoperit şi întunecat de sclipirile imaginilor, că abia se întrezăreşte, pe când la Traian Demetrescu el stă descoperit, în plină lumină, pentru a fi bine urmărit.

In alte lumi pământul nostru
S'arată noaptea ca o stea;
Poeţii-or fi cântând'o poate,
Amanţii-or fi privind spre ea...
Lumina ei din depărtare
Le va părea un tainic foc,
Plutind în haos singuratic
Cu raze blânde de noroc...

Şi n'or şti că'i un glob de humă
Ce poartă vecinice dureri;
Căci toate plângerile noastre
Sunt pentru alte lumi, — tăceri!

(In alte lumi — *Poezii*).

Şi Eminescu în poezia „La Steaua care a răsărit" pluteşte în aceeaşi imensitate de lumi cereşti, pentru a găsi o analogie dorurilor pământeşti; departe de el însă ideea de a sublinia prin un „căci" analogia urmărită. Traian Demetrescu, din potrivă, ţine cu tot dinadinsul să nu lase o umbră de îndoială. Cititorul lui trebue să-l înţeleagă.

Această tendinţă raţionalistă s'a impus lui Traian Demetrescu, nu din cauza unui model, pe care el ar fi ţinut să-l imite. Traian Demetrescu avea o bogată cultură literară. Pe Eminescu îl adora şi din gândurile lui s'a inspirat de multe ori. Dar mai tare decât cultura era în el climatul oltenesc, care-l constrângea să facă din vers un mijloc de convingere, iar nu de simplă desfătare artistică. Traian Demetrescu a cântat durerea şi suferinţele omeneşti, şi a sa proprie înainte de toate, nu pentru a împlini un cult al frumosului pur, ci pentru a deştepta în jurul său compătimirea pentru cei nedreptăţiţi de soartă. In această direcţie el merge alături cu mai

toţi scriitorii olteni, cari au colaborat la *Revista Olteană*, pe care el a condus'o în Craiova în anii 1888—1890, 1892.

Departe de cultul frumosului pur, este şi generalul Nicu Condeiescu, fostul preşedinte al „Societăţii scriitorilor români" şi director al Fundaţiei Regale pentru Artă şi Literatură, din Bucureşti. Toate scrierile sale sunt îndrumate într'un spirit critic şi satiric. A călătorit mult şi a cunoscut mulţi oameni. Are deci o materie bogată pentru a o aşterne în scris. Nicu Condeiescu o şi foloseşte în de ajuns, dar ca oltean; adică: lăsând să se vadă că peste tot aparenţele nu i-au înşelat agera lui judecată.

Desigur, că în afară de Traian Demetrescu şi de generalul Condeiescu, Oltenii au avut şi mulţi alţi literaţi de valoare. Dar însuşirile acestora nu ies din cadrul tipului fixat mai sus. Nici unul dintre ei nu pune în valoare cuvântul oltenesc, ca un specific propriu de artă, deşi foarte mulţi au versuri şi bucăţi literare corecte. Mai norocoşi sunt Oltenii în pictură, în muzică şi teatru. In aceste ramuri de artă, ei, deşi nu prezintă un mare număr de artişti, prezintă însă câţiva de primul rang care merită să figureze în Panteonul culturei naţionale. Citäm dintr'aceştia pe pictorul Th. Aman (care a trăit între anii 1832—1891), Elena Teodorini, celebra artistă de operă muzicală, precum şi mama sa Maria Teodorini, o talentată artistă dramatică. *Teatrul Teodorini*, proprietatea familiei Teodorini, a constituit, în a doua jumătate a secolului trecut, un adevărat templu de artă pentru întreaga Oltenie.

Unde însă climaţul sufletesc oltean nu mai aduce constrângere, ci, din potrivă, unde el încurajază, este în ramurile de artă referitoare la broderie, la ţesutul de covoare şi la ceramică, fiindcă în acestea, ordinea raţională este oarecum la locul ei. După o veche tradiţie, sătencele din Oltenia găsesc modelele care le trebue pentru broderii şi covoare, precum găsesc şi olarii culorile potrivite pentru smălţuitul vaselor. In aceste ramuri de activitate artistică, precum şi în literatura populară, unde mijloacele de expresiune nu se improvizează, după virtualităţile ascunse ale cuvântului, sufletul oltenesc se simte la largul său.

Cu atât mai mult se simte la largul său, sufletul oltenesc în ramurile de activitate profesională, închinate ştiinţei, filosofiei, educaţiei, dreptului, ştiinţelor istorice, politice şi sociale. In aceste ramuri de activitate contribuţia adusă de Oltenia la progresul cultural al României este cu mult deasupra proporţiei în care sta populaţia Olteniei faţă de restul Ţării. Nu este instituţie culturală, de însemnătate, la care să nu fi contribuit prin munca sa un Oltean. Citäm dintre aceia cari nu mai sunt în viaţă numele lor:

G. Tzitzeica, profesor universitar şi fost membru al Academiei Române; N. Titulescu, fostul ministru de externe; G. Bengescu, diplomat şi literat; C. G. Dissescu, Mihail Seulescu, General Crăiniceanu, Toma Stellian, Vasile Lascar, Grigorie Iunian, fost miniştri; Demitrie Gerota, renumitul chirurg; Nicolae Quintescu, Ion Cornoiu şi C. Chiricescu, profesori universitari; Gheorghe Kiţu, fost ministru; generalii Gigurtu, Tătărăscu, Argetoianu, St. Fălcoianu; Theodor Costescu, ctitorul Palatului Cultural din T.-Severin; P. Garboviceanu; D-rul Grecescu, unul dintre primii noştri botanişti; I. N. Iancovescu, un talentat ziarist naţionalist; Eugeniu Carada şi I. G. Bibi-

cescu, foşti guvernatori ai Băncii Naţionale; Athanasie Stoenescu, Antim Petrescu, Gherasim Saffirim, foşti Episcopi; N. C. Brăiloiu, fost ministru de justiţie şi traducătorul codului Caragea, şi altele multe, la care s'ar mai putea adăoga o mulţime de alte nume, care au ilustrat viaţa locală în diferite ramuri de activitate profesională, ca Pera Opran, Manache Chinezu, August Pesacov, N. P. Guran, Gr. Miculescu, N. T. Popp, Nae Romanescu, Mihail G. Burilleanu, Toma Marocneanu, etc.

Şi cu aceasta ajungem la o ultimă caracterizare a tipului de Oltean, faţă de celelalte tipuri ale sufletului românesc. Olteanul nu este regionalist. El este mândru de a fi născut în Oltenia, dar nu face din oltenism o lozincă de luptă, de revendicări sau de acuzări. In tot timpul, cât am stat pe băncile liceului din Craiova, precum şi după aceea, ori de câte ori mi-a fost dat să fiu în mijlocul Oltenilor, la întruniri şcolare, culturale şi politice, n'am auzit odată măcar preamărindu-se un literat, un om de ştiinţe, sau un om politic oltean, pe temeiul numai că el este oltean. Exclusivismul, sau conspiraţia tăcerii faţă de aceea ce este străin, nu intră în firea Olteanului. Craiovenii slăvesc numele lui Ion Maiorescu, deşi acesta este de origină transilvănean. Ei slăvesc şi astăzi pe Take Ionescu, deşi era ploeştean. Mehedinţenii slăvesc pe Eufrosin Poteca, deşi origina acestuia este din Prahova. Numele lui Brătianu Ion, întunecă pe acela al lui Barbu Ştirbey, deşi acesta a fost un Domn al Ţării cu bun renume şi şi-a avut familia între Olteni. Când familia Craioveştilor şi a Basarabilor şi-a întins stăpânirea dincolo de hotarele Olteniei, de unde îşi trăgea origina, nici unul dintre membrii săi, ajuns la Scaunul Ţării sau la înalte dregătorii publice, nu s'a gândit să facă din Oltenism un drapel aparte, în jurul căruia să-şi adune fraţii de aceeaşi origină. Tudor Vladimirescu, cu deosebire, este un exemplu tipic în această privinţă. Plecat din mijlocul Oltenilor, ca să trezească poporul la o nouă viaţă naţională, Tudor Vladimirescu, cu toate că avea, ca singur sprijin, ceata credincioşilor săi panduri mehedinţeni şi gorjeni, nu s'a gândit un moment să lege mişcarea sa revoluţionară de dobândirea unui folos pentru Oltenia. In toate proclamaţiile sale, el punea înainte interesele superioare ale Ţării întregi: „voi să fiu folositor Patriei şi obştii Norodului". La Renaşterea naţională, el chema pe toată lumea: mari şi mici, boieri şi iobagi. Gândul lui Tudor Vladimirescu îmbrăţişa astfel întreg Românismul, nu numai Ţinutul său de baştină. Cu acest gând el nu făcea decât să exprime o trăsătură caracteristică a sufletului oltenesc. Olteanul se identifică Românismului.

Cum se explică această trăsătură caracteristică din sufletul oltenesc? Prin două împrejurări. Intâiu, continuitatea istorică de care s'a bucurat Oltenia, în decursul secolilor, şi al doilea, faptul că Oltenia a fost în trecut centrul de iradiaţie a neamului românesc.

Trăind în însăşi cetatea Românismului; statornic în tradiţiile sale istorice şi locuind un ţinut ale cărui hotare el le a lărgit după puterea sa proprie de expansiune, Olteanul şi-a format treptat o conştiinţă de viguroasă autohtonie care-l face să aştepte fără îngrijorare viitorul. El nu cunoaşte sentimentul de regionalism, care este un sentiment de defensivă patriotică, fiindcă el a fost veşnic într'o tensiune ofensivă. Climatul lui sufletesc de astăzi îi întreţine aceeaşi conştiinţă ca şi în trecut şi îi asigură astfel un rol de frunte în făurirea destinului românesc.

C. RĂDULESCU-MOTRU.

PROCLAMAȚIA LUI TUDOR VLADIMIRESCU DATĂ DIN PADEȘ

Fraților locuitori ai Țerii-Românești!

IERI de ce neam veți fi, nicio pravilă nu oprește de a întâmpina răul cu rău.

Șarpele, când îți iese înainte, dai cu ciomagul de îl lovești, ca să-i iei viața, care de multe ori ni se primejduiește din mușcarea lui.

Dară pre balaurii cari ne înghit de vii, căpeteniile noastre, zic: atât cele bisericești, cât și cele politicești, până când să-i suferim a ni suge sângele din noi? Până când să li fim robi?

Dacă răul nu este primit lui Dumnezeu, stricătorii făcătorilor de rău bun lucru fac înaintea lui Dumnezeu, că bun este Dumnezeu și, ca să ne asămănăm lui, trebuie să făcem bine; iară aceasta nu se face până nu se strică răul: până nu vine iarna, primăvara nu se face! A vrut Dumnezeu să se facă lumină, aceia s'a făcut după ce a gonit întunerecul.

Vechilul lui Dumnezeu, prea-puternicul nostru Impărat, voiește ca noi, ca niște credincioși ai lui, să trăim bine. Dară nu ne lasă răul ce ni-l pun peste cap căpeteniile noastre!

Veniți, dară, fraților, cu toții, ca cu răul să prindem pre cei răi, ca să ni fie nouă bine, și să se aleagă din căpeteniile noastre cei cari pot să fie buni. Aceia sînt ai noștri și cu noi d'impreună vor lucra binele, ca să li fie și lor bine, precum ni sunt făgăduiți.

Nu vă leneviți, ci siliți de veniți în grabă cu toții, cari veți avea arme cu arme, iară cari nu veți avea arme, cu furci de fer și cu lănci, să vă faceți degrabă și să veniți unde veți auzi că se află adunarea cea orânduită pentru binele și folosul a toată țara. Și ceia ce vă va povățui mai marii adunării, aceia să urmați și, unde vă vor chema ei, acolo să mergeți. Că ni ajunge, fraților, atâta vreme de când lacrămile noastre de pe obrazele noastre nu s'au mai uscat.

Și iarăși să știți că nimeni dintre noi nu este slobod în vremea aceștii adunări obștii folositoare ca să se atingă măcar de un grăunte, de binele sau de casa veri-unui negutător orășan sau țeran sau de alt al veri-unii lăcuitor, decât numai binele și averile cele rău agonisite ale tiranilor boieri să se jertfească; însă ale cărora nu vor urmà vouă, precum suntem făgăduiți, numai ale acelora să se iea, pentru folosul de obște.

TUDOR VLADIMIRESCU.

„GHEORGHE CHIȚU"

PROFESORUL JURNALISTUL

de M. THEODORIAN CARADA

Ă părinții lui Chițu erau veniți în Oltenia din Ardeal, dintr'un sat din vecinătatea Avrigului, este sigur. Faptul că tatăl lui era cojocar de meserie, îndreptățește bănuiala că era cel puțin de obârșie macedonean. Bănuială întărită și prin aceea că el vorbea grecește și știa carte elinească.

In tot cazul, el s'a născut în 1828, în Obogea, un sat din Romanați.[1]) Drept avea deci, să cânte în versuri, că:

l-a făcut maica oltean,
oltean mândru și voinic,
fără frică de nimic.

Tot atât de adevărat este că Oltenia trebuie să se fălească cu el, privindu-l ca pe unul din cei mai valoroși fii ai ei. Se știe că învățase dreptul la Viena, că a fost președinte de tribunal și procuror la Curtea de Apel din Craiova, precum se știe că a fost primul decan al baroului și întâiul primar al Craiovei. Mare orator, o podoabă a Parlamentului românesc, șase ani și mai bine a fost ministru în Cabinetul I. C. Brătianu și senator până la sfârșitul lui 1891, când a părăsit

1) Marin Kitzu, „Nenea", era născut în Ardeal. A fost necontenit Consilier Comunal. Ținea în Craiova un magazin de lucruri de artă, cum numai în București ținea Grant, cumnatul lui C. A. Rosetti. Petre Chițu, consilier la Curtea de Apel, până în 1877, avocat al statului, de atunci până ce a ajuns anii de pensie. Ales deputat în Ianuarie, 1888. A demisionat. După pensionarea sa, a fost deputat și senator în Camerele Liberale. Soția lui Maria, născută Alexandrescu, a tradus pe Dante, traducere apărută într'o ediție de lux, la Samitca. Petre Chițu se născuse în Craiova, prin 1840.

viaţa politică. Mai puţin se ştie că în 1882, pe vară, în lipsa Brătianului, a fost chiar preşedinte ad interim al Consiliului.

Noi vrem doar să reamintim, că şi-a început cariera ca profesor la Sf. Sava; că este fondatorul Şcoalei Comerciale din capitala Olteniei în care, în intervalul din Octombrie 1878 până în Noembrie 1881, a predat dreptul comercial.

În două rânduri, în patru ani şi mai bine, a fost ministru al Instrucţiunei Publice şi Cultelor. În acel departament, a lăsat urme, pe care nu le poate şterge amintirea nici unuia din urmaşii lui, la Logofeţia Credinţei: A înmulţit şcolile săteşti, a chemat la catedre universitare pe Haşdeu şi pe Frollo, iar în 1884, a rechemat la o catedră universitară pe Titu Maiorescu, care fusese îndepărtat de acel moş teacă ce a fost Generalul Christian Tell. Pentru Haşdeu, a avut, necontenit, o deosebită atenţie. L-a numit director general al Arhivelor statului, şi a încercat să-l fixeze şi în partidul liberal, alegându-l deputat al Craiovei. Majoritatea Camerei l-a invalidat însă, deşi de trei ori Craiovenii, din îndemnul lui Chiţu, l-au ales fără a ţine seamă de ce hotărîse Camera. O clică pretindea că era ineligibil, pentru că era director general al Arhivelor. A fost de aceea zadarnică încăpăţânarea Craiovenilor, care nu pricepeau cum Senatul admisese în sânul ei pe Ion Ghica, directorul general al Teatrelor şi pe doctorul Fotino, directorul general al Serviciului sanitar [2]).

GHEORGHE CHIŢU

Am vorbit aci despre dascălul ce a fost Chiţu. Acum vom arăta ce gazetar a fost el.

În Craiova, în 1857, el este redactorul ziarului „Vocea Oltului". Înainte de asta, în alte gazete, publicase corespondenţe din Viena, în care pomeneşte de Wiest şi de talentul lui. În 1871 îl găsim în fruntea comitetului de redacţie al

2) Prin legea teatrelor, a înfiinţat un comitet teatral şi în Craiova, în care a numit pe G. M. Fontaninu şi Ion Theodorian.

„Olteniei". [3]) Acolo, în Martie 1876, publică un articol întitulat „Şcoala". De aci se înţelege că opoziţia dela Mazar-Paşa era hotărîtă, când va veni la putere, să cheme pe Chiţu în fruntea Ministerului Instrucţiunei Publice.

Chiţu n'a trăit mult. S'a stins în 1897, când nu împlinise 70 de ani. Din 1892, trăia retras la Mivila, de unde nu mai venea în Bucureşti decât rare ori, la şedinţe ale Academiei Române sau ale Consiliului de Administraţie al Creditului Fonciar Rural.

Personal am cunoscut pe Gheorghe Chiţu din copilărie. Ai mei şi mai mult. Fusese profesor de franceză lui Eugen Caradá şi sorei lui Sultana. Mătuşa mea îmi spunea că venea la lecţii învăluit într'un rond mare şi îi ziceau „Musiu Chiţu".

Cu tatăl meu era prieten. Fondaseră o tipografie şi dirijau împreună „Oltenia". Ultima oară l-am văzut la Mehadia în 1893, pe vară. Am pornit împreună pe aleia ce ducea dela Capela Catolică la băile feruginoase din fundul stradei ce mâna spre Cascada Cernei. Tocilescu, care a fost secretar general al său la Ministerul Instrucţiunei, i-a adunat discursurile. Din care însă nu a apărut decât un singur volum. Gândeşte-se oare cineva să publice şi pe al doilea? Bine ar fi. Până atunci să spunem că în „Revista de Arheologie şi Istorie" a lui Tocilescu a scris un articol, în care cerea ca titulatura Regelui să fie: „Iω Carol I, Domn şi Rege al României". Erudit şi plin de bun simţ, Chiţu nici nu visa că s'ar fi putut mai târziu să încerce unii a se lăuda cu voevodatul, titulatură ce implică vasalitate.

În albumul Macedo-Român, editat de V. A. Ureche, Chiţu a colaborat cu această adâncă cugetare: „Admir geniul şi talentul. Nu mă închin decât virtuţii".

M. THEODORIAN CARADA

3) Din comitetul de redacţie al Olteniei, făcea parte împreună cu Stolojan, Theodorian, Candiano-Popescu, Betolian şi alţii.

LA CRAIOVA

Am văzut faţa Moldovei, sămănată de coline,
De cetăţi, de văi, de selbe şi de râuri cristaline,
Unde nu e cu putinţă omului ca să trăiască,
Făr' să cânte, făr' să râdă şi din suflet să iubească.
Am văzut Iaşul, odată, plin de fală, de putere,
Cufundat ca un călugăr, într'o pacinică durere,
Unde ochiul nu mai vede, decât gloata jidovească
De care, iubite frate, Dumnezeu să te păzească...
Am văzut şi Bucureştii cu palaturi d'aurite,
Cu biserici numeroase şi cu ziduri învechite,
Ce săltau odinioară d'a vitejilor cântare,
Dar pe unde azi curagiul şi virtutea gânditoare
Se dă în lături ca să treacă curtezana ameţită,
Vanitatea insolentă şi prostia d'aurită;
Însă numai lângă tine sufletul mi s'a umplut
D'acel farmec tainic, dulce, nepătruns, necunoscut,
Ce respiră din mărime şi ca foc misterios
Varsă în inimi credincioase un respect religios.
Oh! Craiovă, leagăn falnic de speranţe strălucite!
Nu pentru că dormi sub cerul unei clime fericite,
Sorbind lăcrămile nopţei de răcoare parfumate
Şi d'a Jiului şoptire tresărind cu voluptate;
Nu pentru-că sorb vieaţa de pe buzele-ţi mieroase
Juni amici, plini de nobleţe de fiinţe generoase
Care, sprijinindu-mi pasul şi nutrind a mea putere,
M'au-învăţat recunoştinţa şi-a virtuţilor plăcere.
Nu numai pentru aceasta port cu tine dorul tău
Şi te chem ziua şi noaptea raiul sufletului meu.
Dar pentru-că se ridică din tăcuta ta ţărână
O suflare din virtutea şi din gloria strămună,
Ce s'ar zice că revarsă peste întreaga Românie
Un parfum puternic foarte, dintr'a Romei vitejie.

N. Nicoleanu

Venit dela Buzău în Craiova în 1849, când avea 16 ani, *N. Nicoleanu* s'a înscris la Şcoala Centrală ale cărei cursuri le-a urmat cel puţin până în 1853. Fiind încă elev, a început să scrie versuri care l-au făcut foarte iubit în lumea cultă craioveană. In 1858, câţiva bogătaşi l-au trimis pe cheltuiala lor să înveţe la Paris. Poate că acolo a scris poezia de faţă în care, cântând trecutul şi farmecul Craiovei, îşi arată şi recunoştinţa pentru cei care l-au ajutat.

PERSONALITATEA MILITARĂ A OLTENIEI

de LT. COL. MIRCEA TOMESCU

OLTENIA nu are niciuna din acele însuşiri care deobiceiu fac renumele unei provincii sau unui ţinut. Nu este mai bogată decât Muntenia, nici mai frumoasă decât Ardealul, — şi nici mai glorioasă decât Moldova.

Şi, totuşi, Oltenia se bucură, în neamul nostru românesc, de un prestigiu bine cunoscut; este iubită şi lăudată de toţi Românii şi în orice colţ al ţării a fi oltean este o recomandaţie.

Însuşirea, prin care Oltenia se impune celorlalte ţinuturi româneşti, este *personalitatea ei pronunţată*, pe care o poartă şi o reprezintă în lume fiecare oltean, acea personalitate cu reflexe naţionale curate care plac sufletului românesc de pretutindeni.

Aşezată în colţul cel mai ferit de furtunile istoriei noastre, Oltenia îşi trăeşte de veacuri viaţa ei proprie, păstrând intacte caracterele neamului. Ferită de războaiele nesfârşite pe care le-au cunoscut Muntenia şi Moldova, ferită de frământările tragice pe care le-a trăit Ardealul şi ferită de forfoteala cosmopolită de pe coasta dobrogeană a Mării, Oltenia şi-a putut forma o personalitate a ei în care Românul de pretutindeni simte o regăsire.

Studiul acestei personalităţi a Olteniei, sub toate aspectele ei, este o datorie a culturii româneşti care va trebui să descifreze odată sufletul atât de puţin cunoscut al neamului nostru.

*

Şi din punct de vedere militar, Oltenia îşi păstrează personalitatea ei, atât

prin rolul caracteristic pe care l-a jucat în istoria militară a neamului, cât şi prin calităţile specifice ale soldatului olţean.

In istoria militară a ţării, Oltenia a jucat un rol însemnat numai de două ori: la cucerirea Daciei şi în 1916. În aceste mari războaie, Oltenia a fost poarta înfrângerilor: prin Oltenia a reuşit Traian să întoarcă acel formidabil sistem strategic pe care-l formau cetăţile dace în munţii Haţegului, şi tot prin Oltenia a fost întoarsă apărarea munţilor noştri în toamna anului 1916.

Deşi aceste întâmplări din istoria neamului sunt prea depărtate una de alta pentru a ne îngădui să tragem o concluzie, totuşi, neamul românesc are sentimentul că atunci când războiul se duce în Oltenia, istoria şi soarta ţării se sguduie. De acest sentiment sau instinct era stăpânit şi comandamentul nostru militar în 1916, când, cu toată evidenţa situaţiei militare care spunea clar că, pentru a apăra restul ţării, trebue cedată Oltenia, totuşi nimeni n'a cutezat să hotărască părăsirea Olteniei.

Dacă nu este aci un instinct care dictează strategiei româneşti păstrarea cu orice preţ a Olteniei, este, în orice caz, o dovadă evidentă de prestigiul şi iubirea de care se bucură Oltenia în ochii neamului care se sacrifică pentru ea.

Ca soldat, Olteanul este foarte greu de caracterizat. Judecat teoretic, după toate calităţile care se cer unui soldat, Olteanul nu străluceşte. Întruneşte destule calităţi şi destule defecte.

Dar acelaş lucru se întâmplă cu orice soldat, dacă voim să-l caracterizăm printr'o analiză teoretică, pentrucă însuşirile care se cer unui ostaş, astăzi, sunt atât de multiple şi variate, încât nimeni nu le poate întruni pe toate. Ceeace încurcă şi mai mult o analiză teoretică a soldatului este faptul că numeroasele calităţi ce i se cer sunt adesea contradictorii. Armata şi războiul pretind aceluiaşi soldat *supunere*, dar şi *iniţiativă; curaj*, dar şi *prudenţă, modestie*, dar şi *ambiţie, răbdare*, dar şi *impetuozitate*. Din această cauză, în armată, şi mai ales în război, nicio calitate nu are valoare absolută; oricând, o calitate poate deveni un defect şi un defect poate deveni o calitate.

Virtuţile militare nu sunt o însumare matematică a calităţilor unui om, aşa cum obicinuim să procedăm când e vorba să apreciem şi să caracterizăm pe ostaşi, ci sunt o sinteză a lor. Printr'un proces misterios, calităţile şi defectele unui om se combină după legi necunoscute, şi din ele, în mod surprinzător,

Jiul la Bumbeşti

apar ca sinteză virtuţile militare. Aşa se explică dece războiul răstoarnă atât de uşor şi atât de des valorile stabilite în timp de pace.

Aşa dar, asupra unui soldat nu se pot face aprecieri teoretice; el se judecă în acţiune şi numai după rezultate.

În epoca noastră, arta conducerii militare a reuşit să descifreze acest misterios proces de transformare a calităţilor fizice şi sufleteşti ale ostaşului în virtuţi militare prin cultivarea şi folosirea unor sentimente-forţă, care sunt *Onoarea* şi *Patriotismul.*

Calităţile şi defectele ostaşului, oricât de numeroase şi oricât de contradictorii ar fi, pot trăi în bună armonie şi se pot chiar însuma cu rezultate pozitive în prezenţa sentimentului Onoarei.

Dar, oricâte calităţi ar avea un soldat şi oricât de înalt ar fi sentimentul onoarei care-l stăpâneşte, virtuţile lui rămân în stare latentă pe câmpul de luptă, dacă sufletul care le poartă nu este încălzit de focul unei mari pasiuni. Pentruca un şef sau un soldat să-şi dăruiască larg forţele fizice şi sufleteşti în războiu, trebuie să fie stăpânit de o pasiune arzătoare, la căldura căreia, ca într'un proces chimic, elementele sufleteşti se topesc, se însufleţesc şi se transformă în „acţiune". Această pasiune arzătoare care poate însufleţi puterile soldatului este *patriotismul. Onoarea* şi *patriotismul* constituesc astfel sinteza virtuţilor militare.

Poporul sau individul care are simţul onoarei şi îşi iubeşte patria cu înfocare, posedă prin acest fapt virtuţile militare în cel mai înalt grad.

Pe această cale ne propunem a cerceta valoarea militară a Oltenilor, valoare care va fi cu atât mai ridicată, cu cât Onoarea şi Patriotismul vor fi mai vii şi mai prezente în sufletul lor.

Viaţa şi Istoria Olteniei sunt bogate în acte de onoare şi în pilde de patriotism.

Desigur, nu este vorba de un sentiment al onoarei cultivat şi educat după un cod sau după o şcoală care să dea actelor de onoare o formă elegantă şi impunătoare.

Simţul onoarei există în sufletul Olteniei în stare naturală. Modestă şi necultivată, Onoarea creşte în Oltenia ca o floare sălbatecă; nu aduce niciun folos practic pentru oltean sau pentru Oltenia, dar înfrumuseţează pitorescul sufletesc al Ţării lui Tudor.

Când un olţean rosteşte simplu şi vulgar, dar plin de mândrie, aceste vorbe caracteristice lui: „Întâmple-se orice, dar nu vreau să râdă nimeni de mine" sau „ştiu că am să sufăr, dar i-am spus-o verde",—el nu exprimă altceva decât acel complex sentiment pe care-l numim Onoare. Onoarea însă nu se exprimă prin vorbe, ci prin *atitudini*, şi sub această formă olţeanul o exprimă destul de bine.

Nicăeri nu se vede mai multă dârzenie, mai multă demnitate, mai multă teamă de ridicol ca în viaţa Olţenilor; şi nicăeri nu se văd mai multe căderi şi prăbuşiri de situaţii ca la olţeanul care, pentru un cuvânt sau pentru o atitudine, sacrifică totul. Unde se văd, mai mult ca în Olţenia, familii şi neamuri cu un trecut măreţ, care, în prăbuşirea lor, au refuzat să se agaţe de craca compromisurilor pentru a salva o viaţă mediocră, ci au căutat să cadă cu onoare până jos la pământul din care au ieşit?

Vechile neamuri boereşti ale Olţeniei nu sunt stinse, dar nu le găsim urma prin cafenelele marilor oraşe, aşa cum îi găsim pe urmaşii decăzuţi ai nobilimii streine. Urmaşii vechilor boeri Craioveni şi chiar urmaşii Basarabilor trăesc şi astăzi prin satele din nordul Olţeniei, purtându-şi cu mândrie boeria în straie ţărăneşti lângă boii şi plugul ţării lor.

Din viaţa oamenilor şi a neamurilor Olţeneşti, cine vrea poate să respire din plin acest oxigen al vieţii sufleteşti care întreţine focul marilor virtuţi şi care este simţul onoarei.

În istoria Olţeniei găsim fapte strălucite care în mod neîndoelnic au izvorît dintr'un minunat simţ al onoarei.

Când în lupta dela apa Teleajenului, căpetenia Tătarilor, îngâmfat şi sigur de sine, a cerut să se lupte, după obiceiul timpului, cu o căpetenie din oastea românească, din rândurile noastre a eşit Stroe Buzescu, boier olţean.

A răspunde unei provocări sfidătoare, nu implică neapărat să fii mai voinic şi mai meşter în mânuirea armelor decât adversarul, dar este neapărat necesar să ai acel sentiment pe care azi îl numim *Onoare*. Şi găsim acest sentiment purtat cu fală şi cu noroc de un olţean.

Din umilinţa în care adusese ţara şi poporul domnia fanarioţilor, nu se putea ieşi decât printr'o reacţiune a onoarei şi a demnităţii naţionale.

Şi această reacţiune a pornit din Olţenia.

Mai presus de orice, mişcarea lui Tudor a fost un semn al mândriei şi onoarei naţionale.

Când „prinţipul" Ipsilante îl întreabă pe Tudor cu ce drept vorbeşte aşa de dârz, acesta, tăios şi plin de mândrie, răspunde: „cu dreptul săbiei mele, în casa mea"! Acest răspuns, ca întreaga mişcare a lui Tudor, nu cuprinde consideraţii politice precise, dar cuprinde un precis şi categoric simţ al onoarei şi demnităţii.

Când eroicul grup dela Cerna se retrăgea spre Olt, în războiul trecut, un sergent, istovit de luptă, s'a lăsat ispitit de satul său, pe lângă care trecea cu unitatea, şi a dezertat. Ascuns în clopotniţa bisericii, de frica autorităţilor, el a aşteptat două zile să i se aducă mâncare din sat.

Dar nimeni, nici chiar soţia lui, nu i-a dat demâncare decât când s'a hotărît să plece după unitate.

Această atitudine a unui sat întreg, faţă de un dezertor, nu este altceva decât o puternică manifestare a aceluiaşi sentiment al onoarei, care, dela Doamna Oltea şi până astăzi, împodobeşte sufletul oltean.

Un neam, în sufletul căruia sentimentul onoarei este înăscut şi se manifestă atât de natural, nu poate să nu dea Patriei buni soldaţi.

Este drept că, în partea formală a milităriei, olteanul nu excelează ca soldat, dar este admirabil înzestrat pentru probele de fond la care-l supune războiul. Nu excelează în probele de disciplină oarbă, dar este capabil de cea mai desăvârşită supunere din convingere ; nu se acomodează cu o instrucţie de automatizare, dar este neîntrecut în spirit inventiv, în improvizaţie şi în şiretenia atât de necesară la război ; nu este extrem de conştiincios în serviciul de toate zilele, dar este devotat şi brav în primejdie ; în momentele grele, este omul de nădejde al şefilor săi ; nu se impresionează la cuvântările şi apelurile solemne, dar se întrece pe el însuşi şi este capabil de orice sacrificiu pentru şeful care i se adresează româneşte: „mă Floreo!".

Astfel, toate defectele, mari şi mici, ale olteanului sunt dominate şi chiar anulate de un puternic simţ al onoarei şi demnităţii, care se manifestă prompt în momentele serioase ale vieţii sau în război.

Cât priveşte acea pasiune care-l înalţă pe ostaş şi îl aruncă în luptă, până la sacrificiu, şi care este Patriotismul, o găsim mereu prezentă în sufletul Olteniei.

Patriotismul Olteniilor nu este un sentiment şi mai ales nu este un sentiment platonic. Patriotismul lor este într'adevăr o pasiune care se manifestă activ prin fapte măreţe şi sacrificii sublime.

Dintre toate formele de război, acela care se bazează în mod exclusiv pe

patriotismul populaţiei este micul război sau aşa zisul „război de gherilă". In toată istoria noastră militară, acest gen de război nu s'a produs decât odată, şi atunci în Oltenia. Pe o scară mică, pentrucă n'a fost organizat de nimeni, şi necunoscut, pentrucă noi nu ne cunoaştem istoria, micul război care s'a dus în nordul Mehedinţului şi care a fost stins în faşe din lipsa de pregătire, a fost o manifestare spontană a unui patriotism înfocat care în Oltenia a ajuns de mult la maturitate. Nu este un patriotism educat, un patriotism care împodobeşte numai sufletele bărbaţilor sau ale soldaţilor. Este un patriotism firesc pe care-l poartă în suflete copiii şi femeile, tinerii şi bătrânii, dela un capăt la altul al Olteniei.

Oltenia ne-a dat pilde de patriotism care întrec cu mult orice alte fapte măreţe din istoria popoarelor.

In toate timpurile şi la toate popoarele, patriotismul în război s'a reprezentat invariabil în acelaş tablou: soldaţi care luptă şi mor cu steagul ţării în mână.

Oltenia a dat şi acestui tablou elemente noi şi originale. Deasupra vechilor tablouri care reprezintă pe eroii dela Posada, dela Nicopole, dela Rovine, dela Şelimberg, dela Vidin, sau de aiurea, Oltenia a aşezat un tablou şi mai măreţ: Cercetaşii Gorjului apărând podul dela Tg. Jiu. Acolo s'au văzut copii de 15—16 ani care luptau şi muriau cu elanul şi bucuria unor ştrengari cari se joacă de-a războiul... Şi din acest tablou care reprezintă pe copiii Olteniei înflăcăraţi de cel mai curat şi sfânt patriotism, se ridică, monumental, silueta subţire şi pornită către ceruri a Ecaterinei Toderoiu, prima femee din neamul nostru, care a încins armele pentru apărarea Patriei.

Privind acest tablou, patriotismul ne apare ca o adevărată pasiune care arde cu flăcări în sufletul Olteniei.

Această Oltenie, în care onoarea şi patriotismul cresc atât de natural în suflete, nu ne poate da decât soldaţi admirabili.

Numai să ştim a întreţine această fericită natură a sufletului oltean.

Alte state cheltuiesc miliarde şi se străduesc de o sută de ani, cu mijloace artificiale, să cultive în sufletul poporului simţul onoarei şi patriotismul, ca virtuţi necesare pentru o afirmare naţională.

Nouă nu ne trebue decât să întreţinem sau cel mult să încurajăm aceste virtuţi care cresc necultivate şi adesea neştiute şi nepreţuite.

*

Istoria Romei ne citează exemplul bătrânului Horaţiu care-şi blestema fiul fugit din luptă. Este o atitudine măreaţă, dar a avut-o numai bătrânul.

După 2000 de ani, în Oltenia, nu numai un bătrân, dar o familie şi un sat întreg, când au aflat că unul de-ai lor a fugit de pe câmpul de luptă, au murmurat cu indignare acel teribil „să fi murit", şi l'au gonit din mijlocul lor.

„Virtutea romană" a fost întrecută de „Virtutea Olteană".

Roma însă avea o înţelepciune pe care Oltenia nu o are; în Roma virtuţile poporului se preţuiau şi se răsplăteau, pe când în Oltenia, după războiu, dezertorul de pe câmpul de onoare a fost numit primar în satul care-l văzuse fugind de la datorie...

Cu asemenea greşeli, virtuţile nu dispar, dar nu pot spori şi nu pot aduce marile victorii la care aspiră neamul. Neajutate din afară, *Onoarea şi Patriotismul* unui popor reuşesc numai să îmbogăţească legendele şi cântecele populare, dar nu aduc nici gloria, nici fericirea neamului.

Deaceea, poate, cu atâtea virtuţi, după atâtea lupte şi după atâtea sacrificii, Istoria noastră înumără prea mulţi martiri şi prea puţine victorii.

LT.-COLONEL MIRCEA TOMESCU

CTITORUL
de N. VULOVICI

Te privesc boer cucernic
Zugrăvit pe zidul vechi:
Jupâneasa-ţi stă alături
Şi ai tăi părechi, părechi.

De un veac şi jumătate,
Intru Domnul adormit,
Stai cu sfânt-locaşu 'n mână
Spre altar încremenit...

Cu obidă şi cu jale
Cată ochiul tău ca viu:
Nu e nimeni înlăuntru...
Cântă popa în pustiu!

Şi ca plânset se înnalţă
Cântu 'n bolţi de la pristol,
Că, Păharnice, drumeţii
Dau bisericii ocol.

Nu ştiu, popa e de vină
Ori nevrednici suntem noi,
C'am pierdut credinţa 'n Domnul
Şi în zilele de-apoi!

AMINTIRI OLTENEȘTI

de T. ARGHEZI

A Pitești, notabilitățile oltene erau vre-o paispce... Socotiți buni precupeți și buni numai la cobilița cu coșuri, Olțenii le-au dat boierilor din București o învățătură de minte. Pe neașteptate, în vre-o 30 de ani, ei au fost găsiți instalați la toate răscrucile de competință și toate profesiile intelectuale s'au resimțit numaidecât de prezența juveților în ele. De unde-i D-l Director? Din Gorj. Origina d-tale, domnule Profesor? Doljul, Romanații, Mehedințiii... Toată Olțenia.

Olțenii nu vin câte unul, ci câte o sută cel puțin odată, buluc. E datina lor să năvălească grămadă, alaltăieri în piață, ieri în universități, azi... În traistă cu bozul de mămăligă, care-i un sandwich cu brânză de burduf la mijloc, ei se adună ca rândunelele și pleacă, fără să le pese, în sângele lor negru cu un temperament englezesc. Țara toată e colonia lor, remorcată la ciudatul Banat dintre Vârciorova și Olt, cu oamenii cei mai teferi dintre Români și poate că, afară de Bucovineni, cei mai Români.

Averea viitorului stăpânitor e, la plecare, traista și doina, păstrată în fluierul de-o șchioapă, vârît în bete. Te uitai în gara mică, de lângă gârlă, cum se despărțește muica de plozii ei, de-abia sculați pe picere, și ajunși oameni încă dela patru ani, oameni întregi, cu ițarii crăpați la burtă și cu cămeașa cusută cu arnici, ca taica. Bătrâna sta cu mâna la gură până nu se mai vedea trenul și din stație alerga de-adreptul după gâște. Oamenii eștia nu se sărută niciodată, observa proprietarul, deputat sau profesor, care venise prin lanurile de grâu să ia jurnalele cu faetonul: proprietarul era tot Oltean, dar învățase sărutarea la oraș, unde sentimentul de dragoste nu e tăcut și aspru.

Bătrânele erau obișnuite cu plecările picilor și flăcăilor de pe Amaradia. Văzuseră multe isprăvi împlinite. Unii se întorceau de două ori pe an acasă cu căciula plină de parale

şi mai făceau o odaie, mai cumpărau două, trei pogoane de ţarină; alţii, chiaburi după 20 de ani, mari negustori înstăriţi; alţii scoborau din câte un automobil la vatră, însoţiţi de câte o cocoană frumoasă, ca la Bucureşti, dascăli, colonei, miniştri... Singuri stricaţii, care nu puteau să fie Olteni adevăraţi, se băgau slugi şi uitau de casă. Oltenii de rând sunt boieri şi stăpâni.

— Al cui e castelul de coleà, de peste măgură?

— Al cui să fie? al lui Niculaie Berbeac.

Niculaie Berbeac visase castelul mare, mai mare ca toate căşile din Craiova şi-l clădise întreg. El îi da ocol cu picioarele goale, îmbucând dovleac la cuptor. Visul i se împlinise.

— Dar celălalt, care umblă pe mijlocul drumului cu sapa 'n basma?

Ion Neagu era boier scăpătat. Aşa e datina la boierii fără mămăligă, de pe cele meleaguri, să se deosibească. Ei aveau piei de iepure domneşti, scrise pe faţa fără blană şi păstrată sul în fundul lăzii, ca şi sătenii din Argeş, oameni înalţi, roşcovani, cu mustăţile de sârmă, ca Galii. Aceştia n'au vrut să-şi arate niciodată pergamentele, Domnilor cărturari din Bucureşti, de teamă că ochiul lor hoţ să nu mânjească nobleţea titlului moştenit de sute de ani.

Nicolae Iorga îi iubea pe Olteni din Argeş, dar era fricos. Ca să le cerceteze cojoacele scrise, el a colindat toată partea muntoasă într'o vară şi n'a putut să vadă niciun hrisov. Avusese ideea jignitoare să se ducă însoţit de o poteră de jandarmi, pusă la dispoziţia Istoriei Românilor, cu puşti şi cu gloanţe, de către un Prefect fără psihologie.

Notabilităţile oltene din Piteşti îşi dădeau întâlnire Duminica pe asfaltul din jurul statuii Brătianu. Ei ocupau paispce scaune între cafenea şi bulevard şi timp de trei ore se uitau unii la alţii cu admiraţie regională. Erau mari grânari, chiristigii, tăbăcari din Găvanele dinspre Oeşti, acţionari de Bangă, şi aşteptau să fie chemaţi acasă, la masa, pornită pe plita la foc mic, încă de la şase dimineaţa. Mâncarea gustoasă, macerată încet, din toate aromele pătrunse unele într'altele, se coace olteneşte şi basarabeneşte, pe jar mărunt de mangal mocnit.

Tăcerea răspântiei de asfalt era turburată, când din dreapta, când din stânga, când din mijlocul semicercului de scaune, pe care Olteni stăteau cu bărbia răzimată 'n baston, de o exclamaţie duminicală stereotipă:

— Mulţi mai sântără Olteni! zicea d-l Naie. Peste un sfert de ceas lua cuvântul d-l Iftimie:

— Da mulţi mai sântără Olteni!

Apoi, mai târziu, venea rândul d-lui Grigore.

— Că bine zici! Olteni s'au înmulţitără de tot.

Cucoana Tinca din Cărbuneşti îl aştepta să vie dela Bucureşti pe Domnul Iancu, care îi telegrafiase aşa: „Dragă mătuşe viu la masă şi seara mă întorc". Iancu era nepotul

răsfăţat al Cucoanei Tinca, o femeie de un cot şi jumătate, nervoasă, harnică, neastâmpărată la cei 70 de ani purtaţi drept. Duminica, la sosirea nepotului, ea trebuia să-l întâmpine la uşa marei sale gospodării, aşternută, de pe scară, prin toate odăile, cu ţoalele de-acas şi punea năframa, la care nu putuse să renunţe saltul cucoanei din lumea opincii în lumea pantofului cu tocul înalt. Cucoana Tinca suferea de un neajuns: fuma ca un Turc şi-i plăcea să pipăie tutunul cu limba, lipsindu-se de ciubucele de chilimbar dăruite de elita olteneasc a oraşului. Şi mai avea cucoana Tinca un neajuns, juca în cărţi, însă, după spusa ei, „rezonabil" şi dând banii câştigaţi îndărăt. O interesa singură emoţia. Cu această emoţie şi cu a doua, venirea nepotului de două ori pe lună la Piteşti, ar fi putut să trăiască, mângăiată şi optimistă, Dumnezeu să o ierte, că a fumat mult, încă vre-o treizeci de ani, ca să atingă vârstele cu adevărat oltenesti, dela 100 de ani în sus. Când a murit, pe nesimţite, într'un fotoliu Lui Chenz, autentic, darul unui Francez, românizat în podgoriile dela Dealul Mare, ţigarea îi mai ardea în buzele vinete, fumată pe jumătate.

Sunt câteva regiuni ale ţării, unde peisajul se schimbă brusc şi are un stil personal, Dobrogea cu golurile-i monumentale, sudul ţepos al judeţului Vlaşca şi Oltenia şeasă. Insuş porumbul, care pare pretutindeni la fel, creşte nou şi culoarea generală a ţinutului cere pictorului o altă paletă. Se vede nuanţa şi în covoarele Olteniei; alt albastru, alt verde şi un roşu vişiniu. Doina Oltului cu triluri atât de categoric individuale se asociază cu privelişţea exotică şi n'ar fi putut ieşi dintr'alt colţ de ţară. Am văzut în străinătate Olteni noştri, la studii, plângând pe fluierul adus în geamantan, fiindcă zăreau în amintire cântând imensa revărsare a Oltului şi Olteţului, care-i cea mai vastă frumuseţe de închipuit. Inspirată parcă de miile de păraie împletite într'o horbotă de ape, pe întinderea gălbuie dintre două orizonturi, Olteanca frânge, cu bună ştiinţă, linia şi încrucişerile normale dintre urzeală şi ţesutul covoarelor ei, desechilibrând rigiditatea motivului, construit de obicei pe orizontale, paralel, şi dând izvoadelor elasticitatea curbei şi covorului o moale ondulare vie.

Am trecut odată matca Oltului după retragerea apelor şi cuminţirea invadatorului, ajuns în câteva zile timid ca un Rege de hoarde, îndrăgostit de Domniţa dintr'o culă, căreia îi dă târcoale singuratic şi fără arme.

Nu mai ştiu câte ore am pus cu căruţa să străbat măreaţa pustietate nisipoasă, întreruptă de râuri şi fire de apă, aşternută pe un prund fără sfârşit, ca un năvod de argint şi oglinzi. Mi-a plăcut atât de mult călătoria în cât mi-a rămas, după mâhnirea că s'a sfârşit şi că nu a durat câteva luni, numai de firimături de unde şi de palide catifele de nămoluri, un basm în amintire, amplificat cu amăgirea voită a unei eternităţi. Citind la 15 ani în original întâia carte franceză, Păcatul Părintelui Mouret, ea m'a urmărit încă alţi 15 ani până ce recitind romanul lui Zola, mi s'a dărâmat iluzia fericită, grădina fără margini, Paradou, imagine pământeană a Paradisului, unde se petrecea povestirea. Mi se păstrase

în gânduri o răcoare de insulă cu parcuri de cipri, la care mă refeream, oridecâte ori aveam încuviinţări să fiu descurajat şi trist, ca la un precept. Valea Oltului a luat locul acestei consolări secrete şi desigur că nu va mai pieri din tainele criteriilor mele, pentru că nu mi-am apropiat-o din povestirea altuia, ci din realitatea ce am trăit-o cu adevărat.

De atunci, Oltul, ca într'o credinţă păgână, face parte din religia mea ascunsă. Voi reproduce cu voia cititorului, repetându-mă, cred, întâia oară într'o viaţă de mâzgălitor de hârtie, un crâmpei, dintr'o altă relatare, scrisă cu prilejul unei mărturisiri literare, relativ la Olt.

„Am rămas, spuneam, pe vremuri, o noapte într'un cătun, înmormântat în pustietăţile de şes ale Olteniei. Silit de neplăcerea că-şi pierduseră caii dela căruţă potcoavele în nisip, umblam după un adăpost. Călătorisem câteva ore într'o mare singurătate de ape răsfirate, prin prundişuri nemărginite. Oprit din când în când, ca să se adape caii, ascultam imensitatea tăcerii, într'o reproducere românească a momentului paginei întâia din Biblie: „la început era cuvântul". Potcoavele se deslipiseră câte una şi tovarăşii mei de drum, dela oiştea căruţii, călcau păturile unui deluviu secat, de-a curmezişul râului mare, de-a dreptul pe copite şi unghii. Teama noastră, a săteanului cu căruţa şi a călătorului, era de uscatul pietros al şoselei, până la care mai aveam de străbătut câţiva kilometri.

„O clopotniţă ridicându-se din zare, ne-am dus într'acolo. Era un sătuc alb, ca o cutie cu jucării. Începea seara să-l cearnă cu umbră. Am tras la Popa. Preotul, un om, poate de vreo 80 de ani, sărac şi mic de stat, m'a culcat într'o cameră de bârne şi lut, cu pereţii plini cu cărţi, până la tavan. Am răsfoit în ele. Erau cărţi în mai multe limbi, despre un lucru, care căutat în ceruri, îl găsesc unii în matematici. Părintele învăţase limbile singur şi biruise ştiinţa mistică a cifrei şi a cantităţii. A doua zi, nu-mi mai venea să plec".

Preotul din tăcerile Oltului era Olţean, ca băieţii cu coşurile, pline de „roşii", din zgomotul Capitalei, ca notabilităţile din Piteşti, ca inginerii, industriaşii, dascălii şi directorii din Capitală.

Într'o carte, sorocită pentru toamnă şi din care nu pot să reproduc, e vorba, în legătură cu această călătorie pe nisipuri, de un mare medic de mic spital izolat, de ţară, din Oltenia, scufundat în verdeaţă, de un medic care făcea minuni „acolò", numai cu dragostea lui de oameni, neajutat de nimeni; dimpotrivă, tot atât de urât de politicianii momentului pe cât era de iubit de ţărănimea regiunii, nevoiaşe.

Stând în spitalul lui câteva zile, am colindat cu gabrioleta doctorului vindecător satele din împrejurimile depărtate, într'o Duminică de hore. Sătenii rupeau horele, înconjurau cu sutele trăsura şi săreau înaintea medicului celui fără de arginţi, ca Damian şi Cosma din călindar, silindu-l să dea mâna cu fiecare, cu bărbaţii, cu fetele, cu copiii şi cu babele, toţi vindecaţi de câte un beteşug. Am intrat în sate cu chiot şi le-am părăsit în urale. Doctorul era fratele lor şi un Iisus al Nazaretului din ţinut. Mi-a rămas de

atunci o imagine de furtuni albe, pestriţe, de oameni în entuziasm. Medicul e doctorul Kiţulescu din Slatina, Olţean şi el ca toţi Olţenii lui.

Ar fi trebuit să cunosc mai demult Craiova. M'am dus să o văd mai bine de-abia la sfârşitul războiului precedent, după ce trecusem prin ea în copilărie, ca un copil. Nici atunci n'am făcut cunoştinţă cu ea şi am stat câteva zile în capitala Olţeniei străin. Deosebit de mult nu mi-a reţinut atunci atenţia nimic. Un oraş Bucureşti de acum 50 de ani, mai mic decât originalul, dar compus ca şi el, din câteva târguri adunate, de prăvălii. Bicele, opincile, căldările, frânghiile, căciulile şi iţarii se vindeau la Craiova şi în centru, unde brâiele şi saricile se legănau în aerul destul de liber în răspântii. Dacă te întrebai ce populaţie deasă putea să servească atâtea prăvălii, răspunsul ţi-l dădeau mărfurile spânzurate la uşi: Craiova trăia din clientela ţărănească. Oameni întregi agăţaţi de o ceafă de lemn încovoiat, de o cobiliţă scurtă, pluteau în uliţele târgului la rând.

Boierii Craiovei, evoluaţi, cumpărau din Bucureşti, marele oraş de cluburi, către toamnă, după vânzarea cerealelor. Înainte de Viena, marii proprietari de moşii dădeau o raită prin Bucureşti şi uneori atraşi de localurile de noapte, la care cânta câte o Franţuzoaică, nu mai plecau mai departe, cerând prin mandat telegrafic banii pierduţi pe o fustă.

Ei se îmbrăcau ca la Paris, afară de Dincă Schileru, care nu renunţase la portul olţenesc integral, adaos cu o legătură de gât albastră de mătase, fluturată în trăsura cu muscal. Superb bărbat, Dincă Schileru! şi splendid Olţean! scris de sus până jos pe toată înălţimea spetelor lui, de dimie albă, fină, cu negre găetane de ibrişim, întortochiate în chirilice cusute cu meşteşug. El nu-şi lepădase nici betele ce-i înfăşurau de nenumărate ori rărunchii, pe intervalul pântecului dintre cioarec şi piept. Numai lipsa pistoalelor te oprea să te gândeşti că-i un haiduc găzduit la numitul pe franţuzeşte Hôtel Boulevard.

Dela un timp încoace, m'am învăţat să confund Craiova cu „Ramurile" şi cu D-l Neamţu, distinsul financiar şi singura minte de specialitate clară din epoca lui Vintilă Brătianu. Mă grăbesc să spui că elogiul meu pentru acest considerabil om de Bancă şi mare Olţean are un simplu substrat de simpatie admirativă şi care ţin, din sentiment, să-i facă plăcere într'un ceas al vieţii şi al timpului, de melancolii. Întemeietorul Băncii Comerţului, a căreia reşedinţă craioveană frumoasă e opera arhitectului Iotzu, mi-a spus odată, nu mai ţin minte, la Craiova sau în Bucureşti, pe stradă, că din nordul Olteniei a venit în Craiova, la primele studii, în opinci, pe la 12 ani, ca toţi copiii Oltului porniţi dintr'un cătun mic la o biruinţă vastă.

Nedeslipit de oraşul de biruinţă, d-l C. Ş. Făgeţel, îmbrăţişat pe timpuri cu delir de Iorga, s'a întărâtat să clădească edituri sale, un palat — şi l-a clădit, cu o temeritate într'adevăr olţenească. Ciudatul om, mărunţel şi fragil, pe care-l poţi vârî într'un geamantan ca o pijama, e mai mult suflet decât trup şi numai nervi în loc de carne. Militant politic şi literar din epoca luptelor duse cu convingere şi sacrificii, el s'a uitat de cele

mai multe ori pe sine, ca să facă drum altora, care în izbândă s'au lepădat cu brutalitate de un tovarăş entuziast şi curat, poate că unic într'o acţiune de renovare. Muncit de o inteligenţă perpetuu agitată, el a fost acuzat de bunătate prefăcută. Am găsit la el o inimă delicată, o conştiinţă cinstită şi o primire neuitată în casa lui, guvernată de o cocoană teafără şi frumoasă.

Fără 'ndoială, craiovenismul a întârziat asupra oraşului artistic, dar personal îmi place ca o ambianţă de casă bătrânească de subt un nuc, unde inocenţa babei şi unchiaşului joacă o sută unu, ore întregi, pe 5 parale, la o masă rotundă, târcoliţi de mâţă. S'a făcut însă că n'am cunoscut la Craiova pe poeta olteancă, D-na Elena Farago, retrasă în hermitajul bibliotecii sale.

Nu-mi aduc aminte la câte şezători am participat, ale cercului Făgeţel: mi se pare că la două, dacă nu la trei, citind lucruri de prisos după câte un conferenţiar. Scriitorii din Bucureşti cu oarecare nume interesează în provincii ca o menajerie şi uneori se prezintă şi ei, nu e vorbă, ca nişte numere de circ, care desamăgesc admiraţia dela distanţă. De aceea nici n'am uzat de contactul cu auditoriile de district decât excepţional, cum e cazul Craiovei, unde m'a atras, afară de prieteniile iscate în pofida unui aparent antagonism literar, provocat mai mult de polemici nominative decât de realităţi, o atmosferă imprecisă, dar de caracter, personificată în felul de a trăi şi de a fi semnificativ şi al bietului meu părinte, transplantat în Argeş din Gorj. Şi mă mai îndemna, ca şi azi, când nu mai pot străbate 200 de kilometri fără să-mi descumpănesc neînsemnatul meu program de lucru, o răspântie mare, nu ştiu cum numită, care dă marelui oraş olţean un accent neaşteptat de pur.

Într'o toamnă, automobilele ne-au luat din Craiova şi ne-au purtat pe lungi drumuri în arabescuri, nu mai ştiu câte ceasuri de călătorie, poate trei, poate cinci, poate o după amiază, o seară şi o parte din noapte, la reşedinţa d-lui Calotescu-Neicu din Broşteni. Imi place să visez că a fost o mare călătorie şi că marea călătorie a ţinut zece nopţi cuprinse într'o singură noapte. E una din cele mai frumoase pe care le-am trăit, împlinită de privelişţea văii Jiilor, întinsă din gospodăria stăpânului acestui ţinut pe o vastă şi neîntreruptă pânză de ceaţă străvezie. Conacul Caloteştilor e împresurat de un basm, parte real şi parte închipuit. Nu-mi aduc aminte, sunt mulţi ani de atunci şi au intervenit în planurile pe care s'au succedat lucrurile paralele cu mine rotogoale de perspectivă şi strămutări de spaţii, circulare, datorite unui tratament, câteva luni, de morfină. Paradisurile artificiale în proza poetului Baudelaire, constituiesc o reanimare intensă a personalităţii, după experienţă, numai când influenţa directă a pernicioasei substanţe a trecut. Rămân raporturile răsturnate şi o tendinţă de a confunda impresiile şi suvenirea cu limitele haosului îţi modifică percepţiile şi le dă o agreabilă nuanţă de eroare fabuloasă.

Caloteştii, foşti poate Calotă, ca alţii Balotă, stăpânesc câmpia piezişe dela conacul

din creştetul ei până la Jiul din marginea zării şi peste zarea vânătă, plumburie şi argintată de chiciura nopţii. Asta în jos, pornind din vasta terasă a gospodărescului castel, de unde se auzea ca o şovăire de dantelă trecerea lunii peste monumentalele tăceri ale ţărâmului de şes. In partea dinspre munte, începeau codrii, chiar din uşa casei, o noapte seculară de fagi şi ştejari, în care colindau timpurile anului neîntrerupt, poate că dela începuturile lumii. Averea domnească a familiei de-abia se deslueşea. Trebuia să te duci săptămâni prin pădurile urzite unele cu altele şi cu împărăţia de Sus, fără să-i dai de hotare. Mi se pare că miracolul pădurii fără drumuri şi numai cu poteci se urca pe munte, trecea dincolo de piscuri, se resfira peste vechile graniţi ale ţării şi nu ştiu dacă se mai oprea undeva. Toate astea, averi caloteşti.

Auzisem că avuţiile de mare câştig ale prinţului fără alt blazon decât căciula pusă'n furcă, erau turmele de porci, atât de multe că nu le mai putea da stăpânul de socoteală, că pribegeau în sălbăticie, hrănite dela codru cu ghindă şi jir. Stăpânul se pierdea prin ţara lui călare, zile întregi, însoţit de oamenii mânaţi după vânatul cu cârja şi frânghia. Se povestea că boierul, primind scrisoare pentru o mie de porci, îşi lua pândarii şi argaţii cu el şi după câteva zile se întorcea, într'adevăr, cu o mie, pe care îi şi trimitea cu trenurile departe, poate că într'alte ţări; destul că pădurile şi văile viermuiau de râmători şi că nici nu se cunoştea când încărca un „ştramport".

Nu mai ştiu ce-i matematic exact din ceeace ori am aflat ori mi s'a părut, dar nici nu vreau să ştiu. Mi-a rămas o imagine de tumulturi pe care n'am mai avut-o din prima tinereţe, dela conacul părintelui meu, aşezat acolo, în câmpia dulce a Argeşului, cu mii de hectare galbene de rapiţă în floare, străbătute de un docar pe două roţi, tras în vântul din coama lui, de un armăsar. Acolo, după treierat şi până la punerea grânelor în magaziile, poposite ca nişte trenuri pe-o latură nesfârşită a curţilor de muncă, sumedenii de movile de grâu şi de porumb înalte cât mitropoliile, păzeau orizontul, fiecare movilă, pe creştet, cu câinele ei. Mâncarea câinilor ogrăzii era şi ea un spectacol de avuţie, nemăsurată cu banul, câini ciobăneşti, caraule adevărate, organizate pe căprării, dela sine, peste o sută. Câinii aveau mămăligarul lor deosebit, cazarma lor de adunare, cazane pe lanţuri şi pirostrii, troace de fiertură, şi fieşcare îşi cunoştea stăpânul, care când se vâra între ei, să se joace cu colţii lor de oţel, era primit cum numai câinii ştiu să primească, bucuroşi, fericiţi şi intimidaţi din bunătate, destăinuindu-şi nevinovăţiile sufleteşti cu o căutătură aurie, cinstită şi dreaptă.

La reşedinţa din Broşteni ne-a dus, grămădiţi unii peste alţii, camarazii din Craiova, amestecaţi cu colegii din Bucureşti, o maşină mare, nouă, parcă fabricată pentru noi, roşie de culoarea ardeilor gogoşari. Ne-au întâmpinat dinaintea peronului, gazdele, pe care le cunoşteam numai din auzite. La o avere de basm trebuia să corespundă nişte oameni înalţi, peste niveluri, ca luptătorii medievali din tablourile lui Hodler. Basmul avea dreptul la

toată istoria trecutului şi la toate extravaganţele. Blânzii proprietari erau oameni ca şi noi care scoboram din maşină, oameni de stat mijlociu, de deal, de jumătate deal, ca ţuicarii dintre Drăgăşani şi Scăieni, atât de asemănători unii cu alţii, în haina umerilor neagră, cu pantaloni albi de dimie, bine legaţi şi cam groşi pela pântec, încât fiecare poate să fie nea Dumitru şi vărul Costache, pe care-i strigi dacă şi-au luat biletul, într'o gară plină de jumătăţi de surtuce, doldora de bancnote, toamna, la galbena desfrunzire a salcâmilor dimprejur.

O familie vioaie, numeroasă, binevoitoare, de simplicitatea aristocratică a unei firi neştirbită între enormele făcături ale lui Dumnezeu, de miasmele morale, mocnite, ale Capitalei, unde frânturile de oameni de-abia întregesc pe ici colea un bărbat, o femeie, un flăcău, o Domnişoară, la câteva mii de provizorate. De o mică vecie, decând nu i-am mai văzut, cunoscându-i atunci, între două scăpărări de soare, aducerea aminte mă iartă că nu le mai pot reconstitui, adunate din pleava vremilor şi a vârtejului de vijelii răscolite succesiv, surâsurile, atenţiile şi particularităţile de portret.

O masă, întinsă ca o poiană albă, aştepta pe cei întâlniţi la Craiova, cu zeci de jilţuri şi tacâmuri, licăritoare, constelate cu câte un disc de porţelan în dreptul oaspeţilor, aşteptaţi domneşte. Turnurile de farfurii rânduite pe rafturi făgăduiau înfometaţilor dela drum un ospăţ de căpcăuni rafinaţi, care a şi ţinut câteva ceasuri, acolo mai voluminoase. Pe proprietarul atâtor puteri de stăpânitor îl colegializa cu oaspeţii lui aceeaşi stricăciune: literatura, o epidemie de care nu a putut nici Oltenia să scape.

La o întoarcere dintr'o călatorie olteneasca, era toamnă, o toamnă frumoasă ca o biserică la privighere. Am trecut între spaţii de icoane de aur, care căptuşeau depărtările şi infinitele zări cu o strălucire de o sută de kilometri. Convoaie de sute de buţi grele, trase de boi, duceau vinurile scumpe pe şoselele scoborîte spre baltă, altele se urneau încet suind către deal, pline, la faţa luminii, de galbeni, culeşi din ştiuleţi. Recolta numai a Doljului era îndeajuns să îndestuleze ţara mică a celor 32 de districte, pe când a fostului regat întreg era cărată toată la gări şi staţii pentru export pe bani adevăraţi. Era un timp de belşuguri, pe care îndrăsneşti uneori să ţi-l aduci aminte.

Un document de belşug monstruos, neîntrerupt prezent, al Olteniei, l-am adunat în sute de exemplare, de-a lungul căii ferate, în toamna la care mă refer: zidurile de funii de ceapă şi usturoi, cetăţi nesfârşite, munţii de pepeni, clăile de pătlăgele vinete şi.... porcii, răsturnaţi de-a tăvălugul. Grăsimea uriaşă a decorativelor animale, trandafirii ca blondele suedeze ieşite din baia mării, le făcea umbletul cu neputinţă, revărsată massiv peste picioarele îngropate în pătura buturugii de carne...

Iulie 1943.

T. ARGHEZI,

„PRAVILA" VOEVODULUI MATEI BASARAB

de C. I. NAVÂRLIE

„Cade-se judecătorului să fie tuturor miloserd, neaducătoriu aminte de rau, nemânios, nefaţarnic, neluătoriu de mită, drept, să nu creada lesne fară de întrebare prepunerile, pârâle şi banuialile".

(**Pravila,** Glava Pervaia) 1).

CĂLĂTORUL care, pornind să cunoască frumuseţile Ţării şi monumentele trecutului nostru, ajunge în partea de nord a judeţului Vâlcea, în satul Bistriţa, ultima aşezare omenească înainte de a intra în munţi, vede înaintea sa, sub peretele de stâncă al muntelui, Mânăstirea *Bistriţa*, întemeiată la sfârşitul secolului al XV-lea de *fraţii Craioveşti*, „stăpâni ai şesului Jian şi Bani olteni unul după altul", şi apoi spre dreapta, pe coasta muntelui, sub păduri, mânăstirea *Arnota*, ctitorie a Voevodului Matei Basarab. În pronaosul bisericii, într'un mormânt înalt de marmoră, cu săpături ce înfăţişează tunuri, tobe, semne de război şi stema ţării, se odihnesc în singurătate şi tăcere oasele ctitorului, „iubit Domn şi părinte bătrân". (Iorga).

Acest mare voevod muntean, născut pe pământul Olteniei, coborîtor din vechea şi ilustra familie a Basarabilor, a domnit în Ţara Românească 22 ani (dela 1632 la 1654). Istoricul Const. C. Giurescu, în lucrarea sa Istoria Româ-

1) Glava pervaia=cap. întâi.

nilor, în capitolul în care se ocupă de domnia acestui voevod (vol. III pag. 53), după ce mai întâi citează din cronica lui Radu Popescu aceste cuvinte: „S'au nevoit Matei Vodă de au dres țara foarte bine, care-și după orânduiala lor: boiari, slujitori, țărani, cât tuturor le erea bine în zilele lui, precum am auzit pre bătrânii noștri mărturisind de aceasta că Țara iubea pre Domn și Domnul pre Țară", — urmează mai departe expunând propria sa părere: «Matei Basarab este tipul reprezentativ al Domnului de țară: ieșit din rândurile boerimei, legat de pământ prin moșiile pe care le stăpânește, lăsate de un lung șir de strămoși, el are cele trei însușiri care au caracterizat pe toți marii noștri voevozi: e viteaz, credincios și gospodar»... «Matei Vodă, Domn muntean, spune Miron Costin, om fericit peste toate domniile acei țări, nemândru, blând, drept om de țară, harnic la războaie, așa neînfrânt și nespăimat cât poți să-l asemeni cu mari și vestiți oșteni ai lumei».

În dragostea sa de țară și cu priceperea sa de bun cârmuitor, Matei Vodă s'a îngrijit între altele să dea țării sale și o colecție de legi, care să servească de îndreptar judecătorilor și poporului.

S'a pus adeseori întrebarea dacă înainte de Matei Basarab, pe lângă oarecare norme, păstrate prin tradiție orală sub denumirea de „Obiceiul pământului", au existat legi scrise. Se presupune că ar fi existat, dar că erau foarte rare. Prima colecție de legi, neîndoelnică, în Muntenia este aceea intitulată *Pravila cea mare* sau *Indreptarea legii* a Voevodului Matei în Muntenia, iar în Moldova aceea a lui Vasile Lupu.

Pravila lui Matei Basarab a fost tipărită la Târgoviște (scaunul Domniei în acel timp) în anul 1652. În ea se coprind reguli de drept canonic și laic, traduse după legile canonice ale ortodoxismului și după pravilele împăraților bizantini [1]).

Din o enciclică a lui „Ștefan cu mila lui Dumnezeu mitropolit al Târgo-

---

1) „Pravila cea mare" a fost retipărită cu litere latine în București la tipografia „Lucrătorii asociați". Pasagiul român No. 12 Lipsind prima pagină, nu am putut afla cine a fost editorul și nici anul exact al tipăririi. Din unele note aflate în carte se poate deduce că a fost tipărită între anii 1870—1880. Volumul acesta a făcut parte la început din Biblioteca Curții de Apel din Craiova. De câțiva ani însă această biblioteca a fuzionat cu aceea a Baroului de Dolj. Noua bibliotecă, astfel formată, conține un număr de 12.000 volume care pot fi consultate de magistrați și avocați, și e pusă sub conducerea decanatului Baroului, care a numit dintre avocați un conducător bibliotecar. Pentru înlesnirea consultării cărților, s'a alcătuit un catalog, tipărit. În afară de cărți, biblioteca mai posedă o lucrare, poate unică în țară: un bogat fișier alfabetic conținând, pentru toate materiile ce pot interesa pe magistrați sau avocați, un rezumat al doctrinei și jurisprudenței.

vistei, exarhul Plaiului şi a toată Ungro-Vlahia", adresată „Prea sfinţilor arhiepiscopi, iubitori de Dumnezeu episcopi, egumenilor şi tuturor părinţilor duhovnici şi protopopi hirotoniţi de Dumnezeu", tipărită în fruntea Pravilei şi care ar putea servi drept prefaţă, aflăm că acel care, după dorinţa Domnului, a executat lucrarea de alegere şi traducere a capitolelor „prefăcute de pe elineaşte pre cuvinte proaste româneşti", a fost însuşi acest mitropolit cu ajutoarele sale. „Am făcut alegere din multe bogate pravile, trimeţînd până şi la împărătească Cetate, la prea sfântul nostru şi a toată lumea patriarh... Şi aşa cu multă userdie şi îndemnare o am scos de întunearec la lumină şi cu buna voie a Luminatului şi blagocestivului meu Domn Io Maftei Voevod Basarab şi cu tot sfatul Măriei Sale, cu blagoslovenia Părintelui meu Paisie Patriarhul Ierusalimului şi cu îndemnarea a doi fraţi iubitori de Dumnezeu şi tocmai slujitori ai Oblastiei smereniei noastre, tipăritu-s'a ca să fie de folosul tuturor de Obşte, ca o grădină plină de flori mirositoare ale raiului, sau ca un vistiiar de obşte bisearicii".

După cum am spus, Pravila este un amestec de Drept canonic şi laic, — acesta din urmă conţinând dispoziţii în materie civilă şi penală,—fără o ordine sau coordonare a materiei. Astfel, după canoane bisericeşti ca acesta: „Pentru preoţi şi diaconi care nu vor pomeni pe arhiereul lor", urmează dispoziţii privitoare la fapte penale, ca de pildă: „Pentru cei ce îndeamnă şi ajută cuiva şi îl sfătuesc spre rău, sau când va trimite pre altul să facă o răutate", apoi dispoziţii de drept civil ca aceasta: „Pentru ceia ce găsesc vreo comoară pre locul lor sau pre hotarul bisearicii, sau pre locul Domnesc, a cui se va cădea să fie", — pentru ca după ele să fie tipărite alte canoane bisericeşti, apoi alte dispoziţii penale şi civile şi aşa mai departe.

În afară de lipsa de coordonare, Pravila mai suferă de multe alte lipsuri pe care le vom enumera, dar conţine în acelaş timp dispoziţiuni extrem de interesante despre care vom vorbi.

Materiile de natură civilă tratate în Pravilă sunt departe de a fi toate acelea prevăzute în legiuirile moderne. Găsim în ea reguli privitoare numai la următoarele chestiuni: 1) Cui se cuvine comoara găsită pe un loc; 2) Despărţenia, „Pentru care vini se despart oamenii casnici, ce se zic bărbat şi femeea-şi" ; (după cum se vede, despărţenia e tratată înaintea căsătoriei); 3) Căsătoria,

până la ce vârstă se poate face, gradul de rudenie până la care un bărbat nu se poate căsători cu o femee, cu un tablou pe 13 pagini al rudeniilor; 4) La cât timp după moartea soţului femeea se poate căsători; 5) Dreptul văduvei în averea bărbatului, „Pentru muiarea care va rămâne văduvă şi nu se va mărita, ce va lua de în bucatele (averea) bărbatului ei"; 6) Darurile ce se fac înaintea nunţii; 7) Câteva reguli în privinţa succesiunilor; 8) Raportul donaţiunilor, „Pentru părţile feciorilor şi featelor care au luat dela tatăl lor părţile sale şi murind el, iar vor să ia"; 9) Cazuri când copiii sunt excluşi dela moştenire, „Cine va ridica mâna pre părinţii lui şi-i va bate" etc.. 10) Tutela, „Pentru ispravnici (tutori) şi pentru vârsta micilor şi mai măriceilor feciori sau coconi"; 11) „Pentru unealte sau zăloage"; 12) Un singur articol despre *jurământ*, care începe cu acest principiu admis şi în legiuirile moderne: „jurământul are puterea judecăţilor"; 13) Dreptul la alimente al copiilor sau părinţilor; 14) „Pentru ceia ce vor zidi sau vor răsădi pre locul altuia"; 15) Un singur scurt articol privitor la contracte: „Toată tocmirea ce se tocmeşte omul unul cu altul pre un lucru şi cu scrisoare şi fără scrisoare, să fie adevărată..."; 16) Despre mori.

Cum vedem, nu găsim în Pravilă nicio dispoziţie privitoare la actele de stare civilă, paternitate şi filiaţie, adopţiune, interdicţie, bunuri, uzufruct, servituţi, donaţii şi forma lor, vânzări, schimb, locaţiune, mandat, împrumut, fidejusiune, tranzacţie, ipoteci, prescripţie.

Unora din materiile civile tratate în Pravilă li se dă prea mari extinderi, adeseori nefolositoare, altele sunt tratate prea sumar.

Nu se găseşte în Pravilă nicio regulă de procedură, adică dispoziţii la modul cum se acţionează, cum se judecă.

Aceeaşi observaţie o facem în ce priveşte dispoziţiile de natură *penală*.

Sunt prevăzute în Pravilă reguli la următoarele chestiuni: 1) *Instigatori* şi *complici*, „Pentru cei ce îndeamnă şi ajută cuiva sau îl sfătuesc spre rău"; 2) Falsificare de monedă şi uz de monedă falsă, „Pentru calpuzani, ceia ce fac bani răi şi pentru pedeapsa lor", „Pentru cei ce umblă cu bani răi sau îi ţin la dânşii"; 3) Injuria, „Pentru cei ce înjură, când li se va da pedeapsa şi când nu li se va da", „Pentru sudalme, când se vor chema mici şi când se vor chema mari"; 4) Proxenetismul, „Carele se chiamă votru sau supuitoriu şi când se va pedepsi"; 5) Bigamia, „Pentru bărbaţii ce vor lua două muiari şi pentru muiarile celea ce când le vor lipsi bărbaţii de acasă, ele se vor mărita; 6) Adulterul

„Curvia"; 7) Omorul, „Pentru ucidere şi câte feluri de ucideri sunt"; 8) Legitima apărare, în legătură cu omorul, cu încercarea de viol, cu apărarea averii, „Pentru ceia ce ucig pre alţii ca să poată scăpa să nu-i ucigă pre dânşii" etc.; 9) Răniri cauzatoare de moarte, „Pentru ranele ceale de moarte şi pentru ceale ce nu vor fi de moarte, cum se vor cunoaşte"; 10) Violul, „Pentru fata de o va sili neştine să-i strice fetia sau măcar şi cu voia ei"; 11) Răpiri, „Pentru răpiri şi certarea ce se cade a se da răpitorilor; 12) Jurământul fals; 13) Găzduitorii, „Pentru certarea sau pedeapsa care vor lua ceia ce primesc pre în casele lor furi şi tâlhari"; 14) „Pentru furtişaguri"; 15) Cauze care apără de pedeapsă sau o micşorează (minoritatea, beţia, nebunia etc.); 16) Avortul, pruncuciderea, „Pentru muiarea care va purta ierbi sau va mânca, ca să nu facă feciori, sau de-şi va omorî copilul, sau de-şi va urgisi copilul carele va naşte".

Lipsesc prin urmare din Pravilă reguli privitoare la clasificarea infracţiunilor, la cumulul de infracţiuni, la tentativă, recidivă, prescripţia acţiunei penale şi a pedepsei.

De asemenea nu se prevăd în Pravilă unele infracţiuni care şi în acel timp s'ar fi putut săvârşi, ca: crimele contra Statului, trădarea, spionajul; delicte săvârşite de funcţionarii publici ca delapidarea, refuzul de serviciu,—apoi calomnia, incendiul, fals în acte publice şi private, abuz de încredere, strămutare de hotare, etc.

Pedepsele prevăzute pentru unele infracţiuni sunt: moartea (tăerea capului, spânzurarea), ocna, gloaba (amenda), pedepse trupeşti (bătaia). Nu însă la toate infracţiunile se prevede felul şi cuantumul pedepsei de aplicat, ci de cele mai adeseori se lasă la aprecierea judecătorului.

Pentru câteva infracţiuni Pravila prevede pedepse dintre care unele apar azi ca crude, altele comice. Spre ex. pedeapsa pentru calpuzani (falsificatori de bani) este tăerea capului urmată de arderea trupului în foc şi confiscarea averii („câte bucate va avea, toate să fie domneşti")—Pedeapsa aplicată aceluia care jură strâmb, fie ca parte în proces, fie ca martor, este *tăerea limbei.* Se aplică pedeapsa cu *turnare de plumb topit în gură,* „să-i intre pre grumazi la inimă", femeii care fiindu-i încredinţată de părinţi o fată pentru învăţătură de carte sau meşteşug, o îndeamnă şi tocmeşte pe un bărbat să o răpească. În sfârşit pedeapsa pentru bigamie: „Pre unii ca aceştia care iau două muiari, poartă-i pre uliţe *cu pielea goală, şezând călare pre măgariu* şi-i tot bate cu două furci

ce torc muiarile, aşijderea şi pre muiari ce iau doi bărbaţi iară le poartă cu pieile goale pre măgari şi le bat cu două comanace sau cu două işlice".

Aproape totdeauna făuritorul zacoanelor (textelor) nu se mulţumeşte să dea o definiţie infracţiunei, scurtă, generală şi cuprinzătoare, care să permită judecătorului să o extindă la toate cazurile ce se pot coprinde în sfera ei, — ci prevede el însuşi foarte numeroase cazuri ce ar intra în titlul capitolului. Astfel injuriei („sudalmei"), fie orală, fie scrisă, îi sunt consacrate nu mai puţin de 14 pagini Se pedepseşte pentru injurie nu numai acel care întrebuinţează expresii orale ocărîtoare, dar şi acel care râde muteşte de altul, acel care trece cu intenţie deseori pela poarta „unei muiari de cinste", cântând, acel care „va grăi către altul cuvinte sprânţare, cu meşteşug într'alt chip, ca să nu priceapă că-şi râde, când va zice cuiva că eu nu sunt fur, sau când va zice mult îmi pare rău că ţi-am făcut atâta ruşine ca unui fur", etc. Sub aceeaşi rubrică a sudalmei se coprind şi câteva cazuri de bătae.

Ca şi pentru afacerile civile, lipsesc din Pravilă orice reguli de procedură privitoare la judecarea acţiunilor penale.

Unele materii, cum am spus, sunt foarte bine şi complet reglementate şi prezintă asemănări uimitoare cu cele tratate în legile moderne.

Astfel, referindu-ne la o chestiune de natură civilă cum e *despărţenia*, avem de făcut următoarele constatări:

In codul civil, aplicat azi, cauzele de despărţenie sunt: *a*) adulterul, *b*) excese, cruzimi sau insulte grave, c) când unul din soţi vrăjmăşeşte viaţa celui-lalt (atentează la viaţa lui) sau când ştiind că altul o vrăşmăşeşte nu i-a spus, *d*) când unul din soţi e osândit la muncă silnică sau recluziune.

Primele trei cauze de divorţ se află şi în Pravilă, expuse cu multe amănunte. *a*) Adulterul. „Casnicii se vor despărţi de fămeile sale pentru preacurvie, şi iaste dat bărbatului să-şi lase muiarea când o va găsi făcând preacurvie; aşijderea iaste dat şi muiarii să-şi lase bărbatul când va curvi cu altă muiare măritată, sau fată, sau şi altă muiare fie ce fel va fi". *b*) Excese, cruzimi, injurii grave. «Muiarea poate să ceară voe dela judecător să se despartă de bărbatul ei când o va bate fără de samă şi-i va face rane cu arme". „Cela ce nu va lăsa pre muiare-şi să doarmă într'un pat cu dânsul, acela se cheamă că de vrăşmaş nu o lasă". „Cela ce-şi bagă muiarea în hiară, sau o va închide undeva

ca într'o temniță, acela se chiamă că are vrăjmășie spre dânsa". c) Atentat la viață, teama femeii de a nu fi omorîtă de soțul ei: „Când va fugi o muiare de vrăşmăşia bărbatului şi pentru frica ce o are ca să nu o omoare, atunci desparte-i legea"... „Nu numai pentru vrăşmăşie şi răotate ce are bărbatul asupra mueri-şi de a o ucide, numai pentru aceea se va despărți: ci şi pentru cuvinte ce va grăi bărbatul şi o va îngrozi tot timpul de o va ucide de tot".

Este interesant de menționat că se socotește că nu sunt date cu vrăşmăşie, şi deci nu sunt o cauză de despărțenie, lovituri mai uşoare pe care bărbatul le aplică mai rar soției. Numai când va fi bătută des şi fără de vină, sau când loviriile vor fi grave, pot fi cauză de divorț. „Fără de măsură şi cum nu se cade şi cu vrăşmăşie se chiamă bătaia când se face cu toiagul, iară mai vârtos când se va sfărma lemnul", etc.

Se mai prevăd în Pravilă alte două cauze de divorț, neprevăzute în codul nostru civil: când unul din soți este eretic sau când este nebun.

În materie *penală* sunt interesante cauzele care apără de pedeapsă sau o micşorează, asemănătoare celor actuale.

În codul penal aplicabil azi printre aceste cauze sunt: *a*) alienația mintală şi alte cauze de inconştiență; *b*) beția; *c*) legitima apărare pentru apărarea vieții, onoarei sau averii; *d*) minoritatea; *e*) surdo-mutismul; *f*) provocarea.

Iată care sunt aceste cauze în Pravilă: *a*) Alienația mintală. „Judecătorul se îndeamnă a mai micşora certarea celui vinovat când omul nu e cu toată mintea, ce se zice ieşit din fire-şi nebun, acela măcar ce greşală ar face nu se va certa". Un alt fel de inconştiență este citat *somnul* (fapte săvârşite în stare de *somnambulism*, cum am zice azi). „O pricină care îndeamnă pre judecător să micşoreze certarea vinovatului iaste somnul, de vreme ce mulți s'au găsit de au făcut multe lucruri în somn, iar dacă se deşteaptă nu ținea minte nemica ce-au făcut". *b*) *Beția.* „O pricină care îndeamnă pre judecător să micşoreze certarea celui vinovat iaste beția». *c*) *Legitima apărare pentru apărarea vieții sale sau a altuia, a onoarei sau averii:* „Cela ce ucide pre omul ce vine asupra lui să-l ucigă, acela nu se va certa nicicum". „Cela ce va ucide pre acela ce aleargă să ucigă, acela nicio certare să n'aibă"... „Oricare fată sau văduvă, curată şi de cinste, de va ucide pre acela ce va să-i facă silă şi va să-i strice fetia, sau să o ruşineze, aceea nu se va certa nici cu un fel de ceartă, însă de-l va ucide într'acel ceas au vrut să-i facă silă, iar nu altădată". „Cel ce va ucide furul când

îl va găsi furându-i bucatele, acela nu se va certa". *d) Minoritate.* După Pravilă omul devine major şi deci complect răspunzător de faptele sale penale, la 25 ani. „Ceiace sunt mai mici de 25 ani, aceia mai puţin se vor certa la toate greşelele. Coconii (copiii până la 7 ani), de tot şi cu totul se iartă, orice greşală ar greşi". *e) Surdo-mutismul.* „Judecătorul se îndeamnă a mai micşora certarea celui vinovat, când cel vinovat iaste surd sau mut, de vreame ce unul de aceia este ca şi un cocon micşor, şi ca unul de cei fără de minte nebun". *f) Provocarea.* „Cela ce va lovi cu toiag sau cu palma pre cel ce-l va sudui cu cuvântul, acela să se cearte după voia judecătorului". Sunt citate şi cazuri de provocare prin loviri.

Alte cauze care micşorează pedeapsa, prevăzute în Pravilă, dar neprevăzute în codul penal actual, sunt: când cineva a săvârşit o greşală din ascultare către Domnul; *sexul:* femeea se pedepseşte mai uşor deçât bărbatul; *dragostea:* „de vreme ce dragostea se închipueşte ca beţia, aşijderea şi cu nebunia"; *boeria*, când pedeapsa pe care ar urma s'o pronunţe judecătorul ar fi o pedeapsă trupească (bătaia), această pedeapsă nu se aplică boerului. In acest caz „Pravila schimbă certarea trupească cu bani". In schimb, când este vorba de „un boiariu hiclean Domnului", el se va certa mai greu decât omul de rând: furcile spânzurătoarei vor fi mai înalte.

Mai găsesc în Pravilă un principiu care în legiuirea noastră modernă nu a fost luat în considerare pentru a fi reglementat sub forma unui text de lege, decât în anul 1937 când s'au adus largi modificări codului penal din 1865. Problema e privitoare la infracţiunea săvârşită de o mulţime când acţiunea fiecăruia dintre indivizi nu poate fi determinată. Actualul cod penal prin art. 490 prevede cazul când asupra uneia sau mai multor persoane s'au săvârşit loviri simple, loviri grave sau loviri cauzatoare de moarte, cu ocazia unei încăerări între mai mulţi indivizi şi când nu s'a putut afla care este autorul lor.

In acest caz se aplică tuturor participanţilor la încăerare, — cu toate că s'ar putea ca unii din ei să nu fi aplicat nicio lovitură, — o pedeapsă care e mai uşoară decât' aceea ce s'ar aplica pentru faptul respectiv când autorul infracţiunei ar fi cunoscut.

Ei bine, găsim în Pravilă la Glava CCCLXII un caz asemănător, privitor însă la omucidere. „Când se va prileji să aibă price nişte oameni şi vor sări toţi asupra unuia şi-l vor ucide, iară să nu fie nici aicea lucru de faţă (adică

să nu se cunoască), oare cine l'au rănit şi cine nu l'au lovit, atunce toţi se vor certa după voia judecătorului (după apreciere); iară de se va cunoaşte carii l'au rănit, atunce ucigătorii se vor omorî.....".

Pravila lui Matei Basarab a avut putere de lege dela 1652, când a fost tipărită, până în epoca Fanarioţilor când a fost înlocuită cu novelele lui Justinian etc.

Pe lângă multe lipsuri, ea a avut şi lucruri bune. Aşa cum a fost, ea a însemnat un progres în evoluţia neamului nostru.

C. I. NĂVÂRLIE
Consilier la Inalta Curte de Casaţie.

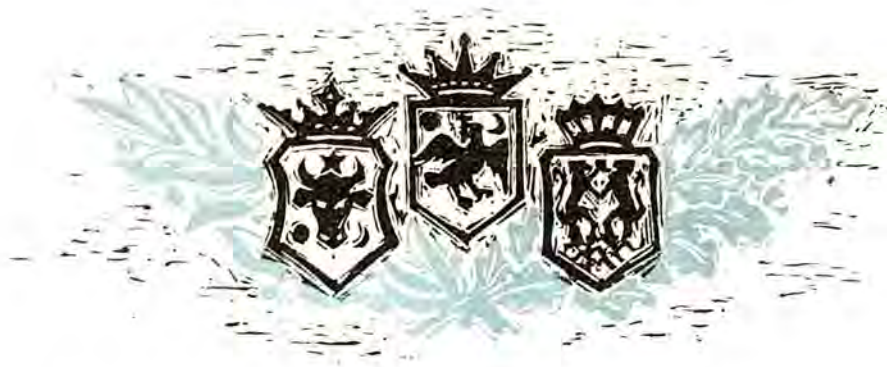

UCIDEREA LUI MIHAI VITEAZUL ÎN CÂMPIA TURZII

De acolo se redicară şi veniră în luncile Turdii şi deaderă mulţămită lui Dumnezeu.

O, bun prilej îşi făcu Basta spre pierderea bunului şi viteazului Mihai Vodă! Iar când fu într'o dimineaţă, văzu Mihai Vodă oastea nemţească viind către cortul lui, unii călări, alţi pedeştri, şi socoti Mihai Vodă că aceştia sunt ajutoriu lui, şi nimica de dânşii nu se temea. Iar ei procleţii nu au fost ajutoriu, ci vrăşmaşi. Şi deacă văzu că sosesc, ieşi Mihai Vodă din cortul său înaintea lor vesel şi le zise: Bine aţi venit voinicilor vitejilor! Iar ei se repeziră asupra lui ca nişte dihănii sălbatice cu săbiile scoase, şi unul deade cu suliţa, şi-l lovi drept în inimă, iar altul degrab îi taie capul. Şi căzu trupul lui cel frumos ca un copaci, pentrucă nu ştiuse, nici se împrilegise sabia lui cea iute în mâna lui cea viteză. Şi-i rămase trupul gol în pulbere aruncat. Că aşa a lucrat pizma încă din începutul lumii, că pisma a pierdut pe mulţi bărbaţi făr'de vină, ca şi acesta. Căci era ajutor creştinilor şi sta tare ca un viteaz bun pentru ei, cât făcuse pe Turci de tremura de frica lui; iar diavolul cel ce nu va binele neamului creştinesc, nu l-a lăsat. Ci iată că cu meşteşugurile lui au intrat prin inima celor răi, hicleani, până-l deaderă şi morţii, şi rămaseră creştinii, şi mai vârtos Ţara Românească, săraci de dânsul. Pentru aceasta dar cade-se să blestemăm toţi creştinii pre neamul unguresc, mai vârtos căci sunt oameni răi şi hicleani încă din felul lor; aşişderea şi pre Basta Giurgiu, căci au ascultat pre domnii ungureşti, de au ucis pre Mihai Vodă, făr de nicio vină. Unii ca acei să fie anatema.

(CRONICA ŢARII)

NEUITATUL PRIETEN N. M. CONDIESCU

de N. I. HERESCU

SEZATOAREA de astă seară este, pentru noi, prilej de înălţare şi de 'ntristare totodată. Inima noastră seamănă cu Ianus cel cu două frunţi: o frunte e luminată de soare şi alta e acoperită de umbră; una contemplă trecutul şi alta aşteaptă viitorul; una e senină şi alta îngândurată. Face parte din eternul destin al omului ca toate întâmplările vieţii sale să fie o împerechiere de dulce şi amar. Deaceea, în cea mai curată bucurie omenească stărue întotdeauna şi un strop de melancolie.

Aceleaşi îndoite sentimente ne încearcă şi pe noi, — tovarăşii de scris, prietenii şi admiratorii lui Nicu Condiescu — adunaţi aci pentru a cinsti cu pietate amintirea şi opera lui. Este pentru noi o bucurie sufletească de cea mai pură esenţă, aceea de a face să retrăiască, în atmosfera prielnică a unei şezători literare, figura omului de rară calitate şi de nobilă distincţie, plecat prea curând de lângă cei care-l iubeau, îl admirau şi-l respectau. Este pentru noi o înaltă desfătare spirituală, aceea de a reciti, împreună cu d-vs., câteva pagini suggestive din opera acestui puternic prozator. Dar este, în acelaş timp, şi o chinuitoare strângere de inimă, fiindcă dela dispariţia lui n'au trecut decât opt luni şi noi resimţim, astăzi ca şi atunci, tot atât de dureros, regretul despărţirii.

Indatorirea pe care ne-am luat-o împreună este scumpă inimii noastre, dar nu e uşoară. Figura celui pe care-l comemorăm nu e dintre cele ce pot fi zu-

*) Cuvântare rostită la şezătoarea comemorativă închinată lui N. M. Condiescu, în seara de 3 Martie 1940 la Craiova, de către „Uniunea Scriitorilor Olteni", sub auspiciile şi cu colaborarea „Societăţii Scriitorilor Români"

grăvite fără greutate; ea se înfăţişează cu aspecte numeroase şi variate, care dau profilului său — şi omenesc şi literar — complexitatea obişnuită a personalităţilor ce ies din rânduri. Scriitor înainte de toate, îndrăgostit de meşteşugul scrisului cu o pasiune de amant, el era în acelaş timp un suflet de o căldură rareori întâlnită, un caracter de o mare lealitate, un fanatic al credinţei, un animator, un prieten fără egal. Iată numai câteva din trăsăturile chipului său spiritual; nu sunt toate, dar sunt îndestulătoare ca să vă arate complexitatea acestui frumos exemplar de umanitate. Nădăjduesc totuşi că figura lui Nicu Condiescu se va închega pentru d-vs. cu destulă limpezime, prin străduinţa comună a celor ce cuvântează astă seară.

Mie îmi veţi da voie, pentru a întregi portretul astfel alcătuit, să desvălui un colţ de intimitate din comoara aceea fără pereche care a fost inima lui Condiescu şi să evoc, în puţine cuvinte, pe prieten. În puţine cuvinte, fiindcă sunt în viaţă lucruri la care trebue să te gândeşti mult şi despre care trebue să vorbeşti puţin. Numai în puţine cuvinte, fiindcă a vorbi despre un prieten drag, pierdut de curând, înseamnă a pune degetul pe o rană care sângerează. Cum să vorbim despre Nicu Condiescu fără chin şi fără sfâşiere? Rana noastră este încă deschisă şi am vrea s'o putem ţine cât mai multă vreme, departe de orice atingere, ferită de orice privire...

Cândva, mai târziu, când timpul, marele tămăduitor, va mai alina doliul de astăzi şi va da suferinţii colori mai senine, vom reciti vechile scrisori, vom privi fotografiile îngălbenite, vom mângâia scumpele relicvii şi vor prinde a se depăna din belşug, înduioşate, amintirile... „Nenea Nicu" nu va avea nimic de pierdut din această întârziere. Timpul va face să crească figura lui în inimile noastre; iar cei cărora le-a fost dat norocul să trăiască alături de el, vor putea înfăţişa cu mai multă linişte chipul lui cald, sufletul lui bun şi drept, bun mai presus de toate, de o aristocraţie fără pereche.

Nicu Condiescu socotea prietenia ca unul dintre darurile cele mai preţioase pe care Zeii le-au făcut muritorilor. Un dar, se înţelege, pe care ei nu l-au făcut oricui, ci numai celor aleşi. Ca să-l poată primi, sufletul omului trebue să fie vrednic a adăposti o astfel de minune. Sufletul lui Nicu Condiescu încălzea în el cea mai largă omenie din câte se pot închipui. Incapabil să facă rău, fără trufie ori de câte ori făcea binele, — şi puţini ştiu cât de des îl făcea, — el se risipea, se cheltuia pe sine cu o neasemuită dărnicie. Toţi tovarăşii de

scris care şi-au încrucişat paşii cu ai lui, în cursul ultimilor douăzeci de ani, pót mărturisi ce camarad ideal era, cu câtă voe bună a stat alături celor în nevoe sau în primejdie. Iar când, în 1935, a primit să se aşeze pe umerii lui, care încă depe atunci începuseră să obosească, sarcina nu tocmai uşoară de preşedinte al scriitorilor, aceasta a fost la el tot un act de prietenie, în înţelesul larg al cuvântului. A primit să fie preşedintele scriitorilor, ca să se poată găsi mai aproape de ei, de nevoile lor, de visurile lor. Că este aşa, stă mărturie cuvântarea, socotită atunci revoluţionară, pe care, în anul când devenise preşedintele nostru şi în această calitate, a rostit-o în faţa Regelui, la ziua cărţii. Niciunul dintre noi n'a uitat cuvântarea aceea, în care fremăta o mare dragoste pentru făuritorii de frumos şi ideal. Era un adevărat strigăt de alarmă, menit să îndrepte privirile către soarta scrisului şi a scriitorului. Cu siguranţă, niciunul dintre noi n'ar fi îndrăsnit să vorbească la fel.

Dar, în afară de această formă, pe care aş numi-o generală şi colectivă, şi care îşi găsea expresie, cum am văzut, în activitatea sa oficială ori în manifestările sale publice, prietenia avea, în Nicu Condiescu, un cultivator pătimaş şi în cealalată formă a ei, cea particulară şi individuală. Fireşte, în această a doua formă de prietenie, el era mult mai sgârcit decât în cea dintâi. Şi nici nu se putea să fie altfel. Cine crede în prietenie ca într'un eveniment scump şi sacru al vieţii, acela nu o acordă repede, şi cu uşurinţă, şi oricui. Numai cine nu înţelege, nu cunoaşte sau nu preţueşte prietenia, o poate împărţi, fără deosebire, oricând, la toată lumea. Dar odată admis în intimitatea lui, în cercul mai restrâns al tovarăşilor de fiecare zi, ce lucru duios, neobişnuit de gingaş, era prietenia lui nenea Nicu! Câte atenţii mişcătoare, aproape femenine, ce delicateţe punea el în legăturile cu prietenii! Aerul lui bonom şi hazliu, care nu se temea de gluma tare sau de cuvântul crud, ce inimă caldă, vibrantă, ascundea! Ce dulce lumină se strecura din ochii aceia adânci, din „farurile" lui, cum îi plăcea să spună!

Mai presus de toate însă, prietenia cu el se întemeia pe comuniunea deplină, fanatică, în iubirea literaturii. In această privinţă, socotesc potrivit să amintesc un amănunt emoţionant, necunoscut de marele public, în legătură cu trista solemnitate a îngropăciunei sale.

Fratele nostru mai mare arătase o dorinţă pe care toţi câţi au cunoscut-o, în primul rând noi scriitorii, au îndeplinit-o cu evlavie. Intr'o tulburătoare scri-

soare de ultimă dorinţă, el ruga să nu i se rostească discursuri, să-i citească slujba morţilor un singur preot, să fie îmbrăcat în haina de toate zilele, aceea în care şedea la masa de lucru, să nu i se aducă flori, afară de una singură, pe care s'o strecoare între degetele reci soţia şi fiul... O tainică potrivire făcuse ca preşedintele Societăţii Scriitorilor Români să se stingă în ziua în care, cincizeci de ani în urmă, murea Eminescu. Intocmai ca şi Eminescu, — N. M. Condiescu nu voia sicriu bogat, podoabe şi flamuri...

Dorinţa lui de pe urmă a mirat desigur pe mulţi. Condiescu fusese unul dintre puternicii acestei lumi; viaţa îl împărtăşise deseori cu marile mulţumiri la care pot râvni muritorii. Avusese din belşug onoruri, titluri, decoraţii, strălucire... Chipul în care voia să sfârşească putea să apară astfel ca o desminţire, ca o desaprobare a felului în care trăise. In realitate, era cu totul altceva.

Măririle lumii acesteia nu isbutiseră să îndepărteze pe Nicu Condiescu de la adevărata lui chemare, dela patima lui de fiecare ceas, care era literatura. El a vrut să fie şi a fost, înainte de orice, scriitor. Intr'o scrisoare din 23 Septembrie 1926, la începuturile acelei epoci dureroase în care puţini ştiu cât a suferit, îmi scria: „N'are importanţă ce am fost şi cum am trăit. Puteam să fiu actor, chelner sau birjar, cum am fost ofiţer". Era, firește, în acest crâmpei de frază, şi amărăciunea omului de credinţă, lovit adânc în sentimentele lui faţă de cel care îi era idol şi prieten; la epoca aceea Condiescu demisionase din armată, frângându-şi spada, cum îi plăcea să spună, fiindcă nu se voia asociat în niciun fel la o operă odioasă. Dar era totuşi şi mărturisirea a ceeace ştia el despre sine: că „meseria" lui reală era literatura; cealaltă fusese întâmplătoare şi ar fi putut fi oricare alta. Iată de ce Condiescu a ţinut să meargă la locuinţa cea fără schimbare cu înfăţişarea adevăratei sale vocaţii: haina în care şedea la masa de scris. Şi iată de ce, dacă despre om prietenii pot vorbi şi mai târziu, faţă de scriitorul Condiescu se cere de îndeplinit deîndată un act de reparaţie. Până acum opt luni laudele erau timide, fiindcă oamenii se temeau ca ele să nu pară interesate, la adresa cuiva care putea împărţi atâtea bunătăţi. Astăzi însă, când omul a intrat în veşnicie, e timpul să se audă elogiul neprecupeţit al scriitorului. Critica e datoare să aşeze acum, la înălţimea la care are dreptul, pe scriitorul N. M. Condiescu, unul din cei mai puternici creatori de stil ai prozei româneşti. Critica are cuvântul...

...Aşa dar, cu Condiescu, nimeni nu putea fi prieten desăvârşit, dacă nu

era împătimit de frumos, de muzică şi de poezie. Nici o seară, nici o noapte petrecută cu el, nu se putea încheia dacă, după lungul taifas fără ascunzişuri despre oameni şi întâmplări, nu se citea literatură sau nu se asculta la Radio cutare emisiune bună a cutărei opere predilecte. In ceasurile de noapte împărţite cu el, prietenii aveau sentimentul religios că oficiază o taină, aş zice taina a opta, taina poeziei. „Nopţile noastre", cum le numea el, se depănau deci astfel, în lumea ideală a gândului, a simţirii, a afecţiunii. Aveam sentimentul, pe care trebue să-l încerce toţi oamenii în orice asemenea prietenie, că erau ale noastre aşa cum nu puteau fi ale altora. Când, la telefon, Nenea Nicu ne îmbia la un astfel de symposion, formula invitaţiei era invariabilă: „Vino să mai petrecem o noapte de a noastră".

Aşa era prietenia cu Nicu Condiescu. Şi aşa a fost până la sfârşit. Cu o săptămână înainte de boala care l'a doborît, ne întâlneam iarăşi ca să slujim poeziei şi prieteniei, fără să bănuim că o făceam pentru ultima oară. In seara aceea eram trei în jurul mesei: amfitrionul, Vasile Voiculescu şi cu mine. Prin geamul deschis, noaptea caldă de Mai trimetea înăuntru adieri tulburătoare. Era târziu, Radio amuţise. Infiorat de cine ştie ce presimţire, mânat poate de o veste venită din lumea de dincolo, în care el credea cu hotărîre, Nenea Nicu s'a ridicat şi a adus de sus, din bibliotecă, volumul lui Macedonski. L-a deschis nerăbdător şi ne-a mai citit odată, aşa cum ştia el să citească versurile, cu un glas în care se insinuau modulări pornite din inimă, „Rondelul Rozelor ce mor":

E vremea rozelor ce mor,
Mor în grădini şi mor şi'n mine
Şi-au fost atât de viaţă pline
Şi azi se sting aşa uşor.
. . . . . .
Pe sub amurgu'ntristător
Curg vălmăşaguri de suspine
Şi'n marea noapte care vine
Duioase-şi pleacă fruntea lor...
E vremea rozelor ce mor.

Pe deasupra ochelarilor aburiţi, nenea Nicu privea departe, printre roto-

coalele de fum, către cine ştie ce vedenie; şi după un răstimp, în care toţi trei tăceam, el reluă, pentru a-l comenta, versul sugestiv:

În marea noapte care vine...

Marea noapte era în preajma lui şi avea să-l cuprindă aşa de curând! În clipa aceea, el o simţea, poate, venind, dar noi, privindu-l, n'o putusem ghici: ca rozele lui Macedonski, era de atâta viaţă plin, — şi s'a stins totuşi aşa de uşor! Amintirea lui stărue însă în sufletul nostru, ne farmecă şi ne picură aceeaşi dulceaţă ca şi mireasma rozelor, care mor ca să renască în fiecare nouă primăvară... Parfumul amintirii devine tot mai suav şi mai melancolic, cu cât trece timpul şi ne apropiem noi înşine, cei rămaşi, de noaptea cea mare, unde ne vom regăsi.

N. I. HERESCU

„MURMURUL OLTULUI"

de LEONTIN ILIESCU

ECHIUL meu prieten G. Ionescu-Nică, oltean cu minte bună şi sănătoasă, fost deputat pe vremuri, a dat la lumină, acum de curând, o minunată carte de poveşti, culese de prin satele mehedinţene, pe vremea când era judecător ambulant, carte pe care a botezat-o: *„Basmele împăraţilor Daci"*. Acum pregăteşte a doua carte, aceasta de poezii populare, adunate tot din Mehedinţi şi pe care-mi face cinstea să mi-o închine mie, împreună cu o scrisoare în care-şi aduce aminte crâmpee luminoase din viaţa noastră de student, din vremea când cetăţenii academici n'aveau cantine şi căminuri ca azi, sunt patruzeci şi trei de ani de-atunci...

Scotocind prin manuscrisele sale, ca să facă rânduială bună în scrisul său, prietenul meu G. Ionescu-Nică, născut pe meleaguri craiovene, a dat şi de revista *„Murmurul Oltului"*, scoasă de noi în anul de graţie 1900, pe când eram studenţi la litere şi drept.

„Am găsit acolo — spune el — *câteva manuscrise, articole destinate publicării, printre care şi manuscrisul basmului „Împăratul Dacilor", cules prin anul 1900. Mă năpădesc amintirile... Te văd la lumina lămpii „cu reflexuri de topaz"— cum spui tu într'o poezie din volumul „Majora Canamus" — strângând coada tocului în dinţi în jarul inspirării... căci făureai o poezie ce urma să apară în revistă şi trebuia trimisă a doua zi la tipar. Tinereţea noastră era vis şi entusiasm, inspirată de idealul naţional, de binele obştesc şi de dorinţa de cât mai multă lumină*

şi progres. „Murmurul Oltului" a încetat repede, căci şi tu şi eu eram studenţi săraci. Ecoul său a rămas însă în sufletele noastre şi pe mine, peste mulţi ani, m'a făcut să culeg mai departe basme, legende şi poezii ce privesc trecutul etnic al Neamului Românesc".

. . . . . .

„Murmurul Oltului!"„

Privesc şi eu în urmă cu peste 40 de ani, mă pierd în noaptea amintirilor şi văd acolo o luminiţă săracă, dar curată, pornită din suflet oltenesc, în anii visătoarei şi robustei, dar naivei tinereţi. Pornit din urbea lui Traian spre Metropola ţării la învăţături înalte, legai prietenie strânsă cu câţiva olteni, cu doruri mai mari decât puterea noastră de-atunci... Ne-am întâlnit în aceleaşi gânduri şi cu acelaş suflet: G. Ionescu-Nică dela Craiova, Costică Ţunescu de la Cleanov-Mehedinţi, Petrică Partenie, Fănică Pleniceanu dela Pătule-Mehedinţi, Filuţă Popescu dela Plopşorii din Gorj şi Al. T. Dumitrescu, cel care a făcut întinse cercetări istorice despre viaţa lui Galerius, cel dintâi împărat roman de obârşie dacă, studii întemeiate pe săpăturile dela Reşca şi Romula din judeţul Romanaţi, despre care a şi făcut comunicări interesante smulgând din noaptea veacurilor icoana luminoasă a lui Galerius, rămas în legendele noastre sub numele de Ler-Împărat.

Ne-am sfătuit noi şi am dat la lumină *„Murmurul Oltului"*, cea dintâi revistă de cuvânt şi suflet oltenesc la Bucureşti, dar n'am avut norocul să apară nici un an întreg din pricina sărăciei materiale a miliardarilor de iluzii care eram noi, care credeam de bună seamă că Ţara Oltenească se reazămă pe noi ca şi pământul pe umerii lui Atlas.

Asprimile vieţii ne-au întrerupt apariţia revistei, dar prieteni am rămas cu toţii într'o nesfărîmată frăţie de cruce. Dintre noi puţini au mai rămas însă în viaţă. Alecu T. Demetrescu s'a prăpădit de boală tocmai când frumosu-i talent de cercetător istoric era mai plin de nobile făgăduinţi; Costică Ţunescu a îmbrăţişat cariera de avocat, ajungând, în anii din urmă, primar de sector în Bucureşti; Fănică Pleniceanu s'a retras la T.-Severin unde s'a stins din viaţă acum câţiva ani după o frumoasă carieră de magistrat, iar G. Ionescu-Nică şi Filuţă Popescu-Plopşori s'au înhămat la carul politic, cel dintâi isbutind s'ajungă într'o vreme parlamentar, iar celălalt prefect al judeţului Prahova, fiecare cu coloritul politic respectiv...

Eu m'am lăsat ademenit de sirena scrisului cotidian, pe care n'am părăsit-o nici azi, după patru decenii şi mai bine...

Problema obârşiei noastre dacice m'a preocupat însă mult şi nu mică mi-a fost bucuria, firește, când fratele meu de suflet G. Ionescu-Nică, cercetându-mă la redacţia „*Universului*", mi-a împărtăşit dorinţa lui de a da în vileag poveştile şi poeziile culese de el din Mehedinţi şi din care se vede limpede că eroii basmelor noastre cu Roşu şi Verde-Împărat, cu Făt-Frumos şi Ileana Consinzeana nu sunt decât amintiri din vremea Dacilor, pe care generaţiile păstrătoare de comori strămoşeşti şi sufleteşti le petreceau din leat în leat, din cele mai bătrâne vremuri şi până azi... Cine urmăreşte cu luare aminte firul acestor poveşti nu se poate să nu se minuneze de adevărul istoric cuprins în ele, iar, dacă se mai sârgueşte cărturarul să înveţe şi limba sanscrită, măcar cunoştinţele preliminare, atunci îşi dă repede seama că ne tragem în chip firesc din Dacii Vedici, o ramură de noblețe indică, emigrată din Indii din vremuri rămase fără amintire...

Nu e locul, nici timpul să desvoltăm această concepţie ce i-a fost dragă neuitatului Al. T. Dumitrescu, şi nouă, concepţie ce a prins să aibă cât mai mulţi credincioşi, începând cu arhitectul Christofi Cerchez, cel care s'a urcat pe Columna lui Traian din Roma şi a reprodus, cu multă răbdare, minunatele basso-reliefuri ce închipuesc istoria Dacilor şi din care deslușeşti cu voe bună că ţăranii noştri de astăzi par coborîţi într'adevăr de pe Columna lui Traian din Roma. E o problemă despre care am stat adeseori de vorbă, pe vremea când eram student, cu răposaţii mei colegi de facultate: Panait Cerna, Oreste Tafrali şi Vasile Pârvan, care s'au stins, lăsând să dăinue însă lumina, *sub specie aeternitatis*, în urma lor.

Dar nu despre aceasta am ţinut eu să vorbesc, ci am vrut numai să-mi deapăn fuiorul amintirilor ca să ne dăm seama acum, când cinstim cu mândrie *Săptămâna Olteniei* în Metropola Ţării, că puţini am mai rămas din zilele de atunci, dar cu aceeaşi tenacitate dacică şi eleganţă latină în goana după dreptate, lumină şi adevăr...

Dacă mişcarea începută de „*Murmurul Oltului*", acum aproape o jumătate de veac, n'a putut prinde — şi de urmele ei nu putem da decât în sfintele vechituri ale Academiei Române, avem totuşi mulţumirea că mişcarea intelectuală de atunci şi-a găsit continuatori vrednici, adevăraţi muşchetari ai

culturii din acest colţ de ţară în minunaţii stegari ai revistei „*Ramuri*“ dela Craiova, în frunte cu distinşii camarazi de literatură D. Tomescu dela Broscari din Mehedinţi şi C. Şaban-Făgeţel dela Craiova.

Cu prilejul popasului sărbătoresc pe care sufletul olténesc îl face la Bucureşti, am socotit de bine, mai ales pentru învăţătura celor tineri, să răscolim puţin valul amintirilor de acum patru decenii şi mai bine, când tineretul era parcă mai iubitor de precursori şi ştia să-şi preţuiască bătrânii mai cu temei.

LEONTIN ILIESCU

1943, Iunie 21.

PLAIUL ŞI MUNTELE ÎN ISTORIA OLTENIEI

de ION CONEA

ÂND vom ajunge, oare, să citim în tratatele şi manualele de istorie românească un capitol în care să ni se explice, pe larg, pentru ce primul Stat al Ţării Româneşti s'a numit *Muntenia* şi pentru ce primii lui Mitropoliţi purtau, pe lângă alte titluri, şi pe acela de *Exharhi ai plaiurilor*?

Va fi unul din capitolele cele mai interesante ale istoriei noastre, când va fi.

Istoria românească se scrie încă mult schematică şi, cel puţin pentru unele din ale ei epoci, încă mult goală de miez — adică de acea masivă şi autentică viaţă românească, a mulţimii mute şi anonime, care şi ea, cel puţin cât cealaltă, care ni se serveşte, trebuie să fie *istoria românească*. Istoria e viaţă şi istoricii trebuie să reconstituie, să evoce şi să ne prezinte, această viaţă, a poporului mai ales, cea curgând ca un fluviu prin vreme şi revărsându-se ca o apă pe spaţiul românesc.

Istoria românească este una nu de războaie şi imperialisme (războaiele, când au fost, n'au fost mai niciodată ale Românilor, adică de ei pornite şi în scopuri imperialiste duse, ci au fost lupte de apărare sau, când nu astfel, au fost lupte la remorca altora: să ne „apărăm" de alţii prin unii sau să ajutăm, nevoiţi, pe aceştia împotriva acelora. Deci nu războiul este duhul şi substanţa istoriei româneşti, ci sunt, acestea, altceva. Tot o luptă, e drept, dar o cu totul altă luptă: a omului cu mediul, a cuceririi pas cu pas a spaţiului naţional, a umanizării peisagiului, a înfrăţirii omului cu pământul, a raportului într'un cuvânt, între om şi pământ. Unul din lingviştii noştri a prezintat, într'un studiu, toţi termenii româneşti topici corespunzători germanului „Rodung", adică toţi termenii din limba noastră, nume proprii sau apelative, însemnând *despădurire*. Sunt, dacă nu ne înşelăm, peste douăzeci. O armată romană, prin anii 80 înainte de era creştină, privea de pe malul drept al Dunării peste Dacia şi — „se temù să treacă acolo de groaza

pădurilor". Păduri de groază, deci, chiar în ceeace numim astăzi câmpia românească. Dar de câţi mari şi vestiţi vechi codri nu ne vorbesc documentele şi nu ne vorbeşte tradiţia poporului? Nu le mai înşirăm numele, dar cine nu ştie că ei umpleau ţara? Unde este, atunci, acea pădure dacică? Răspunsul la întrebare zace în prezenţa, pe harta s'au în limba românească, a celor douăzeci de s'nonime de care vorbeam, toate evocând acţiunea de despădurire în cuprinsul pământului dacic. Iată, iarăşi, ce va trebui să formeze un altul din capitolele cele mai interesante ale viitoarelor tratate de istorie românească.

Ei bine, această frăţească luptă — luptă întru reciprocă iubire şi cunoaştere — a omului cu spaţiul şi peisagiul românesc, această luptă trebuie s'o avem noi mai la inimă şi s'o simţim ca mai a noastră decât alte lupte pe care le-am purtat de nevoie; din ea a ieşit şi civilizaţia, ca şi cultura noastră populară, care acestea sunt civilizaţia şi cultura românească. Ce este — se întreabă undeva Hendrik van Loon, această mare conştiinţă în care destinul omului pe planeta noastră se înfăşură într'o nesfârşită iubire şi înţelegere — ce este omul modern dacă nu rezultatul acestei „lupte" — al acestui *duel*, mai bine spus — dintre el şi natură? Gândiţi-vă la neamul şi istoria românească şi subscrieţi-l cu ambele mâini. Istoricii români ar trebui să pornească dela studiul hărţii şi dela cunoaşterea de *proprio visu* a pământului românesc — umblându-l, privindu-l şi înţelegându-l pe acesta „pour quels offices humains elle a été bâtie dans le monde". In el, în forma-i, în aşezarea pe hartă, în liniile şi conturele fizionomiei lui — zac cele mai multe din puterile şi poruncile care au dictat istoria românească.

Poate să fie şi o deformare profesională; altfel însă, decât aşa, nu putem noi gândi, oridecâteori întârziem pe o mai lunga durată în câte o excursie în Carpaţi, aceşti munţi umani prin excelenţă — poate cei mai umani şi mai plini de istorie mută munţi — şi în care, după o scurtă şi uşoară ascensiune la început, excursia devine o simplă plimbare pe culmi, după expresia geografului Emm. de Martonne.

Sunt unii arheologi, dar şi unii istorici sau chiar geografi cari, dacă descopăr urme de vechi aşezări omeneşti, — antice sau medievale — în partea de câmp a României, vor să diminueze marea funcţie istorică a muntelui, spunând că viaţa românească s'a ţesut deopotrivă de densă şi interesantă, în trecut, din munţi şi până în malurile apelor din margine şi ale mării. Ei uită, însă, că dacă această viaţă a fost permanent densă la munte, la şes ea n'a pulsat cu vigoare decât în răstimpuri, în epocile de răgaz, şi că, tocmai în vremile când viaţa şesului se subţia, a muntelui pulsa, dimpotrivă, cel mai puternic, acesta adăpostind în el şi o parte din cea sdruncinată a şesului. De ce, încăodată, dacă n'ar fi fost astfel, provincia istorică românească *cu cel mai mare şes* se chiamă şi azi *Muntenia?* — şi de ce Mitropoliţii Ţării Româneşti, în loc să-şi fi spus Exarhi ai plaiurilor, nu şi-ar fi zis Exarhi ai... Bărăganului sau, măcar, ai câmpiilor? Şi de ce voevodatul lui Litovoiu, în loc să fi odihnit pe Gorj şi Haţeg, încălecat pe munţi „comme une double besace sur l'épaule d'un homme fort", n'ar fi vieţuit în raza Caracalului de pildă (care Caracal, în schimb, şi în plus, îşi poartă şi astăzi numele turanic)? De ce cnezatele lui Ion şi Farcaş — în loc să odihnească, respectiv, în depresiunile Polovragi şi Hurez şi să-şi

fi avut acolo capitalele (pentrucă *acolo* au fost: dar de unde să ştie acestea istoricul sau istoricii cari gândesc şi judecă evul mediu românesc din Bucureşti în orizontul a patru pereţi, în loc s'o facă, respectiv, de pe „Măgura Slatiorului" sau de pe „Plaiul lui Ursache, transpunându se cu harta şi cu ce văd de acolo în faţă, în condiţiile vieţii de atunci, în care caz, sigur *altele* li s'ar deschide — perspectiva şi înţelegerea) —, de ce, în loc să odihnească în aceste depresiuni subcarpatice, n'au zăcut pe undeva pe la Calafat sau prin Teleorman? Istoria românească mai veche aşa trebuie gândită şi înţeleasă: munteneşte, carpatic. Nu mai departe decât acum câţiva ani scria Gheorghe Vâslan că Bărăganul este, şi astăzi, „aproape pustiu"!

Cuvântul *plaiu*, unul din cele mai interesante şi mai vechi ale limbii noastre, are undeva în Oltenia — şi numai acolo — un înţeles pe care, din câţi s'au ocupat până astăzi de acest cuvânt, nimeni nu l-a notat şi precizat în această foarte interesantă semnificaţie *întinderea de munţi dela contactul cu depresiunea subcarpatică* (adică de unde încep ei) *şi până sus, la gol*, (munte, pentru poporul român din nordul Dunării este, peste tot, *numai golul alpin*, adică din sus de graniţa superioară a bradului). Aşa este, de exemplu, la Schela în Gorj; aşa la Novaci şi Polvragi; aşa, mai spre răsărit, la Vaideenii Vâlcii. Se cheamă *plaiu* acolo, aşa dar, tot muntele cu padure cât se întinde din depresiune şi până sus la gol, între c. 400-1500 m. altitudine. La Novaci am găsit faptul notat şi într'un document de pe la anii 1800. La Polovragi, drumurile care suie din marginea „muntelui" (*munte*, pentru noi, în carte) şi până la gol — drumuri de căruţe, drumuri pentru mersul la gol pe cal sau pe picioare, drumuri pentru urcatul sau coborîtul turmelor — sunt de două feluri: „avem *drumuri de plaiu* şi drumuri de apă", adică — ultimele — drumuri care merg pe văi, paralele cu apele, şi — celelalte — drumuri care suie prin pădure, pe coastele (în lung) sau pe spinările *gruiuri or* (iarăşi vechiu şi interesant cuvânt) sau contraforturilor înnalte (iată „piciorul de plaiu" din Mioriţa, adică *o parte, unul* din organele „plaiului") contraforturi pe care se sprijină, pe laturi, adevăratul munte înnalt, al golului cu iarbă. La Vaideeni, sat descălecat de dincolo, îmi spunea cândva unul din batrânii satului că — atunci „când or veni întâi bătrânii noşt' de dincolo, ei s'or fost aşezat *cu casele* nu aici, unde hódină azi satul, ci sus — *în plaiuri*". Asta era deasupra satului de azi, la c. 1000 m. altitudine, aşa dar în ceeace numim noi munte. Plaiu, aici, nu putea să însemne drum — cum şi-ar închipui poate unii — pentrucă atunci ar fi să credem că mărginenii aceia şi-ar fi facut, cu toţii, casele în mijlocul îngustului drum care suie pe acolo la gol, ceeace nu se mai poate şi din pricină că bătrânul, dac'ar fi fost aşa, ar fi spus că aceia s'or aşezat cu casele nu în *plaiuri*, ci în *plaiu* [1]). La Schela, Bumbeşti şi aiurea, porcii stau iarna în *plaiu*, la ghindă şi jir (adică în munţii cei cu pădure, cum spuneam). Ba şi în Loviştea, la est de Olt, îmi notam, în prima mea excursie carpatică, în ziua de 31 Iulie 1927, în timpul unei convorbiri cu sateanul din Câinenii-de-Argeş care-mi servea de călăuză: „plaiu, la noi, se cheamă tot locul din poale şi până sus, la gol". Aşa dar, din Loviştea şi, spre apus, până pe la Tismana, cuvântul

1) Deşi... putea să spună şi: *în plaiu*.

plaiu are azi *această* semnificaţie: muntele cel cu pădure, de jos şi până sus, la gol [2]).

Şi să căutăm acum a înţelege de ce vor fi ţinut primii noştri Mitropoliţi să-şi spună, în titulatura lor, şi „Exarhi ai plaiurilor". Explicaţia ar putea veni din conjugarea sensului de plaiu pe care l-am văzut cu faptul că *acest plaiu era odinioară mult mai locuit decât astăzi* — era permanent locuit. In adevăr, odinioară satele de sub bordura sudică, abruptă, a Carpaţilor Gorjului, nu se îngrămădeau, ca astăzi, în gura râurilor, la ieşirea acestora din „plaiu", ci-şi risipeau gospodăriile în chiar cuprinsul plaiului, în munte, deci. Aceasta îţi vor spune-o bătrânii din aproape toate satele ce zac azi adăpostite sub straşina muntelui, mai ales în gura defileelor prin care râurile oltene ies din munte (resp. plaiu) în depresiune. Scoaterea din plaiu în depresiune a satelor e un fenomen relativ recent. Runcul, de pildă, a fost adunat de pe coaste şi scos la linie în 1837. Iar despre satele Topeşti, Vălcele şi Gornoviţa de lângă Tismana, bătrânii povestesc că erau înnainte vreme, „semănate pe coaste şi văi, în „munte" (recte, plaiu) şi au fost scoase jos, la linie, abea în 64". In „plaiu", se risipea odinioară Izvarna, ca şi Bâlta, Bâltişoara, etc., ca şi Vaideenii Vâlcii.

Aşa că, şi în treacăt fie spus, dacă vedem astăzi că satele din depresiunea subcarpatică a Olteniei se prezintă — şi sunt categorisite — ca nişte sate de *tip adunat*, explicaţia nu trebuie s'o căutăm într'o determinare geografică locală, într'o adaptare nesilită a omului la mediul local, ci trebuie s'o vedem ca o măsură administrativă independentă de relief şi de peisagiul geografic. Şi că este aşa — că, adică, în vremuri patriarhale, satele care azi odihnesc sub straşina munţilor Olteniei odihneau „pe coaste şi în dosuri de plaiuri", ne-o spune clar şi acel manuscris-registru care însoţeşte harta austriacă din 1791 a Ţării Româneşti (şi care, caşi harta, se găseşte la Academia Română). Urmăriţi, în el, aşezarea şi *structura* satelor oltene subcarpatice şi comparaţi aşezarea şi structura lor de atunci cu cele de azi. Să citäm un singur caz, al satului Izvarna din apus de Tismana. Astăzi e unul din cele mai compacte sate ale Ţării: cu câte 3-4 gospodării într'o singură ogradă, uneori. Casele se înghesuie aşa de strâns una într'alta, încât curtea nu oferă loc, uneori, nici pentru întorsul unei căruţe. Atunci, însă, în 1791 (ne-o spune manuscrisul) gospodăriile Izvarnei se risipeau „sus, pe coastele din miazănoapte", din sus de vatra actuală, adică în „plaiu", în ceeace numim noi munte; aşa cum, de pildă, se risipeşte azi în soare pe feţe de munte, în nordul Izvarnei, satul Sohodol, singurul sat rămas până azi (prin *aşezare*) cu adevărat de munte, al Gorjului. Am întrebat odată pe un bătrân din satul Racoviţa (est de No-

---

2) Plaiu, însă, înseamnă şi *numai drum*, numai drumul care suie din satele de jos şi până la golul alpin. Aşa este, de pildă, „Plaiul mare": drumul care, din satul Gureni pornind, merge prin „plaiu" până sus la gol. Aşa este, de altă parte, vestitul „Plaiul Vâlcanului", care şi el înseamnă, sub această denumire, drumul (sau pasul, trecătoarea) care, din satul Schela pornind, duce prin „plaiu" până în valea Jiului dincolo, la Lupeni. Toate acestea, însă, nu anulează nimic din ceeace susţinem noi. In adevăr, tocmai la Gureni vei auzi vorbindu-se despre oameni din alte sate gorjene, cari au „cumpărătură în plaiul nost' " — cari, adică, au proprietate cumpărată în munţii cei cu pădure, moşneneşti, ai satului Gureni; după cum tocmai la Schela am notat pentru prima oară sensul acesta (de: muntele cel cu pădure, care precede golul) al cuvântului plaiu. Cuvântul plaiu înseamnă, cu alte cuvinte, atât *muntele cel cu pădure*, cât şi (numai) drumurile care duc prin acest munte până la golul alpin, sus. Inseamnă că, dela sensul lui cel vechiu, cuvântul a început să lunece şi aici spre sensul ce restrâns: drum, pe care-l are în tot restul Carpaţilor, astăzi. —

vaci) aşezat şi acesta, azi, tot ca Runcu şi Izvarna, l-am întrebat, după ce şi el îmi spusese despre Racoviţa că a fost cândva „băgată în plaiu": „Dar puteau trăi bătrânii dumneavoastră băgaţi acolo, prin dosuri? se simţeau ei bine acolo? le plăcea?" Şi mi-a răspuns: „Se simţeau, nu se simţeau, parcă cine-i întreba dacă se simt bine şi dacă le place? Trăiau acolo, fiindcă altfel nu se putea. De dincoace, din jos, veneau Turcii şi alţii (şi bătrânul nu ştia carte şi nici nu vorbea influenţat de vreo lectură ascultată cândva din gura vreunui nepoţel şcolar), veneau Turcii şi alţii şi lumea trebuia să se ascundă cum putea de ei şi atunci se băga în plaiu, la dosuri. Pentrucă — ce crezi dumneata? — dacă n'ar fi fost aripa asta a muntelui" — şi bătrânul, aici, parc'ă-l văd cum îşi purta mâna întinsă prin aer, dela est la vest, arătându-mi munţii din faţă — „dacă n'ar fi fost munţii ăştia, crezi dumneata că ar mai fi astăzi neamul nostru pe lume"? Bătrânul din Racoviţa nu citise toate acestea în Xenopol, fiţi siguri, numai că se potrivea Xenopol în vorbă şi gând cu el.

Dar, dac'a fost aşa — şi aşa a fost — o întrebare se pune aproape singură: poate, muntele oltean, poate el adăposti mai multă lume decât vedem că adăposteşte el astăzi? De câte ori m'am aflat în excursie în munţii noştri, întotdeauna am reflectat la întrebarea aceasta. Şi am ajuns la încheerea că: *da*, poate muntele nostru adăposti mai multă lume decât azi — şi e sigur că el a făcut, deja, aceasta în trecutul românesc, în vremurile acelea grele spre care te purta gândul bătrânului din Racoviţa. Locuitorii satului Sohodol din apusul Gorjului cultivă, astăzi, grâu, cartofi, varză, etc., până spre 1300 m. altitudine. Am petrecut multe nopţi de toamnă acolo, între ei, la scos cartofii. Tot muntele, până la această înălţime, e numai *curături*—adică locuri cultivate după ce a fost dărâmată pădurea. Viaţa lor e toată în munte. La fel a locuitorilor din Cloşanii vecini. Nici nu-şi închipue unii cât de mare este puterea, cât de ascuţită ingeniozitatea de adaptare a omului de acolo la mediul carpatic. Ţi se va spune, însă, uneori, că despădurirea muntelui şi înlocuirea pădurii cu locuri cultivate sunt fenomene relativ recente. Nu-i nimic, răspunsul nu trebuie să te pună în încurcătură. Ceeace trebue să te intereseze şi să reţii e faptul că mediul şi peisagiul carpatic se pretează minunat la umanizare, se pretează, adică, a fi modificate şi valorificate uman. Şi ştiut este în geografie că, în cazuri de acestea, trebuie să contăm, în viaţa unui peisagiu şi a unui mediu fizic, cu alternarea: epoci de *dormitare* — epoci de *trezire*. „Il y a des réveils et il y a des assoupissements" — spune un cercetător francez. Adică, în cazul nostru: chiar dacă, în cutare regiune din Carpaţi, umanizarea peisagiului e un fenomen recent, se poate foarte bine ca, în spatele epocei precedente de retragere a omului din acel peisagiu, să fi fost una de umanizare şi mai accentuată, şi mai înnaltă, decât cea de azi. Emm. de Martonne face undeva observaţia că, tocmai în regiunea de care ne ocupăm, limita inferioară a bradului e mai înnaltă decât oriunde în Carpaţi şi aceasta nu din motive climaterice sau de alt ordin, ci fiindcă ea a fost împinsă acolo de exploatarea bradului de către om. Cine suie din Bumbeşti spre Parâng, va observa că, din pădurea de fag treci direct la gol, fără să mai treci prin brad: bradul nu mai există. „L-a mâncat şindrila", îţi va spune săteanul din Bumbeşti.

Aşa dar, ceeace interesează este faptul că munţii din nordul Olteniei sunt extrem de icumenici, adică exploatabili şi habitabili. O excursie din Bumbeşti spre masivul Parângului poate convinge, iarăşi, pe oricine despre aceasta. Ascensiunea, mai întâi, după câteva sute de metri de urcuş mai greu, devine cu adevăr... o plimbare. Cereale (porumb, mai ales) şi legume sunt cultivate până la aceeaşi înălţime ca şi la Sohodol. Nu numai că sălaşe şi conace umplu muntele („plaiul") până ub gol, dar am întâlnit, la peste 1000 de m. înnălţime, case adevărate — ca în satul de jos. Dar aceasta este, să nu uităm, tocmai acea parte de munte care pentru omul locului este *plaiul*. Pe acest plaiu cresc unele feluri de iarbă — între care *scrada* şi *léurda* — care rămân verzi şi peste iarnă şi pe care oile le pasc şi atunci, scurmându-le şi scoţându-le de sub zăpadă. In „plaiul" Bumbeştilor am văzut, la locuinţele temporale sau *permanente* din cuprinsu-i, căruţe făcute pe loc, menite să nu coboare niciodată în sat, jos. Intr'o oarecare măsură, cu alte cuvinte, se poate vorbi chiar de o autarhie economică a acelei părţi din Carpaţii Olteniei, care se cheamă plaiu. De unde, însă, se vor întreba unii, *pâinea*, de unde câte cereale i-ar fi trebuit omului, dacă acesta va fi locuit cândva în mai mare număr decât azi în munte ? Mai întâi, ştiut este că peste tot, în Carpaţii noştri, se pot uşor distinge urme de vechi „arături înnalte", mai înnalte decât cele de azi. Inseamnă, deja, că omul din vremea respectivă s'a trudit mai mult decât cel de astăzi, spre a-şi scoate pâinea din „piatră seacă". Dar mai e un lucru: în lucrarea, apărută în şase volume acum câţiva ani, a exploratorului norvegian Orjan Olsen şi întitulată în traducerea ei franceză: *La conquête de la terre*, am notat cum mulţi din marii descoperitori şl exploratori au întâlnit în ţinuturi ingrate seminţii umane care se hrăneau numai cu carne de vită, lapte şi legume, fără să guste vreodată pâine sau alt aliment asemenea. Vrem să spunem că omul poate trăi şi fără pâine sau cu foarte puţină pâine. Odată am plecat din Novacii-Ungureni în excursie, luând călăuză pe un bătrân din sat, care a mâncat peste zi un kg. de carne de oaie, abea afumată la puţin foc, refuzând pâinea pe care i-o ofeream. Omul din munţii Olteniei şi din depresiunea de sub straşina acestora se arată perfect adaptat la mediu „plaiului", perfect cunoscător şi valorificator al lui. Intr'o excursie dela Tismana la izvoarele Jiului am notat, odată, cel putin zece feluri de ciuperci şi bureţi crescând în plaiu şi folosite de om ca hrană. „Miere sălbatecă în plaiu, îmi spunea un bătrân din Bumbeşti, găseam înnainte şi găsim şi astăzi — uneori — multă". Plantele sunt *toate* folosite (ierburile). La Runcu am notat din gura bătrânelor un număr de peste cincizeci de plante, toate folosite — fie, cele mai multe, ca leacuri; fie, altele, ca alimente. Dar există, cum spuneam, şi soiuri de iarbă care, acolo, în plaiul oltean în care ele cresc, *rămân şi peste iarnă verzi: scrada, léurda, oarzăna, etc.* „Scurmă oile cu botul după ele sub zăpadă; le găsesc şi le mănâncă". Dar oile au, pentru iarnă, suficient fân cosit şi făcut clăi de cu vară. In plaiul Bumbeştilor cele mai multe oi stau şi iarna în plaiul la conace, cum stau şi dincolo, în Haţeg. Dar nu stau numai ele, ci şi oamenii — cum spuneam Nu, nu! Munţii Olteniei—cei mai icumenici, mai habitabili din toţi munţii pământului românesc, au fost odinioară plini de viaţă românească: în ei suie, coboară şi se încrucişează cele mai numeroase, mai bătrâne şi mai bătătorite drumuri de transhumanţă; pe culmile lor se răsfaţă vara

cele mai întinse şi mai bogate păşuni alpine; pe aceste culmi calcula domnul de Martonne, acuma aproape o jumătate de secol, cea mai densă populaţie de păstori şi turme în Carpaţi; în aceşti munţi se ţineau (şi se ţin încă) cele mai multe *nedei*, pentru care chiar o biserică se înnălţa până de curând sub masivul Parângului. Despre munţii şi păstorii din raza Lotrului, doar, scrie undeva domnul de Martonne: „*Souvent, c'est avec sa famille entière que* le baciu *se transporte dans la montagne: on cite des enfants qui sont nés dans une* stâna. *On y vit, on y naît, on y meurt, comme dans la plaine, accompagné des mêmes rites, héritage de temps lointains, que le paysan roumain conserve avec un soin jaloux. Il n'est même pas rare de voir célébrer un mariage dans la montagne*".. Sau cum îmi spunea mie, odată, bătrânul cunoscător şi iubitor al muntelui Ion Grigorescu din Bengeşti sau alţii, din Novaci şi aiurea: „Aveau ciobanii şi biserică, în muntele *Coasta Bengâ*; îi cununau acolo popii din Poiana, din Răşinari, dela noi din Novaci, din Bengeşti; alteori făceau nunta în munte, fără biserică; împlântau nişte brădui în pământ, închipuind pristolu, şi ocoleau acolo...; se cununau aşa; să fi văzut cum apăreau nuntaşii, venind de pe toţi munţii, fiecare cu daru-i: unu venea cu câte două mioare în dar, un altul cu câte un *aréte* (berbece nebătut), altul cu un berbecuţ mânându-l din urmă sau trăgându-l de coarne, un altul cu un mânz frumos"... Sau, tot domnul Emm. de Martonne: „*Le fond de la population est bien roumain; c'est même peut-être un des coins* (regiunea munţilor Lotrului, n n,) *où l'on a le plus de chance de retrouver le type primitif du berger valaque, celui dont les vieilles chartes parlent comme d'un habitant naturel des fôrets et des hautes montagnes... Aussi, dès l'aurore des temps historiques, cette vallée du Lotru apparaît comme une région à part, une sorte de refuge, où la population daco-romanisée a pu se coserver à l'abri des invasions barbares*"... Aicea, şi în Haţeg, s'ar simţi la ea acasă şi Cronica Pictată şi Columna lui Traian..

Şi, atunci, cred că trebuie să judecăm aşa:

Viaţa românească, odinioară, era mult mai legată de munte decât astăzi. Populaţia ţării întregi era, mai întâi, mult mai puţin numeroasă decât în zilele noastre şi, din câtă era, cea mai mare parte umplea poala muntelui şi partea din munte pe care am văzut-o numindu-se şi astăzi, în Gorj, *plaiu*. Şi, ca să anticipăm cu răspunsul, Mitropoliţii noştri găseau — poate — că este lucru firesc ca ei să se numească, în titulatură, şi *Exarhi ai plaiurilor*, adică ai acelor mădulare geografice ale pământului românesc în care viaţa pulsă mai autentică şi mai multă decât oriunde aiurea pe întinderea spaţiului naţional românesc.

Să ne ducem cu gândul la preziua întemeerii Statului Munteniei şi să ne întrebăm câtă populaţie românească putea fi pe atunci în şesurile Ialomiţei şi ale Brăilei, câtă chiar în câmpia Olteniei. Pe câtă vreme acolo sus, în poala şi spre inima plaiului, se înşirau, unul după altul, măcar câte cnezate şi voevodate stau amintite în Diploma din 1247. Numele de Muntenia, care trebuie să ne vină de pe atunci, spune — încăodată — suficient. Noi îl vedem pe Seneslav Voevodul pornind statul din mica depresiune subcarpatică a Arefului din Argeş; mica „romanie" locală din Aref o vedem contopindu-se mai întâi cu o alta din depresiunea Câmpulungului muntean, apoi cu o alta dela „Chioajdele", cu o alta dela Vălenii de Munte... Un brâu de depresiuni sub-

carpatice şi tot atâtea formaţii politice locale vrându-se şi căutându-se unele pe altele, un brâu de viaţă politică încingând muntele şi răzimându-se în el. Iar fiindcă depresiunile acestea sunt mai numeroase, mai largi şi mai bine apărate în Oltenia şi fiindcă Oltenia subcarpatică e situată cea mai spre nord-vest, deci cea mai depărtată de câte vânturi neprielnice veneau dinspre est şi dinspre şesurile noastre sudice, acolo a fost firesc să ia naştere *mai întâi* şi să se desvolte mai prielnic, după aceea, o mai bogată viaţă politică, organizată, românească. Lucrul acesta se lasă bănuit suficient din chiar Diploma Ioaniţilor. Iată de ce ni se pare că Intemeerea Statului Ţării Româneşti trebue să fi venit la Argeş de peste Olt unde, în poala muntelui, în numeroase sate încă mişună numele de Băsărabă. Am susţinut undeva că această Întemeere, pornită din Haţeg, a poposit mai întâi în Oltenia subcarpatică de unde, după o perioadă de maturizare politică, a trecut Oltul, acoperind ca o apă şi poala munţilor Olteniei. Domnul Gheorghe Brătianu, luându-ne şi pe noi în sprijin, a reluat problema, sugerând aceeaşi concluzie: că Întemeerea, în adevăr, de peste Olt se pare c'a venit. Va veni o vreme când istoricii vor preţui mai mult acel pasagiu din „Cronica Anonimă" a Ţării Româneşti, în care se spune că Basarabii, după ce au trecut dincoace Dunărea pe undeva în sudvest, s'au tras încoace *tot pe sub poala Munţilor Olteniei*, spre a veni şi întemeea, la Arges, Stat nou şi puternic. Această expresie de *poală a munţilor Olteniei* ne pare foarte elocventă şi ea nu poate să figureze aici fără rost. Ne trebuieşte un istoric gen Camille Jullian, autorul acelei unice *De la Gaule à la France*, un istoric care să ne dea şi nouă o *„Dela Dacia lui Decebal la România de azi"* tot aşa gândită, adică prin pământ, în mult mai mare măsură decât până azi, înţeleasă.

Când priveşti o hartă fizică a României, observi două noduri orografice în Carpaţi: unu cu inima în Ţara Dornelor, în extremitatea nord-estică românească a acestora, şi altul în extremitatea lor sud-vestică, cu inima în masivul Retezatului. In dreptul lor, Carpaţii româneşti ating lăţimi maxime: peste 100 de km. în nord-est şi aproape 100 dincoace. Limitându-te numai la ceeace îţi spune harta fizică: lăţimi maxime, masivitate, înnălţimi deasemeni maxime, — ai fi ispitit să crezi că în aceste regiuni Carpaţii prezintă şi golurile istorice şi actual-antropogeografice maxime. Aceeaşi este impresia, în adevăr, şi dacă priveşti o hartă a populaţiei spaţiului geografic românesc: în dreptul acestor două noduri orografice — două mari pete albe, caşi când ar spune: aici nu există oameni. Realitatea, totuşi, e cu totul alta: tocmai în aceste două mari confluenţe de munţi a pulsat şi pulsează cea mai bogată viaţă carpatică românească. Tocmai ele sunt străbătute de cele mai multe şi mai vechi drumuri populare, tocmai ele au cele mai multe depresiuni interioare şi externe, tocmai din ele sau din poala lor au pornit: întemeerea Ţării Moldovei pe deoparte, întemeerea Ţării Româneşti pe de alta. Aceasta înseamnă că, pentru împrejurările şi condiţiile de viaţă generale din vremea celor două întemeeri, cele două blocuri carpatice ofereau condiţii de viaţă românească optime: Dragoş şi Bogdan le-au dat expresie politică dincolo, Litovoiu şi Basarab dincoace.

Inseamnă, aşa dar, că munţii noştri prezintă — pentru privitorul superficial — oarecum un

paradox antropogeografic. Paradoxul acesta se risipeşte însă de îndată, la o cercetare mai atentă.

Unii geografi au exprimat părerea că în Carpaţii româneşti ar fi pulsat odinioară şi ar fi pulsând şi astăzi cea mai intensă viaţă păstorească din Europa. Se pare că nu este de loc o exagerare. După cum nu este sigur exagerare că, din toţi Carpaţii româneşti, cei cu viaţă pastorală cea mai intensă şi în cele mai patriarhale forme româneşti, odinioară şi astăzi, sunt Carpaţii dintre Oltenia, Banat, Haţeg şi „Marginea" Sibiului. In aceştia se înălţau zecile de cetăţi dace, pe vârfuri şi pe versante, din Vârful lui Pătru, şi până deasupra Orăştiei, cu însăşi capitala marilor regi într'una din ele. Dacii le cunoşteau toate cărările şi drumurile, le păşteau cu turmele toate păşunile numeroase şi bogate, locuiau într'o mare parte din ei, în aşezări permanente, chiar şi iarna. Am arătat că „plaiul" versantului oltean era permanent locuit până de curând. Şi chiar şi azi este el aşa, într'o oarecare măsură. În munţii Haţegului colibele şi sălaşele în jurul cărora ciobanii îşi petrec iarna lângă turme, în munte, merg până la 20 de km. în adâncul acestuia. In preajma cetăţilor dace, în plin munte, se înşiruie şi astăzi o întreagă serie de sate: este, de sigur, acea stare de lucruri, rămasă neschimbată până azi, care-l făcea pe istoricul roman să noteze: *Daci inhaerent montibus*. In nici un studiu sau tratat de istorie românească din vremea noastră n'am cetit un pasagiu ca următorul: plin de adevăr, pe care-l scoatem dintr'o lucrare a istoriografului sas Carl Gooss, tipărită în 1876 (notează el, în legătură cu muntele Vârful lui Pătru): „Muntele acesta, care formează cumpăna apelor între văile Jiului şi Mureşului, trimite un fel de şea spre muntele Surianul, care (şea) poartă pe ea urmele unei întăriturí ce prezintă o izbitoare asemănare cu un lagăr roman... Într'una din porţi se adună o sumă de drumuri de munte, care, după aceea, prin poarta sudică, duc toate spre Valea Jiului... Locuitorii din jur numesc locul *Cetate* şi spun că în vechime se ţinea, în acest loc, un *târg* la care venea populaţia de pe ambele versante carpatice din acest loc. Pe drumul care duce din Vârful lui Pătru în valea Jiului se pot vedea, în mai multe locuri, unind în curmeziş două versante de munţi paralele, urme de valuri ridicate de mână omenească. Peste acestea din urmă duce un drum. Romanii construiseră, probabil, pe Vârful lui Pătru, un lagăr, a cărui funcţie era aceea de a asigura legătura dintre valea Sebeşului şi aceea a Jiului la Petrila, prin drumul care şi azi este mult umblat... În jurul munţilor Godeanu şi Vârful lui Pătru se găsesc peste tot fragmente ceramice... Nu e nici o îndoială că pe aici trecea, încă din timpurile preromane, unul din principalele drumuri care uneau valea Mureşului cu a Dunării". Care din istoricii noştri a scris, măcar un rând undeva, despre acest drum şi acest lagăr roman, care în adevăr au existat (drumul e şi azi în mare folosire!)? Cetim, în schimb, la istoricii noştri, despre... drumul armatelor romane „pe valea Jiului", drum care... abea peste 1800 de ani avea să se nască; şi cetim, pentru aceeaşi vreme, despre drumul de pătrundere romană pe valea Oltului, drum care, cum înşine am dovedit, abea peste un mileniu şi jumătate avea... să apară! Vorbim despre drumuri care n'au existat şi ignorăm, în schimb, altele care, puternice atunci, puternice au rămas mereu, până astăzi.

Vârful lui Pătru — cu castru roman pe şeaua lui odinioară, are 2133 m. altitudine. E situat pe vechea graniţă de până la 1918 dintre Oltenia şi Ardeal. Mai spre sud de el, situat până în

1918 pe aceeaşi graniţă, este muntele *Poiana Muierii*, pe care şi azi, de Sânziene şi de Sf. Ilie se fac nedei, adică „târguri de fete", aşa cum spune Gooss că se făceau de acestea, cândva, (noi ştim că şi azi!) şi pe Vârful lui Pătru. Din muntele acesta, drumul care suie la el venind dela, Cujir, ca şi un altul venind dela Costeştii şi Grădiştea Muncelului cele cu cetăţile dace în juru-le, cobora şi... coboară, pe de oparte (printr'o bifurcaţie) spre Petrila în basinul Pietroşanilor şi cobora, printr'o altă ramură-i, drept spre sud, la Novaci în Gorj. Ramura aceasta din urmă, folosită de şoseaua construită recent pe urmele lui, e numită de geograful Emm. D. Martonne: „marele şi vechiul drum de transhumanţă". Din Poiana Muierii un alt drum popular se desfăcea (şi se desface) spre est, pentruca prin Piatra Albă să meargă şi să coboare la Poiana Sibiului, după cum, din jos de Poiana Muierii, din drumul ce duce la Novaci, se desface un altul spre est, ducând, pe culmea dintre Latoriţa şi Lotru, până la Ciunget-Voineasa, iar de acolo la Brezoiu pe Olt, numai prin inimă de munţi (pe acesta din urmă l-am „făcut" însumi, cu căruţa). Puneţi toate acestea pe hartă şi vedeţi cum munţii Olteniei se umplu dintr'odată de viaţă trecută şi prezentă. Drumul care cobora la Petrila mergea spre vest în lungul Jieţului, trecea de Pietroşanii de azi spre vest (fiindcă pe Jiu în jos, pe unde îl văd istoricii ca fost mergând, nu putea merge), ajungea până'n dreptul localităţii Lupeni de astăzi, de unde urca spre sud, spre a coborî în Oltenia, la Schela Gorjului — constituind astfel, dela Cujir, de unde pleca, şi până la Schela, unde l-am adus, unul din cele mai umblate drumuri transcarpatice — şi aceasta nu numai în vremea romană, sau în cea dacică, ci şi în epocile anterioare, în zecile de mii de ani de când omul apăruse prin aceste locuri şi se lipise spre a rămâne pentru totdeauna neclintit, până azi — de Carpaţi. Dela Lupeni un drum lateral pleca spre nord şi, trecând peste acel munte „Babin" din documentul cu grăniţuirea din 1520, trecea la Merişor şi de acolo pe Streiu în jos, în ţara Haţegului.

Şi nu sunt, numai acestea, drumurile transcarpatice vechi, între Oltenia şi Ardeal. Harta Olteniei din 1720 a lui Friedrich Schwanz von Springfels l-a însemnat şi pe acela care, din dreptul mânăstirii Bistriţa, suie pe o culme spre valea Lotrului, spre a se uni, la nord de Voineasa cu acela care, prin Piatra Albă, spuneam că merge la Poiana; după cum l-a însemnat şi pe acela care, din dreptul Călimăneştilor suie spre a coborî pe Lotru, între Sălişţea şi Brezoiu, spre a porni de acolo în susul văii şi a se uni cu cel precedent; l-a însemnat, aceeaşi hartă, şi pe cel care, suind pe Motru până la Cloşani, pătrunde după aceea în munte pentruca, trecând Cerna, să meargă — trecând prin apropierea muntelui Ţarcul — şi să coboare la Caransebeş; după cum însfârşit, l-a notat şi pe acela care, dela Podenii Mehedinţului trece pe la „Suliţi" în valea Cernei, aproape de Băile Herculane, de unde ducea (şi duce) la Mehadia. Şi nu sunt, totuşi, numai drumurile acestea, drumuri populare, care treceau în trecut şi trec deopotrivă azi, Carpaţii din nordul Olteniei! Polovragii îşi au drumul lor „de plaiu", pe care deasemeni l-am făcut însumi cu căruţa până în vârful Igoiului, deasupra izvoarelor Olteţului, unde mă uitam dincolo la Vârful lui Pătru, care domnea ca un rege peste o ţară de munţi şi de coame domoale. Îşi au şi Gurenii drumul sau *plaiul* lor mare, care suie din Oltenia până în cumpăna apelor, deasupra

Câmpului-lu'-Neag de pe Jiul Românesc. Am uitat să spun că şi pasul Vâlcanului poate fi „făcut" cu căruţa, că şi Tismana îşi are drumul ei de transhumanţă. dela Mânăstire şi până „la Scoc", la întreita întâlnire (pornire) de izvoare: Cerna-Motrul-Jiul, care şi acest drum poate fi foarte bine folosite de căruţe. Ei, dar drumurile acestea toate însemnau şi înseamnă! — *viaţă*. O viaţă carpatică intensă, interesantă, vrednică de interesul, de pasiunea noastră cercetătoare.

Am încercat să arăt altundeva, fără să ştiu dac'am izbutit, că primul hotar politic între Transilvania şi Oltenia, în lungul cumpenii apelor a munţilor dintre Olt şi Porţile de Fier, a fost tras abea în 1520, până atunci neexistând pe acolo un astfel de hotar şi fiind, golul munţilor Olteniei, un fel de ţară a nimănui folosită fără alegere, frăţeşte pe din două, de turmele transilvănene şi oltene deopotrivă. Ce bogată viaţă românească a pulsat până atunci în Carpaţii aceştia, asaltându-i din nord şi din sud deopotrivă. Populaţia satelor haţegane, a celor bănăţene dinspre Caransebeş, a celor din „Marginea" Sibiului, se întâlnea cu populaţia satelor nord-mehedinţene, gorjene şi vâlcene, la nedeile sau „târgurile" care se ţineau pe culmi, pe şeile cele mai frumoase de munţi. Se întâlneau la târgul de pe Vârful lui Pătru, la cel de pe Poiana Muierii (care şi azi se ţine), la cel de pe Gemănarea, în masivul Pârângului, la cel de pe muntele care şi azi se cheamă Nedeea (2200 m.) la izvoarele Olteţului, se întâlneau în „Nedeile Borăscului" (2200 m.) sub muntele cu acelaş nume, ca şi la nedeea care se ţinea între munţii Micuşa şi Gârdomanul, aproape de vestiţii Soarbele şi Piatra lui Jorgovan, la nedeea de pe muntele Straja deasupra Jiului, în marginea Pasului Vâlcanului, etc. etc. Harta lui Schwanz (1720) înseamnă şi ea câţiva din munţii cu acest nume: Nedeea, dar şi mai interesant este că şi hotărnicirea din 1520 notează, pe hotar, trei munţi Nedeea. Inseamnă, deci, că bâlciurile acestea „de fete" veneau din vremuri (depărtate pentru ca apelativul *nedee* să fi fost devenit, deja, încă de pe atunci, nume propriu de munţi).

Harta austriacă din 1791 ne arată, pe muntele Coasta Bengă, aproape de izvoarele Lotrului, deci în plină inimă a munţilor din acest loc, o *biserică*. In ea — îţi vor spune şi astăzi bătrânii din satele de pe Lotru, din cele de sub munţii Olteniei, din satele mărginene ale Sibiului — în ea se cununau, până mai acum câteva zeci de ani, păstorii şi băciţele care „se luau din nedee," din nedeile acestea care se ţineau mai pe toţi munţii mai de seamă din această regiune, începând cu Sânzienele (24 Iunie) data serbării urcatului turmelor la munte, şi sfârşind cu Sf. Maria Mică, data extremă a coborâtului din munţi. Câte nu mi-a povestit despre această fostă biserică de pe muntele Coasta Bengă, păzind şi sfinţind „patria de vară" a păstorilor dintre Jiu şi Olt, de curând răposatul bătrân Ion Grigorescu din Bengeşti, care a dus cu el mormânt atâtea amintiri, atâtea date şi imagini din viaţa de munte, păstorească mai ales, a populaţiei oltene din acest loc! Acuma câţiva ani, când stam ultima dată de vorbă cu dânsul şi-l ascultam povestindu-mi cu oftări în piept despre câte văzuse şi trăise însuşi din viaţa de odinioară a ciobanilor din raza Lotrului de sus, îmi notam în carnet (după ce priveam harta şi mi-aruncam, din prispa casei lui, privirile spre Parângul care domina ca un zeu spre miazănoapte) îmi notam în carnetul

de însemnări: „Ai spune că nu muntele a fost anexa de viaţă umană a ceeace e sub el, dincoace, ci că regiunea din poala lui era o anexă a muntelui, care el era inima, axa". Şi mi-aminteam de ce notasem altădată, într'o altă excursie la Cloşani, „făcută" împreună cu profesorul Giuglea dela universitatea noastră transilvăneană. Imi vorbea un bătrân despre nedeile de odinioară, ce se ţineau între munţii Micuşa şi Gârdomanul, la nord de Oslea, dincolo de izvoarele Cernei: „Spun bătrânii că pe vremea când se ţineau nedeile alea, acolo în inima munţilor, era şi *o moară*, acolo pe *Lăpuşnic*; era plin muntele de lume, vara, şi măcinau acolo, pe loc"! Moară, odinioară, pe Lăpuşnic! Deschideţi harta şi priviţi unde vine. Treceţi cu mintea îndărăt, mutaţi-vă gândul în preziua Întemeerii sau în timpul acesteia şi câteva secole după — şi veţi vedea Carpaţii plini, chiotind de viaţă: vara şi pe plaiu, dar mai ales acolo sus, în golul alpin; iarna numai în cuprinsul plaiului, dar plin — plaiul acesta — de aşezări omeneşti statornice, de „conace", „sălaşuri" şi colibe; de cârduri de porci mâncând de sub zăpada culmilor şi coastelor, în pădure, ghinda şi jirul aşternute în straturi groase pe pământ; de turme de capre şi oi (cele ce nu plecau în transhumanţă) mâncând pe loc fânul strâns clăi de peste vară şi toamnă sau păscând *scrada*, *léurda*, *oarzăna* şi alte soiuri de iarbă ce rămân verzi şi peste iarnă; de cirezile de vite mari, care deasemeni îşi petreceau iarna în munte.

L. Homo scria, prin 1902, că majoritatea populaţiei daco-romane a Daciei a rămas legată, după părăsirea acesteia de către Aurelian, mai ales de munţii Transilvaniei (înţelegea, probabil, mai ales Apusenii) şi de aceia din *nordul Olteniei*. Iar Hasdeu, în Istoria lui Critică, scria: „Din toate regiunile locuite de Români la nord de Dunărea, Oltenia şi Bănatul în prelungirea lor cea comună cu ţara Haţegului sunt singurele care reprezintă o continuitate neîntreruptă geografică-istorică a neamului românesc, un cuib de unde se românizează treptat spre apus, spre Crivăiţ şi răsărit şi peste Dunăre, cuibul mereu descărcându-şi prisosul, dar el rămânând totdeauna plin". In ariile acestea de continuitate daco-romană, intuite aşa de just de aceşti doi istorici, nordul Olteniei — depresiunile, „plaiurile" şi munţii lui — a jucat, poate, rolul de frunte.

Munţii aşa numitului de către domnul Emm. de Martonne „masiv banatic" şi, în genere, toţi munţii dintre Olt şi pasul Mehadia-Caransebeş au cea mai interesantă toponimie din toţi Carpaţii româneşti — cea mai interesantă şi, credem noi, cea mai veche; pe ei s'au ţinut odinioară şi *se ţin încă şi astăzi* cele mai numeroase nedei, acele „misterioase târguri pe înălţimi"; în cuprinsul lor, pe versantul nordic din dreptul Gorjului de răsărit, se înnălţau — pe coaste şi vârfuri de munte, zecile de cetăţi şi fortăreţe dace din vremea lui Decebal şi Burebista; ei sunt străbătuţi în toate părţile de vechi şi străvechi (şi astăzi, aceleaşi) drumuri populare pe culmi; în satele din marginea sau din cuprinsul lor mişuna odinioară — şi mişună şi azi — numele de Basaraba; în ei avem populaţia în faţa căreea, aflându-te în excursie, instinctul îţi spune că: *ea este*, autentica, arhaica, continua şi aproape neschimbata populaţie care a umplut aceşti munţi şi hinterlandurile lor imediate în cele din urmă două milenii (cât de autentică, arhaică, continuă şi aproape neschimbată poate permite istoria şi geografia să rămână o populaţie într'un atare răstimp).

„Istoria — scria cândva Nicolae Iorga — este, înnainte de orice, viaţă; iar dacă n'ar da viaţă, se poate întreba un om cu socoteală: la ce mai pierdem vremea cu dânsa?" — Iar istoria românească este, mai ales pentru întunecata perioadă care se cheamă evul ei mediu, istoria massei poporului, a mulţimei mute, anonime, dar autentice, care umplea mai ales munţii, „plaiurile" şi depresiunile de sub straşina acestora. Şi după *această* istorie trebuie să umblăm, pe ea să căutăm a o descifra noi. Aşa s'o înţelegem şi aşa s'o vrem. Alţii au ajuns de mult la această concepţie. Iată-l pe Jacques Bainville, de pildă, exprimând-o: „*l'Histoire elle-même qu'est-elle donc, le plus souvent, sinon le résultat de ce conflit, bien des fois millénaire, qui met aux prises d'une part la nature cherchant à imposer à l'homme sa tyrannie, de l'autre l'homme faisant effort pour asservir la nature à son intelligente volonté?*" Este istoria, aşa dar, ceeace spuneam noi, în primele rânduri ale acestei succinte, expuse „d'un seul jet" prezintări, că ar trebui să fie. Iată pentru ce, şi încheem cu aceasta, studiul istoriei româneşti trebuie să meargă mână în mână cu studiul geografiei româneşti. Catedra sau catedrele noastre de geografie trebuie să fie la aceeaşi facultate cu cele de istorie naţională, independent de ceeace este la alţii. Geografia este prin ea însăşi un drum către o conştiinţă naţională puternică în sufletul tineretului; unită cu studiul istoriei naţionale, cu atât mai mult. La noi, pentru moment, geografia geme la Facultatea de Ştiinţe, iar istoria tânjeşte după geografie la Facultatea de Litere. Protestează, din toate încheeturile lor, plaiurile şi munţii Olteniei mai ales: prin cât de multă istorie ascunsă istoricilor văzurăm că poartă.

Bucureşti, 29 August 1943.

ION CONEA

LA MÂNĂSTIREA CORNET

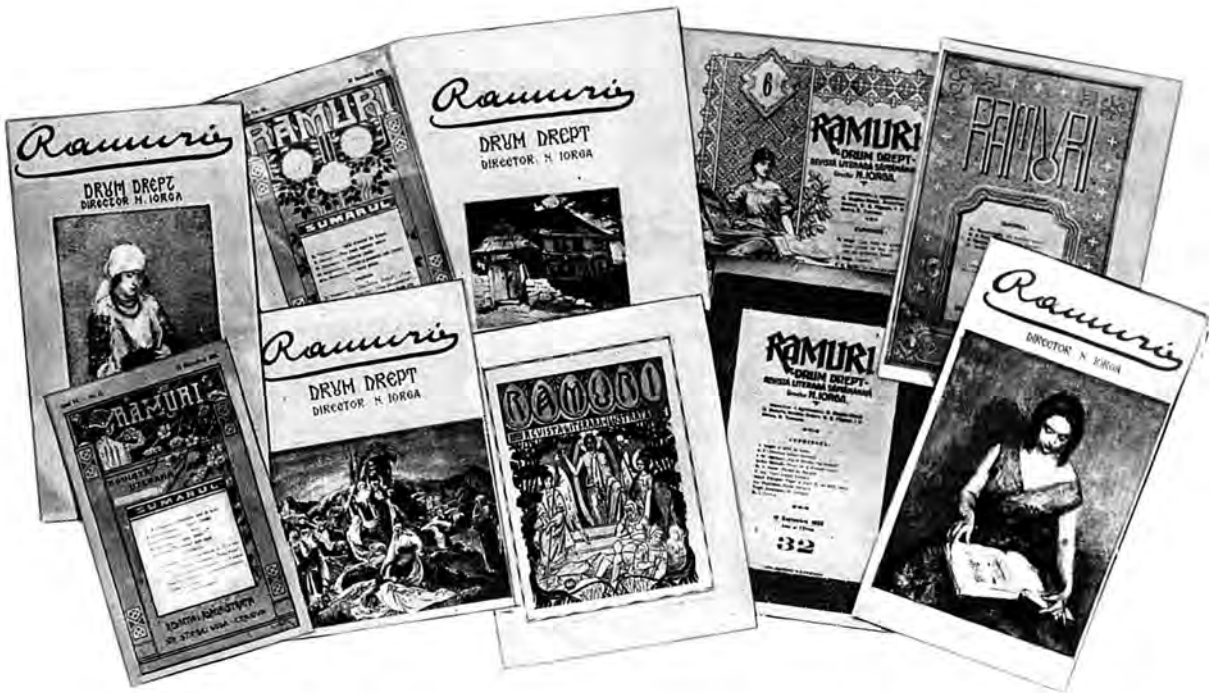

O serie de coperte ale Revistei „Ramuri" apărute în decursul anilor

Revista „Ramuri" apare la Craiova dela 1905 Decemvrie, având ca primi redactori pe D-nii C. Ş. Făgeţel şi D. Tomescu.

CONTRIBUȚIA LITERARĂ A OLTENIEI

de T. PĂUNESCU - ULMU

U se poate vorbi, evident, de o contribuție a Olteniei în literatura română, — de proporțiile, calitatea și caracteristica aportului moldovean, muntean sau transilvănean.

Oltenia a rămas totdeauna alipită de Muntenia, a format și formează un tot unitar cu Muntenia — cu toată viața deosebită care a pulsat în provincia noastră și cu toate atributele diferențiate, uneori net, ca structură și înclinări, ale Olтenilor.

Bastion prim al romanității noastre, ținut de puternică puritate etnică și cu începuturi de afirmare politică și culturală neduse însă până la ultimele consecințe, — Oltenia nu are totuși un trecut bogat și nici nu a posedat un climat intelectual, material și moral prea favorabil desvoltării somptuoase a acelor grădini în care cresc revărsat artele și literile.

Insușirile oltenești și-au găsit debușeu fericit în politică, administrație și finanțe, organizație practică și știință, fericit și pentru aceste însușiri oltenești și pentru neamul întreg.

Banii, boernașii olteni și Tudor Vladimirescu în istoria mai veche; Gh. Chițu, Vasile Lascăr și N. Titulescu, în politică; Petre Poenaru în învățământ și didactică; Eugen Carada în finanțe și administrație; Gh. Țițeica în matematici; Doctor C. Angelescu în chirurgie la început și apoi în politică și organizare școlară; Prof. C. Rădulescu-Motru și D. Drăghicescu în filosofie, — iată numai o mică listă din contribuția care caracterizează suficient potențialul și specificul acestei regiuni, fără a mai sublinia înclinarea firească și generală a Olтenilor pentru sectorul lucrativ-economic, pentru datele practice și imediate ale realității.

Element mai curat și viguros al primei provincii romane, cu un simț deosebit al realului și o energie neistovită, — Olteanul are ochiul larg deschis asupra concretului și o

doză de bun simţ, de luptă, de sarcasm şi biciuire care îi devin caractere reprezentative.

Voluntar şi dârz, individualist şi aprig legat de buna lui stare şi de o libertate pentru care oricând este capabil de înverşunări tari, Olteanul ştie şi poate să lupte, dar ştie să şi înţepe, să râdă, — ecou străvechi al marilor altoiri romane şi al satirei romane...

Cert, e timpul ca această linie de primă şi nobilă ereditate latină, de pitoresc în cele mai conturate focuri, de grai dăltuit şi limpezit prin cele mai sonore şi mai grele de vârtej cuvinte româneşti şi de viforoasă voinţă energetică, să isbucnească şi în lumea spirituală, să-şi cheltuiască rezervele de smalţ şi clocot şi în artă şi literatură. Căci dacă în atâtea colţuri fermecătoare ale acestui frumos ţinut, sau dacă în inima Olteniei, în bătrâna şi uitata Cetate a vrednicilor şi independenţilor Bani de altădată, pe uliţe vechi şi potopite de o vegetaţie nestăvilită, noi nu am avut cinstea şi norocul ca, Iaşul strălucit şi albastru de melancolii, să evocăm nostalgic umbrele mari ale unui Eminescu şi Creangă, — nu înseamnă că aici nu susură un cântec ce se cere prins şi adâncit, nu înseamnă că trebue să rămânem cu braţele încrucişate, că nu trebue cu cunoscuta noastră bărbăţie să spargem indiferenţa şi să organizăm terenul, să ne cercetăm trecutul şi să ne cunoaştem contribuţia şi caracteristicile, ajutând poate astfel la ruperea unor zăgazuri prea înţelenite până acum şi la irumperea unei primăveri biruitoare şi creatoare.

*

Incadrându-ne rigorilor disciplinei ştiinţifice şi obiectivităţii istorice şi critice şi păstrând viu în noi sentimentul relativităţii — vom încerca această schemă a contribuţiei literare oltenești, schiţând un fir conducător, menţionând uneori în treacăt, alte ori mai îndelung, sforţările multor înaintaşi şi prezentând mai larg unele valori insuficient cunoscute şi legate mai strâns de caracteristica şi regiunea oltenească.

Personalităţi pătrunse adânc în conştiinţa publică şi desfăcute întrucâtva de matca noastră, ca Alexandru Macedonski — nu ne vor reţine mult, iar contemporanii vor fi notaţi sumar, lăsând ca timpul şi critica de mâine să-şi spue cuvântul definitiv asupra lor.

Judeţul Olt va intra în sfera de preocupare a problemei acestei cercetări, ca un district care se integrează natural şi logic în spaţiul material şi sufletesc al Olteniei. Producţia populară nu îşi are locul aici.

Paginile de faţă sunt o trasare şi vor o primă înglobare şi caracterizare psihologică şi critică a unui material necoordonat, nefrământat şi neeticheţat până acum.

Ele deci nu sleiesc problema şi lasă câmp liber viitoarelor investigaţii şi întregiri.

*

Inchinând un gând pios smeritului călugăr Nicodim care a aprins întâile sfioase luminiţe, cu întemeierea mânăstirilor Vodiţa (1370) şi Tismana (1392), şi crestând pe răboj

truda călugărului Mihail Moxa sau Moxalie de prin părțile Râmnicului Vâlcii care a tradus pentru Matei Basarab „Pravila dela Govora" (1640) și care compilează și dă prima istorie universală în limba română, „De începutul lumii" (1620), — trecem tocmai în veacul al XIX-lea, întâia jumătate, pentru a nota fugar că Barbu Paris Momuleanu (1794-1837), gratulat de Eminescu cu epitetul de „glas de durere", s'a născut în Slatina.

Mai târziu întâlnim pe Nicolae Nicoleanu (1833-1871) născut nu în Craiova, dar care a trăit și s'a format mult în Craiova, unde a făcut liceul și era cunoscut de toți ca „poet". Măcinat de luptă și boală, Nicoleanu sfârșește tânăr și tragic, cu mintea sfâșiată de vântul nebuniei și retezând o autentică nădejde a poeziei române. Mulți l-au socotit ca o anticipare a lui Eminescu — prin asemănarea existenții lor și prin amarul întunecat al versurilor.

Revoltat și pesimist, Nicolae Nicoleanu vede totul în negru: și societatea și femeia și epoca în care trăia. Spectacolul Bucureștilor care se „moderniza" îl desgustă — și fibra sa epigramatică și satirică, promovată probabil și de mediul oltenesc, îi dictează articulații violente la adresa orașului:

Cu biserici numeroase și cu ziduri învechite,
Ce săltau odinioară d'a vitejilor cântare,
Dar pe unde azi curajul și virtutea gânditoare
Se dă 'n lături ca să treacă curtezana amețită,
Vanitatea insolentă și prostia daurită!

Cu Alexandru Macedonski (1854-1924), Oltenia se înscrie cu prima și cea mai puternică personalitate în literatura română. Originar din Craiova unde urmează liceul, fiu al unui general strălucit și cu un bunic care a jucat rol în mișcarea lui Tudor, — Macedonski, deși scoate un ziar cu titlul „Oltul" după ce se întoarce dela Viena, nu păstrează vreo legătură mai durabilă cu regiunea natală.

Individualismul exagerat și dârzenia unor atitudini și întreprinderi câteodată primejdioase, ca și spiritul de frondă și epigramă caustică, — se pot explica uneori la Macedonski și ca un ecou al structurii și eredității sale oltenești. Fără să-l scuze sau să-l justifice în toate împrejurările, — cum a fost în cazul epigramei brutale contra unui Eminescu suferind sau în unele situații puerile, când Macedonski se complăcea în ipostaza unui profet reformator ori a unui colosal magician deschizător de drumuri noi...

Deși cu inegalități supărătoare și cu manifestări de snobism și adesea chiar de farsă stridentă, Alexandru Macedonski rămâne un autentic poet și un susținut artist, — așa cum frumusețea colorată din „Noaptea de Mai" sau simbolul și patetismul din „Noaptea de Decembrie" o dovedesc din plin, alături de lucrătura de finețe și virtuozitate din „Rondeluri". Iar verva și mișcarea din multe pagini de proză ale sale, ca și violența și

iureşul cu care lovea — îl apropie tot mai mult de acele atribute oltenești evidențiate. Păcat că la toate acestea, Macedonski nu a avut sau nu a ştiut să desvolte acel simţ al măsurii şi al realităţii, acel echilibru, şi o rezervă de seriozitate, neînfrânte — specifice Olteniior şi venind din cel mai pur şi solid fond al latinităţii noastre!

Dar câteva din iniţiativele meritorii ale lui Macedonski au rodit — după cum, fără a-l compara cu demiurgul Eminescu, multe din poemele şi versurile lui vor ocupa un loc de cinste în literatura română.

Un gest bun al lui Macedonski a fost şi încurajarea pe care i-a acordat-o lui Traian Demetrescu, care, totuşi, s'a desfăcut repede de maestru, trecând, ca tonalitate a operii, sub influenţa generală a lui Eminescu.

TRAIAN DEMETRESCU

Căci sunt poeţi a căror artă se articulează într'un ton minor şi într'o atmosferă de penumbră şi reverie — fără accentuarea unor contururi tari de personalitate puternică. Uneori destinul acestor poeţi minori se istoveşte integral, afirmându-se în jurul unei mari constelaţii sau urmând imediat constelaţiei sub influenţa căreia plăsmuirile lor trăesc şi cresc permanent.

Traian Demetrescu este unul dintre aceştia. Delicatul visător al Olteniei apare către sfârşitul secolului al XIX-lea, când Eminescu îşi înalţa, într'un zenit ameţitor, coroana orbitoare de sclipire a celei mai covârşitoare realizări literare naţionale cu reale calităţi universale.

Eminescu storsese pentru multă vreme celula cerebrală a neamului şi smulsese cu îndârjită trudă şi pasiune cele mai splendide rezonanţe şi fulgere de imagini şi culori, graiului românesc, pe care-l înobilase şi cu semnul unei problematici poetice şi ideologice de marcă permanentă şi universală.

Fenomenul Eminescu a fost o comoţie prea profundă şi capitală, pentruca după el să ni se mai permită o luxuriantă revărsare de personalităţi sau opere de amploare. Cu timpul avea să se închege într'un tot unitar, diferenţiat de restul producţiilor, singur Coşbuc care, este drept, aducea şi o undă proaspătă de sănătate rurală, punând capăt unui climat artificial de imitaţie fadă şi tânjire sterilă. Arta unui Coşbuc însă este cu totul pe alt plan analizabilă şi nu se poate compara cu lumina luciferică a lui Eminescu,

după cum nici Al. Macedonski nu suferă comparaţie, mai ales că încă nu ajunsese în acea vreme la desvoltarea deplină a positivelor lui însuşiri.

Eminescu va exercita deci o firească adumbrire tutelară — şi imperiala şi nostalgica lui înfiltrare şi influenţare se vor resimţi, categoric sau insinuant, pe o lungă perioadă şi la o întreagă pleiadă de scriitori...

Traian Demetrescu cade tocmai în această epocă.

Dotat cu o rară blândeţe şi delicateţe, cu nervii încordaţi până la exasperare, cu o sensibilitate ascuţit de fină şi dureros de firavă, — Traian Demetrescu înregistrează cu acuitate maladivă toate spectacolele, actele şi deficienţele realităţii şi are parte şi de experienţa unei vieţi aspre, încordate şi adesea extrem de dificile. Cu o astfel de construcţie în care dinamica energiei, dacă nu era absentă, funcţiona însă tot cu mai multe lipsuri, cu o excesivă simţire care devenea exagerată din cauza tuberculozei ce-l mina şi cu o existenţă de amarnice desiluzii, lupte şi renunţări, Traian Demetrescu nu putea arunca lumii, vieţii şi cosmosului decât un ochiu greu de tristeţe şi câteodată pumnul încleştat ameninţător, al unui moment de revoltă.

Pesimismul lui dulce, brumat de duioşie şi vis — fatal avea să-l integreze în curentul eminescian, iar arta lui să primească reflexe dela Eminescu pe care nouile generaţii îl adorau acum nu numai artistic, ci şi omeneşte şi cu vădite exagerări de stil şi idei.

Dar Traian Demetrescu, cu toată această coincidenţă istorică şi cu toată prea scurta-i şi sbuciumata-i viaţă, a reuşit, în afară de acel reflex general, să rămâe totuşi el, să atingă coarde de intimă vibraţie şi accente încântătoare de simplitate şi senzitiv care îi păstrează un loc aparte în lirica română de intimitate, în arta delicată şi de penumbră a poeziei minore.

Născut în 1866, la Craiova, Traian Demetrescu urmează numai câteva clase gimnaziale şi intră apoi pentru puţin ca modest funcţionăraş comercial, continuând deci aceeaşi atmosferă de negustorie de acasă, care-l înăbuşa şi scârbea.

Incepe să scrie, pleacă la Bucureşti, publică pela diferite gazete şi reviste, duce o viaţă de obositoare sbatere între Craiova şi Bucureşti, iar în 1888, stând mai mult la Craiova, scoate, împreună cu bunul său prieten G. D. Pencioiu, „Revista Olteană", care se tipăreşte cu întreruperi (1888-90 şi Mai-Iulie 1892) şi în care Traian Demetrescu publică numeroase versuri, articole, notiţe, proză literară şi comentarii.

„Revista Olteană" este cea dintâi publicaţie culturală şi literară serioasă a regiunii olteneşti — şi aici poetul a depus o activitate intensă plimbându-şi totodată o vie curiozitate în atâtea domenii intelectuale. Căci deşi fără titluri academice, poetul Tradem (cum iscălea uneori Traian Demetrescu) căuta să-şi formeze o cultură temeinică, iar incursiile lui în literatura franceză dovedesc o familiarizare reală şi sforţări remarcabile. Evident, scriitorul a murit prea tânăr şi a dus o existenţă de loc prielnică — pentru a se inocula complet cu acea esenţă spirituală, absolut necesară oricărui creator. Dar munca,

talentul şi entuziasmul risipite la „Revista Olteană" nu sunt apreciate prea mult în fosta Capitală a Banilor. Publicaţia încetează şi Tradem pleacă din nou, dezamăgit, în vâltoarea Bucureştilor.

Cam în acelaş timp, sub influenţa materialismului istoric din apus şi a teoriilor generoase sociale ale sfârşitului de veac, împins de atâtea ori de legitime accese de revoltă contra atâtor mizerii pe care le vedea şi pe care le şi trăia crunt în mare parte, şi sub mirajul pe care prindea să-l răspândească în juru-i Dobrogeanu-Gherea, ca şi o întreagă tinerime idealistă şi avântată în cap cu Nădejde, Morţun, Vlahuţă, etc. Traian Demetrescu este atras de socialism şi ideaţia acestei concepţii politico-filosofice îi dă o vagă mângâere şi îi oferă, în unele poezii, material de inspiraţie. In toate însă, Tradem apare mereu acelaş: un senzitiv ca o mimoză şi un poet de suavă delicateţă şi caldă melancolie...

In Bucureşti viaţa desordonată şi grea îl surpă de astădată definitiv. Cu trupul tot mai slăbit şi neurastenizat acut, Tradem se reîntoarce la Craiova urmărit de spectrul morţii.

Intr'adevăr, poetul este cuprins de panica sfârşitului şi nu zăreşte şi nu presimte în tot şi peste tot, decât chipul hidos şi chemarea lugubră a fantomii scelerate... Incearcă la Solca, în Martie 1895, o evadare şi o reîntremare — căutând aer şi sănătate. Inapoiat la Craiova, frigurile fierbinţi ale ftiziei îi galopează imaginaţia spre planuri noi şi limanuri trandafirii şi exotice — şi se stinge în Aprilie 1896, sguduit şi sleit în spasme dureroase de această eternă şi pătimaşă amantă a visătorilor şi poeţilor, care este tuberculoza.

Lujer plăpând de tinereţe şi potir fragil de înmiresmări viitoare pline de speranţe, — Traian Demetrescu se rupe crud şi dramatic la 30 de ani.

Este parcă un blestem al ţinutului oltenesc! De peste 50 de ani, foarte multe din încercările şi promisiunile literare şi spirituale ale Olteniei se ratează, absorbite în alte domenii, prăbuşite înainte de vreme sau oprite alteori la mijloc de drum.

Maria Chiţu traduce (1883) din „Divina Comedie" a lui Dante, prima oară, fără să stărue temeinic pe o cale pe care ar fi obţinut rezultate frumoase. G. D. Pencioiu, cu meritoase rânduri de critică şi traduceri în versuri din germană şi cu un atent studiu asupra „Sărmanului Dionis" al lui Eminescu — este furat definitiv de avocatură şi viaţă. Traian Demetrescu cade la 30 de ani. Ada Umbră la 43 ani şi N. Milcu tot la 30. N. Vulovici, poetul-erou, se jertfeşte în războiul de întregire (1916-1918). Gib. I. Mihăescu, la răscrucea prozei sale scormonitoare şi la cei 40 de ani de rotunjită maturizare — este răpus tragic. N. M. Condeescu spre apogeul carierii lui de acidulat prozator este retezat nemilos, lăsându-ne faimoasele şi atât de olteneştile „Insemnări ale lui Safirim" neterminate.

Desigur, structura olteană în care predomină străvechi depozite romane şi un voluntarism lucrativ deosebit, — are, sau a avut până în prezent, înclinări naturale şi succes integral în câmpul asprelor realităţi politico-economice şi al speculaţiilor empirico-ştiinţifice. De aici forţa politică şi economică a Olteniei din trecut şi până astăzi — şi contribuţia specială a valorilor semnalate la începutul acestei cercetări.

Nu e mai puțin adevărat că acest spirit de analiză și luptă, de observare și dominare a realității imediate și incisiva trăsătură olteneasca de înregistrare a caricaturii și de luare în derâdere usturătoare, pot găsi o eficace cristalizare în literatură.

Insuși delicatul liric Trademdovedește în proza sa calități de analist și putere de observație. De asemenea capacitatea de a isbucni în iureș de revoltă, este întrucâtva mai specifică iuțelii și dârzeniei oltenești — și ea se află și în opera lui Traian Demetrescu, la care mai descoperim și nota cealaltă de sarcasm și epigramatică, tot atât de caracteristică temperamentului oltenesc. (Fără îndoială trebue multă prudență și documentare în asemenea generalizări și formulări).

Traian Demetrescu a găsit accente și expresii fericite pentru a-și batjocori contemporanii și a-și eticheta orașul său Craiova, punând în circulație termenul de *băcani*. Băcanii și cârciumarii din Craiova au fost plesniți prompt și vor mai fi loviți probabil încă, tot așa cum se va continua cu șarjarea prozaicilor și totuși harnicilor precupeți olteni de astăzi.

Tot Trademare și versurile răzbunătoare:

Imi e vecin. Eu l-aș trimite
Intr'o livadă ca să pască —
De când îl știu și zi și noapte
El cască...

Pentru toate acestea, ca și pentru autenticile lui atribute de poet minor, Traian Demetrescu se fixează pentru Oltenia ca o serioasă bază de încordare literară și ca un înaintaș legat cel mai organic dintre toți, de provincia sa, și prin caractere și prin activitatea mai locală și prin interesul purtat orașului natal, capitală și centru fundamental al Olteniei.

Insușirile acelea însă, de poet delicat în care o discretă melancolie se îmbină cu gânduri cernite despre existență și cu rânduri calde de evocare și înfrățire cu natura — sunt cele care conferă lui Trademun loc în lirica română și ne îndreptățesc să-i amintim versurile.

In „Corbii" decorul sinistru al cimitirului trezește în poet viziunea tristă a propriului său final:

Pe plopii ninși
Coboară corbii 'n pâlc de doliu,
Cernesc al iernii alb lințoliu,
Și triști, de foame par învinși...

Cugetători,
Privesc spre cer, privesc departe;
Pe când un glas de vânt împarte
Un cântec care da fiori.

In cimitir,
Pribegi, s'au adunat la sfadă;
Iar sub uitare și zăpadă
S'ascund mormintele în șir...

In aiurări
De spaimă inima mea moare...
Acoperite de ninsoare
Pierdute sunt orice cărări...

Şi pe când trec
In a crepusculului oră,
Spre groapa unde doarme-o soră,
Şi'n suflet plânsul îl înnec;

Şi mă învinge
Un gând amar, ştiind c'odată
Şi peste groapa mea uitată
Vor trece corbii şi va ninge!...

Dar dela amărăciunea lui individuală, Traian Demetrescu, împins şi de acel val generos de umanitarism şi socialism, trece la durerea şi mizeria celor mulţi, a atâtor desmoşteniţi, ca în simbolica „Magdalena":

Când jalea vântului tomnatic
Prin desfrunziţii arbori trece,
Tu te gândeşti la baluri, doamnă, —
Eu ma gândesc la soba rece.

Când primii fluturi de zăpadă
Plutesc în zarea albicioasă,
Tu te gândeşti la rochii scumpe, —
Eu mă gândesc că-s zdrenţăroasă...

Şi când în nopţile de iarnă
Cânţi la clavirul tău visând,
Tu te gândeşti că eşti iubită, —
Eu mă gândesc c'o să mă vând...

Ca apoi în luminoasa şi armonioasa poemă „Pământul", în versuri de perspective spaţiale, să se ridice până la imensa suferinţă planetară, să arunce o privire cosmică şi plină de milă, uriaşei îndurerări care stă la temelia lumilor noastre. Este o plastică mărturie a pesimismului lui şi filosofic nu numai afectiv — şi un reflex din ideaţia eminesciană şi schopenhaueriană:

Şi m'am gândit că poate
Pământul dus în haos,
Călătorind într'una
Şi fără de repaos, —

Un punct fatal în spaţiu
Zvârlit fară de ştire —
Purtând pe el de veacuri
O tristă omenire;

Văzându-şi şi el soarta
Deşeartă, solitară,
Picatu-i-a atuncea
O lacrimă amară!

Şi lacrima aceea
E Marea! — Şi s'au strâns
Atâtea Mări de-atuncea!...
Pământu 'n veci a plâns!

Autorul acestor versuri ca şi al cunoscut-cântatului „Călugărul din vechiul schit" popularizat de o muzică sentimental-romanţioasă, are însă, pe lângă activitatea poetică materializată în volumele „*Poezii*" (1885, Samitca, Craiova); „*Freamăte*" (1887, Craiova); „*Amurgul*" (1888, Craiova); „*Săracii*" (1890, Craiova); „*Senzitive*" (1894, Bucureşti); „*Aquarele*" (1896, Iaşi) — şi o susţinută producţie în proză. Două romane „*Iubita*" (1895, Craiova) şi „*Cum iubim*" (1896) care sunt un fel de confesiuni lirice şi autobiografice; comentarii şi notiţe critice în „*Evoluţia în literatură*" (1889, Craiova) şi „*Profile literare*" (1891, Craiova),— şi însemnări intime, nuvele şi poeme în proză, în „*Intim*" (1892, Craiova), „*Nuvele postume*" (1896, Craiova), „*Privelişti din vieaţă*" (1896, Craiova), „*Simplu*" (1896, Craiova), pagini în care picură acelaş lirism împletit cu o ascuţită forţă analitică şi o largă participare a naturii, în fine notaţii de gingăşie şi observaţie.

Din noianul anilor care pier — cântecul simplu, sincer şi încărcat de duioşie al lui Tradem, poate mişca şi astăzi.

*

Nu poposim amănunţit la Haralamb G. Lecca şi Caton Theodorian, amândoi neafirmând o originalitate categorică, vădind unele influenţe puternice şi uneori stând prea departe de mişcarea culturală a Olteniei şi de caracteristicile ei — ca Lecca în special.

Haralamb G. Lecca (1873-1920) născut la Caracal şi fost inspector general al Teatrelor şi director al Teatrului Naţional din Iaşi — are o întinsă contribuţie, dramatică mai ales, în afară de multe versuri şi traduceri.

In poezie este declamator şi bombastic.

Teatrul, în care atacă teme sociale şi de idei şi în care sunt multe influenţe streine, probează totuşi o tehnică apreciabilă şi o îmbogăţire a acestui gen care în literatura noastră are nevoe încă de adăogiri numeroase.

Casta Diva (1899), *Jucătorii de cărţi* (1900), *Suprema forţă* (1901), *Câinii* (1902), etc., mărturisesc o încordare şi o elaborare de care trebue să se ţină seamă.

Caton Theodorian (1877-1939) se naşte în Craiova şi ocupă preşedinţia Societăţii Autorilor Dramatici Români. Scrie nuvele, versuri, romane şi teatru. Are şi traduceri din Gautier, Zola, etc.

Cu nuvelele şi încercările de roman se încadrează în curentul semănătorist: *Prima durere* (1906) şi *Sângele Solovenilor* (1908) în care, cu toate urmele lui Mihail Sadoveanu şi Emil Gârleanu din „*Bătrânii*", există o colorată evocare şi o viguroasă mişcare.

In teatru, Caton Theodorian a dat comediile pline de vervă: *Bujoreştii* (1915) şi *Nevestele Domnului Pleşu* (1921).

Caton Theodorian a păstrat mai vii relaţiile cu viaţa Olteniei; a condus ziare craiovene şi a fost colaborator al vechei reviste oltene „Ramuri".

O mențiune însă aparte trebue închinată profesorului C. Rădulescu-Motru, fost președinte al Academiei Române și în plinătatea muncii sale speculative și astăzi.

Prof. Rădulescu-Motru, printr'o neîncetată sforțare meditativă și adâncire științifică a specialității, este cel dintâi cap românesc care a gândit filosofie mai personal și a încercat o sistematizare filosofică proprie.

Domnia sa a fost și un stârnitor de curente și un participant la mișcarea noastră literară.

Continua sa strădanie filosofică a acoperit însă această față a personalității sale.

Activitatea literară va purta sigiliul gânditorului de totdeauna din Rădulescu-Motru. Domnia sa va aduce, în articolele și desbaterile sale literare, aceeaș marcă de pondere, de adâncire și scrupuloasă meditație, caracteristice disciplinei filosofice, specialității sale prime.

Rădulescu-Motru intră și în istoria noastră literară prin cele două piese de teatru: „*Păr de lup*", dramă în patru acte și „*Domnul Luca*", comedie într'un act, scrise înainte de 1916 și în care observația psihologică se întrețese fructuos, ca o dovadă iarăși a înclinărilor și specializării sale. Acestea ar forma capitolul de beletristică pură.

Dar Prof. Rădulescu-Motru are contact intens cu literatura, prin revistele de cultură pe care le-a scos și prin articolele și eseurile literare și de idei, publicate în aceste reviste.

Domnia sa a tipărit *Noua Revistă Română*, în două serii: I. 1900-1902, II. 1908-1916 și *Ideea Europeană* dela 1919-1928. Desigur, din punct de vedere literar, fiindcă d-sa are și alte publicații de specialitate.

La *Noua Revistă Română* și la *Ideea Europeană*, prof. Rădulescu-Motru strânge scriitori (unii de seamă) în juru-i și publică articole ca: Literatura din ziare, Chestiuni de estetică, De ce literatura română e lipsită de actualitate? Asupra mișcării poporaniste, Literatură și patriotism, Jubileul lui Caragiale, etc. Intreagă această activitate literară și critică este impregnată de urbanitate și obiectivitate și de un înalt diapazon al ideilor, care au adus în atmosfera noastră intelectuală și artistică o undă civilizată și curată de occidentalism.

Tot la acest paragraf trebue trecute și rândurile sale de lămurire, în cercetarea lui Eminescu — în diferite ocazii. De asemenea prin volumele: *Nietzsche, viața și opera*, *Puterea sufletească*, *Psihologia Ciocoismului*, *Românismul* și cea mai proaspătă de astăzi, *Etnicul românesc*, — prof. Rădulescu-Motru are din nou puncte tangențiale cu literatura, prin forma fericită a unor fragmente, prin claritatea și precizia expunerii, cu tot stilul său în genere laborios și încărcat de documentare și cântărire.

Și cu aceasta ajungem la un capitol deosebit de interesant. La acela al vestmântului, al formei pe care Rădulescu-Motru a trebuit s'o dibuiască, s'o șlefuiască, s'o descopere tot mai adevărată și exactă ideologiei sale, sistematizării sale.

O problemă palpitantă s'a pus și se pune încă în această latură.

Cultura noastră tânără a înregistrat apariția disciplinei filosofice mult mai târziu.

Dela început am avut pleiade remarcabile de istorici şi filologi. Iar poeţii şi povestitorii au isbucnit din marile rezervorii autohtone, cu prodigioasă forţă de dărnicie.

Inclinarea însă, spre abstractizare, ducerea metodică spre un plan de sistematizare dogmatică, speculaţia metafizică vânturată până în piscurile siderale grele de ameţeli, gândul strict filosofic şi teoretizarea cunoaşterii sau sondării cumplitelor mistere din noi ori înconjurătoare, se ivesc mai târziu în cultura şi intelectualitatea românească. Înţelepciunea populară şi răzleţele maxime ale bătrânilor noştri cărturari, nu alcătuesc desigur un sistem filosofic.

Abia către sfârşitul secolului al XIX-lea, răsare un Vasile Conta, prea însă sub influenţa metafizicei materialiste apusene şi a darwinismului, prea îmbibat de şcoale streine şi răpit de timpuriu de crâncene adversităţi.

De aceea, dacă în literatură, istorie şi filologie însumăm compartimente rotunde de belşug — în filosofie avutul ne este puţin.

Dar paralel cu acest fapt — s'a deschis procesul formei: limba română ca instrument de exteriorizare şi expresivitate a gândului şi studiului filosofic.

Graiul nostru s'a mlădiat, învolburat şi nuanţat în rostirile armonioase ale atâtor poeţi; s'a limpezit şi a îngheţat în date de precizie riguroasă cu nenumăraţi istorici şi filologi; dar nu s'a subţiat încă în spirala nevăzută a saltului metafizic şi nu şi-a sbătut apele în culoarea de agată neagră profundă a prăpăstioaselor teorii de cunoaştere şi de scufundări în regiunile cele mai incomensurabile ale sufletului. Graiul românesc nu s'a călit şi strălimpezit definitiv, pentru a reda magistral şi complet tot sbuciumul de abstractizare al gânditorilor noştri, toate gamele unei vaste speculaţii şi varietatea şi strictеţea integrală a unei concepţii, terminologii şi închegări filosofice.

Prof. Rădulescu-Motru s'a aflat, pe acest plan, în faţa unui lot aproape virgin; căci Vasile Conta era un început prea neconsistent, iar Titu Maiorescu a fost acaparat total de critică, învăţământ şi politică.

Şi astfel Prof. Rădulescu-Motru a trebuit să lupte din greu, să aprofundeze stăruitor şi cu tenace voinţă, să publice dela 1889, data primei sale lucrări (teza de licenţă), până astăzi mereu, deci peste 50 ani neîntrerupţi, — pentruca specialitatea sa să câştige teren şi pentruca acest grai prea tânăr, svâcnind de năvala vieţii şi a forţelor pământeşti, să se obişnuiască şi să se aşeze în ponderea şi calmul contemplaţiei şi al abstracţiei, să se instrunească în rigorile logicei şi în datele ştiinţei şi psihologiei de experienţă, să se sue pe culmile eterate ale cugetării şi problematicei. Din acest unghi de privire, Rădulescu-Motru este un autentic antemergător.

Cel dintâi Român, care încearcă să cugete organizat într'o contribuţie culminată în „*Personalismul energetic*“ şi tot cel dintâi gânditor român, care a avut să muleze adânc limba românească pentru a o face mai favorabilă disciplinei şi speculaţiei filosofice. Şi acest Român este din Oltenia (Rădulescu-Motru s'a născut în Butoeşti-Mehedinţi, 1863, şi a

făcut liceul în Craiova, păstrând tot timpul contact strâns cu regiunea natală), — şi a turnat în opera sa cea mai personală şi reprezentativă, „*Personalismul energetic*", ceva din energia şi vigoarea olteneaşcă, din robusteţea şi puterea de străbatere şi afirmare a caracteristicelor oltenești.

Această isbândă a gânditorului Rădulescu-Motru, dublat de un spirit de meticuloasă cercetare ştiinţifică şi de un răbduriu şi chibzuit slujitor al datelor şi problemelor — determină legitima mândrie a culturii române în general şi a Olteniei în special.

*

Peisagiul liric oltean s'ar mărturisi sărăcit, dacă n'am nota fugar aripile retezate care au fost:

N. VULOVICI

N. Burlănescu-Alin născut la Tg.-Jiu în 1869 şi mort în 1912, după mult sbucium. Frânturi uşoare din „*Doine oltenești*" (1899, Craiova), şi stihuri mai reuşite din culegerea de „*Epigrame*" (1910), i-au pus numele în circulaţie în perioada aceea, în Oltenia;

Vasile Lascăr, născut în 1887, la Tg.-Jiu, publică versuri pline de cursivitate în „Semănătorul" şi „Ramuri" şi dispare misterios prin 1912-1913, după ce pribegeşte pela Viena şi Paris;

N. Vulovici se naşte în 1877 la Calafat, şi se frânge eroic în Sept. 1916, în războiul de întregire, fiind căpitan activ. Şi-a prevestit şi şi-a dorit o moarte ostăşească. A colaborat la „Semănătorul", „Neamul Românesc Literar" şi „Ramuri", în redacţia căreia a cheltuit energie şi entuziasm. Volume: *Viteşti* (1906, Craiova), *Stihuri oţelite* (1909);

Ada Umbră (pseudonimul Eugeniei Fl. Ionescu) se naşte în 1885 la TurnuSeverin şi moare în 1928, la Ianca, judeţul Romanaţi, unde funcţiona ca institutoare. A colaborat la „Ramuri", „Flacăra", „Sburătorul", etc., iar editura „Ramuri" i-a tipărit volumul „*Sub ploi*", poezii de pronunţată feminitate şi muzicalitate;

Savin Constant născut în 1902, la Craiova, cade dramatic în accidentul de cale ferată dela Recea, în Octombrie 1928. Publică „*Schiţe vesele*" (1926 Arad) şi „*Pata de cerneală*" (1928), proză de humor şi satiră — alături de versuri, unele sociale, altele de iubire;

N. Milcu, născut în 1903, la Craiova, după ce este profesor suplinitor la Colegiul „Carol I" din Craiova şi la Câmpulung-Muscel, unde căutase o reconfortare, se stinge la

Leamna, lângă Craiova, în 1933, toamna, în braţele neîndurate ale aceleiaşi boale neiertătoare, care ne-a furat şi pe celălalt visător, Traian Demetrescu, — tuberculoza.

N. Milcu a fost o autentică sensibilitate şi artist de fineţe şi eleganţă. Lirica lui subtilă şi de o impresionantă emotivitate, era una din speranţele temeinice ale poeziei române contemporane.

A colaborat la „Năzuinţa", „Flamura", „Ramuri", „Gândirea", „Adevărul Literar", etc. — şi a scos volumele: *„Grădina de sidef"*, versuri (1924, Buc.), *„Fluerul lui Marsyas"*, versuri (1927, Craiova), ispitit fiind şi de teatru: *„Chip cioplit"*, piesă în trei acte, *„Floarea lui Sânzien"* poem dramatic (în „Universul Literar", în colaborare cu Radu Gyr), etc...

ADA UMBRĂ

Dintre elementele noi, încrustăm pe decedaţii Const. I. Goga şi Doina Bucur.

Dar două pierderi simţitoare au îndoliat adânc Oltenia ca şi literatura română, în ultimii ani: Gib. I. Mihăescu şi N. M. Condiescu.

Născut în 1894, la Drăgăşani (Vâlcea), Gib. I. Mihăescu urmează liceul la Craiova, îşi ia licenţa în drept la Bucureşti, practică avocatura în Chişinău şi Drăgăşani, colaborează la „Gândirea", „Flamura", „Suflet Românesc", „Viaţa Românească", etc. — şi tipăreşte volumele: *La Grandiflora*, (1928, Craiova), nuvele, *Pavilionul cu umbre*, (1928, Craiova), teatru, *Vedenia*, (1929, Bucureşti), nuvele, *Braţul Andromedei*, (fără an) roman, *Dona Alba*, (fără an) nuvele, *Zilele şi nopţile unui student întârziat*, (fără an) roman, etc.

Moare în Octombrie 1935, după o boală chinuitoare.

Gib. I. Mihăescu apune înainte de vreme, la vârsta când maturitatea prinde să armonizeze contururile, să patineze linia şi culoarea, să adâncească experienţa şi cugetarea, sintetizându-le în definitive şi fecunde rezultate.

La 40 ani, la autenticile exemplare umane, gândul şi actul, trăirea, talentul şi munca se unesc într'o bărbătească şi impunătoare construcţie; pentru opera de migăloasă trudă, de prelungă durată şi coaptă înţelegere a vieţii, oamenilor şi cărţilor, aceşti ani sunt hotărâtori...

Gib I. Mihăescu dispare modest şi discret, într'o crispare vânătă cu ulcerul distrugător al morţii; discret şi resemnat — cum i-a fost aproape toată existenţa...

El aducea în proza noastră literară o viguroasă şi scormonitoare capacitate de a diseca cele mai profunde realităţi şi ascunzişuri sufleteşti, ca şi cele mai minuscule gesturi şi fapte; realismul oltenesc se deschidea cuprinzător în tehnica lui artistică...

Un fin şi tulburător analist — a pierdut literatura română!

In galeria rataţilor de provincie, a coşmarului de parvenire şi depravare care fierbe în special în centrele suprapopulate, în fresca atâtor eroi desabusaţi sau măcinaţi, a atâtor femei roase de mizerie şi sexualitate şi a unor cazuri complexe până la nenormal, — Gib. I. Mihăescu a ştiut să înfigă un scalpel neliniştitor de ascuţit, prezentându-ne apoi într'o lumină sură, de amurg în agonie, sau în flacări violente de viziune apocaliptică, întocmai ca în finalul din „*La Grandiflora*", — un material psihologic uimitor. De aici un stil aşa de abrupt uneori, de uscat şi vid de strălucire sau căldură.

Evident, proza lui Gibe — cum îi ziceam toţi — avea încă nevoe de şlefuire, autorul putea încă să câştige printr'o mai apăsată îmbogăţire, intelectualizare şi clarificare.

N. M. Condiescu se naşte în Craiova, 1880, ajunge general adjutant regal, Secretar general al Fundaţiilor Culturale Regale, Preşedinte al „Societăţii Scriitorilor Români"; călătoreşte mult şi după o lungă pauză dela întâile debuturi de versuri şi poeme în proză, începe o asiduă colaborare la revistele: „Năzuinţa", „Gândirea", „Lamura", „Cuget Românesc", etc.

Moare în 1939 — apucând să tipărească numai volumele: „*Peste mări şi ţări*", (2 volume, 1922-1923, Bucureşti), note de drum, *Conu Enake* (1928, Craiova), nuvele, *Insemnările lui Safirim* (primul volum, 1936, Buc.), roman, *Schiţe* (Biblioteca pentru Toţi).

Incontestabil, Nicolae Condiescu n'a avut răgazul să dărue complet şi desăvârşit ceeace promitea. Acelaş destin care a pândit crâncen pe scriitorii olteni de până acum, se exercită şi de astă dată la fel. După retezarea bruscă şi tânără a unui Traian Demetrescu şi a lui Gib. I. Mihăescu, surparea lui N. Condiescu în plină efervescenţă, opreşte făgăduiala unei alte recolte de aleasă calitate.

Este un fenomen interesant, cu atât mai mult cu cât îl punem în raport cu cunoscuta vitalitate olteneascâ şi cu apriga străbatere a structurii olteneşti, care însă, în această direcţie, cel puţin până în prezent, înregistrează minusuri.

Deci şi Nicu Condiescu intră în aceeaşi categorie a celor care nu şi-au cântat până la sfârşit cântecul.

Opera lui oferă spectacolul unui lirism îmbinat cu o pătrundere atentă a realităţii şi cu o acerbă însuşire de şarjă violentă.

In special prin aceste ultime note: realism şi spirit epigramatic, satiric, — Condiescu devine un reprezentativ scriitor oltean.

Spiritul de luare în răspăr, de biciuire usturătoare, de epigramatică observaţie şi

eliberare directă, crud-verbală, ca şi de aplecare multă peste şi spre realităţi — înfloreşte din belşug în Oltenia, cea dintâi regiune cucerită şi romanizată intens de Romanii înclinaţi spre realism şi satiră.

Acest adevăr nu determină inexistenţa lirismului oltenesc. Dar sensibilitatea şi lirismul Olteniior nu apar în forma şi caracterul Moldovenilor. Liricul oltenesc nu este direct, nu se mărturiseşte facil sau foarte adesea este canalizat şi filtrat aspru bărbăteşte sau prin picătura de ironie înţepătoare, care în fond nu este decât un lirism transformat, întors împotriva lui însuşi.

De aceea, cu toată verva şi simţul observaţiei, lirismul din creionările de călătorie ale lui Condiescu nu este ceva organic şi nici spontana creaţie a unui mare poet; este apanajul unui rafinat şi al unui bogat cititor de poeţi — nu izvorăşte din adânc şi nu capătă pecete reprezentativă.

Iar lirismul din „*Insemnările lui Safirim*" se revarsă uneori necontrolat sau abundă inundat şi, pe lângă că dăunează economiei operii, aduce o nuanţă de comun şi uşor.

Deci tocmai cu celelalte atribute: o putere acută de observaţie, idei, îndârjită pasiune de prindere a realităţii şi energică însuşire de nudă biciuire — tocmai prin acestea trăieşte opera lui N. M. Condiescu şi tocmai prin ele se integrează şi în specificul oltenesc. Din acest punct de vedere sunt pagini în „*Conul Enake*" mai tari, mai realizate în ansamblul lor, decât în *Insemnările lui Safirim* — cărora Condiescu nu a avut timpul şi liniştea să le dea limpezirea şi rotunjirea la care calităţile şi spiritul lui critic ne-au îndreptăţit totdeauna.

In schimb „*Insemnările lui Safirim*" împart parfumul amărui, dar adânc, al unor tribulaţii şi nelinişti intelectuale şi spovedania unor aspecte de emoţionant conţinut uman. Este drumul creaţiei pozitive spre care se îndrepta N. M. Condiescu — şi poate aceasta întruchipa adevărata lui originalitate: amestec palpitant de spumoasă vervă epigramatic-oltenească şi de frământat omenesc iluminat de încercări de intelectualizare...

*

...Şi astfel ajungem la scriitorii în viaţă ai Olteniei, asupra cărora nu vom stărui, lăsând perspectiva timpului şi imparţialitatea suverană a criticii şi istoriei literare de mâine, să-şi rostească definitiv judecata — iar talentele respective să-şi dea integral măsura potenţialului lor.

Trebue să subliniem însă că o bogată pletoră de forţe literare pornite din colţurile oltenești şi unele păstrându-şi organice legături cu regiunea matcă, activează în câmpul publicisticei române actuale; unii mai intens şi mai strălucit dotaţi, alţii mai puţin...

Dintre generaţiile mai vechi trebue semnalaţi: I. M. Marinescu, prof. universitar de latină la Iaşi, baladist şi traducător emerit din Juvenal, Petronius, etc; D. Tomescu,

unul din întemeetorii revistei „Ramuri"; C. Ş. Făgeţel, stilist elegant, întemeetor şi însufleţitor al instituţiei şi revistei „Ramuri", al publicaţiei „Secolul" şi cel care a stârnit atâtea luminoase iniţiative locale, în ultimile decade; G. Ionescu-Şişeşti cu anume însemnări şi proză, părintele P. Partenie, povestitorul de pitoresc din „Boierul Drăguşin"; I. Popescu-Policlet, epigramist; Al. Calotescu-Neicu, povestitor şi epigramist; Al. Busuoiceanu, eseist şi cronicar literar şi plastic; Dem. Theodorescu, ziarist şi romancier; T. Măinescu, poet şi epigramist; Damian Stănoiu, povestitorul mişcător al mediului călugăresc, etc.

Iar dintre generaţiile următoare: Dem. Basarabeanu, Ştef. Bălceşti, I. Biberi, V. Ciocâlteu, D. Ciurezu, Eugen Constant, I. Constantinescu, Paul Constant, Mircea Damian, Al. Dima, Al. Iacobescu, P. Drăgoiescu, M. Drumeş, D. Gherghinescu-Vania, Radu Gir, N. I. Herescu, Const. D. Ionescu, Nicolae al Lupului, A. Pop Marţian, Victor Papilian, Sabina Paulian, N. Plopşor, G. Roiban, Marcel Romanescu, N. Vlădoianu. etc. — rămânând ca dintre seriile mai noi să pomenim pe: Virgil Carianopol, I. Dobridor, Coca Farago, Const. Floriţa, G. Fonea, Valentin Al. Georgescu, M. Ghenescu, Vintilă Horia, Const. I. Manea, Lucian Mănescu, I. Mara, Traian Mateescu, Ion Molea, C. Săndulescu, Aurel Tita, Pan. Vizirescu, Dragoş Vrânceanu, etc...

Enumerare care, nu încape îndoială, n'are pretenţia de a fi completă şi nici de a conferi o sentenţioasă valorificare...

Câteva rânduri suntem datori Olteniilor prin adopţiune, celor care s'au străduit pentru viaţa spirituală a Olteniei şi care au trăit mult timp în regiunea noastră desvoltându-se ca reale valori.

In primul rând este Elena Farago, care a lucrat şi în redacţia revistei „Ramuri" şi unde şi-a editat o mare parte din opera sa poetică, remarcabilă printr'o armonie cuceritoare şi sugestive simboluri.

De asemenea profesorul şi hispanistul erudit Al. Popescu-Telega, care şi-a tipărit multe lucrări în Craiova, a jucat un rol primordial în conducerea din ultimii ani a publicaţiilor „Năzuinţa" şi Năzuinţa Românească" şi a colaborat harnic la „Ramuri".

După „Revista Olteană" a lui Traian Demetrescu şi G. D. Pencioiu — Oltenia capătă în „Ramuri" cea mai puternică publicaţie literară a sa, care apare din 1905 până astăzi, într'o grafică occidentală şi într'o continuitate demne de evidenţiat, prin eforturile lui C. Şaban-Făgeţel.

»Ramuri" a grupat şi a promovat scriitori care îşi păstrează un loc deosebit în literatura română şi a avut în unii ani direcţia personală a lui Nicolae Iorga. In jurul ei, C. Ş. Făgeţel a întreprins şi o editură care, cu sacrificii, a prezentat autori şi volume de marcă — într'o haină de sărbătorească tiparniţă românească; alături de „Ramuri" s'a impus editura „Scrisul Românesc", fostă „Samitca".

După 1920, apar în Craiova reviste mai numeroase: „Flamura", „Suflet Românesc", „Năzuinţa", care se contopeşte cu „Suflet Românesc", devenind „Năzuinţa Românească",

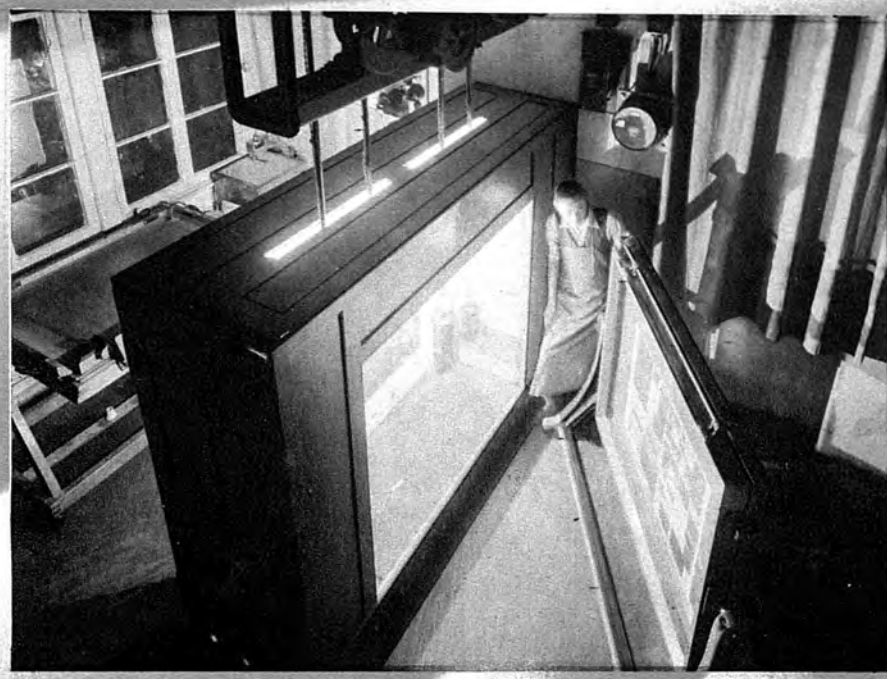

Aspecte din atelierele grafice Scrisul Românesc S. A., Craiova.

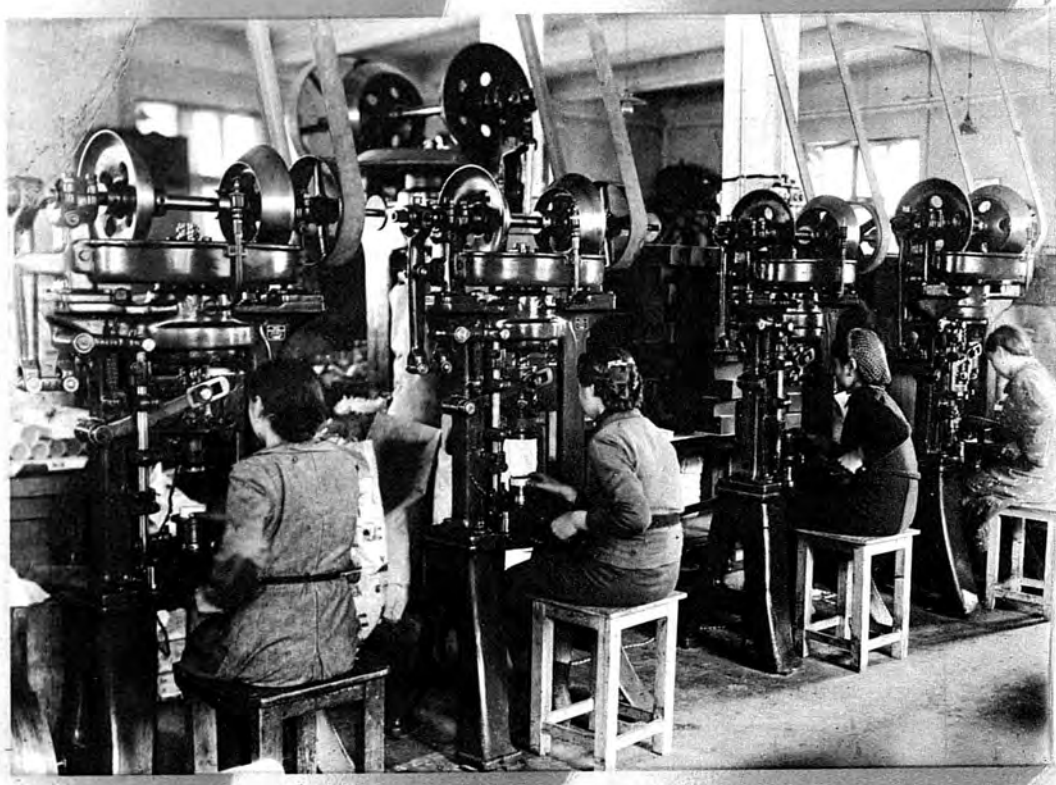

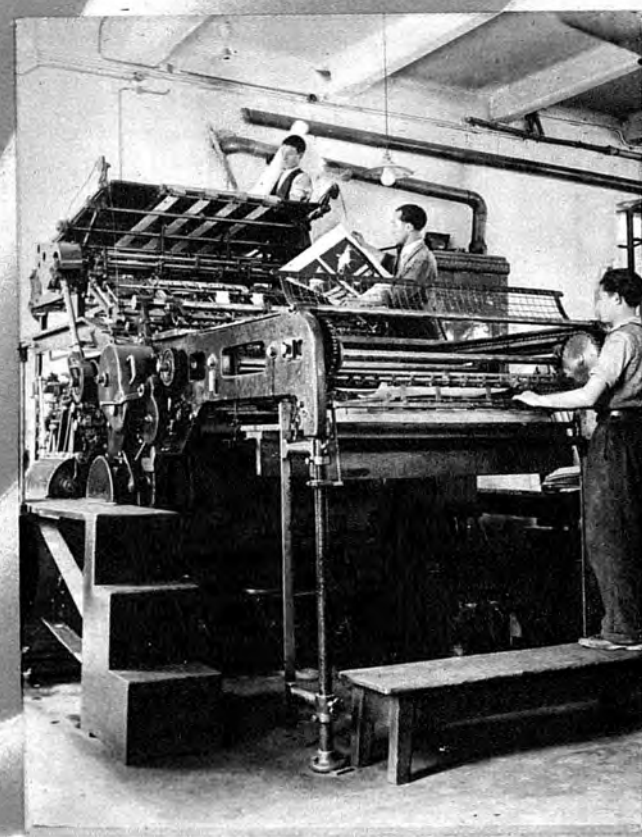

Aspecte din atelierele grafice Scrisul Românesc S. A., Craiova.

Aspecte din atelierele grafice Scrisul Românesc S. A., Craiova.

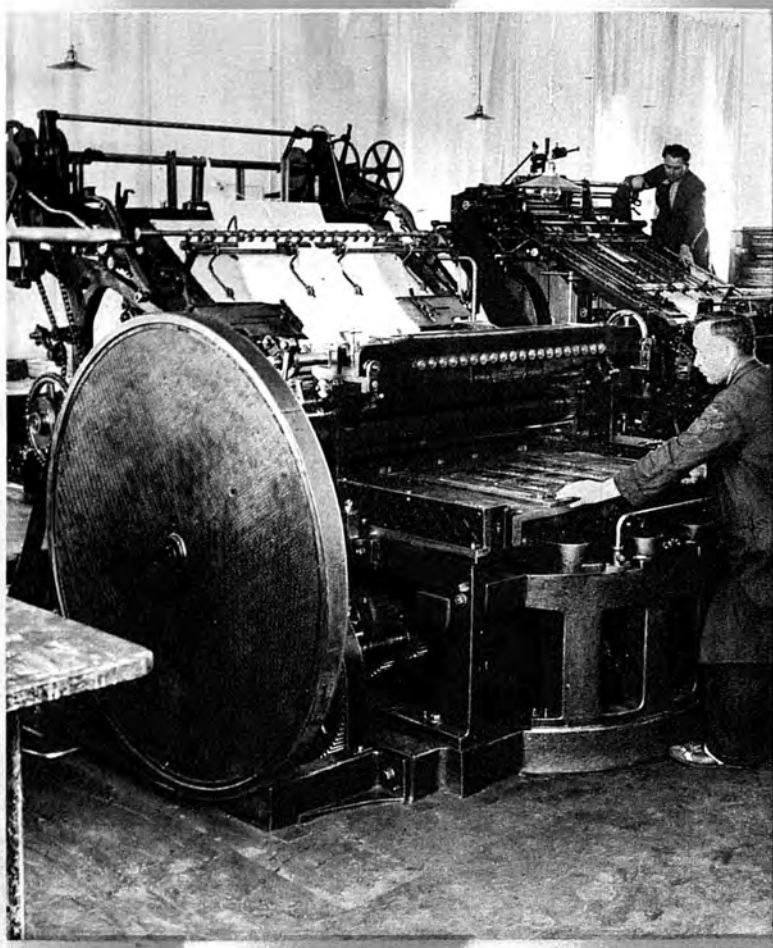

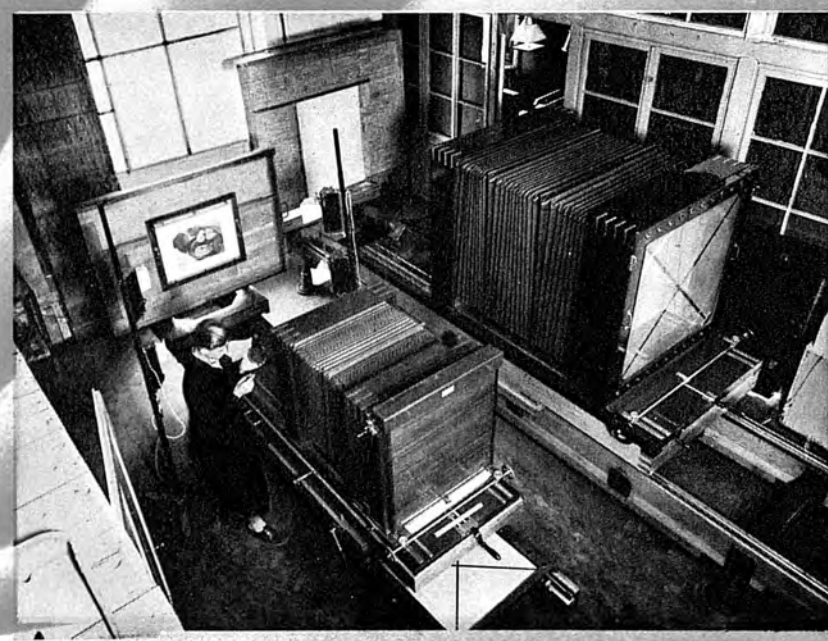

Aspecte din atelierele grafice Scrisul Românesc S. A., Craiova.

„Pleiada", „Gând şi Slovă Olténească", „Meridian*) şi „Arhivele Olténiei" de sub conducerea prof. C. D. Fortunescu, care acordă câteva pagini şi mişcării literare şi artistice oltene. La Turnu Severin, unde totdeauna a pulsat un nucleu cultural — trebue subliniată „Datina", care azi a încetat, ca şi multe din revistele craiovene sau din alte oraşe ale Olténiei. Cum subsemnatul a participat la multe grupări oltene de scriitori şi în componenţa însăşi a publicaţiilor: „Flamura", „Suflet Românesc", „Năzuinţa Românească", „Pleiada", iar astăzi este profund ancorat în redacţia şi mişcarea „Ramuri"-lor, — o explicabilă decenţă intelectuală şi rigorile unei absolute obiectivităţi ştiinţifice, mă obligă să închei acest capitol, sumar.

Evident, multe din sforţările şi numele citate poartă în ele, nemilos, semnul efemerului, sau sunt pândite iremediabil de prăpastia nesăţioasă a neantului; timpul şi critica viitoare îşi vor pronunţa verdictul, implacabil!

Dar valorificarea spirituală a Olténiei nu reiese mai puţin ca o necesitate şi ca o realitate în spornică fierbere.

Din acest sbucium, din toată această trudă şi căutare, din aceste pene, unele modeste, se va plămădi o atmosferă cărturărească primenită, se vor pregăti, moral şi material, o tradiţie şi un aer mai prielnic, din care să isbucnească marele poet de mâine al Olténiei, care să vorbească de pe brazdele ei — cu eternitatea stelelor!

Aprilie-Mai 1943.

T. PAUNESCU-ULMU

---

*) Cu tot regretul, nu pot fi consideraţi ca *olteni* Titu Maiorescu născut în Craiova şi D. Caracostea născut în Slatina, dar dintr'o familie macedoneană şi fără raporturi cu sbaterea culturală a Olteniei

Tot aşa N. Davidescu mărturiseşte legături cu Slatina — dar... Cât priveşte pe Tudor Arghezi, ar putea fi revendicat de Oltenia — atât prin familia părinţilor săi care ar fi din Gorj. cât şi prin legăturile cu mişcarea culturală a Craiovei şi o veche colaborare la „Ramuri"...

Violenţa expresivităţii, energia verbului şi plastica şi duritatea uneori excesivă a satirei şi pamfletului arghezian — s'ar grefa desigur admirabil, pe fondul epigramatic, voluntar şi de dârzenie al Oltenilor...

Acest fragment din „Testament" ne-ar apărea destul de vorbitor.

„Ca să schimbăm, acum, întâia oară,
Sapa 'n condei şi brazda 'n călimară,
Bătrânii-au adunat, printre plăvani,
Sudoarea muncii sutelor de ani.
Din graiul lor cu 'ndemnuri pentru vite
Eu am ivit cuvinte potrivite
Şi leagăne urmaşilor stăpâni.
Şi frământate mii de săptămâni,
Le-am prefăcut în visuri şi 'n icoane.
Făcui din zdrenţe muguri şi coroane.
Veninul strâns l-am preschimbat în miere
Lăsând întreagă dulcea lui putere".

„Am luat ocara, şi torcând uşure
Am pus-o când să 'mbie când să 'njure.
Am luat cenuşa morţilor din vatră
Şi am făcut-o Dumnezeu de piatră,
Hotar înalt, cu două lumi pe poale,
Păzind în piscul datoriei tale".

ca și următoarea strofă de „Psalm", interesantă și psihologicește:

„Tare sunt singur, Doamne, și pieziș!
Copac pribeag uitat în câmpie,
Cu fruct amar și cu frunziș,
Țepos și aspru 'n îndârjirea vie".

Dar elementul oltenesc s'ar găsi și pur decorativ în poezia lui Arghezi — ca în catrenele celor două poezii „Icoană" și „Biserica din gropi".

Iată-le:

„In fața lunii, dreaptă, șoseaua 'n vărgi cu plopii
S'a pardosit cu țoale din Jii și Mehedinți,
Și 'n umbra fiecărui copac așteaptă popii,
Strângând în mâini, tăcute cădelnițe fierbinți".

(„Icoană").

„Dar el, Oltean cu coșuri pline și cu balanța fără greș,
Intârzie din drum la tine, când drumul lin spre tine duce.
Ia cobilița din spinare, cu coșurile de cireși,
O pune jos și cu sfială, scoțând căciula, face cruce".

(„Biserica din gropi").

Popasul Tudor Arghezi însă — necesită o stăruință și o atenție care se vor cheltui altă dată, cu date și elemente precise și definitive.

CĂRTURARII TRECUTULUI OLTEAN

de PR. I. POPESCU-CILIENI

MARELE nostru cărturar Nicolae Iorga spunea cândva că „viața unei țări nu se alcătuește din forme perfecte, cu îngrijire ierarhizate, ci din vitalități locale, care adunate dau marea vitalitate generală“ [1]). Acest lucru este perfect adevărat și pentru țara noastră. Din clocotul forțelor locale adunate la un loc se alcătuește marea tărie a neamului nostru. Prin aceasta nu voim să spunem că neamul românesc este un mozaic de puteri locale, căci aceste puteri sunt așa de organic îmbinate, încât nu pot fi despărțite fără a știrbi sufletul neamului, ci voim să spunem că există un specific al provinciilor românești. După cum sufletul omenesc alcătuit din conștiință, voință și sentiment, nu se poate despărți în compartimente, tot așa și sufletul neamului formează un tot. Dar trebue să recunoaștem că există o trudă locală, o caracteristică provincială, o frământare de ținut. Toate acestea la un loc, alături de firea omului trăitor într'o parte a țării, alcătuesc specificul unei provincii.

Când vorbim de cărturăria olteană, pe bună dreptate ne întrebăm: dece Oltenia nu a avut atâția cărturari ca Moldova sau Transilvania? Poate că firea olteanului, caracterizată prin vioiciune și faptă, va fi găsit puțini scriitori care să lase armele cu care apărau țara, ca să scrie în tihnă undeva întâmplările vremii. Dinamismul caracteristic olteanului îl va fi îndemnat mai mult spre fapte, decât spre meditație și scriere.

Totuși nu ne putem plânge că Oltenia n'a avut cărturari. Indată ce iau ființă Țările Române, urmează o epocă de desvoltare cărturărească. In vremea de demult, când nu existau școli, decât cele mânăstirești, numai în mânăstiri se păstra cărturăria. Mânăstirile

---

1) N. Iorga, *Regionalism oltean*, în „Arhivele Olteniei“, an. I, nr. 1, 1922, p. 5.

au fost primele vetre de cultură, ale neamului românesc. In pacea mânăstirii scriau cărturarii şi colorau pe îndelete slova frumoasă şi înfloratâ cu miniaturi a manuscriselor. Şi primele mânăstiri române au fost în Oltenia. Vechea cărturărie olteană îşi are începutul în Mânăstirea Tismana, prin călugărul *Nicodim*. Cuviosul părinte Nicodim Sfinţitul a fost „de neam slovean, adică din neamul slovenesc al Serbiei, născut din părinţi bine credincioşi şi temători de Dumnezeu, de neam slăvit, rudenie cu Cneazul Lazăr, Impăratul Serbilor, carele au fost împărat la anii dela Hristos 1374, iar sfântul botezat fiind după obiceiul creştinesc şi crescut întru buna pedepsire şi temere de Dumnezeu... dat a fost de părinţii lui la *învăţătura cărţii*" [2]). In tovărăşia unor călugări a plecat mai târziu la Sfântul Munte şi s'a făcut monah. Acolo „a învăţat pe deplin Scriptura şi vorbirea limbei cei greceşti foarte bine şi s'a făcut dascăl, ritor foarte iscusit"[3]). Limba slavonă o învăţase în ţara lui. Datorită evlaviei şi meritelor sale cărturăreşti a ajuns egumen în Sf. Munte. In această calitate a stăruit pentru împăcarea Patriarhiei din Constantinopol cu Biserica sârbă. Drept mulţumire Cneazul sârb a voit să-l facă Arhiepiscop al Serbiei. Dar Nicodim călugărul a plecat în ţinutul Cladovei şi de acolo a trecut, poate în 1370, Dunărea, în Ţara Românească, unde a zidit mânăstirile *Vodiţa* şi *Tismana*. La Tismana au alergat mulţi ucenici ca să asculte pe Nicodim şi el îi învăţa Scriptura cea slovenească [4]) şi îi îndemna la viaţa cea cucernică. Astfel Nicodim n'a fost numai întemeietorul şi organizatorul vieţei noastre monahale, ci el ne-a adus şi spiritul de călugărie cărturărească dela Atos. El a fost „*un sfânt al muncii, al organizării şi al binefacerilor culturale*" [5]). Nicodim nu era numai un călugăr de aleasă cultură pentru timpul lui, dovadă corespondenţa avută cu Eftimie, Patriarhul Târnovei [6]), ci şi un caligraf de mare talent. Dela el ne-a rămas o frumoasă Evanghelie slavonă, scrisă în anul 1405 pe pergament, împodobită cu miniaturi şi vignete [7]).

Cu siguranţă că din şcoala de cărturărie întemeiată de Nicodim la Tismana au ieşit mulţi ucenici care se vor fi răspândit pe tot întinsul Olteniei.

Tot atât de probabil este că şi pe lângă nou înfiinţata Mitropolie a Severinului, în 1370, să fi existat vre-o şcoală grecească, ştiind că Antim, primul Mitropolit al Severinului, era grec. Istoria nu ne-a păstrat numele vreunuia dintre cărturarii dela această şcoală, poate pentrucă mitropolia severineană a avut o existenţă sbuciumată şi vremelnică.

Dintre ucenicii lui Nicodim, ne sunt cunoscuţi câţiva. Vremurile au fost prea protivnice ca să mai poată da cărturari vestiţi. Dar şcoala lui Nicodim cred că şi-a urmat drumul.

Către sfârşitul veacului al XV-lea ia fiinţă mânăstirea Bistriţa, care a adăpostit în

---

2) Ştefan Ieromonahul, *Viaţa Sfântului Nicodim*. Colecţia „Pământ şi suflet oltenesc" Craiova, 1935, p. 20
3) Idem, *Ibidem*, p. 25.
4) Idem, *Ibidem*, p. 61.
5) N. Iorga, *Istoria Bisericii Române*, vol. I, ed. II, p. 50.
6) Alex. Ştefulescu, *Mânăstirea Tismana*, ed. III. Casa Bisericii, Bucureşti, 1909, p. 15. şi urm.
7) N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, vol. I, Bucureşti, 1940, p. 18.

zidurile ei o vestită şcoală de slavonie. In biblioteca dela Bistriţa s'au găsit mai târziu o mulţime de manuscrise slavone şi greceşti, rod al neostenitei munci cărturăreşti din şcoala acestei mânăstiri. Păcat că până acum, această mânăstire olteană nu-şi are încă monografia ei. Am vedea atunci mai lămurit ce a însemnat pentru Oltenia şcoala slavonă din preajma raclei Sf. Grigorie Decapolitul.

Dar limba slavonă a fost şi o piedică pentru răspândirea mai largă a cunoaşterii cuvântului scris la noi. Strânsă în corsetul străin al slavonismului, cartea era numai în mâna câtorva privilegiaţi.

Adesea aceştia erau şi vestiţi caligrafi ca protopopul *Ioan Sârbu al Craiovei*. Protopopul acesta era macedonean din Kratovo. A venit la noi în împrejurări neştiute, sub Mihnea II Turcitul. In 1580 a scris în Craiova „un prea frumos *Tetraevanghel* slavon" [8]). La sfârşitul acestui Tetraevanghel scrie caligraful protopop: „Slavă şi laudă, cinste şi închinăciune întru Treime, slăvitului marelui Dumnezeu Tatăl, şi Fiului şi Sfântului Duh şi pururea în vecii vecilor, amin. Acest sfânt Tetraevanghel a fost scris în ţara Ungro-Vlahiei, în locul Craiova, în zilele Domnului Ion Mihnea Voevod, în anul 7088, luna August, 12 zile. S'a scris de către noi, cel din urmă dintre preoţi, protopopul Ioan Sârbul din locul Kratovo, păcătos între păcătoşi, amin" [9]). Protopopul Ioan a vândut acest Tetraevanghel lui Pârvu logofătul, care l-a dăruit odată cu alte cărţi manuscrise mânăstirei Crivelnic de pe Coşuştea, în Mehedinţi. Inainte de războiul actual, manuscrisul Tetraevanghelului acestuia se găsea în Fruşkagora, la mânăstirea Velika Remeta. Aci fusese dăruit de un Comnen care îl cumpărase nu se ştie dela cine. Protopopul Ioan, „un real talent decorativ", a împodobit această carte cu frontispicii şi iniţiale, cu ornamente în aur, albastru şi roşu [10]). In 1583 Ioan Sârbu mai scrie, tot la Craiova, o *Evanghelie* din porunca Danciului, mare armaş, şi Radului postelnicul. Aci a mai scris Ioan din Kratovo şi pentru mânăstirea Gura Motrului. Scrierea lui frumoasă vădeşte că el era un „colorist vrednic de amintire, îndrăgostit de flori şi vrejuri, dar în special de tonuri proaspete şi vii" [11]).

După două veacuri de imobilitate slavonă în scris, cartea populară *Alexandria*, care a inspirat pe Mihai Viteazul, *se traduce pentru prima oară, în graiul nostru, în Oltenia* [12]).

In Moldova, vechea cronică se scria în slavoneşte. Tot în slavoneşte se scria pe scurt şi cronica munteană, dar la începutul secolului al XVII-lea, un logofăt din serviciul Buzeştilor, *Teodosie Rudeanu*, scrie *româneşte* povestea lui Mihai Vodă Viteazul [13]).

---

8) Marcel Romanescu. *Tetraevanghelul dela Craiova din 1580 şi alte cărţi bisericeşti*, în „Arhivele Olteniei", an XXI. nr. 119-124, Ian.-Dec 1942, p. 358.

9) *Ibidem*, p. 359-361.

10) *Ibidem*, p. 363

11) *Ibidem*, p. 365.

12) N. Iorga, *Partea Olteniei în literatura românească*, „Arhivele Olteniei", an. I, nr. 1, 1922, p. 13. N. Cartojan socoteşte că întâia traducere a Alexandriei în româneşte s'ar fi făcut în „ţinuturile de Nord ale Ardealului". *Cărţile populare în literatura românească*. vol. I, ed. Casei Şcoalelor. Bucureşti. 1929, p. 216.

13) N. Iorga, *Partea Olteniei în literatura românească* loc: cit. p. 14.

Personalitatea uriaşă a lui Mihai şi faptele sale măreţe au găsit admiratori mulţi. Grecii, în deosebi, au scris despre faptele viteazului Voevod. între aceştia amintim pe vistierul Stavrinos şi pe Gheorghe Palamed[14]). Dar Mihai a avut un cronicar român al domniei în persoana lui Teodosie Rudeanu. Olţean dârz şi isteţ, mâna dreaptă a Voevodului, în timpul luptei dusă împotriva lui Ieremia Movilă, pe când Mihai pornise cu oastea să cucerească Moldova, Teodosie Rudeanu a rămas în Ardeal ca un fel de guvernator al provinciei de curând cucerită.

Mihai se afla la hotarele Moldovei, când sosiră în Ardeal trimişii împăratului Germaniei care veniseră să arate Domnului că nu e bine să pornească împotriva Moldovei. Teodosie Rudeanu, care ştia gândurile lui Mihai şi cunoştea firea lui hotărâtă, a arestat pe trimişii imperiali şi i-a ţinut închişi până ce Mihai a cucerit Moldova; apoi i-a pus în libertate, cerându-le iertare pentru necazurile ce li s'au căşunat în Ardeal. Acest om energic şi diplomat a fost cronicarul lui Mihai Viteazul. Dar cronica lui s'a pierdut, din nefericire. Totuşi îi cunoaştem cuprinsul dintr'o traducere latinească. Rudeanu şi-a scris cronica în limba română[15]). Această cronică a fost tradusă în limba polonă de Andrei Tarnovschi şi din polonă tradusă în latină de Baltazar Walter, amplificată şi tipărită la Görliz în Silezia, la anul 1597.

Astfel, afară de însemnările moldoveanului Nistor Ureche, *cea dintâiu cronică naţională scrisă în limba populară, vine din Oltenia*[16]).

Şcoala de cărturărie dela Bistriţa olteană a dat cărturari de seamă, dintre care putem aminti pe episcopul *Teofil II al Râmnicului* (1619-1637). El fusese egumen al Bistriţei. Pe când era episcop la Râmnic, Teofil s'a vădit a fi un mare iubitor al limbii româneşti. El punea să se scrie în româneşte pe odoarele dăruite de el unor biserici, în vremea în care limba slavonă trona încă în scaunul ei de stăpână[17]).

Din îndemnul episcopului Teofil, alt cărturar de seamă al Olteniei, *Mihail Moxa*, călugăr în mânăstirea Bistriţa, a tradus şi prelucrat *cel mai vechiu cronograf cunoscut în limba românească*. Moxa a făcut traducerea în anul 1620. Până acum nu s'a găsit decât un singur manuscris al Cronografului lui Moxa[18]). Pe scoarţa legăturei de lemn a manuscrisului cunoscut până acum, se arată că acest manuscris a făcut cândva parte din biblioteca mânăstirii Bistriţa. Nu se ştie cum a ajuns în Bucureşti. De aici a fost cumpărat de profesorul rus V. Gregorovici şi se păstrează în Muzeul Rumanitov din Moscova.

---

14) D. Russo, *Studii istorice greco-române*. Opere postume publicate subt îngrijirea lui Const. Giurescu, tomul I, Fund. pentru artă şi literatură „Regele Carol II", Bucureşti, 1939, p. 114 şi 144.

15) N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, vol I, p. 85, col. II, şi 86, col. I-II.

16) N Iorga, *Partea Olteniei în literatura românească*, loc. cit. p. 14.

17) N. Iorga, *Istoria Bisericii Româneşti*, ed. II, vol. 1, p. 250.

18) D-l Dr. C. N. Plopşor mi-a spus că a descoperit o copie a Cronografului lui Moxa pe care o va tipări în curând.

După o copie făcută de Gr. Tocilescu, Cronograful a fost tipărit de Haşdeu în *Cuvinte din bătrâni*[19]).

Stilul Cronografului e concis, dar traducerea e plină de vigoare şi uneori pitorească[20]). Cronica lui Moxa nu e ştiinţifică, savantă, cu note şi citate, dar are pentru noi o mare valoare, fiind *cea dintâiu istorie universală în limba românească*[21]).

Mihail Moxa traduce din slavoneşte şi *Pravila tipărită la Govora* în anul 1640, cunoscută şi sub numele de *Pravila Mică*, din cauza formatului ei mic. Această pravilă e tradusă „din ordinul şi cu cheltuiala prea-luminatului Domn Io Matei Basarab Voevod şi cu binecuvântarea Prea Sfinţitului Arhiepiscop Kyr Teofil, Mitropolit a toată ţara Ungro-Vlahiei[22]). Domnitorul Matei din Brâncovenii Romanaţului a fost nu numai un vrednic ziditor de biserici (un contemporan mărturiseşte că Matei a zidit o sută cincizeci de mânăstiri şi biserici[23]), dar şi un iubitor de cultură. Din porunca lui se traduce şi se tipăreşte Pravila Mică. *Prima carte de drept care se tipăreşte în Ţările Române, este Pravila aceasta tipărită în Oltenia*[24]).

Tot Moxa a tradus şi un *Liturghier*, între anii 1620-1630. Acest Liturghier era în posesiunea episcopului Ghenadie Enăceanu al Râmnicului. Acum i s'a pierdut urma[25]). Dacă această informaţie este adevărată, curajul olteanului e mare, că dă pe limba românească Liturghierul. Ar fi al doilea Liturghier tradus în româneşte. Inaintea lui Moxa, tradusese şi tipărise Coresi o *Liturghie*.

Cade-se acum să amintim de un alt cărturar oltean care a trăit tot pe vremea lui Matei Basarab: *Mardarie Cozianul*.

In anul 1890, Ghenadie, episcopul Râmnicului, a aflat între cărţile mânăstirii Cozia un manuscris intitulat, „*Lexicon slavo-românesc şi tâlcuirea numelor*", scris la 1649 de monahul Mardarie. La sfârşitul acestui manuscris se găseşte următoarea însemnare: „*Acest lexicon l-am extras eu mult păcătosul monah Mardarie pisar, cu porunca şi binecuvântarea părintelui nostru chir Ştefan egumenul dela Sfânta mânăstire Cozia, unde este hramul Sfânta Troiţă. In zilele binecinstitorului Ion Matheiu Basarabă... la anul 7157*"[26]).

Lexiconul lui Mardarie este într'adevăr un extras din lexiconul slavo-rusesc al lui Pavel Berânda, tipărit la Kiev în 1627. Deci Mardarie ştia în afară de limba maternă şi

---

19) N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, vol. II, 1942, p. 135, col. I-II, p. 136, col. I-II. In anu 1942 Cronograful lui Moxa a fost retipărit la Buzău de profesorii N. Simache şi Tr. Cristescu.

20) N. Cartojan, op. cit., p. 136, col. I.

21) Lucian Predescu, *Un cronicar oltean: Mihail Moxa (Moxalie)*, art. în „Arhivele Olteniei", an. X. nr. 53, Ian.-Febr. 1931 p. 13.

22) Bianu-Hodoş, *Bibliografia românească veche*, vol. I, p. 113.

23) Const. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. III, partea I, Fundaţia Regală pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1942, p. 64.

24) N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, vol. II, p. 101, col. I-II.

25) Lucian Predescu, *op. cit.*, p, 18.

26) Mardarie Cozianul, *Lexicon slavo-românesc şi tâlcuirea numelor, din 1649*, publicate de Grigorie Creţu, Ediţia Acad. Române, Buc. 1900, p. 3.

limbile slavă şi rusă. In unele locuri îndreaptă greşeli făcute de Berânda[27]). Călugărul oltean lexicograf are şi cunoştinţe de gramatică slavă. Nu e un fenomen de ştiinţă pentru noi cei de azi, dar pentru vremea lui a fost un cărturar de seamă. Trebue să avem în vedere că Mardarie nu ştia prea bine limba slavă, întrucât el trăia într'o vreme când această limbă era în plină decadenţă[28]).

Intre cărturarii olteni merită să fie pomenit şi *Episcopul Ignatie Sârbul* al Râmnicului (1637-1653). Era un om învăţat. Ştia slavoneşte, turceşte, greceşte şi limba persană, pe lângă limba română[29]). Dar nu ne-au rămas dela el decât câteva acte.

Trebue să însemnăm aici frumosul rol cărturăresc pe care l-a avut în Oltenia mânăstirea Hurez, ctitoria lui Constantin Brâncoveanu. Şi Hurezul, ca alte mânăstiri oltene, a fost nu numai un sălaş al credinţei, ci şi un templu al culturii.

Arhimandritul Ioan, primul egumen al Hurezului (1693-1726) a trecut întâi pe la mânăstirea Câmpulung. A fost un om activ. Pe lângă el s'a ridicat ieromonahul *Lavrentie Dimitrievici,* care a trecut la Episcopia Râmnicului ca diorthositor (corector) al cărţilor ce se tipăreau în tipografia episcopală.

Arhimadritul Ioan îndemnase pe ierodiaconul *Dosoftei* să transcrie *Viaţa lui Varlaam şi Ioasaf.* pe care a sfârşit-o la 4 Martie 1700.

Ioan însuşi era un desăvârşit caligraf; pomelnicul Hurezului, terminat la 28 Martie 1699 şi păstrat astăzi la Academia Română, ne arată cât de frumos ştia să scrie egumenul Ioan[30]).

Vom aminti acum pe cărturarul *episcop Antim Ivireanu* al Râmnicului (1705-1708). Deşi nu era oltean, iar activitatea lui cărturărească s'a desfăşurat mai mult în Muntenia (prin lucrul tipograficesc dela Snagov şi Bucureşti) în trecerea sa pe la Episcopia Râmnicului, Antim a dat o desvoltare deosebită cărturăriei oltene. Şi el era cunoscător al mai multor limbi: georgiană, greacă, arabă, turcă, slavonă şi română[31]). Antim era şi tipograf vestit. Ca unul care cunoştea binefacerile tiparului, *chiar în anul în care a fost ales episcop la Râmnic, a înfiinţat prima tipografie din acest oraş,* aşezând-o lângă scaunul episcopal[32]). Astfel Episcopul Antim făcu din oraşul Râmnicului, reşedinţa episcopilor de aci, un focar de lumină, un centru de cultură religioasă, ceea ce nu făcuse niciunul din predecesorii săi întru episcopat[33]).

In tipografia dela Râmnic scoate la lumină mai multe cărţi: *Antologhion... adică floarea*

---

27) *Ibidem.* p. 12.
28) *Ibidem.* p. 68.
29) Episcopul Atanasie, *Istoricul Eparhiei Râmnicului.* Tip. Gutenberg, Bucureşti, 1906. p. 41.
30) I. Ionaşcu, *Istoricul Mânăstirii Hurez.* art. în „Arhivele Olteniei", an. XIV, nr. 79-80 Mai-Dec. 1935. p. 303.
31) *Ibidem* p. 88.
32) N. Dobrescu. *Antim Ivireanu mitropolitul Ungro-Vlahiei,* Biblioteca Societăţii „Steaua". nr. 20, Buc. 1910, p. 19.
33) Episcopul Atanasie, *op. cit.,* p. 91-92.

cuvintelor (1705)[34]), *Tomul bucuriei*, tipărit în greceşte cu cheltuiala lui Dosoftei, patriarhul Ierusalimului (1705)[35]), *Octoih* slavon (1706)[36]), *Slujba Născătoarei de Dumnezeu* (1706), text slavon, titlul şi explicaţiile în româneşte ca şi la Octoih[37]). Tot în 1706 tipăreşte şi un *Molitvenic* slavo-român şi alte cărţi. In toate tipăriturile sale Antim Ivireanu se vădeşte a fi un mare cărturar, teolog învăţat, stilist de mâna întâia, lucruri câştigate nu atât prin studii speciale şi sistematice, cât prin minunatele sale calităţi sufleteşti şi prin marea lui sârguinţă şi dragoste de muncă[38]). Dumnezeu îl împodobise şi cu alte daruri bogate: era caligraf, xilograf, desenator, pictor. Pe lângă acestea era un desăvârşit tipograf. Trecerea lui Antim pela Episcopia Râmnicului a făcut ca şi Oltenia să se împărtăşească din binefacerile acestor podoabe cărturăreşti ale sale.

In locul lui Antim Ivireanu, e ales episcop la Râmnic *Damaschin* (1708-1725), fost episcop al Buzăului. Şi Damaschin a fost un cărturar de seamă. Dar nenorocirea a făcut ca tocmai în vremea păstoriei sale, Oltenia să cadă sub stăpânirea Austriacilor (1718-1739). În 1719, episcopul Damaschin, împreună cu câţiva egumeni, a adresat Chesariceştei Administraţii un memoriu prin care cerea între altele ca *Episcopia Râmnicului să fie ridicată la rangul de Mitropolie, pe temei că a existat în Oltenia o Mitropolie, şi anume în părţile Severinului*[39]).

Tot prin acest memoriu, Damaschin cerea înfiinţarea a două şcoli: una românească la Râmnic, sub oblăduirea episcopului, şi alta latinească la Craiova, sub îngrijirea Administraţiei Austriacilor şi a boierilor. Damaschin este socotit un mare cărturar, mai ales pentrucă el a tălmăcit cărţile noastre de ritual „cu stil şi graiu luminat". Precum însuşi spune, văzând că Românii stau în biserică fără a înţelege ce se citeşte şi ce se cântă, s'a hotărît la 1715 „din îndemn Dumnezeesc cu multă osteneală... a preface cărţile din limba grecească şi slavonească în limba noastră simplă şi a le da la lumină"[40]). Până la el erau traduse şi folosite în bisericile noastre următoarele cărţi de ritual: Evanghelia, Apostolul, Liturghia, Psaltirea, Ceaslovul şi Octoihul Mic. Damaschin traduce toate celelalte cărţi de slujbă bisericească: *Tipicul*, *Molitvelnicul*, *Triodul*, *Penticostarul*, *Mineele*, *Catavasierul* şi *Antologhionul*. Tot el a mai tradus şi *Apocalipsul Sf. Ioan Bogoslovul*, *Tâlcul Evangheliilor al lui Teofilact Bulgarul*, un *Catehismuş şi Invăţătura despre şapte taine*[41]). Toate aceste tâlmăciri au fost făcute de Damaschin într'o frumoasă limbă românească. Dar păcat că nu s'au putut tipări. La Buzău, Damaschin tipărise *Apostolul*; la Râmnic, în anul 1724, *Invăţătura despre şapte taine*. Celelalte cărţi au rămas în manuscris din cauză că Austriacii

34) Bianu-Hodoş *Bibliografia românească veche*, vol. I, p. 462.
35) *Ibidem*, 463-464.
36) *Ibidem*, p. 467.
37) *Ibidem*, p. 467.
38) Episcopul Atanasie, *Istoricul Eparhiei Râmnicului*, p. 89.
39) N. Dobrescu, *Istoria Bisericii Române din Oltenia*. Ediţiunea Academiei Române, Bucureşti, 1906 p. 20.
40) Al. Lapedatu, *Damaschin Episcopul*.
41) Episcopul Atanasie, *op. cit.*, p. 122.

nu îngăduiau să se tipărească vre-o carte până nu vedeau manuscrisul şi nu îngăduiau ca aceste cărţi, odată tipărite, să se răspândească şi în Ardeal şi Banat. La aceste serioase piedici puse în calea mişcării literare pe care Damaschin voia s'o întreprindă în Oltenia, se adăuga şi lipsa de bani[42]). Totuşi *în vremea lui Damaschin s'a introdus limba românească în Biserica olteană.*

Dintre urmaşii lui Damaschin pe scaunul episcopal dela Râmnic, merită să fie trecuţi între iubitorii de carte: *Inochentie* (1728-1735), *Clement* (1735-1749) şi *Grigorie Socoteanu* (1749-1764). Toţi erau ucenici, direct sau indirect, ai episcopului Damaschin. In vremea lor tipografia dela Râmnic n'a încetat să dea la iveală cărţi de slujbă sau de zidire duhovnicească[43]). Tipografia Râmnicului avea meşteri tipografi vestiţi. Doi dintre ei sunt chemaţi în 1765 la Blaj, pentru a tipări o Evanghelie şi alte cărţi. Ei sunt: *Petre Râmniceanul Papa-Vici şi Ioan Râmniceanul*[44]).

Dintre călugării olteni se ridică, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, un poet. Este Ghenadie Cozianul, *care poate fi socotit cel dintâiu poet român popular*, încercând a găsi în poezie un motiv nou pentru adevărurile morale ale creştinismului.

Cu legitimă mândrie trebue să amintim aici şi pe *episcopul Chesarie al Râmnicului* (vicar 1771 — episcop 1773-1780). Se călugărise în mitropolia din Bucureşti. Cunoştea limbile: greacă, latină şi franceză. A fost unul din cei mai învăţaţi episcopi ai Râmnicului. Tipografia râmniceană a scos de sub teascuri, în vremea lui, multe cărţi: *Octoihul* în 1776; *Triodul* în 1777; *Ceaslovul* în 1779 şi 1781; *Psaltirea* în 1779. *Dar lucrarea de căpetenie a episcopului Chesarie este tălmăcirea Mineelor şi tipărirea lor.* El a folosit poate şi traducerea făcută de episcopul Damaschin, dar a dat textului un stil mai limpede. Chesarie a tipărit numai Mineele pe lunile Septemvrie-Februarie, şi moartea l-a surprins în mijlocul lucrului. In prefaţa Mineiului pe luna Octombrie, tipărit în 1776, Chesarie scrie frumos despre dragostea ce are pentru obşte, cuvinte care ne arată mai bine de unde pornea toată râvna cărturărească a lui:... „Că mai mult cinstesc folosul de obşte decât răsuflarea ce-mi ţine viiaţa, a căriia toate puterile duhovniceşti şi trupeşti sânt întinse în armonie ca nişte coarde, ca oricând le va mişca degetele obştii sânt gata a face glasul ce iaste plăcut la dragoste tuturor"[45]).

Ca un ierarh iubitor de cultură, Chesarie a înfiinţat două şcoli: una la Bucureşti, cu dascăl de învăţătură românească în *Metohul 40 de Mucenici* al Episcopiei şi alta în *Metohul Obedeanu* din Craiova, cu un dascăl de slavonie şi unul de grecească[46]).

Figura lui Chesarie e una din cele mai luminoase figuri din galeria episcopilor de

42) N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 59-60.

43) Pr. I. Popescu-Cilieni, *Pe firul istoric al Mitropoliei Olteniei*, Tipografia Sf. Mitropolii-Craiova, 1941, p. 24-27.

44) Bianu-Hodoş, *Bibliografia românească veche*, vol. II, p. 164. 170 şi 172.

44 bis) N. Iorga, *Partea Olteniei în literatura românească*, Arhivele Olteniei, an. I, nr. 1, 1922, p. 15.

45) *Ibidem*, p. 216.

46) Episcopul Atanasie, *Istoricul Eparhiei Râmnicului*, p, 150.

Râmnic. Preţuirea pe care o avea Chesarie din partea contemporanilor săi ne-o arată însemnarea făcută de un negustor în anul 1780: *„Cât va sta Ţara Românească, arhiereu ca Chesarie nu va mai dobândi"* [47]).

Şi urmaşul lui Chesarie este un cărturar de seamă. Acesta este *episcopul Filaret* (1780-1792). Era grec. Dar originea lui nu l-a împiedecat să fie un ierarh vrednic al Râmnicului, mai ales când avea un înaintaş ca episcopul Chesarie dela care moştenea o avântată activitate cărturărească. El a continuat tipărirea *Mineelor* pe Martie-August. In afară de Minee, Filaret a mai tipărit: *Liturghia*, în 1780; *Cazania*, în 1781; *Triodul*, în 1782; *Pilde filosofeşti*, în 1783; *Ceaslov*, în 1783; *Sinopsis*, în 1784 şi alte multe cărţi. Mai amintim numai *Gramatica lui Ianache Văcărescu*, tipărită la Râmnic în 1787 şi dedicată episcopului Filaret [48]).

Episcopul Filaret avea şi darul poeziei. In cartea lui *Manolache Persiano*, intitulată *Faptele vitejeşti ale lui Mavrogheni*, tipărită greceşte la Bucureşti în 1789, sunt şi versuri compuse de Filaret [49]).

In truda sa cărturărească episcopul Filaret a avut un bun ajutor, ca şi Chesarie, în *Rafail*, ieromonahul dela Hurez. El era diorthositorul tipografiei râmnicene, în locul celuilalt hurezan, Lavrentie. După douăzeci de ani de trudă cărturărească, Rafail s'a retras la Hurez unde a ajuns egumen. Aci avea o frumoasă bibliotecă personală. Era adept înflăcărat al lui Paisie Velicicovschi, sub ascultarea căruia fusese. Intre manuscrisele şi tipăriturile din biblioteca lui erau, multe privitoare la viaţa de obşte a călugărilor. Alături de *Varlaam* şi *Ioasaf* era şi cealaltă carte populară, *Istoria Troadei*. Pentru munca de traducător folosea un Lexicon greco-român. Avea şi o gramatică românească, desigur a lui Văcărescu. Cu drept cuvânt s'a spus de curând că Rafail era un cărturar distins [50]).

Mânăstirea Hurez se menţine şi acum la un nivel cultural ridicat. In anul 1791, biblioteca Hurezului avea 382 cărţi de teologie, literatură, ascetică, scrise în diferite limbi: română, greacă, latină, slavă, greco-arabă, greco-latină, arabă, nemţească [51]).

Trebuia să amintim, când am vorbit de episcopul Filaret, că el şi-a apropiat pe cărturarii *Naum Râmniceanul* şi *Dionisie Eclisiarhul*. Pe Naum îl călugări şi-l făcu diacon al său, iar pe Dionisie îl întrebuinţa ca scriitor de casă. In această calitate Dionisie Eclisiarhul a scris, cu slovă frumoasă şi cu podoabe, cele trei mari condici ale Episcopiei, în care a trecut pe secţii şi în ordine cronologică, toate documentele episcopiei [52]).

La Episcopia Râmnicului, Dionisie a îndeplinit şi slujba de eclisiarh, de unde i-a rămas şi numele. El a mers apoi la diferite mânăstiri, scriind cu slova lui atât de cunos-

---

47) N. Iorga, *Istoria Bisericii Româneşti*, ed II, vol, II, p. 145.
48) Bianu-Hodoş, *Bibliografia românească veche*, vol. II, p. 318.
49) *Ibidem*, p. 34.
50) I. Ionaşcu, *Istoricul Mânăstirii Hurez*, „Arhivele Olteniei", an. XIV, nr. 79-82, Mai-Dec., 1935, p. 308 310.
51) *Ibidem*, p. 341.
52) Episcopul Atanasie, *Istoricul Eparhiei Râmnicului*, p. 153-154.

cută şi frumoasă, multe condici ale sfintelor lăcaşuri. In 1796, Dionisie arată, în prefaţa la Condica mânăstirii Govora [53]), câte alte condici mai scrisese până în acel an, „prefăcând şi noaptea în zi" : trei condici ale Episcopiei Râmnicului, două ale mânăstirii Tismana, două ale mânăstirii Bistriţa, una a mânăstirii Strehaia, una a Sadovei, a Jitianului, a Arnotei, Cotrocenilor, Bucovăţului, a schitului Micşani [54]), In anul 1820 a scris a douăzeci şi şeasea condică, Condica mânăstirii Obedeanu. In afară de condici, Dionisie a scris şi multe pomelnice [55]), unele ale bisericilor din Craiova [56]).

Dar Dionisie Eclesiarhul n'a fost numai un copist sau un caligraf. El s'a încumetat să scrie şi istorie, căci dela el ne-a rămas *Cronograful Ţării Româneşti*. Această carte a fost scrisă de Dionisie la Craiova, cu începere dela anul 1814, şi a lucrat la ea până la sfârşitul vieţii [57]). *Cronograful* continuă cronica lui Mihai Cantacuzino, povestind evenimente istorice petrecute între anii 1764-1819 [58]). Dionisie era un om umblat pentru vremea lui. A călătorit (de nevoie) în Ardeal şi Banat. A fost şi la Buda. El ştia bine limba slavonă. A tradus câteva sute de documente din această limbă. Cunoştea şi ceva rusă, greacă, puţină turcă.

Pentru bogăţia informaţiilor şi frumuseţea şi naturaleţea stilului, Cronograful lui Dionisie Eclisiarhul este un izvor principal pentru cunoaşterea ultimelor decenii ale epocei fanariote [59]). Opera lui se citeşte şi azi cu plăcere şi interes. Spre deosebire de Mihail Moxa, Dionisie Eclisiarhul este original. Cronograful lui nu este o traducere, ci o operă originală. Opera lui Dionisie Eclisiarhul are un stil vioiu şi natural. Dacă n'ar avea în ea atâta arhaisme şi cuvinte străine, s'ar putea citi cu uşurinţă de oricine.

Dionisie a fost şi dascăl de slavonie, poate la vreo şcoală din Craiova [60]).

Odată cu sfârşitul secolului XVIII, şcoala de cărturărie dela Râmnicu-Vâlcii pierde din însemnătate. Episcopii Nectarie şi Galaction nu mai tipăresc aşa cum au tipărit înaintaşii lor. Tipografia râmniceană decade în aşa hal, încât în 1824 avea numai câteva zeci de kg. „ocă" de litere şi nu mai lucra nimic. Treptat centrul de greutate al cărturăriei oltene se mută dela Râmnic la Craiova.

Intre cărturarii craioveni trebuie să amintim pe profesorul *Stanciu Căpăţineanu*. A fost numit profesor şi inspector la Şcoala Centrală din Craiova în anul 1826 şi a funcţionat

---

53) Ion Vârtosu. *Date noi despre Dionisie Eclisiarhul*, în „Biserica Ortodoxă" Română, an. LV. 1937, p. 336-346.

54) Pt. I. Popescu-Cilieni, *Dionisie Eclisiarhul la mânăstirea Govora*, „Arhivele Olteniei", an. XX. nr. 113-118. Ian.-Dec. 1941, p. 56.

55) Dr. C. S. Nicolaescu-Plopşor, *Cronograful Ţării Româneşti*, scris de Dionisie Eclisiarhul, Colecţia „Pământ şi suflet Oltenesc", Craiova, 1934, p. XV-XVI.

56) Pr. D. Bălaşa, *Alte manuscrise ale lui Dionisie Eclisiarhul*, ed. Revistei „Oltenia", Craiova 1941.

57) Dr. C. S. N.-Plopşor, *op. cit*, p. XI.

58) Idem, *Ibidem*.

59) I. Donat, *Dionisie Eclesiarhul, Constatări şi observaţii noi*. „Arhivele Olteniei", an. XII, nr. 74-76, 1934, p. 301.

60) *Ibidem*, p. 293.

la această școală până în anul 1837[61]). El nu s'a mulțumit să fie un simplu profesor, ci a fost și un cărturar. A tipărit mai multe cărți: *Biblioteca desfătătoare și plină de învățătură*, tradusă din franțuzește și tipărită în 1830. Nu se știe sigur unde a fost tipărită, dar e probabil că la Craiova[62]). Tot în anul 1830 a mai tipărit două cărți: *Mitologhie*[63]) și *Mărimea Romanilor*[64]) de Montesquieu. Și aceste cărți se socotesc a fi tipărite la Craiova.

In anul 1837 a plecat din învățământ și a fost numit judecător al județului Vâlcea, slujbă pe care a îndeplinit-o vreme de aproape cinci ani. A fost în 1844 în comisia catagraficească a județului Gorj, în 1847 din nou judecător la Vâlcea, iar la 15 Septemvrie 1848 a murit. După moartea lui, soția văduvă, slugereasa Marghioala, se lupta cu greutățile creșterii celor patru copii, doi băieți și două fete[65]).

Un cărturar de seamă este și alt profesor craiovean: *Grigorie Pleșoianu*. Poate pentru unii necunoscători, Gr. Pleșoianu, ca și Căpățineanu, nu e mai mult de cât un mărunt dascăl de provincie, dar pentru Oltenia și pentru cultura românească, în general, el este mai mult decât un neînsemnat profesor.

Pleșoianu a fost elevul lui Eliad, împreună cu Stanciu Căpățineanu[66]). In anul 1826-27 e numit dascăl la Craiova, odată cu redeschiderea școalei craiovene, în haină națională, la mânăstirea Obedeanu[67]).

In anul 1832 a părăsit școala din Craiova, care din 1831 se mutase la Madona, și a voit să intre în armată, dar n'a reușit. De aceea s'a retras la Cerneți, unde a fost numit profesor în 1833. In 1836 Pleșoianu a demisionat din învățământ și în locul lui a venit Ion Maiorescu. Pleșoianu a devenit apoi un inginer hotarnic foarte căutat.

Cât a fost profesor „el înțelese că profesoratul este un apostolat ce nu se poate mărgini la clase"[68]). De aceea Pleșoianu a scris și tipărit mult. Între cărțile tipărite de el avem: *Abețedar greco-român*, 1825; *Abețedar înlesnitor pentru învățătura copiilor*, 1828; *Abecedar francezo-românesc*, 1829[69]), probabil tipărit în Craiova. În prefața acestui abecedar, scrie lucruri frumoase privitoare la gustul citirii și al învățăturii care trebue format din copilărie. Pentru actualitatea acestor gânduri, le copiem aici: „Eu știu — spune Pleșoianu — că fiecine care poate face ceva pentru luminarea neamului, are pofta aceia d'a face încai un lucru mai mare, și pentru bărbați, când o face. Această ambiție și eu o am, nu tăgăduesc; dar m'am socotit că de vom ține multă vreme de părerea asta și de nu va

---

61) C. N. Mateescu, *Insemnări despre profesorul craiovean Stanciu Căpățineanu*, „Arhivele Olteniei", an. IV, nr. 21-22, Sept.-Dec. 1925, p. 490.
62) Bianu-Hodoș-Simionescu, *Bibliografia românească veche*, vol. III, p. 681.
63) *Ibidem*, p. 683.
64) *Ibidem*, p. 692.
65) C. N. Mateescu, *op. cit.*, p. 490.
66) N. Bănescu, *Un dascăl uitat: Gr. Pleșoianu*. Analele Academiei Române, Seria II. t. XXXVI, p.339-341.
67) *Ibidem*, p. 347.
68) *Ibidem*, p. 348.
69) Bianu-Hodoș Simionescu, *Bibliografia românească veche*, vol. III, p. 649.

face neştine lucruri pentru copii, în zadar va face pentru bărbaţi, căci bărbaţii trebue făcuţi din copii, şi *cel ce n'a câştigat gustul citirii şi'al învăţăturii încă de mic, măcar d'ar găsi ale mai frumoase şi epistimoniceşti cărţi, el nici că se uită la ele*" [70]). Grigorie Pleşoianu mai tipăreşte *Aneta şi Luben*, traducere după Marmontel, în 1829; *Gramatica românească*[71]) Craiova, 1829; *Caligrafie*, tipărită la Sibiu 1829 [72]); *Gramatica franţuzească*, tradusă după *Fournier* şi tipărită în 1830, probabil la Bucureşti, unde fugise din cauza molimei [73]); *Dialoguri francezo-române*, Craiova, 1830 [74]); *Întâmplările lui Telemah*, 1831; *Calendar pe anul* 1834; *Genoveva de Brabant*, 1838, şi alte cărţi.

Tot oltean a fost şi învăţatul *Petrache Poenaru*. Se născuse în 1799, la Beneşti-Vâlcea. Era fiul vistierului Constantin Poenaru din Craiova. A învăţat carte în casa tatălui său, cu un dascăl grec, şi apoi a continuat învăţătura la şcoala Obedeanu din Craiova. După recomandaţia episcopului Galaction al Râmnicului este numit, în 1819, dascăl de greceşte la Bucureşti, în locul lui Eufrosin Poteca trimis pentru studii în străinătate. In 1821 e secretarul lui Tudor din Vlădimir [75]). În 1822 Poenaru merge la studii în Viena. Urmează Politehnica. In 1825 este trimis pentru completarea studiilor la Paris. In 1827 a obţinut un brevet de invenţie pe cinci ani, pentru „un condei portăreţ, fără sfârşit, alimentându-se însuş cu cerneală" [76]). De la Paris Poenaru trece în Anglia, însărcinat să studieze minele. Se întoarce în ţară, în 1832, şi este numit de Kiseleff director al eforiei şcoalelor şi totodată „provizor" al Colegiului dela Sf. Sava, în locul lui Eufrosin Poteca. A colaborat la alcătuirea legii învăţământului din 1833. De atunci a fost „sprijinul constant al caracterului românesc al învăţământului" [77]). Datorită lui Poenaru şi altora — dar mai ales lui — se pun bazele învăţământului universitar [78]). Luptă pentru organizarea scoalelor săteşti. Intre anii 1835-1838 s'a ocupat cu proectele pentru clădirea şcolii de stat din Craiova [79]). Ni s'au păstrat şi ştiri despre o inspecţie pe care Poenaru a făcut-o la această şcoală în 1836 [80]),

La 1840, Poenaru traduce *Elementele de algebră* ale lui Apeltauer, şi împreună cu Florian Aaron şi Gh. Hill, publică un *Vocabular francez-român* [81]). Nu încetează deloc lucrul său pentru şcoală. Pentru toate meritele sale, Academia Română l-a ales membru al ei în anul 1870. A murit în 1875 [82]).

70) *Ibidem*, p. 649.
71) *Ibidem*, p. 658.
72) *Ibidem*, p. 659.
73) *Ibidem*. p. 688.
74) *Ibidem*, p. 701.
75) Ioan C Filitti *Scrisori inedite ale lui Petrache Poenaru, privitoare la Institutul Lazaro-Otetelişanu din Craiova*, „Arhivele Olteniei". an. XIII, nr. 74-76, Iulie-Dec. 1934. p. 266-267.
76) *Ibidem*, p. 270.
77) *Ibidem*.
78) N. Iorga, *Istoria învăţământului românesc*, Editura Casei Şcoalelor. Bucureşti 1928, p. 200.
79) Filitti *op cit.*, p 272.
80) Plopşor, *Însemnări din trecutul Craiovei*. „Arhivele Olteniei", an. II, nr. 5, Ian.-Feb. 1923, p. 52-56.
81) Filitti, *op. cit.*, p. 272.
82) *Ibidem*, p. 273.

Venim acum din nou la un profesor craiovean, *Ioan Maiorescu*. S'a născut în Ardeal şi studiile şi le-a făcut la Pesta şi Viena. Se pregătise pentru preoţie, dar a ezitat să facă acest pas, şi a trecut în Ţara Românească. A fost numit profesor la şcoala din Cerneţi. Datorită muncii desfăşurate aci, este trecut la Şcoala Centrală din Craiova, în anul 1837, ca profesor şi inspector [83]). Era numit în locul lui Stanciu Căpăţineanu. A muncit aci cu frumoase roade, dar a avut şi neplăceri multe. Sub Ion Maiorescu s'a clădit vechiul local al liceului din Craiova, început în 1836 [84]). După o activitate deosebită în Capitala Banilor, Maiorescu este destituit în 1842 pentru motive politice. Dar el a fost călăuzit de curate şi calde gânduri patriotice. Voind să arăte cât de important este rolul şcoalei pentru ridicarea Patriei, Maiorescu spunea lucruri care socotim că este potrivit să le amintim aici: „*Toţi cari-i călcăm pe pământul ei (adică al Patriei) şi ne hrănim din bunătăţile ei suntem datori a aduce la sfântul altar aur, argint sau fier, fieşcare după putinţa sa. Pietre nepreţuite pune pe acest altar acela care dă Patriei prunci bine crescuţi*" [85]).

Chiar în anul în care e alungat din Craiova şi din Muntenia, Ion Maiorescu e chemat la Iaşi şi numit profesor la Academia Mihăileană. Totuşi el nu putea uita Craiova. Intr'o scrisoare pe care o trimite vornicului Gh. Otetelişanu, în 1842, iată ce spune: „Imi vine foarte greu a mă despărţi de o ţară în care am fost hotărît să mă îngrop; inima nu se poate deslipi, şi aşi dori ca, cel puţin, cenuşa mea să se odihnească la Craiova... Oamenii mă iubesc şi aici şi mă preţuiesc, dar eu nu poci uita pe Craiova, mai cu seamă acum când i se deschide un viitor aşa de frumos" [86]). Iată legăturile sufleteşti ale lui Ion Maiorescu cu Craiova şi Oltenia.

Olţean prin slujba sa este şi *Eufrosin Poteca*. El se născuse la 1785, în satul Nucşoara, din vechiul judeţ Săcuieni. A urmat cursurile şcoalei greceşti din Bucureşti. Atras de viaţa călugărească, el merge la mânăstirea Neamţ, leagănul paisianismului. Aci se călugăreşte, poate în 1806. In 1813 este hirotonisit ieromonah pentru paraclisul Mitropoliei din Bucureşti. Acum începe din nou să urmeze cursurile Academiei greceşti. E numit apoi profesor la această Academie. In 1818 trece la Şcoala românească dela Sf. Sava. In 1828, când şcoala e închisă din cauza ocupaţiei ruseşti, Poteca merge la Buda pentru a tipări cursurile sale de filosofie. Intorcându-se în ţară, Kiseleff îl scoate din slujba şcoalei din pricina „vârstei lui înaintate". Drept răsplată pentru serviciile aduse şcoalei, e numit egumen al mânăstirii Gura Motrului-Mehedinţi. A reparat această mânăstire şi a trăit în ea 26 de ani, adică până în anul 1858, când a murit şi a fost îngropat acolo [87]).

---

83) N. Bănescu şi V Mihăilescu, *Ion Maiorescu. Scriere comemorativă cu prilejul centenarului naşterii lui 1811-1911*. Bucureşti, 1912, p. VI-VII.

84) C. D. Fortunescu, *Un vechiu dascăl croiovean: G. M. Fontanin*, „Arhivele Olteniei", an XII, Sept.-Dec. 1933, p. 316.

85) N. Bănescu şi V. Mihăilescu, *op. cit.*, p. VIII.

86) N. Bănescu şi V. Mihăilescu, *op. cit.*, p. 410,

87) Gh. I. Moisescu, *Cei dintâi bursieri ai lui Eufrosin Poteca la Colegiul Naţional din Bucureşti*. Editura Seminarului de Istoria Bisericii Române de la Fac. de Teologie din Bucureşti, nr. 3, 1933, p. 4-8.

In 1818, Poteca a tipărit la Buda o carte de școală tradusă din greceşte, „care după Bucoavnă numai decât trebuie să se dea în mâinile copiilor", intitulată *Mai înainte gătire spre Dumnezeu* [88]).

EUFROSIN POTECA

In 1828 tipăreşte *Cuvinte panighyrice şi moralnice*, în tipografia Sf. Mitropolii [89]). *Elementele de filosofie, logică şi etică* suni tipărite la Buda, în 1829. Era o traducere din greceşte a cărții lui Heineccius. In prefață, Poteca spune că „această filosoficească carte [e] *cea dintâiu în felul acesta din şcoala noastră, tălmăcită şi tipărită în limba țării noastre, care e cea mai frumoasă pentru noi*" [90]). Tot din greceşte traduce mai târziu *Obiceiurile israilitenilor şi ale creştinilor*. O tipăreşte în 1845.

Lângă zidul de Miază-Zi al mânăstirii Motru e mormântul lui Eufrosin Poteca, acoperit cu o piatră de marmoră albă. Inscripția de pe piatră e atribuită lui Ioan Eliade Rădulescu:

„Aici cu trupul zace Efrosin Cuviosul
„Cu sufletul în ceruri, cu mintea în cele scrise
„Cu numele în şcoală, în inima junimei.
„Te bucură Efrosin: potecile virtuții
„Inguste şi spinoase ştiuşi a le străbate.
„Ai onorat viața de preot, de profesor
„D'apostol a lui Hrist.

88) Bianu-Hodoş-Simionescu, *Bibliografia românească veche*, vol. III, p. 218.
89) *Ibidem*, p. 517.
90) *Ibidem*, p. 629.

Țesut în atelierele
Ligei Naționale a Femeilor Gorjene
după modele create de D-na Arethie Tătărescu

COVOR NOU OLTENESC
IN MUZEUL ALEXANDRU ȘTEFULESCU

Reprodus în Rotogravură quatrochromie
după un procedeu special în atelierele
„Scrisul Românesc" – Craiova

Din Albumul „Covorul Oltenesc"
Al. Tzigara Samurcaș

Arhimandritul Eufrosin Poteca, născut la anul 1786, încetat din viaţă la 1858, fiind egumen al acestii mânăstiri Gura Motrului" [91]).

Deşi Eufrosin Poteca n'a putut să urce, în viaţă, decât până la postul de egumen al mânăstirii Motru, pentru munca sa desfăşurată în şcoala românească, şi pentru patriotismul său luminat, este socotit unul dintre pricepuţii îndrumători ai tineretului, în prima jumătate a veacului al XIX-lea [92]).

Intre profesorii cărturari ai Craiovei se distinge *G. M. Fontanin.* El este numit în 1851 „inspector al şcoalelor din Craiova" şi profesor al Colegiului local. Se născuse la Braşov. Tatăl său era originar din satul Izvoarele (Fântânele) Dâmboviţa. Numele lui Fontanin îi vine de la numele satului lui de origine, latinizat: în loc să-i spună Izvorunu, i s'a zis Fontaninu [93]). A fost director al liceului Carol vreme de 30 ani. Profesor de latină. Făcea cursuri savante. Era stimat de contemporani şi temut de elevi. În semn de preţuire pentru erudiţia lui, Academia Română l-a ales membru al ei în 1870, dar el a refuzat această onoare. In 1879 este din nou ales. A murit în 1886. In 1855 el tipărise „*Cursu elementariu de geografia fizică şi matematică*". în Bucureşti. Fontanin este fondatorul revistei „*Vocea română*", organu allu clubului profesorale din Craiova", primul număr fiind din 1880, Iunie 5.

Un distins avocat şi scriitor craiovean a fost *Emanoil Chinezu.* A fost şi membru al Curţii de Apel din Craiova, deputat de Dolj şi primar al Craiovei. In anul 1854, când Ruşii au ocupat ţara, Chinezu era pe faţă contra lor. De aceea a fost exilat doi ani în Siberia, de unde a scăpat fugind. A scris 16 volume şi broşuri din care amintim; *Constituţiunea României reintegrată* (1857); *Revoluţiunea din anul 1848 a Românilor dela Dunăre* (1859); *Studii politice asupra României* (1866); ultima sa lucrare a fost *Lettre d'un paysan du Danube à un Russe* (Paris, 1878). A colaborat la multe reviste. Toate lucrările lui Manache Chinezu sunt adânc cugetate şi bine scrise[94]).

Intre cărturarii olteni se aşează la loc de cinste şi *Gheorghe Chiţu.* Era fiu de craiovean. Profesor de limbile clasice şi drept. Studiase la Viena. In 1857 a fondat în Craiova ziarul *Vocea Oltului.* A intrat în magistratură şi apoi a rămas avocat, apărând adesea fără bani pe cei săraci. Gheorghe Chiţu a fost cel dintâiu *primar* al Craiovei. In 1866 a fost numit Ministru de Culte. In literatură şi ştiinţă s'a distins colaborând la *Cuvinte din bătrâni* a lui Haşdeu[95]) şi la *Columna lui Traian*[96]). In această din urmă revistă a scris

---

91) General P. V. Năsturel, *Biserici, mânăstiri, şi schituri din Oltenia.* Revista de istorie, arheologie şi filologie, vol. XIV, 1914, p. 95.

92) cf. Gh. I. Moisescu, *op. cit.*, p. 9.

93) C. D. Fortunescu, *Un vechiu dascăl craiovean: G. M. Fontanin.* „Arhivele Olteniei", an XII. nr. 69-70, Sept.-Dec. 1933, p. 320 şi urm.

94) Aurel Mircea. *Manache Kinezu,* „Arhivele Olteniei", an VIII, nr. 41-42 Ian.-April. 1929, p. 17-33. Dem. D. Stoenescu, *Emanoil Kinezu.* „Arhivele Olteniei", an. II, nr. 6, Mart.-Aprilie, 1923, p. 136-137.

95) C. Ciocazan. *Gh. Chiţu.* „Arhivele Olteniei", an. I. nr. 1, 1922, p. 41-45

96) N. Dobrescu, *Istoria Bisericii Române,* curs litografiat (1907-1908), p. 49.

articolul: *Cuvintele creştine în limba română. Note filologice* (1882). Tocilescu a editat un volum din opera lui Gh. Chiţu[97]). Chiţu a scris şi poezii. *Revoluţiunea română* dela 1821 a lui C. D. Aricescu a fost tipărită în 1874 de Gh. Chiţu, fost prieten de şcoală cu autorul. Cartea a apărut la Craiova „în editura tipografiei române *Gh. Chiţu* şi I. Theodorian[98]). Chiţu a întemeiat Şcoala de Comerţ din Craiova, azi liceul Comercial care-i poartă numele. Craiovenii au voit să-i ridice o statue şi s'o pună în faţa biserici Sf. Arhangheli, unde este statuia lui Traian Demetrescu.

In veacul al XIX-lea, pe scaunul episcopal dela Râmnic nu mai sunt ierarhi care să covârşească pe contemporani prin cultura lor, în afară de episcopul *Ghenadie Enăceanu* (1886-1898). Inaintea lui, episcopul *Calinic* a trăit viaţă curată, de evlavie adevărată. De aceea lumea îl socotea sfânt.

Ghenadie Enăceanu fusese decan al Facultăţii de Teologie. Era om foarte învăţat. Cunoştea, în afară de alte limbi, şi limba rusă şi greacă, pentrucă îşi făcuse studiile la Kiev şi Halchi. A fost redactor al preţioasei reviste bisericeşti *Biserica Ortodoxă Română*, dela apariţia ei (1874), până la 1886, când a fost ales episcop. A scris mult. Din vechea colecţie a acestei reviste, nu e număr în care să nu fi scris Ghenadie Enăceanu. Dintre numeroasele şi valoroasele sale lucrări amintim: *Istoria filosofiei*, 2 volume; *Condica Sfântă a Mitropoliei Ungro-Vlahiei*; *Biserica Sf. Nicolae (Gănescu) din Craiova*; *Iconografia*; *O vizită canonică în 1889*; *Vizitele canonice din 1890-1891*, etc. In aceste două lucrări din urmă a cules tot ce a găsit demn de însemnat din bisericile noastre oltene: pisanii, icoane vechi, veşminte, odoare etc. Sunt cărţi de mare valoare istorică pentru Oltenia. Episcopul Enăceanu a avut o bogată bibliotecă din care a dăruit Internatului Teologic din Bucureşti *Colecţia Migne P. G.* Documentele, manuscrisele şi biblioteca sa au intrat în posesiunea Academiei Române[99]). Documentele strânse de episcopul Ghenadie formează acolo un principal lot de documente privitoare la Oltenia.

Urmaşul lui Enăceanu întru episcopat, Atanasie Mironescu (1898-1909) şi-a legat numele de o valoroasă lucrare, *Istoricul Eparhiei Râmnicului*, tipărită în 1906 în colaborare cu mai mulţi preoţi. Tot el a tradus din l. germană *Istoria Bisericii Universale* de Eusebiu Popovici, în patru volume (1925-1928). Mironescu a fost şi mitroplit primat al României.

Intre clericii învăţaţi dela sfârşitul sec. XIX trebue să amintim şi pe *preotul Brănescu*, profesor la liceul Carol din Craiova, luptător curajos pentru ca şi preoţii să aibă dreptul a purta pălărie (până atunci purtau potcap sau căciulă). A suferit mult din cauza aceasta. A fost înlăturat dela biserica Madona şi era gata să fie dat afară din învăţământ. dar l-a apărat Gheorghe Chiţu. Dela preotul Brănescu au rămas câteva manuale didactice şi câteva cărţi cu cuprins moral. Era foarte iubit şi apreciat de şcolarii săi.

---

97) „Arhivele Olteniei", an. I, nr 1. p. 67 notă.
98) Emil Vîrtosu, *Autobiografia lui C. D. Aricescu*, „Arhivele Olteniei", XIV, nr. 79-82, 1935, p. 265.
99) Episcopul Atanasie, *Istoricul Eparhiei Râmnicului*, p. 170-174.

Tot la liceul Carol era profesor şi *Mihai Strajanu* († 1917). Se născuse în Ardeal. Făcuse studii la Bucureşti, Paris şi la Giessen în Germania. Era doctor în filosofie. Pe vremea lui, manualele de limba română aveau multe lipsuri. Strajanu a alcătuit câteva pentru care a fost premiat de Academia Română. Dela el ne-a rămas şi o *Gramatică a limbii române.* Mihai Strajanu a fost un scriitor fecund. Are vreo 26 lucrări literare, 10 lucrări filozofice, 29 lucrări diverse. Teza lui de doctorat a fost *Etica sau filosofia practică a lui Aristotel.* A scris şi poezii. A colaborat la *Convorbiri Literare,* la *Familia* lui Iosif Vulcan şi la alte reviste. Era profesor neîntrecut, stilist elegant şi corect, gânditor ales şi îndrumător de rasă [100]).

Intre cărturarii trecutului oltean trebue să trecem şi pe *August Pessiacov.* A fost avocat şi primar al Craiovei. Multe din lucrările sale sunt răspândite prin reviste, ziare sau prin calendarele timpului[101]). S'a ocupat în deosebi cu istoria Craiovei. Din lucrările sale amintim pe cea privitoare la biserica *Sfântul Dumitru Băneasa din Craiova,* tipărită la tipografia lui Samitca în 1881 [102]). O altă lucrare a lui este *Schiţe din istoria Craiovei,* ediţia II, tipărită la Samitca în 1914.

In sfârşit, vom aminti aici despre învăţatul institutor gorjan *Alexandru Ştefulescu.* Era fiu de preot. Despre el s'a scris puţin. Regretul nostru este că încă nu s'a găsit un gorjan care să-i facă biografia în „Arhivele Olteniei". Dacă nu ştim mare lucru despre viaţa lui, cărţile sale, multe şi valoroase, ne vorbesc despre activitatea lui ştiinţifică. Cunoştea limba slavă. O învăţase la Praga şi Viena. A umblat prin toate satele Gorjului şi a adunat foarte multe documente care acum se găsesc la „Muzeul Alex. Ştefulescu" din T.-Jiu. Având atât de mult material la îndemână şi având pregătire serioasă, a scris multe lucrări: *Mânăstirea Tismana,* în trei ediţii, ultima în 1909; *Gorjul istoric şi pitoresc,* 1904; *Istoria Târgu-Jiului,* 1906; *Polovragii,* 1906; *Strâmba,* 1906; *Schitul Crasna,* 1910; *Documente slavo-române,* 1908. Lucrările lui Ştefulescu sunt valoroase. Acum sunt foarte rari şi scumpe. In toate lucrările privitoare la Oltenia, ele sunt citate la loc de frunte. Scrisul lui este sobru şi documentat.

Nu putem termina fără a aminti şi de doi cărturari vâlceni din ultima vreme: *Profesorul Constantin Mateescu* şi *Preotul Teodor Bălăşel.*

Profesorul Const. Mateescu a scris mult. Mai cu seamă a dat la lumină ştiri istorice culese din vechea arhivă a Episcopiei Râmnicului, a Primăriei şi Prefecturii judeţului Vâlcea. Nu ştim ce se va fi făcut cu bogata lui bibliotecă şi cu documentele şi manuscrisele strânse de el.

Preotul Teodor Bălăşel a fost un modest slujitor al Sfântului Altar, în comuna Şte-

100) Dan C. Smântânescu, *Un uitat: Mihail Strajanu,* „Arhivele Olteniei", an. XII. nr. 71-73- Ian.-Iunie 1934, p. 71-73.

101) Dem. D. Stoenescu, *Din lucrările lui August Passiacov,* „Arhivele Olteniei", an. III, nr. 12, Martie. Aprilie 1924, p. 157.

102) Retipărită în „Arhivele Olteniei", an, XI, nr. 61-62, Mai-Aug 1932, p. 202 şi urm.

făneşti-Vâlcea. Dar munca lui cărturărească îl ridică mai presus de mulţi fraţi întru apostolat depe la oraşe. A fost cunoscut şi apreciat de toţi oamenii mari ai vremii. In deosebi Spiru Haret îi acorda toată cinstirea. Preotul Bălăşel a fost folklorist, istoric şi arheolog. Colecţia lui arheologică era vestită, ca a preotului Mătasă din judeţul Neamţ. Materialul folkloristic rămas dela el este foarte bogat. Activitatea lui istorică îl aşează între ostenitorii ce au luptat pentru o mai bună cunoaştere a trecutului Olteniei.

Dintre numeroasele sale lucrări amintim: *Casele şi curţile ţărăneşti*, Vălenii de Munte 1909; *Polemici şi cronici*, R.-Vâlcii, 1912; *In munţi şi mânăstiri*, Bucureşti, 1913; *Versuri populare române ceremonioase*, patru volume, Ramuri-Craiova, 1922-1926. In revista craioveană „*Arhivele Olteniei*", a publicat o mulţime de documente şi manuscrise, mai cu seamă pomelnice scrise de cronicarul Dionisie Eclisiarhul [103]). Tot el a contribuit şi la scrierea valoroasei lucrări tipărite în 1906 sub conducerea Episcopului Atanasie al Râmnicului, *Istoricul Eparhiei Râmnicului*. Preotul Teodor Bălăşel a murit la 30 Ianuarie 1941.

*

Terminăm această expunere asupra cărturarilor olteni, având credinţa că am arătat aici, într'o expunere sumară, munca depusă în trecut de toţi acei care au gândit şi au scris în acest frumos colţ de ţară. Pomenirea lor aici vrea să arate, în deosebi, *contribuţia Olteniei la cultura românească*.

Pr. I. POPESCU-CILIENI

103 A se vedea toată bibliografia la Pr. I. Popescu-Cilieni, † *Preotul Teodor Bălăşel*, în „Renaşterea" an. XX, nr. 1. 1941, p. 237 şi urm.

COVORUL OLTENESC

de AL. TZIGARA-SAMURCAŞ

CLIMATUL ARTISTIC AL OLTENIEI

BUCATA de pământ cuprinsă între Carpaţi, Dunăre şi Olt, deşi făcând parte integrantă din Muntenia, are totuşi o individualitate deosebită, din punct de vedere artistic. Forme comune cu restul ţării ajung aci la o desvoltare proprie, care atinge, de cele mai multe ori, limitele perfecţiunii. Plămădit din belşug cu rămăşiţe artistice ca şi restul României, pământul Olteniei se poate mândri în diferite domenii, cu câteva exemplare, mai răsărite ca aiurea. Din vremea neolitică, aci a eşit din ascunzişul tainic al pământului cea mai mândră dintre figurinele de pământ ars, pe care, pentru prea semeaţa ei frumuseţe, am botezat-o Venus dela Craiova.

Din timpul năvălirilor barbare avem, între altele, tezaurul scit, zis dela Craiova, azi readus dela Berlin în Muzeul din Bucureşti.

Lipsa urmelor artistice dela Greci, ce nu s'au întins până aci, e compensată prin prea bogatele staţiuni şi cetăţi romane dealungul Dunării sau prin cele presărate pe drumul legionarilor lui Traian, începând dela capul de pod dela Drobeta şi până dincolo de Carpaţi în spre Sarmisegetuza Dacilor.

Contimporană cu Venus craioveana este şi interesanta olărie dela Sălcuţa, cu ale cărei specimene se făleşte şi muzeul preistoric din Berlin, căruia i-au fost lăsate dublete, la recuperarea postbelică a rezultatelor cercetărilor savanţilor germani. Strănepoţi ai olarilor neolitici de acum vreo patru mii de ani trebue să fie meşteri ca Pielmuşii din Oboga sau cei tot aşa de iscusiţi de prin Gorj şi Vâlcea, de unde se poţ vedea, în Muzeul din Bucureşti, aşa de splen-

dide specimene nu numai de străchini cu spiralele ancestrale, dar şi de ulcele şi ulcioare admirabil colorate şi cu contururi nobile prin simplicitatea lor.

Dela Romani n'au avut ce moşteni artiştii pământeni, cu un simţ mult mai rafinat decât al colonizatorilor, distinşi prin recunoscuta lor straşnică organizare, graţie căreia s'a pierdut urma limbei localnicilor învinşi. Retraşi în vâlcele şi prin codri, urmaşi, prin Daci, ai renumiţilor artişti thraci, şi-au păstrat neatins simţământul proporţiei şi al frumuseţii, pe care-l vedem reînflorind odată cu apariţia, sub Domni locali, a celor liberaţi de alte dominaţii.

Primele înfăţişări ale ţăranului român, purtând căciula la fel cu a strămoşilor Daci şi cu a contimporanilor noştri, ni le dau ilustraţiile dintr'o cronică ungurească ce reprezintă pe voinicii olteni izgonind din munţii lor, la 1330, pe Carol Robert, Regele Ungariei. Şi de îndată ce s'au simţit liberi, băştinaşii au legat din nou firul artei tradiţionale.

Splendidele troiţe, ce înviorează văzduhul prin siluetele lor aşa de măreţe şi totuşi svelte, sânt reprezentante ale celor dintâiu locurî de închinăciune. Ele sânt caracteristice Olteniei, unde se găsesc în număr mult mai mare decât în tot restul ţării, şi se disting prin sobrietatea armonioasă a alcătuirii lor, denotând rezultatul unei îndelungate perfecţionări. Unele din ele sânt aşa de amplificate, încât, în loc de cele trei cruci închinate Sf. Treimi, redau un complex de peste 20 de cruci, pornind dintr'o singură tulpină vânjoasă şi încheindu-se, perfect conturate, sub acelaş acoperământ larg de şindrilă.

Fără teamă de a fi acuzaţi de exagerare, putem afirma că exemplare ca acele dela Rovinari şi dela Bălăneştii Gorjului, azi în Muzeul din Bucureşti, nu au pereche, nici în vreo altă artă, chiar din străinătate. Originalul troiţei din Bălăneşti, la ultima expoziţie din Paris, a produs mare efect, alături de o poartă gorjană, ce a fost dăruită Muzeului de etnografie comparată, dela Trocadero.

Bisericuţele oltenesti, din bârne de stejar perfect încheiate, cu fruntari şi stâlpi sculptaţi, sânt de asemeni mai frumoase în această regiune muntoasă decât oriunde aiurea. Cea din Grămeşti poartă data 1664; aci ca şi în alte localităţi, însă, sânt reproduse, cu mici variante, tipuri mult mai vechi.

De o importanţă cu totul deosebită sânt bisericele voevodale, ce se clasează în rândul celor mai de seamă monumente istorice ale ţării. Enumerând numai pe cele în fiinţă, începem cu Ctitoria lui Mircea cel Bătrân dela Cozia, unde se află mormântul Voevodului ca şi portretul lui, cu vulturii bicefali pe

genunchi. Monăstirea, restaurată sub Brâncoveanu, reprezintă influenţa trecătoare a Serbiei în arhitectura noastră. Monăstirea Banului Craiovei, dela Bistriţa, din 1498, cu toate prefacerile restaurării de un arhitect strein de pe la mijlocul veacului trecut, e totuşi impunătoare. Iar dela Arnota lui Matei Basarab ne-a rămas, între altele, minunata tâmplă, din 1706, azi în Muzeul din Bucureşti, scăpată, ca prin minune, din transporturile la Expoziţii în streinătate, unde, bine înţeles, a produs mare efect.

Fala arhitecturii, nu numai a Olteniei, dar a întregei ţări, rămâne Monăstirea Horezului a lui Constantin Brâncoveanu. Pe lângă armonioasa ei înfăţişare, cu toată bogăţia sculpturală şi picturală, această Ctitorie a contimporanului şi emulului Regelui Soare al Franţei, mai prezintă o deosebită importanţă ca ultimă evoluţie a combinării diferitelor stiluri din întreaga ţară. Biserica din Horez, lucrată de meşteri locali, reprezentaţi cu numele lor în frescă, înfăţişează tipul desăvârşit al desvoltării arhitecturii din ţară, ce de aci înainte se poate zice curat românească. Mai armonios, mai bogat, şi totuş mai frumos, nu avem alt monument, în toată ţara. De la el s'au inspirat numeroase alte biserici şi schituri, la care găsim o evoluare, am putea zice o modernizare şi înviorare a picturii tradiţionale, cum nu se întâlneşte în alte părţi. In toate privinţele deci, şi prin frumuseţea sculpturii mobilelor, a odăjdiilor şi a broderiilor, arta bisericească atinge în Oltenia culmi necunoscute aiurea.

Arhitectura civilă ne rezervă surpriza culelor, specific olteneşte. De origină orientală, ele s'au împământenit în acest binecuvântat colţ al ţării, unde, cu timpul, au luat aspecte cu totul locale. Din simple clădiri de apărare, culele olteneşti, au evoluat în curând transformându-se în locuinţe boereşti, având încăperi bogat boltite, balcoane cu stâlpi de piatră şi — uneori — cu paraclise întregind aceste popasuri în cele mai alese peisagii ale regiunii deluroase. Incă o particularitate, ce nu trece Oltul, decât prin 2-3 exemplare din Argeşul superior.

Din palatele Domnitorilor şi ale Banilor Craiovei ne-au rămas prea puţine alte urme, pentru a le releva aci, decât transformatele vaste case boereşti din capitala bogată a provinciei. In schimb avem şi astăzi casele de lemn ale Magherilor, a lui Tudor Vladimirescu şi multe altele la fel de caracteristice.

Mai nealterată s'a păstrat arhitectura dela sate, ţăranul fiind mai statornic conservator decât târgoveţul, însetat de prefaceri şi înnoiri nu totdeauna chibzuite.

Casă de lemn, ca prototipul clasic al lui Antonie Mogoş, din Ceaurul

Gorjului, expusă în Muzeul din Bucureşti, la 1906, n'am mai întâlnit aiurea, în toată ţara. Ea e prea cunoscută, atât la noi cât şi în străinătate, pentru ca să mai fie nevoe să reviu aci asupra frumuseţii clasice a stâlpilor, stenapilor şi a capitelelor aşa de splendid armonizate cu întreaga arhitectură a cerdacului dealungul casei. Semnată de autorul ei şi datată din 1875, şi această casă nu e decât repeţirea — de mână de maestru, de astă dată — a unui model mult mai vechiu, ce tinde să dispară cu desăvârşire. Care ţăran mai poate consacra azi, cum a făcut moş Antonie, patru ani la ridicarea casei, a cărei — poartă minunată şi ea — e dată din 1879? Dar, mai ales, cine-şi mai poate procura trunchiuri de stejar aşa de falnici ca să cioplească dintr'o singură bucată un frontar de 12 metri, ca acela ales pe gratis de Antonie din mândra pădure a moşnenilor săi? Pentru aceleaşi motive nu se mai refac azi nici prea făloasele porţi ale vechilor case ţărăneşti, care, de multe ori, erau de proporţii mai reduse decât porţile, amintind arcurile de triunf ale Romanilor, dela cari altă moştenire artistică n'avem decât acest ecou al trufiei lor.

Costumele ţărancelor din Oltenia sunt deasemenea fără pereche: prin varietatea, dar mai ale frumuseţea lor, ele stau în frunte. Nu numai în fiecare judeţ, dar adesea dealungul diferitelor văi, se găsesc costume diferite. Mehedinţul se distinge prin vâlnice, de forma unor fuste scurte, deschise într'o parte, cu cute strânse (plisate) şi terminate cu largi fâşii brodate în fir gros de metal argintat. Culoarea acestor vâlnice variază dela negru intens la roşul cel mai vioiu, din paţachină, trecând prin variante de culoare liliachie.

Judeţele din Sud se caracterizează prin portul tot al unor vâlnice largi, bogat ţesute în fâşii multicolorate, cu desenuri geometrale mărunte, coloarea dominantă fiind roşul, întretăiat însă de şuviţe negre, albe, albastre şi chiar verzi, dând un mozaic din cele mai armonioase. In Vâlcea, ca şi în Gorj, se poartă două oprege strimte; cele vâlcene de culoare albastră, cu broderii în alb, sânt, prin impunătoarea şi savanta lor simplicitate, de un efect miraculos. In Gorj predomină opregele cu tot felul de flori, ornamente geometrale sau chiar şi animale stilizate pe fond roşu. Iile sânt bogat brodate cu râuri largi dealungul mânecilor; iar betele, în armonie cu fotele, susţin cuta bogată a cămăşilor, care reprezintă *colpos*-ul costumului fecioarelor ateniene. Maramele diafane, întreţesute uneori cu flori rar presărate în culori discrete sau în fir de aur, încununează aceşte costume într'adevăr măestre. Imbrăcate astfel, femeile, de la munte mai

Țesut în atelierele
Ligei Naționale a Femeilor Gorjene
după modele create de D-na Arethie Tătărescu

COVOR NOU OLTENESC

Reprodus în Rotogravură quatrochromie
după un procedeu special în atelierele

Din Albumul „Covorul Oltenesc"

ales, purtând pe cap ulcioare sau baniţe, ne amintesc, prin statura lor impunătoare, prototipul cariatidelor eline. Maramele fluturând, când sunt în mers sau la joc, dau siluetelor aparenţa unor Nike sburătoare.

Intr'un aşa de bogat climat artistic, cu atâta parfum de clasicitate, nu e de mirare ca şi scoarţele olteneşti să se fi bucurat de o desvoltare deosebită.

INDIVIDUALITATEA SCOARŢELOR OLTENEŞTI

Obiectele de artă, chiar cele mai simple, au şi ele graiul lor pentru cei cari ştiu să deslege şi rostul formelor, pe lângă al slovelor.

Deasemeni, câte învăţăminte nu putem trage, de pildă, din o scoarţă oltenească ce, spre deosebire de altele, poartă semnătura *„Smaranda"*, iar dedesubt data *„1861"*.

Numele autoarei, întreţesut, nu brodat ulterior, dovedeşte că dela început Smaranda având conştiinţă că săvârşeşte, aşa cum într'adevăr este, o minune de scoarţă, a ţinut, pentru mulţumirea ei sufletească sau, poate, şi pentru a aceluia căruia lucrarea ei era destinată, să-şi imortalizeze numele, fixând şi data când a ţesut-o, aşa cum obişnuesc toţi artiştii conştienţi de valoarea operilor lor, când semnează şi datează lucrările.

Aceiaşi siguranţă a gustului ne destăinuiesc şi culorile acestei scoarţe: câmpul azuriu sau lulachiu, foarte discret, este pus în valoare prin contrastul chenarului roşietic, de care este însă izolat prin al doilea privaz, cum se zice în Basarabia, mai strâmt şi de o nuanţă cu totul neutră.

Motivele florale, ale câmpului covorului ca şi ale chenarelor, sânt cele mai răspândite prin regiune, şi anume: nalba-*rose trémière;* lalele sau *tulipe* şi mărgăritarul sau *muguet.* Toate sunt stilizate, unele văzute din faţă, altele în profil; unele sânt izolate în ornamentarea chenarelor, altele în continuare sau despărţite pe linia mediană, în două ramuri, pe câmpul central. Scoarţa redă aspectul înflorit al vălcelelor oltene.

Culorile florilor, ca şi ale fondurilor, sânt perfect armonizate, fără nici o notă stridentă. Smaranda, deşi habar nu avea de mineralogie, ştia din ce rocă cristalină să-şi aleagă bucăţile de lulache — *lapis lazuli* — din care să scoată boiaua azurie sau *outremer*, a scoarţei ei. Vopselele naturale, neînlocuite încă prin amestecul anilinei, dovedesc cunoştinţele de botanică ale Smarandei, care

ştia anume la ce epocă trebue culeasă roiba zisă paţachină sau „*garance*", şi când floarea de şofran; sau când anume frunzele de anin sau cele de nuc sânt bine coapte pentru a extrage din ele vopselele respective în nuanţele dorite. Boiangeria cere largi cunoştinţe botanice.

Scoarţa oltenească e oglinda vie a câmpiei înflorite a acestei regiuni binecuvântate de fire.

Tehnica scoarţelor, tot ele singure ne-o desvălue. Ţesătura, în războaie orizontale, *de basse-lice*, răspândite în Serbia, sau în cele perpendiculare, din Orient, *de haute lice*, este în felul kilimurilor orientale, fără nici un interstiţiu însă la despărţirea colorilor, permiţând şi contururi rotunde, excluse la kilimurile propiu zise. Reversul ţesăturilor este la fel cu faţa, care se deosebeşte numai prin lipsa urmelor de înnodarea firelor, deci prin suprafaţă mai netedă, ca şi la lucrarea *Gobelin*urilor, de care scoarţele se deosebesc numai prin materialul mult mai fin al mătasei acelora şi, bineînţeles, prin compoziţiile cu totul altele decât ale noastre.

Multe oltence mai îngână câte o frântură de melodie, lucrând la războiu; cântece întregi ca în Orient, nu s'au mai păstrat. De asemeni nu se cunosc nici scene de bucurie la sfârşitul lucrului, ca în Basarabia, unde lucrătoarele sânt recompensate cu colaci şi basmale, în timp ce flăcăii sunt chemaţi să destindă prin bătăi covorul proaspăt scos din războiu şi nu bine întins.

Calitatea scoarţelor variază după urzeală — de lână la cele mai vechi şi de in la cele noi; — după calitatea lânei şi a firului, — mai strâns sau mai larg tors — şi după felul cum e bătut — mai tare sau mai slab — firul petrecut de ghem sau de suveică prin urzeala desprinsă cu degetele mânei stângi, potrivit modelelor. Moi şi mătăsoase sânt scoarţele din lână bine aleasă, iar aspre şi băţoase cele din lână de capră. Scoarţele olteneşti se deosebesc nu numai prin factura lor îngrijită, prin colorile lor mai calde, mai vii, mai pastoase şi mai variate ca oriunde, dar mai ales prin izvoadele ce le ornează şi prin încadrarea lor. Avem în Muzeu scoarţe olteneşti ce ating proporţii necunoscute aiurea (5,75 × 3,47 m.); altele sunt şi mai mari. Asemenea exemplare rarisime trebue să fi fost lucrate la curţile boiereşti şi esclusiv pentru uzul saloanelor acestora, la ţărani neîntâlnindu-se încăperi de asemenea proporţii.

Reducerea câmpului la scoarţele de mărimi excepţionale se obţine prin înmulţirea chenarelor — până la cinci chiar — şi prin variarea lărgimii acestora,

cel mai larg fiind încercuit de altele mai strâmte; iar chenarul lipit de câmp este, în genere, de o coloare neutră sau chiar albă.

Dintre toate scoarţele româneşti, cele olteneşti se apropie mai mult de covoarele orientale, prin bogăţia înfăţişării lor. Asemenea afinităţi se explică uşor prin produsele orientale atât dela Sud cât şi prin cele dela Nord. Căci, foarte probabil, mulţi dintre boierii sau Voevozii olteniei vor fi dobândit direct dela producătorii asiatici sau prin Saşii din Ardeal, cu care e bine dovedit că erau în legături comerciale, covoare cunoscute sub denumirea specială de *siebenbürgisch-orientalische Teppiche,* din secolul al XVII-lea, dintre care se mai găsesc foarte multe în bisericile luterane şi la particularii saşi.

Din aceste înrâuriri orientale pe fondul local s'a desvoltat tipul propriu oltenesc, cu desenuri florale prinse în mai multe chenare şi cu motive centrale alcătuite din vase cu flori între două păsări, sau cu alte vietăţi, ca papagali, cerbi sau pisici în centru. Florile sânt stilizate, dar păstrează contururi naturale, fără a reduce totul la linii drepte. Lipsa de relief este compensată prin contururi şi colori cât mai asemănătoare cu originalele; numai mărgăritărelele sânt accentuate prin adaosuri albe, brodate peste ţesătură.

Abundenţa florilor pe suprafaţa scoarţei caută să redea aspectul plaiurilor sau al rondurilor de flori variate ce înveselesc grădiniţele atât de atrăgătoarelor gospodării ţărăneşti din regiunile bogate ale dealurilor Olteniei.

Pe lângă florile de mărgăritar, de lalele şi de nalbe se mai reproduc pe scoarţe şi caprinele zise aiurea şi ghiocei de munte — *narcisse.* Prin coloarea lor albă, ele înveselesc câmpul scoarţelor olteneşti, în genere de coloare albastră sau roşie.

Printre ramurile şi florile câmpului scoarţelor se presară desenuri naive de păsări sau chiar de peşti ca şi figuri feminine, stilizate după principiul frontalităţii. Aceste adaosuri antropo–şi zoo–morfe par a fi contimporane cu decorurile animale ce se întâlnesc în sculptura epocei Voevodului Constantin Brâncoveanu, sub a cărui domnie aşa de prosperă desigur că şi scoarţele au atins culmea desvoltării lor.

Figurile feminine sânt reprezintate în postură de joc, cu mâinile în şolduri, picioarele indicând şi ele mişcarea. Faţa dansatoarelor e stilizată în linii drepte, indicaţia nasului lipsind de cele mai multe ori. Foarte viu e grupul de două figuri ce se ţin de mâinile ridicate, iar cealaltă mână o au prinsă în şold. Sprin-

tene şi vioaie, ele se deosebesc de şirurile de dansatoare prinse de mâini, ce, prin monotonia atât de expresivă, se desprind aşa de caracteristic pe scoarţele maramureşene, singurele la cari apare reprezentarea horei în toată amploarea ei.

Cu scoarţe aşa de mândre şi ţesături aşa de interesante ca ale Olteniei, nu se mai pot făli vre-o altă regiune a ţării româneşti.

ULTIMA EVOLUARE A SCOARŢEI OLTENEŞTI

Ar fi fost păcat, într'adevăr ca, ajunse la o aşa desvoltare, scoarţele olteneşti să fie cu totul date uitării în zilele noastre. Dându-şi seamă de o asemenea răspundere faţă de patrimoniul artistic moştenit, *Liga Naţională a Femeilor Gorjene* şi-a închinat activitatea acestei probleme naţionale. Nu s'a mulţumit, ca alte societăţi similare, să procure numai câştig femeilor dela ţară, îndemnându-le să copieze, acasă, modelele ce li se încredinţau şi pe care Societăţile le desfăceau în oraşe, în profitul ţărancelor. Căci asemenea izvoare de câştig nu salvau arta ţărănească, ameninţată de peire, îndată ce i se lua caracterul personal, care singur o menţine şi o înviorează. Lucrând pe comandă, pentru alţii, ţăranca industrializează munca ei, nu se gândeşte decât să producă cât mai repede, înşirând aceleaşi izvoade, pentru a câştiga bani cât mai mulţi, cu cari să-şi cumpere apoi, din târg, ţesături pe care ea nu mai are timpul să şi le lucreze singură. Pe când, aşa dar, arta ţărănească, lucrată pe comandă, se introduce în oraşe, satele sânt, dimpotrivă, invadate de produsele fabricelor. Marea industrie, care are incontestabilele ei avantagii, distruge însă munca individuală cu caracter artistic, şi greu se poate rezista acestei consecinţe fatale a legii progresului.

Procedând cu adâncă înţelegere a problemei, Liga gorjană, sub directa conducere a Doamnei Tătărescu, a început prin copierea vechilor scoarţe olteneşti pentru a se familiariza cu tehnica locală şi moştenitele vopseli naturale. In curând s'a atins o aşa perfecţiune în copiat, încât cu greu se distingeau scoarţele noui de cele vechi, produsele şcoalei din Târgu-Jiu ajungând „hors-concours" la expoziţiile anuale ale „Ţesătoarei" Doamnei Alexandrina Cantacuzino.

Stăpânind în perfecţie tehnica tradiţională, Doamna Tătărescu a purces în 1936 la reformarea structurii scoarţelor de până aci. Transformarea totală a interioarelor prin înmulţirea clădirilor noui în afară chiar de blockhaus-urile

banale, impunea o adaptare a scoarţelor la arhitectura nouă, mai simplă şi cu încăperi mai reduse, în înălţime mai ales, excluzând acoperirea pereţilor cu scoarţe, ca până aci. Rolul ţesăturilor se reducea la covoare de întins pe parchet. Văzute deci altfel decât până aci, şi concepţia veche a scoarţelor trebuia modificată potrivit nouei lor funcţiuni. Izvoadele migăloase din trecut, închise în mai multe privazuri sau chenare, nu-şi mai avea rostul lor când covorul era văzut de sus în jos, iar nu privit ca un tablou atârnat în perete. In atmosfera nouă a interioarelor cu mobilă mult mai puţină ca număr, dar cu atât mai monumentală şi de forme mai simple, se impuneau şi covoare mai unitare în masele de colori şi cu ornamente mai puţine, dar vizibile. S'a procedat deci prin eliminarea chenarelor liniare şi înlocuirea lor prin suprafeţe libere de o singură coloare, pe care se presărau câteva din vechile elemente florale, mărite însă, şi stilizate potrivit nouilor proporţii. *Non multa, sed multum.* Esenţa scoarţei traditionale era salvată, deşi sub o înfăţişare cu totul nouă: aceleaşi elemente, văzute numai în alte proporţii şi în spaţii mai libere ca până aci.

Potrivit acestor norme s'au executat la început lăicere sau fâşii înguste de covoare, compuse prin mărirea unui şireag de flori luat din vechile izvoade, aşezat însă între spaţii egale ale fondului de aceiaşi coloare. O variantă s'a obţinut prin lărgirea spaţiului între rândurile de flori sau printr'un singur buchet de flori în câmpul total liber al lăicerului. O altă etapă în evoluarea ţesăturilor de format mai mare o constitue ocuparea spaţiului, fără chenar, prin cununе sau mănunchie de flori presărate în rânduri paralele sau în diagonale. O variantă constă în alternarea florilor cu pasări, care înviorează aspectul, amintind totodată şi elementele tradiţionale, astfel stilizate şi mai unitar colorate acum. Mai tradiţională dar totuşi fericită, este păşirea la animarea câmpului de o singură coloare şi fără de chenar, bineînţeles, printr'o compoziţie în fâşii paralele, cu elemente florale străvechi, mai liber orânduite însă.

Acesta este tipul noului covor oltenesc, conceput de Doamna Tătărescu. Pe acest motiv se pot altoi nesfârşite variante. Pe fondul roşu se resfaţă compoziţia cu vasul de flori, înconjurat de patru păuni încadraţi între motivele florale. La o altă variantă, pe fond galben, câmpul liber e întrerupt prin presărarea răsleţelor floricele rupte din buchetul central.

Pe baza principiilor arătate, variantele pot fi nesfârşite, menţinându-se tradiţia izvoadelor potrivit nouilor cerinţe; iar prin repetirea lor se pot atinge pro-

porţii necunoscute până acum. S'a executat astfel pentru saloanele de recepţie şi restaurantul pavilionului român dela Expoziţia din New-York covoare, după modelul Doamnei Tătărescu, având enorma proporţie de 18×24 metri. Expuse în grădina Ateneului, ele au stârnit admiraţia generală, învingând prejudiciul că arta ţărănească nu ar fi susceptibilă de acomodare la cerinţele zilelor de azi

Nu numai prin proporţiile lor extraordinare, dar mai ales prin însuşirile lor artistice, aceste scoarţe reprezintă culmea nevisată a smeritei arte ţărăneşti. A trebuit să se ivească fericita conjonctură a Expoziţiei din America şi a încrederii ce Doamna Tătărescu a avut în atelierele sale din Târgu-Jiu, pentru ca să fie înfăptuită o asemenea măreaţă operă, în care concepţia, materialul şi mâna de lucru sunt curat româneşti.

Covoarele puse în comerţ de Doamna Tătărescu au nu numai avantagiul noutăţii şi al acomodării lor la orice interior modern, dar se impun şi prin necontestata lor valoare estetică. Prin câmpul larg, monocrom, interioarele cu asemenea covoare sânt scăldate într'o armonioasă şi veselă atmosferă, intensificată prin sprintenele ornamente florale din mijloc. Căci lâna boită în roşu, albastru sau galben este altfel caldă şi impresionantă decât ne-o redau reproducerile de faţă, care, oricât de reuşite sânt, nu ating efectele vii ale punctelor nenumărate ale ţesutului. Lâna, altfel mătăsoasă decât cromolitografia rigidă şi ternă, absoarbe razele de soare, efectele ei neputând fi judecate după reproducerile din publicaţia de faţă.

Minunate efecte produc nouile covoare gorjene aşternute în căminurile unde au început să fie introduse, mai ales când se asociază cu mobile corespunzătoare; asemenea reuşite ansambluri ne-a dat expoziţia din Parcul naţional, de acum câţiva ani.

Utilizând, în diferite domenii, tezaurul nesecat al frumoasei noastre arte ţărăneşti, vom putea lesne reuşi să ne desbărăm de mobilele săseşti şi de alte provenienţe străine, ce au invadat căminurile româneşti. Reuşita scoarţelor gorjene ne poate servi drept imbold. Marile întreprinderi, băncile, şi mai ales ministerele, ar trebui să înlocuiască prin produse indigene actualele fabricate străine lipsite de valoare artistică. Printre covoare şi mobile româneşti, picturile lui Grigorescu sau florile lui Lukian ar da o armonie mai desăvârşită. Să nu uităm că înflorirea unei arte naţionale e condiţionată de o activitate armonică în toate domeniile artistice.

AL. TZIGARA-SAMURCAŞ

CONTRIBUȚII OLTENE LA DES-VOLTAREA ȘTIINȚEI ÎN ROMÂNIA

de PETRE SERCESCU

N rândurile ce urmează, voiu da câteva însemnări despre viaţa ştiinţifică din Oltenia. Orice încercare de generalizări, de caracterizări globale este supusă greşelilor. Experienţa noastră nu e destul de îndelungată spre a duce la concluzii stabile. Creaţia ştiinţifică depinde de un complex de factori, care nu pot fi puşi în lumină decât după cercetări speciale. În fine, există o întrepătrundere adâncă între diferitele regiuni ale românismului, aşa că e greu să putem atribui o caracteristică unei singure regiuni. Numeroşi bărbaţi eminenţi s'au născut în Ardeal, Muntenia, Moldova, dar s'au stabilit în Oltenia din copilărie; ei au fost pătrunşi de atmosfera spirituală locală şi au fost înrâuriţi de ea în toată activitatea lor. Unii din ei au rămas în Oltenia până la moarte, alţii au păstrat legături strânse cu ea, socotindu-se Olteni, deşi nici naşterea lor, nici activitatea din epoca maturităţii, nu au avut loc între Carpaţi, Olt şi Dunăre. Au fost chiar unii străini de naţiune, care s'au adaptat vieţii spirituale a Olteniei, devenind reprezentanţi ai ei. În schimb unii învăţaţi născuţi în Oltenia, fie din întâmplare, fie din părinţi olteni, au pierdut legătura cu locul naşterii.

Se pun deci probleme multe şi delicate când e vorba de definit contribuţia Olteniei la desvoltarea ştiinţei. Însemnările de faţă nu pot fi decât o primă încercare, modestă şi desigur incompletă, de notare a unor însuşiri predominante în mediul spiritual creat în Oltenia. Aceste însuşiri nu sunt exclusiv oltenești, dar unele din ele sunt mai accentuate aci, încât au ajuns să dea o înfăţişare sufletească specifică Oltenilor.

Ceea ce isbeşte în primul rând este tenacitatea Oltenilor. Odată porniţi, după lungă chibzuinţă, pe un drum, ei nu se lasă învinşi de greutăţile ce întâmpină. Îndură cu uşurinţă viaţa cea mai aspră; se mulţumesc cu foloase mai mici, dar urmăresc neîncetat ţinta ce

şi-au propus. În această luptă continuă cu viaţa, Oltenii dau dovadă de un spirit de organizare puţin obicinuit, de un entuziasm care-i face să primiască cu voe bună şi sacrificiile cele mai mari. Cultura e socotită de ei ca un bun naţional superior, care trebue crescut şi păstrat prin toate sforţările. Dragostea şi ocrotirea şcoalei, punerea ei în serviciul ideii naţionale, sunt foarte puternice în Oltenia. Bibliotecile, Fundaţiile culturale, Asociaţiile pentru răspândirea ştiinţei, — toate isvorîte din iniţiativa particulară — sunt deosebit de frecvente. În Ardeal, unde „Astra" e un exemplu strălucit de înaintare a naţiunii prin cultură, aceste instituţii formau singura armă de apărare naţională împotriva asupritorilor. În Oltenia, problema luptei pentru existenţa Neamului nu se punea atât de tragic ca în Ardeal; organizaţiile culturale au ca scop ridicarea şi întărirea Neamului prin lumină. Oltenii dau dovadă de un intens spirit de independenţă, unit cu îndrăsneală, când e vorba de interesele naţionale. Spiritul de continuitate îi face să poată stabili anume tradiţii culturale în ciuda schimbărilor politice. În ceeace priveşte structura sufletească a preocupărilor lor ştiinţifice, ele sunt mai mult de ordin concret, ceeace e o urmă atavică a concepţiei romane despre ştiinţa aplicată şi nu speculativă. Oltenii au dat mulţi conducători în vieaţa economică a ţării, au format o adevărată şcoală medicală în timpurile începuturilor învăţământului medical în România, au fost arhitecţi şi ingineri cu renume. Este adevărat că dau dovadă de mai puţină imaginaţie, dar spiritul lor logic a condus pe mulţi până la culmile cele mai abstracte ale creaţiei ştiinţifice. Mulţi pretind că Oltenii sunt lipsiţi de spirit artistic; cu toate acestea, în diferitele domenii ale artelor, Oltenii au realizări care au impus şi străinătăţii, fie pentru valoarea creaţiei, fie pentru frumuseţea interpretării artistice (pictorul Stoenescu, cântăreţii Elena Theodorini, Gr. Gabrielescu, etc.).

Exemplele care urmează au fost alese pentru a servi ca ilustrare a trăsăturilor caracteristice schiţate mai sus. În niciun caz nu este vorba de prezentarea integrală a contribuţiei oltene în răspândirea ştiinţei, ci numai de exemplificări ale unor atitudini sufleteşti.

Mihai Viteazul, Ban al Craiovei, poate fi socotit ca un prototip al spiritului oltenesc de îndrăsneală în luptă cu viaţa, de urmărire îndărătnică a unei ţinte. Domnitorii de origină olteană s'au caracterizat prin un mare spirit de organizare, prin clădiri de mânăstiri, întemeeri de şcoale superioare şi tipografii. Brâncovenii îşi au obârşia în Romanaţi şi se trag din boerii Craioveşti. Iar domnia lui Constantin Brâncoveanu este îndeobşte cunoscută prin creaţiile culturale, prin mânăstirile şi palatele care sunt podoabe ale arhitecturii noastre, prin strălucirea curţii sale, prin tipăriturile care s'au răspândit până departe în peninsula balcanică. El este de fapt al doilea ctitor al Academiei lui Şerban Cantacuzino, prin sprijinul ce a dat Academiei, prin trimiterea de numeroşi bursieri în Italia şi Franţa. (Între bursierii lui Vodă Brâncoveanu e şi Hrisant Notara, viitor patriarh al Ierusalimului, autorul primei cărţi de astronomie tipărite — la Paris în 1716—de un locuitor al Principatelor.

Țesut în atelierele
Ligei Naționale a Femeilor Gorjene
după modele create de D-na Arethie Tătărescu

COVOR CU BISERICUȚĂ OLTENEASCĂ
PREMIAT LA EXPOZIȚIA INTERNAȚIONALĂ DIN PARIS, ANUL 1937

Reprodus în Rotogravură, quatrochromie

Țesut în atelierele
Ligei Naționale a Femeilor Gorjene
după modele create de D-na Arethie Tătărescu

COVOR NOU OLTENESC

Reprodus în Rotogravură quatrochromie
după un procedeu special în atelierele
„Scrisul Românesc" – Craiova

Din Albumul „Covorul Oltenesc"
Al. Tzigara Samurcaș

Renaşterea naţională după secolul Fanarioţilor a pornit dela marele oltean Tudor Vladimirescu. Acesta a avut sprijinul bisericii prin mitropolitul Dionisie Lupu, fost egumen la Tismana, om cu sentimente naţionale foarte puternice, care întrerupea influenţa greacă în biserica noastră, sprijinitor al lui Gheorghe Lazăr în crearea şcoalei de la Sf. Sava. Secretar al lui Tudor Vladimirescu era vâlceanul *Petrache Poenaru*, care a îndeplinit mai târziu un rol imens în organizarea învăţământului în Muntenia. Ajutorul lui Lazăr la Sf. Sava era *Eufrosin Poteca* (1786—1859), prahovean de origină, unul din primii bursieri la Paris ai Eforiei Şcoalelor din Bucureşti. *Poteca* părăsi Sf. Sava în 1829, pentru a deveni arhimandrit şi egumenul mânăstirii oltene Motrul. Prin scrierile sale de filosofie, teologie şi istorie, prin viaţa sa, *Poteca* a avut o mare înrâurire în Oltenia.

Rol de ctitor de şcoale înalte a avut şi domnul oltean Barbu Ştirbei. El a adus numeroşi învăţaţi din apus, pentru a crea învăţământul superior din Muntenia. El a adus din Paris pe Leon Lalanne, viitorul director al Şcoalei de Poduri şi Şosele din Paris, şi membru al Academiei de ştiinţe din Paris, care a creat în Bucureşti, în 1855, împreună cu Al. Orăscu, renumita Şcoală de Poduri şi Şosele (azi Politehnică). Tot Ştirbei a adus în ţară pe vestitul doctor Carol Davila, creatorul învăţământului medicinii în România, întemeetorul în 1855 al Şcoalei de Medicină (azi Facultate) din Bucureşti, şi în 1861 al Şcoalei Veterinare (azi Facultate). Opera constructivă a lui Ştirbei se vădeşte şi în reorganizarea şcoalelor închise în timpul revoluţiei din 1848, în reorganizarea finanţelor ţării, în ridicarea Teatrului Naţional din Bucureşti.

Conducătorul timp de peste trei decenii al învăţământului din Muntenia a fost *Petrache Poenaru*, născut în 1799 la Beneşti (Vâlcea). El a făcut studii în Viena, Paris şi Anglia. La Paris a obţinut primul brevet pentru un toc-rezervor, ca elev inginer a lucrat la harta Statului Major al Franţei. Profesor de matematică la Sf. Sava din 1831 şi director al şcoalelor din Muntenia, el a întocmit legea şcolară din 1832, adaptată Regulamentului organic. El a întemeiat colegiile naţionale din Bucureşti şi Craiova. Muncitor activ, alături de Eliade Rădulescu, pentru crearea literaturii ştiinţifice româneşti, el a compus primul dicţionar francez-român (1840), a tradus şi adaptat celebra Geometrie a lui Legendre (1837) şi Algebra lui Alpentaufer (1841). Membru al Academiei Române, el moare în 1875 după o viaţă bine întrebuinţată în punerea temeliilor învăţământului ştiinţific în Muntenia, unde a jucat rolul pe care *Gh. Asachi* l-a avut în Moldova.

Dragostea de şcoală şi munca entuziastă şi plină de sacrificii pentru crearea în Oltenia a unui mediu prielnic desvoltării ştiinţei s'au manifestat neîntrerupt. Şcoalele erau organizate nu numai pentru a deprinde cu cercetarea intelectuală, dar şi pentru educaţia sufletească a elevilor, cari erau învăţaţi de mici să recunoască şi să admire orice sforţare cinstită. S'au alcătuit asociaţii pentru răspândirea culturii. S'au întemeiat mari fundaţiuni culturale pentru ajutorarea cercetării ştiinţifice.

În ceea ce priveşte *şcoalele*, Colegiul din Craiova a avut un loc de frunte în jumă-

tatea a doua a veacului trecut. Între 1840 şi 1900 se găsia în Craiova o pleiadă de spirite eminente, care au dat un mare imbold vieţii culturale: ardeleanul *Ion Maiorescu* (1811—1864), olteanul *Gheorghe Chiţu* (1828—1897), ardeleanul *G. M. Fontanini* (1825—1886), francezul *L. C. Raymond* († 1886), craioveanul *A. Stolojan* (1836—1901), ardeleanul *M. Strajan* (1841—1917), craioveanul *I. Theodorian* (1827—1880) şi alţii. Era o epocă de fierbere spirituală care a pus temeliile desvoltării viitoare.

Vodă Bibescu, născut în Craiova, a adus mulţi profesori de seamă în Craiova. Lui i se datoreşte venirea lui *L. C. Raymond*, care a fost primul director de internat de stat. Pe atunci, *Ion Maiorescu* era inspectorul şcolar al Olteniei; fiul său, vestitul Titu Maiorescu, s'a născut în Craiova (1840), unde a trăit până la refugiul în Braşov al familiei din cauza revoluţiei din 1848. *G. M. Fontanini*, membru al Academiei Române, a fost profesor şi director al Colegiului din Craiova timp de vreo treizeci de ani. Pleiada de profesori de atunci a făcut ca Craiova să devină un oraş cu puternice preocupări intelectuale. Acum vreo sută de ani s'a întemeiat acolo Tipografia Samitca (azi „Scrisul Românesc") care a editat în 1868—1870 ziarul „Mercantilul," apoi „Biblioteca de Popularizare," etc. D-rul *Iuliu Baraş* (1815—1863), creatorul primei publicaţii române de popularizare a ştiinţei „Isis", sau, mai târziu, „Natura" (1855—1863) a fost medic în Craiova între 1846 şi 1851 şi a tipărit acolo în 1850 primul său volum din „Minunile naturii." În 1880—1884 a apărut în Craiova prima revistă „Vocea Română", „organ al clubului profesoral din Craiova", iniţiată de *Fontanini* şi *Raymond*. Ziarele apăruseră mai de timpuriu. În 1857 găsim „Vocea Oltului" (transformat în „Oltulu") având ca redactor responsabil pe *Gh. Chiţu*. Fără să fi făcut parte tot timpul din corpul profesoral, *Gh. Chiţu* a fost un însemnat om al şcoalei. Elev al lui *Ion Maiorescu*, apoi profesor câtva timp la Sf. Sava din Bucureşti, autorul „Oracolului anului 1851," scris în Viena în 1850, *Gh. Chiţu* a trecut şi prin magistratură. A fost ministru în cinci guverne între 1876 şi 1885, arătându-se mai ales un bun organizator al şcoalelor. Academia Română l-a ales membru în 1879, aşa că în acel moment ea număra doi membri activi stabiliţi şi lucrând în Craiova (*Fontanini* şi *Chiţu*). În 1871 *Chiţu* întemeiază împreună cu *I. Theodorian* un institut tipografic românesc, care a editat ziarul „Oltenia".

In deceniile următoare, sub directoratul de 13 ani la Colegiul Carol al lui G. I. Buşilă s'a publicat în 1903—4 revista „Citirea". Şcoala Centrală de fete e cea mai veche din toată ţara. Directoarea şcoalei *Smaranda Celarianu* a publicat una din primele Pedagogii, în româneşte. În 1905 d-nii *C. Ş. Făgeţel*, *D. Tomescu*, *G. Ionescu-Siseşti* şi *P. Partenie*, întemeiază revista „Ramuri" în jurul căreia s'a ridicat mai târziu bine cunoscutul Institut Grafic „Ramuri" unde s'au publicat „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice", multe opere ale lui N. Iorga, şi o Bibliotecă de popularizare a ştiinţei. D-rul *Ch. Laugier*, născut în Craiova în 1875, fost inspector general sanitar al Olteniei († 1930) a pus bazele asociaţiei „Prietenii Ştiinţei", care a dat publicului craiovean în vreun sfert de veac peste cinci sute de conferinţe. Nucleul de iniţiatori ai „Prietinilor ştiinţei" a fost compus din *Ch. Laugier*, *G. Ţiţeica*,

C. D. Fortunescu şi *V. Anestin*. *V. Anestin* era oltean de adopţiune, căci se născuse în Bacău (1875), dar a trăit mult în Craiova, unde tatăl său era artist la Teatrul Naţional. Neobosit popularizator al ştiinţei, autor a zeci de cărţi, întemeetor al „Societăţii Astronomice Române", *V. Anestin*, († 1918) a atras mulţi tineri spre studii ştiinţifice. „Prietenii Ştiinţei" au iniţiat şi publicarea „Arhivelor Olteniei", (21 volume până azi), conduse de d-l *C. D. Fortunescu*.

Turnul Severin a dat dovadă de aceeaşi energică străduinţă pentru şcoală, ca şi capitala Olteniei. Gorjanul *Teodor Costescu* (1864—1939) s'a identificat cu aspiraţiile culturale ale mehedinţenilor, transformând gimnaziul în liceul Traian, vestit în toată ţara pe la începutul secolului, prin disciplina, educaţia cetăţenească şi militară ce se dedea elevilor. *T. Costescu* a căutat să adune în Severin pe cei mai destoinici dintre profesorii tineri din ţară, şi a isbutit să alcătuiască un corp profesoral de elită. S'a publicat şi o revistă „Lectura" (1895—96), s'a întemeiat o fanfară şi o orchestră şcolară, s'a organizat (*C. Armaşu)* corespondenţa interşcolară cu Românii din Ardealul subjugat. Se inspira elevilor un respect deosebit pentru orice sforţare şi orice realizare ştiinţifică, iar numele marilor învăţaţi români era cunoscut de toţi elevii. Prin sforţări foarte mari, *T. Costescu* a isbutit să clădiască un Palat Cultural, care e o adevărată podoabă a ţării, admirată de orice cărturar străin care a avut prilejul s'o cunoască. O bibliotecă de peste 50.000 de volume, donate în mare parte de *I. G. Bibicescu*, conţine exemplare de cărţi din veacurile al XVI-lea şi al XVII-lea, rare chiar în marile biblioteci apusene. La Palatul Cultural s'au organizat, de 20 de ani, conferinţe săptămânale ale Universităţii Libere. Societatea muzicală „Doina", întemeiată în 1895 de *I. St. Paulian*, a stabilit în Severin, de prin 1910, obiceiul conferinţelor publice, la care puteau fi ascultaţi cei mai de seamă conferenţiari din tot cuprinsul românismului. După 1918, succesorul spiritual al lui *T. Costescu* în conducerea liceului, d. *Al. Bărcăcilă*, a realizat asociaţia „Casa Luminii" care a dat săptămânal, timp de vreo 20 de ani, conferinţe foarte urmărite de severineni. D-l *Bărcăcilă* a întemeiat şi Muzeul „Regional al Porţilor de Fier", unde se adăpostesc multe dovezi romane ale latinităţii noastre, strânse dela săpăturile conduse în Mehedinţi de D-sa sau de alţi arheologi. La Severin a apărut şi revista „Datina" (1920—1932, director *M. Guşiţă)*.

La Râmnicul Vâlcii, Episcopia a jucat un mare rol de răspânditoare de tipărituri şi de cultură. La Târgu-Jiu, gimnaziul „Tudor Vladimirescu" a fost transformat în liceu în ultimele decenii. Şi acolo s'a manifestat aceeaşi dragoste de şcoală şi de cultură. În fruntea mişcării culturale din Târgu-Jiu trebuesc însemnaţi năsăudeanul *Iuliu Moisil* (n. 1859), director al Gimnaziului, olteanul *Al. Ştefulescu*, (1856—1910), director de şcoală primară, inginerul *Aurel Diaconovici*, pictorul polonez *Rola Piekarski*, etc. *Iuliu Moisil* a publicat în Tg.-Jiu în 1895—1904 revista „Amicul Tinerimii", continuată în Bucureşti în 1905—1911. (Azi octogenarul *Iuliu Moisil*, retras în Năsăudul subjugat din nou, publică acolo o foaie pentru popor). În 1904—1905 profesorii gimnaziului au publicat revista pentru tinerime „Bunul Prie-

ten". *Al. Ştefulescu* este autorul mai multor monografii referitoare la Gorj. Moisil, Ştefulescu Diaconovici, Piekarski sunt întemeetorii Şcoalei de Ceramică şi ai Muzeului Regional din Târgu-Jiu.

Înainte de a încheia aceste notiţe despre viaţa şcoalei în Oltenia, trebue să amintim că unul dintre miniştrii cei mai activi ai şcoalelor din România dintre cele două războaie mondiale este craioveanul dr. *C. Angelescu* (n. 1869), construitorul a sute de localuri de şcoală în toată ţara, legiuitor, organizator de asociaţii ştiinţifice, preşedintele Ateneului Român. Mai amintim pe mehedinţeanul *P. Gârboviceanu* (1862—1934), colaborator apropiat al lui Haret în opera sa şcolară şi culturală, preşedintele comitetului revistei pentru popor „Albina", administrator al bibliotecii populare „Steaua", organizator şi administrator al Casei Bisericii.

Activitatea şcoalelor şi a corpului didactic a creat în Oltenia o atmosferă prielnică operelor culturale. Am citat câteva asociaţiuni culturale. Acum voiu aminti câteva *Fundaţiuni Culturale* create de Olteni.

Craiova are o fundaţie de sute de milioane lăsată de bogătaşul *Ion Mihail* cu scopul de a se întemeia în capitala Olteniei un învăţământ superior. Magistratul *Al. Aman* (1820—1885) şi-a lăsat toată averea pentru crearea unei biblioteci şi a unui muzeu în Craiova. O fundaţie particulară a îngăduit înfăptuirea conservatorului de muzică *Cornetti*. Olteanul *Ion Stănescu* (1866—1938) a fost unul dintre cei mai de seamă ajutători ai ştiinţei române. Pe lângă un cămin studenţesc creat de el, îi datorim Aşezămintele de cultură şi binefacere, pe care le-a instituit prin testament şi care ajută în mod cu totul activ laboratoarele şi instituţiile de cercetări ştiinţifice. În doi ani „Fundaţia Stănescu" a dat patru milioane de lei pentru laboratoare, trei milioane pentru publicaţii ştiinţifice şi un milion pentru burse. O fundaţie culturală frumoasă este şi Biblioteca Bibicescu din T.-Severin, cu cele 50.000 volume de mare preţ ştiinţific, unele dintre ele foarte rare, donate în mare parte de fostul guvernator al Băncii Naţionale *I. G. Bibicescu* (1849—1924). Această donaţie şi stăruinţa lui *T. Costescu* a făcut ca în T.-Severin să fie aduse şi să alcătuiască „Muzeul Dr. *C. I. Istrati*" toate amintirile personale sau ştiinţifice rămase dela marele chimist.

* * *

Mediul cultural oltean înfăptuit de elementele arătate până aci a făcut cu putinţă apariţiunea, în ultima jumătate de veac, a numeroşi învăţaţi olteni de seamă. Moştenirea latină a spiritului îndreptat spre concret a dus mai cu seamă la realizatori în ştiinţele aplicate: economişti şi jurişti, medici, arhitecţi şi ingineri. Dar, alături de ei, savanţi cu renume mondial în ştiinţele cele mai abstracte sunt Olteni.

Ştiinţe economice. Unul dintre organizatorii aşezării actuale a Băncii Naţionale şi ai finanţelor ţării a fost craioveanul *Eugeniu Carada* (1836—1910), director al Băncii Naţionale, sfătuitor al lui Ion Brătianu pentru problemele financiare, însărcinat cu multe misiuni finan-

ciare gingaşe în ţară şi în străinătate. După el la conducerea Băncii Naţionale a fost şi severineanul *I. G. Bibicescu*. Mai târziu, severineanul *Gheron Netta* (n. 1891) a creat „Institutul economic românesc".

In legătură cu ştiinţele economice şi financiare nu se poate uita juristul strălucit şi diplomatul genial care a fost la un moment dat la conducerea destinelor Europei, ca preşedinte de două ori al Ligei Naţiunilor, şi care a făcut ca România să joace un rol european. E vorba de craioveanul *N. Titulescu* (1883-1941), care prin ştiinţa, talentul şi tenacitatea lui ne-a adus succese răsunătoare în politica internaţională, mai ales în procesul optanţilor maghiari. Moartea prea timpurie a lui *N. Titulescu* a lipsit ţara de o energie de care avea nevoe în timpurile grele. A fost Membru al Academiei Române şi Profesor la Universitatea din Bucureşti, Ministru de finanţe şi de externe în mai multe guverne, ambasadorul ţării la Londra. Corespondent al Academiei Române a fost şi juristul doljean *I. Tanoviceanu* (1858–1917), profesor de drept penal la Universitatea din Bucureşti; de asemeni *I. Ionescu-Dolj*, Preşedintele Consiliului Legislativ, membru corespondent al Academiei.

EUGENIU CARADA

Un rol însemnat în viaţa economică a ţării, mai ales în legătură cu problemele ştiinţifice ale agriculturii, îl joacă mehedinţeanul *Gh. Ionescu-Sişeşti* (n. 1885), îndrumător al activităţii agricole din ţară, creatorul „Institutului ştiinţific pentru cercetările agronomice", profesor la facultatea de Agronomie din Bucureşti, Membru al Academiei Române şi al Academiei Cehe de Agricultură, fost ministru al agriculturii în patru guverne.

Medicina a fost un obiect de predilecţie al Oltenilor. Când Carol Davila (chemat în ţară de Olteanul Barbu Ştirbei) a început organizarea învăţământului medical în România, mulţi olteni (mai ales severineni) au alergat la şcoala lui. Prin sârguinţa şi destoinicia lor, au atras luarea aminte a lui Davila, care i-a ajutat să studieze mai departe în Franţa. Mulţi dintre aceşti primi elevi ai lui Davila au devenit apoi profesori şi medici cunoscuţi. Acum vreo cincizeci de ani era în Bucureşti o adevărată şcoală medicală olteană. In fruntea ei se afla mehedinţeanul *C. Dim. Severeanu* (1840-1930), elev al lui Davila, unul dintre primii

profesorii (1862) ai şcoalei Veterinare, profesor de clinică chirurgicală la Universitatea din Bucureşti, fondatorul revistelor „Progresul Medical Român" şi „Gazeta Medico-Chirurgicală". Pe la 1890 veneau în Bucureşti bolnavi din străinătate (Turcia, Serbia, Bulgaria) atraşi de faima lui *Severeanu*, socotit pe atunci (după moartea lui Turnescu) cel mai de seamă chirurg al ţării. Tot printre primii profesori ai Şcoalei Veterinare a fost şi alt severinean, *D. Grecescu* (1841-1910), botanist de seamă, membru al Academiei Române, profesor de botanică, din 1868, la Şcoala de Medicină din Bucureşti, medaliat de Academia de Botanică Geografică din Paris. El e începătorul Grădinii Botanice din Bucureşti, pentru care a tipărit, cred, primele cataloage de seminţe oferite în schimb de România (1871 şi urm.). Cele trei volume ale sale despre Plante indigene din România au fost un isvor de preţ pentru botanişti, ca şi lucrările consacrate Conspectului florei României, Florei medicale a României, Plantelor din Macedonia. *Dim. Drăghiescu* (1841-1919), mehedinţean de lângă Severin, a fost din 1868 profesor la catedra de obstetrică şi din 1869 la cea de anatomie. Şirul de medici olteni de seamă s'a continuat neîntrerupt de atunci. Marele chirurg *D. Gerota* (1867-1939), craiovean, membru corespondent al Academiei Române, profesor la Universitatea din Bucureşti, a fost asistent la Universitatea din Berlin, unde a publicat (în colaborare cu prof. Schäffer) un atlas ginecologic. Doctorul *Gerota* e cunoscut şi prin renumitul său Sanatoriu (Institut de chirurgie), pe care l-a creat şi organizat în Bucureşti. Printre actualii profesori onorari ai Facultăţii de Medicină din Bucureşti sunt câţiva Olteni, cari au jucat un rol însemnat în organizarea şi desvoltarea învăţământului la noi: craioveanul Dr. *C. Angelescu*, chirurg, fost mulţi ani Ministru al Instrucţiunii Publice, târgujianul Dr. *I. Bălăcescu*, fost decan şi rector al Universităţii, craioveanul Dr. *C. Daniel*, ginecolog, doctor honoris causa de la câteva universităţi străine. Dintre 27 de profesori titulari ai Facultăţii de Medicină din Bucureşti, nu am putut afla origina pentru 8; din ceilalţi 19 sunt: 9 moldoveni, 5 munteni şi 5 olteni, ceea ce dă un mare procentaj pentru Oltenia, provincie mai mică decât celelalte. Profesorii olteni sunt chirurgul *Amza Jianu* (n. 1881 în Făicoi, Romanaţi); bacteriologul *D. Combiescu* (n. 1886, în Drănic, Dolj); profesorul de chimie medicală şi biologică *V. Ciocâlteu* (n. 1890 în Pleniţa, Dolj); internistul *Gh. Băltăceanu* (n. 1885 în Strehaia, Mehedinţi) cunoscătorul adânc al apelor minerale româneşti; neurologul *N. Ionescu-Siseşti*, (n. 1892 în Siseşti, Mehedinţi), membru corespondent al Academiei Române, fost şef de clinică şi laureat al Facultăţii de Medicină din Paris. Alţi doctori eminenţi fac parte dintre agregaţii Facultăţii din Bucureşti: chirurgul *Ion Jianu* (n. 1880, T. Severin); neurologul *D. Paulian* (n. 1887, Craiova, secretar al Academiei de ştiinţe, conferenţiar cunoscut); *State Drăgănescu* (n. 1891 Ohaba), neurolog. Decanul Facultăţii de Medicină din Cluj (Sibiu) e mehedinţeanul *V. Papilian* (n. 1889 în Galaţi, unde tatăl său era ofiţer medic), profesor de anatomie, unul dintre întemeetorii puternicei şcoale de antropologie din Cluj, literat cunoscut, organizator iscusit (care a întemeiat revista „Darul Vremii" din Cluj în 1930 şi a reîntemeiat „Luceafărul" din Sibiu în 1941). O pleiadă de medici mari olteni nu au intrat în învăţământul superior. Acţiunea

lor organizatoare s'a resimţit în alte domenii ale vieţii medicale româneşti. D-rul *C. Papilian* (Severin 1852-1917), tatăl decanului de la Cluj, a fost general medic, inspector general al Serviciului sanitar militar. Şi generalul *Iacob Potârcă* (n. Pleniţa, 1866) a fost inspector general al Serviciului sanitar militar şi e cunoscut ca un chirurg iscusit. D-rul *V. Gomoiu* (n. Vânju Mare 1882) e o figură tipic olteană. Chirurg eminent, creatorul unei şcoale de infirmiere, al „Aşezămintelor sanitare Regina Elena", al „Societăţii de Istoria Medicinii", fost efor al spitalelor civile, fost ministru, organizatorul excelent al unui memorabil congres internaţional de istoria medicinii (1932), preşedinte al Soc. Internaţionale de Istoria Medicinii şi al unui Congres internaţional, activitatea sa multilaterală e impregnată de dârzenia, continuitatea, entuziasmul şi naţionalismul caracteristice spiritului oltenesc. D-rul C. *Gruescu* (n. T. Severin 1872) a organizat, ca medic general în rezervă, un spital militar în războiul de întregire, pe care N. Iorga l-a citat ca exemplu; activitatea sa ca primar al Severinului a lăsat urme analoage cu aceea de prefect a lui T. Costescu. Facultatea de Medicină Veterinară din Bucureşti are doi profesori olteni: *Bucică* (n. Slatina 1882) şi *V. Pârvulescu* (n. Danceu 1883).

Inginerii şi *arhitecţii* olteni sunt numeroşi şi foarte reputaţi. In aceste profesiuni, ca şi în medicină, se cer tocmai calităţi care predomină la Olteni. Renumitul inginer din Londra *Gogu Constantinescu*, creatorul sonicităţii, inventatorul multor aparate care au fost de mare folos aliaţilor în războiul trecut, om deosebit de preţuit în marea ţară industrială care e Anglia, este Craiovean (n. 1881), fiul profesorului de matematică în liceu al lui Gh. Ţiţeica. *Gogu Constantinescu* e corespondent al Academiei Române. Mulţi alţi ingineri olteni au ajuns, graţie destoiniciei lor, profesori la Şcoalele Politehnice din Bucureşti, Timişoara sau Cernăuţi, sau în posturi de comandă ca directori la mari instituţii de Stat (Căile Ferate, Poştă, Telefoane), sau la mari societăţi petrolifere (Steaua Română, Astra), sau la uzine mari (I. A. R. etc.).

Printre arhitecţii români mai cunoscuţi, profesorii *State Ciortan* (1876 — 1941) şi *Duiliu Marcu* (n. 1887 Craiova) sunt olteni. Mehedinţeanul *Ciortan* a construit Palatele Vămii, Poştei şi Monitorului Oficial din Bucureşti. Lui *Duiliu Marcu* i se datoresc Piaţa Unirii din Oradea, Teatrul şi Politehnica din Timişoara, Pavilionul Românesc de la Expoziţia din Paris 1937, proectul pieţii şi ansamblului de clădiri care va constitui Academia Română.

* * *

Creaţia în ştiinţele matematice, fizice şi geologice a fost reprezentată prin câţiva Olteni cu faimă şi în străinătate. Academia Română a avut printre membrii ei activi pe Olteni: *Gh. Chiţu, Dr. D. Grecescu, Petrache Poenaru*, pe latinistul profesor la Universitatea din Bucureşti *N. Quintescu* (Craiova 1841—1913), pe *N. Titulescu* şi *G. Ţiţeica*. Azi, Academia Română numără în secţia literară pe mehedinţeanul *C. Rădulescu-Motru*, fost preşedinte al

Academiei, decanul filosofilor români, creatorul „Studiilor Filosofice" şi pe *D. Caracostea* (născut în 1879 în Slatina din părinţi macedoneni), directorul Fundaţiilor Culturale Regale. In secţia ştiinţifică, din 14 membri activi: *L. Mrazec,* fost preşedinte al Academiei, e născut în Craiova în 1867; *N. Vasilescu-Karpen* tot în Craiova în 1870; *Gh. C. Ionescu Siseşti* e mehedinţean; iar corespondenţi sunt 4 din 25.

Naturaliştii olteni s'au ocupat mai ales de geologie şi de botanică. In privinţa botanicii am citat mai sus pe *D. Grecescu.* Inceputul studiilor geologice asupra Olteniei îl face un muntean, *Matei M. Drăghicescu* (Târgovişte 1844—1939), fost director al Şcoalei de Poduri şi Şosele, membru de onoare al Academiei Române, director general al minelor, efor al spitalelor civile din Bucureşti. *M. Drăghicescu* a publicat prima monografie geologică privitoare la o regiune din România şi anume Judeţul Mehedinţi; lucrarea a servit ca model învăţaţilor următori. Tot lui *Drăghicescu* i se datoreşte prima hartă geologică a României (1880). Doi mari geologi din generaţia următoare sunt născuţi în Craiova: *L. Mrazec* şi *Sabba Ştefănescu* (1857—1931). *Sabba Ştefănescu* a studiat diferite strate geologice din ţară şi s'a ocupat de fosilele animale găsite la noi. A fost corespondent al Academiei Române, autor a numeroase cărţi de învăţământ.

L. Mrazec a adus ţării glorie ştiinţifică prin teoriile sale adânc pătrunzătoare asupra originii petrolului, prin mijloacele de investigaţie pentru găsirea zăcămintelor petrolifere. Profesor la Universitatea din Bucureşti, profesor agreat la Sorbona, fost ministru, *L. Mrazec* a împlinit numeroase şi importante misiuni ştiinţifice de încredere date de guverne străine în legătură cu exploatările petrolului. A creat Institutul geologic al României, pe care l-a condus până la pensionare, Institut care e o mândrie a ţării şi care a îndrumat generaţii de cercetători români spre studiul geologiei noastre. *L. Mrazec* este unul dintre ctitorii şcoalei geologice române. A organizat un congres internaţional al petrolului la noi în ţară care a rămas memorabil. Intre primele lucrări ale lui *L. Mrazec* se află studii asupra faliilor de la Verciorova-Severin. Numărul studiilor sale geologice asupra unor regiuni din România şi Elveţia, asupra reliefului globului terestru, etc. este impunător. Cursul de Mineralogie al prof. *Mrazec* reprezintă o dată însemnată în literatura ştiinţifică românească.

Gorjanul *I. Popescu-Voiteşti* (n. 1876) fost profesor la Universităţile din Cluj şi Bucureşti, reprezintă de asemeni cu autoritate bunul nume al savanţilor olteni. Geolog şef şi director al Institutului Geologic al României, invitat să facă lecţiuni la diferite universităţi, *I. P. Voiteşti* e autorul a multe studii despre Carpaţii noştri, despre relaţiunile între zăcămintele de sare şi de petrol. A întemeiat, în 1924, „Revista de Geologie şi Mineralogie" de la universitatea din Cluj.

Conferenţiarul de Biogeografie de la Facultatea de ştiinţe din Bucureşti e craioveanul *Raul Călinescu* (n. 1901).

Ştiinţe Fizico Chimice. Dr. *N. Vasilescu-Karpen,* fost preşedinte al Consiliului tehnic superior al României, rector timp de 20 de ani şi organizator al Şcoalei Politehnice din

Bucureşti (în care s'a transformat în 1920 vestita Şcoală Naţională de Poduri şi Şosele), fost ministru, este un fizician de seamă, specializat în problemele de electricitate şi de chimie fizică. S'a ocupat de principiile termodinamicei, de aeronautică, telegrafie fără fir, etc.

D. Bungeţianu (1860 — 1932), fost profesor de fizică la Universitatea din Bucureşti, este mehedinţean. A făcut studii asupra iuţelii sunetului în aer şi în lichide, asupra compresibilităţii lichidelor. Dr. *I. Vintilescu* (n. 1881), decanul Facultăţii de Farmacie din Bucureşti, şi profesor de chimie biologică şi alimentară, este mehedinţean.

In *Matematică,* Oltenia se poate mândri cu una din personalităţile cele mai de seamă ale matematicii române, severineanul *Gh. Ţiţeica* (1873 — 1939), fost secretar general al Academiei Române, profesor la Universitatea şi la Şcoala Politehnică din Bucureşti, profesor agreat la Sorbona, preşedinte şi membru timp de nenumăraţi ani al Consiliului Permanent al Instrucţiunii Publice. *Gh. Ţiţeica* a fost un oltean tipic. Ascunzând sub o înfăţişare rece un suflet plin de entuziasm pentru ştiinţă şi pentru ţară, îndărătnic în urmărirea ţintei ce şi-a propus, fără să se lase învins de nicio piedică, ascultând în orice împrejurare numai de conştiinţa lui, drept şi fără compromisuri, gata să lucreze până la sacrificiu pentru orice acţiune pe care o credea folositoare ţării, *Ţiţeica* este unul din ctitorii şcoalei matematice contemporane din România. Stâlp al „Gazetei Matematice" (alături de marele animator *Ion Ionescu* şi de *V. Cristescu* şi *A. G. Ioachimescu)* el a contribuit acolo prin problemele, articolele, rapoartele şi îndrumările sale morale, timp de peste patruzeci de ani, la formarea matematică a tineretului român. Preşedinte cultural al Caselor Naţionale (fondate de generalul *I. Manolescu),* a înfăptuit o operă însemnată de răspândire a culturii şi a ideii de „om de nădejde", folositor ţării prin munca, cinstea şi sacrificiile sale. Secretar general al Academiei Române, a adus şi acolo spiritul de organizare oltenesc, care i-a atras admiraţia entuziastă a colegilor săi în frunte cu N. Iorga. In creaţia ştiinţifică a dat dovadă de un spirit de analiză logică foarte ascuţit, graţie căruia a obţinut câteva rezultate care au devenit clasice în literatura matematică : suprafaţa lui *Ţiţeica,* sfera afină (prin care devine un precursor al geometriei afine), curbele *Ţiţeica,* reţelele de curbe cu invarianţi egali, legăturile între reţele şi congruenţe. Dragostea sa de Neam l-a făcut să cutreere ţara, ducând cuvinte de îndemn la muncă dârză şi cinstită şi la jertfe şi chibzuială pentru ţară, în conferinţe care mergeau la suflet, fiindcă, fără să fie meşteşugite, porneau din suflet.

D-l *N. Coculescu* (n. Craiova 1866), decanul astronomilor români, creatorul Observatorului Astronomic, profesor la Universitatea din Bucureşti, laureat al Academiei de Ştiinţe din Paris, este al patrulea român doctor în matematice din Paris. A luat parte la o expediţie franceză în Senegal, pentru studierea unei eclipse de soare. Craioveanul *S. Stoilow* (n. 1887), corespondent al Academiei Române, profesor invitat la Universităţile din Paris, Bruxelles, München, Hamburg, etc., membru în comitetul de direcţie al marei reviste internaţionale de matematică „Compositio Mathematica" din Amsterdam, a organizat, ca decan,

învăţământul matematic la Universitatea din Cernăuţi, înainte de a trece profesor la Universitatea din Bucureşti. A creat studiul topologic al funcţiunilor prin transformările interioare. Metodele sale le-a sintetizat într'o carte editată la Paris de celebra colecţie de monografii Borel. Generalul *St. Burileanu* (n. Burila Mare Mehedinţi 1874) a fost profesor de Mecanică la Universitatea din Cluj.

Contribuţia Oltenilor în matematică s'a manifestat şi în domeniul organizării. Congresele naţionale de matematicieni au fost organizate de Olteni. Cel din Turnu Severin (1932), care a adunat pe lângă 200 de Români şi 31 de străini, a lăsat amintiri neşterse în inimile unor învăţaţi cu faimă mondială ca Paul Montel, A. Denjoy, W. Sierpinski, B. Hostinsky, etc. cari au declarat, cu ani în urmă, că acest congres a fost un vis fermecător şi o oază de odihnă şi de mulţumire în viaţa aridă a omului de ştiinţă. Severinul a dovedit străinilor, care nu se aşteptau la aceasta, că un oraş de provincie românesc poate să se ridice la un nivel cultural, pe care oraşe similare apusene nu-l ating de cât rar. E drept că comitetul local de primire a congresului era condus de *T. Costescu* şi *A. Bărcăcilă*. Tot dârzeniei oltene i se datoreşte publicarea (cu greutăţi nenumărate şi cu sacrificii personale care au trecut de trei sferturi de milion de lei) a revistei internaţionale „Mathematica", foarte bine primită în lumea matematică. Iar spiritul de organizare oltenesc a fost întrebuinţat şi în comitete străine şi române, pentru diferite manifestări internaţionale, ca Expoziţii, Tablouri recapitulative ale progreselor ştiinţei, etc.

* * *

Notele de până aci nu pot pretinde că au dat o icoană completă a contribuţiei oltene la progresul şi răspândirea stiinţei. De sigur că se găsesc lacune, poate chiar mari, în prezentare. Cer iertare pentru ele şi declar că au fost făcute numai din neştiinţa mea. Orice îndreptări îmi vor folosi pentru o mai bună informare în viitor. Mi-a fost foarte greu să ies din domeniul strict al specialităţii mele — matematica — şi să schiţez activitatea şi în alte domenii, unde-mi lipseşte competenţa. De aceea se vor fi strecurat greşeli. In orice caz, am adunat un material care ar putea folosi unui cercetător viitor. Pe de altă parte, mi-a lipsit timpul ca să adâncesc aceste note, ele fiind legate de data „Săptămânii Oltene".

Totuşi, ceea ce am socotit esenţial, este punerea în lumină a câtorva linii caracteristice ale rostului oltean în viaţa ştiinţifică. Cele mai multe personalităţi citate au fost *organizatori* de Şcoale, Institute, Reviste, Asociaţii şi Congrese, etc. Toţi au luptat dârz cu greutăţile, urmărind fără încetare ţinta ce şi-au propus. Toţi au sorbit din copilărie — făcându-şi din ea îndreptar în vieaţă —fericirea de a se jertfi pe sine pentru ridicarea Neamului Românesc.

Timişoara, 24/VI/1943.

P. SERGESCU

OLTUL
ÎN CÂTEVA POEZII POPULARE

de C. GEROTTA

E lângă Gr. Alexandrescu, care a făcut din Olt mărturia gloriei lui Mircea, pe lângă O. Goga, care a făcut din Olt răzbunătorul vitregiei istorice şi al nedreptăţii seculare, poetul popular liric sau epic localizează sentimente sau întâmplări în legătură cu Oltul, care merită subliniate, fiindcă este reflectarea sinceră a unui râu, ce denumeşte Oltenia, în conştiinţa Oltenilor.

Vom cerceta volumul lui N. I. Dumitraşcu publicat în 1914 cu numele de „Flori de Câmp" (Doine Olteneşti).

În poezia populară, ce poartă Nr. 43, este o rugăminte caldă a unui voinic, către calul său, ca să-l treacă Oltul şi să-l scape dela moarte, fiind probabil într'o mare primejdie. Aici Oltul apare ca un liberator, ca un hotar al vieţii:

Murguleţ, coamă rotată
Şi cu coada înnodată,
Fă-ţi picioarele grămadă
Şi ţisteşti din piatră 'n piatră,
Mai trece-mă Oltu odată,
Scapă-mi capul dela moarte,
Că ţi-oiu face grajd de piatră,
Ţi-oiu da apă strecurată
Şi grăunţă vânturată.

Calul însă stă nepăsător. Intrebat: de ce „Stai ca dealul nu te 'ntorci"... răspunde că el nu mai poate fugi, cum ar vrea stăpânul, fiindcă:

M'ai mânat şi m'ai stricat
Când cu mine ai săltat
Trei pârae alăturate
Şi trei ziduri de cetate
Pentru o zână frumuşică
Ce o aveai de ibovnică

Frumuseţea poeziei este comparaţia sborului, a alergării vijelioase, când doreşte să-şi scape viaţa şi când vrea să-şi vadă iubita. Pentru a-şi vedea iubita, voi-

nicul nostru n'a trecut numai un râu, fie el chiar Oltul, ci „trei ziduri de cetate, trei pâraie alăturate". Voinicul nostru este capabil de sacrificii imense, spre a-şi vedea iubita, sacrificii superioare acelui de a-şi scăpa vieaţa. Este aci o delicateţă, dar şi o acţiune de bravură. Sentimentul iubirii este mai puternic decât sentimentul vieţii. Iubirea este aceea care condiţionează vieaţa şi nu viceversa, când sentimentele acestea stau faţă în faţă.

Intr'o poezie erotică, poetul, probabil un oltean, se roagă ca vântul să ducă frunzele unui plop la mândra lui peste Olt şi să facă focul cu ele, ca să se gândească la el:

Foae verde trei lalele,
Plopule, frunzele tele
Duce-s'ar vântul cu ele
Peste Olt, la Măgurele,
C'acolo-s mândrele mele,
Să facă focul cu ele,
Să-l facă, să se 'ncălzească,
La mine să se gândească,
Că şi eu mă tot gândesc
La ele şi mă topesc.

(N. Dumitraşcu)

*

Unde Oltul joacă un rol mai important, este în poezia epică. Martor al atâtor întâmplări, el a rezolvat cu apele lui multe tragedii şi a fost un zid de apărare al Olteniei. Iată poezia Iancu Jianu, din colecţia G. Dem. Teodorescu. Iancu Jianu pare să fi fost un boier, care şi-a părăsit rangul boieresc pentru a îmbrăţişa haiducia îndreptată împotriva ciocoilor.

Ciocoii erau înstrăinaţii de neam, parveniţii, prin toate mijloacele imorale, în slujbele de Stat, instrumentele tuturor duşmanilor Ţării.

„Sunt un fel de indivizi, care, când se trimeteau ca lepra, gunoaiele şi urdorile Fanarului, acei indivizi se întreceau a le ieşi înainte la Dunăre, spre a le zice mai întâi e *ipsilatos*, e *panevghenia sas*. De vin Muscalii, ei aleargă a-i întâmpina cu flori, cu urări. De vin Turcii, ei aleargă mai întâi cu *peşcheşuri* şi cu *sudacaturi*, din fundul rărunchilor. Indivizi, care când vin Muscalii, Nemţii, Turcii, învaţă şi pe Muscal şi pe Neamţ şi pe Turc a scoate lapte din piatră", scrie Eliade Rădulescu. Opusul Ciocoilor era adevăratul boier. El îşi câştiga titlul boieresc prin fapte de arme şi vieaţa lui era la dispoziţia Ţării, pe când ciocoiul cerea ca ţara să fie la dispoziţia lui. Aceşti ciocoi, care arendau finanţele ţării, erau adevărate urgii pe spinarea bietei Ţări, în deosebi a ţăranilor. De aceea, ţăranul înfunda mai bine codrul, decât să sufere batjocura şi chinul ciocoiului. Când îi cădea un ciocoi în mână, îl prăda de avere şi o împărţea celor săraci şi nevoiaşi. Iancu Jianu, deşi boier, trece de partea ţăranilor şi împotriva ciocoilor.

Iancu cumpărase plumb pentru puştile haiducilor lui, când îl surprinde potera. Ceauşul poterii îl invită pe Iancu Jianu să se predea de bună voie cu toată povara cumpărată sau să se lase de haiducie:

Iancule, Român turcit, (fiindcă era îmbrăcat ca turcii)
Lasă-te de haiducit,
Lasă-ţi nebuniile,
Lasă-ţi haiduciile,
Să-ţi dau boieriile.

De sigur că Iancu refuză.

Şi cum sta
Şi cum vorbea,
Bine vorba nu-mi sfârşea,
Pinteni murgului că da,
Trei pistoale slobozea,
Nevăzut că se făcea
Şi gonea, mări gonea,
Pân' la Olt că-mi ajungea,
Dincolo de Slatina
Pân' la malul Oltului,
La capătul podului.

Aci, cere podarului să-l lase să treacă repede Oltul, fără plată. Cum podul era umblător, îl roagă să-i tragă podul repede. Podarul nu se intimidează şi-i cere „ortul", plata. Ca să nu piardă vremea şi să nu dea timp poterii să se apropie, trece cu calul prin apă:

Dar decât para la pod
Mai bine cu murgu 'n not,
Că mi-e murgul nescăldat
Astăzi l-am încălicat,
Trec prin Olt ca pe uscat,
Că mi-e murgul scurt în gât,
Scurt în gât şi lung în trup,
Trec prin Olt, de nu mă ud.

Cum trece Oltul în partea cealaltă:

Ciocoiul l-întreabă de carte
El i-arată puşca 'n spate.

Cu acest prilej, poporul, care simbolizează în Iancu Jianu pe un apărător al lui, îşi arată ura adâncă către acest parazit social din secolii trecuţi, ciocoiul, ce-şi face apariţia odată cu Grecii:

Floricică usturoi,
Usturoi în patru foi,
Bată-te crucea ciocoiu,
De te-oiu prinde 'n sat la noi
Să-ţi dau măciuci să te moiu.
. . . . . .
Aoleo, ciocoiu bălţat,
Sunt trei ani de când te cat,
Sunt trei ani ş'o săptămână,
Pân' te-oiu dobândi la mână
Să-ţi iau pielea de pe cap
Să-mi fac toc la măzărac,
Şi pielea de pe picioare
Să-mi fac tocuri la pistoale.

De bună seamă că e greu să stabilim adevărul istoric. Ceea ce se constată

de aici, este faptul că Iancu Jianu este neam de boier, din acei boieri plini de demnitate şi patriotism. Cu aceşti boieri olteni, ţăranul n'a avut niciodată ce împărţi. Ei trăiau într'o familie organic creiată, în care fiecare avea rolul lui în perpetuarea neamului.

*

In balada „Ilincuţa Sandului" se petrece o dramă într'un oraş pe Olt, aproape de Dunăre:

Frunzuliţa bobului,
Sus pe malul Oltului
La casele Sandului,
Sandului bogatului,
De pe Malul Oltului
. . . . . .

este o fată anume Ilinca, fiica Săndulesei, de o rară frumuseţe:

De frumoasă ce era
Se ducea vestea de ea
Şi vestea şi pomina
Dela Olt la Orava (Rahova)
Din Orava 'n Ţarigrad
La feciorul de 'mpărat...

Feciorul de împărat a căutat mireasă, dar ca Ilinca mai frumoasă n'a găsit:

A căutat şi-a ispitit
Dar ca dânsa n'a găsit
Mai chipoasă,
Mai frumoasă,
Mai cu chip de puică aleasă
Ca fata de Săndulească.

Intors la Ţarigrad, feciorul de împărat a trimis pe Kaimakam aga cu cincizeci de brăileni, optzeci ţarigrădeni şi o sută de giurgiuveni, ca să ridice pe frumoasa Ilinca, fiica Săndulesei. Sănduleasa, când vede primejdia, ascunde fata într'o ladă. Turcii o caută în toate părţile şi n'o găsesc. Sănduleasa le spune că Ilinca a murit, arătându-le un mormânt proaspăt. Turcii nu cred, o chinuesc că doar vor afla ceva, dar mama suferă toate chinurile iadului şi nu trădează pe Ilinca. In sfârşit, Turcii o găsesc, şi o îmbarcă legându-i mâinile, ca s'o ducă la Ţarigrad. Ilinca se roagă de Turci:

Deslegaţi-mi mâinile
Să-mi dreg cosicioarele,
Să-mi potrivesc florile.

Turcii îi desleagă mâinile, iar Ilinca se aruncă în Dunăre, căci preferă să fie „masă morunilor—deşi nu sunt în Dunăre—, cină bună peştilor, decât roabă Turcilor şi slugă cadânelor" (Colecţia G. Dem. Teodorescu).

*

In colecţia N. Păsculescu, în balada „Marcul Viteazul", acţiunea se petrece tot pe malul Oltului, la casele Marcului.

Marcul Viteazul sta la masă cu Turcul Bolumul. Alături de ei, era şi muma Marcului, ibomnica Turcului, „Căţeluşa Dracului". Marcul face o prinsoare cu Turcul, că cine va rezista la beţie între ei doi, acela va câştiga o traistă de bani şi moşii. Marcu se roagă de mamă-sa ca să-i umple paharul lui de vin, jumătate cu apă şi zahăr, iar în paharul Turcului să pue jumătate vin şi jumătate rachiu şi oţet.

D'o bea Turcul, s'o îmbăta,
Frumos capul i-oiu tăia,
Disagii cu bani i-oiu lua.

Mama Marcului, ibomnica Turcului, „Căţeluşa Dracului", face tocmai dimpotrivă, aşa că Marcul se îmbată. Mamă-sa sfătueşte pe Turc să-i tae capul. Dar o slugă a lui Marcu, care asculta la uşe, intră peste Turc şi trezeşte pe Marcu. Imediat Marcu ucide pe Turc, iar pe mamă-sa o pune pe un rug să ardă, fiindcă a spurcat legea.

*

Tot în colecţia Păsculescu este şi balada „Badea Cârciumarul", a cărei acţiune se petrece la Gura Osmolului:

Sus pe malul Oltului
Este cârciuma Badii,
Badea cârciumar de buţi,
Noaptea măcelar de Turci.

Turcii înconjoară cârciuma şi-l prind pe Badiul, care dormea ameţit de vin. Turcii îl leagă şi-l chinuesc. Badiul roagă pe soţia sa să caute pe fratele său Vlad ca să-l scape de Turci. Băduleasa se preface că se duce cu vadra la fântână, lasă vadra pe cheiul fântânii şi porneşte în căutarea lui Vlad. Il găseşte petrecând:

Măi cumnate, Vladule,
Şi tu bei, te'nveseleşti,
Cu mândrele că petreci
De frate-tău nu grijeşti
Unde Turcii îl suduesc
Şi de bani îl chinuesc

Vlad vine imediat şi-l scapă pe frate-său din mâinile Turcilor. Apoi, amândoi ucid pe Turci şi dau foc casei:

Nu îmi pare rău de casă,
Da-mi pare de carne grasă,
Şaptezeci porci am tăiat
Slănina s'a râncezat
Foc caselor că le-am dat.

Balada subliniază actul de vitejie, de curaj, al lui Badiul, una din însuşirile statornice ale Olteanului. Îndrăsneţ şi leal ca şi soţia din baladă, credincios cuvântului dat, el se sacrifică cu multă uşurinţă şi cu sufletul împăcat pentru familie şi Ţară.

Baladele din urmă sunt culese chiar din Oltenia, deci oglindesc într'o măsură sufletul oltenesc. Cât priveşte numele Oltului în aceste balade, poate să fie de circumstanţă, aşa cum poeziile populare ale lui Alecsandri, în majoritatea lor, menţionează numai Nistrul şi mai puţin Prutul.

In tot cazul, Oltul este des menţionat în poezia populară. Fie că exprimă numai o simplă localitate, fie că angajează anumite stări sufleteşti, cum este poezia „Oltul" din colecţia G. Dem. Teodorescu, care este un adevărat blestem, Oltul a intrat de mult în conştiinţa populară oltenească. Fiind o barieră puternică în calea celor ce se iubesc, Oltul este blestemat de iubită, ca să-i sece isvoarele şi să-l poată trece cu picioarele:

Oltule, Olteţule,
Seca-ţi-ar isvoarele,
Să crească dudăiele
Să trec cu picioarele.
Oltule, râu blestemat,
Ce vii aşa, turburat?
Ce te repezi ca un smeu
Şi-mi opreşti pe Niţul meu?
Schimbă-ţi, schimbă-ţi apele,
Slăbeşte-ţi vârtejile,
Să-ţi văd pietricelele,
Când trec fetişoarele.

Servind ca o puternică arteră de vieaţă, Oltul este necontenit în mijlocul realităţilor oltenesti, ca un zeu tutelar al unei regiuni bogate, cu oameni de mare energie şi de neîntrecută vrednicie românească. Pe malul lui era drumul Romanilor către capitala Dacilor, pe malul lui erau multe întărituri romane. In apele lui s'au oglindit toate popoarele asiatice, ce au trecut ca şi valul lui în negura vremurilor peste trupul oţelit al Olteniei. Dacă cei vechi credeau că fiecare râu este un zeu, care fertilizează pământul, Oltul a fost un protector credincios al istoriei noastre.

C. GEROTA

n Albumul prezentat la Expoziția
din Paris 1937

VIAŢA MEDICALĂ A OLTENIEI

de Dr. V. GOMOIU

AM spus şi altă dată [1]) că, în epoca primitivă, fiecare colectivitate trebue să fi avut medicina sa,—proprie, loco-regională sau „naţională". Desigur că acea medicină a fost la început foarte simplă—animalică; ea a născut din instinctul de apărare, a fost dictată de mediul înconjurător, şi a fost aplicată prin darul inventiv al improvizării, sau prin puterea de discernământ în alegerea mijloacelor de care dispuneau membrii colectivităţii respective.

De îndată însă ce a început mişcarea popoarelor, Medicina, — înţelegând atât Patologia cât şi Terapeutica—, a început şi ea să-şi piardă caracterele iniţiale, căci s'a amestecat cu elemente din alte localităţi, ori de la alte colectivităţi.

Mai apoi, odată cu accentuarea sbuciumului în viaţă şi cu progresul civilizaţiei, Medicina s'a complicat şi în acelaş timp s'a amestecat tot mai mult. Căci, desvoltarea industriei a favorizat înmulţirea accidentelor, iar oboseala organică a dat naştere atâtor stări maladive, care au amplificat Patologia. De altă parte „ştiinţa", trecând de la observaţie la experimentare, a îmbogăţit Terapeutica, prin atâtea manopere tehnice şi produse medicamentoase—extrase ori sintetice—care îmbracă naţionalitatea autorului respectiv; iar perfecţionarea mijloacelor de comunicaţie a înlesnit nu numai propagarea boalelor de la o regiune, sau de la un popor, la altele, ci şi răspândirea cunoştinţelor despre vindecarea lor.

Aşa fiind, patrimoniul medical al Olteniei de astăzi—ca şi al oricărui ţinut, român sau străin,—cuprinde:

---

1) V. *Gomoiu, Le folklore médical roumain*, Com. X Congrès international d'Histoire de la Médecine, Madrid 1935. — V. *Gomoiu*, et A. *Raicoviceanu, Histoire du folklore médical en Roumanie*, Com. XI-e Congrès international d'Histoire de la médecine, Belgrade, 1938. — V. *Gomoiu, Medicina populară*, conferinţă la Ateneul Român, 22 Noembre 1942.

a) O parte originală, moştenită din cea primitivă—dela strămoşi,—adică, zisa „medicină populară", care este, mai mult sau mai puţin, comună cu a celorlalţi Români.

b) O parte,—tot originală, dar ştiinţifică,—descoperită sau creată de connaţionali—adică de ceilalţi Români—în cursul timpului mai apropiat.

c) O parte—fie ea populară sau ştiinţifică, mai veche, sau mai nouă — care însă este străină, adică împrumutată de la alţii.

d) O parte, tot ştiinţifică — mai veche, sau mai nouă. — dar descoperită sau creată de cărte fiii Olteniei — (băştinaşi ori adoptivi).

Cu rezerva pe care o impune consideraţia faţă de străinii împământeniţi şi ale căror opere s'au naţionalizat,—primele două părţi ar constitui medicina naţională „românească", iar cea de a patra—tot naţională—s'ar putea chema „oltenească".

Se înţelege bine că un studiu asupra „vieţii medicale din Oltenia" ar urma să le cuprindă pe toate patru, dar o asemenea lucrare ar depăşi prea mult cadrul impus şi s'ar depărta de la scopul urmărit. De aceea, *voi trece aproape în tăcere peste primele trei părţi, mărginindu-mă să le amintesc doar întru cât au venit în atingere cu Oltenia, prin persoanele care au profesat acolo. În schimb, voi căuta să realizez ceeace ar putea să fie invocat ca un patrimoniu oltenesc sau contribuţie la evoluţia Medicinei româneşti şi a Medicinei în genere.*

Originalitatea, sau contribuţia medicală a Olteniei—ca şi a oricărui ţinut—a depins, firesţe, de avantagiile sau desavantagiile mediului şi de calităţile sau defectele locuitorilor, fără a ignora corelaţia dintre ele şi împrejurările din cursul vremii.

Ori, se ştie că istoria Olteniei—politică şi economico-socială—îşi are particularităţile ei [2]), dar nu este rolul meu să mă ocup de dânsa.

În ce priveşte „mediul" la care mă referii, se înţelege că vorbirea despre medicina unei regiuni ar urma să accentueze mai ales asupra boalelor specifice ţinutului respectiv—cum ar fi de pildă „frigurile galbene" pentru Delta Gangelui, dar nu cunosc — în sensul Patologiei — nici-o boală care să fie particulară sau specifică Olteniei [3]), căci paludismul, pelagra, sifilisul, etc. sunt aceleaşi ca şi în alte părţi, unde se întâlnesc aceiaşi factori cauzali [4]).

Totuşi, considerând separat factorii sanitari obişnuiţi ai mediului, trebue să constat că, datorită situaţiei geografice a Olteniei, clima ei se deosebeşte pe alocurea foarte mult de a celorlalte ţinuturi româneşti,—de oarece la Tismana (în Gorj) creşte castanul comestibil, iar în Mehedinţi creşte liliacul sălbatec, fructifică smochinul, etc. şi ca atare, ea va fi avut oarecare influenţă asupra vieţii locale.

În ce priveşte factorii terapeutici propriu zis, nu pot spune nimic despre cei de origină

---

2) Vezi: *Ion Donat*, Locul Olteniei în trecutul românese — Revista „Ramuri", 1942, No. 11-12.

3) Sub acest raport, veterinarii ar putea să invoace musca zisă „golumbacă", a cărei origină este în imediata vecinătate apuseană a Olteniei şi care face din când în când adevărate ravagii în vitele Mehedinţului, dar nu are nici-o legătură cu medicina umană. Totuşi, încă din 1863, ea a atras atenţia *D*-rului D. Culcer, care a publicat un „Raport privitor la musca columbacă".

4) Unii pretind că Oltenii opun cea mai mare rezistenţă tifosului, sau că dau cea mai mică mortalitate, — dar, lipsindu'mi statisticele respective, nu pot face nici-o afirmaţie categorică.

animală—cum ar vorbi alţii, de pildă, despre veninul de cobra – căci, de prezenţa scorpionului, care se află în Mehedinţi, nu s'a legat nici-o explicare medicală;— şi, nici despre cei de origină vegetală—cum ar putea, de pildă, Peru să revendice coaja de china;—căci, cu excepţia câtorva „buruieni" – fără prea mare importanţă, sau nestudiate încă, — Oltenia nu s'a bucurat în acest domeniu de nicio faimă specială. Anumite practice populare medico-chirurgicale, apar din cale afară de ingenioase şi pot să fie considerate ca precursoare metodelor de astăzi ale medicinei ştiinţifice, dar nu s'a precizat încă dacă acele practici sunt specifice Olteniei sau se întâlnesc şi prin alte părţi.

În schimb, referindu-mă la factorii telurici,—în afară de solul său bogat, productiv, şi de apă, care este pretutindeni foarte potabilă, sau de sarea pe care o închide subsolul său, şi care are aceeaşi întrebuinţare ca pretutindeni,—Oltenia se bucură de o adevărată bogăţie de ape minerale, a căror eficacitate terapeutică oferă o deosebită particularitate—cum sunt acelea dela Săcel (Gorj), şi mai ales cele dela Olăneşti, Govora, Călimăneşti, Căciulata, Ocnele Mari (în Vâlcea). De altfel, subsolul întregului nord al ţinutului dintre Olt şi Cerna, până la Mehadia, închide o bogăţie de alte ape—iodurate şi mai ales sulfurate, calde,—care însă, din nenorocire, au fost folosite numai de localnici, fiindcă n'au fost încă explorate şi exploatate.

Totuşi, încă din 1720, apele Olteniei au atras atenţia d-rului Michael Schendus Vanderbech, care a şi scris „Valachiae-Cis-Alutane subterraneae descriptio". Mai târziu, în 1837, d-rul Ştefan Episcopescul le-a cuprins şi pe acestea între „Apele metalice ale României Mari". În 1850 St. Veleanu a publicat „Noţiuni ştiinţifice despre băile Olăneşti"; iar în 1860 d-rul Vidman a publicat şi el „Oarecare reflecţii asupra băilor dela Olăneşti". Faima acestor ape ajunsese odinioară aşa de departe, încât însuşi împăratul Napoleon III se anunţase la Călimăneşti pentru o cură cu apă de Căciulata. Între timp ele au mai eşit din atenţia publică, dar au fost repuse în cinste, prin strădania mehedinţeanului colonel dr. Zorileanu şi a gorjanului dr. I. Frumuşanu, la care s'au adăugat apoi atâtea alte bunăvoinţe româneşti.

Cum însă *omul* este acela care,—prin inteligenţa, prin munca şi prin stăruinţa lui,—poate să schimbe—în bine sau rău— faţa naturei, şi ca atare, să imprime caracterul unui ţinut,—se înţelege de ce lucrarea de faţă se ocupă mai mult de oameni—băştinaşi ori venetici,—care, prin medicina, românească sau străină, pe care au profesat-o,—şi cu atât mai mult prin operile pe care le-au creat,—au contribuit la ceea ce se înţelege prin „viaţa medicală a Olteniei".

În ce priveşte pe Olteni - cu calităţile şi defectele lor,—desigur că au suferit influenţa mediului, dar mă întreb dacă „firea" lor,—care se deosebeşte bine de a celorlalţi Români, — este numai rezultatul mediului,—sau traduce un specific rasial, mai pur, — sau se datoreşte împrejurărilor în care a trăit acest popor. Probabilitatea este că fiecare din aceşti trei factori a intervenit cu partea lui,—căci nu se poate contesta nici unul; dar, în ciuda

interesului pe care-l prezintă, las la o parte aceste consideraţiuni, pentru a mă ocupa numai de latura medicală propriu zisă.

Bine înţeles că nu se poate vorbi de medicina primilor locuitori, — despre care, nu ştiu nici cine au fost, sau cum au fost, — de vreme ce istoria generală a ţinuturilor româneşti începe abia cu puţin înainte de Cristos, pomenind doar despre Pelasgi, Iliri, Sarmaţi, Geţi, Traci, Daci. Dar, care din aceste neamuri vor fi locuit pe vremuri Oltenia? Nu ştiu. Şi nu ştiu nici măcar dacă denumirea de Hyperboreeni i-a cuprins pe toţi aceştia, sau a fost vorba de un popor a parte.

Despre cei din urmă putem deduce însă că s'au bucurat de o mare superioritate în domeniul medical, de oarece însuşi părintele Medicinei,—marele Hippocrat, care a trăit în sec. V înainte de Cristos, — adresându-se ucenicilor care se minunau de învăţăturile lui, a mărturisit că multe din ele le învăţase de la Hyperboreeni.

De asemenea, oare care superioritate s'ar putea invoca şi pentru strămoşii noştri Geţi, —pe care Herodot (în carte IV) îi considera ca „cei mai bravi şi mai drepţi dintre Traci".

De altfel, despre cunoştinţele medicale ale Geto — sau Traco-Dacilor, ne informează ceva mai precis *Pedanius Dioscuride*, care a venit aici, ca medic sau vulnerariu al armatei romane de ocupaţie. În cartea sa „despre *Materia Medicală*" se găsesc descrise atâtea plante pe care le mai aflăm chiar astăzi la poporul nostru purtând aceleaşi nume geto-dacice şi dându-li-se aceeaşi întrebuinţare ca odinioară, iar Dioscuride mărturiseşte că pe toate acestea le-a învăţat pe unde a umblat. Ori, prin faptul că armata romană aproape a bătătorit pământul Olteniei [5]),—este posibil ca unele din însemnările lui Dioscuride să o privească direct.

Nu ştiu cui anume vor fi aparţinut instrumentele chirurgicale descoperite de Gr. Tocilescu la Turnu-Severin [6]), fiindcă nu ştiu nici măcar câţi medici au venit atunci prin meleagurile noastre,—dar, afară de cunoscuţii Criton şi Lucius Apuleius—care a confirmat pe Dioscuride,—şi în afară de Aemilius Decimus—despre care nu ştiu prin care parte a Daciei a umblat,—sigur este că, în părţile Olteniei, a mai pălătuit şi un *M. Valeriu Longinus*, medicus legionis VII Claudiae [7]), care a şi murit aici. Pe piatra lui mortuară—care a fost descoperită de d-l prof. Al. Bărcăcilă, printre ruinele fostului municipiu Drubeta (la Turnu-Severin) — se mai citeşte însă că acel M. Val. Longinus a fost „ornatus ornamentis decurionalibus a splendidissimo ordine municipii Hadriani Drubetae"—adică, era împodobit cu podoabe decurionale (distins cu decoraţiuni) de către prea strălucitul ordin (Senat) al municipiului lui H. D. Aceasta însemnează că, în afară de slujba sa militară, Longinus trebue să fi dat un preţios concurs municipiului,— care poate că l-a şi încetăţe-

5) *Al. Bărcăcilă, Drubeta*, 1932 (vezi: harta drumurilor romane pag. 6).

6) *Gr. Tocilescu*, Com. Academia Română, 20 Martie, 1897.

7) *V. Gomoiu, Premières traces de médecine en Roumanie*, VI Congrès international d'Histoire de médecine, Amsterdam, 1926.

nit,—iar prin aceasta, a devenit cel mai vechiu medic cu nume bine cunoscut, din cei câţi au locuit odinioară în ţinuturile Olteniei de azi.

De altfel, altarele închinate zeităţilor Esculap şi Higeia, iar de altă parte numeroasele instalaţii de apă, şi termele, câte s'au descoperit până acum în Oltenia—la Celeiu, Reşca, Slăveni (Romanaţi), Bivolari, Călimăneşti, Govora, Săpata, (Vâlcea), Bumbeşti, Rădineşti, Săcel (Gorj), Baia de Aramă, Turnu-Severin (Mehedinţi)[8],—dovedesc marea cinste de care se bucura higiena, în timpul stăpânirei romane.

Este de reţinut însă faptul că, pe când Dioscuride recunoaşte a fi avut ceva de învăţat de la băstinaşi, din contră, medicina noastră populară nu păstrează aproape nici-o urmă din învăţăturile sau practicile acelor medici greco-romani. Ori acest fapt se poate atribui pasivităţii celor care au refuzat să primească, ori n'au reuşit să asimileze şi au uitat curând ceea ce aflaseră de la străini, dar, aceeaşi constatare poate să constitue încă un argument în favoarea superiorităţii de cunoştinţe medicale a băştinaşilor.

Tot astfel, nu ştiu dacă foştii cavaleri Ioaniţi sau ospitaliţi s'au aşezat, ori nu, în ţinutul oltean — asupra căruia au fost împuterniciţi la 1147, — şi dacă au întreprins aci vreuna din acţiunile lor sanitare, — dar, în amintirea poporului local, n'a rămas nimic despre dânşii.

De asemenea, nu ştiu dacă în chiliile mânăstirii *Vodiţa* (din Mehedinţi)[9] săvârşită pe la 1369, — sau în acelea ale Tismanei lui Nicodim, şi în ale Coziei lui Mircea cel Bătrân, — s'au adăpostit, ori nu, bolnavi, — dar sigur este că la *Bistriţa* Craioveanului Barbu I, — risipită de Mihnea, la 1509 şi reclădită de Neagoe Basarab, — a existat, pe lângă alte încăperi, şi „*bolniţă*"; iar după cât se ştie până acum, aceasta ar fi prima bolniţă românească, despre care avem o confirmare scrisă.

Apoi, tot aşa de sigur este că, după anul 1475 — începând de la Ştefan al Moldovei — Domnitorii ţărilor române au adus la curţile lor diverşi medici străini, dar, multă vreme, prin Oltenia n'a călcat nici unul din aceia. Însuşi olteanul *Neagoe* (Craiovescu), după ce a ajuns Domnul Munteniei Neagoe Basarab, a adus la curtea lui din Târgovişte, pe un ragusan Girolamo Matievich, care se întitula „medicus chirurgus servitor illustris Domini Bassarachi", — şi, se zice că doctorul Bernardino Rosso, care va apare mai târziu la Curtea munteană, ar fi fost fiu natural al lui Neagoe; — dar, nici unul din acei medici n'au avut legătură cu Oltenia.

Mai apoi, fostul „bănişor" de Mehedinţi — născut ori nu în Strehaia, sau la Craiova, — după ce a ajuns voevodul *Mihai Viteazu*, a adus şi el medici străini la Curtea lui, — dar, se pare că în lupte n'a folosit de cât „meşteşugari" (bărbieri, chirurgi) români.

8) Nici una din aceste băi n'a fost aşa de luxoasă ca cea de la Calatis; — unele nu erau de cât amenajeri ale unor băi naturale; dar, cele recent descoperite de către D-l prof. Al. Bărcăcilă, la Drubeta (Turnu-Severin) se dovedesc a fi fost destul de măreţe.

9) A fost una din cele mai vechi mânăstiri româneşti. Intre anii 1364-1380, a fost înzestrată de Vlaicu-Vodă, cu „o mie de perperi spre a se împărtăşi săracilor"; — iar prin aceasta, se dovedesc urmele „asistenţei" în trecutul românesc. Ruinele acelei mânăstiri au fost de curând puse în lumină de către D-l Prof. Al. Bărcăcilă.

In efemerele lor domnii — de dinainte, şi după Mihai — oltenii: Preda, Teodosie Bădica Vodă, Radu Popa — n'au lăsat nici-o urmă în legătură cu medicina, — dar, la 1632 s'a înscăunat în Târgovişte (ca Domn al Ţării Româneşti) boerul *Matei* (Basarab) din Brâncoveni, care devine una din cele mai strălucite figuri ale neamului. El a dat cea dintâi legislaţie scrisă, — intitulată *„Pravila Bisericească"*, denumită şi „pravila cea mică", — ce s'a tipărit, la anul 1640, în mânăstirea Govora. Deşi se cheamă „bisericească", această pravilă conţine şi câteva precepte de medicină sau de igienă, dar mai ales constitue un fel de cod medico-legal, — care este şi cel dintâi în ţara noastră.

De remarcat este că, deşi avea destule motive să fie nemulţumit de medicii străini pe care-i adusese la Curtea sa, — şi despre care spun documentele lui Hurmuzaki că „nu'i au putut ajuta cu nimic", — totuşi trebue să admitem că Matei-Vodă a acordat foarte mare atenţie medicilor şi Medicinei, — de oare ce, în *„Îndreptarea legiei cu Dumnezeu"*, pe care a tipărit-o în 1652, spune — ca şi pravila lui Vasile Vodă Lupul [10]) — următoarele:

. . . . . .

a. Când să va afla că cel rănit n'au vrut să chiame vraciu, sau de-are fi şi chemat şi nu l-au chemat la vréme, ce s'au întârziat preste câte-va zile, atunce sminteala morţii va fi despre cel rănit.

v. De să va găsi că cel rănit nu ascultă cumu'l învaţă vraciul şi de să va prileji să moră de acea rană, pricina morţii iaste el singur iară nu rana...

. . . . . .

c. Când cel rănit va să să tămăduiască cu descântece şi cu farmeci, atunci el singur iaste vinovat morţii 'şi, alegând de va fi rana de cele de morte, şi vracii să vor fi părăsit zicând că nu să va tămădui, atunce de nevoe de va chema şi farmăcătore sau descântătore, nu să înţelége să fie făcut aşa graşală mare pentru să poată şuvăi cela ce l-au rănit să nu să cérte cu morte.

z. Când va zice vraciul că iaste rană de morte sau nu de morte il vom crede, mai vărtos când să va afla că vraciul iaste dascăl cum le zic acestora doftori, atunce să créde şi mai bine de cât arc fi altul mai prost bărbierariu sau descântatoriu.

n. Când va zice vraciul cum cutare armă n'au făcut rană de morte şi mărturiile vor zice că rana 'i de moarte, mai crédese-va vraciul decât mărturiile.

f Ori ce va zice vraciul vom crede pentru rană macar de nu s'are giura sau de-are fi vraciul jidov sau şi de altă lege, atunce vom crede mai mult.

i. Când să va prileji să nu fie vracii toţii într'un cuvânt, ce unii să zică că rana iaste de morte iară alţii să zică că nu iaste de morte, atuncea vom créde pre cei mai mulţi sau pre cei mai buni sau pre cei destoinici, iară nu pre alţii.

. . . . . .

De aci mai reiese însă destul de clar că, în afară de puţinii „vraci" străini, aflători pe la curţile Domneşti şi menţionaţi în documente,—dar care s'au dovedit aşa de insuficienţi, sub toate raporturile,—poporul nostru trebuie să-şi fi avut vracii săi naţionali, care au rămas anonimi, dar despre care avem motive să credem că erau cel puţin tot aşa de pricepuţi în ştiinţa vremii, ca şi „titraţii" amintiţi.

10) „Carte românească de învăţătură dela pravile împărăteşti şi de la alte giudeţe", tipărită la 1646, în mânăstirea Trei-Svetitele, din Iaşi.

Existenţa lor—neîndoelnică—în Oltenia de atunci, se dovedeşte printr'un document din 20 Noembrie, anul 1668 — adică de acum aproape trei sute de ani, — care se află la Academia Română (secţia manuscrise, fila 30—31, condica Mitropoliei Bucureşti). În acel manuscris, este vorba de judecata Vornicului Stroe Golescu cu *Radu Gomoiu* şi cetaşii lui iar printre aceştia se numără şi un anume *Stanciu Vraciul* [11]).

Ba încă, spusei că ţinuturile oltene n'au fost călcate de nici un medic străin,—de la ocupaţia romană şi până după anii 1700. Cel dintâi nume pe care l-am întâlnit este al doctorului cavaler *Michael Schendo Vanderbech* [12]), care a venit în Oltenia însoţind pe generalul austriac Steinwill. Numele lui trebue reţinut, fiindcă—după cum arătai—a scris (în 1720) „*Historico-physico-topografica Valachiae Austriacae subterraneae descriptio*", care a fost publicată mai târziu sub titlul „*Valachiae-Cis-Alutane subterraneae descriptio*". Aceasta este *prima publicaţie* pe care o cunoaştem, în atingere cu starea sanitară a Olteniei şi a bogăţiilor ei [13]).

Intre altele, se vorbeşte acolo despre apele termale de la Bengeşti, — pe care le compară cu cele dela Teplitz, — şi afirmă că, dacă sunt băute, provoacă vărsături, dar sunt bune pentru băi, şi sunt indicate ca tratament pentru rănile învechite, ulcere fagedenice, scorbut, etc.

După aceea, tocmai la 24 Martie 1733, se află că, un *Hagi Gheorghe gerahul* (adică chirurgul) a fost numit epitrop al mânăstirii Obedeanu din Craiova. Nu-i cunosc origina — — care pare să fie românească — dar şi acest nume trebue reţinut, legându-se de înfiinţarea *primului spital propriu zis din Oltenia*, căci, spun „Analele Parlamentare" că, în anul 1757, s'a înfiinţat acolo un „spital cu dohtor pentru tămăduire de rane" [14]). Cât despre acel Hagi Gheorghe se mai spune că avea la Craiova şi „un chip de spiţerie". Urmând pilda Obedeanului, în 1792 Ionaşcu Cupeţu a zidit la Slatina (Olt), o biserică, în chiliile căreia a instalat spital pentru îngrijirea suferinzilor.

Se vede că comerţul cu medicamente mergea foarte bine, de vreme ce, în 1779, un Ludwig Lorenz *von Langendorf* (originar din Braşov), — fiind numit „fisicus" (adică medic) la Craiova, — a fondat şi o spiţerie. Tot astfel, magistrul în chirurgie şi farmacie *Alexander* (Friedrich) care era „starostele agenţiei consulare cesaro-crăeşti" din Craiova, a fondat şi el în 1790, farmacia „Apolo".

In 1782 se aşezase în Craiova doctorul *Dimitrie Caracaş* sau Karakasse, care studiase

---

11) Singurul nume întâlnit până atunci, era al lui *Radu Vraciul*, venit de la Braşov, în Ianuarie 1545.

12) Pentru amănunte biografice, asupra lui, şi a tuturor celorlalţi, vezi: *V. Gomoiu — Repertor de medici* etc. Vol. I, 1938; *V. Gomoiu — Adaos la vol, I din Repertoriul medicilor* etc. 1941, (Colab. farm. Gh. Gomoiu şi Maria V. Gomoiu).

13) Inainte de 1720, nu ştiu să fi existat alte publicaţii în legătură cu medicina noastră, de cât: Transilvaniae ac Moldaviae succinta descriptio, 1550 (a lui G. Reyckersdorff); — Descriptio antiquiet hodierni status Moldaviae, 1716 (a lui D. Cantemir); Auraria romano-dacica, 1717 (a lui S. Köleseri); — Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia 1718 (A. M. del Chiaro).

14) Exceptând „bolniţa" din 1500, de la Bistriţa, — acesta ar fi, în ordine cronologică, al treilea spital din România, — căci, în 1710-12 se fondase spitalul Colţea (în Bucureşti), — la 1735-50 spit. Pantelimon, (lângă Bucureşti) şi în acelaş an (1735) spitalul Sf. Spiridon (Iaşi).

medicina la Halle şi la Viena, dar n'a stat decât doi ani şi s'a mutat în Bucureşti, unde a devenit „arhiatru", fiind „dohtorul cel mai practicos", iar azi este considerat ca una din marile personalităţi medicale ale trecutului.

La 20 Februarie 1793, paharnicul Hagi Stan Jianu a adus în Craiova pe *chir Dumitrache Marcu dohtorul*, care pare că era român, originar din Sibiu, — dar, de aci nainte, străinii au început şi ei să se poftească singuri şi n'au mai plecat de cât cu mare greutate.

De pildă. In 1792, Episcopul Râmnicului a numit ca hirurg la Râmnicul Vâlcea, pe Adam *Ulrih* (zis Unriu sau Ulricu), dar, după un an, a voit să'l dea afară, şi n'a mai putut, căci a venit porunca lui Vodă, ca „să i se continue leafa dohtorului Adam de 20 taleri lunar". Prin 1794 se pripăşise în Craiova un oare care Martin *Hailain* (Heinlein) a cărui soţie se ocupa şi ea cu tratamentul bolnavilor. Se vede treaba însă că vor fi protestat ceilalţi dohtori, şi poate chiar vracii naţionali sau „babele" noastre, — dar efectul a fost că s'au pomenit Craiovenii cu o scrisoare a Domnitorului, prin care acesta se arată foarte mulţumit de dohtoriile trimise de Hailain, iar pe „madama" o invită la Bucureşti, asigurând-o că are pe cine să trateze. Tot astfel s'a petrecut cu supusul austriac Iosef Betca (Botca sau Botai) din Bucureşti, — care, intrând în conflict cu polcovnicul de ciocli şi cu spătarul, s'a hotărît să fie expulzat; dar, în loc de aceasta, după stăruinţa consulului Fleury, Domnitorul a trimis Caimacanului Craiovei „cartea" din 21 August 1797 prin care încuviinţează — adică, porunceşte — „a se orândui ca dohtor la Craiova, *Iosif*, cunoscut ca bun încă de pe când era la spitalul Colţea".

Faţă de această invazie a străinilor—sau în vederea celei care se întrezărea,—n'a întârziat să se producă o reacţie din partea băştinaşilor. In adevăr. La 25 Iulie 1795 o ceată de boeri craioveni se plânge că dohtoru *Palas* a dovedit că „are prea puţină ştiinţă de doftorie" şi, în consecinţă, cer „să meargă să-şi caute de treaba sa", — cu atât mai mult — zic ei—cu cât „au venit acum de la Bucureşti un *Pavlu* şi *Spiru*, doftori creştini, care la multe locuri s'au cercat şi fiind oameni procopsiţi şi cu bună ştiinţă de doftorie... şi sunt şi oameni cinstiţi purtându-se cu foarte bună orânduială"; — iar boerul Hagi Jianu zice (tot în 1795) că „osăbit de dohtorul Pal, ce au fost aicea (în Craiova) acum au venit un grec ce zice că au învăţat dohtorii la Franţa şi are şi spiţerie cu el"[15]).

De altă parte înşişi vracii noştri au căutat şi ei să'şi valorifice drepturile în mod oficial,—şi, la 13 Martie 1803, un anume *Ion Turbatu*, din satul Rotunda (Romanaţi) obţine o „carte" domnească, prin care este apărat de rândul dăjdiilor vistieriei şi de alte orânduieli „... fiind meşter şi are ştiinţa de tămăduieşte atât pe oameni cât şi dobitoace, care pătimesc de boala turbării, fără de nici-o plată..."[16]),

---

15) Nu ştiu la cine se referă Hagiul, — dar, în ce priveşte pe „cinstitul creştin" Pavlu de mai sus, pare să fie acelaş cu escrocul Pavel dohtoru, care se introdusese în Bucureşti la 1792, ca medic arab, iar în Iunie 1795 a fost oprit (de Epitropia Obştirilor) ca să mai facă pe doctorul, fiind-că „înşeală norodul".

16) In acelaş an (1803) un alt pitac al domnitorului Ipsilante recunoaşte că un empiric numit *Neagu* „s'a arătat cu ştiinţă deplină doctor al acestei patimi coroca? carele a şi fost cercetat la mulţi pătimaşi", şi,

Dealtfel, cunoscuta „dârzenie" oltenească,— pe care o ilustrează aşa de bine glorioasa istorie a Basarabilor, a Buzeştilor, a Craioveştilor, etc.,— s'a manifestat chiar în fapte mai mărunte, cum sunt de pildă cele următoare:

În Martie 1807 a fost trimis la Craiova,—cu „carte" de la Ipsilante,—pentru trebuinţa oştilor împărăteşti (adică ruseşti), — gerahul *Droslovici*, căruia i s'a prevăzut 100 taleri pe lună şi cu tain de ale mâncării. Venind cu poruncă domnească, intrusul a fost primit, — dar, timp de un an, nu i s'a dat nici un ban. Pentru acest fapt, numitul s'a jeluit generalului Cuşnicof, iar divanul a găsit că plângerea era întemeiată şi a ordonat să i se achite leafa. Tot astfel, în acelaş an (1808), un oare care Constantin *Lambrino* arată că, „fiind orânduit la Craiova cu purtarea de griji a bolnavilor ostaşi atât celor împărăteşti şi pământeştilor cazaci, au dat dohtorii de taleri 1723" şi cere a i se plăti. Şi, tot astfel, în 1814, gerahul *Andrei*, impus acolo de cine ştie cine, a făcut jalbă să i se plătească leafa pe timpul cât a fost dohtor la Craiova.

De reţinut este că, în 1807—8, Ruşii au înfiinţat în Craiova cel puţin un spital militar—dacă nu mai multe,—care a funcţionat până în 1812. Şi nu ştiu dacă în acea vreme mai funcţiona, sau nu, spitalul dela Obedeanu—de care amintii mai sus,—sau dacă este vorba de vreunul nou, improvizat de Ruşi, dar, într'o scrisoare adresată lui Vasile Alecsandri (în Iulie 1879), Ion Ghica spune că, în anul 1808 „unul din pandurii lui Tudor, fiind rănit în luptele de dincolo de Dunăre, a fost adus la spitalul din Craiova, în casele lui Priscoveanu, unde i s'a scos plumbul de sub coaste" [17].

Tot în acel timp (1809) a venit în Craiova, ca medic comunal Petre Constantin *Ferari* (Ferraris sau Hieraru), care luase doctoratul la Pavia,—şi se pare că este primul dohtor străin care a reuşit să se împace cu Craiovenii, de vreme ce a funcţionat acolo peste două decenii—până în 1831, când s'a mutat ca „medic de vopsea" în Bucureşti.

Oricât de neînsemnat ar părea acest fapt, este bine să fie reţinut, fiindcă cel puţin în majoritatea cazurilor, desele schimbări de care vorbii—ca şi acelea pe care le vom mai constata,—nu se datoresc „firei" Oltenilor, ci insuficienţei profesionale sau lipsei de măsură a medicilor în cauză.

De pildă. În 1819—când s'a urcat pe tronul Valachiei,—Alex. Sutzu a trimis la Craiova pe un Constantin sau Ion *Tipaldo* (Tibalto sau Depalte) pe care l-a numit—nici mai mult nici mai puţin, de cât--Caimacam al Craiovei, fiindcă acel Tipalt îi fusese medic pe când era în Constantinopol şi împrumutase pe Sutzu cu 30.000 piaştri. Ba încă, nesinchisindu-se cât înjosise Bănia, Tibaltu nostru n'a ezitat să jicnească şi pe boierii craioveni, intitulându-se „biv vel postelnic, protomedic şi caimacam al Craiovei". Aşa fiind, nu mai poate să mire pe nimeni faptul că, după un an, însuşi numitul „protomedic", fiind chemat

---

pentru aceasta a hotărât „să fie plătit lunar cu câte 40 taleri de la spitalurile mari şi cu alţi 20 taleri în Mai pentru adunare de ierburi".

17) *V. Gomoiu, Dovadă de existenţa spitalului militar din Craiova înainte de anul 1842* — Buletinul Uniunii Ofiţerilor de Rezervă, 1940.

la Bucureşti ca să'şi curarisească prietenul Domnitor, — pe care l-a şi înmormântat, — nici n'a mai îndrăsnit să se întoarcă la Căimăcămie.

În schimb, toţi acei care au căutat să corespundă realităţii,—şi cu atât mai mult acei care s'au identificat cu sufletul oltenesc, — au fost bine primiţi şi trataţi frăţeşte. Ba încă, unii din medicii străini, veniţi în Oltenia, se pare că au participat chiar la mişcarea lui *Tudor Vladimirescu*,—ca de pildă: un oarecare *Silimon*, care se numea „Slugerul Silimon" şi era, în 1821, „Doftorul din Târgu Jiu"; — sau, un doftorul *Biancone*, care, la 15 Martie 1821, călătorea dela Craiova la Slatina.

Apoi, foarte instructivă în această privinţă, mai este şi informaţia că, încă de prin 1820, se pripăşise în Craiova un Petre *Beron* (Veron sau Berovici), care spunea că „a venit aci din ţara Turchii şi nesupus la nici-o protecţie străină", — dar n'a fost primit în nici-o slujbă. În 1832 însă, după ce a obţinut doctoratul la München (d-rul Vogt zicea că a învăţat la academia din Viena),—a fost numit medic al oraşului, şi cu o mică întrerupere, a rămas acolo până la moarte (în 1871[18]).

Vor mai fi fost ei şi alţii care să fi dat târcol Olteniei, dar în cei zece ani următori — ca şi în intervalul scurs, între 1809—1819[19])—n'am mai aflat în toată Oltenia niciun străin nou decât pe spiţerii Droileff, care au fondat (în 1824) farmacia „Sf. Treime",şi pe Martin Lazăr, care a fondat (în 1830) farmacia „Aurora", în boltele din Podul Prisecii,—ambele în Craiova.

Între timp, dincolo de Ferari şi Veron (din Craiova),—sau poate chiar de alţii, al căror nume nu-l cunosc,—medicina din Oltenia a rămas tot pe mâna vracilor băştinaşi sau a „babelor",—despre ale căror cunoştinţe, înglobate în zisa „medicină populară", am arătat[20]) că n'a meritat întreg dispreţul cu care a fost tratată, de unii[21]). Ba mai mult. În Aprilie 1831, încă unul din acei empirici, numit *Hagi Constantin Belu*, — care a vindecat o seamă de bolnavi în Craiova,—a cerut Divanului să fie recunoscut oficial ca doctor de ochi.

În anul 1831 însă, — fie că au fost aduşi pentru nevoia apărării contra holerii ce se

---

18) Pentru noi, Veron a fost un simplu adunător de gologani — căci a devenit foarte bogat, — dar pentru Bulgari a devenit una din cele mai mari personalităţi, căci în 1824 a tipărit (în Braşov) primul abecedar bulgar, apoi a fondat gimnaziul şi spitalul din Târnova făcând şi alte binefaceri. De aceea, recunoştinţa Bulgarilor a mers până acolo în cât îi perpetuează şi astăzi memoria reproducându-i fotografia pe unele din cutiile cu ţigarete „extra",

19) In aceeaşi epocă (Aprilie 1809), doctorii din Bucureşti au reclamat că sunt acolo mulţi indivizi care practică medicina „fără să fie dohtori şi fără a avea învăţată dohtoria undevaşi la vre-o academie în Europa şi cu a lor neştiinţă şi netrebnicie fac multă stricăciune la sănătatea, la vieaţa şi la punga locuitorilor".

Stilul acelei reclamaţii oglindeşte însă oare cum însăşi ştiinţa reclamanţilor, grijulii de punga locuitorilor, pe care o stricau alţii

20) *V. Gomoiu, Le Folklore médical roumain*, — Conferinţe la Universitatea din Louvain, şi la Cercul medical din Anvers, 1933 (în "Le Scalpel)".

21) Cadrul lucrării de faţă nu'mi permite nici-o exemplificare, dar în ce priveşte Oltenia, medicina populară a fost admirabil pusă în lumină de către olteanul adoptiv, Dr. *Charles Laugier*, în publicaţia sa din 1910 *„Sănătatea din Dolj"*, şi în cea din 1925 *„Contribuţiuni la etnografia medicală a Olteniei"*.

ivise în Craiova, sau că venirea lor a fost doar prilejuită ori înlesnită prin aplicarea Regulamentului Organic şi a măsurilor carantineşti pe care le cuprindea, — faptul este că, dintr'o dată apar în Oltenia, după cât se ştie, nu mai puţini de opt medici străini.

Fracisc *Albiner* (sau Alghinerul) a fost numit doltor al Ocrugului II (Vâlcea şi Gorj); — Constantin *Panaiodoros* a fost numit la carantina din Calafat, undc a stat de la 2 Februarie până la 11 Martie 1831 şi „s'a lăsat de slujbă"; — Paul Willielm *Ziegler,* cu diploma de la academia medico-chirurgicala din Klausenburg, a fost numit ca medic la ocrugul Craiova, dar în 1832 a intrat în conflict cu farmacistul Drauş 22) şi a fost mutat la Ilfov 23); — Scarlat *Karaiani,* despre care se spune că fusese mai înainte la Cerneţi, a fost numit în Ianuarie 1831, ca doctor în Comitetul pentru combaterea holerii la Craiova, acordându-i-se câte 400 lei lunar; — Manolaki *Rizu* (având diplomă de la Padova, iar după alţii, dc la Pcsta) a fost numit tot la Craiova, în acelaş scop şi cu aceeaşi leafa; — Mihail *Vilag,* magistru în chirurgie dc la Viena, a fost în 1831 medic al oraşului Craiova, iar în 1832 a fost numit medic al polculni III; — Filip *Fokt* sau Vogt, fost medic la carantina Calaraşi, a fost numit în Comitetul pentru combaterea holerii în Craiova, iar dupa aceia a fost mutat la Cerneţi, dc unde a revenit în 1837 ca medic la ocrugul Dolj, şi a rămas până în 1841, când a cerut sa i se acordc pensie, dar a fost refuzat fiindca nu era împamântenit; — Karol (Scarlat) *Tzink* (Ţinc sau Zing, magistru în chirurgie de la Pcsta, a fost numit în Comitetul pentru combaterea holerii la Craiova, dc unde a trecut la Calafat (1834), iar între 1838-1851 se afla la carantina din T.-Severin 24).

Acesta din urmă (*Ţinc*) a scris un raport asupra bolnavilor militari din polcul III, trataţi în *spitalul din Cerneţi,*—ceea ce însemnează că, la acea dată, exista în Cerneţi un spital despre care nu se mai ştie nimic.

Nu ştiu ce interpretare se cuvine faptului, dar sigur este că, la 15 Februarie 1832, —adică, abia la un an după venirea celor de mai sus,—Craiovenii s'au plâns Vorniciei că „are oraşul mare lipsă, aflându-să numai un hirurg" şi cer să tocmească pe Ion *Cominec* (Iohann Kominek) „de iaste desăvârşit dohtor cu diplomă şi cu sentimenturi plăcute"; ei făgăduesc că i se va da bună plată „800 florini de argint pe an" şi că „se va pune toată silinţa a'l recomăndui prin toate casele negustoreşti şi boereşti", dar pretind că numitul să aducă şi „documentele sau diplomele în rânduială că iaste doctor de mediţin iar nu hirurg"

Unii din cei sus amintiţi — sau poate toţi — s'au românizat, şi urmaşii lor — acei pe care i-am cunoscut — au devenit foarte buni cetăţeni, dar — cu excepţia lui Vogt şi a lui Ţinc,—nici un altul n'a întârziat prin părţile oltene. De altfel, în tot cursul celor două de cenii următoare, a mai apărut, aproape din an în an, câte un medic străin, dar nici acestora nu le-a priit „atmosfera" locală şi au plecat repede, fără să lase vre-o urmă mai adâncă.

In 1832 a fost numit un Pavel *Vlastos* ca medic la Cerneţi, dar n'a funcţionat de cât câteva luni; iar în 1833 a fost angajat un Dominik *Fabriki,* la carantina Craiova, dar a dispărut fără urmă; pe când Ion *Tischler* sau Tislerat, medicul ocrugului Vâlcea şi Craiova, — care s'a distins în combaterea epidemiei şi a fost rasplatit (de împaratul ruşilor) cu „inel dc briliant", a murit în 1835.

Despre aceştia, s'a păstrat — în literatură — numai numele lui *Zisu Conofan* sau

---

22) Acel George Drauş a avut spiţerie în Silistra, pe care a lăsat-o şi a venit în Craiova. Acl n'a putut însă să'şi deschidă prăvălia, din cauza protestului celorlalţi trei spiţeri aflători, — şi, în urma unui acord intervenit între ei, Drauş a deschis spiţerie la Cerneţi.

23) Acolo însă, dovedindu-se că D-l Ţigler „are diplomă neadevărată", Kisselef a ordonat „să se oprească cu totul de a mai întrebuinţa meşteşugul doftoricesc",

24) Nu ştiu care din carantinele oltene a funcţionat mai întâi — sau mai mult, — dar, în afară de cea din T.-Severin şi cea din Calafat, trebue să mai fi fost una şi la Balta Verde (Mehedinţi), de oarece există acolo, lângă Dunăre, un loc căruia i se zice „la carantină" — dar, despre aceasta n'am mai aflat nimic altceva.

Conofaus, care, în 1833 a publicat (în Bucureşti) o broşură intitulată „*Descriere pentru boala vărsatului celui mare şi a vaccinei*". El a funcţionat în 1834 la carantina Turnu şi apoi ca medic de ocrug în Vâlcea. Tocmai în 1863, când s'a stabilit în Slatina şi s'a apucat de politică, s'a recunoscut că era „doctor fără diplomă".

Apoi, abia în 1837, s'a mai aflat, ca doctor la ocrugul 2 pentru Vâlcea şi Romanaţi, un V. *Ananie* sau Ananici, care, în 1831 făcuse un raport despre starea sanitară a judeţelor Argeş şi Muscel, dar în 1838 a fost pedepsit pentru starea proastă a farmaciei din R.-Vălcea. Tot în 1837 mai aflăm însă şi pe un doctor *Ostalaj*, numit ca „medic de vite" pentru Valahia mică şi judeţele Argeş, Olt, Vlaşca, Teleorman. Ori, fiindcă veterinăria se exercitase până atunci de către aceiaşi „doctori', — care îşi schimbau profesia cu destulă uşurinţă, după împrejurări, — numitul Ostalaj apare ca primul specialist în Oltenia şi Muntenia.

In sfârşit, tot în 1837 a venit în Oltenia — de care s'a şi legat — românul Dimitrie *Culcer* sau Culczar, care se născuse la 1807 în Bogdanhup (comitatul Crasnei).

Almanahul Statului arată că el a funcţionat ca doctor al carantinci din Calafat în anii 1837-1840, dar sigur este că doctoratul l'a trecut în 1839, la Pesta, prezentând o *„Dissertatio inauguralis pestae"*; de *„peste orientali"*, şi a obţinut libera practică în ţară la 8 Mai 1841. Intre anii 1844-1855 a fost medic al judeţului Gorj, — în 1859 a trecut „medic de district" la Calafat, — şi în 1862 a fost permutat medic primar al jud. Dolj, iar în 1863 a publicat un *„Raport privitor la musca columbacea"*. In Sept. 1864 a trecut ca medic şef al Bucureştilor, dar în 1865 a fost îndepărtat, şi în 1866 s'a retras ca pensionar la Târgu-Jiu, unde a şi murit, în acelaş an. Culcer a rămas o figură proeminentă între toţi medicii care l'au precedat, şi este primul doctor român care a profesat, oficial şi stabil, în Oltenia.

Intre anii 1832-1844 se mai află menţionaţi alţi 5 străini.

Un Canali *Rocco* (sau Roca) era dohtor al carantinci T.-Severin, — şi, cam în aceeaşi epocă, se pomeneşte de un *Dentz* Adalbert, ca medic la Mehedinţi. Intre 1838-1840 a funcţionat ca „medic al polcului şi doctor al spitalului militar" din Craiova, un Scarlat (sau Karl) *Vasarheli* (sau Vazarelis), diplomat de la Pesta, care fusese mai înainte chirurg şi veterinar la polcul din Braila, — iar Teodor (sau Tadeu) *Navara*, diplomat de la Klausenburg, a fost între anii 1839-1858, când medic la spitalul din Slatina, când doctor la ocrugul 2 (jud. Vâlcea şi Romanaţi) după ce fusese (în 1833) viteriner în judeţul Saac. Apoi, tocmai la 1844 se mai găseşte în Craiova, un anume Pascal *Antonowitz*, care — într'un raport adresat Comitetului carantinelor — se intitula „protochirurg".

Dintr'un raport al D-rului C. Vogt (de mai sus) am aflat că, tot în 1844, era „medic la oraşu Craiova" şi un oare care doctoru *Păcală*, care ar fi învăţat şi obţinut diplomă la Paris, — şi care, cel puţin după nume, ar fi fost român neaoş, — dar altceva nu mai ştiu despre dânsul. In acelaşi an (1844) apar în Craiova şi două *moaşe cu diplomă*: Una, cu numele străin (Kremer), care învăţase la Klausenburg; iar alta, româncă (numită Dăscăliţa), care învăţase la şcoala din Bucureşti.

După aceea, din nou, timp de alţi aproape zece ani[25]), nu se mai întâlnesc de cât două nume noi: Adalbert *Daici* sau Deutsch, care a fost între 1846-1851 doctor al jude-

25) In acest interval, vracii noştri naţionali îşi făceau datoria, acoperind insuficienţa străinilor, — cărora le ţineau piept destul de bine; — reputatul empiric Şerbănescu, zis *„Moş Ioniţă"*, ingrijea (în 1849) pe generalul Matei Corbescu (la Dâmboviţa), iar la Bucureşti, *„Moş Răţoi"* era chemat în consult alături de somităţile locale de atunci, — în vreme ce *„Coana Miţa"* (Măţăreasa) deţinea mai toată clientela selectă a doamnelor din Capitală.

ţului Mehedinţi, şi Gheorghe *Medgi* (sau Megi), diplomat de la Pesta, care era în 1848 doctor la carantina din Calafat, iar în 1853 a trecut la cea din T.-Severin.

Tocmai în 1752 mai aflăm, ca medic al judeţului Dolj, pe doctorul George *Demetriade* sau Dimitriadis, diplomat în 1841 la Viena, şi despre care spunea inspectorul Dr. Capşa că este „bon mèdecin". După douăzeci de ani a fost confirmat medic al spitalului alienaţilor din mânăstirea „Maica Precista Dudu" din Craiova, şi apoi a revenit medic primar al judeţului Dolj. In 1853 un Victor *Pozi*, era medic al oraşului şi carantinei Calafat, iar un Salomon *Pragman* (diplomat în 1840, la Praga) a fost numit dohtor la *„spitalul nou înfiinţat"* în Craiova, *pentru boalele venerice* [26]); fiind însă notat de inspectorul Dr. Protici, ca „chirurgien mauvais", a fost înlocuit cu S. P. (?).

In Octombrie 1853, ocupând Oltenia, Ruşii au întreprins organizarea de spitale, în vederea eventualelor ostilităţi cu Turcii [27]). Numărul total pare să fi fost 12, dar trei din aceste spitale (N. 2, N. 12, N. 5) au fost organizate în Craiova, prin intermediul administraţiei locale, şi au fost instalate în 26 de clădiri — publice şi particulare [28]) — cuprinzând în total 1865 paturi. Instalarea a fost desăvârşită în Martie 1854, dar nu ştiu dacă a funcţionat vre-unul în alt scop [29]), căci lupte n'au avut loc.

In anul 1854 însă s'a petrecut, la Bucureşti, un fapt care avea să schimbe cu desăvârşire viitorul medicinei din toată România, — şi anume: nou venitul (1853) Doctor Carol (Charles) *Davila* — în calitate de ober-stab doctor al oştirei Valachiei şi în acelaş timp şef al spitalului militar din Bucureşti, — a purces la organizarea unei „Şcoale de chirurgie" [30]), pe care, în 1857, a transformat-o în „*Şcoala naţională de medicină şi de farmacie*" [31]).

Cu acea ocazie, Oltenia s'a afirmat în chip strălucit, trimiţând o mulţime de elevi, dintre care unii au ajuns adevărate ilustraţii ale medicinei româneşti, iar câţi-va au câştigat un

---

26) Incă din Decembre 1851, se hotărâse înfiinţarea unor asemenea spitale în fie care capitală de judeţ, dar abia în Februarie 1852 s'a ordonat executarea lor, folosindu-se efecte de ale fostelor spitale venerice despre care se spune că s'ar fi înfiinţat în 1843, dar despre care n'am aflat nici-o urmă în Craiova. Nu ştiu cât a durat noul spital de boale venerice şi dacă a dispărut între timp, ori a devenit unul din cele existente azi. Poate că acesta să fi devenit „spitalul oraşului" — de care se vorbeşte în nota 27, — în care s'a instalat o parte a spitalului 2 de campanie rusesc; sau, poate că acesta a devenit „Spitalul Filantropia de azi" — căci spitalul „Preda" s'a înfiinţat mai târziu (1870) pentru boale de ochi. Se mai poate însă ca acesta să fie „spitalul de boale venerice" despre care se spune că s'ar fi înfiinţat în 1855.

27) *V. Gomoiu*, Spitalele Ostăşeşti din Craiova, la 1854 — Mişcarea medicală română, 1942, N. 9-10, p. 581.

28) Cele mai importante au fost următoarele: 150 paturi în Sf. Mânăstire Bucovăţului; — 200 în *Spitalul Oraşului*; 80 la Logofeteasa Zinca Brăiloiu; — 80 la Cruceru Bengescu; — 150 la Şcoala oraşului; 80 toate casele doctorului Veron; — 100 la serdaru Gr. Lăceanu; — 100 casa negoţiantului Teodoru; 250 casarma miliţii, etc.

29) In Iulie 1854, ocupaţia rusească a luat sfârşit, dar se poate ca vre-unul din aceste spitale să fi folosit în 1855-56, când se zice că s'au mai înfiinţat, tot în Craiova, alte spitale.

30) O încercare pentru crearea unei astfel de şcoale de specialitate a făcut şi Kisselef în anul 1832, dar n'a reuşit, — iar mai apoi, în 1841, D-rul Nicolae Creţulescu a organizat la spitalul Colţea o şcoală de mică chirurgie, dar nici aceasta n'a durat de cât câţi-va ani. Şi tot ca o încercare ne-reuşită poate fi considerată „Şcoala militară de mică chirurgie" a generalului C. Herăscu.

31) In 1857 această „Şcoală naţională de medicină şi de farmacie" a fost ridicată la rangul de „Facultate" şi a devenit actuala Facultate de medicină din Bucureşti.

Pentru alte amănunte privitoare la cele expuse până aci, ca şi la ceea ce urmează, — vezi: *V. Gomoiu* — *„Istoria medicinei şi a învăţământului medical în România"*, 1923, volum de 1206 pagini.

renume internaţional, devenind mândria Olteniei şi a întregului neam românesc. Ba încă, s'ar putea spune că, odată cu aceştia — şi prin aceştia, — se începe adevărata viaţă medicală pur oltenească.

Cel dintâi oltean înscris la „Şcoala lui Davila" a fost *Ianota* (Sergiu), care se născuse în Craiova, la 15 Februarie 1838. Încă pe când era intern de spital, a publicat o „Observaţiune asupra exoftalmiei provenite din kystu". După ce a obţinut licenţa în medicină, la Bucureşti, a fost trimis, ca bursier, la Torino,—unde, în 1863, a obţinut doctoratul în medicină şi chirurgie susţinând teza „*Sul metoda sottoperiostea*". A rămas în armată şi a ajuns până la gradul de maior.

Considerându-i în ordinea vechimei, am aflat apoi pe următorii:

Maldarescu Nicolae), care spunea că s'a născut în Bucureşti la 6 Decembre 1842, este arătat în „Lista de elevii şcoalei de medicina" pe anul 1857-58, ca fiind din Târgul Jiului (Gorjului) 32). In 1863 a obţinut „licenţa în Medicina" la Bucureşti, iar în 1865 doctoratul la Paris, cu teza „*Considérations sur l'origine et la nature du miasme paludéen*". A ajuns în 1876 medic primar la Spitalul Filantropia din Bucureşti, iar mai apoi profesor titular de farmacologie la facultatea de Medicină, şi a fost mulţi ani decan al acelei facultaţi. A fost membru fondator la „Revista medicala", din Bucureşti (1872) — şi a publicat 8 lucrari. A murit în Bucureşti.

Al treilea înscris a fost *Sachelarie* (Mihail) născut în Cerneţi, sau la Schela Cladovei (Mehedinţi), la 15 Aprilie 1841, dar acesta a murit în timpul studiilor. Apoi *Butarescu* (Marin), din Almăjelu (Mehedinţi), care a ajuns medic comunal în Bucureşti şi medic al penitenciarului Văcăreşti.

Grecescu (Dumitru), născut în Cerneţi sau în Vânjuleţu (Mehedinţi), la 15 Iunie 1841. După obţinerea licenţei în medicină, a fost trimis bursier la Paris, — unde, în 1868, a trecut doctoratul susţinând teza „*De l'achorion Schoenleini ou du champignon de la teigne faveuse*". In urma concursului, a fost numit profesor de botanică la Şcoala Naţională de Medicină şi director al Gradinei Botanice din Bucureşti. A mai publicat apoi: „Câteva consideraţiuni asupra rolului microfitelor ce se cuprind în efluviile ce dau naştere febrelor intermitente", — „*Vegetalele cryptogamo-microscopice*" (parasitele porumbului, ş. a.), — şi „Vegetalele cryptogamo-microscopice vătămătoare fiinţelor superioare". In 1878 s'a retras din armată unde ajunsese medic maior, şi în 1880 a fost confirmat profesor definitiv la facultatea de medicină. A mai publicat „Hiperxilemia sau ariecala viilor" şi altele, dar lucrarea care i-a creat celebritatea, este „*Conspectul florei României*" (1898), — cum şi „*Erbariul*" pe care l'a alcătuit în decurs de 18 ani. Astfel a ajuns Grecescu una din cele mai strălucite figuri ale medicinei româneşti, şi este primul oltean recunoscut de străinatate 33), — care l-a primit ca membru al Societăţii botanice din Franţa, — al Societăţii imperiale de naturalişti din Moscova, — al Societăţii de Ştiinţe din Cherbourg, — şi al Academici internaţionale de botanică geografică. A fost şi membru titular al Academici Române. A murit în Septembre 1910, fără urmaşi.

Vercescu sau Vergescu (Ion), născut în Cerneţi (Mehedinţi), la 6 Februarie 1840. După obţinerea licenţei în medicină, a fost bursier la Torino, unde a luat doctoratul, prezentând o „*Disertazione su gli anevrismi*". A rămas în armată şi a ajuns general. In acelaş timp a fost şi medic primar al spitalului din Craiova. A preconizat un procedeu original pentru *operaţia hemoroizilor*. A murit în Craiova.

Staurescu (Gheorghe sau Iorgu), născut în Craiova, la 15 Aprilie 1842. Ca intern, a publicat 4 lucrări, iar după licenţă, a fost bursier la Paris, şi a luat doctoratul în 1858, cu teza „*De l'insertion vicieuse du placenta et des hémorragies qui s'y rattachent*". A rămas în armată, unde a ajuns colonel, şi a fost şeful spitalului militar din Galaţi. A murit la Nice, de boală de inimă.

Frumuşanu (Ion), născut în Târgu Jiu, la 24 Iunie 1839. După licenţă, a fost la Torino, unde a luat doctoratul în 1863, cu teza „*La cellula primitiva considerata come espressione primo de la vita e come punto di paranteza della malattie*". A mai publicat apoi alte 4 lucrări. A ajuns maior, dar în 1867 a părăsit armata şi a fost numit medic primar la Muscel şi la Argeş, iar între anii 1872-75 a fost medic la T.-Jiu. A murit de epitelioma limbei.

— Fiul său (doctor, tot de la Paris) a fost un reputat specialist în boalele genito-urinare, şi balneolog.

Dumitrescu (Constantin), devenit *C. D. Severeanu*,

---

32) *V. Gomoiu, Istoria medicinei şi a învăţământului medical în România*, 1923, pag. 827 (Darea de seamă a direcţiei Şcoalei)

33) Exceptând pe cei de origină străină, şi pe cei care n'au fost de cât trecători pela noi, mi se pare că primul — şi singurul medic român care luase legături cu societăţile ştiinţifice străine, înainte de Grecescu, a fost G. Cuciureanu (din Botoşani-Iaşi), care devenise membru al Societăţii naturaliştilor din Dresda.

s'a născut lângă T.-Severin (?), la 11 Mai 1840. După licenţă, a fost bursier la Paris unde a luat doctoratul în 1864, cu teza „*Du bassin oblique ovalaire*". In acelaşi an, fiind încă militar, a fost numit profesor de patologie chirurgicală şi medicina operatorie la şcoala naţionala de medicină, şi chirurg secundar la spitalul Colentina în Bucureşti. In aceasta calitate a facut prima operaţie de hernie strangulata în România. In 1869 a părăsit armata căci a fost numit medic primar al spitalului Colţea. In 1873 a introdus cel dintâi metoda antiseptică (Listeriana) în chirurgie, şi mai apoi tot el a practicat prima splenectomie în România. In 1894 a fost confirmat profesor de clinica chirurgicală la Facultatea de medicină din Bucureşti. A fost membru fondator (în 1865) la „Gazetta medicală" 34) şi la „Gazetta medico-chirurgicală a spitalelor" (1870). A publicat 33 lucrări, — unele comunicate congreselor din Berlin, Paris, Moscova, — iar dintre ele rămân, ca metode originale: „*Decapitarea femurului în luxaţiile coxo-femorale ireductibile*", — „*Un procedeu nou pentru reducerea luxaţiilor vechi scapulo-umerale*", — *Un procedeu nou pentru operaţia buzei de iepure*", — „*Cateterismul arterial*", — şi „*Asupra trei forme de sutură în chirurgie*", iar dintre acestea, cea numită de străini „en surjet" nu este altceva de cât cusătura „peste muche, a cojocarilor din Cerneţi", aplicată de Severeanu în chirurgie. Pentru toate acestea, Severeanu poate fi considerat pe drept cuvânt ca părinte sau creator al chirurgiei româneşti. A ajuns general în rezervă. A fost deputat, ajutor de primar al Capitalei, efor al Spitalelor, vicepreşedinte al Senatului, membru în Consiliul sanitar superior, şi primul preşedinte al Societăţii Regale Române de Istoria Medicinei. A murit la 1 Noemb. 1930.

— Fiul său (George) — azi mort şi el — a devenit bucureştean şi a fost profesor agregat de Radiologie, la acciaşi facultate.

Drăghiescu sau Dregescu (Dumitru), născut în Bobaiţa (Mehedinţi), la 6 Octombre 1842. După licenţă, a fost bursier la Paris unde a luat doctoratul în 1867 cu teza „*Quelques considérations sur la kératite en général et de la kératite phlicténulaire en particulier*". A fost medic primar al Institutului Maternitatea din Bucureşti, iar în 1889 a fost confirmat profesor de clinică obstetricală la facultatea de Medicină. A fost membru fondator în „Societatea medico-chirurgicala" şi la „Analele medicale române". A publicat 4 lucrari, printre care un admirabil „Manual teoretic şi practic de arta moşitului". A fost membru în Consiliul sanitar superior, deputat şi senator. A murit în Bucureşti, în 1918.

Dianu (Gheorghe), născut în Gilort (Mehedinţi). A obţinut licenţa în Medicină la Bucureşti (în 1866) şi apoi (1868) doctoratul la Paris, cu teza „*De la syphilis chez les femmes enceintes*". A rămas în armată şi a ajuns general. A decedat în Craiova.

Velan sau Velcanu (Ştefan), nascut în Draganeşti (Vâlcea). A obţinut licenţa în Medicina la Şcoala din Bucureşti, dar nu ştiu unde a luat doctoratul. In 1867 a fost numit conferenţiar de fiziologie umana şi comparata la Şcoala naţionala de Medicina, iar în 1870 medic primar al spitalului Pantelimon. A fost membru fondator la „Revista medicala din Bucureşti" şi secretar al Soc. medico-chirurgicale. A publicat 12 lucrari, printre care 6 despre apele minerale din Olaneşti, Bucureşti, Predeal, Giurgiu. Promitea mult, dar a murit tânar.

Brăiloiu (Michail), din Craiova, nu ştiu daca a terminat şcoala dar se pare că a rămas sub-chirurg.

Dumitrescu (Vasile), din Turnu-Severin, a luat licenţa în medicină, şi în 1865 a fost confirmat medic al oraşului Falciu.

Florescu (Nicolae), din Caracal. Se pare că a ramas sub-chirurg.

Ioviţă (Dimitrie), născut în Bobaiţa (Mehedinţi). A învăţat medicina la Şcoala naţionala din Bucureşti. In 1870-71 era extern al spitalelor la Paris, şi a participat la războiu, cu Ambulanţa franceza. A ajuns medic-locot. colonel în rezervă. A murit la Nice, în 1901.

Isvoranu (Mihail), sau Isvoreanu, din Turnu-Severin. A obţinut licenţa la Şcoala naţionala de medicina din Bucureşti, dar nu ştiu ce a devenit.

Miloteanu (Mihail), din com. Miluta (Mehedinţi). După obţinerea licenţei în Medicina, a continuat studiile la Paris, dar nu ştiu dacă a luat doctoratul. A publicat două lucrări. A fost medic în Craiova şi apoi multa vreme în Turnu-Severin, unde s'a bucurat de bun renume ca practician. A murit în T.-Severin.

Bobăiceanu (Nicolae), din Turnu-Severin, a învaţat la Şcoala naţională de medicină, dar nu ştiu daca a terminat-o şi ce a devenit.

Cuciu (Ion), din com. Halunga (Mehedinţi), la fel.

Dimitrescu (Baluţa), din T.-Severin, la fel.

Manolescu (Gheorghe), din Craiova, la fel.

Manolescu (Leonida), tot din Craiova, la fel.

Rovinaru (Nicolae), din Târgu Jiu, la fel.

Vuescu (Petre), din Turnu Severin, la fel.

Degeraţeanu (Petre), din Degeraţi-Tâmna (Mehedinţi). A obţinut licenţa în medicina la Bucureşti şi apoi doctoratul la Torino. In anii 1870-72 a fost medic în Craiova şi Calafat, apoi la Spitalul din Caracal, iar în 1874 medic primar la jud. Ialomiţa. A murit în 1906, în Calaraşi.

Dimitrescu (Vasile), din satul Baile (Mehedinţi), a ramas în armată şi a ajuns medic colonel.

Badescu sau Radescu (Nicolae), din satul Stanceşti (Mehedinţi), a învăţat la Şcoala naţionala de medicina, dar nu ştiu dacă a terminat-o, sau ce a devenit.

Geleme (Nicolae) sau Gheleme, din Craiova, la fel.

Iliescu (Polichronie), din Craiova, la fel.

---

34) In ordinea vechimei, era a 4-a revistă ştiinţifică medicală apărută în România, după „Foaia Societăţii de medici şi naturişti" (Iaşi, 1851), — „Mediculu românu" (Bucureşti, 1859), „Monitorul medical" (Bucureşti, 1862). Vezi: *V. Gomoiu — Istoria presei medicale în România*, 1939, volum de 740 pagini.

Dobriceanu (Mihail), din Craiova, la fel.

Dragescu (Ion sau Ioachim). Nu ştiu unde s'a născut şi nici dacă este originar din Oltenia, dar a luat doctoratul în medicină la Torino, cu teza despre *„Hidrargirism"*, — şi, ca medic primar al jud. Dolj, s'a legat în aşa fel de Craiova, în cât este considerat ca un băştinaş. A publicat şi 5 lucrări de popularizarea medicala, dar a fost foarte reputat ca literat (a publicat 7 scrieri, printre care 2 volume de poezii).

Economu Constantin), din Craiova. După absolvirea Şcoalei naţionale de medicină a continuat studiile în strainatate, dar nu ştiu dacă a luat doctoratul. A avut o viaţă foarte sbuciumată, funcţionând, când ca medic, când ca poliţist, sau ca intendent.

Papilian (Constantin), din com. Cacoţi (Mehedinţi). După terminarea studiilor, a rămas în armata activă şi a ajuns general şi Inspector al Serviciului sanitar militar.

— Fiul său (Victor), este profesor de Anatomie la Facultatea de Medicină din Cluj (Sibiu).

Zorileanu (Nicolae), din com. Broscari (Mehedinţi). După terminarea studiilor, a rămas în armata activă şi a ajuns medic colonel, iar mai apoi general în rezervă. A publicat câteva lucrări asupra apelor minerale din Vâlcea, şi s'a ilustrat prin stăruinţa depusă pentru punerea în valoare a staţiunilor Călimăneşti şi Govora.

Această „Şcoală naţională de medicină" (a lui Davila), — prin ucenicii săi, — a dat o mare lovitură străinilor şi mai ales şarlatanilor, care se pretindeau „dohtori", — căci, începând cu anul 1860, elevii au fost numiţi ca externi şi interni în diferitele spitale [85]), iar după 1862, au fost numiţi subchirurgi şi chiar medici de arondisment în judeţe; pe de altă parte, începând din 1864, foştii elevi, înapoiaţi ca doctori din străinătate, au început să urce treptele catedrelor şcoalei la care învăţaseră.

Totuşi, în intervalul de 15 ani—dela 1855 până la 1870—cât a durat Şcoala de medicină a lui Davila, au mai funcţionat în Oltenia—după câte am putut să aflu—încă 16 străini.

Cervenca (Solomon), doctor din 1851, de la Praga, a fost între anii 1858-1872, medic al jud. Mehedinţi.

Gross (Gheorghe), din Braşov, doctor de la München, s'a plimbat mereu, între anii 1862-1872, dus şi întors, ca medic la oraşele Târgu-Jiu şi Calafat, sau medic primar la judeţele Gorj şi Romanaţi. A murit în Caracal, la 1876.

Hanselman (Nicolae), doctor din 1853, de la Viena; a venit la Craiova în 1859, ca medic al oraşului şi al spitalului de alienaţi de la Madona Dudu. A publicat 6 luerari, printre care o metodă nouă de tratament, sub titlul *„Efectul acidului fosforic glacial la furoncul, antrax, şi pustula maligna"*. A fost o personalitate, dar a murit în 1865 de tifos, contractat la peniteneiar.

Bossi (Victor), era în 1860 medic al oraşului şi al carantinei Calafat.

Derié (Adolf), magistru în chirurgie, de la şcoala din Perpignan. Era în 1860 medic al oraşului şi carantinei T.-Severin, iar în 1863 a trecut la Calafat, unde se gasea şi în 1866.

Fabricius (Wilhelm, Joseph), doctor de la Viena şi cu studii de specializare în chirurgie oculară, la Paris. A venit la Craiova în 1860, ca medic primar al „spitalului Central" (?). In 1867 a fost numit medic primar al diviziei chirurgo-oculistice din spitalul Colţea (în Bucureşti) şi în 1869 profesor de clinică oftalmologică, dar, în 1870 a demisionat şi s'a înapoiat la Craiova, ca medic directer al *noului spital „Preda"*. In 1872 a fost numit medic al ospiciului de la Madona Dudu, iar în vremea războiului Independenţei a organizat spitalul „Independenţa". A publicat 6 luerări, dar faima lui de bun oculist i-a adus bolnavi din Turcia şi chiar mai de departe. A murit în Craiova, la 18 August 1888.

Nasel (David), magistru în chirurgie de la Viena. In 1861 a fost destituit din postul de subchirurg al spit. districtului Romanaţi, dar a revenit în 1863 ca medic al arondismentului Motru de jos din Mehedinţi, unde se află şi în 1866.

Bluess (Gheorghe), fără diplomă, fost feleer la Colţea. A fost numit în 1861 subchirurg la spitalul districtului Romanaţi; — iar în 1862-64 era medic la arondismentul Oltului.

Török sau Terec (Ion), fost feleer, a funcţionat între 1862-1872 ca medic al arondism. Oltu şi Olteţu (în Vâlcea).

Vilner sau Viener (Joseph), magistru în chirurgie de la Clausenburg. In 1862 a fost înlocuit în postul de medic al oraşului Târgu-Jiu, iar în 1863-66 a funcţionat ca medic al arondismentului Balta şi Câmpu (în Dolj).

Abeles (Iulius), diplomat în 1860 la Viena. In 1863 a fost mutat de la Călăraşi ca medic al oraşului şi carantinei Turnu-Severin, dar în 1865 s'a înapoiat la Călăraşi, — unde a murit în 1867.

---

35) Este o adevărată mândrie să pot aminti că, printre cei 12 reuşiţi la primul concurs de internat, au fost cinci olteni (I. G. Stavrescu, 2. M. Butărescu, 4. C. Dumitrescu-Severeanu, 6. N. Măldărescu, 9. D. Grecescu).

Fiedlaender (Lazăr), magistru în chirurgie de la Praga. Era în 1864-65 ajutorul medicului Craiovei şi subchirurg la spitalul de alienaţi.

Hacik sau Hacek (Anton), magistru în chirurgie şi dentistică, de la Pesta, a fost numit în 1865 medic al oraşului Turnu-Severin, iar mai apoi a profesat dentistica. Acesta a ramas legat de Severin şi are urmaşi.

Braisach (Wilhelm, sau G.), doctor de la Pesta, a fost numit în 1863 medic al oraşului Târgu-Jiu, şi apoi mutat la Tecuci.

Vlasto (Emanoel), doctor de la Pisa (din 1847), a fost între 1864-1870 medic particular în Craiova.

Ialnich (Friedrich), doctorat în Leipzig (la 1853, se afla în 1866 ca medic particular în T.-Severin.

La această epocă apar însă şi doi connaţionali, cu diplome străine :

Diamandescu (Alexandru), de origină moldovan, diplomat la München, şi care a funcţionat în 1865 ca medic primar al jud. Dolj.

Roscovski (Nicolae) sau Roschkowsky, din Craiova, a învăţat medicina la Zurich şi Heidelberg. A funcţionat ca medic comunal în Craiova, iar în 1891 a fost numit medic al spitalului „Preda".

De aci înainte, timp de aproape 30 de ani, n'am mai aflat printre medicii Olteniei de cât trei nume străine :

Lemp (Martinian), care fusese (prin 1842) medic al spitalului din Slatina, şi a lăsat urmaşi care îi perpetuează numele în Craiova.

Mingarelli (Mihail), italian, diplomat în 1845, la Bononia. A venit în Moldova în 1855 şi a funcţionat prin diferite oraşe până în 1882 când a fost permutat ca medic al jud. Mehedinţi, unde s'a identificat şi a rămas până la moarte (Septembre 1898). Medic distins. A publicat 3 lucrari şi a fost membru corc p. al Soc. de medicină legală din Paris. El şi urmaşii sai au devenit buni români.

Antonini (El.), a carui origină n'o cunosc. Am aflat numai că, în 1876 locuia în Bucureşti, — că în 1881 a fost decorat, iar în 1897 a fost numit medic primar al oraşului Craiova, şi în acelaş an a participat la congresul de medicina din Moscova.

Faptul este perfect explicabil, de oare ce, în 1870, Şcoala naţională de Medicină din Bucureşti a început să funcţioneze ca *Facultate de Medicină*, — şi, ca atare, dobândind dreptul de a conferi titlul de „doctor", a atras mai mulţi tineri. Ba încă, atâţia din foştii elevi ai şcoalei Davila, care între timp deveniseră „licenţiaţi în medicină", au revenit — imediat, sau mai târziu, — şi au trecut doctoratul.

Primul oltean, învestit de această Facultate, a fost *Condemin* (Nicolae), originar din Drăgăşani (Vâlcea), şi fost elev al Şcoalei lui Davila. El a fost promovat „doctor", la 27 Noembre 1875, când a susţinut teza N. 18, intitulată „*Câteva cuvinte despre fistulele anale*" [36]). A făcut carieră militară şi a ajuns medic colonel. A funcţionat mult timp în Craiova, A murit în Piteşti.

De aci înainte, în ordinea cronologică a susţinerii tezelor de doctorat [37], au fost promovaţi următorii olteni (băştinaşi, sau adoptivi). [38])

La 6 Iulie 1878, *Orăviceanu* (Ion), din Oreviţa (Mehedinţi), despre care nu mai ştiu ce a devenit. In aceeaşi zi a susţinut teza şi *Pârvulescu* (Gheorghe), din Craiova, fost şi el elev al Şcoalei lui Davila. La 22 Ianuarie 1879, *Georgescu* (Constantin), din Olăncşti (Vâlcea), dar şi lui i-am pierdut urma.

La 2 Iulie 1881, *Mileticiu* (M. Gheorghe) sau Militel (?), adoptiv. Fost medic primar la „Madona Dudu (Craiova). A publicat 28 lucrari, între care „*Afecţiunile simulate şi mijloacele de a le recunoaşte*", 1902, volum de 355 pagini (Colab. W. Derblich). Tot el a publicat prima noastra monografie despre „Alcoolism" (1881).

— Fiul sau, medic primar în Timişoara, este şi el

36) Inaintea lui au mai fost promovaţi 17 doctori, dintre care 10 români şi 8 străini (2 nemţi şi 6 bulgari).

37) Intru cât fiecare absolvent a fost obligat să prezinte o teză de doctorat, nu le mai reproduc titlurile, dar cine se interesează le poate afla în: *V. Gomoiu—Catalogul tezelor de doctorat la Facultatea de medicină din Bucureşti, 1911.*

38) Termenul fixat pentru predarea acestei lucrări, nu mi-a îngăduit să solicit pretutindeni informaţiile de care aveam nevoie, — aşa că am fost silit să mă limitez la ceea ce mi-a stat la îndemână. Nici acolo însă unde am avut mai multe date, n'am putut să le comunic pe toate, — ca să păstrez proporţia lucrării.

considerat între cei mai reputaţi psichiatri ai ţării.

La 9 Mai 1883, *Augustin* (Ion). Adoptiv (?), căsatorit cu o gorjancă. A fost — până la pensionare — medic primar de boale interne la spitalul din Craiova. Clinician cu mare vază, şi reputat „om de bine".

La 5 Iunie 1886, *Elian* Ion), din com. Almăj Dolj . A facut carieră militară şi a ajuns medic colonel. A publicat interesante „cercetari clinice şi experimentale asupra Bryonici alba".

— Fiul său (Sever) este un distins medic comunal în Bucureşti.

La 21 Decembre 1891, Georgescu zis *Mangiurea* Ştefan). Adoptiv. A fost medic primar al spitalului „Greceseu" din T.-Severin. După pensionare s'a retras în Bucureşti, unde a murit, în 1941.

Fiul său (Romulus) este medic în Bucureşti.

La 24 Martie 1892, *Gărdăreanu* (Dumitru), din Cerneţi sau T.-Severin (Mehedinţi), aparţine ultimei serii de elevi ai Şcoalei lui Davila. A fost practician şi profesor de igienă la liceul din T.-Severin.

La 16 Iunie 1892, *Gerota* (Dimitrie), născut la 17 Iunie 1867, fiu al preotului *Constantineanu*, din Craiova. Dupa absolvirea Facultăţii din Bucureşti, a continuat — la Paris şi Berlin — studiul anatomici, chirurgici, gynecologiei şi al boalelor genito-urinare, iar mai târziu Radiologia. A fost chirurg secundar la spit. Colţea (în serviciul olteanului Severeanu, de mai sus) 1 , iar primariatul l'a exercitat în cunoscutul „Sanatoriul Gerota", creat de el în 1908. A ajuns docent, apoi agregat şi în urmă profesor de Anatomie, la aceiaşi Facultate în care învăţase ca student. A fost membru al Ateneului Român, pentru stralucitele sale conferinţe. A fost Efor al Spitalelor, şi Senator. A publicat aproape 50 de lucrari — printre care şi monumentalul volum despre „*Apendicita*", dar, nemurirea i-a fost asigurată de următoarele două: „*Zur Kenntniss der Befestigungsapparates der Niere*" (1895), şi „*Zur Technik der Lymphgefässinjektion*" (1896), care au fost recunoscute în toată lumea şi sunt înscrise în toate tratatele de Anatomie. A murit în Bucureşti, la 3 Martie 1939.

— Fiul sau — unic — este profesor la Facultatea de drept din Bucureşti.

La 21 Iunie 1893, *Cameniţă* (Vasile), din Poroina Mare (Mehedinţi , a fost medic al spit. Vânju-Mare Mehedinţi) şi apoi medic al oraşului T.-Severin, unde trăeşte ca pensionar.

La 15 Mai 1893, *Potârcă* (Iacob), din Pleniţa (Dolj), a facut cariera militară şi a ajuns general şi inspector general sanitar. A publicat o seama de lucrari, dintre care „*l'Esophagotomie intrathoracique par le médiastin postérieur*" (teză de doctorat) şi „*La chirurgie intramédiastinale postérieure*" au fost înscrise în tratate, pentru originalitatea procedeului propriu. Pensionar în 1928, a ramas în Craiova.

La 18 Iunie 1893, *Vernescu* (Dimitrie). Oltean prin adoptie (?) a funcţionat până la pensionare ca medic primar al spitalului „Preda", în Craiova. Decedat în Craiova.

La 21 Februarie 1894, *Urdareanu* (Constantin) din com. Urdari (Gorj). A făcut carieră militară şi a ajuns medic general.

La 6 Mai 1895, *Carnabel* (Alexandru), din Gemeni (Mehedinţi). A fost şef de clinică şi apoi chirurg secundar la spit. Colţea în Bucureşti, iar în urma chirurg primar al spit. Elisabeta Doamna din Galaţi, unde a şi decedat. A fost mare clinician.

La 26 Iunie 1895, *Popescu* (Alexandru), din Şopârliţa (Romanaţi). Este pensionar, în Caracal.

La 27 Iunie 1895, *Poenaru* (Adrian), din Târgu-Jiu. Profesionist de mare vază. A fost mai întâi medic al spit. Târgu-Jiu şi apoi, până la pensionare, chirurg primar al spitalului Filantropia, din Craiova. A facut cel dintâi (la noi) tubagiul contra crupului difteric.

La 21 Decembre 1896, *Bălăcescu* (Ion), din Târgu-Jiu. A ajuns agregat de medicină operatoare la Iaşi şi apoi profesor de ortopedie la Facultatea din Bucureşti. A fost decan al acestei Facultăţi şi efor al spitalelor. A publicat o seamă de lucrări, printre care „*Cystorafia primitivă a vezicei urinare*", un procedeu de ablaţia sânului, etc. A fost preşedinte al Societăţii de chirurgie. Este pensionar în Bucureşti.

La 25 Iunie 1897, *Gruescu* (Constantin), din T.-Severin. A fost deputat şi primar al Severinului. A organizat prima casă de sănătate din Severin. S'a bucurat de o deosebită consideraţie, şi profesează încă.

— Fratele său este medic, general, în Galaţi.

La 22 Noembre 1897, *Metzulescu* (Aureliu), din Craiova. A fost medic primar al spit. de boale contagioase, menţinut în serviciu chiar după pensionare. De curând a fost însărcinat cu supravegherea combaterei epidemici din Craiova şi Dolj. A publicat un procedeu original pentru „*Tratamentul tifosului exantematic*" (recunoscut în străinătate); — „*Meningita urlienă tratată cu ser de convalescent*"; — „*Seroterapia în tratamentul dălacului*" (care a fost premiată de Academia Română).

La 15 Iunie 1898, *Paulian* (George sau Ghighi), din Târgu-Jiu. A fost liber profesionist în Târgu-Jiu şi Craiova (?).

La 12 Noembre 1898, *Laugier* (Charles). De origină francez, a devenit oltean prin adopţiune. A publicat o seamă de lucrări, printre care: „*Sănătatea din Dolj*" (1910) şi „*Contribuţiuni la etnografia medicală a Olteniei*" (1925). A fost membru al Ateneului român. A ajuns inspector general sanitar al Olteniei, cu sediul în Craiova, unde a şi decedat.

La 27 Ianuarie 1899, *Alexandrescu* (Virginia), din Craiova. A fost medic şcolar în Bucureşti. Este pensionară, în Craiova.

La 7 Aprilie 1899, *Teodorescu* (Ion), din Pleniţa (Dolj). A fost docent de Farmacologie la Facultatea din Bucureşti şi asistent la clinica medicală. Este pensionar, în Bucureşti.

La 3 Iunie 1899, *Constantinescu* (Firu), din Craiova. A urmat cariera militară şi a ajuns general. Este pensionar, în Câmpu-Lung (Muşcel).

La 22 Iunie 1899, *Spineanu* (D. George), a fost medic comunal în Bucureşti, unde a decedat.

La 7 Martie 1900, *Părăianu* (Grigore), din Gorj (?).

La 19 Iunie 1900, *Măldărescu* (Stefan), din Craiova. Este tot acolo, pensionar.

La 20 Iunie, 1900, *Stoenescu* (Chiril) din Bourcni (Dolj). Este pensionar, în Goicea Mare (Dolj).

La 19 Decembre 1900, *Constantinescu* (Ilie), din Craiova. A urmat cariera militară şi a ajuns general. In acelaş timp a ajuns docent universitar şi a fost profesor supl. de oftalmologie la Facultatea din Bucureşti. A publicat o seamă de lucrări. Este pensionar în Bucureşti.

La 23 Martie 1901, *Vasilescu* (August), din Craiova. Făcând carieră militară, a ajuns general. Este medic şef al dispensarului Sf. Treime, în Craiova.

La 12 Ianuarie 1902, *Trăilescu* (Ion), din com. Ohaba (Mehedinţi). A fost chirurg primar al Spitalului „Grecescu" din T.-Severin. Deşi pensionar, continuă să profeseze în Severin, bucurându-se de mare consideraţie.

La 27 Iunie 1902, *Protopopescu* (C. Dumitru), din Zegujani (Mehedinţi). Este medic pensionar în Bucureşti.

La 5 Noembre 1902, *Vintilescu* (Milan), din Viaşu (Mehedinţi). Este reputat oculist, în Bucureşti).

— Fiul său (Dan) a îmbrăţişat aceiaşi carieră, iar fratele său (Ion) este profesor şi decan al Facultăţii de Farmacie.

La 8 Martie 1903, *Drăghescu* (Leon) din Zegujani (Mehedinţi). A urmat cariera militară şi a ajuns general. Este pensionar, în Târgu-Jiu.

La 12 Mai 1903, *Vlădimirescu* (Constantin), din Bucura (Mehedinţi), a murit tânăr.

La 28 Iunie 1903, *Puţureanu* (Ion) din Vâlcea. A profesat câtva timp ca balneolog la Olăneşti, şi a stârnit mari discuţii asupra încercărilor sale pentru tratamentul tuberculozei pulmonare.

La 27 Aprilie 1904, *Cioroianu* (Mihail), din Craiova, — unde trăeşte, ca pensionar.

La 8 Iunie 1904, *Bălescu* (Constantin) din Petreştii de Jos (Gorj). Este medic pensionar în Bucureşti.

La 19 Iunie 1904, *Constantinescu* (Constantin), din Dragăşani (Vâlcea). A urmat cariera militară şi a ajuns general. Clinician (boale interne) de mare valoare. Este pensionar în Bucureşti.

Tot la 19 Iunie 1904, *Constantinescu* (I. Nicolae), din Brăneşti (Gorj). A urmat cariera militară şi a ajuns general. A făcut specialitate stomatologie. Este pensionar în Bucureşti.

La 30 Iunie 1904, *Voiculescu* (V. Toma), din Leleşti (Gorj). A fost medic primar şi este pensionar, în Craiova.

La 18 Noembre 1904, *Jureş* (Dumitru), din Baileşti (Dolj. A fost medicul oraşului Calafat (Dolj), unde trăeşte ca pensionar.

La 20 Noembre 1904, *Saidac* (Ion), din com. Horăşti (Mehedinţi). A urmat cariera militară şi a ajuns general. S'a specializat în boale dermato-venerice. Este pensionar, în Bucureşti.

La 22 Noembre 1904, *Pârvulescu* (Gheorghe), din Turnu Severin. A urmat cariera militară şi a ajuns general. Este în acelaş timp docent universitar. A publicat o serie de lucrari, şi a fondat revista *„Cernăuţi medical"*. Este pensionar, în Iaşi.

La 14 Martie, 1905, *Inaşescu* (Nicolae), din Rovinari (Gorj). A urmat cariera militară şi a ajuns general. Este pensionar în Bucureşti.

La 27 Iunie 1905, *Falcan* (Ion), din com. Daneeu (Mehedinţi). A urmat cariera militara şi a ajuns general. A murit în Bucureşti, de erisipel.

La 22 Martie 1906, *Pitulescu* (Petre), fiu de preot, din Vârciorova (Mehedinţi). A fost la început medic militar, dar a parasit armata şi a ajuns medic primar de psichiatrie la spit. Marcuţa (în Bucureşti). A publicat o serie de lucrari printre care *„Leziunile anatomo-patologice ale ganglionilor solari, în pelagra"*. A decedat, în Bucureşti.

La 27 Mai 1906, *Dulgheresecu* (Pandele-Luţa), nascut în 1869 din Caracal. Este pensionar, în Bucureşti.

La 9 Iunie 1906, *Dobrinescu* (Ion), din Şimnicu de Sus (Dolj). A urmat cariera militara şi a ajuns general. Este pensionar, în Craiova.

La 28 Iunie 1906, *Demetriade* (Nicolae), din Craiova. A ajuns docent universitar, şef de clinica chirurgicala, şi medic şef al serviciului medical al C. F. R. A fost distins specialist în tratamentul boalelor genito-urinare. Este pensionar, în Bucureşti.

La 20 Noembre 1906, *Călăraşanu* (Petre), fiu de preot, din T.-Severin. A ajuns medic inspector la C. F. R.

La 12 Decembre 1906, *Lazaroniu* (Mihail), fiu de preot, din (?) (Mehedinţi). A murit tânar (în rasboiul 1916-18).

La 15 Decembre 1906, *Panea* (Ion), din Caracal. A fost medic primar al jud. Putna. Acum pensionar.

La 22 Decembre 1906, *Grigoriu* (Dumitru , din T.-Severin. A fost medic primar al spit. Curtea de Argeş. Este liber profesionist în Bucureşti, reputat pentru o metoda de tratament contra reumatismului, ne-divulgata.

Tot la 22 Decembre 1906, *Smadu* (Nicolae), din T.-Severin. A ajuns inspector general sanitar al Basarabici. Este pensionar, în Bucureşti.

La 22 Februarie 1907, *Papinian* (Ion , fiu de preot, din Craiova. A fost medic primar al spit. „Regina Maria" din Chişinau. Este pensionar, în Bucureşti.

La 5 Martie 1907, *Jianu* (Ion), din T.-Severin. A fost chirurg primar la spitalul Cernauţi şi apoi la spit. Colentina (în Bucureşti . A fost docent şi apoi conferenţiar şi este profesor agregat al Facultaţii de medicina din Bucureşti. A fost preşedinte al Societaţii de chirurgie şi deputat. A publicat aproape 300 lucrari, printre care *„Sutura vaselor sanguine"*, un *„Procedeu personal pentru esofagoplastie"*; a creat procedee personale în chirurgia reparatoare a feţei; s'a ocupat de chestiunea *transplantărilor de ţesuturi şi organe*, etc. şi a inventat câteva instrumente speciale. Activitatea sa se oglindeşte într'o monumentala „Expunere de titluri şi lucrări". Este membru al Societaţilor de chirurgie, din Paris, Bordeaux, etc.; membru al Soc. internaţionale de chirurgie şi fondator al Federaţici de chirurgie a Micei Inţelegeri.

La 5 Aprilie 1907, *Glavici* (Ion), din Poroina-Ergheviţei (Mehedinţi). A fost medic de spital în T.-

Severin şi apoi inspector sanitar al Casei Asig. Sociale, în Craiova, iar acum este pensionar în T.-Severin.

La 12 Aprilie 1907, *Militaru* (George), din Craiova. A murit tânăr în rasboiul din 1916-18).

La 15 Mai 1907, *Dimitriu* Mamat), din Râmnicu-Vâlcea. A fost medic comunal şi este pensionar în Bucureşti.

La 17 Mai 1907, *Gruescu* (Traian), din T.-Severin. A facut cariera militara şi a ajuns general. A fost şi primar al oraşului Galaţi, unde trăeşte ca pensionar.

La 4 Iunie 1907, *Negoescu* (Virgiliu), din Costeşti Vâlcea). A urmat cariera militară şi a ajuns medic colonel (general în rezervă). Este pensionar, în Bucureşti.

La 28 Iunie 1907, *Bălăcioiu* (Grigore), din Micrea Birnici Dolj). Este medic pensionar, în Bucureşti.

Tot la 28 Iunie 1907, *Baculescu* (Marin), din com. Bârcă Dolj). A urmat la început cariera militară şi a ajuns medic colonel. Apoi a fondat sanatoriul „Oltenia" în Craiova, unde continuă să profeseze. A fost şi prefect al jud. Dolj.

La 20 Noembre 1907, *Balaban* (Vasile), din com. Danceu Mehedinţi). A fost medic la Vânju-Mare şi apoi medic şef al oraşului T.-Severin, unde trăeşte ca pensionar.

La 5 Martie 1908, *Panescu* (G. Dumitru), din com. Burila Mare (Mehedinţi). A profesat liber în T.-Severin. A fost prefect al jud. Mehedinţi. A decedat în T.-Severin.

La 31 Martie 1908, *Conovici* (Aristotel), din Cela (Dolj). Este medic în Bucureşti.

La 4 Aprilie 1908, *Jianu* (Amza), din Falcoi (Romanaţi). A ajuns docent universitar, apoi profesor la Facultatea de Medicina din Iaşi, şi acum este profesor de clinica chirurgicală la Bucureşti. A publicat o serie de lucrari, printre care *„Rachi-strichno-Stovainizarea"* (Colab. T. Ionescu ; *„Myoraţia transabdominală a ridicatorilor anali"*; un *„Procedeu de gastro-esofagoplastie"*, etc. Este membru al Soc. Internaţionale de chirurgie şi al Academici de medicina din România.

La 27 Iunie 1908, *Nasta* (Traian), din Craiova. A fost medic secundar al spit. Eforici şi este medic primar al Casei Asig. Sociale. Este profesor la Facultatea de medicina din Bucureşti. A publicat o serie de lucrari, printre care un *„Procedeu de excluzia pilorului"*.

La 28 Iunie 1908, *Badescu* (Ioan), din Slatioara (Romanaţi). Este pensionar, în Corabia (Romanaţi).

La 22 Noembre 1908, *Nisipeanu* (D. Constantin), din Zavoeni (Vâlcea). Este medic al C.F.R. în Râmnicu-Vâlcea.

La 3 Decembre 1908, *Smarandescu* (Mihail), din Craiova. Are sanatoriu propriu în Bucureşti.

— Fiul sau este tot medic, în Mehedinţi.

La 9 Martie 1909, *Vagâi* (Alexandru), originar din com. Corlaţelu Mehedinţi). A fost medic al Serv. Maritim român. A decedat în Bucureşti.

La 21 Martie 1909, *Gomoiu* (Victor), fiu de preot, din Vânju-Mare (Mehedinţi). A fost chirurg la spitalul Colţea şi apoi chirurg primar la spitalul Brâncovenesc în Bucureşti). A fost docent şi apoi recom. profesor al Facultaţii de medicina din Bucureşti. A fost efor al Spitalelor, Secretar general şi apoi Ministru al Sanataţii. Preşedinte ales al Colegiului Medicilor din România, Preşedinte de onoare al soc. stud. med. şi cetaţean de onoare al comuni natale. A creat Aşezamintele A.S.R. Principesa Elena, şi le conduce ca director general, fiind în acelaş timp chirurg primar. A creat Şcoala superioară de infirmiere şi a fondat Societatea regală română de Istoria Medicinei. A publicat aproape cinci sute de lucrari, printre care: *„Istoria medicinei şi învăţământului medical în România"*, Vol. de 1206 pag.; *„Istoria presei medicale în România,* (vol. de 740 pag.); *„Repertoriu de medici, farmacişti,* etc. (2 vol.) de 478 pag., etc.; iar ca metode originale în domeniul chirurgici: *„Myoplastia în tratamentul paraliziei faciale"; „Calea inguinală în tratamentul operator al conţinutului burselor"; „Solarectomia"; „Simpatectomia cervico-toracică în angina pectorală"* (colab. cu T. Ionescu); *„Simpatectomia sacrală contra durerilor canceroase"; „Mecanismul constituirei şi „topirei" tumorilor"; „Iodocloroformul ca hemostatic"; „Talcul în tratamentul arsurilor şi al degerăturilor"*, etc. A fost preşedinte al Congresului al IX-lea internaţional şi este primul român care a ajuns preşedinte al unei societăţi ştiinţifice internaţionale (Soc. int. de Istoria Medicinei). Este doctor „honoris causa" învestit în Universitatea Alcala de Henares, şi membru de onoare, m. titular, sau corespondent în: Academia nacional de medicina (din Madrid), Académie internationale d'Histoire des Sciences (din Paris), The Royal Society of Medicine (din Londra), Keiserliche L. C. Akademie, din Halle (Germania), Accademia delle scienze, din Ferrara (Italia), Accademia di storia dell' arte sanitarie (din Roma) etc. şi membru de onoare al atâtor societăţi ştiinţifice (Paris, Anvers, Berlin, Zagreb, Belgrad, Atena, etc.). Membru al Ateneului Român şi Vice-preşedinte al Academici de ştiinţe din România.

— Fratele său (Ianuarie) este medic în satul natal.

La 28 Iunie 1910, *Nicolaescu* Cealâc (Victoria), din Târgu-Jiu. A fost medic şcolar. Este în Bucureşti.

La 23 Iunie 1910, *Ionescu* (N. Anton), originar din Craiova (născut în Slatina). Medic al C. F. R. în Bucureşti. A fost deputat. Este scriitor distins.

— Fiul său (Anton) este medic la Asigurările sociale, în Bucureşti.

La 20 Decembre 1910, *Marinescu-Băloi* (Dumitru), din Zănoaga (Romanaţi). Este medic primar prosector la spit. Central, în Bucureşti şi conferenţiar la Facultate.

La 4 Februarie 1911, *Mihail* (C. Petre), din Craiova. A fost medic primar al jud. Dolj. Trăeşte în Craiova, ca pensionar..

La 10 Martie 1911. *Cărnaru* (Ion), din T.-Severin. Este medic al Casei şcoalelor în Bucureşti.

La 1 Iunie 1911, *Georgescu* (Aurelia), din Craiova. Este medic al oraşului Ploeşti.

La 25 Iunie 1911, *Oreviceanu* (Ion), fiu de preot, din com. Oreviţa (Mehedinţi). Este medic primar în continuare de serviciu la Leagănul „Sf. Ecaterina" din

Bucureşti. Este unul din cei mai reputaţi medici pentru copii.

La 24 Octombre 1911, *Daniil* (Alexandru), din Craiova. Este medic în Craiova.

La 11 Noembre 1911, *Elian* (Sever), originar din Almaju Dolj (născut în Slatina). Este medic comunal în Capitală.

La 7 Decembre 1911, *Ţurlui* (Ioan), din Isverna (Mehedinţi). Este medic primar al spit. de pelagroşi din Balş (Romanaţi).

La 15 Decembre 1911, *Panea* (Aurel), din Caracal. A urmat cariera militară. Este pensionar, în Craiova.

La 8 Februarie 1912, *Berheci* (Paraschiv), din T.-Severin. Fost medic şef al orfelinatului. Este pensionar în Bucureşti.

La 13 Aprilie 1912, *Călinescu* (I. Dumitru), din Albuleşti (Mehedinţi). Este medic în Bucureşti.

La 12 Iunie 1912, *Velican* (V. C-tin), din Târgu-Jiu. Este medic primar al spitalului din oraşul natal.

La 18 Iunie 1912, *Marinovici* (Mihail), din Craiova. Este medic în Bucureşti.

La 30 Iunie 1912, *Băltăceanu* (Gheorghe), fiu de preot, din Strehaia (Mehedinţi). A fost secundar şi este medic primar de boale interne la spitalul Brâncovenesc. A fost docent şi este profesor de clinică terapeutică la Facultatea din Bucureşti şi membru al Academiei de Medicină. S'a ocupat mai mult ca ori cine de *studiul apelor minerale româneşti* şi a publicat foarte multe lucrări, în această direcţie, făcând o necontestabilă autoritate. *Lecţiunile clinice* pe care le-a publicat dovedesc superioritatea învăţatului şi a pedagogului. Este unul din cei mai reputaţi profesionişti din Bucureşti.

La 10 Decembre 1912, *Popescu* (A. Romulus), din Baia de Aramă (Mehedinţi). A murit în războiul din 1916-18, fiind unul din cei câţiva medici decoraţi cu ord. „Mihai-Viteazul".

La 17 Decembre 1912, *Iancovescu* (I. Nicolae), din Calafat (Dolj). A urmat cariera militară şi a ajuns general. Este pensionar în Bucureşti.

Tot în 1912, *Ionescu* Govora (Nicolae) din Govora (Vâlcea). A fost medic şef al oraşului şi al Liceului T.-Severin, iar acum este pensionar.

Şi tot în 1912, *Muşat*-Bancov (Lica-Vera), din Craiova. Este pensionară, în Vaslui.

La 18 Ianuarie 1913, *Combiescu* (V. Dumitru), din Drănic (Dolj). A urmat la început cariera militară, ajungând medic maior. A făcut studii de specializare la Institutul Pasteur (Paris), apoi în Londra şi U.S.A. Este profesor de patologie generală la Facultatea din Bucureşti şi şef de secţie la Institutul Cantacuzino. A fost secretar general al M. Sănătăţii. A publicat peste 200 lucrări, printre care ocupă loc de frunte cele privitoare la *Cărbune, Febra butonoasă* şi *Tifosul Exantematic,* care au fost premiate de Academia Română. Este membru al Academiei de Medicină din Bucureşti şi al Societăţii de Biologie.

La 31 Ianuarie 1913, *Bălteanu* (C. Ioan), din Balteni-Iaşi (jud. Gorj). A fost medic primar şi director al spit. Izolarea, şi profesor de Igiena la Facultatea din Iaşi, iar acum este profesor de clinica boalelor contagioase la Bucureşti. A publicat aproape 200 lucrări, printre care *„Structura antigenică a vibrionului choleric, Vaccinarea antituberculoasa şi antidizenterica pe cale cutanată, Patogenia azotemiilor postscarlatinoase,* etc. Este membru în consiliul sanitar superior.

La 1 Februarie 1913, *Vasilescu* (Vasile), din Craiova. Este chirurg primar al spitalului din Constanţa.

La 27 Februarie 1913, *Pasculescu* Filip, Constantin), din Orlea (Romanaţi). Este medicul circ. Cândeşti (Dâmboviţa).

La 11 Martie 1913, *Ştefanescu* P. Gheorghe), din Craiova. Este pensionar în Bucureşti.

La 29 Martie 1913, *Saidac* (Constantin), din Horăşti (Mehedinţi). A murit (ca medic capitan), în rasboiul 1916-18.

La 18 Decembre 1913, *Oroveanu* (Titu), din Caracal. Nu ştiu ce a devenit.

Tot în anul 1913, *Gâdescu* (Ioan), din Băileşti-Dolj. Medic şcolar şi fost medic primar al jud. Ilfov. Este pensionar, în Bucureşti.

La 24 Februarie 1914, *Ciocâlteu* (Ştefan), din Galiciuica (Dolj). Medic al C.F.R. şi Asig. sociale, în Bucureşti.

La 27 Februarie 1914, *Popescu Gheorghian* (Ion), din Stegarci (Gorj). A fost asistent universitar. Este medic primar (boale interne) la spitalul Pantelimon, în Bucureşti.

La 8 Martie 1914, *Ceauşescu* (D. Dumitru), din Cremenea (Mehedinţi). Este pensionar, în Timişoara.

La 6 Mai 1914, *Paulian* (Demetru), din Craiova. Distins neurolog, specializat la Paris. A fost medic secundar al spitalelor Eforici şi este medic primar al Spitalului Central de boale nervoase. A fost directorul acelui spital, Inspector general sanitar şi membru în consiliul superior sanitar. A fost docent, apoi conferenţiar şi este prof. agregat al Facult. de Medicina. A fondat *„Archives de Neurologie"*, şi a publicat aproape 600 lucrări, printre care: *Pneumoterapia lombara în epilepsie, Sindromul lichidian post-insuflator;* a introdus la noi *„Malariterapia"*, a lansat terapia în tabes, etc. Este membru al Academiei de medicina şi de ştiinţe din Roma, Torino, şi Ferrara, şi membru al altor Societăţi savante straine (Paris, Berlin, Viena, Buenosaires). Este preşedintele secţiei de Biologie aplicată a Academiei de ştiinţe şi fost secretar general. Este Preşedintele Societaţii R. R. de Istoria Medicinei; membru al Atenеului Român şi unul din cei mai preţuiţi conferenţiari.

La 31 Mai 1914, *Hamat* Nicolae), din Vârciorova (Mehedinţi). A fost asistent universitar şi medic inspector la C.F.R. Este pensionar, în Bucureşti.

La 14 Iunie 1914, *Strajan* (Vasile), din Craiova. Este medicul circ. Roman (Braila).

La 16 Iunie 1914, *Stancescu* (C. Corneliu , din Craiova. Este medic primar (boale interne) la Spitalul „Preda" (în Craiova).

La 19 Iunie 1914, *Frumuşanu* (Dumitru Tache), din Târgu-Jiu. A fost medic al Casei Asig. sociale. Este conferenţiar universitar şi directorul Casei Sanătăţii din M.S.O.S. (în Bucureşti).

La 25 Iunie 1914, *Cănciulescu* (Mihail), din Poiana Mare Dolj . Este medic primar al spit. „Filantropia" din Craiova, inspector general sanitar şi membru în consiliul superior sanitar. Docent al Facultaţii şi membru al Academici de medicina din Bucureşti. A publicat o seama de lucrari, dar opera care l'a consacrat în Istoria Medicinei, este revi ta sa *„Mişcarea medicală româna"* Acta medica romana), care a paşit în al XVI an de existenţa.

La 26 Iunie 1914, *Mircea* Adrian Marius , din Craiova. Este medic al C.F.R. şi al Asigurarilor Sociale în Craiova .

La 20 Octombre 1914, *Constantinescu* (Paul), din Craiova. Este medic în Ploeşti.

La 17 Nocmbre 1914, *Paţica* (Constantin), din Ciupercenı Gorj . Este medic primar (boale contagioase) la spitalul „Izolarea" în Galaţi.

La 18 Decembre 1914, *Molanescu* Maistorovici Maria , din Baia de Aramă (Mehedinţi). Este pensionara, în Bucureşti.

La 25 Februarie 1915, *Sardarescu* (Ioan), din Horez (Vâlcea . A urmat cariera militară, şi a ajuns medic colonel. Este în Craiova.

La 27 Aprilie 1915, *Dragu* (Victor), din Stroeşti (Vâlcea . Este medic primar al judeţului Brăila.

Tot la 27 Aprilie 1915, *Scurtopol* (Xenofon), din T.-Severin. Este medic în Bucureşti.

La 12 Mai 1915, *Sârbulescu* (N. Victor), din Baia de Arama Mehedinţi). A început cariera militară şi a ajuns medic maior. Apoi a trecut în viaţa civilă şi a ajuns chirurg primar al spitalului central din Chişinau, unde a şi murit, tânar.

Tot în 1915, *Mirea* (Ion), din Craiova. Este medic militar (colonel) în Târgu-Jiu.

Şi tot în 1915, *Rădulescu* (Virgil), din Novaci (Gorj). Este medic militar (Colonel), în Bucureşti.

In anul 1916, *Bădescu* (Petre), din Godeanu (Mehedinţi). Este chirurg la Sanatoriul Gerota, în Bucureşti.

Tot în 1916, *Bălăceanu* (Olga), din Olăneşti (Vâlcea). Este medic în Râmnicu Vâlcea.

Idem, *Cristea* (Gherghina), din Măceşu de Sus (Dolj). Este medic şef (radiolog) la spitalul din T.-Severin.

Idem, *Dumitrescu* (Constantin), din Romani-Horez (Vâlcea). Este agregat al Facultăţii de Medicină şi medic primar al spitalelor Eforiei, în Bucureşti. A publicat o seamă de lucrări.

Idem, *Dumitrescu* Manuk (George), din Caracal. Este medic primar al judeţului Roman.

Idem, *Gabor* (Iosif), din T.-Severin. Este medic primar al judeţului Romanaţi.

Idem, *Papilian* (Victor), originar din Mehedinţi (născut în Galaţi). Este profesor de Anatomie la Facultatea de medicină şi directorul Institutului de Anatomic, din Sibiu. A publicat numeroase lucrări printre care un preţios *Tratat de Anatomie*, valoroase *Cercetări asupra sympaticului*, *Abolirea cefalalgiei prin anestezierea suboccipitallului*, etc. Este scriitor (literat) de marc talent. A fost şi director al Operei din Cluj.

Idem, *Segărceanu* (C. Ion), din Fălcoiu (Romanaţi). Este medic al C.F.R., în Alexandria (Teleorman).

Idem, *Stănescu* (Mihail), din Amărăşti (Romanaţi). Este medic militar (colonel), în Constanţa.

In anul 1917, *Burlănescu* (Cleonic), din Bumbeşti-Piţic (Gorj). A fost medic al spit. I.O.V. din Bucureşti. Este medic în satul natal.

Tot în 1917, *Stroe* (Aurel), din Vârciorova (Mehedinţi). A fost asistent universitar. Este docent şi medic primar (boale contagioase) al spit. Colentina, în Bucureşti. A publicat o seamă de lucrări.

Tot pe seama epocii dintre 1875-1916, trebue să mai înscrim o seamă de olteni, care au studiat în străinătate[89]).

In 1891, *Hâldan* (Emanuel), din Baia de Aramă (Mehedinţi . A obţinut doctoratul la Viena. Este pensionar, în T.-Severin.

In 1897, *Angelescu* (Constantin), din Craiova. Doctor de la Paris. A fost medic şef la spitalul Brâncovenesc, apoi profesor de clinică chirurgicală la Facultatea din Bucureşti. Este pensionar. A fondat *„Le journal de chirurgie"*, şi a publicat o seric de lucrari printre care o *„Terapeutica postoperatorie"* şi un procedeu pentru operaţia herniei. A fost în repetate rânduri: parlamentar, ministru al lucrarilor publice, şi de mai multe ori al Instrucţiunci publice, culminând ca Preşedinte al Consiliului de Miniştri. Este corespondent al Academici de medicina din Paris, Membru de onoare al Academici Române, Preşedinte al Academici de medicina şi al Academici de Ştiinţe din România, Preşedinte al Ateneului Român. Este unul din cei mai avuţi oameni ai ţarii.

In 1900, *Daniel* (Anghel) din Craiova. A luat doctoratul la Paris. A fost medic de spital şi comunal, inspector sanitar technic şi conferenţiar Universitar. A publicat o serie de lucrări. Este pensionar, în Bucureşti.

Tot în 1900, *Perieţeanu* (Ion), din Craiova. A luat doctoratul la Paris. A fost medic primar. Este pensionar, în Bucureşti.

In 1902, *Vayas* (Ştefan), din Caracal. Doctor de la Paris. A fost senator. Este directorul laboratorului propriu, în Bucureşti.

In 1905, *Daniel* (Constantin), din Craiova. Doctor de la Paris. A fost profesor de patologie chirurgicală la Iaşi şi Bucureşti, apoi profesor de clinică gynecologică. A fondat Societatea de gynecologie din Bucureşti şi a publicat numeroase lucrări în specialitatea obstetricci şi gynecologici, printre care *„Le post partum"*, *technica hysterectomiei*, etc. A fost senator şi membru al consiliului sanitar superior. Este doctor „honoris causa" al Facultăţii de medicină din Toulouse. Co-

39. In afară de cei 8 pe care-i amintesc aci, poate să mai fi fost şi alţii, dar nu ştiu eu.

respondent al Academiilor de medicina din Paris şi Roma, membru al Academiei de medicina şi de Ştiinţe din România, şi al mai multor Societaţi ştiinţifice.

— Fiul său (Constantin Dinu), este şi el doctor de la Paris.

In 1913, *Miletici* (Alexandru), din Craiova. A luat doctoratul la Viena. Reputat specialist în psichiatrie. Este medic primar şi director al spitalului de Stat din Timişoara.

In 1914, *Dragoescu* (Vespasian), din T.-Severin. Doctor de la Paris. Este medic primar (dermato-venerice) al spit. Filantropia, în Craiova.

În epoca de după Războiul Întregirei (dela 1919—1940), am aflat încă 12 olteni, care au învăţat medicina în străinătate:

In 1920, *Burileanu* (Octav), din Turnu-Severin. A luat doctoratul la Paris. Reputat specialist în boalele de copii, este medic primar de puericultură şi efor al spitalelor civile, în Bucureşti.

In 1921, *Demetrescu* (R. Ion), din Cetate (Dolj). Doctor de la Viena. Specialist în neurologie şi psichiatrie. Este medic primar al Spitalului din Jimbolia (Timiş Torontal).

In 1925, *Culcer* (Dumitru Max), din Târgu-Jiu. Doctor de la Paris. Este medicul circ. Dobriţa (Gorj).

Tot în 1925, *Nicolaescu* (Paul), din Craiova. Doctor de la Paris. Este medic al municipiului Craiova.

In 1927, *Popescu* (Alexandru), din Ponoare (Mehedinţi). Doctorat la Paris. Este medic în T.-Severin.

In 1929, *Ionescu* Siseşti (Nicolae), din Siseşti (Mehedinţi). Doctorat la Paris, unde a fost intern şi şef de clinică. Este profesor de clinica boalelor nervoase la Facultatea din Bucureşti, şi medic al B.N.R. A publicat o serie de lucrări, printre care „*Sur les rayons mitogénétiques*" (Colab. G. Marinescu), „*La tonus des museles striés*" etc. Este coresp. al Academici Române şi membru al mai multor societăţi ştiinţifice din Paris.

— Fratele său (Gheorghe), este profesor la Facultatea de agronomie şi a fost Ministru al Agriculturei.

In 1932, *Coteţ* (Petre), din Hotarani (Romanaţi). A luat doctoratul la Paris. Este medic primar al oraşului Caracal.

In 1934, *Duma* (Mircea), din Craiova. A luat doctoratul la Graz. Este medic în Bucureşti.

Tot în 1934, *Nanu* Mihailovici (Zaira), din Craiova. Doctorat la Paris. Este medic în Bucureşti.

In 1935, *Cotoran* (Constantin), din Giorocu Mare (Dolj). A luat doctoratul la Neapole. Este medic în Giurgiu.

In 1936, *Dobrescu* (Constantin), din Nedcia (Dolj). A luat doctoratul la Bologna. Este medicul circ. Broşteni (Mehedinţi).

In 1937, *Apan* Vulcănescu (Constanţa), din Gherceşti (Dolj). A luat doctoratul la Neapole. Este medicul circ. Negoeşti (Dolj).

In 1939, *Georgescu* (N. Ioan), din Mârşani (Dolj). Doctor de la Graz. Este medic în Bucureşti.

In 1939, *Teodorescu* (Mihail), din Caracal. A obţinut doctoratul la Roma. Este medic la Asistenţa universitară, în Bucureşti.

Tot în 1939, *Trocan* (Pompiliu), din T.-Severin. Doctor de la Paris. Este medic în Turnu-Severin.

În schimb, în acelaş interval de timp (1919 - 1940), am aflat nu mai puţin de alţi 576 olteni[40]) care au învăţat medicina la Universităţile din ţară (—marea majoritate, la cea din Bucureşti). Din aceştia, aproape 400 se găsesc răspândiţi în ţară, peste 200, în Bucureşti.

Isvoranu(Nicolae), din T.-Severin. Doctor din 1919. Radiolog, specializat la Viena. Este medic primar al Spit. Cantacuzino, al Aşezămintelor A. S. R. Principesa Elena şi al Asig. Sociale, în Bucureşti. A fost inspector general sanitar technic.

Petrescu (Ilie), din Giubega (Dolj). Doctor din 1919. Este medic pensionar, în Oltenita (Ilfov).

Apostol (Odiscu), din T.-Severin. Doctor din 1920. Medic militar (Lt. col.). A publicat o seamă de lucrari. Este coresp. al Academici de ştiinţe.

Ciocâlteu (Vintilă), din Pleniţa (Dolj). Doctor din 1920. A facut studii de specializare în Germania şi America. Este profesor de Chimie generală şi biologică la Facultatea de medicină din Bucureşti, şi decanul acestei Facultaţi. Director de laborator şi inspector general sanitar. A publicat şi o seama de lucrari literare foarte apreciate.

Diaconescu (Cornelia), din Craiova), Doctor din 1920. Este medic în Mizil (Buzau).

Draganescu (State), din Ohaba (Mehedinţi. Doctor din 1920. Este conferenţiar universitar şi medic primar de neurologie la spit. Colentina, în Bucureşti. A publicat numeroase lucrari, printre care o monografie despre: „*Lichidul cefalo-rachidian*" Col. P. Popescu , şi alta „*Histopathologie des neuro-infections*", premiata de Academia Română.

40) Se înţelege că numărul lor rămâne aproximativ. Căci se poate să fi înscris ca „olteni" pe unii Români din alte localităţi, care au fost doar născuţi în Oltenia, pe când părinţii lor se găseau acolo, întâmplător, ca funcţionari. Tot astfel, poate să fi omis alţi olteni, care în aceleaşi împrejurări au fost născuţi în alte localităţi. Şi, mai ales, poate să fi greşit, omiţând pe unii olteni de baştină, care, întâmplător, poartă nume străine, sau să fi înscris ca „olteni" pe unii adoptivi abia oltenizaţi.

Focşa (Petre), din Caracal. Doctor din 1920. Este şef de lucrări la Facultatea de medicina din Bucureşti.

Georgescu Amilcar , din Craiova. Doctor din 1920. Şef de lucrari la Facultatea de medicina şi medic primar al C.F.R. în Bucureşti. Foarte reputat radiolog.

Nicolae (Dumitru , din Craiova. Doctor din 1920. Director al Centrului XI de sanatate, în Bucureşti.

Niculescu Nicolaescu Teodor), din Dragaşani (Vâlcea . Doctor din 1920. Este director al Centrului XIII de sănătate, în Bucureşti.

Popescu Sorcni Marin , din Craiova. Doctor din 1920. Medic şef al M.I., în Bucureşti.

Procopiu Horia , din R.-Vâlcea. Doctor din 1920. Medic primar (boale interne) al spit. din Giurgiu.

Demetrescu Duval (Virgil), din Caracal. Doctor din 1921. Medic şef în Ministerul Sanatăţii, Bucureşti.

Gilorteanu Ion , originar din Carbuneşti (Gorj). nascut în Bucureşti. Doctor din 1921. Este medic militar (colonel). Chirurg distins, este şeful serv. I chirurgical din spit. Regina Elisabeta, în Bucureşti. A publicat o *„Chirurgie de război"* şi mai multe rapoarte, în specialitate, printre care *„Sequelele rănilor abdominale de război"*. Este corcsp. al Academiei de ştiinţe din România.

Magheru (George), din Craiova. Doctor din 1921. Asistent universitar şi şef de secţie în Institutul Cantacuzino, în Bucureşti.

Mateescu Arghiriade (Eliza), din T.-Severin. Doctor din 1921. Medic al Asig. Socialc, în Bucureşti.

Radulescu (Oscar), din T.-Severin. Doctor din 1921 Medic şcolar şi al Asig. Socialc, în Bucureşti.

Şerbănescu (Virgil), din Caracal. Doctor din 1921. Medic militar (colonel), în Bucureşti.

Ţundrea (Ion), din Miloştea (Vâlcea). Doctor din 1921. Medic în Bucureşti.

Constantinescu (Teodor), din Caracal. Doctor din 1922. Medic militar în Lugoj.

Diaconescu Nicolae), din Bataşani (Vâlcea). Doctor din 1922. A fost medic militar (lt. col.). Este Director General în Ministerul Sanatăţii, Bucureşti.

Dimitriu (Victor), originar din Craiova (născut în Bucureşti . Doctor din 1922. Este docent al Facultăţii de medicina din Bucureşti. Chirurg primar şi director al Spit. din Braila. A publicat o seama de lucrări, printre care şi o monografie asupra *„Tumorilor rectului"*. Este corcsp. al Academici de ştiinţe din România.

Dumitrescu Gheorghe), din Caracal. Doctor din 1922. Medic militar Lt. col.), în Bucureşti.

Eliescu Mihail), din Craiova. Doctor din 1922. Este medic primar radiolog) la Spit. din Bacau.

Glavan (Ion), din Cragueşti (Mehedinţi). Doctor din 1922. Reputat oculist. A fost asistent universitar şi medic primar al spitalului din Oradea Mare, unde a fundat revista *„Vestul Medical"*. A fost Inspector sanitar technic. Este medic primar în serviciul M.S.O.S. şi al C.F.R. A publicat peste 125 de lucrari şi s'a impus în mod deosebit prin monumentalul volum *„Cartea sanatăţii"* (colaborare V. Bianu), care a fost premiata de Academia Română. Este membru al Societăţii de oftalmologie din Paris, şi corespondent al Academiei de ştiinţe din România.

Komorovschi (Traian), din Borăscu (Gorj). Doctor din 1922. Asistent universitar şi medic şef în Bucureşti.

Nitzulescu(Virgil), născut în Tg.-Jiu. (Tatal său, de origină macedonean, a fost medic primar în Tg.-Jiu). Doctor din 1922. A fost profesor de Zoologie medicală şi parazitologie la Facultatea de medicină din Iaşi, iar acum la Bucureşti. Este inspector general sanitar pentru laboratoare. A publicat o seamă de lucrări şi este membru al mai multor societăţi ştiinţifice din Paris.

Paveliu (Nicolae), din Valea Boului (Dolj). Doctor din 1922. Medic al circ. I. C. Brătianu (Olt).

Priboianu (Dumitru), din Caracal. Doctor din 1922. Medic şef al Spit. penitenciarelor, în Bucureşti.

Brătăşanu (Gheorghe), originar din Mehedinţi (născut în Galaţi). Este medic militar (colonel). Specialist în O. R. L. Comandant secund al spitalului Regina Elisabeta, în Bucureşti.

Dumitrescu (Mihail), din Morunglav (Romanaţi). Doctor din 1923. Medic militar, în Slatina.

Ilie (Dumitru), din Dioşti (Romanaţi). Doctor din 1923. Medic militar, în Bucureşti.

Istodor (Stefan), din T.-Severin. Doctor din 1923. Medic şef de Dispensar, în Bucureşti.

Manea (Constantin), din Vânători (Mehedinţi). Doctor din 1923. Medic militar (Lt. col.). Este director la Institutul medico-militar, în Bucureşti. A publicat, între altele, *Epidemiologia militară* (colab. g-li Papiu şi Falcan).

Neştianu Negreanu (Alexandrina), din Craiova. Doctor din 1923. Medic primar (stomatolog), în Bucureşti.

Parpală (Gheorghe), din Panaghia (Dolj). Doctor din 1923. Medic al oraşului Slănic (Prahova).

Şerbănescu (Vasile), din Craiova. Doctor din 1923. Medic şef al oraşului Giurgiu.

Alexiu (Gr. Leonida), din Craiova. Doctor din 1924 Medic militar (Lt. col.), în Bucureşti.

Bonciu (Olga), din Caracal. Doctor din 1924. Medic de laborator, în Bucureşti.

Dascălu (George), din Dobridor (Dolj). Doctor din 1924. Este pensionar militar. Are laborator de analize, în Bucureşti.

Dumitrescu (Nistor), din Horezu (Vâlcea). Doctor din 1924. Este medic şef al laboratorului de igienă din Piteşti.

Popescu (I. Const.), din Craiova. Doctor din 1924. Este medicul circ. Ghergani (Dâmboviţa).

Proca Golici (Aurelia), din T.-Severin. Doctor din 1924. Asistentă universitară, în Bucureşti.

Romanescu (Nicolae), din Craiova. Doctor din 1924. Medic legist, şef al penitenciarelor, în Bucureşti.

Alexandrescu (Dumitru), din Creţeni (Vâlcea). Doctor din 1925. Este medic militar (Lt. col.) în Bucureşti.

Aloman (V. Lucia), din Calafat (Dolj). Doctor din 1925. Medic în Bucureşti.

Brănescu (A. George), din Călimăneşti (Vâlcea). Doctor din 1925. Este medic al portului Brăila.

Costea (Nicolae), din R.-Vâlcea. Doctor din 1925. Medic militar (Lt. col.) în Bucureşti.

Costescu (Petre), din Rovinari (Gorj). Doctor din 1925. Medic militar (maior), în Bucureşti. Chirurg distins. A publicat o serie de lucrări.

Demetrescu (R. Traian), din Cetate (Dolj). Doctor din 1925. Asistent universitar, în Bucureşti.

Dumitraşcu (Ilie), din Ocnele Mari (Vâlcea). Doctor din 1925. Este pensionar, în Ploeşti.

Dumitrescu (G. Dumitru), din R.-Vâlcea. Doctor din 1925. Este medicul circ. Pietroşiţa (Dâmboviţa).

Gherghinescu (Ştefan), din Grozeşti (Mehedinţi). Doctor din 1925. Medic militar (Lt. col.) şi asistent universitar, în Bucureşti.

Gheorghiu (Arety), din T.-Severin. Doctor din 1925. Asistent universitar şi medic şef, în Bucureşti.

Hălălău (Constantin), din Fântânele (Mehedinţi). Doctor din 1925. Medic militar, în Bucureşti.

Jianu (Ion), din Caracal. Doctor din 1925. Este medic militar, în Piteşti.

Mangiurea (Romulus), din Turnu Severin. Doctor din 1925. Este medic la spitalul de T.B.C., Bucureşti.

Mavrianopol (Constantin, Costel), din Craiova. Doctor din 1925. Medic primar al Maternităţii „Greceanu", în Bucureşti. A publicat o serie de lucrări. Este reputat obstetrician.

Moraru (Toma), din R.-Vâlcea. Doctor din 1925. Medic militar, în Giurgiu.

Nădejde (Aurel Felix), din Caracal. Doctor din 1925. Este medic primar al jud. Dorohoi.

Netta (Traian), din T.-Severin. Doctor din 1925. Este medic militar şi asistent universitar, în Bucureşti.

Obogeanu (Eugeniu), din Craiova. Doctor din 1925. Medic militar (Lt. col.), în Bucureşti.

Racoveanu (Virgil), din Crăguieşti (Mehedinţi). Doctor din 1925. Medic militar. (Lt. col.), în Bucureşti. Reputut specialist în O.R.L. A publicat o seamă de lucrări.

Rosetti (Elena), din Calafat (Dolj). Doctor din 1925. Medic şcolar, în Bucureşti.

Soreanu (Marin), din Leu (Romanaţi). Doctor din 1925. Medic al Sanatoriului propriu, în Slatina.

Tătaru (Richard Vasile), din Tg.-Jiu. Doctor din 1925. Şeful asistenţei medicale P.T.T., în Bucureşti.

Vancea (Petre), din Rudari (Dolj). Doctor din 1925. Este conferenţiar şi prof suplinitor de oftalmologie la Facult. din Iaşi şi medic primar la spit. „Sf. Spiridon". A fondat *„Bull. et mém. de la Soc. d'ophtalmologie de Iaşi"*. A publicat peste 260 lucrări, dintre care atâtea recunoscute de străinătate, iar volumul *„Introducere la neurologia oculară"*, a fost premiat de Academia Română.

Vintici (Victor), din Plenişa (Dolj). Doctor din 1925. Medic la P.T.T. şi Asig. Soc. în Bucureşti.

Vorobchievici (Elena), din Craiova. Doctor din 1925. Este medic şcolar, în Bucureşti.

Vulcănescu Amzulescu (Lucia), din Craiova. Doctor din 1925. Este medic primar (boale contagioase) la Spit. din Piteşti.

Amarazeanu (Constantin), din Craiova. Doctor din 1926. Medic la U.C. Bucureşti.

Băcescu (Sergiu), din Roşiuţa (Mehedinţi). Doctor din 1926. Este medic primar de ambulatoriu, şi secretar general al Ministerului Muncii, în Bucureşti.

Balăşel (Constantin), din Stefăneşti (Vâlcea . Doctor din 1926. Este medic militar (maior), în Constanţa.

Berbescu (Constantin), din Berbeşti (Vâlcea). Doctor din 1926. Este medic militar, în Călăraşi.

Bogdan (Gheorghe), din Caracal. Doctor din 1926. Medic militar (maior), în Bucureşti.

Boţoiu (Traian), din Rojiştea (Dolj), Doctor din 1926. Medic militar (maior), în Predeal.

Chiriţescu (Gheorghe), din R.-Vâlcea; Doctor din 1926. Medic militar în R.-Sarat.

Ciochină Bancescu (Constanţa), din Craiova. Doctor din 1926. Medic la Asig. Soc., în Bucureşti.

Ciupagea (Ion), din Jiana Veche (Mehedinţi). Doctor din 1926. Asistent universitar şi radiolog al Asig. Soc., în Bucureşti.

Combiescu (Nicolae), din Segarcea (Dolj). Doctor din 1926. Este medic şef de laborator, în Bucureşti.

Constantinescu (Dimitrie), din Craiova. Doctor din 1926. Medic militar, în Bucureşti.

Constantinescu (Radu), din Craiova. Doctor din 1926. Medic militar, în Bucureşti.

Crăiniceanu (Ion), din Secu (Mehedinţi). Doctor din 1926. Este medic militar, în Cerna-Voda (Constanţa .

Diculescu (N. Gheorghe), din Târgu Carbuneşti (Gorj). Doctor din 1926. Este militar în Buzau.

Dumitrescu (Alexandru), din Dejoiu (Vâlcea . Doctor din 1926. Medic militar în Slatina.

Florescu Dosios (Victoria), din Calafat. Doctor din 1926. Este medic primar (Stomatolog), în Bucureşti.

Franche (Oscar), din Şuşan (Vâlcea). Doctor din 1926. Este şef de lucrari la clinica chirurgicala din Iaşi. Medic primar al serv. de urgenţa la spit. „Sf. Spiridon".

Georgescu (C. Dumitru), din Nisipi (Vâlcea . Doctor din 1926. Medic primar al jud. Muşcel.

Georgian (N. Nicolae), din Schela Cladovei Mehidinţi). Doctor din 1926. Medic militar (maior , în Bucureşti.

Golea (Ion), din Plenişa (Dolj). Doctor din 1926. Este medic militar (maior), în com. Vulcan (Hunedoara .

Grigorescu (Constantin), din Smeurat (Vâlcea . Doctor din 1926. Medic al Asig. Soc., în Bucureşti.

Iordănescu (Virgil), din R.-Vâlcea. Doctor din 1926 Este pensionar, în Bucureşti.

Lateş (Luiza), din Craiova. Doctor din 1926. Este medic la Asig. Soc., în Constanţa.

Lupescu (Titu), din Tg.-Jiu. Doctor din 1926. Medic militar, în Ploeşti.

Mihailescu (Aurelian), din Runcu (Gorj . Doctor din 1926. Medic militar, în Bucureşti.

Munteanu (Elisabeta), din T.-Severin. Doctor din 1926. Medic al Asig. Soc., în Bucureşti.

Oprişescu (Şerban), din Barbateşti (Gorj . Doctor din 1926. Este medic primar specialist pentru T.B.C.

al spit. din Braşov şi Directorul sanatoriului Bucegi-Predeal.

Pârvulescu Nicolae), din Leu (Romanaţi). Doctor din 1926. Medic militar în Bucureşti.

Paţa (F. Teodor), din Gângiova (Dolj). Doctor din 1926. Medic militar în Bucureşti.

Petrulian (Gheorghe), din Balş (Romanaţi). Doctor din 1926. Medic militar. Este chirurg primar în Bucureşti.

Poenaru (Dumitru , din Ţânţăreni (Dolj). Doctor din 1926. Medic militar, în Bucureşti.

Popescu Marin), din Arceşti (Romanaţi). Doctor din 1926. Medic militar şi asistent universitar, în Bucureşti. A inventat un foarte bun aparat pentru transfuzia sângelui.

Simian (Iacob), din R.-Vâlcea. Doctor din 1926. Medic al Asig. Soc. şi Directorul Igienei în Min. E. N. în Bucureşti.

Ştefanescu (C. Virgil), din R.-Vâlcea. Doctor din 1926. Şef de laborator şi medic C.F.R., în Bucureşti.

Vasilescu (Vasile , din T.-Severin. Doctor din 1926. Medic militar, în Sibiu.

Avramoiu (Petre), din T.-Severin. Doctor din 1927. Medic militar, în Sibiu.

Balaceanu (Vasile), din Stângaceaua (Mehedinţi). Doctor din 1927. Medic militar, în Bucureşti.

Beşliu (Ion), din Punghina (Mehedinţi). Doctor din 1927. Medic militar, în Galaţi.

Brestoiu (Grigore), din Crivina (Mehedinţi). Doctor din 1927. Medic militar în Bucureşti.

Cerchez (I. Eduard Ionel), din Romani (Vâlcea). Doctor din 1927. Este medic militar, în Galaţi.

Cureleanu (Titu), din Romaneşti (Gorj). Doctor din 1927. Chirurg primar al Asig. Soc., în Bucureşti.

Dimolescu (Alfred Ion), din T.-Severin. Doctor din 1927. Este distins specialist, medic primar al spit. Central de boale nervoase, în Bucureşti. A publicat numeroase lucrari.

Dosios (Andrei), din Bistreţ (Dolj). Doctor din 1927. Medic al Asig. Soc. în Bucureşti.

Dumitrescu (Maria), din T.-Severin. Doctor din 1927. Medic şcolar, în Bucureşti.

Enachescu (Marin), din Şimnicu de Sus (Dolj). Doctor din 1927. Este medic primar şi Asistent universitar, în Bucureşti. A publicat numeroase lucrari.

Florescu Olteţ (Dumitru), din Osica de Sus (Romanaţi . Doctor din 1927. Medic militar, în Timişoara.

Georgevici (Alexandru), din Râmnicul Vâlcea. Doctor din 1927. Este medic militar (maior), în Haţeg (Hunedoara .

Grigorescu (I. Ioan), din Corcova (Mehedinţi). Doctor din 1927. Chirurg, asistent universitar. A publicat o serie de lucrari printre care şi un tratat despre fracturi.

Hara (Alexandru), din Turnu-Severin. Doctor din 1927. Este medic militar, în Huşi.

Hortopan (Dimitrie), din Stancşti (Gorj). Doctor din 1927. Directorul spit. epidemic din Timişoara.

Iepure (Vintila , din R.-Vâlcea. Doctor din 1927. Medic primar T.B.C. în Timişoara.

Jianu (Ştefan), din Craiova. Doctor din 1927. Radiolog. Asistent universitar, în Bucureşti.

Ionescu Valboia (Aristide), din Craiova. Doctor din 1927. Este pensionar în Bucureşti.

Lungulescu (Maria), din R.-Vâlcea. Doctor din 1927. Medic şcolar, în Bucureşti.

Mateescu-Mănescu (Elena), din Craiova. Doctor din 1927. Medic primar al Policlinicei C.F.R., în Bucureşti.

Moraru-Stanescu (Cornelia), din R.-Vâlcea. Doctor din 1927. Medic în Bucureşti.

Negreanu (Adrian), din Caracal. Doctor din 1927. Medic la spit. C. F. R., în Bucureşti.

Popa (Emil), din Turnu-Severin. Doctor din 1927. Este medicul spitalului şi circ. Ianca (Brăila).

Popescu (Constantin), din Pătulele (Mehedinţi). Doctor din 1927. Medic în Timişoara.

Prodescu (Ioan), din Otcşani (Vâlcea). Doctor din 1927. Este medic militar, în Iaşi.

Vulcănescu (Marius), din Dărvari (Mehedinţi). Doctor din 1927. Şeful serviciului de Radiologie la Maternitatea C.F.R., în Bucureşti.

Radu Bogaton (Elena), din R.-Vâlcea. Doctor din 1927. Este medic (bacteriolog) la laboratorul din Braşov.

Badenschi (Aurora), din Craiova. Doctor din 1928. Asistentă universitară, în Bucureşti.

Barbici (Ion), din Balăneşti (Gorj). Doctor din 1928. Medic în Bucureşti.

Brătianu (Şerban), din Tg.-Jiu. Doctor din 1928. Este docent universitar şi medic de laborator, în Bucureşti. A publicat mai multe lucrări, printre care şi un *tratat de istologie.*

Buradescu (Ioan), din Craiova. Doctor din 1928. Este medic militar, în Sebeş (Alba).

Calafeteanu (Dumitru), din Craiova. Doctor din 1928. Este medic militar, în Galaţi.

Cameniţă (I. D. Vasile), din Poroina Mare (M-ţi). Doctor din 1928. Este medic primar al jud. Mehedinţi.

Cilianu (Paul), din Obârşia (Romanaţi). Doctor din 1928. Medic militar, în Bucureşti.

Georgescu Ghiorghiu (Elena), din R.-Vâlcea. Doctor din 1928. Medic militar (căpitan), în Bucureşti.

Ianăşi (Atanasie), din Vânju-Mare (Mehedinţi). Doctor din 1928. Specializat în străinătate, pentru ortopedie. A publicat o serie de lucrări de valoare printre care: *Un nou procedeu de artradeza tibio-tarsiană;* — *Lumbartrita*, etc. Este medic primar. Director al Sanatoriului Agigea (Constanţa).

Ionescu (Aurel), din Craiova. Doctor din 1928. Medic în Bucureşti.

Ionescu Cristian (Tatiana), din Caracal. Doctor din 1928. Medic şcolar în Bucureşti.

Lăzărescu (Dumitru), din Calafat (Dolj). Doctor din 1928. Asistent universitar şi medic primar (oftalmologic), în Bucureşti.

Lupulescu (Ioan), din Bălceşti (Gorj). Doctor din 1928. Medic militar, în Bucureşti. Distins neurolog.

Mavrianopol (Elena), din Craiova. Doctor din 1928. Medic al Asig. Soc., în Bucureşti.

Odobleja (Ştefan), din Izvorul Aneştilor (Mehedinţi). Doctor din 1928. Medic militar, în Turda.

Paulian (V. Virgil), din Craiova. Doctor din 1928. Medic militar şi anatomo-patolog, în Bucureşti.

Petrescu (Emanoil), din Caracal. Doctor din 1928. Este medic militar, în Sebeş (Alba).

Popescu (Aurelian), din Cărbuneşti (Gorj). Doctor din 1928. Medic militar, în Ploeşti.

Rădulescu (Adrian Octavian Paul), din Caracal. Doctor din 1928. Este medic militar, în Buzău.

Retezeanu (Gheorghe), din Ercea (Mehedinţi). Doctor din 1928. Asistent al clinicei psichiatrice, în Sibiu.

Săndulescu (Constantin), din Craiova. Doctor din 1928. Este medic militar, în Bucureşti.

Sfărăială (Marin), din Rătunda (Romanaţi). Doctor din 1928. Este medic militar, în Iaşi.

Spineanu (Dumitru), din Baia de Aramă (Mehedinţi). Doctor din 1928. Este medic al spitalului şi oraşului Găeşti (Dâmboviţa).

Voiculescu Păunescu (Eugenia), din Caracal. Doctor din 1928. Medicul circ. Borca (Neamţ).

Andreescu (Nicolae Cezar), din Târgu-Jiu. Doctor din 1929. Medic militar, în Bucureşti.

Cladoveanu (Tudor), din Craiova. Doctor din 1929. Este medic militar, în Medgidia (Constanţa).

Coşoveanu (Traian), din Craiova. Doctor din 1929. Medic militar, în Sibiu.

Firan (Aristide), din Călceşti (Gorj). Doctor din 1929. Este medic militar, în Râşnov (Braşov).

Gălăşanu (Mihail), din Caracal. Doctor din 1929. Este medic militar în Cernavodă (Constanţa).

Giugiuc (Constantin), din Slivileşti (Mehedinţi). Doctor din 1929. Medic militar, în Bucureşti.

Ionescu (Victor), din Craiova. Doctor din 1929. Medic militar, în Bucureşti.

Lupulescu (Constantin), din Sâmbotcşti (Gorj). Doctor din 1929. Neurolog. Este medic militar (căpitan), în Alba Iulia.

Marinescu (Ion), din Cioroiaşu (Dolj). Doctor din 1929. Medic militar, în Bucureşti.

Martin (Ion), din Brabova (Dolj). Doctor din 1929. Medic militar, în Focşani.

Mihailescu (Ortansa), din Craiova. Doctor din 1929. Asistent universitar, în Sibiu.

Mitrică (Constantin), din Pleniţa (Dolj). Doctor din 1929. Medic militar, în Slatina.

Popa (Ioan), din Catanele (Dolj). Doctor din 1929. Este medic militar, în Buzău.

Popescu (Ion), din Oinoasa (Gorj). Doctor din 1929. Medic militar, în Nămoloasa (Putna).

Radian (Constantin), din Balş (Romanaţi). Doctor din 1929. Este chirurg primar la spit. Trancu-Iaşi, din Galaţi.

Radu (Ştefan), din Fălcoi (Romanaţi). Doctor din 1929. Medic militar în Diciosânmartin (Târnava-Mică).

Sacerdoţeanu (Fenelon), din Costeşti (Vâlcea). Doctor din 1929. Medic militar, în Bucureşti.

Şchiopescu (Gheorghe), din T.-Severin. Doctor din 1929. Medic militar, în Bucureşti.

Tomescu (Virgil), din Caracal. Doctor din 1929. Medic primar radiolog, în Bucureşti.

Cârstea (Vasile), din Bârca Dolj). Doctor din 1930. Medic al Asig. Sociale şi C.F.R., Sinaia.

Demetrescu (I. Remus), din Craiova. Doctor din 1930. Medic în Bucureşti.

Drăgănescu (Lucreţia), din Craiova. Doctor din 1930. Este medicul circ. Gura Suţii (Dâmboviţa).

Georgescu (Ilic), din Craiova. Doctor din 1930. Este şef de lucrari la Facultatea de medicina din Bucureşti.

Iliescu (Mircea), din Craiova. Doctor din 1930. Este medic şef de laborator, în Bucureşti.

Ionescu (Mihai), din Craiova. Doctor din 1930. Medic militar, în Piatra Neamţ.

Iorgulescu (Stefan), din Sadova (Dolj). Doctor din 1930. Chirurg secund al spit. Pantelimon, în Bucureşti.

Manolescu (Niculac), din Craiova. Doctor din 1930. Chirurg secund la spit. din Sighişoara.

Marinescu (Dumitru), din Cioroiaşi (Dolj). Doctor din 1930. Medic militar, în Bucureşti.

Mihăescu (Grigore), din Craiova. Doctor din 1930. Medic primar (boale interne) al spit. Diciosânmartin (Târnava-Mica).

Opran (Ion), din Botoşeşti-Paia (Dolj). Doctor din 1930. Este medic militar, în Piteşti.

Popescu (Constantin), din Craiova. Doctor din 1930. Este medic militar, în Braşov.

Popescu (Mihail), din Giurgiţa (Dolj). Doctor din 1930. Este medic militar, în Piteşti.

Ristea (Marin), din Caracal. Doctor din 1930. Medic în Bucureşti.

Săndulescu (Romulus), din Craiova. Doctor din 1930. Medic militar, în T.-Mageurele.

Scărlatescu (Alexandru Marcel Nicolae), din Craiova. Doctor din 1930. Medic militar, în Mediaş (Târnava-Mare).

Stănescu (Eugen), din Craiova. Doctor din 1930. Medic militar în Bucureşti.

Stancuţ (Dumitru), din Craiova. Doctor din 1930. Este medic militar, în Buzau.

Voiculescu (Constantin), din Ceratu (Dolj). Doctor din 1930. Medic militar, în Bârlad.

Caloghiru Fischer (Julia), din Calafat (Dolj). Doctor din 1931. Este medic primar (Stomatolog) la ambulatoriul din Arad.

Enacovici (Dumitru), din Caracal. Doctor din 1931. Medic al Asig. Soc. şi profesor de igiena, în Bucureşti.

Georgescu (Ioan), din Craiova. Doctor din 1931. Asistent universitar, în Bucureşti.

Grosu (Maria), din Roşieni (Romanaţi). Doctor din 1931. Este medic al circ. Cornetu (Ilfov).

Ionescu (Ion), din Goicea Mică (Dolj). Doctor din 1931. Medic în Bucureşti.

Lăzeanu (Mihai), originar din Lazu (Mehedinţi şi născut în Craiova. Doctor din 1931. Medic primar O.R.L. la spit. Cantacuzino, în Bucureşti. A publicat o scamă de lucrari, printre care „Complicaţiunile otorino-laringologice în scarlatina.

Mihailescu (Nicolae, din Caracal. Doctor din 1931. Medic radiolog, în Bucureşti.

Popescu Dolj (Iulian), din Craiova. Doctor din 1931. Asistent universitar, în Bucureşti.

Stoenescu (Theodor), din Craiova. Doctor din 1931. Medic primar de psichiatrie, în Sibiu.

Toma Florca , din Lăcustan (Vâlcea). Doctor din 1931. Este medic de oraş, în Huşi.

Baltazar Constantin), din Caracal. Doctor din 1932. Este medic al Asig. Soc., în Piteşti.

Bujorica Niculae), din Gângiova (Dolj). Doctor din 1932. Medic al spit. Sinaia.

Fortunescu Constantin), din Craiova. Doctor din 1932. Medic al Asig. Soc., în Bucureşti. Specializat în ucurologie. A publicat numeroase lucrări. Este coresp. al Academici de Ştiinţe.

Sandulescu (Virgil), din Caciulcţ (Dolj). Doctor din 1932. Medicul circ. Radomireşti (Olt).

Tribalski (Tadeu), din Craiova. Doctor din 1932. Chirurg la spit. Cantacuzino, în Bucureşti.

Alexiu Gr. Adriana), din Craiova. Doctor din 1933. Este medic şcolar în Bucureşti.

Caragogu (Gheorghe), din Patule (Mehedinţi). Doctor din 1933. Este medic militar, în Brăila.

Cartianu (Nicolae), din Cartianu (Gorj). Doctor din 1933. Medic al circ. Slăveşti (Teleorman).

Chisar (Ştefan), din Maceşul de Jos (Dolj). Doctor din 1933. Asistent universitar în Bucureşti.

Ciocârlie (Dumitru), din Câlnic (Gorj), Doctor din 1933. Medic militar, în Focşani.

Constantinescu (Gr. Constantin), din Broşteni (Mehedinţi). Doctor din 1933. Medic militar, în Bucureşti.

Geiculescu (Nicolae), din Caraula (Dolj). Doctor din 1933. Medic secund al spit. Râul Vadului (Sibiu).

Giurcan (Petre), din Malovăţ (Mehedinţi). Doctor din 1933. Este medic militar, în Alba Iulia.

Iliescu (Pantelimon), din Pleşoi (Dolj). Doctor din 1933. Medic militar, în Timişoara.

Ionescu (Constantin) din Albeni (Gorj). Doctor din 1933. Medic al circ. Mavrodin (Teleorman).

Letea (Constantin), din Vânju-Mare (Mehedinţi). Doctor din 1933. Este medic militar (căpitan), în Aiud (Alba).

Majină (Ion), din Dioşti (Romanaţi). Doctor din 1933. Este medic militar, în Braşov.

Mareş (Eugen Petre), din R.-Vâlcea, Doctor din 1933. Medic militar, în Bucureşti.

Mutila (Florea), din Boureni (Dolj). Doctor din 1933. Este medic militar, în Iaşi.

Nuţulescu (Constantin), din Gârla Mare (Mehedinţi). Doctor din 1933. Este medic al Asig. Soc., în Braşov.

Priconiu Pricunda (Ştefan), din Ciocăneşti (Romanaţi . Doctor din 1933. Este medic militar în Târgovişte.

Radoiu Ioan), din Broscari (Mehedinţi). Doctor din 1933. Medic militar, în Bucureşti.

Râmniceanu Radu), din Târgu-Jiu. Doctor din 1933. Medic militar, în Bucureşti.

Sâmboteanu (Ştefan), din T.-Severin. Doctor din 1933. Medic diriginte la Asig. Soc., în Bucureşti.

Şerbanescu Ionel), din Dragaşani (Vâlcea). Doctor din 1933. Medic al Asig. Soc., în Bucureşti.

Şeteanu Grigore), din Dragaşani (Vâlcea). Doctor din 1933. Este medic primar (boale interne) al spit. din Calaraşi.

Stănculescu (G. Stefan), din Leu (Romanaţi). Doctor din 1933. Este medic militar, în Cobadin (Constanţa).

Teodoru (Haralambie), din Scarişoara (Romanaţi). Doctor din 1933. Medic al Asig. Soc., în Bucureşti.

Vasilescu (Titu), din Craiova. Doctor din 1933. Este medic militar, în Braşov.

Alexandru (Dumitru), din Tâmna (Mehedinţi). Doctor din 1934. Este medic militar, în Deva (Hunedoara).

Angelescu (Eugen), din Calafat (Dolj). Doctor din 1934. Chirurg al spit. St. Vincent, în Bucureşti.

Bazavan (Gheorghe), din Magheru (Mehedinţi). Doctor din 1934. Medic militar, în Bucureşti.

Becherescu Popescu (Ecaterina), din Băileşti (Dolj). Doctor din 1934. Medic al Asig. Soc., în Bucureşti.

Ciupagea Teodosiu (Victoria), din Secu (Mehedinţi). Doctor din 1934. Medic şcolar, în Bucureşti.

Coliţă (M. Marin), din Gemeni (Mehedinţi). Doctor din 1934. Medic militar, în Bucureşti.

Dumitrescu (Constantin), din Stoeneşti (Romanaţi). Doctor din 1934. Medic al Asig. Soc., în Urlaţi (Prahova).

Giurescu (Constantin), din Zăgujani (Mehedinţi). Doctor din 1934. Este medicul oraşului Mangalia (C-ţa).

Greblă (Petre), din Măceşul de Sus (Dolj). Doctor din 1934. Medic al C.F.R. şi Asig. Soc., în Ploeşti.

Ionescu (Dumitru), din Turnu-Severin. Doctor din 1934. Este medicul circ. Teiu (Argeş).

Iordache (Iordache), din Giubeca (Dolj). Doctor din 1934. Este medic militar, în Făgăraş.

Lăzărescu (Alexandru), din Craiova. Doctor din 1934. Medic la Asig. Soc., în Bucureşti.

Lăzărescu Charles Laugier (Victor), din Craiova. Doctor din 1934. Medic al spit. Eforiei, în Bucureşti.

Mărculescu (Marcu), din Balta Verde (Dolj). Doctor din 1934. Medic militar, în Bucureşti.

Mateianu (Ilie), din Creţeni (Vâlcea). Doctor din 1934. Medic militar, în Bucureşti.

Militaru (Ion), din Craiova. Doctor din 1934. Medic al Asig. Soc. în Bucureşti.

Miroiu (Alexandru), din Corcova (Mehedinţi). Doctor din 1934. Este medicul circ. Tarlungani (Braşov).

Nanu (Constantin), din Drăgăşani (Vâlcea). Doctor din 1934. Medic militar, în Sibiu.

Olănescu (Gheorghe), din Olaneşti (Vâlcea). Doctor din 1934. Asistent universitar şi chirurg secund. al spit. Eforici, în Buc.

Petrescu (Iancu), din Coşovenii de Jos (Dolj). Doctor din 1934. Asistent al clinicei gynecologice, în Sibiu.

Petrescu (Melania), din Dobridor (Dolj). Doctor din 1934. Medic oculist în S.S. al Capitalei (Bucureşti).

Petrescu (Traian), din Caracal. Doctor din 1934. Medic primar (gynecolog) al spit. Sighişoara.

Popescu (Theodor), din Târgu-Jiu. Doctor din 1934. Medic şef de laborator, în Bucureşti.

Preoţescu (Stefan), din Băileşti (Dolj). Doctor din 1934. Medic şcolar şi cercual, în Câmpina (Prahova).

Sărbulescu (Gheorghe), din Baia de Aramă (Mehedinţi). Doctor din 1934. Medic al Asig. Soc., în Buc.

Stoicoiu (Traian), din Caracal. Doctor din 1934. Asistent al clinicei chirurgicale din Sibiu.

Ţintea (P. Ion), din Carbuneşti (Gorj). Doctor din 1934. Medic militar, în Bucureşti.

Tudor (Marin), din Calafat (Dolj). Doctor din 1934. Medic la spit. Central, în Bucureşti. A publicat o seama de lucrari.

Almaşanu (Simion), din Râmnicu Vâlcea. Doctor din 1935. Asistent universitar, în Bucureşti.

Aurariu (Gheorghe), din Tismana (Gorj). Doctor din 1935. Este medic militar, în Constanţa.

Bucur (Nicolae), din T.-Severin. Doctor din 1935. Medic al Asig. Soc., în Bucureşti.

Canciovici (D. Dumitru), din Gemeni (Mehedinţi). Doctor din 1935. Medic secund. spit. Brâncovenesc, în Bucureşti.

Coandă (Nicolae), din Pădina Mare (Mehedinţi). Doctor din 1935. Medic al Asig. Soc., în Bucureşti.

Danciulescu (Ştefan), din T.-Severin. Doctor din 1935. Medic în Bucureşti.

Drăgănescu (Gheorghe), din Carbuneşti (Gorj). Doctor din 1935. Medic militar, în Predeal.

Dumitrescu (Stelian), din Stefăneşti (Vâlcea). Doctor din 1935. Medic militar, în Breaza (Prahova).

Florescu (Gheorghe), din Vadastra (Romanaţi). Doctor din 1935. Este medic subşef al Capitalei (Bucureşti).

Garotescu (Ion), din Boureni (Dolj). Doctor din 1935. Medic al Asig. Soc., în Bucureşti.

Grozăvescu (Dumitru), din Craiova. Doctor din 1935. Medic al Asig. Soc. şi al spit. Brâncovenesc, Bucureşti.

Manescu (Nicolae), din Genuneni (Vâlcea). Doctor din 1935. Medic militar, în Urlaţi (Prahova).

Marinescu Bojoiu (Eugen), din Craiova. Doctor din 1935. Asistent universitar, şeful serv. mecano-terapic, în Bucureşti.

Marinescu (Traian Jean), din Craiova. Doctor din 1935. Medic al Asig. Soc., Bucureşti.

Paunescu (Ion), din Giurgiţa (Dolj). Doctor din 1935. Este medicul circ. Afumaţi (Ilfov).

Păunescu (Maxim), din Craiova. Doctor din 1935. Secundar al clinicei ginecologice, în Sibiu.

Popa (Marin), din Valea Stanciului (Dolj). Doctor din 1935. Medic militar, în Bucureşti.

Stăncuţ (Ion), din Craiova. Doctor din 1935. Medic şcolar, în Bucureşti.

Teodorescu (Mihail), din Caracal. Doctor din 1935.

Tomescu (Ion), din Caracal. Doctor din 1935. Medic militar, în Bucureşti.

Vacărescu (Gheorghe), din Craiova. Doctor din 1935. Medic al Portului Giurgiu.

Băleanu (Virgiliu), din Caracal. Doctor din 1936. Medic al Asig. Soc., în Bucureşti.

Bardan (Eleonora), din Tg.-Jiu. Doctor din 1936. Medic al Asig. Soc., în Bucureşti.

Cârjoescu (Constantin), din Burila Mare (Mehedinţi). Doctor din 1936. Medic al C.F.R. şi Asig. Soc. în Orşova (Severin).

Constantinescu (T. Dumitru), din Baia de Aramă (Mehedinţi). Doctor din 1936. Chirurg al spit. Brâncovenesc şi Asig. Soc., în Bucureşti.

Constantinescu (Marius), din T.-Severin. Doctor din 1936. A fost Director ministerial. Este asistent universitar şi medic al Asig. Soc., în Bucureşti. A fondat „Asistenţa Universitara" şi este Directorul ei. Fost preşedinte al soc. stud. med. şi a scris „Istoricul" pe 1926-1937.

Corâciu (Grigore), din Caracal. Doctor din 1936. Medic militar, în Bucureşti.

Costăchel (Octav), din Zatreni (Vâlcea). Doctor din 1936. Radiolog C.F.R., în Bucureşti.

Gramatopol (Demostenc), din Corabia (Romanaţi). Doctor din 1936. Medic secund. al spit. Brâncovenesc, în Bucureşti.

Grigorescu (Titus), din Craiova. Doctor din 1936. Este medic al circ. Vermeş (Caraş).

Ionescu (I. Matache), din Popânzaleşti (Romanaţi). Doctor din 1936. Este medicul circ. Matasaru (D-viţa).

Ionescu (Constantin), din Craiova. Doctor din 1936. Medic militar, în Bucureşti.

Lăzărescu (Nicolae), din Craiova. Doctor din 1936. Medic al Asig. Soc., în Bucureşti.

Mărgescu (Emilia), din Craiova. Doctor din 1936. Medic al C.F.R. în Bucureşti.

Negreţu (Florea), din Dobridor (Dolj). Doctor din 1936. Medic în Bucureşti.

Neguş Strat (Simona), din Novaci (Gorj). Doctor din 1936. Este medic secundar, în Braşov.

Păsculescu (Traian), din Craiova. Doctor din 1936. Asistent universitar, în Sibiu.

Radulescu (Gheorghe), din Vişina noua (Romanaţi). Doctor din 1936. Este medicul oraşului C. de Argeş.

Şeftici (Florica Ecaterina), din Craiova. Doctor din 1936. Medic de laborator, în Bucureşti.

Şerbescu-Lazaro (Alexandrina), din Dragaşani - Vâlcea. Doctor din 1936. Medic al Asig. Soc., în Bucureşti.

Ştefănescu Georgescu (Ana), din Plenita (Dolj). Doctor din 1936. Medic al Asig. Soc., în Bucureşti.

Stoenescu Loris (Alexandru), din Craiova. Doctor din 1936. Medic militar, în Bucureşti.

Bălan (Ion), din Cornesti (Gorj). Doctor din 1937. Este medicul oraşului Petroşani (Hunedoara).

Budriga (Nicolae), din Calafat (Dolj). Doctor din 1937. Este medic militar, în Buzau.

Condiescu (Petre Virgil Matei), din Caracal. Doctor din 1937. Asistent universitar, în Bucureşti.

Daneş (Constantin), din Căineni (Vâlcea). Doctor din 1937. Este medic al circ. Căineni (Argeş).

Deheleanu Popescu (Margareta), din Maglavit (Dolj). Doctor din 1937. Este medic al Asig. Soc., în Arad.

Diaconu (Ion), din R.-Vâlcea. Doctor din 1937. Medic al Asig. Soc., în Bucureşti.

Dinculescu (Traian), din Cornu (Dolj). Doctor din 1937. Asistent universitar şi chirurg secundar, în Sibiu.

Florian (Şerban), din Craiova. Doctor din 1937. Este medic al C.F.R., în Bucureşti.

Iliescu (Paul), din Bataşani-Draganu (Vâlcea). Doctor din 1937. Este asistent universitar, în Bucureşti.

Ionescu (Adelina), din Ianca (Romanaţi). Doctor din 1937. Medic al Asig. Soc., în Bucureşti.

Locusteanu (Gheorghe), din Craiova. Doctor din 1937. Medic al Asig. Soc., în Bucureşti.

Lungu (I. Mirca), din Caracal. Doctor din 1937. Medic la C.F.R. în Bucureşti.

Manolescu Nicolae), din R. Vâlcea. Doctor din 1937. Medic militar, în Bucureşti.

Mihailescu Ioniţa), din Bucovăţ (Dolj). Doctor din 1937. Medic secundar al spit. din Tulcea.

Mocofanescu Traian), din Craiova. Doctor din 1937. Medic al Asig. Soc., în Bucureşti.

Stoenescu (Andrei), din Craiova. Doctor din 1937. Medic al Asig. Soc., în Bucureşti.

Ciovârnache (Mircea), din Balceşti Preojiu (Vâlcea). Doctor din 1938. A murit în rasboiul actual (?).

Coculescu Aposteanu (Elena), din Balta (Gorj). Doctor din 1938. Medic Asig. Soc., în Bucureşti.

Dumitrescu (G. Elena), din Amărăştii de jos (Romanaţi). Doctor din 1938. Medic în Bucureşti.

Ghelase Drăguţescu (Paula), din T.-Severin. Doctor din 1938. Medic Asig. Soc. Bucureşti.

Nicolicea (Rafael), din Bucura (Mehedinţi). Doctor din 1938. Este medic militar, în Alba-Iulia.

Panea Mihail Şerban), din Caracal. Doctor din 1938. Medic în Bucureşti.

Popescu Ion), din Călui (Romanaţi). Doctor din 1938. Medic, în Bucureşti.

Roşa (B. Mircea), din Locusteni (Vâlcea). Doctor din 1938. Este asistent la Institutul de Igienă, în Iaşi.

Anastasiu Elena), din T.-Severin. Doctor din 1939. Medic în Bucureşti.

Biţă (Corneliu), din Scgarcea (Dolj). Doctor din 1939. Medic în Bucureşti.

Casangiu (Dumitru), din Craiova. Doctor din 1939. Medic al circ. Potcoava (Olt).

Georgescu (Dumitru), din Strehaia (Mehedinţi). Doctor din 1939. Directorul oficiului de studii al Institutului statistic din Bucureşti.

Georgescu (Ghcorghe), din Corabia (Romanaţi). Doctor din 1939. Medic Asig. Soc., în Bucureşti.

Goga Baluţă (Victoria), din Vârciorova (Mehedinţi). Doctor din 1939. Medic în Bucureşti.

Hortopan (Ion), din Găvăncşti (Romanaţi). Doctor din 1939. Este medic militar, în Arad.

Ionescu Daniel), din Piscul Sadova (Dolj). Doctor din 1939. Medic în Bucureşti.

Niculescu (Gheorghe), din Craiova. Doctor din 1939. Medic în Bucureşti.

Timoc (G. Ioan), din Leu (Romanaţi). Doctor din 1939.. Asistent al clinicei medicale din Sibiu.

Ţuculescu (Ion), din Craiova. Doctor din 1939. Medic în Bucureşti.

Zaharia Firănescu (Eugenia), din Cioroiu (Romanaţi). Doctor din 1939. Medic în Bucureşti.

Caramatescu (Maria Margareta), din T.-Severin. Doctor din 1940. Este medic circ. Tohani (Buzau).

Demetriu (Nicolae), din Craiova. Doctor din 1940. Medic în Bucureşti.

Draghici (Elena Constanţa), din Cuşmir (Mehedinţi). Doctor din 1940. Este medic în Bucureşti.

Florescu (Iosif), din Bataşani (Vâlcea). Doctor din 1940. Asistent universitar, în Sibiu.

Foarţă (Nicolae), din Brănişte (Mehedinţi). Doctor din 1940. Medic al circ. Glăvăneşti (Tecuci).

Foişoreanu (Constantin Mihail), din Tg.-Jiu. Doctor din 1940. Medic al circ. Săvadisla (Turda).

Macelaru Mărculescu (Lidia Maria), din R.-Vâlcea Doctor din 1940. Medic la Asig. Soc., în Bucureşti.

Mişcă (Nicolae Ştefan), din Craiova. Doctor din 1940. Medic în Sibiu.

Mladenovici (Liliana Maria), din Craiova. Doctor din 1940. Medic al Asig. Soc. Bucureşti.

Niculescu Purcărea (Daniela), din Craiova. Doctor din 1940. Medic în Bucureşti.

Păunescu (Jana), din Craiova. Doctor din 1940. Este medic al circ. Rasova (Constanţa).

Păunescu (Valeriu), din Glogova (Mehedinţi). Doctor din 1940. Medic al circ. Nereju (Putna).

Robacki Jovănescu (Constanţa Maria), din Vădeni (Gorj). Doctor din 1940. Medic secundar, în Bucureşti.

Stănescu (Aurel), din Amărăştii de Jos (Romanaţi). Doctor din 1940. Medic al Asig. Soc., în Nădrag (Severin).

Stănescu (Silvia), din Cârcea (Dolj). Doctor din 1940. Medic în Sibiu.

Stănică (Ghcorghe), din Prunişor (Mehedinţi). Doctor din 1940. Medic Asig. Soc. Bucureşti.

Stoica (Victor), din Caracal). Doctor din 1940. Este medic militar, în Pantelimonul de Sus (Constanţa).

Tomescu (Hortensia Maria), din R.-Vâlcea. Doctor din 1940. Medic Asig. Soc. Bucureşti.

Uţă (Gheorghiţă), din Caracal. Doctor din 1940. Medic în Bucureşti.

Zamfirescu (Elena Clotilda), din Craiova. Doctor din 1940. Medic în Bucureşti.

Antonescu (Palade), din Celeiu (Romanaţi). Doctor din (?). Medic în Bucureşti.

Călinescu (I. Dumitru), din Albuleşti (Mehedinţi). Doctor din (?).

Candiani (Florica), din Sadova (Dolj). Doctor din (?). Medic în Ploeşti.

Cismărescu (Ion), din Strehaia (Mehedinţi). Doctor din (?). Medic militar, la Băile Herculane (Severin).

Constantinescu (Paul), din Craiova. Doctor din (?).

Dumitrescu Manuk (Georgc), din Caracal. Doctor din (?).

Carâciu (I. Constanţa Georgeta), din Caracal. Doctor din 1941. Este medic în Bucureşti.

Dumitrescu (Mircea), din Giubega (Dolj). Doctor din 1941. Este medic la Spit. Central de boli nervoase, în Bucureşti.

Florescu (Emil), din T.-Severin. Doctor din 1941 Este medic în Bucureşti.

Iacobescu (Alexandrina), din Turnu Severin. Doctor din 1941. Este medic în Bucureşti.

Ialomiţeanu (Mircea), din Craiova. Doctor din 1941. Este medic în Bucureşti.

Ionescu (Adriana), din Caracal. Doctor din 1941. Este medic în Sibiu.

Ionescu (C. Mihail), din Reşca (Romanaţi). Doctor din 1941. Este medic în Bucureşti.

Isărescu (Radu I.), din T.-Severin. Doctor din 1941. Este medic în Bucureşti.

Marinescu (Patru), din Fraţila (Vâlcea). Doctor din 1941. Este medic în Bucureşti.

Petrescu (I. Constantin), din Dobridor (Dolj). Doctor din 1941. Este medic în Bucureşti.

Rădulescu (Fl. Constanţa), din Vişina (Romanaţi). Doctor din 1941. Este medic la Spit. Central de boli nervoase, în Bucureşti.

Ridiche (Gheorghe), din Cuşmir (Mehedinţi). Doctor din 1941. Medic în Bucureşti.

Slăvescu (Virgiliu Vladimir), din Tg.-Jiu. Doctor din 1941. Este medic în Bucureşti.

Vrejoiu (D. Gheorghe), din Dancţi (Dolj). Doctor din 1941. Este medic în Bucureşti.

Alături de aceştia,—făcând parte tot din grupul Oltenilor din epoca 1919—1940 care au îmbrăţişat cariera medicală, — trebue să menţionez cu o specială consideraţie pe următorii 178, care, după terminarea studiilor, au revenit la matcă şi s'au devotat serviciului medical din Oltenia.

Becherescu (Niculae), din Baileşti (Dolj). Doctor din 1919. Este medic militar (colonel), în Craiova.

Constantinescu (Procopie), din Arceşti (Romanaţi). Doctor din 1921. Este medicul circ. Pleşoiu (R-ţi).

Leoveanu (Andrei), din Caracal. Doctor din 1921. Este medic al oraşului natal.

Mitrea-Celarianu (Constanţa), din Caracal. Doctor din 1921. Este medic primar (ginecolog) la spit. Filantropia, în Craiova.

Opran (Gheorghe), din Craiova. Doctor din 1921. Este medic militar (colonel), în Craiova.

Căpruciu (N. Gheorghe), din Şimnic (Dolj). Doctor din 1922. Este medic militar în Craiova.

Gheorghiu (Constantin), din Craiova. Doctor din 1922. Este pensionar, în Caracal.

Macavescu (Mihai), din Caracal. Doctor din 1922. Este medic în Corabia (Romanaţi).

Nica (Marin), din Craiova. Doctor din 1922. Este tot acolo, ca pensionar.

Radian Dumitrescu (Hortensia), din Craiova. Doctor din 1922. Medicul circ. Osica de Sus (Romanaţi).

Săceanu (Marin), din Baileşti (Dolj). Doctor din 1922. Este medic pensionar, în Craiova.

Anastasiu (Dumitru), din Caracal. Doctor din 1923. Medic în oraşul natal.

Hanciu (Ion), din R.-Vâlcea. Doctor din 1923. Chirurg al spit. Horezu (Vâlcea).

Nicolin (Titu), din Pleniţa (Dolj). Doctor din 1923. Este medic al dispensarului pentru T.B.C., în Craiova.

Pleniceanu (Pandele), din Pătule (Mehedinţi). Doctor din 1923. Fost medic militar. Este pensionar şi medic al Asig. Soc., în T.-Severin.

Stănescu (Dumitru) din Craiova. Doctor din 1923. Este pensionar şi medic Al Asig. Soc., în T.-Severin.

Varlam (Stelian), din Caracal. Doctor din 1923. Este medicul spitalului din Băileşti (Dolj).

Bârsescu (Ştefan), din Racoviţa (Vâlcea). Doctor din 1924. Pensionar, în R.-Vâlcea.

Biberi (Ion), din T.-Severin. Doctor din 1924. Medic al disp. P.C.A. din T.-Severin. Este scriitor apreciat.

Hagi Gheorghe (Nicolae), din Craiova. Doctor din 1924. Este şef de scţie la Inspectoratul sanitar Craiova.

Mitran (Ilie), din Negoi (Dolj). Doctor din 1924. Este medic militar, în Craiova.

Aniţescu (Maria), din Strehaia (Mehedinţi). Doctor din 1925. Este medic de circ. şi la Asig. Socialc, în Craiova.

Bibicescu (Tiberiu), din T.-Severin. Doctor din 1925. Medic militar (Lt.-col.), şeful spit. militar din Turnu Severin.

Popescu (Ilie), din Caluiu (Dolj). Doctor din 1925. Este medic militar, în Craiova.

Stăncuţu (Preda), din Mischii (Dolj). Doctor din 1925. Este medic militar, în Craiova.

Arsenie (Marin), din Intorsura (Dolj). Doctor din 1926. Este medic militar, în Craiova.

Chiriţă (Gavril), din Leu (Romanaţi). Doctor din 1925. Este medic militar, în Craiova.

Filipaş (Gheorghe), din Râmnicu-Vâlcea. Doctor din 1926. Medic militar, în Dragaşani (Vâlcea).

Frântu (Nicolae), din Negomir (Gorj). Doctor din 1926. Este medic militar, în Târgu-Jiu.

Iepureanu (Polixenia Paulina), din Calimancşti (Vâlcea). Doctor din 1926. Este medic primar al Maternităţii spit. din T.-Severin.

Ionescu (Agripina), din Craiova. Doctor din 1926. Medic al circ. Balş (Romanaţi).

Ionescu (Ilie), din Craiova. Doctor din 1926. Este medic militar, în Craiova.

Mustaţă (Ion), din Pleniţa (Dolj). Doctor din 1926. Este medic militar, în Craiova.

Ricman (Vasile), din Vişina (Romanaţi). Doctor din 1926. Este medic al C.F.R., în Caracal.

Sărăceanu (Mihail), din Tg.-Jiu. Doctor din 1926. Este medic militar, în oraşul natal.

Theodorini (Petre), din Dragaşani (Vâlcea). Doctor din 1926. Medic primar (pediatru), al spit. R.-Vâlcea.

Vancu (Ion), din R.-Vâlcea. Doctor din 1926. Medic al circ. şi spit. Balcesti (Vâlcea).

Vasilescu (Ion), din Craiova. Doctor din 1926. Este medic militar (maior) în oraşul natal. Distins cardiolog, specializat la Paris.

Vlădescu (Violeta), din Craiova. Doctor din 1926. Medic primar (radiolog) a spit. R.-Vâlcea.

Aposteanu (Ana), din Târgu-Jiu. Doctor din 1927. Este medic şef de laborator, în oraşul natal.

Bumbăcescu (Mihail), din Botoşcşti Paia (Dolj). Doctor din 1927. Este medic militar, în Craiova.

Dinulescu (Gabriel , din Craiova. Doctor din 1927. Este medic primar al jud. Gorj.

Dumitrescu Ioan , din Craiova. Doctor din 1927.

Eliescu Elena , din Grindeni (Dolj). Doctor din 1927. Medic la spit. „Grecescu" din T.-Severin.

Eliescu Petre , din R.-Vâlcea. Doctor din 1927. Este medic primar de O. R. L. la C.F.R., în Turnu-Severin.

Gomoiu Ianuarie), din Vânju-Mare (Mehedinţi). Doctor din 1927. Fost intern al Spitalelor Eforiei. Igienist specializat în U.S.A. Este medicul spit. şi circ. Vânju-Mare Mehedinţi).

Ioaniţiu Petre , din Bobiceşti (Romanaţi). Doctor din 1927. Este medic militar, în Caracal.

Ionescu Constanţa), din Piscu-Sadova (Dolj). Doctor din 1927. Este medic primar stomatolog la ambulatoriul policlinic în Craiova.

Ochia (Eugen), din Pleniţa (Dolj), Doctor din 1927. Este medic militar, în Craiova.

Popescu (Adam-Ion), din Craiova. Doctor din 1927. Medic în R.-Vâlcea.

Popescu M. Ion), din Crivina (Mehedinţi). Doctor din 1927. Medic primar director al spit. din T.-Severin.

Dubovan Petre), din T.-Severin. Doctor din 1928. Este medicul oraşului natal.

Marinescu Traian Marin Tudor), din Craiova. Medic din 1928. Este medic militar, în Craiova.

Popescu (Ion), din Gvardeniţa (Mehedinţi). Doctor din 1928. Este medic militar, în T.-Severin.

Roşianu (Nicolae), din Tg.-Jiu. Doctor din 1928. Este medic primar director al spit. local.

Vasilescu Dartanian (Nicolae Felicc), din Craiova. Doctor din 1928. Medic în Dolj.

Vasilescu (Mihail), din Craiova. Doctor din 1928. Este medic militar, în Craiova.

Vladescu (Valeriu), din Câineni (Vâlcea). Doctor din 1928. Chirurg primar al spitalului R.-Vâlcea.

Cocheci (Pompiliu), din Pojogeni (Gorj). Doctor din 1929. Medic al circ. Burila Mare (Mehedinţi).

Constantinescu (Constantin), din Tg.-Jiu. Doctor din 1929. Medicul circ. Dioşti (Romanaţi).

Nica (Fane), din Craiova. Doctor din 1929. Este medicul circ. Moţaţei (Dolj).

Popescu (Aurel), din Comoşteni (Dolj). Doctor din 1929. Este medic al Asig. Soc. în Craiova.

Popescu Aurel), din Crăguesti (Mehedinţi). Doctor din 1929. A fost medic secundar al spit. Eforiei (în Bucureşti) şi este chirurg primar al spit. T.-Severin.

Rocşoreanu (Vasile), din Beloţu (Dolj). Doctor din 1929. Este medic militar, în Craiova.

Ruşet (Ion), din Baleşti (Gorj). Doctor din 1929. Este medic militar, în Tg.-Jiu.

Veleanu (Savu), din Craiova. Doctor din 1929. Este medicul circ. Coţofenii din Dos (Dolj).

Bajeu (Gheorghe), din Tg.-Jiu. Doctor din 1930. Este chirurg primar la spitalul din oraşul natal.

Criveanu (Constantin), din Vela (Dolj). Doctor din 1930. Este medic al C.F.R. şi al Asig. Soc., în Craiova.

Petrescu (Dumitru), din Cetate (Dolj). Doctor din 1930. Este medic militar, în Craiova.

Vasilescu (Zenobie), din Craiova. Doctor din 1930. Este medic secundar la spit. Filantropia (Maternitate) în Craiova.

Bajea (Arestide), din Giuvărăşti (Romanaţi). Doctor din 1931. Pensionar şi proprietar de sanatoriu, în R.-Vâlcea.

Bumbăcescu Prisiceanu (Eugenia), din Băleşti (Vâlcea). Doctor din 1931. Este medic în Craiova.

Georgescu (Traian), din Caracal. Doctor din 1931. Medic în oraşul natal.

Lupescu (Constantin), din T.-Jiu. Doctor din 1931. Este medic primar (boale contagioase) la spit. local.

Almăşanu (Constantin), din R.-Vâlcea. Doctor din 1932. Este medicul circ. Câlnic (Gorj).

Frumuşanu (F. Ion), din Tg.-Jiu. Doctor din 1932. Este medic secundar la spit. din oraşul natal.

Negoescu (Dumitru), din R.-Vâlcea. Doctor din 1932. Medic în oraşul natal.

Păsculescu (Leonida), din Celeiu (Romanaţi). Doctor din 1932. Medic al circ. Orlea (Romanaţi).

Cârciumărescu (Ştefan), din Băileşti (Dolj). Doctor din 1933. Medic al oraşului Băile Govora (Vâlcea).

Ciuta (Anghel), din Risipiţi (Dolj). Doctor din 1933. Este medicul oraşului Băileşti (Dolj).

Costinescu (Grigore), din Dobridor (Dolj). Doctor din 1933. Este medic militar, în Craiova.

Istrăteanu (Nicolae), din Craiova. Doctor din 1933. Medic secundar al spit. R.-Vâlcea.

Jurca (David), din Gătara (Dolj). Doctor din 1933. Este medicul circ. Poiana Mare (Dolj).

Marinaş (Dumitru), din Corabia (Romanaţi). Doctor din 1933. Medic al circ. Izlaz (Romanaţi).

Mazilu (Vasile), din Creţeni (Vâlcea). Doctor din 1933, medic al circ. Orleşti (Vâlcea).

Pană (Dumitru), din Dănceu (Mehedinţi). Doctor din 1933. Este medic al spitalului Filiaşi (Dolj).

Panait (Constant), din Gârla mare (Mehedinţi). Doctor din 1933. Este medic al spitalului din Pleniţa (Dolj).

Popescu Breasta (Grigore), din Craiova. Doctor din 1933. Este medic al circ. C.F.R., în oraşul natal.

Voiculescu (Dumitru), din Dioşti (Romanaţi). Doctor din 1933. Este medic al oraşului Caracal.

Băluţă (Ion), din Drăgăşani (Vâlcca). Doctor din 1934. Medic al spitalului Drăgăşani.

Bratiloveanu (Constantin), din Padcş (Mehedinţi). Doctor din 1934. Este medic şef al spit. din Strehaia (Mehedinţi).

Cruşoveanu (Ioan), din Redea (Romanaţi). Doctor din 1934. Medic militar, în Caracal.

Dobrescu (Constantin), din Craiova. Doctor din 1934. Este medic al circ. C.F.R. Calafat (Dolj).

Georgescu (Gheorghe), din Bibeşti-Andreeşti (Gorj). Doctor din 1934. Chirurg primar al policlinicci C.F.R. din T.-Severin.

Giuhat (Iancu), din Bistriţa (Mehedinţi). Doctor din 1934. Medic militar, în T.-Severin.

Giurescu (Florian), din T.-Severin. Doctor din 1934. Medic militar, în T.-Severin.

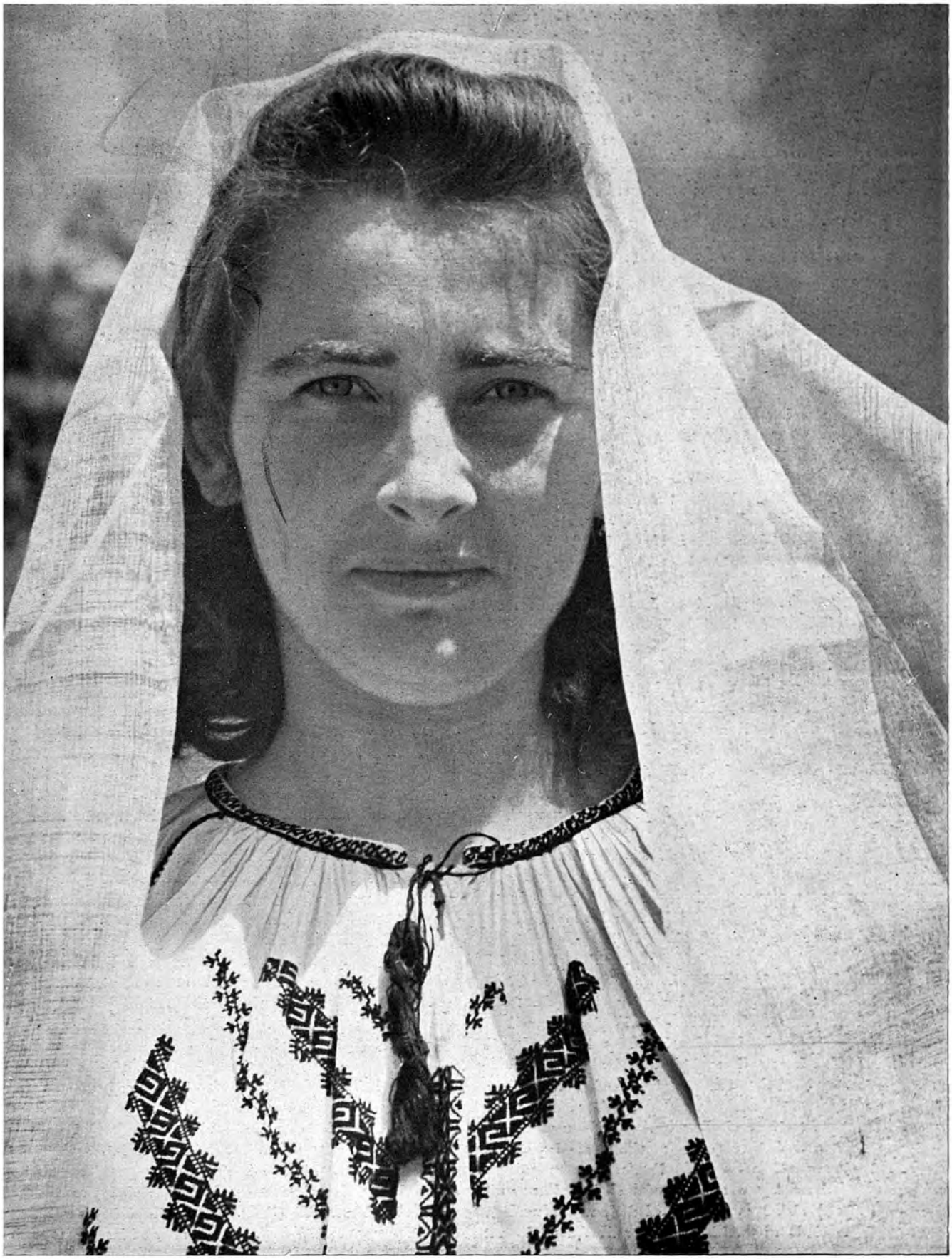

Olteancă din Fântâna Domnească — Mehedinți.

Grigoriu (Constantin), din Cetate (Dolj). Doctor din 1934. Este medic al Asig. Sociale, în Craiova.

Locusteanu (Emilian), din Daneţi (Dolj). Doctor din 1934. Medic al circ. Amaraştii de jos (Romanaţi).

Mărgăritescu (Octavian), din Amărăşti (Vâlcea). Doctor din 1934. Este medicul circ. Ciupercenii Noi (Dolj).

Niculescu (Alexandru), din Tg.-Jiu. Doctor din 1934. Este medicul spitalului şi circ. Novaci (Gorj).

Olănescu (Nicolae), din Olăneşti (Vâlcea). Doctor din 1934. Medic al oraşului Calimaneşti (Vâlcea).

Ozum (Ecaterina), din Rotunda (Romanaţi). Doctor din 1934. Medic al circ. Traian (Romanaţi).

Păunel (Nicolae), din Devesclu (Mehedinţi). Doctor din 1934. Medic la Baia de Arama (Mehedinţi).

Popescu (Scarlat), din Calafat (Dolj). Doctor din 1934. Este medic secundar la spit. „Preda", Craiova.

Petrescu (Constantin), din Dobridor (Dolj). Doctor din 1935. Este medicul circ. Moţăţei (Dolj).

Petrescu (George), din Craiova. Doctor din 1935. Este medicul circ. Pârşani (Dolj).

Petrescu (Olimpia), din Craiova. Doctor din 1935. Medic la C.F.R., în Piatra Olt.

Petrescu (Ştefan), din Rast (Dolj). Doctor din 1935. Este medic în circ. satului natal.

Sima (Mihail), din Poiana Morei (Dolj). Doctor din 1935. Medicul circ. Izbiceni (Romanaţi).

Cameniţă (P. Vasile), din Poroina Mare (Mehedinţi). Doctor din 1936. Este medicul circ. şi spit. Cujmir (Mehedinţi).

Deşliu (D. Gheorghe), din R.-Vâlcea. Doctor din 1936. Medic în Brezoi (Vâlcea).

Ionescu (Constantin), din Cărbuneşti (Gorj). Doctor din 1936. Este medicul circ. Brudiceni (Gorj).

Matache (Ania), din Pătulc (Mehedinţi). Doctor din 1936. Medic dentist al Asig. Soc., în T.-Severin.

Pănescu (Ion), din Ţigănaşi (Mehedinţi). Doctor din 1936. Este medicul circ. Peşteana (Gorj).

Paraschiv (Dumitru), din Jidoştiţa (Mehedinţi). Doctor din 1936. Medic militar, în T.-Severin.

Popescu (Mircea), din Craiova. Doctor din 1936. Este medic al circ. Bârca (Dolj).

Vintici (Ştefan), din Plenita (Dolj). Doctor din 1936. Este medicul circ. Maglavit (Dolj).

Constantinescu Niculescu (Florentina), din Craiova. Medic din 1937. Este medicul circ. Prunişor (M-ţi).

Culescu (Emilian), din Baileşti (Dolj). Doctor din 1937. Este medic al circ. Seaca de câmp (Dolj).

Ionescu (Dumitru), din Stoeneşti (Romanaţi). Doctor din 1937. Este medicul Aşezămintelor Brâncoveneşti, în Stoeneşti.

Marinescu (Eugenia), din Craiova. Doctor din 1937. Este medic secund la sanatoriul Leamna (Dolj).

Niţulescu (Victor), din Gostavăţ (Romanaţi). Doctor din 1937. Chirurg secund la spit. R.-Vâlcea.

Popescu (Marin), din Laloşi (Vâlcea). Doctor din 1937. Medic al circ. Faurcşti (Vâlcea).

Popescu (F. Teodor), din Celaru (Romanaţi). Doctor din 1937. Este medicul circ. Redea (Romanaţi)).

Ruşca (Oprea), din Redea (Romanaţi). Doctor din 1937. Medicul circ. Babeni (Vâlcea).

Almaşu (Nicolae), din R.-Vâlcea. Doctor din 1938. Medicul circ. Roşiile (Vâlcea).

Bâcleşanu (Vasile), din Fântânele Negre (Mehedinţi . Doctor din 1938. Este medicul circ. Strehaia (M-ţi).

Bojin Ştefan), din T.-Severin. Doctor din 1938. Medic şef al laboratorului spitalului local.

Butan (Gheorghe), din Caracal. Doctor din 1938. Medic al circ. Babici (Romanaţi .

Diaconescu (Dumitru), din Bârca (Dolj). Doctor din 1938. Este medic al circ. Urzicuţa (Dolj).

Dumitrescu (Eugenia), din Ocnele-Mari (Vâlcea . Doctor din 1938. Medic al circ. Creţeni (Vâlcea).

Georgescu (Ion), din Dumitreşti (Romanaţi . Doctor din 1938. Este medicul circ. Leu (Romanaţi .

Golea (Nicolae Andrei), din Dobriţa (Gorj). Doctor din 1938. Este medic în Plenita (Dolj .

Grama (Florica), din Craiova. Doctor din 1938. Este medic la centrul antirabic, în Craiova.

Nicolaescu (Constantin), din Bilceşti (Vâlcea). Doctor din 1938. Este medicul circ. Işalniţa (Dolj).

Alexandrescu (Mihail), din Patule (Mehedinţi). Doctor din 1939. Medicul circ. Rudina (Mehedinţi).

Bărbulescu (Pantelimon), din Tg.-Jiu. Doctor din 1939. Este medic la Asig. Soc., în Tg.-Jiu.

Bogdan (Iulia), din Craiova. Doctor din 1939. Este medic în oraşul natal.

Cristescu Ştefanescu (Ana), din Vânatori (Romanaţi). Doctor din 1939. Este medicul circ. Dobrun (R-ţi).

Gheorghe (Marin), din Dragoteşti (Romanaţi . Doctor din 1939. Este medicul circ. Reşca (Romanaţi).

Bucheru (Dumitru), din Zevidcui (Vâlcea). Doctor din 1939. Medic al circ. Greci (Vâlcea).

Grigorescu (Gheorghe Dumitru), din Craiova. Doctor din 1939. Este medicul circ. Giubega (Dolj .

Marascu (Ion), din Corlaţel (Mehedinţi). Doctor din 1939. Medic al circ. Obârşia de Câmp (Mehedinţi).

Marcu (Gheorghe), din Balş (Romanaţi). Doctor din 1939. Medic al circ. Dozeşti (Vâlcea).

Margineanu (Nicolae), din Tetoiu (Vâlcea). Doctor din 1939. Medicul circ. Gradiştea (Vâlcea .

Popescu (Ilarie), din Andreeşti (Gorj). Doctor din 1939. Este medicul circ. Turceni (Gorj .

Ştefanescu (Mihail), din Maglavit (Dolj). Doctor din 1939. Este medic al circ. Orodel (Dolj .

Trifu (Paul Gheorghe), din Caracal. Doctor din 1939. Medicul circ. Piatra Romanaţi .

Bogaţila (St. Elizeu), din Catane (Dolj). Doctor din 1940. Este medic al circ. Bumbeşti Piţic (Gorj).

Chiţibura (Ştefan Gheorghe), din Craiova. Doctor din 1940. A fost medic al circ. Murgaş (Dolj).

Corăci (Ioan), din T.-Severin. Doctor din 1940. Este medicul circ. Turbaţi (Gorj).

Dogaru (Paula), din Strehaia (Mehedinţi . Doctor din 1940. Medic al circ. Albuleşti (Mehedinţi .

Firescu (Petre), din Amaraşti Dolj). Doctor din 1940. Este medicul circ. Terpeziţa (Dolj).

Georgescu (Mimi Lucreţia), din R.-Vâlcea. Doctor din 1940. Medic al circ. Slatina (Vâlcea .

Georgescu Petre), din Vânatori Mehedinţi . Doctor din 1940. Medic al circ. Poroina Mare (Mehedinţi).

Manu (Petre , din Brezoi (Vâlcea), Doctor din 1940. Medicul circ. Pauşeşti (Vâlcea).

Petre Paul), din Ghizdaveşti Romanaţi). Doctor din 1940. Este medicul circ. Vadastriţa Romanaţi).

Petria Nicolae), din Goruneşti Vâlcea). Doctor din 1940. Este medicul circ. Ladeşti (Vâlcea).

Radoescu Dan), din R.-Vâlcea. Doctor din 1940. Medic în R.-Vâlcea.

Radulescu Cornelia), din Vişina noua (Romanaţi). Doctor din 1940. Este medicul circ. Bratovaţu (R-ţi).

Ştefanescu Gheorghe), din R.-Vâlcea. Doctor din 1940. Medicul circ. Zvorca (Romanaţi).

Theodorescu (Eugeniu Constantin), din Terpeziţa (Dolj). Doctor din 1940. Medic al circ. Perişoru (Dolj).

Vasilescu (Costică), din Ştefan cel Mare Romanaţi). Doctor din 1940. Este medicul circ. Grojdibod (R-ţi).

Voiculescu (Vlad), din Tg.-Jiu. Doctor din 1940. Este medic în Craiova.

Ionescu (Ilie), din Deveselu (Mehedinţi). Doctor din (?). Este medic al Asig. Soc., în T.-Severin.

Ionescu (Ion), din Calafat (Dolj). Doctor din ?. Este medicul Prefecturii şi al Asig. Soc., în Craiova.

Mateescu (Ştefan), din Fălcoiu (Romanaţi). Doctor din (?). Este medic militar, în Craiova.

Teodorescu (Andrei), din Amărăştii de Jos (Romanaţi). Doctor din (?). Este medic secundar la spitalul Filantropia, în Craiova.

Ciocâlteu (Virgiliu), din Calafat. Doctor din 1941. Este medicul circ. Rojiştea (Dolj).

Marinescu (T. Ioan), din Calafat (Dolj). Doctor din 1941. Este medic în Craiova.

Popescu (C. Emil), din Recea (Mehedinţi). Doctor din 1941. Este medic în T.-Severin.

Trocan (Gh. Gheorghe), din T.-Severin. Doctor din 1941. Este medic în oraşul natal 41).

Iată prin urmare „omul" sau oamenii, la care mă raportam în pag. 4, spunând că, prin inteligenţa şi prin stăruinţa lor — adică, prin operile înfăptuite — puteau să imprime caracterul ţinutului în cauză şi să alcătuiască patrimoniul medical oltenesc.

Lăsând la o parte clima şi solul cu subsolul Olteniei, care constitue o adevărată bogăţie — şi, recapitulând cele spuse despre oameni,—amintesc că aparţine istoriei medicale a Olteniei înregistrarea celui mai vechi medic despre care ştim precis că a trăit şi activat pe pământul ei; — mă refer la acel Marcus Valerius Longinus, care a fost distins de municipiul Drubeta (actualul Turnu-Severin).

Prima operă naţională însă, care se cere a fi înscrisă în patrimoniul medical oltenesc, este înfiinţarea „bolniţei" de la mânăstirea Bistriţa, către anul 1500. Nu-i cunosc iniţiatorul, dar acesta ar fi primul spital din România veche,—despre care avem o menţiune scrisă,— iar cel de la biserica Obedeanu din Craiova (de la 1757), ar fi al patrulea.

A doua operă, — cel puţin tot atât de importantă, şi cât se poate de oltenească, — este promulgarea primei noastre legiuiri sanitare, scrisă; — este vorba de „pravila" olteanului Matei Basarab Voevod, — tipărită la Tismana, în 1640, — despre care am spus că constitue un fel de cod medico-legal.

Apoi, tot istoriei medicale oltene aparţine însăşi consemnarea — fie ea chiar incidentală — a celui mai vechi nume de „vraci" naţional — acel Stanciu, din anul 1668, — dovedindu-se astfel că, încă dinainte de venirea străinilor, Oltenia a avut nu numai „babe", ci şi „vraci" băştinaşi.

De altfel, trebue să constatăm că, din adâncul vremii şi până spre anul 1860, viaţa medicală a Olteniei a rămas, în cea mai mare parte, pe seama „babelor" sau a „vracilor" săi, — care au făcut faţă nevoilor, prin priceperea lor şi cu mijloacele locale de care a dispus aşa numita „Medicina populară". De bună seamă că multe din manoperile sau „leacurile" lor, vor fi fost împrumutate, dar, printre diferitele mijloace folosite de ei, se

41) La aceştia, trebue adăugaţi atâţia din listele de mai sus, ca d-nii: Gruescu, Vasilescu Aug. Trăilescu Glavici, Baculescu, Balaban, Ionescu Govora, Cânciulescu, Sărdărescu, Gabor, Cameniţă, etc.

descoperă unele originalităţi[42]) — moştenite de la înaintaşi, ori create, în cursul vremii, de către băştinaşi, — care pot să fie cu drept cuvânt considerate ca făcând parte din patrimoniul oltenesc.

După înfiinţarea Şcoalei naţionale de medicină, Oltenia a înlăturat curând aproape toate elementele străine, înlocuindu-le cu Români. Este adevărat că, dintre cei 36 Olteni amintiţi mai sus,—care au învăţat la „Şcoala lui Davila",—puţini au revenit la vatră ca să animeze viaţa medicală locală, dar activitatea lor — ori unde a fost desfăşurată — poate să fie invocată ca o contribuţie în evoluţia Medicinei noastre. Valoarea acelei contribuţii apare însă cu atât mai apreciabilă, dacă ţinem seamă că, din cei 36 elevi olteni, 7 au ajuns coloneli sau generali, iar 4 au devenit profesori ai tinerei Facultăţi de medicină din Bucureşti, — şi, ca atare, ei au îndrumat chiar primii paşi ai medicinei româneşti. Ba încă, prin creaţiunile proprii de care s'au învrednicit, — şi care constitue adevărate originalităţi oltene, — doi dintr'înşii au intrat în istoria medicinei universale, şi au contribuit astfel la strălucirea numelui de român.

Tot astfel, din cei 141 de Olteni, cari au obţinut doctoratul între anii 1870-1917 (132 de la Facultatea din Bucureşti şi 9 din străinătate) numai 40-45 au revenit în Oltenia, pe când ceilalţi 100-105 s'au răspândit în cuprinsul micei Românii de atunci. Din aceştia însă, 2 au ajuns miniştri (unul pentru Învăţământ şi altul pentru Sănătatea publică), — nu mai puţini de 23 au ajuns coloneli sau generali,—alţi 18 au devenit agregaţi sau profesori universitari,—7 inspectori generali sanitari,—23 medici primari de spitale,—iar atâţia alţii au devenit medici primari de judeţe sau de oraşe. Chiar dacă, fiziceşte sau juridiceşte, aceştia au părăsit Oltenia şi s'au încadrat vieţii medicale naţionale — româneşti, — nu este mai puţin adevărat că operile lor — de ori ce fel şi ori unde ar fi fost săvârşite — poartă pecetea originei autorilor respectivi şi pot să fie considerate ca făcând parte din patrimoniul medical oltenesc. De aceea mi-am permis chiar să insist asupra contribuţiei acelor doctori olteni, ale căror creaţiuni sau originalităţi ştiinţifice au fost recunoscute de străinătate şi consemnate în manuale sau tratate, impunându-i ca membri ai atâtor Academii sau societăţi savante. Şi, trecând peste considerentul că în cauză, este însuşi autorul acestor rânduri, nu pot să ascund mândria de a repeta că primul român care a ajuns preşedinte al unei Societăţi medicale internaţionale, este oltean de baştină.

In ultimii 20 de ani (1920-1940), numărul Oltenilor care au îmbrăţişat cariera medicală s'a împătrit faţă de trecut, fiind chiar mai mulţi de cât cei 549 pe care i-am amintit ac (534 de la Facultăţile de medicină din ţară, şi 15 cu diplome din străinătate), dar din aceştia numai 170 au revenit la matcă, pe când ceilalţi 379 s'au risipit în ţară (208 în Bucureşti).

42) Examinarea lor nu'şi putea afla locul în cadrul lucrării de faţă, dar ele merită osteneala unui studiu deosebit şi cât mai amănunţit până ce nu dispar, prin alterare sau prin uitare.

Informaţii s'au cules multe — şi foarte interesante — dar încă nu s'a precizat identitatea sau naţionalitatea respectivă.

Oltenia de astăzi întreţine un total de 398 medici, dintre care 216 băştinaşi, 162 connaţionali (români din alte ţinuturi) şi 19 de origină etnică străină (în majoritate germani), iar repartizarea lor, pe judeţe, se prezintă astfel [43]):

164 Dolj — 89 olteni, 66 alţi români şi 9 străini
45 Gorj — 21 olteni, 22 alţi români şi 2 străini
77 Mehedinţi — 42 olteni, 32 alţi români, 3 străini
53 Romanaţi — 34 olteni, 15 alţi români, 4 străini
58 Vâlcea — 30 olteni, 15 alţi români, 1 străin.

Desigur că, pe lângă această enumerare a oamenilor,—o dare de seamă completă asupra „Vieţei medicale în Oltenia" ar fi urmat să cuprindă în acelaş timp o examinare amănunţită atât a operilor lor ştiinţifice [44]) cât şi a celor practice,—dar mai ales o arătare a evoluţiei tuturor instituţiilor sanitare şi de asistenţă [45]),—iar pe de altă parte, trebuia să cuprindă o expunere amănunţită, sau măcar o reprezentare grafică, a mersului stării sanitare din cursul vremii,—adică a rezultatelor obţinute. Căci numai astfel s'ar fi putut oglindi starea de progres ori de regres, în raport cu înmulţirea medicilor şi cu toate sacrificiile ce s'au făcut.

Se înţeleg însă lesne proporţiile la care ar ajunge o astfel de lucrare şi timpul pe care l-ar reclama desăvârşirea ei. Afară de aceasta, ţinând seamă de anumite constatări, o atare lucrare ar risca să înfrângă caracterul sărbătoresc al împrejurărilor, şi să devină inoportună prin eventualele concluzii care ar evidenţia vre-un dezacord între realitate şi speranţele îndreptăţite.

De aceea mi-am şi propus dela început să mă limitez la indicarea persoanelor, care aveau să făurească ori să întreţină „Viaţa medicală a Olteniei".

De altfel, trebue să recunosc că, dacă Oltenia s'ar putea mândri că a dat ţării cel puţin pe cei 728 medici amintiţi,—iar printre ei pe atâţia din fiii săi cei mai harnici,—nu este mai puţin adevărat că toţi acei care au părăsit-o pentru urmărirea unor năzuinţi mai înalte şi n'au mai servit-o de cât indirect sau de departe, suntem părtaşi la orice eventuală vinovăţie. Este de nădăjduit însă că tineretul de azi şi toţi urmaşii vor învăţa să se adape numai din exemplele bune ale înaintaşilor, şi, îndemnaţi de cea mai nobilă ambiţie, vor activa cu toată râvna pentru binele Olteniei, al României şi al întregului neam românesc.

Dr. V. GOMOIU

---

43) Trebue să mărturisesc însă că, — în ciuda ostenelii pe care mi-am dat-o ca să aduc tot felul de precizări, — ţifrele rămân totuşi foarte aproximative. Căci, mai cu seamă în ce priveşte pe confraţii mai tineri, m'am condus după „Anuarul general al medicilor" din 1941, dar între timp unii au decedat, iar alţii s'au schimbat de la locurile lor. Cer deci iertare, pentru orice eventuale nepotriviri ce s'ar constata.

44) Din rândul acestora, tot ca făcând parte din patrimoniul oltean, nu s'ar putea omite monumentala operă a confratelui M. Cănciulescu — *„Mişcarea medicală română"*,—asupra căreia îmi place să insist, ca un omagiu pentru fondatorul său şi pentru toţi cei care, rămânând pe loc, s'au devotat Olteniei.

45) Vorbind de instituţiile oltene, nu pot să omit cuvântul de recunoştinţă ce se cuvine mărinimoşilor fondatori ai spitalelor „Grecescu" din T.-Severin, — „Madona Dudu" şi „Preda" din Craiova, ca şi celor ai spitalelor din Filiaşi, Vânju Mare, sau ai multiplelor aşezăminte de binefaceri ce s'au realizat mai de curând.

OLTENIA

PRIVITĂ DIN PUNCT DE VEDERE GEOLOGIC, ECONOMIC, MINIER.

de Prof. Dr. I. POPESCU VOITEȘTI

LTENIA este regiunea primului uscat continental geologic al regiunilor carpatice, în care Neamul Românesc și-a păstrat și etnicitatea și graiul cel mai curat, și în fine ea este și regiunea în care specificul românesc, în port, credință și cultură apare sub cea mai curată și mai caracteristică formă.

In structura subsolului oltenesc cuprins între Dunăre și Cerna, spre apus și miazăzi, și între Olt, spre răsărit, se pot distinge trei mari regiuni: regiunea muntoasă în nord; regiunea colinelor (pe nedrept denumită și platformă deluroasă) în partea mijlocie, și regiunea câmpiei în partea meridională, bine distincte unele de altele și născute treptat la epoce geologice deosebite.

A. — REGIUNEA MUNTOASĂ.

Regiunea muntoasă a Olteniei constituie nu numai una din cele mai frumoase și mai bogate în păduri regiuni ale Carpaților Meridionali, dar și una în care găsim realizate și cele mai mari altitudini. Astfel, masivul Mândrei (Parângului) al cărui vârf de formă piramidală se înalță până la 2529 m. încadrat de Vf. Parângului spre nord și de Ieșul, Gereșul și Piatra Tăiată spre răsărit, constituie nodul orohidrografic cel mai important al ei, din care se despart culmile cele mai importante prin care, spre nord, printre Jiețul și Lotrul și prin Munții Găuri, Ciobanul, Capra, Tâmpa și Piatra Albă, se leagă direct de Munții Sebeșului; prin Gâlcescu, Urdele și Coasta Benghii se leagă spre est cu Munții Lotrului pe la nord de Lotru; iar prin Mohoru, Păpușa și Muntinu, pe la sud de Lotru. se leagă de Culmea Căpățânei Ursului, care ca și Culmea Lotrului se termină la Olt,

Deşi spre apus masivul Mândrei este adânc spintecat de Valea Jiului, continuitatea lui orografică şi spre vest se face directă prin Culmea Munţilor Vâlcan cu un al doilea nod orohidrografic important, format de vârfurile Oslea, Sturul, Gârdomanul, Paltina şi Borăscu, prin care, spre nord se leagă cu masivul Rătezatului, iar spre SW cu Munţii Cernei şi Munţii Mehedinţilor, aceştia din urmă legându-se treptat, spre SE, cu înaltul Podiş al Mehedinţilor.

După cum vedem, spre miazănoapte regiunea muntoasă a Olteniei se leagă indisolubil de restul Carpaţilor Meridionali, pe când spre miazăzi ea se desparte brusc de regiunea colinelor printr'o puternică denivelare, datorită unei importante linii de fracturi cu scufundare, dealungul căreia au luat naştere o serie de depresiuni sinclinale, cunoscute sub numele de „depresiunile subcarpatice". Din cauza aceasta călătorul care urmăreşte şoseaua de pe marginea meridională a Carpaţilor Olteniei, de la Bistriţa Vâlcei, peste Polovragi-Bumbeşti, la Tg.-Jiu şi de aci peste Brădiceni-Tismana, până la Baia de Aramă, este impresionat de adânca scufundătură din faţa munţilor, dincolo de care Carpaţii stâncoşi ai Olteniei se ridică dintr'o dată la înălţimi de peste 1500 m., formând o gigantică cunună de vârfuri, vizibilă de pe toate dealurile vecine de la Olt şi până la Cerna.

Geologiceşte vorbind, regiunea muntoasă a Olteniei se poate subdiviza în două mari zone: una centrală, mai mare, constituind masivul Mândrei, Munţii Vâlcan şi ai Mehedinţilor, şi alta mai redusă în apropierea Oltului, formată din Munţii Căpăţânei şi ai Lotrului, dar care se desvoltă mai ales în Munţii Cibinului şi ai Sebeşului, zone separate între ele prin o puternică linie de încălecare care începe la Polovragi pe Oltet în sud, şi trece peste Ciungetul-Voineasa pe Lotru, în nord, de unde, răsucindu-se spre apus, taie Jieţul la Bărăci şi lungeşte valea Jiului pe la Vâlcan, Lupeni şi Câmpul lui Neag. După această gigantică linie Cristalinul Lotrului — Căpăţânei şi acela al Munţilor Cibinului şi Sebeşului, încalecă, de la nord spre sud, peste Cristalinul Munţilor Vâlcan — Parângul.

1. — **Cristalinul Lotrului.** Munţii Lotrului şi Munţii Căpăţânei la răsărit de linia Polovragi — Ciunget — Voineasa, ca şi întreaga regiune a Munţilor Sebeşului şi Cibinului, situaţi la nord de inflexiunea acestei linii spre apus, sunt constituiţi din şisturi cristaline omogene şi destul de adânc metamorfozate, formate în general de gneissuri micacee, uneori cu ochiuri, şi de micaşisturi cu rari intercalaţiuni de amfibolite, dar străbătute de numeroase filoane de pegmatite cu mică albă, mica fiind de obiceiu frumos desvoltată în foiţe mari, desvoltare care a prilejuit pe vremuri şi un început de exploatare a acestei mice, în Munţii Lotrului, la Mănăileasa. Numai rar dacă aceste şisturi cristaline sunt străbătute şi de roce eruptive bazice şi în special de serpentine, ca cele care apar între Vf. Cocora şi Balota, în Munţii Căpăţânei şi cele de pe versantul nordic al Vf. Surian, în Munţii Sebeşului. In general ele sunt însă complet lipsite de calcare marmoreene, căci marmorele care apar la Turnu Roşu, în Valea Oltului, în prelungirea fâşiei de

marmore din Munţii Făgăraşului, aparţin unui grup de şisturi cristaline filitoase, puţin metamorfozate, care, deslipit tectoniceşte (mecanic) de peste Cristalinul Lotrului, formează o unitate structurală aparte, conservată numai ca petece pe marginea nordică a Munţilor Cibinului şi ai Sebeşului.

Cristalinul Lotrului, cunoscut în literatura geologică şi sub numele de Grupul I-iu (*Mrazec*), sau Grupul Getic (*Murgoci*), reprezintă (din punct de vedere genetic) o puternică serie de strate paleozoice argiloase, şi de sigur şi mai vechi, metamorfozate, cristalinizate la adâncimi mari în scoarţă, în timpul orogenezei varisce, de la finele Paleozoi-

culuí (Carboniferul mediu) şi care au fost apoi din nou puternic încreţite în timpul orogenezei carpato-alpine de la finele Cretacicului inferior, când au fost nu numai străbătute de numeroasele filoane de pegmatite, dar au şi fost transformate, împreună cu Mezozoicul lor, într'o puternică pânză de încălecare — „Pânza Getică" (*Murgoci*) —, împinsă şi încălecată, după linia Câmpul lui Neag—Jieţul—Voineasa—Ciunget—Polovragi, peste Cristalinul masivelor Vâlcan- Parângul şi peste Mezozoicul său, până la Cretacicul inferior inclusiv. Cristalinul Lotrului a acoperit pe vremuri complet Cristalinul Vâlcan—Parângul, după cum ne-o demonstrează nu numai linia de încălecare din Valea Jiului—Voineasa—Ciunget—Polovragi, dar şi prezenţa unor petece mari de acoperire, nedistruse încă de eroziune, cum este petecul care formează masivul Godeanului, ca şi cel de la Vălari, de pe marginea meridională a munţilor, spre apus de Jiu.

Din cauza acestei situaţii superioare a Cristalinului Lotrului, Mezozoicul pânzei getice a fost în general distrus de eroziune, el neconservându-se decât rar şi numai pe marginea îndoiturii sale frontale dinspre Olt, şi anume numai în Culmea Burilei (Vânturariţei), de la Bistriţa Vâlcei în sud, până aproape de Vf. Folia spre nord. In Culmea Burilei formaţiunile mezozoice aparţin în general Jurasicului, poate şi inferior (Liasic), dar mai ales celui mediu (Dogger), gresos, şi celui superior (Malm-Tithonic), format de calcare recifale vineţii-alburii, care prin vârfurile sale ascuţite (Stogu, Vânturariţa) şi prin frumoasele peşteri (Bistriţa, Stogu) şi chei, constitue aspectul atât de alpin al acestei culmi.

2. — **Cristalinul Vâlcan-Parângul** este vizibil de sub Cristalinul pânzei getice numai graţie eroziunii, într'o gigantică „fereastră" tectonică, deschisă numai spre apus de linia Polovragi-Voineasa, regiune care corespundea de altfel şi cu maximum de elevaţie al pânzei getice.

Şisturile cristaline din fereastra Parângul-Vâlcan constituesc Grupul II (*Mrazec*) şi sunt destul de uşor de distins de acelea ale Grupului I, prin cristalinitatea lor mult mai puţin pronunţată, formate de micaşisturi cloritoase-sericitoase, din cuarţite grafitoase şi chiar din filite, constituind în general un înveliş, puţin desvoltat, unor gigantice mase batolitice granito-dioritice, care se înşiră de la est la vest pe două mari zone: o zonă mai mult granitică decât dioritică, situată pe marginea meridională a munţilor, de la Novaci în răsărit, până dincolo de Baia de Aramă în apus, prezentând două varietăţi principale de granit amfibolic: Granitul de Suşiţa, cu bobul mai mărunt şi cenuşiu albăstrui, şi Granitul de Tismana, mai mare la bob, şi o a doua zonă, mai mult dioritică, situată mai spre interior, pe linia Surduc-Dumitra (Valea Jiului), care din cauza presiunilor suferite şi a injectărilor cu cuarţ sub presiune (Stânca Regele Carol I, pe Jiu) rar dacă şi-a mai conservat structura compactă (Val. Rudăreasa), roca dioritică fiind transformată în diorite rubanate (cu cuarţ) şi în roce şistoase amfibolitice.

Ambele zone urmăresc două mari bolte anticlinale, separate prin sinclinalul de Mezozoic Cloşani-Piatra Boroştinii-Locuri Rele-Lainici. Peste Cristalinul Grupului II (Vâlcan-Parângul), Mezozoicul se găseşte însă mai bine conservat, deşi el a fost puternic laminat şi dinamo-metamorfozat, prin presiunile suferite în timpul încălecării peste el a Cristalinului Lotrului.

Bine, complet şi mai puţin strivit, Mezozoicul acestui Cristalin apare în M-ţii Cernei şi ai Mehedinţului şi în special în sinclinalul văii Cernei, de la Băile Herculane, în nord, până la Cazane pe Dunăre în sud, unde încălecările au fost şi mai slabe.

In Valea Cernei şi pe creasta Domogledului, Mezozoicul este reprezentat prin Jurasic şi anume: Jurasicul inferior (Liasicul) este format din conglomerate şi gresii cenuşii negricioase, cu urme cărbunoase, acoperite în sus de şisturile negricioase bituminoase, în care este săpată Valea Cernei la Băile Herculane, şisturi care trec la şisturi calcaroase vineţii în plăci; Jurasicul mediu (Doggerul) constituit din gresii calcaroase şi din calcare gresoase cenuşii gălbui; iar cel superior din calcare recifale vinete-alburii şi compacte care formează creasta abruptă a Domogledului spre Cerna.

La partea cu totul superioară a Jurasicului superior se admite că s'ar cuprinde şi Cretacicul inferior (Tithonic-Neocomian).

Aceeaşi alcătuire o are Mezozoicul păstrat în tot lungul Cristalinului Vâlcan-Parângu, fie pe margini, fie în sinclinalul Lainicilor, cu singura deosebire că pe măsură ce înaintăm spre răsărit, dinamo-metamorfismul formaţiunilor jurasice este din ce în ce mai puternic; iar pe zonele de sdrobire, prin mijlocirea apelor de infiltraţie, au născut frumoasele fenomene carstiene, cu peşteri minunate (Tismana, Baia de Fier, Polovragi), cu admirabile izvoare „vauclusiene" (topliţe), cum este neîntrecutul şi bogatul în ape „Izvor al Runcului" şi cel captat pentru „Sanatoriul Dobriţa",—izvoare care formează uneori admirabile cascade cu pereţii căptuşiţi cu tuf calcar (Tismana, etc).

Astfel, la nivelul Jiului găsim că gresiile şi conglomeratele cărbunoase din baza Liasicului sunt transformate în cuarţite (Cuarţitele de Schela), cărbunii sunt transformaţi în Antracit (Schela-Porceni-Bumbeşti-Larga Stăncesti), iar şisturile negre în filite (Locuri Rele-Rafaila, etc.).

De obiceiu calcarele tithonice-neocomiene sunt atât de laminate, de zdrobite şi de recristalizate, atât pe flancuri cât şi în sinclinalul mijlociu (Locuri Rele), încât orice urmă de rest fosil a fost distrusă.

Intre Jiu şi linia Polovragi-Voineasa, metamorfismul dinamic a fost aşa de intens, încât şi antracitul a fost complet grafitizat (Drăgoeşti-Crasna-Novaci-Baia de Fier); iar calcarele tithonice, mai ales acelea ale flancului nordic, sunt complet zdrobite, frământate şi amestecate cu serpentine negre, mai ales dealungul liniei de încălecare Jieţu-Voineasa-Ciunget- Polovragi, după care Cristalinul Vâlcan-Parângul se adânceşte repede sub Cristalinul Lotrului.

Importanţa economică a Cristalinului Vâlcan-Parângul este mult mai mare decât aceea a Cristalinului Lotrului, căci în afară de masivele granito-dioritice, care pot da o bună piatră de construcţie, şi de calcarele jurasice care procură materialul prim pentru fabricarea varului nestins, cu care se ocupă locuitorii satelor de pe marginea meridională a munţilor, de la Bistriţa Vâlcei şi de la Baia de Fier-Novaci, în răsărit, până la Tismana-Baia de Aramă-Vârciorova, în apus, formaţiunile cărbunoase ale Liasicului inferior, din puţinele explorări care s'au făcut până acum, s'au dovedit a avea o importanţă economică deosebită.

Cărbunii de Schela. Prin explorările şi în parte prin exploatările făcute acum 45-50 de ani la Schela, s'a dovedit că formaţiunile Liasicului inferior cuprind lentile de cărbuni care, pe lângă îngrămădirea lor pe anumite zone, dealungul marginii meridionale, fracturată, a Cristalinului, formează pe unele locuri lentile groase până la 7 m. (Schela) iar prin dinamo-metamorfismul suferit, aceşti cărbuni au fost mult înobilaţi, fiind transformaţi în antracit cu peste 95% Carbon fix şi cu o mare putere calorică (8000 cal.).

In afară de regiunea Vălari-Schela, urme destul de frumoase de cărbuni apar şi mai spre răsărit, la Porceni-Bumbeşti pe Jiu, şi la Larga-Stănceşti-Turbaţi-Drăgoeşti, unde explorările, şi cele vechi şi cele recente, executate în general pe o scară mică, nu au putut fi în nici un caz concludente.

Ar fi poate mai nimerit dacă s'ar face sondaje de adâncime pe marginea sudică a depresiunii subcarpatice vecine, spre a se vedea dacă în lungul buzei scufundate a fracturii de margine a Cristalinului, nu se găsesc păstrate zăcăminte şi lentile de Antracit liasic mai importante.

Grafitul. Intre Crasna şi Novaci-Baia de Fier, dinamometamorfismul suferit, fiind foarte puternic, rocele cărbunoase liasice au fost în general grafitizate, iar gresiile cuarţitice transformate, prin cristalinizare, în şisturi cuarţoase cu grafit, cum apar de altfel atât pe marginea nordică, cât şi pe boltele anticlinale din zona axială a regiunii.

Explorările mai vechi şi mai ales cele executate de curând (*Ing. Damaschin*), par a confirma rentabilitatea unei exploatări a grafitului, destul de bogat reprezentat în şisturile cărbunoase din regiunea Crasna-Novaci, de la marginea merdională, până dincolo de M-tele Cărbunele spre interior.

Minereuri de Fier. Prin concentrare cu ajutorul apelor de infiltraţie în argilele reziduale roşii bogate în Fier (terra rossa), născute prin dizolvări pe socoteala masei calcarelor, sau chiar prin concentrare la baza calcarelor jurasice, se găsesc îngrămădite şi minereuri de Oxizi de Fier (Hematită) care au prilejuit, pe vremea ocupării Austriacilor, exploatări de mică importanţă la Baia de Fier în Gorj. Importanţa economică a acestor concentrări nu este încă bine cunoscută. Concentrări de Hematită se găsesc şi mai spre apus de Jiu, la Gureni, de unde locuitorii îşi procură „pietrile roşii", pentru frecat în rachiu şi luat contra anemiei.

Minereuri de Aur. In Valea lui Stan, pe dreapta Lotrului, lângă Brezoi, s'au făcut explorări şi chiar mici exploatări de pirite aurifere care stau de sigur în legătură cu manifestaţiunile hidrotermale datorite unor vechi erupţiuni de roce porfiritice dealungul fracturii de pe marginea Cristalinului Culmei Năruţu-Cozia, culme care se ridică dintr'odată de sub marginea încălecată a Cristalinului Lotrului.

Minereurile de Aramă au făcut obiectul unor explorări, tot pe timpul ocupărei Olteniei de către Austriaci, la Baia de Aramă, ale căror rezultate nu se cunosc însă.

3. — **Podişul Mehedinţilor.** Şisturile cristaline de la Porţile de Fier, de un facies petrografic deosebit de acela din M-ţii Mehedinţi-Vâlcan-Parângul, asemănător însă întru câtva celui getic (al Lotrului), cu care a fost (*Murgoci*) şi este încă şi azi confundat, apar ca o fâşie îngustă în Podişul înalt al Mehedinţilor, dela Dunăre, între gura Vodiţei, la Vârciorova şi Gura Văii aproape de T.-Severin, spre răsărit, până la Glogova-Negoeşti pe Motru, unde se ascunde sub Pliocenul Dealului Sporeştilor.

Prin alcătuirea lor din mase mici granitice şi gneiss-granitice cu feldspat roz, din gneissuri cuarţitice de injecţie, dure, din micaşisturi sericitoase şi din şisturi cloritoase-sericitoase, ele se apropie foarte mult ca facies petrografic de acela al Cristalinului din Cozia şi din Leaota, cu care noi le considerăm că se găsesc în directă continuitate, spre răsărit, între Motru şi Olt ele fiind apucate mai întâi sub marginea pânzei Cristalinului Vâlcanului-Parângului, apoi şi sub aceea a pânzei Cristalinului Lotrului, de sub care nu reapar decât de la Olt spre răsărit, de unde se termină şi pânza getică. Asemănările acestea ne sunt confirmate şi prin raporturile Cristalinului Porţilor de Fier-Cozia-Leaota cu Mezozoicul.

La Vârciorova, acest Cristalin încalecă peste ur Mezozoic format numai din Jurasicul superior, reprezentat prin calcare tithonice, şi din Cretacic inferior de tipul cu totul extern al „Stratelor de Sinaia", pe care dându-le peste cap şi deci inversându-le poziţia, le acopere complet în Valea Dunării la Vârciorova şi la Porţile de Fier, de sub care ele nu mai apar decât pe o zonă axială îngustă, unde Cristalinul acoperitor a fost ros de eroziune (între Vârciorova şi Baia de Aramă), inversarea raporturilor fiind însă o mărturie evidentă de identitate cu acele apucate sub Cristalin în valea Dunării.

De altfel şi în valea Prahovei, imediat ce Cristalinul Leaotei se termină în Bucegi, Stratele de Sinaia reapar din nou cu aceleaşi caractere ca şi la Porţile de Fier, pe Dunăre.

Peste Cristalinul Pânzei Porţilor de Fier, s'au păstrat şi unele petece de calcare tithonice roşcate (Gura Văii, Dâlbociţa), acoperite spre SE, ca şi cristalinul podişului, de formaţiunile terţiare ale colinelor Olteniei.

Privită în totalitatea sa, regiunea muntoasă a Olteniei, după săvârşirea încălecărilor mezocretacice, n'a mai fost acoperită decât pe margini de apele mărilor geologice, aşa că

această regiune a Carpaţilor românești constituie cel mai vechi uscat continental cunoscut.

La finele orogenezei mezocretacice nu erau însă aşa de înaintaţi ca azi, şi, judecând după altitudinile la care se află suprafeţele de eroziune lăsate de mările terţiare pe marginea lui: Platforma „Râul Ses", miocenică, între 900 şi 1200 m. şi Platforma „Gornoviţa", Gorj, postpliocenică, între 400 şi 600 m., se poate deduce că, din timpul Terţiarului încoace, regiunea muntoasă s'a înălţat treptat cu peste 2000 m. dintre care cu peste 1000 m. numai la finele Terţiarului şi începutul Cuaternarului, când crestele ei cele mai înalte au suferit şi o intensă glaciaţiune, de la care ne-au rămas numeroasele „zănoage", „găuri" şi „căldări", cu fundul scobit lat şi cu lacuri (iezere) mari, ca cele din dosul Mândrei, din Găuri, din Gâlcescu, din Rătezatul, etc.

Terasele râurilor actuale ne arată că şi azi se ridică treptat Carpaţii noştri.

B. — REGIUNEA COLINELOR.

Depozitele care alcătuiesc colinele Olteniei ca şi „Muscelele" Argeşului şi Muscelului, spre răsărit, până la Dâmboviţa, se găsesc aşezate peste fundamentul unei depresiuni —„Depresiunea Getică"—, a cărei scufundare începe odată cu naşterea fracturii de la marginea meridională a Cristalinului Carpaţilor Meridionali, naştere care coincide cu începutul Cretacicului superior.

Atât scufundarea, cât şi colmatarea consecutivă, cu sedimente, a apelor marine, venite în depresiune de la răsărit spre apus şi de la N. la S., s'a continuat până la finele Terţiarului.

1. — **Cretacicul superior** este reprezentat prin Senonian şi prin Danian, ambele bine păstrate numai în Bas. Brezoiului, la gura Lotrului, spre nord de Culmea Coziei, şi în regiunea de izvoare a Văii Olăneştilor la sudul Coziei.

a. — **Senonianul** este discordant transgresiv peste fundamentul de Cristalin al Bas. Brezoiului, întinzându-se spre nord până în Câmpia Sărăcineştilor; iar spre sud de Cozia el este transgresiv şi peste calcarele jurasice, îndoite în genunche, ale Culmei Vânturariţei, întinzându-se spre nord, sub Vf. Cândoaia, şi peste Cristalin.

In ambele regiuni depozitele senoniene încep prin conglomerate şi prin gresii grosiere, care, în sus, alternează cu marne vineţii sau alburii, ambele destul de fosilifere *(Inoceramus Cripsi, Baculites, Micraster,* etc.) In Bas. Brezoiului mai ales, apar şi unele blocuri mari şi mici de un calcar recifal, cu *Hippurites*, tot senoniene, care de sigur formau recifi pe spinarea încă neridicată din ape, pe atunci, a Cristalinului Culmei Coziei, amestecul de Inocerami nordici cu Hippuriţii de facies mediteranian, arătându-ne că pe aci, prin va-

lea Oltului, se legau apele marine alpine, din interiorul Carpaţilor, cu cele marine nordice venite pe la exteriorul lor.

Spre apus de Valea Oltului, apariţia Senonianului fosilifer nu se mai cunoaşte. Eu îl bănuesc însă reprezentat dealungul marginii meridionale a Carpaţilor până la Dunăre, după prezenţa unor blocuri de gresii găsite pe linia de fractură a Cristalinului, la Tismana şi după felul de a fi aşezată „Gresia de Gura Văii", peste Jurasicul superior, o gresie dură exploatată destul de intens, la Gura Văii lângă T.-Severin, ca piatră de bordură la trotuare, pe care o consider tot senoniană.

b. — **Danianul** este reprezentat însă printr'o formaţiune continentală, alcătuită din conglomerate de roce şi şisturi cristaline şi de calcare recifale senoniene — „Conglomeratele de Brezoi"—, care acopăr pe grosimi enorme Senonianul şi la nord şi la sud de Cozia.

Felul acesta de a fi reprezentat Danianul, ne arată că, la finele Cretacicului superior, Oltenia, ca de altfel şi restul României, forma un întins uscat continental.

2. — **Terţiarul.** Marea care acopere în Terţiar Depresiunea Getică oltenească, vine cu începutul Eocenului, tot dinspre răsărit, dealungul marginii cristalinului, însă nu pare a fi înaintat în timpul Numuliticului mult mai spre apus de Bistriţa Vâlcei. Cu Miocenul însă apele marine ajung până la Dunăre, iar în Pliocen se întind mult şi spre miazăzi, până peste marginea Prebalcanilor.

a. — **Numuliticul** este reprezentat prin Eocen şi Oligocen, de facies gresos-marnos-conglomeratic, însă numai în apropierea Oltului: Eocenul format mai mult din gresii şi din marne cu *Nummulites*, decât din conglomerate cum se observă în malul drept al Oltului între Cheile Coziei şi Jiblea-Călimăneşti, iar Oligocenul, gresos-marnos şi conglomeratic, cu slabe şi neînsemnate urme de un chihlibar gălbui (Băile Olăneşti), acopere Eocenul la sud de Jiblea, până spre Dăeşti-Muereasca,—ambele formaţiuni, al căror material petrografic provine din cristalinul din apropiere, întinzându-se vizibil, spre apus, numai până dincolo de Olăneşti, aproape de Bistriţa Vâlcei.

Numuliticul Olteniei joacă un rol economic destul de important, din el ivindu-se izvoarele minerale de la Căciulata şi Călimăneşti (sulfuroase şi clorurate), precum şi cele de la Olăneşti (sulfuroase şi borice), care au prilejuit şi organizarea admirabilelor staţiuni balneare care le utilizează.

b. — **Aquitanianul** reprezintă un facies salin bituminos de concentraţie lagunară al Oligocenului superior, stabilirea acestor condiţiuni, prielnice concentrării, datorindu-se unei noi înălţări a regiunii. Din aceste motive rocele ce-l constituiesc sunt formate din marne roşietice ghipsoase şi din marne cenuşii nisipoase cu intercalaţiuni de ghipsuri şi de bancuri de tufuri dacitice, cum apar pe stânga Oltului la Dăeşti şi ceva mai jos la Sticlărie.

Spre apus de Olt, Aquitanianul nu-i vizibil direct, el se remarcă însă prin brecii şi

izvoare sărate care apar din baza conglomeratelor burdigaliene. ca cele de la Pietrari, pe Otăsău, de la Slătioara, pe Cerna, în Vâlcea și cele de la Săcel în Gorj, la Săcel izvoarele sărate-iodurate mijlocind și instalarea unei stațiuni balneare destul de cercetată.

Cărbunii exploatați pe vremuri din baza Miocenului de la Babna au fost probabil aquitaniani, ca și cei de la Petroșani, în ambele regiuni reprezentând însă depozite de mlaștini îndulcite.

Este posibil ca și unele izvoare sărate care apar și mai spre apus, pe linia Baia de Aramă-Balta în Mehedinți, ca și ceva mai la sud, la Ilovăț (Bunarul Sărat) și la Lazu, tot în Mehedinți, ca și sărăturile de la Popoveni, din lunca Jiului, lângă Craiova, să vină tot din Aquitanian. Nu-i exclus ca și numele orașului Slatina să se datorească tot unei vechi manifestațiuni saline aquitaniene (azi dispărută), care să fi apărut pe linia de flexurare dintre regiunea colinelor și Câmpia Olteniei situată pe direcția Craiova—Slatina—Pitești.

c. — **Miocenul.** Mișcările de ridicare a regiunii muntoase de la finele Oligocenului, care au provocat nașterea faciesului de concentrare al Aquitanianului, sunt urmate de o nouă și mai puternică scufundare a regiunii situată spre sud de linia de fractură meridională a Cristalinului, scufundare care are două mari consecințe: una care provoacă invadarea de la răsărit spre apus a întregei regiuni scufundate a Olteniei cu ape marine mediteraniene, și a doua că, prin înălțarea regiunii muntoase, se redeșteaptă și se intensifică activitatea eroziunii în această regiune.

Din aceste motive, primele sedimente miocenice care se așternpeste faciesul salin al Aquitanianului, sunt puternice conglomerate în „Burdigalian" (Conglomeratele din Culmea Slătioarei-Vâlcea, cele de la Săcel-Gorj), după care, cu începutul „Helvețianului", se stabilește din nou un facies lagunar de concentrație salină, intensificându-se și erupțiunile vulcanice de dacite, care au dat numeroase (3—4) intercalațiuni de tufuri albe de cenușe dacitică, în gresiile vineții și în marnele cenușii și roșietice, cu ghipsuri și cu sare ale Helvețianului. Dealul Râpa Corbului (Evantai)—Dealul Bisericii, da la sud de Ocnele Mari, reprezintă un formidabil „con vulcanic" dacitic, submarin, de pe atunci, de mărimea Vezuviului actual; iar puternicile masive de sare, exploatate la Ocnele Mari-Ocnița, se pot urmări, după manifestațiunile saline și bituminoase, căci faciesurile saline sunt în general și bituminoase, de la R.-Vâlcea pe Olt, mai ales spre apus, peste Govora-Pietrarii de Jos pe Otăsău și pe marginea meridională a Culmei Slătioarei, până în Valea Cernei, la Slătioara-Obroceşti. Stațiunea balneară „Govora" cu renumitele sale izvoare sărate-iodurate își datorește faima apelor de infiltrație care iau sarea și iodul din faciesul salin bituminos al Helvețianului.

Helvețianul apare deschis și spre apus la Baia de Aramă-Balta, pe scufundătura sinclinală dintre M-ții Mehedinților și Podișul Mehedinților. Un facies mediteranian cu 300 ape marine normale nu se restabilește însă decât cu „Tortonianul", datorită unei noi

scufundări a regiunii colinelor, care aduc aceste ape marine normale mai ales în partea vecină munţilor, până la Dunăre, pe unde Tortonianul apare constituit: din marne cenuşii, din gresii şi din conglomerate vineţii, cu treceri spre un calcar organogen, format de tufe de alge calcaroase (*Lithothamnium*), în general toate destul de fosilifere.

Tortonianul, deşi apare şi la Ocnele Mari, mult mai bine reprezentat este însă în zona de sub munte, de la Novaci în est, până la Tismana în vest şi mai ales în Bas. Bahnei.

Pe toată întinderea lor formaţiunile tortoniene sunt acoperite, în continuitate de sedimentare, de gresii oolitice şi de pietrişuri conglomeratice cu intercalaţiuni de marne şi de calcare cu *Mactra* ale „Sarmaţianului", cu o faună redusă ca genuri, numai la formele care au putut trăi în ape salmastre, ceea ce ne arată că, la finele Miocenului, regiunile carpatice s'au înălţat din nou şi destul de puternic, ceea ce a făcut ca resturile mării tortoniene să întrerupă din nou legătura cu apele Mării Mediteraneene normale, suferind apoi o îndulcire treptată începând cu Sarmaţianul, ceea ce a contribuit la dispariţia tuturor formelor de viaţă marină mediteraniană care nu puteau trăi în apele salmastre.

Aşa apare format Sarmaţianul, în regiunea sinclinală de la R.-Vâlcea şi în regiunea vecină munţilor, de la Muereasca, în răsărit, până la Baia de Aramă-Bahna, în apus, ca şi pe la sud de Podişul Mehedinţilor, între Glogova şi Gura Văii până la Dunăre.

O menţiune specială merită Sarmaţianul zonei de sub munte din regiunea Bircii—Săcel—Maghireşti—Glodeni, şi anume, pe întreagă această regiune, el este şi bituminos, datorită dezvoltării unui facies marnos—şistos—foios—bituminos, pe alocuri (Săcel-Bircii) calcaros format aproape exclusiv numai de *Viermi tubicoli (Serpula)*. De prezenţa acestui facies este legată şi apariţia urmelor de petrol şi de gaze de la Bircii—Săcel—Maghireşti—Glodeni (glod-bolbors de gaze), regiune cu totul neexploratâ din acest punct de vedere.

Privit din punct de vedere economic, Miocenul Olteniei prezintă o importanţă deosebită, nu numai prin existenţa masivelor de sare, neexplorate încă, legate de faciesul salin al Aquitanianului (Slătioara, Vâlcea, şi Săcel, Gorj) şi a celor legate de faciesul salin al Helveţianului, cunoscute şi în mare parte şi exploatate încă din timpurile vechi (Salinele Ocnele Mari-Ocniţa, etc.); dar şi prin faptul că aceste două formţiuni saline sunt în acelaş timp şi bituminoase, şi că un facies bituminos, cu dezvoltare mai restrânsă, prezintă şi Sarmaţianul.

Astfel, urme destul de importante de petrol şi de gaze prezintă Helveţianul la Govora Băi (Hotel Ştefănescu), dar mai ales pe Valea Hinţei, în lungul liniei de fractură care, spre răsărit, se leagă peste Mânăstirea Slătioarele cu Ocniţa şi de aci, prelungindu-se cu urme de gaz şi de ape sărate, până dincolo de Olt, la Bleici pe Sâmnic; iar spre apus, trecând peste Păuşeştii de Otăsău, se ascunde sub Pliocen la Foleşti pe Bistriţa. Paralel cu această fractură, la Gâtejeşti, spre nord de Govora, din Helveţian apar puternicile manifestaţiuni gazoase dela Fierbea-Gâtejeşti, pe malul drept al apei Govora, în axul anticlinalului care vine de la Ocnele Mari peste Culmea Teişului.

Explorările nefructuoase făcute la Govora de Soc. Govora-Petrol, aşezate pe flancul meridional al anticlinalului Gâtejeştilor, nu se pot considera ca concludente pentru neexistenţa petrolului.

Spre nord de Govora, manifestaţiuni importante de gaz-Metan cu urme de petrol prezintă şi Helveţianul Culmei (anticlinale) Slătioarei, începând de la Cacova-Dobriceni, dar în special pe Valea Cerna la Slătioara-Obroceşti, pe flancul meridional al conglomeratelor burdigaliene. Mai spre apus anticlinalul Culmei Slătioarei se afundă sub Pliocenul văii Olteţului, dar manifestaţiunile gazoase-saline apar şi în Pliocen, sub formă de „salţe", sau de „gloduri" : la Sârbeşti, la Alimpeşti, la Corşoru, la Zorleşti, etc. Intreagă această regiune este însă complet lipsită de explorări.

d. — **Pliocenul.** Cu începutul Pliocenului apele mult îndulcite ale Sarmaţianului, reduse la adâncimi mici, se întind peste întreaga regiune colinară şi de câmpie a Olteniei, de la marginea munţilor până dincolo de Valea actuală a Dunării. Din aceste motive Pliocenul în Oltenia este reprezentat prin toate etajele sale (Meoţian, Ponţian, Dacian, Levantin), care, cu mici variaţiuni, au limitele lor nordice retrase treptat din ce în ce mai spre sud.

Meoţianul, erodat puternic în regiunea dislocată de la R.-Vâlcei-Ocnele Mari, apare ca o fâşie neîntreruptă dealungul depresiunii subcarpatice de sub poalele munţilor, de la Titiriciul-Cacova-Pietrarii de Sus, spre apus, între Sârbeşti şi Igoiul, pe Olteţ, unindu-se, după scufundarea anticlinalului Slătioarei, şi cu fâşia de Meoţian de pe marginea mai meridională a Pliocenului, care vine de la Buleta-Govora-Păuşeştii de Otăsău. In regiunea văii Jiului, marginea lui nordică atinge chiar marginea Cristalinului.

Alcătuit din marne vinete compacte cu *Ostracode*, alternând cu gresii moi gălbui fosilifere în partea inferioară, şi din marne cenuşii negricioase, uneori nisipoase, alternând cu slabe intercalaţiuni gresoase, uneori foioase bituminoase în partea superioară, Meoţianul îşi păstrează cu mici variaţiuni aceeaşi alcătuire, până la cotul Dunării de la Ţigănaşul în Mehedinţi.

O menţiune specială merită Meoţianul anticlinalului Săcelului (Piţic, Săcel, Glodeni, Voiteşti, Tg.-Jiu şi Godineşti) destul de bogat în şisturi foioase bituminoase şi în raport cu ele şi în manifestaţiuni de gaz-Metan (Glodeni-Bălăneşti etc.) şi chiar urme de petrol (Pâr. Păcurii-Glodeni).

Ponţianul. In timpul Ponţianului lacul pliocenic al Olteniei, cel puţin spre răsărit de Jiu, avea marginea sa nordică mult mai retrasă spre sud, căci el nu apare vizibil decât din Olteţ şi de la Roşia de Amaradia spre apus, ridicându-se apoi, spre apus de Jiu, până aproape de marginea munţilor (D. Tg.-Jiului, D. Godineştilor) şi păstrând aceleaşi caractere petrografice: marne vinete compacte, chiar nisipoase către partea superioară, în general fosilifere, până în malul Dunării între Turnu-Severin şi Calafat.

Dacianul acopere complet Ponţianul, rezemându-se chiar direct pe Meoţian între

Olt şi Olteţ (Roşia de Amaradia) şi, urmărind de aproape de la Olt spre apus marginea Pontianului, el apare format în general dintr'o alternanţă (de 2 ori) de marne şi argile vinete şi de nisipuri foarte bogate în resturi fosile.

In Dacianul Olteniei se găsesc intercalate importante strate de lignite care, dacă până la Olteţ sunt în general acoperite de pietrişurile levantine, la Roşia*) de Amaradia lignitul de bază apare cu o grosime de 21/2 m., fiind în parte exploatat. Aparitiile lignitului se urmăresc apoi peste Poiana Seciuri şi Bârzeiul de Gilort, de unde Dacianul se ridică mai spre nord, peste Valea Hârnei-Valea Călniculvi, la Albeni, şi până la Bengeşti şi Bobul, în care lignitul apare intercalat argilelor superioare.

După o întrerupere datorită acoperirii lui cu pietrişurile levantine din Dealul Bran şi de Cuaternarul Câmpului Cărbuneştilor, Dacianul cu lignite reapare în Valea Jiului, pe stânga între Poiana şi Moi-Rovinari, iar pe dreapta între Pinoasa şi Roşia de Jiu. Mai spre apus el este din nou acoperit de Levantin în Dealul Bujorescu, de sub care numai lignitele se ivesc în unele văi mai adânci, ca la Vârtopul, în Gorj, şi la Roşiuţa-Ploştina în Mehedinţi. In fine Dacianul se continuă apoi pe sub Levantin până la Dedoviţa-Prunişor-Cotul Corbu pe Dunăre, având lignite la Şimian (Val. Copcii) lângă Turnu-Severin.

Iviri de lignite daciene apar, pe sub Levantin, şi mai la sud de limita nordică a Dacianului, mai ales pe zonele de ondulaţiuni anticlinale, ca: la Valea cu Apă, la Plopşor, la Broşteni, la Valea lui Câne, etc., dealungul Jiului.

Lignitele daciene, destul de importante şi ca grosime şi calitativ, au făcut pe vremuri obiectul unor destul de rentabile exploatări, când transportul cu carul era mai ieftin, exploatări azi părăsite, deşi necesităţile de combustibil au fost actuale în totdeauna, nu numai acum când ele sunt mai stringente ca oricând. De fapt greutăţile transportului le fac puţin rentabile şi în timpuri normale. Totuşi, dacă s'ar întrebuinţa pe loc sau fără să se transporte pe distanţe prea mari (pentru fabrici de ciment, ori pentru uzine termice) şi dacă s'ar exploata în mod raţional, lignitele ar constitui pentru Oltenia o bogăţie minieră care s'ar putea imediat valorifica.

Levantinul. Către finele Pliocenului, după umplerea mlaştinilor de păduri şi a turbăriilor daciene, limitele lacului levantin se găseau retrase pe o linie care ar uni Prunişorul şi Ploştina, pe Motru, în Mehedinţi, cu Plopşorul—Musculeşti—Vladimir în Gorj. De aci spre răsărit linia se mai poate urmări numai până la Grădiştea pe Olteţ, căci numai de la această limită spre sud argilele vineţii şi nisipurile de bază şi în parte şi pietrişurile levantine superioare sunt şi fosilifere, regiunea dela Bucovăţ lângă Craiova fiind o regiune devenită clasică în privinţa bogăţiei în resturi fosile levantine.

Pietrişurile superioare levantine se întind însă peste Dacian mult spre nord, până la

*) Numele de Roşia, ori de Roşiuţa se datoreşte pământului roşu-cărămiziu, ce însoţeşte stratele de cărbuni-lignit. El s'a născut prin aprinderea spontană a lignitelor din cauza oxidării piritelor din argile, care le-a ridicat temperatura în părţile în contact cu aerul, până la aprindere. Temperatura desvoltată de arderea lignitilor a transformat argilele prin coacere, într'un fel de rocă dură de aspectul cărămizii arse.

Paloța—D. Bujorescu—D. Bran—Albeni—Roșia de Amaradia—Buleța—Râureni, pe această margine ele fiind însă reprezentate numai prin pietrișuri de coastă, lipsite deci de fosile de apă dulce, cuprinzând însă unele resturi de mamifere de uscat ca cele de *Mastodon arvenensis*, găsite la Bengești și la Busuioci în Gorj.

Din punct de vedere economic, Levantinul nu prezintă nici o importanță, căci slabele intercalații lignitoase nu pot prezenta vre-o rentabilitate, iar petrolul oxidat care îmbibă în parte nisipurile levantine grosiere de la Bălteni (Pâr. Păcurii), vine, după părerea noastră, mai din jos, din Meoțianul sau din Helvețianul zonei Govora—Bălteni—Valea cu Apă.

3. — **Tectonica regiunii colinelor** este ceva mai complicată pe teritoriul Vâlcei decât în restul Olteniei. La finele Pliocenului regiunea muntoasă sufere o înălțare în bloc cu peste 1000 m. deasupra nivelului altimetric anterior, silind resturile lacului pliocenic să se retragă la sud de linia Calafat-Craiova-Slatina, linie de la care, spre sud, se schițează tot atunci o nouă depresiune — Depresiunea Câmpiei Olteniei.

Din cauza acestei puternice înălțări, intră din nou în joc fractura de la marginea Cristalinului, după care regiunea colinelor, scufundându-se puternic, provoacă formarea „depresiunilor subcarpatice" de la poalele munților, urmate, spre sud, până aproape de Craiova, de o serie de ondulațiuni anticlinale în depozitele terțiare, născute în special prin îngrămădirile suferite în adâncime de cutele mai vechi și dispuse în „releu" de la apus la răsărit și de la nord la sud.

a. — **Anticlinalul Săcelului.** Prima cută anticlinală vecină depresiunii, apare în prelungirea capătului oriental al Cristalinului Podișului Mehedinților, între Motru și Olteț, începând în apus cu D. Sporeștilor (Godinești) și continuându-se cu D. Tg.-Jiului—D. Humele—D. Voitești. D. Glodeni, având maximum de elevație la Săcel, spre răsărit de Pițic, pierzându-se treptat în Câmpia Polovragilor, dincolo de Olteț. Acest anticlinal limitează spre sud depresiunea Tismana-Bumbești-Crasna și este cunoscut în general sub numele de „Anticlinalul Săcelului", deși, prin depresiunea transversală a Văii Jiului, el este curmat în două jumătăți: una la răsărit de Jiu, „Anticlinalul Săcelului", și alta la apus, „Anticlinalul Godineștilor".

Ambele porțiuni prezintă urme destul de importante de petrol și de gaze: în Sarmațianul de la Maghirești-Săcel-Bircii, și de ape sărate de zăcământ în Meoțianul de la Pițic; apoi de petrol și de ape sărate în Meoțianul de la Glodeni și Voitești, de gaze și de ape sărate la Bălănești; iar prin puțul săpat de Bălănescu în 1884, în Pontianul de lângă Tg.-Jiu până la adâncimea de 250 m., s'au întâlnit urme de petrol, de gaze și de ape sărate ascendente și în marnele pontiene. Urme de gaze și de ape sărate apar și spre apus de Jiu, în Pontianul din D. Godineștilor, unde, din cauza gazelor, într'un puț puțin adânc, săpat pentru apă, acum câțiva ani și-au găsit moartea doi locuitori.

Anticlinalul însă este cu desăvârșire neexplorat, deși încercările n'au lipsit.

b. — **Anticlinalul Culmei Slătioarei.** Ceva mai spre răsărit, dar pe o linie mai sudică, anticlinalul Săcelului este înlocuit, după dispariţia lui la Olteţ, de o nouă şi mai puternică zonă anticlinală, însemnată pe teren ca şi el printr'o largă creastă de deal—„Culmea Slătioarei"—, care limitează spre miazăzi depresiunea subcarpatică Polovragi-Horezul Vâlcei. Culmea Slătioarei se ridică de la Pietrari pe Otăsău, în est, şi până la Slătioara pe Cerna în vest, înălţată de masive diapire puternice de sare aquitaniană şi prezintă urme interesante de petrol şi de gaze în Helveţianul flancului sudic, la Obroceşti-Slătioara pe Cerna. Spre apus de Cerna zona anticlinală se ascunde sub Meoţianul Văii Oltului, pe sub care se prelungeşte cu 2 creste anticlinale: una îndreptându-se spre Zorleşti, alta spre Şitoia, (Ionescu-Argetoaia) ambele scufundându-se sub Câmpul Mare al Cărbuneştilor. La Sârbeşti, Alimpeşti, Corsoru, Zorleşti, apar numeroase gaze şi manifestaţiuni saline pe prelungirea lor.

Între Gilort şi Jiu, în prelungirea acestei zone se ridică bombătura anticlinală de Dacian acoperit de Levantin a Dealului Bran şi poate că tot în prelungirea ei, spre apus de Jiu, se aşează şi D. Bujorăscu şi manifestaţiunile saline de la Ilovăţ (Mehedinţi). Spre răsărit de Pietrari, zona aceasta anticlinală ar trece în o linie de fractură cu manifestaţiunile saline din Val. Olăneştilor, lângă R.-Vâlcea.

c. — **Zona anticlinală Ocnele Mari** este însă zona anticlinală cea mai puternică din regiunea colinară a Olteniei, ea fiind aşezată şi mai spre răsărit şi mai spre sud de cea precedentă, trecând şi spre răsărit de Olt până la Bleici pe Sâmnic.

Şi această zonă se desparte în 2 creste spre apus de Ocnele Mari: una nordică, trecând peste Teiuş, la Gâtejeşti, cu puternicile „fierbători" de gaz metan, şi a doua mai sudică, trecând peste Slătioarele, se fracturează la Govora-Băi (Val. Hinţei), putându-se apoi urmări, prin manifestaţiunile ei saline şi de petrol (Govora-Băi), până la Foleşti pe Bistriţa, unde se ascunde sub Dacian. Noi avem convingerea că această linie de fractură se prelungeşte pe la Orăciu (Alunul) şi pe la sud de Cărbuneşti până la Bălteni, cu interesantele urme de petrol din Levantinul Pâr. Păcurii, puţin explorat cu câteva puţuri de mână, până la 20 m. şi cu o sondă de mică adâncime, şi tot pe ea apar şi manifestaţiunile de gaz metan de la Valea cu Apă. La Bălteni, o erupţie de ape cu gaze, izbucnită din gura unui vechi puţ, a scos cantităţi destul de mari de nisip petrolifer, în care am observat şi câteva resturi de Vivipare, ceea ce indică că proveniența gazelor explodate este din Dacian. Cred că tot această linie se prelungeşte şi în Mehedinţi în direcţia manifestaţiunilor saline de la Lazu-Corcova.

d. — **Fractura de la Buleta,** reprezintă pe teritoriul Jud. Vâlcea o linie externă celei de la Govora, pe care apar manifestaţiuni saline şi sulfuroase. In val. Jiului spre sud de linia Bălteni, se mai găsesc unele slabe ondulaţiuni anticlinale, ca: linia Plopşor-Vladimireşti-Grădiştea; linia Valea lui Câne-Zătreni; linia Valea Răii-Meteul-Tatomireşti, etc., până la Craiova, unde, la Popoveni, manifestaţiunile saline denotă prezenţa în

adâncime a unei flexuri fracturate care separă regiunea colinelor de regiunea câmpiei.

e. — **Zona anticlinală Călimănești-Olănești** reprezintă însă pe cea mai nordică zonă anticlinală a Terțiarului vechi al Olteniei, născută sub influența îngrămădirilor directe suferite de formațiunile numulitice prin înălțarea Cristalinului Coziei care spintecă în două formațiunile cretacice-numulitice, separând astfel complet pe cele rămase în basinele interne: Brezoi-Titești, de cele îngrămădite la marginea ei externă. Pe axul zonei anticlinale Călimănești-Olănești apar importantele izvoare minerale sulfuroase, saline și borate de la Căciulata, Călimănești și Olănești.

C. — REGIUNEA DE CÂMPIE.

Cuaternarul. După puternica înălțare a regiunii muntoase și după încrețirea celei colinare la finele Pliocenului, resturile vechiului lac levantin se găsesc adunate pe o regiune restrânsă la sud de linia de flexură care ar trece de la Ostrovul Corbu, la Craiova și Slatina. Acest lac este repede umplut de pietrișurile și nisipurile aduse din belșug de numeroasele cursuri de ape care, între-timp, formându-se, au nivelat și suprafața Levantinului spre nord până aproape de limita depresiunilor subcarpatice. Pe șoseaua Craiova-Caracal se observă însă încă destul de bine trei din vechile platforme marginale, descendente spre sud, ale acestui lac, reprezentând trei perioade de stabilizare a liniei de țărm a lacului cuaternar, trepte care sunt cu totul altele decât cele trei terase ale Dunării, fluviu care s'a format mai târziu, când a scurs prin captare și apele lacurilor interne, și a moștenit și firul de apă al acestui lac, lăsând terase care se înșiră pe malul său stâng, mult mai spre sud de Caracal, tocmai în apropiere de Corabia.

Depozitele lăsate de lacul cuaternar sunt formate în general din marne vineții, uneori cărbunoase, cu lentile de nisipuri la bază, și din nisipuri și pietrișuri la partea superioară, groase în total de cel mult 40 m.

După colmatarea completă a lacului, în perioada continentală urmată s'a format un sol lutos roșu, acoperit de acel lut nisipos calcaros galben—lössul—, adus și depus aci de vânturile dominante dinspre răsărit, în grosime de 5—6 m. (Maglavit).

Lössul a dat solul bogat pe care, crescând, grânele din Câmpia Olteniei au devenit atât de renumite. Numeroasele resturi de *Mamut* (*Elephas primigenius*) găsite în Löss, ne arată că vârsta lui esta ulterioară glaciațiunii Cuaternarului vechiu.

In apropierea Dunării Lössul acopere și o parte din terasele superioare ale ei, ca și dunele de nisipuri, provenite din aluviunile Dunării, îngrămădite aci de vânturile dominante dinspre apus și NW.

In Cuaternar se stabilește definitiv și rețeaua hidrografică a Olteniei, ale cărei ape, în afară de Dunăre, se adună spre 2 depresiuni mari transversale: una în axul văii Jiului și alta în axul văii Oltului, către care converg toate celelalte râuri din regiunile carpatice,

creasta de separaţie dintre cele două depresiuni ridicându-se continuu şi azi, de oarece Jiul îşi deviază necontenit cursul spre apus, iar Oltul spre răsărit.

D. — PRIVIRE GENERALĂ ASUPRA SOLULUI ŞI SUBSOLULUI OLTENIEI.

Solul. Din cele 5 judeţe ale Olteniei, Doljul şi Romanaţul sunt judeţe de câmpie, cu un sol bogat născut pe socoteala Lössului, acel minunat lut argilos-nisipos-calcaros, care acopere şi restul Câmpiei Române şi care, sub influenţa unui climat favorabil, a mijlocit naşterea solului de câmpie, atât de prielnic cultivării grânelor, care fac şi bogăţia principală a acestor judeţe.

Judeţele Mehedinţi, Gorj şi Vâlcea sunt judeţe de deal şi munte, cu soluri de pădure, pe care se cultivă cu succes numai porumbul, via şi pomii fructiferi, culturi care însă nu satisfac totdeauna necesităţile locale, locuitorii acestor trei judeţe, mai sărace ca cele de câmpie, suplinindu-şi lipsurile prin ocupaţiuni legate de solul lor ca: creşterea vitelor şi în special a oilor în părţile de sub munte; exploatarea lemnelor de foc şi de construcţie; fabricarea varului nestins, a scândurilor, a frăştilelor (şiţelor) de acoperit etc., pe care le vând fie în oraşele de capitală, ori le duc şi le vând cu amănuntul prin satele de câmpie, luând în schimb porumb şi grâu.

Subsolul. Cum am văzut, subsolul judeţelor de munte cuprinde însă şi zăcăminte de roce, de minereuri şi de substanţe minerale utile economiei naţionale, ca: sare, cărbuni, petrol şi gaze naturale, grafit şi minereuri de aur, de fier şi de cupru care, cum am arătat, sunt în marea majoritate a cazurilor or neexplorate suficient, ori chiar neexplorate de loc.

Astfel, în Vâlcea s'au explorat piritele aurifere din Valea lui Stan (Brezoi), urmele de petrol din regiunea Govorei şi sarea din regiunea Ocniţei, fără ca prin aceste explorări să se fi putut cunoaşte îndeajuns, afară de sarea exploatată de la Ocniţa, şi valoarea economică reală a acestor bogăţii.

Jud. Vâlcea însă valorifică pe o scară întinsă izvoarele minerale sulfuroase şi saline la Călimăneşti-Căciulata, cele sulfuroase şi borate la Olăneşti, cele sărate-iodurate la Govora şi, mai puţin utilizate, cele sărate de la Ocnele Mari, — înfloritoarea dezvoltare a acestor staţiuni balneare datorindu-se în prima linie apropierii lor de calea ferată principală Bucureşti-Piatra Olt-Râmnic-Sibiu.

De asemenea, datorită situaţiei sale longitudinale faţă de lanţul Carpaţilor şi debitului său mare de apă, mai ales toamna şi primăvara, Lotrul, afluentul pe dreapta, la Brezoi, al Oltului, a mijlocit şi mijloceşte încă o intensă exploatare a pădurilor de brad din Munţii Lotrului.

Prin construirea liniei ferate înguste dealungul Bistriței se va mijloci și exploatarea masivelor păduroase din regiunea aceasta.

In Gorj, din cauza depărtării acestui județ de linia principală de cale ferată Craiova-Turnu Severin, explorările miniere s'au făcut și se fac cu și mai mare greutate, așa că, în afară de cele făcute în ultimul timp de *Ing. Damaschin* pentru grafitul din regiunea Novaci-Baia de Fier, pentru antracitul de la Schela, pentru petrolul de la Bălteni, pentru lignitele de la Rovinari-Roșia de Amaradia, ca să nu amintesc decât de localitățile în care s'au făcut pe vremuri unele explorări mai serioase, cunoștințele noastre asupra valorii lor economice nu sunt mai înaintate decât cele obținute prin aceste explorări, nesuficiente, de acum 45-50 de ani.

Anticlinalul Săcelului, considerat în totalitatea lui, cu toate urmele interesante de petrol și de gaze ce cuprinde, este încă complet neexplorat. Tot din cauza depărtării lor de calea ferată secundară Filiași-Tg.-Jiu, nici Băile Săcel, cu toată valoarea curativă a apelor lor sărate-iodurate și cu toate sacrificiile făcute de unii proprietari în vederea îmbunătățirii confortului, nici ele nu vor putea ajunge la dezvoltarea meritată.

Tot astfel masivele păduroase din Munții Gorjului, cu excepția regiunii nordice dinspre Salanele și Valea Lotrului, sunt încă nepuse în valoare. Din punctul de vedere al valorificării subsolului și pădurilor sale, Gorjul va putea face un pas hotărâtor numai după ce se va termina linia ferată normală Tg.-Jiu-Bumbești-Petroșani.

Să sperăm că realizarea acestei linii, care va fi una din cele mai frumoase din Europa de SE, nu va întârzia însă prea mult.

Jud. Mehedinți, deși mai sărac în iviri de minereuri (cele de cupru la Baia de Aramă) prin faptul că este favorizat și de o largă comunicație pe Dunăre și de calea ferată principală Craiova-T. Severin-Timișoara, a putut și poate explora și mai ales poate pune în valoare mult mai lesnicios produsele solului și subsolului său.

Alunecările de teren din regiunea de dealuri constituiesc o problemă care a ajuns cu totul îngrijorătoare. Marea majoritate a dealurilor a fost despădurită de locuitorii satelor, fără nici un control, și în parte transformate în terenuri de cultură, din care cauză regiuni întregi, prin alunecările în masă a terenurilor despădurite, au ajuns improprii și culturii și fânațului. Replantarea cel puțin a părților superioare ale dealurilor și a porțiunilor alunecate, spre a stăvili răul, se impune ca o problemă de administrație județeană de primul ordin. Pentru aceasta ar trebui impus cât mai neîntârziat satelor celor mai atinse să-și alcătuiască pepiniere, cel puțin de salcâmi, și de sigur și de alte esențe, și replantarea în comun a regiunilor devastate prin alunecare.

In legătura cu opera de refacere a acestor terenuri de cultruă, poate că ar fi timpul să se studieze și problema stabilizării cursurilor de apă care, din cauza sălbăticiei lor în timpul viiturilor mari de primăvară, distrug anual întinderi mari din terenurile cultivate

în lunci, luncile constituind pentru regiunile de dealuri cele mai productive terenuri de cultură.

Căile de comunicație. Din cele arătate mai sus, reese că nu numai executarea explorărilor miniere ale subsolului, dar și valorificarea produselor solului sunt strâns legate de ușurința comunicațiilor de cale ferată și pe apă, singurele care ușurează schimbul acestor produse.

Din punctul de vedere al comunicațiilor, județele de câmp sunt mult mai favorizate decât cele de munte, atât Doljul cât și Romanațul, în afară de calea navigației pe Dunăre, fiind străbătute și de linia principală de cale ferată București-Timișoara, având în plus și câte o linie secundară până la Dunăre pe ,distanțele Piatra Olt-Caracal-Corabia și Craiova-Calafat.

Astfel, bogatele produse agricole ale acestor județe se pot și lesnicios și mai repede scurge fie spre Dunăre, fie spre județele mai sărace de munte

Dintre județele de munte, Jud. Mehedinți, având Dunărea ca limită de SW și fiind tăiat și de calea ferată principală în regiunea mijlocie, eate cel mai favorizat județ de munte. Și Jud. Vâlcea este întru câtva favorizat, având Oltul pentru transportul lemnelor cu plutele și calea ferată principală București-R.-Vâlcea-Sibiu, ambele situate pe marginea lui de răsărit, favoare ce se oglindește admirabil de bine în desvoltarea înfloritoare luată în ultimii 40 de ani de orașele R.-Vâlcea, Călimănești, Govora, Drăgășani, etc.

In privința comunicațiilor însă, Jud. Gorj este cel mai puțin favorizat, el fiind deservit numai de linia cu totul secundară Filiași-Tg.-Jiu-Bumbești, prelungită în ultimul timp până la Meri, lângă Lainici. Pe această cale cu trafic redus și așezată, nu pe Valea Jiului, mai bogată, ci pe aceea mai săracă a Gilortului. schimbul de produse cu restul Olteniei este mult îngreunat, precum sunt mai mari și greutățile de adus mașinile și uneltele necesare unei explorări miniere științifice.

De altfel, în aceeași situație neprielnică se găsesc și părțile limitrofe Gorjului din județele de munte vecine. Acest mare neajuns se va remedia într'o oarecare măsură atunci când se va termina legătura de cale ferată între Tg.-Jiu și Petroșani, prin neîntrecuta în frumusețe Valea Jiului și când, din cauza importanței mari ce va căpăta traficul cu cărbunii de Petroșani, această linie, din secundară, va deveni desigur o linie principală. Totuși, pentru o remediere mai largă a lipsei de comunicații mai lesnicioase de care sufăr astăzi toate județele de munte, ar mai trebui, pe lângă unele modificări la cele existente, făcute și alte linii noi.

Între modificările de adus ar fi transformarea liniei înguste T.-Severin— Tismana în linie normală și legarea ei de Tg,-Jiu, apoi prelungirea acestei linii de la Copăcioasa, peste Săcel—Polovragi—Horezul Vâlcei până la Bistrița unde s'ar lega cu linia îngustă de pe valea Bistriței, care va trebui și ea normalizată.

Această linie de legătură pe sub munte ar uni strâns între ele județele de munte,

mijlocind nu numai schimbul între ele, dar şi legarea lor direct cu Dunărea la T.-Severin. Pădurile şi renumitul vin de Gorjiu ar avea şi ele o altă valorificare.

De asemenea linia Filiaşi—Tg.-Jiu va deveni o linie principală, însă ea va trebui trecută pe valea Jiului, porţiunea de pe valea Gilortului rămânând ca linie secundară.

Odată cu realizarea acestor linii lesnicioase de comunicaţie, s'ar înlesni mult şi turismul, dându-se astfel posibilitate tineretului şcolăresc, în special, să cunoască de aproape unele localităţi cu trecut istoric de mare valoare pentru Neamul Românesc întreg, cum sunt Mânăstirile Tismana, Crasna şi Polovragi în Gorj şi Mânăstirile Horezu, Bistriţa şi Arnota în Vâlcea, cercetate azi numai de cei ce dispun de mijloace proprii de comunicaţie.

Poate că nu va trece prea mult timp şi neîntrecutele frumuseţi turistice ale munţilor Olteniei vor putea fi admirate de câţi mai mulţi tineri, care încălzindu-şi sufletul la trecutul atât de bogat în fapte istorice al celei mai curate regiuni româneşti ca sânge, limbă şi port, care este Oltenia, vor şti să preţuiască şi mai bine cinstea şi demnitatea de a fi Români.

Prof. Dr. ION POPESCU-VOITEŞTI

UN CÂNTEC ŞCOLAR DIN OLTENIA DE ACUM 110 ANI

Ah! Sabia lui Traian
Intr'o mână de Roman,
Mai deşteaptă-te odată
De cuprinde lumea toată;
Nu zăcea în ticăloşie
Ruginită şi pustie.
Mai deşteaptă-te Aurelian,
De-ţi vezi nepoţii în ce hal,
In ce hal se tiranesc
Şi unde locuesc,
In bordee întunecate,
Afumoase şi ploioase.
Ah! de şi-ar aduce aminte
Că tu le-ai fost lor părinte,
Cred că ar alerga cu toţii
Fiii tăi şi strănepoţii,
Toţi cu săbiile goale
Şi să strige în gura mare:
Aici sceptrul să 'nverzească,
Românii să stăpânească!

În 1833, când se pregătia crearea oraşului T.-Severin, generalul Kiseleff a făcut o vizită la Cerneţi. Elevii şcoalei de acolo l-au întâmpinat cu acest cântec ale cărui cuvinte îndrăsneţe am crezut că merită să fie cunoscute, ele înfăţişând spiritul naţionalist al învăţământului românesc din Oltenia aflat atunci de abia la începuturile lui.

IZVOARELE MINERALE ALE OLTENIEI ŞI IMPORTANŢA LOR BALNEARA

de D. M. PREDA

IN cuprinsul Ţării Româneşti, pământul Olteniei este unul dintre cele mai bine înzestrate cu ape minerale.

Prin mulţimea izvoarelor şi prin marea varietate, atât din punct de vedere calitativ, cât şi din punct de vedere cantitativ a elementelor lor mineralizante, aceste ape minerale pot fi folosite, fie ca ape de băut, fie sub formă de băi, în numeroase boli, uneori cu rezultate în adevăr miraculoase.

La efectul lor vindecător contribue, şi nu într'o măsură mai redusă, şi faptul că astfel de ape minerale se găsesc în staţiuni cu climate variate, uneori calde şi uscate, alteori împădurite şi răcoroase şi aproape pretutindeni lipsite de curenţi de aer şi deci potrivite tratamentului medical.

Datorită acestor două însuşiri, din apele minerale ale Olteniei sunt cunoscute de multă vreme şi folosite astăzi într'o măsură din ce în ce mai mare, iar staţiunile în care ele se află pot fi comparate, din punctul de vedere al captării apelor, al instalaţiunilor terapeutice medicinale şi al confortului cerut de astfel de staţiuni, cu oricare din staţiunile din străinătate cu ape similare.

Este vorba de staţiunile Călimăneşti, Căciulata, Olăneşti şi Govora.

La desvoltarea acestor staţiuni, balneare şi climaterice în acelaş timp, au contribuit pe de o parte corpul nostru medical care le-a acordat, mai ales în ultima vreme, un interes cu totul deosebit, iar pe de altă parte Statul, care s'a preocupat încontinuu, prin legi bine chibzuite, de captarea şi de protejarea izvoarelor şi staţiunilor balneare şi, în mod special, iniţiativa particulară care a înţeles că, pentru punerea în valoare a acestor bogăţii atât de preţioase, este nevoie de mari investiţiuni şi chiar sacrificii la început, pentru a putea să le facă remuneratorii mai târziu.

In provincia noastră din dreapta Oltului, apele minerale sunt răspândite, în deosebi, în Judeţele Vâlcea şi Gorj. Ele nu lipsesc însă nici din Judeţul Mehedinţi şi nici chiar din şesul Dunării.

In afară de apele minerale din marile staţiuni, care sunt folosite într'o largă măsură, restul sunt folosite într'o măsură redusă numai de localnici. Acestea nu sunt nici captate şi nici analizate de specialişti, decât în mod sporadic şi întâmplător.

Clasificarea apelor minerale ale Olteniei.

Toate apele minerale din Oltenia provin din ape superficiale, adică sânt ape vadoase. Nu se cunosc până astăzi nicăeri ape de origină internă — ape juvenile — adică legate, prin origină, de fenomene vulcanice de adâncime sau suprafaţă.

Unele din apele minerale de care ne ocupăm provin din apele meteorice care se infiltrează în pământ, curg prin diferite feluri de roce şi disolvă din ele anume elemente chimice, eşind apoi la suprafaţă sub formă de izvoare mineralizate. Din grupa acestora citâm apele clorosodice, feruginoase, etc.

Altele întovărăşesc, în pământ, hidrocarburele lichide sau gazoase şi sunt legate geneticeşte de acestea.

Astfel de ape, prizoniere în pământ, provin într'o largă măsură, atât ele cât şi elementele lor mineralizante, din apele bazinului în care s'au plămădit hidrocarburele, însă, în bună parte, şi din apa şi sărurile de constituţie ale organismelor animale şi vegetale din care au rezultat hidrocarburele.

Fiindcă sunt ape vechi, îngropate şi prizoniere în pământ, ele au fost numite de Profesorul *Mrazec*, *ape veterice*. In grupa acestor ape minerale intră cele folosite în staţiunea balneară Govora.

In sfârşit, există ape minerale cu origină mixtă, cum sunt cele dela Căciulata, Călimăneşti, Olăneşti, Săcelu etc., care provin din ape superficiale care se infiltrează şi circulă prin roce, în care însă pot să se întâlnească şi să se amestece cu apele minerale de zăcământ.

Din cele spuse mai sus, rezultă că compoziţia chimică a apelor minerale este legată în mod intim de formaţiunea geologică din care ele se mineralizează, şi de aceea, pentru apele minerale din Oltenia, vom adopta, drept criteriu de clasificare, vârsta geologică a formaţiunilor în care ele îşi fac apariţiunea.

In mod subordonat, ne vom ocupa însă cu clasificarea acelor ape şi din punct de vedere al conţinutului lor în săruri, pe care îl vom avea în vedere când ne vom ocupa cu folosirea lor din punct de vedere medicinal curativ.

Date geologice asupra Olteniei.

Considerată din punct de vedere geologic, Oltenia reprezintă o depresiune, denumită de Profesorul *Mrazec*; *Depresiunea getică*. Ea se întinde atât la nord cât şi la sud de Dunăre, precum şi la răsărit de Olt, în judeţele Argeş şi Muscel.

Această depresiune s'a format în timpul Cretacicului superior, prin scufundarea unui fun-

dament cristalin, care îşi face astăzi apariţia, de jur împrejurul ei, în masa impozantă a masivelor cristaline ale Carpaţilor Meridionali şi ale Balcanului vestic. Este cu totul probabil că acest fundament se găsea, la început, bine reprezentat şi în partea de răsărit a Depresiunii getice. Aci el a fost în bună parte ros, apoi scufundat şi acoperit de depozite mai noui.

Depresiunea getică a fost ocupată încontinuu de apă, dela formarea ei şi până în timpul Cuaternarului. In acest timp, s'au format roce foarte variate, reprezentate, fie prin roci de sfărămături, adică prin comglomerate, gresii, nisipuri, marne şi argile, fie prin roci de origină chimică, ca gipsuri, sare, calcare, etc. fie prin roci de origină organică, cum sunt hidrocarburile de petrol şi depozitele de lignit.

La început, Depresiunea getică a fost ocupată de ape marine, în care s'au depus roci de sfărămituri. Mai târziu ea a luat caracter de lagună, apele au devenit din ce în ce mai concentrate în săruri, şi din ele s'a precipitat sare şi gipsuri, pentru ca, mai târziu, apele bazinului să devină sălcii şi apoi să treacă la apă dulce. La începutul Cuaternarului, depresiunea era complect umplută de depozite şi transformată în uscat.

In repartizarea depozitelor lăsate în interiorul Depresiunii getice, în diferitele ei momente geologice, se constată astăzi, după ce teritoriul Olteniei a fost modelat prin acţiunea de distrugere a diferiţilor agenţi de suprafaţă, că cele mai vechi dintre ele apar în vecinătatea ramei ei externe, adică în apropiere de zona cristalină. Depozitele sunt cu atât mai noui cu cât le urmărim spre centrul Depresiunii, adică spre Dunăre. O repartiţie schematică a acestor formaţiuni se găseşte în harta alăturată acestei lucrări.

Depozitele cele mai vechi ale Depresiunii, deşi la suprafaţă apar numai în locurile indicate pe hartă, au o arie de răspândire cu mult mai întinsă, căci se găsesc şi sub depozitele mai noui din zona centrală a Olteniei, până la distanţe pe care nu le putem preciza astăzi, din lipsă de date îndeajuns de controlate.

In legătură cu originea apelor minerale, ne preocupă patru grupe de formaţiuni geologice şi anume: depozitele paleogene, depozitele miocene, depozitele pliocene şi cele cuaternare. Clasificarea apelor o vom face după formaţiunile geologice în care ele îşi fac apariţiunea.

A. — Izvoare minerale în Paleogen.

Depozitele paleogene îşi fac astăzi apariţiunea la zi în colţul de nord al Judeţului Vâlcea Ele se reazimă spre nord şi vest pe masa cristalino-mezozoică a culmilor Cozia, Năruţiu, Vânturariţa şi Arnota, iar la sud se văd, la suprafaţă, până la o linie care uneşte Mânăstirea Arnota, pe la sud de Olăneşti, cu localitatea Dăeşti pe Olt. De la această linie, depozitele paleogene se înclină şi se vâră sub depozitele miocene de mai la sud.

Paleogenul este reprezentat numai prin roci de sfărămituri: conglomerate, gresii, marne şi argile, care se succed în alternanţă pe întreaga suprafaţă delimitată mai sus. Sunt bine stratificate, stratele având direcţia generală NE. — SV., cu o cădere constantă către SE. In cuprinsul

acestei zone de Paleogen, se pot separa, după *Murgoci şi Hristescu*, trei fâşii de conglomerate, orientate în direcţia de mai sus:

a. — Una nordică, cea mai desvoltată, se întinde între Mânăstirea Cozia şi Arnota;

b. — A doua, situată mai la sud şi paralelă cu ea, porneşte din apa Otăsăului şi leagă localitatea Pietroasa cu staţiunea Călimăneşti, pe Olt;

c. — A treia şi cea mai sudică trece pe la sud de localitatea Cheia, prin satul Olăneşti, şi Muereasca de Sus.

Intre aceste fâşii de conglomerate se intercalează pachete de strate formate exclusiv din roce tot de sfărămituri, cu grăunţi mai mici: gresii, marne şi argile.

Toate depozitele de mai sus aparţin etajului inferior al Paleogenului, adică Eocenului.

Deasupra lor urmează Oligocenul, format şi el din aceleaşi tipuri de roce, adică conglomerate, gresii, marne şi şisturi bituminoase.

In secţiunea alăturată (Fig. 1), dusă transversal pe direcţia stratelor Paleogenului, se pot urmări, în amănunt, zonele amintite mai sus.

După Hristescu, interpretată în parte de Preda.

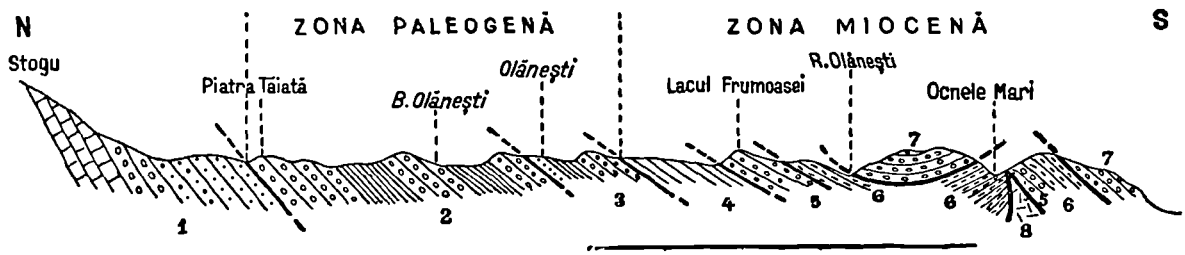

Fig. 1. Secţiune geologică transvesală prin depozitele paleogene şi miocene din Jud. Vâlcea.

1. Mezozoic; 2. Eocen; 3. Oligocen; 4. Aquitanian; 5. Buzdigolian; 6. Helveţian-Tortonian; 7. Sarmaţian; 8. Masiv de sare.

Rocele din formaţiunea paleogenă provin din sfărămăturile rocelor din zona cristalină şi mezozoică dela nord. In conglomerate, ele sunt reprezentate prin bolovani de gnais, şi micaşisturi, quarţite, filite, calcare, etc.

Este de observat că rocele cristaline conţin, între alte minerale, şi numeroase cristale de pirită.

Gresiile şi marnele formaţiunii paleogene sunt alcătuite din aceleaşi elemente ca şi conglomeratele, sfărâmate în elemente fine, sau din minerale derivate din ele. Se constată deasemenea că, în aceste tipuri de roce, se întâlnesc aproape pretutindeni concreţiuni de pirită şi marcasită.

Atât cristalele de pirită din blocurile cristaline din conglomerate, cât şi concreţiunile de pirită şi marcasită din gresii şi marne, joacă un rol important în mineralizarea apelor.

Ape minerale, compoziţia şi origina lor.

In cuprinsul zonei paleogene îşi fac apariţiunea numeroase izvoare minerale, între cari cele mai importante sunt cele dela Căciulata, Călimăneşti şi Olăneşti.

Aproape toate isvoarele ies în conglomerate şi anume, la contactul dintre acestea şi unele strate de marne, fie că acestea din urmă se găsesc intercalate între conglomerate, fie că se găsesc pe linia de contact dintre făşiile de conglomerate şi făşiile de gresii şi de marne.

Astfel de izvoare minerale se întâlnesc dealungul fiecăreia din făşiile de conglomerate descrise mai înainte.

In făşia cea mai nordică, apare isvorul sulfuros de la Cozia, din dreapta Oltului şi cele dela Bivolari, din stânga lui.

In fâşia mijlocie apar isvoarele dela Călimăneşti, Muereasca de Sus, Pietroasa şi dela Băile Olăneşti, iar în fâşia sudică izvoarele dela Cheia şi altele.

Numeroase analize executate în diferite laboratoare şi de diferiţi chimişti, atât în ţară cât şi în străinătate, arată, pentru toate apele care apar în Peleogen, o compoziţie chimică similară.

In toate s'a constatat prezenţa ionilor de Cl, Br, I, SO_4, CO_3 H, Na, K, NH_4, Ca, Mg, Fe, apoi elemente volatile reprezentate prin Hidrogen sulfurat, Bioxid de carbon şi Metan.

Deci toate aceste ape se clasează în ape sulfuroase, clorosodice, iodurate, bromurate şi cu elemente volatile.

Ele ies la suprafaţă cu o temperatură cuprinsă între 9-13°C, adică apropiată de temperatura medie anuală a regiunilor în care îşi fac aparitiunea, ceeace dovedeşte că apele circulă în roce la o mică adâncime de suprafaţă. Toate sunt radioactive.

Apele tuturor isvoarelor provin din ape superficiale care se infiltrează în rocele paleogene din care îşi culeg elementele mineralizante arătate mai sus.

In ce priveşte hidrogenul sulfurat, există astăzi părerea, exprimată de *Murgoci* printre cei dintâi (1) şi unanim acceptată, că el ar proveni din alterarea piritelor din blocurile de cristalin din conglomerate sau din concreţiunile de pirită şi marcasită din gresii şi marne.

Procesul chimic de mineralizare al apelor trebue socotit însă destul de complicat.

Sub acţiunea oxigenului din apele de infiltraţie, sulfurile — pirite şi marcasite — se oxidează şi trec în sulfaţi, fără să degaje hidrogen sulfurat. Pentru ca aceasta să se producă, trebue să existe în roce şi elemente reducătoare care, în cazul de faţă, nu pot fi decât hidrocarburele.

De altfel, prezenţa acestora în Paleogen este confirmată de faptul că, atunci când ies la suprafaţă, apele minerale conţin metan şi bioxid de carbon. Acesta din urmă trebue socotit ca rezultând din procesul chimic de reducere al sulfaţilor prin hidrocarbure.

Ca să explice prezenţa metanului în Paleogen, *Murgoci* era înclinat să admită că el s'ar ridica, prin crăpăturile din conglomerate, din adâncimi mari, unde eventual ar exista zăcăminte de petrol.

După părerea noastră, existenţa unor astfel de zăcăminte de petrol în adâncime este foarte puţin probabilă, dacă nu chiar exclusă.

Credem însă că formaţiunea eocenă, cu caracter de formaţiune de fliş, este, ea însăşi, o rocă mamă de petrol, aşa cum, cu drept cuvânt, *Voiteşti* (2) socoteşte întreaga regiune a flişului din Carpaţii Orientali.

Din substanţa organică a microorganismelor, animale şi vegetale, care trăiau în mare paleogenă, s'au plămădit hidrocarburi, desigur în mică cantitate, precum şi ape de zăcământ bogate în cloruri, ioduri, bromuri, ete., legate de acea substanţă organică.

Metanul şi poate şi alte hidrocarbure sunt, după noi, primare în formaţiunea eocenă.

Admiţând acest lucru, ne putem explica şi prezenţa compuşilor clorului, bromului şi în special a iodului, în apele minerale de care ne ocupăm aici.

Dealtfel, însăşi prezenţa, în gresii şi marne, de numeroase concreţiuni de pirită şi marca-

site, ne arată că formarea lor s'a făcut într'un mediu reducator de sulfaţi, adică în care existau hidrocarbure.

In concluziune, toate apele din Paleogen au aceeaşi origine. Ele rezultă din ape superficiale care se mineralizează din rocele pe care le străbat, care trebuesc socotite, cel puţin în unele complese ale lor, ca roce mame de petrol.

Toate acele ape au o compoziţie similară, diferenţele dintre ele fiind accidentale şi privind numai procentul elementelor mineralizante.

Datorită tocmai acestor din urmă diferenţe, ele pot să fie folosite pentru diferite afecţiuni, în terapeutica medicală.

In cele ce urmează ne vom ocupa ceva mai amănunţit, însă destul de sumar, cu descrierea apelor folosite în staţiunile cele mai importante.

Călimăneşti.

Localitatea balneară Călimăneşti se găseşte la o altitudine de 280 metri, într'una din cele mai pitoreşti poziţiuni din Valea Oltului.

In mijlocul acestuia se găseşte un frumos ostrov, loc de recreaţie pentru vizitatori, iar în spatele staţiunei se ridică, în abrupt, un masiv muntos împădurit, ceeace face din staţiunea Călimăneşti şi o staţiune climaterică de primul ordin.

Apele minerale din această localitate erau cunoscute şi sunt menţionate de multă vreme de diferiţi specialişti: *Dr. Meyer*, în anul 1829, Dr. *Episcopescu*, în 1837, Dr. *Fătu* şi *Caillot*, în 1850.

Primul lor proprietar ar fi fost diaconul *Gheorghe*, care stăpânea acele ape dela egumenul *Nectarie* care le-a trecut apoi Mânăstirii Cozia. După secularizarea averilor mânăstireşti, ele au revenit Statului.

Primul stabiliment de băi şi un hotel au fost construite de Stat între anii 1881 şi 1886.

După 1910, de când exploatarea acestei staţiuni a fost concesionată Societăţii Govora-Călimăneşti, s'au făcut îmbunătăţiri cu totul remarcabile, atât în ceeace priveşte captarea apelor, cât şi în folosirea lor.

Staţiunea este înzestrată astăzi cu un institut de fizioterapie, cu secţii speciale de hidroterapie, electricitate, băi de acid carbonic, secţii de inhalaţii, de diatermie, raze ultra-violete, etc. Hoteluri spaţioase şi bine amenajate asigură vizitatorilor confortul necesar.

Apele mineralizate izvorăsc din conglomeratele eocene, totdeauna la contact cu strate de marne.

Numărul isvoarelor captate este de 32, având în total un debit de 230.000 litri în 24 ore.

Apele tuturor izvoarelor au aceiaşi compoziţie, însă cu variaţiuni procentuale ale elementelor mineralizante. Toate conţin hidrogen sulfurat liber, metan şi bioxid de carbon.

In speciál izvorul Puturosu este foarte bogat în asemenea elemente volatile.

Concentraţiunea în elementele mineralizante variază între 0,5—5 grame la litru (concentraţiune mică) la ape cu un conţinut cuprins între 5—7 grame la litru (ape cu concentraţiune mijlocie), până la ape cu concentraţiune mare care conţin până la 29 gr. la litru (3).

Apele minerale dela Călimăneşti sunt folosite sub formă de băi şi sunt indicate în reumatisme cronice, anemie, scrofuri, leziuni sifilitice, boli de femei.

Apa izvorului 6 se foloseşte ca apă de băut cu efecte bune în hiperclohidriile simple, gastrite hiperacide, constipaţii (4).

În general, acţiunea terapeutică a apelor de Călimăneşti egalează apele dela Aix les Bains, Eaux-Bonnes, Aix la Chapelle şi Baden-Wien (4).

Căciulata.

Apele din această staţiune merită o atenţiune specială pentru efectul lor aproape miraculos în afecţiunile renale.

Există aci un singur izvor, captat la o depărtare de 4 metri de malul Oltului. El era cunoscut altădată sub numele de isvorul lui *Golescu*, iar astăzi sub numele de Căciulata.

Din datele de literatură (1, 3, 4) şi alte broşuri publicate, aflăm că izvorul a fost descoperit în anul 1848 de 2 călugări, *Partenie* şi *Ghenadie*. A fost captat mai târziu de *Alexandru Golescu* (1854) spre a-l feri de inundarea Oltului. Astăzi este proprietatea Statului şi dat în concesiune de exploatare Societăţii Govora-Călimăneşti.

O captare mai bună s'a făcut în anul 1887 de către inginerii *Brochet* şi *Mercier*. Captarea definitivă a fost executată de Stat, prin inginerul *Puşcariu* între anii 1902—1093.

Izvorul se găseşte captat sub nivelul Oltului, în gresii eocene, pe un pat de argilă. Apa este ascendentă, datorită în bună parte şi gazelor pe care le conţine.

Debitul, la început, când a fost captat, era de 182 litri pe oră, iar astăzi este, în mijlociu de 212 litri pe oră.

Analiza apei a fost făcută de numeroşi chimişti între cari *Bernad, Grindeanu, Saligny, Carnot, Pfeiffer, Crasu, Damian şi Petrescu.*

După una din analizele executate de *Crasu* (3) acest izvor conţine, la 15 °C, următoarele, elemente la litrul de apă:

(Cl.	0,9697 gr.	(Li	nedosat
)I	0,0003 „	)NH^4	0,0002 gr.
(SO^4	0,0246 „	(Ca	0,1093 „
)CO_3H	0,4094 „	)Kg.	0,0488 „
(Na	0,5711 „	(Fe	urme
)K	0,0105 „	)Al	urme
	)SH_2	0,0092 gr	
	(CO_2	urme	
	)SiO_2	0,0098	
	TOTAL GENERAL	2.1629 gr. la litru.	

Hotelul Palace — Govora

Hotelul Statului din Călimănești

După alte analize, rezidiul fix este de 1,36 grame la litrul de apă.

Temperatura 10,7°C. Radioactivitatea, după *Hurmuzescu,* de 0,17 M.

Este deci o apă clorurată, slab iodurată, sulfuroasă, alcalino-teroasă, slab litinată cu concentraţiune mică.

Apele de Căciulata (izvorul miraculos de Căciulata) „se administrează numai sub formă de apă de băut şi este cea mai de valoare apă minerală în afecţiunile căilor renale din întreaga Românie, concurează cele mai însemnate surse ale Apusului şi are o putere vindecătoare de netăgăduit“ (4).

Ea este astăzi bine studiată clinic şi farmaco-dinamic de numeroşi doctori: D-na *Bălăşoiu, Băltăceanu, Vasiliu, Coca, Cociaşu etc.*

Este o apă cu o mare putere diuretică, spală căile urinare, scade acidul uric din sânge şi influenţează în bine glicozuriile simple şi diabetele.

„Acest izvor mineral poate fi deci indicat mai ales în artritism, în gută, în diferite forme delitiasă, în congestie hepatică, cholecistite cronice“.

Având o valoare curativă atât de importantă, izvorul de Căciulata se bucură de o deosebită atenţie din partea Administraţiei actuale a Societăţii Govora-Călimăneşti. Un serviciu special îl cercetează în fiecare zi spre a se putea elimina imediat eventualele cauze externe care ar putea să-l influenţeze.

Captarea faţă de Olt este făcută în condiţii perfecte, aşa că influenţa apelor acestui râu nu se resimnte în preţul de captare, nici în viiturile cele mai mari ale acestui râu. In schimb, se constată oarecari variaţiuni în compoziţia elementelor disolvate în apa izvorului după cum se vede dintr'o serie de analize efectuate până acum (3).

Ambele staţiuni Căciulata şi Călimăneşti au realizat progrese cu totul vizibile după ce au intrat în exploatarea Societăţii Govora — Călimăneşti, care a făcut sacrificii importante pentru ridicarea acestor staţiuni prin crearea confortului necesar vizitatorilor şi a instalaţiunilor necesare tratamentelor medicale.

Din această cauză numărul vizitatorilor a crescut încontinuu, cu excepţia accidentală a ultimilor ani, din cauza evenimentelor grele prin care trecem.

In tabloul de mai jos se vede mişcarea vizitatorilor, numărul băilor şi sticlele de apă de Căciulata expediate pentru consum în diferite localităţi din ţară:

Anul	Vizitatori	Băi	Sticle de apă
1927	3.464	8.520	—
1930	3.301	7.195	52.951
1935	3.626	10.321	71.797
1936	4.646	9.535	75.543
1937	4.789	9.521	81.705
1938	4.800	10.362	79.489
1939	4.139	9.227	75.477
1940	1.362	2.531	39.370
1941	249	1.306	28.544
1942	927	4.599	28.887

Staţiunile Călimăneşti şi Căciulata, prin poziţia lor pitorească, prin natura şi valoarea medicinală a apelor lor, prin confortul creiat atât ca instalaţiuni de tratament, cât şi ca hoteluri şi vile de locuit, pot fi socotite de o valoare cel puţin egală cu a staţiunilor cu ape similare din orice localitate din Apus.

Olăneşti.

Staţiunea climaterică şi balneară Băile Olăneşti se află situată la o distanţă de 18 km. la apus de R.-Vâlcea, într'o regiune pitorească, cu păduri seculare întinse şi la o altitudine medie de 430 metri.

Existenţa apelor din această localitate este menţionată în hrisoave, încă din anul 1860.

Ele au fost obiectul cercetărilor şi analizelor a numeroşi chimişti între care menţionăm pe *Pfeiffer, Petre Petrescu şi Crasu.*

Se cunosc în localitate, pe un spaţiu foarte restrâns, nu mai puţin de 40 izvoare de apă minerală, dintre care 30 bine captate.

Dealtfel, această staţiune a luat o desvoltare mereu în creştere numai după anul 1919 când, după studiile geologice ale D-nului *Knett,* s'a făcut şi captarea apelor.

Toate izvoarele dela Olăneşti au aceeaşi origine şi apar în aceleaşi condiţiuni ca apele dela Călimăneşti. Ele sunt sulfuroase, clorosodice şi iodurate. Conţin deasemenea şi elemente volatile

Isvoarele prezintă deosebiri remarcabile dela izvor la izvor, în ceea ce priveşte conţinutul şi proporţia între săruri. De aceea sunt folosite cu multă eficacitate în numeroase şi variate afecţiuni.

In tabloul de mai jos se vede variaţia conţinutului în reziduri a unora dintre ivoare:

Isvorul	Rezidiu	I o d
3	10.054	0,0011
5	6.405	0,0028
7	8.350	0,0029
10	1.128	—
11	0.612	—
12	0.579	—
14	2.641	0,0016
19	9.796	0,0022
24	0.517	—

Apele se folosesc fie sub formă de băi, fie ca ape de băut.

Sub forme de băi, în instalaţiuni moderne, se folosesc apele dela izvoarele 2 şi 20, în reumatismele cronice, sifilis, anemie, afecţiuni ginecologice dermatoze cronice, limfatism, boli de piele şi ca inhalaţii pentru nas, gât şi căile respiratorii (3, 4).

In cura internă, este folosit izvorul 24 cu efect de scădere a acidului uric din sânge, în glicozuriile diabetice, în constipaţii, cholecistite, etc. Apele izvorului 5 sunt indicate în glicozurii simple şi diabet, iar ale izvorului 3 în hiperclorhidrii, etc.

In afară de apele menţionate în cele trei localităţi balneare, mai există, în zona Paleogenului, izvoare sulfuroase la Cozia, Muereasca, Pietroasa, etc., care au compoziţiuni similare, însă până acum nu au fost captate şi industrializate.

B. — Ape minerale în Miocen.

Această formaţiune geologică ocupă o întindere cu mult mai mare decât cea a Paleogenului, acoperind o fâşie orientată Est-Vest, între Olt şi Târgu-Jiu, lungă de circa 90 Km. şi cu o lăţime cuprinsă între 15—20 Km.

Din punct de vedere constitutiv, depozitele miocene prezintă o variaţiune, pe verticală, foarte mare, datorită schimbării frecuente în condiţiunile de salinitate ale apelor.

Se recunosc, pe verticală, depozite cu facies lagunar, alternând cu depozite marine, iar la sfârşit depozite sălcii şi chiar de apă dulce, după cum se vede în tabloul de mai jos, unde sunt clasate, în ordine cronologică, începând de sus în jos, diferitele etaje ale Miocenului.

Etaje	Felul apei	Roce
Sarmaţian	sălcie	— şisturi argiloase, gresii, conglomerate.
Tortonian	marină	— gresii, calcare recifale, etc.
Helveţian	concentrate	— marne, gresii, gips, tufuri dacicice (sare ?)
Burdigalian	marină	— conglomerate, gresiii, etc.
Aquitanian	sărată	— masive de sare, argile marne, etc.

Se constată deasemenea că, în timpul depunerii formaţiunii helveţiane şi probabil şi în al celei aquitaniene, au existat condiţiuni prielnice pentru formarea, deşi în mică cantitate, de hidrocarbure lichide şi gazoase (petrol şi gaze) de care sunt legate geneticeşte ape de zăcământ bogate în săruri.

Formaţiunea miocenă este cutată, formând o serie de cute anticlinale şi sinclinale, orientate în direcţia Est-Vest, uneori cu axa anticlinalelor ruptă sau ocupată cu sâmburi de străpungere de sare (Ocniţa).

Din cauza variaţiunii mari a rocelor din care este alcătuită formaţiunea miocenă, şi apele minerale, care apar în cuprinsul ei, sunt foarte variate.

Acestea pot să fie clasate precum urmează:

1. — Ape clorosodice (sărate)

Astfel de ape provin din apele meteorice care se infiltrează în pământ, ating masive de sare, fie că aceste masive apar sau nu la suprafaţă, din care dizolvă clorura de sodiu, pe care o aduc cu ele la suprafaţă, sub formă de izvoare sărate.

Astfel de isvoare se întâlnesc într'o fâşie de teren mărginită la nord de o linie care porneşte dela sud de Râmnicul Vâlcea, trece pe la nord de Ocnele Mari, pe la Ocniţa, satul Govora, Pietrăriile de Sus, Măldăreşti, Slătioara şi alta sudică, care începe dela Buleta şi trece pe la Otăşani, Măgura, Aninoasa.

In cuprinsnl acestei zone, formaţiunea miocenă, care conţine în baza ei masive de sare, formează ondulaţiuni anticlinale puternice în axa cărora masivele de sare ţâşnesc din adâncime, atingând uneori suprafaţa.

Se cunosc în regiunea delimitată mai sus numeroase izvoare clorosodice şi anume, în localităţile Ocnele Mari, Ocniţa, Govora, Pietrăriile, Bârzeşti, Măldăreşti, Slătioara, Foleştii de Jos, Otăşani, etc.

Uneori ele conţin şi hidrogen sulfurat şi chiar iod, însă caracteristica lor este dată de o mare concentraţiune în clorură de sodiu.

Majoritatea acestor izvoare nu sunt folosite decât în unele cazuri de localnici. Singurele localităţi, unde sunt folosite la băi, sunt Ocnele Mari şi Ocniţa.

Ocnele Mari-Ocniţa.

In ambele localităţi se cunosc numeroase isvoare sărate, legate de un masiv de sare cu direcţia Est-Vest care se urmăreşte pe o lungime de 7 km., constatată prin sondaje, între Teiuş şi Sud de Râmnicul Vâlcea.

Apele dela Ocnele Mari provin din vechi saline părăsite. Ele sunt folosite pentru băi încă din anul 1883. Se cunosc azi aici 4 izvoare. Alte câteva se găsesc la Ocniţa.

Conţinutul în săruri, atât din punct de vedere calitativ, cât şi cantitativ este aproape acelaşi la toate izvoarele şi se ridică, după *Crasu*, la 254,791 grame la kilogramul de apă. Din această cantitate, 98% reprezintă clorură de sodiu, iar restul, cloruri sau sulfaţi de potasiu, de calciu, de magneziu, etc. Se cunosc şi urme de bioxid de carbon.

Avem de a face cu ape clorosodice foarte concentrate.

Apele sunt folosite, fie sub formă de băi reci, fie sub formă de băi calde, în reumatisme, nevralgii, limfatism, scrofuloză, anemie, boli de femei, etc.

2. — Ape cu alcătuire chimică complexă.

In această categorie se clasează tipuri de ape mineralizate cu săruri foarte diferite.

Astfel de ape pot să fie ori ape de zăcământ clorosodice, iodurate şi bromurate, ori ape superfeciale mineralizate prin circulaţie în roce ori un amestec din ambele tipuri de ape.

In afară de sărurile existente dela origină în ele (ape de zăcământ), toate apele care circulă în pământ se încarcă şi cu alte elemente mineralisante, găsite în calea lor în diferite roce, precum şi cu elemente rezultate din reacţiuni chimice între sărurile purtate de ele în soluţie şi sărurile întâlnite în rocele prin care circulă.

Am arătat mai înainte că apele de zăcământ au un conţinut mare în săruri, în special în clorură de sodiu, însă ceea ce le dă caracterul specific este prezenţa iodului în cantităţi apreciabile.

Pentru Prof. *Mrazec*, prezenţa iodului în astfel de ape constitue un puternic sprijin pentru origina organică a hidrocarburelor.

Apele primare de zăcământ sunt lipsite de sulfaţi. Prezenţa acestora în ele dovedeşte că au fost amestecate cu ape superficiale.

Formaţiunea miocenă din Oltenia trebue socotită, prin unele din complexele ei stratigrafice ca roca mamă de petrol. In timpul depunerii acelor complexe stratigrafice, au fost realizate, în mediul de depunere, condiţiuni prielnice pentru formare de hidrocarbure, din substanţa organică a vieţuitoarelor ce trăiau în mediul în care s'au depus rocele care o alcătuesc.

Prin mişcări tectonice, stratele au fost încreţite şi au luat naştere, în formaţiunea miocenă, cute anticlinale şi sinclinale, uneori fracturate în lungul lor. In astfel de accidente s'au putut îngrămădi, prin migraţiune dela locul lor de formare, hidrocarburile, fie lichide, fie gazoase, împreună cu apele de zăcământ legate geneticeşte de ele.

Atâta vreme cât stratele în care ele s'au îngrămădit nu au fost atinse de eroziune, hidrocarburele şi apele lor de zăcământ au rămas prizoniere şi pot fi găsite acolo. Acesta este cazul pentru apele minerale dela Băile Govora.

Pe unele din accidentele tectonice menţionate mai sus, eroziunea produsă de agenţii distrugători ai suprafeţei a fost împinsă atât de departe, încât interesează şi zăcămintele de hidrocarbure şi apele legate de ele.

In astfel de cazuri, aceste ape mineralisate, însoţite şi de hidrocarbure, se scurg spre suprafaţă sub formă de izvoare. Fenomene de felul acesta s'au petrecut în trecut şi se petrec în continuu şi astăzi în cuprinsul zonei miocene din Oltenia.

Apele isvoarelor ascendente, cu hidrocarbure în ele, pot însă să rezulte şi din ape superficiale, care s'au încărcat cu acestea, prin circulaţie în rocele miocene.

In unele cazuri, dealtfel destul de frecvente, apele acestea încărcate cu hidrocarbure în mişcarea lor ascensională, înmoaie stratele de argilă pe care le întâlnesc în calea lor, producându-se un nămol negru pe care îl scot la suprafaţă, unde formează ochiuri, bolboace sau fierbători. Localnicii le numesc „Ferbe", fiindcă apa şi nămolul ies la suprafaţă bolborosind, din cauza degajărilor de hidrocarbure, în special de metan.

Astfel de fierbători se grupează întotdeauna în lungul axelor anticlinalelor sau dealungul fracturilor, ori pe linii paralele cu ele.

Murgoci (1) menţionează, în lucrarea sa asupra Olteniei, fierbători dealungul a trei linii principale, care corespund tot la atâtea linii tectonice.

1. — Cernădia-Novaci-Aniniş-Cărpiniş-Crasna-Muşeteşti-Bârleştii pe Jiu.
2. — Piţicu-Pociovalişţea-Surupaţi-Lăzăreşti.
3. — Sârbeşti-Zorleşti-Băjeneşti-Voiteşti-Preajba-Tg.-Jiu-Slobozia-Copăceni.

Fierbători de acest fel se cunosc nu numai pe liniile mai sus menţionate, ci şi în regiunea de mai la răsărit, şi anume la Stoeneşti, la Dobriceni, la Cacova. Aci nămolurile sunt aduse la suprafaţă de ape sărate şi iodurate.

Dacă astfel de ape, fie că sunt de zăcământ, fie că sunt ape superficiale înfiltrate în pământ, întâlnesc în calea lor strate de gips, dealtfel frecvente în Helveţianul Olteniei, ele exercită asupra acestora, prin hidrocarburele pe care le conţin, un proces de reducere. Se formează hidrogen sulfurat, pe care apele îl disolvă, aşa că ele ies la suprafaţă sub formă de isvoare sulfuroare.

Fenomenul acesta s'a petrecut pe o scară întinsă în zona miocenă a Olteniei. De aceea, pe lângă izvoare clorurate, iodurate, etc., se întâlnesc pretutindeni numeroase izvoare sulfuroase, cu un conţinut mai mult sau mai puţin important de săruri în soluţie.

In alte cazuri, hidrogenul sulfurat se formează pe socoteala piritelor care se găsesc în rocele de cristalin remaniate în conglomeratele, existente în diferite formaţiuni sedimentare sau din concreţiuni de pirite.

Intre apele sulfuroase produse pe această cale, *Murgoci* menţionează pe cele dela Măghireşti, Ciocădia, Polovraci, (Jud. Gorj) şi pe cele dela Bala şi Glogova, (Jud. Mehedinţi). Este foarte probabil că, în toate aceste cazuri, piritele au trecut, prin oxidări, în sulfaţi, iar formarea hidrogenului sulfurat a luat naştere prin acţiunea reducătoare a hidrocarburelor, asupra sulfaţilor.

Când ies la suprafaţă, apele sulfuroase au o culoare neagră şi degajă un miros pronunţat de hidrogen sulfurat. Uneori, din astfel de izvoare se separă un precipitat alb gălbui de sulf. In procesul de formare al acestuia, joacă un rol cu totul important unele bacterii.

Prin fenomenele geologice şi chimice schiţate mai sus, s'au format, în întreaga regiune a Olteniei ocupată de depozite miocene, numeroase izvoare minerale.

Elementele lor mineralizante prezintă importante variaţiuni, atât din punctul de vedere al sărurilor pe care le conţin, cât şi al procentului în care ele se află în soluţie, unele faţă de altele.

Unele dintre aceste izvoare sunt sulfuroase, altele clorosodice, iodurate şi bromurate, altele sulfuroase şi feruginoase, altele feruginoase, clorurate şi iodurate, etc., după cum acele ape sunt numai ape de zăcământ sau numai ape superficiale mineralizate sau ape rezultate din amestecul amândorura.

In afară de izvoarele menţionate pe cele trei linii indicate de *Murgoci*, care, în majoritatea lor, sunt sulfuroase, menţionăm încă pe cele clorosodice dela Pietrăriile, apele sulfuroase dela Slătioara, apele clorosodice iodurate dela Măldăreşti, apele clorosodice dela Buleta, toate din Judeţul Vâlcea, şi pe cele dela Bala şi Glogova din Judeţul Mehedinţi, etc.

Majoritatea izvoarelor menţionate nu sunt exploatate şi nu s'a făcut nici analiza lor chimică Nu ne vom ocupa mai amănunţit de ele.

In cele ce urmează ne vom preocupa însă, dealtfel într'o măsură destul de redusă, numai de câteva din apele minerale, originale din Miocen, care sunt folosite în balneologie, în localităţile de mai jos:

Buleta.

In această localitate, situată în partea de răsărit a Jud. Vâlcea, se cunosc câteva izvoare sărate sau sulfuroase, care sunt folosite, sub formă de băi, în reumatism.

Apele îşi fac apariţiunea în Sarmaţian.

Ele îşi datoresc conţinutul în săruri, spălării rocelor lagunare ale Miocenului şi poate chiar a unui masiv de sare, dacă exista aci o fractură cum presupun unii geologi. Lipsa altor elemente chimice, ca sărurile de iod, exlcud posibilitatea ca apele dela Buleta să fie înglobate, măcar în parte, în ape din zăcământ. In ce priveşte origina hidrogenului sulfurat, se admite că el ar rezulta din piritele cuprinse în rocele din conglomeratele sarmaţiene.

Este mult probabil şi o cercetare mai în deaproape ar putea verifica supoziţia, ca hidrogenul sulfurat să rezulte tot printr'un proces de reducere al sulfaţilor prin hidrocarburi. Acestea ar putea să vie fie din Helveţian, fie din orizontul de bază al Sarmaţianului, care are un caracter de rocă mamă de petrol, mai pretutindeni în Oltenia, unde îşi face apariţiunea la zi.

Băile Govora.

Localitatea Băile Govora este una din cele mai importante staţiuni balneare din cuprinsul României, prin minunatele sale izvoare iodurate şi sulfuroase.

Staţiunea se găseşte situată într'o regiune deluroasă, cu frumoase păduri de stejar şi fag şi plantaţiuni de brad. Altitudinea medie este de 370 m.

Băile, proprietatea Statului, sunt concensionate încă din anul 1910 societăţii „Govora-Călimăneşti".

Din punct de vedere geologic, regiunea în care se exploatează apele este alcătuită din depozite miocene, dispuse în forma unui anticlinal orientat în direcţia aproape E.-V.

După *Murgoci* (1) axa acestui anticlinal coincide cu o fractură, evidentă chiar în staţiunea balneară, la nord de Valea Hinţei. Dealungul ei, flancul sudic al anticlinalului este căzut în adâncime.

La nord de această fractură, apare la suprafaţă orizontul de tranziţie dintre Burdigalian şi Helveţian, reprezentat prin strate de conglomerate mărunte, marne şi gresii roşcate şi vişinii, în alternanţă cu marne şi gresii cenuşii, adică aşa numitul orizont roşu al Saliferului.

La sud de falie, se întâlnesc în contact anormal cu depozitele orizontului roşu, rocele ori-

zontului mijlociu al Helveţianului, reprezentat prin marne şi gresii cenuşii cu intercalaţiuni subţiri de gipsuri şi de tuf dacitic.

Apele minerale, cu urme de hidrocarbure în ele, au fost descoperite în anul 1886 de un ţăran, care săpase un puţ pentru căutare de petrol. Terenul cu puţul a fost cumpărat de societatea Klaus & Co. care a săpat un puţ mai adânc, fără rezultate pentru petrol, însă bogat în apă sărată şi iodurată.

In anul 1885, *Ion Brătianu*, aflându-se la Mânăstirea Govora, a constatat că apele dela Băile Govora i-au priit contra reumatismului de care suferea de multă vreme şi, după o experienţă cu rezultat bun asupra unor soldaţi bolnavi aduşi aci pentru cură, a însărcinat în anul 1886 pe inginerul *Bochet*, care captase şi apele dela Vichy şi Aix les Bains, cu studiul şi captarea apelor dela Băile Govora.

Lucrările de captare au fost începute de Ministerul de Domenii în 1887, prin săparea unui puţ adânc de 46 m. din care s'au derivat galerii transversale. Prin acele lucrări s'au obţinut ape minerale cu un debit de 12 m^3/24 ore.

Până în 1910 s'au mai săpat şi alte puţuri şi s'au executat trei sondaje mai adânci din care se colectau 280 m^3/24 ore de apă cloroiodurată.

După 1910, de când concesiunea exploatare a Băilor a fost luată de societatea Govora-Călimăneşti, s'au săpat şi alte sonde, aşa că astăzi se găsesc în staţiune, pe lângă Puţul Ferdinand, Puţul din spatele Sanatoriului Militar şi alte două puţuri pe malul drept al pârâului Hinţa şi 6 sonde, cu adâncimi cuprinse între 90-213 m.

Afară de acestea sunt şi alte izvoare sulfuroase, încă necaptate.

Analizele apelor minerale dela Govora au fost făcute de numeroşi chimişti. Date complecte de analiză asupra acelor ape şi asupra majorităţii izvoarelor din Oltenia se găsesc în lucrarea D-lor *Crasu*, *Manole* şi Dr. *Cociaşu* (3).

Din acele analize rezultă că apele din staţiunea Govora sunt de trei feluri:

1. — Ape clorosodice, iodurate şi bromurate cu concentraţiune mare.

2. — Ape clorosodice şi sulfuroase cu concentraţiune mare.

3. — Ape sulfuroase cu concentraţie mică.

Apele clorurate, iodurate şi bromurate, specificate la punctul 1 de mai sus, se extrag prin sondele Nr. 2, 3, 4, 5, 6 şi 7.

Toate aceste ape conţin Cl, Br, I, SO_4H, Na, NH_4, Ca, Mg, Fe, Mn, cu un rezidiu total, variabil dela sondă la sondă, cuprins între 43—95 grame la litru.

Este de observat procentul mare de iod al acestor ape, care este cuprins între 0,030—0,046 grame la litru.

In afară de aceste săruri, apele din toate sondele conţin hidrocarburi gazoase şi lichide.

Din datele analitice de mai sus, rezultă că toate apele exploatate prin sonde sunt ape de zăcământ.

Prezenţa sulfaţilor arată însă că în ele se fac şi infiltraţiuni din apele de suprafaţă.

Apele de sub punctul 2 se scot din puţul vechi Regele Carol şi din Puţul nou sulfuros. Ele sunt clorosodice, sulfuroase şi rezultă dintr'un amestec de ape de zăcământ cu ape superficiale.

Apele de sub punctul 3 sunt ape de suprafaţă.

In ambele feluri de apă dela punctele 2 şi 3, hidrogenul sulfurat provine din reducerea sulfaţilor prin hidrocarburele volatile sau lichide ce se degajă din adâncime.

Folosirea apelor. Apele din staţiunea balneară Govora „se înşiră în rândurile celor mai preţioase ape ale Continentului şi sunt recomandate şi de medicii din străinătate" (4).

Ele se folosesc atât în cura internă, cât şi în cura externă.

In cura internă, se folosesc ca ape laxative şi diuretice, precum şi în afecţiunile de ficat, obesitate, calculi renali, vesicali, etc.

Efectul lor clinic şi farmaco-dinamic a fost cercetat de numeroşi medici de specialitate, dintre cari menţionăm pe D-nii *Băltăceanu, Cociaşu, Vasiliu, Vasilescu* şi alţii.

Apele concentrate în săruri, clorosodice, iodurate, bromurate, se servesc sub formă de băi în reumatismele articulare cronice, gutoase, musculare şi în cazurile de anemie rezultate din boli cronice, ca sifilis, reumatisme, etc.

Efectele lor bune au fost controlate de D-nii Dr. *Iliescu, Sărăţeanu, Niculescu, Băltăceanu* şi alţii (3).

In ultimul timp se fac şi aplicaţiuni de nămol care se scoate din unele sonde.

Pentru punerea în valoare a acestor minunate ape, Societatea Govora-Călimăneşti a făcut sacrificii cu totul importante, înzestrând staţiunea cu toate instalaţiunile necesare tratamentului medical şi cu hoteluri în care se găseşte confortul cerut de vizitatorii cei mai pretenţioşi.

Un institut de fisioterapie stă la dispoziţia suferinzilor având secţii complect amenajate pentru hidro-electro-radio-mecanoterapie şi secţiuni de inhalaţiuni, diatermie, raze ultra violete, etc.

Datorită însuşirilor tămăduitoare ale apelor dela Govora, confortului cu totul satisfăcător şi climatului localităţii, numărul vizitatorilor a fost mereu în creştere după cum se vede din tabloul de mai jos:

Anul	Vizitatori	Băi	Procedee fisio-terapeutice
1890	425	5.165	—
1895	1.006	16.501	—
1900	1.584	26.420	—
1905	1.584	44.896	—
1910	4.167	77.432	—
1930	4.301	73.213	—
1935	5.000	85.628	—
1936	5.169	86.049	15.917
1937	5.526	91.877	18.143
1938	5.370	89.059	18.383
1939	4.896	81.179	22.437
1940	3.587	22.492	8.465
1941	714	5.059	5.895
1942	1.706	26.055	13.287

Numărul mic de vizitatori din ultimii trei ani se datoreşte stării de război în care ne aflăm.

Săcelu.

Staţiunea balneară cu acest nume se găseşte în judeţul Gorj, la 16 km. Nord de gara Cărbuneşti.

Apele izvorăsc din conglomeratele Miocenului inferior (Burdigalian).

Toate sunt ascendente datorită enormei cantităţi de gaze pe care le conţin. După *Pfeiffer*, aceste gaze conţin până la 80 % metan, 15 % hidrogen, apoi hidrogen sulfurat şi bioxid de carbon.

Toate isvoarele dela Săcelu sunt ape clorurate, iodurate şi sulfuroase, radioactive.

Unele din ele au o concentraţie în săruri mică, ca de exemplu Izvorul Sf. Treime care are un conţinut de 2,59 gr. rezidiu fix la litru. Apa acestui izvor este bicarbonată şi conţine, în afară de elementele obişnuite, şi litiu în cantităţi dosabile.

Se cunosc aci numeroase izvoare, multe din ele captate şi folosite, unele ca ape de băut, cele mai multe însă în cură externă sub formă de băi.

Celelalte izvoare au o concentraţie cuprinsă între 25—60 gr. rezidiu fix la litru.

In ce priveşte origina acestor ape, ele trebuesc socotite ca un amestec de ape dezăcământ, originare în Aquitanianul situat sub conglomerat, cu ape superficiale.

Hidrogenul sulfurat din ele rezultă în parte din piritele din blocurile de cristalin remaniate în congolmerate, însă, în cea mai mare parte, din reducerea prin hidrocarbure a altor sulfaţi, eventual a gipsului, care este prezent în apropiere.

Bioxidul de carbon, care se degaje din izvorul Sf. Treime, vorbeşte în sensul unor astfel de reacţiuni chimice.

Apele de băut nu au fost cercetate din punct de vedere farmaco-dinamic. In orice caz, se pare că izvorul Sf. Treime se foloseşte cu efecte bune în afecţiuni digestive.

Pentru băi, apele se servesc fie reci, în basine de colectare destul de bine amenajate, fie sub formă de băi calde.

Prin cantitatea şi calitatea apelor, această staţiune balneară ar trebui să se bucure de mai multă atenţiune decât i s'a acordat până astăzi.

3. — Izvoare feruginoase.

In regiunea miocenă a Olteniei se cunosc şi câteva izvoare feruginoase, ca cele dela Novaci şi Polovraci. Ele sunt în acelaş timp şi sulfuroase şi colorosodice.

C. — Ivzoare minerale în Pliocen.

Numărul izvoarelor minerale ce apar în această formaţiune este restrâns la unele din apele sulfuroase pe care le-am menţionat pe liniile indicate de *Murgoci*, ca linii de fierbători.

In afară de ele se cunosc şi câteva izvoare feruginoase: la Ploştina, Imoasa, Lumnicu în Jud. Mehedinţi şi la Bucovăţ în Jud. Dolj.

Toate rezultă din spălarea pietrişurilor levantine sau cuaternare.

N'au nici o importanţă în terapeutica medicinală.

D. — Izvoare minerale în Cuaternar.

In această formaţiune nu avem isvoare minerale propriu zise.

Totuşi în regiunea de stepă, şi a nisipurilor sburătoare din regiunea învecinată de Dunăre, se formează ochiuri de apă sărată caracteristice pentru astfel de regiuni. Ele au de obicei un caracter temporar. Elementele lor saline rezultă din spălarea solului prin ape de ploaie şi concentrarea lor prin insolaţie.

Astfel de ochiuri de ape sărate se cunosc la Scăpău şi Vânju-Mare în Jud. Mehedinţi, la Desa şi Urzicuţa în Jud. Dolj.

Apele „Lacului Sărat" dela Urzicuţa au fost analizate de *Manole* (3). Ele au o concentraţiune de 2,6760 gr. la litru de apă. Sărurile sunt reprezentate prin cloruri şi sulfuri de sodiu, calciu, magneziu, fer, etc.

Există de asemenea la Gighera, pe malul drept al Jiului, aproape de Dunăre, mai multe izvoare slab iodurate şi slab sulfuroase, precum şi un lac sărat.

Apele lor au fost analizate de *Bernad* în 1881 şi 1887. Se instalaseră acolo şi câteva cabine de băi (3).

Acest lac este situat între dune de nisipuri şi salinitatea lui provine din concentrarea apelor ce spală acele deposite.

In paginile acestui articol am trecut în revistă toate tipurile de izvoare minerale ce se află în cuprinsul pământului Olteniei, ocupându-ne, atât cât permite cadrul acestui articol, cu origina şi cu răspândirea lor şi cu folosirea lor în terapeutica medicinală.

Rezultă din aceste pagini, că Oltenia se clasează, din punct de vedere al izvoarelor minerale şi al folosirii lor, în fruntea tuturor provinciilor româneşti.

Cu excepţiunea apelor bicarbonate care se găsesc răspândite numai în regiunile cu erupţiuni vulcanice, pământnl Olteniei conţine ape atât de variate, încât ele pot să fie folosite de suferinzi cu efecte curative, în foarte variate afecţiuni.

Datorită înţelegerii importanţei pe care o prezintă aceste ape şi interesului arătat la punerea lor în valoare, se cere şi se poate prevedea în viitor, din partea celor suferinzi, un interes mereu crescând pentru staţiunile noastre din Oltenia.

In acest chip, pe lângă faptul că ei îşi vor găsi vindecarea dorită, exodul lor peste graniţă

se va limita şi poate chiar va înceta, şi bani mulţi, câştigaţi cu trudă grea românească, vor rămâne în ţară, contribuind la înflorirea şi mai mult a staţiunilor balneare din binecuvântata provincie din dreapta Oltului.

P. M. PREDA

14 Iunie, 1943.

LUCRĂRI FOLOSITE

1. **Murgoci Gh.** Terţiarul din Oltenia. *An. Inst. Geol Rom., vol. I, Bucureşti, 1907.*
2. **Voiteşti I. P.** Noţiuni de Geologia Petrolului, cu privire specială asupra Petrolului românesc. *Rev. Muz. Geol. Miner Univ. Cluj, vol. I. nr. 1, 1924.*
3. **Crasu V., Manole V. şi Cociaşu I.** Ape minerale din România.—Partea II-a—Studii Tech. şi Economice, *seria B (Chimie), nr. 23, Inst. Geol. Rom. Bucureşti, 1943.*
4. **Ţeposu Em. şi Câmpeanu L.** Apele minerale din staţiunile balneo-climatice din Ardeal. Staţiunile principale din Vechiul Regat, Basarabia şi Bucovina. *Bucureşti, 1921.*

OLTENIA PREISTORICĂ

C. NICOLAESCU-PLOPŞOR

PALEOLITICUL

TUDIILE, cercetările şi săpăturile privitoare la Paleoliticul din România, puţin numeroase înaintea anului 1924, au sporit cu mult de atunci până astăzi.

Interesul asupra acestor vremuri a fost deşteptat mai ales după călătoria de cercetări a învăţatului francez l'Abbé H. Breuil, care, atras de unele descoperiri din România, a venit în cursul verii anului 1924 pentru a verifica şi studia el însuşi la faţa locului aceste vechi urme ale omului paleolitic.

De atunci, cercetările asupra epocii paleolitice au atras şi pe unii arheologi olteni, aşa că astăzi ne aflăm în posesiunea câtorva descoperiri, care îngădue a se arunca o privire asupra deosebitelor înfăţişeri ale paleoliticului Olteniei.

Dacă în cursul expunerii noastre se vor vedea, cum este şi firesc într'o lucrare de început, unele lipsuri datorite împrejurărilor actuale care nu îngădue nici continuarea unor astfel de cercetări, nici o orientare bibliografică complectă, se va ţine totuşi socoteală de această încercare al cărei rost nu este altul decât deşteptarea interesului pentru descoperirile paleolitice din Oltenia.

ISTORICUL CERCETĂRILOR ASUPRA PALEOLITICULUI ÎN OLTENIA

Încă din anul 1867, când nu se descoperise aproape nicio urmă preistorică în România, afară de piesele de piatră pe care ţăranii le socoteau căzute din cer odată cu trăznetul, cunoscutul arheolog român, *Alexandru Odobescu*, fiind în curent cu descoperirile şi

cercetările din Apus, bănuia şi în ţara noastră prezenţa unei „*epoci ante-istorice a vârstelor de piatră*".

După aceasta, *Cezar Bolliac*, cucerit de frumuseţea arheologiei preistorice, scria, cum de altfel ar fi scris oricare dintre arheologii timpului său, că „*în Dacia de asemenea a fost epoca pietrii lustruite şi epoca pietrii numai cioplite*".

După propria sa mărturisire, *Bolliac* a făcut cercetări asupra vremurilor preistorice pentrucă acestea erau la modă: „*moda nu mai vrea istorie şi vrea preistorie, anteistorie, unde sărmana Clio nu mai cunoaşte nimic. Să cedăm deci modii şi să facem şi noi preistorie, anteistorie*".

Alexandru Odobescu, Cezar Bolliac şi mai târziu *Grigore Tocilescu*, toţi trei au înţeles, cum de altfel era şi firesc, greşit paleoliticul.

Pentru ei toate silexurile cioplite, foarte numeroase în neolitic şi chiar mai târziu, erau paleolitice. Numai astfel se poate explica marea greşală a lui *Odobescu* şi a lui *Tocilescu*, care au considerat aşezarea preistorică dela *Vădastra-Romanaţi* ca aparţinând paleoliticului. Cu toate acestea, *Bolliac*, care a făcut cercetări şi săpături în această aşezare, nu scrie nicăeri că aici ar fi vorba de o aşezare paleolitică, ci, dimpotrivă, afirmă fără nici o rezervă, că *Vădastra* aparţine neoliticului.

Sprijinit pe articolele de popularizare pe care *Bolliac* le publica pe atunci în gazeta sa „*Trompeta Carpaţilor*", *Odobescu* scrie că: „*Bolliac a făcut în două-trei rânduri săpături în această localitate şi el afirmă că la Vădastra în mijlocul unui lac a fost o staţiune preistorică ai cărei locuitori posedau arme de piatră şi de os nelustruite, vase de argilă făcute cu mâna, fără ajutorul roatei olarului cu întreg utilajul primitiv al Epocei paleolitice*".

Aceste rânduri au fost reproduse mai târziu de *Tocilescu*, care credea cu atât mai uşor în existenţa paleoliticului dela *Vădastra*, prin faptul că afirmase mai dinainte că omul paleolitic a trăit în *România* „probabil" alături de animalele quaternare ale căror urme fosile se descopereau atât de des la noi în ţară.

„Prima fază, scrie Tocilescu, începe cu apariţia omului care la est şi la nord de Dunărea mijlocie, în Transilvania şi în România, este contemporană Mamuthului (*Elephas primigenius*) Ursului peşterilor (*Ursus spaeleus*) Bizonului (*Bison Europaeus*) şi altor animale din epoca quaternară". Evident, frumoase afirmaţiuni, dar nejustificate prin nicio descoperire.

După cum se vede, până la Tocilescu, se afirma, fără dovezi şi numai datorită lipsei de înţelegere, că România a fost locuită de omul paleolitic ale cărui urme se credea că s'ar fi descoperit la Vădastra unde, în realitate, nu este decât o aşezare aeneolitică.

Abia mai târziu, după ce lucrările asupra preistoriei României, făcute de d-l *Ioan Andrieşescu*, capătă un spirit riguros ştiinţific, se vorbeşte cu mai multă prudenţă în ceeace priveşte existenţa paleoliticului. D-sa afirmă în 1912 că „Paleolitica Europei orientale şi meridionale este încă o problemă a viitorului".

Mai târziu, în urma unor cercetări şi săpături în Oltenia, cu prilejul cărora geologia

şi paleontologia regiunei nu erau neglijate, d-l Ioan Andrieşescu scrie, în 1916 şi în 1921, că omul quaternar a existat în România.

Trecând din faza bănuelilor şi a afirmaţiunilor nejustificate la aceea a descoperirilor sigure, vom trece la descoperirile paleolitice oltene, după ce vom arunca mai întâi o scurtă privire asupra quaternarului oltean, epocă geologică în care apar întâele mărturii ale fiinţei omului în Oltenia.

OLTENIA ÎN TIMPUL EREI QUATERNARE

La începutul erei quaternare, din punct de vedere fizic, Oltenia avea o înfăţişare cu totul diferită de aceea de azi. Către sfârşitul terţiarului şi începutul quaternarului, lanţul Carpaţilor suferă o puternică ridicare în urma căreia lacurile pliocene, care umpleau marile depresiuni, se retrag în regiunile mai joase. Astfel apele lacului levantin, care acopereau Oltenia, se retrag spre sud şi sud-est, iar apele care acopereau depresiunea Transilvaniei se scurg către lacul Panonic, prin dreptul actualului curs al Mureşului sau se retrag spre depresiunile Braşovului şi Ciucului. Cum mişcarea de ridicare continua, apele lacurilor se scurgeau în bazinele mai joase ale Olteniei.

Către mijlocul epocei quaternare, uscatul cuprinsese aproape întreaga Oltenie, gonind spre miază-zi şi răsărit, la poalele dealurilor de astăzi, ultimele rămăşiţe ale întinsului lac terţiar, pe malurile căruia au trăit mastodonii. Cursurile apelor oltene din acele vremuri erau departe de a avea înfăţişarea de acum.

Cam pela poalele Pleniţei şi Segarcei, la dealul Robului, curgea întâia Dunăre, care aduna apele din depresiunea getică ce se întindea în arcul carpato-balcanic. Izvoarele Dunării nu erau pe atunci tocmai în Pădurea Neagră, erau mai aproape de noi, în Oltenia, prin munţii Cernei,

Pământul Olteniei fiind mai jos decât al Banatului, un afluent al Dunării oltene, tot adâncindu-şi albia, a străpuns un pârâu care se scurgea spre lacul din partea cealaltă a munţilor şi, fiind albia pârâului oltean mai joasă decât a pârâului bănăţean, s'au întors apele pârâului bănăţean şi au început a curge pe valea pârâului oltean spre noi.

Apoi tot adâncindu-se albia în dreptul Porţilor de Fier, cu vremea s'a îndreptat tot cursul apelor băneţene spre Oltenia şi a pornit a se scurge pe la Porţile de Fier printr'o cascadă uriaşe toate apele lacului de dincolo, rămânând în locul lui o câmpie joasă şi mlăştinoasă prin care şerpuia Tisa îmbogăţită cu apele Transilvaniei.

Izvoarele Jiului erau pe atunci la miază-zi de Parâng şi de Vâlcan. Fiind însă mai joase decât apele din ţinutul Haţegului şi al Petroşenilor, coada Jiului a străpuns pârâul Palotiştei care mergea spre Mureş şi i-a furat apele întorcându-le iarăşi spre Oltenia.

Lotrul şi cu afluenţii lui curgeau spre Răsărit, iar Lotrişorul şi cu pârâul Băiaşilor, curgeau spre M.-noapte.

Un afluent al Lotrului a străpuns Lotrişorul tocmai în locul unde se împreuna cu pârâul Băiaşilor, furându-le şi el apele şi mărind astfel Oltul.

GLACIAŢIUNILE

În vremea aceea clima era mai rece. Toate marile masive ale Carpaţilor, care depăşeau înălţimea de 2000 metri, au suferit o puternică acţiune de eroziune a gheţarilor. În masivul Banatului, au fost gheţari pe munţii Ţarcul şi Godeanul. O morenă terminală permite a fixa limita zăpezilor la 1700 m. pe Ţarcul, iar pe Godeanul limita se găseşte la circa 1700 m. În munţii Cernii, gheţarul Soarbele are trei serii de morene, dintre care cea mai importantă coboară la 1437 metri.

Cea mai puternică glaciaţiune a fost pe masivul Parângul, unde se aflau 16 gheţari orientaţi de obiceiu spre nord şi nord-est, şi sud şi sud-est. Alăturatul tablou, întocmit de geograful *Em. de Martonne*, arată aceste circuri glaciare cu numele, expoziţia, întinderea, panta mijlocie, altitudinea maximă şi minimă, lacurile cu altitudinea, sgârieturi, stânci berbecate şi circurile laterale cu altitudinea lor minimă.

Circurile glaciale ale Parângului

NUMELE CIRCULUI	Expunerea	FUNDUL CIRCULUI					LACURI				Circuri laterale	
		Suprafaţa (în ha)	Panta mijlocie	Altitudinea maximă	Altitudinea minimă	Altitudinea mijlocie	Numărul	Altitudinea minimă	Sgârieturi	Cele mai joase stânci berbecate	Numărul	Altitudinea minimă
Sclivelu	N-E	1,6885	12	2.150	1.890	2.070	5	2 025	?	1.900	3	2.200
Roşiile	N	2,675	12	2.200	1.830	2.080	6	860	?	1.830	0	
Gereşiu	N	0,875	10	2.080	1.860	1.950	2	1.900	?	1.890	0	
Găuri	N	2,375	5	2.170	1.890	2.050	7	2.092	1	1.890	2	1 995
Gâlcescu	N-E	2,625	9	2.110	1 820	1.990	10	1.921		1.850	1	1.920
Iezeru	N	2,36	9	2.100	1.850	1.890	2	1.938	?	1.920	2	1.900
Groapa Mândrii	S-E	0,3125	18	2 260	2.040	2.190	0	....	?	2.150	0	
Grulu	S-E	0,32	16	2 100	1.920	1.990	1	2.085	?	1.980	0	
Jeleşu	S	0,4375	19	2.070	1.830	1.920	2	1.900		1.900	0	
Zănoaga Pleşcolu	S	0,8125	9	2 000	1.750	1 880	0	....	?	1.680	0	
Zănoaga Mohorului	S-E	0,795	12	1.980	1.840	1.920	0	....	?	1.940	0	
Gaura Mohorului	S-E	1,625	6	1.950	1.840	1.950	0	....	?	1.850	1	2.000
Urda	E	1,50	5	2 090	1.710	1.850	0	....	?	1.710	2	1.960
Dengheru	N-E	2,0	9	1.990	1 750	1.860	0	....	?	1.940	2	1.930
Muntinu	E-N	0,8125	6	2 040	1.870	1.965	2	2.031	?	1.970	2	1.840
Coasta Petresii	N-O		7	1.990	1.710	1.870	0	....	?	1 910	0	

În munţii Lotrului un gheţar cobora din groapa Mălăii până la 1820 metri.

Este interesant de însemnat că limita zăpezilor cobora dela Apus spre Răsărit. Astfel ea se găsea la 1900 metri la Ciuca, la 1800 în Făgăraş şi Parângul spre a coborî la 1600

m. la Cerna. Această coborîre a limitelor zăpezii dela Răsărit spre Apus este un fenomen care a depins de direcţia vânturilor şi precipitaţiunilor atmosferice ale acestor epoce.

Se ştie că în quaternar direcţiunea vânturilor şi repartiţia precipitaţiunilor atmosferice erau în general cam aceleaşi cu cele din zilele noastre, cu diferenţa că în timpul glaciaţiunilor clima era mai rece şi ploile mai bogate. Vânturile ploioase în România fiind vânturile despre Răsărit, nu cele de Apus, aceasta este cauza care lămureşte dece şi astăzi în munţii noştri petele de zăpadă care durează mai mult timp se găsesc pe versantele orientale ale munţilor.

Din aceeaşi cauză pădurile de brad coboară mai jos pe versantele de Răsărit, decât pe cele de Apus sau Nord, ale munţilor. Evident, aceste fenomene depind numai de cantitatea precipitaţiilor atmosferice şi nu de insolaţii. Ca şi în zilele noastre, ploile mai abundente trebue să fi căzut atunci în munţii Cernei, ale căror versante sudice erau tot timpul supuse acţiunei vânturilor ploioase.

Studiile glaciaţiunilor Carpaţilor au stabilit existenţa a două perioade glaciale: prima se aşează către sfârşitul pliocenului, în levantinul superior, când limita zăpezilor era între 1850 şi 1900, iar vârfurile gheţarilor coborau până la 1650 metri; a doua glaciaţiune a avut loc în quaternar, când limita zăpezilor se găsea între 2100—2150 metri, iar limita inferioară între 1900—1950 metri, cu toate că erau oarecare diferenţe între cele două versante. Actualmente limita zăpezilor eterne în Carpaţi s'ar situa între 2800 m. limită superioară şi 2400 m. limită inferioară.

Întrucât numărul glaciaţiunilor nu s'a putut stabili prea precis pe vârful munţilor Carpaţi, geologii au încercat să rezolve această problemă prin studiul depozitelor quaternare ale câmpiilor şi platourilor. În afară de glaciaţiunea Günziană dela sfârşitul terţiarului, depozitele quaternare ale ţării noastre au suferit influenţa celor trei glaciaţiuni Mindeliană, Rissiană şi Würmiană. Mai ales în stratificaţiunea lösului s'a încercat a se citi succesiunea fazelor glaciale şi interglaciale ale quaternarului României, dar geologii nu sunt încă de acord asupra acestui punct.

FAUNA QUATERNARULUI OLTENIEI

Speciile cele mai importante ale faunei calde, care au existat altădată în Oltenia, sunt: *Elephas Meridionalis,* Nesti ale cărui resturi fosile s'au descoperit la Craiova, Dobromira-Dolj şi Creţeni-Vâlcea.

Rhinoceros Etruscus Falc., descoperit la Magheresti-Gorj.

Fauna rece era reprezentatată prin *Elephas primigenius Blumb.,* descoperit la Adâncata, Brădeşti şi Dobreşti-Căciulăteşti-Dolj.

Cârna-Dolj. — In cursul cercetărilor şi săpăturilor arheologice făcute de Muzeul Naţional de Antichităţi din Bucureşti în colaborare cu Muzeul Regional al Olteniei, în vara anului 1942, am descoperit la Cârna, în lutul cuaternar depe marginea bălţii Cârna, la S. de sat, un fragment de bază al unui vârf aurignacian cu tăiuşul din stânga de tip Abri-Audi având planul de lovire lucrat în faţete.

O patină adâncă de culoarea cerii acoperă întreaga piesă.

Suharul-Dolj.— Cercetând terasele Dăsnăţuiului în dreptul satului Suharul, cătun al comunei Vela, am descoperit în anul 1925 pe terasa mijlocie din dreapta, între alte mărturii paleolitice, un alt vârf aurignacian cu tăiuşul din stânga retezat şi planul de lovire lucrat în faţete tot de tip Abri-Audi. (Fig. 1).

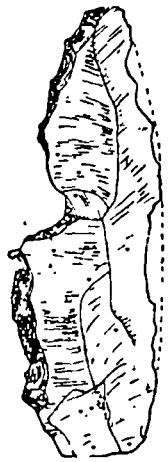

Fig. 1. — Lamă de tip Abri-Audi dela Suharul. 1/1 din mărimea ei naturală.

Tăiuşul din dreapta a fost ştirbit prin lovituri de amnar. Judecând după părţile ce au mai rămas neştirbite, tăiuşul acestui vârf trebuia să urmeze linia noastră punctată.

Pe partea stângă, silexul nostru are o scobitură naturală în care se poate observa coaja calcaroasă ce acoperea bulgările de silex înainte de a fi prelucrat. O patină adâncă de culoarea cerii acopere suprafaţa piesei.

Baia de Fier-Gorj. — Săpăturile şi cercetările făcute de mine ani de-arândul în peşterile Olteniei, începând din anul 1919, m'au dus la descoperirea unei aşezări paleolitice în Peştera Muerilor de pe malul drept al râului Galben la N. de Baia de Fier.

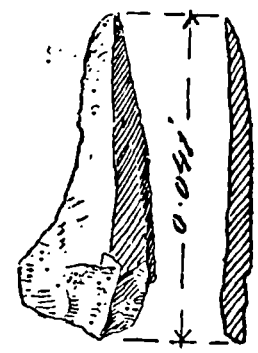

Fig. 2. — Lamă de silex dela Baia de Fier. (Mărime naturală).

In şanţul săpat în umplătura dela gura peşterii, după un strat aeneolitic superior, am descoperit, după un strat steril, un strat subţire de pământ negru cu urme de cărbune în care am găsit o lamă de silex ce pare că aparţine magdalenianului. (Fig. 2).

Mai jos, sub alt strat steril, mult mai gros decât primul, săpăturile au dat de al doilea, strat de cultură paleolitică care conţinea multe oase de *Ursus apelaeus* şi rare pietre lucrate între care una mică ovală, cu laturile lungi scobite. E o formă cunoscută musterianului.

Dar ceeace ne face pe noi să atribuim acest strat de cultură civilizaţiei musteriene este faptul că în interiorul peşterei, la cam vreo 60 m. dela intrare pe stânga, cum intri, se găseşte o scurtă şi îngustă galerie care se termină într'un puţ cam de 8 m. adâncime. Co-

borând cu ajutorul unei funii în fundul puţului, am aflat o altă galerie la suprafaţa căreia am cules multe spărturi de quarţit alb, un silex şi oase lucrate. (Fig 3).

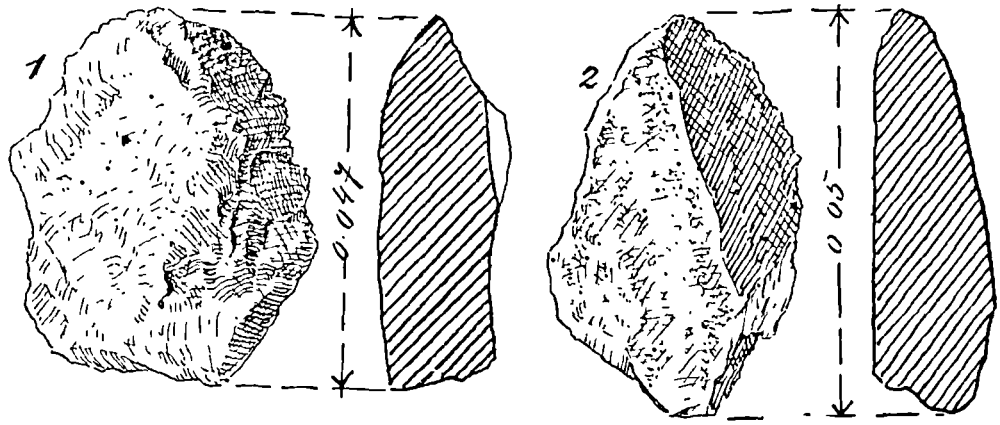

Fig. 3. — Unelte de quarţit dela Baia de Fier. (Mărime naturală).

Suntem în prezenţa unei industrii musteriene evoluate. Cea mai mare parte din piesele descoperite sunt lucrate în formă de vârfuri şi unelte de uzaj având pe muchii scobituri de uzură din pricina întrebuinţărei.

E o industrie întru totul asemănătoare aceleia dela Ohaba-Ponor din Hunedoara întovărăşită cu fosile aparţinând lui *Ursus spelaeus*, lui *Canis lupus* şi lui *Equus caballis fossilis*.

Cleanov-Mehedinţi. — Examinând colecţia mea de silexuri mezolitice dela Cleanov pe care o studiam în 1924 la Institutul de Paleonthologie Umană la Paris, abatele H. Breuil a avut surpriza de a descoperi, printre uneltele mezolitice, două silexuri a căror formă şi patină trădau o origină mult mai veche, şi anume paleolitică, aparţinând, după abatele Breuil, musterianului. Aceasta este o dovadă că locuitorii mezolitici dela Cleanov au încercat să întrebuinţeze ca materie primă chiar silexuri mai vechi paleolitice.

O cercetare mai amănunţită asupra acestei piese o clasează însă aurignacianului inferior de tip Abri-Audi. Fig. 4.

După cum se vede, cercetările asupra paleoliticului oltean sunt abea la început. Rezultatul câtorva explorăţiuni de măruntă însemnătate demonstrează că în Oltenia, spre sfârşitul cuaternarului inferior, în timpul perioadei musteriene, aceeaşi civilizaţie a pietrii şi a osului se găsea pe amândouă versantele Carpaţilor. Pasurile Carpaţilor olteni au fost deci cunoscute încă de paleolitici, altfel nu se poate înţelege identitatea de cultură musteriană între Peştera-Muerilor din Gorj şi Ohaba-Ponor din Huniedoara.

Şi e vorba de o industrie având un facies cu totul particular, datorită lipsei de silex care a obligat pe paleoliticii celor două versante ale Carpaţilor să întrebuinţeze quarţitul şi osul, fapt care a dus la forme noi pe care tehnologia paleolitică va trebui să le studieze în viitor mai de aproape.

Cât priveşte aurignacianul în Oltenia, la Cârna, Cleanovul şi Suharul, avem de a face

cu un vechi aurignacian de aspect musterian, aşa cum s'a descoperit la Temnata-Dupca în Bulgaria, la Ondraditz în Cehoslovacia şi la Molodova în Basarabia.

Magdalenianul pare a se afla la Baia de Fier în stratul superior paleolitic.

O lamă fină de silex şi un os spart în lungime, având vârfurile ascuţite, fără a fi lustruite, ne fac a clasa provizoriu aceste descoperiri ca aparţinând magdalenianului.

MEZOLITICUL

Pământul Olteniei, după cum am văzut, a dat la iveală puţine urme paleolitice. În ceea ce priveşte neoliticul şi vremurile de mai târziu, el este reprezentat de o bogată serie de civilizaţiuni bine caracterisate, cunoscute în lumea arheologilor datorită săpăturilor, studiilor şi cercetărilor în această direcţie.

Între paleolitic şi neolitic, ca şi în Apus, multă vreme a fost un gol cronologic şi cultural.

Prima încercare de a umple acest faimos hiatus în Oltenia a făcut-o profesorul Ioan Andrieşescu, care bănuia într'o statuetă de diorit, descoperită la Piscul Cornişorului dela Plopşor-Dolj, existenţa unor supravieţuiri paleolitice în neoliticul oltean. O documentare decisivă însă nu poate să alcătuiască această bănuială, mai ales că cercetările din urmă nu îngăduie o atare afirmaţie. Iată însă că descoperirile noastre, pe care le vom înfăţişa mai la vale, vor avea darul să umple acest gol.

La sfârşitul quaternarului, atât condiţiunile climatice, şi cu ele condiţiunile de viaţă, sufăr adânci prefaceri. Mamutul şi renul se retrag spre Nord, iar vânătorii dela sfârşitul paleoliticului sunt obligaţi a urmări şi ei spre Miază-noapte prada lor favorită. Nu se retrag însă toţi. Mulţi vânători rămân pe loc, adaptându-se noilor condiţiuni de viaţă, trăind evident mult mai greu, dar ca şi mai înainte numai din vânătoare, fiindcă viaţa întemeiată pe creşterea vitelor şi agricultură era aproape încă necunoscută.

Prin retragerea turmelor de animale mari, lupta pentru existenţă a fost mai aspră, dar viaţa omenească nu s'a stins. Cete răzleţe de oameni ai epocei mezolitice rătăceau dintr'un loc într'altul în căutarea vânatului, se aşezau vremelnic pe terasele apelor şi deasupra dunelor de pe marginea lacurilor sau în inima pădurilor, şi fiindcă paleoliticul nu s'a terminat pretutindeni cu civilizaţia magdalenianului superior, apoi fiindcă Europa, ai cărei locuitori rătăceau spre M. Noapte, primea, la rândul ei, o puternică emigraţie din Africa şi Asia Mică, se poate lesne înţelege de ce civilizaţiunile mezolitice înfăţişează aspecte atât de deosebite din punct de vedere al industriilor pietrii.

Ţinând apoi seama de continuile deplasări şi întâlniri ale deosebitelor cete care duceau cu ele technica lucrării silexului, atât de variată pe regiuni spre sfârşitul paleoliticului, înrâuririle, suprapunerile şi încrucişerile culturale care au născut din aceste cauze încurcă mai mult această arzătoare pricină.

Pentru a contribui sănătos la descurcarea acestei întinse probleme, gândul nostru este acela de a înfăţişa noile noastre descoperiri spre a servi ca puncte de comparaţie, ferindu-ne, pe cât ne va sta cu putinţă, de a face teorii care, în starea de astăzi a cercetărilor, mai mult vor încurca decât vor lămuri haosul mezolitic.

Până în prezent asemenea industrii au fost descoperite de noi la Cleanov în Mehedinţi, la Plopşor, Sălcuţa şi Şimnic în Dolj, şi Zănoaga-Romanaţi. Vom descrie rând pe rând aşezările şi obiectele descoperite şi credem, cu aceasta, că Oltenia... este singurul ţinut românesc în care mezoliticul este mai bine înfăţişat.

Cleanov-Mehedinţi.— Încă din 1924, în cursul cercetărilor mele asupra posibilităţii existenţei paleoliticului pe terasele Dăsnăţuiului, am descoperit la Cleanov, pe malul drept al acestui pârâu, la 2 km. spre miază zi de sat, pe locul numit Fiera, o industrie microlitică. Aria de răspândire a acestor silexuri este ca de un pogon. Trebue să însemnăm că aici o pătură de pământ roşu acoperă ca o manta continuă coastele şi terasele Dăsnăţuiului. Sutele de silexuri descoperite aici ne arată o aşezare de lungă durată. Silexurile arse, obiecte întregi ca şi rămăşiţele fabricaţiunii aruncate ca netrebnice, au căzut în vatra focului schimbându-şi culoarea. Aici s'ar putea rezolva, pe cale stratigrafică, problema mezoliticului oltean, putându-se stabili cu precizie epoca geologică a acestor industrii. E vorba de o staţiune-atelier de suprafaţă. De obiceiu, la suprafaţa pământului arat, când ploile spală ţărâna proaspătă a brazdelor plugului, se pot găsi aici foarte multe silexuri. Cele mai multe sunt spărturi fără nici o formă, obicinuite unui loc unde o astfel de industrie s'a desvoltat.

Industria microlitică dela Cleanov se caracterizează la prima vedere prin marea sgârcenie a materialului din care au fost lucrate uneltele. Materia primă, silexul, atât de rară în aceste regiuni, a determinat pe mezolitici să reîntrebuinţeze multe unelte mai vechi. După observaţiunile Abatelui Breuil, mezoliticii cleanoveni au întrebuinţat ca materie primă chiar obiecte paleolitice aparţinând musterianului pe care ei le găsiseră pe terasele Dăsnăţuiului. Numai lipsa silexului a dus la întrebuinţarea din nou a atâtor resturi, şi această sărăcie caracterizează întreaga industrie dela Cleanov.

O încercare de clasificare a uneltelor culese la Cleanov ar fi: a) Percutoare (Ciocane de spart silexul.) Nici un exemplar întreg. Se găsesc de obiceiu sparte şi după dimensiunile fragmentelor par a fi fost destul de mici. Acestea serveau spre a isbi bulgărul de silex pentru a scoate din el aşchiile care urmau a fi prelucrate.

b) Nuclee. (Mătci) S'au găsit câteva fragmente de nuclee epuizate. Se poate vedea la fig. 4 nr. 1 partea inferioară a unui nucleu pe suprafaţa căruia se pot observa urmele aşchiilor înguste şi mici care au fost cioplite.

Suprafaţa de lovire a fost reîmprospătată, fără însă a fi primit o nouă ciocnire pentru a scoate o aşchie nouă.

c) Unelte paleolitice reîntrebuinţate. S'au descoperit numai două fragmente, din care înfăţişem la fig. 4 nr. 8 frântura de bază aparţinând unui vârf tip Abri-Andi. E vorba de

Din Albumul prezentat la Expoziţia
din Paris 1937

Reprodus în Offset
Scrisul Românesc S. A., Craiova

Ţărancă din Dolj. Oltenia

Alexandrina Enăchescu
Portul popular Oltenesc

un vârf cu planul de lovire lucrat în feţişoare, spart încă din paleolitic şi reîntrebuinţat de mezolitici ca răcăitor. Loviturile primite pentru a scoate din acest silex lame mărunte n'au dus la nici un rezultat, silexul fiind vechiu, cu patina adâncă, şi pierzând proprietatea de a se desface în aşchii.

d) Lame. Lamele sunt piesele cele mai des întâlnite. Numărul lor e mare. Se desco-

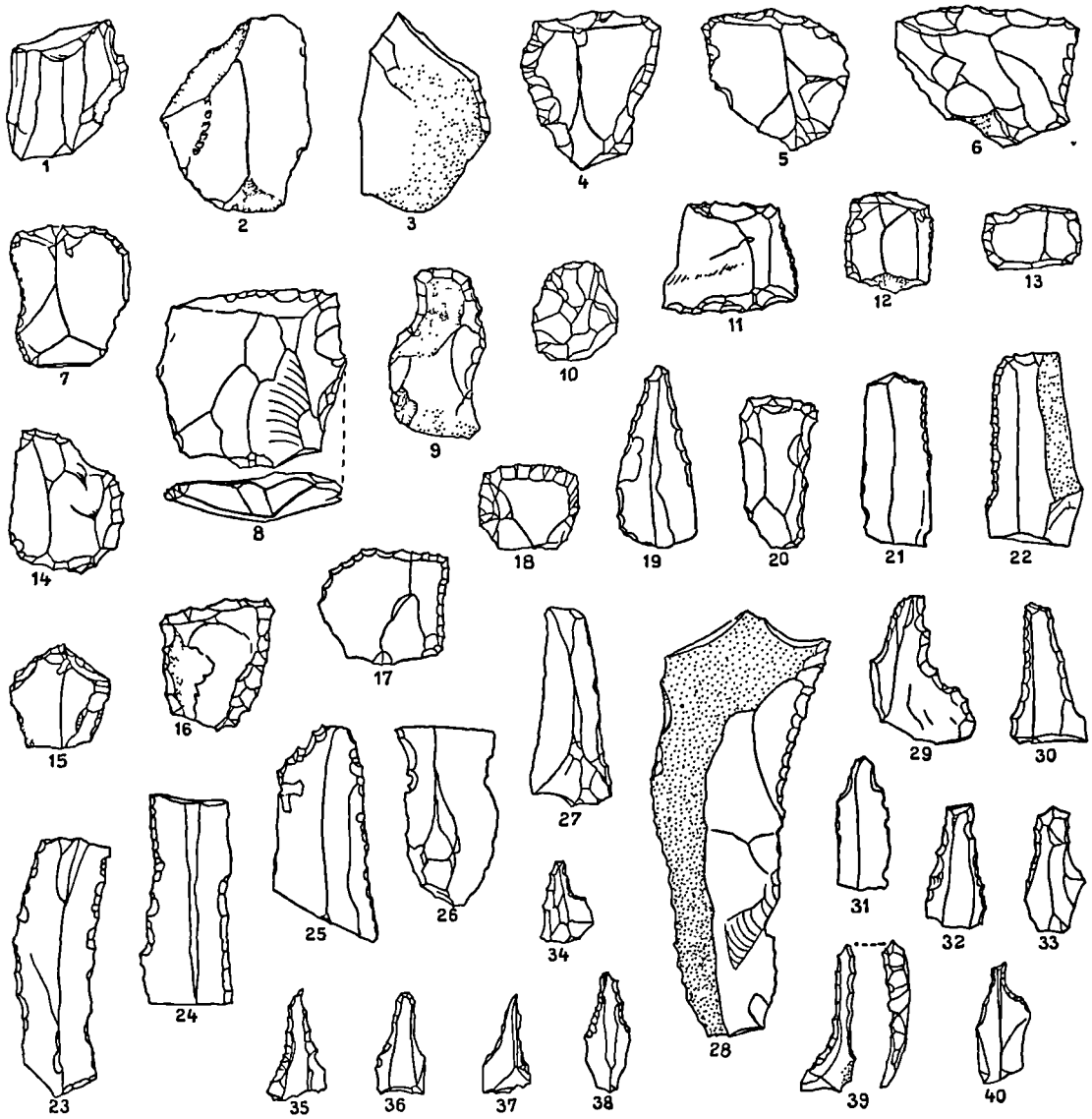

Fig. 4. — Silexuri microlitice dela Cleanov-Mehedinţi. Aşezarea Fiera. (3/4 din mărimea naturală).

per deasupra arăturii fără mare greutate, dar mai ales în spărturi. Puţine din aceste lame prezintă retuşe şi de obiceiu aceste retuşe sunt datorite întrebuinţării. Cele mai multe sunt mărunte şi înguste. (fig. 4 nr. 21, 27). O singură lamă mai mare face excepţie. (fig. 4 nr. 28.

e). Răcăitoare. După lame, locul cel mai important în această industrie revine fără îndoială răcăitoarelor, lucrate de obiceiu pe lame scurte, groase şi largi. In colecţia noastră se găsesc două asemenea lame aşchiate anume pentru prelucrarea unor răcăitoare. Una este

aşa cum a fost scoasă din matcă, fără a fi fost întrebuinţată. E o aşchie perfectă, scoasă dintr'o lovitură, în vederea prelucrării unui râcâitor. (fig. 4 nr. 2). Faptul că în partea superioară stângă, această aşchie se termină în piez din pricina coajei de calcar a cremenii, lămureşte cu uşurinţă că din această spărtură nu se putea lucra decât un râcâitor oblic şi că forma multor lucruri de cremene era adesea înrâurită de forma aşchiei sărită din matcă.

O altă aşchie groasă şi largă (fig. 4 nr. 3) se termină pieziş la dreapta; scoasă pentru prelucrarea unui râcâitor, fără însă a fi fost prelucrată, nici întrebuinţată, alcătueşte o dovadă mai mult pentru aceasta.

Râcâitoarele pe lame groase sunt drepte (fig. 4 nr. 4) oblice (fig. 4 nr, 5, 6) păstrând întotdeauna în partea cealaltă umflătura de lovire.

Râcâitorul nr. 4 prezintă un început de scobitură pe marginea dreaptă în apropiere de bulb.

Râcâitorul pe lamă trunchiată se găseşte mai rar; din trei bucăţi descoperite, unul isprăveşte în unghiu drept, cu margine dreaptă, puternic retuşată (fig. 4 nr. 17) altul termină în unghiu uşor ascuţit, cu partea dreaptă iarăşi retuşată, (fig. 4 nr. 16), în timp ce al treilea este retuşat pe amândouă părţile.

În schimb râcâitoare rotunde nu s'au descoperit decât unul gros cu retuşe de suprafaţă (fig. 4 nr. 10).

Două râcâitoare au înfăţişare mai deosebită. Unul pentagonal pe lamă groasă trunchiată, altul pe lamă îngustă şi groasă, încovoiată şi lungă, ale cărei laturi naturale, fiind accentuate prin frântură, au aspectul unui râcâitor cu două scobituri (fig. 4 nr. 9).

f). Vârfuri. Al treilea fel de unealtă care se găseşte din belşug la Cleanov este fără îndoială *vârful*, lucrat de obiceiu pe spărturi de lamă prin retuşe fine marginale. Aceste vârfuri merită o atenţiune deosebită.

Astfel, avem aici două vârfuri mari, lucrate pe fragmente de lame lungi şi groase, care, după ce au slujit ca lame tăioase, au fost retuşate pe amândouă părţile, mai ales spre vârf, devenind astfel ascuţite (fig. 4 nr. 19, 30).

Mult mai numeroase sunt micile vârfuri lucrate pe fragmente mici de lame sau pe spărturi susceptibile de a fi transformate în unelte de acest fel (fig. 4 nr. 31–40).

Toate au o parte mai lată, care de obiceiu pare limpede a fi un fragment de lamă sau aşchie neregulată şi un vârf ascuţit obţinut prin retuşe marginale pe amândouă laturile, semănând aproape cu vârfurile zise cu peduncul.

Cu toate că s'au făcut apropieri între vârfurile dela Cleanov şi cele dela Zwidri din Polonia, noi credem că trebue să renunţăm a găsi o analogie.

După observaţia lui Zotz că nu trebue confundat vârful de Zwidri cu unelte asemănătoare al căror vârf lipseşte întotdeauna sau pare a fi fost rupt, în vreme ce pedunculul este lucrat după aceeaşi technică, noi vom adăoga unele observaţiuni care ne îngădue a socoti aşa zisul peduncul ca un adevărat vârf.

Cele mai multe din aceste vârfuri ascuţite care, datorită părţii lor inferioare mai largi, puteau să se lege uşor într'o coadă de lemn pe care puteau fi fixate cu ajutorul scobiturilor laterale, acolo unde fragmentul de lamă este mai larg, nu pot fi decât vârfurile de săgeată pentru vânatul mărunt al acestor vremuri. In sprijinul acestei ipoteze trebue să menţionez că, toate aceste piese dela Cleanov nu prezintă nici un fel de retuşe în partea inferioară mai largă, retuşe care de altfel n'ar fi avut nici o întrebuinţare, de oarece această parte slujea la legătură.

Fără îndoială, vârful socotit până aici ca peduncul interesa mai mult, de aceea şi grija ce s'a pus în lucrarea lui. O piesă concludentă în sprijinul acestei păreri este vârful dela fig. 4, nr. 33 care răstoarnă problema în favoarea tezei susţinute de noi. Această piesă este un simplu fragment de lamă care prezintă ca şi celelalte un vârf ascuţit prin retuşe marginale pe cele 2 laturi, ceeace, după cum s'a crezut până aci, ar fi alcătuit pedunculul acestui vârf, dar în partea cealaltă, acolo unde trebuia să se găsească vârful, se vede foarte bine conservată umflătura de lovire, cu planul de lovire destul de larg pentru a putea fi considerat ca un vârf.

Se poate ca anumite vârfuri, de obiceiu cele mai mari, să fi servit ca străpungătoare.

Plopşoru-Dolj.— Aşezarea dela Iroave. In cursul anului 1930, în cercetările împrejurul satului meu natal, Plopşoru, am descoperit la locul numit Iroave, 3 km. aproape către apus de sat, o nouă aşezare de suprafaţă, unde pe o întindere destul de mare se descoperă sporadic urmele unei industrii mezolitice. Silexurile se găsesc la suprafaţa pământului scoase de fierul plugului. Adâncimea îngropării lor n'a fost mai mare de 20 de cm. în pătura de pământ vegetal, care, în această regiune, aparţine tipului de sol brun chocolat de pădure.

In ceeace priveşte industria de silex, ne aflăm în faţa unei industrii lamelare caracterizată de următoarele tipuri:

a). Lame.— Lamele se găsesc în număr destul de mare, de obiceiu fragmentate, unele având tăiuşul retuşat în retuşe oblică sau verticală. Asemenea se găsesc aicea lame *à dos rabattu*, după cum se văd în figura 5 nr. 21.

b). Râcâitoare.— Ca şi la Cleanov, râcâitoarele sunt lucrate de obiceiu pe lame puternice, groase şi scurte, figura 5 nr. 1 şi 3. Se găsesc de asemenea râcâitoare pe lame mici, fig. 5 nr. 5-7. Şi ceeace este interesant e că s'a descoperit aici o unealtă, care, la prima vedere, pare a fi un gratoir canelat.

Se află apoi 3 râcâitoare concave, pe frânturi de lamă, dintre care două mai groase şi mai largi, figura 5 nr. 8, 12 şi al treilea pe lamă îngustă, figura 5 nr. 7. Două râcâitoare sunt oblice, figura 5 nr. 9–19 şi două retuşate circular pe vârfuri de lamă (fig. 5 nr. 5 şi 6).

Un alt râcâitor, foarte puternic, prezintă la partea inferioară în partea dreaptă o scobitură, fig. 5 nr. 1. Altă lamă spartă, fig. 5 nr. 11, al cărei capăt superior este retuşat, a servit de găuritor.

c) Semilune.— Numărul semilunelor e destul de însemnat. Tăiuşul lor este drept şi

foarte ascuţit, iar arcul retuşat vertical sau oblic, fie spre interior, fie spre exteriorul piesei (fig. 5 nr. 26, 29).

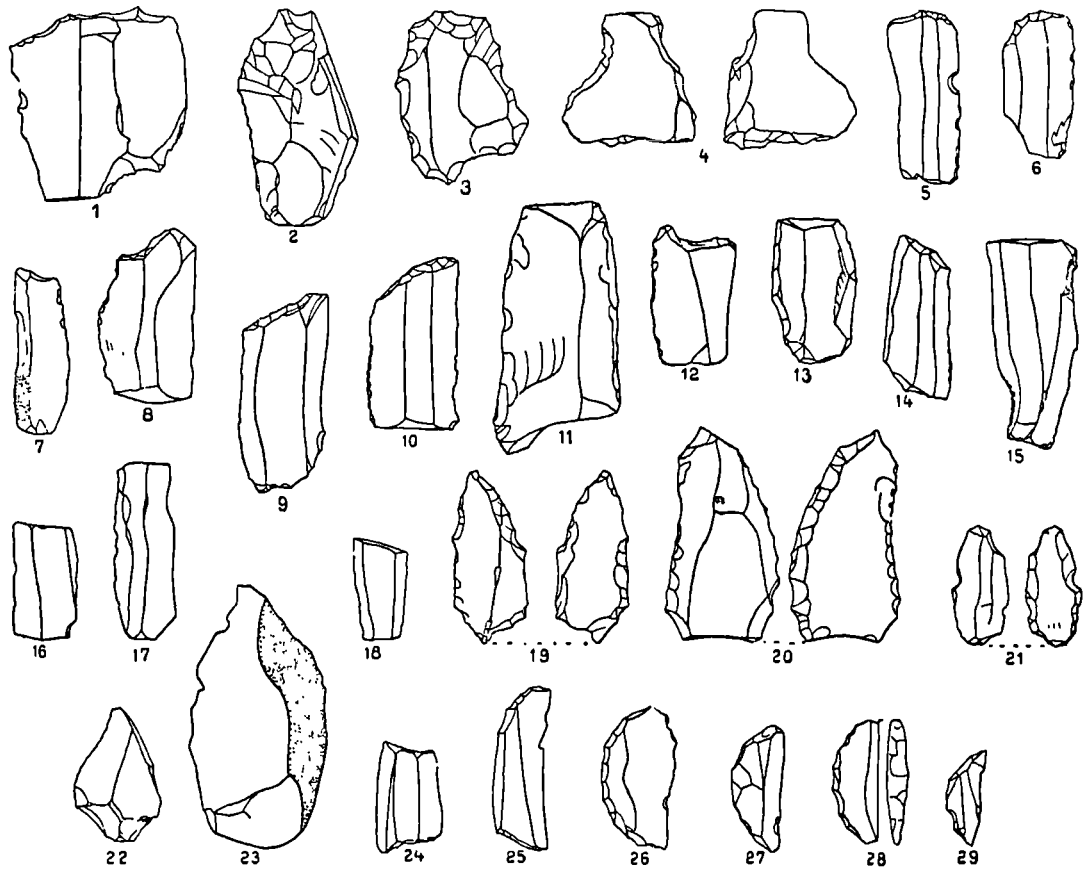

Fig. 5. Silexuri microlitice dela Plopşor-Dolj. Aşezarea Iroave. ($^2/_3$ din mărimea naturală).

d) Trapeze.— S'au descoperit numai 2 trapeze lucrate pe frânturi de lamă mici şi înguste (fig. 5 nr. 24, 25). Câteva piese tipice poartă scobituri. (fig. 5 nr. 4).

Plopşor-Dolj. Aşezarea dela Magazie. O aşezare asemănătoare, deasemenea mare şi însemnată, a fost descoperită de noi spre Miază-Noapte de Plopşor la locul numit Magazie. Silexurile culese pe acest loc sunt aproape la fel cu cele găsite la Iroave. Avem aci lame (fig. 6 nr. 10, 15), râcâitoare (fig. 6 nr. 1—9) şi semilune (fig. 3 nr. 19—23.) O cercetare mai amănunţită a industriilor acestor aşezări, depărtate una de alta cam la vreo 3 km. arată totuşi oarecare deosebiri: astfel trapezele dela Iroave, vârfurile à dos-rabattu şi râcâitoarele concave lipsesc la Magazie unde se găsesc în schimb mici sfredele. Acestea sunt foarte ascuţite la vârf şi se vede bine că pentru a se sluji de ele erau învârtite. Se văd bine rosăturile datorite întrebuinţării, (fig. 6 nr. 17—18), Pe piesele descoperite se poate observa chiar sensul învârtirei care a lăsat urme de retuşe mărunte. Produsele acestei industrii sunt amestecate: obiecte de piatră lustruită, ceramică halstattiană, obiecte de fier, toate fără îndoială posterioare epocii care ne interesează.

Răspândirea geografică a industriilor microlitice de tip „Plopşor" începe să se stabi-

lească datorită cercetărilor din urmă pe o arie mult mai întinsă. Astfel trebue să amintim:

Sălcuţa-Dolj, aşezarea dela Râpa Roşie, pe stânga râului Dăsnăţui, deasupra locului numit Râpa Roşie în hotarul comunei Sălcuţa, peste drum de aşezarea preistorică Piscul

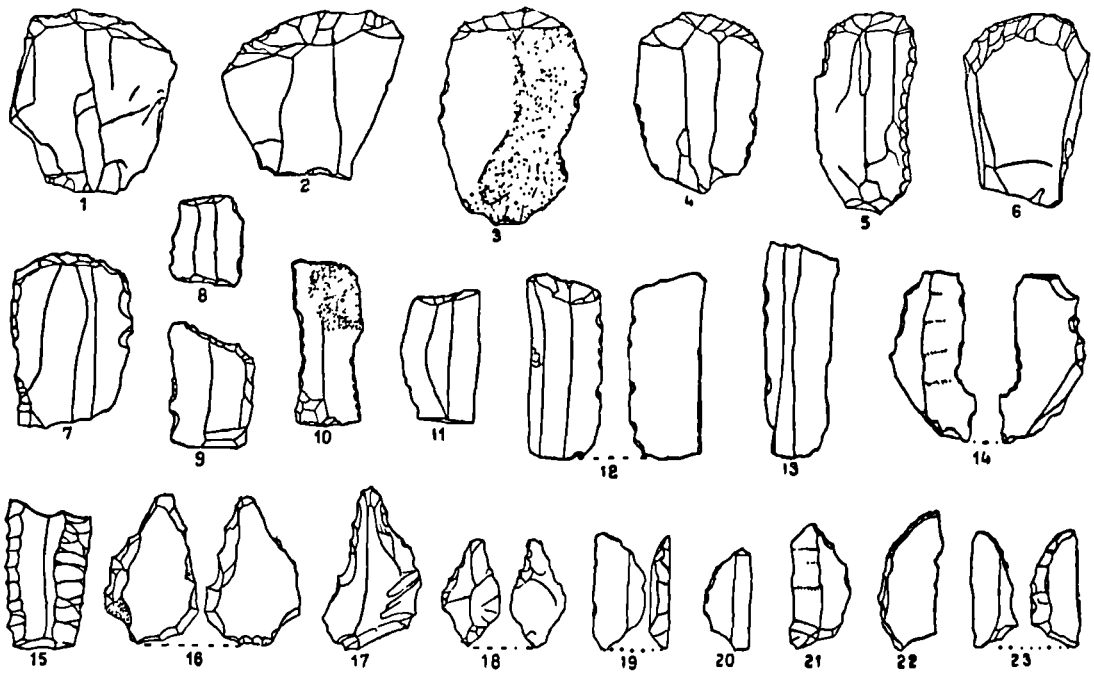

Fig 6. Silexuri microlitice dela Plopşor-Dolj. Aşezarea „Magazie" (3/4 din mărimea naturală).

Cornişorului, cunoscută în literatură, sub numele de Sălcuţa. Acolo s'a descoperit o industrie lamelară microlitică şi o semilună perfect caracteristică tipului descoperit la Plopşor.

Deocamdată înfăţişem aici ca piese mai caracteristice o fină lamă râcâitor lucrată dintr'un silex alb lăptos (figura 7 nr. 2). La baza acestei lame se vede bine umflătura de lovire, iar la extremitatea opusă este transformată în râcâitor. Insemnăm că această unelţă are câteva retuşe datorite întrebuinţării pe amândouă laturile părţii inferioare, iar la bază, în dreapta, are un început de scobitură.

In ceeace priveşte semiluna, (figura 7 nr. 1), aceasta este aproape semicirculară, cu o retuşe verticală pe spate obţinută prin uşoare lovituri pe amândouă părţile crestei arcului, iar tăiuşul este uşor rupt în două locuri.

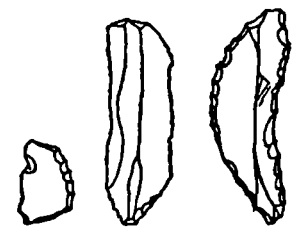

Fig 7. Silexuri microlitice: Nr. 1-2 Sălcuţa-Dolj, Aşezarea Râpa Roşie. Nr. 3. Zănoaga Romanaţi. (2/3 din mărimea naturală).

Şimnic-Dolj. O altă aşezare cu industrii microlitice începe a se arăta la Şimnic, de unde d-l Nicolae Sandu a cules pentru muzeul Regional al Olteniei o bogată colecţiune de silexuri, care mărturisesc existenţa unei noui aşezări-atelier, aparţinând unei industrii lamelare microlitice.

Industria dela Şimnic este reprezentată prin mătci (fig 8 nr. 1—2) frânturi de lame (fig. 8 nr. 13) râcâitoare simple şi duble, unele pe fragmente de lamă, (fig. 8 nr. 3—12) şi lame à

dos rabattu (fig. 8 nr. 15—18). Această industrie se apropie de cea dela Iroave, dar îi lipsesc formele geometrice.

Zănoaga-Romanați. De aici d-l Inginer Marin Nicolaescu, proprietar în această comună, ne-a adus o frumoasă semilună, cea mai mare, cunoscută până în prezent în Oltenia. (fig. 7 nr. 3). Din nefericire tăiușul a fost rupt prin lovituri de amnar. Faptul că e vorba aici de o piesă de dimensiuni mai mari, nu trebue să ne surprindă, astfel de cazuri fiind obicinuite în alte regiuni.

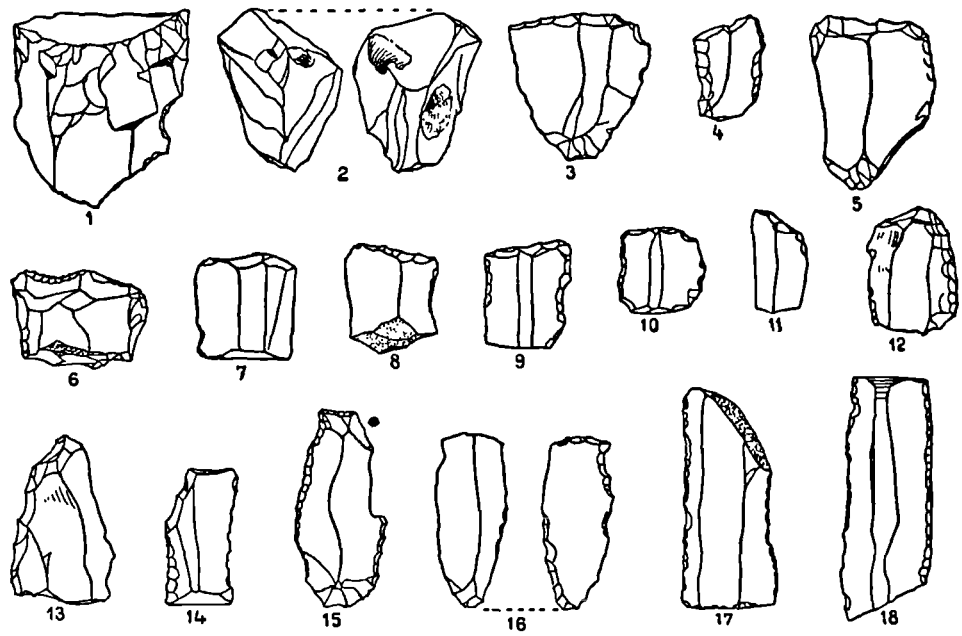

Fig. 8. Silexuri microlitice dela Şimnic-Dolj ($^3/_4$ din mărimea naturală).

Am încercat să înfățișem cât mai scurt cu putință industriile microlitice cunoscute până astăzi în Oltenia.

Dacă textul acestei cercetări se resimte de planul prescurtat pe care a trebuit să ni-l impunem, figurile vor lămuri expunerea noastră și vor confirma caracteristicile subliniate de noi pentru aceste industrii microlitice cu care harta arheologică a Olteniei se îmbogățește datorită descoperirilor noastre.

Am prezentat în 1931, cu prilejul unei comunicări făcute la al XV-lea congres de antropologie și arheologie preistorică, industriile microlitice dela Cleanov și Plopșor sub două nume: „Industria cleanoveană și plopșoreană", fiindcă, deși aceste industrii par asemănătoare la prima vedere, au, totuși, după cum s'a văzut în cursul descrierii noastre, destul de numeroase deosebiri între ele.

„In sprijinul părerii noastre, ziceam atunci, eu nu caut a lărgi haosul mezolitic, adăogând două nume noui, dar cred că, studiind până în cele mai adânci amănunte industriile mezolitice, ne va fi în viitor mai ușor să le apropiem și să le înlănțuim comparativ cu alte industrii asemănătoare".

Terminând comunicarea, adăogam cele ce urmează: „In tot nordul Africii, ca şi aproape în toate ţinuturile mediteraneene, până în Anglia, Belgia, Germania, urmând spre răsărit prin Cehoslovacia, Polonia, Ungaria şi România şi din Siria până'n Indii, pretutindeni sunt răspândite aceste industrii.

Puncte de asemănare sunt numeroase, dar în acelaş timp aproape fiecare aşezare ne oferă diferenţe, care, bine studiate, ne vor permite în viitor să descurcăm firul originilor migraţiunilor popoarelor mezolitice şi influenţele culturale pe care le-au suferit, precum şi amestecurile.

Se pot face multe analogii, cu multe culturi mezolitice de origină epi-paleolitică, dar intenţia mea nu este de a înlănţui de acum staţiunile mele cu industriile îndepărtate şi deja cunoscute, ci de a le prezenta pentru a servi ca verigi pentru viitoare înlănţuiri logice, căci numai în acest fel gândesc că se va putea arunca o rază de lumină asupra haosului nebulos al mezoliticului".

Discuţiunile iscate de comunicarea noastră au fost destul de interesante. S'au făcut apropieri între forme asemănătoare din Belgia, Polonia şi Portugalia. Cu toate acestea, noi ne menţinem la punctul nostru de vedere şi credem că este mult mai prudent de a nu risca noui teorii, cum de altfel mulţi au făcut-o, fiindcă acestea pentru un moment nu pot duce la nici-un rezultat.

Se ştie că, în urma cercetărilor geologice şi polinice, se poate determina aproape cu precizie epoca ce se cuprinde între sfârşitul paleoliticului şi începutul neoliticului. In ceeace priveşte Europa de Nord, chiar s'a putut stabili un terminus postquem pentru începutul neoliticului.

Dar descoperirile noastre, ca de altfel în majoritatea cazurilor unde o astfel de industrie există, sunt descoperiri de suprafaţă, şi nu s'au putut face cercetări pentru determinarea vârstei geologice cărora ele aparţin.

Astfel stând lucrurile, putem noi atribui acestor industrii vârsta mezolitică din punct de vedere cronologic?

Aceste industrii microlitice apar în cursul paleoliticului superior pentru a străbate întreg mezoliticul şi a pătrunde destul de mult în neolitic şi chiar mai târziu.

A le socoti pur şi simplu contemporane mezoliticului, ar putea fi o greşală prin faptul că e greu a atribui o valoare cronologică diferenţelor tipologice ce se observă între ele.

De aceea am înfăţişat industriile microlitice ale Olteniei pentru a furniza o simplă bază de discuţie asupra mezoliticului şi mai ales pentru a determina pe cercetătorii noştri să acorde o atenţie mai mare acestor mărunte pietricele a căror răspândire este desigur mult mai mare în Ţara noastră decât se crede a fi.

România se găseşte în plină arie de răspândirea a cestor industrii, deaceea nădăjduim că în curând numărul aşezărilor de acest fel se va mări simţitor.

Dr. C. S. NICOLĂESCU-PLOPŞOR.

DIN PROBLEMELE PREISTORIEI OLTENIEI

de D. BERCIU

PREISTORIA şi-a luat şi la noi încă de mult locul pe care-l merita alături de celelalte ştiinţe. Scopul său este de a reconstitui, sub toate aspectele sale variate, viaţa celui mai îndepărtat trecut al unei umanităţi chinuite, care a precedat cu mii de ani,—şi a pregătit,—vremurile istorice propriu-zise [1]). Pentru istoria noastră naţională, preistoria rămâne singurul mijloc de a urmări şi a dovedi sufletul nostru multimilenar, a cărui justă preţuire nu se poate dobândi decât printr'o adâncă cunoaştere a tot ceea ce ni-au lăsat, în pământul totdeauna ocrotitor, îndepărtaţii noştri strămoşi, creatorii străvechilor civilizaţii, cu elemente de unitate indiscutabile pe întreg vastul teritoriu al Europei sud-estice, în centrul căruia stătea citadela naturală a Carpaţilor, cu brâul celor trei ape: Dunărea, Tisa şi Nistru. Unitatea culturală şi etnică din interiorul acestui teritoriu în vremurile pre şi protoistorice este una dintre cele mai evidente permanenţe care stă la baza tuturor prefacerilor de mai târziu, ea fiind factorul hotărîtor — alături de cel geografic, — al originii şi formării unităţii neamului nostru, pe care ni le înfăţişează atât de sugestiv, şi cu toată competenţa, d-l Gh. I. Brătianu, în lucrarea abia apărută: *Origines et formation de l'unité roumaine*, Bucureşti, 1943.

Nici o provincie a României n'a desmințit această unitate culturală şi etnică a Daciei pre şi protoistorice, în accepţiunea largă a cuvântului [2]). Cu atât mai puţin Oltenia. Rezultatele obţinute în săpăturile arheologice, efectuate în oricare parte a ţării, nu fac altceva

1) A se vedea şi la noi: I. Andrieşescu, *De la Preistorie la Evul Mediu*, Bucureşti, 1924; aceleaşi idei se vor găsi şi în cursurile predate ani în şir studenţilor d-sale de la Universitatea din Bucureşti; — D. Berciu, *Ce este Preistoria?*, în *Revista Istorică*, XXIV, 1-3, 1938; id., *Indrumări în Preistorie*, Bucureşti, 1939; — Radu Vulpe, *Concepţiile moderne despre Arheologie şi Preistorie*, Iaşi, 1940.

2) Pentru integrarea Basarabiei în străvechiul spaţiu carpato-dunărean, a se vedea: D. Berciu, *Basarabia în unitatea străveche a Daciei*, în *Revista Istorică*, XXVII, 1-12, 1941, pp. 23-39.

decât să sporească datele referitoare la această unitate străveche. Cercetarea regională, — luată ca metodă de lucru, atât de necesară cu deosebire în ţările care se găsesc abia la începutul organizării muncii lor arheologice, cum este în unele privinţe şi ţara noastră, din lipsa unui *Institut arheologic*, care să coordoneze şi să îndrumeze cu toată autoritatea legală forţele şi bunăvoinţele specialiştilor dela noi [3]),—a fost preconizată [4]) şi aplicată pentru prima dată în Oltenia de către d-l I. Andrieşescu, profesor la Universitatea din Bucureşti, creatorul preistoriei puse pe baze ştiinţifice dela noi. Oltenia avea să joace, încă dela 1916, când d-l I. Andrieşescu întreprindea primele săpături metodice din ţară, la Sălcuţa, jud. Dolj, un rol de seamă în mişcarea arheologică din România. Provincia noastră devenea astfel nu numai punctul de plecare al cercetărilor sistematice dela noi, dar, mulţumită descoperirilor din anii din urmă, Oltenia a fost şi un permanent punct de referire pentru o mai bună înţelegere şi a celorlalte descoperiri din ţară. La faptul că provincia din dreapta Oltului este foarte bogată în urme preistorice, ceea ce a atras pe arheologi, se adaogă şi împrejurarea fericită că s'au găsit acolo oameni de bine şi oameni de inimă, care au sprijinit la timp cercetările de această natură [5]). Muzeul Regiunii Porţilor-de-Fier din Turnu-Severin, creiat de d-l Al. Bărcăcilă, şi Muzeul Regional al Olteniei dela Craiova, înfiinţat de Ştefan Ciuceanu şi condus azi de d-l C. Nicolăescu-Plopşor, au devenit două centre de intensă activitate, iar preocupările dela T.-Jiu, al cărui muzeu de pe vremuri fusese o mândrie şi o speranţă a regiunii, au fost reluate mulţumită d-nei Aretia Gh. Tătărescu. In colţul de Sud-Est al Olteniei, cele două colecţiuni, una la Caracal a d-lui Ilie Constantinescu' alta la Corabia, aceea a d-lui Gh. Georgescu, aveau să dea cu timpul, mai ales aceasta din urmă, preţioase date pentru cunoaşterea preistoriei acestei părţi a Olteniei.

Rezultatele cercetărilor şi săpăturilor arheologice făcute în Oltenia până în jurul anului 1935 au fost publicate de noi în *Arheologia preistorică a Olteniei* [6]), în care am adunat lalolaltă tot ceeace constitue izvor de informaţie istorică, pentru timpurile cuprinse între apariţia omului pe meleagurile provinciei noastre (paleolitic) până la întemeierea Principatelor, urmând în această privinţă concepţia profesorului meu, — d-l I. Andrieşescu, — după care evul mediu românesc nu poate fi pe deplin înţeles,—în tot ce are el mai caracteristic în viaţa băştinaşilor, — dacă nu se ţine seama şi de preistorie, cu metodele sale de lucru.

---

3) Comisiunea Monumentelor Istorice din Ministerul Culturii Naţionale şi al Cultelor, prin Muzeul Naţional de Antichităţi din Bucureşti, ţine în prezent locul unui asemenea institut, în această latură a coordonării activităţii arheologice. Aceste instituţiuni ar putea interzice diletanţilor improvizaţi, dintre care unii abia dacă au patru clase liceale (!), de a mai interveni pe lângă autorităţi pentru obţineri de fonduri şi de a mai întreprinde săpături pe cont propriu, fara controlul specialiştilor.

4 I. Andricşescu. *L. c.*

5) Asupra mişcarii arheologice în Oltenia până la 1934, să se vadă fragmentul de început al d-lui I. Andricşescu: *Din preistoria Olteniei*, în *„Lui N. Iorga-Omagiu"*, 1921, precum şi comunicarea ce a ţinut d-sa cu ocazia Congresului Naţional de Numismatică şi Arheologia de la Craiova, în 1934, publicată apoi în *Cronica Numism. şi Arheol.* Pentru primele menţiuni asupra sapaturilor de la Salcuţa şi asupra interesantei figurine zoomorfe de acolo: Acelaş, *Des survivances paléolithiques dans le milieu néolithique de la Dacie*, Academia Română, *Bull. de la Section Historique*, t. XV, 1929.

6) Aparuta în 1939, ca extras din *Arhivele Olteniei*, Nr. 101-102 şi 103-104, cu 251 pp., 229 fig. şi un rezumat în l. franceză.

Cum în cuprinsul publicaţiunii de faţă d-l C. N. Plopşor, — ca unul care a făcut cele dintâi descoperiri din epoca paleolitică şi mezolitică din Oltenia, — şi-a luat sarcina de a prezenta aceste două epoci, nouă ne rămâne a vorbi despre epocile ulterioare, scoţând în evidenţă unele caractere generale şi probleme noui ce se pun în preistoria Olteniei, fără a insista asupra prezenţei Celţilor în Oltenia şi asupra descoperirilor din epoca migraţiunilor, despre care, după cum mă informează, va vorbi acelaş cercetător craiovean, tot în paginile acestei publicaţii [7]).

* * *

Civilizaţiile neo-eneolitice din Oltenia se cunosc în prezent într'un chip mulţumitor. Viitoarele cercetări şi săpături în regiune vor spori, pe de o parte, *numărul* aşezărilor preistorice, dealtfel destul de numeroase, care se concentrează pe artera de străveche comunicaţie a Dunării, iar pe de altă parte vor întregi *inventarul* fiecărei civilizaţii. Acest lucru va permite stabilirea fazelor de evoluţie a diferitelor tipuri de civilizaţie. Prin cunoaşterea acestui inventar se va ajunge la o mai bună *studiere comparativă* a neo-eneoliticului din Oltenia şi a celui din restul ţării, fiindcă tipurile de civilizaţie, — care nu sunt decât sinteze culturale, — se întrepătrund între ele şi se influenţează, cu atât mai mult cu cât ele se găsesc, cum e cazul în Dacia, în interiorul unei mari arii de civilizaţie cu caractere unitare.

Săpăturile din ultimii ani au putut să ducă şi la *stabilirea stratigrafiei* şi deci a cronologiei relative a civilizaţiilor neolitice. În colţul de Sud-est al Olteniei, acolo, unde întâlnim civilizaţia Vădastra, atât de caracteristică prin ceramica sa excizată şi încrustată cu alb, va trebui însă să se determine în mod mai clar poziţia stratigrafică a fazei iniţiale, pe care noi am numit-o Vădastra I, faţă de Vădastra II. O altă problemă care se pune pentru aceeaşi regiune este aceea a fixării pe teren a zonei de interferenţă a cercului Turdaş-Vinca,—care deocamdată s'a descoperit în mod cert numai până în valea Desnăţuiului [8]),—cu civilizaţia Vădastra. Răspunsul la aceste două chestiuni nu poate veni decât de la săpături.

Dar o problemă de caracter mult mai general, pe care ni-o sugerează descoperirea unor industrii mezolitice în Oltenia şi a unei ceramice primitive, găsită în asociere cu microlite [9]), este *a originei însăşi a neoliticului dunărean.* Deşi această problemă comportă o discuţie amplă, ea neputând fi deslegată în cadrul geografic restrâns al provinciei noastre şi nici în acela al Daciei străvechi, cu atât mai mult în stadiul actual al cercetărilor de la noi, — totuşi avem impresia că Oltenia poate intra de acum înainte în ansamblul general

7) Cât priveşte *arta rupestră* în Oltenia, noi înşine ne-am îndoit de existenţa şi autenticitatea ei *(Arheol. preist. a Olteniei,* p. 241). H. Kühn, recenzând lucrarea noastră citată aci, consideră această presupusă artă drept modernă: *IPEK,* vol. 13, 1941, p. 249; autorul scrie textual: „Der Verfasser führt einige Felsbilder, die ich sämtlich für modern halte und deren Alter er auch bezweifelt".

8) D-l V. Dumitrescu, dir. Muzeului Naţional de Antichităţi din Bucureşti şi d-l Plopşor, au sapat la Rast o interesantă staţiune Turdaş, cu un bogat material. In 1939 delimitam aria civilizaţiei Turdaş numai la valea Dunarii mehedinţene, întru cât mai la răsărit încă nu apăruseră descoperiri caracteristice *(O. c.,* pp. 24-25).

9) C. Nicolaescu-Plopşor, *Les industries microlithiques en Olténie,* în *Dacia,* VII-VIII, 1937-1940, pp. 1-12.

al discuţiilor referitoare la originea band-ceramicei, care a devenit de câtva timp un punct central al Preistoriei dunărene [10]).

Se ştie azi că vestita concepţie a unui *hiatus* între paleolitic şi neolitic s'a spulberat pretutindeni, unde s'au făcut săpături. Multă vreme s'a pus greutatea pe lipsa ceramicei în mezolitic, fiindcă ea constitue trăsătura esenţială a neoliticului. Dar de mai mulţi ani s'a descoperit ceramică în mediul tardenoisian şi campignian european [11]), iar în Africa orientală avea să apară ceramică chiar în stratul aurignacian, de la începutul paleoliticului superior [12]). Nu este exclus ca produsele ceramice din Oltenia să stea în legătură cu industria swidero-tardenoisiană de acolo. Descoperitorul acestor interesante materiale va urmări, suntem încredinţaţi, dependenţa aceasta stratigrafică, fiindcă numai aşa arheologia românească va fi adus o contribuţie serioasă la clarificarea originilor ceramicei celei mai vechi din valea Dunării, după cum, — este locul a aminti şi aici, — ştiinţa noastră a contribuit recent şi la cunoaşterea raselor din paleolitic, prin publicarea craniului aurignacian din peştera de la Cioclovina, jud. Hunedoara [13]).

Tehnica însăşi a lutului frământat şi apoi modelat după dorinţa artistului sau a meşterului, n'a fost streină oamenilor din spaţiul dunărean din epoca paleolitică. Reprezentările plastice din lut *ars*,descoperite în Moravia, sunt o mărturie în această privinţă [14]). Deosebit de interesantă mi se pare apropierea pe care o face arheologul german Zotz între această plastică paleolitică şi între cea neolitică dela Cucuteni, jud. Iaşi [15]). Chiar dacă această apropiere abia se schiţează în prezent, ea va trebui urmărită cu atenţie pe viitor, fiind foarte semnificativă. Dacă arheologii sunt azi de acord a atribui plasticei din Europa sud-estică o origine mediteraneiană şi în general orientală, totuşi pe viitor va trebui să se ţină seama şi de *transmisiunile* locale ce încep a se întrezări în această plastică de lut.

Ornamentarea ceramicei în benzi, care este documentată în Oltenia prin tipul Turdaş-Vincea, care este cel mai vechiu neolitic din Sud-Vestul provinciei, îşi are originea tot la Dunăre. Cele două elemente esenţiale, *spirala* şi *meandrul*, se întâlnesc în ornamentica paleoliticului din Ucraina (Mezin) şi din Moravia. La Predmost s'au găsit *benzi pictate* pe un os de mamut, [16]) care au fost puse alături de cele neolitice, band-ceramice. [17]) Pe de altă parte, decoraţiunea campignianului dela Lietzow, pe insula Rügen din M. Baltică, înfăţi-

10) Amintim aci cele două studii mai cunoscute şi mai recente consacrate acestei probleme: O. Menghin, *Einheimischen Wurzeln der bandkeramischen Kultur,* în *Serta Hoffilleriana,* Zagreb, 1940, pp. 2-6; Lothar F. Zotz, *Die Beziehungen zwischen Altsteinzeit, Mittelsteinzeit und Donaukultur,* în *Wiener Prähistorische Zeitschrift,* XXVIII, 1941, pp. 1-20.

11) O. Menghin, *O. c.,* p. 4.

12) A. Rieth, *Fünf Jahrtausende Töpferscheibe,* în *Forschungen und Fortschritte,* vol. 17, nr. 3, din 20 Ianuarie 1941, p. 20.

13) Fr. Rainer şi I. Simionescu, *Sur le premier crâne d'homme paléolithique trouvé en Roumanie,* în Anal. Academiei Române, Mem. Secţ. Ştiinţ., Seria III, t. XVII, 1942, pp. 489-503.

14) L. Zotz, *O. c.,* p. 12.

15) *Ibidem.*

16) H. Breuil, *Notes de voyage paléolithique en Europe Centrale,* extras din *L'Anthropologie,* XXXIV, 1924, p. 538, fig. 19; benzi pictate cu ocru, paralele.

17) O. Menghin, *O. c.,* p. 3. Zotz, *O. c.,* p. 12.

şează un stil similar mezinianului.[18]) Aşa în cât legătura cu neoliticul s'a putut face prin intermediul campignianului, dela sfârşitul mezoliticului, când începuseră a se ivi simptomele noii sinteze, aceea a neoliticului, — a vremei celei noui. —

In aceeaşi ordine de idei, care privesc nu numai preistoria Olteniei, dar chiar pe aceea a întregului Sud-est european, subliniem aici lipsa unui studiu aprofundat asupra uneltelor de silex neo-eneolitice care se descopăr într'un număr excepţional de mare în toate aşezările preistorice din ţară. Materialul de această natură publicat în cele 8 volume ale revistei de specialitate *Dacia*, — scoasă sub îngrijirea Muzeului Naţional de Antichităţi din Bucureşti — este edificator în această privinţă, fără a mai cita pe cel similar din celelalte publicaţii. Nici silexurile din Oltenia nu sunt mai puţin numeroase, dar totuşi pare a se resimţi o oarecare sărăcie faţă de câmpia Munteniei. In Polonia s'a dat într'adevăr o atenţie deosebită acestor mărturii arheologice şi rezultatele au fost cu drept cuvânt remarcabile. Numai din comparaţia, după metoda tipologică, a silexurilor neolitice, cu cele paleolitice şi mezolitice, spunea acum doi ani profesorul L. Zotz de la Universitatea germană de la Praga, se vor putea desvălui rădăcinile cele mai vechi ale civilizaţiei neolitice[19]). Şi autorul dă un exemplu, pe care nu numai că-l împărtăşim, dar suntem deosebit de satisfăcuţi că descoperirile din ţara noastră trezesc un interes din ce în ce mai viu în cercurile savanţilor streini. Dl. Zotz se îndreaptă din nou spre staţiunea cu renume mondial de la Cucutenii Moldovei[20]), făcând observaţiunea că silexurile descoperite acolo manifestă o *tradiţie aurignaciană*[21]), deci paleolitică. Aceasta nu se datoreşte unei simple întâmplări, adăogăm noi, iar autoritatea arheologului citat, care este unul dintre cei mai buni cunoscători ai paleoliticului şi mezoliticului european, nu se poate pune la îndoială. Civilizaţia aurignaciană a avut în România, mai ales în Moldova şi în Basarabia de Nord, un puternic centru ale cărui manifestări nu se puteau stinge aşa de uşor, fără a lăsa urme în sintezele viitoare. Cu ocazia redactării unui *Repertoriu arheologic al României*[22]), am notat 47 localităţi din aurignacian. Tehnica aurignaciană a silexului s'a putut transmite, ca şi aceea a ceramicei, prin intermediul celei mezolitice, tardenoisiene sau campigniene[23]). Dacă una ori cealaltă dintre aceste două civilizaţii mezolitice a lăsat mai multe urme în tehnica silexului din neo-

18) O. Menghin, *l.* c.

19) *O.* c., p. 9.

20) Care are acum o admirabilă monografie, datorită celui ce a săpat acolo, Hubert Schmidt: *Cucuteni in der oberen Moldau. Rumänien*, Berlin-Leipzig 1932.

21) Zotz, *O.* c., p. 10.

22) Apare în fascicole. Va fi republicat apoi în întregime în limba română şi franceză, adaogându-se hărţile la fiecare capitol, bibliografia utilizată şi un index de localităţi. Pentru paleolitic şi mezolitic a se vedea fasc. I, în *Revista Arhivelor*, vol. IV, 2, 1941, pp. 280-295, precum şi: *Le paléolithique et le mésolithique en Roumanie*, în *Buletinul Institutului Român din Sofia* (sub tipar). Staţiunile neolitice din Oltenia se pot găsi în fasc. III, care se găseşte în prezent sub tipar la Craiova, în *Arhivele Olteniei*, iar descoperirile întâmplatoare, din fasc. II, apărută în *Rev. Arhiv.*, V, 1, 1942, au fost adunate, în ceea ce priveşte Oltenia, de către d-l C. D. Fortunescu, în acelaş volum al *Arh. Olteniei*, de sub tipar. — Aurignacianul este raspândit în toata Europa sud-estica şi răsăriteană. Arheologii americani au dat la lumină un important material aurignacian din peştera Bacio Kiro din Bulgaria centrală (v. *Bulletin of American School of Prehistoric Research*, nr. 15, 1939, pp. 46-126), care se adaogă la cel cunoscut din Jugoslavia, Albania şi Grecia.

23) L. Zotz, *O.* c., p. 10.

litic [24]), rămâne a se vedea mai clar pe viitor. Este de presupus că şi la noi campignianul din Basarabia (descoperirile din jud. Hotin şi Soroca [25])) şi din Transilvania (jud. Hunedoara şi Arad) să fi supravieţuit, în anumite forme, în special în silexurile de dimensiuni mai mari, după cum tardenoisianul din Oltenia va fi adus un aport oarecare în evoluţia neoliticului dela Dunăre, ca şi în Europa centrală şi în valea Vistulei [26]). De aceea credem şi noi, împreună cu dl. C. N. Plopşor, că microlitele din Oltenia ar putea fi, cel puţin unele dintre ele, şi dintr'o epocă ulterioară mezoliticului. Mai de mult se făcuse observaţiunea că toporul în formă de pantof („Schuhleistenkeil"), caracteristic cu deosebire aşezărilor neolitice band-ceramice [27]), derivă din forme campigniene [28]). Nu numai la noi, — în Oltenia sau în restul ţării,—dar şi aiurea, ca de pildă în Germania nordică, unele forme de securi de silex poartă o pecete certă a industriei mezolitice tardive [29]).

Nu este locul a insista aici şi asupra altor elemente ale neoliticului, care vin din epocile anterioare. Amintim doar câteva, pentru a avea imaginea completă a procesului ce duce la creiarea sintezei neolitice. Cultivarea plantelor şi agricultura era cunoscută încă din paleolitic. Intr'o peşteră din Austria de sus s'au descoperit boabe de o anumită specie de grâu, pe care îl vor cultiva şi neoliticii din aceeaşi regiune [30]). „Scormonitoarele" din corn de cerb, cum sunt cele din Muzeul Regiunii Porţilor-de-Fier din Turnu-Severin, provenind din ostroavele Dunării mehedinţene [31]), au fost puse şi ele în legătură cu agricultura din perioadele anterioare neoliticului.

In valea Dunării interioare au apărut şi alte obiecte, care manifestă o tradiţie mezolitică. De pildă, arheologul V. G. Childe a făcut o comparaţie interesantă între un „toporsăpător" din corn de cerb, descoperit de noi în stratul Boian de la Tangâru, jud. Vlaşca [32]), şi formele similare maglemosiene, mezolitice [33]). Forme ca cea din jud. Vlaşca apar şi în aşezările neolitice ale Olteniei, în special în cele din valea Dunării. Ele sunt încă inedite fiindcă nu li s'a dat până acum atenţia ce o merită. Harpunele din corn de cerb, cu două barbeluri sau rânduri de dinţi, duc deasemeni spre vremurile anterioare neo-eneoliticului Alături de exemplarul într'adevăr rar de la Tangâru (strat Gumelniţa III, contemporan cu

---

24 O. Menghin, *l. c.* — L. Zotz, *O. c.*, p. 1.

25 Unde se postulasc un facies local, *naslavcianul*, după localitatea Naslavcea.

26 O. Menghin, *O. c.*, pp. 5-6. Silexuri de caracter tardenoisian s'au descoperit în Boemia şi Moravia în mediul cu ceramica de tip Lengyel *(ib.)*.

27 V. de pilda pe cel de la Vadastra: D. Berciu *Arheol. preist. a Olteniei*, fig. 75, 1.

28 O. Menghin, *Weltgeschichte der Steinzeit*, 1931, p. 247; Acelaşi, în *Serta Hoffilleriana*, p. 6.

29 Gustav Swantes, în *Carl Schuchhardt-Festschrift*, 1940, pp. 1-9. E vorba şi de securi de silex lustruite, ca cele din mormântul cu ocru şi sceptru de comanda de la Casimcea, jud. Tulcea (Dorin Popescu, în *Dacia*, vol. VII-VIII, p. 85 şi urm.).

30) F. Mühlhoffer, în *Verhandl. der zool.-botan. Gesel. in Wien*, LXXXV, 1935, p. 14. Cf. O. Menghin, *O. c.*, p. 6; mediu palcolitic.

31 A se compara cu cele reproduse de L. Zotz, *O. c.*, p. 14, fig. 4-5 şi 7-8; de la Predmost (Moravia), din os de mamut, din epoca aurignaciana.

32 D. Berciu, *Sapaturile arheologice de la Tangâru (1934) — raport preliminar*, în *Buletinul Muzeului jud. Vlaşca, „Teohari Antonescu"*, vol. I, 1935, p. 21, fig. 15, 1.

33) V. Gordon Childe, *The Dawn of European Civilization*, ed. III, 1939, p. 122.

Sălcuţa II)[84]), amintim harpuna de la Ostrovul Corbului, cu partea superioară asemănătoare exemplarului din Vlaşca, dar din păcate având baza ruptă[85]). De altfel, încă de acum 20 de ani, Abatele H. Breuil, care a făcut cercetări şi în Transilvania, a semnalat mai multe harpune cu baza perforată, descoperite în valea Dunării de jos, pe care le pune în paralelă cu cele aziliene[86]). Chiar dacă aceste exemplare, care se află în Muzeul din Sofia, n'ar fi din mezolitic, totuşi tradiţia acesteia este de necontestat.

Forma colibelor din regiunea de câmpie, ritualul spoirii cadavrului celui mort,—ca la Pleniţa-Dolj, — cu ocru roşu, precum şi împodobirea corpului cu scoici, brăţări, pendantive, perle, etc., toate acestea fuseseră cunoscute şi practicate de către oamenii paleolitici şi mezolitici. Nici elementul etnic nu constitue cu totul o noutate în epoca neolitică. Purtătorii ceramicei în benzi dela Dunăre se înrudesc, după cât se ştie din rezultatele la care a ajuns până azi antropologia, cu paleoliticii care au locuit aceleaşi regiuni. In constituţia lor au rămas multe elemente ale rasei Cro-Magnon, ca şi în rasa nordică. Până acum s'au descoperit în Oltenia neo-eneolitică mai multe cranii, dar din păcate ele n'au fost încă studiate. Lipsa studiilor de antropologie se resimte în întreaga ţară.

Privite în această lumină, începuturile neoliticului şi posibilităţile unei contribuţii a descoperirilor din Oltenia, — şi în general şi a celor din restul României, — la sesizarea unei continuităţi între cele trei mari epoci din viaţa umanităţii preistorice din teritoriul carpato-dunărean, credem că apariţia interesantului *sceptru* dela Sălcuţa Dolj[87]) şi a celorlalte trei exemplare[88]), dintre care două lucrate din piatră găsită în regiune nu poate fi înţeleasă în afara ideii unei continuităţi, sau cel puţin a unei supravieţuiri, — cum a crezut la început d-l I. Andrieşescu,[89]) — cu toate apropierile ce se aduc cu Orientul, Siberia şi Nordul european[40]). Nu pot fi tăgăduite influenţele din cercuri mai mult sau mai puţin îndepărtate, pe care le ilustrează aceste sceptre, purtate de şeful tribului sau al fa-

---

34. D. Berciu, *O.* c., p. 34, fig. 39; cu baza despicată.

35) Donaţiunea învăţătorului D. Filipescu de la Hinova, care, împreună cu preotul satului Petre Birişteică, a înţeles să organizeze, în cadrul muncii de război de anul trecut, adevărate echipe cu elevii de curs primar, pentru adunarea obiectelor preistorice şi romane de pe plajele Dunarii de la Ostrovul Corbului şi din împrejurimile Hinovei. Nu se poate îndeajuns lauda aceasta iniţiativă a celor doi intelectuali, care ar trebui urmată de toţi învăţătorii şi preoţii satelor noastre, fiindcă numai aşa se pot salva de la distrugere marturiile trecutului nostru. Atât harpuna, cât şi celelalte obiecte despre care vom vorbi cu o altă ocazie, se găsesc azi la Muzeul Regiunii Porţilor-de-Fier din T.-Severin.

36) .H Breuil, *Voyage paléolithique,* în *L'Anthropologie,* XXXIII, 1923, p. 346.

37) I. Andrieşescu, *Des survivances paléolithiques,* pl. III.

38) Unul la Fedeleşeni, jud. Roman (I. Andrieşescu, O. c., pl. IV, din diorit, ca şi cel de la Salcuţa), altul de la Casimcea, jud. Tulcea (Dorin Popescu, *O.* c., p. 85 şi urm., din rocă locala) şi al treilea de la Palade, jud. Dâmboviţa (săpăturile noastre; inedit, lucrat din rocă grosolană, tot locala; lucrare primitivă).

39) Mai târziu, d-l Andrieşescu a fost de părere ca într'adevăr figurinele zoomorfe din România, mai ales cea de la Sălcuţa, oferă asemănări cu cele din Egipt semnalate de d-l Vl. Dumitrescu (în *Istros,* I, fasc. II, 1934, pp. 187-200) şi că relaţiile comerciale, aşa de îndepărtate, sunt ademenitoare. *(Artele în timpurile preistorice la noi,* extras din *Arta şi Tehnica grafică,* 4-5, 1938, p. 11). Dar aceasta nu înseamna a fi renunţat la vechea d-sale părere.

40) Vl. Dumitrescu, *L.* c. — Dorin Popescu, *L. c.;* aci şi vechea literatură şi discuţii. Recent: O. Menghin, în *Wiener Prähist. Zeitschr.,* XXVIII, 1941, p. 173.

miliei, care se confunda, în mentalitatea primitivă şi în organizarea socială şi religioasă de atunci, cu şeful religiei.

Civilizaţiile neolitice ale Daciei întreţineau într'adevăr relaţii comerciale cu cercuri uneori destul de îndepărtate. In legătură cu aceste schimburi, ne oprim aici şi asupra brăţărilor din cochiliile scoicilor mediteraneene, din specia *Spondylus gaederopus*, care, la un loc cu plastica, erau cele două elemente ce uneau lumea dunăreană din perioada I-a a neoliticului cu M. Egee [41]). La Ostrovul Corbului s'au descoperit câteva fragmente de asemenea brăţări [42]). Culoarea lor este albă, cu nuanţe purpurii. Alături de această categorie, unele fragmente sunt de culoare neagră, probabil dintr'o altă specie de scoică (Tridacna?) [43]). Secţiunea fragmentelor este ovală, triunghiulară sau plan-convexă. Unele au perforaţiuni pentru fixare la braţ. Din aceeaşi localitate, datorite şi ele tot unor descoperiri întâmplătoare, avem cinci *perle* cilindrice, [44]) cu diametrul variind între 1 cm şi 6 mm, pentru care găsim perfecte analogii la exemplarele descoperite în mormintele din cimitirul dela Saberdowitz din Moravia [45]). Perlele făceau parte dintr'un colier, împrăştiat, ca şi cele două plăci dreptunghiulare, una cu două perforaţiuni, cealaltă cu patru, lucrate şi ele din cochiliile aceloraşi scoici Spondylus şi descoperite deasemeni la Ostrovul Corbului [46]). Forme asemănătoare găsim tot în cimitirul amintit din Moravia, [47]) unde avem şi două mari brăţări, întregi, [48]) aşa cum vor fi fost cele dela Ostrovul Corbului. Cunoaştem un exemplar întreg dela Răcaşdia, jud. Severin, [49]) analog celor din Moravia şi fragmentelor noastre din Mehedinţi.

Brăţările de scoici de Spondylus nu sunt prea des întâlnite în mediul neo-eneolitic din Dacia. In stratul cu civilizaţie Boian dela Tangâru, jud. Vlaşca, am descoperit însă câteva fragmente. [50]) G. Childe relatează prezenţa podoabelor de acest fel în întreg complexul Boian şi Gumelniţa din teritoriul traco-getic, [51]) precum şi în Tesalia şi în complexul Vardar-Morava, [52]) în care intră şi Vincea şi cu care civilizaţiile din Oltenia întreţin foarte

---

41) V. G. Childe, *Neolithic Black Ware in Greece and on Danube*, în *BSA*, vol. XXXVII, 1936-1937, p. 26 şi urm.; în perioada II s'ar adăoga şi această ceramică neagră.

42) Au fost culese în decursul anilor de către d-l Al. Bărcăcilă de pe plaja acestui ostrov. In prezent se gasesc în Muzeul Regiunii Porţilor-de-Fier din T.-Severin. In 1939 am publicat câteva dintre aceste fragmente *(Arheologia preistorică a Olteniei*, p. 34, fig. 26).

43) O alta specie mediteraneeană, care a fost descoperită până în Europa Centrală: V. G. Childe, *The Dawn*, ed. III, p. 112.

44 D. Berciu, *O. c.*, fig. 27, 3-7. Forma lor este identică celor lucrate din coajă de ou de struţ din civilisaţia capsiano-mezolitică din Africa de Nord. (O. Menghin, *Weltgeschichte*, p. 181, pl. XX, 18-19).

45) J. Skutil, *Linearkeramische Gräber in Mähren*, în *Wiener Prähist. Zeitschr.*, XXVIII, 1941, p. 27, fig. 4, 3 şi p. 30, fig. 7.

46) D. Berciu, *O. c.*, fig. 27, 1-2.

47) Skutil, *O. c.*, fig. 3, 6.

48 *Ibidem*, p. 26, fig. 3, 10-11.

49 D. Berciu, *Repertoriu arheologic de staţiuni şi descoperiri preistorice în România*, fasc. II, în *Revista Arhiv.*, V, 1, 1942, p. 51, nr. 400.

50) Acelaş, *Sapaturile arheologice de la Tangâru*, p. 22, cu fig. 7, 4.

51) G. Childe, *The Dawn*, ed. III, p. 123 şi 128.

52 *Ibidem*, p. 88; — pentru Tesalia, p. 123.

53) *Ibidem*, p. 94, — „Körös-culture"; v. şi harta I la p. 331.

strânse relaţiuni. Ele apar în civilizaţia neolitică din valea Crişului şi a Tisei inferioare. [53]) In general aceste brăţări şi perle se întâlnesc în perioada veche a band ceramicei, [54]) de care ţine şi cercul Turdaş-Vincea, căruia i-am atribuit descoperirile dela Ostovul Corbului. Ele constituesc chiar o caracteristică a linear-ceramicei, [55]) în asociere cu care se găsesc uneori în cantităţi considerabile. [56]) Aşa de frecvente sunt ele la Dunăre, încât prezenţa lor pe Marna, a făcut pe unii arheologi să bănuiască o penetraţie a danubienilor neolitici până în bazinul Parisului. [57]) Aria de răspândire a podoabelor de care ne ocupăm aici atinge valea Rinului, ajunge în Turingia, [58]) Bavaria de jos, la coasta ligurică, în regiunea Triest (peşteri) şi la Răsărit în aceea a Varşoviei. [59]) Această largă răspândire, în care intră şi ţara noastră, dovedeşte, fără îndoială, raporturi comerciale foarte strânse şi îndepărtate într'o vreme, când abia se trecuse de sfârşitul mileniului al IV-lea în. de Cr.

O întrebare se pune: Pe ce cale ajungeau la Dunărea-de-mijloc aceste podoabe mediteraneene? Va fi jucat un oarecare rol şi de data aceasta calea deschisă spre Sud şi spre Nord a Vardarului şi a Moravei, ca totdeauna, dar în comerţul acestui fel de podoabe (brăţări, pendantive, perle, etc.) lucrate mai degrabă în Sud, decât la Dunăre, calea Adriaticei ni se parte că trebue luată în considerare, mai ales că pe coasta nord-estică a acestei mări s'a descoperit, cu câţiva ani în urmă, un centru cu ceramică pictată de caracter dunărean, [60]) unde apar atari podoabe şi prin intermediul căruia s'a făcut legătura cu celelalte cercuri band-ceramice, de pe valea Dunării şi a afluenţilor săi. Prin urmare, pe acest drum, dela Aquileia Romanilor, către valea Savei şi a Dunării, spre Porţile-de-Fier, au pătruns aceste podoabe de Spondylus. Acelaş lucu se va întâmpla şi mai târziu, cu puţin mai înainte de a începe a doua epocă a fierului, când produse greceşti,—ca fibulele de argint descoperite la Ostrovul-Mare în depozit — pătrund pe această cale de Vest, peste Dalmaţia, spre Oltenia.

In acelaş complex al relaţiilor cu Sudul, avem de intercalat şi un fragment de brăţară de o formă similară celor de scoică, dar lucrat din *marmoră* zaharoasă, descoperit tot la Ostrovul Corbului. Obiecte de marmoră, în apecial vase, se cunosc de pildă la Vincea [61]) şi în Tesalia, [62]) iar în Bulgaria şi în general în cercul egeian se întâlnesc caracteristice figurine de marmoră. Brăţări de marmoră însă au apărut şi în civilizaţia veche-neolitică din

---

54) G. Childe, *The Danube thoroughfare and the beginnings of civilization in Europe*, în *Antiquity*, vol. 84, p. 85. Cf. Skutil, *L. c.*

55) P. Reinecke, în *Mitt. der Anthr. Ces. in Wien*, vol. LI, 1921, p. 46 şi urm.

56) H. F. Barta şi J. Willfonseder, în *Sudeta*, 10, 1934, p. 6; 500 perle într'un singur mormânt!

57) G. Childe, *The Dawn*, ed. III, p. 296.

58) *Ibidem*, p. 99.

59) P. Reinecke, în *Germania*, vol. 23, 1939, p. 220; a se vedea şi harta publicată de Buttler, în *Marburger Studien*, 1938, p. 15, cu podoabe de Spondylus.

60) P. Reinecke, *Ein neuer spiralkeramische Kreis in der Nordostküste der Adria*, în *Germania*, 23, 1939, pp. 213-220.

61) G. Childe, *O. c.*, p. 88.

62) K. Grundmann, *Aus neolithischen Siedlungen bei Larissa*, în *Mitt. des Deutsch. Arch. Inst. Athem. Abt.*, 57, 1932, p. 107, fig. 1 (perioada I-a tessalică).

Boemia, atât în aşezări, cât şi în morminte. Ele sunt similare celor de scoici de Spondylus, [63]) după cum arată de altfel şi fragmentul nostru.

Alte descoperiri, cum sunt câteva mici unelte de *obsidiană*, care se găseau pe vremuri în Muzeul Regiunii Porţilor-de-Fier, provenind dela Ostrovul Corbului, învederează legături comerciale ale regiunii noastre cu Nordul Ungariei, de unde obsidiana, de care e vorba, s'a răspândit în tot bazinul Dunării, până în Silesia şi Galiţia [64]).

Neoliticul Olteniei, în întregime, prin aspectul civilizaţiilor sale şi prin originea lor, arată într'un chip cum nu se poate mai concludent cât de hotărâtoare este aşezarea geografică în crearea şi desvoltarea civilizaţiilor. De când se ivesc vremurile cele noui, — acelea ale neoliticului, — cu oameni aşezaţi, gospodari în felul lor, legaţi de modestul lor ogor, pe care-l cultivă, precum şi de valea Dunării şi a afluenţilor săi şi de lacurile din apropiere de unde îşi procură hrana de toate zilele, prin pescuit şi culegere de scoici de apă dulce, care se găsesc în grămezi mari în toate aşezările, uneori cochiliile lor fiind întrebuinţate şi drept podoabe, vedem cum influenţe din toate părţile se grăbesc a pătrunde spre provincia noastră. Oltenia este un ţinut de interferenţă, de încrucişare de drumuri şi de influenţe diverse, Prima civilizaţie neolitică, cea de *tip Turdaş-Vincea*, leagă strâns Oltenia de marele cerc band-ceramic din Transilvania, Banat şi Serbia nordică, fără hotar despărţitor la Carpaţi sau pe Dunăre. Aşezărilor Turdaş de pe valea mehedinţeană a Dunării le corespund cele de pe malul sârbesc, de unde Muzeul Regiunii Porţilor de Fier posedă, printre alte materiale, un interesant idol femenin dela Vârbiţa, cu o ornamentare foarte bogată. Inventarul civilizaţiei Turdaş este încă sărăcăcios. El va trebui să fie studiat în raport cu cel dela Vincea [65]) şi de pe valea Mureşului. Prin relaţiile sale cu cea mai veche civilizaţie din câmpia Munteniei, — tipul Boian, — civilizaţia din Oltenia va aduce pe viitor însemnate contribuţii la cunoaşterea amintitei civilizaţii dela Est de Olt. Plastica sa, cu multe trăsături de unire cu cea din regiunile înconjurătoare, manifestă un vădit simţ al frumuseţii din acele vremuri.

Civilizaţia Vădastra din colţul sud-estic al Olteniei, care stă deocamdată — prin faza sa iniţială, — la baza succesiunii stratigrafice a civilizaţiilor neolitice din Oltenia, determină o orientare a acestei provincii spre Răsărit şi ilustrează din nou o pătrundere, ce se va clarifica mai bine pe viitor, peste Dunăre, pe valea Iantrei, în Bulgaria de Nord, [66]) care ar putea să meargă şi mai departe către Sud.[67]) Ceramica Vădastra este cea mai splendidă

63 J. Schranil, *Vorgeschichte Böhmers und Mährens*, 1927, p. 49, pl. V, 6-7; la pl. IV, 11 sunt reproduse braţari de Spondylus. Compară exemplarele de marmoră cu cele de Spondylus reproduse de J. Skutil, *O. c.*, p. 26, fig. 3, 10-11.

64 G. Childe, *O. c.*, p. 104.

65 Atât de bine ilustrat prin cele patru volume publicate de profesorul Vasici de la Belgrad: *Preictoricka Vincea.*

66 V. Mikov, în *Izvestija*, VII, 1932-1933, pp. 358-368, în special p. 361, cu fig. 114. Cercetări mai recente par a dovedi prezenţa unei ceramici de tip Vădastra şi în regiunea Târnovo, tot pe valea Iantrei: *Bulletin of American School of Prehistoric Research*, vol. 15, 1939, p. 46 şi urm., la Bacio Kiro (peşteră).

67 D-l Vladimir Dumitrescu a facut mai de mult unele apropieri între ceramica de la Vădastra şi cea excizată din Tesalia în *Ephemeris Dacoromana*, vol. IV, pp. 299-300.

James Gaul, *The Vadastra culture of the Lower Danubian area: some comments*, extras din *Man.* vol. 34, 1940; cu punerea la punct adusa de noi: *Un arheolog american despre descoperirile de la Vădastra*, în: D. Berciu, *Insemnari arheologice*, 1941, Nr. 2.

realizare în ceea ce priveşte ornamentarea spiralo-meandrică, în tehnica exciziei şi incrustaţiei cu materie făinoasă de culoare albă şi mai rar roşie. Motivele decorative, în care spirala şi combinaţiile acesteia rivalizează uneori cu ceea ce se cunoaşte în lumea egeiană, amintesc pe cele dela Butmir, din Bosnia. Unele produse ceramice au analogii cu cele din faza iniţială a civilizaţiei Gumelniţa, [68]) ca şi plastica. [69]) Aceste observaţiuni preliminare pot servi pe viitor ca punct de plecare a unor discuţii mai ample în legătură cu originea civilizaţiei Vădastra, — atât de vădit apropiată în această privinţă de Boian, — şi cu problema raporturilor sale cu celelalte civilizaţii neolitice dela noi şi din întreg Sud-estul european.

Civilizaţia neolitică reprezentativă a Olteniei este *tipul Sălcuţa*. In 1939 am reprodus tot ceea ce ni s'a părut mai caracteristic din descoperirile aparţinând civilizaţiei Sălcuţa. [70]) În evoluţia civilizaţiilor neo-eneolitice din Oltenia, această nouă sinteză acoperă în timp şi în spaţiu, Vădastra II [71]) din Sud-estul Olteniei şi stratul Vîncea-Turdaş din Vestul provinciei, [72]) ceea ce permite o sincronizare a tipului Vădastra II cu Turdaş, cel puţin parţială.

Civilizaţia Sălcuţa a avut o viaţă mai lungă decât celelalte civilizaţii din Oltenia, unde are o răspândire generală. In unele staţiuni stratul de cultură trece de 2 m, cu un foarte bogat material, care va trebui împărţit pe faze de evoluţie. Acestea nu sunt deocamdată prea clare. Totuşi, pe baza observaţiunilor stilistice şi a săpăturilor de la Ostrovul Simian, noi am deosebit două faze: *Sălcuţa I şi Sălcuţa II.* [73]). Clarificarea acestei chestiuni nu poate veni decât de la viitoarele săpături. In general însă civilizaţia Sălcuţa are o desvoltare paralelă cu aceea a complexului Ariuşd Cucuteni, Turdaş III (cercul cu ceramică pictată din Vestul Daciei) [74]) şi Gumelniţa II şi Gumelniţa III din teritoriul tracogetic, din care se desvoltă. Date fiind asemănările dintre Vădastra şi Gumelniţa I, cât şi observaţiunile stratigrafice din Oltenia, se poate susţine şi o sincronizare între aceste două manifestări.

Civilizaţia Sălcuţa are un orizont mult mai larg, în comparaţie cu acela al celor două civilizaţii anterioare. De aci şi originalitatea sa. Prin intermediul cercului gumelniţean, de care se leagă organic, ea venea în contact cu ceramica pictată cucuteniană; peste Carpaţi, pe valea Oltului, care este un important element de legătură între civilizaţiile de pe versantul sudic şi cel nordic, avea relaţii cu cercul Ariuşd; spre Vest civilizaţia Sălcuţa primea

---

68) D. Berciu, *O. c.*, p. 3, cu nota 6. V. şi pp. 9-10, pentru o posibila extindere a civilizaţiei Vadastra în câmpia munteană.

69) *Ibidem*, p. 5.

70) *Arheologia preistorică a Olteniei*, pp. 49-72.

71) Vezi stratigrafia de la Vădastra (Măgura-Fetelor): D. Berciu, *Colecţia de antichităţi „Gh. Georgescu-Corabia", Caracal*, 1937, p. 8.

72) Stratigrafia a fost verificată în toate aşezările preistorice din valea Dunarii, unde au fost întâlnite aceste două civilizaţii (D. Berciu, *Arheol. preist. a Olteniei*, pp. 71-72).

73) D. Berciu, *Prime consideraţiuni asupra neoliticului din valea Dunării inferioare în legătură cu descoperirile din judeţul Vlaşca*, în *Buletinul Muzeului judeţului Vlaşca*, vol. II, 1937, pp. 31 şi urm.; v. tabela sincronismelor la p. 73.

74) Postulat de noi mai de mult şi în repetate rânduri *(Ceramica pictată din Banatul jugoslav*, 1941, p. 19-20) şi în *Bul. Muz. jud. Vlaşca*, II, 1937, p. 71. De curând identificat pe teren, ca strat independent, în săpăturile de la Tărtăria, pe Mureş; C. Daicoviciu, *La Transilvania nell' Antichità*, 1943, p. 20.

influenţele lumii central-europene şi pe cele mediteraneene ce se îndreptau către regiunea Porţilor de Fier pe coridorul Morava-Vardar, iar către Sud, — peste Dunărea care leagă şi mai strâns pe oameni, nedespărţindu-i niciodată, — această civilizaţie putea să comunice cu M. Egee şi cu Tracia, — şi de aci cu Troia, peste puntea îngustă a Bosforului şi Dardanelelor, — prin valea Iskerului, a Mariţei şi a Strumei. In această nesfârşită posibilitate de a primi influenţe şi bunuri culturale, — şi de a le răspândi la rândul său, — trebue studiată această civilizaţie.

Notăm aici numai câteva apropieri. La Ostrovul Simian am descoperit în 1932 o specie ceramică pictată lucrată din lut gălbui-albicios, fin, moale la pipăit, cu un slip portocaliu, lustruit puternic în exteriorul vaselor [75]), care, atât prin tehnica lutului, prin formele ce redă (străchini cu o uşoară îngroşare spre interior) [76]), cât şi din punct de vedere coloristic, aminteşte ceramica de stil Cucuteni B. Vasul în formă de clepsidră de la Vădastra [77]) îşi găseşte deasemeni o bună paralelă tot în Cucuteni B [78]), fără a mai vorbi aici şi de alte similitudini, cum ar fi figurina zoomorfă de diorit de la Sălcuţa, care este un alt element de legătură între civilizaţia noastră şi cercul Cucuteni.

Pe de altă parte, aceeaşi ceramică de la Ostrovul Simian oferă analogii şi cu descoperirile de la Stracevo. La Sălcuţa însăşi apare o ceramică pictată în alb, pe fond roşu-galben, care are deasemeni unele asemănări cu ceramica din aceeaşi staţiune de la Starcevo şi cu cea din regiunea Niş, unde găsim şi alte similitudini, în ceea ce priveşte ceramica Sălcuţa neornamentată [79]). Această constatare are o deosebită valoare şi ea merită a fi urmărită mai de aproape, când descoperirile se vor înmulţi. In complexul Morava-Vardar se întâlnesc multe elemente comune civilizaţiilor din Oltenia, Banat şi Transilvania de Vest. Similitudinile cu Sălcuţa trebuesc puse şi ele în legătură cu aceeaşi constantă mişcare de bunuri culturale între valea Dunării şi M. Egee. Din cercul vest-dacic cu ceramică pictată a luat naştere stilul Dimini din Tesalia, datorită unei mişcări peste Banat şi pe valea Moravei şi a Vardarului spre Sud. Prezenţa în stratul II de la Bubanj (lângă Niş) a unei ceramici înrudită cu Sălcuţa şi în general cu cercul Gumelniţa din România şi din Bulgaria, după cum observase şi F. Holste [80]), dovedeşte că raporturile cu Sudul continuă şi în perioada civilizaţiei Sălcuţa. Mi se pare că nu va fi lipsită de interes nici semnalarea unei alte mărturii a legăturilor ce se înfiripă între regiunea Porţilor-de-Fier şi complexul Morava-Vardar. E vorba de *pendantive* de *marmoră*, având forma de melc şi ornamentate cu câte o spirală săpată ce se răsuceşte pe întreg corpul podoabei, care are

75 D. Berciu, *Arheol. preist. a Olteniei*, p. 58.

76) *Ibidem*, fig. 56. A se vedea strachina Cucuteni B de la Sărata Monteoru, în Muzeul Naţional de Antichităţi din Bucureşti.

77) *Ibidem*, fig. 50, 2.

78 H. Schmidt, *Cucuteni in der oberen Moldau, Rumänien*, 1932, pl. 16, 5.

79 A. Orssich Slavetich, *Bubanj, eine vorgeschichtliche Ansiedlung bei Niş*, în *Mitt. d. Prähist. Kommiss. d. Akad. d. Wiss. in Wien*, vol. IV, 1-2, 1940. Sunt şi străchini pictate, cu buza îngroşată (pl. IV, 1).

80) F. Holste, în *Wiener Prähist. Zeitschr.*, XXVI, 1939, p. 180. Autorul se gândise numai la civilizaţia „tell"-rilor din Bulgaria. La Bubanj pare a fi şi pictură cu grafit *(Ibidem)*.

o perforaţiune pentru suspendare. Un asemenea exemplar s'a descoperit la Bubanj în stratul II de acolo [81]), iar al doilea exemplar se cunoştea mai de mult în Oltenia [82]), provenind probabil de la Ostrovul Corbului. Asemănarea între aceste două podoabe duce până la identitate. Pentru aceste pendantive găsim o paralelă la cele de fildeş din civilizaţia amratiană (a două jumătate a mileniului IV. lea a. Chr.) în formă de dinte de mistreţ, care au ca ornament aceeaşi spirală răsucită, dar de data aceasta pictată [83]). Acestea din urmă ar putea fi prototipul celor de marmoră, care, fără îndoială, se datoresc relaţiilor comerciale cu Sudul.

Prin aşezarea sa geografică, era natural ca civilizaţia Sălcuţa să prezinte iarăşi multe similitudini cu cercul Ariuşd şi vest-dacic, ambele cu ceramică pictată. Aceste înrudiri vor trebui avute mereu în vedere în studiile viitoare. În Oltenia s'a descoperit, alături de ceramica pictată cu grafit, ca cea gumelniţeană, o alta pictată cu culori, date anterior arderii care apelează deopotrivă la tehnica bicromiei şi a tricromiei. În primul caz avem de a face cu un fond roşu-închis şi motive decorative albe, [84]) iar în al doilea caz se menţine acelaşi fond, dar ornamentele sunt de culoare roşie-vişinie, înrămate cu dungi albe. [85]) Nu lipseşte nici spirala în această specie ceramică. [86]) Până în prezent ceramica pictată de acest fel din cercul Sălcuţa este într'adevăr destul de rară, dar ea denotă o directă influenţă a cercului cu ceramică pictată propriu-zisă. Cea dela Sălcuţa s'ar explica printr'o penetraţie pe valea Oltului a produselor Ariuşd, cum crede şi d-l I. Andrieşescu, dar fragmente ceramice de aceeaşi factură s'au descoperit şi la Ostrovul Corbului. Plastica Sălcuţa ni se înfăţişează şi cu trăsături de unire faţă de cea din cercul ceramicei pictate de tip Ariuşd [87]).

Manifestările civilizaţiei Sălcuţa trebuesc deci studiate în lumina acestor influenţe diverse, în care sunt de socotit şi cele din Europa Centrală, pornite din cercul Aunjetitz şi Bodrogkeresztúr din Ungaria.

Civilizaţia Sălcuţa, — la ai cărei creatori şi simţul artistic era foarte desvoltat, precum dovedeşte plastica de lut, — evolua normal spre epoca bronzului, ca şi celelalte complexuri neo-eneolitice din cuprinsul ţării, când încep să pătrundă în Dacia influenţele crescânde ale aşa numitului curent „nordic", care sunt urmate şi de o infiltraţie etnică. Pretutindeni lumea paşnică dela Dunăre este tulburată de aceşti „nordici". Se izbesc laolaltă două lumi, dar nu are loc o dislocare, o distrugere a autohtonilor band-ceramici, ci o contopire a elementelor locale cu cele „nordice". Nu poate fi nicidecum vorba de „trupe în marş. [88]) De

---

81) Orssich Slavetich, *O. c.*, pl. III, 5, p. 32 şi 43; găsit la 2 m. adâncime. Exemplarul de la Bubanj ne-a făcut să atribuim pe cel din Oltenia civilizaţiei Salcuţa, ci nu tipului Turdaş, cum am fost înclinaţi la început; v. nota următoare.

82) D. Berciu, *O. c.*, p. 33.

83) O. Menghin, *Weltgeschichte der Steinzeit*, 1931, p. 345 şi 347, cu pl. XXXIX, 3.

84) D. Berciu, *O. c.*, p. 58, fig. 55, 1 şi fig. 62, 2.

85) *Ibidem*, p. 59, fig. 55, 2.

86) *Ibidem*, p. 59, fig. 55, 3.

87) Compară, de pildă: D. Berciu, *O. c.*, fig. 73, 2, cu Hoernes-Menghin, *Urgeschichte der bildenden Kunst*, 1925, p. 311, fig. 5 (Priestelhügel).

88) C. Schuchhardt, *Die Illyrer und ihre Indogermanisierung*, *în Forschungen und Fortschritte*, vol. 14, nr. 10, 1938, p. 109 şi urm.

altfel, după noile concepţii, aceşti „nordici" sunt chiar înrudiţi, — prin îndepărtaţii strămoşi aurignacieni, — cu dunărenii band-ceramici.

Aşternerea streină peste stratul ceramicei ornamentate cu benzi dela Dunăre este marcată prin civilizaţia cu vase în formă de pâlnie, [89]) care apar şi la noi, dar într'o formă mai evoluată. Sub această suprapunere streină, care se va termina prin absorbirea ei de localnici, dar şi prin impunerea limbii indoeuropene a noilor veniţi, vor trăi mai departe elementele civilizaţiilor anterioare. Continuitatea etnică este şi ea de presupus.

Cea dintâiu civilizaţie de caracter „nordic" în Oltenia este *tipul Coţofeni,* [90]) care cuprinde în inventarul său într'adevăr un număr predominant de elemente noui, în ceramică, arme şi chiar în preferinţa ce o arată oamenii vremii de a ocupa locurile cu o importanţă strategică cerută totdeauna celor intruşi, dar această civilizaţie conţine şi elemente certe locale, band-ceramice, pe care le-am semnalat în 1939 şi care se vor înmulţi, în raport cu descoperirile viitoare. Va trebui prin urmare să se vadă care este contribuţia localnicilor la crearea acestei noui sinteze, din pragul epocii bronzului. Înseşi armele, atât de redutabile, care preced această epocă, având două braţe opuse, sunt creaţii locale, de origine transilvăneană [91]) şi nu adusă de aceşti „nordici", cum credeau unii arheologi.

O problemă în legătură cu această civilizaţie este şi cronologia sa relativă. In Oltenia ea se prezintă în mod clar, în sensul că tipul Coţofeni suprapune stratul Sălcuţa şi este la rândul său suprapus de complexul Glina III — Schneckenberg, pe când în Transilvania şi Banat, — unde avem de a face cu o ceramică decorată cu butonaşe (Linsenkeramik) şi cu incizii adânci (Furchenstrichkeramik) de stil Coţofeni, problema aceasta rămâne încă deschisă până la efectuarea unor săpături metodice. Şnur ceramică propriu zisă s'a descoperit şi în Oltenia. [92])

Cu civilizaţia Coţofeni, Oltenia şi în general Dacia, intră în cadrul problemei mult mai cuprinzătoare, aceea a indoeuropenizării regiunilor noastre şi a întregului Sud-Est european, [93]) la capătul cărui proces vor apare Tracii şi Ilirii, purtătorii splendidei civilizaţii a epocii bronzului din această parte a Europei. Că trecerea spre Sud a Indoeuropenilor s'a efectuat peste Dacia, ne-o arată nu numai ceramica de tip Coţofeni şi şnur-ceramica dar şi topoarele de o vădită formă nordică, întâlnite deopotrivă la noi, în Bulgaria şi mai spre Sud.

Curentul acesta „nordic" provoacă o stagnare a procesului de contopire a elementelor locale cu influenţele streine, care începuse încă mai dinainte. El va da naştere la o tulbu-

---

89 Cu aşa numita „Trichterbeckerkultur": J. Böhm, *Zur Frage der Endphase der onaländischen Kultur,* în *Altböhmen und Altmähren,* I, 1941.

90 Coţofenii-din-Dos, nu departe de Craiova: D. Berciu, *O. c.,* pp. 72-83.

91) D. Berciu, *Topoarele de cupru cu două braţe opuse — tipologie şi origine,* în *Apulum,* vol. I, 1939-42.

92 Vezi de pildă fragmentul din Muzeul Regiunii Porţilor-de-Fier, no. inv. I, 680, provenind din cercetările noastre la Ostrovul Corbului, în 1942.

93) V. discuţiile mai recente în ceea ce ne priveşte pe noi în cele două lucrări ale noastre: *Indoeuropenizarea Greciei,* 1941; şi *Un arheolog american,* etc.

rare ce va întârzia intrarea ţinuturilor noastre în epoca bronzului, care în alte regiuni începuse chiar. In 1937 scriam în această privinţă: „Se pare că ne găsim în faţa unui fenomen general în Dacia: curentul „nordic" opreşte desvoltarea unor civilizaţii, care trecuseră în epoca bronzului, ca aspect şi vreme, provocând o întârziere de câteva secole şi dând alte impulsuri, prin noile forme de cultură pe care le introduce". [94]) Această concluzie rămâne încă valabilă.

Complexul Coţofeni a contribuit fără îndoială la crearea sintezelor din epoca bronzului. Acest lucru este destul de evident în inventarul civilizaţiei Glina III, dar mai ales în cercul Tei, din regiunea Bucureşti şi din Ţara Bârsei, al cărui început cade în perioada Reinecke A2, de sfârşit. Aspectul civilizaţiei Tei manifestă o puternică pecete „nordică", venită mai mult prin civilizaţia Coţofeni, decât prin Glina III. Ţinând seama de înfăţişarea într'adevăr timpurie a descoperirilor Tei din Transilvania, [95]) noi suntem înclinaţi a crede că civilizaţia Tei a luat naştere din Ţara Bârsei, unde contactul cu civilizaţia Coţofeni era direct, pe când în câmpia Munteniei, cel puţin deocamdată, această civilizaţie nu se întâlneşte. S'au transmis cercului Tei, nu numai forme de vase, dar şi tehnica în incizie adâncă şi motivele decorative, printre care butonaşii, pe care i-am găsit de curând în cercetările noastre din anul acesta în regiunea Bucureşti.

Cu civilizaţia Glina III, care şi ea este tot un complex „nordic", Oltenia va intra în epoca bronzului. In cuprinsul celor 8 secole (ca. 1600—800 a Chr.) de viaţă a acestei epoci, provincia noastră va cunoaşte din nou civilizaţii strălucitoare, ai căror creatori vor fi de data aceasta Tracii. Aportul iliric însă, mai ales în ceeace priveşte provincia din dreapta Oltului, nu va putea fi nici el tăgăduit.

In prezent epoca bronzului din România se poate studia într'un mod mulţumitor, în comparaţie cu ce se ştia acum 10-15 ani. Nu toate provinciile s'au bucurat de o atenţie egală, în ceea ce priveşte studiile şi săpăturile arheologice referitoare la această epocă. În unele părţi interesul a căzut asupra neoliticului, cum s'a întâmplat atâta timp în Transilvania. In Oltenia materialele din epoca bronzului erau până în 1932 puţine şi disparate. Tocmai atunci au început însă cercetările şi săpăturile dela Balta Verde, jud. Mehedinţi care aveau să aducă o surprinzătoare documentare, revelatoare de largi perspective. Ele au fost urmate de altele, la Ostrovul Corbului, la Ostrovul Mare, la Cârna şi în diferite părţi ale judeţului Romanaţi. Materialul scos astfel la lumină, la care s'au adăogat şi descoperirile întâmplătoare, este de o varietate şi de o bogăţie excepţională, iar valoarea sa muzeistică şi ştiinţifică întrece toate aşteptările. [96]) Ritmul intens al vieţii din mileniul al II-lea în. de Chr. prinsese în ţesătura sa, nu numai Oltenia, dar şi întreaga Dacie.

---

94) *Buletinul Muzeului jud. Vlaşca*, II, 1937, p. 67.

95) A. Prox, *Die Tei-Kultur in Burzenland*, în *Mitt. d. burzenländ, sächsisch. Museums*, IV, 1-4, 1940, pp. 86-101.

96) A se vedea ilustrarea acestui bogat material în a noastră *Arheologia preist. a Olteniei*, pp. 95-139; pentru descoperirile din jud. Romanaţi, unde s'au identificat până acum trei câmpuri de urne, vezi: D. Berciu, *Noi descoperiri preistorice în judeţul Romanaţi*, extras din *Arhivele Olteniei*, XXI, 1942, pp. 1-4; (la Potelu şi Orlea);

In cuprinsul Daciei din această epocă s'au individualizat până acum mai multe tipuri de civilizaţie, cu aspecte felurite în aparenţă, dar atât de strâns legate între ele, prin marea mulţime a elementelor comune, încât viziunea unei mari unităţi de cultură, care cuprinde România, cu hotarele ei naturale, la Nistru, Tisa şi Dunăre, Ungaria de Răsărit şi Slovacia, nu mai poate fi tăgăduită. Elementele geografice şi antropogeografice, care unesc oamenii şi civilizaţiile lor sunt Carpaţii şi Dunărea, de o parte şi de alta a cărora trec fără stingherire grupele sau tipurile regionale, aşa cum se petrecuse şi în epoca neolitică. Descoperirile de dincoace de Carparţi au spulberat concepţia,—pe care unii arheologi streini se străduesc în zadar a o menţine,—că o altă lume era la Apus şi o alta la Răsărit de Carpaţi. Cel dintâi dela noi, care s'a ridicat contra acestei manifest tendenţioase concepţii, sprijinit pe convingerea ce o dă omului de ştiinţă izvorul însuşi, a fost d-l I. Andrieşescu. D-sa scria: „De fapt, strict după materiale" „bronzul ungar" este Epoca de bronz carpato-dunăreană, în accepţia larg geografică a cuvântului, carpato-dunăreană şi tracică, fără nici un fel de hotar despărţitor al Carpaţilor". [97]) Descoperirile din Oltenia, din regiunea Bucureşti, dela Sărata Monteoru şi Sudul Moldovei veneau laolaltă a întări această concluzie.

In epoca bronzului Dacia este intens populată. Ea înseamnă în mileniul al II-lea în. de Chr. într'adevăr un popor [98]) şi un teritoriu de bază, al Nord-Tracilor. Oltenia reproduce, în mic, aceiaşi icoană a Daciei, de prosperitate, de progres, de intensificare a relaţiilor comerciale şi de spornică fabricaţie a vestitelor ateliere tracice, pe care le concurau şi le întreceau într'o oarecare măsură doar micenienii, şi ei de sânge nord-dunărean, cum a dovedit ştiinţa în ultima vreme.

Epoca timpurie a bronzului este ocupată în Oltenia de *civilizaţia Glina III* [99]) cu un inventar arheologic caracteristic, dar încă sărăcăcios, pe care numai săpăturile viitoare îl vor completa. Ea cade într'o vreme, când descoperirea metalelor, dar mai ales invenţia amestecului staniului cu arama,—care va da bronzul,— vor aduce prefaceri adânci în felul de viaţă a oamenilor. Alături de obiectele de piatră îşi fac loc acum şi cele de metal. Nu este vorba numai de podoabe, dar şi de unelte. Cercetările ce vor veni, vor extinde şi aria de răspândire a acestei civilizaţii [100]).

In aceeaşi vreme timpurie a bronzului româno-ungar,— şi poate chiar în legătură cu purtătorii acestei civilizaţii,—circulau în Oltenia *depozite*, ca cel descoperit de ţărani la Ostrovul Corbului, [101]) care cuprinde interesante securi cu un tăiş, pe care le-am numit de

---

idem, *Un nou câmp de urne în Romanaţi,* în *Arhivele Olteniei,* vol. XXII, 1943 (la Dăbuleni). — Multe vase din câmpurile de urne din Oltenia au fost reproduse şi de d-l I. Andrieşescu, după teza noastră de doctorat, în *Artele în timpurile preistorice la noi,* în *Arta şi Tehnica grafică,* 4 7, 1938; extras, fig. 55-71.

97) I. Andrieşescu, *O. c.,* p. 19.

98) Acelaş, *Die letzten Ausgrabungen in Rumänien und ihre Bedeutung für die Vorgeschichte Südosteuropas,* în *Bericht über die Jahrhundertfeier des Arch. Instituts,* Berlin, 1920, p. 295.

99) Numită aşa după stratul III de cultură din staţiunea cu acelaş nume, nu departe de Bucureşti.

100) Vezi harta cu staţiunile cunoscute până la 1935 (16 aşezări) la: D. Berciu, *Arheol. preist. a Olteniei,* fig. 105.

101) *Ibidem,* pp. 101-102, fig. 110-111.

tip Baniabic, după depozitul, mai de mult cunoscut, din jud. Turda. Originea acestor securi este locală, transilvăneană, după locul unde se fabrică. Prototipul lor de piatră se găseşte în mediul Daciei neo-eneolitice.[102]) Securile dela Ostrovul Corbului conţin un slab procent de cositor, ceea ce arată, şi din acest punct de vedere, că ne găsim în vremuri de început ale metalurgiei tracice, care totuşi, încă de acum, de pe la 1600 în. de Chr., produce şi pentru export. Altfel nu se pot explica securile de acelaşi tip răspândite în Bosnia, Dalmaţia, în Epir, în Slovenia, Moravia şi în Cuban. Alte exemplare se găsesc în Serbia, iar unele securi din Bulgaria vădesc o înrudire de aproape cu cele de tip Baniabic. Oltenia se găseşte deci, încă de timpuriu, în sfera acestor relaţii comerciale.

Cam în aceeaşi vreme, dar cu o apariţie mai timpurie, în cupru, se răspândesc şi securile cu manşon şi un tăiş paralel cu coada de lemn, întâlnite şi în Oltenia.[103]) Centrul lor de fabricaţie este tot Transilvania. Ele se răspândesc de o parte şi de cealaltă a Carpaţilor, trecând, pe calea comerţului, iarăşi până departe, spre M. Adriatică, Silezia, Volhinia şi Sudul Rusiei. [104])

Incepând din perioada de mijloc a bronzului se va întâlni în Oltenia splendida *civilizaţie a câmpurilor de urne*, care dăinueşte şi în primele secole ale epocii fierului. Dealungul Dunării se găsesc vaste cimitire, cu urne de incineraţie. Unele dintre acestea au fost săpate cu mai multă îngrijire şi într'un timp mai lung. O lume de o excepţional de bună stare se desvălue înaintea ochilor noştri prin ceramica sa de o frumuseţă cu totul strălucitoare, amintind vremurile, tot atât de strălucitoare ale ceramicei pictate, pre-tracice. Cenuşa celui incinerat se depunea cu grijă într'o urnă frumos împodobită şi acoperită cu un capac, încărcat şi el de ornamente. Când cel mort pleca din mijlocul unei lumi înstărite,— şi aceasta se vede în majoritatea mormintelor săpate, — el ducea în mormânt un întreg mobilier funerar: vase cu mâncăruri, vase mici cu băuturi şi de toaletă, linguri de lut, podoabe, idoli — protectori ai mormintelor, — securi de lut, ca simbol al puterii, uneori şi unelte. Alături de clasa aceasta înstărită, trăieşte o alta modestă şi săracă: mormintele celor săraci conţin în general o urnă funeară, fără ornamente, iar câte odată cenuşa mortului este depusă direct pe pământ, fiind întovărăşită de un văscior, adesea ori ars numai la soare.

Intreaga serie de forme, care, deşi par uneori aşa de asemănătoare, nu se repetă niciodată aidoma, am prezentat-o în 1939. Altele, din descoperirile mai recente, între care şi cele de la Cârna ale d-lor Vl. Dumitrescu şi Plopşor, aşteaptă a fi cunoscute. In repertoriul acestor forme, atât de variate, se disting şi elemente ce vin din epocile precedente. Acelaş lucru se poate spune şi despre ornamentare, în care regăsim spirala şi derivatele sale. Meşteşugarul olar al vremii aplică şi el, întocmai ca făurarul de bronzuri tracice contemporan,

---

102) Acelaş, *Unelte de cupru şi bronz de origine transilvană: securi de tip Baniabic*, în *Apulum*, I, 1939-1942, pp. 1-23.

103) Acelaş, *Arheol. preist. a Olteniei*, pp. 88-89, cu fig. 101-102.

104) Acelaş, în *Revista Istorică Rom.*, XI-XII, 1941-1942, pp. 387 şi urm. Pentru Iliria vezi şi: St. Casson, *Macedonia, Thrace and Illyria*, 1926, p. 297.

acelaşi principiu „horror vacui", acoperind în general aproape întreaga suprafaţă a vaselor. Concepţia decoraţiunii ceramicei câmpurilor de urne este abstractă, rece, dar totuşi la baza acestei arte stă ritmul şi simetria, care şterg impresia de monotonie, pe care ne-ar da-o repetarea aceloraşi motive decorative. Spirala creiază efecte de estetică superioară, ca şi derivatele sale, atât de multe şi variate. In general, decoraţiunea ceramicei are un caracter geometric, care a fost totdeauna o trăsătură fundamentală a artei populare. Ne gândim, de sigur, şi la contribuţia poporului de jos la crearea acestei civilizaţii.

E curioasă sărăcia bronzurilor, care apar destul de rar în aceste cimitire. Avem de a face mai mult cu o lume paşnică. Totuşi nu lipsesc nici unele arme, ca lame de pumnal. In morminte s'au descoperit şi securi de bronz cu tortiţă şi gaură de înmănuşare longitudinală (hache à douille longitudinale), care vor îngădui o mai bună cronologizare a fazelor ce vor trebui urmărite,

Multe sunt problemele ce se pun în legătură cu această civilizaţie care, în Oltenia, nu este decât o prelungire, peste Porţile-de-Fier, a unui mare cerc de civilizaţie, al cărui centru este la Vattina-Vârşeţ, în Banat. Se va pune desigur întrebarea apartenenţei etnice, a originei sale, a raporturilor cu celelalte civilizaţii din cuprinsul Daciei şi al regiunilor înconjurătoare, [105]) a legăturilor comerciale, şi de altă natură chiar, cu lumea miceniană, [106]) unde găsim asemănări cu ceramica noastră — unele elemente inventarice neputând fi explicate decât prin lumina relaţiilor cu Sudul, — precum şi întrebarea: a contribuit această lume din părţile Olteniei şi ale Banatului la plămădirea, — şi în ce măsură, — a poporului grecesc şi la sintezele culturale de pe pământul însorit al vechei Hellade, aşa cum se petrecuse, dealtfel, şi în vremea de prosperitate a band-ceramicei din aceleaşi regiuni? Evident că răspunsurile la toate aceste întrebări nu pot veni decât dela cercetări viitoare şi de la săpături, multe şi sistematice, pe întreg cuprinsul ţării şi al Europei sud-estice. Se poate însă spune fără teamă, dar păstrând proporţiile cuvenite, că lumea aceasta carpato-dunăreană tracică, dar şi cu o vădită coloratură ilirică din a doua jumătate a mileniului II şi din primele secole ale mileniului următor dinaintea erei creştine a jucat în aceste părţi sud-estice ale Europei un rol de istorie universală, care va trece apoi, în prima epocă a fierului, la Iliri, purtătorii civilizaţiei hallstattiene.

O egală valoare ştiinţifică şi muzeistică prezintă şi descoperirile din prima epocă a fierului, despre care până acum câţiva ani nu se putea spune nimic. Ele deschid alte noi perspective asupra vieţii provinciei noastre din prima jumătate a ultimului mileniu în. de Ch. Pe de altă parte, aceste descoperiri hallstattiene au îngăduit încadrarea stilistică şi cronologică a altor materiale, ieşite la lumină în săpături efectuate în alte părţi ale ţării. Nu mai puţin importantă a fost contribuţia, — pe viitor se va vedea şi mai bine, — pe care

105 Aceasta civilizaţie se întâlneşte şi pe malul drept al Dunării, în faţa Olteniei. Ea se găseşte şi la Vinca însaşi, unde reprezinta un strat de cultură independentă. M. Vassici, *O. c.*, II, pl. LXXVII, 291.

106 Şi cu epocile urmatoare. Astfel se vor clarifica şi asemănările cu ceramica geometrico-dipyloniană din Grecia şi se va vedea ce raport există între acestea şi mişcarea Dorienilor spre Sud.

au dat-o descoperirile din Oltenia la interpretarea nouă a celor din Transilvania, unde, din cauza obiectelor „scitice", cu greu se putea deosebi ceea ce este local. Azi, se poate vorbi în mod cert de o civilizaţie hallstattiană locală, în Transilvania, Banat, Oltenia, Muntenia [107]) şi Moldova de Sud.

Civilizaţia hallstattiană din Oltenia este răspândită aproape în toată provincia. In 1939 se cunoşteau 36 localităţi [108]). Intre timp numărul lor a sporit. Aşezările din această epocă sunt de două feluri: aşezări întinse, dealungul apelor, acoperind de obicei straturile de cultură din epocile anterioare, indicând deci o continuitate de viaţă dovedită în majoritatea staţiunilor din valea Dunării, — şi aşezări în formă de modeste măguri, ca cele de la Vârtop, Căciulat şi Plopşor. In interiorul acestor mici movile se găseşte una sau cel mult două colibe. O asemenea colibă a fost săpată de noi şi de d-l C. Nicolaescu-Plopşor în 1931 la Plopşor-Dolj [109]). Colibele, prin materialul lor sărăcăcios, cât şi aceste staţiuni-sălaşe, înveder ează prezenţa unei populaţii agricole. Mormintele în tumuli din apropierea aşezărilor semnalate în Dolj, în care nu s'au descoperit arme, dar care conţin vase mari, într'o tehnică superioară şi de forme variate şi interesante, indică aceeaşi populaţie agricolă şi paşnică.

Dealungul Dunării se continuă tradiţia epocii bronzului. Avem din nou întinse câmpuri de urne, adevărate cimitire colective, cu urne de incineraţie. Mormintele se întind de multe ori în şiruri paralele, după o orânduială anume făcută. Ele nu mai conţin, ca în epoca anterioară, un număr mare de vase. Inventarul se rezumă doar la urna funerară, ori cel mult la capacul său în formă de strachină. Credinţa în nemurirea sufletului n'a dispărut. Pe fundul sau pe pereţii urnelor se practică aceeaşi „fereastră a sufletului", ca şi în epoca bronzului.

In apropierea câmpurilor de urne, se găsesc morminte în tumuli, care aparţin unei anumite clase sociale. E vorba de *luptători* călări şi uneori cu car de luptă, ca în lumea hellenică, de data aceasta contemporană, fiindcă aceste morminte se datează între 600-350 în de Chr. — Se face din nou, ca şi în epoca precedentă, o *diferenţiere socială* Pe măsură ce descoperirile vor spori, se va vedea mai clar în organizarea socială şi militară a vremii ce duce direct la timpurile istorice.

Produsele ceramice din morminte şi din aşezări oferă posibilităţi de a sesiza o *perioadă de sudură*, de legătură organică, între civilizaţia câmpurilor de urne din epoca bronzului. Astfel se dobândeşte şi continuitatea în ceeace priveşte formele de cultură, alături de aceea din domeniul spiritual. Cât de mult a rămas din patrimoniul tracic din epoca precedentă,

---

107) In afară de descoperirile din regiunea Bucureşti, noi am dat peste alte materiale şi morminte în tumuli în judeţul Dâmboviţa. Ceramica din staţiunea B dela Boian, jud. Ialomiţa, considerata atâta vreme ca aparţinând epocii bronzului, intră şi ea în cercul târziu-hallstattian. (A se vedea studiul nostru: *Ceramică hallstattiană la Boian*, în *Revista Istorică*; sub tipar).

108) D. Berciu, *Arheol. preist. a Olteniei*, pp. 140-188; harta răspândirilor la fig. 141.

109) *Ibidem*, p. 144, fig. 178-179.

110) *Ibidem*, pp. 155-159, fig. 199-200.

nu se poate spune cu certitudine în prezent. Se va vedea pe viitor. In orice caz, noi nu putem împărtăşi părerea unor arheologi de la noi şi din străinătate, după care, la periferia estică a marelui cerc hallstattian, s'ar defini o grupă „traco-cimmeriană", cu semnificaţie desigur istorică. Sunt multe elemente „estice" până în regiunea est-alpină, cu o mare abundenţă în Ungaria, după cum arată recentele publicaţii [111]). Că acestea se pot atribui Cimmerienilor, rămâne de văzut. Demnă de semnalat este părerea cu totul recentă a lui J. Wiesner de la München, care, sprijinit pe cercetări îndreptate şi în alte direcţii [112]), cum este întrebuinţarea calului la Sciţi, Traci, Sigini etc., propune o altă denumire, în locul celei traco-cimmeriene. Ţinând seama de un strat iranian ce s'ar găsi în aceste părţi ale Europei, Wiesner numeşte grupa acestor materiale (zabale, piese de harnaşament, etc.) *traco-iraniană*. Poate că într'o oarecare măsură are dreptate.

Totuşi civilizaţia hallstattiană din Oltenia şi Transilvania intră în cercul bine definit ca iliric, dar ea poartă trăsături originale, care o leagă de civilizaţia tracică din perioada anterioară. — Lunga dăinuire a acestei civilizaţii locale, care persistă uneori, ca şi în Bosnia şi în valea Innului [113]), peste epoca Latène, se datoreşte tendinţei refractare la forme noi a lumii ilirice.

Când această civilizaţie va fi cunoscută mult mai bine şi în restul ţării, cu deosebire în Muntenia şi Moldova, unde deocamdată avem puţine materiale, atunci se va putea dobândi o imagină mai clară a rolului jucat de Iliri şi pe teritoriul României cu câteva secole înainte de venirea Celţilor, — în parte chiar în perioada de infiltrare a acestora. — Dacă la baza fiinţei fizice şi spirituale a poporului nostru stă străvechiul substrat tracic, de caracter agricol şi pastoral, pe care altoiul roman l-a înviorat, alături de el, — tot ca element de sinteză [114]), vom găsi pe cel iliric, de o extraordinară vitalitate şi o mare putere de expansiune [115]), organizator şi întemeietor de cetăţi întărite, cum sunt cele din valea Dunării

111) Sandor Gallus şi Tibor Horvath, *Un peuple cavalier préscythique en Hongrie*, în *Dissertationes Pannonicae*, Ser. II, 9, 1939; un vol. planşe şi un volum text. V. şi completările pentru Austria, cu câteva observaţiuni în favoarea „traco-cimmerianismului": K. Willvonseder, în *Wiener Prähist. Zeitschr.*, 29, 1942, pp. 212-215.

112) J. Wiesner, *Kimmerier und Skythen im Lichte neuer Indogermanenforschung*, în *Forschungen und Fortschritte*, vol. 19, Nr. 21-22 din 20 Iulie-1 August 1943, pp. 214-217. Din punct de vedere filologic, influenţa elementului tracic nu se poate urmari decât până la Nipru (Max Wasmer, *Die alten Bevölkerungsverhältnisse Russlands im Lichte der Sprachforschung*, în *Forschungen und Fortschritte*, vol. 18, Nr. 33-34, 1942, p. 329), pe când, dacă se admite teoria acelora care atribue Cimmerienilor o apartenenţă indiscutabilă tracică, ar trebui să întâlnim elemente tracice până la Don. Dar nici filologii nu pot preciza cu certitudine dacă limba Cimmerienilor este tracică sau iranica. *(Ibidem*, p. 329), constatare ce rămâne valabilă şi pentru arheologie.

113) O. Menghin, în *Forschungen und Fortschritte*, vol. 16, 1940, pp. 110-111.

114) N. Iorga, *Ce este Sud-Estul european*, 1940, p. 8. In paginile care aveau să formeze primul volum al *Istorieologiei Umane*, ramase în manuscris, — dar care se vor publica în curând, datorită grijei pioase a d-rei Liliana Iorga, la care am adaogat şi modesta noastră contribuţie în ceea ce priveşte orânduirea materialului referitor la preistorie, — vom întâlni rânduri în care neuitatul Nicolae Iorga ridică importanţa Ilirilor şi Tracilor în perioada veche, de formare a poporului român, mai presus decât o făcuse în Istoria Românilor, după cum singur marturisea.

115) Civilizaţia lusaciană, ilirica, a avut o expansiune ca nicio altă civilizaţie preistorică. Ea a trecut, de pilda, peste Germania, în Belgia, unde a rămas printre altele numele oraşului Bruxelles, de origine ilirică (S. Gudenbrunner, în *Wiener Prähist. Zeitschr.*, XXIX, 1942, p. 130), ca apoi să ajungă în Anglia (Duxford, de aceiaşi origine: *ibidem)*, fără a mai vorbi de mişcarea sa spre Sud, care atinge şi România, ajungând sub formă de influenţe chiar până în Egipt.

mijlocii şi cele din Transilvania, pe care se vor ridica în unele părţi cele dace: Costeşti şi Subcetate în jud. Hunedoara [116]); Gilău, jud. Cluj [117]). Din materialul arheologic ieşit la iveală din mormintele tumulare se poate vedea clar şi caracterul războinic al acestei lumi traco-ilirice, cu predominarea acesteia din urmă, aşa cum, dealtfel, arată şi cetăţile amintite, ori unele descoperiri întâmplătoare, cum este frumosul coif de bronz din jud. Romanaţi [118]), care a ajuns la Muzeul Naţional de Antichităţi din Bucureşti prin grija d-lui I. Andrieşescu. Acelaş lucru spun şi săbiile puţin curbate şi cu mâner în forma literei *T* din judeţul Mehedinţi [119]), de care sunt aşa de strâns legate, ca origine şi tipologie, — poate şi ca timp nu prea îndepărtate, — *sicaele* iliro-trace, destul de numeroase pe pământul Olteniei [120]).

Moştenirea aceasta ilirică va fi contribuit într'un mod destul de însemnat şi la formaţiunea primelor noastre nuclee de Stat, fiindcă s'a subliniat şi această calitate a Ilirilor [121]). Ar fi interesant să se urmărească odată paralel, de către filologi şi arheologi [122]), ridicându-se pe hartă resturile arheologice de caracter iliric (şi tracico-iliric) şi datele de toponimie şi onomastică de acelaş caracter. Suntem încredinţaţi că ele abundă în partea de Vest a ţării. Constatarea nu este lipsită, firește, de o semnificaţie istorică. Acest fel de cercetări vor dovedi că partea ilirică din sinteza daco-romană — şi românească mai apoi, — este tot cam pe atât de însemnată ca şi cea tracică. Dealtfel este greu a deosebi ce este tracic şi ce este iliric în Sud-estul Europei, cu toate că din punct de vedere arheologic se poate face o distincţie, ca aspect, între materialul arheologic de la Vestul Balcanilor faţă de cel de la Est. Ne referim la vremuri mai îndepărtate de cele istorice. Filologii constată însă „un amestec abia sesizabil" între zona „vest-ilirică" şi cea „est-tracică", ceea ce împiedecă să se tragă o concluzie certă, dacă limba albaneză scoboară din cea ilirică sau din cea tracică [123]).

Şi din punct de vedere antropologic se poate susţine o continuitate între acest substrat străvechiu iliric, — care trebuie raportat mai de grabă la epoca civilizaţiei hallstattiene,

---

116) M. Moga, în *Sargetia,* II, 1941, pp. 151-164.

117) Pe Someşul-Rece, la 700 m. înălţime: K. Horedt, în *Siebenbürg. Vierteljahrschr.,* vol. 60, 1937, pp. 93-94.

118) Şi nu din judeţul Vâlcea, cum a intrat în literatura noastră de specialitate; v. în aceasta privinţa precizările noastre: *Noi descoperiri preistorice în judeţul Romanaţi,* în *Arhivele Olteniei,* XXI, Nr. 119-122, 1942; extras, p. 11.

119) D. Berciu, *Arheologia preist. a Olteniei,* fig. 202, 3 (tumulul II de la Balta Verde, jud. Mehedinţi) şi fig. 203 (Ostrovul Mare, descoperiri întâmplătoare).

120) *Ibidem,* p. 211 şi urm.

121) N. Iorga, *L.* c.

122) Cum s'a făcut, de pildă, în regiunea Sudeţilor şi în Estul Alpilor: Sylvia Sterner-Rainer, *Illyrische Ortsnamen und illyrische Siedlung,* Leipzig, 1940; cf., pentru acciaşi colaborare între arheologie şi lingvistica: von Hans Krahe, *Die Welt als Geschichte,* 6, 1940, p. 54 şi urm.; acelaş, dar pentru Grecia, în *Die Antike,* 15, 1939, p. 175 şi urm. Acelaş lucru ar trebui neaparat încercat şi la noi. Daca marturiile arheologice, desigur, aşa de multe învăluite de taină, — stau încă în pamânt aşteptând târnacopul arheologului şi intervenţia marinimoasa a Statului, datele de toponimie şi onomastică se găsesc mai uşor la îndemâna oricarui cercetator versat în astfel de probleme. Noi avem impresia că însăşi numirea Argeşului se sprijina pe un fond iliric, ci nu atât pe unul tracic. Poate că nu este numai o coincidenţa, fară înţeles, faptul că în vremea expediţici lui Darius I-iu prin părţile noastre şi pe timpul când Herodot însemna ştirile sale despre lumea aceasta carpato-dunareana, în cuprinsul Daciei, — şi în câmpia Munteniei, cu adaosul Moldovei meridionale, — se găsea civilizaţia aceasta târzie-hallstattiana, aşa de transparent ilirică.

123) G. Devoto, *Die Indogermanen auf dem Balkan,* în *Forschungen und Fortschritte,* 18, Nr. 21-22, 1942, p. 214.

decât la perioadele mai vechi ale preistoriei regiunilor noastre, — şi între tipul fizic al ţăranului român. Cine a călătorit prin părţile muntoase ale Albaniei şi ale Jugoslaviei va rămâne uimit de marea asemănare între populaţia acestor ţinuturi şi aceea din regiunile muntoase de la noi. Nu este o simplă coincidenţă. Studiile de analiză a sângelui sunt şi ele în consens cu cele antropologice, deşi se găsesc abia la începutul lor.

In epoca aceasta — cuprinsă între sfârşitul bronzului şi începutul celei de a doua perioade a fierului, care în Oltenia cade pe la jumătatea sec. IV-lea în. de Chr., — se mai pun şi alte probleme. In primul rând avem problema scitică, a cărei rezolvare nu poate veni de la puţinele descoperiri „scitice" din Oltenia. Ea îmbrăţişează un teritoriu vast, în care Oltenia abia dacă intră în periferia sud-estică a acestui spaţiu. Cu ocazia prezentării arheologiei preistorice a Olteniei [124]), am arătat că în civilizaţia locală, hallstattiană, despre care a fost vorba şi în rândurile de mai sus, nu se resimte aportul scitic. Ea îşi continuă, normal, evoluţia către perioada Latène. Sciţii nu creiază *o epocă* în Dacia şi nici nu despart *alte* epoci. E greşit a vorbi despre un Hallstatt prescitic, ori de o perioadă postscitică! De la Sciţi ne-au rămas *antichităţi*, care, departe de-a fi scitice curate, ele ilustrează tocmai aspectul aşa de mixt al artei din această vreme de la Dunărea de-jos: e o artă traco-iliro-scito-grecească [125]), o icoană a lumii de aci, în care totuşi elementul permanent, — acela al poporului de jos, — îl formează stratul traco-iliric.

Pocalul descoperit în regiunea Porţilor-de-Fier, [126]) precum şi piesele de harnaşament dela Brădeşti, jud. Dolj, [127]) fac parte din acest complex şi se datează pe la 400 în. de Chr., întocmai ca şi alte antichităţi „scitice" din Transilvania, cum este cunoscuta sabie dela Dobolii-de-jos, cu caractere hotărît iliro-hallstattiene, fiind deci contemporane cu mormântul princiar dela Agighiol, jud. Tulcea şi cu vasul de bronz dela Bălănoaia, jud. Vlaşca. [128]) Cât priveşte bogatul „tezaur" dela Craiova, el se plasează în aceeaşi vreme şi conţine, în afară de elementele streine locului, greceşti şi scitice, altele ce nu se pot explica decât prin afirmarea şi chiar impunerea unei arte autohtone

In aceeaş timp, prin sec. al V-lea în. de Chr., pătrundeau în Oltenia şi primele importuri clasice-greceşti, cum este fragmentul de ceramică attic dela Coţofenii-din-Dos [129]) şi splendidul depozit de fibule de argint *à charnière* dela Ostrovul Mare, jud. Mehedinţi. Acest tezaur va constitui obiectul unui studiu separat. El este de o covârşitoare importanţă pentru relaţiile comerciale din această epocă, dar mai ales pentru *direcţiunea*, de unde vin aceste importuri. Deşi cetăţile greceşti dela Marea Neagră întreţineau un comerţ des-

---

124 pp. 181-188.

125 D. Berciu, *Insemnari arheologice*, 1941, 5: *Un vas de argint traco-scitic*, pp. 42-52. V. şi C. Daicoviciu, în *Dacia*, VII-VIII, p. 462.

126 *Ibidem*, p. 42 şi urm.

127 *Ibidem*, p. 49. V. şi ilustraţiile în *Arheologia preistorica a Olteniei*, fig. 229.

128 V. Pârvan, *Getica*, pp. 17-18, fig. 8. Proveniența acestui vas, dupa informaţiile ce le avem în ultima vreme, nu este certa. El poate proveni mai de graba din Dobrogea sau, — mai probabil, — din Bulgaria.

129 D. Berciu, *Arheologia preist. a Olteniei*, p. 180, fig. 224.

130 *Ibidem*, fig. 223.

tul de intens cu interiorul teritoriului carpato-dunărean, — monete ale cetății Istria întâlnindu-se, precum se știe, până în inima Transilvaniei, — totuși, datorită așezării sale geografice, Oltenia privește spre Vest, pe unde pătrund aceste bunuri ale lumii hellenice. Fibule de tipul celor din depozitul dela Ostrovul Mare s'au găsit pe Tisa inferioară, în depozitul de la Ciurug, [181]) care cuprinde, pe lângă cele 4 fibule similare celor din Mehedinți și alte podoabe, — o fibulă din perioada timpurie Latène, pe baza căreia se datează și acest depozit. Mai departe le găsim în Slovenia și Bosnia. [182]) Răspândirea lor în aceste regiuni indică și sensul penetrației, dela Marea Adriatică spre Porțile-de-Fier, drum pe care îl vor urma Romanii cu câteva secole mai târziu.

Către sfârșitul acestei epoci încep să-și facă apariția lucruri noui, de origine celtică. Trecerea spre noua epocă, aceea a Latène-ului [183]), se face treptat. Nu se observă în materialul târziu-hallstattian, care scoboară până la mijlocul sec. IV-lea în. de Chr. [184]), nicio întrerupere a evoluției culturii locale. Din contra, vor dăinui în vremurile ce vin forme hallstattiene. In mormintele tumulare de la Gura Padinei, Teleşti-Drăgoești (Gorj) și de la Gruia, apăruseră urnele în formă de clopot, atât de caracteristice perioadei Latène. In aceeași categorie intră și fragmentul din perioada tardivă-hallstattiană de la Feregile, jud. Vâlcea [185]), pe care îl menționăm și aici, fiindcă descoperirile din acest județ sunt extrem de sărace nu pentrucă nu s'ar găsi urme arheologice, dar ne lipsesc în partea aceea a Olteniei săpături și cercetări pe teren. Urna hallstattiană bitrunchi-conică, așa de frecventă în câmpurile de urne, persistă și ea în perioada Latène, ca și aiurea [186]). Săbiile curbe, — sicae-le, — se cunoscuseră anterior, în complexuri hallstattiene. Ele se vor asocia acum, ca la Silivaș, jud. Alba, cu lucruri celtice din Latène B. sec. IV-lea în. de Chr. [187]), iar fibulele tracice își urmează evoluția lor până târziu, în perioada tardivă a civilizației geto-dace.

Intre oamenii pământului și cei veniți — Celții — are loc o întrepătrundere, așa cum se întâmplase și în perioadele mai vechi ale preistoriei și cum se va repeta procesul, după trei secole, când Romanii vor chema pe localnici la o nouă viață, de caracter urban, iar din contopirea celor două elemente va lua naștere civilizația daco-romană.

---

131) M. Gribici, în *Glasnik Istoriskog Drustva y Novom Sadu,* Novi-Sad, I, 1928, pp. 10-22, pl. I-III. Fibula Latène are o construcție a corpului asemanătoare *fibulelor tracice* de la noi și din Bulgaria, despre a caror origine, evoluție, tipologie și cronologie va apare în curând în studiul nostru: *Ein Problem der Vorgeschichte Südosteuropas,* în *Balcania,* Buletinul Institutului de studii balcanice, vol. II. Acolo întreaga discuție a acestei probleme, care interesează deopotrivă epoca hallstattiană, ca și pe cea Latène și asupra carcia nu ne mai oprim în acest studiu. Studiul amintit a fost prilejuit tocmai de fibulele tracice descoperite în Oltenia și Banat.

132) *Wiss. Mitt. aus Bosnien und Hercegovina,* IV, p. 18, fig. 16-26 și 29.

133) V. mai sus, d-l C. Nicolaescu-Plopșor, despre descoperirile din aceasta vreme, asupra carora, din accasta cauză, nu ne mai oprim aici.

134) Latène-ul din Oltenia începe pe la 350 în. de Chr., cum am aratat altă data *(Arheologia preistorica a Olteniei,* p. 188). Cele mai timpurii mărturii sunt din perioada Latène B (v. mormântul de la Ostrovul Corbului *ibidem,* fig. 254).

135) D. Berciu, *O descoperire arheologică la Feregile, jud. Vâlcea,* în *Revista Arhivelor,* V, 1, 1942, pp. 219-221.

136) Ilona v. Hunyady, *Die Kelten im Karpathenbecken,* 1942, pl. V, 2.

137) M. Roska, în *Prähist. Zeitschr.,* XV, 1925, pp. 110-121; id., în *Arhivele Olteniei,* V, 1926, p. 50.

Ceea ce s'a putut întrezări în săpăturile mai vechi dela Cristeşti, pe Mureş, făcute de d-l Aurel Filimon, şi vedea cu totul clar în cele întreprinse în anii din urmă de către d-l C. Daicoviciu şi colaboratorii d-sale dela Muzeele din Deva şi Alba Iulia, nu va întârzia să se repete şi în Oltenia, cât şi în restul Daciei, fiindcă într'adevăr persistenţa populaţiei dace, alături de cuceritorii romani şi colaborarea între cele două elemente etnice şi în afara aşezărilor orăşeneşti şi stabilimentelor militare trebue să fi fost un fenomen general. Romanii găsesc şi în Oltenia o populaţie foarte densă [138]) cu cetăţi numeroase de apărare, legate de sistemul defensiv al Transilvaniei şi al Banatului, cu o civilizaţie ilustrată printr'un bogat material, [139]) care sporeşte mereu şi care aparţine autohtonilor,—Celţii fiind şi ei, ca atâţi alţii, o „apă care trece", dar care, prin sângele lor de neastâmpăr războinic şi de organizatori, au fecundat şi au sporit vitalitatea dacică. [140])

Nu e de mirare deci ca pe pământul Olteniei, — pe care s'au format şi s'au desvoltat atâtea civilizaţii străvechi şi s'au încrucişat aşa de diferite influenţe, care totdeauna sfârşiau prin a se contopi la un loc cu creaţiunile locale într'o sinteză originală, — altoiul roman să fi prins, — ca şi în Banat, cu care face o unitate antropogeografică, — mai puternic decât în alte părţi şi că locuitorii acestei provincii poartă în toate vremurile întipărirea unui regionalism creator, luat în sensul cel bun al cuvântului, la baza căruia stau, fără îndoială, şi moşteniri ce vin din adâncul mileniilor, ca şi în fiinţa spirituală şi fizică a întregului nostru neam, unul şi acelaşi, de o perfectă unitate în ceea ce priveşte originea, trecutul, suferinţele şi aspiraţiile, pe tot cuprinsul cetăţii carpatice, încinsă cu brâul celor trei ape: Dunărea, Nistru şi Tisa.

Acesta este şi glasul pietrelor rămase dela îndepărtaţii strămoşi, topiţi de mii de ani în pământul primitor al Daciei, în care nici ei n'au cunoscut alte hotare. Aşa ne spune acest glas şi aşa trebue să fie!

D. BERCIU
PROFESOR
Directorul Institutului arheologic român
din Albania.

August 1943.

138 Până în 1939 am identificat în Oltenia aproape 70 de localităţi cu material Latène: *O. c.*, fig. 188.

139 D. Berciu, *O. c.*, pp. 189-228.

140 Pentru epoca navalirilor, v. mai sus, tot d-l C. Nicolaescu-Plopşor, care va adăoga şi materialul descoperit dupa 1939, ca şi pe cel referitor la Celţi (v. nota 133).

OLTENIA ROMANĂ

de D. TUDOR

N vremea numeroaselor lupte din sec. I p. Chr., pentru stăpânirea Dunării, pământul oltean va fi fost teatru de războaie între Daci şi Romani. Prin drumurile sale naturale şi vecinătatea Sarmisegetusei, oferă condiţii favorabile de operaţii pentru ambele tabere. Despre o extindere a stăpânirei romane în stânga Dunărei, mai înainte de Traian, nu ştim azi nimic sigur.

Anexarea efectivă a Olteniei la Imperiu, are loc cu ocazia primului război dintre Traian şi Decebal; soartă pe care a avut-o şi Banatul. Ambele ţinuturi vor fi fost alipite Moesiei. Numai în urma acestor largi anexiuni, acceptate şi de către Decebal în toamna anului 102, se poate justifica construcţia podului de la T.-Severin, care începe în primăvara următoare. Cam în acelaş sens vorbeşte şi Columna Traiană. Primele zece scene, cu care se deschide a doua campanie împotriva lui Decebal, arată că legiunile, după ce au trecut pe podul lui Apollodor, înaintează într'o regiune pacificată şi primele ciocniri au loc numai în munţi, deci în Carpaţi. Aceste evenimente se petrec pe pământul oltean prin care a operat grosul forţelor romane, la începutul ultimului război. Cu această ocazie, sculptorul Columnei nu uită a prezenta şi bogăţia agricolă a câmpiei oltene, pe care se văd soldaţi romani secerând grâu şi conducând caii la păscut.

Itinerariul principal al acestui războiu, a fost determinat de pod, pe drumurile: *Drobeta* (T.-Severin)—*Admutrium*—*Pelendava*—Olt şi Drobeta—Cătune—Rovinari, spre Pasul Vâlcanului. Multă armată se va fi scurs şi pe Olt în sus, folosindu-se punctul de trecere dela Celei—Romanaţi.

Podul lui Traian, dela T.-Severin, s'a ridicat între anii 103—105 p. Chr. Cunoaşterea lui a suferit mult, de oarece descrierea ce i-a alcătuit însuş Apollodor din Damasc, s'a pierdut. Se ştie azi, din relatările lui Dio-Cassius şi cercetări topografice, că acest pod avea 20 picioare de zid unite prin bolţi şi podea de lemn, era lung de 1134,90 m. şi terminat cu portaluri încărcate

cu trofee. Cărămizile din zidărie ne arată că, în afară de alte trupe necunoscute, au luat parte la construcţia lui detaşamente din legiunea VII Claudia şi cohortele: I Cretum, II Hispanorum şi III Brittonum.

Una dintre cele mai solemne scene ale Columnei dela Roma, înfăţişază inaugurarea lui, în prezenţa împăratului, a lui Apollodor şi a marilor comandanţi, cu care ocazie se aduce un bogat sacrificiu pentru zei. Evenimentul e comemorat şi de numismatica timpului, cu chipul podului pe reversul monetelor lui Traian.

Construcţia picioarelor în apă, partea cea mai greu de executat, a dat naştere la o serie de propuneri din partea specialiştilor. Se pare că ridicarea lor s'a făcut prin abaterea parţială a cursului Dunărei şi cu ajutorul unor enorme chesoane de lemn şi ciment. Ceeace rămâne de netăgăduit e că lucrul s'a executat în sec. Distrugerea podului lui Traian, pare a fi avut loc în ultimii ani ai stăpânirei romane şi s'a făcut prin incendierea lemnăriei lui.

Prin anul 119, ţinutul oltean, ce făcuse parte din organizaţia politico-militară a întregei Dacii, se desparte în provincie romană separată şi ia numele de *Dacia inferior*. Graniţele acestei provincii au fost Dunărea, Oltul şi arcul Carpaţilor. În fruntea Daciei inferioare, se găsea un *procurator* imperial, cum au fost Plautius Caesianus în 129, Titus Flavius Constans la 138 şi Aquila Fidus, doi ani mai târziu.

Când prin anii 158—159 se formează în Dacia trei unităţi administrative şi militare, Dacia inferioară rămase în aceleaşi graniţe dar îşi schimbă numele în Dacia Malvensis. Tot un procurator conduce şi acum provincia, care se mai numeşte şi *praeses provinciae*. În timpul domniei lui Septimiu Sever (193—211 p. Chr.), graniţele Daciei Malvensis fură lărgite spre răsărit. Pentru a feri centrele urbane şi militare depe Olt, de atacurile neaşteptate ale triburilor dace din Muntenia, ce nu fusese ocupată efectiv de Romani, hotarele provinciei fură împinse spre răsărit, pe o distanţă de 10—50 km.

În primul an de domnie, Hadrian (117—138 p. Chr.) vine la Dunăre pentru a respinge invaziile Roxolanilor. De pe urma acestor năvăliri a avut de suferit şi Oltenia. Ecoul lor îl formează ordinul împăratului de a se dărâma lemnăria podului lui Traian, pentruca nu cumva să năvălească barbarii pe el în Moesia. Prin măsurile administrative, luate de acest împărat în Dacia inferioară, el apare ca un părinte al provinciei. Lui i se datoresc numeroase fortificaţii ridicate pe Olt şi înălţarea oraşului Drobeta la rangul de *municipium*.

Alt părinte al Daciei inferioare a fost şi Septimiu Sever, care, în afară de ridicarea limesului transalutan, a adus şi o înflorire a oraşelor provinciei.

Pentru Oltenia au început zile triste odată cu anarhia militară (235—271 p. Chr.). Vecinătatea ei cu Muntenia, coridor de invazii, îi aduce jafurile Carpilor, Goţilor, Bastarnilor, etc. Nesiguranţa vieţei devine din ce în ce mai mare, şi acum, cele mai multe oraşe ca: Sucidava, Romula şi Drobeta, se închid între ziduri puternice. Invaziile Carpilor, prin anii 245—247, aduc distrugerea oraşului Romula, pe care Filip Arabul (244—249) îl reface, protejându-l cu un zid circular. Cât de periclitată era situaţia provinciei, se vede din faptul că Filip Arabul, în afară de

trupele Moesiei, trebue să aducă detaşamente pentru apărare, până şi din îndepărtata Germanie. După Filip Arabul şi până la evacuarea Daciei, jafurile barbare sunt aproape anuale în Oltenia.

Un alt rezultat al acestor invazii e ascunderea a numeroase tezaure monetare. Din 25 de comori monetare romane, găsite ascunse pe pământul Olteniei, 15 au fost tăinuite numai la mijlocul secolului III p. Chr.

In Dacia inferioară, a fost o înfloritoare viaţă orăşenească, altoită pe vechile *davae* dace.

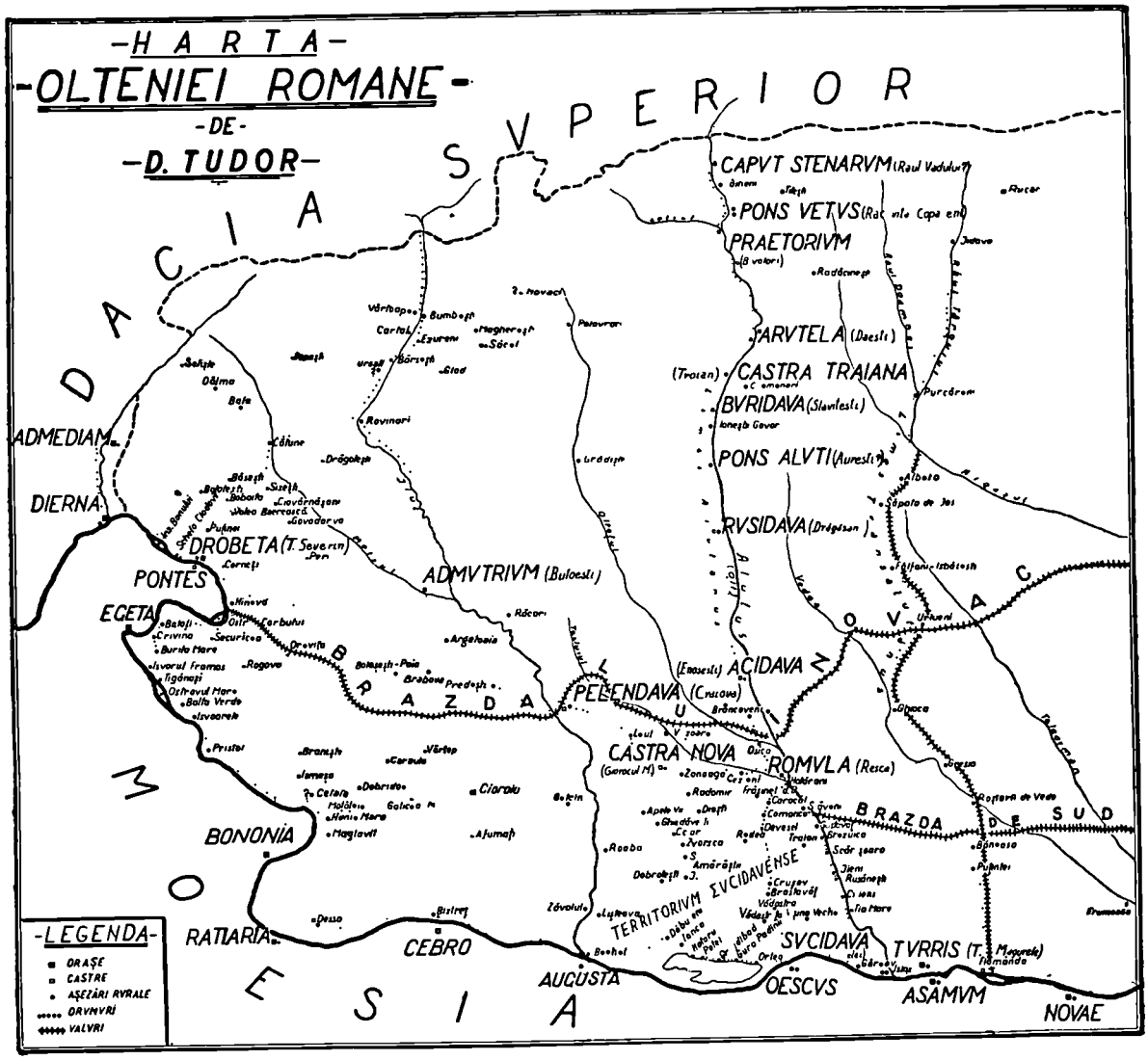

Cel mai impozant oraş, aşa cum îl arată azi ruinele, a fost *Drobeta* (T. Severin), aşezat la capătul nordic al podului lui Traian. Era o veche aşezare dacă, peste care au venit coloniştii romani şi, datorită condiţiilor economico-strategice, existenţa lui merge până în sec. VI p. Chr. In timpul ultimului război cu Dacia, Drobeta e axa operativă a armatelor romane. Datorită acestor împrejurări, ea obţine rangul de *municipium* printre primele din Dacia, fiindu-i acordat de împăratul Hadrian, venit în vizită oficială aci, cu ocazia războiului împotriva Roxolanilor.

Septimiu Sever, alt mare împărat călător şi reorganizator, ridică oraşul nostru la rangul de *colonia* şi, datorită prosperităţii economice, ia şi titlul de *Colonia splendidissima.*

Nu mai puţin de trei castre apărau podul şi oraşul. Inscripţiile amintesc aci Colegii de preoţi augustali şi flameni, temple şi un oficiu vamal construit în vremea lui Septimiu Sever. Paza oraşului a făcut-o mult timp *Cohors III Campestris* şi apoi *Cohors I Sagittariorum*. Prin sec. III, sub desele ameninţări barbare, fusese fortificat şi oraşul civil, închis cu un puternic zid, întărit cu porţi şi turnuri.

La evacuarea Daciei, Drobeta rămâne ocupată şi mai departe prin detaşamente ale legiunii a XIII Gemina. Dela acestea ne-a rămas o importantă inscripţie dedicată lui *Jupiter Cohortalis*. Constantin cel Mare şi apoi Justinian se îngrijesc de reîntărirea acestui important punct strategic.

Un alt centru urban de seamă al Daciei inferioare a fost *Romula*, azi Reşca, jud. Romanaţi. Aci a existat mai înainte o aşezare dacă. Inflorirea oraşului se datoreşte bogăţiei agricole a câmpiei românăţene şi încrucişării marilor drumuri economico-strategice, al Oltului şi cel ce venea dela Drobeta. Ruinele Romulei au avut mult de suferit, încât azi sunt aproape dispărute. Nu mai puţin de trei castre romane fuseseră ridicate în acest loc, iar oraşul, încins de un puternic zid de piatră şi cărămidă. Locuitorii erau alimentaţi cu apă potabilă, adusă printr'un apaduct dela Frăsinetul de Pădure. Numeroase resturi arhitectonice, găsite la Reşca, dovedesc că se ridicaseră în acest loc temple şi edificii impunătoare. Istoria oraşului Romula ne este prea puţin cunoscută. Nu ştim care dintre împăraţi l-a ridicat la rangul de municipiu şi apoi colonie. In anul 248 p. Chr., ne spune o preţioasă inscripţie, găsită la poarta cetăţii civile, că împăratul Filip Arabul, cu ajutorul armatei, l-a înconjurat cu un zid circular şi l-a luat sub protecţia sa. Deşi Romula e numită aci de către augustul protector *Colonia Ana*, Pârvan a arătat că indicaţia se referă la restaurare şi nicidecum la acordarea acestui titlu pe care-l obţinuse mai de mult. Zidul lui Filip Arabul se mai zăreşte şi azi în parte la suprafaţa terenului. El închidea o suprafaţă de 64 hectare şi avea o formă poligonală cu şapte laturi. Restaurarea Romulei s'a făcut de Filip Arabul după jaful Carpilor din anii 245—247. Inscripţii şi cărămizi scrise, scoase chiar din zidul cetăţii, arată că la această operă au luat parte detaşamente din legiunile VII Claudia, XI Claudia, XXII primigenia, numerus Surorom Sagittariorum şi altele.

La Celei-Romanaţi a fost oraşul *Sucidava*. Şi despre acesta se poate spune puţin pentru sec. II şi III, deoarece ruinele mai vechi au fost transformate prin fortificaţiile ridicate aci în epoca constantiniană. In afară de bogăţia agricolă a câmpiei vecine, Sucidava a înflorit şi graţie traficului ce se făcea peste Dunăre spre valea Iskerului. Sucidava civilă era şi ea închisă cu ziduri puternice, de o formă pătrată, dar nu ştim cărui secol aparţin. O inscripţie romană, descoperită în 1906, pomeneşte pe *Curiales territorii Sucidavensis*, ce refac un templu al zeiţei Nemesis. De aci se deduce că oraşul fusese centrul unui teritoriu rural militarizat.

Oraşul *Malva* a fost capitala provinciei. Localizarea lui nici nu s'a putut face cu certitudine. Se pare că era însăş Romula, Malva fiind denumirea autohtonă. Pela 230 ea apare cu rangul de Colonia în diploma soldatului Marcus Aurelius Decianus.

Lângă actualul sat *Cioroi-Dolj*, sunt urmele altui centru urban roman, care rămâne deasemenea anonim.

Harta arheologică ne arată, că cele mai multe sate romane se găseau în regiunea de câmpie a Olteniei şi pe văile râurilor. Numai în judeţul Romanaţi s'au putut identifica până acum, cel puţin patruzeci de aşezări rurale. Răspândirea lor e un rezultat al exploatărilor agricole, bogăţia cea mai de seamă a provinciei.

Monumentele votive, descoperite până acum în aşezările romane oltene, ne arată în această regiune cultul a numeroase divinităţi. Caracterul şi adorarea acestor zei se constată a fi reflexul ocupaţiei şi naţionalităţii adoranţilor. Divinităţi ca: *Bachus* (zeul vinului), *Ceres* (zeiţa agriculturii), *Pann* (zeul turmelor), *Diana* (zeiţa pădurilor), *Cavalerul thrac* (zeul câmpurilor), *Fortuna* (zeiţa belşugului) şi *Priap* (zeul productivităţii) apar veneraţi în marile regiuni agricole, ca ale Romulei, Sucidavei şi Drobetei. *Jupiter*, *Hercule*, *Cavalerii danubieni*, *Marte*, *Mithra*, *Minerva*, *Nemesis* şi *Victoria* sunt zei din panteonul militar. Deaceea îi găsim pomeniţi în inscripţii sau sculptaţi pe lângă castre. Elementul etnic oriental, venit în mare contingent în Oltenia, ca soldaţi sau colonişti, a adus de acolo adorarea zeilor regiunii, ca *Mithra*, *Cybele*, *Soarele* şi *Hekate*. De fapt, datorită acestora, cultele orientale au fost cele mai răspândite în Dacia inferioară.

Mormintele sunt din cele mai importante urme, ce se descopăr în vecinătatea oraşelor sau satelor şi pe lângă marginile vechilor drumuri. Practica înmormântării prin incineraţie e mai rară, deoarece, în epoca ocupării Daciei, ea se folosea rar în imperiu. Impunătoare sunt şi azi marile sarcofagii cioplite în piatră, adusă din carierele Bulgariei sau din Carpaţi. Ele au forma unui templu, cu capacul prins prin plumb şi scoabe, spre a fi ferite de profanare. Se mai făceau şi sarcofagii, zidite din cărămizi sau blocuri de piatră, care se îngropau caşi primele, sub movile de pământ. Inscripţia funerară se fixa pe vârful măgurei. Inventarul acestor morminte este totdeauna bogat şi interesant pentru credinţele referitoare la viaţa de dincolo a Romanilor. El este alcătuit din vase, opaiţe, podoabe de gâteală, piepteni etc., ce trebuiau să servească celui răposat în viaţa de dincolo de mormânt. Nu lipseşte o monetă sau două, obolul lui Charon.

Naţionalitatea locuitorilor provinciei se poate preciza din studiul inscripţiilor. Acestea ne arată pe localnicii Daci şi diferitele elemente de colonizare, cu care s'au amestecat.

La Drobeta şi în teritoriul ei, apar nume de Daci ca: *Ulcudius*, *Baedarus*, *Daciscus*, *Ariortus şi Audarus*. Prin recrutare sau colonizare au ajuns în Oltenia şi Celţi, ca: *Lucius Samognatius Tertius Trever*, *Conncina Valenus*, *Liccaius Vineutis*, *Linda*, etc. Contingentul cel mai bogat îl formează peregrinii greco-orientali. Pietrele scrise îi arată ca element de apărare, funcţionari de stat, negustori, sclavi, etc. In această privinţă, listele cele mai lungi se pot alcătui din inscripţiile Romulei. Fără îndoială, că majoritatea numelor, culese din textele epigrafice, apare de factură romană, dar se ştie azi, că foarte mulţi îşi ascundeau prin ele origina lor peregrinică. Populaţia provinciei apare romanizată. Câteva inscripţii, în greceşte sau altă scriere orientală, sunt prea puţine faţă de marea masă a celor latine.

Una din cauzele anexării Daciei a fost şi bogăţia agricolă a câmpiilor dela Dunăre. Cultura cerealelor apare pe Columnă în primele scene ale ultimului războiu. In întreaga provincie ră-

tăceau turme numeroase. Datorită acestor bogăţii, se constata că, dintre cele mai venerate divinităţi, au fost cele cu caracter agrest.

Comerţul se făcea cu produse agricole locale, pe marile căi terestre şi pe Dunăre, în porturile de seamă, Drobeta şi Sucidava. Se cunosc negustori veniţi după afaceri, dela mari depărtări. Activitatea comercială aducea venituri însemnate statului, ale cărui oficii vamale şi fiscale s'au putut preciza la Drobeta, Sucidava, Romula şi Cioroi-Dolj.

Transportul pietrei pentru construcţii se făcea dela mari distanţe. Drobeta şi-a avut carierele la Porţile de Fier şi Vârciorova, dar Romula şi Sucidava îşi procurau blocurile mari, pentru inscripţii sau construcţii arhitectonice, din carierele dela Vraţa în Bulgaria.

Dintre ramurile industriei romane, cea mai activă şi care a lăsat urme numeroase, a fost ceramica. Regina olăriei romane *terra sigillata*, a fost produsă în marile fabrici din Italia şi Gallia, pentru a fi vândută în întreg imperiul. Acest export a ajuns şi în Dacia inferioară, unde se întâlnesc, pe fragmente de vase sigilate, numele marilor producători ca: *Atto*, *Bannoluccus*, *Cinnamus*, *Maior*, *Suobnillius* şi alţii. Cu timpul, acest fel de vase fură imitate şi de către olarii Daciei inferioare.

Olăria produsă în Dacia inferioară, foloseşte forme autohtone şi romane. Răspândite sunt ulcioraşele cu una sau două mânuşi, ulcelele cu dungi pe pântece şi amfore de diferite mărimi. Cunoaştem şi nume de olari locali, ca: *Marcus Martinus şi Apollinus Aripea*. Din castre s'au cules fragmente de albioare de pământ, semnate de fabricanţi diferiţi. Olăria, dela finele epocei constantiniene, cunoaşte o reînviorare, odată cu introducerea smalţului. Pe amforele din această vreme şi cele lucrate în sec. V—VI, găsim numeroase inscripţii creştine sau de fabrică, executate cu vopsea roşie.

Lămpile de pământ (opaiţe) sunt produse locale, în cea mai mare parte. Şi ele imită formele sau semnăturile marilor fabricanţi din Imperiu. S'au descoperit până acum mărcile şi semnăturile a peste douăzeci de olari înregistrate pe acestea. Opaiţele dau o slabă lumină sau se puneau în morminte.

Cărămidăriile au fost active în regiunea de câmpie şi pe lângă aşezările militare. Prin tehnica şi dimensiunile ei, cărămida romană e uşor de recunoscut. Săpăturile arheologice sau descoperirile întâmplătoare au dat la lumină până acum în întreaga Oltenie, peste cincizeci de tipuri de cărămizi militare ştampilate. Existau cărămidării orăşeneşti la Drobeta. Semnături de cărămidari civili avem în număr relativ mic.

Drumurile romane în Oltenia au lăsat însemnate vestigii, îmbrăcate azi în diferite legende şi închipuiri populare. Reţeaua lor a fost determinată de hidrografia regiunei şi necesităţile strategice ale armatei romane. Se pot urmări pe teren trei mari artere de comunicaţie.

Un drum pornea dela Drobeta, prin inima provinciei, cunoscut şi în itinerariile vechi. El trece prin staţiunile *Admutrium* (Butoeşti-Mehedinţi), *Pelendava* (Craiova), *Castranova* (Giorocul Mare-Dolj) şi la Romula se unea cu cel ce urca pe Olt. Tot dela capătul podului lui Traian se mai

desprindea o cale, ce mergea spre pasul Vâlcanului prin castrele romane dela Cătune (Mehedinţi), Rovinari şi Bumbeşti (Gorj).

Drumul cel mai bătut era al Oltului, care este şi azi încă neşters de muncile agricole. Până la Romula, el avea două ramificaţii: una, ce pornea dela Sucidava şi alta, prin Islaz-Slăveni-(Romanaţi). Dela Romula spre Carpaţi, avem o singură şosea, ce trecea prin vechile aşezări dacoromane: *Acidava* (Enoşeşti-Romanaţi); *Rusidava* (Drăgăşani); *Pons Aluti* (regiunea Orleşti-Vâlcea); *Buridava* (Slăviteşti-Vâlcea); *Arutela* (Gura Văii-Vâlcea); *Praetorium* (Brezoi); *Pons Vetus* (Racoviţa-Copăceni-jud. Vâlcea) şi *Caput Stenarum* (Râul Vadului). Pe acest drum s'au aflat patru stâlpi miliari dela împăraţii Septimiu Sever (192—211), Maximin (235—238) şi Constatin cel Mare (306—337), monarhi cari s'au îngrijit de restaurarea lui.

Valurile se săpau la hotarele imperiului, ca o ridicătură continuă de pământ, cu un şanţ adânc în faţă, spre a opri atacurile date prin surprindere de barbari. Când înapoia acestor valuri, se ridicau drumuri strategice, castre, castele, turnuri de supraveghere şi semnalizare, ele deveneau limesuri fortificate.

În Oltenia, cel mai impunător val roman este *Brazda lui Novac*, care începe de lângă malul Dunării (Hinova-Mehedinţi), trece prin Craiova, ajunge la Olt, între Acidava şi Romula. Valul continuă şi dincolo de râu, pela sud de Piteşti-Găeşti-Ploeşti. El separă regiunea de câmpie şi este, probabil, ridicat de Constantin cel Mare, ca limită nordică a stăpânirii sale. Alt val cu aspect de limes a fost *Troianul*, ridicat probabil, de Septimiu Sever. El merge paralel cu Oltul, dela Flămânda (Teleorman) lângă Dunăre, prin Roşiorii de Vede-Costeşti-Piteşti. Acest val pare a fi servit pentru apărare până în vremea lui Gordian III (238—244).

Fortificaţiile, în care staţionau trupele romane, erau zidite din pământ sau piatră. Harta ne arată, că aceste castre erau îngrămădite pe linia Oltului, pe limesul transalutan, la trecători şi la marile încrucişări de drumuri. Pe Olt, au fost castre romane la Islaz (două), Slăveni, Romula (trei), Enoşeşti, Ioneştii-Govorii, Slăviteşti, Gura Văii (Dăeşti), Bivolari, Rădăcineşti, Racoviţa-Copăceni, Titeşti şi Câineni. Toate acestea se înşirau ca pe o salbă pe drumul Oltului şi au fost construite, în cea mai mare parte de împăratul Hadrian. Pe limesul transalutan, s'au identificat, până acum, 15 castele militare, cele mai multe fiind din pământ. Pe malul stâng al Dunării s'au stabilit castre romane la T. Severin (două), Hinova, Isvorul Frumos, Ostrovul Mare, Isvoarele, Desa, Bistreţ şi Bechet, iar în interiorul provinciei la Craiova, Răcari, Rovinari, Cătune şi Bumbeşti.

Cel mai impunător castru a fost ridicat de însuş Traian, la capătul podului său, care, pe lângă rolul său strategic, prezenta şi un frumos aspect arhitectonic, aşezat fiind pe o terasă a Dunării. El pare a fi fost ridicat de *Cohors I Antiochensium*. Tot aşa de vechi şi impunător era castrul dela Răcari, situat în inima provinciei. La Bumbeşti, prima garnizoană, *cohors I Cypria*, îşi ridicase un lagăr de pământ, dar în anul 201, noua garnizoană, *cohors I Aurelia Brittonum milliaria* îl transformă într'un puternic castru de zid. O transformare radicală a suferit în anul 140 p. Chr. şi castrul Copăceni, căruia, din ordinul procuratorului provinciei, i se adaugă turnuri şi

i se măreşte valul protector. Cel dela Slăveni-Romanaţi fu deasemenea transformat radical de Septimiu Sever, care îl prevăzu cu o apărare formată din trei valuri.

Toate castrele din Dacia inferioară au fost aşezate lângă un curs de apă. Datorită acestui fapt, fiecare era prevăzut şi cu o instalaţie termală, formată dintr'o clădire, situată la câteva zeci de metri faţă de lagăr. S'au descoperit asemenea băi militare la T. Severin, Bivolari, Bumbeşti, Slăveni, etc. Cele mai interesante sunt băile dela T. Severin, cu instalaţii complecte pentru apă caldă, rece, vapori, vestiar şi o palestră necesară exerciţiilor gimnastice. O inscripţie sgâriată pe o cărămidă şi fixată în fundul unui basin de aci, indică cincizeci de ostaşi cărămidari şi zidari cari au contribuit la ridicarea instalaţiilor. Băile desvelite la Romula erau mai spaţioase, dispuse cu un plan diferit faţă de cele militare, ornate cu plăci de marmoră şi se pare că erau publice.

Un rol civilizator covârşitor în viaţa Daciei inferioare l-a exercitat armata romană. Provincia a fost apărată numai cu trupe auxiliare: cohorte, ale şi numeri, cu efective de pedestraşi şi călăreţi, ce variau pentru fiecare corp dela 500 — 1000 oameni. In epoca operaţiunilor de cucerire a Daciei sau în vremurile de mari invazii au staţionat temporar şi detaşamente legionare.

Inscripţiile pe cărămizi sau piatră pomenesc vexilaţii venite în acest scop, din următoarele legiuni: I Italica; IV Flavia; V Macedonica; VII Claudia; X Gemina; XI Claudia; XIII Gemina şi a XXII Primigenia.

Au mai avut deasemnnea o activitate trecătoare prin Oltenia şi următoarele corpuri auxiliare: ala Claudia; cohors I Antiochensium, cohors I Cretum, cohors II Hispanorum scutata Cyrenaica, cohors III Brittonum şi cohors V Gallorum. Mai sunt pomenite în armata din această regiune în anul 129 şi trupe ale căror castre încă nu s'au precizat până acum: Cohors II Flavia Numidarum milliaria.

Importanta trecere peste Olt, dela Slăveni-Romanaţi, a fost păzită, dela cucerirea şi până la părăsirea Daciei, de *ala I Hispanorum*. Ea îşi construeşte şi reface lagărul, cu ajutorul altor unităţi. Un comandant al unităţii a fost *Sextus Iulius Possessor*, ce comanda concomitent *numerus-ul* de Sirieni din Romula şi cohorta III a Gallilor. Tot în această vreme, acest personagiu a fost şi *curator*, adică cenzor financiar al oraşului Romula.

Pasul Vâlcanului peste Carpaţi fusese dat spre supraveghere, imediat după supunerea Daciei, Cohortei IV Cypria, ce staţiona la Bumbeşti. Nu ştim până la ce dată rămâne în acest loc, căci la 201, paza şi restaurarea castrului Bumbeşti se face de *Cohors I Aurelia Britonum*, din ordinele guvernatorului general al Daciei, *Octavius Iulianus*. Printre trupele, care au lucrat mult la fortificarea apărării Oltului, imediat după cucerire şi au staţionat în diferite castre (Romula, Acidava, Slăveni, etc.) se numără şi *Cohors I Flavia Commagenorum*.

La T. Severin a garnizonat, la început ca unitate stabilă, *Cohors III Campestris*. Câţiva soldaţi ai ei, pomeniţi în inscripţiile drubetane, sunt de origină celtă. Intr'o vreme neprecizată, locul ei îl ia *Cohors I sagittariorum milliaria*, care, în afară de inscripţii, a lăsat şi cărămizi stampilate la T. Severin. Soldaţii ei au restaurat termele amintite şi ridică în vremea împăratului Gordian, un altar pentru zeul *Mars Gradivus*.

Castelul dela Ioneştii Govorii a fost zidit de Cohorta III Gallilor, mutată mai târziu în Dacia superioară.

Numerii sunt trupe auxiliare, neregulate, creiate de Hadrian şi succesorii săi. Castrul Copăceni fu construit de un *numerus burgariorum et veredariorum Daciae inferioris,* în anii 138 şi 140. Se pare că soldaţii acestei unităţi erau recrutaţi dintre localnici. Rolul burgarilor era de a păzi turnurile şi drumul Oltului, iar tovarăşii lor veredari se îngrijeau de poştă şi transporturile pe aceiaşi cale. Un alt numerus, format din Mauri, exista la Răcari-Dolj, cu un detaşament trimis şi în micul castel dela Craiova. Rol mai important în Oltenia a avut *numerus Syrorum sagittariorum.* Unitatea s'a alcătuit din trupele neregulate de arcaşi sirieni, cari au operat în răsboaele de cucerire şi construiseră lagărele dela Rădăcineşti şi Bivolari. Se pare, că Antoniu Piul îi organiză într'un numerus, fixându-le ca garnizoană, până la părăsirea Daciei, oraşul Romula. Inscripţiile pomenesc mai mulţi gradaţi din această unitate iar soldaţii săi, cei mai mulţi recrutaţi din Orient, au adus cultul a numeroase divinităţi răsăritene, în Dacia inferioară.

„Ca în toate provinciile imperiului roman, rolul cultural şi social al armatei romane a fost covârşitor în Dacia sudică. Prin lucrările ei, drumuri, castre, valuri, băi, etc., a deschis calea romanismului. In castre existau pepiniere de cetăţeni romani, cari împânzeau provincia, după liberare.. Armata aducea liniştea şi siguranţa vieţei civile. In vremuri grele, ea construia opere de seamă şi pentru adăpostul populaţiei, cum a fost zidul ridicat în jurul Romulei de Filip Arabul. Dela militari se învaţă a construi trainic şi sistematic. Cele mai multe inscripţii rămase sunt dela soldaţi, fiindcă scrierea se învăţa şi practica mai mult în castre decât în viaţa civilă. Trupele aduse pentru paza provinciei, se recrutează din tot imperiul: Brittani, Galli, Hispani, Mauri, Numizi, Iliri, Bessi, Traci, Sirieni, Cretani, Commageni, etc.. Cele mai multe aparţin regiunilor îndepărtate ca o precauţiune pentru supunerea recentă a provinciei. Ca înţelegere, toate aceste neamuri aveau comun numai limba şi formele de trai ale stăpânitorilor, în al căror alambic se amestecau, frământau şi contopeau, într'un amalgam etnic de coloratură latină provincială".

* * *

Cedarea Daciei de către împăratul Aurelian a fost socotită de istoricii secolului trecut ca un act de lichidare politică definitivă. Muţenia isvoarelor literare antice ducea la această concluzie. Nu se începuse exploatarea şi înţelegerea materialului arheologic pe a căruia cronologie şi atribuire etnică se privea cu mult scepticism. Se credea că Aurelian şi urmaşii săi, odată cu părăsirea provinciei, au ridicat pe malul drept al Dunării un fel de zid chinezesc despărţitor a două lumi, una civilizată, a imperiului şi alta înapoiată, a regiunii barbare. Câteva vagi menţiuni literare romano-bizantine, despre pretinse expediţii de recucerire în nordul Dunării, erau suspectate şi considerate ca simple laude aduse purpurii imperiale.

O examinare atentă a evenimentelor în frământarea cărora se naşte hotărîrea împăratului ilirian, deschide alte căi de înţelegere. Şi dacă acestea se leagă de câteva descoperiri arheo-

logice recente se va vedea că presupusul zid dunărean nu a existat. Aurelian a lăsat multe punţi aruncate peste Dunăre şi legăturile cultural-economice rămân tot aşa de puternice ca şi înainte de evacuare. Până în plină epocă bizantină lumea romano-barbară din Dacia a rămas în continuu contact cu imperiul dela sudul Dunării. Legăturile s'au făcut în cea mai mare parte peste pământul oltean.

Serioase indicii istorico-arheologice vin să arate că Dacia a fost lăsată Goţilor nu în 271, ci abia la sfârşitul domniei lui Aurelian. Cedarea nu are un caracter catastrofal, ci se face în urma unor tratative, în care timp e pace. Aurelian bătuse pe Goţi şi Carpi, de care se pare a fi curăţit întreaga Dacie; astfel că, energicul împărat ilirian putea abandona provincia în mâinile barbarilor ca o favoare romană şi a le impune noilor stăpânitori diferite condiţii de ordin militar şi politic. Golirea Daciei de armată, administraţie şi o parte din populaţia orăşenească, s'a făcut pe încetul. Majoritatea populaţiei romane, obişnuită cu şederea îndelungată a Goţilor în Dacia, nu putea părăsi provincia acum când acest neam germanic se declară aliat al imperiului şi păzitor al graniţelor dunărene, împotriva altor neamuri migratoare. In acest timp, Aurelian e prezent la Dunăre, unde impune Goţilor punctul de vedere roman şi se ocupă cu organizarea Daciei dela sudul fluviului.

Armata retrasă din Dacia îşi ocupă noile garnizoane pe linia Dunării dela vărsarea Oltului până la gura Tisei. Cele două legiuni ridicate din provincia părăsită, primiră paza sectorului oltean: a V Macedonică, cu noul sediu la *Oescus* (Gighen în Bulgaria) are de supravegheat între gurile Oltului şi Lomului, iar a XIII Gemina, cu noul sediu la *Ratiaria* (Arţar în Bulgaria), apăra Dunărea între Lom şi Cerna. Dar un fapt nou pentru noi, e că armata romană îşi rezervă, odată cu evacuarea Daciei, mai multe capete de pod; dacă nu tot malul stâng al Dunării. Recente descoperiri arheologice indică cu preciziune că Aurelian nu a părăsit poziţii strategice de seamă cum au fost: Drobeta (T.-Severin), Desa-Dolj, Bistreţ-Dolj şi Sucidava (Celei-Romanaţi). Pietre şi cărămizi scrise arată că în aceste centre împăratul menţine garnizoane puternice, care reîntăresc vechile cetăţi cu concursul a numeroase detaşamente militare de lucru. Inscripţiile acestor cărămizi sau ţigle se datează imediat după mutarea celor două legiuni în centrele dela Oescus şi Ratiaria. La Sucidava, detaşamentele din legiunea V Macedonică, venite de vis-à-vis, dela Oescus, sunt ajutate la fortificaţii de un contingent trimis din garnizoana legiunei a XIII Gemina, *Pontes* (vis-à-vis de T.-Severin).

In afară de aceste capete de pod, vor mai fi fost şi altele, ce se vor preciza prin săpăturile arheologice viitoare, încât nu e o exagerare dacă se presupune azi, că tot malul oltean al Dunării, cuprinzând şi o bună parte din câmpie, rămâne sub supraveghere romană şi după părăsirea Daciei. Rostul menţinerei stăpânirei romane în nordul Dunării era de a ţine departe pe barbari de navigaţia pe fluviu şi de a înlesni cumpărarea de grâu din câmpiile oltene, necesar aprovizionărei garnizoanelor din Moesia (Bulgaria).

Menţinerea acestor capete de pod mai avea şi alt rol. Toţi împăraţii dela Aurelian la Justinian, au socotit ca provizorie părăsirea Daciei şi în programul lor politic aveau înscrisă rea-

nexarea provinciei lui Traian. Capetele de pod norddunărene, cu mici diminuări teritoriale, rămân ale imperiului până în vremea marilor invazii ale lui Attila. In vremea tetrarhiei lui Diocleţian, ele fură lărgite în aşa măsură, încât Romanii se puteau mândri chiar cu o reanexare a întregii Dacii Traiane (Dacia restituta). Indelungatei stăpâniri romane, se datoreşte marele număr şi şirul neîntrerupt al monetelor de tot felul, emise de toţi împăraţii din sec. III—IV, ce se găsesc în câmpiile Olteniei.

Pentru felul de organizare şi ţelul acestui sistem de protecţie, găsim la istoricul Procopius un pasagiu lămuritor:

„Impăraţii romani de odinioară, spre a împiedeca trecerea barbarilor, ce locuiau pe partea celaltă a Dunării, au împânzit cu cetăţi întregul ţărm al fluviului, ridicând fortăreţe si castele, nu numai în partea dreaptă *ci pe ici şi colo şi pe cealaltă parte.* Aceste întăriturí le-au făcut nu ca să fie de necucerit, dacă cineva le-ar fi atacat, ci ca să nu lase malurile fluviului lipsite cu totul de apărători, barbarii din acele regiuni evitând asediul oraşelor. Cele mai multe dintre întăriturí erau formate dintr'un singur turn; de aceia, cu drept cuvânt se numeau *monopyrgia* şi desigur, puţini oameni le apărau din lăuntru; dar aceasta ajungea pe atunci să bage groaza în popoarele barbare ca să se teamă de a ataca pe Romani. Mai târziu, Attila, năvălind cu armată mare, a cuprins fără nici o mare greutate aceste întăriturí şi, neopunându-i-se nimenea, a pustiit o mare parte din teritoriul roman".

Când Procopiu scria aceste rânduri, se gândea, în primul rând la *Constantin cel Mare*, singurul care şi-a fixat un plan larg de construcţii strategice şi acţiuni militare peste Dunăre, a cărui ţintă erea reocuparea întregei Daci Traiane. Indicaţii literare neclare (Iulian Apostatul), Eusebiu, Cedren, etc., arată că planul primului împărat creştin ar fi fost dus cu succes până la capăt. Numai descoperirile arheologice sunt mai clare în ceeace priveşte precizarea activităţii de recucerire a lui Constantin. El a fost unul dintre cei mai buni cunoscători ai situaţiei militare de pe frontiera dunăreană. Ca tânăr ofiţer în garnizoanele de aci şi ca însoţitor al lui Diocleţian în numeroasele inspecţii, făcute de împărat pe această frontieră, Constantin căpătase o bună informare, ce-i va folosi mai târziu ca împărat. Când în 324, după îndepărtarea ultimului său concurent la purpura imperială, el rămâne singurul stăpânitor al destinelor imperiului, caută a realiza recuperarea Daciei pierdute. Se pare că din acest moment sunt puse în lucru numeroase fortificaţii pe malul nordic al Dunării, pe care trebuiau să se sprijine expediţiile din Dacia.

Un pod de piatră şi lemn, aruncat pe fluviu între Oescus şi Sucidava, avea să lege Dacia de imperiu. Rolul lui e identic cu cel făcut de Traian la T.-Severin. Dar surprinderea cea mare e că podul dela Celei al lui Constantin cel Mare, în urma cercetărilor tehnice, apare ca o copie fidelă a lui Traian dela T.-Severin! Rezultă dar, că, pentru o acţiune similară, se folosea o experienţă mai veche. Constructorul podului lui Constantin cel Mare, aplica procedee tehnice şi hidraulice, luate dintr'o carte a lui Apollodor din Damasc, în care faimosul arhitect sirian prezentase o monografie a minunatei sale construcţii dela Drobeta. La ambele poduri, găsim dimensiuni şi forme de zidărie, la portaluri şi picioare, identice. In afară de portaluri, podul lui

Constantin avea numai trei pile din piatră, aşezate la distanţe egale şi între ele se găseau picioare intermediare, sprijinite de puternici piloni de lemn, ce se păstrau încă pela 1672.

Inaugurarea podului dela Celei se face cu o solemnitate ce aminteşte pe cea petrecută în 105 p. Chr. la T.-Severin.

Ea are loc în 328 p. Chr., de faţă fiind şi Constantin, care, în Iulie a aceluiaş an, semnează decrete imperiale în Oescus. Cu ocazia festivităţilor se bat monete şi medalioane, pe care figurează capul împăratului şi chipul podului. Pe un medalion podul e înfăţişat redus la trei bolţi, exagerat arcuite, lucrat din blocuri de piatră şi cu un portal la capăt. Zeul *Danubius*, culcat pe undele Dunării, protejează pe împărat, înarmat cu lance şi scut, însoţit de o *Victoria* şi gata de a sdrobi un barbar, îngenunchiat la capătul podului.

Podul dela Celei nu avea menirea de a lega de imperiu numai o localitate, stăpânită mai demult ca Sucidava. Materialul său constructiv şi trăinicia cu care a fost zidit sunt indicii bune că trebuia, caşi cel dela T.-Severin, să lege două regiuni: Dacia şi Moesia. Pentru a se ridica o atare construcţie, înseamnă că în nordul Dunării, stăpânirea romană nu se mai reducea acum la câteva capete de pod, ci ea fusese adânc împinsă spre Carpaţi.

Dovada acestei extinderi teritoriale, o face restaurarea drumului roman dintre Sucidava şi Romula (Reşca-Romanaţi). Repararea drumului stă în legătură cu podul pe care trebuia să-l servească economic şi strategic. Despre repunerea în valoare a drumului roman din câmpia românăţeană, avem dovezi preţioase din textul epigrafic al unui stâlp miliar, găsit în marginea acestei căi prin anii 1914. Inscripţia aminteşte numele lui Constantin cel Mare şi a doi fii ai săi ca Cesari, Constanţiu şi Constantin II şi ne dă distanţa de 1000 paşi romani (1479 m.), care corespunde cu depărtarea dintre capătul podului imperial şi locul descoperirii monumentului.

Cea mai puternică şi însemnată fortificaţie ridicată de Constantin cel Mare în Nordul Dunării şi care constituia axa strategică şi economică a stăpânirei sale în sudul Daciei, a fost cetatea Sucidava. Cetăţuia constantiniană s'a ridicat pe un platou situat lângă capătul podului pe care-l apăra. Fortificaţiile ei s'au ridicat pe o staţiune preistorică şi, din cauza vecinătăţii Dunărei, au fost în parte măcinate de ape şi oameni. Cetatea avea turnuri duble şi un zid puternic protejat cu şanţ, care o încingea. Desgroparea ei treptată se continuă de câţiva ani cu rezultate ce aduc contribuţii extrem de preţioase în ceiace priveşte soarta romanismului din sudul Daciei, după evacuarea lui Aurelian. Monetele arată că viaţa omenească se succede aci fără întrerupere dela Constantin cel Mare până la Teodosiu II, când jafurile teribilului Attila au adus şi incendierea ei. Numai Justinian o putu reînvia pentru scurt timp.

O altă cetate dunăreană de seamă, restaurată în această vreme, fu cea dela T.-Severin. Constantin repară vechiul castru al lui Traian, aducându-i însemnate modificări la turnuri, al căror corp fu scos în afară de linia zidurilor, aşa cum cerea strategia vremii. Cetatea era aşa de însemnată încât cu şase secole mai târziu, împăratul călător Constantin Porfirogenetul îi admira zidurile. Se pare, că urmaşii lui Constantin ridicară în interiorul acestei cetăţi, o construcţie de adăpostire pentru soldaţi şi care are forma unei enorme cruci, compusă din 84 camere.

Semnul crucii îşi are aci sensul unei manifestări simbolice.

A treia cetate de seamă fu ridicată de Constantin la vărsarea Argeşului şi purta numele *Daphne*. Ea se ridica pe ruinele unei fortificaţii mai vechi, *Marisca* şi pare a se localiza la satul Spanţov din jud. Ilfov. Cât de importantă era şi aceasta, se vede din faptul, că i se făcu cinstea de a fi trecută în numismatica timpului.

Podul dela Celei, cele trei cetăţi de seamă: Sucidava, Drobeta şi Daphne constituiau excelente baze de sprijin şi acţiune în nordul Dunării. Armatele, plecate de aci, puteau acoperi întreaga câmpie olteană şi munteană, de unde aveau deschise drumurile pe văile râurilor spre pasurile Carpaţilor. Tot acest sistem strategic se reazemă pe centrul dela Sucidava lângă care se află şi *via gentium* de pe Olt. Nici Traian nu concepuse un aşa vast plan de cuceriri, fiindcă în această regiune, ocupaţia romană, după prăbuşirea regatului lui Decebal, se mărginea numai la Oltenia. Dar acţiunile militare, nu au putut căpăta amploarea pe care o dase fortificaţiilor de pe malul stâng al Dunării. O realipire la imperiu a întregei Dacii cerea pentru această vreme eforturi prea mari de care lumea romană nu mai era capabilă, ca în sec. II p. Chr. Victoriile sale asupra diferitelor popoare barbare, moştenitoare în Dacia, au fost destul de răsunătoare dar fără prea mari recuperări teritoriale. Diferite expediţii conduse în Dacia, ca cea din 332, pun ordine în lumea barbară a provinciei şi în certurile dintre ei. Constantin are un rol de arbitru. Goţii, Sarmaţii, Taifalii, etc., trec supt un fel de vasalitate faţă de imperiu şi sunt ţinuţi în frâu de către garnizoanele romane de pe malul nordic al Dunării.

Datorită construcţiilor sale strategice şi ordinei puse între neamurile barbare din Dacia, se constată că timp de aproape 35 de ani, Constantin a lăsat în această regiune o epocă de prosperitate şi pace. Până la venirea Hunilor, nimic mai însemnat nu periclitează paza dunăreană a imperiului,

Cât priveşte graniţa nordică a stăpânirei constantiniene, tot isvoarele arheologice au adus până în prezent, aporturile cele mai preţioase. Monetele şi ceramica romană, specifice epocei constantiniene, au pătruns din abondenţă în câmpia olteană şi munteană. De îndată ce se trece de marele val Brazda lui Novac, acest material arheologic devine rar. Se pare, că acest val forma limita nordică a stăpânirei constantiniene în nordul Dunării şi că Brazda lui Novac fu săpată de acest împărat.

Cercetările arheologice sunt prea puţin înaintate, ca să se poată spune mai mult despre opera constructivă şi civilizatoare în Dacia lui Constantin cel Mare. Aceleaşi monete şi ceramică ne dau indicii serioase, că şi alte cetăţi depe linia nordică a Dunării, ca cele dela Hinova-Mehedinţi, Isvorul Frumos-Mehedinţi, Desa-Dolj, Bistreţ-Dolj, Bechet-Dolj şi T.-Măgurele, au cunoscut o reînviere în vremea lui Constantin cel Mare.

Numai în vremea împăratului Valens, când începe a se face simţite mişcările îndepărtate ale Hunilor, se produc perturbări în pacea stabilită de Constantin în Dacia. Cetatea Daphne fu pierdută şi în 367, cu mare greutate, ea este reluată din mâna Goţilor. Oltenia pare a fi fost

mai ferită de aceste jafuri, fiindcă săpăturile dela Sucidava şi Drobeta au scos la lumină un şir continuu de monete, ce merg dela Constantin la Teodosin II.

Stăpânirea romană pe malul stâng al Dunării fu curmată brusc de marile invazii ale lui Attila, către finele domniei lui Teodosiu II (408—450). Ceeace spune Procopius în pasagiul citat mai sus, concordă perfect cu datele culese din săpăturile personale la cetatea Sucidava. Un puternic strat de incendiu distruge cetatea, eveniment care are loc, aşa cum arată monetele culese, către anul 450 p. Chr. Se poate spune cu destulă siguranţă că deacum şi până la Justinian (527—565), Imperiul de Răsărit nu mai e stăpân pe capetele de pod constantiniene. Pe stratul de incendiu al cetăţii Sucidava, apare un altul cu o ceramică specifică popoarelor migratoare, printre care se găsesc paftale gotice şi antichităţi hunice (fragmente de cazane).

Justinian a fost ultimul monarh din Răsărit care s'a gândit serios la reanexarea Daciei. Evident, urmează şi el în linii mari planurile de odinioară ale lui Constantin cel Mare. Generalii săi fac expediţi victorioase împotriva barbarilor din Muntenia şi Oltenia, ca apoi garnizoanele bizantine să se fixeze în fortificaţiile refăcute dela Drobeta, Sucidava, Turris (T.-Măgurele), Dierna (Orşova), etc. Dar noile cetăţi, reduse ca dimensiuni, sunt mai mult un fel de sperietori pentru barbari. Cele mai multe, ca la T.-Severin sau Celei, se reduceau la o cetăţue, cu un turn de supraveghere în centru.

Săpăturile dela Celei au arătat că micile garnizoane bizantine, ce le ocupă, sunt alcătuite dintr'un amestec latin şi grecesc. Amforele descoperite aci, conţin pe pereţi numeroase inscripţii vopsite cu roşu, scrise în latină sau greacă şi cele mai multe cu un caracter religios. Dacă ar fi să judecăm după monete, garnizoanele bizantine stau în aceste cetăţi cel puţin o jumătate de secol.

Resturi creştine în Oltenia, care să ne permită o datare mai înainte de reanexările lui Constantin cel Mare, sunt greu de stabilit. Primele antichităţi creştine din Oltenia, aparţin sec. IV—VI. Multe din cele date din această vreme (T.-Severin) sunt însă medievale târzii. Putem menţiona cu siguranţă, printre cele mai vechi: un opaiţ cu o cruce pe el, descoperit la Romula (finele sec. IV) şi numeroase alte lămpi, cruciuliţe, vase pictate cu cruci (sec. IV—VI), aflate la Sucidava. Cuceririle lui Constantin cel Mare au înlesnit pătrunderea misionarilor în nordul Dunării, iar supt Justinian jurisdicţiile episcopiilor dunărene se întindeau şi spre Carpaţi *).

Bucureşti.

D. TUDOR.

*) Bibliografia şi o tratare mai amplă a acestui capitol se găsesc în cartea mea: *Oltenia romană* Bucureşti, 1942, 388 pp + 54 fig. şi o hartă, în 8°. (Editura Uniunii Fundaţiilor Culturale Regale — Secţia Istorică).

OLTENIA MEDIEVALĂ

de AURELIAN SACERDOȚEANU

INTRODUCERE. — In multe părţi ale lumii istoria locală stă la baza explicării istoriei generale. Adesea nici nu s'a putut scrie istoria unui Stat înainte de a se cunoaşte istoria ţinuturilor componente. Şi era normal să fie aşa, fiindcă mai în fiecare parte a fost *altă viaţă,* întâmplător încadrată în *viaţa unui stat* şi nu în a unei naţiuni. Deci este logic că se poate scrie istoria Croaţiei, a Boemiei sau a Panoniei, fiindcă acestea au avut o istorie proprie — naţională, dacă vrem — dar o istorie a „Ungariei", care să le cuprindă pe toate, nu este posibilă decât *numai din punct de vedere al organizaţiei de stat.* Chiar şi aşa naţiunile vor forma capitole de sine stătătoare şi capitolul *istoriei Ungurilor* nu poate avea decât o proporţie redusă.

Nu acesta este cazul în istoria Românilor. Aici unitatea este perfectă. In trecutul unei provincii sunt similitudini cu trecutul oricăreia alta: aceeaşi este limba, aceeaşi credinţa, aceleaşi obiceiurile, cultura, ocupaţiile. Deci la noi o istorie locală, de provincie, nu-şi poate afla o justificare. Orice încercare de acest fel trebue să facă incursiuni permanente în trecutul celorlalte provincii româneşti. *Provincia,* în sensul pe care îl are la alţii, nu există la noi. Cu toate acestea o astfel de încercare nu poate fi lipsită de interes. Ea trebue să urmărească însă cu atenţie toate capitolele istoriei generale a Românilor şi să le trateze ca *un fragment local adâncind numai aceea ce caracterizează regiunea.* Şi aceasta este posibil la noi ca şi aiurea. Istoria Olteniei poate fi tratată aparte. *Densitatea* dacică, *intensitatea* romană, *infimitatea* barbară, *aşezarea* geopolitică, *specificul* oltean şi *accidentele istorice* locale îndreptaţesc această presupunere. Oltenia trebue deci să-şi scrie şi ea istoria proprie.

EVUL MEDIU OLTEAN. — Un capitol însemnat din istoria Olteniei, ca în multe alte părţi, îl formează şi evul mediu, despre care se va trata liminar în paginile de faţă. In Oltenia,

din punct de vedere românesc, acesta este deosebit de important şi mult mai bogat decât în alte ţinuturi. Aiurea lipsa de mărturii istorice privitoare la această epocă adeseori face pe istorici să recurgă la descrieri frumoase şi la ipoteze seducătoare cu care să umple golul simţit. Evul mediu oltean are însă destule informaţii pentru ca astfel de tentative să fie înfrânate destul de simţitor. Ipotezele seducătoare ale lui Haşdeu, de pildă, rămân numai puncte de plecare, dar nu şi de aprofundare.

Inainte de a porni la prezentarea Olteniei în această epocă este necesară o precizare: limitele ei. Suntem obişnuiţi să atribuim acestei perioade anii dela 476 (căderea Romei) până la 1453 (caderea Constantinopolului). Discuţia ivită în jurul acestei chestiuni, dealtfel ca şi a împarţirei întregei istorii, este prea desvoltată şi cu prea multe puncte de deosebire. Reţinem ca nu la toţi şi nu în toate locurile pot fi primite aceleaşi date, care nu pot avea corespondenţe locale. Pentru noi factorul care determină evul mediu este Barbarul. Deci cohabitarea Românilor cu barbarii dela dispariţia formei de stat romane (275 d. Chr.), până la apariţia statelor româneşti (sec. XIV), formează evul mediu. In această linie, pe care se aşează toată istoria Românilor, se fixează şi evul mediu în Oltenia. Avem totuşi de făcut unele observaţii de amanunt privitoare atât la *incipit* cât şi la *explicit*.

S'a dovedit că Dacia a fost părăsită de Romani în etape. In ultima — sfârşitul domniei împaratului Aurelian — a fost şi Oltenia. Cu acest fapt ar începe evul mediu, cu data în de comun acceptata. In timpul din urmă însă, pe baza unor deducţii arheologice şi a presupunerii ca era mai uşoara penetraţia barbară prin câmpia munteană în Oltenia de cât peste munţi în Transilvania, s'a emis ipoteza că Oltenia ar fi fost părăsită de Romani înaintea Banatului sau a Transilvaniei sud-vestice, şi anume în vremea lui Filip Arabul şi în niciun caz nu mai târziu de Decius (249—251 d. Chr.). Credem că ipoteza nu poate fi adoptată. Dacă *până acum* urmele arheologice, în speţă tezaurele monetare romane, nu ne mai dau date posterioare domniei lui Decius, nu este un motiv care să presupună şi lipsa Romanilor. Aurelian, în cazul acesta, nu şi-ar fi creat *Dacia sa* exact în faţa Olteniei peste Dunăre. Refugiaţii săi ar fi fost aşezaţi mai uşor dincolo de Dunarea Banatului şi nu în faţa teritoriului oltean primejduit. In ceea ce priveşte drumul deschis barbarilor prin câmpia munteană, să nu se uite că Oltenia avea în faţă, peste Olt, cea mai de nepătruns barieră pentru barbari, pădurea Teleormanului şi a Vlăsiei, existenţa amândorura fiind atestată şi în evul mediu. Aceasta este una din cauzele care au facut ca Oltenia şi Muntenia de Vest să fie mult mai puţin sub influenţa barbară.

Daca la acestea mai adăugam că Oltenia a fost aproape permanent un pământ de recuperare imperiala romană şi bizantină, ne dăm bine seama că în ruptul capului Romanii nu puteau sa o parasească înaintea Banatului şi a Transilvaniei sud-vestice, ţinuturi supuse şi ele invaziei prin drumul tot aşa de deschis al câmpiei Tisei. Deci noi credem că Oltenia a fost ultima provincie jertfită barbarilor.

Sfârşitul evului mediu oltean trebue să fie pus la jumătatea sec. XIII, când apar aici primele formaţiuni politice româneşti. Data însă este prematură, căci suntem încă sub influenţa mi-

gratorilor. Cumanii nu ne părăsiseră încă, iar Ungurii, care n'au putut trece prin Oltenia la venirea lor în Pustă, s'au îndreptat către ea din spre Apus. Şi ei au oarecare rol în aceasta parte. Deaceea suntem înclinaţi să ţinem seama de *felul de viaţă medievala* care se prelungeşte aici şi în vremurile începutului Ţării Româneşti. In adevăr, Domnul Ţării Româneşti stapâneşte Oltenia, inclusiv Severinul, înainte de 1330, dar dela aceasta dată şi până un veac mai târziu Oltenia are preponderenţă în viaţa noului stat român.

Dacă la viaţa istorică a Olteniei legăm şi istoria Severinului, cetatea cea mai importantă a regiunei, atunci trebue să prelungim evul mediu oltean până pe vremea lui Dan II, când tendinţa de dominaţie permanentă a Românilor este manifestă, cu voia sau împotriva voinţei Ungariei. După această dată Severinul pare să fie iar unguresc încă un secol, pâna e pierdut înainte de catastrofa dela Mohács. Pe urmă sub Turci, importanţa lui decăzând, e darâmat la sfârşitul sec. XVI şi, transformat în raia, revine Ţării Româneşti.

Din acest punct de vedere termenul final al evului mediu oltean ar merge pâna în sec. XVI. De fapt însă el era încheiat la sfârşitul sec. XIV, când Oltenia e definitiv integrata Ţarii Româneşti, în divanul căreia e reprezentată printr'un *Ban* (atestat în 1391). Aşadar, ca încheiere, socotim evul mediu oltean între 275 şi 1391, adecă mai bine de un mileniu.

ŢARA ŞI POPORUL. — Nu ştim exact care va fi fost întinderea Daciei malvense; Oltenia medievală însă nu poate să fi fost decât aceea impusă de condiţiile geografice: hotărnicită de Dunăre, Carpaţii getici şi Olt, dela care îşi ia şi numele. In munţi hotarul firesc era format de *cumpăna apelor*. De aici rezultă că-i aparţineau şi izvoarele Jiului, râu oltean prin excelenţă. Valea Lotrului e puţin probabil să fi făcut parte din Oltenia, deşi a dominat-o politiceşte; în acelaşi sens Oltenia şi-a întins antenele sale naturale atât în Haţeg cât şi pe valea Cernei. Nevoia spaţiului de siguranţă îi va fi atribuit şi regiunea de protecţie a Oltului, care a dat apoi judeţul Olt, altădată mult mai întins.

Această ţară este perfectă: muntele, dealul cu pădure şi livezi, câmpul şi balta îi dau o autonomie unică. Mulţimea văilor care o brăzdează fac uşoară şi orice circulaţie de bunuri. De aici drumurile care o brăzdează către toate trecătorile şi toate vadurile. Subsolul însuşi nu a fost vitreg cu ea. Unitatea geografică a impus o unitate vieţii înseşi. Munteanul, podgoreanul şi câmpeanul nu au trăit separat, ci s'au ajutat reciproc. Sunt puţine deosebiri între ei; mai mult nuanţe greu de perceput, în obiceiuri şi limbă. Aceasta însă este mai bogată decât în alte provincii atât în lexic cât şi în flexiunea verbului. Produsele muncii şi viaţa afectivă a Olteanului sunt sobre, dar nu lipsite de poezie. Cântecul lui e dintre cele mai originale şi mai dinamice.

OLTENIA MEDIEVALĂ IN TRADIŢIA NOASTRĂ. — Pentru începuturile Olteniei tradiţia noastră, câtă s'a păstrat pe cale literară, spune foarte puţine lucruri. Versiunea cea mai sigură (Stoica Ludescu) se prezintă astfel:

„Insă dintâiu izvodindu-se de Românii carii s'au despărţit de Romani şi au pribegit spre meazănoapte. Deci trecând apa Dunării au descălecat la Turnu Severinului, alţii în Ţara Ungurească pre apa Oltului şi pre apa Morăşului şi pre apa Tisei, ajungând şi până la Mara-

moruş. Iar cei ce au descălecat la Turnul Severinului s'au tins pe sub poalele munţilor până la apa Oltului; alţii s'au pogorît pre Dunăre în jos şi aşa umplându-se tot locul de ei au venit până în marginea Nicopoei. Atuncea s'au ales dintrânşii boiarii carii au fost de neam mare şi puseră banoveţi, un neam ce le zicea Basarabii, să le fie lor cap, adică mari bani, şi-i aşezara: întâiu să le fie scaunul la Turnul Severinului, al duoilea scaun s'au pus la Strehaia, al treilea scaun s'au pogorît la Craiova. Şi aşa fiind multă vreme au trecut tot ei oblăduind acea parte de loc". La 1290 descalecă din Făgăraş Radu Negru, care s'a întins până la Olt. „Atuncea şi Băsărabeştii, cu toată boierimea ce era mai nainte preste Olt, s'au sculat cu toţii de au venit la Radul Vodă, închinându-se să fie subt porunca lui, şi numai el să fie preste toţi stapânitor. Şi de atuncea s'au numit de-i zic Ţara Românească... Şi într'acesta chip tocmitu-şi-au Radul Vodă ţara cu bună pace, că încă nu era de Turci împresurată".

Din această tradiţie se desprind trei lucruri, care mi se par clare: 1. Cucerirea romană, cu trecerea Dunarii la Drobeta şi întinderea până la Turnu-Măgurele (Nicopoia); 2. Organizarea locală cu boieri mari, ceea ce presupune şi o clasă a celor mai mici, care toţi au fost liberi de vreme ce şi-au ales un şef; şi 3. Inchinare de bună voie faţă de Voevodul Ţării Româneşti. In principiu, orice tradiţie are un sâmbure de adevăr. Să vedem întru cât există acesta în trecutul Olteniei.

PERMANENŢE ŞI ADĂUGIRI ETNICE. — Aceste elemente pe care ni le sugerează tradiţia se verifică prin însăşi istoria Olteniei. Teoriile generale care s'au formulat pro şi contra permanenţei daco-romanismului în Dacia, sunt de raportat şi aici. E dela sine înţeles că nu poate fi vorba decât de o permanenţă bine determinată. Mărturiile istorice şi raţiunea ne împiedică să fim de altă părere. Această permanenţă noi o găsim în trei elemente: 1. Continuitatea dacică, 2. suprapunerea romană care schimbă structura dacică, şi 3. un adaus barbar variat, dar de importanţă redusă.

CONTINUITATEA DACICĂ. — Este în afară de orice îndoială că Dacii din Oltenia n'au disparut în vremea cuceririi romane. Toate tipurile de civilizaţie pre- şi protoistorică, cu o vechime de aproape două milenii, se constată fără întrerupere în epoca romană şi post romana. Epoca fierului târziu dacic (ultima fază din La Tène) se menţine în epoca romană atât originala cât şi cu vizibilă influenţă romană. Cetatea dacică din pădurea dela Bucovăţ-Dolj o demonstrează, ca şi fibulele ancoră foarte răspândite în Oltenia. „Pentru noi, trage concluzia cu dreptate D. Berciu, termenul de daco-roman nu are altă semnificaţie decât aceea pe care o are epoca gallo-romană pentru istoria Franţei. Civilizaţia daco-romană este prima sinteza după cucerire. Ea se va menţine aproape trei secole şi chiar sub năvăliri, fiind elementul esenţial pentru o nouă civilizaţie, după contopirea elementului slav: civilizaţia veche românească". Fibulele cu şaibă în formă de cruce, care apar în această vreme, se constată şi în sec. IV, daca nu şi mai târziu.

Este învederat că Dacii malvenzi n'au dispărut niciodată în esenţa lor. Ei vor fi întâlniţi în formele vieţii sociale, în etnografia, credinţa şi chiar limba Oltenilor de azi.

ROMANISMUL. — Oltenia, ca şi sud-vestul Transilvaniei, ne-a lasat cele mai bogate urme romane. Dar ele sunt strict romane numai în viaţa citadină. Aparatul administrativ şi militar a fost fără îndoială roman. Dacul nu se simte aci decât în momentul când devine roman cel puţin prin limbă. Lipsa dacismului din viaţa publică ne arată însă că romanismul în Oltenia, ca şi aiurea de altfel, cuprinde mai ales suprastructura: limba, administraţia, paza. Fondul a rămas dacic. Cultura, mai ales cea populară, rămâne dacică îmbogăţită cu aportul roman.

De bună seamă, urmele civilizaţiei autohtone arheologiceşte pot fi reduse, cum redus va fi fost însuşi inventarul rustic dacic. Dar aceasta nu înseamnă dispariţia lui. Dacă s'ar urmări numai locuinţa dacică (bordeiul sau coliba), ea însăşi supusă uşor dispariţiei din pricina construcţiei, s'ar putea constata lesne paralelismul dublei vieţi: romane şi dacice. Romanismul a existat în Oltenia, dar el s'a grefat pe structura dacică.

Cu toate acestea trebue să credem că, cel puţin parţial, stăpânirea romană s'a păstrat în Oltenia multă vreme. In afară de epoca constantiniană şi justiniană, când imperiul stăpâneşte toată câmpia olteană la sud de Brazda lui Novac, suntem înclinaţi să credem că ea a persistat mult timp în vremea barbară, în toate cetăţile dunărene. In sprijinul acestei ipoteze vine însăşi îndoiala lui D. Tudor, cercetător al Olteniei romane: „Barbarii par a fi evitat aşezarea lor în oraşele provinciei de pe linia Dunării". In afară de faptul că barbarii nu puteau fi citadini, trebue să vedem aici nu o evitare, ci, pe lângă lipsa deprinderii, o imposibilitate: mâna imperială era încă destul de puternică spre a nu le lăsa barbarilor. Mai exista o ocrotire spirituală romană până departe de Dunăre, către munţi. In tot cazul şi aşezarea geografică şi densitatea populaţiei, dela baltă până la munte destul de intensă, nu au putut permite o aşezare barbară prea numeroasă. Stăpânirea barbară a fost în mare parte numai teoretică.

BARBARII. — Popoarele migratoare au adăugat şi ele un element oarecare peste sinteza daco-romană. Constatările actuale, toponimice, lingvistice şi etnografice, fac mărturie că acest aport e mult mai redus decât în alte provincii româneşti. Faptul că avem numai slabe indicii de morminte barbare în Oltenia ne face să credem că în adevăr au fost puţini barbari aici. Tipul roman şi locuinţa dacică se constată aproape nealterate. Element barbar nu poate fi decât puţin şi aparţinând mai ales ultimilor năvălitori. Fără a pune pe *Rudari* în legatură cu Dacii, ne întrebăm dacă nu sunt cumva supravieţuitorii Pecenegilor, după ce au fost asimilaţi în limbă.

Când au început migraţiunile violente (dela Huni înainte) civilizaţia locală îşi fixase tipul său, care se defineşte odată cu năvălirea Slavilor. Rămâne arheologiei să demonstreze dacă Slavii au adus un aport apreciabil în inventar sau au îmbogăţit numai ornamentica. Personal ne îndoim şi aici de posibilitatea identificării marelui aport slav.

Originea numelor de aşezări oltene ar putea da şi ea unele sugestii. Ţinându-ne de aceeaşi perioadă, după atestările documentare, vreo douăzeci sunt latine (Aniniş, Cireşel, Nucet, Genune, Piatra etc.), altele, mai numeroase, slave (dar câte sunt dacice?) sau de altă origine (Calima-

neşti, Comani, Dăbăceşti, etc.). Dacă luăm toponimia actuală vedem în numiri o curioasă împerechere latină (Olt, Motru, Reşca dela Resculum?), slavă (Bistriţa, Otăsău), greacă (Maglavit, Calafat, Corabia) şi orientală (Caracal, Pecinişca, Teslui) pe lângă probabile reminiscenţe dacice (Cerna din Tierna, Bârza). Limpezirea acestei chestiuni înseamnă cunoaşterea evului mediu însuşi.

VIAŢA ISTORICĂ. — Pentru a înţelege mai lesne toată această istorie politică a Olteniei medievale e necesar să-i cunoaştem istoria pragmatică. Aceasta ne e înfăţişată perfect atât prin izvoarele scrise, cât şi prin cele arheologice. Le vom prezenta pe rând.

DATE ISTORICE.—In tot evul mediu oltean durează migraţiunile barbare. Intre acestea trebue să vedem în rândul întâiu pe Goţi, care ocupă Oltenia prin Taifali, o ramură a Vizigoţilor (275-377). O inscripţie latină de pe la 282 d. Chr. găsită în Bulgaria, arată preocupări de frontieră „inter duas Dacias", cea veche fiind căzută. Ideea de recuperare romană însă începe imediat. Zece ani mai târziu Diocleţian vizitează în repetate rânduri graniţa Dunării. Itinerariul sau îl arată la Viminacium, Ratiaria şi Variana. Pe la 300 se şi vorbeşte de *Dacia restituta.* Imparatul Constantin face în acest scop podul dela Celeiu pe Dunăre şi întinde stăpânirea romana în câmpia Olteniei. Constanţiu, fiul său, la 332, trece Dunărea împotriva Goţilor „foarte puternici şi foarte numeroşi" cari sunt bătuţi „in ipso barbarici soli sinu".

După Goţi urmează Hunii (377-454), cari se aşezaseră în Panonia. De acolo atacă Constantinopolul sub Atila şi ocupă Singidunum, Naissus şi o bună parte din ţărmul drept al Dunării. In acest moment şi pe această cale moesică au trecut ei probabil şi în Oltenia. Dar după înfrângerea lui Elac la Netao, o parte a lor se împrăştie în aceleaşi părţi ale Vidinului, de unde unii, trecuţi probabil peste Dunăre, vor fi dispărut şi în masa olteană.

Discuţia în jurul Gepizilor (454-566), această „quieta gens", e mare. Dacă râul Gilpil, care curge prin ţara Gepizilor, este Jiul, atunci ei au fost în Oltenia. In vremea aceasta, la 535, trupele bizantine ale lui Justinian pătrund în Oltenia şi restabilesc castrul Drobeta *(Theodora* trebue să fie o coruptelă paleografică).

Tot atunci pătrund şi Avarii (566-796), Slavii (sec. VI) şi Bulgarii (sec. VII). Theophilact marturiseşte că Avarii din Panonia au cerut dela Bizanţ cataractele Dunării pentru a lovi pe Esclavonii din josul fluviului, dovadă că doreau să se aşeze în Oltenia sau măcar să treacă pe aici. La 581 Slavii au şi fost atacaţi în părţile Brăilei, dar drumul urmat de Avari a fost ţărmul drept al Dunării, ceea ce înseamnă că şi într'un sens şi în altul trecerea prin Oltenia nu era nici uşoara nici sigură. Din neamurile Slavilor, Sclavonii trebue să fi locuit şi în Oltenia, cu toate că nu avem nicio mărturie precisă în acest sens, iar expediţiile împotriva lor, mai ales ale lui Priscus şi Petru, nu se fac în această parte.

In privinţa Slavilor sunt mai multe de spus, mai ales despre influenţa lor asupra noastra. Daca este adevarat că limba traco-frigiană, în care intră deci şi vorbirea Dacilor, este înrudita cu vechea balto-slavă, atunci e uşor de explicat mulţimea „slavismelor" la noi. Nu poate fi vorba deci, în cea mai mare parte, decât de cuvinte dace asimilate vorbirei slave vechi.

Textele baltice şi româneşti sunt prea recente (sec. XV-XVI) spre a se putea urmări uşor această înrudire, iar atestările de vorbire dacă se reduc la câteva nume. Deocamdată amintim că Procopiu descrie pe Slavi ca oameni voinici şi blonzi. Această statură şi mai ales culoarea sunt greu de găsit la Olteni.

Bulgarii, această (μιαρὸν ἔθνος), se impun mai mult atenţiei noastre. Două texte bizantine vorbesc de o Bulgarie de *dincoace* de Dunăre (Βούλγαροι ἐκτος Ἴστρου) şi de una de *dincolo* (ἐκεῖθεν τοῦ Ἴστρου ποταμοῦ) ceea ce ar presupune o stăpânire a lor şi în Ţara Românească. Numai două ar fi momentele când ar putea fi vorba de o Bulgarie de dincolo de Dunăre, adecă dela noi: unul pe vremea lui Krum (802-814), când acesta stăpâneşte Banatul luat dela Avari şi, al doilea, în vremea Asăneştilor. Onciul a dat mare importanţă mai ales acestui al doilea moment, pe care însă noi nu-l credem posibil. Socotim totuşi că poate fi vorba de o stăpânire a lui Krum în Oltenia şi Ţara Românească, unde a putut aşeza mulţimea de robi luaţi la Adrianopol. In vremea Asăneştilor ştim precis hotarele maxime ale Imperiului româno-bulgar, şi ele nu treceau peste Dunăre. Acum nu mai existau două Bulgarii.

Pecenegii (Pacinaţii sau Bisenii) nu se arată în părţile noastre decât la sfârşitul sec. IX. Răspândirea lor e mare şi de durată. Din informaţia lui Constantin Porfirogenitul prin care cere fiului său să ţină pace cu ei, fiindu-i de ajutor să împiedice pe Ruşi şi pe Unguri de a năvăli în imperiu, rezultă că ocupau marginile *Barbaricum*-ului, deci şi ţara noastră, inclusiv Oltenia. Altfel nu ne putem explica prezenţa lor în Banat şi în Ardealul vecin.

Locul Pecenegilor e luat de Cumani (sec. XI). Informaţiile asupra lor sunt mult mai bogate. La 1114 ştim că Alexis Comnenul vine la Vidin spre a alunga pe Cumanii care trecuseră fluviul. Aceştia de teamă se retrag *peste Dunăre,* dar armata imperială îi urmăreşte trei zile până la un râu pe care l-au trecut cu plutele. E vorba probabil de Jiu. Astfel Oltenia devine iar un ţinut de recuperare imperială. Cunoaştem mai bine cum a fost stăpânirea cumană, care avea să sfârşească prin dezastrul dela Calca (1223). Unul din şefii lor, Cuten, scăpat de măcel, trece resturile cumane în Ungaria şi Serbia (1240). Nu ştim dacă el a trecut prin Oltenia, dar Vadul Cumanilor este amintit multă vreme la Maglavit, ceea ce ne face să credem că pe aici s'a scurs o bună parte a lor. Care era gradul de adaptare al Cumanilor ne-o arată mai ales căsătoriile Cumancelor cu prinţi creştini. Insăşi fiica lui Cuten era soţia lui Miecfzislav al Galiţiei.

In sfârşit la 1241 Oltenia cade pradă şi invaziei tătare. *Bezerembam* al cronicei persane hotărît lucru nu aparţine Olteniei, deci nu un cârmuitor oltean cu acest nume s'a împotrivit Tătarilor. Totuşi trupele lui Buri au trecut pe aici şi au ajuns în Banat pe la Domaşna. In acest traiect moare în luptă şi banul unguresc de Severin Oslu. Invaziile Tătarilor se repeta şi mai târziu. Aceste invazii au fost un semnal pentru deşteptarea politică a Românilor.

Până acum nu am amintit şi de o invazie ungurească; cu toate acestea istoria Olteniei este legată şi de Unguri. Dar raporturile Românilor cu ei sunt altele.

După aşezarea Ungurilor în Panonia, ei apucă drumul cuceririlor şi spre Răsărit. Pe la

anul 900 atacă pe Glad a cărui țară e Banatul până la Urscia (Orșova). Prin țara lui Glad înseamnă că Ungurii se apropiau de Oltenia. Dar prin faptul că la o sută de ani mai târziu Ahtum se întinde până la Criș e o dovadă că nu-și atinseseră scopul. Având în vedere și faptul că dela Vidin Glad nu-și caută țară dincoace de Dunăre, ci merg mai departe, e de presupus că această țară *era a cuiva,* avea un stăpân. Izvorul însuși arată a cui era *organizația politică:* Glad în lupta lui cu Ungurii a avut ajutor dela Cumani, Bulgari și Blaci, adecă Români. De bună seamă aceștia sunt locuitorii Olteniei. Numele Cumanilor (din vremea autorului cronicei) trebue însă înlocuit cu al Pecenegilor.

Ungurii, neizbutind la prima tentativă, încearcă a doua oară în sec. XI atacând Vidinul, unde era o formațiune politică locală. Aceasta este în legătură și cu mișcările lui Delian. „Inceputurile de organizare superioară a părților oltene sunt de sigur în legătură cu această situație", zice Iorga. Și cu drept cuvânt. Oltenia nu putea fi străină cu totul de situația politică a țărilor vecine.

Alte atacuri ale lor se repetă dealungul munților, ceea ce-i silește pe Bizantini la lupte de surpriză. In 1183 Ungaria ocupă Belgradul, Branicevo și Niș. Deci ia iarăși drumul Vidinului pe dreapta Dunării. In aceeași parte pe vremea lui Ioniță este o ceartă de hotare, dar Ungurii sunt dați înapoi de Ioan Asan II.

Ne întrebăm de ce apucă un drum ocolit spre Vidin și nu trec prin Oltenia, unde abia pe la 1230 se pare că au ocupat numai Severinul? E de presupus că și acum țara era în mâini bune.

După 1241 Bulgaria decade și Serbia începe să se ridice întinzându-se dealungul Dunării spre Răsărit. Ungurii trebuiau să-și asigure hotarul cu orice preț. Nu știm cum, dar la 1247 vedem deodată o situație deosebită. Donația către cavalerii Ospitalieri sau Ioaniți nu arată atât puterea lor, pe care o cedează așa de ușor, cât desăvârșita organizație olteană. In adevăr, în acest an regele Ungariei dă cunoscuta diplomă care interesează atât de mult Oltenia și începuturile istorice ale Țării Românești însăși. Ea singură spune toată istoria vremii, deaceea dam în întregime fragmentul care ne interesează. La 2 Iunie 1247, regele Ungariei Bela IV formulează astfel donația sa:

„Dam și conferim... toată țara Severinului cu munții care îi aparțin și toate celelalte dependințe, așijderea cu cnezatele lui Ioan și Farcaș, până la râul Olt, afară de țara cnezatului lui Litovoi Voevod, pe care o lăsăm Românilor precum au ținut-o aceștia până acum. Totuși așa: jumătate din toate foloasele, veniturile și serviciile din toată țara Severinului și din cnezatele numite mai sus câte se adună o păstrăm pentru noi și pentru urmașii noștri, cealaltă jumatate cedând-o în folosul numitei case; se exceptează însă bisericile în ființă sau care se vor cladi în toate țările amintite mai sus, din ale căror venituri nu oprim nimic pentru noi; ramânând însă neatinse cinstea și drepturile ce se cuvin arhiepiscopilor și episcopilor. Fac deasemenea excepție toate morile din hotarele numitelor țări oriunde sunt făcute sau care se vor face, afară de cele din țara Litua; deasemenea toate clădirile și semănăturile făcute cu chel-

tuiala fraţilor zisei case, fâneţele şi păşunile pentru vitele şi turmele lor, tot aşa şi iazurile care sunt acuma sau care se vor face pentru ei, care toate vrem să fie păstrate în întregime pentru folosul zişilor fraţi, afară de pescuitul din Dunăre şi de pescăria dela Celei, pe care le rezervăm nouă şi lor în comun.

„Acordăm deasemenea ca să ia casa Ospitalierilor, mai nainte numită, jumătate din toate veniturile şi foloasele care se strâng pentru rege dela Românii care locuesc în ţara Litua, afară de ţara Haţegului, cu dependinţele sale. Voim deasemenea ca numiţii Români să ajute cu toată oastea lor pe zişii fraţi întru apărarea ţării şi la respingerea sau răzbunarea injuriilor ce ni s'ar face de străini nesupuşi autorităţii noastre. Şi altmintrelea aceşti fraţi, în cazuri asemănătoare, să fie ţinuţi să dea acestora ajutor şi asistenţă, cât vor putea.

„La acestea, sarea în deajuns cât e de trebuinţă numitei ţări şi a părţilor celor de către Bulgaria şi Cumania, îngăduim să se aducă din orice ocnă ardelenească de unde se va putea scoate mai cu înlesnire cu cheltuiala comună a noastră şi a lor, rămânând întru toate neatins dreptul episcopal. Tot astfel din moneta care va circula acolo din voinţa regelui şi cu sfatul preceptorului acelei case, după vremi hotărîtă, jumătate o ţinem pentru noi întocmai cum este hotărît şi pentru celelalte venituri, iar cealaltă jumătate se va da spre folosul numitei case, rămânând întregi drepturile bisericilor.

„Totodată orânduielile pe care le va face zisa casă, atât pentru libertăţile cât şi pentru judecăţile nobililor şi celorlalţi care ar veni din altă parte să locuiască ţara pomenită, rămânând întreagă partea noastră din venituri şi din foloase care vin de aici, cât şi hotărîrile pe care le va da în această privinţă, le vom socoti drept bune şi tari, cu adaosul acesta, că dacă se va da vreo sentinţă de vărsare de sânge împotriva mai marilor ţării în care ei să se socotească nedreptăţiţi, să poată apela la curtea noastră.

„Incă adăogăm şi aceasta, că dacă vreo oaste ar încerca să vie asupra regatului nostru, atunci a cincia parte din ostaşii ţării numite să fie datori a veni să lupte pentru apărarea ţării noastre în oastea noastră. Dacă însă vom porni oastea către Bulgaria, Grecia şi Cumania va ieşi a treia parte din toţi cei dibaci la războiu şi din prada de războiu, atât din cea mişcătoare cât şi din cea nemişcătoare, numita casă va lua parte egală după numărul ostaşilor din Severin şi după armele lor...

„In sfârşit, pentruca ades numita casă a Ospitalierilor să-şi poată procura pe mare mai cu înlesnire cele de trebuinţă ei, pentru folosinţele regatului nostru şi ale sale, îi acordam lângă cetatea maritimă Scardoma, împreună cu toate cele ce ţin de dânsa şi cu drepturile care-i aparţin, proprietatea anume Peczath cu hotarele şi folosinţele sale. In schimb, dacă se vor gândi să populeze acea ţară sau oricare alta a regatului, atunci să nu primească acea ţară mai sus numită, *rustici* din regatul nostru de orice stare sau naţiune sau Saxoni ori Teutoni, decât cu aprobare regală specială".

Nu ştim ce existenţă şi durată au avut Ioaniţii în Oltenia. E de presupus că au venit şi au stat puţin timp. Papa Inocenţiu IV a confirmat diploma la 20 Iulie 1251, dată când ei vor fi

fost mai interesaţi să rămână. Mai pe urmă, în 1253, ei se împacă însă cu Templierii cu care erau în conflict, dealtfel pentru scurtă vreme, şi nu mai aveau acelaşi zor să stea, deschizându-li-se alte perspective. După desfiinţarea Templierilor ei se şi aşează la Rodos (1310). In tot cazul n'au stat mult după 1257. N'au avut timp să-şi zidească nici cetatea Severinului, din care au ridicat probabil numai turnul, iar în tradiţia olteană n'a rămas nicio amintire despre ei. Poate că repedea lor plecare a fost spre binele Olteniei, căci, precum s'a observat, „Oltenia era să se prefacă într'un teritoriu de cruciată ca acela din Siria, într'o nouă Franţă Orientală, cum peste puţin se va face insula Rodos" (Iorga).

Imprejurările politice aduc alte evenimente. La 1260 năvălesc Bulgarii la Severin şi Ungurii se văd obligaţi să lupte pentru el. Banul Laurenţiu îl recucereşte dela Bulgari în 1263. Dar şi acum e vorba tot numai de Severin.

In 1273 observând şi Românii împrejurările favorabile care se deschideau prin ofensiva lui Ottokar al Boemiei împotriva regelui Ungariei, deschid lupta. Voevodul lor Litovoiu, care e probabil că între timp ajunsese la hegemonia Olteniei, cade însă în lupta cu Ungurii, probabil în Haţeg, iar fratele său Barbat, luat prizonier, se răscumpără cu o mare sumă de bani.

Ce a urmat după aceste evenimente ne rămâne iarăşi necunoscut. Intre 1291 şi 1330 nu întâlnim însă bani de Severin. Aceasta presupune că cetatea aparţinea domnilor români. Credem că a fost dată ca feud lui Tihomir în schimbul recunoaşterii sale ca vasal al regelui unguresc. Dar mai târziu, în vremea frământărilor din Ungaria la venirea Angevinilor, această recunoaştere a fost probabil refuzată până a dus la conflictul din 1330. In acest an, al marei biruinţe a lui Basarab Voevod, Ungurii au intrat în Ţara Românească pe la Severin, pe care îl şi ocupă apoi. Acesta va reveni ţării sub Vlaicu Vodă, care este şi „Banus de Zeurinio" şi va fi şi al lui Mircea cel Bătrân. Ştirile nu ne spun dacă între cei doi domni a fost în continuă stăpânire românească. Prin faptul însă că Dan I (1384-1386) a năvălit cu o puternică oaste în ţinuturile castelului din Mehadia, rezultă că Severinul era tot românesc.

E de observat că sub ultimii barbari, Pecenegii şi Cumanii, autohtonii izbutiseră să-şi creeze noui forme locale de viaţă. După invazia Tătarilor acestea izbucnesc deodată ca adevărate ţări. Şi Oltenia sec. XIII are pe cele dintâiu şi cele mai energice, care pun definitiv stavilă ambiţiei ungureşti. Astfel vedem că aceea ce era să fie numită „marea misiune a Ungariei" sfârşeşte acolo unde a început: la Domaşna.

DATE ARHEOLOGICE.—Pe lângă mărturiile scrise, până acum neanalizate încă destul, dar din care au putut rezulta datele de mai sus, avem însă şi arheologia care ne poate da lămuriri destul de grăitoare. Este drept însă că până acum nici aceasta nu şi-a spus cuvântul în întregime. Nu s'a făcut încă o cercetare amănunţită a regiunei, ci s'au studiat numai tezaurele pe care ni le-a dat la iveală mai mult întâmplarea. Urmele arheologice nu sunt prea numeroase, dar sunt destule pentru ca să ieşim din domeniul ipotezelor. Ele provin din vremea aproape a tuturor năvălitorilor.

La *Coşoveni-Dolj* s'a aflat o fibulă de argint şi câteva piese de harnaşament. Altă fibulă

s'a descoperit la *Lazu-Dolj*. Ele au aparţinut Taifalilor şi au fost îngropate pe la 376-377 d. Chr., ca urmare a presiunii Hunilor.

Două fibule germanice aflate la *Drobeta* arată tot sec. IV. Tot aşa una la *Vârtop-Dolj*. Acestea demonstrează epoca Taifalilor sau a Vizigoţilor.

Descoperirile de bronzuri dela *Ciuperceni-Dolj* (cazan) şi *Hotărani-Mehedinţi* (toartă de cazan), vase întrebuinţate la sacrificii, arată epoca de pe la anul 400 sau începutul sec. V. Provin neîndoios dela Huni, din cauza facturii lor orientale.

In *Pleniţa-Dolj* s'a aflat o fibulă germanică, datată cu sec. VI-VII, iar un alt tezaur germanic, aflat tot la *Coşoveni-Dolj,* cu influenţe bizantine, e databil cu sec. VII, ca şi fragmentul de fibulă dela *Vela-Dolj*. Toate par să provină dela Gepizi. In tot cazul atelierul este avaro-germanic sau bizantin. De altfel şi din Romanaţi, la *Orlea,* avem o fibulă din sec. VII, cu aceleaşi caracteristice germanice. Ele vin în sprijinul documentării existenţei Gepizilor în Oltenia, care rămân şi sub Avari.

Mormintele de incineraţie dela *Balta-Verde-Mehedinţi,* care au similitudini avaro-germanice, aparţin tipului slavo-bizantin şi se datează cel mai târziu cu sec. VIII. Incepând cu acest secol se datează şi securile de fier dela *Vârtop-Dolj*. In schimb mormântul de inhumaţie dela *Hinova-Mehedinţi* arată un apogeu al culturii slave în filigran şi se datează cu sec. IX-X. Din aceeaşi vreme provine sabia dela *Popoveni-Dolj*.

Din vremea cruciatelor (1097—sec. XIII) avem mormântul în turnul dela *Poiana-Gorj*. Diferite vârfuri de săgeţi aflate în Oltenia ajung cu datarea până în sec. XIII. In acest veac trebue să fixăm şi „Turnul lui Sever" dela *Turnu-Severin*. Construcţia e medievală, dar ea s'a făcut cu material roman. Un indiciu că vechile ziduri romano-bizantine n'au fost uzate până în această vreme.

La *Vodiţa* s'au descoperit temeliile unei biserici din sec. XIII, peste care s'a zidit ctitoria lui Vlaicu Vodă pe la 1370, acum şi ea în ruină. In această vreme însă trebue să adăugăm mânăstirea *Tismana* şi *Cozia* şi probabil vechea episcopie dela *Râmnicu-Vâlcea,* cu vechile ctitorii dela *Govora, Vişina* pe Jiu şi *Coşuştea-Crivelnic* din Mehedinţi.

Aceste urme arheologice se pot adăuga cu tezaurele monetare aflate în Oltenia dealungul evului mediu. Provenienţa lor variată — nu lipsesc nici cele bizantine — arată importanţa locului şi permanenţa vieţii ordonate.

Este sigur că cercetările viitoare vor îmbogăţi şi acest capitol. Am dori să se urmărească şi urmele aşezărilor omeneşti medievale. Oricât de primitive ar fi ele, ne vor duce la concluzii deosebit de interesante.

FORMAREA ŢĂRII. — Cunoscând cele de mai sus, ne putem închipui cum s'a format însăşi ţara oltenească. Pe vremea Romanilor este sigur că Oltenia a format o unitate administrativă. Dacia Malvensis va fi dominat însă şi anumite spaţii de siguranţă vecine. In vremea cohabitării cu barbarii s'a fărâmat această unitate şi s'a reluat procesul de alcătuire, dar pe baze mai mici, locale. Cnezii sau judecii trebue să fi fost destul de numeroşi în evul me-

diu. Mai târziu elementele geografice au impus formarea „ţărişoarelor" mai mari dealungul apelor sub conducerea marilor cnezi sau voevozi. Pe acestea le vedem apărând în 1247 în număr de trei, cu voevozii lor Litovoi, Ioan şi Farcaş, la care se adaugă Severinul însuşi şi Loviştea.

Nu ştim unde vor fi fost acele trei ţări, de rang deosebit între ele. Se pot face multe ipoteze. Singura care ar avea o explicaţie este Vâlcea, cel puţin în partea sudică, dacă admitem echivalenţa Vâlc-Farcaş. E probabil ca Litovoiu să fi avut domnia în părţile Jiului, deoarece acestuia i se adaugă şi Haţegul, dacă cumva această legătură nu-i chiar o reminiscenţă administrativă romană. Aş înclina să cred că acest voevodat se va fi întins pe sub munţi până la Olt. Această stăpânire cu libertăţile sale, va fi oprit pe Ioaniţi să scoată sare dela Ocnele Mari, căci nu-i de crezut să nu se fi scos sare de acolo în această vreme.

După 1247 cnezatele acestea trec sub o singură domnie, dar nu ştim data exactă. Când moare Litovoiu nu e obligatoriu să credem că se săvârşise unificarea. Dacă data cronicei, 1290, are un sâmbure de adevăr, atunci la această dată întreaga Olteníe era o ţară unificată. In tot cazul la 1330 forma sigur una cu Muntenia.

Prin faptul că în sec. XIV se distinge încă în administraţia ţării ca o unitate administrativă aparte *(banat)* credem că ea n'a fost deplin integrată Ţării-Româneşti nici la această dată. Şi după aceea va păstra multă vreme o independenţă remarcabilă.

Această formare timpurie a ţării olteneşti face ca tot aici să avem cele mai multe date istorice cu privire la aşezările omeneşti. Jumătate din satele pe care le cunoaştem în Ţara Românească până la Mircea cel Bătrân sunt sigur identificate în Oltenia. Tot aici se găsesc şi cele mai multe nume de mânăstiri, vămi, ape, munţi etc. O dovadă în plus că viaţa istorică a noastră a început aici.

Intinderea, formarea, viaţa istorică, administrativă, militară şi economică a Olteniei medievale ne dau dreptul s'o credem asemenea marilor principate şi provincii din alte părţi. Oltenia era o ţară demnă de toată atenţia.

DOMNIA. — Pluristăpânirea din 1247 repede a ajuns la o singură domnie. După tradiţia noastra unificarea s'a făcut pe cale paşnică. Credem că această tradiţie e exactă, altfel amestecul unguresc ar fi fost mai intens şi izvoarele istorice nu ar fi întârziat să ni-l amintească.

Marea întrebare care se pune însă este alta: cum s'a ajuns la un singur Domn peste Oltenia şi Muntenia, care vor forma Ţara Românească? Aici două ipoteze stau în calea noastră. Unii istorici se unesc cu D. Onciul şi cred că Litovoiu şi urmaşii săi au întins ţara în stânga Oltului. Alţii admit ipoteza lui N. Iorga după care Seneslau şi urmaşii săi ar fi trecut în dreapta Oltului. Prin izvoarele cunoscute nici una din ele nu e documentată. Atâta vreme cât nu vom şti ce legatură de rudenie a fost între Tihomir (sau mai exact Basarab) şi predecesorii săi, nu vom putea rezolva problema. Tradiţia noastră le justifică pe amândouă. Dacă admitem că întinderea ţării s'a facut dela Severin spre Răsărit, atunci Litovoiu e unificatorul; dacă însa se admite un descălecat, atunci e posibil ca Domnia să fi pornit şi dela Argeş sau Câmpulung. In ceea ce ne priveşte, credem că *Domnia Ţării Româneşti a plecat din Oltenia.* Tra-

diţia ţării face menţiune că acolo au fost Basarabii, iar acest nume este şi al dinastiei Ţării Româneşti. Apoi tăcerea care acoperă pe Seneslau ne face să credem că pe la 1273 nu mai constituia un factor însemnat, sau poate nici nu mai exista.

Nu cunoaştem raporturile ţării cu vecinii. E probabil să fi fost destul de strânse cu Bulgarii, mai apoi şi cu Sârbii. In tot cazul cu Ungurii se designează un raport de oarecare vasalitate din partea lui Litovoiu. Incercarea de sustragere nu reuşeşte, dar mai apoi aceasta se păstrează nu pentru ţara însăşi, ci pentru feude ca Severinul sau altele din afară de hotarele ei.

ORGANIZAREA ŢĂRII. — La 1247 Oltenia avea toate formele necesare întemeierii şi desvoltării unui stat. Pentru această concluzie militează însăşi situaţia Olteniei. In afară de cnezi şi voevozi mai erau aici şi nobili, după termenul nostru *boieri (majores terrae)* şi *ţărani (rustici)*. Amintim că actul nu vorbeşte şi de *servi* sau *iobagi*. Rusticii putând fi şi colonişti, înseamnă că beneficiau de anumite privilegii pe care le conferea această situaţie. Nobilii înşişi erau privilegiaţi, căci se bucurau de protecţia regală în unele cazuri. Nu ştim însă care era situaţia celor de sub Litovoiu şi Seneslau, asupra cărora nu se extinde diploma de cât cu menţiunea că *rămân cum au fost*. O precizare în acest sens va fi foarte greu de făcut.

Situaţia economică era ea însăşi îmbucurătoare. Circula moneta. La început se pare că sarea se aducea din Transilvania pentru o parte din Oltenia; apoi şi dela Ocnele-Mari, după cum arama se scotea dela Bratilov. Se făcea comerţ cu Dalmaţia, erau mori, fâneţe şi păşuni de oi şi vite, şi se pescuia. Sf. Sava îndeamnă el însuşi în tipicul său dela mânăstirea Studeniţa, să nu se cumpere peşte numai dela Zeta, ci şi dela Dunăre. Aceasta înainte de 1247. La Dunăre era şi Celeiul amintit de diplomă. In sfârşit se încasau biruri şi se plateau taxe.

Exista deasemeni şi o organizaţie militară. Cnezii şi voevozii trebuiau să aducă oaste în caz de luptă, iar prada de război se împărţia după numărul ostaşilor. Aceştia se recrutau din ţară şi erau de arme deosebite. Se face astfel încă o precizare a caracterului local independent al domniei româneşti.

BISERICA. — Şi din punct de vedere al vieţii religioase Oltenia nu este mai în urmă. Din potrivă. Este o întrebare dacă am fost sau nu creştini în vremea romană. Ca am fost cei dintâiu creştinaţi în această parte a lumii este o certitudine. Niceta al Remesianei, care predica latineşte pe ambele maluri ale Dunării, trebue să fi călcat adesea în Oltenia cea vecină episcopatului său. Arhiepiscopia Justiniana Prima a avut şi ea jurisdicţie aici (la Drobeta e sigur). Astfel de legături s'au păstrat şi mai târziu.

Biserica apuseană, al cărei loc în viaţa noastră nu trebue să-l uităm niciodată, reia opera sa în sec. XIII, când se află un episcop la Severin şi se exceptează în diploma Ioaniţilor drepturile episcopale. In secolul următor biserica ortodoxă răsăriteană rămâne însă triumfătoare. Oltenia are un mitropolit în Antim (1370) şi urmaşul său. Viaţa monahala se înfiripează acum alături de cea laică.

E neîndoios lucru că această viaţă a dat ţării şi o cultură. In afară de civilizaţia agrestă,

ea s'a ridicat până la monumente, aşa cum o demonstrează arh'eologia şi faptele lui Nicodim dela Tismana.

INCHEIERE. — Am făcut aici o simplă schiţare a vieţii istorice în Oltenia medievală. După cum s'a putut observa ea este îndeajuns de documentată, cu tot stadiul actual al cercetărilor. Urmărirea izvoarelor istorice medievale, mai ales bizantine, şi extinderea cercetărilor arh'eologice nu ne îndoim că vor adăugi neîntrerupt şi alte dovezi în sprijinul enunţărilor de mai sus, care se doresc neapărat completate.

Din toate acestea rezultă fără îndoială faptul că Oltenia a avut o viaţă locală desvoltată şi că aceasta a fost românească.

AURELIAN SACERDOŢEANU.

www.dacoromanica.ro

DATELE PRINCIPALE DIN ISTORIA OLTENIEI PÂNĂ LA ANUL 1600

de ION DONAT

Fericita Oltenie a fost, atât prin aşezare, cât şi prin condiţiuni etnografice şi politice, ca şi menită dela soartă să fie cetatea Românismului.

In ea prinse rădăcină, din ea crescu în urmă statul naţional al Românilor.

D. Onciul.

NSEMNĂTATEA deosebită a Olteniei pentru desvoltarea neamului românesc se datoreşte în primul loc situaţiei geografice a acestui ţinut. Funcţiunea istorică a pământului oltean n'a fost însă totdeauna aceeaşi, ci a stat în legătură cu vieaţa, deosebită dela o epocă la alta, a băştinaşilor, ca şi a neamurilor ce s'au frământat, veacuri de-a-rândul, în preajma Porţilor de Fier, ca la un adevărat meterez ce închidea deodată drumul lesnicios al câmpiei. Caracteristica dominantă a regiunii o dă întâlnirea, aci, a Muntelui cu Dunărea, cele două axe care au condiţionat, din vremi depărtate, istoria elementului autohton din Carpaţi. Incrucişarea lor la Cazane, departe de a fi creat însă condiţiile unei deosebiri de soartă pentru locuitorii din Oltenia, Banat şi Timoc, explică dimpotrivă legăturile puternice dintre aceste regiuni, care în multe privinţe trebuesc înţelese ca formând o unitate [1]). Interdependenţa lor este de altfel evidentă pentru oricine cercetează mai amănunţit realităţile locale. Iată câteva dintre acestea: In Banat, *Bufanii* sau *Brabeţii* sunt Olteni drepţi, care-şi păstrează şi azi datinile şi doina lor de pe Jiu, în vreme ce

1) G. VĂLSAN, *Românii din Serbia*, în *Buletinul Soc. Reg. Rom. de Geografie*, LVI, 1937, p. 3 şi urm.; idem, *Ţinutul Porţilor de Fier*, în *Arhivele Olteniei*, V, 1926, p. 24 şi urm.; idem *Leagănul Poporului Românesc*, *ibid.*, VII, 1928, p. 1.

Românii din Craina [2]), câţi se găsesc pe prispa din faţa Dunării, sunt, într'o mare măsură, Olteni şi Bănăţeni, aşezaţi acolo peste un substrat românesc străvechiu [3]). In al doilea rând, din punct de vedere toponomastic, Vâlsan constata încă de mult că întregul ţinut al Porţilor de Fier este legat printr'o reţea de numiri, care se regăsesc aceleaşi în Oltenia sudică, în Banat şi Timoc, reprezentând urmele unor mişcări de populaţie foarte vechi [4]), care pe Dunăre nu se terminaseră încă în epoca Regulamentului Organic, când izvoarele statistice constată sate întregi de Români desţăraţi, cari atunci se întorceau din Timoc la vechile lor silişti [5]). In alte domenii, cercetătorii au putut fixa, pentru jumătatea de sus a judeţului Mehedinţi,

Fig. 1. — Olteniі în afara Olteniei.
1, Bufanii sau Brabeţii. 2. Ţinutul „Oltenii". Oltenii transdunăreni.

o pătrundere a graiului bănăţean până către Tismana [6]), linia de hotar fiind aproximativ aceeaşi cu cea a datinei olteneşti a purtatului greutăţilor pe cap. Ceva mai jos, aria *Înfrăţitului*, un obiceiu caracteristic al copiilor [7]), indică altă influenţă venită de peste apă şi din Sudul Banatului. Aceeaşi strânsă legătură este arătată de unele numiri regionale: un judeţ din Banat se cheamă după cetatea olteană a *Severinului*, pentru ca, în schimb, *Mehedinţii noştri* să amintească cetatea bănăţeană a *„Mehediei"* [8]).

2) G. VÂLSAN, *Românii din Craina Serbiei,* în *Anuarul Sem. de Geografie şi Antropogeografie,* II, 1911, p. 172 şi urm.; idem, *Românii din Serbia,* în *l. c.;* G. GIUGLEA, *Românii din Serbia,* în *An. de Geografie şi Antropogeografie,* II, 1911, p. 221 şi urm.; N. A. CONSTANTINESCU, *Chestiunea timoceană,* Buc. 1941 (şi bibliografie); EM. BUCUŢA, *Românii din Vidin şi Timoc,* 1923; C. CONSTANTE, *Românii din Serbia şi toponimia slavă,* în *Timocul,* IX, 1942, p. 31 şi urm.

3) V. fig. 1.

4) G. VÂLSAN, *Ţinutul Porţilor de Fier,* în *l. c.* p. 240.

5) ION DONAT, *Despre Ţinutul Porţilor de Fier,* în *Arh. Olt.,* XXII, 1943. V. fig. 2.

6) MIH. GREGORIAN, *Graiul şi folklorul din Oltenia nord-vestică şi Banatul răsăritean,* în *Arh. Olt.,* XVII, 1938, p. 23 şi urm. V. fig. 3.

7) A fost descris de GH. ROIBAN, în *Vatra,* nr. 5 din 1940 şi urmărit cartografic de noi, în această regiune. V. fig. 3.

8) Pentru toate, fig. 2.

La rândul său, istoria cuprinde amănunte care întăresc aceeaşi concluzie: mânăstirile din Craina — *Vrata* [9]), *Mânăstiricea* [10]) — au fost zidite cu banii Domnilor români, au cărţi româneşti şi au stat sub ascultarea episcopului de Râmnic [11]). Dimpotrivă, la zidirea mânăstirii Tismana a ajutat şi Despotul Lazăr, care îi dărueşte şi zece metoace în Serbia [12]).

Fig. 2.— Dublete topice în Ţinutul Porţilor de Fier.

Cât priveşte legăturile bisericii oltene cu mitropolia dela Vidin, acestea au fost odinioară deosebit de strânse şi au dăinuit până către epoca noastră.

In Oltenia, muntele a creeat condiţiuni de traiu deosebit de prielnice pentru vremea turbure de odinioară. Intreaga jumătate de Nord a regiunii a fost de aceea un adevărat cuib de vieaţă istorică, având pivotul în aşa numita depresiune olteană; căci această pră-

9) G. VALSAN, *Românii din Serbia,* în *l. c.,* p. 10.

10) HAŞDEU, *Istoria critică,* p. 145-6; idem, *Negru Vodă,* CCXXXIII; AL. STEFULESCU, *Mânăstirea Tismana,* ed. Casei Bis., p. 43.

11) G. VALSAN, *o. c.,* p. 19.

12) STEFULESCU, *o. c.,* p. 173; P. P. PANAITESCU, *Doc. Ţării Româneşti,* p. 69.

bușire tectonică, întinsă între Olt și Baia de Aramă, ce desparte, ca un șanț uriaș, munții dela miazănoapte de înălțimile dimpotrivă, a fost parcă anume lăsată de natură ca să ascundă și să apere[13]). Șesurile ce s'au format în fundul ulucului, scutite de vânturile reci și

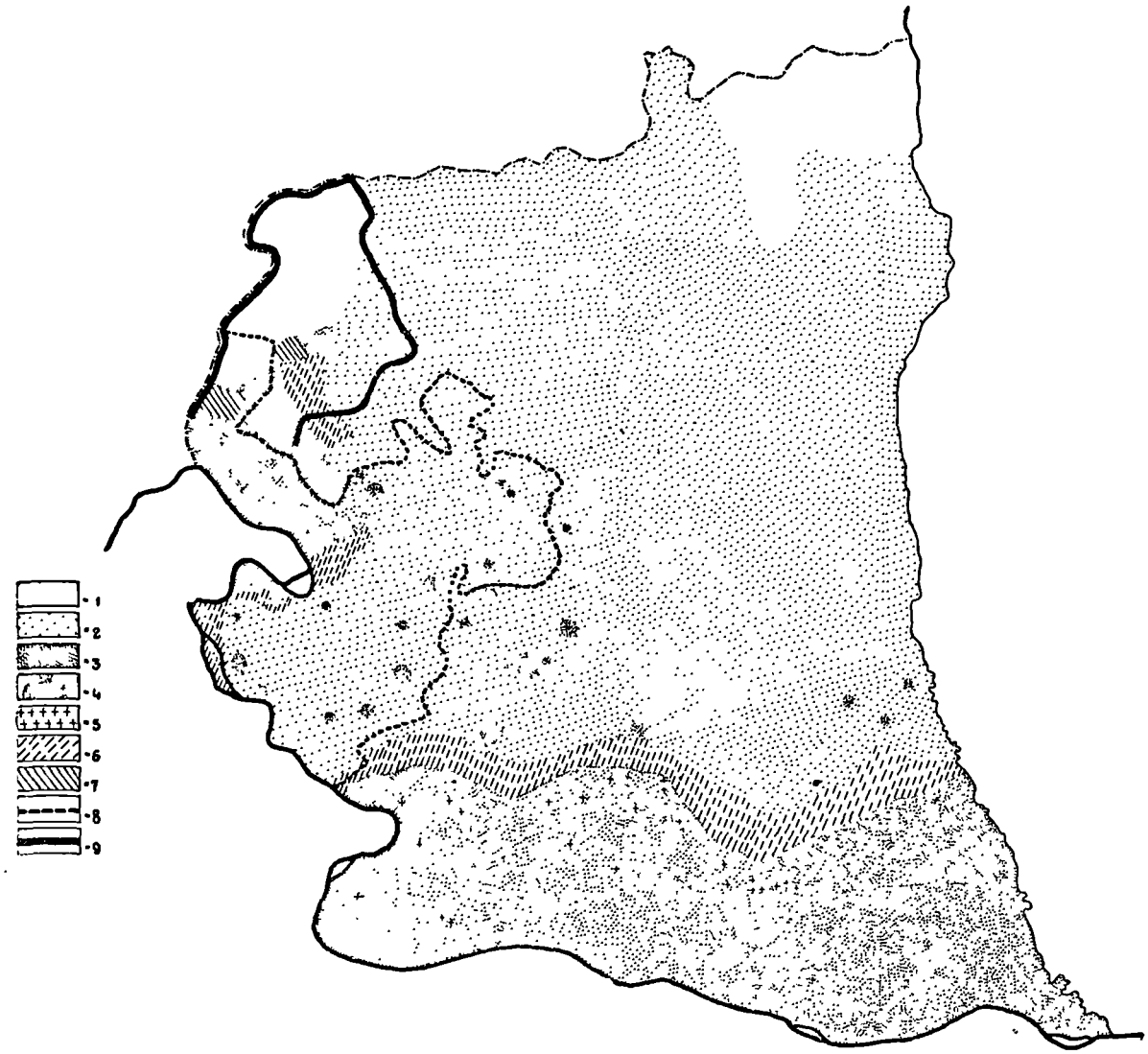

Fig. 3. — Arii de cultură și hotare lingvistice

1. Regiunea în care greutățile sunt purtate de femei în crojnie și straiță. 2. Regiunea în care femeile poartă greutățile pe cap. 3. *Idem*, unde acestea poartă pe cobiliță. 4. *Cazuri răzlețe* de purtat pe cobiliță la femei, în aria purtatului pe cap. 5. Femei care duc pe cobiliță toate celelalte greutăți, poartă pe cap, în coșuri speciale, „cele bisericești". 6. Sistem mixt, cobiliță și purtat pe cap. 7. Sistem mixt, cobiliță, crojnie și straiță. 8. Aria „Infrățitului". 9. Aria graiului bănățean, (ultima după Mih. Gregorian).

expuse la soare, au locuri de agricultură străveche, de grădinărit și pășune, în timp ce înălțimile de alături sunt îmbrăcate cu o floră de aspect mediteranean, cuprinzând pâlcuri de castani buni, nuci crescuți în plină pădure și liliac agățându-se peste râpe. In punctele ferite de viitura apei, pe spinarea vechilor conuri de dejecție, se găsesc azi sate și târguri, care sunt fără îndoială dintre cele mai vechi așezări ale țării întregi. Odinioară, primejdia

13) ION CONEA, *Așezările omenești în depresiunea subcarpatică din Oltenia,* în *Buletinul de Geografie,* L (1931), p. 333 și urm.

putea să sosească aici mai ales pe la miazăzi: acolo însă era o largă fâşie de dealuri, acoperite de păduri, printre care s'au întins de timpuriu ogoare şi plaiuri de vie.

Caracterul acesta prin excelenţă icumenic, al Olteniei de sus, a fost fără îndoială un factor de mare însemnătate pentru vieaţa omului din timpurile cele mai vechi. Datorită legăturii lor cu muntele, pe care îl ţineau statornic, în vreme ce, — cum menţionează Pliniu cel Bătrân, — neamurile din stepă răvăşau cu cavaleria lor câmpia [14]), Dacii au trebuit să aibă la Porţile de Fier — dar pornind din această veche ţară de sub munte — un punct de dominare absolută a Dunării. Dacă Imperiul a lovit prin Oltenia şi Banat, şi dacă după primul războiu Romanii au ţinut pentru dânşii regiunea, stabilind îndată şi un punct de legătură permanentă între cele două maluri prin podul dela Drobeta, care era terminat încă din primăvara anului 105, explicaţia stă de sigur şi în nevoia de a îndepărta pe Daci dela acest punct de control dunărean şi de invazii în Peninsulă. De altfel, regiunea era bine cunoscută Romanilor încă dinainte de războaiele lui Traian, căci aci au fost desigur acele „păduri pe munţi" amintite de Florus, a căror vedere a oprit, în înaintarea sa, pe generalul Caius Scribonius Curio [15]).

Adânc romanizată în epoca Daciei Felix, Oltenia a stat, după retragerea legiunilor, în legături mult mai strânse cu lumea romană decât oricare provincie din stânga Dunării. Chiar dacă — cum s'a spus — [16]) această regiune va fi fost evacuată înaintea Transilvaniei, pe care o puteau apăra mai bine munţii, în vreme ce limesul alutan reprezenta o barieră prea puţin însemnată pentru invaziile venite din câmpia munteană, totuşi în urma părăsirii Daciei, ţinuturile depărtate au rămas pe deplin în umbra stăpânirii barbare, pe când Oltenia a continuat să-şi păstreze vechile sale relaţii cu Sudul. Acestea se găseau de altfel în ordinea firească a lucrurilor, de oarece Dacia lui Aurelian era vecină cu Oltenia, Dunărea fiindu-le hotar comun dela Orşova până la vărsarea Iskerului. Atunci, pentru prima oară în istorie, ţinutul timocean a fost umplut cu populaţie de peste apă, legăturile dintre cele două maluri fiind fără îndoială, şi în această epocă îndepărtată, comparabile cu cele constatate în vremile mai noi. De altfel, prin acordul dintre Imperiu şi Goţi, Romanii îşi păstraseră capete de pod cel puţin la Drobeta (T. Severin), la Sucidava (Celeiu-Romanaţi) şi pe teritoriul actualului sat Desa (Dolj), unde staţionau părţi din garnizoanele aflate la Ratiaria şi Oescus. Prin aceste puncte de sprijin militar se asigura paza navigaţiei şi se înlesnea cumpărarea grânelor din câmpiile malului părăsit [17]).

Nevoia absolută a Romanilor de a stăpâni fluviul explică grija arătată acestui hotar în toată epoca ce a urmat părăsirii Daciei. Astfel, câţiva ani numai după aceasta, sub Diocleţian, împărat cu adânci rădăcini balcanice, care va sfârşi printr'o retragere pompoasă la Sa-

14) Apud ION CONEA, *Din geografia istorică şi umană a Carpaţilor*, în *l. c.*, p. 117.

15) ANNAEUS FLORUS, apud D. TUDOR, *Oltenia Romană*, p. 27. Tot în Oltenia, la Turnu Roşu, se pare a fi fost şi locul victoriei Dacilor împotriva lui Cornelius Fuscus, *ibidem*, p. 29.

16) IDEM, *ibid.*, p. 62.

17) IDEM, *ibid.*, p. 293.

lonta, pe malul dalmat, acesta urmează însuşi, luni întregi, un itinerar dunărean, între Sirmium şi Durostorum, între altele cu popasuri la Ratiaria, în faţa malului oltean. Dar aşa se afirma stăpânirea romană pe ambele maluri şi de aceea, în panegiricul ce i s'a închinat, Dunărea apare supusă [19]). Urmaşii săi, Galeriu şi Constantiu, repurtează victorii împotriva Carpilor, pentru care se bat monete, ba în legătură cu cel din urmă un panegiric vorbeşte, pentru prima oară, de „Dacia restituta" şi de hotarul Dunării care a fost redat Imperiului [20]). Şi e dela sine înţeles că, în tot lungul malului, dela Porţile de Fier la Mare, ţinutul unde Romanii s'au putut păstra mai puternici şi au revenit mai adesea, a trebuit să fie acela care adăpostise mai multă vieaţă romană, adică Oltenia.

Lucrul apare şi mai lămurit în vremea lui Constantin cel Mare, a cărui operă la Dunăre şi în Dacia a fost atât de importantă, încât unii scriitori ai epocii îndrăznesc să-l arăte superior lui Traian însuşi, grija lui pentru regiunile Dunării de jos explicându-se şi prin mutarea capitalei la Constantinopol, ceea ce a avut enorme consecinţe în vieaţa lumii balcanice. Pentru a-şi sprijini acţiunile din Nordul fluviului, Constantin clădeşte la rândul său un al doilea pod, tot în Oltenia, a cărui construcţie se aseamănă, în bună măsură, cu cea a lui Traian dela Drobeta. Locul ales va fi însă — potrivit direcţiei celei noi a căilor imperiale din Balcani — aproape de vărsarea Oltului, între Celeiul nostru şi satul Gigen din Bulgaria, vechiul Oescus roman. Ca straje la capătul podului fu rezidită din temelie cetatea Sucidava, cea mai puternică fortăreaţă ridicată de Constantin în Dacia; iar la Nordul ei se refăcu drumul Oltului, o operă de civilizaţie de mare însemnătate. În sfârşit, la cealaltă extremitate a ţinutului, Constantin refăcu tot acum, cu fortificaţii puternice, castrul lui Traian dela Drobeta.

Cu toate aceste construcţii însă, cercetările arheologice de azi arată că Constantin cel Mare n'a putut recuceri întreaga Dacie, temeiul stăpânirii sale aci rămânând partea sudică a Olteniei, până la valul care se numeşte azi Brazda lui Novac.

Sub primii urmaşi ai lui Constantin, când de altfel puterea Imperiului scade din nou, aşezările romane din Oltenia se dovedesc totuşi a fi fost locuite de o populaţie mixtă, romano-barbară. Din această vreme sunt mai multe obiecte descoperite la Desa, pe când la Romula s'au găsit monete dela Constantin, Justin şi Valens.

Ultima revenire a Imperiului bizantin în Dacia se datoreşte lui Justinian, în timpul căruia se înalţă în Oltenia fortificaţii noi, la Drobeta şi Sucidava, iar în jurul acestora se reînfiripează, pentru ultima oară, o vieaţă civilă de oarecare însemnătate [21]).

Din tot ce am spus până acum cu privire la Oltenia romană, se desprinde o concluzie de cel mai mare interes pentru istoria epocii de formare a neamului românesc: anume că

19) N. IORGA, *Istoria Românilor,* II, p. 31-32.
20) IDEM, *ibid.,* p. 33.
21) Pentru toată această epocă, v. mai ales D. TUDOR, *o. c.*

ţinutul oltean a stat sub influenţa Imperiului o vreme mult mai îndelungată decât alte regiuni ale Daciei,—lucrul acesta datorindu-se, înaintea oricărui hazard istoric, aşezării sale geografice. In epoca turbure care urmează după părăsirea lui Aurelian, dar mai cu seamă în cea cu desăvârşire întunecată de după jumătatea veacului al VI-lea, când soldaţii bizantini nu mai ţin sub pază malul nostru nici măcar intermitent, această fericită aşezare geografică a trebuit să aibă o însemnătate din ce în ce mai mare, întrucât prin aceste părţi a fost posibil să se păstreze contactul dintre Dacoromani şi elementul latin din Peninsulă. Legătura aceasta se datoreşte atât Dunării, cât şi celuilalt element, ce lipseşte lângă marile vaduri din răsărit: muntelui. Datorită împrejurării că, la Porţile de Fier, Carpaţii ating şi îmbrăţişează parcă fluviul, regiunile de străveche vieaţă autohtonă din depresiuni au putut sta, *prin drumurile din lungul munţilor*, într'o uşoară legătură cu Dunărea, pe care un Vrâncean de pildă n'ar fi putut-o atinge — de-a-dreptul — decât străbătând printre sălaşele năvălitorilor din câmpie. De aceea, în timpul marilor crize barbare e neîndoios că vadurile Dunării noastre cele mai cercetate de elementul băştinaş din munţi au fost cele oltene, ceea ce arată de ce, mai ales în aceste părţi, fluviul n'a putut forma un hotar etnic. Concluziile întemeiate pe considerarea geografică a regiunii sunt, în această privinţă, categorice: la Porţile de Fier Dunărea n'a fost, până în zilele noastre, un drum de trecere dela Est la Vest, din câmpia română în cea panonică, dar a favorizat în schimb trecerea în curmezişul apei; căci, lângă bulboane şi repezişuri, fluviul are aci vaduri, foarte prielnice trecerii, unde apa stagnează ca într'un lac, — aflate mai cu seamă la gura văilor afluente, pe unde vin şi drumurile din interior. Deosebit de caracteristic este faptul că acestor drumuri, ce cad perpendicular pe apă, le corespund totdeauna, pe malul opus, altele pe care, în lipsa vreunei văi potrivite, le vezi urcând de-a-dreptul pe culmi, exact în faţa drumului de pe cestălalt mal, — ceea ce arată cât de vie este circulaţia omului peste fluviu [22]). Pe aci poporul de ciobani, dar şi cel de vechi şi permanenţi agricultori din „ţările" văilor ascunse lângă munte, a putut fi unul cu restul neamului de peste apă, Balcanii făcând apoi, dincolo, legătura dintre romanitatea carpatică şi îndepărtatul Pind. Prin aceleaşi locuri au trebuit să treacă în Carpaţi misionarii secolului al V-lea, ca Sfântul Nicetas dela Remesiana, oraş din regiunea sudică vecină Olteniei, sau necunoscuţii vlădici dela Ratiaria ori dela Vidin, — cum tot pe sub muntele oltean va veni mai târziu Sfântul Nicodim, ziditorul primelor mânăstiri, canonic rânduite, din Ţara noastră.

In asemenea condiţii, e uşor de înţeles cât de mare a trebuit să fie rostul Olteniei în epoca primelor organizări de state autohtone din Sudul Carpaţilor. Pentru această vreme, dinaintea întemeierii Ţării Româneşti, ni s'a păstrat din fericire un izvor de cea mai mare importanţă, — diploma dela 1247, a regelui Bela IV, dată Cavalerilor Ioaniţi sau Ospitaliţi [23]).

22) G. VĂLSAN, *Românii din Serbia,* în *l. c.*, p. 6.
23) HURMUZAKI, *Documente,* I, p. 250.

Nu s'a putut stabili până azi, cu siguranţă, dacă acest ordin călugăresc de neam francez a luat cu adevărat în stăpânire ţinuturile noastre, care i-erau cedate astfel, — aşa cum s'a întâmplat cu Cavalerii Teutoni, aşezaţi în partea sud-vestică a Transilvaniei la 1211. In schimb ne sunt cunoscute împrejurările generale în care se găsea regatul arpadian în momentul când era silit să facă apel la aceşti oaspeţi. Anume, la data aceasta, după năvălirea cea mare a Tătarilor, apărarea Ungariei se arată a fi fost foarte şubredă mai ales în colţul Banatului de Severin, ceea ce îl determină pe regele Bela să cedeze Ioaniţilor, în schimbul unor servicii ostăşeşti de pază, *toată ţara Severinului, cu munţii ce se ţin de dânsa şi cu toate celelalte dependinţe, de asemenea cu cnezatele lui Ioan şi Farcaş, până la râul Olt, afară de ţara cnezatului lui Litovoi Voievod, pe care o lăsa Românilor, precum au ţinut-o ei şi până atunci.*

Diploma arată deci că în această epocă existau în Oltenia, lângă Ţara Severinului, trei formaţiuni de stat româneşti, a căror importanţă politică diferea. Cea dintâi ca însemnătate era stăpânirea lui Litovoi, care, constatându-se din acelaşi izvor *a fi stat în legătură cu Haţegul*, trebue situată pe cursul superior al Jiului, aşa dar prin judeţul Gorj. Ea reprezinta cel mai important nucleu politic românesc din Oltenia, după cum ţara lui Seneslav dela Argeş era inima românismului organizat de peste Olt. Din amănuntele cuprinse în diplomă, cu privire la biserici, semănături şi vii, clădiri şi mori, se constată pentru Oltenia acestei epoci o vieaţă de rânduială şi bună stare ce este evident că venea dintr'un trecut mult mai depărtat.

Pe voievodul Litovoi dela 1247, sau pe un altul cu acelaşi nume, îl vom întâlni şi vreo trei decenii mai târziu, când are loc primul conflict cunoscut al Românilor cu Ungurii. Voievodul oltean ocupase, cu fraţii săi, oarecare posesiuni din Sudul Carpaţilor, rămase neştiute şi care ţineau de coroana ungară. Soarta armelor a fost de această dată împotriva Românilor, căci voievodul lor piere în bătălie, pe când fratele său, Bărbat, este făcut prizonier şi trebue să se răscumpere, plătind o sumă importantă. *Aşa dar prima încercare a Românilor de a-şi câştiga independenţa se petrece în Oltenia, încă înainte de organizarea statului muntean.*

In legătură cu Întemeierea s'a discutat mult în istoriografia românească dacă ea a pornit din dreapta sau din stânga Oltului, de pe Jiu sau dela Argeş. Argumente s'au adus pentru ambele teze, dar părerile rămân, şi astăzi încă, împărţite. Ceea ce este însă deosebit de important în această problemă nu-i atât a se şti dacă *faptul politic* a fost împlinit de unul sau altul dintre voievozii de pe Olt, fiindcă acest fapt putea fi condiţionat de legături familiale sau de dorinţa paşnică de unire, pe care o atestă de altfel şi tradiţia istorică; iar toate acestea sunt întâmplări care au însemnătate mai ales pentru momentul când s'au petrecut, şi care, pentru noi, au rămas definitiv în umbră. Ceea ce ni se pare a fi mult mai important este constatarea că Oltenia de sus era, în epoca dinaintea Întemeierii, o regiune de

românism puternic, aflată în continuitate teritorială cu Argeşul şi având chiar, *ca bază etnică*, o însemnătate mai mare. Iată argumentele, întemeiate pe cercetări proprii, care dau conţinut acestei afirmaţii:

Impotriva tuturor părerilor mai vechi, informaţii inedite [24]) şi raportarea lor la hartă arată că moşnenia nu era un fenomen general în principatul muntean, de oarece aşezările ţărănimii libere se constată a fi fost strânse numai în anumite nuclee, cea mai mare parte din ele aflându-se într'o regiune care reprezintă aproximativ o pătrime din suprafaţa ţării şi formează un spaţiu caracteristic şi unitar. Această regiune, sprijinită la Nord şi Vest pe

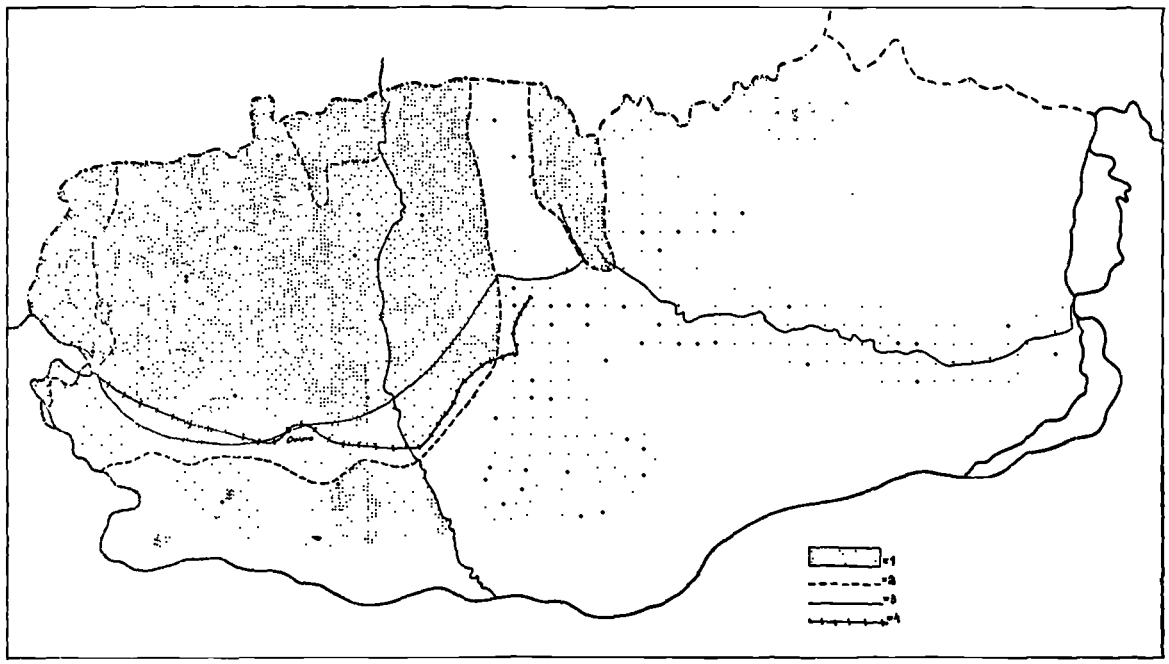

Fig. 4. — Sâmburele dacoroman din Sud: Ţara Românească.

1. Răspândirea moşnenilor după catagrafia din 1831. (Aproximativ aceeaşi arie este acoperită de toponimia românească cu radical onomastic). 2 Hotarul purtatului pe cap (pentru Oltenia după rezultate proprii, iar pentru regiunea dela răsărit de Olt, după C. Brătescu şi S. Mehedinţi). 3. Linia de demarcaţie a platformei precarpatice oltene (după Vintilă Mihăilescu). 4. „Brazda lui Novac" (după D. Tudor).

arcul Carpaţilor, se poate delimita, către restul ţării, printr'o linie care ar porni aproximativ din dreptul marelui cot al Dunării, mai jos de Severin, şi ar merge către răsărit, pe la Nord de Craiova şi Slatina, până dincolo de plăşile nordice ale judeţelor Teleorman şi Vlaşca, iar de aci s'ar abate spre munţi, dealungul hotarului estic al judeţului Muscel [25]). *Acest ţinut, care se singularizează prin vechea stare socială a locuitorilor săi, formează în acelaşi timp o arie de cultură deosebită.* Astfel, întrucât priveşte toponimia, aci se găseşte nucleul celei mai vechi familii de termeni topici româneşti din Muntenia, cea a numirilor cu radical onomastic, — care au cu alte cuvinte în rădăcină un nume personal sau o po-

24) Este vorba de datele *Obşteştei catagrafii regulamentare dela 1831*, care ne-au folosit ca temeiu pentru lucrarea: *Vechile clase sociale din Ţara Românească*, inedită la apariţia acestui volum.

25) Pentru răspândirea aproximativă a moşnenilor la 1831, v. fig. 4.

reclă [26]). Apoi—iarăşi împotriva părerii în deobşte admisă—ţinutul acesta nu cuprinde decât un număr infim de numiri slave, — excepţie făcând colţul de Nord-Vest, dinspre hotarul bănăţean, care face parte din fâşia de teritoriu cu frecventă toponomie slavă din Oltenia, ce se delimitează oarecum precis şi pare a fi stat în legătură cu Banatul şi Vidinul [27]). In plus, în regiunea moşnenească numirile slave nu sunt numai foarte rare şi împrăştiate, ci mai au un caracter deosebit de interesant: foarte multe denumesc sate mânăstireşti şi mai ales satele de vatră ale mânăstirilor, ceea ce indică o influenţă culturală venită dela călugării de limbă, sau măcar de tipic slavon. Cât despre cele câteva numiri slave care privesc posesiuni moşneneşti, acestea par a fi făcut parte din vechiul vocabular românesc, fiind pierdute de limbă în cursul timpului, dar rămânând în toponimie. Toate acestea arată însă că, pentru regiunea moşnenească, nu se poate vorbi — cum s'a făcut — de o cohabitaţie româno-slavă în evul mediu, şi în orice caz toponimia nu arată un asemenea lucru.

Un alt fenomen, de data aceasta din câmpul etnografiei, a cărui arie corespunde cu ţinutul delimitat mai sus, este datina femeiască a purtatului greutăţilor pe cap [28]). Punerea în discuţie a unui asemenea fenomen poate însă părea multora neobişnuită — cu toate că disciplina istorică de azi a început şi la noi să ţină seama, din ce în ce mai mult, de informaţia pe care i-o poate pune la dispoziţie cercetarea uriaşei realităţi a vieţii populare contemporane. Ce-i dreptul, despre unele aspecte etnografice s'a spus că n'ar fi decât reflexe ale adaptării omului la mediu, ceea ce ar interzice orice concluzie de ordin istoric. Cine cercetează totuşi amănunţit şi pe arii mai întinse asemenea fenomene vede uşor că, cel puţin în starea de azi, existenţa lor în anumite locuri nu se poate explica prin influenţa mediului, deoarece grupe umane trăitoare în exact acelaşi cadru geografic, au uneori obiceiuri cu totul diferite. Fără îndoială că, la originea unui obiceiu de acest fel, a putut sta o născocire individuală, tinzând la mai deplina adaptare a omului la mediul înconjurător, pe care a folosit-o apoi o întreagă grupă omenească,—după cum deprinderea s'a putut desvolta dintr'o atitudine magică, sau dintr'un sentiment social; dar oricare ar fi fost originea ei, ea face parte azi din zestrea tradiţională a grupei umane respective, care o poartă cu sine din loc în loc, indiferent de mediul geografic. *Datorită acestui caracter tradiţional se creează unele distincţiuni, explicabile prin evoluţia deosebită a vieţii omeneşti dintr'un anumit spaţiu, şi prin aceasta obiceiurile tehnice şi datinile spirituale devin, în măsura în care pot fi cartografiate, mijloace de documentare istorică sau, mai propriu vorbind, paleoantropogeografică, deoarece astfel se pot defini ariile de rezistenţă şi expansiune ale unui popor, de infiltraţii etnografice şi de influenţe culturale.*

Izvoarele clasice care menţionează purtatul pe cap—Herodot, Ovidiu şi Constantin

---

26) Ex.: *Ioneşti* > *Ion, Arcani* > *Arcă, Minciuneşti* > *Minciună, Bărbăläteşti* > *Barbă-Lată, Mischii* > *Mischie,* etc. Discuţia şi harta se dau în *l. c.*

27) V. mai departe.

28) V. mai sus, fig. 3 şi 4.

Porphyrogenitul — îl arată a fi trac sau get, ceea ce însemnează că avem astfel un argument puternic pentru continuitatea, în acest cuprins, a elementului autohton, dintr'o vreme foarte îndepărtată până în zilele noastre; căci numai prin stăruinţa băstinaşilor se poate explica de ce această datină, pe care aiurea nu o mai afli decât în Haţegul vecin şi în Munţii Apuseni, s'a putut păstra tocmai în ţinuturile care formau odinioară temeiul Daciei.

In acest domeniu al etnografiei, cercetările viitoare ar putea descoperi şi alte aspecte caracteristice aceleiaşi regiuni: cula, aflată probabil numai în regiunile moşneneşti, caracterul de *casă* al locuinţei, faţă de *bordeiul* câmpiei, porţile monumentale, portul, ca şi existenţa unor anumite datini, sau lipsa altora.

În sfârşit, caracterele geografice, alături de anume urme păstrate în pământ, delimitează la rândul lor această regiune cu o neaşteptată precizie. Intr'adevăr, ea formează o unitate morfologică deosebită, aşa numita platformă olteană, ţinut de dealuri precarpatice bogat acoperite cu păduri. Limita sa către câmpie coincide, în mare măsură, cu linia de demarcaţie descrisă mai sus şi, ceea ce reprezintă un amănunt deosebit de important, *ea urmează destul de aproape străvechiul şanţ cunoscut sub numele de Brazda lui Novac* [29]).

Avem aşa dar de a face cu un spaţiu precis individualizat din punct de vedere geografic, etnografic şi social. Dar temeiuri sigure arată că el a jucat şi un rol istoric de cea mai mare însemnătate pentru vieaţa neamului românesc dela Sudul Carpaţilor; căci, în primul rând, aci au existat, neîndoelnic, cel puţin principalele două organisme politice dela 1247, adică ţările voievozilor Litovoi şi Seneslav, — dacă nu cumva în aceeaşi regiune, *dar probabil la locuri mai primejduite, de către margine,* vor fi fost şi celelalte două formaţiuni mai puţin importante, cnezatele lui Ion şi Farcaş. Apoi, în acelaşi ţinut se găsesc cele mai vechi oraşe de scaun: Argeşul, Câmpulungul şi Târgovişteа. *Este aşa dar firesc să ne oprim la concluzia că această regiune reprezinta însuşi sâmburele din care s'a desvoltat cu vremea statul muntean, populaţia moşnenească ce se constată aci fiind elementul românesc anterior descălecării lui Negru Vodă.* Pentru Oltenia, Descălecatul nici n'a putut însemna un adaos de populaţie, deoarece în Cronică se arată lămurit că noii veniţi s'au aşezat numai la răsărit de Olt. Din punct de vedere demografic, ţinutul oltean este tributar Transilvaniei numai pentru „Ungureni", a căror infiltraţie a început în vremuri depărtate şi a acoperit o regiune foarte întinsă [30]).

Nuclee moşneneşti au existat, ce e dreptul, şi în afară de această regiune, cele mai importante fiind, la răsărit de Olt, insula vecină cu Vrancea şi salba de aşezări din lungul Ialomiţei, care indică, în plină câmpie lipsită de moşneni, străvechiul drum de transhumanţă pastorală către Baltă. Cât priveşte ţinutul oltean, *acesta cuprinde cele mai sudice insule moşneneşti din ţară,* ceea ce evidenţiază, odată mai mult, cât de adăpostit a fost în vremile primejduite ale evului mediu. *Cercetarea amănunţită a izvoarelor istorice vechi şi noi arată însă*

29) Fig. 4. Discuţia tuturor temeiurilor se găseşte în lucrarea noastră citată.
30) Fig. 5.

că şi în Oltenia de jos fenomenul moşnenesc a avut o repartiţie insulară, principalele enclave fiind cea din Romanaţi, care cuprindea actuala plasă Dioşti cu regiunile vecine, şi grupa de sate Cornu–Dobridor–Risipiţi–Orodel–Pleniţa, etc., din judeţul Dolj. Aceste posturi înaintate de vieaţă românească liberă, *care de cele mai multe ori îşi datoresc fiinţa existenţei acolo, în vremurile de odinioară, a pădurii*, nu cuprindeau decât o parte din elementul românesc medieval aflat la câmpie, restul fiind format din satele „rumânilor" aflaţi, faţă de

Fig. 5. — Răspândirea „Ungurenilor" în Oltenia.
Legenda indică numărul sufletelor, după Catagrafia din 1838. Celelate indicaţii după Ion Conea.

năvălitorii cari poposiseră în preajma lor, într'o situaţie socială asemănătoare celei a clăcaşilor din vremea mai nouă faţă de boierul proprietar. Nucleele moşneneşti stinghere — şi mai cu seamă cele din Muntenia propriu-zisă — n'au putut lua dela început parte la vieaţa

de stat a Ţării Româneşti, care le-a cuprins numai pe încetul, în primele şase decenii ale veacului al XIV-lea.

Deosebirea de vieaţă istorică dintre regiunile moşneneşti şi valea Dunării se oglindeşte şi în evoluţia demografică a Olteniei. Intr'adevăr, în ultima sută de ani populaţia acelor regiuni — totdeauna foarte numeroasă, mai ales în depresiune, — a avut o creştere deosebit de înceată, pe când în ţinutul, rău populat odinioară, dela Sud, unde până la exproprieri existau latifundiile boiereşti şi mânăstireşti, în acelaşi răstimp ea s'a încincit,

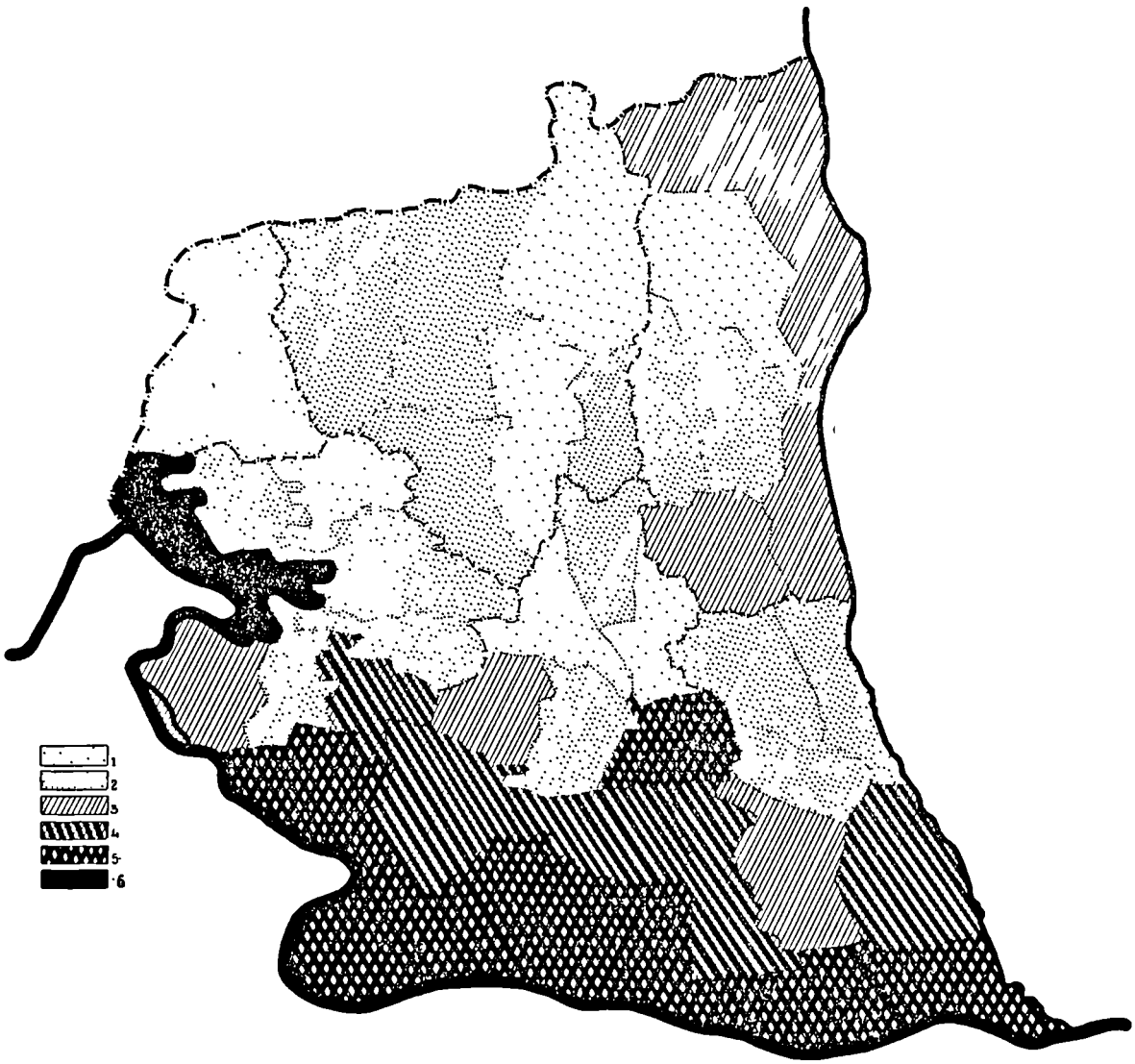

Fig. 6.— Evoluţia demografică a Olteniei între 1838 şi 1941.
1– 6 : Numerele arată de câte ori s'a multiplicat populaţia.

fără îndoială şi prin colonizări dela miazănoapte. Se vede astfel că moşnenii formau altădată un element demografic permanent, în contrast cu populaţia satelor clăcăşeşti, al cărei caracter, într'o mare măsură flotant, este constatat cu uşurinţă; căci în această regiune se localizează cele mai multe sate dispărute din Oltenia, iar hărţile vechi indică aci un număr tot aşa de mare de sate cu locuitorii fugiţi. Dealtfel, comparaţia dintre hărţile noas-

tre nr. 2, 3, şi 6 *arată că mişcările populaţiei din curmezişul Dunării privesc numai această lume a câmpiei, purtătoare de caractere etnografice diferite.*

Acum, ceea ce ne interesează pe noi din punctul de vedere al rolului jucat de ţinutul oltean la întemeierea Ţării Româneşti, este faptul că regiunea-matcă, din care s'a desvoltat cu vremea statul muntean, se găseşte pe trei sferturi la apus de Olt, temeiul său fiind aşa dar în Oltenia şi în ţinutul din imediata ei vecinătate.

Dar delimitarea toponimiei slave şi stabilirea ariilor de cultură constituiesc elemente noi pentru reexaminarea unei alte probleme de istorie medievală olteană: cea privitoare la originea şi întinderea banatului de Severin.

De obiceiu înfiinţarea banatului este pusă în legătură cu luptele victorioase ale Ungurilor împotriva Bulgarilor, între cari au existat neînţelegeri de graniţă tocmai pentru hotarul dela Dunărea olteană,—singurul unde se întâlneau cele două state—încă din vremea lui Ioniţă Asan [31]). Cât despre întinderea lui, s'a dedus că trebue să fi cuprins partea de răsărit a Banatului de azi şi partea de apus a Olteniei, adică aproximativ ceva mai mult decât actualul judeţ al Mehedinţilor, însă fără să atingă Jiul [32]).

Dar dregătoria banatului nu este ungurească, ci a fost împrumutată de năvălitori dela supuşi, — ca în părţile Moravei, unde s'au păstrat vechile formaţiuni locale. *Ar fi posibil aşa dar ca şi în Oltenia banatul unguresc să reprezinte doar reînvierea unei asemenea formaţiuni anterioare, de caracter româno-slav, aflată, cândva, probabil în dependenţă de ţara lui Glad şi Ahtum, despre care vorbesc cronicele ungureşti.* S'ar explica astfel atât existenţa, cât şi direcţia fâşiei de teritoriu cu bogată şi veche toponimie slavă de pe Dunăre şi dela hotarul bănăţean, care formează hotărît o excepţie faţă de situaţia din restul Olteniei şi chiar din Ţara Românească întreagă [33]). Ea este, cum a văzut-o Nicolae Iorga, urma unei „pătrunderi slave" făcute *în prezenţa Românilor*, aflaţi ca element liber nu numai în regiunea dealurilor, în care de aceea n'au pătruns noii veniţi, dar şi în puternicele insule moşneneşti ale câmpiei. Teoria sa ultimă, asupra numirii judeţului Romanaţi şi a „Rumânaţilor", — grupa de Români de acolo, de care s'au izbit, la o dată adâncă în evul mediu, elementele infiltrate [34]), îşi găseşte acum confirmarea prin hartă. Această pătrundere, *care peste Dunăre schimbă un moment şi caracterul puternic românesc al ţinutului timocean* [35]), trebue să fie mai veche decât

31) C. C. GIURESCU, *Istoria Românilor*, I, p. 322.

32) IDEM, *ibidem*, p. 337.

33) Harta toponimiei slave din Ţara Românească se va da în alt loc.

34) *„Am propus să se vadă în Romanaţi judeţul în care sufixul slav, sârbesc aţi înseamnă eni sau eşti — judeţul unui vechiu jude Roman. Nu cunoaştem nici adevărata formă istorică: Rumânaţi, nici existenţa satelor cu acest nume în Teleorman. Această îndoită numire nu înseamnă altceva decât Români, în mijlocul pădurii cumane şi în faţa pătrunderilor slave ale străvechilor Sârbi".* — N. IORGA, *„Revelaţii toponimice pentru Istoria neştiută a Românilor".*

35) Cf. ERNST GAMILLSCHEG, *Originea Românilor* în *Revista Fundaţiilor Regale*, 1940, p. 200: *„Un al treilea ţinut-matcă românesc a fost slavizat în cursul evului mediu. Este regiunea ce se găseşte între Sârbi şi Bulgari la Sud de Dunăre, în prelungirea Banatului şi a Olteniei. Istoria tace şi despre acest centru românesc; cercetarea lingvistică însă nu poate păstra nicio îndoială despre fiinţarea lui".*

Din Albumul prezentat la Expoziția
din Paris 1937

Reprodus în Offset
Scrisul Românesc S. A., Craiova

Țărancă din Vâlcea. Oltenia

Alexandrina Enăchescu
Portul popular Oltenesc

secolul al IX-lea şi a acoperit singura regiune din Oltenia cu privire la care se poate vorbi despre o cohabitaţie româno-slavă. Dacă concluzia privitoare la preexistenţa acestei formaţiuni de caracter româno-slav este justă, atunci se explică mai uşor şi numele Severinului, care ar însemna aşezarea sau oraşul „dela miazănoapte" [36]). In legătură cu aceste împrejurări obscure se poate pune şi menţiunea, întemeiată de sigur pe vreo tradiţie literară, de pe unele hărţi vechi apusene, privitoare la târgul Cerneţi, *„sau Oraşul Negru"*, care este atestat ca *„scaun al hospodarului valah"* [37]).

Fig. 7. — Oltenia după una' din hărţile lui G. de l'Isle.

Cât despre întinderea Banatului de Severin în Oltenia, probabil că acesta n'a mai putut moşteni, în condiţiuni schimbate şi după o îndelungată trecere de timp, întregul teritoriu al pătrunderii slave, definită de toponimie, de oarece stăpânirile româneşti din Nord s'au întins de timpuriu până la Dunăre, unind vechile enclave moşneneşti de aci. Curând după întemeierea Ţării Româneşti, Banatul n'a mai cuprins decât cetatea Severinului şi teritoriul dela Nordul ei, până la răsărit de Tismana, unde se găsesc toate, puţinele, urme istorice, materiale şi de tradiţie, care amintesc de stăpânirea ungurească. Este deosebit de importantă constatarea că acest ţinut — dincolo de care Ungurii *nici n'au putut stăpâni efectiv vreo dată* [38]),—*poate fi delimitat acum cu destulă precizie, datorită ariilor de cultură, mai cu seamă în ce priveşte hotarul de către Gorj*: într'adevăr, el trebue să corespundă aproximativ cu aria toponimiei slave, cu a graiului bănăţean şi cu linia la care se opreşte purtatul pe cap [39]). Toate acestea însemnează că elementul etnic principal, prin care Ungurii deţineau

36) *„Numele de Severin vine nu dela împăratul Sever, cum s'a crezut mai înainte ci, aşa cum au aratat cercetările noi, dela cuvântul slav: severu... care înseamna „dela miazanoapte". A fost prin urmare un nume dat de Slavii dela Sudul Dunării"*. — C. C. GIURESCU, *Istoria Românilor*, II, partea I, 418.

37) Fig. 7.

38) In toată câmpia olteană, asemenea urme lipsesc cu desavârşire. *Tencanau*, asupra caruia am ridicat cândva un semn de întrebare, pare a fi cuman, ca şi Dăsnaţuiu şi „Vadul Cumanilor" de lânga Calafat. Daca s'ar ga i vreo numire de origină maghiară, ceea ce este puţin probabil, va trebui sa se caute daca n'a fost adusa de Românii „ungureni". *„Chischilău"*, care a devenit şi nume de loc la balta dunareana, este cu siguranţa termen pastoral şi însemnează loc cu iarbă bună, cu otavă. Cuvântul a fost împrumutat şi de baştinaşi).

39) Fig. 3.

acest banat, au fost Românii bănăţeni, veniţi de peste Cerna cu graiul şi datinele lor caracteristice. Alături de aceştia însă, şi lângă militarii burgului dela Severin, se constată în acelaşi ţinut urmele unei populaţii ungureşti de strict caracter urban şi industrial: la Baia-de-Aramă, la Izverna, apoi pe Topolniţa, la Ponoare, Bala, Costeşti, Mărăşeşti, Proiteşti şi Valea-Pietrii, localnicii păstrează amintirea *gropilor ungureşti de aramă şi de fier*, cum şi a *„oraşelor şi morminţilor ungureşti“* [40]). De altfel, o populaţie catolică, săsească, se constată şi documentar la Baia-de-Aramă [41]), unde exploatarea unguréască venea fără îndoială după cea a băştinaşilor. „Piscinele“ dela Celeiul, din diploma Ioaniţilor, trebue să fi fost tot aci, — deci la Celeiul de lângă Tismana [42]), alături de care exista o populaţie în depenenţă de rege şi de a cărei hrană se îngrijea acesta—adică maglaşii şi ciocănaşii dela gropile sale de aramă şi fier —, ceea ce explică de ce, dăruind o ţară, el păstra totuşi jumătate din produsele unei pescării.

Fig. 8. — Oltenia după „Karte von der Walachei, Moldau und Bessarabien“, tipărită de F. A. Schraembl la 1788.

Cu totul neaşteptat este faptul că regiunea banatului de Severin se află figurată, ce-i dreptul fără a i se da vreo denumire, pe o hartă dela 1788, care însă reproduce evident relaţiuni mult mai vechi [43]). De altfel, întinderea banatului trebue să fi fost ştiută cu precizie chiar după mai multe veacuri de stăpânire românească, deoarece la 1580, când Turcii vor lua cetatea Severinului, o relaţie diplomatică arată lămurit că *„în Valahia trebue să fie un district care se numeşte Severin şi pe care Voievodul român l-a avut şi stăpânit până acum. Sultanul vrea acum să i-l smulgă sub pretext că nu aparţine Ţării Româneşti, ci este o posesiune deosebită, subjugată de spada lor otomană şi de aceea aparţinând lor. Ahmed Ciauş e gata a merge acolo, pentru a determina locul, care de acum înainte va fi supus la bir şi sarcini“* [44]).

Acest „district al Severinului“ nu poate fi decât vechiul banat.

40 N. PLOPŞOR, *Oltenia*, cartea I, fasc. IX, p. 130 şi urm.

41 Raportul lui Delmonte, în *Magazin Istoric pt. Dacia*, V, p. 60. V. şi C. C. GIURESCU, *Istoria Românilor*, II, partea II, 452.

42 ION CONEA, *Corectări geografice în Istoria Românilor*, Buc. 1938.

43 Fig. 8. Că avem de a face cu relaţii mult mai vechi se vede din felul cum este desenată Dunărea, al cărei curs era bine cunoscut la 1788.

44) Sinzendorf catre Imparat. *Hurm.* XI, 643. „Districtul Severinului“ e citat şi la 1521, *ibid.* 844.

In cealaltă extremitate a ţinutul oltean se afla în evul mediu o altă regiune distinctă: fragmentul de pe Lotru al Loviştei[45]), care n'a făcut istoriceşte parte din Oltenia, deoarece autoritatea Marelui Ban nu s'a întins niciodată până aci. Inchisă între munţi şi având legături foarte strânse cu bazinul Titeştilor de peste Olt, unde era inima „ţării", — dar şi cu vecinii români din Mărginime, populaţia de pe Lotru a ajuns să aibă unele caractere etnografice deosebite, căci între altele femeile de aci nu poartă greutăţile pe cap, aşa cum se întâmplă atât în Oltenia superioară, cât şi în Argeş.

Ţara Loviştei apare într'o diplomă ungurească din 1311 ca dăruită de principele de coroană Bela, în anul 1233, unui conte Corlard, tatăl lui Nicolae de Tâlmaci, beneficiarul actului dela 1311. Diploma a fost însă atacată cu argumente hotărîtoare, care duc la concluzia că ea este un falsificat alcătuit probabil între 1374 şi 1387[46]), şi prin urmare nu se poate vorbi despre o pătrundere reală a statului unguresc în această parte. Ceea ce rămâne este numai faptul că Loviştea era cunoscută încă de atunci ca regiune deosebită.

II

Dela Sfântul Nicodim s'a făcut
Tuturor deobşte început,
In Ţara Românească la multe zidiri
Biserici. schituri şi mânăstiri.

Cronica rimată a Prislopului.

In vremea care urmează întemeierii, însemnătatea Olteniei în vieaţa noului stat se va vădi îndată. Ce-i dreptul, scaunul domniei nu s'a găsit niciodată, în această vreme, la apus de Olt, — deşi câţiva cercetători mai vechi credeau că un voievod Nicolae din secolul al XIV-lea, deci fiul Marelui Basarab, ar fi rezidat la Râmnic [1]), — şi cu toate că, precum s'a văzut, într'unele hărţi vechi târgul Cerneţi—unde mai târziu se va găsi doar căpitănia acestei margini primejduite de ţară — poartă atributul de „scaun al Hospodarului valah". De asemenea, cum era firesc, tot în capitala statului, adică la Argeş, lângă curtea voievodului, se va aşeza şi primul Mitropolit al Ungro-Vlahiei, Iacint dela Vicina. După unsprezece ani însă, la 1370, se creiază şi pentru Oltenia o eparhie deosebită, în fruntea căreia va sta fostul dichiofilax Daniil Critopol, hirotonsit la Constantinopol ca mitropolit „al unei părţi din Ungro-Vlahia", sub numele de Antim. Noul vlădică a rezidat mai întâiu la Severin, în

---

45) ION CONEA, *Ţara Loviştei*, v. fig. 3.

46) I. ŞCHIOPUL, *Diploma Andreană din 1224 şi alte documente false sau fals interpretate;* A. SACERDOŢEANU, *Andreanum şi alte acte,* în revista *Ţara Bârsei,* VII (1935); ION MOGA, *Problema ţarii Loviştei şi ducatul Almaşului,* în *Anuarul Institutului de Istorie Naţională din Cluj,* VI (1936).

1) *Marele Dicţionar geografic,* V.

cetatea care şi aşa se vede că era sub mâna lui Vladislav Vodă; dar Antim însuşi va muta scaunul vlădicesc la Râmnic, în biserica domnească a oraşului, cum arată o relaţie oficială dela 1731, pe care n'avem de ce o pune la îndoială [2]). In acest nou Severin va păstori probabil şi urmaşul lui Antim, Atanasie, „Mitropolitul părţii Ungro-Vlahiei din spre Severin", şi tot aci îşi vor avea scaunul chiriarhii olteni de după reorganizarea episcopiei, din vremea lui Radu cel Mare.

In alte privinţe, dar pe acelaşi teren al organizării bisericeşti, Oltenia a stat în această vreme hotărît înaintea ţinuturilor dela răsărit de Olt, ba chiar în fruntea întregei românităţi, deoarece aci s'au înălţat primele mânăstiri, canonic orânduite, din ţara noastră, Vodiţa şi Tismana, din care erau să pornească mai târziu călugări căliţi în canoanele tari ale Athosului, ca să înfiinţeze mânăstiri noi, în Haţeg şi Moldova, după aceeaşi aspră orânduială.

Dar se ridică aci o întrebare: nu cumva înainte de zidirea acestor două mânăstiri — dintre care ultima era să fie cea mai de frunte lavră a Ţării Româneşti — a existat totuşi în Oltenia o vieaţă călugărească, poate imperfectă din punct de vedere canonic, dar având deplină valoare pentru vieaţa sufletească a băştinaşilor? Mai întâiu, încă în secolul al XII-lea, monahismul era foarte bine înfiripat în cele două state dela Sudul Dunării, Bulgaria şi Serbia, cu care Oltenia a păstrat totdeauna, în trecut, strânse legături culturale şi de credinţă. Ceva mai mult, în Rusia aceleiaşi vremi, Chievul îşi avea la rându-i mânăstirea sa, lavra cea mare dela Pecersca. Dar, mai însemnat decât faptul că deprinderea monahismului prinsese în ţinuturi care ne depăşeau aşa de mult către miazănoapte, era împrejurarea că în apropierea imediată a Olteniei, în Banatul vecin, care forma, prin veacul al XI-lea, ţara româno-slavă a lui Achtum, se găsea chiar de atunci o mânăstire de rit ortodox, la Morisena pe Mureş, actualul Cenad. Pe acest Achtum, care stăpânea şi cetatea Orşova dela graniţa Olteniei, cronica ungurească îl arată în foarte strânse legături cu Vidinul, ceea ce are o însemnătate deosebită pentru problema noastră; căci calea cea mai lesnicioasă pe care o puteau găsi Bănăţenii din veacul al XI-lea pentru a merge la Vidin, era negreşit prin Oltenia, prin părţile mehedinţene, care s'au găsit mereu în legătură cu Banatul. Aceasta însemnează că ţinutul oltean trebue să fi cunoscut, din vremuri foarte vechi, rânduielile monahale, deoarece era strâns între Vidinul unde s'a mers pentru hirotonisire şi într'o vreme mult mai nouă — „popii dela Dii" formând o categorie bine cunoscută în Oltenia — şi regiunea aceasta bănăţeană, în care monahismul ajunsese să înflorească atât de timpuriu.

Aşa dar, cu mult înainte ca istoria să surprindă primele înjghebări statale din Oltenia, poporul creştin din satele pe care se sprijinea această lentă întemeiere trebue să fi avut, pretutindeni, bisericile şi preoţii lui; iar în locuri retrase şi pe multe din vetrele mânăstirilor de mai târziu, s'au găsit cu siguranţă lăcaşuri de schivnicie, cu sihaştri fugiţi din lume, dar şi cu vlădici ridicaţi la respect şi încredere mai mult prin evlavia lor decât prin vreo întărire canonică. Tradiţia a păstrat unele ecouri care sprijinesc această concluzie. Astfel,

2) ION DONAT, *Reşedinţele celei de a doua mitropolii a Ţării Româneşti,* în *Arh. Olt.,* (1935), p. 67.

pe locul unde Nicodin va înălța Tismana, ar fi existat mai înainte o biserică de lemn de tisă, — atribuită, ce-i dreptul, tot acestuia, — care în pustietatea de atunci a defileului n'ar fi putut să fie decât lăcașul de închinare al unui schit. Cam același lucru s'a petrecut cu Vodița, unde săpături recente par a duce la concluzia că, sub biserica lui Nicodim, se află urmele alteia mai vechi, de forme arhaice, atribuită lui Litovoi. Tot așa, la izvoarele Bistriței, pe locul mânăstirii Craioveștilor, se pomenește de străvechea existență a unei schivnicii, care trebue neapărat legată de peștera de alături. In locul Govorei celei vechi, care stăpânea averi „dela începutul Țării noastre Românești", cum se arată în documente, legenda așează iarăși o biserică sau o mânăstire — de această dată însă catolică, ceea ce ar fi mai greu de admis, cu toată infiltrația unei populații orășenești de acest rit la Râmnic și probabil la Ocnele-Mari. In legendă sunt împinse și începuturile Cetățuii din sus de Râmnic de unde Olea-Vodă ar fi dus războiu cu Basarab de peste Olt, de pe „Malul Alb", și tot de epoca aceasta, așa de rău cunoscută, a începutului, se leagă și fundarea, în timpul lui Negru-Vodă, la 1310 (!), a schitului Zgheabul din Vâlcea [3]).

Toate acestea arată că, în domnia lui Vladislav-Vodă, când se statornicește în Oltenia Nicodim, monahismul trebue să fi fost de mult cunoscut, — de sigur în formele minore pe care le îngăduia lipsa unei ierarhii canonice.

Cine va fi fost acest popă Nicodim, pe care Biserica l-a numărat mai apoi între sfinți, pentru vieața lui curată, pentru munca mâinilor sale și calitățile de organizator și cărturar? Ieromonahul Ștefan, biograful Sfântului din secolul al XIX-lea, îl știe de bun neam sârbesc, rudenie cu cneazul Lazăr, iar alte izvoare arată că era născut dintr'un tată grec din Castoria și dintr'o mamă sârbă. Călugărit la Athos, ajunge stareț al uneia dintre mânăstirile de acolo, întregul sobor al Sfântului-Munte ținându-l în mare cinste, ca pe unul ce se desăvârșise în cunoașterea Scripturii, în limbile grecească și slavonească, și era priceput retor.

Pentru aceste calități, alăturate legăturilor de rudenie, cneazul Lazăr va însărcina pe Nicodim să mijlocească la Constantinopol împăcarea bisericii sârbeștii, aflată sub anatemă, cu Patriarhia grecească. De această însărcinare, îndeplinită cu cinste, s'ar lege, după tradiție, și venirea Sfântului în Oltenia; căci aflând de dorința Cneazului de a-i mulțumi făcându-l arhiepiscop și patriarh al Serbiei, ceea ce era împotriva scopului său de smerenie, Nicodim a ieșit noaptea pe ascuns și a început a pustnici din loc în loc, până a ajuns în ținutul Cladovei, la Șaina, pe malul Dunării, unde a înălțat o biserică de zid, mică și fără turle, poate și cu ajutor dela Radu-Vodă [4]). De aci va trece mai târziu pe malul dimpotrivă, alegându-și loc de mânăstire pe apa Vodiții, unde va înălța prima sa mânăstire românească, în cinstea Sfântului Antonie, marele organizator al vieții monahale. Vodița era gata prin

3) Pentru toate, v. ION DONAT, *Fundațiile religioase ale Olteniei,* Craiova, 1936, (extras din Arhivele Olteniei), unde se dă și bibliografia.

4) *E Mânăstiricea,* pentru care vezi mai sus, p. 301.

1369 şi primea dela Vladislav Voievod însemnate averi, având dela început şi dreptul de samovlastie, adică de a se orândui autonom, stareţul fiind ales liber de obştea călugărilor [5]).

Cu zidirea Vodiţei se începe în istoria Olteniei o epocă oarecum deosebită, ce se va încheia abia după moartea lui Mircea cel Bătrân, şi a cărei figură centrală este acest călugăr ars de asceză şi frământat de întrebări, mereu nemulţumit de ceea ce a putut face şi capabil să înfrunte ori să convingă cu puterea credinţei sale. Feluritele tradiţii care-i păstrează amintirea îl arată călător la curtea regelui din Buda, unde predică legea lui Christos şi, silit de necredincioşi, trece prin foc cu evanghelia şi în odăjdii, ca sub o pavăză; sau căutând, mereu sbuciumat de îndoială, locul de mânăstire din vis, mai întâiu la Vodiţa, Topolniţa, Ilovăţ, Cracul-Muntelui; apoi la Motru, Aninoasa, Surduc — şi în sfârşit la Tismana. Pretutindeni, în acest codru de ţară, el a umblat cercând locurile, „de şi-a tocit toiagul de fier, privind pe pământ şi pe cer", cum spune cronica versificată a Prislopului — şi pretutindeni şi-a legat amintirea de fapte ale râvnei sale muncitoare, sau ale credinţei lui: o ogradă de pomi, un răzor de vie sau o braniştе de castani buni —, lângă lăcaşul de închinare pe a cărui vatră s'a ridicat, mai târziu, câte o mânăstire ce ni se păstrează.

Cea mai de seamă operă a lui Nicodim a fost, firеşte, Tismana. Ea rămâne şi azi, după jafuri, incendii şi refaceri sărace din secolul trecut, un monument cu desăvârşire impunător, care totuşi nu poate să ne dea măsura deplină a însemnătăţii pe care aşezământul acesta monahal l-a avut în secolul al XIV-lea, în ţara lipsită de oraşe, de mari clădiri şi cetăţi, a primilor voievozi. Lungă vreme Tismana, aşezată într'un „loc tare", de sălbatecă frumuseţe naturală, a trebuit să fie cel mai însemnat edificiu al Ţării Româneşti, mânăstire şi cetate totodată, cu ziduri ridicate sus, peste geana râpii înalte şi drepte, cu tunuri de veghe şi porţi de fier la ambele incinte, având un bogat arsenal de asediu — 7 tunuri mari, 24 ţăcălaşe mai mici, sute de puşti, săbii, paloşe. Alături, pe malul râului, satul mânăstirii ajunge un adevărat oraş, cum şi este atestat în documente, în care, prin secolul al XV-lea, cârmuiau ţinutul din jur „banii de Tismana". O gardă permanentă de 50 oameni din 8 sate vecine făceau de pază, iar într'o vreme mai nouă, pandurii mânăstirii îşi moşteneau calitatea din tată în fiu. Cu această întocmire, Tismana va fi nu numai mânăstirea principală a Ţării Româneşti, dar şi singura cetate românească din Oltenia, deoarce burgul medieval dela Severin a fost înălţat de Unguri, iar mânăstirile lui Matei Basarab, totdeauna bine încinse cu ziduri, n'au avut totuşi un caracter militar şi nu sunt arătate niciodată, ca Tismana, sub numele de cetate [6]).

Nicodim a murit aci, la 1406, foarte bătrân, după ce-şi terminase de scris Evanghelia. Afară de Vodiţa şi Tismana, mai exista în Oltenia la această dată ctitoria lui Mircea Voievod dela Cozia, înălţată tot după sfatul lui Nicodim şi târnosită de el. Apoi în aceeaşi epocă

5 AL. STEFULESCU, *Tismana,* ed. Casei Bis., 1909, p. 45 şi urm.; STEFAN IEROMONAHUL, *Vieaţa Sfântului Nicodim,* în biblioteca *Pamânt şi suflet oltenesc,* Craiova, 1933; EM. CIORAN, *Călătoriile patriarhului Macarie în Ţările Române;* HAŞDEU, *Istoria critică,* p. 142, şi *Negru Vodă,* CCXXXIII.

6 AL. STEFULESCU, *o. c.,* p. 71-75.

şi în orice caz înainte de 1418, a fost clădită de un ucenic al Sfântului mânăstirea Vişina, dela Bumbeşti, care în cursul vremii s'a risipit cu desăvârşire. Govora, de a cărei vechime legendară am mai pomenit, va ajunge desigur la o rânduială deplină tot atunci, astfel încât, în zilele lui Vlad Ţepeş, când boierul Albul cel Mare s'a ridicat peste capul Domnului său, ca să sfârşească apoi tăiat de acesta, mânăstirea era relativ bine întemeiată şi poseda averi, pe care, după ce o va pustii, Albul le va lua „în sila lui". (Schitul Sărăcineşti poate fi tot aşa de vechiu, căci la 1436 Vlad Vodă Dracul îi întăria stăpânirea peste moşia sa de vatră). In sfârşit, lângă aceste mânăstiri sigure, existau probabil, ca aşezări mânăstireşti mărunte: Topolniţa, Crivelnicul, Cracul-Muntelui, Strehaia, Motrul, Aninoasa, Oltenii, Cetăţuia, Cornetul şi Zgheabul [7]).

In această epocă apar şi cele dintâi menţiuni documentare despre centrele orăşeneşti din Oltenia. Ştirile despre *Severin* sunt, fireşte, mult mai vechi, dar acesta a fost o creaţie străină şi în plus a avut, până la risipirea sa, în veacul al XVI-lea, un pronunţat caracter militar, deosebit de vieaţa urbană propriu-zisă. Burgul, a cărui întunecată ruină se păstrează încă în parcul oraşului celui nou, a fost clădit poate de Cavalerii Ioaniţi, de oarece la 1254 regele ungur raporta Papei că aceştia, din cari o parte fuseseră aşezaţi „în locul cel mai primejduit, la hotarul Cumanilor de peste Dunăre şi al Bulgarilor", aveau in sarcină „apărarea castrelor ce facem să se zidească pe lângă Dunăre, la care neamul nostru nu este dedat. Căci Dunărea este apa rezistenţei" [8]); iar printre aceste castre va fi fost, în primul loc, însăşi Severinul. La 1260, banatul este pustiit de Bulgari, împotriva cărora luptă apoi victorios banul Laurenţiu, care îi birue şi spânzură pe prinşi la malul Dunării. Pentru prima oară, cetatea este românească în vremea lui Basarab Intemeietorul, ea formând probabil chiar motivul războiului sfârşit cu deplina înfrângere a lui Carol Robert la Posada, în 1330. De aci înainte Severinul se găseşte adesea sub stăpânirea voievodului dela Argeş, deţinut cu forţa sau sub titlu de feudă. La 1370 aci era şi reşedinţa celui de al doilea ierarh al Ţării Româneşti, Antim, care, cum s'a mai arătat, îşi va muta mai târziu scaunul la Râmnic.

Relaţia din secolul al XVIII-lea, care menţionează mutarea reşedinţii la „Noul Severin", priveşte şi cea mai veche epocă pentru care avem informaţii despre oraşul *Râmnic*. Ea cuprinde amănuntul preţios că biserica Episcopiei a fost zidită din temelie de *„fratele lui Mircea Voevod, Bogdan Voevod cel vechiu"*, în care nu se poate vedea decât Dan Vodă I. Inainte de venirea lui Antim, „biserica aparţinuse oraşului" [9]).

In hrisoavele lui Mircea cel Bătrân, Râmnicul apare începând dela 1388, când se întăreşte Coziei *„moara la Râmnic* pe care a dăruit-o Dan Voevod şi via de acolo, dăruită de jupân Buda". Peste un an, la 4 Septemvrie 1389, în alt hrisov al Coziei, Mircea arată

7) ION DONAT, *Fundaţiunile religioase ale Olteniei*, capitolele respective.

8) HURMUZAKI, *Documente I*, nr. 199. Cf. şi AL. BĂRCĂCILA, *Turnu Severin, trei veacuri de vieaţă medievală*, în *Arhivele Olteniei*, XII, (1933), 23.

9) ION DONAT, *Reşedinţele celei de a doua mitropolii a Ţarii Româneşti*, în *l. c.*, p. 67 şi urm.

că *„această scrisoare a fost în oraşul domniei mele numit Râmnic, în faţa a mulţi martori"*, dintre care nu lipsea „Popa kir Nicodim". „O moară şi o uliţă la Râmnic" vor fi întărite aceleiaşi mânăstiri, la 1392 [10]).

Alături de Râmnic e *Ocna*, pe care diploma din 1247 n'o menţionează, dar unde exploatarea este totuşi foarte veche. „Anghel dela Ocnă" care dăruieşte la Cozia „avere moartă şi vie", apare într'un hrisov al lui Mircea fără dată, de după 1408 [11]).

Dela acelaşi Domn este şi prima menţiune despre *Târgu-Jiului*: mergând să se întâl-

Fig. 9 — Oltenia în vremea Sf. Nicodim

1. Oraşe şi mânăstiri constatate documentar.— 2. Idem, constatate pe baza tradiţiilor.

nească la Severin cu Craiul, Mircea-Vodă întăreşte Tismanei privilegiul ca numai călugării să poată pescui în râu, dela satul mânăstirii până în munţi, numind ispravnic pe jupân Bratul, fiindcă a fost judeţ — adică primar — al Jiului [12]).

Baia-de-Aramă, cu infiltraţia sa de elimente catolice, pare tot aşa de veche. Temeiul exploatării din vremea lui Mircea trebue să fi fost însă în apropiere, la „baia" dela Bratilov, unde erau la 1392, „făcute de curând", roţile lui Cip Hanoş, a căror zeciuială de aramă o primea Tismana [13])

10 P. P. PANAITESCU, *Doc. Ţarii Româneşti*, I, p. 50, 55, 56.
11 IDEM, *ibid.*, p. 98.
12 IDEM, *ibid.*, p. 69.
13) IDEM, *ibid.*, p. 69, 76, 90.

Cu privire la originea şi vechimea *Craiovii* nu s'a putut ajunge încă la o unitate de vederi. Ceea ce a interesat în lunga discuţie începută de istoriografii dela sfârşitul veacului al XVIII-lea, a fost mai ales explicaţia topicului, în care unii vedeau numele Craiului Iova— aşa dar pe al lui Ioniţă, regele româno-bulgar, care ar fi ctitorit şi biserica Sfântului Dumitru; pe când alţii socoteau că *Craiova* înseamnă numai *Oraşul Craiului*, indiferent dacă fondatorul fusese cuman cum afirma foarte hotărît Haşdeu, [14]) sau chiar ungur, [15]) cum s'a spus în anii din urmă. Lângă aceste etimologii se mai propusese o alta, [16]) potrivit căreia cuvântul trebue legat de ideea unui hotar, prin termenul slav *crainâ*, care înseamnă *loc* sau *regiune de graniţă*, (ca în Craina Serbiei sau Ucraina rusească). Pentru această concluzie pleda şi existenţa unui părâu de hotar, afluent al Cernei, numit în acelaşi fel, în legătură cu care cealaltă etimologie nu-şi afla aplicaţia. S'a putut spune deci că, pentru definitiva rezolvare a acestei probleme, era mai întâi necesar să se caute hotarul sau „marginea", dela care Craiova şi-ar fi putut lua numele [17]).

Acum, hotarul acesta apare destul de lămurit, căci regiunea cu numiri slavoneşti se ridică în părţile Craiovei până aproximativ la o linie ce ar uni *Işalniţa* de *Şimnic;* iar ţinutul-nucleu al toponomiei onomatice româneşti coboară la rândul său pe linia *Creţeşti-Albeşti-Ghercesti-Pieleşti*—şi tot până aci ajung şi moşnenii. Această echivalenţă geografică aminteşte cealaltă urmă de hotar, din acelaşi loc: *brazda*, care trece chiar prin partea de Nord a oraşului, de-a-lungul străzii ce-i poartă numele [18]). La început, şanţul acesta va fi fost, desigur, roman, dar este lesne de admis că vechile întărituri au slujit, în evul mediu, şi locuitorilor de atunci ai ţinutului. Pătrunderea slavă, pe care şi Iorga o arată în ultima sa lucrare oprindu-se pe aceiaşi linie — „dela Craiova la Vârciorova" — a putut folosi la rândul său acest *valum*, în locul „grădiştilor" şi „prisăcilor" pe care, aiurea, alte cristalizări slavo-române din Dacia le-au ridicat la margine [19]).

Dar şi de nu s'ar accepta etimologia Craiova-Craina, totuşi în mod absolut sigur explicaţia numelui acestei aşezări va trebui căutată pe viitor numai luându-se în consideraţie întreaga familie topică din care termenul face parte, întru cât Craiova a trebuit, evident, să-şi primească numele în aceeaşi epocă în care au fost botezate celelalte aşezări cu numiri slave din Oltenia de jos [20]).

Rămâne însă întrebatea: ajunsese Craiova, în epoca Sântului Nicodim, la starea de

---

14) HAŞDEU, *Originile Craiovei.*

15) SICA GEORGESCU, *Contrib. referit. la începuturile Craiovei,* în *Arh. Olt.,* VII (1928), p. 230-345.

16) Şi la HAŞDEU, în *l. c.*

17) In ultima sa conferinţă ţinută la Craiova şi despre Craiova, Iorga spusese, vorbind de îndepartatele începuturi ale acestei aşezări: *„Numele oraşului se leagă, mai probabil decât de vreun craiu oarecare, de cuvântul „crainâ" care însemnează, cum se ştie, hotar. In Craiova va fi fost o margine... Dumneavoastră vă rămâne să căutaţi hotarul".* V. ION DONAT, în *Arhivele Olteniei,* XX, (1941).

18) Fig. 4.

19) Pentru asemenea cazuri, v. SILVIU DRAGOMIR, *Câteva urme ale organizaţiei de stat slavo-române,* în *Dacoromana,* I (1921), p. 147-161.

20) ION DONAT, în *l. c.*

oraş? Până azi nu s'a găsit nicio informaţie documentară sigură care s'o menţioneze la o vreme atât de îndepărtată. S'a văzut însă că tradiţia îi acordă vechimea aceasta — şi lângă ceea ce dau izvoarele româneşti se pot adăoga ecourile, necercetate încă amănunţit, dintr'unele fragmente epice ale vecinilor de peste Dunăre.

Pe undeva, pe lângă Craiova, s'a dat desigur şi lupta lui Mircea cu Turcii,dela „locul numit Rovine", pe care izvoarele n'o localizează precis. Moxa, care la începutul veacului al XVII-lea traduce o veche cronică sârbească, spune despre aceasta următoarele: „De acii se ridică Baiazid cu Turcii spre Rumâni. Deci, se loviră cu Mircea Voevod şi fu războiu mare, cât se întuneca de nu se vedea văzduhul de mulţimea săgeatelor. Şi mai pierdu Baiazid oastea lui cu totul. Iară Paşii şi Voevozii pieriră toţi; atuncea pieri Costantin Dragovici şi Marco Cralevici. Aşa de se vărsă sânge mult, cât era văile crunte" [21]). Pseudo-Constantin Căpitanul ştie însă, „după istoricul Gheorghe Franţi", că „au avut doao războaie Mircea Vodă cu Baizit..., unul către Nicopoia, altul pe apa Ialomiţii şi la amânduao l-au biruit pe Baizid Bei. Alt istoric scrie că un războiu ce au avut Mircea Vodă au fost la Rovine, dar unde vor fi Rovinele nu le spune. Şi au avut ajutoriu Mircea Vodă pre Marco Cralevici şi pre Costandin şi pre Drăgaş, oameni de neam mare sârbi, cu oşti sub mâna lor. Şi au bătut Mircea Vodă pre împăratul Baizit la acest războiu, iar Marco şi Drăgaş şi Costandin au pierit" [22]). Oricum, locul sigur al bătăliei nu este cunoscut şi împotriva afirmaţiilor din cronica noastră, este de observat că izvoarele sârbeşti arată că Marco şi ai săi au luptat împotriva lui Mircea, dorind însă victoria acestuia [23]).

Incepând cu anul 1385, apar în documente şi cele mai vechi împărţiri administrative din Oltenia. Ele nu sunt însă, aşa cum de obiceiu se petrec lucrurile în Moldova, ţinuturi ale unor cetăţi, ci judeţe de vale, fiecare din ele fiind un ocol străveciu, numit după râul care îl străbătea. Inainte de a fi împărţiri administrative ale statului, aceste ocoale au fost regiuni populare, cristalizate în hotarele cele mai fireşti, pe văi şi răspunzând nevoilor patriarhale de judecată şi de ordine, ale unor vremi care nu îngăduiau mai mult. Când Domnul le-a strâns în tara cea mare, ele şi-au păstrat o vreme destul de îndelungată fiinţa, deoarece statul se întemeia încă pe aceste vechi forme de organizaţie.

Avem astfel, începând dela apus către răsărit, un judeţ al *Motrului*, ce apare o singură dată, la 1415, în legătură cu o întărire de proprietate moşnenească la Bala [24]). Pentru o dată mai veche este menţionat judeţul vecin de pe *Jaleş*, care se întâlneşte de mai multe ori în

21) HAŞDEU, *Cuvinte din batrâni*, I, p. 102.

22) *Magazin Istoric pentru Dacia*, I, 95.

23) N. IORGA, *Istoria Românilor*, v. p. 297-299, cu bibliografia; C. C. GIURESCU, *Istoria Românilor*, I, p. 463.

24) Pentru vechile judeţe, v.: C. C. GIURESCU, *Judeţele dispărute din Ţara Românească*, în *Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială*, XIV, 842 şi urm.; *Id. Istoria Românilor*, II, 396; N. G. DINCULESCU, *Vechi împărţiri administrative*, în *Arhivele Olteniei*, II (1923), 165-179 şi ION DONAT, *Judeţul de Baltă şi Banatul Severinului*, *ibid.*, XIII (1934), 12-17. V. fig. 10.

hrisoavele Tismanei dintre 1385 şi 1444, mânăstirea având de acolo un mertic anual de 400 găleţi de grâu. În cuprinsul lui se găseau satele Ploştina, Cereş, Turcineştii, Leurda, Arcanii, Tamaşeştii, Băleştii şi Rasova In aceiaşi vreme trebue să fi existat şi *judeţul Gilortului*, deşi el apare abia la 1502. *Judeţul Vâlcea*, al cărui nume ar aminti pe un vechiu jude sau cneaz, — poate pe însuşi Farcaş dela 1247, întrucât Vâlcea şi Farcaş au, în slavoneşte şi ungureşte, acelaşi înţeles: *Lupul* — apare întâiu la 1392, când Mircea Vodă dărueşte mânăstirii Cozia dijma de miere şi ceară din acest judeţ. Cât priveşte judeţele din Sudul Olteniei, documentele dau o singură menţiune, din 1444, despre *judeţul de Baltă*, pentru a cărui localizare, ca punct de reper sigur, există numai satul Vadul Cumanilor (de lângă Calafat), de oarece expresia „şi la Blatniţa", după care sunt menţionate câteva localităţi dispărute, trebue interpretată altfel decât s'a făcut; căci Blatniţa nu-i râul Blahniţa de azi [25]), ci un *ţinut popular* străbătut de apa cu acest nume şi a cărui întindere este şi acum bine cunoscută de localnici, aşa încât i s'a putut ridica harta [26]).

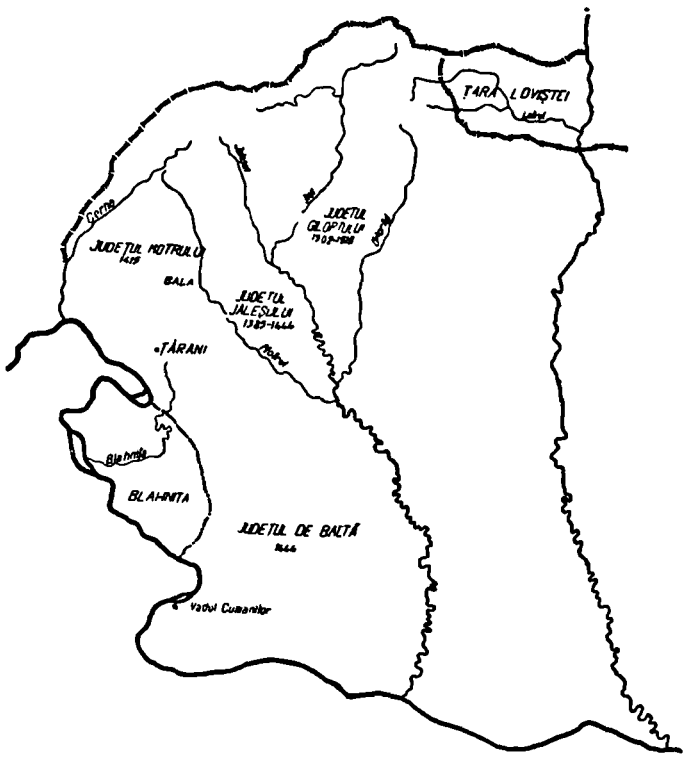

Fig. 10. — Regiuni populare şi vechi împărţiri administrative.

Dar, prin mânăstirile sale măreţe, prin numărul aşezărilor omeneşti, din care satele, ce formau adevăratul temeiu al ţării, nu apar în documente decât prin excepţie, fiindcă ele închideau o lume condusă după regulile obiceiului din bătrâni, străin de formele cancelariei aduse de Descălecare, — ca şi prin judeţele păstrate dinaintea Intemeierii — Oltenia se vede a fi fost, în această epocă, o regiune mult mai bine aşezate decât celelalte ţinuturi româneşti, astfel încât nu-i de mirare că, dintre primele treizeci documente interne păstrate pentru Ţara Românească, douăzeci şi cinci privesc oameni şi locuri dela apus de Olt[27]). *Când statul muntean începător a putut lua în stăpânire, desigur şi prin colonizări, pământuri foarte depărtate, ca cele „băsărăbeşti" dela Nordul Mării Negre, asemenea curente de expansiune nu şi-au putut avea obârşia decât în Oltenia şi în părţile imediat vecine, care la un loc cuprindeau o populaţie numeroasă şi unitară. Aşa se explică existenţa „regiunii Oltenilor", constatată documentar de d. C. C. Giurescu, care făcea legătura între Ţara Românească şi Basarabia* [28]).

---

25) Aşa cum am crezut. V. *Judeţul de Baltă şi Banatul Severinului*, în *l. c.*

26) I. VINTILESCU, *Numiri de grupări regionale din Mehedinţi şi Vrancea*, în *Sociologie românească*, IV, (1939), p. 76-81.

27) P. P. PANAITESCU, *o. c.*

28) C. C. GIURESCU, *„Oltenii şi Basarabia"*, în *Revista Istorică Română*, vol. X, (1940), p. 130-139. V. fig. 2.

III

Această Ţară a Mehedinţilor este ca o provincie deosebită. Capii săi se chiamă bani. Ea are steag şi muzică ostăşească şi pecete deosebită, atârnă însă de Domnii munteneşti.

Miron Costin.

Cine cercetează trecutul Olteniei cu gândul de a deosebi ceea ce se datoreşte anume acestui ţinut în istoria Ţării Româneşti, ajunge în chip firesc la constatarea că aportul său la vieaţa de stat a Principatului Muntean n'a fost totdeana egal, căci au existat epoci de puternică afirmare regională, dar şi altele în care Oltenia nu se face aproape de loc cunoscută prin fapta şi voinţa unor conducători reprezentativi. Astfel, după vremea ce cuprinde sfârşitul secolului al XIV-lea şi începutul celui următor, se va ajuge la o lungă perioadă puţin caracteristică din acest punct de vedere, pentru ca apoi, către sfârşitul celui de al XV-lea veac, Oltenia să devină deodată prezentă în toate frământările politice ale epocii, constituind o problemă şi o preocupare statornică în cele mai de seamă acte de guvernare sau de administraţie.

Sunt totuşi două fapte, din acest lung răstimp de tăcere, pe care informaţii noi le-ar putea lega de Oltenia şi de ce se petrece aci în vremea următoare, a Craioveştilor.

Mai întâiu, sub Alexandru Vodă Aldea (1431–1436), cel mai de seamă sfetnic al acestuia este marele vornic Albul, care în scrisorile către Braşoveni ale lui Vlad Dracul, pe atunci pretendent, apare pe acelaşi plan cu voievodul însuşi [1]). Acesta trebue să fie boierul Albul cel Mare din menţiunea, despre care s'a mai vorbit în legătură cu vechimea mânăstirii Govora, cuprinsă într'un hrisov al lui Mircea Ciobanul, care arată că a întărit mânăstirii satele Glodul şi Hinţea (din judeţul Vâlcea), fiindcă au fost ale acesteia încă dela începutul Ţării Româneşti. „Iar când au fost în zilele lui Vlad voievod Ţepeş, apoi au fost un boier care se numea Albul cel Mare şi a fost luat mai suszisele sate în sila lui şi încă a pustiit şi pe sfânta mânăstire... Şi după aceea, în zilele Vladului voievod Ţepeş, acel boier Albul cel Mare ridicatu-s'au domn peste capul Vladului voievod Ţepeş. Iar Vlad voievod a ieşit cu oastea înaintea lui şi l-au prins pe el şi l-au tăiat şi pe el şi pe tot neamul lui" [2]). Prin urmare vornicul Albul, care luptase cu Dracul pentru tronul lui Alexandru Aldea, s'a ridicat şi contra fiului acestuia, de astă dată ca pretendent şi a sfârşit prin a fi tăiat de el, după o luptă pe care n'o cunoaştem altfel. *Dar faptul că Albul uzurpase cele două sate mânăstireşti din Vâlcea, duce la bănuiala că el îşi va fi avut averea pe undeva prin apropiere, căci altfel acestea cu greu l'ar fi putut interesa.*

Cu mai multă siguranţă se poate presupune amestecul boierimii oltene — şi anume chiar al Craioveştilor — în rosturile publice din vremea domniei lui Vladislav al II-lea, care

1) Cf. reproşul lui Vlad Dracul: *„Duceţi aramă lui Aldea şi lui Albul"*, sau *„am vrut să răscumpăr pe sluga mea dela Aldea şi dela Albul"*. Apud C. C. GIURESCU, *Istoria Românilor*, II, partea I, p. 8.

2) STOICA NICOLAESCU, *Doc. slavo-rom.*, p. 239-40.

„a perit de sabie în mijlocul Târşorului [3])"; căci numai un asemenea amestec poate explica bunăvoinţa Domnului către această familie, înălţată de el la treaptă de cinste, cum vor mărturisi fraţii Craioveşti pe piatra pusă, în zilele lui Neagoe Basarab, la mormântul binefăcătorului lor dela Dealu [4]).

Într'o foarte mare măsură faptele care umplu apoi perioada, glorioasă pentru Oltenia, ce se scurge între 1482 şi 1535, se datoresc, desigur, acestui neam care „era mai ales şi mai temător de Dumnezeu, căruia era numele de moşie Banoveţi, adică Băsărăbeşti" [5]). Oricum însă, dacă marea bănie s'a putut întemeia, Oltenia ajungând să fie astfel „ca o provincie deosebită", după expresia lui Miron Costin, lucrul s'a datorit fără îndoială şi unei anumite tradiţii de autonomie, ale cărei ecouri puteau fi încă, pe la 1500, destul de puternice. De-altfel dregătoria nu apare deodată, fără legătură cu trecutul, căci bani, sigur dovediţi, figurează în primele locuri ale divanelor domneşti începând din anul 1391. De-a-lungul celor trei decenii scurse după această dată, până la 1421, întâmpinăm astfel pe Drăgan, Stănilă, Drăgoi, Radu Calaca (=Calotă) şi Aga. Apoi, imediat după jumătatea acestui secol, pe la 1454, apar banii de Tismana Stan şi Crăciun, care raportează despre un hoţ că „în ţara noastră, în ţinutul Oltului, în Făgăraş, nu-i". (S'ar putea ca acest „ţinut al Oltului" să fie Oltenia, nu posesiunile de peste munţi, cum s'a interpretat — şi atunci am avea de a face cu aceeaşi numire pe care, pentru vremea mai nouă, am aflat-o într'un act din 1750 [6]), sub forma „Ţara Oltului"). La Tismana, „în oraş" — ceea ce ar putea să însemne totuşi mânăstirea, cetatea, nu aşezarea din sat — rezidau şi banii Detco, Dediul, Diicul şi Dragomir dela 1491 ba probabil în acelaşi loc îşi vor fi avut reşedinţa, câţiva ani mai înainte, la 1486, banii Dumitru Ghizdavăţ şi Detco, pentru care ni s'a păstrat un ordin domnesc cu privire la cercetarea unei pricini a satelor Bratilov, Mărăşeşti, Şipot, Costeşti, Strâmtul, Runcul şi Bârleţ, — *toate în acelaşi vechiu cuprins al banatului de Severin.* Probabil că însuşi Barbu Craiovescu ajunge ban mare pentru prima oară la 1492–3, pentru ca, dela 1498 înainte, marea banie să fie aproape fără întrerupere apanajul familiei sale, vreme de patru decenii.

Nu-i locul să discutăm aci spioasa problemă a legăturii Neagăi cu Basarab cel Tânăr, tatăl după fire al lui Neagoe Basarab, care ar explica, într'o măsură, ascensiunea acestei familii [7]). Ca date esenţiale este deajuns să precizăm doar că Neagoe cel dintâi, tatăl celor patru fraţi cunoscuţi: Barbu, Pârvu, Danciu şi Radu, apare pentru prima oară într'un divan domnesc, fără vreo dregătorie, la 1475. In ultimul divan cunoscut al lui Ţepeluş, din anul 1482, feciorul cel mare, Barbu, este în fruntea boierilor, tot fără dregătorie, urmat fiind de frate-său Pârvu, care e mare vornic. Domnia binevoitorului lor se termină însă curând, căci fiind învins de Vlad Călugărul, Ţepeluş se retrage în Oltenia, la cumnatul său Stanciul dela Glogova, unde

3) *Cronica anonimă,* în *Magazin Ist. pt. Dacia,* IV, p. 234.
4) IORGA, *Inscripţii,* I, p. 100.
5) C. ERBICEANU, *Viaţa şi traiul Sf. Sale părintelui nostru Nifon patriarhul Ţarigradului,* 71.
6) ION DONAT, *Despre numele Olteniei,* în *Arh. Olt.* XIII (1934), p. 483.
7) Toată discuţia, ca şi amănuntele privitoare la întreaga epocă, la I. C. FILITTI, *o. c.*

este omorît de „Mehedinţeni": aceştia n'ar fi fost însă boierii români ai Mehedinţului, ci oamenii regelui ungur dela Mehadia [8]). După cum se pare, Craioveştii l-au îngropat la Bistriţa, căci el trebue să fie acel tată al moşilor lui Matei Basarab, despre care vorbeşte acela într'un hrisov dela 1633 [9]).

Sub Vlad Călugărul, Barbu Craiovescu reapare, tot fără titlu, într'un hrisov din 1487, în care Pârvu e mare vornic, iar la 1492 îl regăsim ca ban. In sfârşit, dela 1498 înainte Barbu figurează aproape neîntrerupt în divane ca mare ban, păstrând acest scaun, care era pus „ceva mai sus decât al tuturor celorlalţi boieri munteni" până la 1520, când se călugăreşte în mânăstirea sa dela Bistriţa, sub numele de Pahomie, iar bănia este luată de Preda, nepotul său de frate. Din aceeaşi familie se vor ridica apoi banii: Pârvu, Barbu II şi Barbu III, ultimul dispărut la 1535, poate ca pribeag la Constantinopol.

In vremea lui Radu cel Mare (1495—1508), Craioveştii se găsesc aşa dar în favoarea Voievodului, câteşi patru fraţii deţinând dregătorii însemnate. Cu toate acestea, în conflictul ce izbucneşte între Patriarhul Nifon şi Radu Vodă, din cauza căsătoriei fără lege a surorii acestuia Caplea cu Bogdan dvornicul, Craioveştii trebue să fi luat partea înaltului chiriah, deoarece Gavril Protul arată că Nifon a fost, în împrejurarea aceasta, păzit şi hrănit de „un cocon de boieri ce-l chema Neagoe, care era mai mare peste vânători", [10]) — adică de viitorul Neagoe Vodă, care îşi atrăgea astfel duşmănia lui Bogdan, despre care se va face mai târziu menţiune şi în Cronica ţării.

La moartea lui Radu cel Mare tronul muntean ajunge însă în seama lui Mihnea cel Rău, feciorul Dracii armaşul din Măneşti, care-şi va zice în domnie fiu al lui Vlad Vodă Ţepeş. La început, relaţiile Craioveştilor cu acesta au putut fi normale, Domnul dându-le chiar, în anul 1508, două hrisoave pentru ctitoria lor dela Bistriţa [11]). Dar pacea n'a putut dura prea mult, iar faptele care urmează, povestite mai întâiu de biograful Sfântului Nifon şi trecute apoi în naraţiunile muntene, dau pagini din cele mai dramatice şi colorate.

„Cum apucă domnia — spun astfel cronicile — îndată se desbrăcă lupul de pielea de oaie, şi-şi astupă urechile ca aspida şi ca vasiliscul, iar arcul şi-l încordă şi găti săgeţi de a săgeta, şi sabia şi-o fulgera, şi mâna şi-o întăria spre rane. Şi prinse pe toţi boiarii cei mari şi aleşi şi-i munci cu multe munci şi cumplite, şi le luă toată avuţia, şi se culca cu toate jupâneasele şi featele lor înaintea ochilor lor. Deci unora le-au tăiat nasurile şi buzele, pre alţii i-au înecat şi pre alţii i-au spânzurat, iar el se îmbogăţea şi creştea ca cedrul până la ceriu şi-şi umplea toată voia sa. Iar pre un neam care era mai ales şi mai temătoriu de Dumnezeu, căruia îi era numele de de moşie Banoveţi (adecă Băsărăbeşti), el cu multe

8) N. IORGA, *Istoria Românilor,* IV, p. 208.

9) C. C. GIURESCU, *Istoria Românilor,* II, partea I, p. 12.

10) *Vieaţa şi traiul Sf. Sale părintelui nostru Nifon, patriarhul Ţarigradului,* la HAŞDEU, *Arhiva istorică,* I, 2, p. 132 şi în ed. C. ERBICEANU, p. 45. Cf. *Cronica zisă a lui Constantin Căpitanul,* în *Magazin Istoric pentru Dacia,* 1, p. 110 şi *Cronica Cantacuzinească, ibid.,* IV, p. 238: „Un fecior de boier ce-l chema Neagoe, care era mai mare peste vânători... aducea bucate de hrană Sfântului".

11) ST. GRECIANU, *Sirul voevozilor,* p. 19.

amăgeale şi şuteale şi cu greale jurământuri se lega cu boiarii cari era de acel neam, că nu-i va omorî, nici le va face nicio nevoie, şi făcu şi cărţi de juiământ şi de afurisanie. Iar el în toate zilele săpa groapă şi cugeta cum va face să piarză şi neamul lor... Şi fiind îndemnat tot de răutatea minţii sale, chemă pe Stoica sveatnicul său cel mai mare, şi intră numai cu dânsul în pivniţa domnească, şi scoase pre pivniciari afară. Iar cu voia lui Dumnezeu rămase un copil care era şi el de acel neam ce făcea svat să-l piarză, şi dacă văzu pe nedreptul Domn că intră în pimniţă, el se umplu de frică şi de groază, şi neavând unde fugi, intră într'o bute seacă, de se ascunse, că aşa tocmi Dumnezeu. Şi cum intră în pimniţă Domnul cu Stoica, începură a se svătui cum şi în ce chip vor face să piarză pre acel neam cugetând că nu easte nimeni în pimniţă să-i audă. Deci deacă săvârşi svatul, chemă pimnicearii şi le zise să le dea vin de unde va fi mai bun: şi dacă băură, ieşi Domnul şi Stoica den pimniţă veaseli, gândind că n'a auzit nimeni svatul lor cel hiclean. Deci după dânşii ieşi şi copilul furiş şi nu spuse nimănui nimic, ci îşi căută treaba şi slujba până află vreme şi prilej de spuse părinţilor, şi neamului său celui mai mare, toate lucrurile şi hicleşugurile călcătorului de jurământ Domn. Deci ei deacă auziră aşa, şi cunoscură că sunt adevărate cuvintele lui, ei se adunară de se svătuiră, şi luară avuţie şi oameni cât putură, şi trecură Dunărea de cea parte, şi scăpară toţi de cursa Mihnii Vodă călcătorul de jurământ. Iar svăpăiatul Domn dacă auzi de pribegirea lor, de păreare rea i se schimbă firea şi bucuria i se întoarse întristăciune şi îşi arătă urgia şi mânia ce avea spre dânşii. Şi alt nimic nu putu să le strice, ci în pismă le-au ars curţile, şi casele le-au risipit; iar câţi au aflat din acel neam rămaşi, pre toţi i-a muncit cu multe feluri de munci, pre unii i-a şi omorît, şi mânăstirea lor care o făcuse ei pe râul Bistriţii, din temelie au risipit-o, şi biserica Sfinţilor Apostoli, care o zidise Neagoe, socotitorul lui Sfântul Nifon, să fie de îngroparea morţilor, iar au sfărâmat-o, încă şi pomii i-au tăiat şi i-au desrădăcinat. Şi ridica mare goană asupra acelui neam blagostovit, iar preoţilor de prin satele lor, tuturor le-au tăiat nasurile, spre batjocura biseariciı. Şi se ispitia şi se svătuia să arză pre toţi Egumenii de pe la toate mânăstirile, şi alte răutăţi multe vrea să facă.

Deci acei boeri drepţi, pre care-i ferise Dumnezeu din mâinile muncitorului, de carii se zise mai sus, merseră la împărăţie şi spuseră înaintea împăratului toate răutăţile Mihnii Vodă. Iar împăratul dacă auzi aşa... le puse Domn pre Vladul, fratele Radului Vodă, care fusese Domn înaintea Mihnii Vodă, că ei îl cerură pre acela dela Impăratul". — Este desigur plin de interes şi chipul cum înfăţişează cronicarul relaţiile neobişnuite dintre Craioveşti şi noul domn cerut de ei; căci iată ce se adaugă în cronică: „Deci zise împăratul către dânşii: Iată că vă dau pre dânsul în mâinile voastre şi pre voi în mâinile lui, iar pre Dumnezeu în mijlocul vostru. Deci de veţi face voi lui vreun hicleşug sau de va face el vouă, Dumnezeu să vă piarză de pe faţa pământului cu tot neamul vostru. Iar ei ziseră toţi: amin, şi jurară jurământ Vladul Vodă, împreună cu boiarii, şi le deade împăratul oaste mare şi purceseră. Şi dacă sosiră la Dunăre, iar făcură jurământ înaintea lui Mehmet paşă

al Dunării, şi zise neamul Băsărăbeştilor aşa: De vom umbla noi cu hicleşugul, şi de nu vom sluji Domnului nostru Vlad Vodă cu dreptate, să se piarză numele şi neamul nostru din această ţară în veaci. Aşişderea şi Vlad Vodă zise către Mehmed paşa: de voi face eu acestui neam vreun rău sau vreun hicleşug, sabia ta să tae capul meu cu mare ruşine, şi să pierzi neamul meu din această ţară".

Toate izvoarele arată că, după ce au trecut Dunărea, Vlad Vodă cel nou şi pribegii au încredinţat o parte din oaste lui Neagoe, care se lovi cu Mircea, feciorul lui Mihnea Vodă la Cotmeana, de unde acesta abia putu scăpa pe o fereastră, desculţ, descins şi fără işlic, oastea fiindu-i cu totul distrusă de Neagoe. Şi iarăşi adaugă Cronica: „Iar feciorul Mihnii Vodă au mers la tatăl său şi i-au spus toate cu multă frică; iar el, dacă auzi aşa, se sperie şi zise către ei: Cine a făcut vouă aceasta? Ei ziseră: Neagoe, vătaful de vânători. Aceasta auzind Mihnea Vodă se umplu de frică şi zise: De vreame ce făcu puiul leului aşa, dar când va veni leul cel mare (deci Pârvul Banul!) ce va face? Şi aşa se sculă din scaun şi fugi în Ţara Ungurească, şi acolo se deşteptă dintr'acea frică" [12]).

Cu toate jurămintele făcute în faţa Turcilor, legătura de credinţă dintre Craioveşti şi acest tânăr Vlad Vodă — un copil de 16 ani, căruia de aceea i s'a zis Vlăduţ, — n'a durat decât atâta vreme „cât ţinu svatul acelui neam ales de Dumnezeu al Băsărăbeştilor.. Iar dacă îl lepădă... pogori şi pre dânsul mânia lui Dumnezeu". Ruptura fu provocată de cumnatul Domnului, Bogdan, soţul Caplei, cel afurisit de Sfântul Nifon, „care aţâţa pre Domn cu mânie asupra Craioviştilor, zicând că Neagoe este fecior de domn" şi că-l va scoate din scaun. Craioveştii scăpară din nou peste Dunăre la Mehmet Paşa şi acesta, venind cu oaste împotriva lui Vlăduţ, îl înfrînse la Văcăreşti, şi-l prinse viu. Vlad pieri apoi îndată, în Bucureşti, căci „însuşi Paşa cu mâna lui i-a tăiat capul... supt un păr". In locul său poporul adunat, ca odinioară în Moldova începuturilor lui Ştefan cel Mare, aclamă Domn pe Neagoe, care „se plecă glasului noroadelor şi luă coruna şi scaunul a toată Ţara Românească şi îndată făcu judecată şi dreptate între oameni". Curând după acestea pieri, „cu rea moarte, în munci", şi Bogdan, soţul Caplei.

Aşa dar în Ianuarie 1512, după ce Craioveştii se aflaseră în mare favoare sub Vladislav II, Laiotă, Ţepeluş, Vlad Călugărul şi Radu cel Mare, după ce luptaseră împotriva lui Mihnea cel Rău şi Vlad-Vlăduţ, ei câştigară în sfârşit scaunul domnesc pentru unul de ai lor. Dar lucrurile nu se opresc aci. După moartea lui Neagoe Basarab cronicile spun că „s'au înălţat domn Preda, fratele lui Basarab Vodă, ca să ţie domnia lui Teodosie, nepotu-său". Împotriva Oltenilor se ridicară însă pribegii din Moldova şi boierii buzoeni, cu Dragomir Călugărul, pe care cronicile îl numesc Radu Vodă. Ciocnirea se petrecu la Târgovişte mai înainte de sosirea lui Mehmet-bei, care venea în ajutorul Craioveştilor, şi Preda pieri în războiu. Dragomir Călugărul este însă la rândul său înfrânt de Turci, care-l prind—şi

12) *Cronica anonimă*, în *l. c.*, p. 243 şi urm.

Mehmet îngădue lui Bădica comisul, vărul primar al lui Neagoe Vodă, să-i tae capul [13]). In Ianuarie 1522 scaunul lui Teodosie este din nou amenințat, de oarece boierimea muntеană ridică domn pe Radu Vodă dela Afumați, astfel încât Teodosie este silit a se trage, cum spuse singur într'o scrisoare, „de cea parte a țării" — la Slatina — fiindcă „de partea cealaltă", țara era mâncată de vrăşmaşi [14]). Radu Vodă, un viteaz de talie mare, luptă cu Mehmet, care ar fi dorit acum scaunul țării pentru sine, la Gubavi, Ştefeni şi Clejani, războiul având rezultate schimbătoare, până când Turcii îl iau pe Teodosie la Constantinopol, unde moare curând. Îndată Craioveştii vor ridica un nou domnişor, pe acel Bădica despre care s'a mai amintit şi care, văr al Pârvuleştilor, era totdeodată fiu al lui Radu cel Mare şi deci frate dinspre tată cu rivalul său Radu dela Afumați. Un şir de lupte se vor da, în vara şi toamna lui 1522, între cele două partide, Radu trebuind să se retragă peste munți. Înapoiat apoi cu ajutor unguresc, el scrie Braşovenilor că a sosit cu bine, „dar Pârvuleştii vor să se bată cu domnia mea şi foarte ne pregătim de războiu. Turci mulți nu au, dar se făleşte Bade că va îndupleca pe sangeacul de Vidin şi pe sangeacul de Nicopole să lupte cu domnia mea" [15]). La începutul noului an, Radu este iarăşi gonit de Turci, care însă nu vor instala pe Bădica, ci pe un nou Vladislav, cu care Craioveştii se împăcară la început de nevoe, stându-i în divan. Dar pentru a treia oară ei se răzvrătesc sub acelaşi motiv că voievodul ar avea de gând să le piardă capetele—şi de data aceasta trec munții în Ardeal. Abia în Noemvrie 1523 Craioveştii vor putea în sfârşit să-l aşeze în scaun pe Badea, care primeşte acum numele domnesc de Radu; dar la începutul anului următor el piere în împrejurări pe care le arăta o scrisoare a lui Radu dela Afumați către Braşoveni: „Mai întâi a venit Vladislav Voevod în țară, iar asupra lui s'a ridicat Bădica Voevod... şi a trimis pe boieri la Poartă... să-i aducă steag şi pace. Şi-i aduseră Turcii steag. Dar când era să-şi primească steagul în mână, Turcii i-au luat steagul şi i-au tăiat capul" [16]).

Murind Bădica, Pârvuleştii se împacă din nou cu Vladislav, cronica însăşi arătând că „au venit şi Pârvul banul dela Craiova cu mulți voinici aleşi de i s'au închinat... Dar după aceea Vladislav Vodă şi-au bătut joc de Pârvul banul şi au zis să fie postelnic în casă, şi puse alt boier ban mare în locul lui". Mâniat, Pârvul fugi noaptea la Craiova, şi înapoindu-se cu armată, îl goneşte pe Vladislav peste Dunăre. Craioveştii trec acum de partea lui Radu dela Afumați, pe care îl obligă însă să se încuscrească cu dânşii, peținд pe Ruxandra, fiica lui Neagoe Vodă, care se afla în Transilvania, ceea ce il va împinge pe acesta într'un conflict sentimental cu Ştefăniță Vodă al Moldovei. Domnia sbuciumată a lui Radu se încheie în Oltenia, la 1528. Împotriva lui se va mai ridica un domnişor din Moldova care, fugărit de un dregător al lui Radu, piere la Brăila, în Dunăre; apoi un altul, din Mehedinți,

13) *Cronica anonimă*, în *l. c.*, p. 267-8 şi *Pseudo-Capit.* în *l. c.*, 158.

14) ION BOGDAN, *Relațiile Țării Românești cu Braşovul şi cu Țara Ungurească*, p. 160. Cf. şi I. C. FILITTI, *l. c.*

15) Ibidem.

16) BOGDAN, *o. c.*, p. 167-9.

căruia îi taie capul Pârvu Banul [17]). După acestea se răzvrătesc din nou Muntenii, cu „neşte boiari anume Neagoe vornicul şi Drăgan postelnicul", iar Radu fuge către Oltenia, căutând scăparea la banul Pârvu, unchiul soţiei sale; dar e ajuns din urmă şi piere în biserica Cetăţuii de deasupra Râmnicului, împreună cu fiul său [18]).

După moartea lui Radu domneşte o clipă un „Basarab", ce piere tăiat, iar în locul său Turcii dau steagul lui Moise, care, pentru a-şi asigura liniştea, găseşte la rându-i potrivit să se înrudească cu Craioveştii şi-şi dă sora de soţie lui Barbu II banul [19]). Împotriva lui Turcii aduc însă pe Vlad Înecatul, fiul lui Vlăduţ, şi Moise este silit să se retragă în Ardeal. Înapoiat cu ajutor unguresc el moare în luptă cu acesta, odată cu cumnatu-său. „Au venit Moise Vodă pe Olt cu Ungurii — relatează Cronica — şi au avut război cu Vlad Vodă la sat la Viişoară — în Teleorman — şi au pierit Moise Vodă şi Barbul banul din Craiova" [20]). Învingătorul confiscă, pentru viclenie, o parte din moşiile lui Barbu Craiovescu şi ale fratelui său Drăghici, hrisovul târziu de întărire lămurind că domnul a trebuit să plătească şi datoriile acestora, adică 40.000 aspri emirului dela Vidin şi 50.000 celui dela Rahova. Satele Brăneşti şi Bărbăteşti sunt date lui Vlaicu clucerul, Nedeia, care aparţinuse lui Pârvu banul, este confiscată, şi ceva mai mult, Hamza din Obislav, care ajunge ban încă dela 1531, primeşte în anul următor însăşi moşia Craiovei. În hrisovul dela 23 Aprilie 1532, Vlad Vodă arată că a dăruit „vlastelinului, încă şi din casa Domniei mele, jupânului Hamza vel Ban Jilski i Cralevski, Craiova întreagă, cu satele, siliştile şi Ţiganii, cu mori, bălţi, vii, cât au ţinut pan Barbu şi Preda banul, pentru că s'a dovedit (Hamza) cu slujbă dreaptă şi a vărsat şi sânge pentru Domnia mea, împreună cu nepotul său". Moşia îi va rămâne lui, nepoţilor şi strănepoţilor, „şi la ei preadalica să nu fie, pentru că o lăsăm lui şi de nimenea neatinsă [21]). Cu toată această grea lovitură primită de Craioveşti, unele rude apropiate ale lor, ca Vlăsan vel logofăt şi Şerban vel vornic, sunt încă în favoarea Domnului şi figurează în divan [22]).

După ce Vlad se înecă în Dâmboviţa, „la Popeşti, din jos de Bucureşti", boierii aleg domn pe Vintilă, judeţul din Slatina, pe care o însemnare contemporană îl numeşte „Io Braga Voevod" [23]). Şi el va tăia pe boieri pentru viclenie, dar Craioveţii îşi redobândesc acum, cel puţin în parte, influenţa, căci Barbu III primeşte, la 1534, bănia, însă într'o situaţie ierarhic scăzută. Partida nemulţumiţilor, în care puteau fi şi Craioveşti, ca Vlăsan logofătul, pe care Vintilă îl prinde şi-l tae „pentru răul său vicleşug" [24]), înalţă acum domn pe Radu Paisie, care deocamdată nu-şi poate păstra tronul şi pribegeşte. Dar un nou complot boieresc aduce sfârşitul lui Vintilă, în Iunie 1536, faptele petrecându-se pe malul Jiului, la Bu-

17) I. C. FILITTI, *o. c.*, p. 162.
18) PSEUDO-CONST. CAPITANUL, în *l. c.*, p. 165-6.
19) FILITTI, *o. c.*, 164.
20) *Cronica anonimă*, p. 271.
21) I. C. FILITTI, *o. c.*, p. 165.
22) IDEM, *ibid.*
23) N. IORGA, *Braga Voevod*, în *Conv. Lit.*, 1903, p. 1043.
24) Apud, I. C. FILITTI, *o. c.*, p. 166.

covăţ, unde Voievodul se dusese „în primblare, să vâneze pădurile Jiiului, ca să prinză cerbi şi alte vânaturi mai mari, de vreme ce într'acele părţi de loc să află vânaturi multe şi mari. Iar lângă acestea, Vintilă Vodă avea gând să mai taie o seamă de boiari, — dar simţind boierii s'au vorbit cu toţii pe tainâ şi au năvălit ei mai înainte, de au tăiat pre Domn în malul Jiiului" [25]). Voievodul pieri străpuns cu suliţele, din fuga calului, isprava făcând-o două slugi „unul Arvat, altul Ungurean", ale propriului său cumnat, Momce logofătul, care el însuşi îi învăţase cum să procedeze. Odată cu el dispare, în împrejurări necunoscute, şi Barbu III Craiovescu, cel din urmă reprezentant bărbătesc, sigur dovedit, al neamului său.

Ultima ridicare a Craioveştilor se petrece curând după aceasta, în domnia lui Radu Paisie, şi ea se datoreşte lui Şerban banul dela Coiani, ginerele lui Radu Craiovescu şi deci văr, prin soţie, cu Neagoe Vodă. Ca boier credincios al lui Paisie, el a mers „de a spânzurat pe Drăghici al lui Danciu Gogoaşe la Ţarigrad, deoarece s'a fost ridicat să vină Domn" [26]). La 1539 Şerban se răsvrăteşte însă şi, alungând pe Radu Paisie, este aclamat o clipă Domn, cum îl va şi socoti mai târziu — numărându-l printre strămoşii săi — Matei Basarab. Dar Radu Vodă se întoarce curând cu ajutor turcesc şi Şerban este silit să ia drumul pribegiei prin Transilvania, unde îşi pierde urma.

Aşa se termină această epocă de aspre încleştări politice şi lupte pentru conducere, când marea bănie ajunsese atât de puternică şi plină de prestigiu, încât Barbu II banul putea să-şi încheie cărţile de întărire cu formula domnească: *pe care-l va alege Dumnezeu* (Dumnezeu, nu Domnul!) *a fi oblăduitor acestui loc, ori din fiii noştri, ori din rudele noastre, sau, din păcatele noastre, din alt neam străin*" — punând şi boieri mărturii [27]). Dar, dincolo de această desfăşurare de fapte grandioase şi crude, dealungul celor peste cincizeci de ani ce se scurg astfel, Oltenia se organizează. Urmând sfatul Patriarhului Nifon, ale cărui moaşte vor fi aduse mai târziu în ţară de Neagoe Vodă, Radu cel Mare reorganiză episcopia râmniceană, pe care o supuse mitropolitului dela Târgovişte. Tot pe atunci intervine o reformă administrativă, datorită desigur faptului că judeţele au fost puse sub administraţia marelui ban. In partea de Vest, în locul vechilor judeţe de pe râuri, se înfiinţează judeţele de azi, cu o configuraţie care, faţă de cea actuală, se deosebeşte mult doar în ce priveşte hotarul dintre Mehedinţi şi Dolj. Primele menţiuni documentare sunt, pentru aceste două judeţe, dela 1483, iar pentru Gorj din 1497 [28]). Această reformă nu s'a făcut însă deodată, fiindcă judeţul Gilort exista încă la 1516. Este probabil că Vâlcea şi Romanaţii rămâneau în vechea lor situaţie, ceea ce s'ar putea explica prin evoluţia istorică

---

25) PSEUDO-CAPIT., în *l. c.*, p. 168.
26) ST. NICOLAESCU, *Doc. slavo-rom.*, p. 61.
27) I. C. FILITTI, *o. c.*, după GRECEANU, *Sirul voevozilor*, partea inedită.
28) I. C. FILITTI, *Notiţe oltene*, în *Arh. Olt.*, XIII, (1934), p. 488.

deosebită, a acestei laturi estice, până unde nu s'a întins niciodată banatul de Severin. După deplina ei statornicire, arondarea din vremea Craioviştilor trebue să fi corespuns în deaproape cu cea pe care o află, şi o figurează în harta sa, Căpitanul Schwantz, la 1720.

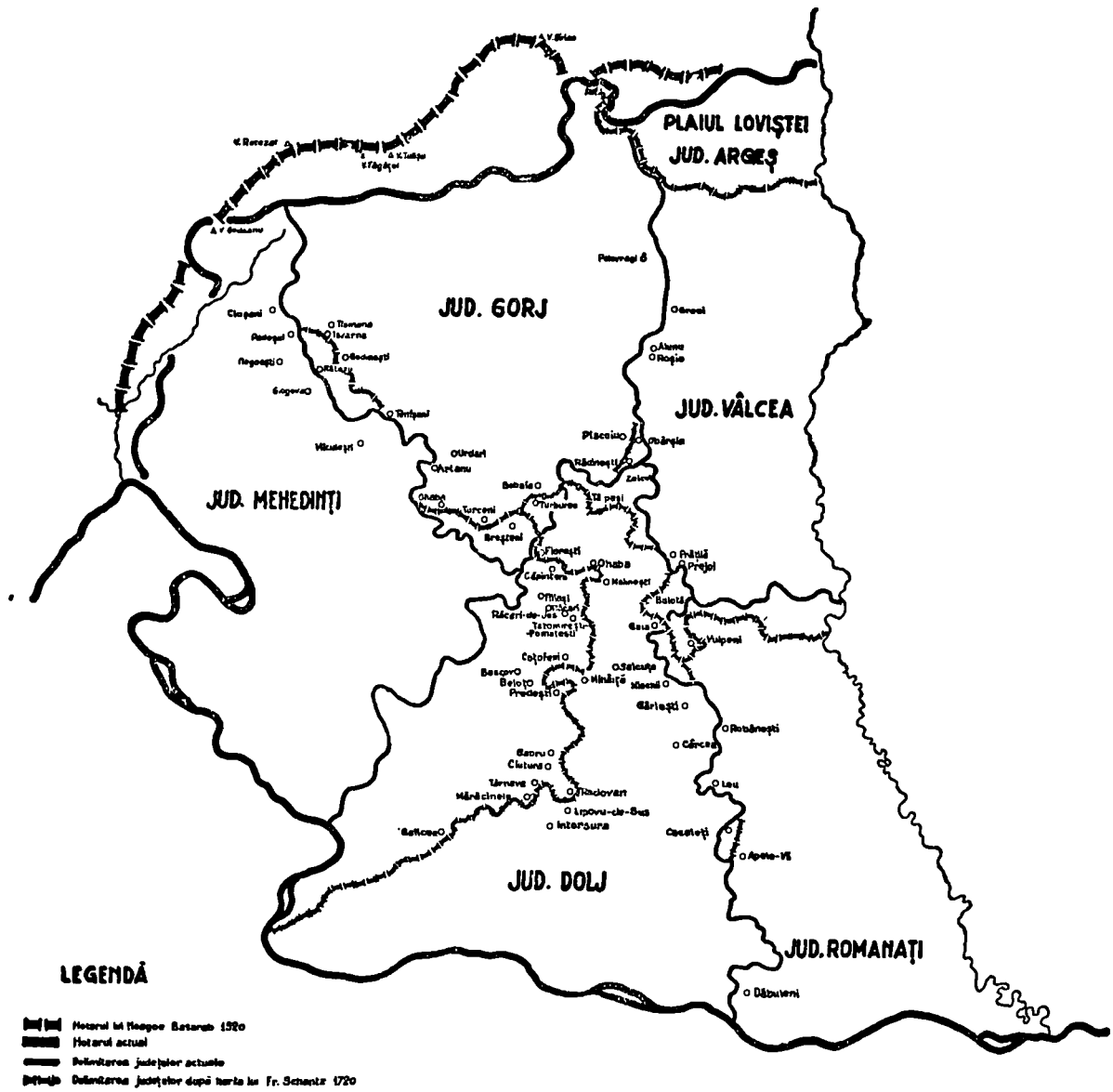

Fig. 11. — Judeţele actuale, la 1720 şi astăzi.

Sub Neagoe Vodă, în vara anului 1520, hotarul din munţi al Olteniei este recâştigat pe vechile sale puncte *de pe culmile Retezatului*, în urma unei amănunţite hotărnicii, ce se face de către boierii Domnului român şi ai lui Ianăş, Craiul Ardealului. La această dată întregul ţinut jiian, unde în vremea noastră se vor deschide exploatările miniere dela Petroşani şi Lupeni, este atribuit Olteniei prin bună învoială şi „frăţească legătură cu mare jurământ", ceea ce arată evident că existau suficiente temeiuri istorice, care să impună această hotărîre, deşi doar cu câţiva ani mai înainte regele ungur Vladilav II căuta să-şi afirme drep-

ţurile de stăpânire asupra regiunii, dăruind lui Mihail Kendeffy — el însuşi un Român — mai multe posesiuni de acolo. *Dar aceste drepturi oltene asupra izvoarelor Jiului nu puteau veni — dată fiind situaţia geografică a ţinutului, care este în mai strânsă dependenţă de vecinătăţile dela miazănoapte, — decât din epoca foarte veche în care Haţegul însuşi era legat de Oltenia, adică din vremea lui Litovoi Voevod.* Cuprinzând şi munţii din Vestul Cernei, ca şi pe cei dela izvoarele Lotrului, pierduţi mai târziu şi recâştigaţi pentru un timp de Sandul

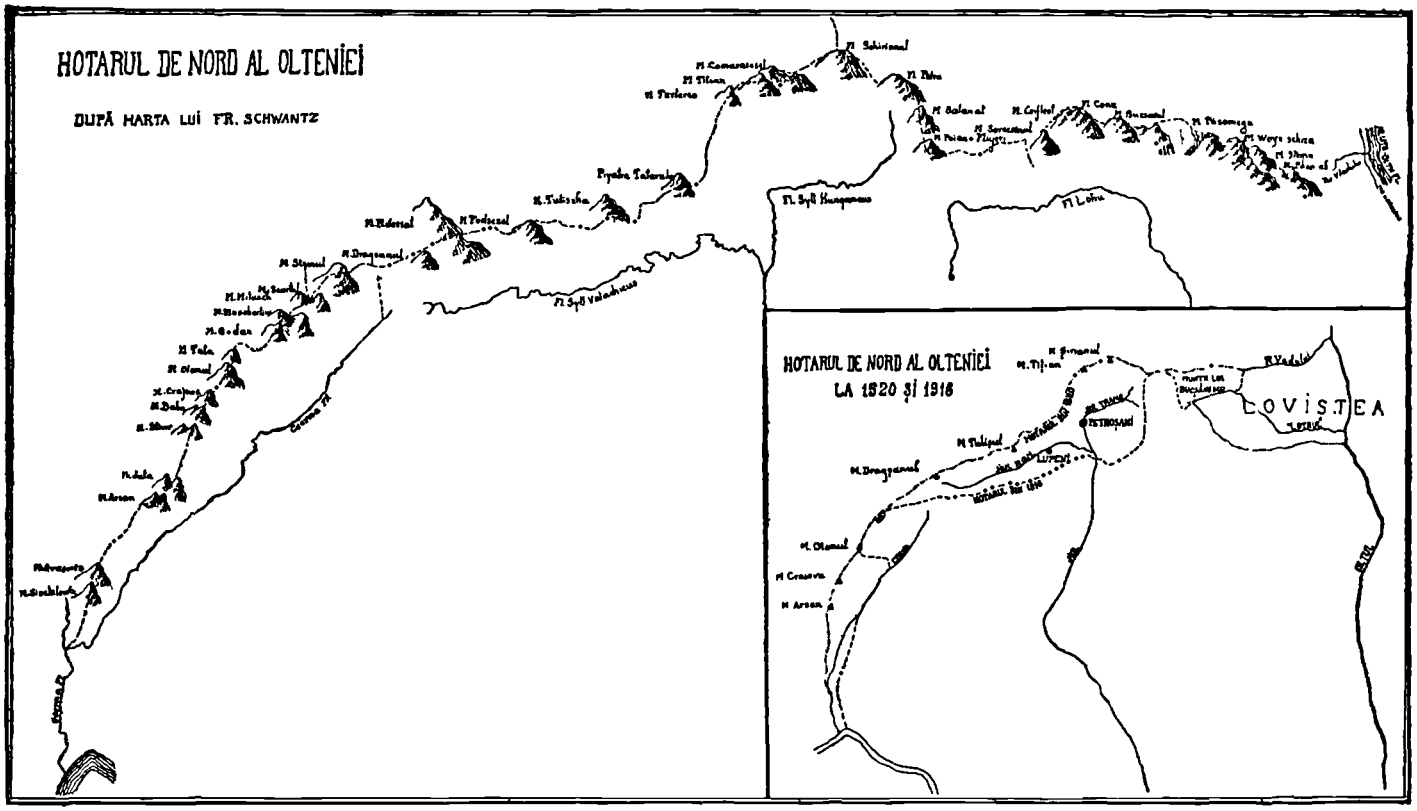

Fig 12. — Hotarul de Nord al Olteniei.

Bucşenescu în secolul al XVIII-lea, linia hotărniciei dela 1520 va reprezenta întinderea maximă din Carpaţi, a ţinutului oltean [29]). Trebue menţionată aci şi pierderea către Turci la 1524, din mâna Ungurilor, a cetăţii Severinului, care rămâne în părăsire şi este încorporată, după o oarecare trecere de timp, la Oltenia, împreună cu tot ţinutul său, asupra căruia Ungurii vor fi avut, încă de multă vreme, doar o stăpânire nominală [30])

Lângă toate acestea trebuesc însemnate faptele de credinţă şi de cultură ale Banoveţilor, sau ale boierimii fruntaşe ridicate cu ei—şi în primul rând mânăstirile. Deşi Craiovescul Neagoe Vodă nu-şi înalţă în Oltenia mânăstirea ce va deveni mândria vieţii sale, ci la Argeş, în oraşul de scaun al vechilor voievozi, Doamna lui, Despina, zideşte aci mânăstirea

29) Pentru toate amănuntele, v. ION DONAT, *Hotarele Olteniei*, în *Arh. Olt.*, XVI, (1937), p. 225-264.
30) D. ONCIUL, *Titlul lui Mircea*, în *Conv. Lit.*, 1903, p. 226. V. şi mai sus.

de maici din Ostrovul Oltului, iar el va ajuta la toate fundaţiile neamului său, în care figurează printre ctitori.

Bistriţa, cea mai importantă mânăstire a Craioveştilor, a fost ridicată pe vremea când Barbu I Banul era încă tânăr. La 1509 răzbunarea lui Mihnea Vodă o risipeşte din temelie, pentru a fi din nou înălţată în zilele lui Neagoe. Ctitorii aduc din Serbia, cu mare cheltuială, moaştele Sfântului Grigore Decapolitul, iar mânăstirea ajunge un mare focar de cultură, unde se copiază manuscrise — dacă nu tot acolo se vor fi tipărit şi cele dintâiu cărţi bisericeşti, la începutul secolului al XVI-lea. Lângă biserică stătea de atunci bolniţa, singura dintre zidirile de odinioară ce ni s'a păstrat şi care adăposteşte încă un tezaur de veche pictură. In câmpie, Craioveştii ridicară mânăstirea Sadova, în care s'a îngropat unul dintre ultimii bani cu numele de Barbu, probabil Barbu II. Ei nu pot fi străini nici de lăcaşurile dela Strehaia şi Brâncoveni, ori de Sfântul Dumitru al Craiovei, unde pretutindeni Matei Vodă este numai ctitor de iznoavă. O biserică din Caracăl li s'ar datori de asemenea.

Mulţime din celelalte mânăstiri oltene vin din aceeaşi epocă. Cea dela gura Motrului, unde se păstrează tradiţia primei ctitorii a Sf. Nicodim, a lui Harvat logofătul, pe care o va reface acelaşi Matei Vodă, era gata înainte de 1515. „Buzeştii cei bătrâni", strămoşii căpitanilor lui Mihai Viteazul, încep Căluiul şi Surpatele, înainte de 1512, iar neamuri înrudite cu ei zidesc Stăneştii. In vremea aceluiaşi început de veac exista Dobruşa, căreia i se întăresc posesiuni de Basarab Vodă Neagoe. Schitul Arhanghelul de lângă Râmnic e mai vechiu decât anul 1489, iar Strâmba se pare a fi existat pe la 1525. In aceiaşi vreme un cioban înălţa Mânăstirea dintr'un Lemn, faptul fiind consemnat mai târziu şi în documente. Moise Vodă zideşte Polovragii de deasupra Olteţului, iar la Cozia, Radu Paisie înalţă paraclisul. In sfârşit, un boier din divanul lui Neagoe, Jitian, pare a fi ctitorul mânăstirii cu acelaşi nume de lângă Craiova [81]). Dar această listă arată că, în vremea Craioveştilor, existau în Oltenia aproape toate mânăstirile care i-au lăcut faima, afară de Arnota lui Matei Basarab, Hurezii Brâncoveanului şi vreo două altele mai neînsemnate.

In frământările pentru domnie care urmează şi după dispariţia Craioveştilor, participarea Olteniei este desigur mai neînsemnată şi mai greu de urmărit. Nu se poate preciza astfel dacă Stroe Pribeagul, care se ridică împotriva lui Paisie cu un nou Laiotă Basarab „din Caransebeş" [82]), are vreo legătură cu aceste locuri; dar, oricum, Radu vistierul Golescu boierul de încredere al lui Paisie, primeşte „pentru slujba ce a slujit... când a venit Basarab şi cu Stroe la Izvorul Ţiganului", în Prahova [84]), moşia Bistreţul şi Poiana Urâţii din Dolj. Acelaşi Domn dărueşte, la 15 Martie 1544, lui Drăghici spătarul şi lui Udriştea vel vestier

---

31) Pentru toate v. ION DONAT, *Fundaţiile religioase ale Olteniei*, unde se dă şi bibliografia.
32) Apud FILITTI, *o. c.*, p. 326.
33) IDEM, *ibid.* Cf. şi PSEUDO-CAPITANUL, în *l. c.*, p. 169.

din Mărgineni, pentru credincioasa lor slujbă, trei moşii pe care le califică domneşti, *printre care este şi Craiova* [34]).

După ce marii Bani ai lui Mircea Ciobanul, Dragul, Teodosie şi Stan, mor luptând sau sunt tăiaţi pentru viclenie, un descendent sigur al Craioveştilor, Matei banul din Caracal, se ridică la 1559 împotriva Mircioaiei şi a lui Petru Vodă, alăturea de alţi Olteni, ca Stanciul Bengăi, şi piere în lupta de la Boian [35]). Pe teren diplomatic, Petru cel Tânăr şi maică-sa mai au de luptat cu un pretendent care-şi zice Nicolae Basarab, fiul lui Barbu „Negorae", ceea ce ar indica o descendenţă din Craioveşti [36]). In aceeaşi epocă, ce se caracterizează mai ales prin conducerea celor două femei excepţionale, Chiajna şi vrăjmaşa sa Ecaterina lui Alexandru Vodă, fiecare dintre acestea îşi înseamnă domnia, în ţinutul oltean, prin câte o mânăstire din cele mărunte: Chiajna şi Mircea Ciobanul sunt ctitori la Iezer, în Vâlcea şi tot acolo, dar lângă Ocnele-Mari, Ecaterina zideşte Slătioarele, unde va înnoi Elina lui Matei Basarab. In aceeaşi vreme, Pătraşcu cel Bun zideşte din temelie biserica Sf. Paraschiva din Râmnic, oraş în care Domnul, bolnav, se dusese în anul morţii sale, pentru aer. Din zilele lui Alexandru Vodă „Oae Seacă", este şi Coşuna sau Bucovăţul, ctitoria unor rude ale Domnului — banul Ştepan şi fiul său, clucerul Pârvu. Mai înainte fusese zidită Şegarcea, care primeşte dela acest Voievod două hrisoave, amintite în relaţiile din secolul al XVIII-lea. Este probabil că mânăstirea există însă de pe la 1547. In sfârşit, sub Mihnea Vodă Turcitul, când Oltenia este iarăşi în arme, ca odinioară, fiindcă boierii mehedinţeni ridicaseră un nou domn, un călugăr „ce i-au zis Radu Popa", cu care „au făcut războiu la Craiova", acesta fiind prins şi trimis la Turci [37]), — se zideşte în Romanaţi schitul dela Hotărani, al altor rude domneşti, Mitrea vornicul şi soţia sa, Neaga.

Incă din zilele lui Mihnea Vodă Turcitul îşi începea cariera de boier Mihai, care pentru conştiinţa populară din totdeauna, şi indiferent de temeirile istorice, a fost cel mai de frunte viteaz al Olteniei: la 1588 el era ban al Mehedinţilor, iar ceva mai târziu mare stolnic. Sub Ştefan Surdul ajunge apoi mare postelnic şi mare agă, iar în domnia lui Alexandru cel Rău ţine câtăva vreme însăşi bănia Craiovei [38]).

---

34) GRECEANU, Sirul voevozilor, partea inedită, citat de FILITTI, *l. c.* Autorul socoteşte că Craiova va fi fost restituită lui Barbu III de Vlad Vintilă, şi iarăşi confiscată de Radu Paisie dela Şerban banul, soţ de Craioveasca.

35) Cronicile, *l. c.*

36) N. IORGA, *Pretendenţi domneşti în sec. XVI,* în *An. Ac. Rom.* Seria 2, p. 277; idem, *Pretendentul Nicolae Basarab, ibid.,* seria 3.

37) *Cronicile, l. c.*

38) N. IORGA, *Istoria lui Mihai Viteazul,* I, p. 33 şi urm.; ST. NICOLAESCU, *Hrisovul lui Mihai Viteazul,* în *Arh. Olt.,* X (1931), 127 şi urm.; I. C. FILITTI, *Mihai Viteazul ban al Craiovei, ibid.,* XIII, 105.

IV.

Auzit-aţi de-un Oltean,
De-un Oltean, de-un Craiovean,
Ce nu-i pasă de Sultan?
Cântecul lui Mihai Viteazul.

Ceea ce se datoreşte Olteniei în fapta lui Mihai Viteazul este mult mai greu de deosebit decât s'ar putea crede, cu toate că aportul acesteia, larg recunoscut şi de tradiţie, a avut o însemnătate foarte mare. Mai întâiu, întru cât priveşte originea lui Mihai, legătura sa cu Oltenia nu poate fi dovedită, deşi tradiţia spune că s'ar fi născut la Strehaia, în castelul domnesc, ba chiar în casele Băniei din Craiova. Oricum, pentru cel ce se intitulează în domnie fiu al lui Pătraşcu Vodă cel Bun, botezându-şi şi feciorul cu numele celui pe care-l socotea tată [1]), un lucru doar rămâne mai presus de îndoială: naşterea sa din Tudora, pe al cărui mormânt de călugăriţă a fost însemnată singura ei calitate, aceea de „mumă a răposatului Mihai Voevod" [2]). In releţiunile istorice care o privesc, unele contemporane domniei lui Mihai, ea apare pretutindeni ca având o origine umilă, fie că este prezintată ca sora, sau numai ruda lui Iane banul — el însuşi un om nou, ridicat la bogăţie prin însuşiri şi noroc —; fie că apare ca „vânzătoare de rachiu" sau, ca în cronica zisă a lui Constantin Căpitanul, drept o femeie „văduvă şi frumoasă", dela târgul de lână de pe Ialomiţa. Ea îşi sfârşeşte zilele, ce-i dreptul, în Oltenia, la mânăstirea Cozia, unde se retrăsese „drept plângerea păcatelor", după ce petrecuse „lumeşte destul, în tot chipul". Dar se poate presupune că legăturile ei cu acest ţinut sunt mult mai vechi, şi anume chiar din vremea tinereţii sale; căci, dacă Mihai a fost cu adevărat fiu al lui Pătraşcu cel Bun, legătura acestuia cu Tudora şi naşterea lui Mihai trebuesc puse în ultimul an al vieţii lui, când Pătraşcu a stat, căutându-şi sănătatea, la Râmnic, adică în acelaşi colţ vâlcean în care, bătrână şi îndurerată, se va săvârşi, peste o jumătate de veac, călugăriţa Teofana [3]).

Mihai însuşi apare cu rosturi oltene sigure încă din prima sa tinereţe. In 1584, la vârsta de 26 ani [4]), el era căsătorit cu Stanca, văduva lui Dumitru postelnicul din Vâlcăneşti şi nepoata lui Dobromir, marele ban al Olteniei. Prin soţie, Mihai se înrudeşte astfel cu multe din familiile de seamă ale Olteniei, printre care şi cu Buzeştii. Patru ani după căsătorie s'a văzut că este constatat ca ban de Mehedinţi, în vremea în care ruda sa Iane deţinea bănia Craiovei. In această dregătorie cumpără satul Crăişanii şi probabil că tot pe atunci va fi căpătat drepturi de proprietate la Piatra lângă Orodel, moşie cuprinsă în vechiul judeţ al Mehedinţilor, unde la sfârşitul secolului al XVII-lea se păstra încă amin-

1) N. IORGA, *Istoria Românilor*, V, p. 304.
2) IDEM, *Inscripţii*, I, 176.
3) Pentru toate v. mai ales: I. C. FILITTI, *Mama şi soţia lui Mihai Viteazul*, Craiova 1934; N. IORGA, *Ist. lui Mihai Viteazul*, Buc. 1935 şi P. P. PANAITESCU, *Mihai Viteazul*, Buc. 1936.
4) C. C. GIURESCU, *Istoria Românilor*, II, 296.

tirea unei „plăşi a lui Mihai Vodă", ceea ce însemnează partea de moşie a acestuia [5]). Prin vara anului 1592, când domnea încă Ştefan Surdul, şi la începutul domniei lui Alexandru cel Rău, Mihai ajunge ban mare, cum spune sigur într'un hrisov [6]), deşi o sută de ani mai târziu Radu Popescu arată în cronica lui că Mihai a fost numai „ispravnic în locul banului dela Craiova, ne fiind bani, că nu voiau să pună Domnii bani, pentrucă de multe ori se scorneau gâlcevi asupra domniei de acolo" [7]). Prin moşiile primite ca zestre, ca şi prin cele cumpărate din vremea când era boier, „din trudă, din slujba ce a slujit", Mihai ajunsese unul din cei mai bogaţi proprietari din Oltenia: numai în Romanaţi, de-a-lungul Oltului, în faţa aşezărilor soţiei sale dela Plăviceni, el îşi întăreşte prin hrisovul din 6 Septemvrie 1598 următoarele sate şi moşii: Fărcaşul, Slăvenii, Gostavăţul, Băbiciul, Scărişoara, Rusăneştii, Siliştea, Crăceştii-Danciului, Cilienii, Tiia, Ilicenii, Plăvicenii, Seliştioara, Vişina, Crusovul, Studina-de-Jos, Studina-Mare, Studiniţa, Frăsinetul-de-Jos şi de Sus, Deveselul, Redea şi Comanca [8]). La acestea trebue să se adauge satele dăruite de Mihai mamei sale din aceleaşi părţi: Studina-Mestecăi, Studiniţa-Barbului, Cruşovul, Frăşinetul-de-Câmp şi Studiniţa-lui-Hamei.

Este de observat că aproape toate satele care, aci şi în alte părţi ale Olteniei, ajung în stăpânirea lui Mihai Viteazul, sunt cumpărate de acesta dela moşneni. Amănuntul a fost pus, cum era firesc, în legătură cu situaţia precară la care ajunseseră atunci micii proprietari de pământ, şi totodată cu asaltul boierimii, care-şi creează latifundii, pe scară întinsă, chiar în această epocă. Dar, pentru a lămuri mai bine procesul de *rumânire* ce se petrece în vremea lui Mihai Viteazul, ni se pare necesar să adăugăm următoarea constatare: toate satele de mai sus, ca şi Sularii ce se vând silnic lui Mihai în vremea domniei sale, ori ca cele pe care le rumânesc, fie şi numai pentru o clipă, Buzeştii, (Risipiţii, Piatra etc.) sau Stoica logofătul (Loloeştii), se aflau în Oltenia de jos, unde moşnenia avea un caracter insular, satele care cad astfel în starea de rumânie aflându-se în vecinătatea moşiilor boiereşti şi mânăstireşti. Aşa dar acţiunea de rumânire se duce *mai ales* împotriva nucleelor moşneneşti risipite, marii proprietari vecini căutând să-şi exercite, indiferent prin ce mijloace, dreptul lor de preemţiune, de „protimisis", care nu îngăduia decât rudelor şi vecinilor să cumpere pământ într'un hotar.

Dar de ţinutul oltean, cu ai cărui oameni se asemăna atât de mult ca fire, Mihai Viteazul a fost legat mai ales prin boierii ce-l înconjoară într'o tovărăşie de arme căreia el, eroul, îi va statornici răspicat caracterul de cruciată, urmărind însă în acelaşi timp ţeluri care, dacă n'au fost totdeauna conştient-naţionaliste, rămân totuşi punctul de unde vor porni

5) ION DONAT, *„Plasa lui Mihai Vodă". Accepţiunea termenului plasă în doc. muntene,* în Arh. Olt., XIII, (1934) p. 325-27.

6) Mai sus, p. 335.

7) *Cronica zisă a lui Const Căpitanul,* în *l. c.,* p. 225 cf. şi I. C. FILITTI, *Banatul Olteniei,* p. 332.

8) ST. NICOLAESCU, în *l. c.*

năzuinţele de unire ale neamului românesc. „*In ţara mea* — spune el — *aş fi putut să rămân liniştit şi sigur, fără nicio teamă, dacă nu m'ar fi chemat credinţa mea faţă de creştinătate*“,— dar dincolo de marginile acestei ţări a lui îl va mâna deopotrivă şi „*pohta ce a pohtit: hotarul Ardealului, Ţara Românească, Moldova*“. E, oricum, în spiritul acestei personalităţi uriaşe, ecoul întârziat al Renaşterii, care a adus pretutindeni, ca în Italia însăşi, *conştiinţa marilor unităţi istorice*. O.. viziune dacică, aşa—zicând — avusese şi Iacob Heraclid Despotul, sau, mai înainte, alt ciudat aventurier, Aloisio Gritti; dar preocupările acestora erau ori simpe intrigi personale, sau, ca la cel dintâiu, declaraţii grandilocvente, menite mai ales să-i mulţumească vanitatea, şi deci ele n'au putut avea niciun răsunet în sufletele oamenilor de ţară. Dimpotrivă, fapta lui Mihai Viteazul s'a întemeiat în cea mai mare măsură pe boierimea din jurul său, aleasă în luptă, sau venită la el pentru faima sa de războinic.

Dar, în frunte cu cei trei fraţi Buzeşti, cu Stoica vistierul din Strâmba şi Tudosie Rudeanu vel logofăt, fratele Simei Stolniceasa Buzeasca şi cronicarul domniei lui Mihai, a cărui lucrare ni s'a păstrat numai în traducerea latină a silesianul Baltazar Walter, — această boierime era, în mare parte, olteană. Apoi alţi câţiva boieri importanţi, veniţi de aiurea, se aflau de mult amestecaţi în vieaţa ţinutului, prin marea bănie a Craiovei. In sfârşit, şi vitejii dela Sârbi — Delimarcu, Baba Novac cel ars de Unguri la Cluj — i-au venit lui Mihai mai ales din legăturile Olteniei cu vecinii de peste Dunăre, vechi şi cunoscute, care se vor strânge totdeauna mai mult în epocile de criză.

Prin participarea acestei boierimi la cuceririle dictate, fără îndoială, şi de necesităţi politice de moment, pătura conducătoare a putut să rămână convinsă măcar de atât: că era posibil ca cele trei ţări româneşti să fie unite într'o singură mână — *a unui Român*. Cât priveşte lupta împotriva Păgânilor, niciodată dela Ştefan cel Mare şi până atunci ea nu fusese mai atent urmărită de Creştinătate, n'avusese mai multe ecouri populare în lumea balcanică. Urmându-şi Domnul pe aceste căi de glorie războinică, boierii lui Mihai Viteazul se deosebesc în mare măsură de înaintaşii lor, *de oarece astfel se schimba însăşi sensul acţiunii boiereşti: căci în locul unei dregătorimi anarhice, ca cea de odinioară a Craioveştilor, care se frământa pentru rezolvarea problemelor interne ale domniei, Mihai va creia în jurul său o boierime luptătoare pentru cruce şi prestigiul ţării în afară.*

Lângă epopeea lui Mihai însuşi este astfel o a doua, a boierimii sale, şi mai ales a Buzeştilor, ale cărei episoade se pot urmări în de aproape. Când, în primul an al domniei sale, Mihai căuta legături cu Sigismund Bathory şi cu Aron Vodă al Moldovei, în vederea răscoalei contra Turcilor pe care o pregătea, solii săi sunt Radul clucerul Buzescu şi fratele acestuia, stolnicul Stroe [9]). In sângeroasa încăerare dela Bucureşti, cu care se deschide, în toamna anului 1594, insurecţia, când pieriră creditorii şi două mii de Turci ce-şi aveau garnizoana în Capitală, Stroe Buzescu este rănit la mâna stângă [10]). Vine apoi vremea fulgeră-

9) *Cronica ţării, l. c.*, 277.
10) *Cronica ţarii, l. c.*, 278.

toarelor acţiuni de iarnă ale lui Mihai, la care marii căpitani olteni sunt mereu în frunte. Când, în tabăra dela satul Petrile, unde supraveghea pe Turcii de peste Dunăre, Voievodul află că Tătarii vin să-l atace din coastă, el „trimise străji asupra lor, pre Radul Buzescu cu fraţii lui, Preda postelnicul şi Stroe stolnicul şi Radu Calofirescu, cu o seamă de oşti alese". Lupta se dă la Putinei „şi fură biruiţi Tătarii de Buzeşti". Hanul trimite atunci o altă oaste, cu un nepot de-al lui, la Stăneşti. „Iar Buzeştii încă păziră şi le ieşiră întru întâmpinare şi se loviră de faţă... şi fură biruiţi acei Tătari. Atunci au pierit şi nepotul Hanului". Apoi, pe când Mihai câştiga marea biruinţă dela Rusciuc, Dârstorul era ars de Mihalcea banul Craiovei — socrul lui Radu Buzescu, grec de origine [11]).

Buzeştii apar şi în foarte multe din acţiunile diplomatice ale lui Mihai. Astfel, în solia trimisă la Sigismud, înainte de lupta dela Călugăreni, se afla şi Radu Buzescu; dar, din felul cum prezintă lucrurile Cronica, se vede bine că el s'a opus la acceptarea actului dela 20 Mai 1595, prin care boierii lui Mihai vând interesele ţării şi ale Domnului pentru cele ale propriei lor clase; căci iată ce spune acest izvor, scris cu evidentă părtinire pentru Buşeşti: „Dentr'aceşti boiari ce-i trimisease Mihai Vodă pentru tocmeală, învrăşbitoriul diavolul umblase în mijlocul lor, de se apucară unii ca aceia mai mult să facă vraşbă de cât pace, cum să scază pre Mihai Vodă din ţeară; iar ceilalţi boiari ce se nevoia să slujească Domnu-său în dreptate, de neprieateni fură biruiţi, şi scăzură pre Mihai Vodă despre Domnia ţerei". Intr'o altă împrejurare, la nunta lui Sigismud, solul e tot unul din Buzeşti, Stroe, alături de Radu Calofirescu; iar când Mihai merge în Ardeal, la acelaşi Sigismund, spre a se desvinovăţi de unele pâri mincinoase, în fruntea celor „doi-trei boiari" ce-l însoţesc, stau Mihalcea banul şi Radu Buzescu.

La Dunărea olteană războiul cu Turcii cuprinde două episoade importante, cel dintâiu privind o acţiune din anul 1596, sfârşită nenorocit. „La Iulie 16—spune Cronica—, alese Mihai Vodă oşti care era mai de folos şi le puse cap pre Farcaş aga, şi-i trimise la Dii ca să-l dobândească şi trecură Dunărea pre la Sdegla [12]). Iar Turcii încă le prinse de veaste... şi nu ieşiră să se lovească de faţă, ci se ascunseră, de făcură meşteşug. Că mergând oştile lui Mihai Vodă fără de niciun temeiu, Turcii îi loviră fără veaste. Şi fu războiu tare multă vreame, însă cea de apoi biruiră Turcii pre oastea lui Mihai Vodă şi câţi fură călări printr'înşii scăpară câte ceva, însă puţinei, iar pedeştrii pieriră cu totul".

Doi ani mai târziu, în toamna lui 1598, Mihai îşi avea tabăra la Caracal, unde primea două steaguri, dobândite în luptă de Dumitru vornicul dela Mehmet, paşa Dârstorului. Pornind de aci, Mihai trece Dunărea „pre den sus de Nicopoie" şi înfrânge pe Hadâm paşa, „pe care-l trimesease împăratul turcesc să fie paşă la mardine, la Diiu". Cetatea rezistă însă, iar Mihai înaintă prădând „din Dunăre până'n munţi", către Vidin, unde „fu războiu tare... în şesul Diului... dar cea de apoi fură biruiţi Turcii... Şi multă peire se făcu Turcilor, cât

11) EM. HAGI MOSCO, *Boerii lui Mihai Viteazul*, în Arh. Olt., VIII, (1929).
12) Sat dispărut, pe Dunăre, între Ciuperceni şi Desa.

puţini scăpară în cetate". In lupta de aci se petrecură fapte la care Cronica Buzeştilor se opreşte pe larg: „Să spunem de Mihai Vodă ce i se întâmplă în acest războiu. Gonind Turcii şi risipindu-i în toate părţile... o ceată dacă văzură peirea, ei se întoarseră cu mare hărborie asupra lui Mihai Vodă. Şi atuncea se alease unul din Turci cu suliţa şi o împoncişă asupra pântecului lui Mihai Vodă şi o înfipse în pântece. Iar Mihai Vodă dacă văzu că pieare, el apucă suliţa cu amândouă mâinile, de fier, şi căută în toate părţile, ca să-i vie cineva den boiari ajutor, să-l izbăvească den peie. Şi alţii mai aproape nu se aflară, făr doi boiari, anume Preda Buzescul şi cu frate-său Stroe stolnicul, ei grăbiră şi tăiară capul Turcului şi pre cealelalte soţii ale lui, şi izbăviră pre Mihai Vodă din mâna Turcilor. Şi multă bărbăţie arătară Buzeştii înaintea lui Mihai Vodă, că se luptară cu vrăşmaşii şi izbăviră pre Domnul lor de peire". Oştile lui Mihai au stat în acest războiu, pe malul din faţa Olteniei, „de au tot *plenuit* şi au arsa Ţara Turcească", dela 10 Septemvrie până la 5 Noemvrie 1598. Trecând Dunărea pe la vărsarea Oltului, ele se întorc victorioase „pre la Ruşava", adică pe la extremitatea cealaltă a hotarului . Mulţime de ţărani sârbi şi bulgari, dar desigur şi Români din părţile timocene, sunt strămutaţi cu această ocazie în ţară — adică în Oltenia: o cronică străină dă cifra de 12.000, iar Mihai însuşi spune că au fost 16.000 suflete.

In campania contra lui Andrei Bathory, pornită cu asentimentul Impăratului dela Praga, unde fusese Stoichiţă vistierul din Strâmba, un gorjan, care va mai face odată drumul acesta, oştile olteneşti porniră singure; căci, ajuns la Braşov, Mihai trimise „la Radu Buzescu şi la Udrea banul să saie şi ei cu toate oştile Craiovei şi ale Jiiului, şi cu ale Mehedinţilor, să iasă cu ele înaintea lui Mihai Vodă, către luncile Sibiiului". Pătrunse pe la Turnul-Roşu, armatele Olteniei luară parte la lupta care aducea Ardealul la picioarele lui Mihai Viteazul. Peste trei zile, „şezu Mihai Vodă în scaun, în Beligrad, Octomvrie 26, într'o zi luni" [13]).

In această apoteoză românească se încheia secolul.

Craiova, 5 Septemvrie 1943.

ION DONAT

---

13) *Cronică,* în *l. c.,* p. 277 şi urm.

TUDOR VLADIMIRESCU
STÂLP AL DREPTĂȚII SOCIALE
de MARCEL ROMANESCU

DEIA de libertate a creştinilor de sub jugul turcesc şi deci renaşterea noastră politică şi-a găsit în preajma veacului XIX un precursor în persoana lui Constantin Ipsilanti, domn peste amândouă principatele române din mila ruşilor. Era prieten cu principele polon Adam Czartoryski, care ajunsese ministru al afacerilor străine în Rusia şi prezentase ţarului Alexandru I un proect de pacificare a Europei, ce cuprindea liberarea Serbiei, cedarea Ţării Româneşti către Austria şi a Moldovei către Rusia. Din această legătură de prietenie a isvorît acţiunea personală a lui C. Ipsilanti în timpul războiului ruso-turc din 1806—1812, ajutorarea răsculaţilor lui Carageorge, înarmarea miliţiilor naţionale de panduri, care au avut în acel război o menire independentă în Oltenia, alături de un corp de vreo 400 greci din Rusia sudică. Protosinghelul Naum Râmniceanu spune că aceştia din urmă erau recrutaţi mai mult dintre moldoveni, munteni şi arnăuţi, deşi le zicea greci şi macedoneni. În Iulie 1807, Ipsilanti trimite în Oltenia oastea sa de panduri şi arnăuţi în frunte cu vornicul Costache Samurcaş, caimacanul Craiovei, şi alţi boieri ca Argetoianu şi Cernica, pentruca să coopereze cu armatele ruseşti şi să înlesnească generalului Isaiev trecerea Dunării. Totodată, strecoară prin Banat alimente sârbilor şi le trimite 8.000 de galbeni printr'un boier muntean care, alături de ofiţeri ruşi, ia parte la cucerirea Belgradului.

Acţiunea lui Constantin Ipsilanti avea să slujească în 1821 drept model răscoalei fiului său: aceiaşi încredere în sprijinul Rusiei, acelaşi batalion grec din Rusia sudică, acelaşi punct de plecare din principate, cu participarea românilor.

Afară de liberarea creştinilor balcanici, inspirată de panslavismul lui Petru cel Mare şi al Ecaterinei, Ipsilanti visa pentru sine un regat al Daciei, compus din amândouă principatele şi Basarabia turcească. Asemenea idei de unire a Românilor, ce revin mai târziu pe vremea răs-

coalei olteneşti, nu oglindeau simple ambiţii personale tinzând la transformarea unei expresii geografice în Putere unitară, ci convingeri răspândite printre boieri, împreună cu proiecte de reformă constituţională, crescute din duhul revoluţiei franceze, ce filtrase la noi mai ales pe calea societăţilor secrete. D-l P. P. Panaitescu a publicat un astfel de proiect, datorat marchizului Beaupoil de Sainte-Aulaire, secretarul şi sfătuitorul lui Constantin Vodă, în care se recomandă ţarului suprimarea regimului fanariot, numirea unui principe ereditar pământean peste ambele principate şi Bugeacul turcesc, înfine pregătirea poporului pentru ideia constituţiei printr'o reformă culturală, prin modernizarea justiţiei şi transformarea divanului în putere legiuitoare.

În luptele cazacilor lui Isaiev în Serbia, românii au jucat un rol de seamă, după cum dovedesc memoriile generalului Langeron, emigrant francez intrat în slujba Rusiei, cât şi din cele dictate de polcovnicul Ion Solomon, unul din luptătorii doljeni. Printre românii adunaţi la Calafat ne întâmpină figura unui comandir de panduri, care se luptă aşa de frumos la Rahova şi la Cladova (Fetislam), în cât e numit locotenent în armata rusească. Acest ostaş viteaz era fiul moşneanului Costandin Ursu şi al Ioanei Bondoc din Vlădimirii Gorjului, care după moda vremii îşi zisese la boierie Theodor Vlădimirescu.

Din această epocă sunt legăturile slugerului cu serdarul Viişoreanu, comandir şi el, cu polcovnicii Nicolae Boboc şi Ioniţă Ceganu, cu căpitanul Dumitru Gârbea şi Ion Solomon, care îl vor ajuta mai târziu. Tudor are relaţii cu maiorii Popov şi Alexandru Isaiev, devine sudit rus şi o clipă se gândeşte să plece cu oştile ţarului; dar amnistia acordată pandurilor prin tratatul din Bucureşti îl face să se răsgândească.

Totodată, încă din 1811 poartă corespondenţă cu vornicul Costache Samurcaş, organizatorul pandurimii. După C. Izvoranu, Samurcaş ar fi găzduit apoi pe Tudor la Bucureşti şi tot el, de acord cu Alexandru Pinis, consul general al Rusiei, i-ar fi dat arnăuţi, pornindu-l spre Oltenia să-şi ridice oamenii. Dar Samurcaş era un eterist notoriu, iar Pinis un grec în slujba Rusiei, care lucra pe ascuns în favoarea revoluţiei. Chiriac Popescu precizează în memoriul său că Tudor era înţeles în taină cu eteriştii ca, la ivirea lui Ipsilanti în Ţara Românească, să-i dea o mână de ajutor spre a putea trece Dunărea. Legăturile cu baronul de Langenfeld (din 1814), cu Iordache Olimpiotul şi Iane Farmache (din 1818), cu episcopul Ilarion Gheorghiadis al Argeşului şi cu doctorul Mihail Hristaris, otrăvitorul prezumat al lui Alexandru Şuţu şi prietenul lui Ipsilanti, sunt atâtea indicii de afiliaţii a lui Tudor la eterie, *fără ca din aceasta să se poată deduce o identitate de idealuri.*

Langenfeld, alias comisul Hristodulos Ghirlakidis, întemeiase pe la 1780 în Bucureşti prima eterie revoluţionară cu Perevos, Turnavitu şi aromânul Rigas Truşină Veleştinliu, care avea să fie vestitul poet grec Rigas Phereos. Secretar al lui Alexandru Ipsilanti cel Bătrân, Rigas intrase sub Mavrogheni în legătură cu ministrul Kaunitz, în nădejdea deşartă să obţină prin austriaci măcar autonomia Greciei la pacea din 1791. Înflăcărat de revoluţia franceză, îşi procură din Paris proclamaţii, scrieri şi cântece revoluţionare, le traduce pe greceşte, le tipăreşte tainic în tipografia din Viena a lui Markides-Pulios (Puliu), aromân din Seatiştea şi le aduce, ascunse în

Cula Greceanu — Măldăreşti.

baloturi de mărfuri, la Bucureşti, de unde le răspândeşte mai departe. Rigas era ajutat de banul Grigore Brâncoveanu, de vornicul Constantin Bibescu, de clucerul Scarlat Câmpineanu şi de spătarul Ioniţă Cantacuzino.

Când Ghirlakidis se mută la Viena, ia ca traducător pe Rigas, iar poetul e încântat să poată supraveghea personal publicarea lucrărilor sale de agitare a popoarelor balcanice. În 1797, el scoate la Pulios harta Moldovei şi harta Munteniei. Printre multe opere ce figurează în ediţia critică publicată acum câţiva ani la Paris de istoricul Ap. Daskalakis, găsim un document clandestin din acelaşi an intitulat: „Noul statut politic al locuitorilor Rumeliei, Aziei Mici, insulelor Mediterane şi Moldovalahiei". Rigas care, într'un şir de proclamaţii şi cărţi revoluţionare, îndemnase popoarele creştine şi chiar anumite paşale autonome la scuturarea jugului Sultanilor, propăvăduieşte un fel de confederaţie balcanică, ce s'ar fi realizat printr'un pact de asistenţă mutuală a naţionalităţilor componente ale statului proectat. Iată deci o concepţie anterioară şi totodată superioară planurilor imperialiste ale lui Constantin Ipsilanti şi ale fiului său.

Alexandru Ipsilanti a mărturisit singur în exil că s'a hotărît să precipite mişcarea eteristă, ca să profite de tripla conjunctură favorabilă a răscoalelor din Napoli, Piemont şi Epir, dintre care primele două ocupau Austria, iar a treia impărăţia otomană, ceeace îi îngăduia să intre în principate, dând provinciilor greceşti timpul să se prepare de război.

Profesorul D. Bodin a publicat de curând o serie de rapoarte diplomatice şi consulare, ce aruncă o lumină nouă asupra acţiunii lui Ipsilanti. După nunţiul papal din Viena, Leardi, turburările dela noi s'ar fi datorat planurilor şi intrigilor lui Ali Paşa, care prin comorile sale încerca să ridice pe duşmanii Porţii, neliniştită de pe atunci de alte răsvrătiri în Moreia, Candia şi Serbia. Trimisul Piemontului în capitala Austriei, Rossi, afirmă categoric că persoane în legătură cu Valahia cred cu tărie că Ali Paşa a pus în mişcare pe Tudor şi pe Ipsilanti, dându-le sumele necesare.

Puternicul beglerbeg al Rumeliei stăpânea Albania, Epirul, Tesalia şi Macedonia, primea la Curtea din Ianina consuli generali ai Angliei, Franţei şi Rusiei, iar intelectualii greci îl considerau ca viitorul „rege" al Heladei, ceeace explică tratatul încheiat cu el de sulioţi şi de cleftii lui Marcu Botzaris. Noile referinţe atribuie lui Ali Paşa o sferă de activitate şi mai largă, agravând totodată atitudinea oportunistă a lui Ipsilanti. Lipsesc însă până acum ştiri concordante din partea consulilor străini din Ianina.

În ce ne priveşte, observăm că amândouă rapoartele pomenite sunt anterioare datei de 27 Aprilie 1821, când episcopul catolic al Bucureştilor, Giuseppe Maria Molajoni, scrie la Propaganda Fide că Tudor cere micşorarea tributului şi dărilor, pe lângă înlăturarea regimului fanariot, fără să menţioneze vreo legătură a „căpeteniei norodului" cu Ali Paşa.

*

Scoborîtor dintr'un şir de călugări, ctitor al bisericuţii din Prejna în Mehedinţi, cucernic şi viteaz, singuratic şi veşnic pe drumuri, aşa a fost Tudor. O spune singur în testamentul său, scris în 1812 când voia să plece în Rusia: „aflându-mă eu om necăsătorit şi fără de vrednici clironomi, temându-mă în toată vremea de moarte, mai vârtos aflându-mă ostaş şi în toată vremea călător"... În vieaţa lui nu apare nicio femeie. Totuşi, răposata Eufrosina Văcărescu, nora poetului Iancu Văcărescu, a lansat în 1933, o lună înaintea morţii ei la vârsta de 93 ani, o „tradiţie de familie", după care Maria Bălăceanu, soţia lui Constantin, logofătul dreptăţii, ar fi nutrit o dragoste puternică pentru Tudor şi i-ar fi suflat la ureche versurile patriotice ale fratelui ei, marele vornic Iancu Văcărescu. Memoria bătrânei cocoane Eufrosina dădea firește greş, căci ea se căsătorise în 1863, când avea 23 ani, şi n'a putut să cunoască bine pe Constantin Bălăceanu,—pe care îl trata drept idiot,—fiindcă acesta murise cu şapte ani mai devreme; văduva sa Maria, atunci în vârstă de 62 ani, a murit la Odesa în 1876, iar nu înainte de 1863; în fine, afară de versurile stângace de pe steagul libertăţii, Tudor n'a manifestat niciodată vreo preocupare poetică.

Încă de tânăr, slugerul a fost om practic. Doar crescuse în casele marelui logofăt Ioniţă Glogoveanu din Craiova, care făcea un comerţ întins de vite cu Banatul. Fiul acestuia, vel clucerul Nicolăiţă, moştenise acel dar al afacerilor; în 1811 luase în arendă tot vinăriciul ţării, în vreme ce Tudor se lupta la Calafat împotriva turcilor. După sfârşitul războiului, slugerul îşi reia meseria de agricultor şi negustor. Arendaş la Cătunul armăşoaei Ana şi la Ploştina, moşia mânăstirii Tismana, el cumpără pământ la Cloşani, zideşte morile dela Pleşuv, Cloşani şi Cerneţi, unde are case, culă cu grajd şi vie la poalele dealului Curila, cârciumă la Natamenia lângă satul Balta, cu ceva moşie, livezi la Halânga, etc. Cărturar cunoscut pentru spiritul său de dreptate, el face hotărnicia Cloşanilor, a Colibaşilor, a Băii de Aramă. Are parte de moşie la Câlnic şi Purcari în Gorj, pe ai căror moşneni îi apără cu dârzie la judecată împotriva clucerului Nicolae Glogoveanu şi a slugerului Preda Seulescu.

Acum Tudor nu mai era omul de afaceri al Glogovenilor, ci exporta pe cont propriu capre, porci, berbeci şi vaci în Austria; trimetea boi la Iupca pentru fân, cumpăra telegari, făină şi lemn de plută; vindea morun, nisetru şi icre dela Ploştina, făcea negoţ de piei, trimitea fier la Vârciorova, în sfârşit avea chiar o ladă cu argintărie, pe care i-o poprise jupâneasa Ana armăşoaia. Ce departe este realitatea acestei figuri de negustor oltean de concepţia romantică a ţăranului cu „palme bătătorite"!

Afară de omul de încredere al lui Tudor, acel Nicolae Zoican din Balta Mehedinţului, cunoaştem astăzi relaţiile sale cu o serie întreagă de negustori: din Prejna lângă Balta erau jupân Gheorghe Duncea, cu sprijinul căruia slugerul îşi ridică bisericuţa de lemn în 1808, precum şi chir Costandin Duncea; la Cerneţi, Hristea grecul şi Stanciu Abagiul cumpărau peştele lui Tudor; pentru negoţul de vite, întrebuinţa pe negustorii din Orşova (Ruşava), Răducan Nicolaovici, Fota Pavlovici şi Ghiţă Opran; comerţul de piei îl făcea cu Iacov Socolescu din Craiova şi cu Nicolae Cutcudache din Viena; în sfârşit tot la Craiova avea legături de strânsă prietenie cu doi

negustori influenţi: Hagi Enuş şi Manolache Gugiul, ginerele macedoneanului Dimitrie Poschari din Viena, care ţinea prăvăliile episcopiei Râmnicului de pe uliţa mare şi avea să se mute la Bucureşti înainte de 1818.

Cu mult înaintea răscoalei, Tudor cunoscuse bine o seamă de boieri mari: pe Glogoveni, pe banul Costache Ghika, pe vornicul Costache Samurcaş, pe biv vel vornicul Isaac Ralet. La Bucureşti, unde Tudor porneşte cu treburi încă din 1813, întâlneşte spirite înaintate ca banul Grigorie Brâncoveanu, vornicul Grigorie Băleanu, vistierul Alexandru Villara şi logofătul Alexandru Filipescu-Vulpe, cari l-au ajutat apoi, şi cu sfatul, şi cu banii.

Dar, cum era şi firesc, Tudor şi-a găsit prieteni mai ales printre boierinaşii Olteniei, din tagma cărora făcea parte. Când îşi scrie diata în 1812, Tudor pune epitropi pentru lăsământul său pe chir Costandin Furtună, pe treti logofătul Ioniţă Burileanu şi pe armaşul Grigorie Ciocazan. Printre prietenii săi din aceeaşi vreme întâlnim pe serdarul Ioan Gărdăreanu din Cerneţi, pe logofătul Radu Muică Gornoviceanu, pe biv clucerul za arie Ştefan Miculescu, pe biv vel medelnicerul Grigoraşcu Bălteanu. Mai târziu, „în slujba adunării" se află treti vistierul Vasile Moangă, polcovnicul Ştefan Bibescu, vtori vistierul Barbu Bibescu, Alecu Vulturescu, vtori vistierul Barbu Cocoş, treti logofătul Ştefan Romanescu, Zamfir Bălcescu, Ioan Moscu, Iordache şi Grigorie Otetelişanu, pitarul Ioniţă Ghimpeţianu, Ioniţă Râioşanu, Ioniţă Caragic, Petrache Poenaru. La 11 Martie 1821, Tudor porunceşte pandurilor „ca întru nimic supărare să nu faceţi la lucrurile casii numiţilor la cel mai mic lucru, că veri care se va îndrăzni a-i supăra câtuş de puţin cu moarte să va pedepsi".

Pătruns de un adânc simţământ al ierarhiei sociale, Tudor şi-a numit toţi ispravnicii dintre boieri sau ostaşi: la Gorj, vistierul Papa Vladimirescu, apoi vistierul Vasile Moangă; la Mehedinţi, vistierul Costandin Crăiniceanu; la Dolj, slugerul Ion Solomon, fostul căpitan de panduri; la Romanaţi, serdarul Diamandi Giuvara; la Vâlcea, serdarul Pârvu, mutat apoi la Mehedinţi şi înlocuit cu polcovnicul Vasile Ghelmegeanu; la Olt, stolnicul Nicolae Gigârtu, etc.

Nicăieri nu s'a întâlnit vreodată o răscoală mai paşnică decât mişcarea lui Tudor. Aceasta se datoreşte faptului că avea atâţi prieteni la Bucureşti şi că n'avea altă vină decât aceea că făcea apel la sentimentele lor patriotice pentru o mai bună orânduială a ţării. Atitudinea boierilor divăniţi faţă de mişcarea oltenească s'a mărginit la încercări succesive de intimidare, care nu puteau da niciun rezultat. La ameninţările clucerului Costandin Ralet, ispravnic de Mehedinţi, Tudor răspunde la 28 Ianuarie 1821 că n'a ieşit să prade lumea, ci „pentru mare folos obştesc, şi al celor mari, şi al celor mici... Eu sunt cel mai bun fiu al patriei mele... Dacă voeşti folosul de obşte, *vino dimpreună cu toţi boierii pământeni, ca să ne întâlnim*, sau trimite numai pe dumnealor şi le porunceşte *ca să fie silitori spre săvârşirea trebuinţei...*".

Tot acolo citim: „Dela Bucureşti până aici am venit tot prin oraşe şi sate, şi nimeni nu s'a supărat de nimica; ba încă şi zărăfiile judeţelor erau încărcate de bani şi nicidecum nu s'a clintit. Şi iarăşi, de aş fi fost hoţ, precum zici, de mult le-aş fi luat de acolo". Mai târziu, când boierii din Beneşti trimit după sfat pe Ioniţă Caragic la caimacanul Craiovei, Samurcaş le răs-

punde după cum spune Iordache Otetelişanu — „să n'aibă nicio teamă de Tudor, că el nici omoară, nici jefueşte pe cineva, ci să se păzească numai de cei 73 hoţomani cari s'au rupt din oastea lui Tudor şi umblă prin ţară jefuind".

Când divanul îi scrie direct şi-l găseşte Pavel Macedonski la Mânăstirea Motrului, slugerul trimite boierilor a doua zi, 4 Februarie, următoarele rânduri: „Bine ar fi ca Dumneavoastră să popriţi răutatea şi pornirea armelor ce aţi cugetat asupra norodului celui nevinovat şi credincios, şi să urmaţi precum au urmat strămoşii noştri, adică *să vă învoiţi cu norodul la cererile ce face*, pentrucă ei nu cer vre un lucru necuviincios sau care să nu-l fi avut, ci cer *o dreptate, care poate fi Dumneavoastră de mai mare folos.*"

Divanul deleagă atunci caimacam pe un boier patriot, vornicul Nicolae Văcărescu, fiul lui Enăchiţă, ca să împace lucrurile. E o veche cunoştinţă a lui Tudor. „Prea bine ştiu pre dumneata — îi scrie slugerul — că eşti foarte înţelept şi născut din neam slăvit şi iubitor de patrie." El adaugă însă: „Dar cum nu socotiţi dumneavoastră că patria se chiamă norodul, iar nu tagma jefuitorilor? Şi cer ca să-mi arăţi dumneata ce împotrivire arăt eu împotriva norodului! Că eu alta nu sunt decât numai un om luat de către tot norodul ţării, cel amărît şi dosădit din pricina jefuitorilor, ca să le fiu *chivernisitor în treaba cererii dreptăţilor.* Iar tagma jefuitorilor, căci nu le place una ca aceasta, a ridicat arme de moarte asupra patriei şi a ticălosului norod. O, ce mare jale! Dar dacă este tagma jefuitorilor dreaptă şi norodului vinovat, cum de nu trimiteţi dumneavoastră şi pre la învecinatele neamuri, ca să vedeţi pre cine categorisesc? Pre norod sau pre dumneavoastră? Şi cu cine voesc a ţinea? Cu dumneavoastră sau cu norodul? Căci *aceasta s'a vestit în toate laturile.*" In tabăra dela Ţânţăreni, nu se aflau decât vreo 300 ostaşi cu serdarul Diamandi Giuvara şi delibaşa Mihali. La 8 Februarie, după ce arnăuţii refeză să se bată cu „fraţii lor" pandurii şi se închid în biserica Sf. Treime din Craiova, Văcărescu pleacă la Brâncoveni.

Nici nu apucă să se întoarcă la Bucureşti şi este înlocuit cu vornicul Costache Samurcaş. Precedat de serdarul Gheorgache şi de căpitanul Farmache, noul caimacam strânge 730 arnăuţi, dar tactica lui nu se deosebeşte de aceea a lui Văcărescu. El continuă să negocieze prin scrisori de ameninţare. Sosit la 12 Februarie în Craiova, trimite la 14 pe Macedonski la Mânăstirea Motrului şi pleacă înapoi la Bucureşti; se întoarce peste două zile, când e întâmpinat pe drum de Macedonski, pe care îl trimite din nou la Tudor, la 17 şi la 19. A doua zi, Hagi Prodan vede pe sluger, iar la 25 Macedonski este ierăşi la Motru. In sfârşit, la 28, Ianache, omul lui Samurcaş, soseşte din Bucureşti, iar caimacamul părăseşte Craiova. Aceste amănunte precise rezultă din registrul poştei pe Februarie 1821, publicat de Dl. Emil Vîrtosu şi care ne permite să controlăm toate drumurile persoanelor care au jucat un rol în împrejurările de atunci.

Din socotelile predate de Samurcaş la 5 Martie vistierului Alexandru Villara se vede că expediţia inutilă din Oltenia ţinuse şasesprezece zile şi costase, afară de tainul şi lefurile trupei însumând 13 000 taleri, încă 136.000 taleri, fără a vorbi de jafurile arnăuţilor. Naum Râmniceanu spune că „s'a întors Samurcaş în Bucureşti fără nici o ispravă, zicând că, *neputând să întoarcă*

gândul lui Tudor, a dat banii unui Hagi Prodan, sârb de lângă Teodor, fiindcă i s'a făgăduit să omoare în taină pe Teodor." Pe de altă parte, în colecţia Dr. I. Cantacuzino s'a găsit o scrisoare din 28 Februarie, în care slugerul aminteşte unui boier că „m'ai încredinţat prin jurământ ca să viu la Craiova", iar pe de altă parte spune: „Ci, după ce au sosit dumnealui Hagi Prodan aici cu cuvânt că a fugit dela dumneavoastră şi eu l-am primit ca pe un creştin, apoi s'a apucat de a împărţit noaptea întru ascuns, la 270 sârbi care sînt cu mine, câte talere 250 şi câte 260 de tot omul, şi la căpeteniile lor câte 5 şi câte 600 de tot omul, şi alte multe făgădueli făgăduindu-le, cu cuvânt ca să-i tragă dela mine şi să-i aducă la dumneavoastră." Tudor afirmă că a găsit asupra hagiului chiar „contractul" încheiat cu acel boier, precum şi o scrisoare prin care Pinis făgăduia o răsplată ucigaşului lui Tudor. Scrisoarea slugerului, adresată probabil lui Samurcaş, coincide punct cu punct cu povestea protosinghelului Naum: întâi încercare de mituire, apoi tentativă de omor.

Cum coruperea sârbilor revenea la vreo 75.000 taleri, urmează că Prodan ar fi primit suma frumuşică de 60.000 taleri din cheltuiele nejustificate ale caimacamului. Dar, după Naum, chiar Samurcaş ar fi spus c'a finanţat încercarea lui Prodan, ca să-şi explice atitudinea şi mai ales socotelile în ochii divanului din Bucureşti. *Scrisoarea lui Tudor are toate aparenţele unei scrisori de complezenţă. Ea poartă chiar data plecării definitive a lui Samurcaş din Craiova*, deşi registrul poştei arată că Hagi Prodan a sosit la mânăstirea Motrului la 20 Februarie şi deci complotul s'ar fi urzit în noaptea următoare. La 25 soseşte acolo Pavel Macedonski. Nici întâia oară, nici a doua, nu i s'a întâmplat nimic slugerului, care de altfel scrie că pe Hagi Prodan l-au scăpat deocamdată „becherii", iar el lasă toate „în plata lui Dumnezeu"!.... In sfârşit, se ştie că Hagi Prodan a rămas omul de credinţă al lui Tudor până la trădarea finală dela Goleşti.

N'avem nici un alt indiciu că relaţiile dintre Tudor şi Samurcaş să se fi stricat ulterilor. La 16 Martie, pandurii sunt la Bolintin, la Cotroceni şi la Ciorogârla domnească. A doua zi, Pinis ia drumul Braşovului, dupăce vestise divanului că ţarul nu încuviinţează nici eteria, nici mişcarea oltenească. Odată cu el, pleacă Fleischhakl von Hąkenau, consulul Austriei, şi o seamă de boieri mari cari, în acele împrejurări nesigure, *fugeau de răspunderi*. E vorba de Grigorie Filipescu, demisionat din visterie încă dela 9 Martie, (banul Grigorie Brâncoveanu pornise în noaptea de 2 Martie); de vornicii Iordache Filipescu şi Alecu Ghika, de hatmanul Nicolache Mavru şi de Costache Samurcaş. *Tudor nu se fereşte de fugarii dela Braşov şi Sibiu decât atunci când încep să facă jocul lui Ipsilanti*, care la 1 Aprilie, după dezavuarea eteriei de către ţar şi după anatema patriarhului din Constantinopole, se retrăsese dela Colentina la Târgovişte. Iată dece slugerul îşi rezervă la 5 Aprilie dreptul să numească pe vătafii plaiurilor Buzău, Câmpina, Vălcan, Novaci şi Cloşani, iar la 5 Mai înlocuieşte pe vameşul Constandin Golianu dela plaiul Câineni, „fiind om al dumnealui vornicul Samurcaş şi *vreme nu ne iartă a fi în partea acestui loc acest fel de om*."

Străjnicia lui Tudor a fost şi mai categorică faţă de duplicitatea boierilor din Bucureşti momiţi de Ipsilanti, deşi el recunoscuse „vremelnica stăpânire a ţării". Când aceşti boieri încearcă

să fugă, el îi închide în belvederul lui Dinicu Golescu din preajma Cotrocenilor şi nu-i sloboade decât în ajunul sosirii turcilor.

*

Caracterul răscoalei oltene, aşa cum rezultă din proclamaţii, e confirmat de mărturii obiective străine.

Tudor n'a fost împotriva străinilor. Prima lui proclamaţie dată din poiana Padeşului se adresează „fraţilor lăcuitori ai Ţării Româneşti, *veri de ce neam veţi fi*", iar de pe plaiul Cotrocenilor vorbeşte „către toţi dumnealor prea cinstiţi boieri, către toţi negustorii şi către toţi lăcuitorii din oraşul Bucureşti, *atât cei de loc, cât şi cei străini*, câţi lăcuesc acolo", adăogând „parte bisericească şi mirenească, *veri de ce neam şi lege va fi*".

In atmosfera cosmopolită, caracteristică sfârşitului unei epoci în care ideile naţionale pluteau încă învăluite în apele neclare ale pravoslaviei, nu e de mirare ca oastea lui Tudor să fi fost o amestecătură de români, sârbi, bulgari, arnăuţi, macedoneni şi greci, după cum în rândurile eteriei întâlnim pe clucerul Constantin Năsturel Herescu sau pe tânărul Barbu Ştirbei. „In slujba adunării" se aflau, alături de boieri pământeni, venetici ca serdarul Diamandi Giuvara. Serbia lui Carageorge dă lui Tudor pe căpitanii Hagi Prodan şi Dumitru Macedonski. Din Bulgaria veneau agenţi de legătură ca Alexandru Nicolaovici din Giurgiu sau Hagi Mihalache, bejenar din Sliven, cari merg şi la Ipsilanti, dar la urmă se dau cu pandurii. Aşadar, nici răscoala, nici oştirea lui Tudor n'au avut un caracter strict naţional.

Şi după cum răsmiriţa oltenească n'a urmărit libertatea politică a Ţării Româneşti, n'a avut drept ţintă nici o răsturnare socială. Indreptându-şi în principiu mişcarea contra căpeteniilor „atât cele bisericeşti cât şi cele politiceşti", slugerul îşi lămureşte gândul astfel: „Să se aleagă din căpeteniile noastre *cei care pot să fie buni*: aceia sînt ai noştri, *şi cu noi dimpreună vor lucra binele*: ca să le fie şi lor bine, *precum ne sînt făgăduiţi*". Tudor mărturiseşte deci înţelegerile prealabile cu boerii aflaţi „în slujba adunării".

In sânul adunării pandurilor, ca să prevină jafurile inerente oricărei revoluţii, el practică şi propovăduieşte o disciplină de fier. In prima proclamaţie către ostaşii săi spune: „Şi ce vă va povăţui mai marii adunării, aceea să urmaţi, şi unde vă vor chiema ei, acolo să mergeţi.... Şi iar să ştiţi că nimenea nu este slobod, în vremea aceştii adunări, obştii folositoare, ca să se atingă măcar de un grăunţ de binele sau de casa vre unui neguţător, orăşan sau ţăran, sau de a vreunui locuitor; decât *numai binele şi averile cele rău agonisite ale tiranilor boieri să se jertfească, însă ale cărora nu vor urma nouă*, precum sînt făgăduiţi, *numai ale acelora să se ia pentru folosul de obşte*". Tudor deosebeşte deci căpeteniile sau boierii făgăduiţi mişcării sale, de boierii învechiţi în rele, ale căror averi strânse cu hapca urmau să fie confiscate în folosul statului. Faptul însă că nu precizează cine va hotărî dacă o avere e bine sau rău agonisită, a deschis drumul abuzurilor.

Rămâne însă caracterul etic al mişcării olteneşti împotriva regimului fanariot, împotriva tagmei jefuitorilor, pentru înlăturarea căreia se adresează, ca supus credincios, sultanului; el cere trimiterea unui comisar turcesc pentru constatarea fărădelegilor, pentru îndreptarea moravurilor şi restabilirea „vechilor privileghiuri" călcate de fanarioţi, a „dreptăţilor din vechime, care cu totul s'au înghiţit şi s'au stricat"; iar până atunci adunarea obştescului norod, întrupare colectivă a sărăciei, era hotărîtă să nu părăsească Bucureştii. Acest protest solemn şi mut al unui popor întreg adus în sapă de lemn, pe lângă desfăşurarea paşnică a întregii mişcări, ne cutremură şi astăzi.

Ca şi Horia, Tudor este un stâlp al dreptăţii sociale, care prin jertfa lui personală a deschis zări largi evoluţiei neamului românesc.

Urgia regimului fanariot era foarte bine cunoscută. Astfel, la 4 Ianuarie 1821, două săptămâni înainte de izbucnirea răsmiriţei, într'una din conferinţele pentru aplicarea tratatului din Bucureşti, delegaţia rusă pusese chestia sumelor uriaşe adunate în chip ilegal din principate de către ultimii doi domni şi care s'ar fi ridicat la 60 milioane piaştri.

Mărturiile emfatice ale lui Udritzki, cancelarul agenţiei consulare austriace, despre cele două întrevederi avute cu Tudor la 22 şi 23 Martie, sună pe alocuri fals, mai ales când se pune în gura slugerului declaraţia următoare: „Am îndemnat pe beizadea Ipsilanti să stea afară din Bucureşti".

Totuş, aceste mărturii sânt în general confirmate de ziarele italiene ale vremii, care vorbesc de dezacordul dintre Tudor şi Ipsilanti şi de voinţa celui dintâi de a nu lupta contra Porţii, ci numai împotriva tiraniei domnilor fanarioţi. De asemeni, ministrul Regatului celor două Sicilii la Constantinopole, Navani, raporta la 10 Aprilie: „Deşi Poarta consideră la fel ca rebeli pe Vladimirescu în Valahia, pe principele Moldovei Şuţu şi pe Ipsilanti, totuş primul nu apare ca ridicând armele pentru înlăturarea jugului, după cum se exprimă într'un memoriu bine conceput trimis sultanului, ci numai pentru a urmări *îndreptarea relelor pe care le îndură ţara din pricina dărilor arbitrare, extorsiunilor şi altor abuzuri ale domnilor şi a rapacităţii unor boieri*; în timp ce al doilea, care luptă sub numele de Ipsilanti, tinde în realitate la independenţa şi restabilirea imperiului grec". Ca şi Udritzki, presa italiană menţionează înţelegerea dintre Tudor şi sârbi, care îi făgăduiseră să-l sprijine la Poartă, în nădejdea că la rândul său îi va ajuta. În sfârşit, anticipând asupra viitorului, Chirico informa la 10 Aprilie guvernul din Torino despre părerea lui Tolstoi, aghiotantul ţarului sosit din Laybach în misiune secretă, că dacă Tudor „stărueşte în atitudinea sa, ceeace cere în numele ţării îi va fi, în totul sau cel puţin în parte, acordat".

Într'o cărticică uitată, Iorga scria: „A venit însă deodată o zi, care nu sămăna cu celelalte şi în care oamenii nu se mai puteau dumeri cu vechile răspunsuri la întrebarea asupra faptelor ce sunt de făcut... Atunci omului de rând, fără chemare şi fără scop, i s'a deşteptat pentru întâia oară, fulgerător, sufletul de ales, de binecuvântat al Părintelui său din ceruri. A vorbit şi a văzut că vorba lui e cea bună, că în ea zace folosul şi dela dânsa pleacă lumina, că el e călăuzul. Dar nimeni nu-l învăţase a merge pe drumurile prăpăstuite şi niciodată el însuşi nu străbătuse căile primejdiei. A mers totuş un timp găcind prin darul lui deosebit, pe care nu-l încer-

case şi nu-l desăvârşise. Unele râpi au fost trecute, unele răspântii deslușite, unele vaduri aflate. Dar, la urmă, necunoştiinţa şi nepregătirea l-au svârlit în genune şi el a căzut cel dintâi, cruţând prin aceasta pieirea multora. Iar în durerea morţii el a zărit în sfârşit, aproape sau departe, ţinta, şi a trecut aiurea cu mângâierea că o parte din cale a fost totuş făcută şi că drumeţii vor ajunge, fie şi cu un călăuz de toate zilele".

MARCEL ROMANESCU

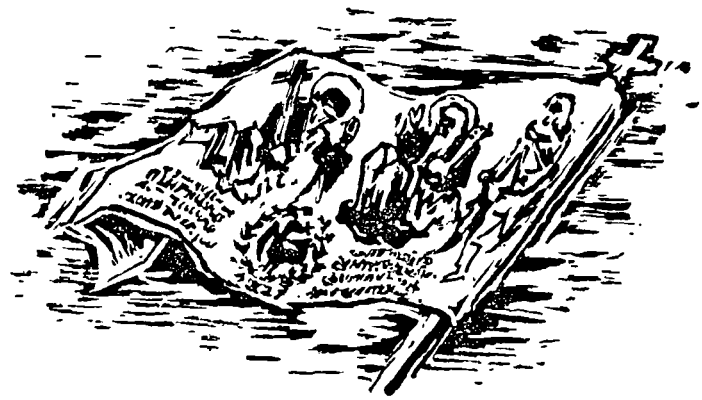

BIBLIOGRAFIE

Pentru epoca pregătitoare a revoluţiei: P. P. Panaitescu, *Corespondenţa lui Constantin Ypsilanti cu Guvernul rusesc;* memoriile lui Langeron în Hurmuzaki, supliment I; N. Iorga, *Izvoare contemporane asupra mişcării lui Tudor Vladimirescu;* Ap. Daskalakis, *Rhigas Velestinlis, La Révolution française et les préludes de l'indépendance hellénique,* Paris 1937; N. Iorga, *Histoire des Etats balcaniques;* D. Bodin, *Tudor Vladimirescu în lumina izvoarelor italiene.*—Pentru relaţiile sociale ale lui Tudor: C. Aricescu, *Acte justificative la istoria revoluţiunii române dela 1821,* Craiova 1874; Emil Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu, glose, fapte şi documente noi;* Idem, *1821, date şi fapte noi;* Idem, *Tudor Vladimirescu, pagini de revoltă;* Idem, *Mărturii noi din viaţa lui Tudor Vladimirescu;* Pr. I. Popescu-Cilieni, *Vechi proprietăţi ale Episcopiei de Râmnic, la Craiova şi Bucureşti, în Arhivele Olteniei XX;* Iorga, *Situaţia agrară, economică şi socială a Olteniei în epoca lui Tudor Vladimirescu;* Idem, *Oraşele Olteniei şi mai ales Craiova pe pragul vremilor nouă;* Idem, *Scrisori inedite ale lui Tudor Vladimirescu din 1814-1815;* Al. Ştefulescu, *Gorjul istoric şi pitoresc;* Idem, *Istoria Târgu-Jiului;* Naum Râmniceanu, *Frăţească îmbrăţoşare,* în *Biserica Ortodoxă Română* XIII; D. Bodin, *Tudor Vladimirescu în Bucureşti.* — Insemnările lui Udritzki la Iorga, *un apărător al săracilor, „Domnul Tudor" din Vladimir.* Ultimul citat este din Iorga, *„Domnul Tudor" din Vladimir,* Bibl. Soc. „Steaua", Bucureşti 1926.

FEMEI DIN TRECUTUL OLTENIEI

de DESPINA TEODORESCU

ESPRE femeile trecutului, care au ilustrat prin faptele lor viaţa românească — şi în special a Olteniei — s'a scris relativ puţin. Opera vieţii lor tăcute, aproape anonime, a fost trecută cu vederea de cronicarii timpului şi a rămas necunoscută. Doar uneori o piatră de mormânt sau pisania unei mânăstiri aminteşte numele lor, alături de al soţului ctitor; un aer, un epitrafir ori o cădelniţă sau o icoană, au însemnat cu modestie numele vreunei doamne sau jupânese.

Viaţa sufletească a acestor femei, pe care, cu mentalitatea noastră modernă, le vedem cu suflete de oţel, n'a fost aşa cum ni se pare: au avut şi ele îndelungi suferinţe, pentru că nu putem desbrăca sufletul feminin de sensibilitate, chiar dacă vorbim de anii cei foarte îndepărtaţi. Suferinţa a creiat mai mult decât bucuria — şi despre suferinţa creatoare la femei s'au găsit puţini care să scrie.

Mult mai uşor a inspirat pe poeţi firea despotică a Clarei, catolica înverşunată, sau figura aproape monstruoasă a Doamnei Chiajna, făcându-le personagii centrale în cunoscutele opere literare româneşti, decât sfioasa Cătălina Doamna, Despina lui Neagoe ori Sima Stolniceasa. Figurile acestea, asemenea mucenicelor din primele secole ale creştinismului, se văd pictate naiv pe zidurile bisericilor pe care le-au ctitorit ori le-au înzestrat; dar viaţa lor cea reală, adesea sbuciumată, cu iubiri, amăgiri, goană după glorie ori înfrângeri, care de fapt acestea alcătuesc miezul vieţii unei femei, se recunoaşte mai greu. Abia din puţinele inscripţiile în piatra mormintelor, din cele câteva cuvinte alese cu mătasă sau fir, ori din inscripţiile gravate pe obiectele de cult, se desvăluie în faţa noastră tumultuoasa şi din belşug plina existenţă, pe care au dus-o aceste femei. În ele citeşti, pe lângă ceea ce e scris, şi altceva, ce meşterul n'a ştiut spune: *sufletul care a dictat vorbele simple.*

Unul din numele cele mai vechi care apare în hrisoavele românești ale timpului, este al *Calinichiei*, soția lui Radu Vodă I, și mama lui Mircea cel Bătrân. Și-a legat numele ei de al Olteniei, dăruind Mânăstirii Tismana, vatră plină de lumină în trecutul acestei provincii, o moară la Bistrița (Mehedinți).

O figură care strălucește alături de a bărbatului său, este *Cătălina*, soția lui Radu cel Mare, cu care ctitorește Mânăstirea Govora. Voievodul care a primit cu brațele deschise pe umilul tipograf Macarie, dându-i posibilitatea să tipărească primele noastre cărți — în slavoneasca timpului — a avut lângă dânsul pe această femeie, care l-a înțeles și l-a susținut în pioasele gânduri de consolidare spirituală a țării.

Faptul că voievozii a toată Țara Românească și-au zidit mânăstiri dincoace de Olt, arată că în conștiința tuturor se păstra amintirea că aci fusese matca din care crescuse statul, aci miezul vieții noastre spirituale și deci aci se cuvenea a se reculege orice voievod. Probabil că acest gând s'a transmis în mod tacit, prin tradiție, dacă găsim în Oltenia de sub munte un șir întreg de lăcașuri sfinte, zidite de domni și boieri, de doamne ori jupânițe, în diferite epoci, precum și mormintele a foarte mulți dintre ei. Acelaș lucru se petrece în Moldova: în Bucovina stau adunate cele mai multe și mai frumoase mânăstiri, tot ca semn că acolo a fost adevăratul izvor al românismului celui de al doilea descălecat din țara lui Dragoș Vodă.

Pământul mănos în oameni mari al Olteniei, a dăruit Țării Românești un șir întreg de voievozi însemnați, trăgându-se toți, în linie femeiască, din marii bani Craiovești, aproape tot atât de mari ca și voievozii. Șirul acestor Domni îl deschide figura cucernică a lui Neagoe Basarab, fiu al Neagăi Craioveasca cu Țepeluș Vodă, căsătorit cu *Despina Milița*, prințesă sârbească.

Viața lor, întemeiată pe dragoste, închinată frumosului și credinței în Dumnezeu, a fost bogată în fapte mari. De numele Despinei Doamna se leagă zidirea celei mai frumoase biserici pe care o avem: Argeșul. Cronica anonimă a țării spune cum că la sfințirea ei au venit cei mai înalți prelați din toată lumea ortodoxă—sute de călugări de toate treptele—iar agapa creștinească ce a urmat, întinsă împărătește pe mesele dimprejurul mânăstirii, a strâns la un loc norodul și boierii deopotrivă. Au venit și cântăreți rătăcitori de peste Dunăre, din țara Doamnei, care au zis din gură cântece cu caracter războinic și vitejesc.

De numele Despinei se leagă, pentru Oltenia, ctitoria *mânăstirii de maici Ostrovul* (Vâlcea), unde Doamna este zugrăvită în toată pompa costumului ei împărătesc: haine de brocart albastru, mantie de culoare roșie-purpurie, coroană și bijuterii de aur masiv. La această Mânăstire s'a păstrat până la 1936, o icoană unică în felul ei: Despina Doamna în haină cernită, cu fața muncită de o mare durere, ține în brațe pe fiul său Teodosie, mort năpraznic înainte de a se așeza bine pe tron, închinându-l Sfintei Fecioare, care la rândul ei, primește pe Isus de pe cruce. Icoana se află azi la muzeul de artă religioasă din București.

Această femeie, ocrotitoare a artei, ea însăşi o colecţionară de obiecte rare, evangheliі legate în aur, talere scumpe, cupe, ceşti frumos cizelate în aur şi obiecte de cult, a făcut în Oltenia, ţara de naştere a soţului său, acest modest locaş de închinăciune, ca veşnică amintire şi legătură a ei cu pământul oltenesc.

*

Ţara Românească a mai avut şi doamne străine, care au jucat un rol de seamă în trebile statului. După Despina, figură plină de lumină şi pietate, întâlneşti în filele grele de sângele vărsat ale istoriei noastre, pe *Doamna Ecaterina Salvaresi*, soţia lui Alexandru Vodă Mircea, levantină rafinată, înzestrată cu simţ politic deosebit, stăpânită şi de-o ambiţie nesăbuită pentru domnie. A condus trebile ţării după moartea soţului său, în vremea minorităţii lui Mihnea Turcitul. Faţă de Despina-Miliţa, domniţă a cărei imagine îţi stăruie în minte cu mâinile-i albe, împodobite de blândeţea gestului dăruirii, Doamna Ecaterina ţâşneşte din umbra istoriei cu privirea aspră, într'o mână ţinând condeiul, cu care-şi conducea, de departe ca şi de aproape, interesele şi afacerile, iar în cealaltă—sabie nevăzută—isteţimea, spiritul de intrigă, cu care a înnebunit pe contemporani, până şi pe Sultan. Multe capete de boieri, vinovaţi sau nu, au căzut cu cea mai mare uşurinţă din cauza uneltirilor ei iscusite. Foarte iubitoare de mărire, s'a menţinut ca regentă a fiului său Mihnea, prin bani grei, duşi de ea singură la Poartă. Adorându-şi surorile — acum scăpătate—le scrie scrisori din care se vede cum era vieaţa în ţară, ce apreciază din sufletul românesc, dar mai ales se văd luând calea Veneţiei blănuri scumpe, odoare şi scule voievodale, bani şi chiar alimente.

Cu toate acestea a fost o femeie darnică şi pentru ţara care i-a adăpostit existenţa furtunoasă, şi a avut şi ea momente în care să-şi dea seama de fragilitatea şi scurta durată a tot ce-i omenesc. Fire pioasă în momente de reculegere, a zidit şi a înzestrat mânăstiri. În Oltenia a zidit cu banii ei mânăstirea *Slătioarele* din Vâlcea, una din puţinele noastre aşezări vechi de maici. Pe zidurile dela intrare e zugrăvit chipul ei mândru; privirea păstrează parcă urmele a tot ce a trăit, a văzut şi a pătimit Doamna, care din când în când arăta, prin unele fapte ale sale, că a fost o femeie frământată. Din scrisorile familiale păstrate dela dânsa, se vede că se închina pe rând oamenilor zilei, paşalelor, vizirilor şi sultanilor, tot aşa cum se închina Sf. Fecioare: „*Suntem bine*, scrie ea, *cu ajutorul lui Dumnezeu şi cu rugăciunile către Prea Sfânta, care dă puteri în nenorociri. Măcar până în fundul pământului să fie omul şi Dumnezeu dacă-l iubeşte, îl scoate de acolo*".

Îngropată în biserica Radu Vodă din Bucureşti, zidită de soţul său, mormântul i-a rămas totuşi necunoscut până azi. Ce a putut alege timpul din atâta sbucium, atâtea frământări, atâta sânge vărsat, toate din ambiţia unei femei, care n'a fost — ori a fost prea mult — femeie?

*

Alături de chipul Doamnei Ecaterina Salvaresi, unite prin aceleaşi trăsături accentuate ale sufletului, trăeşte imaginea Chiajnei, soţia lui Mircea Ciobanul, fiică a lui Petru Rareş. Această femeie a devenit ea însăşi numai prin moartea soţului, căci de abia atunci

arată ce este, ce vrea şi mai ales cum vrea să-şi înţeleagă vieaţa cea nouă de Doamnă conducătoare a ţării.

Patima cea mai mare a vieţii i-a fost domnia, dorinţa de a stăpâni. „Plătind, unelţind, făgăduind, viclenind, ea face ca fiul său Petru Şchiopul, să capete tronul Munteniei, apoi al Moldovei. Moare la 1588, după ce cunoscuse tot binele şi răul vieţii, dela domnie până la negustoria cu mărunţişuri, pe care o făcea pentru a trăi, la Alep, unde era în surghiun", aşa o vede N. Iorga.

Între două războaie, ori după vreun măcel de boieri pe care-l pusese bine la cale, Chiajna, adevărată nepoată a neastâmpăratului Ştefan Voievod, alerga să-şi limpezească gândurile, ori să stea de vorbă cu ea însăşi, peste Olt, unde în ţinutul Vâlcei zidise cu răposatul Mircea, schitul Iezerul.

Poate că spre sfârşitul vieţii ei—care fusese o continuă alergare — să fi tânjit vreo dată după cuibul cald de închinăciune pe care-l înălţase,— cu mulţi ani în urmă, între munţii Olteniei. Căci ce bucurie putea să aibă, la drept vorbind, o femeie ajunsă în pragul ultim al vieţii, care a fost cândva Doamna Ţării, mamă a doi copii turciţi, şi a unei fiice cadână în haremul Sultanului?

Moare în 1588, la Istambul, înstrăinată, obosită şi bătrână, după ce, până în ultima clipă a vieţii, unelţise de departe, amestecându-se în certurile pentru domnie ale urmaşilor ei. Nu se cunoaşte nici până azi, locul care adăposteşte trupul care s'a sbătut 63 ani pentru propriile ei patimi: tronul şi copiii săi. In galeria doamnelor noastre Chiajna deţine, mai mult decât Ecaterina Salvaresi, locul femeii crude, ambiţioase şi îndrăzneţe.

*

Secolul al XVII-lea se deschide pentru Români prin căderea celui mai mare erou al lor pe câmpia Turzii. Viaţa şi patimile acestui fulger de vitejie este legată de Oltenia prin tainice şi strânse fire, care fac din el erou oltean, după cum îl arată şi cântecele populare.

De aceste legături ale lui Mihai — şi prin aceasta de figurile celor ce l-au înconjurat cu dragostea, cu credinţa şi cu suferinţa lor, de femeile din preajma sa şi de familia Buzeştilor, — ne vom ocupa acum.

Vieaţa lui Mihai Viteazul se clădeşte pe ceea ce i-a transmis *Tudora*, mamă binecuvântată, care deşi n'a urcat pe tron alături de Pătraşcu cel Bun, a avut totuşi un loc de cinste în vieaţa lui — partea dragostei —; iar în vieaţa ţării, pe acela de a fi dat neamului cea mai înaltă figură de legendă a sa.

Jupâneasa Tudora n'a fost olteancă nici prin obârşie—căci era din Ialomiţa—nici prin vreo boierie. Ea îşi leagă numele de al Olteniei prin fiul ei Mihai, întâi Ban al Craiovei, apoi Voievod, înconjurat de cei mai de seamă oşteni pe care i-a avut neamul românesc, fraţii Radu, Stroe şi Preda Buzescu.

Istoria Ţării Româneşti din acel timp, privită sub aspectul epic, oferă o frescă tot atât de bogată ca a epopeelor antice: dragostea sălbatică de ţară, atât la bărbaţi cât şi la

femei, prietenia şi respectul jurământului făcut domnitorului, vitejia, curajul şi uitarea de sine; apoi dragostea, floarea aci dulce şi luminoasă, aci amară şi înveninată, datorită căreia însuşi Mihai a lovit, a rănit, şi prin care Sima Stolniceasa a rămas chip de închinat pentru noi, cei de azi.

Mama lui Mihai mai este a Olteniei prin sfârşitul vieţii, petrecut la mânăstirea Cozia, unde s'a călugărit şi unde aştepta cu inima strânsă şi cutremurată veştile bune ori năpraznice din scurta şi viforoasa domnie a feciorului său. Tot aci şi-a scris ultimile cuvinte înainte de a închide ochii, prin mâna „călugăraşului Gavriil". Şi tot la mânăstirea Cozia îşi odihneşte smerita ei fiinţă călugăriţa Teofana, călită şi purificată prin suferinţa şi ispăşirea unei vieţi prea bogate în urcuşuri şi coborîşuri.

Am crede că această femeie, dacă nu era viţă de boier, să fi fost măcar tot aşa de ambiţioasă ca alte doamne ori jupânese din vremea ei, mândră că feciorul i-a ajuns domn. Tudora însă a păstrat mereu bunul simţ primitiv şi n'a îndrăznit niciodată să se bucure prea mult de gloria lui Mihai, presimţindu-i parcă nenorocirea.

Îndată ce Mihai a ajuns la Domnie, mama voievodului şi-a cerut voie să se retragă din viaţa dela curte, ducându-se la mânăstirea de peste Olt, unde şi-a schimbat haina bogată, pe rasa aspră şi mohorîtă de şieac a călugăriei. Într'o reculegere desăvârşită, meditând şi rugându-se, a petrecut acolo toţi anii de glorie ai temutului Mihai. Cu simplitatea firii ei a avut intuiţia că prea binele trebue plătit, cel puţin cu o măsură egală de durere, dacă nu cu mai mult. Prin cucernicia vieţii ei monahiceşti, în curgerea anilor de izbăvire, a dat dovadă că sângele ce i-a alergat în tinereţe prin vine a hrănit un cuget ales de mamă şi femeie. Împrejurările prin care a trecut până la moarte au vădit-o.

În iureşul sălbatec pe care Mihai cu boierii săi îl da, din Dunăre şi Neajlov, până la Şelimbăr şi Alba-Iulia, sufletul mamei a stat aplecat statornic şi credincios asupra destinului său nefericit. La Cozia bătrâna primea cu înfrigurare veştile trimise regulat de pe câmpul de bătaie. Aproape că nu se mai ridica dela rugăciune. Chiar atunci, când, pentru prea multele lui păcate de om, a fost ca şi părăsit de credincioşii lui Buzeşti, mama sa i-a rămas neclintită în dragoste.

Oricât de tare să fie omul, oricât de puternic, are nevoie imperioasă a primi dragostea, chiar dacă el nu are timp s'o cunoască, ori nu poate să o dea; iar Mihai, cu viaţa atât de hârţuită, fugind din Ardeal la Curtea din Viena, poate că n'a ştiut prea bine despre această candelă curată, care a ars continuu în preajmă-i.

Cu înfricoşetoare resemnare creştinească a primit bătrâna maică Teofana şi vestea morţii fiului său, după cum ea însăşi scrie—dictând într'o limbă românească din cele mai curate şi mai poetice:

> *„Eu, roaba lui Isus, călugăriţa Teofana, muma răposatului Mihai Voievod, din Ţara Românească, vieţuit-am viaţa acestei lumi deşarte şi înşelătoare de suflete, şi am petrecut lumeşte destul, în tot chipul*

în vieaţa mea, până ajunsei şi la neputinţa bătrâneţelor mele şi la slăbiciune în Sfânta Mânăstire a Coziei, pentru plângerea păcatelor mele. Aciiaş mă ajunse şi vestea de săvârşirea drag fiiului meu Mihai Voievod, şi de sărăcia Doamnă-sa şi a coconilor Domniii lui prin ţări străine. Fui de plângere şi de suspine ziua şi noaptea. Ajutorul Domnului din înaltul ceriului au auzit şi s'au milostivit de i-au scos din ţările străine în ţara de moştenire şi au cugetat pentru bătrâna şi jalnica lor maică. Şi dacă se adunară unii cu alţii mare plângere şi suspine fu printre ei. — Şi grăi mai departe maica Teofana: „Am petrecut cu mult foc de moarte fiu-meu şi de jalea domniilor voastre, iar de către sfânta mânăstire mulţumesc părinţilor dintr'însa c'am avut pace, răpaus şi căutare de molitvele lor la nevoia mea. Pentru aceea featele mele, am făgăduit mânăstirii două sate din Romanaţi: Frăsinetul şi Studeniţa, pentru sufletul răposatului Mihai Voievod şi pentru sănătatea fiiului său Nicolae Voievod, şi pentru pomenirea noastră şi a tot neamul nostru, în vecie".

Şi străinii au fost cutremuraţi de destinul acestei femei. Istoricul St. Szamoskőzi vorbeşte într'una din cărţile sale despre Doamna Tudora, şi de felul în care ea a primit la Cozia toate veştile—şi aceea a morţii lui Mihai Voievod.

Pentru ca durerea ei să fie şi mai mare, Dumnezeu a vrut ca trupul lui Mihai să fie îngropat în două locuri: capul, adus în mare cinste şi îngropat la Mânăstirea Dealului de credincioşii boieri Buzeşti, iar restul în Câmpia Turzii: o pedeapsă poate pentru el şi un simbol pentru cei ce au venit după dânsul.

În anul 1606, după ce a mai fost martoră şi altor triste întâmplări de familie, se milostivi Dumnezeu de sufletul maicii Teofana, chemând-o la dânsul, spre a nu mai fi „de plângere şi de suspine ziua şi noaptea".

În biserica cea mare de la Cozia, în partea dreaptă a pronaosului, sub o piatră impresionant de simplă, au cioplit nepoţii cel mai strălucit omagiu ce se putea aduce acestei femei:

„Aci odihneşte călugăriţa Teofana, muma răposatului Mihai Voievod".

O mână de femeie, care a zămislit în pântecele ei destinul unui popor întreg. Fie-i binecuvântată amintirea şi liniştită odihna în mormântul din preajma Oltului, de unde s'a desprins flacăra ce a luminat o clipă cerul românesc şi la lumina căreia ne adăpostim şi astăzi, după mai bine de trei sute de ani.

Alături de mama lui Mihai, se ridică, abia conturată în umbra uriaşă a eroului dela Călugăreni, *Doamna Stanca*, soţia lui mult încercată, care a avut, din domnia bărbatului numai partea suferinţei.

Nepoată de sânge a marelui ban Dobromir, era înrudită cu cele mai vechi familii boiereşti din ţară. Foarte bogată, avea multe moşii, înzestrând şi mânăstiri, ca aceea dela

Plăviceni (Olt), ctitoria familiei sale. Când s'a căsătorit cu Mihai, în tinerețea acestuia, era văduvă. Femeie cu rare însușiri fizice și sufletești, nu s'a bucurat de triumfala intrare a Voievodului în Alba Iulia, *nefiind poftită;* în schimb a gustat din plin rușinea de a fi dată ca zălog, împreună cu fiul său, dușmanului de moarte al lui Mihai, lui George Basta.

Doamna Stanca nu fusese deci o femeie fericită. Ce însușiri supraomenești trebuiesc unei femei, spre a fi tovarășea unui om mare, a unui cuceritor, a unui creator? Oricât de tari și de mândre ne-ar plăcea să ni le închipuim pe femeile de odinioară, ele nu puteau fi în esență decât femei, dorindu-și casa lor, căminul, dar mai ales bărbatul lor. Iar când bărbatul era războinic și se numea Mihai, atunci Doamna trebuia să fie gata la toate jertfele. Oricât de tare a fost „femeia" în fața încercărilor din viața de iatac, „doamna" n'a putut răbda ofensa de a fi predată lui Basta...: a izbucnit în hohote desnădăjduite în fața dușmanului, blestemându-și viața plină de durere alături de un bărbat fără lege.

Din diata scrisă de „călugărașul Gavriil", dela mânăstirea Cozia, vezi că nefericita doamnă a petrecut mulți ani răi printre străini, după moartea lui Mihai, împreună cu coconii domnești. In 1603, abia după câteva luni de ședere în țară, Doamna Stanca muri de ciumă.

A plătit scump mândria de a fi soția lui Mihai, cum se plătesc dealfel toate darurile mari pe care le poartă omul.

* * *

Cel mai strălucit dintre toate chipurile oltencelor din vremea lui Mihai este cel al *Simei Stolniceasa Buzeasca,* soția lui Stroe Stolnicul, rudă și prieten credincios al lui Mihai, tovarăș de arme și devotat până la moarte Voievodului său. Sima este o viziune singulară în tot trecutul nostru. Croită dintr'o bucată, din stofa eroinelor clasice, a trăit toată viața roabă unei singure pasiuni: dragostea pentru bărbatul ei, Stolnicul.

Intr'o vreme când domnitorii se schimbau des, când boierii luau parte cu toată violența la luptele politice — și mai ales când acești boieri erau Buzeștii, va fi fost nespus de greu să fii tovarășă de viață pentru ei! Alcătuită din resemnare, câteodată din foarte lungi așteptări, viața femeii era un șir lung de suferințe. Și trebuia să porți cu tine toată lumina dragostei, pentru a te putea însăți susține din ceea ce aduci tu, iar nu din ceea ce primești din afară.

Sima Stolniceasa a avut cu prisosință virtutea așteptărilor prelungite.

N'a avut copii, de aceea și-a întrunit în dragostea ei pentru bărbat, și dragostea maternă, rugându-se astfel Sfintei Fecioare pentru „bărbatul și copilul ei".

La sfârșitul domniei lui Alexandru Voievod cel Rău, Stroe Buzescu umblă în pribegie peste tot cu Mihai, chiar până la Istambul. In acest timp de nesigure și grele prevestiri, jupâneasa Sima trăește viață de resemnare. In nopțile lungi, mai lungi ca zilele, cu ochii aplecați pe cusătură, veghează cu hărnicie: a cumpărat dela niște negustori le-

vantini brocart vişiniu de mătasă, fir de aur şi arginţ, — mărgăritare a descusut dela un colan de zestre — şi cu acestea a lucrat un epitrafir. E aşa de frumos, că mai nu-i vine a crede că ea, cu mâinile ei, l-a cusut. In ziua de Sfânta Maria, când l-a adus la biserica din Stăneşti să i-l sfinţească preotul, norodul adunat acolo s'a speriat de atâta frumuseţe: au crezut că îngerii l-au lucrat cu mâinile lor.

Sima era olteancă curată şi viţă de boier, după cum olteni erau aprigii fraţii Buzeşti. Ca toţi marii boieri ai timpului, ei şi-au avut pe moşia lor, la Căluiu în Romanaţi, biserica familiei, unde sunt îngropaţi toţi, afară de Stolnicul Stroe.

Sima avea ca moşie de zestre, între altele, satul Stăneşti din Vâlcea, unde familia ei zidise mânăstire, de care s'a îngrijit ea însăşi şi căreia i-a dăruit epitrafirul despre care am vorbit mai sus.

Odată cu suirea pe tron a lui Mihai Viteazul — care-i era şi un fel de văr Simei — aceasta a ştiut că de aci înainte s'a dus liniştea casei sale. Cunoştea prietenia aspră şi bărbătească ce lega pe bărbatul ei de de voievod, mai mult decât a celorlalţi fraţi, şi cunoştea şi firea plină de neastâmpăr a lui Mihai. Teama ei a fost întemeiată, căci Stroe a fost acela care, bucurându-se de întreaga încredere şi cinste a voievodului, îndeplinea cele mai grele misiuni: în 1594 e rănit la mână, lângă Bucureşti, de unde e trimes cu fraţii săi, întru întimpinarea Tătarilor, la Hulubeşti, apoi la Putinei, la Şerpăneşti, (unde e din nou rănit), apoi la Giurgiu, unde se răneşte la ochi. Mai târziu este lângă erou la Călugăreni.

Sol al Voievodului la curtea Austriei, la o nuntă imperială (căsătoria arhiducesei Maria Cristina cu Sigismund Bathory), scapă în 1598, la Vidin, viaţa lui Mihai; îl întovărăşeşte apoi la Selimbăr în 1599, şi se află tot în urma lui, la intrarea triumfală în Alba Iulia, în Octomvrie 1599.

Soţia lui Stroe Buzescu urmărea de departe, cu groază şi cu mândrie, ascensiunea vertiginoasă a celor doi eroi, închinându-se în ascuns, ca nu cumva să schimbe Cel-de-Sus soarta lor în rău. Mândră şi dreaptă, nu se clatină atunci când fraţii lui Stroe, aduc din câmpia Turzii capul cinstit al Voievodului lor, şi-l îngroapă cu pompă mare, la Mânăstirea Dealului. Fără bărbat, urmează singură cortegiul, cu gândurile frământate: Stroe al ei nu se întorsese din Ardeal, după o aşa cumplită urgie căzută asupra lor şi a ţării întregi.

Sima, femeia unui singur bărbat, nădujdueşte că încă îi mai sunt date zile bune de trăit, în care să-şi poată revărsa asupra celui tot mereu plecat, toate comorile ei de dragoste îndelung încercată. Câteodată ridică pumnii strânşi spre cer, ar vrea să blesteme destinul ei nefericit: toţi boierii s'au întors pe la vetrele lor, toţi s'au închinat în faţa noului domn, Radu Şerban Voievod. Numai Stroe întârzie. Dar îndată îşi acopere gura cu palmele, nu vrea să strige; aleargă iute în cămara cu icoanele vechi şi ceasuri întregi se roagă lui Dumnezeu pentru iertarea sa şi pentru întoarcerea celui plecat. Stroe trebuia să-şi îndeplinească destinul. In luptele ce urmară între Radu Şerban şi Simion Movilă —

amândoi pretendenți și domni în același timp — Stroe este ales și trimis ca sol la împăratul din Viena, din partea celui dintâiu, fugit în Ardeal de răul lui Simion Movilă, sosit să-și ia tronul cu ajutor tătăresc.

Sima, alungată de spaima nenorocirii, băjenind prin mânăstiri, urmărește îngrozită desfășurarea evenimentelor. Îl știe pe Stroe fără frică de moarte și gândul acesta o susține; dar îi cunoaște firea impetuoasă: acolo unde e mai mare primejdia, acolo se grăbește și el.

Frumosul ei chip a început a se ofili. Mersul i-i tot drept, privirea întunecată a ochilor negri e tot ageră, dar părul i s'a acoperit de o ușoară brumă pe la tâmple. Nu mai vede bine nici să lucreze, ochii îi fug pe fire, iar nopțile prea lungi ale toamnei care a venit așa de repede, le petrece în rugăciuni și gânduri. Sunt doi ani de când nu și-a mai revăzut bărbatul. Presimte, ca animalele, nenorocirea, înconjurând-o ca un păienjeniș, din care, oricât de tare, de curajoasă, nu mai scapă. Ziua merge în sate, împărțind ajutoare, miluind „pentru bărbatul și copilul ei".

Dar în dimineața zilei de 18 Septemvrie 1602, un călăreț grăbit îi bate în poartă, vestind-o că jupân Stroe s'a fost rănit la obraz, într'o luptă cu cumnatul Hanului tătărăsc, iar Dumneaei să plece de sârg înspre munții Buzăului.

De abia după vreo cinci zile de mers în rădvan, ajunge femeia la căpătâiul bărbatului iubit. Stroe trage să moară cu o rană în obraz. L-a ucis pe Tătar, însă și lui i-a sosit acum ceasul. Abia are timp s'o recunoască și, ușurat, își dă sfârșitul.

Unde-l va culca să-și doarmă somnul cel de pe urmă, dacă nu la Stăneștii ei, în satul, în biserica familiei sale? Într'un sicriu duce peste Olt, tot ce i-a mai rămas în lume.

La mormântul, unde acum își va odihni oasele obosite de lupte dumnealui Stolnicul Stroe Buzescul, va veghia, strajă neclintită de dragoste și dincolo de moarte, Sima Stolniceasa. I-a săpat o piatră de mormânt, cum nu se mai afla o a doua. Într'însa își spune tot focul această femeie, care, în viața prea lungă ce i-a fost dăruită, n'a nutrit decât un singur mare, stăruitor, simțimânt: dragostea pentru cel dus.

> *„Această piatră, pe groapa jupânului Stroe Buzescul, ce a fost Stolnic la Mihai Vodă, și a fost la toate războaiele dinpreună cu dânsul ca o slugă credincioasă, și la războiul dintâiu dobândi rană la mâna stângă de Turci, și la războiul dela Giurgiu, când se lovi cu Hanul, se răni la ochi de săgeată. Și au slujit Stroe lui Mihai Vodă, până pieri în Țara Ungurească. Dacă se sculară boierii țării și cu Buzeștii, ridicară pe Radu Vodă. Iar Simion Movilă, cu Turci, Tătari, Moldoveni, Leși, mulți fară seamă, veniră din țara Moldovei, de scoase pe Radu Vodă și pe Buzești din țara lor, la Țara Ungurească.*
>
> *Iar atunci merse jupânul Stroe la împăratul nemțesc ca să ceară ajutor, de ieșiră la Țara Românească cu Radu Vodă și-i aștepta Simion Movilă. Deci s'au ridicat cu Leșii și Moldovenii și Hanul cu mare oaste de Tătari, și ieșiră de se loviră în gura Teleajenului, în luna lui Septemvrie 14 zile, luni dimineața până seara și făcură nă-*

vală marți dimineața de trei ori, de toate părțile. Iar Jupânul Stroe atâta nevoie pe creștini văzând, stătu împotriva Tătarilor, de se lovi cu Mârza, cumnatul Hanului, și-l înjunghie pe el. Și dintr'acel războiu se răni la obraz, și peste trei săptămâni i se întâmplă moartea, în luna lui Octomvrie, 2 zile, vleat 7110 (1601). Și nu fu pre voia câinilor de Tătari! Dumnezeu'l ierte! Scris-am eu, Jupâneasa Sima, a Stolnicului Stroe. Dacă voiu muri, să mă gropați lângă dumnealui aici".

O istorie a unei vieți, pe o piatră de mormânt.

Lângă această simplă spovedanie a durerii, jupâneasa Sima a poruncit să se sape în relief lupta dintre cei doi războinici: Tătarul urât, mustecios, cu hangerul scos: jupân Stroe mândru, țanțoș și victorios, în atitudine de Arhanghel; iar ca distincție pentru erou, în dreptul său, sus, o floricică naiv și copilăresc făcută în piatră, semnul dragostei aceleia, care așa își mai putea exprima gândul din urmă pentru ceea ce îndrăgise în viață.

„Să mă gropați lângă dumnealui aici" — aceasta-i ultima dorință, pe care femeia, acum văduvită de dragostea bărbatului și nebinecuvântată cu copii, o lasă săpată în piatra aspră a mormântului.

Cine vizitează bisericuța din Stănești, vede în pronaos, în partea dreaptă, la loc întunecos, două morminte: unul mai mare, ridicat ceva mai sus, cu piatra atât de roasă, că aproape s'a șters scrisul depe dânsa; e mormântul Jupânului Stroe Buzescul. Lângă el, una cu pământul, al doilea: cel al jupânesei Sima; nici în moarte n'a cutezat să se așeze chiar alături de dânsul, parcă s'ar fi temut să nu-i întunece ceva din strălucirea faptelor sale, cu prezența ei.

Viața, acest dar neprețuit pentru oameni, pentru Sima Stolniceasa a fost o încercare fără sfârșit: încercată prin așteptări, prin nădejdi repede spulberate, prin dureri care nu i s'au putut șterge.

După moartea lui Stroe, femeia mândră, bogată și respectată, a mai trăit încă treizeci de ani. Intr'un hrisov al Mânăstirii Govora, ea spune: „*Din boierii cei bătrâni am rămas numai eu*".

Când Matei Aga din Brâncoveni s'a urcat pe tronul țării, a aflat-o în viață doar pe bătrâna Sima Stolniceasa, din toți marii boieri ai vremurilor de sbucium și lacrimi, ale primei sale tinereți.

Hrisoavele epocii sunt mărturie măreață a unei vieți, care a rămas până la moarte dreaptă în cuget și în suflet. Spun că atunci când în unele pricini s'ar fi bănuit că Sima avea vreo cunoștință, era adusă în rădvan domnesc dela Stănești la Târgoviște o bătrână acum puțintel adusă de spete, în fața căreia se aplecau boierii divanului cu respect și care, când jura, judecata era isprăvită.

Epitrafirul migălit de dânsa pentru Mânăstirea Stănești din ținutul Vâlcii, a pierit de acolo, cum pier toate cele omenești. După ani de zile mânăstirea a fost prădată, odoarele ei înstrăinate. Cercetătorii au dat de dânsul tocmai la Mânăstirea Banja, în Serbia, dus

acolo de apa vremii. Furat sau vândut, pentru Sima Stolniceasa e tot una: sufletul care a închis în el gând şi aşteptare, nu se mai întristează, căci a trecut de mult, prin fapta ei cea omenească, în rândul umbrelor, deasupra sbuciumului.

*

Firul vieţii spirituale româneşti se deapănă mai în umbră în epoca fanarioţilor, datorită noilor împrejurări istorice şi boierilor veniţi odată cu domnitorul dela Constantinopol. — Numai după ce pandurii lui Tudor au curăţit calea de străini, viaţa isbucneşte din nou în clocot viu.

Fanarioţii, între multe daruri rele, ne-au lăsat şi unul bun: începutul de cultură franceză. Femeia, care printr'o ciudată alcătuire psihică este păstrătoarea tradiţiei şi în acelaş timp agentul care aduce şi transmite noutatea, a avut şi aici un rol foarte important. Începuturile influenţei franceze s'au făcut prin femei.

Guvernantele franceze, unele din ele femei instruite, erau aduse anume să facă educaţia muzicală şi literară a tinerelor odrasle boiereşti din Principate.

Şi iată cum ne găsim în preajma anului 1848, în Craiova, devenit oraş foarte înaintat din acest punct de vedere, unde cele mai alese familii se întrec în a-şi manifesta dragostea şi înţelegerea lor pentru cultură. Chipuri de femei de o gingăşie lilială se ţes în umbră, răsar luminoase în prag de iatac, îmbrăcate după cum le arată picturile, în cele mai autentice şi mai de gust costume franceze.

Una din aceste alcătuiri de lumină este *Alexandrina Haralamb*, fiica generalului Magheru, participant de seamă la revoluţia dela 1848. Figura ei se încheagă din faptele ei, deosebit de frumoase pentru vremea aceea.

Toată societatea românească se înflăcărase pentru ideea revoluţiei. Peste tot, în saloane, se discuta în taină programul nou de viaţă liberă. In casa generalului Magheru o fată de 20 ani traducea cu înfrigurare „Belizarie" a lui Marmontel. Intr'o limbă românească destul de aleasă, recitea ce a scris, voia să fie ceva bun şi frumos. Cartea era închinată „Slăvitului Voievod Gheorghe Bibescu".

Cu ocazia unei vizite, I. Eliade Rădulescu cunoscuse pe tânăra traducătoare. Ii plăcuse spiritul vioiu al fetei, precum şi modesta ei traducere. Dar fata avea o dorinţă şi mai mare: în dedicaţia către Gh. Bibescu, ea îşi permitea, cu inconştienţa şi îndrăzneala vîrstei, să-i dea unele „sfaturi" pentru domnie, pe care după cum se ştie, domnitorul nu le-a urmat.

Supărîndu-se pe lipsa lui de voinţă şi pe slăbiciunea caracterului, ea determină pe tatăl său, care o iubea cu pasiune, să-l părăsească şi să dea ajutor răsculaţilor dela Islaz. Aşa şi făcu: intervenirea generalului Magheru a adus succesul revoluţiei şi înlăturarea definitivă a Regulamentului Organic.

Dar femeile nu puteau lua parte la asemenea act şi delicata jupâniţă simţea că tre-

buia să lucreze şi ea ceva pentru ţară. Se înspăimânta că de ajutorul ei nu va avea nimeni nevoie. S'a frământat, a suferit, iar într'o noapte a luat o hotărîre: din trei bucăţi de stofă, în culorile tricolorului, cusute pe furiş, a înjghebat steagul românesc revoluţionar. A intrat cu el strâns la spate, în iatacul părintelui. S'a urcat pe un scaun să fie mai înaltă. A ridicat mâna şi în odaie a fâlfâit simbolul libertăţii.

O mână de femeie, cu însufleţirea ei, a dictat o acţiune atât de înaltă. Toţi revoluţionarii au purtat cu dragoste insignele tricolore, lucrate de „fiica pandurului", cum îi ziceau contemporanii.

Câţi ştiu că în aceste case boiereşti din Craiova au bătut atunci inimi atât de bogat înzestrate pentru ţara lor, şi că tricolorul care a fâlfâit la Islaz era cusut de gingaşe mâini femeieşti?

Revoluţia s'a sfârşit, după cum se ştie, prin exilarea capilor ei. Intre trăsurile care duceau noaptea, peste graniţă, pe răsvrătiţi, era una în care mergea un bărbat şi o femeie subţire, cu făptura înfăşurată în pelerină cernită: erau generalul Magheru şi fiica sa, Alexandrina. Vor pleca departe de ţară, vor lucra pe lângă prietenii francezi, pe care-i iubesc atâta! Vor găsi acolo pe Lamartine, pe Ledru-Rollin... şi pe Românii fugiţi.

Opt ani au rătăcit printre străini; opt ani Alexandrina Magheru a purtat doliu după ţara ei, îmbrăcându-se numai în haine cernite.

Dar timpurile tulburi s'au liniştit; vieaţa începe a curge mai calmă în ţară. „Pandurul" acum s'a liniştit şi el pentru totdeauna; doarme somnul din urmă, împăcat. Alexandrina s'a căsătorit cu Dumitru Haralamb, unul dintre cei mai bogaţi boieri craioveni. Casa lor, aşezată spre Sudul oraşului, tocmai la margine, domină privelişte a înspre dealul Bucovăţului [1]). O grădină mare, cu verdeaţă multă, cu bisericuţă ascunsă între copacii deşi, îmbie la odihnă. In cerdacul umbrit de verdaţă, acolo îi place stăpânei să stea câte un ceas, cu faţa rumenită de lumina apusului, în serile de toamnă. E tot frumoasă, dar frumuseţea ei a căpătat ceva patetic şi serios. Nu mai are mobilitatea de acum douăzeci de ani, ci un alt farmec, unul spiritual. Toţi bunii Români în trecere prin Craiova, vin să-i sărute mâna şi s'o asculte vorbind. Se înflăcărează numai când e vorba despre ţară. Atunci vocea îi capătă accente vibrante, privirea-i arde; sângele Magherului a rămas în sufletul fetei. Câteodată iese la plimbare, mărind şirul grelelor trăsuri boiereşti, care merg, într'o pânză compactă de praf, spre grădina Bibescului. In stânga ei are un băiat, cu care s'ar mândri mai mult, dacă ar semăna lui bunicu-său. Nu se îmbracă decât în negru şi alb: haine lungi de catifea ori tafta, cu foşnet cald, dantele albe, pelerini negre.

Mai mult decât plimbările acestea, îi plac altele: merge să ajute cu mâna ei, din punga ei, sărăcimea — o calitate rară la oamenii bogaţi. N'a uitat nici de ţară: de curând a trimis în Ardeal, tocmai la şcolile grănicereşti dela Năsăud, bani şi cărţi româneşti,

---

1) Pe locul unde se află azi liceul „Fraţii Buzeşti".

pentru premii. Ştie că Ardealul „trebue" să fie al nostru. Spune adesea prietenilor: „Cred că Românii au mare viitor. N'am să trăesc să văd acea zi aşa de frumoasă, dar o presimt".

Citeşte mult jurnale, reviste. A aflat că la Mânăstirea Putna se va face în vara asta o mare serbare şi pomenirea lui Ştefan cel Mare. E prea în vârstă spre a lua parte. Dar n'a uitat că cu 30 de ani în urmă a lucrat un drapel pentru revoluţie. Va mai lucra unul, însă acesta să fie spre veşnică slavă a cinstitului voevod din cripta dela Putna.

ARETIA AMAN

Un splendid acoperământ de mormânt din mătasă, în culorile ţării, migălit şi brodat de mâna ei, ia drumul Putnei, să ducă acolo dragostea şi participarea Olteniei. Ştefan cel Mare odihneşte sub giulgiul trimis de „fiica pandurului". Măreţ simbol prevestitor al vremurilor ce au venit în urmă!

Foarte dureroasă a fost ştirea morţii ei pentru Craioveni. Plângeau în urmă fetele sărace pe care le înzestrase, copiii îmbrăcaţi de mâna ei, plângeau prietenii, care în somptuoasele-i saloane trăiseră ceasuri înălţătoare.

Mâinile care ştiuseră să vindece rănile şi să deschidă inimile, care lucraseră primul drapel românesc al revoluţiei, odihneau acum, pios încrucişate pe piept.

*

Pe lângă figura Alexandrinei Haralamb, se conturează alte chipuri de femei, care luminează tot aşa de frumos viaţa spirituală pe care, ele, au imprimat-o societăţii craiovene din vremea aceea.

Din vechile saloane se desprind pe rând imaginile Doamnelor Pipiţa Racoviţă, Elena Glogoveanu, Cornetti, Aretia Aman, Sofia Caneciu, Bălăşica Sineasca,..

Frumoasă, cultă, femeie de spirit, Pipiţa Racoviţă a strâns în salonul ei tot ce avea Craiova mai ales, ca oameni de cultură. Se citea, se făcea muzică, se discuta; uneori se şi critica. Soţul Pipiţei, Nicolaus Racoviţă, era boier moldovan şi mare junimist. Cânta frumos la piano, improviza cu uşurinţă. In saloanele cu lumânări multe, aprinse în grele candelabre de bronz, vibrau notele muzicii lui Schubert şi ale Steluţei lui Alecsandri. Apoi se citeau versuri. Mai ales tânărul junimist învăţa pe prieteni să-l înţeleagă şi să-l iubească pe Eminescu. Pe căminul uriaş odihnea o statuie din marmoră de Carrara, adusă drept amintire, din călătoria în Italia, a tinerilor soţi. Graţia lui Canova se potrivea atmosferei de sfârşit de secol.

Reviste franceze, alături de „*Convorbiri literare*", stăteau la îndemâna celor ce voiau să le răsfoiască.

*

Vizitatorilor mai îndrăgostiţi de trecut, li se arată la muzeul Aman din Craiova, un teanc de scrisori legate şi păstrate acolo ca amintire, precum şi un scrin de stejar, cu două plăci de email alb şi albastru, având, în partea de sus, pajura ţării. Sunt urmele lăsate de una dintre cele mai autentice boieroaice ale secolului trecut, *Elena Glogoveanca*. După tată era rudă cu Otetelişenii, altă veche familie a Craiovei, iar după soţ, moştenitoare a boierilor dela Glogova. Prin amândouă numele pe care le-a purtat, Elena Otetelişanu-Glogoveanu s'a arătat că putea fi cu fală prietena primului rege al Românilor, Carol I.

Ca şi în alte case boiereşti, şi în casa ei era o tradiţie de cultură. Tot ce apărea nou în literatura franceză, toate revistele, precum şi mişcarea artistică din străinătate şi din ţară îi erau familiare.

Azi trecem cu nepăsare prin preajma copacilor bătrâni şi a zidurilor de mânăstire ale casei în care se adăposteşte primăria; urcăm şi coborîm scările şi nu ştim că acum o jumătate de veac era acolo o vieaţă intensă, curtea neîncăpătoare pentru cupeurile şi trăsurile boiereşti, care aduceau oaspeţi de soiu „în vizită cu Glogoveanca", că aici au fost găzduiţi de mai multe ori, venerabilul Rege Carol I şi Regina Elisabeta.

Rămasă văduvă în timpul războiului dela 1877 — bătrânul ei soţ n'apucase să vadă Neatârnarea, deşi salutase şi îmbrăţişase, după datina boierească, pe tânărul voievod la trecerea Dunării — Elena Glogoveanu îşi petrecea vieaţa mai mult la oraş. Inzestrată cu o voinţă tare, autoritară, înconjurată de stima şi dragostea multor prieteni, îşi făcea o plăcută datorie de a primi în casa ei pe boierii scăpaţi, la fel ca pe ceilalţi.

Această femeie părea să fi strâns într'însa toate virtuţile înaintaşilor săi. Mulţi boieri olteni au primit în casa Glogovencii lecţii de voinţă şi patriotism.

Pentru frumuseţea şi mai ales pentru simplitatea primirii pe care Const. Glogoveanu

o făcuse Domnitorului la Poiana, acesta a rămas legat de dânşii cu prietenia, care nu s'a sfârşit decît la moartea bătrânei „maman Glogoveanu", cum o numia Principele.

Când a primit în palatul ei din Craiova perechea princiară, îndată după războiul Neatârnării, a fost o manifestaţie aproape naţională. La recepţie toată strada era plină de trăsuri, doamnele îmbrăcate în toalete strălucitoare, iar „la petite maman Glogoveanu", ca o sfârleză, era peste tot, cu grija ca fiecare să se simtă bine.

Apoi de câte ori treceau Carol I şi Carmen Sylva prin Craiova, bătrâna le trimetea coşuleţe încărcate cu cele mai bune prăjituri făcute de dânsa, fructe şi flori.

Intr'o zi, o ladă uriaşă intră pe poarta casei boiereşti: darul regelui. Un scrin frumos încrustat, având gravată, în latineşte, o inscripţie de preamărire a legii ospitalităţii, a fost pus la loc de cinste în salonul cel mare.

Insă timpul, care face şi desface totul, macină în tăcere vieţile celor mari, ca şi pe ale celor mici.

Bătrâna Glogoveancă e pe catafalc. Intre coroane se află una mai aleasă ca toate. E ultimul semn de omagiu, pe care Regele Carol I, atunci la Sigmaringen, îl aduce prietenei care-i făcuse străinătatea dela începutul domniei, mai uşor de învins.

Din rândurile prietenilor se ridică o doamnă în vârstă şi întorcându-se spre ceilalţi, zise în momentul ridicării sicriului: „Saluons, c'est notre dernière grande dame qui s'en va".

Marile binefăcătoare ale altor secole şi-au găsit urmaşe demne în femeile veacului al XIX-lea, care, deşi uneori nu erau de sânge curat românesc, s'au legat aşa de mult de pământul ţării, încât amintirea lor şi azi trăeşte, cinstind locaşuri de cultură, de artă şi de binefacere.

Silueta mărunţică şi stilizată a Elenei Cornetti îşi face loc printre cele dintâi. Femeia aceasta a avut două mari pasiuni în vieaţă: cultura franceză şi bărbatul ei.

Oameni economi, au strâns o avere mare, pe care au întrebuinţat-o într'o vieaţă sobră pentru ei, dar făcând bucurii intelectuale lor şi altora. Casa lor era singura din Craiova unde venia regulat „Revue des deux mondes" şi „L'Illustration" şi unde amatorii de discuţii înalte, găseau totdeauna subiecte.

Lucrurile rare, picturile alese, muzica pe care ei o cultivau au uimit până şi pe străini. Unul dintre prietenii lor, un pictor francez, povestea mai târziu: „la Craiova este o vieaţă intelectuală intensă. Nu ştiţi că orice carte nouă apărută aici, o găseşti în câteva zile acolo, aproape în toate casele. Tot ce priveşte literatura, teatrul şi arta franceză, le este familiar ca şi nouă".

Marea avere a soţilor Cornetti a trecut, prin testament, municipiului Craiova, care a făcut din vechea locuinţă a boierilor un conservator, templu modest, dar autentic, pentru muzică şi poezie.

Un lăcaş de cultură care face cinste Craiovei şi Olteniei, este Fundaţia Alexandru şi Aristia Aman, instituit din averea lăsată municipiului prin testamentul celor doi soţi, în anul 1885.

Când intri acolo, după ce ai urcat pe scara de marmoră care duce sus, nu ştii ce să admiri întâi: scrinuri şi mese elegante, încrustate în fildeş, abanos ori trandafir, pe care odihnesc subţiri statuete de porţelan, sfeşnice de argint cu mai multe braţe, casete în care sunt obiecte delicate de toaletă femenină, ce acum par a fi lăsate din mâini gingaşe de doamnă... O diademă de coral, cu un mare bob de nestimată, fotografii ale frumoasei Aristia Aman, picturi pe porţelan, copii după artiştii francezi ai secolului al XVIII-lea, o pereche de conduri turceşti, ceşcuţe şi vase din porţelan de Sèvres... urmele unei îmbelşugate vieţi româneşti, care a cunoscut rafinamentul civilizaţiei franceze; iar jos, biblioteca bogată, izvor de lumină pentru tinerii studioşi, cu cărţi rare şi vechi, alături de reviste şi noutăţi, îşi ţine uşile larg deschise cercetătorilor.

*

Despre Sofia Caneciu şi Bălăşica Sineasca nu pomenesc actele publice prea mult. Aceste femei au fost mai modeste decât celelalte, lucrul lor a fost tăcut. Insă pe vremea aceea, când boierii scăpătau uşor, s'a gândit cineva la nenorocirea lor: bogătaşa Sofia Caneciu a lăsat prin testament, ca din veniturile banilor şi moşiilor sale, să se creeze un azil desmoştenitelor doamne de boieri scăpătaţi. Iar Bălăşica Sineasca a lăsat două mii de galbeni în 1870, luna Aprilie, pentru îngrijirea bisericii şi a locului dinprejur, devenit în urmă loc de veşnică odihnă: cimitirul Sineasca.

*

In preajma anului 1840 se înfiinţează la Craiova mai multe pensioane pentru fetele de boier, la care se aduc directoare şi profesori străini, dar care nu au durabilitate. Singura care a învins greutăţile reuşind să se menţie, numărând şi 106 ani de existenţă, este actualul liceu da fete Elena Cuza, fondat în 1837, de paharnicul Const. Lazaro şi Vornicul Iordache Otetelişanu. In acest răstimp a trecut prin tot felul de transformări, până a ajuns să fie ceea ce este. Pe la 1861, se numără printre elevele „şcolii centrale", Alexandrina, fata Magherului, iar mai târziu ceva, Agatha Bârsescu şi Aristiţa Romanescu, femei care au dus numele ţării până în America.

Profesoare distinse, străine şi romance, au înălţat prestigiul şcolii: *Louise Favre*, franţuzoaică adusă special pentru învăţământul limbii franceze, se leagă atât de mult de şcoala ei, încât lasă toată averea în scopul de a se da burse elevelor merituoase. *Smaranda Celarianu*, profesoară şi directoare a şcoalei, femeie de o rară distincţie sufletească şi o mare cultură pedagogică, schimbă numele şcolii centrale în liceul „Elena Cuza", pe care-l conduce cu o admirabilă autoritate între 1900—1921. A dăruit bibliotecii un însemnat număr de cărţi de filosofie şi de pedagogie.

Fostele eleve îi pomenesc numele cu deosebită veneraţie şi admiraţie, până astăzi. Liceul este acum unul din lăcaşurile cele mai mari de cultură al fetelor oltene, datorită continuităţii şi unităţii sale.

*

Se cuvine să aruncăm şi o privire în trecutul literar al Olteniei, acolo unde de obicei găsim numai bărbaţi.

La începutul secolului trecut, o femeie, *Maria Sâmboteanca*, traduce din Lesage, Le diable boiteux. Alte date referitoare la vieaţa ei ne lipsesc; dar într'o epocă în care nici bărbaţi care să facă o traducere — fie şi mediocră — nu se găseau, când Eliade striga desnădăjduit: „scrieţi băeţi, numai scrieţi", să existe femei ca Sâmboteanca ori ca fata Magherului, care să răspundă chemării, este foarte mult.

Ne oprim la cele două figuri feminine care fac cinste literaturii şi culturii româneşti, la Maria Chiţu şi la fiica ei, Lucille Chiţu.

Maria Chiţu a fost o fiinţă excepţională, atât prin activitatea ei în domeniul binelui public — acolo unde femeia este la ea acasă, cât şi în cel cultural. A fost atât de mult învăluită de farmecul artei şi culturii italiene, încât, atunci când marele şi neastâmpăratul D'Annunzio cucereşte spiritele prin faptele lui extraordinare dela 1917, acestea găsesc ecou în sufletul ei înţelegător şi rafinat: ea ţine la Craiova în 1927, o conferinţă în folosul uniunii studenţilor doljeni, despre „*Vieaţa şi opera lui D'Annunzio*". Inepuizabilul spirit creator, vulcanul de vieaţă care a fost acest om, aproape diabolic, experienţele lui sufleteşti, care, toate au găsit o splendidă realizare literară, pe toate le-a înţeles, interpretându-le, această femeie aleasă.

Conferinţa s'a tipărit apoi şi s'a vândut, în acelaşi scop.

Dar acolo unde Maria Chiţu este neîntrecută, a fost în traducerea românească a celei mai desăvârşite întrupări a geniului italian, *Divina Comedia* a lui Dante.

Este prima — şi până azi singura — traducere a Infernului şi Purgatoriului, făcute de o femeie, iar la noi, Românii, este cea dintâi traducere a lui Dante. O femeie, o româncă, o olteancă, din sufletul căreia a ţâşnit gândirea bărbătească — dacă admitem că bărbatul deţine prin excelenţă dreptul natural de a gândi mai bine şi mai serios.

Traducerea, într'o frumoasă limbă românească, este o fală naţională.

Lucille Chiţu moşteneşte în mod strălucit talentul mamei sale. Copil superior înzestrat, studiază la Universitatea din Bucureşti, în 1895, trecându-şi licenţa cu lucrarea: Problema raportului dintre filosofie şi ştiinţă. Publică apoi în franţuzeşte „Le mouvement poètique en Roumanie", diverse legende oltene, care au pus publicul francez în legătură cu bogăţia mitului nostru popular.

Cu o sensibilitate deosebită, îndrăgită de Beaudelaire şi Verlaine, tipăreşte la Paris „Au clair du rêve", volum de versuri în care desvălue, cu discreţie, ce a gândit, ce a impresionat-o, dar mai ales ce a simţit.

Indrăgostită de mit (Ballade) de flori, pe care le cântă peste tot (Sensitive, Violettes mortes, Les roses, Au bord de la forêt), versurile ei sună pe coarde verlaine-iene:

Mais le flot amorceur
Soupire alors: „ma soeur,
Cesse de pleurer, cesse!
Ah! Calme ton tourment,
Le coeur de l'homme ment
Et vaine est sa tendresse".

(Sur mer).

Poezia simbolistă, cu tendințele ei de a crea stări sufletești din imagini, are în Lucille Chițu o aleasă interpretă (Musique, Alors que je devrais mourir). Iată un exemplu:

Non, non, nul ne verra ma faiblesse dernière;
Nul ne saura pourquoi j'abhorrai la lumière,
Si Dieu même en est la cause. ou si c'est le Daimon!

Et les ans, les vautours, et les vents passeront;
Mais dans l'antre que nul regard ne fouille,
Nul ne verra dormir dans l'oubli ma dépouille

(Alors que je devrais mourir)

Dar Lucille Chițu a păstrat ici și colo amintirea elegiei lui Eminescu (din care a tradus așa frumos Melancolie):

Que les vagues, ces endormeuses
Te disent doucement
Leurs lentes et tristes berceuses,
Pour calmer ton tourment.

Ayant oublié ta misère
Et tes pauvres amours,
La chimère qui te fut chère,
Tu dormiras toujours.

(Jette ton coeur)

Este aci o asemănare de cadru, de stare sufletească și de sentiment al singurătății, ca în *Mai am un singur dor.*

Poeta așteaptă iubirea cu spaimă și înfiorare, ca pe cel mai neprețuit dar:

Viens, tu n'entendras rien au fond du bois berceur,
Sous les saules muets, dans leur morne douleur,
Sinon les battements de mon très sombre coeur.

(Viens).

care însă pustieşte aidoma ciclonului:

O, coeur, ô pauvre coeur, toi, qui répands de larmes,
Toi, que l'on voit trembler, saigner et sangloter...
(O, coeur, ô, pauvre coeur).

Maestră a sonetului, a închis în forma lui lapidară imagini, simţire, gând.

Boala i-a întunecat limpezimea minţii aşa că acest singur mănunchi de visuri, cum şi le-a numit ea singură, o fac să trăiască. Pentru frumuseţea lor, guvernul francez a cinstit pe autoare cu distincţia „Officier d'académie", iar poetul italian Cannizarro i-a tradus în limba lui Leopardi unele poezii.

*

Intre figurile cele mai scumpe ale Craiovei culturale dela 1900 se ridică, plutind cu întârziere, sufletul mare al lui Nicolae Bălcescu, patriot înflăcărat şi idealist, care a lăsat ca un fel de moştenire spirituală Olteniei pe cele două surori: *Olga Gigurtu* şi *Zoe Mandrea*, nepoatele sale.

Nu poţi vedea imaginea Craiovei cu vieaţa boierească, cu obiceiurile şi figurile ei proeminente, dacă nu citeşti cele două volume de amintiri, pe care „nepoatele Bălcescului" le-au dat publicităţii, cu timiditatea şi cu discreţia sufletelor mari învăluite în taină.

Olga Gigurtu n'a fost numai doamna mare a societăţii craiovene ci, în timpul liber scria. A fost descoperită de duiosul povestitor al vremurilor de altădată, de Emil Gârleanu, datorită căruia a publicat în „Ramuri", sub pseudonimul *Ileana*, tot ce a trăit, ce a impresionat-o în atmosfera de sfârşit de secol, a copilăriei.

Se perindă în cartea ei imagini catifelate de doamne, inimi ce suspină, iar câte odată propiile ei gânduri:

„Nimic nu cimentează inimile, ca lacrimile vărsate împreună".

Fire romantică, în care simţi căldura şi dragostea de frumuseţea şi neprevăzutul vieţii, Olga Gigurtu a trăit şi în viitor: „Aşa mi-a fost firea: am tot aşteptat ceva, n'aş fi putut spune ce, cred că tinereţea în genere tot aşteaptă ca ziua de mâine să înfăptuiască pentru dânsa o minune".

Vieaţa va fi înfăptuit minunea atât de mult aşteptată? Cine ştie dacă sufletul vibrant al Olgăi Gigurtu a văzut-o cu ochii ei, sau îi va fi închis, aşteptându-i realitatea adevărată, dincolo, unde totul este posibil!

*

Cealaltă nepoată a lui Nicolae Bălcescu este *Zoe Mandrea*, fire caldă, comunicativă, cultă şi deşteaptă. Căsătorită cu Nicolae Mandrea, preşedinte la Curtea de Casaţie, el însuşi membru fondator al Junimii şi prieten cu Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi, P. Carp, a primit în casa ei toată elita intelectuală bucureşteană, citind mereu, preocupându-se de

toate problemele de cultură. Picta frumos, cânta la piano, vorbea şi mai ales avea farmecul de a te ţine aproape.

De câte ori nefericitul Eminescu a găsit un ceas de dorită reculegere în somptuoasa casă a Zoei Mandrea, de câte ori Caragiale şi Duiliu Zamfirescu n'au încălzit atmosfera cu discuţiile lor inepuizabile?

Dar Zoe Mandrea, ca altădată Alexandrina Haralamb, a auzit strigătul desnădăjduit al Românilor din Ardealul înstrăinat.

Când, în 1892, părintele Lucaci vine cu inima plină de fiorii durerii celei mai arzătoare pentru prigonirile din ce în ce mai aspre ale Ungurilor, găseşte în inima ei un sprijin deosebit: Zoe Mandrea înfiinţează atunci societatea „Femeia Română", cu menirea precisă de a ajuta cu bani şi cărţi şcolile şi bisericile româneşti din Ardeal.

Cu o vieaţă interioară intensă, singurele lucruri date în afara inimii ei sunt scrisorile către prieteni, juvaeruri de simţire şi de înţelegere a oamenilor şi a vieţii.

Dintr'un soiu de timiditate şi discreţie faţă de ea însăşi, nu s'a expus cu nimic, din care lumea să-i poată vedea cutele bine ascunse ale sufletului: n'a cântat în public, n'a făcut expoziţii de tablouri, n'a scris la reviste.

A lăsat totul pentru atunci când va fi destul de sus, de departe, pentru a se mai impresiona de opinia publică.

Volumul „Amintiri din trecut", tipărit după săvârşirea ei din vieaţă, dovedeşte în totul delicateţea sufletească a femeii, care n'a vrut să rănească pe cei ce ar mai fi trăit, din generaţia ei.

Puterea de evocare, graţia expresiei, fac din paginile ei o desfătare; iar cugetările dela sfârşit, scrise în franţuzeşte, desvălue spiritul de observator al vieţii şi puterea ei de sintetizare.

*

De cauţi la baza tuturor înfăptuirilor omeneşti, ani şi ani, găseşti,—sprijin tăcut şi neobosit,—femeia. In umbră mai totdeauna, ea n'a trăit decât timid şi aşa fel încât să nu supere pe acel căruia, fecior sau soţ, de multe ori i-a închinat ce a avut mai bun: liniştea şi vieaţa ei întreagă.

Cele mai multe exemple ale trecutului oltean întăresc această judecată.

DESPINA TEODORESCU

OLTENIA ŞI OLTENII

de D. BODIN

DACA cercetează cineva geografiile naţionale, se isbeşte îndată de o afirmaţie comună: „ţara noastră are o unitate desăvârşită". In cea mai mare parte a cazurilor însă, formula aceasta nu reprezintă decât exteriorizarea unei dorinţe de caracter patriotic a autorilor cărţilor respective. Să privim spre exemplificare Portugalia: ce linie accidentată natural o desparte de Spania? Nici-una. Să se adauge apoi că, la începuturile epocei moderne, imperiul oceanic portughez era cu totul dincolo de punctul său de plecare, ce rămăsese şi sub aspect economic cu mult în urmă. Şi, enumerarea unor atari discordanţe s'ar putea continua.

Neapărat că explicaţia se găseşte: lărgirea etnicului caută mereu hotare naturale; iar geografia fiecărei ţări ajută instinctiv această aspiraţie naţională înscriindu-şi în primele sale fraze dezideratul amintit. Se întâmplă că nădejdile formulate să n'aibă urmări practice şi atunci realitatea geografică nu corespunde caracterizărilor ştiinţifice. Dar şi contrariul e tot atât de natural: când un neam şi-a realizat întregirea teritoriului, geografia devine o justificare cu tărie de obiectivitate.

Nu-i mai puţin adevărat însă că România, cu toată diversitatea climei, prezintă o unitate perfectă, cu atât mai mult cu cât şi forma sa este aproape geometrică; şi în al doilea rând, fiecare regiune aparte îşi are, mai cu seamă, unitatea, implicit originalitatea sa geografică, istorică şi umană.

Aveţi în minte o clipă Oltenia şi observaţi.

Stă atât de strânsă în unghiul dintre Carpaţi si Dunăre, încât, chiar forţând imagi-

1. Părţi din aceste observaţii, constituind temele unei conferinţe ţinute în Slatina la 7 August 1929, au fost publicate în *Datina*. VIII (1930), nr. 4-6, p. 92–109.

naţia, n'ar putea fi deslipită de trunchiul ţării noastre. Şi, totuşi, atât de mult se deosebeşte de teritoriul românesc, încât s'a scris că „Oltenia se apropie de Serbia, Oltul, al cărui nume îl poartă, fiind o Moravă a ţărmului stâng al Dunării" [2])

Dacă scoatem partea de exagerare din această afirmaţiune, suntem îndrituiţi a spune că Oltenia constitue, prin hotarele sale naturale—Carpaţii, Dunărea şi Oltul—o neaşteptată unitate. Numai că aci etnicul s'a coborît, a umplut golurile până la aceste linii naturale care o mărginesc trainic, apoi le-a depăşit cu mult, creind o Oltenie în afară de cea cunoscută geografiei. Fără să amintim de alte meleaguri româneşti pe care le-au populat din belşug, Olténii s'au întins adânc în părţile vecine din Serbia şi Bulgaria. Dar noi nu putem vorbi încă de o Oltenie politică lărgită atât de mult; avem mândria însă, în schimb, să stăruim asupra unei vieţi olténeşti până unde se întinde ea, avem dreptul şi datoria să întreţinem aşa cum e această viaţă.

Nu numai *hotarele naturale* ne pot documenta observaţia noastră generală cum că Oltenia, din punct de vedere geografic, formează o perfectă unitate. Ci încă alte elemente naturale au adunat grupe omeneşti înrudite mai mult prin sânge şi cultură, decât altele având aceiaşi strămoşi şi aceeaşi istorie, înlăuntru acestei cetăţi cu ziduri de stâncă şi de ape mari: *Muntele, Pădurea* şi *Valea.*

Cei mai vechi şi cei mai viguroşi străbuni ai noştri — Dacii — în piscurile Haţegului îşi cuibăriseră Sarmisegetuza şi lanţ de cetăţi vor fi durat pe malurile fluviului mult cinstit de ei, Dunaris, şi de jos de la el până'n susul Oltului. Poate că din lemn vor fi avut din vremuri îndepărtate Drubeta, nume care, ca şi al apei pe al cărei ţărm străjuia, poartă'n sunetu-i urmele misterioase ale unei limbi necunoscute nouă. Şi apoi. Pe malul drept al Oltului, sub streaşina Carpaţilor, în pragul desvoltării vieţii de stat româneşti, se întindea cnezatul lui Farcaş. Iar, mai jos, stăpânind şi Celeiul, renumit în primul pătrar al sec. al XIII-lea prin pescăriile sale artificiale, se întindea cnezatul lui Ioan. Pe cealaltă vale olteană, a Jiului, s'au desvoltat aşezări politice şi mai însemnate. Aci au stăpânit în părţile de sus, întinzându-se şi peste Haţeg, voevodul Litovoi şi fratele său Bărbat. Singure aceste ştiri, şi rostul istoric al văilor în închegarea politică a strămoşilor noştri reiese cu prisosinţă.

Dar nu numai văile au ajutat naşterea şi lăţirea formaţiilor cneziale şi voevodale începătoare din Oltenia, ci şi pădurea, care le-a apărat în timpuri grele. Viaţa sedentară a Oltenilor timpurilor de început—rezumată la creşterea vitelor, plugărie şi alte îndeletniciri rudimentare în ordine materială şi la credinţă sub aspectul spiritual—a fost *de vale* în timp de pace şi *de pădure* în timp de război. Nu amintesc decât de Codrul Vlăsiei care acoperea în mare parte Câmpia Munteniei, cea mai bântuită de barbari — şi, totuşi, prin numele său mărturisind că, la venirea Slavilor, codrul acesta imens era ţesut de viaţă ro-

2) N. Iorga, *Histoire des Roumains et de leur civilisation.* Bucarest, 1922, p. 6.

mânească; pentru a conchide la superlativ pentru Oltenia, cea mai ferită dintre toate regiunile locuite de Români.

Aşa că hotarele naturale—Carpaţii, Dunărea şi Oltul—închid pe deaîntregul Oltenia; şi Muntele, Pădurea şi Valea au adunat strâns şi păstrează pe locuitorii de aceiaşi origine şi cu aceiaşi poveste.

Chiar cu atâtea cuvinte, convingerea rămâne trainică în unitatea acestei regiuni.

Trecutul local colorează însă şi el această convingere: istoria Olteniei s'a desfăşurat într'un mod unitar şi şi-a avut punctele sale de mărire deosebite în câmpul istoriei Românilor.

Cu mai bine de un mileniu înaintea erei creştine, Dacii o stăpâniau. Şi, în afară de pătrunderea lentă a rurarilor şi a negustorilor italici, premergători cu mult cuceririi romane; valul din nordul Dunării, Cetatea-Greaca, de pe la anul 4 d. Chr.; „ţinuturile cucerite" din regiunea drubeţană de către Imperiu în urma primului război al lui Traian cu Dacii; ridicarea podului traianic peste Dunăre pe pământ roman; cea mai veche inscripţie latină din Dacia, databilă 103—105, găsită la Drubeta, fixează în Oltenia dunăreană începuturile temeinice ale romanizării Daciei. În anul 275 tot pe la Drubeta s'au retras ultimele forţe imperiale de pe meleagurile carpato-dunărene; pentruca, mai târziu, între 324 şi 328, Constantin cel Mare să facă podul dela Celei, să ridice fortăreţele dela Drubeta, Sucidava şi Daphne şi valul cunoscut sub numele de „Brazda lui Novac"; iar Justinian (527—565) să aibă în grije pe creştinii din stânga Dunării oltene [3]). Dar romanitatea n'a jucat, din punct de vedere etnic şi sufletesc, decât rolul unui altoi, trunchiul dacic păstrându-şi, cu deosebire în regiunea de dealuri şi munţi, întreaga-i putere. Nume ca Drubeta, Motru, Ulcudius Baedari, Sutta Epicadi şi altele; costumele dace care învesmântă unele figuri rămase pe stele funerare; aşezările omeneşti devenite municipii şi după un timp colonii; chipul semănând a dac cioplit lui Jupiter de închinătorii drubeţani ai căpeteniei divinităţilor romane, probează că „ţinutul oltean" e plin de Daci chiar în vremea celei mai intense romanizări [4]).

Influenţe streine, în urmă, se semnalează puţine, această parte de loc nefiind centrul de bătaie al barbarilor hoinari care ţineau să ajungă la Bizanţ pe drumul cel mai scurt: câmpia munteană, ca prelungire a stepei fără oprelişte. Numai Slavii, printr'o mai îndelungată hăläduire a lor între Români, au înrâurit, începând cu secolul VI, viaţa oltenească.

Situaţia fericită, în comparaţie cu a celorlalte regiuni româneşti, pe care a avut-o Oltenia în această mie de ani de reeditări năvalnice ale Răsăritului barbar, se datoreşte,

---

3) D. Bodin, *Drubeta şi Severinul*, Turnu-Severin, Datina, 1939, p. 5-27; D. Tudor, *Constantin cel Mare şi recucerirea Daciei Traiane*, în *Revista Istorică Română*, XI-XII (1941-1942), p. 134-149.

4) V. Pârvan, *Getica*, Bucureşti, 1926, p. 124.

pe lângă aşezarea sa în afară de „calea răutăţilor", şi teritoriului ei accidentat şi lipsei unei câmpii întinse care să ofere siguranţa. Prin contrast aci exista tocmai pădurea, valea — mai largă sau mai îngustă — şi muntele, toate inspirând frică celor neobişnuiţi locului. Nefavorabile barbarilor şi protectoare ale românităţii, ele au făcut ca cel mai curat element daco-roman să apară în formaţiile de stat cele mai numeroase în Oltenia, la începutul secolului al XIII-lea.

Într'adevăr, actul dela 1247, cunoscut sub numele de Diploma Ioaniţilor—în autentificarea papală din 1251, aflătoare la Vatican — ne mărturiseşte că erau în Oltenia trei formaţiuni politice: Voevodatul lui Litovoi, situat pe Jiul de sus, şi cnezatele lui Ioan şi Farcaş, cu aproximaţie, respectiv, în Romanaţi şi Vâlcea. Cu toate că se dă un titlu mai înalt lui Seneslav din stânga Oltului, adevărul e că viaţa românească era mai intensă în Oltenia decât în Muntenia. Şi iată motivele. Neapărat că agricultura şi creşterea vitelor formau axele de rezistenţă ale ocupaţiei locuitorilor în ambele părţi. Dar mă refer la altceva: la morile din Ţara Lotrului, la minele de sare dela Ocnele Vâlcei şi mai cu seamă la pescăriile dela Celei.

Ştim că, după 1230, Severinul era o cetate ungurească şi capitală a Banatului care-i purta numele. Inainte de acest an va fi fost însă, cu siguranţă, aşezare românească, însuşi numele părând a indica acest lucru. Dar Celeiul era un târg, tocmai la gura Oltului, în extrema cealaltă câmpenească a Olteniei.

Concluzia care se desprinde de aci e de-o covârşitoare importanţă: *în timp ce Muntenia nu ajunsese să închege pe tot întinsul său formaţiuni politice, Oltenia, în întregime, la 1247, era constituită ca atare, dela Haţeg la Dunăre, dela Mehadia la Olt.*

Şi aşa de straşnic a fost elementul românesc aci, şi aşa de puternică aserţiunea documentară pomenită, care constitue punctul de sprijin capital al fundamentării istoriei Românilor pentru desvoltarea sa medievală, încât unii dintre istoricii cei mai mari ai noştri din Oltenia au făcut să porniască „descălecarea". Hasdeu socotea că încă de pe la sfârşitul secolului al XII-lea şi din primele decenii ale celui de al XIII-lea, Olteni au supus Muntenia şi s'au înscăunat la Argeş. Şi întemeindu-se pe Cronica lui Fadl Allah Rashid Eddin, ce înseamnă pe un Bezerenbam în părţile locului la năvălirea Tătarilor din 1241— care nu era altul decât Banul maghiar de Severin — conchidea că acesta este un Ban Basarab al Olteniei, din neamul căruia ar descinde Basarabii, prima dinastie naţională domnitoare a întregii Ţări Româneşti. Insuşi Onciul, acel care a introdus metoda exactităţii în cercetările istorice la noi şi cel mai meticulos dintre aceşti cercetători, a admis directiva generală a teoriei impresionante a lui Hasdeu. Aceasta pleacă însă dela tradiţia mai veche a „descălecării" reprezentată prin „Istoria Ţării Româneşti de când au descălecat pravoslavnicii creştini" a lui Stoica Ludescu. Mai recent, Iorga se întreba şi el dacă „dinastia din Argeş a Domnilor pe toată Ţara Românească e a urmaşilor lui Seneslau de la

Din Albumul prezentat la Expoziția
din Paris 1937

Reprodus în Offset
Scrisul Românesc S. A., Craiova

Țărancă din Romanați. Oltenia

Alexandrina Enăchescu
Portul popular Oltenesc

1250 sau a coborîtorilor lui Litovoi cel din stânga Oltului [5])". Şi problema nu şi-a găsit încă o definitivă deslegare. Nu intrăm în alte amănunte. Vrem să arătăm numai că trei figuri reprezentative ale istoriografiei române au rămas impresionate de puterea de viaţă pe care o avea Oltenia, ca ţinut unitar, la începuturile formaţiunilor noastre de stat.

Şi, dacă în vremurile „descălecării" şi după „descălecare", Oltenia n'a putut să aibă decât o situaţie subordonată faţă de Muntenia, totuşi, prin *Banatul* său îşi avea o individualitate proprie mergând până la autodeterminare politică. Ba mai mult, pe la 1480—1500, Banii Craioveşti şi neamurile lor ajunseseră atât de puternici, încât dictau în Ţara Românească. Mă refer la Barbu, Pârvu, Danciu şi Radu, fiii lui Neagoe dela Craiova, ctitorii vestiţi dela Bistriţa, care au împânzit cu lăcaşuri sfinte toată ţara şi au miluit din belşug mânăstirile Athosului, neastâmpăraţii şi neînvinşii duşmani ai domnitorilor vremii din Bucureşti ce se curmau în certuri şi coborau prestigiul tronului voevodal. Şi dintre bani şi familiile lor s'au ridicat Domni. Nu însemn decât patru dintre ei: pe Mihai Vodă Viteazul, fost bănişor de Mehedinţi şi mare ban al Craiovei, „Olteanul Oltenilor" cum i s'a zis odinioară [6]); pe Neagoe Basarab, ctitorul dela Argeş; pe Matei Basarab din Brâncoveni, cucernicul, viteazul şi bunul gospodar al Valahiei, ctitorul dela Strehaia — unde e înfăţişat cu doamna Elina şi cu Matei Beizadea; şi pe Brâncoveanu Constantin, patronul luminat al artelor şi literelor, ctitorul Hurezilor—în afară de care „mai armonios, mai bogat şi totuş mai frumos, nu avem alt monument în toată ţara [7])". In afară de Banoveţi, mă refer la Radu, Preda şi Stroe Buzescu, stâlpii de credinţă şi spadele de foc ale Voevodului primei uniri româneşti care au rămas simboluri ale virtuţilor militare oltene. Mă refer la Lupu Mehedinţeanul, primul martir al luptei românismului contra invaziei Grecilor lacomi şi jefuitori. Mă refer la Tudor din Vlădimiri şi Iancu Jianu, care au păşit pe aceiaşi cale a desrobirii naţionale, izbutind să scape meleagurile noastre de lipitorile Fanarului, ce doreau să facă din Ţara Românească „noua Grechie" [8]). Mă refer la 1848, când dela Islaz a pornit revoluţia libertăţilor.

Ne oprim aci. Prin aceste desprinderi de fapte şi oameni din istoria Olteniei nu urmărim alta decât să scoatem în evidenţă câteva caracteristice ale vieţii oltene în desvoltarea sa istorică şi, în al doilea rând, să arătăm că în înseşi personalităţile şi evenimentele desprinse din trecutul oltean se rezumă trăsăturile fundamentale ale rasei locale.

La intervale largi, patru culmi am atins în desvoltarea istoriei oltenești: preziua întemeierii Principatelor, în care Oltenia apare organizată în voivodate şi cnezate pe tot cuprinsul ei; supremaţia Craioveştilor şi a Buzeştilor în Ţara Românească, direct sau in-

---

5) *Partea Olteniei în literatura românească*, în *Arhivele Olteniei*, I (1922), p. 12.

6) Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Inainte de Tudor Vladimirescu, 1800-1821. Ultima cronică română din epoca Fanarioţilor*, Bucureşti, 1884, p. XII

7) Al. Tzigara-Samurcaş, *Covorul Oltenesc*, Bucureşti, 1942, p. 9.

8) Naum Râmniceanu, *Frăţească Imbrăţoşare... scrisoarea Munteanului ca răspuns la scrisoarea Moldovanului*, publicată de C. Erbiceanu în *Biserica Ortodoxă Română*, XIII (1889—1890), p. 421.

direct, ce se întinde între 1480 şi 1714, adică 250 de ani, ca o reacţiune contra neputinţii Domnilor şi degradării tronului prin lipsă de prestigiu; 1618 şi 1821, revoltele lui Lupu Mehedinţeanul şi a lui Tudor Domnul, contra valului grecesc ce ţintea a înăbuşi şi a suge poporul român; şi, în cele din urmă, revoluţia dela 1848, care a sădit în Principatele Române, principiile revoluţiei franceze. Toate patru sunt *reacţiuni autohtone*. Prima: revărsarea vieţii româneşti, extrem de bogate, pe văi, rupând sau înlăturând slaba şi neregulata intervenţie barbară; a doua, introducerea bunului simţ şi a energiei, cu caracter de cruzime la nevoie şi cu diplomaţie totdeauna, în locul parvenitismului prin ceartă, unelţiri şi mită; a treia, răscoala mândriei oneste şi supra-încărcate de jigniri şi a dorului de libertate împotriva jugului asupritor şi a înstreinării; şi a patra, izbucnirea momentană a firii aprinse oltene la magia cuvintelor înflăcărate de libertate şi lege.

Patru mişcări distanţate epocal, care se leagă puternic prin cele două caractere cuprinse în cuvintele: *reacţiuni autohtone* şi care caracterizează minunat firea olteană în acelaş timp.

Stabilitatea şi continuitatea vieţii unitare a Olteniei se datoreşte, pe lângă unitatea geografică şi istorică a regiunii, şi *felului de închegare a subunităţilor ei, precum şi categoriilor de viaţă ale acestor cadre.*

Oricine poate observa că Oltenia e formată din judeţe istorice. Numai Mehedinţii, care încălecau peste Carpaţi, cuprinzând şi Mehadia, e ştirbit; încolo, nimic. Potrivit gândului, care răsare din observarea mai atentă şi repetată a faptelor istorico-sociale, cum că şi sufletul omenesc, individual dar mai cu seamă colectiv, constitue un document de valoare prin creaţiile sale anonime prin uz, de ordin artistic, religios, administrativ, politic ori social, caracterul istoric al formei de convieţuire populară contribue la punerea în evidenţă a unei realităţi din care învăţăm lucruri ce pot fi potrivite şi secolului al XIII-lea, căci ele reprezintă un şir neîntrerupt de stări care au crescut ca vigoare, dar formal au rămas aceleaşi. In acest caz unic, al creaţiilor populare şi anonime, unde sufletul uman se contopeşte atingând latura eternă a firului evoluţiei vieţii, istoria se repetă cu deosebiri nuanţate de grad. Şi, înlăuntrul celor cinci judeţe istorice, găsim *târguri, sate* şi *oraşe*, acestea din urmă ca suprapuneri sau creaţii târzii: târgul Motrului, Strehaia; târgul Jiului de sus, Târgu-Jiul de azi; târgul Jiului de jos, Craiova; târgul Gilortului, Cărbuneşti; târgul Oltului de sus, Râmnicul Vâlcii; târgul Oltului de jos, Celeiul... Ca sate aş menţiona Glogova mehedinţeană, Cerneţii şi multe altele până în hotarul Dunării, care hotar a rămas acelaş şi în timpul ocupaţiei Turcului, acesta necreind raele în stânga fluviului, numai pentru regiunea olteană.

Peste tot, lume multă: ţărani vioi, mândri şi chiaburi ai satelor mari şi boieri de iniţiativă şi aventurieri, stăpâni de moşii. Dintre cei din urmă s'au remarcat Craioveşti, Brâncovenii şi Glogovenii.

Așa de plină a fost și este Oltenia de Olteni, încât faptul a dat de gândit, și din timpuri vechi locuitorii ei s'au răspândit cu prisosință în afara hotarelor proprii creind adevărate centre de viață curat oltenească în mijlocul băștinașilor molateci.

Pentru aceasta doar, adăogându-se însă și ca un element de unitate, s'a creiat Olteniei o Mitropolie a sa în veacul al XIV-lea și două episcopii în cel de al XVII-lea ; [9]) pentru aceasta, Basarabii au întărit granița de răsărit a țării, așezând în secolul al XIV-lea în regiunea „Olteni" din sudul Moldovei, colonișți din Oltenia, pomeniți în cele două veacuri următoare, XV și XVI [10]).

Dar să ne apropiem de timpurile mai noi.

Gândesc în primul rând la Timoc. Acte numeroase ne arată cum cete întregi de Olteni părăsesc țara, în timpul fanarioților mai ales, neputând suferi apăsarea dăjdiilor, și trec Dunărea alcătuind vre-o 80 de comune în Serbia [11]) și grupuri etnice masive în județul Vidin, numărând „ca la 30000" de suflete. [12]) Ei sunt Timocenii. În al doilea rând, se numără Banatul, populat și el cu Olteni în veacul al XVIII-lea, mai cu seamă după ce acești pribegi au aflat de favorurile ce se acordau colonilor prin decretul din 27 Iulie 1740 și legea maximiliană. Ei, ca la 15000 de „bufani", s'au așezat prin satele „bănățene, parte ca minieri, cărbunari, cărăuși și parte ca lucrători de pământ" [13]). Unii din porțile Craiovei au întemeiat, între 1760 și 1799, chiar întregi comune fruntașe oltenești, cum ar fi Comloșul, care avea în 1922 „vre-o 4000 suflete" [14]). Familii răsărite bănățene, ca Brediceanu, își găsesc obârșia deasemeni printre acești imigrați [15]). Vine apoi ținutul transilvan al Hațegului, stăpânit în epoca medievală de Litovoi și Bărbat. Ctitoriile oltene ce-l presară, precum și locuitorii satelor, unele având la 6000 de oameni, amintesc pe Olteni. Până și printre boierii făgărășeni mulți sunt olteni [16]). Iar înfiltrații se găsesc până în depărtatul Maramureș.

Nu mai vorbim de Muntenia, de Moldova ori de Dobrogea, în care Oltenii constitue adevărate colonii. O mahala a Oltenilor exista în București pe vremea Brâncoveanului și mai înainte ; [17]) ea dăinuește și se ramifică. In ceeace privește capitala Moldovei, în 1884 se

---

9) D. Bodin, *op. cit*, p. 51-53 și *Episcopia Strehăii*, în *Datina*, X (1932), nr. 7-12, p. 139-153.

10) Const. C. Giurescu, *„Olteniî și Basarabia"*. în *Revista Istorică Română*, X (1940), p. 130-139.

11) N. Iorga, *Histoire des états balcaniques à l'époque moderne*. Bucarest, 1914, p. 37.

12) Em. Bucuța, *Olteniî de peste Dunăre*. în *Arhivele Olteniei*, II (1923, p. 7.

13) Damian Izverniceanu, *Câteva vorbe răzlețe despre „Bufani"*. în *Calendarul Ligii Culturale pe anul 1911*, Vălenii de Munte, 1911, p. 91 și *Din obiceiurile bufănești. Mătăcăul*, în *Arhivele Olteniei*. VI (1927), 468-470.

14) Ștefan Cioroianu, *Craioveniî la marginea vestică a Banatului*, în *Biserica Ortodoxă Română*. LX (1922), p. 337-340.

15) I. Miloia, *Despre familia Brediceanu*. în *Analele Banatului*. III (1930), Oct.—Dec., p. 1-9.

16) N. Iorga, *Oltenii în afară de Oltenia* în *Revista Istorică*, XIV (1928). p. 1-8 și *O manifestație*. în *Neamul Românesc*, XXVI (1931), nr. 53 de Sâmbătă 7 Martie.

17) G. Ionnescu-Gion, *Istoria Bucurescilor*. București, 1899, p. 333; pentru 1835-1836, vezi *Analele Parlamentare*. VI, p. 274.

lucra „pentru altoirea Iaşului cu Olteni“ [18]); ei atrăgeau şi preocupările lui Creangă. Recent, o colonie de Olteni se afla pe Coasta de Argint [19].

Aşadar, în către cele patru puncte cardinale — din cauza nevoilor în timpuri amare şi totdeauna din cauza prea marelui lor număr—Oltenii s'au răspândit din belşug, menţinându-şi legăturile cu vatra olteneascâ, puterea de viaţă, costumul, obiceiurile, limba şi originalitatea firii lor.

Originalitatea firii lor!... e greu de stabilit obiectiv. Metoda cercetării componentelor, pe cât se poate, duce însă la cel mai bun rezultat.

Socot că, mai mult ca ori unde, în făptura Olteanului s'a îmbinat sânge dac şi roman, de-abia recunoscându-se pecetea slavă. Aşa că dacă se poate vorbi de Daco-Romani, neglijându-se prin absurd elementele eterogene, de o mică însemnătate, ne pot sta în faţă Olteni. Cu atât mai mult cu cât suntem deplin convinşi că neamurile, în ceiace ele au trainic şi etern, nu se schimbă, ci se îmbogăţesc.

Viaţa locală şi sobră, monoteismul şi nemurirea sufletului—de o puritate nordică şi de un svârcolitor tragism în concepţie—sunt trei axe fundamentale ale firii Dacilor.

Spiritul organizator, respectul legii şi simţul practic sunt tot atâtea caracteristice paralele, dar deosebite ca esenţă, ale firii Romanilor.

Istoria ne învaţă şi ne-o arată realitatea actuală, care formează o perfectă unitate şi se explică reciproc, întrucât Olteanul, în înţeles generic, depăşeşte aceste cadre sau nu şi prin care anume elemente.

Viaţa trupească a Olteanului izbeşte prin *energie*. Am credinţa că procentul natalităţii întrece, în bine, pe al tuturor celorlalte regiuni, şi starea sanitară, la fel. Este proverbială răspândirea acestui element. Intreprinzători, se aclimatizează ; viguroşi, covârşesc numeric ; încrezători în forţele lor şi îndrăzneţi până la sacrificiu, supun economiceşte şi stăpânesc.

Olteni formează, oriunde soarta ori pornirile lor i-ar arunca, focare nestinse ale românismului militant. Aşa se explică şi vocaţia lor militară manifestată mai cu seamă în vremuri când nu exista o armată regulată în ţară. Buzeştii se sprijineau pe „oştile Craiovei şi ale Jâiului“ şi, cu deosebire, pe „oştile Mehedinţilor“, pomenite cu admiraţie de Cronica patriei [20]). Tudor Vadimirescu purta luptele şi revoluţia cu miliţia voluntară a pandurilor, corp de oaste cunoscut numai în cele cinci judeţe din dreapta Oltului [21]). După

---

18) Dim. C. Butculescu către Doctorul Kalinderu, 1884: scrisoarea în *Arhivele Olteniei*, VII (1928), p. 353, 354

19) Leontin Iliescu. *O colonie de Olteni pe Coasta de Argint*, în *Arhivele Olteniei*, IV (1927), p. 492.

20) In *Magazin Istoric pentru Dacia*, IV (1847), p 193. 301.

21) D. Bodin, *Insemnări cu privire la Tudor Vladimirescu în războiul ruso-turc din 1806—1812*, în *Revista Istorică Română*, VIII (1938) p. 235—239.

întemeierea armatei naţionale prin ordinul din 14 Aprilie 1830, Kisseleff era înştiinţat că la prima chemare „în Novembre înrolările se urcau la 2461, adecă: 1527 din Oltenia şi 934 în părţile de dincoace de Olt" [22]).

Intr'o lucrare despre Muntenia şi Moldova, Geymet, primul consul piemontez trimis la Galaţi. informa guvernul său, în 1838, că soldaţii români sunt bravi „mai cu seamă Valahii şi dintre aceştia se disting cei originari din Oltenia" [23]). Iar istoricul războiului nostru pentru întregirea naţională îi socoteşte „elita armatei" [24]).

Olténii iubesc tot pe atâta ştiinţa, filozofia şi politica. Literatura şi arta lor populară excelează în proverbe, zicători, strigături şi alesături geometrice şi sculptură în lemn, moştenite dela Daci. Balada nu-şi găseşte aproape loc şi complexitatea în artă este de import. Dacă poezia încearcă un avânt este sau de altă provenienţă sau creată meşteşugit. Proza sănătoasă, dură şi plină de misterios avânt, închegat în forme de bărbătească expresie, le rămâne neştirbită ca un scump patrimoniu.

In aceste genuri de transpunere în sensibil a celor spirituale, *realismul* covârşeşte.

Să stărue oricine asupra filozofilor, matematicienilor, medicilor, literaţilor; apoi să mediteze în faţa creaţiilor populare — artă şi literatură — şi să găsiască o singură excepţie. Nu există.

Minunatele scoarţe oltenești, costumele, obiectele de lemn înflorite cu cuţitul, casele cu pridvoare şi bisericile făcute de meşteri locali, cântecul popular pe de o parte; creaţiile lui Brâncuş, rândurile cizelate ale lui Arghezi, gândirea lui Rădulescu-Motru şi teoremele lui Ţiţeica, pe de alta, ori cât ar părea de straniu, se înrudesc: în laboratorul sufletului din care ele au răsărit, tainele Olteniei şi-au amestecat imponderabilele. Adesea aceste legături se observă; rareori, mai greu.

Olteanul îşi trăeşte în plin viaţa, nu visând, ci trudindu-se. Tragedia masivă, cu desnodare în timp, nu-i este familiară, căci *clipa* şi *acţiunea* sunt coordonatele ce-i hotărnicesc câmpul existenţii. Intensităţi fulgerătoare îl sguduie şi repede capătă deslegare, conştiinţa anihilându-şi forţele, lăsând să hotărască instinctul. Trecutul îl uită şi dacă îl foloseşte în grai îl mărgineşte la apropiat: „*fusei*", prezentul formând suportul său cel mai sdravăn, iar viitorul este neglijat: „*m'oi duce*".

Spaţial, orizontul pentru Oltean are hotare regionale; temporal, se mărgineşte la prezent; metodic, se rezumă în acţiune. Desrădăcinarea, ca împletitură a migraţiilor, urmează extraordinarei vitalităţi; iar orânduirea viitorului răsare din temeinicia cu care se lucrează în prezent.

---

22) N. Iorga, *Despre Barbu Dimitrie Ştirbei. Recunoaşteri şi mărturisiri publicate cu prilejul desvelirii statuii sale la Craiova*, Vălenii de Munte, 1913, p. 540.

23) D. Bodin, *Documente privitoare la legăturile economice dintre Principatele Române şi Regatul Sardiniei*, Bucureşti, 1941, doc. nr. 18 p. 32: Bartolomeo Geymet către Contele Clemente Solaro della Margarita, Galaţi 24 Mai 1838.

24) C. Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*. ed. II. vol. II, p. 153.

Indărătnici, curajoşi, tenaci, stăpâni pe sine, aprinşi, ageri şi de-o abnegaţie fără pereche, Olténii poartă în sânge sângele acelora care au băut otravă şi şi-au croit piepturile aruncându-se în săbii. Dictatoriali, ordonaţi, realişti, diplomaţi şi oameni ai prezentului, sunt direct urmaşi ai colonişti1or.

Pragmatismul izvorăşte nativ din întreaga lor fire. Voinţa nu l-a impus prin autodeterminare şi îndeletnicire; nici şcoala prin studiu sau modă. Şi, dacă în timpurile din urmă merge mână'n mână cu sisteme filozofice care s'au pogorît dureros şi în realitate, ştergându-i crud frumuseţea dumnezeiască, cu veacuri ori decenii în urmă a constituit un anacronism. Şi dacă lumea întreagă ar îmbrăţişa altă teorie şi ar răsfrânge-o asupra complexului naturii, anacronismul ar reveni şi s'ar menţine. Căci tangenţa întâmplătoare e rezultatul unui gust extern, al unui număr limitat de specialişti; iar constituirea fundamentală îşi creşte într'una puterile în chip normal.

Om cu socoteală croită repede, Olteanul izbuteşte să înfrângă. In lupte poate învălui pe duşmani; în politică intimidează.

Obişnuit cu succesul, încearcă oriunde. Îl învaţă nevoia; munţii care i-au oţelit sufletul şi pădurea care i-a dat exemplul tăriei şi l-a botezat cu vijelie şi taină, i-au arătat drumul spunându-i: „Cutremură-te şi 'nvinge! căci luminişurile noastre sunt chilii pentru aprigul tău avânt"... I-a ajutat puterea şi l-a făcut voios. Durerea nu-i stânjeneşte neţărmurita sa voie bună şi nu-i zădărniceşte isprava. Munca grea şi sărbătoarea la horă; vara încropită de căldură şi zilele mohorîte de toamnă, toate le însoţeşte de cântec şi glumă.

Nu-i profesionist. Locul în care se găseşte îi dictează felul muncii şi cu o rară îndemânare cucereşte.

Revoluţionar şi independent prin esenţă, niciodată nu poate fi supus. Haiduc şi pandur la nevoe, oricând şi oriunde vrea să fie cap.

Această latură a firii oltene a mers de câteva ori în trecut până la a cere o conducere de sine a Olteniei, ca pe vremea Băniei. In 1808, în 1810, în 1822, se fac încercări serioase în acest sens, caimacanul şi boierii olteni reclamând prin acte scrise semi-independenţa provinciei [25]). Iar la 1907, revoluţia s'a întins cu repeziciune şi în Oltenia, luând tocmai aci „formele cele mai sângeroase, deşi lipseau arendaşi evrei" [26]).

Energic în viaţă, realist în concepţia despre lume, pragmatic în atitudine şi — ca o fericită încoronare — de un viguros optimism, Olteanul reprezintă un tip original în mijlocul neamului românesc. L-a creat mediul şi rasa, e cel mai viu dintre români.

---

25) Naum Râmniceanu, în C. Erbiceanu, *Cronicarii greci în epoca fanariotă care au scris despre Români*, Bucureşti, 1888, p. 278-279; T. G. Bulat, *Pagini triste din istoria Olteniei*, în *Arhivele Basarabiei*, I (1929), nr. 3, p. 29–31; Radu Rosetti, *Arhiva Senatorilor din Chişinău şi ocupaţiunea rusească dela 1806—1812*. în *Analele Academiei Române, Memoriile Secţiei Istorice*. t. XXXII (1909-1910), p. 315–318: D. Bibescu şi alţii către Crasno Milaşevici, 14 Mai 1810; I. C. Filitti, *Banatul Olteniei şi Craioveştii*. în *Arhivele Olteniei*. XI (1932). p. 338–339.

26) C. Xeni, *Take Ionescu*. Bucureşti, ed. II. 1932, p. 197.

Oltenia şi locuitorii ei au impresionat prin aceleaşi note şi pe streinii ce i-au călcat drumurile şi au ospătat în casele luminoase şi primitoare ale satelor ei. Dintre mărturiile lor numeroase vom transcrie doar două.

Prima e a lui *Henri Focillon*:

„Oltenia e ţara clasică, ea nu datorează Asiei splendoarea artei sale, ci datorează lirismul născocitor poeziei de rasă celtică, echilibrului mediteranian. Nu suntem aici nici la Slavi, nici în Islam, ci la descendenţii acelor Daci, vecini îndelungaţi şi supuşi ai legionarului roman, care, înainte de a suferi influenţa acestuia, intraseră în relaţii cu cetăţile greceşti dela gurile Istrului... Poate că aici, în cele din urmă cute ale Alpilor transilvani, trebue căutat, nu leagănul, dar Attica sau Ile-de-France a poporului român şi dovezile permanente ale aptitudinilor sale mediteraniene. Aici nu găsim vioiciunea levantină .., ci virtuţile de armonie profundă, instinctivă, acel omagiu adus măsurii şi raţiunii, care califică cel mai înalt umanism european“ [27]).

A doua e a lui *Lucien Romier;*

„Olteanul este, fără îndoială, cel mai sigur urmaş al Latinilor în provinciile dunărene. El seamănă izbitor cu unele tipuri de oameni de pe colinele Toscanei ori Languedoc-ului. El duce o viaţă largă şi cultivă glumele, libertatea şi încrederea în sine, discuţia precisă, arta de a se pricopsi şi bunele afaceri. Firea generoasă şi fertilitatea pământului său îl îndepărtează de melancolie. Are simţul decorativ: costumele sale, caşi covoarele, sunt cele mai bogate în culori şi fantezie. Este ruda munteanului, uscăţiv şi nesupus, din regiunea Petroşanilor sau din Haţeg, dar luminat de belşugul colinelor“ [28]).

Dacă din punct de vedere geografic, Oltenia reprezintă o regiune distinctă între marginile Ţării Româneşti;

dacă prin exemplele istorice date putem afirma că şi evoluţia vieţii laolaltă a Oltenilor în decursul timpului constitue un drum unitar cu viu colorit deosebitor, datorită mediului, cadrelor sociale mai mici şi rasei;

dacă firea însăşi a Olteanului formează un „ce“ discordant între celelalte grupe de Români prin puterea de viaţă ce-l caracterizează;

atunci şi *cultura olteană* a avut, are şi va avea originalitatea sa.

Privită din punct de vedere al puterilor personalităţii omeneşti creatoare de valori universale, cultura olteană apare în adevărata sa lumină.

Chiar de s'ar aduna toate producţiile literare poporane, ar fi o minunată excepţie să li se găsească stăpân covârşitor *sentimentalismul.* Şi arta poporului repetă la nesfârşit, cu neîntrecută măestrie, figura geometrică a celor mai vechi strămoşi ai săi, Dacii, ca pe singurul model cunoscut. In mod nenatural literatura cultă caută să depăşiască ceiace firea însăşi a creatorului nu îngăduie.

---

27) După Sextil Puşcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche,* Sibiu, 1930, p. 36–37.

28) *Le carrefour des empires morts,* Paris, 1931, p 20.

In schimb *intelectul* şi *voinţa* sunt forţele de neobişnuită vigoare ce fundamentează întreaga cultură olteană, pe care le străbate, îmbinându-le, un fior adânc de energie.

Cultura olteană, ca un focar de energie şi de optimism măsurat şi sănătos — îndrumată normal pe căile volitionale şi intelectuale, ca atare, şi pătrunsă de neasemuitul clocot de viaţă oltenească ce-i serveşte ca imbold şi plămadă — va fi, sub diferitele sale aspecte, izvor de reîmprospătare pentru forţele românismului şi va pecetlui, şi mai departe, întreg şi original, contribuţia sa în cadrele culturale ale neamului nostru.

D. BODIN

ÎNCEPUTURILE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ÎN OLTENIA

de ILIE POPESCU-TEIUȘAN

ÎNCEPUTURILE școalei în ținutul nostru le aflăm în jumătatea a doua a secolului al XVIII-lea. Se înțelege, vorbim de începuturile unei școale organizate să servească instituțional anumite rosturi în legătură cu cerințele epocei. Subt această formă, organizarea de școale a venit ceva mai târziu în Oltenia decât în Moldova, unde Vasile Lupu întemeiase încă din 1644 *academia* sa, cea mai înaltă școală a Orientului de pe acea vreme, decât în Muntenia, unde aflăm dela 1679 Școala dela Sf. Sava, fondată de Șerban Cantacuzino și decât în Transilvania, cu școalele dela Blaj, create după 1750.

Judecând însă după faptul că aci la noi se ridicară unele dintre cele mai vechi așezări mânăstirești din țările locuite de Români, cum a fost Tismana în secolul al XIV-a sau Bistrița în secolul al XV-a, suntem îndreptățiți a presupune că lor trebue să le atribuim rolul celor dintâi locuri de învățătură, cum de altfel se și știe despre Bistrița, repede ajunsă după întemeierea ei, un mare focar de cultură slavonă, de „carte sârbească", cum afirmă N. Iorga.[1])

După relatările aceluiași istoric, dela această mânăstire s'au păstrat pe lângă mai multe manuscripte slavone sau grecești și un număr de 44 manuscripte românești cu o foarte îngrijită caligrafie. Cum este ușor de înțeles, acestea nu puteau fi scrise decât de oameni cu serioasă învățătură de carte.

Se știe, de asemenea, că cea dintâi școală comunală românească, din Banat, în Irediște lângă Lugoj, a fost întemeiată în 1736 de diaconul Loga, care venea dela Tismana.

Mânăstirile au fost și la noi, ca și în Apus, primele locașuri ale învățăturii de carte. Govora nu ar fi fost aleasă de Matei Basarab ca să așeze acolo tipografia sa dacă nu ar fi fost mai întâiu recunoscută ca un așezământ de osteneli cărturărești.

1) *N. Iorga:* Istoria Bisericii românești, vol. I (1909), pag. 120

Insăşi începuturile unui învăţământ organizat în secolul al XVIII-lea sunt legate de numele unei mânăstiri. Este vorba de mânăstirea Obedeanului din Craiova, în care Domnitorul Alexandru Ipsilante, la propunerea episcopului Chesarie, orânduieşte la 26 Aprilie 1775 să se deschidă un seminar pentru candidaţii de preoţie.

Cu mulţi ani înainte, în 1719, învăţatul dascăl de slavonie Damaschin, care urmă în scaunul episcopal dela Râmnic lui Antim Ivireanul, la 1708, adunase la Hurez pe egumenii mânăstirilor oltene, pentru ca între altele să hotărască şi fundarea a două şcoale, una *românească* la Râmnic şi alta *latinească* la Craiova.

Este interesant să reţinem termenii acestei hotărîri, de o atât de covârşitoare însemnătate, căci ei dovedesc nu numai preocupare adâncă pentru nevoile spirituale ce se simţiau atât de puternic la aceşti conducători ai bisericii oltene, nevoi pe care ei înţelegeau să le împlinească prin şcoală, dar şi pricepere în organizarea unor asemenea aşezăminte.

„Ni s'a părut nouă, spun ei, şi la tot sinodul nostru că e lucru plăcut şi de folos ţării să se ridice două şcoli: una românească, alta latinească. Şcoala românească să fie la Râmnic, subt îngrijirea episcopului, a mânăstirilor şi a popilor, cheltuelile pentru dacăli şi copiii săraci să fie dela dânşii, iar cea latinească să fie la Craiova, în grija administraţiei, a boierilor şi a provinciei, care se vor îngriji de toate cele de nevoie pentru şcoala aceea". [1])

Că mănăstirile oltenesti au fost primele răsaduri ale învăţăturii de carte pe plaiurile acestea nu mai încape nicio îndoială. Deşi nu se cunoaşte numele lor, cei cinci dascăli de *româneşte* pe care îi aflăm în 1780 [2]) în şcoalele dela Caracal, Râmnicul-Vâlcii, Târgu-Jiu, Cerneţi şi Craiova, nu puteau fi daţi decât de aceste mânăstiri.

La Craiova, mai erau în acelaşi timp doi dascăli: unul de elineşte şi altul de slavoneşte.

Un indiciu destul de serios despre această nouă trebuinţă a învăţărei de pe cărţi, prin şcoală, avem şi în înfiinţarea unei şcoale româneşti într'un sat, la Preajba-Dolj, în anul 1783. Biv-vel-paharnicul Stan Jianu, după ce ridică biserică de pieatră în acest sat aşează lângă ea şi o şcoală românească „pentru a se învăţa copiii de pomană". Ba încă locuitorii de pe moşia acestui boier luminat, preţuind binefacerea aceasta consimt să dea şi ei un mic ajutor, iar Domnitorul instituie în 1784 anumite venituri pentru susţinerea bisericei şi a şcoalei nou create.

O şcoală răsărită din aceleaşi sentimente mărinimoase ale unui boier, de data aceasta pentru orăşenii din Tg.-Jiului şi pentru locuitorii părţii locului „lipsiţi şi depărtaţi de şcoală cu dascăli pentru învăţătura şi luminarea copiilor lor", a fost şcoala cu doi dascăli, unul de româneşte şi altul de greceşte a stolnicului Dumitrache, fondată către 1792 pe lângă Biserica „Sfinţii Voevozi" din oraşul numit. Domnitorul a întărit această fundaţie şi a dispus să fie ajutată şi cu alte venituri decât cele alocate de întemeietor.

Organizarea dată de Alexandru Ipsilante şcoalelor în 1776 — organizare din care respiră bogate idei pedagogice cu privire la rostul învăţăturii şi al educaţiei în deobşte — a avut ur-

1) *N. Iorga*: Istoria învăţământului românesc, Buc. 1928, pag. 82.
2). *V. A Ureche:* Istoria Şcoalelor, tom. 1. pag. 44.

mările ei în județele de dincoace de Olt. Cum văzurăm, chiar la 1780 funcționau școale cu dascăli de românește în toate reședințele județene.

Aceste școli au continuat să funcționeze, deși vremelnic le-a fost întreruptă activitatea după 1803, din pricina turburărilor de pe urma invaziunii unor bande turcești în județele oltene. In 1805, prin pitac domnesc, se numea la Craiova ca protodascăl un oarecare Dimitrie Gheorghiadis și se poruncea în același timp să i se caute un ajutor [1]). In același an, se constată din documente că era în ființă școala dela mânăstirea Gura-Motrului.

Craiova continuă să se bucure de atenția Domnitorului Constantin Ipsilante, fiul lui Alexandru Ispilante, căci la 1803 numea aci doi doctori, Panait și Moral, „spre a se căuta la întâmplări de trebuință, atât familiile boierești ca și ceilalți orășeni și locuitori ai noștri din partea locului... mai vârtos pentru cei săraci și cu neputință de plată ai orașului și la cei ce vin la spitalul de acolo..." [2])

Spitalul era, după cum am văzut mai sus, în chiliile dela Obedeanu, unde se afla și seminarul, spre a fi acolo, cum glăsuia ordinul de fondare al Domnitorului Alexandru Ipsilante „spital nu numai trupesc, ci și sufletesc".

Alături de inițiativa oficială a unor Domni, cum au fost cei amintiți, trebue să facem pomenire de inițiativa persoanelor particulare, cum deja am arătat pe cea din satul Preajba-Dolj.

La Cerneți, capitala Mehedințului, din dărnicia neguțătorului boierit Iordache Hagiu, se înființează după 1804 o școală românească pe lângă un dascăl de greceşte. Același boier rânduiește o școală românească la moșia sa din Banovița.

O anafora din 1816 a boierilor efori din Craiova, raportând boierilor divaniți din acest oraș despre salariile dascălilor de prin județe, vorbește și despre dascălul din Mehedinți [3]).

La 1824 apare, de asemenea, o școală de sat, la Glogova în Mehedinți, fondată de clucerul Nicolae Glogoveanu [4]). Ea a funcționat câțiva ani, cât a trăit boierul susținător. Dacă vorbim de această categorie de școale, cu toată existența lor trecătoare, este ca să se vadă că se simțea nevoia de învățătură, astfel încât acolo unde vreun boier mai luminat se simția îndemnat la vreun bine pentru semenii lui din tagma sătenilor, el le făcea școală.

Un caz pe larg relatat de V. A. Ureche, în singura lucrare dela noi, care ne-a trecut documentele cu privire la istoria școalelor românești, este cazul școalei voită pe moșia sa de boierul Gheorghe Magheru dela Gorj. Incercarea serdarului Gheorghe Magheru este ceva mai târzie decât acelea de care am vorbit, este din 1838. El se adresează stăpânirii cerând învoire să facă o școală sătească pentru copiii din șase sate din cuprinsul moșiei lui, ca unul ce *se simțea dator nației și fraților săi.*

Propunerea lui Magheru este extrem de interesantă. După ce constată că prin satele de pe moșia lui nu se pot deschide școale, de oarece nu sunt dascăli, el se gândește la o soluție, pe

---

1) *V. A. Ureche*: Istoria școalelor, tom. 1, pag. 89.
2) *Ibidem*, pag. 91.
3) *C. Pajură*: Istoria Școalei primare mehedințene, 1940, pag. 12.
4) *Ibidem.*

care o găseşte practică: să adune pe toţi copiii de prin acele sate la o singură şcoală, la Cojani, în centrul celorlalte sate, mai ales că acolo este şi „locul mai frumos şi aerul mai curat', iar el se obligă să întocmească local şi locuinţe şcolarilor ce se vor aduna acolo. Propunerea lui Magheru nu a fost primită de eforia şcolară, motivându-se că într'acest chip copiii ar fi sustraşi vieţii de familie, ne mai putând fi de ajutor părinţilor lor, când nu sunt la lecţii. Faptul însă nu pierde din importanţă. Din toate părţile apare aceeaşi grijă pentru educaţia şi instrucţia poporului şi avem dovezi numeroase că această grijă nu este mai mică în părţile noastre.

Ca să mai dăm încă o asemenea dovadă şi înainte de a părăsi epoca de încercări şi de dibuiri în câmpul învăţământului, ne vom opri încăodată asupra şcoalelor dela Craiova. Cum este şi firesc, capitala provinciei oltene a fost dintr'un început şi a rămas până astăzi centrul tuturor înjghebărilor şcolare din această parte de ţară.

La începutul domniei lui Ion Caragea, în primele zile ale anului 1813, prin stăruinţa lor, doi boieri, căminarul Nestor şi Grigorie Brâncoveanul, dobândesc dela acest Domn un hrisov de reorganizare şi întărire a şcoalei dela Obedeanu. Hrisovul începe cu nişte foarte frumoase cuvinte, reflex a tot atâtea gânduri ce vor fi frământat minţile dornice de cultură ale boierilor stăruitori în cele cărturăreşti. *„Fiindcă întemeierea şcoalelor de învăţătură este în adevăr cea dintâi pricină folositoare unei patrii, pentrucă învăţătura împodobeşte pe oameni cu înţelepciunea, cu cuvântul, cu luminarea credinţei şi a conştiinţei de Dumnezeu..."* se hotărăşte şi pentru cea de a doua *politie* a Domnului, Craiova, a se lua în cercetare întărirea şcoalei dela Obedeanu, atât pentru fiii de boeri cât şi pentru cei din *scăpătate obraze*. In acest scop se prevăd sume pentru plata a doi dascăli de elineşte şi pentru doi de româneşte pentru judeţele din Oltenia.

Prin acelaşi hrisov, în bugetele şcoalei dela Obedeanu se prevedeau burse pentru zece feciori de boieri scăpătaţi, dar cu dragoste de învăţătură, ca nu cumva să se irosească în zadar banii obştei.

Din bugetul şcoalelor din Oltenia pe 1816 [1]), observăm că întocmirea din 1813 s'a urmat întocmai, căci aflăm toate posturile de dascăli înfiinţate la Craiova şi prin judeţe şi încă în plus un dascăl francez.

Epoca de redeşteptare naţională de pe urma revoluţiei lui Tudor Vladimirescu, pe care noi în toate trebue să-l păstrăm ca pe steaua polară a conştiinţei noastre de ţinut al bărbăţiei, avea să schimbe şi stările de lucruri din câmpul şcoalei.

In primul rând, avea să dispară de pe lângă şcoală, „dascălul elinesc", mai înainte socotit în toate părţile drept *dascălul principal*, el având conducerea şcoalei şi salariul cel mai mare, dascălul de româneşte neridicându-se nici la jumătate din salariul acestuia.

In al doilea rând, şcoalele, după exemplul strălucit al şcoalei lui Gheorghe Lazăr dela Sf. Sava, deveniră *altarele* românismului. In ele pătrunse, ca printr'un fericit fenomen de osmoză spirituală, duhul înflăcărat al şcoalei latiniste din Transilvania, un al doilea *descălecat*, de data aceasta nu politic ci cultural.

1) *V. A. Ureche* — Istoria şcoalelor, tom. 1 pag. 103.

Totuşi, nu am fi drepţi, deşi aici nu avem locul să desbatem această chestiune, dacă nu am recunoaşte câştigurile ce ne-au rămas din strădania iluministă a acelor domni fanarioţi, care din ataşamentul lor pentru noul elenism dela sfârşitul veacului al XVIII-lea s'au simţit datori să îndemne şi să încurajeze şi chiar singuri să poruncească răspândirea prin şcoale a învăţăturii, după cum am văzut, nu numai a celei elineşti, ci şi a celei româneşti.

Şcoala românească, tainic solicitată de năzuinţele poporului, s'a ridicat încet dar sigur lângă şcoala elenistă, care în chiar fondul ei conţinea ideea dreptului ce-l are firea umană de a se desvolta în chip natural, nestâlcită în aspiraţiile ei prin metode silnice sau brutale.

Consecinţă a acestor fapte, pe de o parte a pătrunderii ideii de şcoală în limba poporului şi pentru întregul popor, iar pe de altă parte a ideii de şcoală astfel organizată, după principiile pedagogice transplantate aici de curentul neohumanist, încât să servească ţelul de mai sus, asistăm noi cu începerea celui de al doilea pătrar al veacului al XIX-lea la o altfel de şcoală decât cea de până aci, o *şcoală românească* încălzită de luminaţi bărbaţi de şcoală români.

Iată pentru ce la 20 Mai 1826 în chiliile mânăstirii Obedeanu, care slujise de vatră *şcoalei domneşti* cu dascălii ei de elineşte, româneşte şi franţuzeşte, se ridicară *„şcoalele de ştiinţe pe limba românească"*, cum numeşte însuşi Grigore Pleşoianu, unul dintre dascălii dintâi ai acestei şcoale, cele două cursuri, elementar şi secundar, deschise la Craiova.

Este stabilită astăzi data exactă a redeschiderii vechii şcoale domneşti sub forma unei şcoale cu caracter naţional, în care limba de predare era limba românească. Este data de 20 Mai 1826 [1]). Dovada despre duhul nou în care se deschidea această şcoală, avem în aceea că primii ei dascăli fură doi elevi ai lui Ion Eliade Rădulescu, crescuţi adică la şcoala dela Sf. Sava, creaţia nemuritorului Gheorghe Lazăr. Aceştia sunt: Stanciu Căpăţineanu şi Grigore Pleşoianu, primul ocupându-se de instrucţia secundară, al doilea de cea elementară.

Ca şi vechea şcoală domnească de până la 1826, şcoala naţională sau *centrală*, cum se numeşte ea în actele oficiale, a avut un început foarte sbuciumat, din pricina multor neajunsuri, de pe urma lipsurilor materiale şi a timpurilor întruna răsturnate de evenimentele politice [2]). Neobosită, rămâne însă aceeaşi îndârjită voinţă a unor boieri cu mare dragoste pentru ţinutul lor şi a primilor profesori Stanciu Căpăţineanu şi Grigore Pleşoianu, la care se adaugă după 1831 şi Florian Aaron.

Din documentele şcolare ale anului 1832, se constată că Stanciu Căpăţineanu preda la clasele secundare gramatica şi arimetica, Florian Aaron, geografia şi istoria sfântă, iar Grigore Pleşoianu „împrumutata învăţătura", sau învăţământul mutual, şi caligrafia la clasele elementare.

In urma reorganizării învăţământului în Principate prin dispoziţiunile *regulamentului şcoalelor* din 1832, şcoala centrală dela Craiova este pusă pe acelaşi picior de egalitate cu cea dela Bucureşti. Clasele umanioare, cum se numeau clasele de învăţământ secundar, se completează

---

1) *Mih. Paulian*: Din trecutul Liceului Carol I din Craiova. Inceputurile şcoalei, în revista „Ion Maiorescu" 7—8 1933.

2) *Mihai Popescu*: Din trecutul învăţământului la Craiova, în *Arhivele* Olteniei Nr. 56-58.

astfel încât în 1837 se adaugă şi a patra clasă umanioară. Din acest an apare la Craiova, venit dela Cerneţi şi Ion Maiorescu.

Inceputurile *şcoalei centrale* dela Craiova, mai departe numită dela 1847 *Colegiu*, dela 1854 *Gimnaziu*, iar din 1864 *Liceu*, — sunt legate de numele acestor mari dascăli, citaţi până acum: Stanciu Căpăţineanu, Grigore Pleşoianu, Aaron Florian şi Ion Maiorescu.

ION MAIORESCU

Ceva mai târziu, când aceştia trecură în alte posturi, pe care le-au slujit cu aceeaşi strălucire, vine la Craiova din 1851, învăţatul profesor S. M. Fontanin, un alt dar al Ardealului. El avea să ducă mai departe până în 1881 opera de cultură a celor dintâi, operă cu un atât de mare răsunet în părţile noastre.

Ce au fost ei, fiecare în parte, pentru şcoala căreia i-au închinat primii lor ani de profesorat nu este locul să spunem aici. Spre cinstea noastră, care suntem datori să ne cunoaştem necurmat înaintaşii, vieaţa şi opera acestor deschizători de drumuri este astăzi bine cunoscută, datorită câtorva profesori mai dinspre timpurile noastre ai acestei şcoale. Pasionaţi pentru trecutul instituţiei în care înşişi au slujit sau slujesc, ei s'au aplecat cu răbdare asupra neuitaţilor lor premergători, înfăţişându-ni-i în toate ostenelile lor ca pe nişte exemplare cu totul rare ale învăţământului din Oltenia. [1])

O altă instituţie şcolară din capitala ţinutului, care prin vechimea şi activitatea ei poate fi aşezată alături de aceea de care ne-am ocupat până aci, este fosta „şcoală centrală" de fete, astăzi Liceul internat „Elena Cuza", o instituţie de mare prestigiu cultural dela primele ei începuturi până astăzi.

A fost fondată în 1835 de către boierii olteni, vornicul Iordache Otetelişanu şi paharnicul Constantin Lazaro, sub denumirea de „Pensionatul de fete Lazaro-Otetelişanu". Dela 1864, după trecerea lui cu câţiva ani mai înainte pe seama statului, *pensionatul* devine *şcoala centrală* cu cinci clase secundare. Intre 1883-1898, şcoala a servit de institut pedagogic pentru pregătirea învăţătoarelor. Dela 1898, a trecut pe rând şcoală secundară de gradul I şi apoi de gradul II în 1905. A jucat un mare rol în educaţia fetelor din Oltenia şi din întreaga ţară, alături de cea-

1. A se vedea: *N. Bănescu:* Inceputurile „Şcolii Centrale" a Cralovei, în Conv. Literare, anul LXIV, 1910, Nr. 8 şi 9; *N. Bănescu.* Un dascăl uitat: Grigore Pleşoianu, în *Analele Academiei* române; m. s. istorice tom XXXVII 1914 1915, Bucureşti 1915; *N. Bănescu şi V. Mihăilescu*: Ion Maiorescu, Bucureşti 1912. *Mihail Paulian:* Din trecutul Liceului Carol I din Craiova; *C. D. Fortunescu:* G. M. Fontanin, rev. Ion Maiorescu Nr. 7, 8.

laltă *şcoală centrală* de fete din Bucureşti. Născută din gândurile curate ale unor fondatori, care găseau că „milostenia şi fapta bună sunt adevăratele datorii ale omului", cum se exprimă în testamentul său Constantin Lazaro, şcoala aceasta şi-a făurit an de an o tradiţie bogată, cu mare înrâurire asupra celorlalte şcoli similare.

Ca să completăm tabloul celor mai vechi şcoale din Oltenia, trebue să ne oprim asupra seminarului teologic din Râmnicul Vâlcii.

Oraşul Râmnicul Vâlcii este, putem spune, a doua capitală spirituală a Olteniei. El a jucat un mare rol în desvoltarea culturală a acestei părţi de ţară şi este un fapt prea cunoscut că în câmpul vieţii religioase şi al organizării bisericeşti, încântătorul oraş de pe malul Oltului a fost o metropolă a ortodoxiei noastre. Pe aci au trecut episcopii Antim Ivireanul, Damaschin şi Calinic, neîntrecuţi rânduitori ai culturii bisericeşti dela noi, mari arhierei şi ctitori de cărţi şi întemeietori de aşezăminte pentru mântuirea şi ridicarea neamului lor.

Seminarul dela Râmnic şi-a deschis cursurile la 8 Noiemvrie 1837 în localul anume amenajat în jurul episcopiei [1]). El avu ca prim director şi profesor până în 1845 pe protopopul braşovean Radu Tempea, autor a o seamă de lucrări cu caracter teologic, fiul cunoscutului autor al *gramaticei româneşti* Radu Tempea. Tot pe aci a trecut ca profesor şi director între 1845/1847 şi Gavril Munteanu, unul dintre marii dascăli ai începuturilor şcoalei româneşti, autor a foarte multe lucrări originale şi traduceri, membru al Academiei Române.

Seminarul a avut şi el ca toate şcoalele din primele începuturi de organizare a învăţământului să sufere din cauza nestatorniciei timpurilor. Câtăva vreme după 1847 a trecut la Craiova, dar nici aci nu a stat prea liniştit până când episcopul Calinic, reclădind vechiul local dela Râmnic, l-a adus la 1856 iarăşi lângă scaunul episcopal.

Cu o întrerupere între 1901—1908, seminarul din Râmnic a slujit până astăzi în chip fericit rosturile bisericeşti ale ţinutului oltean, nu numai prin învăţătura serioasă cu care a împărtăşit pe cei ce au trecut prin el, mai târziu vrednici liturghisitori ai altarelor, dar şi prin nivelul înalt de cultură la care el s'a menţinut, fiind una din şcoalele de elită ale Olteniei. Dintre profesorii lui, unii au fost oameni de mare prestigiu cărturăresc, devotaţi învăţământului şi educaţiei religioase sau cercetători eruditi ai trecutului, aşa cum au fost: Vasile Caloianul, preotul D. Brănescu, Oprea Demetrescu, multă vreme profesor de psaltichie şi autor de cărţi de muzică bisericească, elev al lui Anton Pann, Gherasim Saffirin, director între 1876—1899, foarte învăţatul episcop de mai târziu. Din perioada de după 1908: N. S. Ionescu, Ion Luca, C. N. Mateescu, Petre Partenie, profesori de o rară distincţie şi modele vrednice pentru elevii lor.

O şcoală cu mare răsunet în vieaţa culturală a Olteniei a fost şi este Şcoala Normală de Invăţători din Craiova. In curând împlineşte 75 ani de existenţă. A fost fondată în urma hotărîrii din 1869 a Consiliului judeţean doljan, la îndemnul cunoscutului om de Stat şi Ministru al

---

1) *C. N. Mateescu*: Scurt istoric al Seminarului, în Anuarul Seminarului „Sf. Nicolae" din Râmnicul Vâlcii pe anul şcolar 1924/1925.

Instrucţiunii, Gh. Chiţu, un exemplar strălucit al Olteniei, luptător naţionalist şi mare iubitor al ţărănimii [1]).

Şcoala şi-a deschis cursurile la 1 Octombrie 1870 şi a funcţionat neîntrerupt până astăzi, cu toate piedecile ce i-au stat în cale în primele începuturi ale ei, unele venind dela oameni care nu vedeau cu ochi buni pe învăţători, aceşti vrednici ziditori de totdeauna ai satelor noastre.

Ea a fos o adevărată *alma mater* a învăţământului primar din Oltenia, un locaş de lumină, o făclie a naţionalismului, un dar nepreţuit al spiritului de care au fost însufleţiţi profesorii ei, între care trebue să pomenim pe Ion Olteanu, primul ei director, pe Ion Bombăcilă, cel mai îndârjit luptător pentru existenţa şcoalei pe vremea multor ameninţări ce atârnau asupra ei, pe cunoscutul pedagog Ştefan Velovan, al cărui nume îl poartă această instituţie, pe Aurel Mircea şi pe Anastasie Georgescu, profesori nedespărţiţi de rosturile şcoalei dela începutul până la sfârşitul carierii lor.

Acestea sunt şcoalele cu cel mai vechiu trecut şi mai mare înrâurire culturală din istoria învăţământului din Oltenia. După cum s'a observat din expunerea noastră, prea scurtă, de sigur, începuturile au fost destul de anevoiase, dar greutăţile au fost mereu înlăturate de spiritul de jertfă şi de naţionalismul înflăcărat al acelor oameni, care ridicaţi din toate clasele sociale, atraşi de o sfântă şi neîncetată chemare a sângelui şi a pământului, au pus în joc toată puterea lor de muncă, pentru ca instituţiile pe care le-au slujit să trăiască şi să se desvolte, făcând să se nască în jurul lor altele şi altele, tot mai multe, astfel încât să avem astăzi o stare înfloritoare de care noi oltenii putem fi mândri.

Dela primele şcoale din tinda bisericilor sau de prin chiliile mânăstirilor până la şcoalele de astăzi, răspândite până în cele mai mici cătune sau împodobind cu măreţele lor localuri oraşele Craiova, T.-Severin, R.-Vâlcii, Caracal şi Tg.-Jiu, calea a fost lungă dar statornic călcată de proverbiala ambiţie şi voinţă de neclintit a Olteanului. Un străin, bunăoară, care ar avea putinţa să cunoască în adâncime vieaţa culturală a unui oraş ca Turnul Severin şi după aceea ar avea curiozitatea să afle vechimea instituţiilor şcolare de acolo ar rămâne, de sigur, mirat, aflând că însuşi oraşul este relativ nou, iar şcoalele care îi fac faima de astăzi, cum este liceul de băieţi „Traian" este şi mai nou, de abia din 1883. Atât este de mare, ne îngăduim să o spunem, puterea de creaţie spirituală a oamenilor din această parte de ţară. Sufletul oltean, robust şi optimist, pătrunzător şi dinamic, a reuşit să-şi cucerească şi în câmpul vieţii şcolare o necontestată întâietate faţă de celelalte părţi ale ţării, deşi din neprielnice împrejurări istorice fusese silit să rămână multă vreme în urma acelora. De aceea, cu bună dreptate, Oltenia cere astăzi şi va avea Universitatea ei.

* * *

Completăm această scurtă prezentare a învăţământului din Oltenia cu câteva date despre

1) *Ilie Popescu Teluşan:* Istoricul Şcoalei, în Anuarul Şcoalei Normale de Învăţători „Ştefan Velovan", Craiova, 1870—1932.

neobositul luptător pentru ridicarea şcoalelor din Muntenia, Petrache Poienaru, care prin originea lui olteană constituie un titlu de mândrie pentru noi.

El-*noul Lazăr*, cum l-a numit Alexandru Odobescu, în calitate de director al Eforiei şcoalelor din Muntenia, desfăşură din 1832 o activitate uimitoare pentru ridicarea învăţământului şi mai cu deosebire a învăţământului sătesc.

Gheorghe Lazăr exercitase asupra lui o mare şi neştearsă înrâurire, care împreună cu aceea ce îi venea dinspre Tudor Vladimirescu, alături de care stătuse ca secretar, făcuse din el un adevărat apostol al ideilor de înnoire şi ridicare a poporului românesc. Despre ei, pilduitorii lui, a spus el mai târziu *că desmormântaseră limba naţională şi descoperiseră drepturile noastre strămoşeşti.*

De aceea, cu strângere de inimă asistă el între 1847—1850 la înlocuirea limbii româneşti prin cea franceză la Sf. Sava şi la închiderea şcoalelor săteşti şi orăşeneşti de către reacţiunea caimacamului Constantin Cantacuzino.

P. POENARU

Cuvântările ţinute de el în calitate de *provizor* al şcoalei dela Sf. Sava, precum şi acelea în calitate de director al Eforiei pe timpul domniei lui Alexandru Ghica, animatorul învăţământului sătesc, şi al domniei lui Barbu Ştirbei, de asemenea Domn luminat cu dragoste pentru ridicarea poporului prin învăţătură, el însuşi oltean, sunt un model de elocinţă şi de adâncă cugetare pedagogică. Dar mai ales sunt expresia unor adânci şi limpezi simţăminte naţionale, străfulgerate de largi soluţii cu caracter social.

In paranteză, trebue să spunem că mai ales conlucrarea lui Petrache Poienaru cu Domnitorul Alexandru Dimitrie Ghica, întemeietorul de fapt al şcoalei săteşti, a fost o adevărată binefacere pentru poporul românesc din Muntenia, ceea ce nu se întâmplă dincolo în Moldova, unde Gheorghe Asache, şi el conducător al Eforiei şcoalelor, nu putea afla aceeaşi înţelegere pentru nepotolitele lui gânduri din partea Domnitorului *Mihail Sturza.*

Intâlnirea dintre Petrache Poienaru şi Alexandru Ghica între 1834 şi 1842 o putem socoti fără exagerare drept providenţială. In inimile amândorura ardea un foc viu şi el se consuma în fapte de cea mai covârşitoare importanţă pentru istoria de atunci şi de mai târziu a învăţământului.

Iată în ce chip luminos îşi mărturisea, în 1836, la o festivitate şcolară, Petrache Poienaru gândurile în faţa Domnului despre foloasele învăţăturii: „Fieşi-care ştie că datoria şi interesul adevăratului patriot este a sprijini aşezământurile de luminare a neamului; prin împărţirea luminilor, se îmbunătăţesc năravurile şi vieaţa fiecăruia se face mai ticnită. Invăţărura este trebuincioasă la toate clasele de oameni, la toate ramurile de industrie şi la orice fel de îndeletniciri; ea nu depărtează pe oameni dela meşteşuguri sau meserii şi nu este totdeauna adevărat a zice, că cine învaţă carte nu va mai voi să fie plugar sau de oricare altă meserie, căci învăţătura înnobilând toate profesiile le face pe toate deopotrivă cinstite, şi aşa plugarul nu va pierde gustul îndeletnicirii sale când va şti să citească cărţi de agricultură, când va putea să socotească tot felul de producte ale pământului şi va afla prin învăţătură mijloacele de a lor îmbunătăţire...".

Mai departe, aducându-şi aminte de cele văzute în ţările apusene, pe unde a făcut studii îndelungate, Petrache Poienaru continuă: „De vom cerceta starea agriculturii pe toată suprafaţa globului vom vedea că pământul într'acele părţi este mai bîne lucrat, unde şcoalele populare sunt mai întinse... In sfârşit, fără a mai fi trebuinţă de mai multe dovezi, dacă învăţătura este folositoare, de se va lua în de aproape băgare de seamă ceea ce rezultă din urmarea tinerimei noastre la şcoală, nimenea nu va putea tăgădui adevărul că aceşti şcolari, deodată cu deprinderea minţii în idei, care sporesc ştiinţa omului, îşi împodobesc sufletul cu sentimente, care îi recomandă despre a lor bună purtare între oameni".

Domnitorul care asculta aceste cuvinte era însufleţit de aceleaşi gânduri. De aceea, în cea mai mare înţelegere şi uniţi în aceleaşi înalte sentimente pentru neamul lor, atâta vreme năpăstuit în neştiinţă, cei doi bărbaţi aduseră an de an tot mai multe îmbunătăţiri învăţământului public: înmulţiră anii şi studiile în clasele umanioare, deteră programe noui, măriră salariile profesorilor, reclădiră localurile vechi ale şcoalelor sau ridicară altele din nou, înfiinţară seminariile teologice pentru pregătirea preoţilor, luară, de asemenea, măsuri pentru pregătirea învăţătorilor, tipăriră cărţi de şcoală, trimiseră tineri meritoşi la învăţătură în ţările mai înaintate în cultură, luară măsuri pentru editarea de foi pentru popor, încurajară traducerile şi operile literare originale, adăogară la Sf. Sava studiul legilor în clasele aşa zise complementare, punând astfel începutul învăţământului superior sau universitar, etc.

Petrache Poienaru a fost un om foarte învăţat, dar gloria lui cea mare îi vine dela aceea că el a fost un mare întreprinzător şi un mare vizionar. Când în 1871 fu ales membru al Academiei Române, în discursul de recepţie, el făcu elogiul lui Gheorghe Lazăr. *Acesta* a fost inspiratorul lui, modelul lui.

ILIE POPESCU TEIUŞAN

VIAŢA MUZICALĂ ÎN OLTENIA

de CH. CREŢOIU

IAŢA muzicală românească, sub diferitele ei aspecte de creaţiune, execuţiune şi massă consumatoare — public auditor — se află astăzi într'o curbă ascendentă, marcând trecerea stadiului rudimentar, oprirea într'o zonă de perfecţionare, de găsire a unui stil, şi continuând mersul spre o fază de universalism, unde-şi dau întâlnire toate creaţiunile diferitelor ţări, asemănătoare din punct de vedere al perfecţiunii formale şi al conţinutului emotiv, dar diferite printr'un ce distinct, privind ultimul element. Toată această viaţă muzicală românească, sub aspectele pomenite, pare a se fi concentrat în Capitala ţării. Aci publicul auditor este mai numeros, concertele mai dese, iar creatorii, a căror activitate este în funcţiune de cele două elemente de mai sus, şi-au ales aproape cu toţii domiciliul în Capitală. Aşa încât, din punct de vedere al unei vieţi muzicale româneşti, totul este încă *centralizat*. In Capitală converg căile tuturor soliştilor străini, ca şi manifestările celor români. Aci este orchestra cea mai desăvârşită a ţării—Filarmonica—, formaţia de Operă cea mai complectă şi bine dotată, săli de concerte mai numeroase, Conservatorul de muzică cel mai căutat, etc.

Nu putem spune însă că toate persoanele care animează aceste aspecte diferite ale unei vieţi muzicale, sunt din Bucureşti, sau din ţinutul Munteniei. Toate oraşele principale din ţară, ca exponente ale regiunilor respective, Moldova, Oltenia şi Ardeal, îşi au reprezentanţi autorizaţi în metropolă. Pe dealtă parte, viaţa muzicală românească, urmând căile evolutive comune oricărei vieţi similare din alte ţări, nu putea să se mărginească tot timpul la Capitală. Formaţiuni şi instituţii, ajunse la o anumită perfecţiune, au fost luate drept modele de diferite oraşe, creind şi acestea altele asemănătoare. De exemplu, Opera din Cluj-Timişoara, de curând cea din Iaşi, precum şi Conservatoarele

de muzică din aceste două oraşe. Exemplele noastre nu sunt, bine înţeles, limitative, o mulţime de alţi factori componenţi ai unei vieţi muzicale desvoltându-se şi în alte centre. Am început, cu alte cuvinte, să ne creiem un drum spre o descentralizare artistică. Stadiul prim al acestei descentralizări muzicale, este însă, întotdeauna, încă tributar metropolei, din punct de vedere al perfecţiunii. Lucrurile nu rămân, şi nu vor rămâne în acest prim stadiu. Urmând aceleaşi căi evolutive, se va ajunge la o viaţă muzicală românească, la fel de variată şi valoroasă, şi în alte centre ale ţării. Cine, de exemplu, ar mai putea susţine azi că viaţa muzicală în Germania se rezumă la cea din Berlin, şi să ignoreze centre ca München, Leipzig, Dresda, Viena, Hamburg? Sau să susţie că cea desfăşurată în aceste oraşe este inferioară celei din metropolă? La fel se petrec lucrurile şi în Italia ori Franţa, unde viaţa muzicală nu se desfăşoară exclusiv şi în maximum de perfecţiune numai la Roma sau Paris. Acelaş proces se va întâmpla şi cu România. După viaţa muzicală desfăşurată *exclusiv* în Bucureşti, celelalte oraşe importante ale ţării îşi vor spune cuvântul, la fel de puternic, alături de Capitală. Germenii au şi început să apară, aşa că putem vorbi acum despre o viaţă muzicală în Oltenia. Şi aici, viaţa muzicală a început a se naşte şi desvolta mai întâiu în capitala acestei regiuni, în Craiova. Aşadar, în acest oraş urmează a căuta începuturile unei vieţi muzicale, de unde apoi au radiat influenţe şi în alte centre ori ţinuturi oltenesti. Trebue să lămurim iarăşi, că însemnările acestea nu vor trata despre muzica oltenească. Nu se va stărui deci asupra particularităţilor producţiunilor muzicale populare, evidenţiind caracteristicile lor melodice, ritmice ori armonice. Asemenea cercetări vor putea face obiectul unor studii independente de folklor muzical. O viaţă muzicală în complexul ei, mai ales când se desvoltă în oraşe, cuprinde cu totul alţi factori — şi destui de numeroşi — decât cei folclorici. Ea are mai ales contingenţe extrem de numeroase, aproape exclusive, cu tot ceeace desvoltarea muzicii universale a creiat. Ori folclorul muzical al unei ţări, în afară de studii separate, poate fi studiat, numai întrucât acesta a influenţat sau s'a acomodat cu ceeace arta sonoră ca bun universal a achiziţionat. Iar în cazul ţării noastre, influenţa folclorului asupra creaţiunilor muzicale cată a fi cercetată mai întâiu asupra totalităţii acestor producţiuni. Şi numai când întreaga şcoală muzicală românească îşi va fi *statornicit* un stil propriu — particularităţile lui derivând tocmai din aceste înrâuriri folclorice — se va putea trece cu studiul, în cazul când vor apare, şi la producţiunile circumscrise unei regiuni.

De aceea, stăruind asupra vieţii muzicale în Oltenia, ne vom ocupa de *Mişcarea corală*, de *Craiova ca leagăn al operetei în România*, şi vom termina cu *însemnări asupra individualităţilor artistice oltene*.

Mişcarea Corală

In 1904 se înfiinţează la Craiova Societatea Muzicală „*Filarmonica*". Tot în acest an iea naştere a doua societate similară, cu caracter pur vocal, numită „*Hora*". Cea dintâi

căuta să cultive şi să răspândească muzica instrumentală; cea de-a doua muzica vocală. Adeseori într'o strânsă colaborare, organizau concerte, unde se executau şi piese de un caracter mai amplu, scrise pentru orchestră şi cor. Se vede că diriguitorii şi membrii acestor societăţi, observând cât de fructuoase sunt asemenea colaborări, au ajuns la convingerea că şi-ar realiza mult mai bine scopul dacă ar lucra încontinuu mână'n mână. De aceea în 1910 ele fuzionează, alcătuind o singură societate numită „*Armonia*", al cărei scop era cultivarea şi răspândirea muzicei vocale şi instrumentale, în special a celei româneşti. Atingerea acestui scop se urmărea nu numai prin concerte publice, dar şi prin audiţiuni mai restrânse. Nu lipseau din aceste reuniuni nici conferinţele cu subiecte muzicale. S'au instituit chiar şi premii pentru cele mai bune compoziţiuni cu caracter românesc. Audiţiunile, conferinţele şi concertele societăţii „Armonia" nu se ţineau exclusiv în Craiova. Oraşe şi târguri mai importante din cuprinsul Olteniei erau des cercetate. Adeseori au depăşit şi graniţa. Aşa, de exemplu, au avut un răsunet destul de frumos concertele date la Belgrad. După cum pentru strângerea mai temeinică a legăturilor dintre elementele culte şi iubitoare de progresele muzicii, ca şi între societăţile similare, a colindat Banatul, realizându-se o strânsă frăţietate cu societatea corală „Ion Vidu". „Armonia" a fost aceea care a făcut pentru prima dată cunoscute în Craiova şi cuprinsul Olteniei compoziţiunile renumitului maestru, al cărui nume îl purta faimoasa asociaţie bănăţeană. A contribuit astfel, modest, la întreţinerea ideii de unitate naţională, scumpă atunci, ca şi acum, oricărui român. Dintre preşedinţii activi şi inimoşi ai societăţii „Armonia" numim pe Mircea Constantineanu şi Dr. Schina. Iar dintre dirigenţi pe prof. C. Anastasiu. Trăinicia unor asemenea societăţi corale nu depinde însă exclusiv de zelul şi dragostea amatorilor ce-o alcătuesc. Oricând, în orice categorie socială, şi indiferent de vârstă, se găsesc elemente cu drag de muzică. Este rolul preşedintelui şi dirijorului de a ţine vie coeziunea şi dragostea iubitorilor de muzică. Când în soc. „Armonia" preşedinţii, dirijorii, şi comitetele se schimbau prea des, era un semn de slăbire a coeziunii. De aceea activitatea ei a continuat cu intermitenţă, şi câtva timp chiar a stagnat. Acum câţiva ani însă, aceiaşi membri răsleţiţi, la care s'au adăogat şi alţii mai tineri, au închegat iarăşi o grupare corală craioveană, care de astă dată poartă numele de „*Cântarea Olteniei*". Ea continuă ţelurile „Armoniei", şi ţelurile de totdeauna ale oricărei societăţi corale. In jurul ei s'au grupat membri entuziaşti şi amatori pasionaţi de muzică. Şi trăinicia, ca şi progresul acestei societăţi, aşa cum remarcam mai sus, nu vor atîrna exclusiv numai de membrii ce-o compun. Aceştia sunt — şi nu pot fi alţii — aceiaşi pentru orice titulatură şi conducător. Energiile şi competenţele diriguitoare trebue să animeze totul.

Cu o linie mai unitară, şi pe un drum mai constant, a activat în alt oraş din Oltenia, în Turnu Severin, societatea muzicală „*Doina*". Infiinţată în 1897 de inimosul profesor de muzică al Liceului „Traian", Ion St. Paulian, această asociaţiune corală, până la Unire, a desfăşurat o întinsă activitate naţională prin concertele organizate în satele şi

orașele bănățene. Din 1930, dirijorul societății este succesorul la catedra prof. Paulian, d-P. Severin. Ca și înainte, „Doina" își continuă activitatea muzicală, dând în fiecare an concerte de colinde, muzică populară românească, concerte cu orchestră simfonică, etc. Demne de remarcat sunt concertele în care s'au executat opereta „Crai Nou" de Ciprian Porumbescu, „La șezătoare" de Brediceanu, și oratoriul „Stabat Mater" de Rossini. A concertat deasemeni la București, Caransebeș, Lugoș, Sibiu, Petroșani, Tg.Jiu, precum și în toate comunele mai mari din Jud. Mehedinți.

Craiova, leagănul operetei în România.

Inceputurile operetei în Craiova coincid cu primele înjghebări de teatru din acest oraș. Opereta cere soliști, orchestră, cor, etc. Iar obiceiul depe timpuri de a cânta orchestra între actele pieselor, cum și muzica de scenă cerută de majoritatea lucrărilor dramatice, presupuneau o formațiune orchestrală și un dirigent în organizația teatrului. Unde și-a făcut oare ucenicia ca șef de orchestră, tânărul Wachman, muzicantul și profesorul cu renume de mai târziu al Conservatorului din București, dacă nu în formațiunea lui Theodor Theodorini?

Iată, prin urmare, elemente care veneau în ajutorul operetei. Voci agreabile pentru coruri și figurație, se găsiau cu ușurință și printre actori, și în afară. Cât despre celelalte accesorii scenice, tot formațiunea teatrală le oferea. Rămânea doar recrutarea soliștilor. Notăm în acest timp două formațiuni distincte de operetă, una sub conducerea lui Al. P. Marinescu, alta sub aceea a lui Al. Bobescu. Iar în stagiunea anului 1887, când Maria Ţheodorini redeschide Teatrul la Craiova, găsim printre angajați și pe Al. Bobescu, cu întreaga sa trupă de operetă. Se joacă atunci „Olteanca", „Păunașul Codrilor" și „Orfanul din Dorna". Dintre artiști făceau parte, printre alții, Ion Anestin, I. Fărcășanu și Iulian fiul. De atunci se îndătinează alternarea spectacolelor de dramă și comedie, cu cele de operetă. Spectacolele muzicale prind, iar în anul următor opereta mai înscrie printre angajați pe Iosefina Gălușcă, Elisa Odesseanu și tenorul Rașianu, nume ce s'au distins, și care au fost urmate mai târziu de altele nu mai puțin celebre, și atunci, ca și mai târziu în formațiunile de operetă din București. Vrem să numim pe Irina Vlădoianu, tenorii Bănjenaru, Vasiliu, Grigoriu, Bărcănescu și baritonii Nicu Poenaru, Ghimpețeanu și C. Petrescu. Formațiunea aceasta, condusă de Al. Bobescu, atinge o perfecțiune și omogenitate care-l îndreptățesc să ceară autorizația de a face un turneu în Bucovina. I-se aprobă, iar turneul de operetă românească, ce întreprinde în 1893, înscrie una din cele mai strălucite pagini din întreaga istorie a operetii în Țara românească. In drum spre Bucovina, trupa se oprește și în București, unde, în entusiasmul delirant al spectatorilor, joacă în grădina Dacia. Trupa se prezenta dealtfel cu un repertoriu destul de bogat și variat, în cari figura aproape toată opereta clasică: „Frumoasa Elena", „Mamzel Nitouche", „Giroflé-Girofla", „Clopotele din

Corneville", „Briganzii", „Fata Mamei Angot", „Princesa de Trebizunda", „Boccacio", „Vânzătorul de Paseri", etc. Cronicile ziarelor bucovinene aduc elogii la care putea râvni orice formaţiune similară de aiurea. Ele compară trupa de operetă craioveană, cu celebra formaţiune vieneză dela „Theater an der Wien". Ba şi mai mult, o găsesc superioară, relevând creaţiunile lui Nicu Poenaru în Adam din „Vânzătorul de Paseri", şi Ionathan din „Sărmanul Ionathan". Iulian fiul este pus alături de renumitul Girardi, iar celebrului tertet din „Boccacio", jucat de Anestin, Tănăsescu şi Nae D. Popescu, i-se aduc cele mai neprecupeţite elogii.

Alternarea spectacolelor de dramă şi comedie, cu cele de operetă, continuă sub toţi conducătorii Teatrului craiovean. In 1899, preşedinte al comitetului teatral fiind Ulysse Boldescu, se angajează celebra Prima-Donă Margareta Demetrescu, devenită mai târziu soţia distinsului societar al aceluiaşi teatru, Al. Dem. Dan. Noi, care am făcut prima dată cunoştinţă cu arta teatrală a maestrului Dan, în Taifun şi Hamlet, nu bănuiam că pe timpuri a avut sub conducere o „Trupă Lirică Română de Operetă". Stă în faţa noastră însă un program din 1909, care anunţă reprezentaţiile acestei formaţiuni în sala „Belle-Vue". Directorul trupei, Alex. Dan, nu conduce numai administrativ formaţiunea, dar obţine mari succese în operetele „Farmecul Valsului", „Văduva Veselă" şi mai cu seamă în neîntrecuta creaţiune „Curse-Grătare" în rolul Pfeferkorn.

Când însă opereta bucureşteană ajunge la apogeu cu companiile lui *Leonard* şi *Grigoriu*, care, în afară de spectacolele din Capitală, cutreerau şi dealungul ţării, steaua operetei craiovene începe să pălească. Doar sporadic, fie în cadrul Teatrului Naţional, fie separat, mai au loc reprezentaţii de operetă. Ele nu sunt însă decât reeditări anemice ale succeselor de odinioară. Se remarcă perzistenţa în reînoirea genului, a unora din membrii familiei Bobescu, despre care vom vorbi mai jos.

Asemenea încercări distanţate s'au făcut până mai de curând, sau mai precis până la închiderea Teatrului acum 8 ani. In ultima stagiune, cel ce semnează aceste rânduri, la sugestia direcţiunei respective, care a ales şi piesele, a condus „Choufleuri" şi „ Vagabonzii", cu solişti, cor şi orchestră exclusiv din elemente craiovene şi artişti ai teatrului. In dezvoltarea genului, cari şi-a trăit mai târziu în capitala ţării o glorie mai îndelungată şi comodă, opereta craioveană se prezintă ca o deschizătoare de drumuri, în care însuşirile rasei noastre se evidenţiază prin dârzenia, energia şi perzistenţa oltenească.

Individualităţi artistice oltenești

Aceste însuşiri colective şi-au găsit ilustrarea şi'n proeminente individualităţi, dintre care unele au cunoscut o faimă mondială.

Elena Theodorini. In 1853, sub directoratul boerului Pera Opran, şi la îndemnul actorului Serghe, printre alţi artişti bucureşteni sunt chemaţi în Craiova directorul de scenă Theodor Theodorini şi artistele surori Maria şi Raluca Stăvrescu. Cea dintâi deveni în

curând soția lui Theodorini. Timp de douăzeci de ani, până în 1873 când moare Theodorini, teatrul craiovean cunoaște sub conducerea acestuia o glorioasă epocă, clasându-se al doilea din țară. Cu aceeiași dârzenie și competență, continuă Maria Theodorini, după moartea soțului, conducerea. Din căsătoria lor au avut în 1857 o fiică, Elena. Își poate oricine închipui, ce mediu prielnic desvoltării darurilor ei înnăscute, găsește micuța Theodorini în casa părinților, adevărați regeneratori ai vieții, artistice și culturale din acea vreme. De timpuriu Elena Theodorini entuziasmează prin îndoitele-i daruri pianistice și vocale. Înclinând pentru cele din urmă, o găsim în 1871 la Conservatorul din Milano, unde studiază cântul timp de trei ani, cu maestrul San Giovanni. Imediat după absolvirea studiilor, debutează în roluri de contraltă. Continuă astfel a cânta câțiva ani roluri oarecum secundare, variind între contraltă și soprană lejeră. Un prim succes cunoaște în „Bărbierul din Sevilla". Cele următoare crescând, o aduc numai după câțiva ani la Scala, unde debutează în „Erodiada" de Massenet și în rolul Valentinei din „Hughenoții". E ușor de înțeles că de aci înainte începe faimoasa-i carieră de mare cântăreață, ca soprană dramatică. Aceea despre care criticul milanez Nappi spunea că trebue să mai treacă încă 200 de ani ca să se nască un asemenea element muzical, ca voce și temperament, avea să fie disputată de cele mai mari teatre din lumea întreagă. Italia, Spania, Portugalia, Brazilia, Argentina, sunt cutreerate de Elena Theodorini în cele mai mari triumfuri, entuziasmând până la delir, cu creațiunile ei din „Gioconda" de Ponchielli, „Carmen" de Bizet, „Navareza de Massenet", „Africana" de Meyerbeer, „Mefisto" de Boito, etc. In 1900 își întrerupe cariera de mare cântăreață, devenind o tot atât de faimoasă profesoară. Centre ca Milan, Paris, Buenos-Ayres, se împărtășesc din darurile ei pedagogice. In 1925 e numită profesoară la o ca-

ELENA THEODORINI

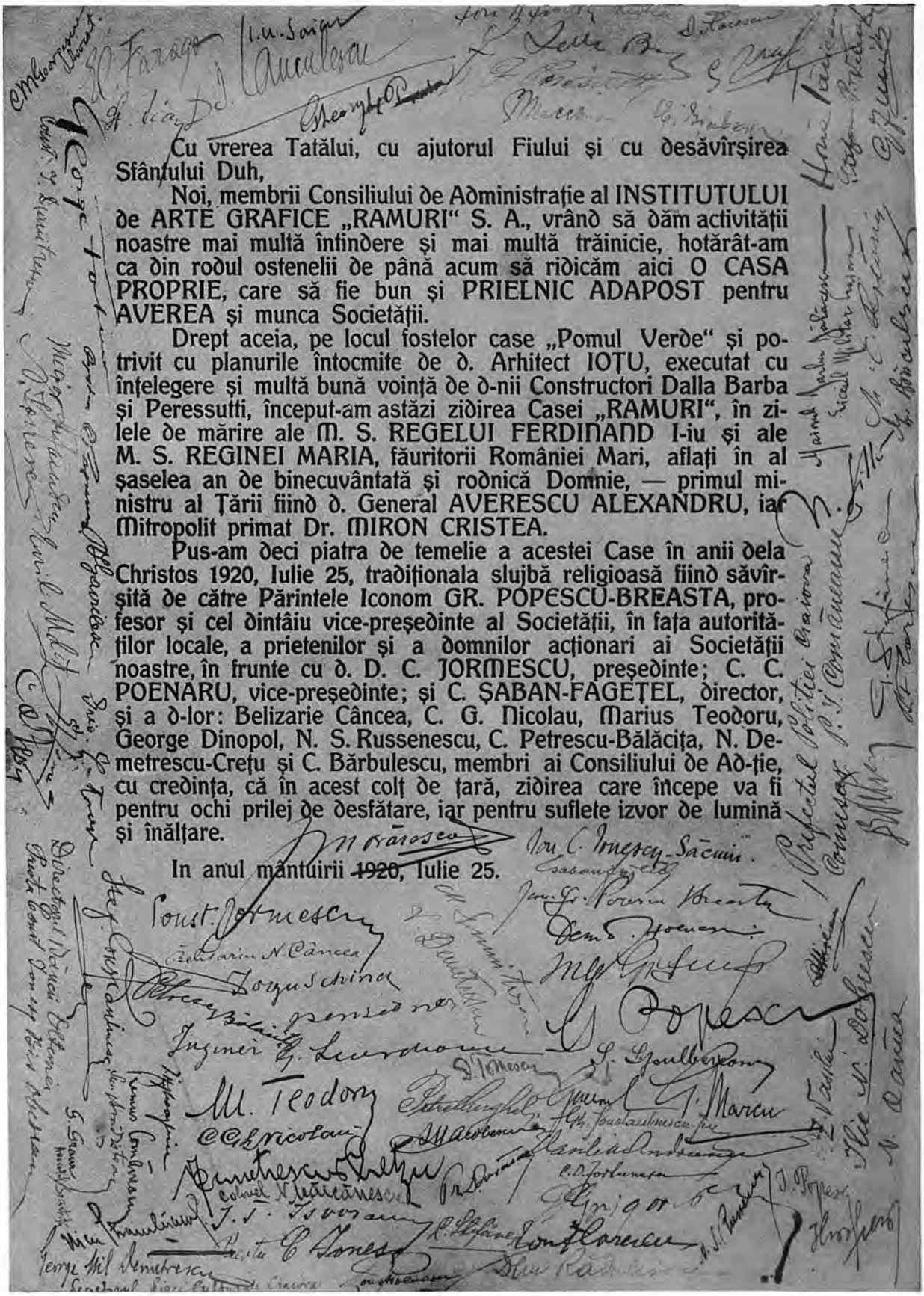

Cu vrerea Tatălui, cu ajutorul Fiului şi cu desăvîrşirea Sfântului Duh,

Noi, membrii Consiliului de Administraţie al INSTITUTULUI de ARTE GRAFICE „RAMURI" S. A., vrând să dăm activităţii noastre mai multă întindere şi mai multă trăinicie, hotărât-am ca din rodul ostenelii de până acum să ridicăm aici O CASA PROPRIE, care să fie bun şi PRIELNIC ADAPOST pentru AVEREA şi munca Societăţii.

Drept aceia, pe locul fostelor case „Pomul Verde" şi potrivit cu planurile întocmite de d. Arhitect IOŢU, executat cu înţelegere şi multă bună voinţă de d-nii Constructori Dalla Barba şi Peressutti, început-am astăzi zidirea Casei „RAMURI", în zilele de mărire ale M. S. REGELUI FERDINAND I-iu şi ale M. S. REGINEI MARIA, făuritorii României Mari, aflaţi în al şaselea an de binecuvântată şi rodnică Domnie, — primul ministru al Ţării fiind d. General AVERESCU ALEXANDRU, iar Mitropolit primat Dr. MIRON CRISTEA.

Pus-am deci piatra de temelie a acestei Case în anii dela Christos 1920, Iulie 25, tradiţionala slujbă religioasă fiind săvîrşită de către Părintele Iconom GR. POPESCU-BREASTA, profesor şi cel dintâiu vice-preşedinte al Societăţii, în faţa autorităţilor locale, a prietenilor şi a domnilor acţionari ai Societăţii noastre, în frunte cu d. D. C. JORMESCU, preşedinte; C. C. POENARU, vice-preşedinte; şi C. ŞABAN-FAGEŢEL, director, şi a d-lor: Belizarie Cância, C. G. Nicolau, Marius Teodoru, George Dinopol, N. S. Russenescu, C. Petrescu-Bălăciţa, N. Demetrescu-Creţu şi C. Bărbulescu, membri ai Consiliului de Ad-ţie, cu credinţa, că în acest colţ de ţară, zidirea care începe va fi pentru ochi prilej de desfătare, iar pentru suflete izvor de lumină şi înălţare.

In anul mântuirii ~~1920~~, Iulie 25.

Actul de fundaţie al palatului „Ramuri"

Palatul „Ramuri“

„Ramuri" — Biroul Directorului

Sala de conferinţe a editurei „Ramuri"

„Ramuri“ Sala de expoziţie

„Ramuri“ — Birourile editurei

Abecedarul oferit M. S. Regelui Mihai I, de editura „Ramuri",
la începerea cursurilor şcolare ale M. S. în anul 1927

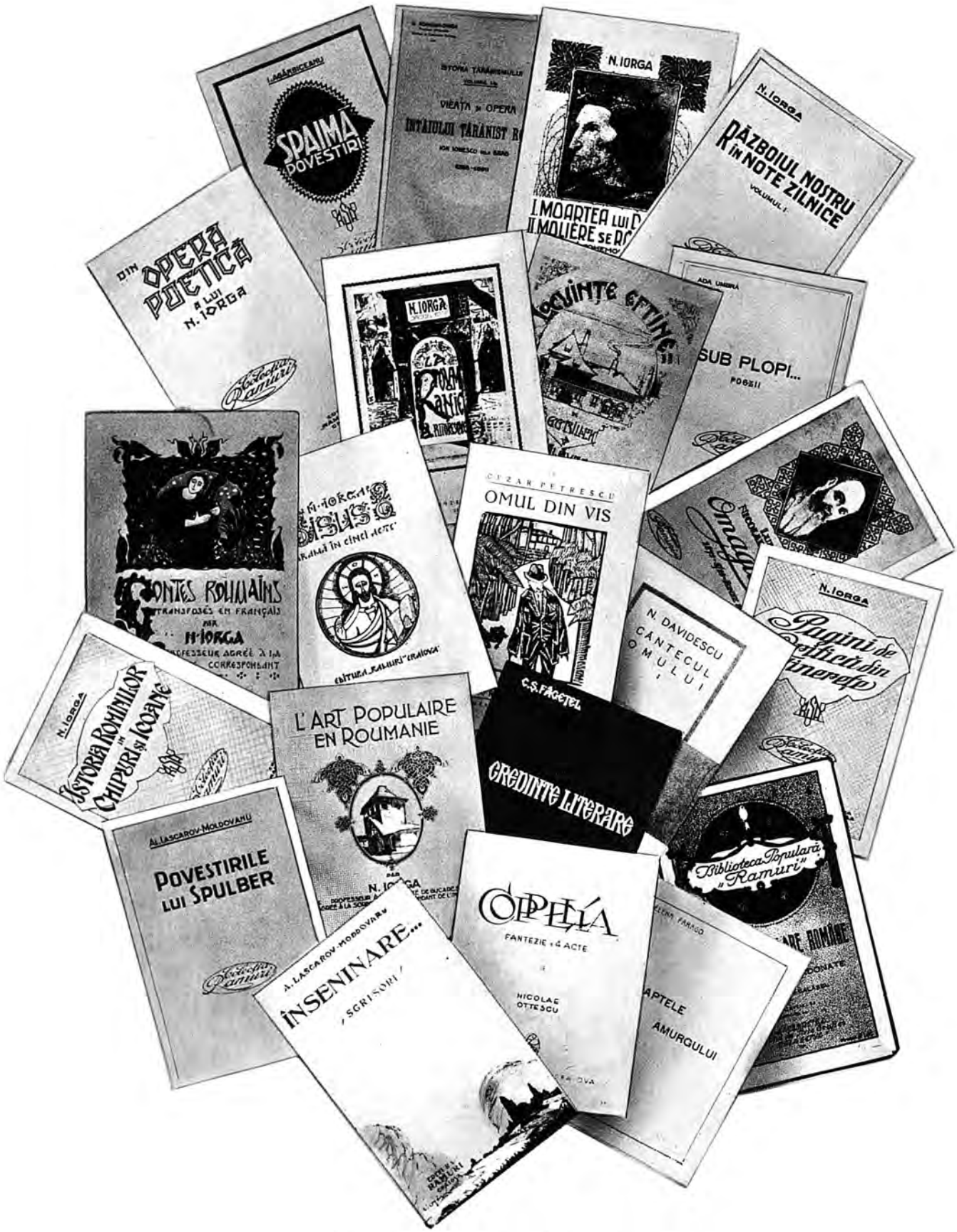

Câteva lucrări apărute în editura „Ramuri"

tedră dela Conservatorul din Bucureşti, catedră la care n'avea să profeseze niciodată, încetând din viaţă.

Gr. D. Gabrielescu. — Un alt oltean, născut în Craiova la 1859, care avea să ajungă o celebritate mondială ca tenor dramatic. Şi nu ştim care ar fi fost soarta strălucitului cântăreţ, dacă Adelina Pati, într'un turneu prin ţara noastră, nu l'ar fi auzit, şi entuziasmată, nu s'ar fi gândit să-l ieа cu dânsa, croindu-i astfel glorioasa-i carieră. Ca toţi marii artişti, nu s'a stabilit într'un singur teatru sau într'o singură ţară. Scena regală de Operă din Madrid, San Carlo din Lisabona, marele Teatru liric din Rio-Janeiro, Colon din Buenos-Ayres, Scala din Milano, Teatrele lirice din Florenţa, Genova, Triest, etc. socotiau ca un mare privilegiu să aibe pe Gabrielescu printre angajaţii lor. Pentru ţara noastră însă, şi în special pentru Oltenia, nu constitue numai un strălucit exemplu de potenţele noastre artistice în domeniul execuţiei, dar pentru firava viaţă muzicală din Craiova, el a fost un neobosit animator. Când se retrage din viaţa muzicală mondială, se stabileşte la Craiova, unde funcţionează ca preşedinte al comitetului teatral dela 1905—1907. Se vede însă că simţul artistic înnăscut şi strălucita-i experienţă, nu erau pe placul trecătorilor potentaţi politici de pe atunci, care-şi amestecau competenţa şi'n treburile artistice, căci în urma unor meschine intrigi politice este înlocuit. Aceleaşi şicane josnice le-a avut de suferit şi dela pseudo-artişti cu uşor crezământ la vremelnicii conducători, şi'n timpul cât a funcţionat ca profesor şi director la Conservatorul Municipal „Cornetti". In ciuda tuturor acestora, a fost un febril animator. Massa populaţiei îl stima şi seconda Ca profesor la şcoala de muzică, a realizat spectacole de operă la teatru, cu clasa de cânt, iar ca director şi dirigent, a organizat concerte simfonice cu elemente locale şi bucureştene. A fost preşedinte activ şi fondator, iar în urmă preşedinte de onoare al societăţii muzicale „Hora". Aceleaşi demnităţi le-a ocupat mai târziu şi'n societatea „Armonia". Veşnic neobosit şi activ, scrie cărţi didactice muzicale, compune bucăţi pentru voce şi cor, colaborează la aproape toate ziarele şi revistele oltene. In 1915, îşi curmă viaţa printr'un gest inexplicabil şi până azi.

Margareta Dan. — Aceea care astăzi îşi deapănă în Craiova, alături de distinsu-i soţ, decanul scenei craiovene, d-l Al. Dem. Dan, strălucitele-i amintiri, dacă ar fi trecut graniţa şi ar fi activat pe scene străine, am scrie despre domnia-sa, caşi despre colegii de mai sus, în arta cântului. Căci teatrele lirice din lumea întreagă s'ar fi întrecut, desigur, în a-şi disputa pe Prima-Dona Margareta Dan. Asta nu-i scade însă cu nimic din excepţionalele daruri vocale, cu care a fermecat auditoriul din întreaga ţară şi'n special pe cel din ţinutul unde şi-a stabilit domiciliul.

Opereta craioveană, opereta din Bucureşti, şi toate formaţiunile de operă depe atunci, locale sau străine, se'ntreceau s'o aibe în mijlocul lor pe strălucita primadonă. Când directorul Naţionalului din Bucureşti, Petre Grădişteanu, a auzit-o în Safi din „Voevodul Ţiganilor", a angajat-o imediat, anume pentru acest rol. Au urmat apoi neuitatele

creaţiuni din „Cavaleria Rusticana", „Trovatore", etc., precum şi'n opera românească "Marioara" de Paschil, când Regina Elisabeta a felicitat-o călduros. In stagiunea 1899—1900, o găsim în formaţiunea de operetă a Teatrului Naţional din Craiova, alături de Irina Vlădaia, Caliopi Seinescu, Al. Bărcănescu, N. Poenaru, P. Ghimpeţeanu etc. La sfârşitul stagiunei, devenită soţia distinsului societar Al. Dem. Dan, este numită, în mod excepţional, deadreptul societară cl. I. In această calitate activează în toate spectacolele de operetă care alternau cu cele de dramă. Şi nu era formaţiune de operă care să viziteze Craiova, şi care să nu anunţe că'n mod excepţional Primadona Margareta Dan îşi va da concursul în rolurile prime. In faţa noastră avem un program al Teatrului Naţional din 1906—1907, care ne face cunoscut că pentru reprezentaţiile de operă italiană de sub conducerea lui Enrico Massini, Margareta Dan va cânta în „Carmen", „Othello", „Ballo in Maschera", „Aida", „Trovatore" şi „Cavaleria Rusticana". Impreună cu soţul său a întemeiat chiar o Trupă Lirică de operete. Cronicile timpului vorbesc cu entuziasm despre „vocea-i atât de puternică, atât de mlădioasă, atât de dulce şi atât de pasionată, care te vrăjeşte, te înalţă în sfere divine".

Noi cei cari n'am putut-o asculta, ne mulţumim doar cu palidele înregistrări ce domnia-sa posedă, întregind cu imaginaţia ecourile care au ajuns până la noi despre vocea aceleia care a repurtat adevărate triumfuri artistice, şi a fost sărbătorită pe toate scenele mari din ţară.

Gheorghe Fotino. — Bătrânul care numără azi 85 de ani, fără să se fi bucurat de o sgomotoasă celebritate, generos rezervată doar executanţilor, este singurul dascăl de muzică din Craiova, care fie dela catedră, fie de aiurea, a făcut adevărat apostolat şi operă de animator. Craiovenii şi olténii l'au cunoscut şi iubit mult, mai ales pe căpitanul Fotino, unul din cei mai desăvârşiţi şefi de muzică militară ce a cunoscut Craiova. Prin mijlocirea acestuia, masa populaţiei a trăit şi a gustat, fie muzică uşoară, fie clasică, în cele mai impecabile execuţiuni.

Gheorghe Fotino a fost şi profesor de Armonie la Conservatorul „Cornetti", de muzică vocală la Liceul „Fraţii Buzeşti", şi de Vioară la Şcoala normală de învăţători. La aceasta din urmă, socotim că lecţiile lui de vioară pentru viitorii învăţători au fost o adevărată binefacere.

Gustul pentru muzica naţională şi instrumentală, a pătruns cu temei la sate, graţie învăţătorilor care fuseseră elevii prof. Fotino. Fiindcă trebue ţinut minte, c'a fost un desăvârşit violonist. Cât timp a stat la Iaşi, a făcut parte din quartetul celebrului compozitor şi violonist Caudella. A fost un muzicant înnăscut, şi desăvârşit instruit în specialitate. Dacă şefia de muzică, profesoratul şi lecţiile particulare, i-ar fi lăsat timp liber mai mult, compozitorul Fotino ne-ar fi dat lucrări mai conzistente şi mai numeroase. Totuşi este autor al mai multor piese pentru voce şi pian, coruri şcolare, marşuri jubiliare, piese de dans, al unei extrem de reuşite „Rapsodii Române", precum şi al unei operete în trei acte, adevărat poem naţional. A fost membru în societatea muzicală „Filarmonica", la a cărei

activitate a luat parte ca şef de orchestră şi executant. A fost vice-preşedinte şi dirijor în asociaţia „Hora". In toate aceste calităţi, a însufleţit cu autoritate şi competinţă formaţiunile respective, dând în tot timpul, cât a activat, o vioiciune deosebită vieţii muzicale oltenești.

Familia Bobescu. — Numele de Bobescu a devenit pentru Olteni, şi'n special pentru Craioveni, iar azi şi pentru întreaga ţară, sinonim cu muzica. Familia Bobescu pare a încetăţeni, în România, corespondentul familiei *Bach* din Germania, adică: muzicant din tată'n fiu. Al. Bobescu, animatorul operetie craiovene, despre care am vorbit; fiii acestuia — fraţii Bobescu — cu toţi muzicanţi; iar din a treia generaţie, tatăl ei fiind Aurel Bobescu, Lola Bobescu, strălucita violonistă europeană. Mai departe, viitorul cu surprizele lui. Cei patru fraţi Bobescu: Jan, Emil, Aurel şi Constantin, au activat îndelungat timp în Craiova. Cu toţii muzicanţi înăscuţi, şi practicând mai departe arta sunetelor. Excepţie a făcut doar Emil, dedicându-se în primul rând direcţiei de scenă; şi acesta însă executant şi cunoscător în muzică, mai ales în operetă. *Jan*, actualul şef de orchestră dela Opera Română, a fost mult timp profesor de violină şi chiar director la Conservatorul Municipal „Cornetti". In această calitate, pe lângă lecţiile de vioară, s'a distins ca violonist solo, şi ca întemeietor al unui quartet, din care mai făceau parte, la violă, fratele său Aurel, la violoncel Camillo de Angelis şi la vioara doua, Ida Capatti. Şedinţele de muzică de cameră, organizate de quartetul condus de Jan Bobescu, au rămas memorabile pentru melomanii craioveni. *Aurel*, cunoscător la toate instrumentele muzicale, şi animator multiplu, rămâne pentru noi acel care a reuşit să organizeze o serie de simfonice în continuitate la Teatrul Naţional. Cu aceeaşi pasiune a căutat să reînvie spectacolele de operetă, organizând şi conducând mai multe lucrări. Păstrez de asemeni o frumoasă amintire. Elev fiind, am colindat multe centre din Oltenia cu maestrul Aurel, care organizase, cu amatori craioveni, spectacole muzicale constând din diferite acte de opere. Ca profesor de muzică la Liceul militar, şi de orchestră la alte licee tot din Craiova, a fost pentru elevi tipul profesorului muzicant, plin de pasiune şi viaţă pentru arta ce preda, spre deosebire de dascălii profesionişti, care au făcut din această „dexteritate", ceva sinonim cu pierderea de timp. *Constantin Bobescu*, compozitorul şi dirijorul dela Radio, a fost, înaintea *Lolei Bobescu*, copilul minune al Craiovei. Ca elev la Colegiul „Carol I", din primele clase era răsfăţatul profesorilor, colegilor şi publicului din afară. A fost micul virtuos violonist al oraşului. Pentru generaţia lui a impus prestigiu artei violine, într'un oraş în care şi acum mulţi privesc cu scepticism asemenea îndeletniciri. Cât timp a rămas în Craiova, până la plecarea în străinătate pentru studii, a animat cu brio viaţa muzicală.

Despre *Lola Bobescu*, păstrăm amintirea de a fi crescut printre Craioveni, care i-au urmărit cei dintâi avânturile înaripate spre gloria violonistică. Cu Lola Bobescu potenţele sufletului oltenesc cunosc iarăşi un exemplar de elită. Din nou Craiova, după Elena Theodorini şi Gabrielescu, trimite Europei şi lumei întregi un interpret muzical excepţional.

Sub îndrumările tatălui său, Aurel Bobescu, la şase ani şi jumătate dă primul concert în Craiova. La şapte ani primul în Bucureşti. Pleacă apoi la Paris, unde iarăşi dă concerte. Nu se mai înapoiază însă în ţară, rămânând pentru continuarea cursurilor de cultură generală la institutul St. Louis, unde şi locueşte, şi pentru cele de vioară la „Ecole normalle de musique" cu prof. Challey. La 11 ani trece la Conservator, unde studiază cu Jules Boucherit, şi pe care'l absolvi doi ani mai târziu. Urmează imediat un concert cu orchestra „Collonne", al cărui succes îi dă noi imbolduri pentru perseverente şi rodnice studii. De aici înainte, seria concertelor solo, şi cele în tovărăşia marilor orchestre. Apoi vârtejul recitalurilor continuă în toată Europa, şi chiar mai departe.

GH. CREŢOIU

ARTA POPULARĂ OLTEANĂ

de GH. T. DUMITRESCU

DACA noi, Românii, putem arăta lumii cu mândrie un caracter etnic cu totul original,—acesta nu este decât cel pe care-l exprimă arta noastră populară. Arta populară românească își are locul ei de cinste în măreața varietate a artei universale, pe care nimeni nu i l-a putut și nu i-l va putea tăgădui. Ea este garanția eternizării etnicului românesc, peste toate frământările și transformările istorice.

Deși nu a fost până azi prea mult studiată prin subtilități de analiză istorică sau pur estetică, totuși, toți cercetătorii au scos în evidență o frumoasă diferențiere regională în cuprinsul artei românești, fapt care îi sporește bogăția și o face să aibă un pl.as de farmec. Așa s'a deosebit o artă populară olteană sau oltenească, una munteană, alta ardeleană, moldovenească, basarabeană și bucovineană. Aceasta, desigur, numai dacă prezentăm lucrurile în sinteze de linii artistice, de culori. Altfel, de fapt, în ultima analiză, fiecare județ, fiecare vale, până chiar și fiecare sat, își are arta sa populară, în măsura în care condițiuni istorice, geografice și în general economice au determinat între oameni formarea unui spirit de unități sociale, prin întâlniri și relațiuni cât mai permanente.

Dar există, incontestabil, o artă olteană cu totul unitară, deși pe văile și în satele pământului oltean ea se găsește realizată într'o mare varietate de forme și de nuanțe. Este o artă a claselor populare oltene, care a făcut și face mândria artei naționale românești. Adeseori, vechimea ei este ascunsă cercetătorilor. Dar ea nu trăește numai prin ceea ce s'a produs odată. Și azi și mâine sufletul omului oltean o va păstra, o va produce, o va perfecționa.

S'a arătat de către toți acei care s'au ocupat de domeniul artei populare românești

că arta olteană constituie într'adevăr mândria noastră etnică, mai ales prin covoarele, prin cusăturile, prin costumele, prin doinele şi prin folklorul său literar. Sunt forme, sunt linii şi culori, sunt motive şi stări sufleteşti cu totul proprii, care constituie structura unitară a artei oltenești. Este fără îndoială, un suflet, un temperament, o personalitate etnică originală a omului depe pământul Olteniei, care s'a exprimat ca atare.

În ce arte, în ce obiecte de artă găsim exprimată firea olteană?

Dacă ne referim direct la lucrările de artă populară, fără preocupări de prea multă teoretizare, constatăm că ele s'au clasificat, dela început, mai ales după natura şi forma obiectelor, după materialele şi procedeurile de lucru ale artistului. În domeniul artei culte sunt astfel speciile cunoscute de toată lumea: pictura, sculptura, pirogravura, arhitectura, poezia, muzica, dansul.

Sufletul popular oltean s'a rostit prin toate aceste specii artistice. În forme asemănătoare celor din arta cultă, nu lipseşte niciuna din bogăţia artistică olteană. Desenul prin linii şi culori l-au cultivat oltenii din plin, în ţesătura covoarelor, în broderiile şi cusăturile de tot felul sau în ouăle încondeiate şi în ceramică. S'a cultivat însă şi pictura religioasă şi decorativă, aşa cum se află în bisericile vechi. Am găsit în Gorj, prin biserici de lemn construite încă pe la 1729, pe icoanele foarte frumos lucrate, nume de ţărani artişti, care se pare că au constituit o adevărată şcoală. S'au cultivat deci toate genurile, cu mijloace de creaţie cu totul proprii sufletului oltenesc.

Pentru a se distinge bine arta populară olteană, e necesar să fie privită direct în realizările ei concrete, căci numai atunci ne dăm într'adevăr seama că este un stil de artă olteană în ţesătura covoarelor de tot felul, în cusături, în sculptură, în ceramică, în arhitectură, că e un dans şi o muzică olteană originală. În felul acesta, clasificarea cea mai bună, care să nu se menţină în generalizări teoretice, este aceea care poate servi la colectarea pieselor de valoare artistică din vatra lor de creaţie şi la orânduirea lor într'o expoziţie sau muzeu.

În mod obişnuit, manifestările artistice populare sunt grupate în alte specii şi genuri decât cele aşa numite culte, constituind astfel o clasificare logică pe obiecte şi pe meşteşuguri

În ce priveşte arta populară a ţării oltene, ea se orândueşte într'o întreagă serie de grupe de lucrări şi obiecte. Astfel avem grupa de „ţesături şi alesături" în cuprinsul căreia distingem o sumă de lucrări deosebite, care sunt tot atâtea genuri de creaţii. Aşa avem între *ţesăturile din lână: chilimurile, covoarele, scoarţele, velinţele (cuverturi sau macaturi), brâie şi bete, feţe de plapomă, carpete, căpătâie*, etc. Cu aceste nume se enumără doar genurile la care într'adevăr se găseşte folosit frumosul ca element intrinsec alăturea de util. Fiindcă lumea ţărănească mai are o altă grupă de ţesături cam de aceeaşi specie, în lucrul cărora însă nu se urmăreşte nicidecum şi realizarea frumosului, precum

sunt *preşurile* sau *trenţarele* (fiindcă sunt făcute din „trenţe" sau „sdrenţe"), *dimia* (abaua), *cergile* de cânepă (de „cârţi"), sacii etc.

Mulţi dintre cei care au vorbit despre arta ţesutului, confundă denumirile de chilim, covor, scoarţă, velinţă, etc. socotindu-le doar nume diferite ale aceluiaşi obiect. Olteanca însă face deosebire limpede între ele, aşa cum vom încerca să arătăm aici, după descrierea pe care ne-au dat-o câteva ţărănci din cele mai pricepute în arta aceasta.

Astfel, *chilimul* se pare că este mai vechi decât „*covorul*", cu care adeseori se confundă. Are ceva mai primitiv în desenul şi coloraţia sa. Urzeala o are din lână, dar şi din cânepă, in sau bumbac „pescăresc". Se lucrează în război cu două iţe, cu spată mare sau mică şi cu brâgle la o mână sau la două mâini. Decoraţia, florile, sunt realizate numai prin alesături cu mâna. Cele două feţe sunt identice. Decoraţia constă intr'o geometrizare de „codricei" în formă de paralelograme, trapeze, readunate apoi într'un fel de mari forme romboidale, printr'o rânduire de linii oblice cu diferit colorit viu şi bine armonizat. Chilimul este, în general, îngust şi lung. Se foloseşte atât la aşezat pe pereţi, cât şi la aşternut pe jos. Bătrânii îl folosiau la împodobirea pereţilor în bordeile" lor curate. Obicinuit însă, mai de grabă nu-l foloseau, păstrându-l bătrânele ca pe un adevărat lucru preţios şi transmiţându-l dela mamă la fiică.

Covorul se lucreaza fie în război cu spată lată şi cu două iţe, fie în războae fără spată şi fără iţe, numite gherghefe, spre a-i da chiar din întinderea urzelii lăţimea dorită, care e întotdeauna mare. Se ţese „lână în lână", ori cu urzeală de bumbac, in sau cânepă. Decoraţia e naturalistă, constând din flori şi frunze de plante preferate, uneori chiar cu imaginea câtorva păsări şi foarte rar cu chipul omului. Totdeauna covorul are un chenar, alteori chiar două şi trei. În mod obişnuit cele două feţe sunt identice. Bătrânii nu-l prea foloseau pentru trebuinţele lor, ci îl păstrau pe sau în „ladă", ca pe o adevărată comoară, arătându-l cu mândrie doar la nunta fetelor sau când îl întindeau la aer pe garduri, în zile de sărbătoare. Familiile boereşti îl folosiau însă la împodobirea camerelor.

Scoarţa se lucrează în război cu spată la două iţe cu aceeaşi urzeală ca şi covorul. Decoraţia consistă din flori diferite, care alternează cu „vergi" bătute din fire de lână, în culori plăcut acordate. Uneori, pe „vergi" se găsesc şi „alesături". Desenul este acelaş pe ambele feţe. Azi, scoarţele se aştern pe jos. Bătrânii se acopereau cu ele, fiind, deci, cu totul uzuale. Foile înguste, aşa cum ies din război, se cos unele de altele şi în felul acesta formează ceea ce numim „scoarţa".

Velinţa, mai târziu denumită *cuvertură* sau *macat*, este mai subţire şi se ţese în război, folosind adeseori foarte multe iţe, începând dela 4, până chiar la peste 20 de iţe. Toată decoraţia se face numai cu suveica şi prin mişcarea iţelor. Desenul se prezintă deosebit pe cele două feţe şi în general este geometric. Urzeala poate fi de lână, bumbac sau cânepă în fire subţiri toarse. Din velinţe se fac şi feţe de plapomă sau feţe de căpătâie. În mod obişnuit, ele sunt folosite la îmbrăcarea paturilor ca aşternuturi, la învelirea scaunelor,

laviţelor, lăzilor, etc. Velinţele sau macaturile în multe iţe sunt ţesături mai noui, azi constituind oarecum, un fel de modă prin satele din Oltenia, gospodinele luîndu-se la întrecere ca să le facă din ce în ce mai fine şi cu desen mai original, isbutind foarte adesori să prezinte adevărate capod'opere ca ornamentaţie şi colorit.

Tot în arta ţesutului, olteanca realizează frumuseţi deosebite cu fire subţiri, în diferitele pânze de in, cânepă, bumbac şi borangic. Pentru feţe de masă, pentru şervete şi prosoape sau peşchire de îmbrăcat icoanele, candelele ori tablourile puse pe pereţi, precum şi pentru perdelele dela ferestre, ea ţese pânză fină, fie simplă, fie încadrilată cu dungi albe sau de alte culori, cu fire bătute, cu fire scoase, etc. Deasemenea „cârpele" de legat la cap sau îmbrobodit, fie că sunt de bumbac, fie că sunt de borangic, cuprind realizări de împodobire cu foarte frumoasă aşezare, potrivit fiecărei vârste.

O altă grupă de realizări artistice este aceea care cuprinde cusăturile, broderiile, împletiturile şi croşeturile de tot felul, în care, de asemenea, olteanca a arătat un minunat simţ al frumosului, original, variat şi care îi rămâne tipic. Cea mai mare parte din toate acestea sunt aplicate în deosebi costumelor, îmbrăcămintei, iilor, cămăşilor, etc. Acul şi cârligul sau croşeta sunt instrumentele delicate ale acestor meşteşuguri. Nenumărate modele de flori cusute, de broderii, de ornamente în „cruci" sau „muşte", de „altiţe", de „râuri", de „ajururi" sau „şabace", de dantele sau spiţuri (croşeturi), împodobesc cămăşile bărbăteşti şi femeieşti. Deşi în toate acestea este o varietate de culori, totuşi în fiecare judeţ al Olteniei se impune ochiului predominarea unei anumite culori. Este adevărat că, azi, modelele, motivele şi folosirea culorilor se găsesc foarte mult amestecate dela judeţ la judeţ. Prin cercetările însă pe care le fac de câţiva ani prin judeţele oltene, am putut observa că, pe deasupra acestui amestec, domină, totuşi, în fiecare judeţ, în cea mai mare parte din satele lui, preferinţa pentru o anumită culoare, care nu numai că nu lipseşte nici odată, dar că în general, (dacă nu e singură), pe lângă celelalte culori, dă coloritul general, întregului costum sau obiect. Se poate spune că oamenii fiecărui judeţ au simpatie pentru câte o culoare sau două şi pentru anumite nuanţe din fiecare culoare, altădată mai mult decât azi. Aşa, bunăoară, în Gorj, domină în toate cusăturile, în toată împodobirea costumelor bărbăteşti şi femeieşti, culorile negru pe albul de dimie şi pânză. In costumul femeiesc de Tismana se găseşte, în adevăr, predominând mai mult culoarea roşie. Cel mai răspândit însă este cel căruia, ne permitem să credem că în mod greşit i se spune „ungurenesc". Acesta nu se găseşte numai în regiunea Novaci, unde se crede că ar fi fost adus de Românii de peste Carpaţii Sibieni, denumiţi şi „ungureni", ci este răspândit în tot judeţul. De altfel, chiar în regiunea Tismana, pe costumul bărbătesc nu se găsesc decât înfloriturile cu găitane negre pe dimia ori postavul alb. Sunt culorile pe care le-a simţit gorjanul mai ale sale.

In Vâlcea, culoarea care domiră este aceea de galben deschis, lângă care se găseşte şi ceva din roşul argeşan.

Mehedinţenii se pare că au avut preferinţă mai ales pentru albastru deschis şi liliachiu, culori care domină pe catrinţele şi iile vechi, în marea majoritate a modelelor.

Desigur, nu pretindem că s'ar putea trage limite precise între judeţe, din punctul de vedere al coloritului. In zona de margine a fiecărui judeţ se găsesc împrumuturi dela judeţele din prejur. Rămâne însă valabilă constatarea că, în linii generale, cam fiecare judeţ are simpatie vădită pentru o anumită culoare. Şi, aceasta nu numai în Oltenia. Bunăoară găsim culoarea de roşu şi în costumul de Argeş, de Muscel, precum şi în cel de Prahova. Altul însă este roşul de Prahova şi altul cel preferat în Muscel şi Argeş. Primul este de o nuanţă mai închisă, ca vişina bine coaptă, şi are un aspect de catifea, încât parcă odihneşte privirea când te uiţi la el, în timp ce celălal este deschis, lucitor, viu.

Costumele au fost totdeauna o stăruitoare preocupare artistică pentru lumea olteană. In ce priveşte costumul, femeia a fost şi este artista iilor, fotelor (opregele, catrinţele sale, după cum bărbaţii de talent au fost şi continuă să fie artiştii podoabelor după nădragii, şubele sau ipingelele îngăităate, ai pieptarelor, chimirelor şi cojoacelor meticulos înflorate.

Revenind la celelalte judeţe oltene, costumul naţional în acest moment este aproape dispărut. In partea de Nord a judeţului Olt, el mai pesistă. In judeţul Romanaţi şi Dolj, bărbaţii poartă vara cămaşe lungă, brodată cu diferite flori pe la poale, pe la gulere, pe piept şi la mâneci. Costumul femeiesc a dispărut aproape complet, odată cu bătrânele, care pe cât se mai ţin unde şi unde, se îmbracă mereu în grelele lor vâlnice mult înrudite cu cele din sudul Dunării. Se păstrează însă la femeie, cămaşa brodată, iia sau ciupagul cu râuri sau flori, fără altiţe.

Chiar în împletituri, tricotând cu un cârlig sau mai multe, ciorapi, flanele, ilice, broboade, ţăranca olteană urmăreşte podoaba, executând diferite forme de împletire ca : „şerpi", „râuri", „colace", etc. Carâmbii ciorapilor, piepţul flanelelor sau ilicelor mai ales sunt deobiceiu spaţiul de împodobire, ca tot ceea ce este supus ochilor „lumii".

Realizări artistice minunate au isbutit oltenii sculptând, încrustând, pirogravând, ori tăind cu fierăstrăul o nesfârşită varietate de flori în traforaj. Aproape că nu e obiect de utilitate practică, pe corpul căruia olteanul să nu imprime şi o floare, o figură, o preocupare artistică. Se poate spune că într'adevăr, sufletul olteanului ca şi al oltencii a fost şi este prin natura sa însetat de frumos.

Această pornire artistică şi-a aflat aplicaţiunile nu numai în ce priveşte confecţionarea micilor unelte ţărăneşti ca fluere, bastoane, ploşti, linguri, furci de tors, etc., ci şi în arhitectura caselor, a faimoaselor „cule" şi „porţi" oltenesti, a prispelor, a podurilor, a uşilor şi ferestrelor, a grinzilor şi stâlpilor etc. pe care din timpurile cele mai vechi se găsesc foarte frumoase încrustături, dăltuiri, etc. Mai ales în judeţul Gorj şi Vâlcea, bătrâne biserici, încă din secolul 17 şi 18 arată că aceasta este îndeletnicirea artistică veche a oltenilor. In casele lor de lemn, grinzile şi scândurile nu numai că sunt încheiate cu isteţime ca să îndeplinească condiţia utilă, dar au primit şi cerinţa frumosului aplicat

prin încrustări cu dalta, prin înfloriturí isbutite, prin tăeturi cu fierăstrăul. Cercetând satele acestor județe de munte, pe unde locuința și cu toate accesoriile ei sunt făcute din lemn, am putut constata că rostirea aceasta artistică în lemn a trecut prin trei epoci de intensitate deosebită. O epocă, până aproximativ către jumătatea sec. 19, este aceea care arată că într'adevăr casa țărănească se încărca de frumos, că țăranul probabil se găsea în împrejurări favorabile, în dispoziții optime pentru a da desfășurarea pornirilor și simțimintelor lui artistice. Epoca doua, care se întinde aproximativ până după evenimentele naționale, sociale și politice din 1918, se caracterizează printr'o slăbire a artei țărănești, încât construcțiile din acest timp sunt în general lipsite de gustul frumosului. Sunt, se pare, doar scânduri și bârne lipite pentru locuințe ale amărăciunii, ale sărăciei, ale unor suflete secătuite. Aceasta corespunde desigur și unei stări sociale nenorocite prin care a trecut țărănimea în acest timp. Este apoi epoca vremii noastre, care începe cu faptul unității naționale și mișcărilor de emancipare generală a satelor, — aceea în care artele acestea au reînviat. Ai impresia, umblând prin Gorj și observând stilul și împodobirea caselor noui care ce construiesc, că sufletul țărănesc este într'o adevărată pornire de nesaț artistic. Nu se mai fac azi casele în întregime din lemn, dar atât cât se folosește lemnul este înfrumusețat cu stăruință. Stâlpii svelți, sculptați, înfloriți cu capiteluri din fierăstrău, cuțitoaie, ori strung, ca și grinzile, par a fi așezați mai mult cu rosturi de podoabă, decât ca îndeplinind un rost practic. Streașinile, frontoanele caselor sunt împodobite cu o bogată varietate de horbote din traforaj, atârnând cu gust și eleganță deosebită. Nicăeri în țară, ca în Gorj și chiar în Vâlcea și Mehedinți nu am găsit acest gust al sculpturii în lemnul porților și caselor, acest gust al horbotajului de flori obținute prin metoda traforajului. Intreaga artă a casei lui Mogoș din Gorj, veche din 1851, ridicată și așezată în muzeul de Artă Națională din București, se găsește reînviată în stilul nouilor construcții de prin sate. Sistemul acesta al horbotajului decorativ este însă nou. Sunt apoi, renumitele furci de tors ale Gorjului, cu ramuri asemenea coarnelor de cerb, crucile dela fântâni, troițele de drumuri mari și răspântii și pristolnicele, care azi ca și altă dată consumă foarte mult din duhul artistic al țăranului oltean. Câtă imaginație creiatoare, cât gust original al frumosului arată ele. Arta lor nu are forme de exagerare, nu constitue exibiții sau complicații grele, totul menținându-se în linii simple, ușoare, odihnitoare. De câte ori intuind produse de acestea oltenești, n'am avut convingerea că arta aceasta oltenească a ieșit mai mult dintr'o formă de joc spontan, natural, nu dintr'o concentrare, dintr'o încordare obositoare. S'ar putea spune că olteanul, dacă n'ar fi fost într'un mediu care să-i ofere lemnul, ci să-i fi oferit bunăoară piatra bună de sculptură, el ar fi ajuns un mare artist de acest gen. Pornirea artistică a atâtor talente născute parcă cu îndemânarea necesară, fără a fi perfecționate prin diferite școale, gustul general pentru frumosul diferit, întăresc această presupunere. Chiar acum, când a început să-și construiască din zid de piatră sau cărămidă casele, țăranul zidar, ca și cel pentru care se face casa, stărue să îm-

plânte gustul de frumos, în arcade simple sau trilobe, la prispe ori în înfloriturile croite din tencuială cu mistria pe pereţii exteriori ca şi pe stâlpii sălilor. S'ar putea spune că de multe ori, ţăranul olţean neglijează preocuparea practică cu privire la împărţirea interioară a casei pe care şi-o construeşte, în folosul preocupării pentru împodobirea ei, pentru stilul ei exterior mai ales. De câte ori n'am urmărit pe ţăranul zidar, care cu mistria şi cu drişca în mână lucra atent, după memorie sau din imaginaţie, o floare în relief, pe faţa exterioară a zidului casei, din partea de către stradă. Incontestabil că azi e mult mai bine să se recomande ţărănimii locuinţe de cărămidă în locul celor de lemn. Şi, în măsura în care „le dă mâna" într'adevăr ţăranii olteni părăsesc locuinţele din lemn. Cu toate acestea, mai ales în judeţele de munte, deşi casele noui se construiesc din zid, totuşi înfrumuseţarea lor, li se face încă tot din lemn. Stâlpii prispelor se fac aproape totdeauna din lemn, parcă din ce în ce mai frumos stilizaţi şi sculptaţi, nelipsind nici ciucurii ori horbotele lucrate la traforaj din scânduri.

Intre atâtea observaţii asupra înclinării către frumos a ţărănimii oltene, este interesantă de reţinut desigur şi aceea că totuşi olteanul nu a arătat destulă preocupare şi pentru stilul mobilelor din interiorul locuinţei, ca bunăoară patul de culcat, mesele şi scaunile necesare, etc. Intr'adevăr, lucratul acestor mobile nu s'a impus nimănui printr'o formă şi împodobire aleasă. Dar aceasta este un fapt general pentru ţărănimea de pretutindeni. Şi, explicaţia lui se poate da, fie prin aceea că toată împodobirea interiorului casei s'a lăsat pe seama lucrărilor artistice femenine, cum sunt covoarele, pânzeturile, etc., care trebuiau să îmbrace totul, fie prin aceea că ţăranul prin condiţia lui de viaţă, ţinându-se mereu, aproape în toate anotimpurile anului, în afara casei, în plină natură, deprins de veacuri să-şi găsiască odihnă plăcută pe covorul de iarbă, pe blana (podeaua) carului cu boii la drum, în cojocul greu de atâtea lânoase piei de oaie, având drept căpătâi mâna dreaptă, îndoită sub cap, o buturugă sau un bolovan de pământ ori de piatră, — în mod firesc se pare că dânsul nu era întru nimic atras să închine prea multă atenţiune unor obiecte de aşa zis confort, care îi rămâneau de folos o prea scurtă bucată de vreme.

O altă grupă de artă oltenească o formează incontestabil ceramica, despre care s'a vorbit şi de alţi cercetători ai Olteniei. Gorjul e vestit prin olăria sa, prin maeştrii dela Stroeşti, dela Bălăneşti, dela Vădeni, etc. Nu lipsesc însă nici din Mehedinţi, unde sate ca Şişeşti îşi au renumele lor; nu lipsesc nici în Romanaţi, căci vestiţi sunt olarii dela Oboga şi nu lipsesc nici din Vâlcea. Anumite puncte din regiunea de deal şi munte au oferit oltenilor plămada aceea de pământ minunat, căruia ei îi imprimă cu o dexteritate de ochi, de mână şi de picior, forme şi desene care sunt proprii ţării Oltului. E adevărat că se produce în general marfă oarecum standardizată, cerută de piaţă pentru trebuinţele practice întâi de toate şi pentru câştig, — dar se lasă totuşi, meşterul olar, foarte des dus de jocul imaginaţiei artistice, creind o bogăţie de nuanţe, de forme de oale, ulcele, urcioare, vase de flori, ghivece, talere (taiere), oale de păstrat bani, etc., desenate şi smăl-

ţuite ca să poată constitui şi adevărate obiecte de împodobire a casei, nu numai de folos.

E adevărat că ceramica aceasta a satelor din judeţele amintite, şi-a avut aria ei de răspândire cu renume puternic, mai mult în Oltenia şi ea a corespuns numai trebuinţelor practice şi estetice ale ţărănimei oltene, atât de la munte şi deal, cât şi dela şes. In restul ţării a fost concurată şi de cea a atâtor alte centre din ţară. In părţile ardelene şi chiar în centrele urbane din celelalte provincii a fost concurată şi de ceramica săsească, care a fost luată de necunoscători drept ceramică românească, fără a avea însuşiri care să întreacă frumuseţea olăriei oltene.

Incondeierea ouălor de Paşte este la oltence deasemenea o artă de colorit şi de desen neîntrecută. Din vremi depărtate, olteanca nu s'a mulţumit doar să roşiască oul de Paşti, ci i-a aplicat din imaginaţia sa, din gustul, din vrednicia şi iscusinţa sa, atâta stăruinţă pentru a-l prezenta şi frumos. Câte procedeie de imprimare a cât mai multor culori pe coaja lui, câte motive de desen nu i-a figurat, unele rămânând oarecum tipice în tradiţia aceasta, precum sunt cele denumite „broasca", „urma caprii", „cireaşa", „pana corbului", „frunze", „picături" şi atâtea alte înfloriturі, unele mult asemănătoare cu cele depe covoare.

Şi în arta aceasta a încondeierii ouălor, Oltenia îşi are originalitatea sa, aproape unitară, aşa cum o are în arta covorului.

In ce priveşte pictura în înţelesul real al cuvântului, s'a crezut că nu-şi are loc între artele populare la noi, ca în alte ţări, — că n'a fost un meşteşug cultivat de poporeni şi nici pentru gustul lor. Dar, cine va fi zugrăbit bisericile şi icoanele? E adevărat că bisericile prea vechi de lemn nu erau zugrăvite, întrucât lemnul cam aspru, cioplit, mai cu greu ar fi mulţumit pe meşterul zugrav. Totuşi, când zugrăveala bisericilor a devenit din ce în ce mai căutată, ea a împodobit şi bisericile de lemn. Chipurile sfinţilor pentru icoane, numai pe lemn se zugrăveau. — Incetul pe încetul, pictura chipurilor sfinţilor a luat locul sculpturii, săpării lor în lemn. Nu mai încape îndoială că ea era pe gustul poporului şi că prin aceasta a putut stimula atâtea talente dintre ţărani, care, pân la urmă să-şi fi făcut o adevărată meserie din a zugrăvi icoane şi biserici. Vor fi venit ei zugravi de aceştia şi de aiurea, din părţile sârbeşti, ori ruseşti, ori catolice, dar au fost deştui şi autochtoni. Multe nume de acestea s'au descoperit şi s'ar mai putea descoperi, pe colţul vechilor icoane sau sub bătrânele pisanii de prin biserici. Cercetând o seamă de astfel de biserici de prin Gorj, am întâlnit câteva din aceste nume, cum sunt: Diaconu Mihai Zugravu din Brătuia, ale cărui icoane deosebit de artistic lucrate le-am întâlnit în biserica veche din Bengeşti, clădită pe la 1729 şi în biserica Sf. Nicolae din Tg. Jiu unde, după ce a zugrăvit-o şi-a lucrat chipul său, alăturea de membrii familiilor ctitoriceşti, arătând o figură sveltă de ţăran gorjan cu haine îngăităate, putându-se întâmpla aceasta în jurul anului 1800.

Icoane încă de pe la 1741 am găsit în biserica din Fărcăşeşti-Moşneni, zugrăvite cam în acelaş gen de Popa Nicolcea Zugravu din Tismana şi o icoană foarte frumoasă, lucrată pela 1811 de Ioniţă Zugravu din satul Drăgoteşti, care ţinea atunci de Mehedinţi. Şi câţi

ca aceştia nu vor fi fost umblând prin lumea satelor cu pana lor de zugravi imaginând scene după slova cărţilor religioase, închipuind sfinţii şi sfintele asemenea ţăranilor şi ţărancelor din jurul lor. Vor fi fost, este probabil şi adevărate şcoale, unde ţărani talentaţi de aceştia învăţau meşteşugul zugrăvirii (picturi). Şi, în Gorj, desigur la mânăstirea Tismana trebuie să fi fost o astfel de şcoală. O caracteristică generală a acestei picturi vechi populare este aceea că ea arată o preocupare numai portretistică, chipurile sfinţilor întâi de toate, chipurile ctitorilor şi ceva înfloriturí decorative slab stilizate. Nimic peisagistic în acest joc şi osârdie artistică. Nici un arbore, nici un orizont din natură. Religie în totul. S'ar putea spune că este un rece raţionalism, exprimat religios.

Azi, în lumea satelor, pictura este cunoscută altfel. Poate mai puţin ca altădată. Zugravii de azi sunt în general oameni care învaţă meşteşugul prin şcoale. Icoanele pictate nu mai au căutare prin bâlciurile şi adunările obşteşti, ca altădată, bunăoară nici ca pe vremea când zugrăvia Grigorescu. Pictura bisericilor şi a icoanelor a devenit mult pretenţioasă ca să mai atragă la ea şi pe talentaţii rămaşi prin sate. Totuşi, este cert că ţărănimea olteană n'a fost streină artei picturii, că i-a stăpânit prin bărbaţi talentaţi meşteşugul şi i-a cunoscut gustul. In popor, azi, zugrăvirea în stil vechi se menţine încă pe crucile şi troiţele de lemn din cimintire, de pe lângă fântâni, ori de pe la răspântiile drumurilor, pe unde încă se mai crede că ele trebuie să străjuiască pentru a alunga duhurile rele din calea drumeţilor trudiţi, ca să nu-i facă a greşi direcţiile.

In ce priveşte dansul şi cântecul oltenesc, ele îşi au deasemenea originalitatea lor unitară, cu nuanţări slabe dela judeţ la judeţ, dela o regiune la alta. Dansul oltenesc este de o bogăţie extraordinară nu numai ca melodie cu o anumită măsură şi credinţă, ci şi ca figuraţie de mişcări. Horele şi sârbele deşi sunt tipice ca mişcare şi diverse ca melodie, aşa cum sunt valsurile nemţeşti şi polcile poloneze, dar încă au şi ele variaţia lor.

Pe lângă acestea, sunt dansuri cu melodii şi mişcări absolut proprii ca Brâul, Brâuleţul, Sălcioara, Măturelele, Galaonul, Balta, Vulpea, Frunza, Joiana, Alunelul etc. Unele sunt dansuri la care iau parte şi fetele, altele sunt aşa de repezi, de grele, de vijelioase, încât rămân în întregime ca jocuri ale flăcăilor şi bărbaţilor. Ar fi interesant de făcut un catalog, un fel de inventar cu numărul şi cu numele tuturor dansurilor oltenești din toate judeţele. Aceasta ar constitui desigur un studiu deosebit. Nici o parte a Ţării nu cunoaşte atât de multe dansuri şi aşa de repezi ca Oltenia.

In ce priveşte cântecul oltean,—Doina Oltenească,—cunoscut tuturora este că pereche pe lume nu are In cântecul oltean, melodia, „glasul" sau „viersul" este topit cu cuvintele, cu versul poeziei, încât se pare că, dacă ţi-ar cânta cineva numai melodia, ai merge singur la versul consacrat de sufletul general, precum şi dacă asculţi versul, singur el aduce „glasul". Ambele au ieşit dintr'aceeaşi emoţie primară şi prin aceasta rămân definitiv legate. Multe stări emotive au făcut pe oltean să cânte cu „glas" şi cu „vorbe". Are cântece de bucurie, cântece de alean, de jale, cântece de nuntă, de masă, cântece de familie,

cântece glumeţe şi ironice, precum şi cântece oarecum de meditaţie legate de probleme mari ale veţii omeneşti şi stărilor sociale. S'ar putea de asemenea face un studiu interesant asupra motivelor diverse pe care le-a cântat şi le continuă a cânta sufletul oltean. Sunt cântece care au motive erotice, altele în care este ca temă viaţa, tinereţea, bătrâneţea, moartea; sunt altele cu mulţumiri sau nemulţumiri morale. Sunt cântece cu dragostea boilor, a cailor, a oilor, a câinelui.... Nu lipsesc cântecele în care se admiră voinicia bărbătească, chiar atunci când ea se arătă în fapte de hoţie de cai, de haiducie...

O altă caracteristică a cântecului oltean este acel „foaie verde..." care nu lipseşte începutului nici unui cântec. Şi, în general nu e cântec oltenesc care să nu cuprindă în el legături cu natura locală, indicaţii de drumuri, de locuri, de râuri, de păduri, către care să nu se rostească spovedanii afective. Cea mai mare parte din cântece sunt localizate prin aceasta. S'au născut prin părţile acelor locuri. Se evidenţiază aceasta, amintind doar următoarele cântece: „Mă suii în dealul Cernii".,. care e cântecul Mehedinţenilor. Vâlcenii pretind însă că este al lor, fiindcă au şi ei o mică Cernă, care se varsă în Olt. „Lung e drumul Gorjului"..., „La Tismana într'o grădină, mi-a prins dorul rădăcină"...., „In pădure la Stroeşti, vin mândre să mă'ntâlneşti" sunt cântece după plaiurile gorjene.. Sunt ele multe astfel de cîntece, cât nu pot încăpea în aceste rânduri. Dar, numai dacă ar fi să arătăm puterea poetică şi melodică a sufletului oltean, prin acea minunată capodoperă care este „Doina Oltului"... în care leaturi nenumărate de olteni şi-au topit sufletul şi ar fi de ajuns. Cine a putut indentifica vechimea „Doinei Oltului" şi pe autorul ei? In ce parte a Olteniei va fi apărut întâi? Ea este azi a tuturor. Oltul a dat numele ţării, a dat un nume tuturor şi toţi poporenii, chiar din Mehedinţi, Gorj şi Dolj, simt Oltul ca pe un râu al lor, ca pe un zeu al ţării lor.

Dar au avut olténii şi simţul baladei ca poemă muzicală şi de naraţiune. Şi azi, pe la nunţile ţărăneşti, lăutarii rostesc „cântecele bătrâneşti", cărora le zicem „balade populare", ca: „Iancu Jianu.." „Iorgu Iorgovanu", „Constantin Brâncoveanu", „Corbea", etc.

Cea mai mare parte din folklorul poetic oltean este muzicalizat. Este muzical sufletul oltean, dar muzica lui nu este o muzică de ansamblu coral ca la nemţi, ori la ruşi, bunăoară. Cântecul oltean e o melodie de o voce şi de o inimă. El nu poate fi armonizat coral, decât cu greu. De aceea, el nu este însoţit decât prin „ţiituri" tonale din voci sau instrumente — în timp ce un singur glas îl rosteşte liric şi înfocat. Astăzi, muzica olteană este răspândită în toate părţile ţării. O răspândesc tarafurile de lăutari care pleacă din Gorj, dela Craiova, etc., o răspândeşte radioul. Şi o gustă cu aceiaşi plăcere, Românii din toate colţurile ţării. Străinii înşişi au admirat şi admiră originalitatea ei cu totul etnică.

O analiză cât de generală a elementelor de formă şi fond în arta populară olteană, ne conduce la o caracterizare şi mai adâncă, mai distinctă a ei şi a suflerului care a creiat-o. Căutând astfel să urmărim elementele de formă, cum sunt reprezentările de spaţiu ca linii, figuri, imagini, ordine, simetrie, culoare, etc., prin care se realizează frumosul pe

covoare, în sculpturi în lemn, în desenul ceramicei şi încondeierea ouălor, în împodobirea costumelor şi a locuinţii, constatăm predominarea unitară a atâtora. Observăm astfel că geometria din arta populară olteană se deosibeşte spre exemplu de aceea din arta gotică, în care domină geometria spaţiului unghiular şi a unghiurilor ascuţite. Geometria artei populare oltene este aceea a spaţiului plan, fără adâncime, fără perspectivă, a feţelor cadrilate, a liniilor drepte şi a liniei curbe, care sunt cele mai mult uzitate. In desenul chilimurilor şi chenarele covoarelor, în figura troiţelor, în sculptura porţilor şi stâlpilor, în prezentarea şirului de arcade simple sau compuse, din lemn sau din zid, împodobind faţada caselor, se găseşte nedesmintit această geometrie.

In ce priveşte figuraţia decorativă, bunăoară pe covoare, simţul artistic al Olteniei prezintă pe spaţiul plan cuprins în chenare, o selecţie întreagă de flori şi frunze din podoaba câmpului regiunii. E o reprezentare aproape exclusiv a naturii vegetale. In general, chipul omului şi al animalelor lipseşte, după cum lipsesc şi scenele epice, aşa cum se găsesc spre pildă pe covoarele orientale sau goblenurile occidentului. In tot ce s'a păstrat din bogăţia de covoare oltene, numai pe câteva figurează câte o imagine de fecioară foarte slab şi neartistic schiţată. Pe unele exemplare se găsesc iarăşi prezentate câteva păsări cum e cocoşul, păunul şi porumbelul sălbatec sau turtureaua. Ce caută păunul în figuraţia aceasta a naturii oltene? Incolo, toată decoraţia este vegetală, floral, din care ca un fel de tipizare nu lipseşte spicul grâului, floarea de mărgăritar, laleaua, căprina, frunza de stejar, (floarea de fag), albăstrelele, etc.

Totul se prezintă ca o adevărată masă pe care s'a risipit mănunchiuri de frunze şi flori. Lipsa unei ordonări a lor este caracteristică vechiului covor oltenesc. Cu toate acestea, nimic nu se poate fragmenta din el. Lipsa aceasta de ordonare se încheagă într'o individualitate artistică unitară, care e caracteristică oricărei capodopere. Totuşi, dacă trecem dela o intuire globală a covorului,—aceea în care de altfel se prezintă şi realizarea artistică,— la intuirea izolată a formelor şi figurilor, avem impresia că fiecare din ele este un lucru separat, fără legături cu celelalte din jurul său şi că unitatea covorului se încheagă numai datorită apropierii în spaţiu şi încadrării. In felul acesta, individualitatea covorului datorită acester câteva elemente parţiale se prezintă ca o unitate în multiplicitate. Incontestabil că un element prin care se realizează frumuseţea pe chilimuri, covoare, scoarţe, macaturi, consistă în folosirea coloritului. In cea mai mare parte este colorit de nuanţe, de culori derivate, nu de culori fundamentale, vii, ţipătoare. Aşezarea acestor culori este făcută nu numai cu simţ ales, dar şi cu pricepere serioasă, cu talent, reuşind totdeauna să prezinte minunate acorduri, armonii plăcute ochiului, oferindu-i calm, impresii de frumos odihnitor. S'ar putea spune că s'a ajuns la acest colorit de nuanţe, datorită vopsitului vegetal pe care l-a folosit ţăranca. Ceeace pare destul de verosimil. Se observă însă şi azi, când nu se mai foloseşte decât foarte rar vopsitul vegetal, — că olteanca urmăreşte perma-

nent să obţină din vopselele chimice, tot felul de nuanţe. Arta întreagă este deci condusă de un simţ puternic original al armoniilor şi nuanţelor.

Dar arta populară olteană nu este lipsită nici de folosirea simetrei în isbutirea frumosului. Ea se găseşte mai mult în lucrările meşterilor bărbaţi, în sculpturi, în dăltuirea stâlpilor, în fixarea arcadelor, în construirea troiţelor de tot felul. Troiţele oltene, mai ales cele din Gorj, sunt cu totul originale. Totdeauna ele sunt o revelaţie a unei puternice imaginaţii de combinări artistice. Foarte rar se găsesc simple cruci. Troiţa de aci este o legare a numeroase cruci mici de diferite forme, uneori putându-se număra până la 30, bine aşezate şi legate încât, aproape numai prin simetria aşezării lor, fără alte înfloriturí, se realizează o imagine de frumos desăvârşit. Adeseori, prin sate şi la răspântii sau pe cumpăna fântânelor sunt fixate grupuri de cruci mici din lemn. Dar nu sunt aşezate fiecum. Grupul formează oarecum un fel de floare, de buchet cu o simetrie proprie. Iată, bunăoară lângă un gard de grădină un grup de trei cruci înfipte în pământ. Fiecare îşi are o anumită poziţie care să prezinte unitatea grupului într'o anumită formă. Cea din mijloc este înfiptă vertical, iar cele două sunt fixate oblic una către dreapta şi cealaltă către stânga. Grupul de cruci a dobândit astfel o figură proprie. Alte ori, când sunt mai multe cruci, ele sunt înfipte, fie în linie, una lângă alta, fie în formă de cerc ca o horă de copii, fie că sunt aşa înfipte, încât par a fi crescute dintr'o rădăcină subpământeană, asemenea vlăstarelor înfipte în buturuga vie. Alteori, grupuri de asemenea cruci sunt înfipte sus pe copacii din marginea drumurilor sau pe cumpăna fântânelor formând deasemenea figuri minunate. Pretutindeni se face simţită o puternică imaginaţie pornită către artă, gata să combine tot ce-i oferă natura şi înţelegerea proprie a spaţiului.

Din toate acestea reiese cu evidenţă că olteanul şi olteanca au o proprie înţelegere artistică a spaţiului şi elementelor lui. D. prof. C. Rădulescu-Motru a şi vorbit de o minunată înţelegere practică a spaţiului şi de orientare în variaţiile lui, pe care a constatat că o au ţăranii români aproape în genere. Tot în cadrul spaţiului şi cu elementele lui, ei sunt şi artişti cu adevărat.

Căutând să urmărim şi elementele de fond ale artei populare oltene, nu găsim la unele cum sunt troiţele, decât motivaţia religioasă, iar la altele doar exprimări de stări estetice pur şi simplu, care se adaugă obiectelor de interes practic. Elemente abstracte sau elemente magice nu se pot descoperi în arta după covoare, după stâlpii şi porţile încrustate. Nici tradiţia orală, nici folklorul cules nu ne vorbeşte despre aceasta. Unii cred că a existat cândva un plin simbolism al artei populare.

Figuraţia după covoare vechi de circa 200 ani, azi nu mai poate spune nimănui nimic.

Arta din toate aceste lucrări consistă în reprezentarea numai de piese concrete, naturiste, fixate într'un statism colorat, capabil de a provoca impresionabilitatea estetică. Este un estetism pur acesta, chiar dacă este imprimat pe obiecte de interes practic. E fenomenul pe care-l lăuda Ruskin: Imbinarea indisolubilă a frumosului cu utilul. Statism,

naturism, concretism şi practicism sunt însuşiri ale artei populare plastice oltene. Uneori găsim rostite pornirile către naturism şi concretism, chiar în domeniul cântecului şi dansului, — căci atâtea dintre ele poartă nume de flori, de arbori, cum sunt: alunelul, sălcioara, măturelele, frunza, etc. Altele au nume ca acestea: balta, joiana (vaca cu trei viţei), etc., care sunt tot evocări naturiste.

In poezia populară, însă, în povestirile de tot felul şi de atâtea ori în versurile cântecelor se găsesc motive din intuiţia vieţii istorice, motive ieşite din fărmântările sociale, motive din viaţa profesională, plugărească şi păstorească, sunt cum s'a pomenit mai sus, chiar motive de ordin moral, metafizic şi chiar educativ, care au inspirat arta poetică şi muzicală populară. Şi, întreagă această gamă de motive inspiratorii persistă, menţinându-se în acelaş realism sănătos al trăirilor omeneşti, în mijlocul naturii şi societăţii. Preocupările magice sunt cu totul rămase în afara domeniului frumosului. Ele sunt exprimate în vrăji, în descântecele de tot felul, care, dacă nu cer toate înscenări de urâţenie, cer însă înscenări de groază, de neomenesc şi nenatural, în cuprinsul cărora nici ţăranul oltean n'a putut simţi prezentări estetice.

Acesta este, în linii mari vorbind, spiritul artei oltene, înţeles deopotrivă prin prezentările sale de formă şi de impresionabilitate ca acele de motivaţie a inspiraţiei, a răspândirii şi persistenţei sale.

Pe sub toate privirile acestea de caracterizare generală, arta populară olteană se scaldă însă pe configuraţia geografică destul de variată a ţării, precum şi în cuprinsul istoriei societăţii oltene, prezentându-se cu o uimitoare bogăţie de nuanţe, după abaterile drumurilor, văilor, dealurilor şi munţilor ca şi după epocile istorice, după clasele sociale şi schimbările lor.

Este fapt netăgăduit că arta populară olteană, ca întreaga artă populară din ţara noastră, a ieşit din sufletul şi rosturile marei clase ţărăneşti, fiind deci cu adevărat o artă ţărănească.

Dar, ştiut este că ţărănimea, în tot trecutul ei de sbucium şi creiaţie n'a fost o masă umană absolut omogenă ca stare şi angajamente sociale. In faţa clasei boereşti dominante, o situaţie avea ţărănimea lipsită de pământ denumită şi clasa clăcaşilor sau pălmaşilor, şi altă situaţie au avut moşnenii, răzeşii, care constituiau ţărănimea proprietară de pământ şi mai liberă. Care din aceste trei grupe ale populaţiei oltene a fost mai creatoare de artă?

Incontestabil că boerimea nu a fost creiatoarea acestei arte.

Are însă meritul ei propriu, fiindcă în foarte mare măsură a stimulat-o, desigur. Dar dintre ţăranii clăcaşi şi moşneni, care au fost mai creiatori de artă? Sunt maimulte păreri. Unii susţin că în primul rând moşnenii sunt creiatorii artei populare, bunăoară ca dl. Ion Donat, un neobosit cercetător al întregii civilizaţii ţărăneşti oltene, urmărind în amănunt deosebirile din viaţa satelor moşneneşti, în comparaţie cu cele de clăcaşi. Intr'adevăr şi în Oltenia, arta populară, atât cât se găseşte, este legată mult de satele moşnene.

Pare firesc ca moşneanul, fiind stăpânul timpului său liber, să se fi dedat şi la jocul artei ori la silinţa de a-şi împodobi cât mai mult ceeace este al său. Intâi de toate, tot ceeace el şi familia sa lucra, rămânea al lor. Lucrau deci liber, liber îşi alegeau motivele ce-i inspirau şi în fine, lucrau ca pentru ei. Aveau toate aceste posibilităţi, care constituie şi condiţiile favorabile creiaţiilor artistice veritabile.

Dar, tot aşa de puternic susţinută este şi părerea că mai mult clăcaşii au fost meşterii acestei arte. Că ei erau în situaţie de a se deda la toate meşteşugurile pentruca să poată trăi, folosindu-şi toate talentele şi priceperea pentru gusturile şi încrederea boerilor pe deoparte şi a moşnenilor pe dealta. Ei erau aceia care lucrau în atelierele marilor „conace" boiereşti, unde se poate ca şi „domniţele" sau „jupânesele" să fi dat îndrumări ţarancelor care lucrau la covoare de tot felul. Poziţia lor socială, punea pe ţăranii aceştia în condiţia să fie meşterii şi artiştii stăpânilor lor ca ţesători, croitori, sculptori, lemnari, cântăreţi, dansatori, etc. Ei, ţăranii clăcaşi, ducând o viaţă mai colectivă, la tot felul de clăci, se găsiau într'un mediu de mai puternică stimulare artistică, mai ales în a creia cântecul şi dansul, chiar costumul şi covorul. Poate se şi concurau unii pe alţii, întru a lucra mai frumos, mai bine, mai original. Erau oarecum siliţi să stărue la lucrul migălos pentru a câştiga cât mai bine.

Aşa dar, ne găsim în faţa acestor două opiniuni cu privire la originea socială a artei populare. Care au creiat-o? Moşnenii sau clăcaşii? Cel care cunoaşte bine viaţa ţărănească din trecut şi din ziua de azi, îşi poate da seama uşor că arta populară care nu este decât ţărănească, aparţine deopotrivă moşnenilor şi clăcaşilor, adică mai precis vorbind, reprezentanţilor de talent şi de pasiune artistică, ieşiţi din mijlocul lor. Şi azi, ţărănimea se împarte în proprietari de pământ şi neproprietari, — desigur, aceştia din urmă fiind mai puţini ca altădată. Dar meşteşugarii obiectelor frumoase apar şi dintr'o parte şi din alta. De altfel, niciodată, între ţăranul proprietar al unei curele mici de pământ şi între cel neproprietar (clăcaşul), n'au fost deosebiri de soartă socială. Viaţa, rosturile, morala, obiceiurile, şi îmbrăcămintea lor au fost totdeauna identice, cu totul deosebite de ale „boierului". De aceea, arta populară, arta ţărănească, le aparţine deopotrivă. Şi unii şi alţii au lucrat la frumuseţea ei, au contribuit la îmbogăţirea şi păstrarea ei, după cum îi vor asigura şi nemurirea.

Este în adevăr nemuritoare arta olteană? Sunt temeri că evoluţia socială şi cea economică ar nimici-o. Introducerea maşinismului cât mai mult în viaţa societăţii ca şi în viaţa familiei oltene, mijloceşte fabricaţia atâtor obiecte de artă, în condiţiuni mult mai lesnicioase, în mai scurt timp, fără îndelungată trudă. Au apărut ţesătorii mecanice de pânză şi chiar de covoare, procedeurile de ornamentaţie fiind foarte variate. Sunt atâtea maşini şi unelte care fac să se uite vechile procedee de lucru. Reuşi-vor însă acestea toate şi cu întreaga maşinizare a îndemânării oltene, cu întreaga desvoltare a industrializării civilizaţiei să nimicească pornirea artistică a ţărancei şi ţăranului oltean? O presupunere

de acest fel nu poate desigur să aibă sorţi ca să devină cândva realitate. Ar trebui să admitem un fel de secătuire absolută a pornirii artistice din sufletul lumii oltene, ceeace ar fi contra legilor naturii. Acest fapt nu se poate întâmpla. In momentul de faţă nu se văd nicăeri semnele acestei sfârşiri a gustului artei tipic oltenești. Din contră, toţi acei care cercetează satele, nu constată desât o inviorare artistică populară, atât printre bărbaţi, cât şi printre femei. Ba se pot face prevestiri, fără teama de a mai fi desmințite că în viitor, arta populară olteană va avea să cunoască o desvoltare nebănuită. Maşinismul va determina şi schimbări în organizarea societăţii şi a muncii, din care va ieşi o mai bună stare pentru masele populare şi ţărăneşti, mai mult răgaz pentru îndeletniciri de cultură şi de artă. Şi, cine poate tăgădui că lucrarea unei carpete, a unui covor, a unei dantele, sculptura unui obiect de podoabă a casei nu constitue o îndeletnicire artistică, care să atragă, să satisfacă şi chiar să pasioneze ţărănimea de mâine ? Vor putea să evolueze desigur, motivele, culorile, poate configuraţia, procedeele. Setea de artă, gustul pentru frumos caracteristic sufletului olţean sunt însă nemuritoare. De aceea se poate spune că bătrâna artă olteneascâ, din covoare, din costume, din arhitectură, din desene, îşi are asigurată nemurirea, atât prin valoarea ei estetică, cât şi prin sufletul pe care l-au inspirat livezile şi istoria plaiurilor Oltului. Ea va continua nu numai să dureze şi să se multiplice în modelele consacrate, dar şi să ofere elemente pentru modele din ce în ce mai noui, în numele puterii inepuizabile de creiaţie a frumosului. Va evolua arta olteană, — dar va rămâne totuşi nemuritoare în elementele ei de formă şi de fond, constituind permanent mândria artei naţionale româneşti, la toate concursurile de podoabe ale minunatelor popoare ale lumii.

In slujba acestei nemuriri însă, la care trebuie să ţinem, este momentul să se înceapă o cât mai intensă acţiune de conservare în muzee, a pieselor alese, de stimulare a întrecerii în producţie şi chiar de organizare a unui învăţământ atât teoretic cât şi practic al artei oltene, mai ales în cadrul Căminelor Culturale şi Şcoalelor Superioare Ţărăneşti de tot felul, care răsar pe plaiurile Olteniei.

GH. T. DUMITRESCU

Făt-Frumos

Bronz de Artistul sculptor A. Chiciu.

ARTA ÎN OLTENIA

de C. D. FORTUNESCU

ECHEA noastră artă, în Oltenia ca şi peste tot întinsul pământului românesc, e de origine şi inspiraţie populară. Isvoarele ei pornesc din adâncuri de milenii: de acolo am moştenit aplicarea întru împodobirea obiectelor de folosinţă curentă — îmbrăcăminte, ţesături, unelte, olărie, cruci şi stâlpăriile crestate ale casei şi bisericii ţărăneşti — cu motive decorative ce vor fi venind dela strămoşii traci şi daci, precum şi gustul fin în alegerea şi îmbinarea colorilor

In ce proporţie intră aci elementul substrat şi tot atât de puternicul sediment de romanitate, faţă de elementele suprapuse, ale influenţelor exercitate de civilizaţiile neamurilor ce direct sau indirect, în curgerea secolelor, au avut atingere cu noi, nu se poate preciza. Aceasta mai ales pentrucă undele de înrâuriri străine nu s'au aplicat deopotrivă asupra întregei arii de răspândire a românismului, ci numai parţial asupra cutărei porţiuni a totului, — aşa cum e bunăoară pentru Oltenia răsfrângerea sârbească în anumite trăsături ale chilimurilor, în proporţiile a o seamă de biserici bătrâne din dreapta Oltului şi în ornamentica primelor noastre texte religioase manuscrise. De aci provine acea varietate în unitate, care surprinde şi face farmecul portului popular şi al ţesăturilor ieşite din mâna ţărancelor din Oltenia.

Lăsând la o parte arta populară, de care nu avem a ne ocupa aci — cum nici de arhitectură şi artele minore —, constatăm că pictura şi sculptura de până acum două veacuri erau puse în ţările noastre aproape exclusiv în serviciul cultului. Pictorii de biserici de pe vremuri, dintre cari unii umblaseră şi dincolo de hotare, ori învăţaseră a picta dela meşteri străini veniţi la noi, erau numeroşi şi destul de consideraţi, o bună parte din ei fiind ieşiţi din şcolile de zugravi răspândite prin ţară, aşa cum era de pildă cea de pe lângă Episcopia Râmnicului din jud. Vâlcea. Ei continuau cu stricteţe tradiţia bizantină a acestei discipline, în reprezentarea

iconografiei bisericeşti murale şi în confecţionarea icoanelor, genuri în care nu-şi puteau permite nicio libertate sau interpretare personală, acest lucru nefiindu-le îngăduit întru câtva decât numai când faceau portrete ctitoriceşti.

Portretele de acest fel — cu deosebire ale domnitorilor şi familiei lor — au totuşi de regulă în ele ceva convenţional şi de şablon, căci în vechime modelul nu poza mai niciodată efectiv în faţa zugravului nostru, aşa că asemănarea la chip a celui pictat era doar aproximativa. Din această cauză aspectul uneori foarte diferit al feţii unui acelaşi voievod ori mare boier în reprezentarile din două sau mai multe biserici în care li s'a păstrat imaginea patronală.

Ceea ce rămâne mai sigur ca element documentar din asemenea tablouri murale este costumul, pentru epoca în care s'a efectuat pictura respectivă, precum şi silueta longitudinală a lacaşului de închinăciune ţinut pe mâini de ctitori, arătând biserica aşa cum era la întemeierea dintru întâi sau la refacerea-i de iznoavă. Peisagiul, când este, arareori, e şi el aici convenţional şi cu totul accesoriu. Oricum, portretele ctitoriceşti înfăţişând pe nişte săteni, negustori şi boiernaşi rurali, au mai multă probabilitate de a fi asemănătoare decât acele ale marilor boieri sau ale domnitorilor.

Dar, în afară de aceste mostre ale artei picturale româneşti, sunt de pomenit şi cele provenind de acum două-trei secole, puţine la număr, portrete de ale înaltelor obraze de domnitori, vladici, boieri şi jupânese, executate de pictori străini veniţi vremelnic prin ţară, sau facutc în străinătate, şi cărora modelul le-a pozat după toate regulele. Căci este de reţinut că şi la Bucureşti sau la Iaşi, în multe din casele boiereşti nu lipseau biblioteca, formată în bună parte din cărţi franţuzeşti, greceşti, latineşti şi nemţeşti chiar, precum nici tablourile, mobilele şi ştofele de preţ din Orient, din Veneţia or din Ţara nemţească, venite prin Sibiu şi Braşov, şi care împodobeau aceste locuinţe, precum o atestă memoriile a o seamă de călători străini poposiţi pe la noi.

In ce priveşte vechea noastră sculptură, fiică a ornamenticei populare, cu elemente de crestături şi motive înrudite cu desenurile geometrice şi florale ale portului nostru ţărănesc, — ea stă în dependenţă de arhitectura bisericilor şi a palatelor noastre domneşti, fiind reprezentată prin împodobiturile uşilor şi ferestrelor, prin încadrarea pisaniilor şi prin stucaturile ce ornează tavanurile şi pereţii cutăror locuinţe, cule şi palate voievodale.

De cu primele decenii ale secolului al XIX-lea, odată cu stabilirea unor legături culturale şi politice directe, mai strânse şi mai frecvente, dintre ţările româneşti şi Occident, se produce la noi o prefacere aproape revoluţionară în toate domeniile vieţei noastre. Popor tânăr, redus pâna aci la o tihnită trăire patriarhală şi înlănţuit de tradiţie, Românul îşi simte dospind şi sporind în el potenţialităţi năvalnice, dorinţi de premenire şi puteri să sară câte 2-3 trepte de odată pe scara evoluţiei, la al cărei capăt de jos întârziase prea multă vreme, şi nu din vina lui.

Transformarea aceasta, care schimbă faţa societăţii româneşti şi determină devenirea ei istorica, ostenindu-se a o face să-şi întoarcă ochii de la trecut pentru a privi spre viitor,

trebuia în chip firesc să acţioneze nu numai în planul literar, dar şi în materie de artă. Tinerimea noastră care, de cu restabilirea domniilor pământene în Principatele Române, începuse a lua drumul străinătăţii pentru studii, uneori nevoită a se expatria din motive politice, împănase înaltele şcoli străine, doritoare de a învăţa carte, luase direct contact cu Apusul, îi cercetase bibliotecile şi muzeele, iar unii dintre ei prinseseră a ucenici la maeştrii penelului din Austria, Italia, Franţa şi Germania. Ei se întorceau acasă dornici de a dovedi ce au învăţat prin „ale străinătăţi" şi de a-şi pune ştiinţa şi entusiasmul în slujba patriei renăscute. Alături de armata acestor înnoitori de ţară va să pomenim şi rolul unor numeroşi străini — nemţi, francezi, italieni şi elveţieni — ce veneau în Muntenia, în Ardeal, sau în Moldova vremelnic, ori chiar pentru a se statornici între noi ca profesori de desen şi ca pictori 1). Toţi aceştia împreună contribue la prefacerea în curs, prin cultivarea gustului artistic de inspiraţie occidentală modernă, gust care prinde în stratul mai evoluat al societăţii româneşti de atunci. Acest fapt se constată prin existenţa a o seamă de albumuri de călătorii, cu schiţe şi desenuri, tipărite în ţară şi prin străinătate 2), cum şi prin impunătorul număr de portrete în ulei şi pastel, şi mai ales de portrete-miniaturi, executate pe medalioane de smalţ, în negru sau colori, mai toate fără semnătura artistului, şi care se întâlnesc păstrate în atâtea din casele noastre boiereşti 3).

---

1) Astfel *Auguste Raffet*, *Michel Bouquet*, *Louis Dupré*, *Charles Doussault*, *Jean-Etienne Liotard*, *Théodore Valério*, *Hector de Béarn*, *Dieudonné-Auguste Lancelot*, *Mondonville* şi *Dessin*, francezi cari au vizitat ţările româneşti cu creionul în mână şi căror le datorăm desenuri şi picturi ce sunt tot atâtea documente istorice, geografice, etnografice şi sociale, deosebit de preţioase pentru noi, — precum şi, de alte neamuri, străini ca *Nicolas Barabas*, *Carol Wallenstein de Vella*, *Anton Chladek*, *Const. Daniel Rosenthal*, *August Strixner*, *Levaditi*, *Henri Trenk* şi *Carol Popp de Szathmary*. Dintre aceştia, câţiva au rămas definitiv la noi şi s'au românizat cu totul.

Următorii au cunoscut şi Oltenia:

Wallenstein, care pare a fi fost de neam sârb din Banat, pe nume Scarlat Velcu, a stat în tinereţe câtva timp şi prin Craiova, unde îl aflăm în 1817 lucrând portrete pentru casele boiereşti şi dând lecţii de desen. La 1821 se însoară cu o fată din Slatina. Prin 1824-1825 se stabileşte în Bucureşti. Teodor Aman îi va fi elev în meşteşugul picturii. Moare la 1851.

Chladek vine în ţară la 1835. Ceh de neam, desenator, gravor şi pictor. Trebue să fi fost şi el prin Oltenia, dacă ţinem seamă că a făcut portretele multor boieri olteni din familiile Pleşoianu, Rioşanu, Butculescu, şi probabil şi altele. Bun prieten cu pictorul craiovean Elliescu şi cu Carol Szathmary, a fost şi profesorul lui N. Grigorescu.

Carol Popp de Szathmary, cu studii în străinătate, expune la 1864, între altele şi „Un târg la Craiova", care va fi fost lucrat la faţa locului. A lăsat frumoase desene, litografii şi cromolitografii, ce erau odinioară foarte răspândite. Mult umblat prin străinătate. La Roma s'a împrietenit cu Lecca.

Henri Trenk, elveţian, ne-a lăsat „Almanahul arheologic şi pitoresc al mânăstirilor din judeţele Vâlcea şi Argeş", cu cele 88 de planşe lucrate în 1851 pentru Ministerul Cultelor.

2) Pentru noi Oltenii, cel mai important din aceşti călători e *Lancelot*, cel care a publicat în magazinul literar „Le tour du monde" povestirea călătoriei sale: *De Paris à Bucharest*, cu text şi ilustraţii numeroasc, ce se vor reproduce în revista „Arhivele Olteniei" din acest an.

3) O bogată colecţie de astfel de obiecte — în majoritate de provenienţă olteană — poseda profesorul universitar din Bucureşti, craiovean de origine,, Mişu Săulescu. Răposatul îmi împărtăşise nu odată ca frumoasa-i colecţie de documente, stampe, portrete şi cărţi rare, cum şi obiectele de artă ce făceau din locuinţa sa (str. Alex. Lahovary, 38) un adevărat muzeu, vor intra cândva în proprietatea unui aşezământ de cultura. Imprejurarile însă, cu moartea care vine câteodată fără să ne vestească, a acestui distins fiu al Oltenici, au dispus altfel, aşa că gândul său generos nu s'a mai realizat, colecţia risipindu-se la cele patru vânturi.

Pomenim de asemenea portretele în ulei, pe o pânză aplicată şi lipită, printr'un procedeu particular, peste un geam cu uşoară convexitate şi de formă ovală, de 38/48 cm., în cadrul poleit al vremei, pe care le-am văzut acum vreo 25 de ani în salonul răpos. doamne Maria P. Chiţu (traducătoarea în româneşte a lui Dante), şi despre care tablouri dânsa îmi spunea că fuseseră lucrate la Viena pe timpul tinereţii sale, când era la modă ca familiile boiereşti de pe la noi să-şi comande astfel de portrete. Ele se lucrau, probabil, după daghereotipurile facute aici

Tot aci se cer menţionaţi şi câţiva pictori ardeleni 4) cu studii dela Viena şi Roma, cari descalecă „în ţară", aducând cu ei preţiosul lor aport întru modernizarea gustului societăţii, iar prin aceasta şi a însăşi Artei româneşti.

Plastica românească modernă, care se face remarcată spre jumătatea veacului al XIX-lea, fruct al unei epoci de premenire socială şi reflex al unor idei şi forme împrumutate din Apus, se înfăţişează ca o rodire de ciudăţenie revoluţionară, întru cât ea rupe legătura cu trecutul, uită ce a deprins dela iconarii şi jugravii înaintaşi, apărând deodată în pământul ţării noastre — mugur plesnind de sevă şi înălţându-se victorios în lumina soarelui, ca o generaţie spontană anunţată de talentul lui *D. Negulici* 5) şi al lui *G. Tătărăscu* — prin trinitatea: *Aman, Grigorescu* şi *Andreescu*. De cu aceşti artişti, pictura românească îşi cucereşte locul în Istoria Artelor europene, iar prin cel dintâi dintre ei Oltenia se înscrie şi ea aci cu o crestătură la răboj.

Ţinutul nostru din dreapta Oltului a dat până azi mai mult oameni de iniţiativă şi de acţiune — conducători de oaste, oameni politici şi negustori —, dar mult mai puţine personalităţi în materie de literatură şi arte, comparativ cu alte părţi de ţară româneşti, cu Moldova bunăoară. Totuşi, contribuţia sa e destul de onorabilă şi în acest domeniu. Ca să învederăm aceasta, vom trece pe sub ochii cititorului şirul de artişti originari de pe plaiurile noastre, sau cari au trăit mai multă vreme în Oltenia activând aci în cariera artelor plastice în veacul trecut.

CONSTANTIN LECCA, urmaş al unei familii boiereşti oltene, s'a născut la 18 Dec. 1810 în Braşov, ca fecior de negustor. Gustul picturii l-a prins întâi dela zugravii de icoane şi biserici, români şi greci, din partea locului. La vârsta de 17-18 ani s'a dus la Buda să înveţe meşteşugul pictoricesc, în care s'a perfecţionat în călătoriile ce va fi făcut între ani 1829 şi 1833 la Viena şi, se pare, chiar şi la Roma. Ştiri mai precise despre epoca uceniciei sale artistice nu s'au mai păstrat. La 1833 îl aflăm la Craiova, unde semnează portretul profesorului Grigorie Pleşoianu dela „Şcoala Centrală". In anul următor e numit dascăl de desen şi caligrafie la umanioarele colegiului craiovean, unde rămâne în această calitate până când şcoala se închide, la isbucnirea revoluţiei din 1848, silindu-l să se refugieze în Braşovul copilăriei sale.

Lecca e primul profesor român de specialitatea sa în Oltenia, dar şi cel dintâi pictor care îşi căştigă aci un nume ca atare. De sigur că mediul ce a găsit la venirea sa în Craiova i-a placut şi i-a fost prielnic. Prin mutarea lui Ion Maiorescu dela Cerneţi în capitala provinciei, în toamna anului 1837, Lecca se simte şi mai bine la el acasă, dobândind un prieten cu care

---

la noi de fotografi şi trimise în capitala Austriei spre a fi reproduse, mărindu-le.

Un astfel de portret, înfăţişând pe Dora de Istria după cunoscutul desen al lui Schiavoni, din colecţia C.D.F., figurează în expoziţia „Săptămâna Olteniei" dela Craiova.

4) Pomenim pe *Mişu Popp*, făgărăşan, fiu al unui zugrav de icoane, care pictează în 1855 Biserica Domncască din Tg.-Jiu, biserica din comuna Gârbovu-Gorj şi schitul Frăsinet-Romanaţi.

5) Mort la 1851 şi înmormântat, ca şi prietenul său *Barbu Iscovescu*, desenator şi pictor, la Pera, în Turcia, unde amândoi fuseseră deportaţi şi închişi într'un lagăr, ca luptători naţionalişti ai mişcării dela 1848.

avea mai multă afinitate spirituală. Societatea Craioveană — boieri şi marii negustori — adoptaseră pe tânărul pictor, care se şi însurase de curând cu Victoria, sora boierilor Iordache şi Grigorie Otetelişanu, în a cărei casă de zestre locuia şi unde îşi amenajase un atelier.

Pe vremea aceea — acum vre-o sută de ani — Craiova era un oraş mărişor, cam de 10.000 locuitori, şi care se ridicase prin negoţu-i înfloritor. Protipendada locală, iubitoare de petreceri, se interesa deopotrivă şi de ale sufletului şi minţii: abonaţii la „gazeturi" şi alte publicaţii sporiseră; se cumpărau cărţi; mulţi îşi trimeteau odraslele la şcolile de peste munţi, la Sibiu mai ales, iar câţiva în străinătate, la Viena, ba chiar la Paris. Evident că nivelul cultural al oraşului nostru trebue să fi fost destul de ridicat pe vremea aceea, pentru ca Maiorescu să umble a înfiinţa aci un cerc cultural şi literar după modelul celor ce cunoscuse la Braşov şi la Buda, format în primul rând din profesori de ai Colegiului. Să nu uităm a menţiona şi rolul tutelar pe care l-a avut în acest timp asupra intelectualităţii oltene învăţatul Eufrosin Poteca, amic şi bun sfătuitor al pictorului.

In 1838 Lecca înfiinţează prima tipografie craioveană, în care tipăreşte revista „Mozaicul", redactată integral de el, cum şi câteva cărţi (între care, la 1838, „Cruciaţii" de Kotzebue, dramă în cinci acte, tradusă de Lecca) —, tiparniţă pe care la 1845 o vinde lui „Iosif legătorul", mai târziu cu numele de Iosif Samitca.

După revoluţie, Constantin Lecca se stabileşte la Bucureşti, ca profesor la Colegiul Sf. Sava (1851-1859), dându-şi aproape tot timpul artei, desemnând şi pictând scene şi chipuri din istoria naţională, dintre care multe s'au popularizat prin mijlocirea litografiei, şi făcând numeroase portrete şi zugrăvind biserici, cum a fost şi aceea dela Madona-Dudu din Craiova, dărâmată în 1913 (fără a i se fi fotografiat măcar pictura), precum şi câteva biserici din Capitală. In zugrăvirea acestora Lecca a fost ajutat de pictorii Mişu Popp şi Barbu Stănescu. Pictura lor religioasă — cel puţin aceea dela Madona-Dudu, pe care am cunoscut-o —, de înrâurire occidentală şi catolică, se răsleţise de tipicul bizantin al vechilor noastre lăcaşuri de închinăciune, deosebindu-se prea puţin de iconografia bisericilor apusene şi împrumutând şi tehnica lor.

După 1870 Lecca, obosit, renunţă la pictură şi trăeşte retras. Moare la 14 Oct. 1887 în Bucureşti.

Constantin Lecca şi Gheorghe Tătărăscu duc pictura bisericească pe drumurile Occidentului italian, părăsind tradiţia ca tehnică şi pictând pe părete — cum a făcut şi Aman — în ulei, în ceară, în tempera, dar nu în frescă, aşa cum făceau odinioară bătrânii noştri zugravi.

TEODOR AMAN trebue să fie considerat, după binevestitorul picturii moderne româneşti Lecca, drept primul şi cel mai de seamă pictor ce au dat ţările noastre în cursul secolului trecut. Fiu al serdarului Dimitrie Aman — român macedonean aşezat în Craiova, negustor de frunte, căftănit de Vodă Caragea — şi al Despinei Paris, soţie a doua, cunoscută sub numele de Pepita, viitorul artist vede lumina zilei prin întâmplare în Câmpulungul Muscelului, la 20 Martie 1831, unde părinţii i se refugiaseră pentru un an, de frica ciumei ce bântuia în primăvara aceea în

Oltenia. Copilul, bine înzestrat, ia primele lecţii de desen cu Lecca, apoi, când mama sa, rămasă văduvă, se stabileşte la Bucureşti, îşi urmează ucenicia cu profesorul Wallenstein dela Colegiul Sf. Sava. După 1848 tânărul Aman e trimis de Domnitorul Ştirbei la Paris, ca să studieze pictura. Aci a stat zece ani, în care timp a avut de maeştri pe Michel Drolling, apoi pe François Edouard Picot, pictori istorici de pe linia David. De notat că Aman, spirit larg îmbrăţişetor, era şi un pasionat cititor, care şi-a făcut astfel şi o instrucţiune serioasă.

La doi ani după venirea sa la Paris, Aman înregistrează primu-i succes, atunci când expune la Salon portretul său, deosebit de remarcabil. Ambiţia tânărului nostru este de a construi vaste compoziţii istorice, în gustul timpului. In acest gen dă: *Lupta dela Oltenița* dintre Ruşi şi Turci, tablou achiziţionat de Sultan, apoi *Bătălia dela Alma,* expusă în 1855, şi *Vânători şi zuavi înaintea Sevastopolului,* din acelaşi an, expuse tot la Paris. Viguros în sănătatea-i trupească, luminat la minte, temperament bine echilibrat şi bogat înzestrat, Teodor Aman lucrează înfrigurat: portrete, natură moartă, scene de interior, pictură decorativă, desen, aquarelă şi gravură se succed în cursul anilor scurşi în ritm rapid în metropola Franţei.

La 1858 artistul se întoarce în patrie, unde îşi continuă activitatea-i rodnică şi nebosită, întreruptă uneori de câte o călătorie la Paris, sau aiurea, în Orient. *Hora Unirii,* a cărei acţiune o localizează la Craiova, în faţa clădirei vechiului liceu craiovean, şi pe care cromolitografia a popularizat-o, cu efectul ei de noapte, este din epoca înapoierii în ţară.

Ca gravor, Aman nu va fi ajuns de niciunul din artiştii vremii sale, dar nici de ai generaţiei care l-a urmat imediat.

Teodor Aman, prin stăruinţele sale, întemeiază Şcoala de Arte Frumoase din Bucureşti la 1863, precum şi Pinacoteca de acolo şi pe cea din Iaşi. La 1868 se aşează în casa-i proprie, în care decoraţia murală, ca şi sculpturile în lemn ce o împodobesc, sunt lucrate de mâna artistului, meşter tâmplar şi dăltuitor în orele-i libere. Această casă formează azi muzeul care îi poartă numele în capitala ţării 6).

Pictorul Aman, în neastâmpărata-i dorinţă de se preînnoi mereu, de a se ţine în pasul vremii, urmează evoluţia picturii franceze, prin alegerea subiectelor şi tratarea lor, de la romantism la clasicism, şi de aci îndrumându-se spre modernism. Maestrul care a călăuzit primii paşi ai lui Mirea, ai lui Luchian, ai sculptorului Ion Georgescu şi ai atâtor alţi artişti din generaţia trecută, a murit la 12 August 1891.

MIHAIL LAPATY, despre a cărui origine şi vieaţă se ştie foarte puţin lucru, era de loc din Caracăl, oraş în care s'a născut între anii 1815-1830. El se pare a fi fost nepot de fiu al caimacamului Iordache Lapati din 1780. A trăit mai mult la Paris, unde a fost elevul lui Ary Scheffer, pictor din şcoala lui Delacroix. In anul 1857 a expus la Salon portretul unei ţărănci dela noi, catalogată sub titlul curios de: *Eva, bouquetière romaine* (nu: roumaine). In

6) Muzeul cu acelaşi nume din Craiova — mai exact Fundaţiunea cu titlul „Muzeul, Biblioteca şi Pinacoteca Alexandru Aman şi soţia lui Aristia Aman, născută Grigorie Lăceanu" — a fost înfiinţat şi dotat prin actul testatorilor din 1908. Alexandru Aman, magistrat, era fratele mai mare al pictorului.

1858 prezintă pânzele: *La mariée maudite* şi *Portretul lui Omer Paşa.* Romantic prin alegerea subiectelor şi academic ca manieră, Lapaty lasă puţine lucrări la noi. El moare tânăr, cam prin 1863-1865.

PETRE ALEXANDRESCU, ai cărui părinţi erau din Craiova, s'a născut în anul 1828. A fost profesor de desen la Bucureşti. Bursier al Domnitorului, studiază, de cu anul 1851, la Viena, Roma şi la Paris, unde în 1856 îl aflăm ca elev al lui Léon Cogniet. Pe la 1859 se înapoiază la Craiova. Aci lucrează mai multe portrete în familiile Otetelişenilor şi Filişenilor. In 1860 e profesor de desen la Liceul „Lazăr" — pe atunci gimnaziu — din Bucureşti. Din vremea şederii sale în Capitală datează mai multe din portretele sale, lucrări comandate în cea mai mare parte mai ales pentru înaltele feţe bisericeşti, precum şi o seamă de compoziţii mai puţin reuşite. A lăsat şi câteva copii bune. De semnalat mai ales că a fost profesorul lui Andreescu.

Dela 1868 Petre Alexandrescu renunţă a mai face pictură, se retrage la Brăila, unde moare la 1899.

MIHAIL DAN „din Tg.-Jiu", unul din primii absolvenţi ai Şcoalei de Arte Frumoase din Bucureşti, s'a născut la 1842 în satul Pisteşti din jud. Gorj şi a murit la 1884. A fost şi el profesor de desen, nu ştiu la care şcoli, şi a expus întâia dată la Salonul Artiştilor în vieaţă din 1867.

ELIESCU, al cărui nici măcar nume de botez nu-l cunoaştem, era craiovean, născut cam pe la jumătatea secolului trecut şi mort la 1889, probabil răpus de o boală de piept. A lucrat portrete şi mici tablouri, fără a se fi putut ridica, tot ca şi Mihail Dan, cu mult deasupra unei oneste mediocrităţi.

Secolul al XX-lea se vădeşte şi în România, dar cu oarecare întârziere, în urma Occidentului, ca dominat de tendinţa eliberării de sub tutela pontifilor zilei în materie de artă, fie aceşti pontifi români or străini. Dorinţa de se scutura de un jug, de a se căuta pe sine însuşi spre a se preînnoi, începuse la noi încă din ultimul deceniu al veacului al XIX-lea. Ea se manifestă cu evidenţă prin componenţa tinerească a celor ce exprimau asemenea tendinţe şi prin lucrările expuse în Mai 1896 la primul Salon al Artiştilor independenţi din Bucureşti, cu Luchian, Artachino, Vermont, Grant şi cu purtătorul lor de cuvânt Al. Bogdan-Piteşti. Respectuoşi de talentul bătrânilor şi de rolul jucat de aceştia în evoluţia artei noastre plastice, nicidecum iconoclaşti tăgăduitori ai înaintaşilor, dar proclamând şi dovedind cu penelul lor că, în afara imitaţiei servile după unii maeştri ca Aman şi Grigorescu, mai sunt şi alte feluri de a-şi exprima personalitatea artistică prin desen şi coloare, — secesioniştii români se impun atenţiei şi preţuirii publicului. Peste un an grupul acesta, lărgindu-şi comitetul cu Steriade şi Aricescu şi asociindu-şi o seamă de scriitori, gazetari şi chiar bărbaţi politici, îşi creiază şi un organ: revista „Ileana", în al cărui prim număr se declară că: „Scopul ei este să contribue la formarea certitudinei că şi în

poporul român există sentimentul artistic, iubirea de frumos, talentul, puterea de creaţiune". „Ileana" — zicea mai departe manifestul — va da artiştilor noştri mijlocul de a-şi face cunoscute operele lor, va pune în valoare nepreţuitele comori artistice pe care le posedă ţara noastră şi va ţine în curent pe iubitorii de artă din ţară cu mişcarea artistică din întreaga lume".

In 1900, artiştii români aflători în capitala Franţei întemeiază o asociaţie, punând bazele societăţii „Tinerimea Română", ca semn de protestare împotriva chipului în care ţara noastră se prezenta oficial la Expoziţia Universală din 1900, la care participau unii nechemaţi, ca şi cei chemaţi şi miruiţi cu harul talentului (Grigorescu şi Mirea), pentrucă aşa voia la noi sfântul hatâr şi măria sa bunul plac. Făceau parte din iniţiatorii acestei mişcări de chemare la ordine Stefan Popescu, Strâmbulescu, Pătraşcu, Kimon Loghi şi N. Grant dintre artişti; din ţară întăresc cu adesiunea lor Verona şi Fr. Storck, pe lângă grupul celor dela „Ileana". Prima expoziţie din Bucureşti a „Tinerimei" în 1901 este un triumf, dar şi o piatră de hotar, căci prin ea o generaţie tânără de artişti deschide un capitol nou în istoria artelor din România.

Alături de aceştia, în pas cu ei şi călăuziţi de aceleaşi aspiraţiuni, artiştii olteni ai vremii de astăzi vin să înscrie şi ei câteva pagini deosebit de onorabile în istoria plasticei româneşti.

De remarcat însă că toţi artiştii mai sus menţionaţi la rubrica veacului al XIX-lea,, Olteni prin origine sau vremelnic aşezaţi în Oltenia, precum şi acei din vremea noastră şi despre cari vom vorbi mai departe, cu foarte puţine excepţiuni, nu au fost şi nu au rămas legaţi de locurile acestea. Şi era firesc să fie aşa. Craiova — ca să nu mai vorbim de celelalte oraşe de dincoa de Olt, mai mici şi mai puţin prospere— n'a avut noroc de vreo şcoală de înalte învăţături nici până în ziua de azi 7), şi cu atât mai puţin de vreun institut superior de învăţământ artistic: Şcoală de Arte Frumoase or Conservator de Muzică şi Artă dramatică 8). Teatrul Naţional al Craiovei, venerabilă instituţie aproape centenară şi cu un glorios trecut, a fost desfinţat 9) din anul 1935 prin vina politicienilor cari, dacă n'au fost capabili să creieze ceva de seamă în domeniul cultural pentru acest oraş, au isbutit însă a închide teatrul scoţându-l din bugetul Statului, şi aceasta numai pentru a se scăpa astfel de directorul instituţiei, neagreat de partidul atunci la putere, şi pe care nu-l puteau înlătura pe altă cale.

In asemenea condiţiuni — căci numărul mare al bogătaşilor dela noi, proprietari rurali de dinainte de războiu, şi al şi mai numeroşilor proaspăt îmbogăţiţi din anii din urmă nu con-

---

7) Din iniţiativa d-lui Doctor Mih. Cânciulescu s'a pornit de cu vara aceasta o campanie de propagandă, menită a lămuri prin conferinţe publice toată lumea din cuprinsul Olteniei asupra necesităţii imperioase a înfiinţării unui început de învăţământ universitar — Academie de Comerţ, Academie de Agricultură or o Şcoală de Medicină — în ţinutul nostru. In acest scop au conferenţiat în T.-Severin, Tg.-Jiu, R.-Vâlcea, Slatina, Caracal şi Craiova d-nii Dr. Cânciulescu, Prof. Fortunescu şi Pr. Brânzei

8) Şcoala de Muzică şi Dicţiune „Cornetti" e o instituţie de iniţiativă particulară, fruct al unui lăsământ testamentar administrat de Primăria Craiovei. E e şcoală pregătitoare, ai cărei absolvenţi se pot înscrie în clasele superioare ale unui Conservator de Stat la Bucureşti, Iaşi sau Timişoara-Cluj.

9) El a fost redeschis în iarna trecută, mulţumită subvenţiilor acordate de Ministerul Educaţiei Naţionale, de Prefectura judeţului Dolj şi de Primăria Municipiului Craiova. Aşteptăm să-l vedem consolidat în sensul rezervelor ce am exprimat în *Arh. Olt.*, XXI, p. 343.

stitue, negreşit, un climat priincios desvoltării literaturii şi artelor —, oraşele oltene au fost incapabile de a reţine talentele ce s'au ivit în mijlocul lor, nu s'au simţit îndemnate a le încuraja, şi mai puţin încă a le sprijini cum se cade. Astfel fiind, o bună parte din aceste promisiuni în faşe, sub ghiontul brutal al nevoiei — căci „gură de om, gură de câine, cere pâine" — s'au văzut obligate a-şi lega restul zilelor de cutare oraş de provincie fără orizont şi fără perspectivă, mulţumindu-se cu catedra de caligrafie şi desen a unei şcoli secundare. Din acel moment n'a mai trebuit mult pentru ca asemenea posibilităţi în devenire, obosite şi descurajate, să înceteze de a mai năzui la mai bine. Au capitulat deci oamenii, renunţând la luptă şi la orce şansă de victorie, pentru ca, retraşi de pe front, să se scufunde în mediocritatea nivelatoare a unei comode vieţi vegetative, în care cafeneaua — dacă nu cârciuma —, ţigarea, gazeta şi bârfelile de tot soiul formează unica preocupare şi satisfac tot ceea ce mai pot dori aceste biete epave. Foarte puţini însă acei cari, puşi de soartă în fericita condiţiune a unor feciori de oameni bogaţi (ceea ce de altfel nu ar fi suficient) dovedesc în acelaş timp un caracter ferm şi sunt conştienţi de adevărul că numai printr'o lungă şi perseverentă muncă se intră în împărăţia vrăjită a Marei Arte; tot aşa de puţini şi cei născuţi în sărăcie, dar armaţi cu solide resorturi sufleteşti, în stare să lupte pieptiş cu vieaţa duşmănoasă, să înfrunte răbdători şi cu încredere în ei lipsurile şi adversităţile de tot felul, călăuziţi de un ideal niciodată pierdut din vedere.

Iacă pentru ce, din generaţia artiştilor olteni azi trecuţi de 50 de ani, numai câţiva şi-au cucerit o meritată reputaţie şi şi-au înscris un nume în *Istoria* (fără adjectiv limitativ şi designator de frontiere) *Artelor,* în fruntea acestor aleşi fiind un sculptor şi un pictor — Brâncuşi şi Stoenescu —, un fecior de ţărani din Mehedinţi şi unul de boiernaşi doljeni.

In rând cu aceştia şi deopotrivă dăruiţi, făcând parte din aceeaşi generaţie, cu sculptorii stegari, Severin şi Pavelescu-Dimo şi cu pictorii Oprişan Rădulescu şi Stoica urmează un lung şir de artişti, dintre cari unii au putut să se realizeze măcar în parte, alţii — mai tineri, — sunt pe cale de a o face, iar câţiva au rămas pe drum, fie pentru că au obosit prea curând, fie pentru că Parcele le-au măsurat anii cu sgârcenie. Ii vom pomeni în rândurile următoare pe toţi câţi ne sunt cunoscuţi. Iar de am omis poate pe vreunul, este numai pentrucă nu l-am ştiut de Oltean.

CONSTANTIN BRÂNCUŞI, odraslă de moşneni din com. Hobiţa-Peştişani, jud. Gorj, s'a născut la 1876, a învăţat clasele primare la Pestişani, apoi după o scurtă întrerupere Şcoala de Meserii din Craiova şi Şcoala de Belle-Arte din Bucureşti. Deşi începuturile sale în artă sunt remarcate elogios în Bucureşti, Brâncuş pleacă la Paris şi mai cu trenul, mai pe jos — întocmai cum va face peste câţiva ani Severin — rămâne acolo pentru totdeauna, slugărind ca să-şi câştige pâinea şi muncind în acelaş timp cu încăpăţânare, ca să ajungă a-şi stăpâni meşteşugul. Primu-i succes e primirea la Salonul Oficial a bustului înfăţişând pe vestitul restaurator din Paris Chartier, stăpânul la care artistul român spăla paharele în orele sale libere. Marele Rodin

remarcă şi el pe Brâncuşi, îl cheamă, vrea să şi-l apropie; dar tânărul ţăran dela Dunăre nu ţine să fie elevul nimănui; el urmăreşte gândul de a nu călca pe drumul bătut de altul, ci de a-şi traia drumul care să fie numai al lui. In atelierul lui din rue Montparnasse trudeşte cu îndaratnicie ani de zile, citeşte, meditează şi ciopleşte neobosit. Preocupat o vreme de arhaismul egiptean şi de arta negroidă, căutând apoi a simplifica formele, a le reduce la ceeace ar fi conţinutul lor etern, la miezul lucrurilor, la o formă simbol al elanului vieţii. De la Salonul Oficial al tradiţionalismului, sculptorul nostru trece cu toate onorurile şi la locul cel mai de cinste în Salonul Independenţilor; de la portretul-bust al lui Chartier, prin monumentul funerar din cimitirul Buzăului, prin „Pasărea de aur", „Portretul d-rei Poganyi", „Femme se peignant" şi până la „Pasărea măiastră", „Portrait de la princesse X", „Leda", „Le commencent du monde" (un ou), „La muse endomie", „Peştele", „Le miracle" şi „Coloana Recunoştinţei" dela Târgu-Jiului, opere care au revoluţionat arta sculpturală în forme, concepţii, tehnică şi utilizare de nou material constructiv al ei. Pentru unii artistul e un neînţeles or un rătăcit, — pentru alţii un precursor, un geniu deschizător de drumuri noi.

Cele mai multe din operele lui Brâncuş sunt deţinute în străinătate, în Statele-Unite mai ales; Muzeele Simu şi Kalinderu, cum şi câţiva particulari din Bucureşti posedă un număr de sculpturi ale artistului.

EUSTAŢIU GR. STOENESCU, n. la 14 Mai 1883 în Craiova, unde a făcut şcolile începătoare şi a manifestat încă de copil aptitudini şi gust pentru pictură. Primele noţiuni pe această cale le-a căpătat în atelierul bătrânului pictor şi profesor de desen al Colegiului „Carol I", N. Rădulescu. La 15 ani tatăl său îl duce la Paris. Aci se înscrie în şcoala de desen şi pictură faimoasă: „Académie Julien", de sub conducerea maestrului Jean-Paul Laurens, printre ai cărui elevi preferaţi era tânărul român. Intră apoi la Ecole des Beaux-Arts, unde se distinge deopotrivă, obţinând mai multe medalii. La 1905 i se primeşte la Salon tabloul: „La soupe populaire". De atunci a expus aproape în fiecare an, câtă vreme a stat la Paris, până acum vreo zece ani, portrete, peisagiii, natură moartă, flori şi compoziţii, dintre care citäm: „Rămăşiţele unui convoi", aflător la Muzeul Simu, „Ţigani la drum", în Muzeul Aman din Craiova, „Piaţa din Craiova", la Muzeul Kalinderu, „Omul cu gravura" la Banca Naţională din Bucureşti şi atâte altele. Portretele sale, sobre în coloare, de o rară abilitate ca tehnică, sunt — în cele mai reuşite lucrări — adevărate portrete de caracter: avarul, indolentul, şiretul, materialistul, omul de voinţă, omul de afaceri, politicianul, îmbogăţitul de război, artistul, avocatul, — portrete-tipuri, purtând numele d-lui sau d-nei X or Y. Insemnăm, ca mai cunoscute, figurând în muzee, portretul bătrânului maestru Jean-Paul Laurens, al lui Gustave le Bon, al Ducesei d'Uzès, al lui Ştefan Popescu, al Baronului Le Vavasseur, al Regelui Ferdinand, al lui Ionel Brătianu, etc.

Foarte apreciat în Franţa, Stoenescu a expus şi peste Ocean; expoziţia sa dela New York, din 1930 a fost un triumf pentru pictorul nostru. In 1937 Eustaţiu Stoenescu a fost onorat cu Marele Premiu pentru pictură la Expoziţia Internaţională dela Paris.

ALEXANDRU SEVERIN (n. Febr. 1881 în T.-Severin), pe numele de familie Talpoşin, a învăţat carte în oraşu-i natal, după care a făcut Şcoala de Arte-Frumoase din Bucureşti, având de profesor pe Voinescu marinistul şi director pe Mirea. Luptând din greu cu sărăcia, dar călăuzit de un ideal, a plecat cu 80 de lei în buzunar, călătorind mai mult pe picioare decât cu trenul până la Paris. Inscris la concursul pentru intrare în Academia respectivă a capitalei Franţei, a fost clasat al patrulea din 606 candidaţi, dar neavând cu ce plăti taxele de frecvenţă în şcoală, a urmat cursurile serale de pictură gratuite, iar ziua cutreciera muzeele Parisului cu creionul şi caietul de schiţe nelipsit în mână, desenând cu sârg. In 1907 i s'a primit cea dintâi lucrare la Salon. In 1910 s'a dus în Italia, oprindu-se mai îndelung la Florenţa, unde a ucenicit meşteşugul sculpturii cu Romanelli.

Artistul nu s'a bucurat de vreun ajutor la studiile sale în vremea şederii sale în străinătate. O dată doar, un primar al Severinului i-a dat un ajutor de 200 franci, pentru care însă i-a luat în schimb 17 tablouri.

Muzeul Uffizzi i-a reţinut trei lucrări, iar Muzeul Luxembourg i-a cumpărat bronzul intitulat „Cap de dac". In ţară are răspândite o seamă de bucăţi în marmoră, bronz şi ceară pe la muzeele Bucureştilor şi la colecţionari. Picturile, pastelurile şi desenele lui Severin sunt deopotrivă de preţuite de cunoscători; dintre acestea foarte multe, luate din campania din Bulgaria şi războiul pentru reîntregire, au şi o valoare documentară. In timpul din urmă, al plinei sale maturităţi artistice, sculptura sa tinde spre decorativ şi proporţii de monumental. In vreme ce însă Brâncuşi alunecă din sculptură într'o căutare a ceva care e asemănător experimentelor alhimiştilor medievali, Severin a ştiut să păstreze totdeauna contactul ferm cu pământul, cu natura, în căutarea frumuseţii eterne care, dacă e frumuseţe, e accesibilă tutulor şi orcând.

Pictorul STOICA D.(emetrescu), (n. Mai 1886 în satul Zănoaga-Dolj), a făcut Şcoala de Arte Frumoase din Capitală, sub directoratul lui Mirea, având de profesor pe Ip. Strâmbulescu, apoi vreme de 4 ani a studiat la München, obţinând bursa „Grigorescu". A călătorit în Franţa şi Italia. Minunat observator, e un desenator maestru şi colorist cu bogată paletă. In compoziţia istorică de mari proporţii nu l-a ajuns până azi niciunul din pictorii noştri. Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, Vlad Ţepeş şi zeci de alte personalităţi din trecutul nostru i-au inspirat subiecte. Deopotrivă scene de război tumultuoase, variate şi pline de vieaţă, uneori şi de umor, scene populare, cu petreceri la vreun han de ţară or sub umbrarul cârciumei şi cu nelipsitul tovarăş al omului — calul —, pe care pictorul Stoica l-a înfăţişat „con amore", în toate aspectele posibile.

IOAN STĂNCESCU-GIOVANNI (n. Aprilie 1870 în Craiova), absolvent în 1890 al Şcoalei de Meserii din oraşu-i de naştere — ca şi sculptorii Brâncuş, Severin şi Vasilescu —, a urmat Academia de Belle-Arte din Veneţia, cu profesorul Ettore Tito, după terminarea căreia a socotit cu cale a mai studia încă doi ani la Academia din Milano. Inapoiat în ţară în anul 1898,

luă prin concurs catedra de desen şi de caligrafie dela Liceul „Carol I" din Craiova, în care calitate rămase până la moartea sa, întâmplată la 7/20 Octombre 1912, într'un sanatoriu din Viena, în urma unei operaţii.

Din lucrările sale — picturi şi desenuri — cele mai bune au fost achiziţionate de Muzeul Aman din Craiova.

Sculptorul D. PAVELESCU-DIMO (n. 1870 la Calafat) a fost ultimul elev al profesorului Ioan Georgescu dela Academia de Arte Frumoase din Bucureşti. Monumentele sale se află răspândite prin toată ţara. In Craiova are „Monumentul Independenţei", la Târgovişte e prima sa lucrare: monumentul lui Grigorie Alexandrescu; la Braila al Impăratului Traian; la Bucureşti „Monumentul lui Ion Lahovary", deosebit de numeroase busturi de oameni politici, artişti, cum şi capete de expresie ca „Apus vesel" şi „Un veteran", premiate cu medalie de aur la Expoziţia Naţională din 1906.

OPRIŞAN RĂDULESCU, fecior de gospodari de seamă din com. Parachioi (astăzi Băneasa), jud. Constanţa, a fost elevul lui Mirea la Şcoala de Belle-Arte din Bucureşti şi una din marile speranţe ale picturii noastre, pe care o moarte prematură a curmat-o fără a-i da putinţa ca să se desvolte, realizându-se pe deplin. A fost profesor la Şcoala Superioară de Comerţ din Craiova puţinii ani ce i-a trăit. Pictorul Oprişan (sub acest nume era cunoscut) a murit în noaptea Invierei din anul 1905, în vârstă de 30 ani. Pictorul a lăsat puţine lucrări, dintre care câteva portrete care anunţau pe un maestru. Tot el a jugrăvit Biserica dela Ştorobăneasa-Teleorman a familiei Racottă. Pictura din Catedrala Constanţa poartă şi ea semnul mâinii lui Oprişan, care a lucrat aci pentru şi sub conducerea maestrului Mirea, împreună cu un coleg al său Iuliu Goşanec.

Dintre artiştii olteni trecuţi la cele veşnice ne vom mulţumi a pomeni doar pe *N. Rădulescu,* pictor şi fost profesor, mort în 1916, care a îndrumat pe mulţi în meşteşugul pictoricesc şi a fost un animator în oraşul său, strângând pe profesionişti şi diletanţii locali în prima societate artistică din Craiova; — *Ion Bălănescu,* mort în 1921, fost profesor la Şcoala Normală de băeţi, odinioară elev al lui Bouguereau şi al lui T. R. Fleury, remarcat la Salonul parisian din 1889 şi în cel din 1890 pentru două portrete; — *Oscar Obedeanu* (1867-1914), pictor de tablouri istorice; — *C. Bălăcescu* sculptorul, autor al monumentului Tudor Vladimirescu din Tg.-Jiu; — *Al. Demetrescu-Hagiu,* mort în împrejurări dramatice acum doi ani; — *Grigore Romano* (tatăl Cocăi Romano), decedat în 1916, pictor de natură moartă şi peisagiu; — *Anton Ventzel,* venit la noi din Piteşti, şi care a lăsat în numeroase case din oraşul nostru tablouri de ale sale, nu lipsite de talent; — sculptorul *G. Cireşescu,* atât de promiţător, fost şi el elev al Şcoalei de Meserii craiovene, şi care se întorsese dela studiile sale în Italia cu câteva bucăţi remarcabile, pentru a se prăbuşi mai anul trecut în mizerie şi degradare; — *Ion Schmidt-Faur,* fost profesor de modelaj la Şcoala de ceramică din Tg.-Jiu, iar în anii din urmă Director al

Şcoalei de Arte şi Meserii din Capitală, şi care a dat mai multe lucrări mari de sculptură, cum bunăoară „Monumentul Eroilor" dela Caracal; — *C. Constantin,* căzut pe front în războiul din 1916-1918; — *Horaţiu Dimitriu,* mare talent răpus de timpuriu, pictor şi mai ales gravor de valoare; — *Iuliu Goşanec,* fost profesor şi pictor craiovean, elev al lui Mirea; — d-na *Alexandrina Eliescu* şi *D. N. Cabadaief,* din care cel din urmă a fost profesor la Sibiu, unde a şi murit mai anii trecuţi. Din R.-Vâlcii însemnăm la loc de cinste pe profesorul *C. G. Mihailescu,* sculptor, din al cărui îndemn şi stăruinţă s'a întemeiat Muzeul „Paul Capelleanu" al Râmnicului.

Vom menţiona — de nevoie — la urmă numele artiştilor olteni din zilele noastre, cari şi-au câştigat prin talent şi muncă un nume.

Ioan Niţescu, n. 1897 în Craiova, cu studii la Şc. de Arte Frumoase în Bucureşti, apoi în 1924 la Paris. A expus la Salonul parizian în 1925. Azi e şi profesor în Capitală; — *Sever Buradescu,* alias Burada, craiovean, cu aceleaşi studii ca Ioan Niţescu; — *d-na Olga Greceanu;* — sculptorii *Anghel Chiciu* şi *Eraclie Hagiescu;* — pictorii *Marius Constantinescu, I. Theodorescu-Romanaţi, Mircea Olarian, d-na Jeana Baculescu, Ionescu-Doru, I. Ţuculescu, Ioan Pavelescu, G. Billek, d-na Maria Strâmbeanu-Billek, d-na Frieda Tribalski-Delnevo, d-na Florica Bărăscu, Preot C. Bârneanu, Mihail Gelep* şi *Gr. Untu;* din Tg.-Jiu pictorul şi gravorul *Iosif Keber,* care a decorat biserica Sf. Arhangheli din Craiova, iar din R.-Vâlcii pictorii *C. M. Iliescu* şi *Emil Ştefănescu.*

Câteva cuvinte şi despre înjghebările artistice din Craiova, ce pot interesa.

Au fost organizate Expoziţii de artă ocazionale în capitala Olteniei la 1901, din iniţiativa d-nei N. P. Romanescu (n. Lucia Fălcoianu), apoi altele două în anii următori la Parcul Bibescu şi una la Liceul Carol I, cu prilejul vizitei M. S. Regelui Carol I la Craiova.

In 1904 se înfiinţează în oraşul nostru *Societatea artistică Th. Aman* a artiştilor craioveni, sub preşedenţia lui N. Rădulescu. In toamna acelui an organizează o Expoziţie de pictură, sculptură şi arhitectură, ai cărei expozanţi erau: Gh. Baba, Alexandrina Eliescu, M. Gelep, N. Rădulescu, Fr. Şirato (pe atunci la Craiova), I. Stăncescu, E. Gr. Stoenescu, Cabadaef şi Laura Vlad, cu sculptorul N. Constantinescu şi arhitecţii I. G. Mayer şi A. Vincenz, deosebit de A. Ventzel şi N. Tempeanu, ce veneau din Piteşti, plus câţiva diletanţi. Societatea a mai făcut încă 2-3 expoziţii în cursul anilor următori şi e de regretat că n'a durat decât puţin timp.

Pomenim mai apoi, după menţiunile gazetelor şi din cataloagele expoziţiilor respective ce am păstrat, următoarele:

In 1921 Expoziţia pictorului Gropeanu.

In 1923 Expoziţia din Palatul Prefecturii a lui-Eust. Gr. Stoenescu, alături de care au expus câteva pânze şi pictorii Mirea, Pătraşcu, Paladi şi d-ra Popea.

In acelaş an expune pictorul mult promiţător I. Negulescu, astăzi aşezat în America.

In 1924 Expoziţia G. Teodorescu-Romanaţi şi acea a lui Sever Buradescu-Burada, a lui Horaţiu Dimitriu, a lui Ionescu-Doru, a d-nei Bica Stanovici, a sculptorului Severin şi Salonul umoristului „Drăgulescu" cum şi expoziţia sculptorului Anghel Chiciu.

In 1925 Expoziţia lui Buradescu-Burada, a lui Teodorescu-Romanaţi, a lui A. D. Hagiu şi a fraţilor — încă elevi de liceu pe atunci — Ţuculescu, dintre cari unul e pictorul cu nume cunoscut azi.

In 1925 Expoziţiile de pictură ale d-rei Fr. Tribalski şi a bănăţeanului A. Rugescu, a lui Schweitzer-Cumpănă şi I. Pavlu, apoi Salonul umoristic al lui Drăgulescu-Drag şi deosebit de remarcabila expoziţie a „Cercului Artistic Oltean", asociaţie a profesioniştilor şi diletanţilor craioveni, din Salonul Prefecturii, unde expun pictorii Stoenescu, Burada, Niţescu, Tribalski, El. Jiquide, Romanaţi, Gelep, Ciolac, Tănăsescu-Bora, E. Stefanache, F. Billek, şi caricaturistul Drăgulescu; ca sculptori: A. Chiciu, Eraclie Hagiescu şi d-na G. Stefănescu. Intre diletanţii de atunci stă în frunte pictoriţa d-na Jeana Baculescu şi I. Ţuculescu. In acelaş an o nouă expoziţie a lui Burada, una a lui Mircea Olarian, cum şi una a lui Barg-Barbulescu. In R.-Vâlcii, din iniţiativa animatorului local, sculptorul C. G. Mihailescu se înfinţează un „Cerc de educaţie artistică", la a cărui Expoziţie se menţionează diletantul institutor Const. M. Iliescu, un talent real în pictură.

In 1927 Expoziţia de pictură a d-nei Vera Veslovschi-Niţescu, apoi a pictorilor Stoica D. ramasă neuitată şi a lui Visconte. A doua expoziţie a „Cercului Artistic Oltean", la care expun: d-na Jiquide, Romanaţi, Gelep, Burada, d-na M. Strâmbeanu, A. Chiciu, G. Billek, d-na A. Eliescu, C. Iliescu-Vâlcea, C. Mihăilescu-Vâlcea, Tănăsescu-Bora, d-ra Tribalski, Er. Hagiescu şi d-ra Obogeanu, o diletantă. Deosebit o Expoziţie de pictură şi sculptură Severin.

In 1928 două expoziţii: a pictorului Burada şi a lui Teodorescu-Romanaţi.

In 1929 a pictorului Aureliu Frăţilă, a d-rei Tribalski şi a lui Mircea Olarian.

In 1930 remarcabila expoziţie a pictorului bucureştean Marin Georgescu şi acea a d-nei Maria Strâmbeanu şi George Billek, apoi în urmă a unei promiţătoare eleve a Şcoalei de Belle Arte din Bucureşti, d-ra Corina Lecca. Tot atunci şi expoziţia Gh. Baba (tatăl) şi Corneliu Baba (fiul), artişti din Caransebeş.

In 1932 Expoziţiile M. Strâmbeanu şi M. Olarian.

In 1933 Expoziţia Strâmbeanu şi Billek, apoi acea a pictorului Ioan Pavelescu.

In 1934 a doua expoziţie Pavelescu şi una a d-nei Jeana Baculescu.

In 1936 Expoziţia de caricaturi ale lui Tudor Popescu-Dor.

In 1937 Expoziţia pictorului George Sârbu, apoi a pictorului G. Lazăr, a lui E. Urbanski de Nirezuja, pictor bucovinean, a lui Sterie Becu, a d-nei Baculescu, a d-nei Hortensia Popescu şi a lui Lişteveanu.

In 1938, o expoziţie a pictorului bucureştean N. A. Tempeanu, una a d-nei Florica Bărascu, de pictură şi sculptură şi o a treia a d-nei Fratoştiţeanu-Billek cu G. Billek.

In 1939 o Expoziţie de pasteluri a d-lui Dan Parocescu.

Din această înşiruire se vede cum oraşul nostru (Craiova) a fost un focar favorabil formării şi desvoltării gustului artistic, prielnic unor asemenea manifestări şi că el a dat, Bucureştilor, care pompeaza mai toate elementele valoroase ale provinciei, pe câţiva din cei mai distinşi pictori şi sculptori de azi ai României.

C. D. FORTUNESCU

CRAIOVA
CENTRU DE MEDITAȚIE
de VICTOR PAPILIAN

N oraş ca şi o provincie, şi o ţară, nu-şi dovedeşte puterea civilizatoare decât prin iubirea acordată bunurilor spirituale. Sunt oraşe exhibiţioniste, care *vor să sperie;* sunt oraşe modeste, care *vor să existe.* Or, nimic *nu există* în afara spiritului. Mă feresc, dintr'un scrupul polemic, să înşir oraşele-reclamă. Imi fac o datorie, faţă de buna credinţă a acestui articol, să pomenesc din rândul oraşelor de meditaţie pe dulcea Iena, unde gândirea speculativă a lui Fichte, Schelling şi Hegel, s'a armonizat atât de bine cu gândirea practică a lui Abee-Zeis, şi pe Modena, cea pitorească — unde şi azi se disecă în amfiteatrul lui Scarpa şi unde, aplecându-te asupra colecţiilor de documente ale palatului d'Este, prinzi parcă unul din scrisurile eternităţii.

* * *

Craiova! Oraşul milionarilor... Craiova! Oraşul negustorilor chiaburi... Craiova! Oraşul politicianilor pătimaşi... Aşa mergea, prin ţara întinsă, faima capitalei băniei oltene.

O! Dar mai e o Craiovă! Cea de puţini cunoscută.

Craiova patrioţilor răzvrătiţi.

Craiova vlădicilor cucernici.

Craiova dascălilor blăjeni!

Există o Craiovă grăbită şi gălăgioasă, mereu la vedere... dar mai există o Craiovă tăcută şi meditativă, care mai rar îşi spune cuvântul. Dar atunci cuvântul ei cade totdeauna pe răbojul istoriei. Asta e Craiova cea adevărată.

* * *

Dar nu vreau să mă risipesc în efuziuni sentimentalo-lirice! Scopul acestui articol e precis.

Vreau să pledez pentru înfiinţarea unei facultăţi de medicină în Craiova. Şi vorbind de facultate de medicină, vreau să ţin seama de contingenţe, facultatea de medicină fiind cea mai urgentă şi în acelaş timp cea mai uşor realizabilă instituţiune de învăţământ superior. Dar Craiova va să devină cu timpul un centru universitar.

* * *

Necesitatea unei facultăţi de medicină în Craiova a fost atât de documentat expusă, în numeroase memorii şi conferinţe, de către Domnul Dr. M. Cănciulescu, entuziastul iniţiator şi animator al ideii, încât eu nu voiu putea decât să-mi însuşesc argumentele Domniei-Sale şi să i le repet.

Intr'adevăr, în timpul din urmă s'a pus ca niciodată problema sănătăţii individuale şi colective, sănătate care trebue privită atât curativ, cât mai ales preventiv. Revine şcoalei clujene meritul de a fi pus în evidenţă noţiunea de *capital biologic.* Capitalul biologic alcătueşte fundamentul unei naţiuni. Apărarea acestui capital este dată în paza medicului.

„Pentru prima oară, spune Domnul Dr. Cănciulescu, s'a conjugat randamentul facultăţilor noastre de medicină şi al şcoalelor de personal sanitar auxiliar cu nevoile sanitare, şi s'a constatat că lipsa de personal medico-sanitar este catastrofală. Este nevoie de câte o moaşă şi un agent sanitar în fiecare sat şi nu avem decât 1—2 pe o circumscripţie cu mai multe sate. Ne trebuesc câteva mii de asistente sociale şi nu avem decât câteva sute; iar anual ies câteva zeci. Avem nevoie de un număr îndoit de medici şi de 680 anual, dar facultăţile noastre de medicină nu scot nici un sfert. Pentru aceasta, s'au înfiinţat numeroase şcoli sanitare pe tot cuprinsul ţării, şi-au deschis cursurile, pe data de 1 Octombrie 1942, 5 şcoli de surori de ocrotire, 28 şcoli de surori infirmiere, 4 şcoli de agenţi sanitari, 16 şcoli pentru eleve moaşe şi 5 şcoli pentru laboranţi.

In ceea ce priveşte Corpul Medical, luându-se ca bază datele recensământului făcut în 1941, şi constatându-se insuficienţa numărului total al medicilor, mai cu seamă al celor de origină etnică românească, s'a tras concluzia logică că înainte de toate trebueşte favorizată intrarea studenţilor în facultăţile de medicină.

Dar se impune ca la ţară să fie un medic la 3500 de locuitori. Ne trebuesc deci 1500 medici noi, care repartizaţi pe 5 ani, după un plan quinquenal, revine anual 300 medici noi. In Basarabia şi Bucovina, ca să putem avea un medic măcar la 7000 locuitori în mediul rural, trebuesc încă 540 medici, care, repartizaţi pe 5 ani după acelaş plan quinquenal, revine la 110 medici noi anual.

Pentru ca să-şi asigure numărul de aceşti 680 medici anual (270 pentru menţinerea cadrelor actuale; 300 pentru înmulţirea treptată a medicilor din ţară; 110 pentru Basarabia şi Bucovina), trebue să se primească în anul I cel puţin 1000 de studenţi, (pentrucă dintre aceştia cam 30% se retrag dela medicină în timpul studiilor). Pentru aceste motive de importanţă capitală pentru apărarea în viitor a sănătăţii neamului românesc, s'a adresat D-l Ministru al Sănătăţii către tineretul studios din ţară, îndemnându-l să se înscrie la facultăţile de medicină".

Fără îndoială că problema numărului trebue luată în serioasă consideraţie. Avem lipsă de medici! Nu se poate merge mai departe în felul de până acum, de trândavă nepăsare.

Argumentele trase din această constatare sunt atât de fireşti, încât mă dispensează de a le repeta. Ar fi să fac o înşirare de locuri comune. Dar un centru universitar are şi un alt rost în afară de educaţia profesională. Profesorul Haţieganu, rectorul Universităţii din Cluj-Sibiu, care s'a devotat problemei universitare şi studenţeşti, găseşte că o universitate trebue să îndeplinească cinci funcţiuni vitale: 1) Creaţia ştiinţifică, 2) Instrucţia, 3) Educaţia, 4) Vieaţa universitară, 5) Extensiunea universitară.

Or toate aceste funcţiuni nu se pot îndeplini spornic şi armonic în universităţile existente din cauza suprapopulării lor cu un număr excesiv de sudenţi.

Creaţia ştiinţifică are nevoie de cât mai multe centre de cercetări. E lesne de înţeles. Cercetarea ştiinţifică implică o cât mai mare diversitate de gândire concentrată în aceeaşi direcţie. Cercetarea ştiinţifică se întăreşte prin emulaţie. Cercetarea ştiinţifică are nevoie de spaţiu îndestulător, unde să lucreze cât mai mulţi cercetători; şi de timp, care să nu fie ocupat de multiplicitatea cerinţelor didactice impuse de un prea mare număr de studenţi.

Instrucţia studenţilor, e dela sine înţeles, nu poate fi făcută decât pe un număr cât mai mic, care să aibe acces în laboratoare şi clinici. Pe vremuri, Facultatea de Medicină din Bucureşti primea anual între 80 şi 100 de studenţi. Azi e obligată să primească până la 700 de studenţi. Dacă ne gândim că laboratoarele şi clinicile sunt cam aceleaşi, se înţelege uşor că primirea unui număr atât de mare nu poate decât să fie în detrimentul solidităţii instrucţiei.

Nici funcţiunea educativă nu poate fi realizată decât interesând o grupă restrânsă, asupra căreia autoritatea şcolară să aibă influenţa necesară. Colegiile engleze, pe tărîmul educaţiei, au ajuns la un maximum de realizare.

Şi vieaţa universitară, înţeleasă, după Profesorul Haţieganu, în sensul nu numai de a şti, dar şi „de a se devota unui ideal, de a manifesta o credinţă", se trăieşte mai intens, mai autentic într'un număr restrâns de studenţi decât într'un număr prea mare, unde energiile i se irosesc, unde tendinţele centrifuge sunt mai accentuate şi unde domină, împotriva oricărei discipline, un spirit haotic.

A cincea funcţiune este cea de extensiune universitară. După concepţia clujană, o Universitate nu poate rămâne cu activitatea cantonată între zidurile ei. Ea trebue să coboare în mijlocul poporului, ea trebue să fie animatoarea provinciei pe care o reprezintă. In Ardeal, Universitatea „a fost raspânditoarea unei culturi penetrate de sentimentul naţional şi creştin". (I. Haţieganu).

* * *

Intenţionat am folosit în acest scurt expozeu modelul Universităţii clujene, după părerea mea, cea mai originală în concepţie şi cea mai autentic românească în realizări. Nu voiu face aci bilanţul realizărilor acestei Universităţi. Mă simt obligat însă să citez un pasaj din lucrarea Prof. Haţieganu, în care se găseşte admirabil caracterizată activitatea Universităţii clujene:

„Universitatea se îndreaptă în aceste vremuri de răscruce spre naţiune. Conştientă de marea răspundere, sensibilă faţă de durerile neamului, ea vrea să participe la lupta neamului. Nu strivită în contemplaţia netrebnică a marilor zădărnicii; îmbrăcată în platoşa dreptăţii, în fruntea luptătorilor, ea vrea să dea lupta cu armele eterne spirituale pentru triumful idealului naţional — ideal care nu este imperialist, ci impus de legile dumnezeieşti ale vieţii neamului nostru".

* * *

Din cele spuse mai sus, se înţelege că o Universitate este o uzină de prelucrări spirituale, care îşi primeşte materialul brut din forţele originare ale naţiunii, şi îşi împrăştie roadele, pe de o parte, în patrimoniul universal, iar pe de altă parte şi-le revarsă asupra ţinutului de obârşie. Studentul este elementul indispensabil. Dar el este numai un agent de legătură. Forţa eficientă este provincia, scopul final, ideal, este ştiinţa, scopul final practic este deasemeni provincia de obârşie. Se pune întrebarea: are provincia noastră forţa necesară să ceară drept la o manifestare spirituală proprie şi autonomă? Fără ezitare răspundem: da. Nu cu exemplificări de nume se poate susţine cauza. Personalitatea mare poate fi un incident geografic. Altceva intervine: *forţa spirituală a provinciei.*

În toate timpurile Oltenia s'a simţit pământ românesc şi suflet creştin. Nu e o simplă formulă de circumstanţă, ci o realitate.

Universitatea, la imboldul acestei forţe, apare ca o instituţie esenţială, a unei culturi veritabile. Faptul că fiecare provincie (cu excepţia Olteniei) şi-a avut un centru de învăţământ superior, a fost cu uşorul explicat de către centraliştii intransigenţi, printr'un orgoliu local. Dar să ne înţelegem: Este oare sentimentul de orgoliu atât de desconsiderat? Nu răspunde el unei demnităţi şi unei trebuinţe spirituale?

Pentru un om ce n'ascultă de tirania locului comun, orgoliul este o mare însuşire atât individuală, cât şi colectivă. Vorbesc de orgoliu şi nu de presumţia prostească, de goala vanitate sau de oribila aroganţă. Insul izolat, ca şi colectivitatea din care face parte, trebue să-l posede; căci orgoliul denotă spor de vieaţă sufletească şi încredere în posibilităţile de realizare individuale şi colective. Orgoliul te obligă la judecată proprie, te descătuşează din sclavajul locului comun, al truismului şi al gândirii de-a-gata. El se găseşte la obârşia spiritului de originalitate. Dar spiritul de originalitate uşor poate aluneca în goală îngâmfare sau haotică speculaţie, dacă nu este înfrânat! Cine poate să-l înfrâneze, decât o instituţie de tradiţiune, care, dacă posedă prin însăşi fiinţarea ei toate mijloacele de emulaţie, posedă prin disciplina ştiinţifică şi toate mijloacele de prohibire ale gândirii sărite din făgaşul bunului simţ şi al logicii severe. O Universitate este o academie unde libertatea de gândire este ponderată de puterea tradiţiei. Şi când spun tradiţie, mă gândesc la acea imensă tezaurizare de bunuri spirituale, pe care ştiinţa, literatura şi arta o îngrămădesc fatal într'o şcoală superioară. Fără să vreau, mintea mă poartă la tradiţiile minunatelor universităţi din apus. Orice tânăr Român, care a frecventat centrele mari universitare, şi-a putut da seama, că, în privinţa materialului uman, ţara noastră se prezintă în con-

dițiuni surprinzător de bune. Tânărul Român, în străinătate, surprinde prin erudiția cărturărească și îndemânarea tehnică. Toți acești tineri, în timpul petrecerii lor prin acele universități, dau dovezi remarcabile de putere intelectuală, lucrările lor de obiceiu sunt soldate cu mare succes. Acești tineri, întorși în țară, se găsesc parcă stânjeniți. Le lipsesc în țară mijloacele tehnice atât de numeroase și de comode, dar le lipsește și acest factor greu de definit, mai mult simțit decât justificat prin rațiune, tradiția de secole. Tradiția crează o ambianță pe care orice cercetător o simte. Ea constitue mediul cel mai prielnic pentru meditație. Ea aduce o emulație, care nu vine numai și numai dela prezent și contingent, ci care decurge dintr'o muncă de secole, la care au participat pe lângă spiritul marilor maeștri, întreaga răsuflare a peisajului cultural, cu studenți, societăți și populație, geografia țării, pitorescul provinciei și al localității. Și aci intervine, năvalnic și impetuos, tradiția foarte prețioasă a provinciei! Ea alcătuește cercul cel mai apropiat, mai intim — aș putea spune — al ambianței producției.

* * *

O provincie este nu numai o delimitare geografică în spațiu și o scurgere anumită în timp, ea este o forță actuală. Cea mai mare greșeală e să i se neglijeze specificul sau să i se siluiască sufletul. O provincie trebue să rămână autentică. Această autenticitate îi dă farmecul, această autenticitate îi dă valoarea, această autenticitate îi dă vigoarea. Spiritul provincial va să fie o componentă a spiritului general al țării. Capitala trebue să fie o sinteză, altcum ea acționează tiranic impunându-și un spirit care, la urma urmei, este tot numai local. Capitala trebue să aibă o plasticitate, care să primească, să acomodeze și să organizeze toate tendințele locale într'un admirabil spirit general al țării, care, reîntors spre provincie, să-i stimuleze elanul creator specific. Intre provincie și capitală trebue să fie un continuu perpetuum mobile de transmisiuni de valori spirituale.

* * *

In timpul din urmă Craiova îmi apare ca un oraș nu numai nedreptățit, dar neînțeles. Și durere, neînțeles de însuși Craiovenii. Am avut prilejul să asist la dramatica desființare a Teatrului din Craiova! Teatrul Teodorinilor, al Iosefinei Găluscă și al lui Dan Demetrescu. S'a desființat printr'o trăsătură de condeiu, în urma unor animozități legate de prezența unui om! Mi-am zis atunci: Iată că orașul banilor și-a pierdut noțiunea destinului său! Destin implică înfăptuire istorică, condiționată însă de tradiție. Vechii boieri olteni își îndreptau gândurile lor spre Dumnezeu, îndată ce clipele de răgaz le lăsau spada din mână. In Dumnezeu realizau ei formele de creație culturală. Era o trebuință sufletească, trebuința de meditare, care se înfăptuia potrivit timpului, trebuință în cadrul vechei tradiții românești și ortodoxe.

E interesant de descifrat această evoluție sufletească, așa cum ne apare din studiul Fundației Obedeanu *). Focarul de cultură, în vechime la noi în țară, spune Constantin V. Obedeanu,

*) Constantin V. Obedeanu, *Fundația Obedeanu.* „Arhivele Olteniei", Ianuarie 1925.

a fost biserica; prima licărire a ieşit din curtea chiliilor. In 1633 Maria, Jupâneasa Condei Vel comis şi Vătaf ot Obede dărueşte moşia Ştiubeiu din Dolj, mânăstirii Jitianul din acel judeţ.

Petre Obedeanu, mare armaş sub Brâncoveanu, devine capul partidei naţionaliste a ţării, şi organizează celebra revoluţie împotriva primului domn fanariot: Nicolae Mavrocordat.

Fiul acestuia, Constantin Obedeanu, institue în Craiova, în 1748, un mare aşezământ: biserica Obedeanu, unde mai târziu vor funcţiona o şcoală şi un spital. Istoricul acestei Fundaţiuni ne demonstrează parcă întreaga forţă spirituală a Olteniei legată de pământ, naţiune, limbă şi Dumnezeu.

Există şi azi la Craiova două manifestaţiuni culturale splendide, care ne dovedesc că vechea tradiţie de meditaţie spirituală a vechilor boieri n'a dispărut, ci ca o zestre sfântă a fost preluată de noua elită a Oltenilor, de cărturari. Vreau să vorbesc de „Societatea de Medicină din Oltenia", al cărei organ de exprimare este revista „Mişcarea Medicală", cel mai răspândit periodic medical român, şi despre „Arhivele Olteniei", acest monument cultural care constitue o glorie a provinciei şi în acelaş timp un drept la revendicări de ordin mai înalt.

* * *

Imprejurări vitrege au cârmit pe alături spiritul adevărat al Olteniei. Oltenia nu este numai provincia milionarilor aroganţi, a politicienilor gălăgioşi, a negustorilor isteţi şi a altor feluri de îmbogăţiţi. Există o Oltenie gravă, tăcută, care vrea să mediteze. Care vrea să mediteze, fiindcă aşa o obligă condiţiunile geografice şi istorice, aşa îi porunceşte imboldul tradiţiei şi aşa o cheamă destinul întregului neam românesc. Ea are nevoie de o şcoală superioară, nu ca să satisfacă orgoliul celor gălăgioşi, nici ca să uşureze pungile celor nărăviţi numai şi numai la negustorie, ci pentrucă aşa îi impune spiritul ei provincial. Meditaţia însă nu se poate desvolta creator de cât într'un mediu cu inzestrări speciale. Altcum e simplă pălăvrăgeală. Şi adevăraţii cărturari au nevoe de laborator, după cum credincioşii au nevoe de altar.

VICTOR PAPILIAN
Decanul Facultăţii de Medicină Cluj-Sibiu.

O vedere a Craiovei de altă dată

TEATRUL NAȚIONAL DIN CRAIOVA

de ȘTEFAN BOȚOIU

SĂPTĂMANA OLTENIEI, organizată de Regionala Fundațiilor Regale, fiind o manifestare de vrednicie și de solidaritate în gândire și în faptă a spiritualității oltene, una dintre cele dintâi și cele mai reprezentative forme de creațiune ale renașterii noastre—instituția care formează cheia de boltă a patrimoniului nostru cultural și artistic—este, fără îndoială, *Teatrul Național.*

De aceea, nu se poate concepe o prezentare a specificului oltenesc fără proiectarea peste umbrele trecutului a luminii acestei torțe, aprinsă și înfiptă de mâini boerești la răscrucea de vechi tradiții a Craiovei voevodale.

Istoria acestui teatru este dramatică și glorioasă totdeodată.

Răsărit din emulația revoluționară a anului 1848, Teatrul Național din Craiova ia prima lui formă de cristalizare în 1849, sub direcția lui Costache Caragеale și Mihaileanu.

Sub stindardul ridicat de acești doi promotori ai mișcării teatrale în Oltenia, se perindă rând pe rând ca slujitori ai templului Thaliei: I. Scărișoreanu, Cocri, Filip Tehoveanu, Ion Petrescu, Grigorie Ionescu, Catinca Mihăescu, Anica Pișcă, Maria Bădescu, Corcoveanu, C. Serghe, Lăscărescu, C. Dimitriade, Stello, Pavel Stoenescu, Ralița Stoenescu, Anica Vaculescu, Maria Ronda ș. a.

Spectacolele acestei trupe au avut loc în sala cea mare a școalei Otetelișanu, obținută în acest scop dela forurile școlare de către boerii Pera Opran

şi Filişanu, cari cu cheltuelile lor amenajează o scenă şi o înzestrează cu decorurile, cortina şi instalaţiile necesare.

În 1850 vine dela Iaşi la Craiova actorul *Haliplíu*, care reprezintă pe scena acestui teatru improvizat „*Baba Hârca*", operă comică a lui C. Millo.

Episcopul de Vâlcea, la instigaţiile unui grec care denunţa această piesă ca fiind un spectacol de „vrăjitorie", cu cazane de smoală şi draci, intervine la stăpânire şi obţine isgonirea artiştilor, întru cât pângăresc şcoala cu „şmecheriile" lor.

Boierii craioveni nu se lăsară însă intimidaţi. Filişan, Pera Opran, Diculescu şi alţii strânseră bani, lemne şi alte materiale cu cari construiră un teatru propriu din bârne şi paiante, pe locul viran de lângă Otetelişanu, azi institutul „Scrisul Românesc".

Deschiderea primei stagiuni a celui dintâi local de teatru, s'a hotărît să se facă cu piesa „*Mihai Viteazul*".

În acest scop, Costache Caragеale obţine 120 de galbeni dela boierii craioveni, cu care se fac toate preparativele pentru o montare cât mai impresionantă pentru acele vremuri a unui asemenea spectacol.

Prezentarea pe scenă a vestitului erou oltean stârni o admiraţie şi un entuziasm general, atât de mare, încât casele boiereşti se deschiseră larg actorilor, care fură acoperiţi de laude şi de daruri de tot felul.

Şi pentru a se da acestui eveniment cadrul festiv al unui act cu rezonanţă naţională, spectacolele piesei „Mihai Viteazul" erau anunţate prin trei lovituri de tun trase din curtea teatrului.

De atunci a rămas mult timp la Craiova obiceiul ca, ori de câte ori se juca o piesă istorică românească, să se tragă la ora 7 seara cele trei lovituri de tun, anunţând craiovenilor că *Vlad Ţepeş*, *Mihai Viteazul*, *Cetatea Albă*, *Lăpuşneanu*. *Radu Calomfirescu*, sau altele de acest fel, vor apare în lumina rampei.

În 1851—1852 Costache Caragеale se desparte de Mihăileanu spre a lua direcţiunea Teatrului Naţional din Bucureşti, iar la 1853 Mihăileanu, chemat de Pascaly şi Millo, spre a juca în sala Bossel, părăseşte şi el scena olteană.

C. Serghe, rămas la Craiova, determină pe boierul Opran să ia direcţiunea teatrului. El adună în jurul său pe ceilalţi artişti şi aduce din Bucureşti, ca director de scenă, pe Theodor Teodorini, iar ca actori pe: Matilda Major, mai

târziu soţia lui Pascali, Maria şi Raluca Stavrescu, cea dintâi devenită mai târziu soţia lui Teodorini. Şef de orchestră este angajat tânărul Wachmann.

Cu asemenea elemente şi cu un repertoriu rivalizând cu acela al Teatrului Naţional din Bucureşti, teatrul craiovean reuşeşte sub direcţia lui Teodorini să se claseze al doilea teatru românesc din ţară.

În 1856, Teatrul din Craiova este distrus de un *incendiu*. Teodorini vrea să plece, dar este reţinut de boieri cari adună din nou bani şi materiale, construind cu robii lor un alt teatru.

Fiecare îşi alege o lojă permanentă pe care îşi înscrie numele şi o împodobeşte cu covoare şi lucruri scumpe aduse din casele lor: Glogoveanu, Aman, Brăiloiu, Dumba, Golfineanu, Haralambescu, Vălimărescu, Braboveanu, Gănescu, Opran, Filişanu, etc. Boierii apăreau la spectacole în haine de ceremonie.

La 1858 Teodorini mai aduce din Bucureşti pe: Maria Constantinescu, C. Demetriade, Catinca Mihăescu şi Ştefan Velescu.

După o viaţă sbuciumată, Teodor Teodorini moare în Ianuarie 1873 într'un sanatoriu din Viena.

Văduva sa, Maria Teodorini, ia conducerea teatrului Craiovean, angajând pe soţii Fărcăşanu, Aristiţa Romanescu, Clotilda Ademolo, N. I. Popescu, comic de mari resurse, Adela şi Eugenia Ademolo, etc.

In primăvara anului 1886, soseşte din străinătate fiica sa, marea cântăreaţă Elena Teodorini, care o ajută să 'şi refacă teatrul. Sunt angajaţi: Al. Bobescu, cu trupa lui de operetă, Pandele Nicolau, Ion Anestin, I. Fărcăşanu şi Alexandru Olăreanu, venit din Ardeal.

Se reprezintă operetele naţionale „Păunaşul Codrilor", „Orfanul din Dorna", „Olteanca", etc.

In 1888–89 mai sunt angajaţi pentru dramă şi comedie: Mihai Popovici, Alex. Nanu, Eugenia Procopiu şi Mia Teodorescu.

La sfârşitul acestei stagiuni, Maria Teodorini reuşeşte să transforme trupa în „societate dramatică" subvenţionată de stat, ca şi cea dela Bucureşti şi Iaşi, având ca societari-fondatori pe: Maria Teodorini, Maria Petrescu, Clotilda Calfoglu, Maria Anestin, Ion Anestin, C. Petrescu, V. Hasnaş, I. Tănăsescu şi I. Fărcăşanu.

Acestora li se adaogă, prin cooptare: N. I. Popescu, Alex. Bobescu, Ion D. Creţu şi Profira Fărcăşanu.

In stagiunea 1890—91 sunt angajaţi pentru operetă: Irina Vlădoianu (Vlădaia), tenorul Vasiliu şi Radian; iar în stagiunea 1891—92, tenorii Băjenaru, Bărcănescu, Grigoriu şi baritonii C. Petrescu, Ghimpeţeanu şi Nicu Poenaru.

In 1893—94 trupa de dramă şi comedie e complectată cu Marioara Cornescu, Lucreţia Petrescu, Adela Popescu, Anişoara Constantinescu, Zoe Conduratu, Maria Nicolau, Ecaterina Georgescu, Iosefina Reitman, Teodor Popescu, tragedianul Carmil Vasilescu, Ion Livescu, F. Simionescu şi Mia Teodorescu.

Maria Teodorini se retrage dela conducere în Octombrie 1889.

Rând pe rând s'au perindat după aceea, la direcţiune, d-nii: Nicu Economu, Al. Nicolaid, Ulisse Boldescu, N. P. Romanescu, Ştefan Pleşia, C. M. Ciocazan, Virgil Broscărescu, Mişu Mărăscu, N. N. Pop, Gr. Antonescu, Al. Săulescu, Traian Demetrescu, C. R. Geblescu, tenorul Gr. Gabrielescu, Dr. Schina, Alex. Olteanu şi Emil Gârleanu.

In epoca aceasta, teatrul craiovean a mai numărat în sânul său pe artiştii: Const. Radovici, Radu Demetrescu, Florica Florescu, C. Mărculescu, Petre Sturza, C. Costescu, Coco Demetrescu, R. Bulfinski, Petre Liciu, Al. Dem. Dan, Mihalache Ionescu, soţii Braborescu, Remus Comăneanu, Marioara Fărcăşeanu, etc. etc.

* * *

După o întrerupere de doi ani (1916—1918) provocată de războiul mondial, Teatrul Naţional din Craiova îşi reia activitatea sub direcţiunea d-lor V. Sandulian, Stefan G. Boţoiu, Gr. Drăgoescu, şi prof. I. Dongorozi.

Sub aceste directorate, scena teatrului mai este slujită de artişti ca: Ion Manolescu, A. Pop Marţian, Mişu Fotino, Ovidiu Rocoş, Marioara Creţulescu, Rovinţescu, Leonard Divarius, Dora Cosmanovici, Margot Boteanu, etc.

La 15 August 1927, localul teatrului, zidit de Teodorini, este pentru a doua oară mistuit de un incendiu, provocat de omul de serviciu Tănăsache. Numit din nou ca director al teatrului chiar în ziua când se producea acest incendiu, în care pierise odată cu clădirea şi întreaga sa zestre, sunt silit să întreprind o acţiune eroică pentru amenajarea unui nou local şi reconstituirea întregului inventar.

Ministrul Cultelor şi Artelor din acea vreme, d-l Al. Lapedatu, se declară în imposibilitate de a da vre-un ajutor şi îmi recomandă să mă resemnez la încasarea salariului din subvenţia acordată de stat pentru mine şi restul personalului.

Refuzând această soluţie, întreprind o acţiune locală de ajutorare a teatrului

şi reuşesc ca, fără nici un sprijin de sus, la 28 Decembrie 1927, să redeschid stagiunea în sala actualului cinematograf „Rio", care fusese transformată în acest scop, cu poemul „Trandafirii roşii", iar la 8 Ianuarie 1928, inaugurez prima stagiune permanentă a teatrului românesc în noul local de teatru comunal din Timişoara, ce fusese concesionat teatrului oltean pe un termen de cinci ani.

Atât stagiunea din Craiova, cât şi cea din Timişoara s'au succedat paralel, într'o perfectă sincronizare, oferind spectatorilor din cele două capitale de provincii spectacole de artă care au înscris pentru acest teatru capitole de mari succese şi de neuitate realizări.

A urmat apoi direcţiunea d-lui D. Tomescu, cunoscutul critic şi ziarist, întreruptă brusc de schimbările politice din acea vreme; şi, în cele din urmă, aceea a defunctului A. D. Herz, sub care Teatrul Naţional din Craiova cunoaşte declinul şi curmarea firului existenţei sale.

In 1935, sub directoratul general al d-lui Ion Marin Sadoveanu, străvechiul teatru al Craiovei este pur şi simplu suprimat, cu o singură mâsgălitură de condei, din câmpul de activitate al spiritualităţii româneşti, după 8 decenii de glorioasă afirmare.

Timp de 7 ani Craiova şi Oltenia întreagă a îndurat această decapitare şi umilire. Ţinutul românesc cel mai autentic şi sufletul de viaţă naţională cel mai dinamic, a fost lipsit timp de 7 ani de beneficiile propriilor sale izvoare de ideaţiune.

Abia în Octombrie 1942, în epoca de mari prefaceri şi sub regimul de restauraţie al Mareşalului Conducător Ion Antonescu, năzuinţele de renaştere ale intelectualităţii oltenești reuşesc să repare această strigătoare nedreptate şi să reconstitue din cenuşă altarul de cultură şi de artă dramatică din cetatea Banilor Olteni.

O nouă ctitorie se zideşte la temelia acestei opere de renaştere a Teatrului Naţional oltean. Şi, pe frontispiciul ei, vor dăinui deapururi, în amintirea şi spre binecuvântarea celor ce vor veni după noi, numele celor ce i-au scris cu sufletul şi cu fapta lor actul de fondaţie:

Profesorul Ion Petrovici, Ministrul Culturii Naţionale şi al Cultelor;

Inalt Prea Sfinţitul Nifon, arhiepiscop al Craiovei şi Mitropolit al Olteniei, Preşedintele de onoare; şi

General de Corp de Armată C. Z. Vasiliu, Ministru subsecretar de stat, preşedintele societăţii Filo-dramatice a teatrului;

Generalul Nicolae Stoenescu, fost Ministru al Finanţelor;

Profesorul Al. Marcu, Ministru subsecretar de stat al Propagandei;

Liviu Rebreanu, Directorul General al Teatrelor Naţionale, Operelor Române şi Spectacolelor, — sub ale căror auspicii şi prin al căror generos sprijin s'a împlinit minunea reînvierii sale. Au urmat apoi un an de febrilă acţiune de reconstrucţie şi de severă încercare a posibilităţilor de creaţie, din care eforturile noastre, — adeseori dramatice — au ieşit învingătoare.

In această luptă şi la această izbândă am fost secondat de o echipă artistică compusă din câteva elemente provenite din vechea gardă: Al. Dem Dan, Remus Comăneanu, Ovidiu Rocoş, Tudor Popescu, etc. — complectate cu elemente noui, în marea lor majoritate tinere, care au dat ansamblului un colorit viu şi exuberant: — Nicolae Sireteanu, Mihail Balaban, Laurenţiu Mărgineanu, Costel Rădulescu, G. Popa Mijea, Liviu Doctor, C. Botez, Nic. Botez, Virgil Florescu, Mircea Faria, G. Bulandra, Const. Ţăpârdea, Manu Nedeianu, Const. Nădejde, Iulian Popescu, Costică Ienescu şi Virgil Bădescu; cum şi d-nele şi d-şoarele: Silvia Fulda, Tanţi Benescu-Munteanu, Aurelia Vasiliu-Teodorescu, Viorica Stroescu, Febronia Stănescu, Geta Tudorache, Virginia Bude, Gina Petrini, Sia Ferechide, Elena Sterienescu, Alexandra Balaban, Florica Niculescu, Ludmila Rădulescu, etc.

Noua întruchipare a Teatrului Naţional din Craiova, reînsufleţită dela puterile de viaţă ale trecutului şi mişcându-se pe linia unei tradiţii superioare, îşi afirmă marea ei contribuţie şi capacitatea de integrare în ritmul vremilor ce bat la poarta destinului nostru istoric.

Nu este deci o simplă coincidenţă, ci un fenomen de retrăire al momentelor care determină o epocă, faptul că noua stagiune a teatrului oltean se deschide şi de astădată cu „Mihai Viteazul". Figura legendară şi simbolică a neînfricatului Voevod înfăţişează, în cadrul clipelor de uriaşe perspective pe care le trăim, răscolirea adâncă a unor gânduri şi a unor sentimente din care se urzeşte animatoarea lui actualitate.

De data aceasta însă, tunurile care anunţau acum câteva zeci de ani ceremonialul artistic al unei iluzii dramatice, răsună pe câmpurile de lupte din Răsărit, unde umbra lui Mihai străjueşte hotarul şi apără strălucirea Crucii, sub chipul de tânăr arhanghel al augustului său urmaş.

ŞTEFAN G. BOŢOIU
Directorul Teatrului Naţional din Craiova.

FENOMENUL OLTEAN
RITM ŞI NIVEL

de ILARIU DOBRIDOR

DEFINIREA noţiunii de „*stil*“ — separată de ansamblul ataşamentelor psihologice, ca parfumul de rădăcina florilor ce-l poartă — presupune o operaţiune de distilărie intelectuală greu de obţinut. Cu atât mai greu, deci, să descoperi, în lăuntrul acestui concept, nuanţe şi specificităţi regionale. Afară de cazul când analistul nu se poate salva dela anumite sondagii în „pshiologia abisală“, — subteranul nebulozităţilor sufletului uman, în mustirile căruia toate germinările şi eflorescenţele ne par cu putinţă.

Fără îndoială că fenomenele culturale posedă un „*unicum*“ al înfăţişării lor, fiindcă sufletul grupului uman unic se exprimă,—şi fără îndoială că forma învederată şi deslușitoare este arta, când sufletul transpare în forme de artă.

Dar formele de artă — expresii fiind — se integrează într'o unitate; unitatea implică anumite *ritmuri* de integrare; ritmurile coexistă sau se succed pe o anumită *linie de nivel;* linia de nivel zămisleşte temeiul permanenţei, numită *tradiţie;* iar tradiţia alcătueşte duhul creator al „*stilului naţional*“.

Unde nu este tradiţie, nu există stil naţional, după cum unde nu e germen nu există creştere. Iar acolo unde există, stilul apare ca o unitate, permanent „*deschisă*“, fiindcă e mereu în devenire; ca viaţa însăşi, formatoare de ritmuri (şi de continuităţi de ritmuri) aglomerate în etern sporita comoară: *tradiţia.* Ritmurile au o înrudire între ele; alcătuesc un grup; şi grup la grup se adăogesc, complinind unitatea unei culturi; fiindcă ele se *corelează, nu se subsumează.*

Cu ce ritm specific se corelează fenomenul oltean în tradiția românească? O întâie privire, — și dai de *geometrismul formelor* și *dinamica expresiei.*

Meritata faimă a covoarelor olteneşti, țesute cu inegalabil instinct artistic, e justificată prin eleganța simplității liniei și subtilizarea culorii. Nicăieri luxurie a motivelor, dar pretutindeni armonie a combinării lor. In alte provincii, culoarea are tonul vibrant, linia un ritm de violență, iar formele se învălmășesc ca un curcubeu aprins. In cusăturile olteneşti, predomină *repetirea* motivului și *diversitatea* aranjamentelor lui. Indemnul fierbinte al țărancelor harnice e mișcat de pasiunea de a situa *spațial* „ur-motivul", de a-l orândui într'un ansamblu și totodată a-l salva din generalitate, creindu-se astfel armonia, prin mișcarea lui, după cum geometria creiază figurile cu ajutorul „punctului" și „liniei". Motivul covorului oltenesc este și *cadru* și *element;* se descompune și se recompune; se repetă și se diversifică. Această lege a armoniei, izvorîtă din ea însăși ca lumina din vibrarea ei, reprezintă, pentru olteni, singura modalitate a frumosului. Și dacă ar fi să i se afle un principiu, s'ar formula așa: *spulberarea monotoniei prin repetire.*

Fără paradox. Unde nu e repetire, nu e permanență; și unde nu e permanență, nu e veșnicie. Repetirea nu e termen definitoriu al monotoniei, ci lege creatoare a veșniciei. Dumnezeu, repetându-se pe sine, a creat lumea, stelele și florile frumoase. Artistul se repetă în forme după legea lui creatoare.

In legea creatoare a olteanului, factor fundamental e *„viziunea în spațiu".* Olteanul are, — cum ar zice Nietzsche — „patosul distanței". Ii e foame de spațiu, aleargă după spațiu.

Dar din spațiu nu alege întinderea, ci adâncimea lui: *perspectiva.* Amăgit de depărtări, nutrește iluzia perspectivei. Temerar nomad al imensului spațiu, nu e atât un vânturător de drumuri, cât un cercetător de orizonturi. Se bucură de peisagiu, dar preferă bolta cerească. E fermecat de rotundul pământului, dar copleșit de chemarea cerului. Și, în această chemare, colindă cu obârșia în el, neschimbată, ca un râu, prin diferite roci, cu formula apei inalterabilă. Firul rechemător, nostalgic, urzește hlamida de purpură a nobilității lui. Migrând cocoarele, pomii grădinii și-ar detașa vârfurile și ar fugi după ele, dacă nu i-ar ține de pământ rădăcinile. Tot astfel, olteanul are mirajul perspectivei, dar și fascinația obârșiei. Și dacă ar fi să credem în ipoteza *echivalențelor* dintre spa-

ţiu şi timp, am zice, că, la olteni, mirajul perspectivei se preschimbă în fascinaţia *viitorului;* căci viitorul e adâncimea spaţiului, mutată în străfundul timpului. Patosul depărtării clădeşte punţile către viitor. Omul cu perspectivă refuză prezentul; se sforţează să biruie treptele năzuite; încearcă, adică, a se realiza, preţuind *sforţarea către realizare;* cheltuie muncă pentru a alunga prezentul, îmbiind paşii muţi ai viitorului, ai depărtării în vreme, în destin, în sorocul etern căutat, niciodată aflat.

Patosul depărtării şi mirajul viitorului şi-au găsit, în sculptura lui Brâncuş, forma expresivă. Acest meşter al aşezării imaginilor în piatră, — ajuns astăzi la faimă mondială — este (dacă nu singurul) în orice caz unul din cei mai mari creatori ai cubismului — stil de inedite străluciri în crepusculul technicei impresioniste. Fixat dârz în premiza plasticei ţărăneşti, căreia moşteniri oltene i-au imprimat geometrismul formei şi energetismul expresiei, Brâncuş înlătură arta *„punctică"*, bazată pe impresiune, şi introduce arta *„pluridimensională"*, bazată pe perspectivă. In Parisul orgiac şi decadent, el duce străbuna voluptate a spaţiului, descoperind *„volumul"*, şi duce setea de perspectivă realizând *„monumentalul"*. Îndrăgitorii de interpretări livreşti ar fi înclinaţi să vadă în arta lui Brâncuş dominarea „spiritului faustic" (spenglerian concept de explicitare a alternanţei între „dimensional" şi „punctic" în arta modernă); în fond e vorba de legea creatoare a ţăranilor noştri, dinamici ai formei şi geometri ai volumului. Vehemenţa liniei simple, ridicată la niveluri expresive, duce la adorarea grandiosului, iar nu la imitarea vagului şi diafanului, şterse sigilii ale unui apolinism evanescent. Schematismul formei şi expresionarea sumară nu are nimic comun cu primitivismul, cu ceeace Hegel numea „transcenderea formei" în străvechea artă a grădinilor Semiramidei, ci cu moştenirile transmise de iconarii noştri cari, cu unelte primitive, adânceau imaginile sfinte în lemnul pădurii. Următor suferinţei lor creatoare şi tremurărilor după seninătăţi şi echilibru, a căutat Brâncuş, în armonia dimensiunilor, perspectiva, esenţializând, în spaţiu, formele concrete.

Olteanul nu utilizează linia curbă care *subsumează ;* ci linia dreaptă, fiindcă *orientează.* Voluta înseamnă *umilinţă*, iar sufletul lui e biruit de libertate. Arta bizantină, risipitoare de ondulaţii şi curburi, exprimă actul damnaţiunii. Asceza culorii şi vagul ritmului, expresie dau umilinţii în faţa divinităţii. Val-

sul, leneşă alergare în spirală, contrazicând energia vitală fremătătoare, a apărut în Viena suferindă. Iar ceeace elogiază Bergson în dansul cu volute răsăritene, moleşitoare, nu există în horele oltene, repezi şi sporite. Frumuseţea liniară, fără nimic ondulatoriu, uneori asimetrică în ansamblul coreografic, desemnat cu paşi iregulari, dar armonizaţi în ritmuri savant îmbinate, dau jocului oltenesc un stil propriu. In Oltenia, domină „jocul de cameră", liberând freneziile şi deslănţuirea energiei care nu caută forma admirată. Ritm potolit aflăm în aşa numita „*bătrânească*", domoală şi ordonată. Mişcarea alertă, avântată, frământătoare; repezirea ca o avalanşe, aritmică, în săritură; apoi eleganţa asvârlirii pasului înapoi, iată caracteristica „jocurilor de odaie". *Avântul desorganizat* şi *reculegerea ritmică* definesc o diagramă coreografică în totul specifică, implicând bogate alternări de valuri şi cadenţe. Vitalitatea isbucnindă refuză traectul ondulatoriu, tinzând către realizarea monumentalului ritmic.

Aceeaşi caracteristică o găsim în muzica populară olteană. Nu e „*Doina Oltului*" tendinţa către monumentalul melodic? Curgerea valurilor, veşnicia fluidă, transpusă în volumul notelor armonizate pe mici ronduri melodice, exprimă exact fuga rotitoare a undelor, coborâte pe decindea râului, în vale. Dela susurul abea descifrabil, până la vuetul pierdut în ecouri, sunetele, întâi gâlgăite, apoi prelungi, tot mai prelungi, se răspândesc, în partitura muzicală, ca un fluid succedat iregular, dar armonic, ca valurile apelor înseşi.

La fel „*Ciocârlia*" — oarecum de origine cultă — reproduce rostogolirile în spaţiul călcat cu aripi de azur. E o textură de ciccicuri muzicale, coborâte şi suite; e o liniaritate melodică „traectică", iar nu ondulatorie. Curburelor le lipseşte dinamismul; căci voluta nu e generatoare, ci generată; nu e formatoare, ci formată.

Esenţial în muzica populară, coreografie şi sculptură, este „*transdimensionalul perspectivic*" — dominantă a sufletului oltean.

Această dominantă îşi va afla ilustra carieră în teoriile geometrului Ţiţeica.

Alături de Lalescu — care a desvoltat teoria „ecuaţiilor integrale", pe drumul precizat de marii matematiceeni francezi: Picard şi Goursat, — Gheorghe Ţiţeica reprezintă gloria şi mândria noastră. Ideile puse în evidenţă de acest geometru fac parte din grupul şcoalei lui Darboux, — adică al raporturilor

dintre suprafeţe, reţele de curbe trasate pe suprafeţe, şi ecuaţiile cu derivate parţiale. Petre Sergescu — oltean şi el şi renumit matematician — arată în ce constă metoda acestei şcoale (metoda „*triedului mobil*") — o adaptare a axelor de coordonate carteziene; adică li se sfarmă fixitatea şi se ataşează fiecărui punct al curbei un sistem de axe bine definit; examenul proprietăţilor curbei, în raport cu aceste axe mobile, precum şi al deplasării axelor, îngăduie studiul problemei în generalitatea ei. Sistemele triplu ortogonale ale suprafeţelor, —adică acelea care se tae trei câte trei la unghiul drept, ca feţele unui cub— şi deformaţiile infinit de mici ale suprafeţelor (problema geodezicelor) au făcut obiectul de cercetare al acestor geometri.

In acest sector al geometriei superioare, a venit cu contribuţii de necontestat merit Ţiţeica, câştigându-şi o faimă, fără precedent la noi, printre matematiceeni de valoarea lui Gambier şi Demoulin. Ţiţeica şi Sergescu onorează ştiinţa universală, onorând, mai înainte de toate, patria lor.

Ca şi celălalt mare tovarăş în îndrăznelile gândului nou: metafizicianul Rădulescu-Motru.

Nu e deloc o întâmplare că, în critica filozofiei kantiene — de unde izvorăşte concepţia gânditorului român — se porneşte dela explicaţia mecanismului văzului, pentru a introduce o nouă perspectivă în înţelegerea teoriei cunoaşterii. In lăuntrul ochiului există tendinţe determinative care înlesnesc unificarea funcţiunilor într'o anumită direcţie, mijlocind rezultate superioare condiţiilor fiziologice. Aceste rezultate le numeşte Wundt „sinteze creatoare" şi pe acest principiu îşi desvoltă Rădulescu-Motru critica „conştiinţei transcedentale" a lui Kant.

Desvoltând argumentele împotriva gânditorului dela Königsberg, cugetătorul român ajunge la problema corelaţiei dintre *conştiinţă* şi *cosmos*. Kant înlocuise unitatea universului cu unitatea conştiinţei. Ori conştiinţa este „rezultat sintetic al evoluţiei prin care a trecut întreaga energie universală: este ceeace numim personalitatea". Concepţia *personalismului energetic*, bazată pe premiza identităţii dintre realitate şi energie şi pe evoluţia în direcţia formării personalităţii umane, pleacă dela principiul că evoluţia conştiinţei omeneşti e însăşi evoluţia universului, orientată către forma ideală: personalitatea.

Dar orice personalitate este creatoare numai în măsura în care realizează

o chemare; de aci doctrina *vocaţiei*. Cristalizarea personalităţii corespunde unui determinism rigid: de aci doctrina corelaţiei *„timp-destin"*.

Realitatea implicând energia; energia presupunând evoluţia; evoluţia presupunând direcţia; direcţia presupunând personalitatea; personalitatea presupunând perspectiva; perspectiva presupunând viitorul; viitorul realizând vocaţia; iar vocaţia realizând, în timp, destinul — iată elementele unei cugetări specific oltenești.

Prin sistemul său filozofic, Rădulescu-Motru adaugă tradiţiei noastre. Scrisul oltean, fără excepţie, a rămas credincios tradiţiei. Cel mai expresiv poet — D. Ciurezu — e tradiţionalist; Radu Gyr e tradiţionalist; şi, afară de aluviunile vremii literare, până la un punct e tradiţionalist Tudor Arghezi. Din Cărbuneştii-Gorjului, Arghezi aduce tendinţa către abstractism şi neîntrecutul dinamism al expresiei. Potrivirea vocabulei în cuvânt şi armonizarea cuvântului în frază, rămâne darul unic al acestui magician al melodiei şi imaginei, cel mai mare bijutier al limbii româneşti dela Eminescu încoace. Prin ruperea ritmului, noutatea expresiei, cutezanţa atitudinei, iureşul melodic şi bogăţia interioară, a sporit tradiţia, iar nu a ştirbit-o. El n'a aderat la ardorile semănătoriste ale lui Nicolae Iorga care a dominat o epocă. Pontiful principiului autonomiei artei — Titu Maiorescu — de mult nu mai însemna o autoritate activă, când viforos s'a ridicat N. Iorga, înodând firul cu urzelile din ţesătura programatică a lui Kogălnicaanu, Ruso şi Eminescu. În biruinţa semănătoristă rolul de seamă l-a jucat Craiova prin acţiunea dela „Ramuri". Animatorului acestei reviste, — Făgeţel — i sa alăturat condeiul de cumpănită judecată, de limpezimi şi rigori principiale: D. Tomescu. Iorga era flacăra, Tomescu lumina; unul furtuna, celălalt direcţia; unul înariparea, celălalt claritatea. Nu e o coincidenţă faptul că întreaga operă a lui Sadoveanu — plină de haiducisme şi de parfume arhaice — se leagă de ideile acestei mari mişcări, când el trăise în Iaşul tuturor lunecărilor şi exagerărilor doctrinare. Oltean după tatăl Alexandru, (născut din Sterica Băzoianu din Lăcusteni-Dolj, căsătorită cu un gorjean) dar moldovean după Profira (Ursachi) din Versani, Sadoveanu continuă o linie de prestanţă literară, generată din principiul creator al sufletului oltenesc.

Acest suflet, cu ritmurile şi nivelurile sale, s'a exprimat unitar, imprimân-

du-şi sigiliul în toate domeniile de manifestare olteană, dela muzică şi dansuri, până la geometria lui Ţiţeica, filosofia lui Motru şi acţiunea critică a lui D. Tomescu; dela poezie şi roman până la uriaşa viziune în diagramă a lui Nicolae Titulescu.

Şi mereu se va exprima *astfel* — deşi *altfel* — fiindcă sufletul va fi mereu acelaş, numai oamenii vor fi alţii.

Totul se va repeta şi totul se va diversifica, sporindu-se astfel unitatea de lumină a tradiţiei neamului, integrat în valorile lumii, prin unicitatea stilului naţional.

ILARIU DOBRIDOR

ISTORIA BISERICII OLTENE

de Prof. Univ. T. G. BULAT

STRĂMOŞII noştri Daci au avut o concepţie religioasă cu totul aparte faţă de alte neamuri. Ei erau convinşi de ideia nemurirei, pe care o manifestau în actele lor de vitejie, în cursul luptelor, sau prin suprimarea vieţii când acestea erau pierdute. Cazul lui Dapyx şi Decebal cu întreg statul său major, sunt caracteristice. Herodot, care-i cunoscuse, afirma despre dânşii că ei se cred nemuritori şi că sunt încredinţaţi, că după ce-şi sfârşesc viaţa pe pământ, încep alta, alături de zeul lor Zalmoxis. Credeau deci în nemurire şi numai într'un zeu, prin urmare ei erau şi monoteişti. Mai departe se constată că ei aveau preoţi, cari se distingeau prin viaţa lor austeră, şi un ordin călugăresc. Poporul le da un mare respect, şi-i numea „călători prin nori", adică cei ce stau în preajma lui Zalmoxis,—închipuit sub forma cerului limpede,—şi ceva mai caracteristic, lor li se mai spunea şi prea cuvioşi". Deci, un ordin călugăresc înconjurat de un respect deosebit. În fruntea acestora sta marele preot, care locuia într'o peşteră pe muntele Cogheonul. El cunoştea semnele cerului, deci voinţa zeului, şi de aceia era consultat în împrejurări grele de însăşi Regele Dacilor. Peste această lume credincioasă în nemurirea sufletului, cu respect faţă de preoţii săi, al cărui şef era respectat şi ascultat chiar de Regele lor, venea să se difuzeze noua Evanghelie, vestirea cea bună a lui Hristos. Ce cadru mai potrivit putea găsi Biserica nouă, decât aci, în ţara „Dacilor nemuritori"! Canavaua era admirabilă; pe ea se vor suprapune fără dificultate, ideile novatoare creştine. Aceasta ne va explica răspândirea şi adâncirea creştinismului, în lumea geto-dacă. Se poate presupune, fără prea mare risc că Dacii au cunoscut noua lege, înainte de cucerirea lor de către Romani! De unde? Lesne de ghicit. Peninsula Balcanică fusese în parte creştinată din epoca apostolică. Misionarismul marelui Pavel străbătuse departe în această lume sud-dunăreană. El activase mult la Filippi, adică Filipopole, cât şi la Tesalonic, adică Salonicul de azi. Ideia cre-

ştină se difuzase încet, dar sigur! Iar strămoşii noştri trecând Dunărea, acest „drum fără pulbere" uneori în chip liniştit, iar altă dată după pradă, sau să-şi răzbune pe cei care-i turburau, putură să afle de noua lege, care atât se asemăna cu a lor. Mai mult, ei luau captivi, de sigur, şi dintre creştini. Aceste concluzii se impun din logica faptelor, ce s'au desfăşurat în epoca preromană. Lucrurile se vor amplifica după ce Traian vine cu legiunile sale şi cucereşte Dacia. Negustorii romani care cercetau încă dinainte de Hristos ţara noastră, cum se constată din tezaurele numismatice, însoţesc sau sosesc imediat după centuriile cuceritoare. Dacă însăşi armata romană cuprindea mulţi soldaţi creştini, fapt cert stabilit, în urma constatării atâtor martori creştini ostaşi, cu siguranţă deci că legiunea V Macedonică a avut în rândurile luptătorilor ei creştini. Prin negustori, prin ostaşi şi misionari creştini discreţi, din cauza persecuţiilor, strămoşii noştri au cunoscut creştinismul, fapt ce pare a se confirma şi prin afirmaţiunile marilor învăţaţi creştini Tertulian şi Origen, deşi această aserţiune poate să aibă un caracter generic vag! După anul 275, când oficialitatea romană protectoare a poporului, dar persecutoare a Creştinismului, se retrage dincolo de Dunăre, împrejurările se vor schimba! Aci, în Dacia rămâne mulţimea legată de ţărână, fenomen universal constatat. Oare legăturile cu sudul Dunării s'au rupt? Socotim că nu. Mai mult, poate că umilii creştini persecutaţi, treceau în stânga Dunării, spre a nu mai fi urmăriţi de Romani, duşmanii Creştinismului. Astfel pe vremea marei persecuţii a lui Deocleţian şi Galer mulţi vor fi venit dincoace, la noi, „în ţara nimănui" ca să scape de foc şi sabie. Cine a trăit lângă Dunăre, ca mulţi dintre noi Oltenii, ştiu că legăturile cu luntrii uşoare vara, sau pe ghiaţă iarna, se fac ca un drum de la sat la sat! Oare graniţa să fi fost păzită de Romani atât de vigilent, încât nu putea nimeni să treacă, mai ales în şi dintr'o ţară care fusese a Imperiului? Iată dar tot pe calea deducţiei, din logica lucrurilor, că acest curent de înviorare creştină n'a putut să înceteze. Iar când marele Constantin dă edictul de Milan, în 313, prin care Creştinismul este egal îndreptăţit din punct de vedere legal, şi puternic sprijinit prin favoarea imperială, episcopiile creştine apar deodată, ca din pământ în tot lungul Dunării balcanice. De acum Creştinismul devine cuceritor!

Daco-Romanii din părţile noastre oltene iau contact cu Episcopiile cele mai apropiate. Ei o aveau pe cea dela Ratiaria, localitatea pe care ştiinţa o numeşte Arcear, iar noi îi zicem azi Arcer-Palanca, un nume freqvent, pentru cei care venim din părţile pe care vechile documente îl numesc „fundul Diiului" adică ţinutul Calafatului. O biserică puternică trebue să fi fost şi la Bononia, adică Vidinul de azi.

De acum înainte, adică din veacul al IV misionarii se înmulţesc în părţile Daciei, cum a fost un Sava Gotul înecat în Buzău, în anul 372, Nichita Romanul şi alţii ale căror nume sfinţite prin minuni şi jertfele lor, nu le cunoaştem!

Cel mai vestit dintre dânşii, însă, este Niceta din oraşul Remesiana, din Dacia Mediteraneană. El a ajuns episcop aci, şi la 414 era încă în viaţă. Om învăţat, el a fost un misionar încercat şl a lucrat mult la creştinarea Daco-Romanilor, Goţilor şi Bessilor. Niceta a predicat şi a scris în limba latină aproape o jumătate de veac. Venind din părţile vecine Olteniei el a ac-

tivat în acel colţ de ţară. Mai mult, pe vremea împăratului Justinian (527—565) se fixează chiar o legătură bisericească între cele două maluri ale Dunărei. In amintirea faptului că se născuse în părţile Serdicăi (Sofia), el întemeiază aci Arhiepiscopia Justiniana prima, care cuprindea Dardania, Dacia mediterana, Dacia ripensis, Moesia, Macedonia şi o parte din Panonia în care se găsea o fâşie de pământ în stânga Dunării, în Banat, cu localităţile Literata şi Recidava. S'a presupus cu dreptate, că la acestea se vor fi alipit şi părţile oltene dinspre Dunăre, cu Drobeta (Turnu-Severin) unde s'au şi găsit resturi arhitectonice creştine din veacul al IV—VI.

Toate aceste împrejurări enumerate mai sus, s'au desăvârşit în preajma Olteniei, colţ mai ferit, ţinut apropiat de centrele creştine transdanubiene, ceea ce a făcut ca această provincie, una din cele mai înfloritoare din punct de vedere al aşezărilor romane, să fi suferit şi o adâncă influenţă creştină. Mărturii creştine din epoca daco-romană şi post — adriană, n'au ieşit încă la iveală. In urma săpăturilor arheologice şi pe baza obiectelor găsite putem menţiona doar opaitul cu cruce creştin dela Muzeul Ştefulescu din Târgu-Jiu şi ceva din colecţia D-lui profesor Constantinescu din Caracal.

Din punct de vedere filosofic, găsim pe lângă elementele generale, fixate de linguişti bogăţia de întrebuinţare, în Oltenia, a lui sanctus, în Sânvăsii, Sântoader, Sânziene, Sânpetru, Sântămărie, Sămedru şi altele.

Cu elemente creştine suprapuse credinţei lor străbune intră strămoşii noştri în epoca de întunerec, de miracol istoric, începând cu veacul al VII şi apar apoi întocmai ca un torent carstic, cum avem noi multe în ţinutul nostru ca spre exemplu cel dela Polovraci, sau dela Runcul Gorjului, numai în veacul al XIII. Este epoca simbiozii noastre naţionale şi adâncirii trăirii noastre creştine. In jurul juzilor, cnezilor, voevozilor, dar mai ales la opaitul aprins în fund de biserică de lemn, a trăit şi luptat în tăcere şapte veacuri naţia română! Şi aci, în părţile noastre găsim apărând pe filele istorii cei doi fraţi liberatori Litovoi şi Bărbat (1273). Păşim în alt compartiment al Istorii noastre civile şi bisericeşti.

* * *

In anul 1359 se înalţă la rangul de Mitropolit al Ţării Româneşti, după stăruinţa Voevodului Alexandru Basarab, Iachint de Vicina. Ceva mai târziu, şi anume la 1371, pentru motive ce nu se pot bine determina, fie înmulţirea populaţiei, fie creşterea ţării prin câştigarea Olteniei apusene, — Severinul fiind mereu în mâna Ungurilor — a Făgăraşului şi Amlaşului se simţi nevoe de înfiinţarea unui al doilea scaun mitropolitan. Acesta era destinat să stea la Severin, mai ales că aci influenţa papistaşe se făcea mereu simţită. Titularul acestui scaun a fost un grec Daniil Critopulos, care ţine în călugărie numele de Antim. In actul de numire se arată că acesta este un bărbat vrednic, înţelept, evlavios, plin de virtuţi şi priceput la slujba păstoririi sufletelor. El rămase în scaunul dela Severin până în anul 1381, când trecu la conducerea scaunului Ţării Româneşti, murind către anul 1400. In anul 1389 găsim ca mitropolit al Se-

verinului pe Atanasie, care poate fi acelaşi cu ononimul din 1400. Dar la 1419 Ungurii iau din nou în stăpânire Severinul şi scaunul mitropolitan dispare de aci, mutându-se aiurea, probabil la Strehaia, unde se pare că se mutase şi puterea politică a ţării, bănia. Lucrul pare confirmat de pisania mânăstirii Strehaia din 1759 care spune: „Această sfântă mânăstire Strehaia, ce au fost mai înainte vreme episcopie". Era aşa dar o tradiţie că aci a existat o episcopie, care va fi reînfiinţată pentru „Daniil Episcopul Strehaii" la 1673. Dar inscripţia amintită mai sus prezintă şi un alt interes şi anume ea ne spune că această Episcopie de Strehaie „fiind surpată mult de puterea varvarilor s'au mutat scaunul la Râmnic". Un indiciu deci de trecerea scaunului episcopal la Râmnicul Vâlcii. Titulaţiunea acestuia de Râmnic-Noul Severin este de asemenea concludentă.

La începutul veacului al XVI, în timpul domniei lui Radu cel Mare, se produce un fapt deosebit de însemnat. Blândul şi evlaviosul Voevod chemă din muntele Athosului pe fostul patriarh de Constantinopole Nifon, spre a-i organiza biserica, care se găsea într'o vădită decadenţă. Episcopi de Severin-Strehaia nu se mai numeau de mult! Nifon făcu deci adunare cu „toţi egumenii dela toate mânăstirile ţării Ungrovlahiei şi tot clirosul bisericii, cu domnul şi cu toţi boerii, cu preoţii şi cu mirenii". — Aşa dar nu erau în ţară nici Mitropolit şi nici Episcopi! Cu cei mai sus zişi adunaţi, fostul patriarh dădu un aşezământ nou şi „hirotoni, scrie panegiricul, şi doi episcopi, şi le dete şi eparhie hotărâtă, care cât va birui". Dacă pe vremea lui Radu Vodă Paisie, în Septembrie 1544, se precizează reşedinţa şi jurisdicţia teritorială a episcopului de Buzău, în privinţa Râmnicului nu avem încă ştiri precise. De aceea suntem siliţi la conjecţiuni, ţinând socoteala că o tradiţie pune sediul Episcopiei şi la Olteni, un sat din apropierea nordică a Râmnicului Vâlcii. In urma cercetărilor făcute primul episcop constatat documentar este Leontie amintit în 1535. După dânsul se constată existenţa lui Paisie, şi apoi Episcopul Mihai, amintit în multe documente, începând cu anul 1577. Cu dânsul şirul episcopilor poate fi urmărit mai mult sau mai puţin exact, până la 21 Martie 1668, când începe să fie scrisă Condica Sfântă, care menţionează întâi pe episcopul Serafim. Dela această dată cunoaştem cu mici excepţii, data alegerii fiecărui episcop. Pe baza pomelnicelor, mai mult sau mai puţin exacte, cât şi a Condicei Sfinte, Episcopia de Râmnic a avut până la actualul Mitropolit Nifon 44 episcopi. Dintre aceştea merită o menţiune specială Mihai II, cel care zideşte episcopia pe locul unde se află şi azi, şi schitul Olteni, în care se găseşte zugrăvit chipul său. El va ajunge Mitropolit al Ţării Româneşti şi este trimis de Mihai Viteazul la sinodul din Iaşi, din anul 1594, unde se discutau măsurile de a stăvili influenţa papistaşe.

Teofil al II, fost egumen al Bistriţii apare în 1619, pentru prima oară în documente. El face parte din delegaţia trimisă de boeri să cheme din Ardeal pe Matei viitorul Domn, la 1630. După şapte ani el sui treapta de Mitropolit al Ţării. Teofil a fost un mare iubitor de cultură, cum se va vedea mai jos.

Un episcop autentic oltean, din toate punctele de vedere, a fost Stefan, fost egumen la Mânăstirea Sadova, ctitoria refăcută de Matei Basarab! Timp de 20 de ani dela 1673—93 con-

duse el această eparhie cu înţelepciune şi hărnicie curat oltenească. Călugăr adevărat, cum rar am mai avut noi, către bătrâneţe el se „prosti de bună voe", adică părăsi scaunul, ca să-şi petreacă ultimile zile în schitul cu nume semnificativ, Sărăcineşti, de sub munte, luându-şi numele de Sava monahul. Este un sfânt al vredniciei şi cuminţeniei călugăreşti oltene, a cărui viaţă merită să fie studiată cu atenţie. Trăind veşnic retras, priveghind numai treburile scaunului său, el nu s'a amestecat în treburile politice, care trimeseseră pe Mitropolitul Teodosie Vestemeanu la Cetăţuia de lângă Râmnic, şi pe care el Vlădica Stefan l-a cinstit cu toată dragostea. Pe vremea lui se desprinde din eparhia Râmnicului o bucată de teritoriu şi se înfiinţează în hatâr personal, episcopia de Strehaia, care durează câţiva ani, având de episcop pe Daniil. In 1705 ajunge episcop de Râmnic Antim Ivireanu, care-şi continuă activitatea sa de tipograf şi aci. Dar mai meritos decât dânsul este urmaşul său în scaun Dâmboviţeanul Damaschin dascălul. El este traducătorul îndrăzneţ al tuturor cărţilor de slujbă bisericească, care va alimenta cu material tiparul dela Râmnic întreg secolul XVIIII. In vremea păstoriei lui şi anume în 1716, Oltenia ajunge sub stăpânirea Austriacilor. Este vremea „Nemţilor cu coadă". Cu multă demnitate a apărat el biserica şi neamul în faţa cuceritorilor. Cu acest prilej, şi cu gândul de a scăpa de pretenţiile erarhiei sârbeşti din Carlovăţ, ceru el ridicarea episcopii Râmnicului, la rangul de Mitropolie. Meritul cel mai mare al acestui ierarh este acela de a fi fost cel mai hotărît partizan al serviciului dumnezeesc în limba românească. Urmaşii lui au fost oameni vrednici, aleşi dintre foştii egumeni, ca Stefan al II, fost stareţ la Govora, Inochentie mai întâi egumen la Brâncoveni şi în sfârşit Climent, Vâlcean dela Pietrari, fost egumen la Bistriţa. Harnic, iubitor de cultură şi evlavios, el îşi termină viaţa sub mantia cinului celui mare, al schimniciei, luând numele de Cosma. Urmează Grigorie Socoteanu un om energic, de neam bun, şi el iubitor de cultură. El a ajuns şi Mitropolit al Ţării şi în 1770 se retrage la Govora, amestecându-se mult în treburile publice din acea vreme. Curând, adică după moartea lui Partenie, fost egumen la Tismana, vin pe scaunul bisericesc oltean ierarhi de neam străin, care şi-au cinstit locul însă, prin munca de mari ajutători la introducerea şi tipărirea cărţilor în limba românească, Dintre aceştia se disting Chesarie (1773—80) şi Filaret (1773—92). Cu totul neînsemnaţi sunt urmaşii lui Nectarie Moraitul şi Galaction nepotul său, greci de origine. Slab a fost şi Neofit, român, un om fricos şi nestatornic. Scaunul râmnicean se învioră apoi prin venirea la cârma Eparhiei, în 1840, a sfântului, fost 40 de ani stareţ la Mânăstirea Cernica, Calinic. El muri în 1868 în vârstă de peste 80 de ani, lăsând amintirea unei vieţi trudite de sfânt. Dintre urmaşi însemnăm pe energicul şi iubitorul de trecut românesc care a fost Ghenadie Enăceanul, un Ieşan de origine (1886—92). Succesorul său Atanasie Mironescu, a fost un om de cultură, plin de demnitate (1898—1909). Ajuns Mitropolit primat el cade victimă a luptelor politice şi a josniciilor omeneşti, nesocotindu-se astfel, marele interes bisericesc.

* * *

Lângă aceşti ierarhi şi lângă toată obştea monahală, clericală de rând şi a drept credincioşilor a stat totdeauna cârmuirea Tării prin Voevozi şi marii şi micii boeri, din toate timpurile

Naţia, în virtutea unei vechi tradiţii, a fost totdeauna lângă biserică apărând-o şi ajutând-o, iar aceasta alinând toate necazurile mulţimei prin oamenii săi, fie ei preoţi de mir cuviincioşi şi modeşti, fie monahi evlavioşi. Aceştia chemau şi îmbărbătau mulţimile prin cuceritoarea lor credinţă şi vieţuirea lor sfântă. In numele lui Dumnezeu şi al sfinţilor lui s'au ridicat mânăstiri şi biserici măreţe şi în preajma lor, s'a desvoltat întreaga noastră activitate călugărească. Această vieţuire creştină a chemat desigur, la noi, pe năcăjitul la el acasă, pe sârbul Nicodim, care trecând Dunărea zidi cu ajutorut voevodului român nu departe de Severin şi aproape de Vârciorova de azi, mânăstirea Vodiţa cu hramul Sf. Antonie. Şi de acolo porni mai spre munte, unde, după cum spune legenda, un ciobănaş îl îndreptă la dealul care-şi ia numele după pârâul Tismanei. Aci făcu el şi tot cu banii domneşti ai lui Vlaicu, ai lui Radu, ai Doamnei Calinichia şi ai lui Dan, fiul acestora, mânăstirea mult mai cuprinzătoare şi durabilă, a Tismanei. La 1385, pe vremea lui Dan Vodă, Oltenia avea deja această măreaţă clădire, care durează şi azi, în vreme ce Vodiţa a ajuns o ruină de necunoscut. Ambele mânăstiri capătă, dela ctitorii lor, livezi de nuci, sute de „câble de grâu", iar în ziua hramului frumoşi bani, roşii, perperi de aur, burdufi de brânză, caşuri, paturi, postavuri de vestminte şi de încălţăminte, pe lângă sate întregi şi mulţi ţigani robi. Aci, în Tismana va trăi „Sfântul" Nicodim până la 1406 când se stinse de bătrâneţe, a doua zi de Crăciun. El lasă pe urma lui o mulţime de ucenici, înţelegători şi iubitori ai felului lui de viaţă, care şi ea venea din vechea vatră de sfinţenie, dela Muntele Athos. Iar Mircea cel Bătrân, încă trăind Nicodim zidi mânăstirea din Călimăneşti la 1388, punând apoi să se înalţe alta şi mai chipeşă, care-i era sortită de loc de odihnă veşnică, de gropniţă, Cozia. Această mânăstire cu săpături sârbeşti la ferestre, şi cu o frumoasă pictură în cadre mici, pe fond albastru, se uni cu cealaltă, având în capul soboiului pe Gavriil monahul. Şi aceste lăcaşuri sfinte aveau sate, vii, livezi, venituri domneşti, daruri la hram şi sălaşe de Ţigani, sau Aţigani cum le spune în documentele vremii. Iar reformatorul administrativ, public şi bisericesc, care a fost Radu cel Mare, ne-a lăsat în părţile Vâlcii, vestită prin rostul ei de mai târziu, cultural, Mânăstirea Govora.

Zugravii lui Brâncoveanu l-au zugrăvit pe ziduri şi-l amintesc ca *înoitor* al fostului umil schit de lemn. Căci aşa trebue să ne închipuim întâiele noastre clădiri bisericeşti, adică înălţate din lemn, înfăţişare artistică veche naţională. Pe lângă voevozi stau puternicii boeri, sau familii întregi, ca acelea ale Craioveştilor, care ridicară sau scoborâră din sçaun voevozii timp de aproape trei sferturi de veac! Luptători neînfricaţi, dar şi evlavioşi, ei nu-şi uitau de Dumnezeu. Lor şi în special lui Barbu Craiovescu se datoreşte clădirea Bistriţii, înălţată la 1497, în munţii Vâlcei. Aci aduseră ei cu multă cheltuială, din Serbia, moaştele sfântului Grigorie Decapolitul, care au fost scoase de atâtea ori pe câmpiile, în oraşele şi satele oltene, pentru a implora cerul să trimită ploae, sau să le ferească de molimă. Meşterii clădirii erau Românii, olteni desigur, Dobromir, Dumitru şi Chirtop. Aci îşi va sfârşi zilele întemeietorul, care lua asupră-şi schima monahală, sub numele de Pahomie. Dela el, şi prin îndemnul lui, Bistriţa va ajunge un focar de cultură, unde va fi crescut şi instruit nepotul de soră al ctitorilor, Neagoe, viitorul Voevod al Ţării.

Numele Craioveştilor se întâlneşte şi la Mânăstirea Strehaia, unde trebue să se fi mutat Episcopia de Severin, la Brâncovenii Romanaţului şi chiar într'o biserică din Caracăl ei sunt trecuţi la pomelnicul ctitoricesc. Neagoe, tot Craiovesc prin mumă, acoperi Tismana cu plumb, înnoi Cozia, iar aproape de mânăstirea lui Mircea cel Bătrân, în ostrovul Călimăneştilor, el zidi împreună cu Doamna Miliţa, sârboaică, soţia lui, o mânăstioară, care se păstrează până astăzi. Radu Paisie, fostul stareţ dela Argeş, ginerele lui Neagoe Basarab, înalţă frumosul paraclis dela Cozia, la 1542, ispravnic fiind Stroe Spătarul. Tot el zidi din nou Tismana, egumen fiind un Vasile; lucrarea se termină la 14 Septemvrie 1541, după cum spune inscripţia săpată împrejurul uşii. Imitând pe Voevod boerii Mogoş Banul şi Giura Logofătul ridicară biserica dela Stăneştii Vâlcii, legată atât de strâns de dărniciile şi vitejiile urmaşilor lor Buzeştii.

Pătraşcu Vodă, tatăl lui Mihai Viteazul, zidi la Râmnicul Vâlcii pela 1557, biserica Sf. Paraschiva, în amintirea faptului că aci venea el adesea să-şi întărească trupul, istovit de boală, cu aer de munte vâlcean! În vremea aceasta puternicii fraţi Buzeşti ridicau Surpatele din judeţul Vâlcea, adică cam în aceiaşi epocă când ei îşi ridicau necropola lor, la Căluiul din Romanaţi.

Dobruş, marele postelnic al lui Mircea Ciobanul zideşte în Vâlcea mânăstirea care-i pomeneşte şi azi numele, Dobruşa.

Stepan, marele ban al Craiovei, îşi înalţă mânăstire şi necropolă la Bucovăţ, lângă Craiova. Biserica fu făcută, după modelul şi din acelaşi material, ca cel dela paraclisul Coziei, zidit de Radu Paisie. Aci sunt înmormântate rămăşiţele lui Stepan, care a avut un fiu Pârvu, ceea ce ne face să ne gândim la marea familie a Banoveţilor, a Craioveştilor! Episcopul Eftimie, care se presupune să fi trăit după moartea lui Neagoe Basarab, a făcut schitul dela Olteni. Aceleaşi biserici, căreia i se atribue de unii cercetători, titlul de fostă reşedinţă episcopală, vlădica Mihail îi dărui satul Olteni şi acel al Bujorenilor, atrăgând şi alte danii din partea boerilor vecini, Drăgoeşti şi Zătreni.

Dela începutul veacului al XVI pare să vină schitul Sf. Arhanghel de lângă Râmnicu Vâlcii, Vlad Vodă Călugărul dându-i în anul 1490, un hrisov de stăpânire asupra moşiei lui de aşezare. El va fi închinat târziu scaunului patriarhal din Alexandria. Craioveştilor se datoreşte şi schitul Zdralea sau Roaba, din apropierea Sadovei doljene. Gura Motrului a fost întemeiată de Harvat logofătul, înainte de Neagoe Basarab, care-i dă primul hrisov cunoscut până azi. Matei Basarab n'a făcut decât s'o reînoiască. Mânăstirea Dintr'un lemn exista în acelaşi secol al XVI, căci în ultimul sfert al acestui veac Mihnea Vodă Turcitul îi întăreşte posesiuni şi privelegii. Şi aci marele renovator de lăcaşuri sfinte, Matei Basarab, a adus înoiri şi reparaţii. Mânăstirea Şegarcea, unde a petrecut timp îndelungat patriarhul Ciril Lukaris, de numele căruia se leagă amintiri triste în Biserica ortodoxă, vine cu siguranţă din veacul al XVI. Documente de l' Alexandru Vodă Mircea o amintesc ca existând la data de 1569 şi 1572.

Mânăstirea Polovraci, din Gorj, este menţionată în două documente dela Mihnea Turcul, din 1578 şi 1582. Însuşi fundarea mânăstirii Sadova este legată de memoria familiei Craioveştilor. Schitul Sărăcineşti din Vâlcea posedă hrisoave din anul 1552 dela Mircea Ciobanul. Slătoarele

din apropierea Ocnelor Mari, este fundaţia Ecaterinei, Doamna lui Alexandru Vodă Mircea (1568-77), pe care o repară, şi poate o reface, Elina, înţeleapta soţie a lui Matei Basarab. Schitul Strâmba din Gorj este arătat ca metoh al mânăstirii Govora într'un document din 1525. Mânăstirea Topolniţa din Mehedinţi, dăruită de Matei Basarab boerului Lupu Buliga, existase şi în veacul al XVI, cum se constată din actul de danie. Astfel stând lucrurile afirmaţia lui Alex. Stefulescu că această mânăstire a fost zidită în veacul al XVI, nu este eronată. În comuna Bumbeştii de Jiu se păstrează amintirea mânăstirii Vişina, care ar fi fost zidită de un călugăr Dionisie, fost ucenic al Sf. Nicodim.

Într'un document din 6 Ianuarie 1580, dela Mihnea Turcitul, se aminteşte mânăstirea Boanta, care pare a fi existat în judeţul Romanaţi. Hotăranii din acelaşi judeţ a fost înălţată de Mitrea vornicul şi jupăniţa lui Neaga la 1588. Jitianu de lângă Craiova pare să vie tot din veacul al XVI.

Din cele menţionate până aci se poate constata, că, în secolul al XVI, veac atât de turburat din cauza pretendenţilor la domnie, duşmănii în care boerimea olteană se amesteca, cu energie pasionată, s'a construit mult, foarte mult chiar.

Dar această bogăţie de clădiri îşi mai găseşte o explicaţie şi anume: din lipsa de mărturii nu avem actele lor de fundaţie, în care împrejurare am fi putut fixa data întemeierei lor. De aceea suntem îndreptăţiţi să credem că unele din ele veneau chiar din secolul al XV. Aşa dar fundaţiile acestea, înfăţişeau în trecutul lor faptele de credinţă ale înaintaşilor. Iar urmaşii nu făceau altceva decât să le înlocuiască cu zidiri mai solide, multe fiind lucrate dintru început din lemnul cel tare al ţării, sau să le dăruiască cu averi mai mari. Este deci în veacul al XVI, mai de grabă o continuitate şi o eflorescenţă spontană, de astfel de ctitori. Fenomenul se va verifica în cursul veacului următor, al XVII, şi mai ales în timpul glorioaselor domnii a lui Matei Vodă şi a lui Constantin Brâncoveanu, care vor înoi vechile lăcaşuri sfinte, şi totuşi în inscripţiile respective se vor intitula „ctitori". Desigur că aci nu este nicio tendinţă de mistificare, ci doar o interpretare largă a timpului, a cuvântului de ctitor.

Matei Vodă „nepotul lui Basarab", adică coborîtor din vechiul Basarab Neagoe, caută să meargă pe urmele acestuia. Lui i se datoresc cele patruzeci de biserici şi mânăstiri, pe care le însemnează prin denumirea caracteristică a fostei biserici din Bucureşti, Sărindar, adică al patruzecilea locaş sfânt zidit de dânsul. Din şirul acestora fac parte şi următoarele mânăstiri oltene: *Arnota*, unde Matei înmormântă pe tatăl său, mort luptând în Ardeal, şi porunci să-i fie aduse şi oasele sale trudite.

Aceasta, ca şi biserica „Domnească", Sf. Dumitru dela Craiova, ca Sadova, ca biserica dela Caracal, pe locul pe care Mihai Vodă îşi avusese locul de observaţie împotriva Turcilor, toate îi reaminteau de marii săi înaintaşi Craioveşti, căci ei puseseră cei dintâi crucea pe aceste locuri, şi ridicaseră apoi locaşuri sfinte, cu un veac şi jumătate mai înainte. El nu făcea altceva decât le înoia, le repara şi adesea adăuga. Acelaşi lucru îl făcea el şi la Strehaia, şi la Gura Motrului. Pretutindeni Matei Vodă găsia îndemnul marilor săi înaintaşi Craioveştii. Până şi la locul de naştere şi moşia sa de căpetenie, la Brâncoveni, el nu face decât să mărească biserica făcută de

Craioveşti. El nu uită nici mânăstirea Dintr'un lemn pe care o făcu din nou de piatră. Matei Vodă a înzestrat toată ţara cu biserici şi mânăstiri şi desigur nu putea să uite Oltenia unde se născuse şi pe Olteni, cu care luptase şi pe care şi-a sprijinit totdeauna lunga-i şi glorioasa-i domnie!

Urmaşul marelui Domn, Constantin Basarab zis şi Cârnul refăcea, cu frumoasa lui soţie, Bălaşa, Jitianu de lângă Craiova. Boerii vremii, influenţaţi mai ales de atitudinea lui Matei Voevod, îşi dau la rândul lor osteneala la ridicarea de lăcaşuri sfinte. Astfel Dimitrie Filişanu, tovarăş de oaste şi pribegie al lui Matei, ridică schitul Crasna dela Gorj, Barbu Brădescu făcu Creţeştii din Dolj, iar ceva mai târziu, banul Mareş Băjescu înălţa frumoasa mânăstire Cornetul din susul Oltului, în Vâlcea. Ne apropiem de epoca lui Constantin Brâncoveanu atât de legat de Oltenia, şi puternic inspirat de buna, dar energica figură a înaintaşului său Matei, fostul agă din Brâncoveni. Ei doi, Matei şi Constantin Brâncoveanu au fost conştienţi de sângele craiovesc care curgea în vinele lor. Clădirile sfinte întemeiate de marii boeri olteni au fost refăcute şi mai frumos împodobite de ei, de amândoi. După cum procedase Matei, la fel acţionează şi Constantin. Astfel, el refăcea Bistriţa, încă de când era numai Spătar-mare al Ţării, la 1683; la Arnota făcu o fântână, „ca să fie de multu ajutoru locuitorilor în sfânta mânăstire şi Domnii mele pomeană în veaci"; la Strehaia el înoi zidurile; la Brâncoveni, unde erau îngropaţi moşii şi părinţii săi, mări biserica şl făcu bolniţa. El mai adăugă la Sadova şi la Gura Motrului. Lui se datoreşte şi înălţarea mânăstirii Mamu dintr'o biserică de lemn pare-se a Buzeştilor. Constantin nu uită nici Tismana, Govora şi altele mai mici din ţara strămunilor săi! Cadrul oltean îi grăia adânc: sus în colţul nordic vâlcean, se găsea gropniţa lui Mircea cel Bătrân şi a Teodorei mama lui Mihai Viteazul, la Cozia; dincolo, la Arnota, zăceau oasele lui Matei Vodă şi ale tatălui său Danciu, iar mai departe la Bistriţa se făcuse una cu pământul rămăşiţele marelui ban, întemeetorul Barbul şi ale rudei sale Moise Vodă, căzut în lupta pentru glorie şi ambiţia Craioveştilor. Aci, între ai săi, dorea el să-şi găsească odihna de veci, în vecinătatea Arnotei şi Bistriţei, la Hurez. De aceea puse el să i se ridice splendida mânăstire dela Hurez, a cărei zidire, începută la 1690, dură timp de trei ani. Eşea o minune de clădire care onorează pe ctitor, pe îngrijitori şi pe lucrători. În interiorul ei, într'o minunată frescă se dau chipurile tuturor înaintaşilor voevodului, întregului neam „basarabesc". Dar dorinţa lui, ca aci să-i fie „astrucat" trupul nu i-a fost îndeplinită, în urma cumplitei soarte, ce-l aştepta. Doar una din fiicele sale şi-a găsit aci odihna de veci. Nu exista în întreaga Oltenie o mânăstire mai măreaţă şi mai caracteristic românesc împrejmuită şi înfrumuseţată. In ultima jumătate de veac al XVII apar în Oltenia şi alte aşezări mânăstireşti, de sigur de mai puţină însemnătate decât acelea pe care le patrona bogatul şi evlaviosul Brâncoveanu. Astfel menţionăm mânăstirea dela Baia de Aramă, o fundaţie a bogaţilor boeri Brăiloiu, Cerneţu din Mehedinţi, întemeiată de Grigore Ghica, în 1663, Cetăţuia, din Vâlcea aşezare mânăstirească, de sigur, mai veche, dar reînoită de Teodosie Vestemeanul, fostul Mitropolit al Ţării. Din vremea aceasta vin apoi Cioclavinele din Gorj; Iezerul din Vâlcea, mai vechi, fu rezidit de episcopul Ilarion al Râmnicului, iar marele spătar

Mihail Cantacuzino înălţa schitul Titireciu de lângă Râmnicu Vâlcii. Cam din aceiaşi vreme vine Ţeica, din preajma Ocnelor Mari.

Epoca fanariotă ne-a lăsat locaşuri sfinte, fără însemnătate, ca schitul Şerbăneşti-Morânglavul de lângă Drăgăşani, Inăteşti, din preajma Râmnicului, a cărei clădire ştim de cine şi cum s'a înălţat. Păpuşa şi Pătrunsa de sub munţii Bistriţii vâlcene.

O menţiune specială se cuvine mânăstirii Frăsineilor, care stă şi azi sus deasupra Olăneştilor şi Călimăneştilor, singuratică, sub canonul sfântului episcop al Râmnicului Calinic Cernicarul. Ea a fost întemeiată la începutul veacului al XVII şi refăcută la sfârşitul aceluiaşi secol de Chiproviceanu Iovipale. Mânăstirea a fost mult ajutată de Calinic, care hotărî ca nicio femee să nu calce pragul acelui lăcaş sfinţit. Un alt donator al ei a fost unul din cei mai austeri călugări pe care i-a dat Oltenia. Este vorba de fostul episcop de Roman, Gherasim Safirin. Odată retras din scaun, el s'a retras aci şi timp de 11 ani, adică până la moarte, n'a mai părăsit mânăstirea, nici pentru o clipă. El a fost un nou ctitor episcop, după Calinic cel aspru, şi un exemplu viu de adevărată viaţă călugărească. Un amănunt de reţinut: Frasineiu este singura mânăstire din ţară care n'a fost secularizată prin legea din 1864, mulţumită trecerii episcopului Calinic pe lângă Vodă Cuza.

Ierarhii, ca şi clericii olteni s'au dovedit ca minunaţi gospodari în decursul veacurilor, acestor simţiminte datorindu-se atâtea şi atâtea clădiri sfinte, cât şi înzestrarea lor cu averi şi odoare! Este suficient să ne gândim numai la câţiva, ca un Mihail, Ştefan, Climent, Grigorie Socoteanu, Filaret şi Calinic pentru a ne da seama ce înseamnă această grije faţă de instituţia pe care au servit-o. Dar meritele lor sunt tot aşa de covârşitoare şi pe teren cultural. In mânăstirile oltene s'au bătătorit vetre de cunoştinţe şi muncă cărturărească. Astfel Nicodem din Tismana intra în dispute teologice cu vestitul Patriarh Eftimie din Târnova şi pregătea o sumă de ucenici cărturari. Nicodem a fost şi un caligraf ales şi bun cunoscător al limbei literare slave. El a lăsat o Evanghelie scrisă de dânsul la 1403, în chip cu totul ales. Mânăstirea Bistriţa, ctitoria Craioveştilor, a fost un mare focar de cultură slavonă. De aci posedăm şi azi, după atâtea perderi şi jafuri, nu mai puţin de şaptezeci şi două de manuscripte slavone, patru greceşti şi patruzeci şi patru româneşti. Ele sunt o minune de caligrafie, care pot sta alături cu cele dela Neamţul Moldovei. Aci va creşte şi-şi va forma cultura marele şi evlaviosul Neagoe Basarab. Frumuseţea de stil şi înalta învăţătură din cartea sa, îndreptată către Teodosie „fătul său", se datoresc fără îndoială, acestei atmosfere de înălţare spirituală bistriţeană. Prima carte tipărită pe pământul Ţării, Liturghierul din 1507 s'a lucrat la Bistriţa [1]). Iar când în veacul al XVII, tipăriturile încep să se înmulţească, tot Oltenia a dat pe cele dintâi. Matei Vodă ajută să se aşeze tipografia în mânăstirea Govora, iar pe meşterul tipograf Meletie Macedoneanul îi unse stareţ acolo! Din această tiparniţă vor apărea, la 1637, o Psaltire în slavoneşte, retipărită în anul următor 1638; iar după

1) N. Iorga spune „la Bistriţa Craioveştilor, unde se zice că şi Maxim ar fi serbat nunta Miliţei, să făcut această nobilă lucrare de artă". *Ist. bis.* I, p. 129.

doi ani, în 1640, se tipăreşte în româneşte *Pravila cea mică,* din îndemnul Vlădicăi Teofil Mitropolitul Ţării, fost episcop de Râmnic şi egumen de Bistriţa. După alţi doi ani, în 1642 apare tot la Govora o *Evanghelie învăţătoare* sau *Cazanie.* Incă neisprăvită fiind cartea, tipografia fu mutată la mânăstirea Dealului, adică lângă scaunul domnesc. De reţinut că tipografii erau tot olteani, şi anume: „Proca Stanciovici, croitor din Râmnicul dela Ocnele Mari", „Tudor Dumitrovici, sârb din Râmnicul dela Olt" şi „Lupin Dumitrovici, Popeşti din Lu(u)cavăţ". Ei ajutau pe „Ioan Cunotovici tipograf rus". Acesta din urmă, fiind şef tipograf şi rus a pus să fie rusificate şi numele bieţilor români, adăogându-le „vici", în finalul numelor lor româneşti. Căci Lupin Dumitrovici, nu este decât Lupu Dumitru cum lesne se vede. La fel şi cu ceilalţi!

La 1705 ajunge episcop de Râmnic Antim Ivireanu. Vechiul tipograf de Snagov nu-şi uită preocupările şi chiar din primul an de păstorie el întemeie tiparniţa aci. Este a doua, sau chiar a treia tipografie aşezată în cuprinsul Eparhiei Râmnicului. Aceasta din urmă va lucra două secole, pentru luminarea naţiei române, ba şi a altor neamuri creştine. Aci, va tipări Antim opt cărţi, una românească, patru greceşti şi trei slavo-româneşti. Urmaşul său la scaun, cel care şi-a câştigat merite neperitoare, prin traducerea, pentru prima oară, a tuturor cărţilor de slujbă religioasă în limba română, Damaschin dascălul, din pricina ocupaţiei austriace, n'a putut tipări decât două cărţi, iar Climent cel gospodăros treisprezece. Grigorie succesorul lui Climent tot treisprezece. In 1764 vine la scaunul episcopiei Partenie, fost egumen de Tismana. Dela el cunoaştem cinci cărţi. Chesarie, succesorul său, dă împreună cu Filaret, Minerele pe lunile Septembrie, Octombrie, Noembrie, Decembrie, Ianuarie şi Februarie. El mai retipăreşte şeapte cărţi de slujbă bisericească, adică Octoih, Triodion, Molitvelnic, Ceaslov, Psaltire, Invăţătura bisericească şi un Antologhion. In 1780 Chesarie moare, iar locul său este luat de Filaret, care continuă cu tipărirea Mineelor, o mare operă şi altor optsprezece cărţi, între care şi „Gramatica" lui Ienăchiţă Văcărescu. Urmaşul său, grecul Nectarie nu este la înălţimea înaintaşilor, deşi scoate şi el din teascurile râmnicene cinci cărţi de slujbă bisericească. Pe vremea lui, Râmnicul dă şi prima carte în limba bulgară modernă: şi anume în 1806, pe care o tipăreşte Sofronie, episcop de Vraţa, cu ajutorul Mitropolitului ţării Dositei Filitti şi al Episcopilor români. Galaction, nepotul lui Nectarie, deci tot un grec, continuă cu tipărirea cărţilor bisericeşti, dând la lumină: Invăţătura pentru ispovedanie în 1813, Liturghia în acelaş an 1813, Viaţa Sfântului Vasile, în 1816 şi Liturghia din 1817. Pe vremea aceasta lucra în ţară numai tipografia Râmnicului. Din motive, care stau în raport şi cu vrednicia ierarhilor râmniceni, activitatea tiparniţei creştea din ce în ce. După mărturia unui fost profesor şi tipograf din R.-Vâlcea, se pare, că aci s'ar fi tipărit şi Regulamentul organic. Cel care îi dădu ultimul avânt este episcopul Calinic, care scoase în chip ales, mai toate cărţile de ritual şi alte cărţi de învăţătură creştină, între ele şi Mărturisirea ortodoxă.

Prin aceasta se încheiau aproape două secole de activitate intensă a tipografiei, înfiinţată de Antim Ivireanu, la Râmnic.

Azi, rămăşiţele ei, preînoite cu caractere latine, zac în subsolul Primăriei din Râmnicul Vâlcea, căreia i-a fost dăruită de Episcopul Calinic.

Acestea sunt în linii largi, foarte largi, ceea ce se poate spune despre viaţa bisericească olteană în decursul atâtor veacuri de lupte, suferinţă şi muncă.

Vremea a trecut, iar prestigiul Episcopii şi hărniciei Oltenilor au făcut ca scaunul acesta să fie înălţat la rangul de Mitropolie, cu reşedinţa în capitaia provinciei, la Craiova. Aceasta s'a înfăptuit la 7 Noembrie 1939, iar întâiul titular al *Mitropoliei Oltene, Râmnicului şi Severinului* este un fiu al Olteniei: I. P. S. Nifon Criveanu.

După munca rodnică desfăşurată de I. P. S., ca episcop de Huşi şi după cei patru ani de activitate mitropolitană, se poate confirma ceea ce scria marele Nicolae Iorga, la 2 Decemvrie 1930: „Nifon Criveanu, până acum episcop de Huşi, e un cleric de mari speranţe".

Olăneşti-Vâlcea, 29 August 1943.

T. G. BULAT
Profesor Universitar

OLTENII
ÎN TRECUTUL ECONOMIC AL ŢĂREI LOR

de GHERON NETTA

ROVINCIA dintre Carpaţi, Dunăre şi ţărmul de apus al Oltului, deşi în cuprinsul neamului românesc a avut dealungul vremurilor o soartă asemănătoare cu aceea a Ţărei Româneşti, ea a fost privită întotdeauna ca representând ceva deosebit de celelalte ţinuturi româneşti.

Călătorii din diferitele timpuri cari au străbătut-o, în notele lor de drum lăsate, sunt de acord asupra acelor distincţiuni pe care uneori ni le semnalează.

Astfel, pe la mijlocul veacului trecut, un învăţat german, tocmai dela Rhin, spunea despre olteni, pe cari îi vedea atunci pentru prima oară, că ei sunt mai vioi decât ceilalţi locuitori ai Ţărei Româneşti, şi că îşi cultivă mai cu îngrijire, decât aceştia, pământul 1).

Iar pe la începutul veacului actual, un alt învăţat, de astă dată român, Nicolae Iorga, călătorind în lung şi latul Olteniei, spunea despre această provincie românească: „Ţara Oltului, podoaba regatului român, face aceeaşi impresie bună până la acest sfârşit al ei". „Oltul desparte două climate, două înfăţişeri deosebite ale pământului nostru". „Oamenii sunt vrednici de această ţară şi de trecutul ale cărui urme le acopăr lanurile, înoite an de an timp de douăzeci de veacuri". „Oamenii sunt întreprinzători şi mândri". Iar despre Craiova, acelaşi învăţat român adaogă: „această veche reşedinţă a Banilor, aproape Domni, cu steagul lor, cu Divanul lor, cu pecetea lor poruncitoare, în această semicapitală timp de trei sute de ani trăeşte şi până azi un mândru spirit de conştiinţă locală... a unei boerimi dârze şi aplecate la împotrivire" 2).

Fără îndoială că înfăţişarea deosebită a Ţărei Oltului, aşa cum a văzut-o Nicolae Iorga,

---

1) C. W. Wutzer, *Reise in den Orient Europa's und einen Theil Westasiens, Elberfeld 1860,* pag. 186.
2) N. Iorga, *România cum era până la 1918,* Bucureşti 1939, pag. 28, 49, 56, 105 şi 107.

şi atâţia alţi înaintea lui, trebue să fi fost plămădită dealungul veacurilor de adânci şi nenumărate pricini pe care Ţara Munteniei nu le-a cunoscut în aceeaşi măsură.

Cercetarea lor, care nu este din cele mai uşoare, nu poate să intre în cadrul expunerei de faţă.

In rândurile de mai jos, spicuind fapte şi împrejurări din trecutul în legătură cu viaţa economică a Olteniei, voim numai să dăm prilej de gândire asupra contribuţiunei pe care astfel de elemente au putut-o aduce la formarea entităţei oltene.

Dacă valoarea economică a unei regiuni se stabileşte în prima linie prin aşezarea ei, prin condiţiunile ei geografice, să vedem mai întâi din acest punct de vedere care a fost situaţiunea Olteniei.

Deşi închisă spre nord-vest de arcul carpatic, spre răsărit de Olt şi spre miază-zi de Dunăre şi bălţile ei, Oltenia nu a fost niciodată o ţară izolată. Şi nici nu putea să fie, fiindcă aceste delimitări fizice erau depăşite cu mult de marea masă a etnicului românesc.

Ţara Oltului a format aşa dar un nucleu românesc care veacuri dearândul a radiat peste frontiere uşor de trecut sau a primit din afară energii omeneşti. Necontenita talazuire a acestor energii româneşti sau streine din şi spre pământul Olteniei nu putea să se petreaca fără urmări pentru viaţa politică şi economică a provinciei şi fără a influenţa felul de a fi al locuitorilor ei.

Dar dacă etniceşte Oltenia fusese sortită să fie miezul maselor de români ce se întindeau departe peste Olt, peste Dunăre şi peste munţi, politiceşte ea rămâne ţară de margine. De câte ori delimitările ei naturale n'au fost graniţele şi punctele de atingere ale atâtor stapâniri streine care au întrebuinţat-o ca post înaintat unele contra altora? Ce şcoală politică au putut face ei Oltenii dealungul veacurilor într'o asemenea situaţiune?

Acestei şcoale desigur i se datoresc nu numai primele organizaţiuni politice româneşti care s'au înfiripat în Oltenia, ci şi tradiţia dârzeniei de la Litovoiu şi Neamul Craioveştilor până la Tudor Vladimirescu.

Ca ţară de margine, Oltenia era destinată să mijlocească şi schimburile între stăpânirile cu care se învecina, între lumea ungaro-germană dela nord şi lumea balcano-turcească de la Sud.

Şi aceasta cu atât mai mult cu cât cele două lumi reprezentau şi teritorii de productivitate diferită. Dincolo de munţi, prin colonizarea Ardealului în veacul al XIII-lea cu elemente din apusul îndepărtat, ia naştere o înfloritoare viaţă meşteşugărească. Acolo fabricatele abundă nu numai ca urmare a prelucrărei produselor naturale ale Ardealului, ci şi datorita relaţiunilor comerciale pe care saşii le întreţin atât cu Europa Centrală, cât şi cu locurile lor de baştină din apusul Germaniei.

Dincolo de Dunăre, sub stăpânirea mereu crescândă a semilunei, negustorii turci, de obicei greci, armeni, macedoneni, bulgari şi raguzani, mijlocesc nu numai produsele populaţiunilor din Balcani sau mărfurile meridionale, ci şi articole scumpe ale orientului îndepartat.

In Ardeal centrele orăşeneşti cele mai de seamă, unde se prelucrau bogăţiile naturale ale Transilvaniei şi unde se vindeau produsele meşteşugarilor sau mărfurile aduse din ţările Europei mijlocii şi apusene, erau Timişoara, Braşovul şi Sibiul, cel din urmă deci aproape de hotarul Olteniei.

Vadurile dela Dunăre, cele mai apropiate de Oltenia, spre care mergeau mărfurile orientale sau turceşti pentru a găsi valorificare, erau Nicopolea Mare, Vidinul, Orşova şi Belgradul.

Aşa dar o mare parte din schimbul de mărfuri între centrele de comerţ ardelene şi vadurile dela Dunărea balcanică va trebui să ia direcţiunea, cea mai scurtă de altfel, a drumurilor oltene.

De aceea, pentru deservirea schimbului celor două vaste teritorii de productivitate diferită, încă de timpuriu se vor aşterne drumuri de comerţ între centrele menţionate, drumuri ce vor strabate şi Oltenia care se găsea în cale 3).

Dela Sibiu, spre vadurile Dunărei, drumul principal mergând spre sud-est intra în valea Oltului şi pe aceasta, pe la Câineni şi Râmnic, cobora la Dunăre, fie direct la Islaz peste Brâncoveni sau Caracal, fie indirect la Turnu Măgurele, după ce trecea Oltul în dreptul Slatinei.

Peste Dunăre cele două staţiuni terminale se legau prin Nicopolea Mare cu drumul care, strabatând Bulgaria, ajungea la Constantinopol.

Dela Sibiu la Dunăre, de astă dată la Vidin, se ajungea şi pe drumul care, rupându-se în dreptul Slatinei, din artera principală înfăţişată mai sus, o apuca spre vest, trecea Olteţul la Balş, apoi la Craiova şi de aci la Calafat. Puternica cetate de peste Dunăre, Vidinul, a avut un rost nu numai militar şi strategic, dar şi o însemnătate economică. Aci treceau mari cantităţi din produsele Olteniei, dar şi mărfuri europene venite din Ardeal, nu numai pentru îndestularea cetaţei şi a garnizoanei, ci şi pentru a fi duse mai departe pe drumurile ce se deschideau din acest centru dunărean spre Constantinopole prin Bulgaria şi peste Nişul sârbesc spre Veneţia şi Raguza Adriaticei 4).

In sfârşit dela Sibiu, dacă era nevoe, se mai putea ajunge la Dunăre şi pe drumul care, dela Râmnic apucând spre apus, pe sub poalele munţilor, trecea prin apropierea mânăstirilor din această regiune şi apoi pe la Târgul-Jiului şi Baia de Aramă cobora fie la Cerneţi, şi de aci peste fluviu la Cladova, fie mai către vest, pe Valea Vodiţei, dincolo de Porţile de Fier, la Orşova.

Pe la Orşova pe drumul care străbătea spre nord-vest Banatul, prin Mehadia, Caransebeş şi Timişoara, se facea legătura cu marea cale de comerţ europeană ce pe la Belgrad tăia în diagonala sud-estul continentului dela Buda la Constantinopol, sau cu drumurile care, urcând valea Savei şi Dravei, treceau spre Veneţia sau spre regiunea industrială dela Graz.

Datorită legărei Sibiului pe valea Oltului cu atâtea direcţiuni vom vedea secole dearândul

3) N. Iorga, *Tradiţiile comerţului în regiunile dunărene*, Bucureşti 1935, pag. 7.
4 N. Iorga, *Scrisori de negustori*, Bucureşti 1925, pag. 24 şi urm.

trecând prin vămile de aci, dela Câineni şi Turnu Roşu, mărfuri din ţinuturi foarte îndepărtate ce ne sunt indicate în tarifele acestor vămi până în secolul al 18-lea. Se pomeneşte astfel de mărfuri din Nürnberg, Görlitz, Breslau, Colonia, Speier etc., dar şi de mărfuri din Ţarigrad, Brusa, Adrianopole, Târnova, Sofia, Rumelia, Veneţia, etc. 5).

Dar în afară de aceste căi destinate comerţului îndepărtat, alte drumuri, de interes mai redus, legau fie între ele diferitele aşezări oltenești, fie Oltenia cu vecinii de peste Carpaţi, Dunăre şi Olt.

Astfel unele străbăteau întreaga parte de sud a câmpiei oltene: dela Islaz, ocolind mai spre miază-noapte bălţile Dunărei, ele ajungeau la Calafat şi de aci la Cerneţi şi Porţile de Fier.

Altele legau dela răsărit la apus regiunea de coline a Olteniei: dela Olt la Craiova, de aci la Motru, la Ţânţăreni şi Strehaia şi apoi peste Fântâna Domnească şi dealul Balotei la Cerneţi.

In sfârşit altele legau muntele cu dealurile şi câmpia pe văile râurilor dirijate în general dela nord spre sud care brăzdau de atâtea ori suprafaţa Olteniei.

Fără îndoială că toate aceste căi de comunicaţie erau drumuri nu prea comode, dar nici cu mult mai rele decât cele ce se întâlneau până acum două secole în toată Europa.

Carele încărcate cu mărfuri sau rădvanele ducând feţe simandicoase, trase de mai multe rânduri de înaintaşi şi străjuite de oameni înarmaţi, nu aveau de întâmpinat pe aceste drumuri mai multe primejdii decât aiurea, cu atât mai mult cu cât la curţile boiereşti şi mânăstireşti ele erau întâmpinate de o veche tradiţie de ospitalitate.

Pe drumurile oltene, din Ardeal, pentru a ajunge la târguri, la mânăstiri sau la curţile boiereşti, sau pentru a trece mai departe la vadurile Dunărei, veneau tot felul de produse manufacturate peste munţi sau în ţările Europei mijlocii şi apusene: ştofe ordinare şi fine, ţesături, lucruri de îmbrăcăminte, fierărie brută sau lucrată, unelte, clopote, arme, pielărie, obiecte casnice, vase, sticlărie, obiecte de lux şi de podoabă, etc.

Din Orient treceau pe la vadurile Dunărei în Oltenia pentru nevoile ei şi de aci peste Carpaţi în Ardeal pentru trebuinţele aceluia sau ale Europei mijlocii mărfurile răsăritene: bumbac brut sau fire de bumbac naturale sau colorate, aşa numitul arnici; ţesături fine de bumbac, de mătase, de păr de cămilă; lână, covoare; piei brute sau lucrate, cordoane, tămâe şi smirnă; mirodenii, adică cuişoare, scorţişoare, nucşoară, piper, enibahar, sofran; orez, stafide; unt de lemn, vinuri dulci, etc.

Pe aceleaşi drumuri oltene, în afară de mărfurile orientale sau de peste munţi, în trecere, mai circulau, în cantităţi de necomparat mai mari pentru mulţumirea nevoilor interne sau pentru a fi trimese peste frontiere, şi produsele ţărei: cirezi nenumărate de vite, lână, par, piei, blănuri de animale sălbatice; cereale, fructe, brânză, său, unt, lemne, in, cânepă, scumpie, miere, ceară, băuturi şi mai ales sare şi peşte.

De toată această mişcare, timp de sute de ani, pe drumurile oltene, localnicii nu au fost

5) Ştefan Meteş, *Relaţiile comerciale ale Ţărei Româneşti cu Ardealul,* Bucureşti 1920, pag. 96; şi N. Iorga, *Studii şi documente,* vol. V, pag. 364, vol. XII, pag. 12.

niciodată străini. Prilejurile de a participa la ea existau sub atâtea forme şi ei i se datoreşte desigur în mare parte ascuţirea dealungul veacurilor a spiritului oltean.

Un timp această participare a fost comandată de factorii hotărîtori în viaţa ţărei, iar mai târziu ea s'a exercitat liberă, cu toate riscurile pe care le putea aduce o astfel de libertate.

Târgoveţi liberi la început erau puţini. Oltenia, ca de altfel întreg răsăritul continentului, nu a cunoscut puternica organizaţie orăşenească de felul aceleia din apus.

Funcţiunea de mari negustori în primul rând o îndeplineau stăpânitorii pământurilor şi bunurilor ţărei adică: voevozii, boerii şi mânăstirile. Ale lor erau produsele pământului, de ei depindea starea şi siguranţa drumurilor, în mâna lor se concentra energia umană.

In adevăr, în virtutea unor prerogative nobilitare, ale căror origini se pierdeau în negura vremurilor, proprietăţile voevozilor şi boierilor acopereau aproape întreaga întindere a ţărei. Lor le aparţineau satele de robi ţigani sau de oameni neliberi „rumâni". Instituţia aceasta a „rumâniei" a adaos cu vremea la averea celor puternici noui întinderi de pământ şi noui mulţimi de oameni legaţi 6).

Din latifundiile terestre şi umane ale voevozilor şi boerilor s'au născut, prin închinare către sfintele locaşuri, latifundiile mânăstirilor. Intrucât astfel de închinări au avut şi alte rosturi decât cele sufleteşti nu este locul să cercetăm aici.

Fapt este că până în veacul al 17-lea proprietăţile mânăstireşti cuprindeau mai mult de o cincime din întreaga suprafaţă a Olteniei.

Aşa dar, nobilimea şi mânăstirile găsindu-se în cea mai mare parte în stăpânirea factorilor de producţiune, în stăpânirea pământului, a energiilor lui de tot felul şi a puterei umane, lor le reveneau şi bunurile rezultate din acele energii. De aceea disponibilităţile de produse ale acelora ajung uneori la cantităţi impresionante. Astfel numai la marele boier Preda din Brâncoveni, care stăpânea peste două sute de sate, se puteau număra, pe vremea lui Matei Basarab, la 4.000 de porci, 5.000 vite mari, 12.000 de cai şi 30.000 de oi 7).

Bineînţeles că marile cantităţi de bunuri disponibile la boieri şi mânăstiri serveau nu numai pentru îndestularea satelor acestora, ci ele erau valorificate şi prin comerţ, fie în interiorul ţărei, acolo unde se simţea lipsă, fie peste frontiere.

Dacă pentru o astfel de valorificare întâlnim uneori boieri sau cucernici părinţi dealungul drumurilor oltene în fruntea caravanelor de care sau în urma cirezilor de vite, de cele mai multe ori ea se făcea prin oameni de încredere, prin negustorii din târguri şi prin negustorii curţilor boiereşti şi mânăstireşti.

Dar fiindcă negustorii din târguri la început erau puţini şi îşi aveau rosturile lor în comerţul orăşenesc, boierii şi mânăstirile încredinţau transportarea şi desfacerea bunurilor unora

---

6) C. Giurescu, *Vechimea rumâniei în Ţara Românească,* Analele Academiei Române, tomul XXXVI, pag. 479; *Despre rumâni,* Analele Academiei Române, tomul XXXVIII, pag. 191.

7) E. Cioran, *Calatoriile Patriarhului Macarie din Antiohia în ţările române,* Bucureşti 1900, pag. 197.

din organele gospodăriilor lor, ba chiar celor mai răsăriţi din mulţimea „rumânilor". Prin astfel de îndeletniciri uneori, aceştia din urmă au avut posibilitatea să agonisească nu numai încrederea, dar şi averea necesară pentru a-şi răscumpăra libertatea.

Se adăoga aşa dar pe drumurile ţărei negustorilor de târguri, un număr din ce în ce mai mare din aceşti oameni de încredere, din negustorii boierilor şi mânastirilor 8). Şi după cum negustorii din târguri lucrau de multe ori şi pentru boieri sau mânăstiri, tot astfel negustorii acestora vor lucra şi pentru lumea din târguri. Ba mai mult, cu vremea ei se vor deslipi de stăpânii lor şi se vor aşeza prin târguri şi oraşe.

Procesul acesta care se va produce prin secolul al 16-lea şi se va continua cu intensitate mărită în secolele următoare, va contribui mult şi la desvoltarea centrelor orăşeneşti oltene.

Pe la 1596, Craiova, reşedinţa Banului, era oraş mare, împoporat şi plin de tot belşugul, spune un călător strein care a cercetat-o pe acea vreme 9). Pe la 1640, un alt călător, episcopul catolic din Gallipoli, Petru Bogdan Baksici, constată aci o viaţă economică vioae, un târg săptămânal la care veneau negustori tocmai din Turcia, dela Constantinopole, fiindcă de aci se puteau cumpăra cele mai multe şi mai frumoase vite din toată ţara 10).

Viaţa comercială activă a Craiovei este confirmată şi de Austriaci la începutul secolului următor când ei se aşează în Oltenia. „Craiova, spune un raport austriac din 1723, a fost odinioară o localitate foarte vestită prin comerţul ei în aceste părţi. Ea avea un târg anual care ţinea patru săptămâni. Comerţul ei înfloritor de altă dată îl dovedeşte şi faptul că aci Compania Orientală de Comerţ avea un comptoar propriu aşezat în hanul construit pentru negustori de egumenul mânăstirii Hurez" 11). Acest han, distrus de foc pe vremea războiului dintre austriaci şi turci, era de fapt un fel de încăpător „caravan-serai" de modă orientală. In interiorul unei lungi şi înalte împrejmuiri de zid se aflau trei curţi distincte. Una, destinată Domnului ţărei, când venea în timpul târgului la Craiova, era prevăzută cu clădirile necesare. Alta, caravan-seraiul propriu zis, avea de jur împrejur construite camere boltite care serveau negustorilor pentru depozitarea mărfurilor. In mijlocul ei se afla o clădire mai înaltă unde negustorii se adunau pentru ruptul preţurilor.

In sfârşit curtea a treia cuprindea grajdurile şi oamenii de serviciu 12).

In economia olteană, în afară de munca pământului, de creşterea vitelor şi de comerţul cu produsele moşiilor, o preţioasă şcoală pentru băştinaşi a fost exploatarea şi valorificarea peştelui.

Pescuitul, una din cele mai vechi îndeletniciri ale Olteniei, pare să fi fost uneori chiar hotărîtor pentru întemeerea de aglomeraţiuni omeneşti în această parte a ţărei 13).

8) *Ibid.*, pag. 197.
9) N. Iorga, *Oraşele oltene şi mai ales în pragul vremurilor nouă,* în Arhivele Olteniei, 1925, pag. 276.
10) G. Ionescu-Gion, *România în secolul al XVII-lea,* Bucureşti 1891, pag. 20.
11) Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor,* vol. IX 1, pag. 631.
12) *Ibid.*
13) I. Donat, *Pescăriile veohi ale Olteniei,* Arhivele Olteniei, 1933, pag. 173-179.

Două fapte au determinat în veacurile trecute desvoltarea acestei îndeletniciri: Bogăţia în ape a Olteniei şi posibilităţile uşoare de desfacere a peştelui, atât în ţară cât şi dincolo de munţi sau peste Dunăre.

In afară de râurile interioare, Oltenia este udată la răsărit dela nord la sud de Olt şi dela vest la est de Dunăre pe toată întinderea ei sudică.

In această parte sudică, mai ales de dincolo de Calafat până la vărsarea Oltului, se lungeşte un lanţ de bălţi alimentate abundent de Dunăre. Bogăţia peştelui din aceste bălţi este hotărîtă de meşteşugul vechi, cunoscut de mărginaşi, de a lăsa apele Dunării să intre în bălţi când aceasta se umflă, aducând totdeodată peştele, şi de a le opri eşirea când Dunărea se retrage.

Importanţa pe care a avut-o peştele în viaţa economică a Olteniei ne-o mărturiseşte şi simbolul de pe stema judeţului de reşedinţă al Banilor.

Ştiri despre pescuitul în Oltenia posedăm documentar încă din prima jumătate a veacului al XIII-lea. Diploma regelui Ungariei Bela al IV-lea, dată la 1247 Cavalerilor Ospitalieri, prin care aceştia sunt aşezaţi în părţile de sud-est ale Olteniei, vorbeşte şi despre drepturile ce sunt rezervate regelui de a participa la veniturile rezultate din pescuitul în Dunăre şi în heleşteul de la Celei 14).

Mai târziu, după întemeerea Ţării Româneşti, voevozii munteni, începând cu Vlaicu Vodă, având în vedere însemnătatea economică pe care o prezenta pescuitul în Oltenia, dau în grija mânăstirei Vodiţa, apoi Tismana şi Govora, supravegherea pescuitului în Dunăre, bălţi, lacuri şi râuri, precum şi dreptul încasărei după peşte a „venitului domnesc". Veniturile rezultate din pescuit trebue să fi fost foarte mari, întrucât ele ispitesc pe turci, către sfârşitul veacului al XV-lea, să treacă Dunărea în Oltenia şi să stăpânească „în sălnicie" multă vreme atât moşiile de margine cât şi bălţile ce aparţineau boierilor şi mânăstirilor 15).

Un mare consumator al peştelui oltean era Ardealul. Inainte de reformaţie, consumul peştelui fiind îngăduit în timpul posturilor, el era căutat pretutindeni. Dar vânzarea lui în provincia vecină de către Români n'a mai fost îngăduită odată cu „dreptul de oprire" pe care oraşele săseşti de graniţă, Sibiul şi Braşovul, l-au obţinut dela regii Ungariei. In virtutea acestui drept negustorii români trecuţi cu peşte în Ardeal erau obligaţi să-l desfacă în cele două oraşe saseşti privilegiate, iar vinderea lui mai departe în cuprinsul Transilvaniei, ca şi câştigul respectiv, revenea negustorilor sibieni şi braşoveni.

Din această cauză peştele Olteniei destinat Ardealului lua mai ales drumul Sibiului. Pe la 1500 transporturile de peşte la Sibiu erau atât de mari încât oraşul este silit să se îngrijească de depozitarea lui în anumite încăperi pe piaţă 16).

In politica vamală şi comercială a Ţării Româneşti regimul peştelui a fost o preocupare

14) Hurmuzaki, *Documente*, vol. I 1, pag. 250.
15) I. Donat, *op. cit.*,
16) Ştefan Meteş, *op. cit.*, pag. 96.

de căpetenie a voevozilor. Mai toate tratatele de comerţ cu vecinii stabilesc condiţiunile de cumpărare şi export ale acestei mărfi pe care de obicei o găsim citată în prima linie.

Când oraşele ardelene prohibesc exportul în Muntenia de anumite mărfuri necesare acesteia, atunci voevozii protestează opunându-le favoarea ce li se face de a li se da mai ales peşte 17).

La trecerea spre Sibiu a peştelui pe valea Oltului se plătea la vama de la Genune, pe vremea lui Mircea cel Bătrân, o taxă de eşire de 3%. Veniturile acestei vămi fuseseră concesionate de voevod, încă de pe la 1415, mânăstirei Cozia care îşi avea vameşul ei aci 18).

La Dunăre, peştele care eşea din ţară pe la vaduri plătea, pe la începutul veacului al XVI-lea, o taxă vamală de 10%, concesionată încă de pe vremea lui Vlaicu Vodă mânăstirei Vodiţa şi apoi mânăstirei Tismana 19).

Dar regimul vamal al peştelui, atât la trecătorile din spre Ardeal, cât şi la vadurile dela Dunăre, nu rămânea mereu acelaşi. El se schimba şi era mai blând sau mai aspru, potrivit intereselor şi politicei ce se urmărea de voevozi la Dunăre sau peste Carpaţi.

După cum uşurarea exportului peştelui era un act de favoare, tot aşa oprirea lui era un act de represiune.

Astfel de favoruri, când împrejurările o cereau, se acordau, mai ales oraşelor ardelene, chiar cu nesocotirea unora din interesele negustorilor ţărei. Se mergea în unele împrejurări atât de departe, încât se îngăduia ardelenilor să vie ei înşişi în ţară nu numai pentru cumpărarea peştelui, dar şi pentru pescuirea lui în Dunăre şi pe la bălţi. Favoruri de asemenea natură acordate ardelenilor se constată de multe ori, dar mai ales pe vremea voevodului Vlad Calugărul, pe timpul lui Neagoe Basarab, şi chiar mai târziu în secolul al XVII-lea 20).

Intotdeauna însă ele cereau un contra serviciu din partea ardelenilor.

De obicei libertatea ardelenilor de a cumpăra singuri peştele din ţară, de a pescui, de a vinde cu ridicata sau cu mărunţişul mărfurile aduse de ei de peste munţi nu se da decât cu titlul de reciprocitate.

Cu alte cuvinte, o astfel de libertate nu li se acorda ardelenilor decât dacă şi ei lăsau liber comerţul negustorilor români în Transilvania.

Dar întinderea reformaţiunei în ţinuturile de peste Carpaţi, micşoarează debuşeul acestui produs. Indeletnicirea pescuitului şi comerţului de peşte se continuă, dar ea nu mai are vaza de odinioară. Insăşi participarea mânăstirilor la supravegherea şi exploatarea pescuitului este neînsemnată.

Totuşi, în timpul ocupaţiunei străine, din prima jumătate a secolului al 18-lea, austriacii, bănuind beneficiile ce puteau rezulta de pe urma exploatărei apelor oltene, s'au interesat de aproape şi de posibilităţile de desvoltare ale pescuitului 21).

17) *Ibid.*, pag. 83-84.
18) *Ibid.* pag. 22.
19) *Ibid.*, pag. 24.
20) *Ibid.*, pag. 88, 92, 113-114, 174.
21) C. Giurescu, *Material pentru istoria Olteniei supt austriaci*, Bucureşti 1913, vol. I, pag. 385, 612-621.

Dintre produsele miniere ale ţărei de peste Olt, care deasemenea au făcut un important obiect de comerţ pentru olteni, nu trebue uitată sarea. Utilitatea sărei n'are nevoe să fie demonstrată. In afară de alimentaţie ea era altădată întrebuinţată mai mult decât azi pentru conservarea peştelui şi a pieilor. Şi în timp ce întreg sud-estul european era lipsit aproape cu totul de sare — în afară de sarea marină — regiunea din apropierea imediată a Carpaţilor răsăriteni şi meridionali o avea din belşug. Iar în această regiune ocnele din Vâlcea treceau printre cele mai bogate. Că exploatarea ei în Oltenia se făcea chiar pe vremea înfiripărei organizaţiunilor politice româneşti în această parte a ţărei ne-o mărturiseşte aceeaşi diplomă dela 1247, acordată Cavalerilor Ospitalieri la aşezarea lor în Ţara Severinului de către Bela al IV-lea, regele Ungariei, cărora li se conceda dreptul de a face comerţ cu sare în Bulgaria, Grecia şi Cumania 22).

Pe vremea lui Vlaicu Vodă sarea din Oltenia trecea şi în provinciile balcanice ale regelui Ungadiei Ludovic cel Mare care la 1373, printr'un ordin dat Comitetului din Timişoara opreşte intrarea ei pe la Orşova în ţările coroanei Ungariei 23).

Valoarea de schimb a sărei pe vremea lui Mircea cel Bătrân reese din cronica seniorului de Wavrin care, vorbind despre cetatea Giurgiului, spune, după mărturisirile lui Vlad Vodă, fiul marelui domn muntean, că „nu era piatră în acest castel care să nu fi costat pe tatăl său un bolovan de sare ce se scoate din stânci în ţara Valahiei" 24). Fără îndoială, că pentru plata construirei cetăţei sale muntene, Mircea cel Bătrân trebue să fi dat în schimb şi importante cantităţi de sare scoasă din ocnele lui oltene.

Trecerea peste Dunăre a sărei din Oltenia, reese şi din actele voevozilor munteni, din primele decenii ale secolului al 16-lea, prin care ei dăruiau mânăstirei Tismana vămile dela vadurile dunărene.

In acestea, printre articolele ce se exportau în Peninsula Balcanică, din Oltenia, era menţionată şi sarea pentru care se plătea vamă de eşire „dintr'o sută de bolovani de sare 3 bolovani" 25).

Pe la sfârşitul domniei lui Matei Basarab, Paul din Alep, care însoţise pe patriarhul Macarie din Antiohia într'o călătorie prin ţările româneşti, ne spune în descrierea acestei călătorii că „ocna din Vâlcea e mina cea mai mare unde vin neguţătorii din Turcia cu corăbiile să cumpere sare şi să o ducă în ţara lor". Toată sarea consumată în Rumelia şi la Constantinopol — continuă el — este adusă din aceste regiuni. Iar asupra felului cum se desfăcea în Oltenia acest atât de preţios articol pentru oamenii de peste Dunăre, el ne spune că „sarea o vindeau precupeţii pe stradă" 26).

Ocnele din Oltenia, ca şi cele din restul ţărei de altfel, se exploatau de către voevozi mai

---

22) Hurmuzaki, *Documente,* vol. I 1, pag. 250.
23) *Ibid.,* vol. I 2, pag. 213.
24) N. A. Constantinescu, *Cetatea Giurgiu,* Analele Academici Române, tomul 38, pag. 519.
25) Şt. Meteş, *op. cit.,* pag. 24.
26) E. Cioran, *op. cit.,* pag. 119 şi 169.

rar în regie şi de obicei prin arendare. Paul din Alep ne informează că pe vremea lui ele dau anual un venit de 150.000 reali.

Pentru ca întreaga activitate a locuitorilor din târguşorul Ocna să fie îndreptată spre exploatarea sării, voevozii munteni acordaseră din bătrâni acestui oraş, ca şi câtorva sate din jurul lui, unele privilegii. Astfel locuitorii din aceste aşezări erau scutiţi de orice dări şi contribuţiuni publice.

Faptul constituia un îndemn pentru oamenii din alte părţi să vie să se aşeze aci şi să contribuiască ca atare la mărirea posibilităţilor de producţie a sării 27).

Bine înţeles că, în schimbul privilegiilor primite, oraşul Ocna şi satele privilegiate: Cacova, Stoieneşti, Păuşeşti şi Vlădeşti, aveau anumite obligaţiuni faţă de cămara domnească şi faţă de exploatarea sării, adică de ocne.

Acestea constau în prestaţiuni în natură şi o contribuţie anuală faţă de cămara domnească 28).

Contribuţiunea sau taxa anuală pe care oraşul Ocna o plătea cămarei domneşti pentru privilegiile obţinute fusese odinioară de 200 galbeni până pe la mijlocul secolului al 17-lea, pe timpul domniei lui Constantin Şerban, ea se urcase la 600 galbeni, pentru a ajunge sub Nicolae Mavrocordat la 1100 galbeni anual.

Administraţia austriacă la ocuparea Olteniei, după pacea dela Passarowitz, găseşte oneroasă această contribuţiune şi în contradicţie cu scopul pentru care oraşul Ocna fusese privilegiat. In adevăr contribuţiunea împreună cu prestaţiunile în natură erau insuportabile pentru numărul redus al locuitorilor. Astfel încât privilegiul în loc să atragă aci locuitori din alte părţi, goneşte şi populaţiunea existentă. De aceea organele administraţiei austriace din Oltenia propun o simţitoare reducere a taxei anuale 29).

Chestiunea sării oltene pare să fi preocupat în deosebi pe austriaci. Şi ei aveau motive.

In primul rând Austria, stăpânind dela 1718 şi peste Dunăre, Serbia veche până la Timoc, avea interese să îndestuleze cu sare noua ei provincie dela cele mai apropiate ocne, care erau cele din Oltenia. Apoi, prin vânzarea în cantităţi mai mari a sării, atât în Oltenia şi Banat, cât şi în provinciile otomane, ea nădăjduia să realizeze unele beneficii cu care să poată contribui, în parte măcar, la acoperirea unora din cheltuelile cerute de întreprinderile ei sud-orientale. Cererile de sare olteană pentru populaţiunile din Balcani nu vor lipsi.

In Iunie 1722, spre pildă, locuitorii din Banialuca, din Bosnia, fac împăratului Carol al IV-lea rugămintea să le încuviinţeze cumpărarea de sare din Oltenia.

Astfel de cereri se fac din ţările sultanului, cu toate că acesta, dela anexarea Olteniei de către austriaci, prohibise importul sării, afară de cea din Muntenia. Chiar paşa dela Nicopole şi cel dela Vidin dăduseră să se înţeleagă că erau gata să treacă peste ordinul de prohibire al

---

27) C. Giurescu, *op. cit.*, pag. 417-418.
28) C. Giurescu, *op. cit.*, pag. 422, 444, 454.
29) *Ibid.*, pag. 419-422; 446-451.

sultanului, dacă sarea ce li se oferea din Oltenia ar fi fost mai eftină decât cea munteană 30).

Este deci de înţeles pentru ce organele austriace din Oltenia sunt atât de zeloase în rapoartele lor, făcute la Viena, cu privire la raţionalizarea şi perfecţionarea exploatării ocnelor din Vâlcea, la intensificarea producţiunei sării şi la reorganizarea transportului şi desfacerei sării oltene. Meşteri şi lucrători pricepuţi la lucrul ocnelor sunt ceruţi de peste munţi, deschideri de noui guri de ocnă, prevăzute cu utilaj perfecţionat, sunt propuse, cai de transport şi locuri pentru depozitare de sare sunt studiate în vederea unei mai economice valorificări a sării oltene atât în interiorul cât şi în afara provinciei 31).

Pentru mărirea consumului de sare în Oltenia se propun depozite la Caracal şi Craiova. Pentru înlesnirea exportului sării se plănuesc deasemenea depozite la Pristol şi Orahova pentru aprovizionarea pe Dunăre a Bulgariei, Serbiei şi Banatului 32).

Dar nu numai la aceste două schele, unde se plănuiau depozite, se putea vinde sarea pentru export la Dunăre. Ea se încărca în caice pe la toate schelele, de la schela Cladovei până la schela Islazului. Aci la Islaz, prin anul 1778 şi mai târziu, se preda sarea din Vâlcea 33). Potrivit intereselor cămarei domneşti sau arendatorului ocnelor exportul sării pe la schele era însă rezervat, după o veche datină, acestora 34).

Este neîndoios că exploatarea şi mai ales valorificarea prin comerţ a acestei bogăţii oltene, s'a făcut timp de veacuri, fie că era sau nu vorba de dreptul de monopol al cămarei domneşti sau al arendaşilor, în bună măsură de către cărăuşi şi negustori olteni. Iar deprinderile şi legăturile înăuntru şi în afară de ţară pe care acest fel de comerţ le-a prilejuit pentru olteni desigur că nu au rămas fără urmări asupra însuşirilor lor.

Nu ne este însă îngăduit a crede că viaţa economică a fost un „Eldorado" pentru olteni.

In domeniul agrar procesul de emancipare al „rumânilor" a fost lung şi greu, iar rezistenţa lor precară. Sute de ani au trebuit, până în veacul trecut şi până în zilele noastre, ca transformarea să se desăvârşească, iar omul, stăpân pe bunul şi pe munca lui, să părăsească pădurile şi să ese din bordee deasupra pământului.

In domeniul schimbului de bunuri, al comerţului, multă vreme numărul negustorilor români, deslipiţi de curţile boiereşti sau mânăstireşti şi aşezaţi prin târguri şi oraşe, a fost prea mic şi puterea lor neîndestulătoare pentru a pune în valoare toate bunurile ţării şi o aşezare geografică cum era aceea a Olteniei.

De aceea foarte de timpuriu ţara va fi năpădită de elemente streine. Ii voiau voevozii şi boierii şi mânăstirile, dar şi târgurile. Ei cunoşteau mai bine meşteşugul negoţului decât ai

30) C. Giurescu, *op. cit.*, pag. 442.
31) C. Giurescu, *op. cit.*, pag. 429-444.
32) *Ibid.*, pag. 508-512.
33) Arhivele Olteniei, 1928, pag. 444; Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIX 2, pag. 51-52.
34) N. Iorga, *Studii şi documente*, vol. XXV, pag. 182, 186.

noştri, aveau legături mai întinse, o tradiţie veche care cântăreşte greu într'o astfel de îndeletnicire, iar mai presus de toate aveau mijloace atât băneşti, cât şi de acelea care nu se mărturisesc când e vorba de câştig.

In general oltenii nu s'au opus la intrarea streinilor. De multe ori au ştiut să înveţe ceva de la ei. Atunci însă, când aceştia au ameninţat să-i stăpânească, oltenii au fost refractari.

De peste munţi, atâta vreme cât Ţara Românească a dat mai mult ascultare coroanei ungare, deci până spre sfârşitul secolului al XV-lea, Oltenia a cunoscut strecurarea oamenilor de acolo, a saşilor în deosebi, fie ca meşteşugari, fie ca negustori aşezaţi sau în trecere.

Saşi au trecut în Oltenia foarte curând după colonizarea lor în Ardeal, aceasta cu atât mai mult cu cât voevozii români din dreapta Oltului, ca vasali ai regelui Ungariei, stăpâniseră, până în ultimul sfert al veacului al XIII-lea, ţinuturi şi dincolo de munţii Olteniei.

Vlaicu Vodă, domnul Ţării Româneşti, confirmând la 1368 vechile libertăţi ale negustorilor saşi de la Braşov dincoace de munţi, îi scuteşte în Muntenia de taxa de vamă pe care deobicei negustorii erau obligaţi să o plătească la Slatina în trecerea lor spre Oltenia sau spre vadurile de la Dunăre 35).

Prezenţa saşilor la Sibiu trebue să fi fost şi mai mult simţită în Oltenia după anul 1382. In acest an, Ludovic regele Ungariei, prin privilegiul acordat Sibiului şi confirmat de următorii regi ai Ungariei, interzicea negustorilor streini să depăşească acest oraş cu mărfurile lor, ei fiind obligaţi să vândă numai la Sibiu 36).

Interdicţiunea fiind în desavantajul altor negustori de peste munţi, precum şi în desavantajul negustorilor din părţile noastre sau de peste Dunăre, desigur că mulţi din aceştia au renunţat sau au redus afacerile lor în regiunea Sibiului. Dar fiindcă Sibienii şi comerţul lor nu se puteau lipsi de debuşeul sud-estic şi nici de produsele ce veneau din Oltenia sau de peste Dunăre, ei se văd obligaţi să treacă singuri munţii în acele părţi ca să vândă şi să cumpere.

De altfel relaţiunile bune dintre domnii munteni şi regii Ungariei, însemnate printr'un lung şir de privilegii acordate oraşelor ardelene, le vor îngădui acest lucru.

Vama de la Genune pe Olt, unde se percepeau taxe pe mărfurile ungureşti şi turceşti în trecere şi pe unde intrau şi eşeau sibienii, era activă pe vremea lui Mircea cel Bătrân. Şi apoi nici vadurile de la Dunăre nu erau moarte.

Planul împăratului şi regelui Sigismund de a lega direct ţările sale cu orientul pe calea Dunărei este o dovadă mai mult despre aceasta 37).

Pe vremea lui Vlad Ţepeş numărul saşilor în Ţara Românească e considerabil. Saşii fac nu numai comerţ, ci ei încearcă şi alte întreprinderi, spre pildă aceea de a arenda vămi româneşti.

Afacerile lor dincoace de munţi, în Oltennia, trebue să fi fost numeroase şi importante,

35) Hurmuzaki, *Documente*, vol. I 2, pag. 144-145; vol. XV 1, pag. 2.
36) *Ibid.*, vol. I 2, pag. 274; vol. XV 1, pag. 2.
37) I. Minea, *Principatele române şi politica orientală a împăratului Sigismund*, Bucureşti 1919, pag. 160.

dacă, pe la 1473, ei cer, şi li se îngădue de Mateiaş, regele Ungariei, să lărgească drumul de trecere pe la Turnu Roşu îngustat de apele repezi ale Oltului 38).

Ei cumpărau direct de la boieri sau erau furnizorii acestora atât cu mărfuri de peste munţi, cât şi cu mărfuri europene.

Interese personale şi politice cereau deci favorizarea lor pe pământul ţărei noastre.

De la o vreme însă, deşi drumul de trecere pe valea Oltului spre Ardeal îşi va păstra însemnătatea, rolul saşilor în comerţul românesc va scade.

De prin a doua jumătate a secolului al 15-lea coborîrea saşilor până la Dunăre începe să fie stingherită de prezenţa turcilor în vadurile dunărene 39).

Cam tot depe atunci privilegiile de oprire ale Sibiului ca şi în general privilegiile acordate de regii Ungariei saşilor încep să slăbească. Lucrul acesta se va accentua şi mai mult odată cu trecerea Ardealului, în secolul al 16-lea, sub vasalitatea turcească.

In sfârşit alţi negustori, şi în special grecii, le vor lua cu timpul locul.

In gospodăria Ţărei Româneşti grecii încep a se amesteca foarte devreme. In prima jumătate a secolului al 15-lea ne sunt semnalaţi pe la curţile voevozilor. Vlad Dracul domnul Munteniei avea un cămăraş grec care încheia pentru el afaceri cu oraşele săseşti de peste munţi. Sub Alexandru Vodă Aldea, la 1431, un negustor grec în serviciul domnului făcea afaceri cu Ardealul 40).

După căderea Constantinopolului sub turci în anul 1453, numărul lor în ţările româneşti creşte.

La 1469, pe vremea voevodului Munteniei Radu cel Frumos, îi şi găsim ca negustori în conflict cu ardelenii mărturisind mincinos împotriva unui sibian. Ei sunt cercetaţi de vornicul Neagul, din Craiova, tatăl craioveştilor 41). Şi în procesul ce se judeca la Sibiu prin 1500 ni se vorbeşte de negustori greci cari făceau comerţ acolo 42).

In prima jumătate a secolului al 16-lea negustorii greci, cari dela noi făceau comerţ cu oraşele săseşti, erau, se pare, mulţi. Concurenţa lor devenise supărătoare pentru saşi. Supărarea de altfel era pricinuită şi de faptul că grecii, reprezentanţi ai lui Mercur, zeul comerţului, dar şi al hoţilor, făceau prea mult uz de cele din urmă prerogative ale protectorului ceresc.

In adevăr, şireţi şi plini de îndrăzneală, purtarea lor uneori nu mai putea fi îngăduită. Sibienii la 1545 iau unele măsuri pentru îngrădirea comerţului lor, dar şi al românilor cari veneau împreună cu ei 43).

Dieta Transilvaniei la 1551 şi 1559, la plângerile saşilor, interzice negustorilor orientali a săvârşite sub inspiraţia mai ales a grecilor 44).comerţul în Ardeal din cauza abuzurilor acestor

38) Hurmuzaki, *Documente*, vol. XV 1, pag. 81.
39) S. Meteş, *op. cit.*, pag. 83.
40) Hurmuzaki, *Documente*, vol. XV 1, pag. 15; S. Meteş, *op. cit.*, pag. 72.
41) Hurmuzaki, *Documente*, vol. XV 1, pag. 74.
42) *Ibid.*, pag. 152-155.
43) *Ibid.*, pag. 439.
44) *Ibid.*, pag. 512; S. Meteş, *op. cit.*, pag. 133, 136.

Indrăzneala negustorilor greci se datora de altfel şi faptului că mulţi din ei reprezentau interese turceşti, aceştia fiind negustori ai sultanului 45). Cu toate plângerile saşilor şi cu toate măsurile restrictive luate de dieta Transilvaniei contra lor în decursul celei de a doua jumătăţi a veacului al 16-lea, grecii îşi fac loc din ce în ce mai mult în comerţul Ardealului.

La 1577 un negustor grec obţine în Transilvania un prim privilegiu de comerţ prin care i se îngăduia comerţul cu peşte sărat, pături, piei şi oi 46).

Iar dietele Transilvaniei din ultimile două decenii ale acestui secol sunt din ce în ce mai îngăduitoare cu ei, desigur şi sub influenţa puterei suzerane.

La începutul secolului al 17-lea părerea autorităţei ardelene despre greci începe să se schimbe. Dieta din Cluj, dela 1609, observă că „negustorii greci nu numai că nu sunt spre paguba ţării ci mai mult spre folosul ei". Ea hotăreşte, ca aceia plătind vama să umble în Transilvania cu marfa lor, din oraş în oraş, din târg în târg, liberi şi neturburaţi 47). Alte interese fac de acum înainte ca tânguirile saşilor pentru apărarea comerţului lor să fie din ce în ce mai puţin ascultate. In adevăr principele Gavril Bethlen, care exporta numeroase vite în Imperiul Otoman, declară la 1627 liber comerţul în Transilvania pentru negustorii greci, turci şi români veniţi din ţările româneşti sau din Turcia 48). O astfel de politică s'a urmat şi de ceilalţi principi ai Transilvaniei. Gheorghe Rakoczy privilegiază la 1636 în comerţul Ardealului cea dintâi companie a negustorilor greci din Sibiu, privilegiu care va fi confirmat şi de urmaşii săi. O altă companie de negustori greci este privilegiată în anul 1678 şi la Braşov.

Companii similare iau fiinţă şi în alte centre comerciale ale Ardealului.

După ocuparea Ardealului de austriaci, în urma războiului cu turcii şi a păcei dela Carlovitz, Impăratul Leopold I întăreşte la 12 Septembrie 1701 printr'un nou privilegiu comerţul grecilor din Ardeal.

Prin acest privilegiu grecii sunt îndreptăţiţi să facă pretutindeni comerţ în Ardeal, în sate şi oraşe, prin târguri şi pe la cetăţi, atât cu ridicata cât şi cu mărunţişul, şi li se acordă scutire de anumite sarcini publice. Actul prevede mai departe respectarea prerogativelor, deţinute prin privilegii anterioare, de companiile de comerţ greceşti din Transilvania 49).

In astfel de împrejurări comerţul dintre Ardeal şi Ţara Românească, făcut altadată de saşi este înlocuit treptat de comerţul grecilor. In ultima jumătate a veacului al 16-lea şi în prima jumătate a celui următor se vor mai întâlni saşi în Oltenia atât la Râmnic cât şi la reşedinţa Banilor, dar după aceea ei vor deveni o raritate pe drumurile şi pe la târgurile noastre.

Dacă aceasta fusese, în faţa grecilor invadatori, situaţia comerţului saşilor, popor chibzuit, gospodar, cu mijloace puternice şi cu o veche tradiţie, situaţia comerţului românilor nu va fi mai puţin critică.

---

45) Hurmuzaki, *Documente,* vol. XI, pag. 581.
46) O. Jickeli, *Der Handel der Siebenbürgen Sachsen, Hermannstadt,* 1913, pag. 48.
47) S. Meteş, *op. cit.,* pag. 154.
48) *Ibid.,* pag. 158.
49) Hurmuzaki, *Documente,* vol. VI, pag. 617.

Prezenţa grecilor în treburile româneşti, pe care am constatat-o din veacul al 15-lea, va deveni în secolele următoare nu numai permanentă, dar şi înăbuşitoare.

Intinderea turcilor peste toată peninsula Balcanică şi trecerea lor în prima jumătate a veacului al 16-lea, în Europa Centrală, prin stăpânirea Ungariei, a avut ca urmare însemnate schimbări în viaţa politică şi economică a românilor.

Dependenţa politică de Poartă ne-a adus un număr din ce în ce mai mare de greci, oameni de încredere ai aceleia.

Ingreunarea relaţiunilor cu ţările europene şi intensificarea lor cu provinciile şi capitala imperiului suzeran au schimbat felul de viaţă şi necesităţile de schimb.

Şi după cum altă dată, pentru raţiuni politice şi pentru interese personale de aprovizionare sau de desfacere a produselor, voevozii noştri ca şi boierii, favorizau în comerţul ţărei pe saşi, tot aşa acum ei vor fi siliţi să favorizeze pe greci. Dar în timp ce influenţa saşilor dincoace de munţi era îngrădită de numărul lor redus şi de trecerea lor relativă pe lângă regii Ungariei şi principii Ardealului, influenţa grecilor, mult mai numeroşi, hotărîtori de multe ori în politica Porţei şi stăpâni pe comerţul turcesc, va fi covârşitoare.

De pe la mijlocul veacului al 16-lea, de când schimbarea domnilor români nu se mai făcea în virtutea dreptului de moştenire sau potrivit voinţei ţărei, ci prin hotărîrea Porţei, determinată de atâtea ori de influenţe greceşti, pătrunderea neamului acestuia la curtea voevozilor, în administraţie şi în toate manifestările de viaţă ale Munteniei va fi din ce în ce mai însemnată 50).

Pe la 1564 ni se semnalează că doamna Chiajna, soţia fostului voevod muntean Mircea Ciobanu, se foloseşte de greci în toate afacerile ei din străinătate 51).

Domnul Munteniei Leon Tomşa, el însuşi grec, care îşi cumpărase dela Constantinopole scaunul, ne este înfăţişat de un diplomat strein, călător pe la curtea lui în al treilea deceniu al secolului al 17-lea, nu numai împresurat de greci, dar chiar strein de limba ţărei 52).

Intr'o astfel de situaţiune poziţia negustorilor români, mult mai slabi şi mai puţin vrednici de a fi protejaţi, din cauza lipsei lor de relaţiuni politice influente, este clară.

In legăturile cu Ardealul, atâta vreme cât grecii nu-şi vor fi consolidat încă situaţiunea acolo, îi întâlnim pe români pomeniţi alături de aceştia, aproape în toate actele autorităţilor ardelene de restrângere sau de oprire a negustorilor streini cari făceau comerţ peste munţi.

Când însă grecii, prin companiile lor privilegiate şi libertăţile obţinute, vor domina comerţul de peste munţi, atunci, prin protectorii, conaţionalii şi corespondenţii lor, ei îl vor domina şi pe cel de dincoace. De o astfel de soartă va fi lovit şi comerţul Olteniei.

In al doilea deceniu al secolului al 18-lea, la aşezarea austriacilor în Oltenia, toţi negus-

---

50) N. Iorga, *Istoria comerţului*, vol. I, Vălenii de Munte 1915, pag. 199.
51) N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. V, pag. 132.
52) I. Lupaş, *Inceputul domniei lui Matei Basarab şi relaţiunile lui cu Transilvania*, Bucureşti 1933, pag. 3.

Oltul la Cozia.

torii oraşului Ocna din Vâlcea erau greci, streini deci cari, ca atare, nu plăteau nici o dare, fapt care va indispune noua administraţie austriacă 53).

Alături de greci, în Oltenia, trebue să mai amintim încă un element strein care a încercat să joace un oarecare rol în comerţul acestei provincii, bulgarii.

Fără îndoială că bulgarii ca negustori veneau încă de mult în Oltenia alături de greci, macedoneni, turci sau alţi balcanici.

Diferite scrisori voevodale, de pe la mijlocul veacului al 17-lea încoace, le îngădue chiar formal comerţul în provincia de peste Olt.

Poziţiunea lor este însă întărită de privilegiul pe care Constantin Brâncoveanu li-l da la 2 Aprilie 1691.

Prin acesta voevodul permite bulgarilor aflaţi în ţară să se aşeze aci, să trăiască în pace şi să-şi facă negoţul, scutindu-i de toate dările, dar obligându-i în schimb să-i plătească anual suma de 250 ducaţi de argint 54).

Cam pe aceeaşi vreme bulgarii se găsesc şi dincolo peste munţi, — având bine înţeles în comerţ un rol incomparabil mai mic decât acela pe care îl aveau grecii, — unde împăratul Leopold I îi întăreşte prin privilegiul de la 15 Mai 1700 scutindu-i de dări şi acordându-le dreptul de a neguţători în toate provinciile ereditare 55).

Austriacii, după ocuparea de drept a Olteniei, în urma păcei de la Passarowitz de la 1718, călăuziţi fiind de gândul de a desvolta comerţul acestei provincii, bine înţeles cu scopul de a mări veniturile imperiale, se ocupă de îndată de soarta bulgarilor de aci 56). Bulgarii, îndeletnicindu-se mai ales cu negoţul, se găseau răspândiţi în toate cele cinci judeţe oltene. Localităţile însă unde ei se aşezaseră în număr mai mare erau: Craiova, Râmnic şi Bradiceni. La cererea lor de a li se reînoi şi lărgi vechile libertăţi şi prerogative în aceste părţi, împăratul Carol al VI-lea le răspunde cu privilegiul dela 1 Octombrie 1727 57).

Situaţiunea privilegiată a bulgarilor din Oltenia se păstrează şi după plecarea austriacilor şi ea va continua sub fanarioţi până în secolul al 19-lea. Chrisovul dat la 1 August 1803, de Constantin Ipsilante, companiei chiprovicenilor de la Râmnic prevede nu numai obişnuitele libertăţi de negoţ „cu ridicata şi cu mărunţişul" sau cunoscutele scutiri de dăjdii şi de alte „angarii" ale ţărei, ci el cuprinde şi unele prescripţiuni grave favorabile înstrainărei şi mai mult a comerţului Olteniei. „Să aibe voe starostea şi cu epitropii — spune hrisovul — ca sa primească în această companie neguţători streini cât de mulţi". Iar mai departe „le-am facut aşezământ pentru rândul dajdiilor şi pentru alte obiceiuri ce au avut mai dinainte, pentru că

---

53) C. Giurescu, *Istoria Olteniei supt austriaci,* pag. 421, 452.
54) C. Giurescu şi N. Dobrescu, *Documente şi regeste privitoare la Constantin Brâncoveanu,* Buc. 1907, p. 52.
55) Hurmuzaki, *Documente,* vol. VI, pag. 615.
56) C. Giurescu, *Istoria Olteniei supt austriaci,* pag. 399-406; Hurmuzaki, *Documente,* vol. VI, pag. 313.
57) Hurmuzaki, *Documente,* vol. VI, pag. 396-400; C. Giurescu, *op. cit.,* pag. 406-409.

fiind oameni streini Domnia mea vrea să se adaoge această companie şi cu alţi streini de prin alte părţi" 58).

Dacă din contactul cu toţi streinii de cari ne-am ocupat, negustorul oltean a avut dealungul vremurilor şi unele profituri, nu este mai puţin adevărat că înmulţirea lor peste măsură tindea sa-l doboare. De aceea, şi faţă de unii şi faţă de alţii, când lucrurile ajungeau prea departe, oltenii reacţionau, fie direct prin mişcări turburătoare, fie indirect prin conducerea ţarei pusă la cale de oamenii lor.

Saşilor de la Sibiu care, în virtutea privilegiului lor de oprire, nu lăsau pe olteni să umble şi să vândă mai departe în ţara Ardealului, dar nici să se înapoieze în Oltenia cu mărfurile duse acolo, Vlad Dracul, domnul Munteniei, le opune un regim asemănător. El dă poruncă boierilor olteni ca sibienii cari vin cu marfă din ţara ungurească să nu fie bântuiţi, „dar iarăşi din acea marfă să nu lăsaţi să se întoarcă îndărăt nici un singur fir de păr" 59).

Protestele domnilor munteni, făcute la plângerea negustorilor din ţară, contra dreptului de oprire al oraşelor săseşti vecine, care păgubea atâta comerţul românesc, nu sunt rare.

Intr'un astfel de spirit, Radu cel Frumos, domnul Munteniei, al cărui mare vornic era Neagu Craiovescul, dă braşovenilor la 6 Martie 1470 dreptul de a face comerţ în Ţara Românească. „Vă dau această carte — scrie voevodul român — ca să vă poată umbla oamenii în bunavoe prin toată ţara domniei mele şi să cumpere orice mărfuri ar pofti... Şi daţi-mi şi voi cartea voastră ca să-mi umble şi oamenii mei slobozi, dacă le este îngăduit să târguiască la voi; iar dacă nu, să aibă voe să meargă cu marfa lor în ţara domnului Craiului oriunde, macar până la Varadin. Şi dacă-şi lasă cineva marfa acolo... la întoarcere să fie volnic să-şi ia marfa şi să-şi facă cu ea ce va şti" 60).

Basarab Laiotă protestează şi el în 1476 la Sibiu contra piedicilor ce se pun oamenilor lui la trecerea pe la Turnu Roşu, ca şi mai târziu, la 1 Decembrie 1510, Vlăduţ Vodă contra oprirei exportului din ţinutul Sibiului în Ţara Românească 61).

Cea mai frumoasă pildă de apărare a comerţului naţional contra cotropirei săseşti o avem însă de la primul voevod muntean din neamul craioveştilor, de la Neagoe Vodă. Domnul, la cererea braşovenilor de a stabili regimul comerţului dintre Ţara Românească şi Braşov le scrie că acesta nu a putut fi hotărît, „fiindcă aţi poftit să umble oamenii domniei voastre şi să vânză marfa prin toate târgurile şi prin toate oraşele din ţara noastră, şi să cumpere peşte prin gârle ca şi negustorii noştri. Aceasta n'o putem face, căci vedeţi bine dumneavoastră, dacă vom slobozi pe negustorii dumneavoastră să cumpere şi să vânză prin oraşele noastre, atunci saracii şi negustorii noştri cum se vor hrăni şi cui vor vinde peştele? Astfel să ştiţi

58) V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, vol. XI.
59) S. Meteş, *op. cit.*, pag. 71.
60) S Meteş, *op. cit.*, pag. 80.
61) I. Bogdan, *Relaţiile Ţărei Româneşti cu Braşovul*, Bucureşti 1905, pag. 331; Hurmuzaki, *Documente*, vol. XV 1, pag. 207.

că am jurat împreună cu boierii şi cu Sfatul domniei mele ca să fie volnici negustorii dumneavoastră să vânză în scaunul domniei mele la Târgovişte, la Târgşor şi la Câmpulung, dar să vânză oamenilor noştri cu ridicata, iar prin alte târguri să nu umble. Dacă veţi slobozi însă dumneavoastră pe negustorii noştri să cumpere şi să vânză peste tot în ţara înălţimei sale Craiului, şi la Oradea, şi la Cluj, şi la Timişoara şi în Râjnov, şi în Ţara Bârsei, atunci vom slobozi şi noi pe oamenii dumneavoastră peste tot în ţara noastră, să fie volnici să vânza şi să cumpere în ţara noastră" 62).

Comerţul saşilor dincoace de munţi fiind, de pe la mijlocul secolului al 16-lea, în scădere, măsurile tot mai rare ce se vor mai lua contra agenţilor lui vor porni din alte consideraţiuni de cât acelea de a proteja negoţul pământean.

De altfel, după cum am văzut, acest negoţ pământean încă de pe atunci se gasea adus la strâmtoare de un nou element strein, grecii.

Reacţiunea contra grecilor era însă mult mai anevoiasă. Ei se presentau în numar şi organizaţi pretutindeni unde era de câştigat ceva. Nu numai în comerţ la Bucureşti, în târguri, şi prin oraşe, la vămi şi la vaduri, ci şi la ţară, ca proprietari, arendaşi, sau administratori de moşii, în familiile boiereşti prin căsătorii şi încuscriri, în rangurile de boerie, în funcţiunile publice, în biserică, în divan, ba chiar în scaunul ţărei. Iar în spatele lor sta Poarta.

Şi totuşi din veacul al 17-lea reacţiunea pământenilor se va produce.

Semnalul îl dăduse mai dinainte un fost negustor în tinereţe, ajuns ban mic de Mehedinţi, apoi ban al Olteniei, căsătorit aci, cu avere mare, neamuri, prietenii şi legături în această provincie şi trăit îndelung printre olteni: Mihai Viteazul. Inconjurându-se de oameni pe cari îi cunoscuse de acasă, cu cari fusese în dregătorii, ba cu unii chiar rudă, în covârşitoare măsură români, printre cari foarte mulţi olteni, desfăcându-se de oamenii turcilor, el trecu, la 13 Noembrie 1594, prin foc şi sabie, atât la Bucureşti cât şi aiurea, ajutat de trupele olteneşti ale Buzeştilor, pe greci şi pe turcii ce le venise în ajutor 63).

La 1612 boierii români, în frunte cu stolnicul Bârcan de la Merişani, se răsvrătiră împotriva voevodului muntean Radu Mihnea, fiul lui Mihnea turcitul, care crescut în afară de ţară şi cumpărând tronul, trecuse Dunărea şi se înscăunase în anul precedent aducând cu el o droae de greci. Neofiţii greci ai domnului înfipţi în treburile cele mai de seamă şi cele mai lucrative ale ţărei provocară indignarea generală. Mişcarea este înecată în sânge. Postelnicii, paharnicii, vornicii, cămăraşii, comişii, logofeţii şi alţi boieri români cari se alipiseră ei pierira în ţeapă sau sub securea călăului. Cei ce avuseseră norocul să scape de răzbunarea şi măcelul voevodului se refugiară în Oltenia, tocmai la Mehedinţi 64).

Peste şase ani, pentru motive asemănătoare acelora din 1612 se produce o nouă mişcare a

62) S. Meteş, *op. cit.*, pag. 114.

63) N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. V, pag. 257, 262-263, 268, 278-279; C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol II 1, pag. 240, 243, 282, 288.

64) N. Iorga, *op. cit.*, pag. 395; C. Obedeanu, *Grecii în Ţara Românească*, Bucureşti 1900, pag. 26-31.

boierilor români împotriva grecilor, în timpul voevodului Alexandru Iliaş, obişnuit cumpărător de tronuri. Şi acesta strein de ţară, născut într'o insulă din Mediterana, trăit printre greci, la înscăunare vine cu levantinii lui oploşiţi ca şi pe vremea lui Radu Mihnea.

Domnia lui a fost o adevărată ocupaţie grecească.

Din mişcarea pornită şi condusă de paharnicul Lupu Mehedinţeanu, în desfăşurarea ei se vede că privea numai pe demnitarii, ci şi pe negustorii greci cari sunt măcelăriţi cu grămada după fugirea domnului 65).

Şi încercările de a reacţiona continuă: la 1625 sub Alexandru Vodă coconul, cu participarea boierilor de peste Olt şi a miliţiilor lor, apoi pe vremea lui Leon Vodă Tomşa 66).

La această din urmă mişcare cu deosebire ese în evidenţă şi caracterul ei social-economic.

Instalat în tronul pe care îl cumpărase foarte scump, dar pe datorie, cea dintâi grije a lui Leon Vodă a fost adunarea banilor necesari pentru plăţile ce i se cereau. Cum însă strângerea birurilor mari pe care le pusese era greu de înfăptuit, domnul împărţi judeţele ţărei boierilor cu obligaţiunea pentru fiecare din ei dea răspunde cu anticipaţie banii ce se cuveneau domniei şi urmau să fie încasaţi din judeţele respective.

Neplata din partea boierilor a sumelor ce li se pretindea astfel de către domn era sancţionată cu amenzi.

Sumele de răspuns fiind însă prea mari, boierii sunt siliţi să se împrumute cu dobânzi dela negustorii streini.

Pagubele boierilor de pe urma unei atari operaţiuni trebuiau să fie enorme, întrucât judeţele speriate de greutatea dărilor „se spărseseră", „fugiseră care încotro", aşa că încasarea sumelor potrivit socotelilor făcute la început nu mai era posibilă.

Din această cauză înşişi boierii prinseră a pribegi. Boierii de peste Olt trecură în Ardeal, dar nu pentru a se tângui, ci pentru a-şi da mâna, a se sfătui şi a porni să înlăture răutatea. Ei erau conduşi de însuşi Aslan, banul Olteniei, şi sprijiniţi de aga Matei, căpetenia oştilor. Acestea se petreceau în toamna anului 1630.

Mişcarea părea să aibe urmări. Leon Vodă, speriat de cele ce se întâmplase, dete ascultare cerinţelor ţarei de uşurare a dărilor şi de apărare contra grecilor. In hrisovul său din Iulie 1631, Leon Vodă cu privire la greci spune: „Dat-am domnia mea această carte ca să fie de mare credinţa tuturor... ca să se ştie, pentru nişte lucruri şi obiceiuri rele ce au fost adaos de oameni streini în ţara domniei mele, care obiceiuri nimeni nu le-au mai putut obişnui văzând că sunt de mare pagubă ţarei... Deci văzând atâta sărăcie şi pustiire a ţărei căutat-am domnia mea cu tot sfatul ţarei de unde cad acele nevoi pre ţară. Şi s'au aflat şi adeverit cum că toate nevoile şi sărăcia ţarei se încep dela grecii streini, care amestecă domniile şi vând ţara fără milă şi o precupeţesc pre camete asuprite, şi dacă vin aici în ţară ei nu socotesc să umble după obiceiul ţarei şi strică toate lucrurile bune, şi adaogă legi rele şi asuprite, şi alte slujbe le-au mărit

65) N. Iorga, *op. cit.*, pag. 407-408; C. Obedeanu, *op. cit.*, pag. 31-39.
66) C. Obedeanu, *op. cit.*, pag. 31-40.

şi le-au ridicat fără seamă pre atâta greuime ca să nu plătească ei cametele lor, şi să-şi îmbogăţească casele lor, şi încă alte multe streinări au arătat spre oamenii ţărei, nesocotind pre niciun om de ţară, înstrăinând oamenii despre domnia mea cu pisme şi cu năpastii, şi asuprind săracii fără milă, şi arătând vrăşmăşie către toţi oamenii ţărei". Vodă spune mai departe: „Deci văzând domnia mea nişte lucruri ca acelea şi prada ţărei... după jurământ cu tot sfatul ţărei, călcat-am acele obiceiuri rele, şi le-am pus domnia mea toate jos, şi am scos acei greci streini din ţară, afară ca pre nişte neprieteni ai ţărei fiind".

Cu astfel de proclamaţii boierii olteni pribegi nu se lăsară convinşi că relele vor afla vre-o îndreptare.

Ei continuară acţiunea lor, trecură dincoace munţii pe la Vulcan, se ciocniră cu oamenii voevodului la Ungureni, apoi la Prisiceni, la Bucureşti, în apropierea viilor de lângă Mânăstirea lui Mihai Vodă, şi după retragerea lor, la Tismana. Oltenii suferiră în aceste lupte grele pierderi printre oamenii lor, dar sacrificiile nu fură zadarnice, căci „grecul" de vodă fu înlaturat şi în locul lui aşezat Matei Basarab 67).

Mişcările împotriva grecilor, ce aveau în mână activitatea economică a ţărei, şi de la care în prima jumătate a secolului al 17-lea oltenii nu lipsesc niciodată, se vor continua. Ele vor privi însă mai ales invazia noilor greci, a celor ce veneau odată cu domnii, fiindcă vechii greci, aşezaţi mai de mult, începuseră a se amesteca cu pământenii.

Incuscririle numeroase dintre greci şi români dăduseră generaţii noui de cetăţeni cu sânge amestecat care ştiuseră să se apropie de interesele pământului 68).

Patrioţi şi luptători din rândurile acestora nu sunt rari în istoria ţărilor noastre. Tot aşa şi negustorimea română, strâmtorată de activitatea tot mai puternică a negustorilor greci, va fi silită să trăiască o viaţă de simbioză cu aceştia în care cu vremea, cel puţin oltenii, vor reuşi să domine. Ce vor fi folosit negustorii olteni ca deprinderi, cunoştinţe, legături, îndrăsneală sau avere dintr'o astfel de simbioză este greu de arătat aici. Unele din acele foloase se oglindesc însă până azi în lexicul, uzanţele, tradiţia şi agonisita negustorilor olteni câştigată printr'o astfel de încuscrire.

Dar printre elementele imponderabile care au contribuit la plămădirea entităţei oltene nu trebuesc cercetate numai influenţele orientale.

Oltenia, prin poziţiunea ei înaintată, am văzut că a avut strânse şi străvechi legături şi cu ţinuturile transcarpatine de pronunţată influenţă occidentală.

Comunitatea de viaţă între regiunile ce se întindeau de ambele părţi ale înălţimilor din vestul Carpaţilor româneşti a fost o realitate etnică, geografică şi istorică ce nu mai poate fi discutată. Românimea călare pe aceşti munţi am văzut că nu a fost niciodată ruptă în două de ei.

---

67) N. Iorga, *Istoria Românilor,* vol. VI, pag. 27-34; C. Obedeanu, *op. cit.,* pag. 40-48; I. Lupaş, *op. cit.,* pag. 3-5.

68) N. Iorga, *Scrisori de negustori,* Bucureşti 1925, pag. VIII.

Talazuiri necontenite s'au produs dintr'o parte în alta. Rude, prieteni, păstori cu turmele lor, fugari, emigranţi, pribegi, duhovnici, armate, meşteşugari, negustori şi aşa mai departe, trec în Ardeal sau vin de acolo în Oltenia.

Şi cu aceste tălăzuiri se strecura dincoace şi ceva din ceeace apusul adusese şi pusese în făptura oamenilor de dincolo.

Iar când interesele politice ale Ţărei Româneşti mergeau paralel cu acelea ale occidentalilor, sau când graniţa ce despărţea Oltenia de ţinuturile de peste munţi slăbea, atunci influenţele de dincolo, altele decât cele orientale, vor fi din ce în ce mai simţite.

Ca urmare a scăderei puterei otomane primul semn, în acest timp, al orientării politicei româneşti spre apus ni-l dă fuga la Viena, în 1664, a domnului Munteniei Grigore Ghica, în vremea războiului dintre turci şi austriaci.

Mai târziu Şerban Cantacuzino şi Constantin Brâncoveanu sunt partizani vădiţi ai acestei orientări. In timpul Brâncoveanului, Austria, ca stăpânitoare a Ardealului, dela 1699, se învecina cu Ţara Românească. La această vecină Românii vor avea să vadă curând alte forme de viaţă, decât cele cunoscute de ei sub stăpânirea turcească, forme de viaţă ce nu vor întârzia să-i ispitească.

Intoarcerea spre împăratul de la Viena însă va pune capăt domniilor pământene şi va face pe turci să administreze Muntenia cu oameni de încredere dintre grecii de la Constantinopole.

De acum înainte, pentru mai bine de un veac, drumul grecilor va fi din nou deschis spre Ţara Românească 69).

La 1716 scaunul Ţărei este încredinţat lui Nicolae Mavrocordat, fost timp de zece ani mare dragoman al Porţei. Acesta împreună cu fiul şi fratele său au domnit, numai în Muntenia, 33 de ani din cei 84 de ani ai domniei fanariote din secolul al 18-lea.

In timpul lor dregătoriile cele mai mari ale ţărei, care pe vremea lui Brâncoveanu şi chiar a lui Şerban Cantacuzino fuseseră rezervate aproape exclusiv boierilor români, sunt date în seama grecilor. Judeţele au acum doi ispravnici, un boier român şi unul grec, delegat al voevodului. Justiţia, conducerea armatei şi celelalte funcţiuni mai puţin importante vor suferi transformări asemănătoare 70). Această administraţie străină, abuzivă şi de multe ori veroasă nu putea avea, mai ales asupra activităţii economice a românilor, decât o înrăurire nefericită.

De aceea, odată cu aşezarea noului regim, pornirile spre răsvrătire ale boierilor români vor reapare ca şi dorinţa lor de a pune ţara sub scutul marei puteri europene ce stăpânea dincolo de munţi. Şi de astădată oltenii au iniţiativa faptelor.

La 1716, în timpul războiului dintre Austria şi Turcia, boierii olteni: Şerban Bujoreanu, Radu Golescu, Petre Obedeanu, Barbu Brăiloiu şi Staicu Bengescu, pun la cale un complot împotriva

---

69 N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. VII, pag. 16, 18, 22.

70) MarcuFilip Zallony, *Despre Fanarioţi*, Biblioteca pentru toţi nr. 152-154, pag. 37-38.

domnului Nicolae Mavrocordat pe care îl comunică şi îl discută în taină la Bucureşti cu boierii de aci şi cu mitropolitul ţărei Antim 71).

In acelaşi timp serdarii Petre Obedeanu, Barbu Brăiloiu şi Staicu Bengescu, cari comandau armate olteneşti la graniţa de apus a ţărei, pentru a o apăra contra trupelor austriace ce ameninţau din spre Banat şi Ardeal, prin legăturile pe care le aveau cu imperialii se înţeleg în ascuns cu aceia să le dea sprijin pentru a lupta împreună contra domnului fanariot şi a trupelor sale turceşti 72) şi a stabili astfel viitoare raporturi mai apropiate între Ţara Românească şi Monarhia Habsburgică. Austriacii astfel sprijiniţi pătrund neîmpiedecaţi în Oltenia. Actul de trădare al oltenilor este condamnat la 20 Octombrie 1716 printr'o proclamaţie a domnului Nicolae Mavrocordat contra boierului Barbu Brăiloiu, şi apoi prin uciderea complicilor munteni, a mitropolitului Antim, a marelui vornic Brezoianu şi a marelui logofat Bălaceanu. Curând însă, înainte de sfârşitul anului 1716, rebelii olteni împreună cu cătanele austriace trecând Oltul, ajung la Bucureşti şi prind pe Nicolae Mavrocordat care este dus imperialilor la Sibiu, sub paza austriacă, dar şi a boierului oltean Barbu Brăiloiu 73).

Şi în timp ce boierii cereau imperialilor protecţiunea şi stăruiau pentru numirea ca domn a unui boier din ţară, a lui Gheorghe Cantacuzino, Poarta trimite în grabă pe marele dragoman Ioan Mavrocordat, fratele fostului voevod, cu care imperialii, deşi nu vor să-l recunoască, tratează rămânerea Olteniei pe seama Austriei 74). Este interesant de amintit că deputaţiunea de boeri români trimisă la Viena să solicite împăratului protecţiunea şi numirea în scaun a unuia dintre boierii români, în memoriul supus împăratului, se ocupă şi de chestiunile economice. Streinilor de ţară, cer ei, să nu li se îngăduc amestecul în chestiunile politice şi nici economice ale provinciei. In demnităţile şi slujbele provinciei să nu se introducă streini, acestea rămânând pe seama băştinaşilor. Deasemenea fără o învoire din partea voevodului nimeni să nu fie introdus în comerţul şi meşteşugurile ţărei, negustorii streini neputând vinde marfurile decât cu ridicata negustorilor din ţară; în sfârşit casele negustorilor din Bucureşti, înţelegându-se prin aceasta casele negustorilor români, să fie scutite de cartiruire. Şi iarăşi trebue să fie relevat faptul că deputaţiunea de şase persoane ce presenta împăratului doleanţele românilor era formată în majoritatea ei de olteni 75).

Dar dacă austriacii nu vor putea să ia sub scutul lor întreaga Ţară Românească, aşa cum o doreau boierii 76), ei rămân potrivit convenţiunei încheiate cu Ion Mavrocordat la 24 Februarie 1717, şi hotărîrilor ce se vor lua prin pacea de la Passarowitz de la 21 Iulie 1718, în cele cinci judeţe oltene.

Importanţa, nu numai politică şi strategică, dar şi economică pe care Oltenia o presenta

71) C. Obedeanu, *op. cit.*, pag. 502.
72) C. Giurescu, *op. cit.*, pag. 29-38.
73) *Ibid.*, pag. 43, 58-62; C. Obodeanu, *op. cit.*, pag. 514-515.
74) *Ibid.*, pag. 62, 75, 85, 97, 102-103, 150, 155-157.
75) *Ibid.*, pag. 159-162.
76) Hurmuzaki, *Documente*, vol. VI, pag. 192, 198, 217, 232; C. Obedeanu, *op. cit.*, pag. 573-585.

pentru imperiali, reese din instrucţiunile date de mareşalul Stainville plenipotenţiarilor austriaci în timpul tratativelor de pace de la Passarowitz. Râul Olt care, în linie dreaptă, leagă Transilvania de Dunăre, li se arată plenipotenţiarilor în acele instrucţiuni, şi pe care se poate pluti în bune condiţiuni, are menirea nu numai să înlesnească posibilităţile de aprovizionare ale armatelor austriace, într'un nou război cu Turcia, ci să şi ajute desvoltarea comerţului provinciilor imperiale. Pe drumul dealungul Oltului, prin Oltenia, lărgit şi îmbunătăţit de armatele austriace de ocupaţie în cei doi ani dinainte de pacea de la Passarowitz, în puţine zile de călătorie şi în bune condiţiuni, pot coborî negustorii cu mărfurile, la Dunăre. Insemnate venituri pentru erariul imperial vor rezulta în această provincie nu numai dintr'o mai productivă organizare a vămilor, ci şi din exploatarea ocnelor, a aurului etc.

Mai departe instrucţiunile scot în evidenţă productivitatea celor cinci judeţe oltene, ogoarele lor întinse, pământul lor gras, minunat pentru culturi, viile, bogăţia pădurilor, vânatul, peştele, etc.

In Oltenia se cresc tot felul de vite, cu care se aprovizionează ţările vecine, ele ajungând în număr mare până la Viena. Veniturile fiscale ale provinciei erau însemnate prin faptul că încă de pe vremea voevozilor locuitorii se obişnuiseră să plătească, fără să protesteze, tot felul de dări 77).

Dacă în instrucţiunile date plenipotenţiarilor austriaci de la Passarowitz Oltenia era presentata în astfel de culori, lucrul acesta se făcea fără îndoială pentru a-i stimula să ţie cu orice preţ la obţinerea celor cinci judeţe de la turci. Anexarea de provincii noui făcea de altfel parte din politica Austriei de expansiune teritorială şi ea o practica acum în sud-estul Europei 78).

In realitate situaţiunea economică a Olteniei, la ocuparea de către Austriaci, era mult mai grea de cât cea înfăţişată plenipotenţiarilor.

Slujbaşii austriaci, după colindarea lor prin Oltenia, au arătat-o în diferite rapoarte.

Muncitorii de pământ o duceau greu. Unii din ei aveau mici proprietăţi, moşnenii. Alţii însă erau lipsiţi şi de pământ şi de libertate. Ei îşi pierduseră şi proprietatea şi libertatea împrumutând dela boieri când birurile ce li se cereau erau prea mari sau când, din cauza recoltelor proaste, erau ameninţaţi să moară de foame.

Raporturile de muncă dintre ţărani şi proprietari nu erau regulat stabilite.

Proprietarii de pământ chemau pe ţărani la muncă ori când, de câte ori voiau şi oricât de mult. Ei trebuiau astfel să lucraze la proprietari în zilele prielnice muncii câmpului, iar pe pământul destinat lor când da Dumnezeu şi mai ales în zilele cu vreme rea, aşa încât ţăranii neputând să lucreze pentru ei nici bine, nici suficient, produsele lor la capătul anului erau neîndestulatoare şi ei rămâneau permanent săraci.

Vitele le creşteau ţăranii tot pe moşiile boierilor, iar ceea ce trebuiau să dea în schimb pentru această îngăduinţă era la fel de neomenos.

---

77) Hurmuzaki, *Documente*, vol. VI, pag. 212-214.

78) Gheron Netta, *Expansiunea economică a Austriei şi explorările ei orientale*, Bucureşti, 1931.

Traiul ţăranilor lăsa mult de dorit.

Se îmbrăcau sumar. Mâncau prost, uneori mai nimic, chiar când aveau produse din belşug. Aceasta fiindcă le lipsea cu totul cunoştinţele pentru pregătirea bucatelor.

Locuinţa obişnuită a ţăranului era bordeiul.

Satele, rare, se alcătuiau din puţine locuinţe.

Datorită regimului sub care trăiseră, ţăranii evitau să se arate, fugeau de la depărtare când zăreau necunoscuţi şi se ascundeau.

Meşteşugurile erau fără importanţă.

Ţiganii, robi, erau muncitori de pământ dar şi fierari, bucătari, servitori, şi muzicanţi.

Se întâlneau puţini cismari, croitori şi cojocari. Trebuinţele fiind reduse, omul lucra în casă ceea ce avea nevoe.

La ocuparea Olteniei de austriaci populaţia se rărise din cauza războaielor cu turcii.

In timpul acelor războae turcii răpiseră şi duseseră în sclavie o mulţime de oameni din Oltenia. Se spunea că numai la Vidin şi Nicopole s'ar fi numărat peste 130.000 din aceşti robi cari erau vânduţi ca vitele. Astfel de răpiri se făceau cu deosebire din sudul Olteniei, de aceea în partea din spre Dunăre a judeţelor Mehedinţi, Romanaţi şi Dolj oamenii ca şi satele erau rare.

Cu toate aceste neajunsuri, pământul se arăta darnic, ceea ce da posibilitate creşterii unui mare număr de vite, care de cele mai multe ori trăiau anul întreg sub cerul liber, în ţarcuri. Pieile şi lâna lor, de foarte bună calitate, treceaîn mari cantităţi în Transilvania. Se mai aminteau printre bogăţiile Olteniei în afară de peşte şi sare: aurul, arama şi fierul 79).

După cum se vede la aşezarea administraţiei austriace în Oltenia, ţara aceasta suferea din pricina oamenilor, nu din felul cum ea era înzestrată de la natură.

Aşa dar austriacii avuseseră dreptate să o reclame prin plenipotenţiarii lor la pacea de la Passarowitz.

Ea putea să asigure venituri însemnate cămarei imperiale însă trebuia scoasă din starea în care se găsise sub turci.

O astfel de sarcină îi revenea nouei administraţii austriace.

Generalul Stainville, comandantul trupelor austriace din Transilvania o spusese clar, în Februarie 1717, într'un memoriu trimis Consiliului de război de la Viena: „Am convingerea nestrămutată — scria el despre Oltenia — că pentru tezaurul imperial vor urma din această provincie numeroase profituri dacă populaţiunea ei va fi ajutată şi ridicată, şi lucrul acesta trebue să se facă dacă se doreşte ca Majestatea sa împăratul să dispue în viitor aici de o ţară bine întemeiată şi nu de o ţară în ruină" 80).

Timp de peste douăzeci de ani, cât a ţinut ocupaţia austriacă, s'a urmărit o astfel de ridicare, bine înţeles în folosul fiscului imperial, dar şi în folosul ţărei şi al populaţiunei. Niciodată mai înainte problemele Olteniei nu au fost cercetate ca acum. Administraţia, organi-

79) Hurmuzaki, *Documente,* vol. VI, pag. 306 şi urm.; vol. IX 1, pag. 620 şi urm.

80) C. iGurescu, *op. cit.,* pag. 154; Hurmuzaki, Documente, *vol. VI,* pag. 310.

zarea judeţelor şi oraşelor, populaţiunea, finanţele, căile de comunicaţie, producţiunea, comerţul, etc., viaţa Olteniei sub toate aspectele ei formează obiectul numeroaselor rapoarte ce ne-au rămas din această vreme.

Starea muncitorului de pământ cată să fie îmbunătăţită şi activitatea lui ordonată. Mânăstirile şi boierii cari deţineau oameni neliberi şi îi tratau în modul mai înainte arătat se cere să dovedească cu acte autentice de unde îi au şi în ce chip i-au dobândit. Intre proprietarii de pamânt şi supuşii lor se impune stabilirea de raporturi regulate. Ţăranul trebue să ştie ce servicii săptămânale are de făcut proprietarului său. Se propun trei zile de lucru pe săptămână. Ba mai mult decât atâta, se doreşte desfiinţarea iobăgiei 81).

Mărirea posibilităţei de muncă a ţăranului este ajutată şi prin trimeterea de instrumente necesare 82).

Ţăranii sunt siliţi să iese din bordee şi sub controlul autorităţei constrânşi să se aşeze în case adunate la un loc în sate strânse, iar unde nu sunt biserici să se construiască 83).

Şi pentrucă după atâtea nenorociri câte trecuseră peste această ţară populaţiunea se rărise, se face şi o politică de repopulare a ei cu oameni din provinciile rămase sub stăpânirea turcească 84).

Pentru desvoltarea circulaţiunei se depun silinţe în vederea îmbunătăţirei căilor de comunicaţie atât pe uscat cât şi pe apă, pe cele două mari râuri Dunărea şi Oltul 85).

Comerţul Olteniei va cunoaşte şi el, în timpul ocupaţiunei austriace, roadele unei vieţi mai ordonate. Relaţiunile cu Ardealul sunt de o intensitate necunoscută altădată. Negustorii companiei privilegiate de la Sibiu cutreerau târgurile şi oraşele provinciei de peste Olt. Şi nici comerţul cu ţările sultanului nu era împiedecat. Imediat după încheerea păcei de la Passarowitz, se dau instrucţiuni ca schimbul de mărfuri al Olteniei să urmeze neîmpiedecat atât cu Muntenia, cât şi cu provinciile turceşti de peste Dunăre 86).

Schimbul de mărfuri al Olteniei atât peste Dunăre, cât şi peste Carpaţi este înlesnit printr'o reorganizare a vămilor provinciei care va duce la o simţitoare reducere de taxe 87).

In domeniul finanţelor, care interesau şi mai de aproape pe ocupanţi, cercetările şi propunerile de reorganizare ale austriacilor sunt cele mai numeroase. Se revizuesc dările şi celelalte venituri ale ţărei, se arendează unele din ele, se restrânge numărul scutiţilor, se introduc mai multă severitate, dar şi mai multă dreptate la vămi.

Stăpânirea de peste două decenii a austriacilor în Oltenia, străduinţele lor de a semăna aci o viaţă nouă, călăuzită de alte principii decât acelea ale orientului turcesc, colaborarea

---

81) Hurmuzaki, *Documente,* vol. VI, pag. 315-316.
82) *Ibid.,* vol. VI, pag. 238-239.
83) *Ibid.,* vol. IX 1, pag. 638; vol. VI, pag. 310.
84) *Ibid.,* vol. VI, pag. 246, 311.
85) Gheron Netta, *Incercări de navigaţiune pe Olt,* Bucureşti, 1928; Hurmuzaki, vol. IX 1, pag. 622-630; C. Giurescu, *op. cit.,* pag. 114, 191, 196, 322.
86) N. Iorga, *Studii şi documente,* vol. XII, pag. IX; Hurmuzaki, vol. VI, pag. 238-239, 246-247.
87) A. A. Vasilescu, *Vămile Olteniei supt austriaci,* Arhivele Oltcniei, 1924, pag. 377-378.

şi traiul lor împreună cu băştinaşii atâta vreme, socotim că a lăsat urme asupra omului oltean cu ecouri până în zilele noastre.

După pacea de la Belgrad din 1739, Oltenia trece din nou în stăpânirea Porţei.

Regimul domniilor fanariote, comandate de la Constantinopole, pe care ea îl gustase numai, înainte de intrarea austriacilor, se va întinde de acum înainte şi asupra ei. Odată cu acesta va reapare bineînţeles şi patronagiul elementului grecesc în viaţa de toate zilele a ţării.

Fanarioţii, ca oameni instruiţi şi cu multiple legături, este drept că cunoşteau ideile curente ale lumei europene din care uneori, cel puţin ca formă, păreau că vor să se inspire. Gospodăria lor în ţările româneşti însă din nefericire rămâne în precumpănitoare măsură aceeaşi cunoscută gospodărie grecească şi levantină.

De aceea şi în secolul al 18-lea mişcări împotriva grecilor vor continua să se producă chiar de la introducerea regimului fanariot.

Oltenia de la reîntoarcerea ei în 1739 sub turci va participa în permanenţă la aceste mişcări, ba de multe ori, ca la 1755 şi mai târziu, va fi iniţiatoarea şi conducătoarea lor 88).

Şi ca să înţelegem cum se justificau astfel de mişcări să vedem care era, cel puţin din punct de vedere economic, situaţia Olteniei în a doua jumătate a secolului al 18-lea. Pe la 1778 colonelul austriac Magdenburg ne înfăţişează Oltenia cam în felul următor: 89)

Oraşele şi satele erau prăpădite, ca urmare a războiului ce se terminase cu câţiva ani mai înainte. Dar şi casele cari scăpaseră pustiirilor războiului ca şi casele ce se construiau erau rele, bordee sau colibe.

Ţăranii nu puneau nici un interes să le facă mai bine fiindcă ei neavând pământ se mutau dintr'un sat în altul, de aceea şi numărul locuitorilor satelor se schimba în fiecare an.

Ţara era totuşi productivă, se vedeau câmpuri de cereale, livezi, vii şi vite multe. Preţurile lor însă uimitor de scăzute fiindcă oamenii erau săraci. Foarte săraci erau ţăranii din cauza dărilor mari. Dările apăsătoare făceau pe ţărani să fugă din sate. Dacă n'ar fi existat carantina la frontieră care să-i împiedice, spune colonelul Magdenburg, ţăranii ar fi emigrat cu grămada în provinciile austriace.

Iar produsele ţării nu erau valorificate pentru ei ci pentru alţii. In acel an trecuseră peste Dunăre la Islaz şaptezeci de mii de oi petru Constantinopole. Oamenii Porţei le adunaseră din Oltenia plătindu-le cu un preţ arbitrar stabilit de mai înainte la Constantinopole.

Mai mult de cât atâta, domnul ţării, el însuşi negustor, fost dragoman al Porţei, pentru a putea pune cât mai repede mâna pe câţi mai mulţi bani ai ţării se amestecă în treburile negustoreşti. El cumpără, prin slujbaşii din judeţe, până şi produsele alimentare, cari de obicei se cumpărau de negustorii greci, şi le trecea peste Dunăre în provinciile turceşti pentru a fi acolo vândute mai departe. Iar pentruca locuitorii ţării să fie siliţi să vânză produsele alimentare

88) N. Iorga, *Istoria Românilor,* vol. VII, pag. 163 şi urm.

89) *Raportul colonelului austriac Magdenburg,* în Arhivele Olteniei, 1928, pag. 442.

domnitorului, exportul acestora peste Dunăre era oprit. Ca şi negustorii, slujbaşii Olteniei, ne spune Magdeburg, erau în mare parte greci, atât cei de prin judeţe şi de la vămi, cât şi cei de la ocne.

Impotriva administraţiei greceşti din Muntenia se plânseră Porţei la 1774, boerii din divanul ţărei îndată după pacea de la Cuciuc Cainargi 90). Zadarnic însă, căci la reînscăunarea fanarioţilor, după retragerea armatelor de ocupaţiune ruseşti, abuzurile şi conrupţia administrativă de la zapcii de ocoale şi până la marele vistier reîncep, fapt care va duce la fenomenul emigrărei masive a satelor relevat de colonelul Magdeburg.

Şi în timp ce ţărani fugari treceau frontierele, negustorii pământeni se refugiau în bresle sau isnafuri, organizaţiuni în care cu mai multă uşurinţă se puteau apăra de abuzurile administrative şi de concurenţa negustorilor streini. Ele existau în Oltenia şi aduseseră mari înlesniri negustorilor. Din cărţile date de stăpânire negustorilor organizaţi în astfel de instituţiuni, rezultă că streinii, aflaţi cu mărfuri în ţară, îndeletnicindu-se cu un comerţ similar celui exercitat de negustorii din bresle, nu puteau vinde şi nici cumpăra decât cu ridicata. Ei nu-şi puteau deslega marfa decât cu ştirea starostei respective şi nici deschide oriunde prăvălii. Din cauza scăderilor administraţiei însă, acest vechi obicei se stricase cu atât mai mult cu cât în noul regim, dacă streinul mărturisea că vrea să se aşeze în ţară şi plătea dajdia cerută, el era liber să vândă şi cu mărunţişul şi putea deschide prăvălie oriunde voia.

Contra acestui fel de străini protestase breasla negustorilor din Craiova încă de pe vremea domniei lui Alexandru Ghica.

Acesta, ca şi mai târziu, la 1776, Alexandru Ipsilante, dă o nouă „carte neguţătorilor din Craiova, ca să nu fie volnici neguţătorii streini a vinde marfa ce vor aduce cu amânuntul, ci numai cu ridicata" 91). Iar negustorii streini cari nu urmau orânduelile ţărei şi vătămau pe pământeni erau acum nu numai grecii, ci şi negustorii supuşi ai împăratului ce stăpânea peste munţi.

In adevăr în secolul al 18-lea negustorii din provinciile monarhiei austriace vor apare în număr din ce în ce mai mare în ţările noastre. Interesele industriei şi comerţului Austriei cereau deschidere de debuşeuri noui spre sud-estul Europei 92). In acest scop împărăţia vecină încheiase o convenţiune comercială cu Turcia încă din 1718, cu prilejul păcei dela Passarowitz, convenţiune care deschidea negustorilor imperiali provinciile otomane. Această convenţiune a fost confirmată mai târziu prin pacea dela Belgrad din 1739 şi complectată apoi printr'o nouă convenţiune la 1784.

In baza acestor înţelegeri, negustorii austriaci intrau în ţările româneşti pentru a face comerţ aci sau pentru a trece mai departe, respectând un număr de clauze convenţionale. Activitatea lor dincoace de munţi era urmărită cu toată atenţiunea şi asistată la nevoe de curtea

90) V. A. Urechia, *Istoria Românilor,* vol. I, pag. 12-17.
91) *Ibid.,* pag. 99.
92) Gheron Netta, *Expansiunea economică a Austriei şi explorările ei orientale,* Bucureşti 1931.

dela Viena prin reprezentantul ei dela Constantinopole. Intervenţiunei acestui reprezentant se datoreşte faptul că încă de pe la mijlocul secolului al 18-lea, Poarta, prin repetate firmane trimise voevozilor munteni, le reamintea îndatoririle ce le aveau faţă de negustorii imperiali şi de comerţul lor 93).

In astfel de împrejurări comerţul dintre Oltenia şi provinciile austriace ia o nouă desvoltare. Oltenia trimetea peste munţi nu numai importante cantităţi de piei crude, cordovane, saftiene, lână, gogoşi de mătase, scumpie etc. ci şi produse alimentare în a căror prohibire la export am văzut că erau interesaţi înşişi domnitorii ţărei. 94).

Din ţările austriace în schimb, ale căror industrii se găseau într'un mers rapid de desvoltare, veneau în Oltenia cele mai variate produse pentru mulţumirea unei populaţiuni îndreptate în mod vădit spre europenizare 95).

Schimbul acesta de mărfuri se făcea prin mijlocirea negustorilor olteni, dar nu mai puţin şi prin aceea a negustorilor imperiali cari, potrivit tratatelor, erau liberi să cumpere şi să vândă neîmpiedecaţi în ţările româneşti. Şi cum monarhia austriacă nu dispunea de negustori versaţi în comerţul cu Orientul, aparţinând naţiunei dominante, ea se folosea de negustori de alte naţiuni supuşi ei, aşezaţi în provinciile învecinate ţărilor româneşti şi anume de negustorii greci, bulgari şi chiar români din Transilvania.

„Sudiţii" aceştia ai Austriei, cari dela o vreme vor umple ţara, sunt o nouă greutate pusă în calea desvoltărei comerţului băştinaşilor olteni. Ca negustori străini ei se bucurau în Ţara Românească de un regim deosebit de acela al negustorilor pământeni. Plăteau la intrarea sau la eşirea mărfurilor lor o taxă vamală redusă de 3%, erau scutiţi de orice fel de impozite sau dări, precum şi de taxele cari se plăteau la intrarea în oraşe. Ei se găseau deci într'o situaţiune privilegiată faţă de negustorii pământeni cari, pe lângă că plăteau taxe vamale mărite şi diferite dări interne, către visterie şi oraşe, mai erau expuşi şi la abuzurile sau vexaţiunile funcţionarilor administraţiei fanariote. De astfel de neajunsuri nu erau scutiţi nici măcar negustorii pământeni organizaţi în bresle sau isnafuri. La necazurile pricinuite negustorilor breslaşi români de organele stăpânirei mai venea să se adaoge acum şi concurenţa nelegiuită a sudiţilor streini. Abuzurile săvârşite de supuşii imperiului occidental, îndătinaţi prin origina lor în moravurile orientale, vor fi şi mai îndrăsneţe de pe la 1782, decând Austria, pentru supravegherea şi apărarea comerţului său la Dunărea de jos, va trimite în Muntenia un agent consular, ca representant al ei.

Chiar de la venirea lui acest reprezentant, care avusese o purtare necuviincioasă faţa de însuşi domnitorul ţărei, trăda oarecum gândurile curţei de la Viena de a stăpâni şi ţinuturile de dincoace de Carpaţi. In adevăr astfel de gânduri, de a stăpâni din nou pentru interesele ei economice, cel puţin Oltenia, a frământat în permanenţă monarhia vecină în decursul secolului al 18-lea îndată după părăsirea acestei provincii la 1739.

---

93) Hurmuzaki, *Documente,* vol. VII, pag. 28, 39, 41, 82.
94) *Ibid.,* pag. 39, 314, 357.
95) N. Iorga, *Oraşele oltene,* op. cit., pag. 275.

Ele sunt desvelite de politica orientală a Austriei prin actele ei dela 1771, 1775, 1784, 1787 precum şi prin acela din timpul ocupaţiei de la 1789 până după pacea de la Şiştov 96).

Negustorimea olteană se găsea, aşa dar în faţa unei alte primejdii care se adăoga celei streine cunoscută.

Pe aceasta din urmă de altfel ea încercase să o atenueze şi pe alte căi decât acelea ale răzvratirei.

Instinctul de conservare o împinsese la mijloacele de luptă paşnice, mai puţin vrednice de cinste, dar oportune faţă de inegalitatea forţelor streine ce i se opunea: strângerea rândurilor în organizaţiuni de breslă proprii, adaptarea la împrejurări şi încercarea de a aclimatiza sau chiar de a asimila elementele eterogene. Prin urmare, traiul împreună, în condiţiuni neegale cu negustorii streini, privilegiaţi de stăpânirea ce nu ne aparţinea ca neam, nu a silit negustorimea olteană la izolare şi apoi la sinucidere. Dimpotrivă, apropiindu-se de aceia, ea a putut în bună parte, cu o putere de persuasiune neobişnuită, să macine dealungul vremurilor înjghebarile streine aşezate în mijlocul ei. Exploatând comunitatea de credinţă, interesele de afaceri, ba chiar legăturile de sânge cu streinii, negustorimea olteană a ştiut nu numai să-i apropie şi să-i folosească, dar să-i şi facă să simtă ca ea.

Unor astfel de împrejurări se datoreşte faptul că în ctitoriile negustoreşti din Oltenia întâlnim, în secolul al 18-lea, alături de negustori români şi mulţi negustori streini. In ctitoriile dela Craiova, de pildă, negustorii români Hagi Gheorghe şi fiul său Zamfir, Iordache Gheorghe, Tudoran Mihai, Hagi Crăciun, Băluţă, Teişanu, Stoenescu şi alţii se găsesc împreună cu negustorii streini Sava Ioanovici, Nicolae Radovici, Mladen Stoianovici şi aşa mai departe.

La Târgu-Jiu în ctitoriile de acolo stau alături negustorii români Radu Cupeţul, Petre Giurgiu, Constantin Veardeş, Petru Ursu, Roşianu, Tâmăşescu, Preda Abajiul cu negustorii streini Dobre, Nedelcu şi alţi. La Caracal se pomenesc, printre ctitori, negustorii Ienache, Peiu, Cociu, Stoian, Stavrachi, Otinceală, Curuia, Cocea etc. Imperechieri asemănătoare de nume vom întâlni şi la ctitoriile negustoreşti din celelalte localităţi oltene 97).

In afaceri, deasemenea, numele negustorilor români se amestecă în nenumărate operaţiuni cu nume de negustori streini.

Astfel de apropieri şi de legături au adus cu vremea multe încuscriri şi odată cu ele uitarea treptată a originei.

Acestui proces i se datoreşte şi minarea pe nesimţite a citadelelor negustoreşti streine, a companiilor de greci şi de bulgari privilegiaţi. Companiile au fost încetul cu încetul invadate de negustori români sau tot aşa puţin câte puţin au fost părăsite de negustorii streini, ce le aparţineau, atuncea când acestora legăturile făcute cu românii nu le mai impunea rămânerea acolo.

---

96) Hurmuzaki, *Documente,* vol. I, supl. I, pag. 847; vol. II, pag. 172; vol. X, pag. 36; N. Iorga, *Acte şi fragmente,* vol. II, pag. 180, 182.

97) N. Iorga, *Oraşele oltene, op. cit.,* pag. 279-283.

Din ultimul deceniu al secolului al 18-lea, sudiţii austriaci, cari vor veni în număr din ce în ce mai mare cu patente imperiale să facă comerţ în străinătate, sub protecţiunea agentului consular, vor fi nu numai vechii negustori, de origină balcanică, aşezaţi de mult în Transilvania. Acum suditenţa austriacă o puteau dobândi cu multă uşurinţă tot felul de oameni noui. Politica de populare a provinciilor răsăritene ale monarhiei, dar şi de câştigare a oamenilor pricepuţi în comerţul cu Orientul, necesari desfacerei manufacturilor industriilor imperiale, îi cerea.

Regiunile de unde Austria putea atrage populaţiile necesare erau provinciile turceşti. Acolo trăiau o mulţime de creştini nemulţumiţi cu regimul de stăpânire al Porţei. Austria oferindu-le condiţiuni mai avantagioase de viaţă ei părăseau ţările balcanice pentru a trece în statele imperiale. Aci ei se opreau în localităţile în care aveau legături sau pe care le socoteau mai potrivite; se înscriau într'o companie de negustori, de obicei greci, sau la magistratul respectiv ca contribuabili imperiali şi apoi se înapoiau în Ţara Românească cu afaceri pentru a reclama ca veritabili supuşi austriaci protecţiunea agentului consular 98).

In sfârşit dela o vreme se formează şi o a treia categorie de sudiţi imperiali, aceea a supuşilor Porţei cari voind să profite de avantajele ce se puteau căpăta sub protecţiunea agenţilor consulari, diverse scutiri şi protecţiune înaintea justiţiei, cereau şi obţineau suditenţa austriacă fără măcar să părăsească ţara de origine.

Naţiunile cari pe aceste căi cautau cetăţenia austriacă erau grecii, armenii, macedonenii, bulgarii şi chiar românii din principate. Şi ei nemulţumiţi de starea de inferioritate în care se găseau sub regimul fanariot în ţara lor faţă de streinii protejaţi de agenţii consulari preferau să se aşeze dincolo sau să obţie supuşenia austriacă prin simpla înscriere a lor în controalele consulatului.

In felul acesta şi oraşele Olteniei se umpluseră cu o mulţime de supuşi imperiali negustori sau de alte îndeletniciri 99).

Pericolul despopulărei provinciilor turceşti este înţeles atât de Poartă cât şi de domnii munteni. Pentru Ţara Românească pericolul era îndoit fiindcă supuşii austriaci de această categorie, dobândiţi dintre populaţiile balcanice, după ce se vedeau în posesiunea patentei sau paşaportului imperial, invadau Muntenia, iar aci, neplătind nici un fel de contribuţiune, îngreunau, sub protecţiunea consulului, existenţa băştinaşilor.

In timpul ocupaţiunei austriace, dintre anii 1789 şi 1791, se înscriseseră ca supuşi imperiali în controalele agentului consular o mulţime de negustori din ţară. Domnul Munteniei, Mihai Şuţu, ia o primă măsură contra lor ordonând ispravnicilor din judeţe să nu fie recunoscuţi ca sudiţi imperiali acei locuitori cari, deşi primiseră patente sau paşapoarte austriace, erau de felul lor de pe pământul ţărei 100).

---

98) Hurmuzaki, *Documente,* vol. XIX 1, pag. 805-806.
99) *Ibid.,* pag. 851.
100) V. A. Urechia, *op. cit.,* vol. IV, pag. 45; Hurmuzaki, *Documente,* vol. XIX 1, pag. 607-611.

Breslele vechi şi noui, ale negustorilor pământeni din Craiova, se plâng la 1795 domniei împotriva sudiţilor nemţi cari aveau atunci în Oltenia îndeletniciri protivnice tratatelor. Ei nu numai că ţineau cârciumi, brutării, băcănii şi prăvălii, în cari vindeau cu mărunţişul produse alimentare, dar, ceeace încă nu le era permis, cumpărau proprietăţi nemişcătoare atât la Craiova cât şi prin judeţe 101).

Şi la începutul secolului al 19-lea, sudiţii austriaci vor stânjeni pe negustorii pământeni, atât prin concurenţa lor nedreaptă, ca privilegiaţi scutiţi de dări şi protejaţi de consul, cât şi prin activitatea lor ilegală în comerţul interior al ţărei 102). Şi acum supuşenia austriacă va fi pentru unii negustori pământeni sau locuitori ai ţărei, mijlocul de apărare împotriva birurilor mari, a angaralelor şi a vexaţiunilor administraţiei fanariote.

De aceea şi măsurile ce se vor lua vor urmări pe de o parte, oprirea evadărei pe o astfel de cale a locuitorilor, iar pe de alta îngrădirea activităţii sudiţilor austriaci, ce se găseau în ţară, la operaţiunile legale prevăzute de tratate.

La 1802 logofeţia mare a Munteniei făcuse cunoscut „cinstitei aghenţii a chesaro crăeştii curţi", cu privire la sudiţii de la Craiova, că aceştia n'aveau voe „a vinde cu dramurile şi cu mărunţişul băcănii şi alte ca de aceste de ale mâncării şi băuturii ce sunt supuse la nart, în vreme ce astfel de lucruri ce metahirisesc ei nu sunt aduse din Ţara Nemţească, nici din Europa, ci aceste sunt lucruri din Ţara Turcească, ce nu sunt slobode a le vinde cu mărunţişul, făr' de numai cu ridicata, iară vânzarea cu mărunţişul la acest fel de lucruri din ţările turceşti este numai a raialelor turceşti" 103).

In general negustorimea, ca şi alţi locuitori din provinciile otomane şi din ţările româneşti, continuă să caute suditenţa austriacă. Aceeaşi cale va urma şi o parte din negustorimea olteană. Dacă breslele nu o vor mai putea ajuta îndestulător, dacă administraţia ţărei va continua să-i fie vitregă, dacă din cauza sarcinilor grele, faţă de stăpânire, concurenţa cu sudiţii nemţi, apăraţi de toate aceste neajunsuri, va fi din ce în ce mai grea, parte din negustorimea olteană va fi şi ea silită să ceară supuşenia streină.

Pentru un astfel de motiv se găsea la Craiova agentul consular al Austriei, Merkelius, prin luna lui Aprilie a anului 1803. El dorea să lămurească, cu caimacamul de aci, situaţiunea negustorilor olteni proaspăt naturalizaţi ca negustori imperiali. Intre aceştia găsim numele negustorilor fruntaşi Teodor Petcovici, Constantin Lazăr, Badea Gheorghe şi alţii, asupra cărora caimacamul avea pretenţiuni să-i reclame pentru ţară ca „raiale", dar pe cari Merkelius îi câştigă ca sudiţi imperiali punând înainte interesul pentru domn al păstrărei bunelor relaţiuni dintre cele două state 104).

In adevăr, pe această vreme numărul cel mai mare de negustori sudiţi austriaci din Ţara Românească se găseşte, după Bucureşti, la Craiova 105).

101) *Ibid.*, vol. VI, pag. 665-666; Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIX 1, pag. 743-744, 780.
102) N. Iorga, *Scrisori şi zapise de meşteri români*, Bucureşti 1926, pag. 56-57.
103) V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XI, pag. 266-267.
104) Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIX 2, pag. 169, 172.
105) *Ibid.*, pag. 242-243.

Şi deoarece sudiţii, ca protejaţi ai împăratului, erau din ce în ce mai numeroşi în capitala Olteniei 106) şi nu voiau să dea ascultare regimului ce li se impunea, domnul ţarei, Constantin Ipsilante întăreşte din nou, la 1804, drepturile negustorilor breslei celei mari de la Craiova 107), iar la 1805 institue, în acelaşi oraş, o anchetă mixta, la care participa reprezentantul său şi reprezentantul agentului consular, cu scopul de a stabili pe de o parte calitatea tuturor negustorilor, ce se pretindeau sudiţi austriaci, iar pe de alta sfera activităţei lor comerciale 108).

Incălcările regulelor stabilite de stăpânire continuă însă să se produca. Sudiţii imperiali, între cari sunt de acum şi români tot mai mulţi încrezători în imunitatea lor, ajung la conflicte atât cu negustorii rămaşi pământeni cât şi cu autoritatea. Se nasc procese ale caror sentinţe, în favorul sudiţilor, sunt influenţate din umbră de agentul consular austriac pâna la 1808, de când acestuia i se recunoaşte chiar şi dreptul de a asista, printr'un staroste, la judecarea cauzelor supuşilor imperiali.

Mărirea numărului litigiilor cu sudiţii duce în 1812, la înfiinţarea unei autoritaţi deosebite, a „departamentului străinelor pricini" chemat să cerceteze şi să hotarasca nu numai în afacerile dintre raiale şi sudiţi, ci şi în neînţelegerile dintre aceştia, dacă ei cer sa se supue judecaţei nouei autorităţi 109). Nici la desbaterile acestei instanţe accesul agentului consular nu este împiedecat. In Mai 1816 domnitorul Ioan Caragea dă ordin spătăriei ca la orice judecata a vreunuia din sudiţi, adus pentru „vreo faptă netrebnică", să se dea „îndata de ştire consulatului său ca să orânduiască om din partea acelui consulat de a veni sa fie de faţa la acea cercetare a judecăţei" 110).

Pentru stăpânire „fapta netrebnică" a sudiţilor, de a încălca drepturile negustorilor pamânteni, organizaţi în bresle, era nu atât prejudiciul adus acestora, cât reducerea, prin o astfel de faptă, a veniturilor domnului. In adevăr, sudiţii fiind scutiţi de plata oricaror dari, pe care negustorii pământeni le plăteau, iar numărul lor înmulţindu-se tot mai mult, comerţul cu mărunţişul făcut de ei în ţară, în mod ilegal, reducea deverul negustorilor breslaşi şi cu acesta şi veniturile ce se încasau pentru visterie dela negustorii pământeni.

De aceea, pe la 1820, stăpânirea arătându-şi din nou nemulţumirea că sudiţii nu plateau aceleaşi dări ca şi negustorii pământeni, ea ajunge să cadă de acord cu agentul consular în această chestiune.

Reprezentantul Curţei dela Viena primea ca supuşii imperiali, ce faceau negoţ în ţara, sa plătească dări ca şi negustorii breslaşi pământeni, cu condiţiunea ca aceia sa fie şi ei primiţi în bresle şi să se bucure de toate privilegiile breslaşilor pământeni. Inţelegerea este consfinţită printr'o convenţiune, iar noua situaţiune în care se vor gasi de acum înainte sudiţii nemţi va fi anunţată tuturor negustorilor cesaro-crăeşti 111).

106) *Ibid.*, pag. 693-694.
107) V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XI pag. 289.
108) *Ibid.*, vol. XI, pag. 111.
109) *Ibid.*, vol. X A, pag. 470.
110) *Ibid.*, vol. X A, pag. 601.
111) V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XII, pag. 389.

Se deschideau astfel în mod obligatoriu breslele pentru streini.

Faptul acesta a avut însemnate urmări. Dacă el a mărit sau nu veniturile visteriei domneşti, aceasta interesează mai puţin. Situaţiunea însă în care el punea pe breslaşul român, era din cele mai grave.

Noua orânduire, îngăduind intrarea sudiţilor în bresle, le acorda prin aceasta şi dreptul de a deschide oriunde prăvălii precum şi de a vinde cu mărunţişul tot felul de mărfuri. De unde prin urmare până atunci negustorii streini erau în majoritate trecători, îndeletnicindu-se în mod obişnuit cu comerţul mare de import şi export, de acum înainte ei se vor aşeza tot mai numeroşi în târguri sau oraşe şi vor face aci, ca şi negustorii pământeni, şi comerţul mărunt pentru nevoile interne.

Urmarea a fost hotărîtoare pentru pământeni. In ţara proprie, condiţiunile lor de viaţă fiind mult mai grele decât acelea ale streinilor, ei vor fi siliţi să alerge după suditenţa streină, să tânjească sau să dispara 112). Iar în locul lor se vor aşeza sudiţii. Ţara se va umple de ei. Breslele de meşteşugari vor fi năpădite de sudiţi saşi, nemţi şi unguri.

Dar cele de negustori? Am văzut că la supuşenia austriacă se îndesau încă de mult negustorii din provinciile turceşti. Austria avea nevoe de ei, pentru răspândirea produselor industriale în estul şi sud-estul Europei, iar ei aveau nevoe de ordinea şi protecţiunea austriacă.

Negustorii sudiţi erau aşa dar în precumpănitoare măsură de origine balcanică: sârbi, bulgari, armeni, români macedoneni şi mulţi de tot greci. Aceştia vor invada ţara şi breslele negustoreşti.

In decursul secolului al 18-lea şi în primele două decenii din secolul al 19-lea, prin urmare, Ţara Românească va cunoaşte pătrunderi din ce în ce mai puternice de negustori streini, şi în primul rând de greci aduşi şi protejaţi pe de o parte de puterea suzerană şi de domniile fanariote, iar pe de alta de Austria. Faţă de numărul covârşitor al negustorilor greci intraţi pe aceste cai, mai ales în ultima vreme, puterea de asimilare şi de rezistenţă a negustorilor olteni slabeşte. Nemulţumirile ce se ridicau de pretutindeni împotriva streinilor vor creşte şi mai mult cu intrarea copleşitoare a sudiţilor în bresle la 1820.

Sub regimul fanariot deci în viaţa economică a Olteniei, nemulţumirile negustorilor pământeni se vor adăoga nemulţumirilor şi mai mari ale altui important factor economic, nemulţumirilor muncitorului de pământ.

Am văzut din mărturisirile streine situaţia lui în decursul secolului al 18-lea.

Şi la începutul secolului al 19-lea, starea ţăranului oltean nu este mai bună. Nedreptăţit de stăpânii pământului, mânăstiri, boieri, şi arendaşi, pe moşiile cărora îşi dă claca, ţăranul se plânge, protestează, se mişcă. In Mehedinţi la 1810, împotriva egumenului mânăstirei Strehaia

112 La Craiova, pe vremea lui Caragea, erau 40 prăvălii de băcănii. La 1823 nu se mai găsesc decât 11, lipseau deci 29 de prăvalii. Vel logofatul voevodului Dimitric Ghica lămureşte această lipsă: „Zece s'au lăsat de acea meserie, optsprezece au fugit de nu se ştie unde se află şi unul au mofluzit". (D. Z. Furnică, *Din istoria comerţului la români,* Bucureşti 1908, pag. 311-312).

„care strică vechile obiceiuri ale pământului şi apucă pe ţărani să facă clacă îndoită şi să plătească dijmă peste cale şi obiceiul ce li s'a urmat" 113). La 1816 împotriva dreptului de monopol ce-l avea schitul Ţânţăreni, din acelaşi judeţ, la vânzarea vinului şi rachiului 114).

In Vâlcea, ţăranii au procese cu mânăstirile din judeţ: cu Cozia pentru luare de dijmă peste obiceiul avut; cu Arnota la 1813 pentru nepăzirea legăturilor zapiselor şi obiceiului pământului; cu episcopia Râmnicului la 1815 pentru dijmuirea bucatelor şi pentru clacă, etc. 115).

Conflicte asemănătoare, mai numeroase, se nasc cu proprietarii boieri şi cu arendaşii de moşii. Ele duc, în Romanaţi, pe la 1815, la refuzul ţăranilor din zece sate de a plăti „legitima clacă şi adeturile" 116).

Dar isvorul nemulţumirilor şi plângerilor ţăranilor de pe moşiile mânăstireşti şi boereşti nu erau numai dijma şi claca. Mai erau şi alte cauze de abuzuri cari stârneau ura, născute din dreptul ţăranilor de a pretinde lemne din pădure pentru trebuinţele casei, sau din încărcarea la socoteli a ţăranilor de către proprietarii şi arendaşii de moşii. Abuzul trecerei mai mult în socoteala ţăranilor se pare că se generalizase, întrucât la 1815, Vodă Caragea, ordonă ispravnicilor judeţelor oltene că oridecâteori li se vor trimite plângeri de acest soi să cheme de îndată pe arendaşi sau moşieri la răfuiala socotelilor 117).

Dar câte nemulţumiri nu provoca măsurătoarea strâmbă a produselor ce treceau de la ţarani la proprietari sau dimpotrivă; câte necazuri nu aducea mutarea obligatorie a ţaranilor dintr'un loc în altul, în interesul proprietăţii, sau împiedecarea lor de a-şi schimba dupa voinţa locul de aşezare; câtă ură nu semăna străşnicia pedepselor ce se aplicau ţăranilor pentru a-i sili la executarea obligaţiunilor lor drepte sau nedrepte? 118).

Abuzurile administraţiei se adăugau şi ele nedreptăţilor proprietăţei. Vătafii de plaiuri, spre pildă, aveau şi ei în Oltenia pretenţiuni la zile de clacă. La 1818 serdarul Iancu, vataful plaiului Vâlcanul din Gorj, cerea atât de multe zile de clacă şi chinuia pe ţărani în aşa fel, încât, din poruncă domnească, se porneşte în acel an o cercetare împotriva lui 119).

In Vâlcea, la 1812, ceauşul de acolo este înlocuit în urma plângerei la Domnie a ţăranilor jefuiţi de el 120). La 1818 însuşi domnul Ţărei Vodă Caragea, este alarmat de scăderile administraţiei. In cele 5 judeţe de peste Olt, oamenii serdarului Diamandi „înconjurându-se prin judeţe cu pricinuire că sunt gonaci ai hoţilor, pradă şi jefuiesc în feluri de chipuri pe locuitori, în loc de a fi ocrotitorii locuitorilor despre hoţi şi făcători de rele, însaşi ei au ajuns a fi hoţi" 121).

---

113) V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XI, pag. 700-701.
114) *Ibid.*, vol. X B, pag. 170.
115) *Ibid.*, vol. X B, pag. 161-162, 189-190.
116) *Ibid.*, vol. XII, pag. 245.
117) *Ibid.*, vol. X B, pag. 197.
118) *Ibid.*, vol. X B, pag. 171, 173, 178, 180, 197.
119) *Ibid.*, vol. X A, pag. 689; vol. X B, pag. 194.
120) *Ibid.*, vol. XI, pag. 682.
121) *Ibid.*, vol. X B, pag. 195.

Dările numeroase şi grele din veacul trecut se înmulţesc şi se fac mai împovărătoare la începutul secolului al 19-lea. Alte motive deci de plângeri şi împotriviri. Ţăranii şi pandurii din Vâlcea, din alte judeţe oltene, se plângeau încă de pe la 1809 împotriva strângătorilor abuzivi ai vinăriciului arendat în această parte a ţării la 4 boieri localnici. Perceperea dărilor nu numai cu străşnicie, dar şi cu violenţă, devine exasperantă 122).

Pentru toate aceste nemulţumiri şi pricini, dacă plângerile făcute autorităţilor locale nu sunt auzite, ţăranii se duc cu ele la stăpânire, la Bucureşti. Şi pornesc satele întregi la „Divan" să-şi caute dreptate. Pe la 1820 „pelerinajul satelor" în capitala ţării pentru căutarea dreptaţii, se pare că era aşa de des, încât domnitorul Alexandru Şuţu ordonă oprirea locuitorilor de a veni la judecaţi mulţi sau sate întregi. Satele reclamante îşi puteau trimite doi, trei reprezentanţi recunoscuţi de autorităţile locale 123). Dar abuzurile şi nedreptăţile aveau o gamă nesfârşită, iar ţăranii, pentru ele, nu puteau merge la Bucureşti. De aceea, în nemulţumirea generală, unii din ei emigrează, chiar peste Dunăre la turci, alţii se plâng şi se judecă, în sfârşit alţii protestează şi se răsvrătesc.

Şi cum la începutul secolului al 19-lea influenţa străină, în deosebi grecească, asupra proprietarilor boieri, mânastiri, arendaşi, precum şi asupra administraţiei era covârşitoare, nemulţumirile ce se ridicau împotriva proprietăţii şi administraţiei erau în acelaş timp nemulţumiri ridicate în contra grecilor.

Aceste nemulţumiri se vor schimba în curând în revolte: la 1816 în Mehedinţi şi Gorj, unde ţăranii fac multe prădăciuni locuitorilor greci din ambele judeţe, la 1819 în Gorj şi Vâlcea, la 1820 în Romanaţi, la 1821 în toată Oltenia 124).

Revoluţia dela 1821 aşa dar, pornită din Oltenia, este în primul rând o mişcare pentru salvarea existenţei materiale a băştinaşilor. Ea protestează împotriva streinilor greci şi împotriva înstrăinaţilor, boieri şi clerici, cari exploatau ţara, nesocotind pe cei ce o munceau şi se foloseau de bunurile ei în paguba ţărănimei şi negustorimei pământene.

Acesta este înţelesul proclamaţiunei lui Tudor Vladimirescu către tot poporul român. Dumnezeu, prin locţiitorul lui, spune proclamaţiunea „doreşte ca să trăim bine şi el nu iartă relele, prăzile şi desmoştenirile ce le aduc peste capetele noastre tiranii şi lipitorile acestea mârşave de greci dimpreună cu boierii noştri atât partea bisericească, cât şi cea politicească".

Actul fundamental al revendicărilor de atunci, căruia îi va urma renaşterea economică a ţarei, în forma lui simplă, are o frumoasă ţinută morală când relelor, prădărilor şi desmoştenirilor, aduse pe capul ţării, nu le răspunde cu îndemnuri la jafuri, în folosul fiecăruia, ci cu respectarea averilor agonisite în folosul colectivităţii. „Vă încredinţez — spune el — că nimenea din voi nu va avea slobozenie, fără poruncă în toată vremea, a se întinde măcar până la un bob şi a lua din casa vreunui neguţător, vre-unui locuitor, sau vre-unui boier mă-

122) *Ibid.*, vol. XI, pag. 545, 549; vol. XII, pag. 235-237.
123) *Ibid.*, vol. XII, pag. 194.
124) *Ibid.*, vol. XII, pag. 241, 248-249, 504.

car, oricât de rău ar fi adunate stările acestora". Iar atunci când va trebui sa se facă aceasta, numai cu poruncă „se va lua în obştească folosinţă".

Tudor Vladimirescu care înţelegea şi preţuia valoarea economică, dar şi politica şi morala, a averei în mâna unei naţiuni, a ţinut în timpul mişcărei sale să se urmeze litera primei şi solemnei strigări ce făcuse.

De aceea prădăciunile încercate de unii oameni, amestecaţi în mişcare, au fost sancţionate pilduitor de el. Nu numai panduri de rând, dar chiar căpitani din imediata apropiere a conducătorului revoluţiei au plătit cu ocna şi cu capul îndrăsneala de a fi trecut peste porunca dată şi de a se fi lăcomit la agonisita locuitorilor.

Chiar ca revoluţionar, Tudor Vladimirescu va fi stăpânit în misiunea sa, până la sfârşitul vieţei, de simţul ordinei şi legalităţei îndătinat desigur şi din îndeletnicirile lui de negustor.

Căci Tudor Vladimirescu a fost în adevăr şi un activ negustor. Mărturii tot mai numeroase sunt date la iveală despre această viaţă a lui 125).

Incă de pe la 1810 exporta sute de vite mici şi mari peste munţi. Avea numeroase relaţiuni în ţară şi peste frontiere şi o întreagă organizaţie de corespondenţi şi oameni de încredere cari înlesneau strângerea mărfurilor, păstrarea, transportarea şi desfacerea lor.

Până în preajma revoluţiei, activitatea comercială a lui Tudor Vladimirescu a fost, prin oamenii săi, neîntreruptă.

In timpul revoluţiei, din respectul pentru ordine şi avere, el se face protectorul negustorilor şi al bunurilor lor, aşa cum o arătase în proclamaţiune.

Buna purtare a lui Tudor Vladimirescu şi a oamenilor săi faţă de negustori, în timpul revoluţiunei, ne este confirmată de numeroase mărturii ale timpului. De la 10 Martie 1821 o scrisoare ne informează că: „oamenii slugeriului Theodor, la negustori şi călatori până acum nici cea mai mică supărare n'au făcut, încă, din potrivă, pe călători şi negustori îi parachinisăscu (îi roagă) să-şi caute trebuinţele ce au fără de nici o sfială, că însuşi le va da ajutor şi pază cu oamenii lui; de unde ce iau plătesc tot cu bani" 126).

Intr'o altă scrisoare, din aceeaşi vreme, în care sunt cuprinse relaţiuni privitoare la cele ce se petreceau în Oltenia pe atunci se arată că: „slugeriu Teodor au intrat în Craiova, au cuprins Râmnicu pe Olt la vale, au venit şi la Călimăneşti din oamenii lui; acolo avem şi noi destulă marfă. Dar n'au făcut la nimenea nimic, ci dimpotrivă au poruncit să se ia foarte bine sama ca nu cumva să se facă la cineva cea mai mică pagubă, că atunci ei vor fi răspunzători" 127).

Simţămintele lui Tudor Vladimirescu pentru negustorime se vede că erau cunoscute, din momentul ce faţă de ameninţarea turcilor, ce veneau de peste Dunăre, să stingă revoluţia din Oltenia, negustorii nu aşteaptă trupele de „ordine" ale puterei suzerane, ci se pun sub protecţia revoluţionarului.

---

125) Vezi: Emil Vîrtosu, *Mărturii noi din viaţa lui Tudor Vladimirescu,* Bucureşti 1941.
126) N. Iorga, *Studii şi documente,* vol. VIII, pag. 131.
127) *Ibid.,* pag. 134.

Intr'o scrisoare din 10 Martie 1821 a unui negustor trimisă de la Gioroc citim: „In Craiova n'au rămas nime, că Tudor sângur au dat de ştire la nigustori să se dea înlăuntru, că Turci vin; iară de oi videa că n'am unde scăpa — că în câmpul acest nu pot să şez şi marfa nu pot să o las — mă duc la Todor, că primeşte oameni cât de mulţi, căci şi arme capăt, că altă putere nu-i, că să duc şi alţi, şi Petcu, fratele lui chir Sava şi Nicola, cumnatul lui chir Vasile" 128).

Nu este prin urmare nimic surprinzător dacă în seara zilei intrării revoluţionarului Tudor Vladimirescu în Bucureşti, el vizitează printre cei dintâi, pe spătarul Băleanu, dar şi pe negustorul lipscan Gugiu 129).

Astfel înţelegea Tudor Vladimirescu, prin mişcarea în fruntea căreia pornise „pentru săvârşirea binelui şi scoaterea ţărei la lumină" să se respecte agonisita poporului său. El ştia că fără bună stare proprie o naţie nu se poate ridica niciodată din robie. Ca fiu de ţăran cunoscuse suferinţele şi viaţa mizerabilă a muncitorului de pământ, iar mai târziu ca negustor el îşi dăduse seama de situaţia tragică a negustorimei pământene. De aceea, în adresele către puterea suzerană, Tudor Vladimirescu privea, pe grecii cari trebuiau îndepărtaţi din ţară, prin funcţiunea lor nenorocită de uzurpatori ai existenţei materiale româneşti.

Adevărurile simple, dar mântuitoare, strigate de slugerul oltean nu se vor risipi după prăbuşirea sa. Ele vor fi cercetate de puterea suzerană, primite şi desvoltate de boierimea trezită la realitate şi ne vor aduce nu numai domniile pământene, dar şi întreaga serie de reforme ce vor asigura neamului românesc renaşterea sa spirituală, politică şi materială 130).

Incheind spicuirea faptelor şi împrejurărilor din trecutul ţărei, ce ne-am propus, legate de viaţa materială a Olteniei, în care căutând şi omul, în rosturile lui de îndrumător sau de împlinitor al unor îndeletniciri economice, sub atâtea înrâuriri dinăuntru şi de peste frontiere, nădajduim să putem însufleţi şi mai mult interesul cercetărei şi în acest domeniu a elementelor ce au contribuit la formarea entităţei oltene.

Bucureşti, August 1943.

Profesor GHERON NETTA.

---

128) *Ibid.*, pag. 135.
129) C. V. Obedeanu, *Tudor Vladimirescu,* în Arh. Olt., 1929, pag. 429.
130) Vezi Emil Vîrtosu, *1821, date şi fapte noi,* Bucureşti 1932.

N. IORGA şi OLTENIA

de C. S. FĂGEŢEL

NU se poate ca această lucrare să nu cuprindă un cuvânt şi despre acele puteri ale culturii şi literaturii româneşti care, fără să aparţină Olteniei şi fără ca rostul lor profesional să le fi adus măcar să locuiască în ea, s'au interesat totuşi cu iubire de vieaţa, de pământul şi de trecutul ei istoric. Ele au pentru noi un tot atât de mare merit ca şi acei cinci dascăli vestiţi, Ion Maiorescu, Florian Aaron, Const. Lecca, G. M. Fontanin şi Mihail Strajanu, dascăli pe care-i pomenim şi-i slăvim de atâtea ori, fiindcă, aduşi de împrejurări din alte părţi ale românismului, au venit şi s'au aşezat aici, unii pentru un timp mai îndelungat sau chiar pentru toată viaţa, alţii însă numai trecător, dar toţi lucrând cu ardoare la întărirea şi înălţarea învăţământului. Dacă aceştia, prin opera lor de oameni ai şcoalei, ne-au insuflat dragostea de carte, puterile la care ne gândim ne-au învăţat să cunoaştem acele mari şi scumpe realităţi care dau Olteniei un loc deosebit în cuprinsul vieţii noastre naţionale.

In primul rând, firește, ne gândim la *Nicolae Iorga*, legat de noi puternic printr'o întinsă şi însemnată parte a activităţii lui în care atâtea scrieri, atâtea conferinţe şi atâtea articole împrăştiate prin ziare şi reviste au fost anume făcute pentru a lămuri trecutul şi personalitatea ţinutului oltenesc.

Dar şi înainte de el sunt câţiva scriitori şi cărturari în a căror operă găsim momente de rodnică atingere cu fiinţa acestui ţinut şi pe care lucrarea de faţă are neapărat datoria de a-i pomeni cu recunoştinţă.

Întâiul, în timp, ni se înfăţişează poetul *Grigore Alexandrescu* care, în vara anului 1842, împreună cu Ion Ghica, a venit să vadă locurile noastre. Ce l-a îndemnat să se îndrepte spre noi, ni-o spune singur în lămuririle cu care-şi începe cunoscutu-i *Memorial* de călătorie: „Din copilăria mea auzeam vorbindu-se de mânăstirile de peste Olt, de poziţia lor, de munţi înalţi, de peşteri minunate, şi simţeam un fel de ruşine că nu le cunoşteam, eu care cunosc cu osebire toate uliţele şi mahalalele Capitalei. Aşa, găsind pe Ion Ghica cu aceiaşi dorinţă, hotărîrăm să facem împreună o expediţiune, el cu un cuget de ştiinţă, iar eu ca simplu privitor al naturii sălbatice şi admirator al eroilor care au zidit acele sfinte locaşuri".

Deci tot ce auzise despre măreţia legendară a trecutului nostru şi despre frumuseţile peisagiului oltean a deşteptat în el sentimente de admiraţie sub al căror imbold a trebuit să caute un prilej pentru a ne cerceta şi cunoaşte ţinutul. Cât de puternice erau aceste sentimente se vede şi din cuvintele cu care-şi înseamnă, în „Memorial", momentul sufletesc când, ajuns la Slatina, se pregătea să treacă Oltul: „Acum eram aproape de România mică. Această parte a ţării e cea mai bogată în suvenire istorice; mânăstirile ei, pădurile, munţii, râurile ce o adapă, toate poartă un caracter de sălbăticiune şi mărime. Cântecile haiducilor, tradiţiile populare, costumul pitoresc al pandurilor, toate arată un popor născut pentru arme şi demn de a le purta. Valoroşii Buzeşti, nobili ai patriei şi ai libertăţii; preotul Farcaş, general al Românilor; bătrânul Manta, banul Craiovei, spaima Tătarilor şi amicul lui Mihai Viteazul şi însuşi acel Mihai, fala oştirilor şi eroul Creştinătăţii, sunt fii ai acestui pământ".

Drumul făcut de cei doi prieteni e arătat de Ion Ghica în frumoasa-i scrisoare către Vasile Alexandri în care, cu ajutorul amintirilor, încheagă atât de luminos figura lui Grigore Alexandrescu: „Într'acea călătorie am mers din mânăstire în mânăstire şi din schit în schit, dela Cozia până la Tismana; ne-am coborît la Turnu-Severin şi apoi ne-am întors urmînd obîrşia munţilor din stînă în stînă, călătorind când pe jos, când călare, din gura Bahnei în Dunăre, până în valea Oltului, la Turnu-Roşu".

Nu ştim dacă Ion Ghica a putut să adune material pe care să-l folosească în preocupările-i ştiinţifice, dar pentru tovarăşul lui drumul prin Oltenia a fost cum nu se poate mai rodnic. În afară de „Memorial" care ne înfăţişează descrierea unei părţi din drumul făcut şi care este singura-i manifestare ca pro-

zator, Grigore Alexandrescu ne-a dat, ca rezultat al călătoriei, şi două poezii dintre care una, *Umbra lui Mircea la Cozia*, va rămîne mereu printre cele mai de seamă creaţii ale literaturii româneşti.

Locul şi clipa în care s'a născut această poezie le găsim redate în următoarele rînduri din „Memorial" : „Ziua începuse a se ascunde după munţii dela Apus mai luminînd încă puţin culmile cele din faţă. Apropierea serei da obiectelor colore fantastice şi deştepta nenumăratele voci ale singurătăţii. Hotărîţi a pleca a doua zi dela Cozia, ne mai suirăm odată în foişorul ce dă asupra Oltului ; de-acolo preumblarăm căutătura noastră pe deşertele-i ţărmuri, şi, îndeplinind lipsa talentului cu entusiasmul pentru gloria naţională, plătirăm un tribut de laude meritate valorosului Mircea prin poezia întitulată *Umbra lui Mircea sau o seară la Cozia*".

Scumpă pentru noi este şi cealaltă poezie, *Răsăritul lunei la Tismana*, al cărei moment de zămislire ni este înfăţişat astfel : „Seara începuse a da obiectelor o coloare fantastică, dar în faţa noastră, spre răsărit, o lumină roşiatică vestea apropierea lunei ; peste puţin o văzurăm licurind ca o stea depărtată, ca o făclie care se aprinse în deasa întunecime a copacilor ce acoper muntele. Apoi un glob rubinos se văzu legănându-se printre frunzele desfăcute de vînt, şi înălţându-se puţin, aruncă o rază piezişe pe rămăşiţele unei zidiri ce se vedea pe coastă ; apoi deodată, arătându-se deasupra stejarilor celor mai înalţi, ca pe un piedestal de verdeaţă, lumină peştera sfîntului, turnurile mănăstirii, potecile tainice şi stâncile din faţă, în vreme ce o parte a pădurii, rămasă în umbră, făcea să se audă un uet fioros, asemenea cu zbieretul depărtat al hiarelor sălbatice.

Am văzut de multe ori răsărind şi apuind luna, dar niciodată acea privelişte nu mi-a făcut atâta impresie. Tăcerea acestei cetăţi, unde răsuna odată zgomotul armelor, întinderea pustiului, singurateca lună ce se înnălţa melancolică pe câmpiile cerului, mi se părea a înnota în atmosferă ca un fanal aruncat pe nemărginirea oceanului ; toate umpleau inima de melancolie şi deşteptau ideia unei vieţi petrecute în singurătate în sânul naturii".

Ni e scumpă această poezie prin acele strofe ale ei în care poetul, furat de lumea trecutului nostru, evoacă lupte a căror amintire se cere mai ales astăzi să fie mereu împrospătată :

Noaptea, totul astei scene colosale da mărire,
Două nobile instincte cu putere deştepta :

Unu-a cerului credință, altu-a patriei iubire,
Ce odată în aste locuri pe strămoși îi insufla.

Munții noștri-au fost adesea scump azil de libertate;
Și din vârful lor Românii, torent iute, furios,
S'aruncau: mulțimi barbare pentru pradă adunate,
Lei sosind, erau la fugă ca un cerb rănit, fricos.

Cu trufie Riga ungur către țară'naintează:
Sunt plini munții de oștire, sună zalele de fier;
Pintenii lucesc; la lună săbiile scânteiază:
Basarab închee pacea cum vrăşmașii lui o cer.

Dar Românii nu vor pacea, nu vor trista umilință
Ce asupră-le aduce un necinstitor tractat;
Ura lor e neîmpăcată; în a lor crudă dorință
Cuprind munții, închid drumul Ungurului spăimântat.

Astfel e atunci omorul, cât ostașul încetează
Obosit, și Riga singur cu puțini scapă fugând;
Strălucitele-i veşminte le aruncă el de groază,
Plânge și, în a sa țară, se întoarce blestemând.

Niciodată astă lună ce înnoată în tărie,
Ca fanal purtat de valuri pe a mărilor câmpie,
Mai mult număr de cadavre de atunci n'a luminat;
Niciodată mândrul vultur ce 'n văzduh se cumpănește,
Acel domn al atmosferei, ce un veac întreg trăiește,
De o prad'așa bogată încă nu s'a îndestulat.

Cum am putea să ne arătăm mai bine recunoștința pentru această iubire revărsată asupra Olteniei de către cel dintâiu mare poet al Românilor, de cât întrebuințând și noi cuvintele lui Ion Ghica: „Lăudată fie memoria marelui poet, a cărui pană a știut să învieze umbrele glorioase ale eroicului nostru trecut și a împodobit vechile tradițiuni legendare ale Istoriei naționale, îmbrăcându-le în strălucitele culori ale bogatei sale imaginațiuni".

N'a trecut mult și pe pământul Olteniei au venit să-și poarte pașii încă o ilustră tovărășie de scriitori și cărturari, mînați și aceștia spre noi de aceeași arzătoare pornire de a ne cunoaște locurile și trecutul. În scrisoarea lui cu

amintiri despre Nicolae Bălcescu, Ion Ghica ne dă prețiosul amănunt că, în anul 1845 sau 1846, întemeietorul istoriografiei române moderne, însoțit de A. Treboniu Laurian și de Cezar Bolliac, a făcut o călătorie de cercetări istorice pe marginea Dunărei dela Celeiu până la Turnu-Severin și de acolo în partea de sus a Olteniei, în ținutul vestitelor mânăstiri, și că în această călătorie s'au descoperit mai multe inscripțiuni care au fost transcrise, complectate și publicate de Laurian în *Magazinul Istoric*. Era atunci, într'adevăr, tocmai vremea în care Bălcescu și Laurian întemeiaseră și conduceau împreună, având și colaborarea lui Bolliac, cea dintâi publicație română închinată studiilor istorice, și ne închipuim cu ce pietate de pelerini cei trei prieteni iubitori de trecut au pornit să cerceteze pământul care adăpostea atâtea urme sacre ale măririi strămoșești. Poate că în drumul acesta făcut prin Oltenia, Nicolae Bălcescu și-a făurit, din impresiile și imaginile adunate, acea stare sufletească de înalt entusiasm cu care, în anul 1846, a pornit să scrie nemuritoarea-i operă sfîntă, *Istoria Românilor sub Mihai Viteazul*. În orice caz, el a fost puternic mișcat de cele văzute în timpul călătoriei, și dovada o avem măcar în faptul că, un an mai tîrziu, în 1847, cetind între prieteni fermecătoarea tîlmăcire pe care o dăduse inspirat poemului în proză scris de Alecu Russo în limba franceză, *Cântarea României*, și voind să stârnească un cât mai mare interes în jurul acestei strălucite creații, a prezentat-o prietenilor ca o scriere cu autor necunoscut al cărei manuscript l-a descoperit la o mînăstire din Oltenia, ceea ce înseamnă că, în starea lui sufletească de atunci, socotea ținutul nostru ca fiind singurul loc unde ar fi putut să se nască acea podoabă fără pereche a literaturii române.

Vin acum evenimentele anului 1848 când Olteniei i se face cinstea ca, de pe pământul ei, să fie rostit de Heliade crezul revoluției din Muntenia și când deci presa politică și poate și unele publicații literare vor fi trebuit să se ocupe de ținutul care, prin mișcarea pornită dela Islaz, se afirmase încăodată ca putere creatoare de istorie.

De aci încolo însă urmează un lung răstimp în care Oltenia este dată uitării sau în care atenția de care s'a putut bucura este de o însemnătate cu totul redusă. Căci de-abia după douăzeci și trei de ani se vor mai ivi doui cărturari la care interesul pentru ținutul nostru se va manifesta și într'o formă rodnică pentru cultura românească.

Unul este însuși marele Hasdeu, care, în 1871, când se împliniseră cincizeci

de ani dela mişcarea lui Tudor, a organizat pe câmpia dela Cotroceni, ca preşedinte al Societăţii „Românismul", o serbare comemorativă pe care a deschis-o printr'un mişcător cuvînt închinat memoriei revoluţionarului oltean.

Acest fapt avea o mare însemnătate, întru cât după scrierea lui Nicolae Bălcescu publicată la Paris în 1850, *Mersul revoluţiei în istoria Românilor*, era întâia oară când o ilustră personalitate a culturii noastre înţelegea să scoată din uitare figura lui Tudor şi să facă din ea una din puterile sprijinitoare ale naţionalismului românesc. „Am venit aici, spunea Hasdeu, pentru a zgândări lespedea funerară a lui Domnu-Tudor, scăpărând din grăuntele cel putrezit al martirului ideii naţionale o schinteie de viaţă curat română! Sunt acum tocmai cincizeci de ani, şi tocmai pe această câmpie a Cotrocenilor, Căpitanul panduri lor de peste Olt strigase din băerele inimei: al Românului este cuibul românesc şi numai al Românului! El căzu, căzu victima sublimului ţipăt de renaştere, căzu prinos de răscumpărare pe altarul naţionalismului, dar n'a căzut singur, ci trăgând în prăpastie cu dânsul dominaţiunea venetică a Fanariotului".

Tot din nevoia pe care o simţea el atunci, ca istoric şi ca naţionalist, de a deştepta în sufletul societăţii noastre cultul pentru Tudor, a scris şi acel interesant articol intitulat *Hrist* şi *Tudor Vladimirescu* în care arată cu entusiasm cum din cărticica religioasă „Visul Maicei Domnului" s'a născut în Oltenia balada poporană „Visul lui Tudor Vladimirescu" şi cum pe urmă, într'un timp foarte scurt, această frumoasă creaţiune a poporului oltean s'a răspândit şi în alte ţinuturi româneşti sub forma unor variante care toate înfăţişau tendinţa poporului român de a face din drama lui Tudor un mijloc de localizare poetică a dramei lui Hrist.

Mai târziu, pe la 1880, Hasdeu ne-a dat şi cea dintâi încercare a ştiinţei istorice române de a stabili *Originile Craiovei*, într'un vestit studiu care cuprindea o bogată revărsare de erudiţie şi care a rămas multă vreme punctul de plecare al cercetărilor cu privire la trecutul Capitalei noastre.

Al doilea cărturar care s'a făcut vrednic de recunoştinţă este *C. D. Aricescu* al cărui nume îl purtăm în memorie şi-l rostim toţi cu respect, fără să fi căutat însă a-i cunoaşte mai de aproape şi viaţa despre care chiar acum nu ştim mai mult de cât ceea ce însuşi a însemnat modest în Autobiografia pe care şi-a făcut-o cu puţin înainte de a muri. Născut la Câmpulung în 1823, C. D. Aricescu se pregătise pentru inginerie, dar purtând în el o neînvinsă aple-

care către scris unită şi cu un aprig spirit de combativitate, s'a aruncat dela început în frământările vieţii publice unde, ca autor de versuri biciuitoare şi mai ales ca ziarist, şi de câteva ori şi ca ales al naţiunii, mereu dârz, mereu revoltat şi mereu în luptă cu păcatele mediului politic, a desfăşurat cu pasiune o acţiune de opozant care i-a atras o îndârjită prigoană din partea celor care guvernau. Arestat de două ori, destituit din slujbele modeste pe care le căpăta din când în când, exclus din parlament şi împiedecat să-şi facă loc în viaţa politică, el a ajuns un învins şi un muritor de foame după douăzeci de ani de războinice atitudini împotriva arbitrarului şi a corupţiei, şi poate că şi activitatea lui ca scriitor, prea mult pierdută în efemer, s'ar fi încheiat fără să se cristalizeze într'o lucrare mai de seamă, dacă la urmă nu s'ar fi ivit o împrejurare care să-l ridice brusc deasupra măruntelor frământări ale actualităţii politice. In 1871, a fost numit Director la Arhivele Statului, şi această slujbă, punându-l să trăiască în mijlocul hârtiilor şi documentelor vorbitoare despre trecut, a deslănţuit în el gândul şi hotorârea, pe care le avea desigur mai dinainte, de a scri *Istoria Revoluţiunii române dela 1821.* Până atunci nimeni la noi nu se gândise să dea o asemenea lucrare, mişcarea lui Tudor rămânând să fie cunoscută numai după scrierile tendenţioase ale unor istorici streini. In limba română, în afară de *Eteria* lui Alecu Beldiman care prezenta pe Tudor ca un „învrăjbitor de noroade" şi ca un „viclean înşelător", existau memoriile pe care le scriseseră Ion Dârzeanu, Chiriac Popescu şi Cioranu, cei doi din urmă ca participanţi la mişcare, cel dintâi ca slujbaş în administraţia cu putinţa de a urmări de aproape desfăşurarea evenimentelor, dar şi aceste memorii, foarte preţioase ca izvoare de informaţie, erau cu totul departe de a da o icoană credincioasă despre caracterul şi personalitatea lui Tudor.

De aci îndreptăţirea lui Aricescu de a-şi motiva hotărîrea cu următoarele cuvinte: „In faţa insultelor aduse de streini, şi chiar de Români, mişcării naţionale dela 1821, în persoana capului acelei mişcări, şi în faţa arătărilor neexacte ale mai multor martori ce urma a fi veridici, martori care au participat la mişcarea dela 1821, şi care încă trăesc, am crezut de datorie a da la lumină, cu o oră mai înainte, istoria evenimentelor petrecute în România la 1821, bazată pe acte autentice, pe memorii şi pe martori de încredere, astfel ca Românii, cetind istoria acelei mişcări, să depuie tributul lor de recunoştinţă pe mormântul acestui martir al libertăţii noastre dela 1821, iar străinii, aflând în fine

adevărul, să venereze şi ei memoria acestui martir după cum venerează pe martirii altor popoare care au ştiut să moară pentru o idee sacră".

Apucându-se îndată de lucru, în atmosfera peielnică dela Arhive, el şi-a adunat cu ardoare materialul de care avea nevoe, iar, în primăvara anului 1872, „nemulţumit numai cu cele descrise în diferite opere şi memorii despre Revoluţia dela 1821", a făcut şi o călătorie în Oltenia cercetând acolo „leagănul lui Tudor Vladimirescu, adică locul unde s'a născut (satul Vladimir) localitatea unde a figurat ca vătaf de plai, (comuna Cloşani), locurile care fură teatrul primelor sale mişcări insurecţionale, Ţânţărenii şi Coţofenii, unde fură taberile Panduriior şi ale Arnăuţilor, mânăstirile Tismana, Strehaia, Motrul şi Horezul, pe care Tudor le prefăcuse în cetăţi de apărare, şi adunând „ştiinţe dela bătrâni septuagenari care au cunoscut pe Tudor în persoană, care au fost intimii lui sau care au fost fericiţi a coopera cu dânsul la marele act al emancipării poporului din ghiara Fanarioţilor".

Cum slujba de director al Arhivelor a păstrat-o cinci ani, el a putut, departe de politică şi lipsit de grija zilei de mâine, să-şi rânduiască materialul şi să se consacre în linişte muncii de redactare, aşa în cât, isprăvită în 1873, lucrarea a ajuns să apară în 1874, ea fiind tipărită la Craiova de Gheorghe Chiţu.

Ca unul care militase în viaţa publică şi pătimise mult de pe urma curajului cu care înfruntase pe cei puternici, Aricescu a adus în alcătuirea acestei lucrări nu numai grija ştiinţifică de a stabili adevărul prin cercetarea laborioasă şi plină de probitate a tuturor izvoarelor cunoscute pînă atunci, dar şi-o stare de spirit care-l ajuta să priceapă sufletul şi întreaga conduită a' lui Tudor. Scriind deci „Istoria revoluţiei române dela 1821", el ne-a dat cea dintâi solidă apărare a eroului oltean a cărui figură fusese întunecată sau micşorată prin ponegririle aruncate asupra ei de către reaua credinţă sau lipsa de înţelegere a unora dintre istoricii streini, şi pentru acest lucru opera lui se cere a fi mereu pomenită între cele mai scumpe bunuri ale ţinutului nostru.

După Hasdeu şi Aricescu, Oltenia dispare iarăşi din atenţia scriitorilor şi cărturarilor români, ea trebuind să aştepte acum nu mai puţin de douăzeci şi cinci de ani pînă când să ajungă din nou obiectul unei iubitoare şi rodnice cercetări. Aşteptarea însă îi va fi larg răsplătită, întrucât, la capătul acestui sfert de veac, pământul ei se bucură de cinstea de a fi călcat de paşii de călător ai poetului *Alexandru Vlahuţă* care, pornind să cutreere întreaga ţară pentru a putea scri

„România pitorească", şi-a început călătoria prin străbaterea părţii muntoase a ţinutului oltenesc. Erau aproape aceleaşi locuri pe care, cu şaizeci de ani în urmă, le văzuse şi Grigore Alexandrescu, şi din străbaterea şi contemplarea lor au rezultat acele puternici pagini de poezie descriptivă care au încântat mult adolescenţa noastră şi care sunt poate şi cele mai frumoase din „România pitorească" a lui Vlahuţă.

Dar răsplata cea mare îi va veni Olteniei câţiva ani mai târziu când apare, cutremurător şi fascinant, Nicolae Iorga a cărui activitate, revărsată prodigios peste toată întinderea românismului, va avea dese şi stăruitoare opriri asupra ţinutului nostru. El îi va arăta, într'adevăr, Olteniei, nu un interes trecător, ca acela al scriitorilor şi cărturarilor pomeniţi mai sus, ci un interes viu şi prelungit care o va aşeza temeinic şi pentru multă vreme în cercul luminos al culturii româneşti.

Prima manifestare a acestui interes s'a produs în anul 1903, când marele cărturar, vrând să desvolte *cunoştinţa de noi înşine*, ca temeiu al unui nou şi solid naţionalism, şi întreprinzând pentru aceasta o călătorie de studii în toate ţinuturile locuite de Români, a venit să cerceteze şi pământul dintre Carpaţi, Dunăre şi Olt despre ale cărui locuri pline de pitoresc şi de trecut istoric a scris cu vădită iubire în cele două cărţi epocale apărute în 1904: *Drumuri şi Oraşe şi Sate şi Mânăstiri din România.*

De aci încolo iubirea-i faţă de noi se poate urmări dealungul a douăzeci şi mai bine de ani într'o avalanşe de manifestări care arătau limpede că, după drumul făcut prin locurile noastre, Nicolae Iorga îşi făurise un lung program de lucru consacrat trecutului şi realităţilor vieţii oltenești.

In 1906, el dă la iveală *Scrisori de boieri şi negustori Olteni către Casa de negoţ sibiană Hagi Constantin Pop*, lucrare de o valoare capitală, ea ajutându-ne, prin izvoarele noui de informaţie pe care ni le punea la îndemână, să pătrundem adânc în viaţa socială şi culturală a Craiovei din anii 1778—1830.

Tot în 1906, tipărită în Biblioteca Societăţii „Steaua", apare scrierea *Un apărător al săracilor: Domnul Tudor din Vlădimiri*, care, deşi se înfăţişa modest ca o cărticică scrisă pentru popor, a fost totuşi, prin valoarea cuprinsului şi prin frumuseţea povestirii, un eveniment al literaturii noastre istorice. In cei treizeci de ani câţi trecuseră dela Aricescu, cercetările asupra mişcării dela 1821 nu făcuseră aproape niciun pas mai departe, şi această cărticică avea me-

ritul să aducă lămuriri şi întregiri esenţiale cu privire la Istoria acelei mişcări şi totdeodată să coboare parcă şi mai adânc în sufletul lui Tudor, aşa cum o face în următoarele cuvinte care cuprind, desigur, cea mai frumoasă şi mai dreaptă prezentare a dramei eroului oltean: „Nu se poate zice că Tudor a căzut orbeşte în prăpastie. El a înţeles şi slăbiciunea sa faţă de Turci, şi încurcătura în care trebuia să se zbată faţă de eterişti, şi puţinul temeiu ce trebuia pus pe boieri. A făcut tot ce se putea face de un om necunoscut, fără mijloace, fără adevăraţi sfătuitori şi fără sprijinitori straşnici. S'a căznit din răsputeri să-şi strângă legăturile. Şi, deşi era un îndrăsneţ, el n'a fost un nerăbdător, un pripit, ci până la capăt a judecat toate cu multă cumineţenie rece, cu multă înţelepciune de om matur, deprins şi cu binele şi cu răul în viaţă. A chibzuit, a socotit, a potrivit, — nu fără izbândă de multe ori. A dovedit că ştie să cântărească oamenii şi lucrurile, că prevede primejdia şi se poate feri, că nu calcă de cât unde e sigur că va întâlni pământ statornic. Fără a se lăuda şi a minţi, ca duşmanii săi, el s'a păstrat multă vreme teafăr, nevătămat, sigur pe el şi oastea sa, deopotrivă. Dar o putere mai mare de cât voinţa lui îl târa spre pieire".

Acestor cărţi, li se adaogă, în acelaş an 1906, şi două conferinţe ţinute la Craiova: *Rostul Olteniei în mişcarea pentru neam* şi *Oraşele oltene* şi *mai ales Craiova pe pragul vremurilor nouă.*

Prin ele Nicolae Iorga, aflat atunci în punctul culminant al acţiunii dela „Semănătorul", venea să facă din cunoaşterea trecutului un mijloc de deşteptare a energiilor locale, şi cei care au avut fericirea să le asculte pot să spună ce adîncă şi rodnică răscolire a produs în sufletul societăţii craiovene cuvîntul de foc al marelui cărturar. In prima conferinţă, la care au fost aduşi să iea parte şi patru reprezentanţi de seamă ai literaturii sămănătoriste, dintre care unul era Octavian Goga, ni s'a vorbit de tot ce-a dat Oltenia Principatului muntean, şi prin el întregului românism, ca spirit războinic, ca simţire naţională, ca pricepere politică şi ca putere de organizare. Ni s'a vorbit despre familia boierilor Craioveşti, „familie de oameni bogaţi în moşii, bogaţi în suflet şi bogaţi în inimă", a cărei acţiune s'a întins şi peste Olt, ridicând acolo pe unul dintre cei mai însemnaţi Domni ai Munteniei, pe Neagoe zis Basarab; ni s'a vorbit despre familia Buzeştilor fără a cărei putere şi vitejie Mihai Viteazul n'ar fi ajuns Domn şi n'ar fi scris acele pagini de mărire ale istoriei româneşti; ni s'a vorbit de boerii din Brâncoveni care au dat Tronului muntean pe

N. Iorga

Matei Basarab şi pe Constantin Brâncoveanu; ni s'a vorbit apoi despre acei boieri olteni în frunte cu Brăiloiu care, în 1716, doritori să readucă domnia Munteniei în mâini româneşti, au organizat răsturnarea fanariotului Nicolae Mavrocordat, dovedind astfel cât de neadormită era simţirea naţională în acest ţinut al Olteniei; ni s'a vorbit însfârşit despre mişcarea lui Tudor şi despre revoluţia din 1848 care, aceasta, n'a fost frumoasă de cât în timpul în care s'a desfăşurat pe drumul dela Islaz la Craiova.

Dela 1848, spunea conferenţiarul, Oltenia n'a mai intervenit cu un caracter local deosebit în viaţa poporului românesc, şi punându-şi întrebarea dacă n'a venit momentul unei asemeni intervenţii, el răspundea că într'adevăr era atunci vremea ca de aci din Oltenia să se ridice din nou cuvântul producător de deşteptare naţională. „E clar pentru oricine, spunea profetic Nicolae Iorga, că a sosit clipa când trebue să alegem între a ne preface cu desăvârşire, adică a ne preschimba sufletul şi a ne alege un ideal nou, sau între a ne supune unei pieiri neapărate. *Căci e un orb, un prost, un necunoscător acela care nu înţelege că România are datoria de a fi pentru Români ceea ce Piemontul a fost pentru Italia, ceea ce Prusia a fost pentru Germania*".

Niciodată nu vom putea să uităm că aceste mari cuvinte, cu răsunet, legate de cea mai frumoasă şi mai rodnică epocă din acţiunea naţionalistă a lui Nicolae Iorga, au fost rostite din Capitala Olteniei cu gândul de a readuce ţinutul nostru la rolul pe care l-a avut de atâtea ori, de aprig deşlănţuitor al energiilor româneşti.

In a doua conferinţă ţinută la 17 Decemvrie 1906, ni s'a vorbit despre oraşele Olteniei, adică despre cele cinci vechi reşedinţe de judeţ a căror viaţă era urmărită mai ales cu bisericile ridicate de mâna cucernică a boierilor şi negustorilor olteni. Din această conferinţă, mulţumită aceluia care colindase cu iubire întregul nostru ţinut şi-şi purtase ştiinţa iscoditoare prin toate vechile biserici şi mânăstiri, nu numai cei foarte tineri, dar şi atâţia dintre intelectualii şi oamenii formaţi ai Craiovei am învăţat atuncia întâia oară să ne cunoaştem trecutul cu toate marele-i comori de artă şi viaţă spirituală.

Contactul direct cu publicul craiovean, Nicolae Iorga îl continuă şi în 1907 când Capitala Olteniei, la 24 Ianuarie, e chemată să-i asculte conferinţa *Craiova şi Unirea*. De data aceasta, după ce a arătat pe larg că vechea boerime craioveană a săvârşit sau a lăsat să se săvârşească o unire mai veche de cât

cea din 1859, anume unirea celor cinci judeţe ale vechei Bănii cu principatul Ţării Româneşti, conferenţiarul ne-a făcut o prezentare a Craiovei sub raportul vieţii politice şi culturale, vorbind cu căldură despre dascălii care ne-au întemeiat învăţământul în epoca anilor 1830, despre felul în care s'a purtat oraşul nostru în revoluţia dela 1848 şi la urmă despre spiritul nou reprezentat de generaţia lui Gheorghe Chiţu.

Aceste conferinţe el le-a folosit şi ca prilej pentru cercetarea din nou a locurilor din preajma Craiovei. Ce n'a putut să vadă mai amănunţit în drumul din 1903 când a scris „Sate şi Mânăstiri", a mers să cerceteze acum, după fiecare conferinţă, rezultatul cercetărilor înfăţişându-l în notele de drum publicate în 1907 în numerile de pe April, Mai şi Noembrie ale revistei „Floarea Darurilor", sub titlul *Imprejurimi Craiovene, Mânăstirea Jitianului* şi *Prin Dolj*. Ca şi în „Sate şi Mânăstiri", descrierea peisagiului şi aşezărilor rurale e presărată cu opriri asupra oamenilor şi faptelor din trecut care, ca în următoarele rânduri, constitue scurte dar fecunde lecţii de Istorie Olteană: „Intrăm în satul Coţofenilor. Un neam de aprigi boieri neliniştiţi a baciuit aice, şi unul din ei, Spătarul Mihai, a luat parte la lupta cea mare a boierimii româneşti de peste Olt pentru scoaterea Grecului Vodă Leon şi pentru ridicarea la Domnie a prietenului lor dela Brâncovenii Romanaţului, Aga Matei. Apoi boierii cei noi, dintre aceiaşi Coţofeni, au ales un loc frumos pe culmea de deal, şi au făcut acolo *cula* lor cea nuă (1653)".

Tot în 1907, vrînd să încurajeze grupul de tineri care de curînd întemeiaseră la Craiova revista „Ramuri" ca modesta manifestare locală a ideii sămănătoriste, Nicolae Iorga cinsteşte această grupare cu un articol care, dacă nu răspundea dorinţei de a fi începutul unei statornice colaborări, deschidea totuşi drum pentru viitoarele legături strînse pe care temutul conducător al mişcării literare va fi adus să le aibe, peste opt ani, cu publicaţia craioveană. Articolul intitulat *Un izvor de viaţă uitată*, era un îndemn către tineretul intelectual al oraşului nostru de a scotoci prin Arhiva Primăriei şi de a scoate de acolo acte şi mărturii privitoare la epoca anilor 1830—1859.

Bunăvoinţa-i faţă de „Ramuri" se va manifesta de câteva ori şi în 1908, dar nu cu articole care să privească Oltenia. Astfel de articole li va da în 1909, şi anume două fragmente din cartea la care lucra atunci „Istoria Bisericii Româneşti", unul despre *Opera Episcopului Damaschin* (1708-1725) urmaşul lui Antim

Ivireanul în scaunul dela Râmnic, cărturar de seamă şi tîlmăcitor al cărţilor noastre de ritual, şi altul despre *Mânăstirea Brâncovenească a Hurezului*, din care suntem ispitiţi să desprindem această descriere a vestitului lăcaş ridicat de pietatea lui Brâncoveanu: „Hurezul poate fi privit ca tipul definitiv al arhitecturii religioase a Românilor, alcătuită prin contopirea elementelor venite din Moldova cu cele, mai puţine şi mai puţin însemnate, aflătoare în principatul muntean. Frumos pridvor pe stîlpii lucraţi cu o mare bogăţie de podoabă; încăpătoare biserică în chip de cruce, cu un rînd de alţi stâlpi tot aşa de mesteşugit sculptaţi între tinda femeilor şi naos; flori de piatră în jurul uşei celei mari şi a tuturor ferestilor, două turnuri uşoare sprijinite pe bolţi trainice; apoi chilii cu cerdace răzimate pe stîlpi de o frumuseţe neîntrecută, paraclise răspândite prin desişul de copaci al livezilor, desăvârşesc un întreg de armonie bogată, de lux cinstit şi discret".

O însemnată manifestare a interesului pe care-l purta ţinutului nostru o avem în 1910 când Nicolae Iorga publică lucrarea *Viaţa şi Domnia lui Barbu Dimitrie Ştirbei*, al cincelea Domn ridicat dela noi şi aducând pe Tronul Munteniei însuşirile fundamentale ale sufletului oltenesc. Înainte de a ajunge Domn a fost, în anii 1830-1834 colaboratorul de căpetenie al lui Chiselev, la întemeierea noilor aşezăminte cu care acest destoinic conducător a vrut să înzestreze Ţările româneşti. „Tot Regulamentul Organic, spune Nicolae Iorga, s'a alcătuit bucată cu bucată, sub ochii lui Ştirbei, şi nimeni nu putea fi mai potrivit să-l aplice". De aceea, Ministru de interne sub Chiselev, şi după plecarea acestuia Ministru al trebilor Bisericeşti şi al Dreptăţii, el a ştiut să folosească toate părţile bune ale Regulamentului Organic, fiind în primul rînd organizatorul învăţământului căruia s'a silit să-i dea „o direcţie practică şi românească". In timpul domniei (1849-1856) el şi-a dovedit talentul de bun gospodar, organizînd armata, întocmind o lege rurală plină de măsuri părinteşti în folosul ţăranilor şi pornind un mare şi necruţător război împotriva năravurilor din administraţie. Asupra acestui strălucit exemplu de cum trebuie să se poarte şi să lucreze un Domn, Nicolae Iorga revine în 1912 cu scrierea *Barbu Ştirbei ca educator* din din care reproducem următoarele rânduri pentru valoarea caracterizărilor şi pentru arătarea şi mai precisă a tot ce datora Olteniei, în suflet ca şi în faptă, acest Domn iubitor al lucrului serios şi cinstit: „Un om harnic a fost desigur Barbu Dimitrie Ştirbei. Moştenise această însuşire dela tatăl său, boierul oltean

Dumitrache Bibescu, unul dintre cei mai buni gospodari ai timpului său. În jurul lui, la țară ca și în casele boerești din Craiova, el n'a văzut de cât hărnicia.

Un mărturisitor de adevăr în cuvinte, un făptuitor de lucruri adevărate în fapte a fost Vodă Știrbei. Străbătătorul ochiu al vechiului administrator vedea îndată partea slabă, pospăiala, lipitura de ocazie, *minciuna.*

Acum se produce și faptul care va însemna atât de mult pentru prestigiul cultural al Olteniei și care este contopirea cu „Ramuri" a revistei „Drum Drept". Deși prin „Neamul Românesc" care apărea încă din 1906 și pe urmă și prin partidul pe care-l întemeiase în 1910, Nicolae Iorga era tot mai absorbit de luptele politice, el n'a renunțat o clipă la datoria de a avea și o acțiune închinată nevoii de îndrumare a vieții noastre literare. După retragerea însă dela „Sămănătorul", această acțiune se desfășoară parcă în sec, fără să trezească răsunetul dorit. Toate revistele cu care încercase de a-și duce și mai departe rolul de îndrumător, „Floarea Darurilor", „Neamul Românesc Literar" și, de curând, „Drum Drept", au rămas izolate în mijlocul unei mișcări literare care rupsese frâul moral impus de „Sămănătorul" și se lăsa năpădită de tot felul de înjghebări și curente primejdioase.

De aceea în fața anarhiei năvălitoare, și răspunzând și unei propuneri venite din partea noastră, el a sfârșit prin a crede că, desfășurată din Craiova, unde o grupare de tineri continuă să lupte pentru ideia sămănătoristă, acțiunea lui ar avea un mai mare răsunet și ar izbuti poate să împiedice rătăcirea sau măcar să reducă din intensitatea ei. De aici fuziunea, în Ianuarie 1915, a revistei „Drum Drept" cu „Ramuri", Nicolae Iorga vorbind, în articolul de deschidere, intitulat *La începutul unei noui lupte,* despre nevoia de reînsănătoșire a literaturii. Și într'adevăr, o luptă nouă a fost acțiunea desfășurată din cele două publicații contopite și purtând numele de „Drum Drept", pe care Nicolae Iorga a ținut să-l păstreze. Timp de un an și nouă luni, până la intrarea noastră în război, el a dat săptămânal articolul de fond în care manifestările nesănătoase ale mișcării literare erau biciuite cu aceiași putere de combativitate din vremea „Sămănătorului", Oltenia având astfel cinstea să fie locul de unde se rostea pentru întreaga țară cuvântul de îndrumare al marelui cărturar.

Realistul acesta, în fapte, a fost și un idealist în tendințe.

După război, activitatea lui, ca istoric și îndrumător, rămâne tot atât de

legată de trecutul şi viaţa tineretului nostru. In 1921, când se împlinea un veac dela revoluţia lui Tudor, îl vedem arătându-ne din nou cât de mult îl stăpânea grija, de a lămuri personalitatea eroului Oltean.

In acest an, el adună şi tipăreşte *Isvoarele contemporane asupra mişcării lui Tudor Vladimirescu*, rosteşte la Academie un cuvânt de comemorare şi publică următoarele trei articole: *Tudor Vladimirescu şi Andreas Hofer* în „*Neamul Românesc*", *Părinţii şi satul lui Tudor* în „*Lamura*" şi *Tudor şi Ardelenii* în „*Transilvania*" din Sibiu.

In 1922, îşi reia opera de îndemnare prin mijlocirea cuvântului rostit, ţinând la Craiova două interesante conferinţe, una despre „*Partea Olteniei în literatura românească*", alta despre „*Regionalism Oltean*". Prima conferinţă începe cu mustrarea cuprinsă în aceste cuvinte: „Mă întorc dintr'o călătorie în jurul Craiovei, şi împresiile pe care le aduc sunt în legătură cu o veche civilizaţie, neînţeleasă, şi de aceea neglijată aşa crud. Vechiul Bucovăţ, din vremea lui Alexandru-Vodă-Mircea, de pe la 1570, e astăzi numai o ruină, cu uşa bătută în scânduri. Mai departe, lângă Balta-Verde, mânăsirea Jitianu, a Doamnei Bălaşa, soţia lui Constantin Basarab, ridică dăsnădăjduită turnurile ei încolţite de vreme în mijlocul pustiului. La Preajba, una din cele mai mari şi interesante biserici de sat, de un stil cu totul original, n'are alţi visitatori de cât aceia care prin mâzgăliturile lor strică pictura interesantă. In locul acestei părăsiri, ce bine s'ar potrivi pentru vecinătatea unui oraş mare, unde şi alte monumente bisericeşti se părăduesc şi ele ori se prefac fără sens, ce bine s'ar potrivi dacă asemenea zidiri, vrednice de atenţia străinului iniţiat în artă, ar fi reparate cu gust şi înconjurate cu parcuri.

Privind aceste venerabile, dar melancolice zidiri, m'am gândit la ceeace această Oltenie a însemnat în viaţa culturală a neamului nostru. Mă gândesc la *spiritul însuşi al acestei părţi de ţară aşa cum s'a manifestat în fapte de cultură şi în opera literară*".

Pe urmă, după o repede privire asupra manifestărilor politice din trecut, al căror caracter îl cuprindea în această definiţie: „*Democraţie ţărănească militară unită cu conştiinţa unei aristocraţii de rasă, cu nevoia unui cavalerism luptător, cu tradiţia unei originalităţi puternice şi tenace*", înfăţişa cele patru mari momente ale trecutului nostru cultural: traducerea în româneşte, după lunga epocă de imobilitate slavonă în scris, a *Alexandriei*, carte care a inspirat cu isprăvile

ei pe Mihai Viteazul însuşi; povestea lui Vodă Mihai scrisă româneşte la începutul veacului al XVII-lea, de un logofăt anonim în serviciul Buzeştilor, Cartea de Istorie Universală tradusă la Râmnicul Vâlcea de călugărul Moxa, şi, în vremurile mai nouă, Cronica scrisă cu durere de Dionisie Eclisiarhul.

La ele se adaugă şi opera craioveanului Emanoil Chinezu, care în scrierile sale politice a încercat sinteze filosofice". Conferinţa se încheia cu un cuvânt de simpatie pentru activitatea culturală a Institutului de editură „Ramuri".

A doua conferinţă cu exemple alese din trecutul Olteniei, definea regionalismul cel bun faţă de acela primejdios, cari ni se înfăţişa atunci în numele Ardealului.

Şi de astădată conferinţele ţinute la Craiova şi în celelalte oraşe ale Olteniei au fost pentru Nicolae Iorga şi prilejuri de călătorie prin locuri pe care le mai umblase sau pe care acum le vedea pentru întâia oară. Din acele călătorii au rezultat însemnările de drum: *Privelişti gorjene,* publicate în „Neamul Românesc", *Pe Olt la vale* şi *Patru zile de drumuri oltene* publicate în „Adevărul literar şi artistic".

Tot în 1922, cu începere dela 1 Ianuar, îşi reia colaborarea la revista noastră numită acum „Ramuri-Drum Drept", colaborarea care va dura mai mult de patru ani şi va transforma din nou Capitala Olteniei într'un focar dătător de îndrumări pentru întreaga viaţă culturală şi literară a României.

* * *

E de prisos să spunem că cele arătate aici, nu sunt de cât o parte din scrierile şi actele în care Nicolae Iorga şi-a întrupat iubirea faţă de ţinutul nostru. Şi atîta însă e de ajuns pentru a înţelege că din câţi scriitori şi cărturari români s'au apropiat şi s'au interesat de Oltenia, cel care a iubit-o, a cunoscut-o şi a înţeles-o mai mult, a fost el, Nicolae Iorga. El i-a cutreerat întreg cuprinsul, el i-a deschis şi i-a cercetat toate mânăstirile şi toate bisericile cu valoare istorică, el a învăţat-o să-şi cunoască şi să-şi preţuiască trecutul, el i-a dat cea mai complectă şi mai bună prezentare a figurii lui Tudor şi tot el, lucrând ca îndrumător şi asupra prezentului, a deşteptat şi a format în ea puteri care au făcut-o capabilă de o rodnică participare la mişcările culturii şi literaturii româneşti.

C. Ş. FAGEŢEL

CUPRINSUL

Pagina

GENERAL C. Z. VASILIU, Ministru Subsecretar de Stat la Departamentul Internelor, Preşedintele Regionalei Oltenia a Fundaţiei Culturale Regale „Regele Mihai I" *Cuvânt înainte* 7

AL. MARCU, Ministru Subsecretar de Stat la Departamentul Propagandei Naţionale, *Amintiri oltene* 11

NIFON CRIVEANU, Mitropolitul Olteniei, *Pârgă din ogorul Mitropoliei Oltene* . . 17

C. RĂDULESCU-MOTRU, Profesor universitar, *Climatul sufletesc oltean* . . . 25

M. THEODORIAN-CARADA, *Gheorghe Chiţu: Profesorul, Jurnalistul* . . . 35

LT.-COLONEL MIRCEA TOMESCU, *Personalitatea Militară a Olteniei* . . . 39

T. ARGHEZI, *Amintiri oltenești* 47

C. I. NĂVĂRLIE, Consilier la Înalta Curte de Casaţie, *Pravila Voevodului Matei Basarab* 55

N. I. HERESCU, Profesor universitar, *Neuitatul prieten N. M. Condiescu* . . . 65

LEONTIN ILIESCU, *„Murmurul Oltului"* 71

ION CONEA, *Plaiul şi muntele în istoria Olteniei* 75

T. PĂUNESCU-ULMU, *Contribuţia literară a Olteniei* 89

PR. I. POPESCU-CILIENI, *Cărturarii trecutului oltean* 107

AL. TZIGARA-SAMURCAŞ, *Covorul oltenesc* 125

P. SERGESCU, Profesor universitar, *Contribuţii oltene la desvoltarea ştiinţei în România* 135

C. GEROTĂ, *Oltul în câteva poezii populare* 147

DR. V. GOMOIU, *Viaţa medicală a Olteniei* 153

I. POPESCU-VOITEŞTI, Profesor universitar, *Oltenia privită din punt de vedere geologic, economic, minier* 189

D. M. PREDA, *Izvoarele minerale ale Olteniei şi importanţa lor balneară* . . . 209

DR. C. S. NICOLĂESCU-PLOPŞOR, *Oltenia preistorică* 229

D. BERCIU, *Din problemele preistoriei Olteniei* 245

D. TUDOR, *Oltenia romană* 269

AURELIAN SACERDOȚEANU, *Oltenia medievală* 283
ION DONAT, *Datele principale în istoria Olteniei (până la 1600)* 299
MARCEL ROMANESCU, *Tudor Vladimirescu, stâlp al dreptății sociale* . . . 343
DESPINA TEODORESCU, *Femei din trecutul Olteniei* 353
D. BODIN, Conferențiar universitar, *Oltenia și Olteniî* 373
I. POPESCU TEIUȘAN, *Începuturile învățământului în Oltenia* 385
GH. CREȚOIU, *Viața muzicală în Oltenia* 395
GH. T. DUMITRESCU, *Arta populară olteană* 405
C. D. FORTUNESCU, *Arta în Oltenia* 421
V. PAPILIAN, Profesor universitar, *Craiova centru de meditație* 435
ȘT. GH. BOȚOIU, *Teatrul Național din Craiova* 441
ILARIU DOBRIDOR, *Fenomenul oltenesc, ritm și nivel* 447
T. G. BULAT, Profesor universitar, *Istoria Bisericii oltene* 454
GHERON NETTA, *Olteniî în trecutul economic al țării lor* 466
C. Ș. FĂGEȚEL, *N. Iorga și Oltenia* 503

Acest volum s'a tipărit în atelierele „RAMURI“ Craiova
dela 23 August 1943 până la 20 Octomvrie 1943.

RAMURI